

Emo'u Itukó'oviti

Terêna New Testament

This Bible is published by Bible Society of Brazil (sbb.org.br) and is copyrighted by Wycliffe Bible Translators. It is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible, and many others, are available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Máteu	4
Márku	45
Lúka	70
Xuâum	112
Átu	141
Rómanu.....	178
1 Koríntiu	197
2 Koríntiu	214
Ngâlata.....	226
Éfeziu	233
Filípensi	240
Kolósensi.....	245
1 Tesalonísensi	250
2 Tesalonísensi	254
1 Timóti	257
2 Timóti	262
Títu.....	266
Filémom	269
Êbereu	271
Teâku	285
1 Pêтуру	290
2 Pêтуру	295
1 Xuâum	299
2 Xuâum	304
3 Xuâum	305
Njûda.....	306
Apokalípisi	308

Máteu

Xapákuke neko íhikau Jesus, ápe hóyeno koéhati Máteu. Lévi itukóvomaka po'i íhaxeokonoke. Enepora inúxoti koyuhópeti yara Novo Testamento, Máteu yutoxôa. Yoko koperáxinoti nâti itúkovo neko Máteu tumúneke hokópea Jesus. Hane yutóxino ne Máteu jûdeuhiko, exókoati itúkeovo koati Mésiya ne Jesus, eneponeko kíxone yutoéti ya Velho Testamento símeamo, enepone páhoemaka Itukó'oviti yara kúveu mêum. Koati aha Máteu kouhapu'ikea yútoeke itúkeovo natina jûdeu ne Jesus, enepone kúxone jûdeuhiko símeamo. Xoko turi yútoe Máteu, anêko iháhiko neko oxúnoekene Jesus koukeôvoti xoko Âbraum turi jûdeuhiko. Xapákuke neko iha oxúnoekene Jesus, anêkomaka iha Ndávi, koati teyonéti natina jûdeuhiko mekúke. Éx-okovea Máteu motókeyea itúkeovo natina jûdeuhiko ne Jesus. Koane vo'oku itúkeovo kúxone jûdeuhiko símeamo ne Jesus natíxea kuteâti natíxea ne Ndávi mekúke, énomone íhaxinokono "ámoripono Ndávi" ne Jesus. Yokómomapihi koeku "Ámoripono Ndávi" kixonéti hunókoku ra Novo Testamento xoko kouhâpu'ikinoveati koêku.

Oxúnoekenehiko Jesus

Lk 3.23-38

- 1 Enepora yutoéti, koati koyuhó'inoviti iháhiko ne oxúnoekene Jesus Kristu, ámoripono Ndávi, ámoriponoikomaka Âbraum.
  - 2 Eneponeko Âbraum, há'ane neko Izáki. Kene Izáki, Njáko itukoa há'a.
  - 3 Kene Njáko, Njúda yoko po'ínuhiko itukoa há'a.
  - 4 Kene Njúda, Pêre yoko Nzêra itukoa há'a. Táma koéha êno neko pi'âti xe'exa Njúda. Kene Pêre, Êzorom itukoa há'a. Yoko Âraum koéha xé'a neko Êzorom.
  - 5 Kene Âraum, Aminâdabi itukoa há'a. Kene Aminâdabi, Nâso itukoa há'a. Kene Nâso, Sâumom itukoa há'a.
  - 6 Kene Sâumom, Mbôa itukoa há'a. Yoko Râbe koéha êno ne Mbôa. Kene Mbôa, Ôbedi itukoa há'a. Yoko Rúti koéha êno ne Ôbedi. Kene Ôbedi, Njése itukoa há'a.
  - 7 Eneponeko Njése, énomone itúko há'a neko Ndávi, nâti mekúke. Yoko ápe xe'exa neko Ndávi xoko sêno, viúvana hóyeno koéhati Úriya. Salúmaum koéha neko xé'a.
  - 8 Kene Salúmaum, Robôaum itukoa há'a. Kene Robôaum, Âmbiya itukoa há'a. Kene Âmbiya, Áza itukoa há'a.
  - 9 Kene Áza, Njozáfa itukoa há'a. Kene Njozáfa, Njôraum itukoa há'a. Kene Njôraum, Úziya itukoa há'a.
  - 10 Kene Úziya, Njótaum itukoa há'a. Kene Njótaum, Áka itukoa há'a. Kene Áka, Ezékiya itukoa há'a.
  - 11 Kene Ezékiya, Manáse itukoa há'a. Kene Manáse, Ámum itukoa há'a. Kene Ámum, Njôziya itukoa há'a.

11 Kene Njôziya, Njekóniya yoko po'ínuhiko itukoa há'a ya kaxénake íteokonoku ne viyénoxapa jûdeu xapa isukókoti yaneko omopókononehiko itúkeovo kaúti ya Mbabílonea.

12 Eneponeko Njekóniya, ápe xé'a koéhati Salatíye ike omópinekonu viyénoxapa ya Mbabílonea.

Kene Salatíye, Nzorobâbe itukoa há'a.

13 Kene Nzorobâbe, Ambiûdi itukoa há'a.

Kene Ambiûdi, Eliyáki itukoa há'a.

Kene Eliyáki, Ázo itukoa há'a.

14 Kene Ázo, Sadóki itukoa há'a.

Kene Sadóki, Âkim itukoa há'a.

Kene Âkim, Eliûdi itukoa há'a.

15 Kene Eliûdi, Eleâza itukoa há'a.

Kene Eleâza, Mátam itukoa há'a.

Kene Mátam, Njáko itukoa há'a.

16 Kene Njáko, Yúse, ima Mâriya, itukoa há'a.

Yoko Mâriya, énomone itúko êno ne Jesus. Yoko Jesus, énomone ne iháxonetimaka Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

17 Enepone oxúnoekene Jesus yutoxóvoti íha yarâ'a, kátoze kôe ukeâti kaxena Âbraum tukú koeti kaxena Ndávi. Kene ukeâti kaxena Ndávi tukú koeti omópeokonoku viyénoxapa ya Mbabílonea, kátoze koépomaka íha ne oxúnoekene yutoxóvoti yarâ'a. Kene ukeâti kaxena omópeokonoku viyénoxapa ya Mbabílonea tukú koeti ápepe Mésiya, kátoze koépo-maka íha.

Koeku inâ ipuhíko Jesus

Lk 2.1-7

18 Hara kôe kixoku koêku inâ ipuhíko ne Jesus Kristu yara kúveu mêum. Enepone Mâriya, eno Jesus, hoenâxokonotine itúkeovo yenomomo Yúse. Itea koeku ávoyea ava xoko Yúse koane ávoyea akápinea, ihaikó koéne neko Mâriya ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. 19 Yoko enepone Yúse, imamo Mâriya, koati itípakovoti hóyeno, epó'oxo koati ponóvoti kixoku

itúkeovo. Exoâne Yûse íhaikea ne Mâriya, ápene isóneuke kotóhineopea mani kóyenoyea. Itea ako akáha'a ómea yuhoíkovokutike, puvâti váherexea yuhó'inokono ne Mâriya. ²⁰ Koeku ixómoyea itúkino isóneuke Yûse, símoa ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Hopúneke vekínoa. Hara kíxoá:

—Yusé, iti ámoripono Ndávi, hako pivôa kéyenoyi ne Mâriya, vo'oku enepone íhaikea, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti porexôa kó'iyeaneye. ²¹ Apêtimo xe'éxa, hóyonomo kalivôno. Jesus íheximo, vo'oku koíteovomo xanéna ya pahúnevo —kíxoane ánju neko Yûse.

²² Kó'inokeneye uhá koêti yanekôyo, vo'oku simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti ya yuhóke porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone neko emo'úti koêti: ²³ “Apêtimo árunoe ihaíkoti ákoti hóyeno yuhó'ixoati. Koxe'éxatimo hóyeno kalivôno. Emanûe íhaxeokonoma” koêti. (Yoko enepone Emanûe koêti, anéye Itukó'oviti xapákuke úti koêti.)

²⁴ Iyukóvone neko Yûse, itúkoa neko emó'uinoana ánju. Ako kuríkapa Mâriya, yane kâsatuxonehiko. ²⁵ Itea kóyeanee ávoyea yúha'ixa imókone ipuhíko neko kalivôno. Yoko Jesus íhaxea Yûse ne kalivôno.

Oposíkoa hána'iti ko'éxoneti ne kalivôno, natínamo jûdeu

2 Enepo ipuhíkone Jesus yara kúveu mêum, Mbélem ipúhiko, pitivóko ya Njúdeya. Yaneko káxehiko, kaxénake itúkeovo nâti ne Êrodi, apé koéne hóyenhiko simôti ya Njeruzálem ukeâti úkeaku ihâroti. Enepohikone hóyeno, koati hána'iti ko'éxoneti ihíxaxovoti koeku hékerekohiko. ² Simoné'eya, hara koe épemoke xanéhiko:

—Na óvo ne hóyeno kalivôno ínati ipuhíko, enepone natínamo jûdeuhiko? Kenó'okinoko úti, vo'oku koeku vóvea vóvokuke ya úkeaku ihâroti, noixoâti úti ne hékere hoénaxovope. Vihayú'íkoponoati simínoko úti —koe yúho.

³ Kamoáne Êrodi neko koekúti, yupihovó koene itúkino isóneuke. Uhá kôe xanéhiko ya Njeruzálem itúkinoamaka isóneuke. ⁴ Yane ho'úxoanehiko Êrodi ne uhá koeti tutíhiko inuxínati jûdeu hó'eke yóko'o ne ihíxaxotihiko ya hó'eke, ina epemó'ikoahiko koeku yuho porófeta mekúke ipúhikokumo ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ⁵ Ina yumopâhiko:

—Mbélem ya Njúdeya, enepo ipúhiko. Vo'oku hara kôe ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke:

⁶ “Enepone Mbélem ya poké'exa Njúdeya, ako apáya'í itea haina ákoti itúkikonoko ya xapákuke ne koati hána'itinoe pitivóko ya Njúdeya, vo'oku énomonemo íhonea ne pahúkoti, enepone inuxínoatimo ne njanéna íhae Izarâe” kôe.

Miquéias 5.2

⁷ Yane he'onó kíxoane Êrodi íhaxíkea neko hóyenhiko ukeâti úkeaku ihâroti, epemó'ikoati itukóvotiye káxe koane kohê ipúhíkeaku neko hékere noíxonehiko. ⁸ Ina pahukoâhiko ya Mbélem. Hara kíxoá:

—Píhe, kókoyuse íxea yépemo'iki koêku ne kalivôno. Enepomo inixépanane, yéta'akapanumo motovâtímaka mbíheaya inzáyu'íkoponea —kíxoane.

⁹ Úkeane pího neko hóyenhiko ixikó'okoanehiko nâti. Ya xenékuke, ápeponemaka ne hékere, enepone noíxonehiko koeku óvea óvokuke ya úkeaku ihâroti inuxó kó'iyea tumúnekehiko tukú koeti símo xoko yónoku. Simoné'e xoko óvoku ne kalivôno, xe'ó koéne neko hékere koati oukeke. ¹⁰ Noixópanemaka hóyenhiko neko hékere, yupihovó koéne úhepeyahiko isóneuke koane êno elókeko okóvo. ¹¹ Ina urúkovahiko neko ovokúti, yane noíxoane ne kalivôno yoko Mâriya, êno. Ipuyuké kó'iyeanehiko nonékuke ne kalivôno ihayú'ikoati, koane míhe'okeahiko neko íhaku iparáti omínoakehiko ina porexôa neko omínoake, ôro, yoko kohépititi xêru êno úheti ihópune koéhati míra, yoko po'ínu xêru koéhati ísensu.

¹² Ina kouhápu'íkino Itukó'oviti neko hóyenhiko ya hopúneke ákoyeane vekapa xoko Êrodi. Énomone vekópinohiko po'íke xêne koeku aúkopeovo poké'exake.

Ikóho'ixoa Yûse ne Mâriya yoko Jesus ya Ejítu

¹³ Enepo pihopóne neko hóyenhiko noixóponoti Jesus, yane símoane ánju ne Yûse ya hopúneke. Hara kíxoá:

—Keúsakapu, yáma ne kalivôno yoko êno. Íkeha'ixa ya Ejítu. Yávaheixanemo tukú koeti endá'akapapimaka motó'iyevanemo yaúkopivo, vo'oku opósi'ixoane Êrodi ra kalivôno kaha'âti koépekea —kíxoane.

¹⁴ Yane kouókovone Yûse, úkeane pího ya yóti ikóho'ixoati ne kalivôno yoko êno ya Ejítu. ¹⁵ Óvoheixoane ya Ejítu tukú koeti ivokóvone Êrodi. Kó'inokeneye maka kaúsakapune neko yuho Vúnae ya xoko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koêti: “Koeku ukópea Ejítu, undíne ihaxíkopa neko nje'éxa” koêti.

Koepékexokono neko inámatiko kalivôno

¹⁶ Exoâne Êrodi itúkeovo aupú'ikoatine hóyenhiko ukeâti úkeaku ihâroti, yupihovó koene ímaiheovo. Yane pahúkoane koépekexokono neko uhá koeti inámatiko kalivôno ya Mbélem pi'âtine xoénaena poké'eke, koánemaka xapa ko'óvokutihiko oveâti xêrerekuke. Itúkinovoke kalivôno pi'âtine xoénaena poké'eke vo'oku yúho neko hóyenhiko ukeâti úkeaku ihâroti kuteâti yé'akeneye xoénae ike ipúhíkine neko hékere. ¹⁷ Yane kouókovone neko kúxoti yútoe porófeta Njerémiya, enepone koêti:

¹⁸ “Ya Râma, ápe kámone xanéhiko, êno hónoti iyókexoti kotívoti koeku yaíkea. Manírapo Rákeu iyôti vo'oku xe'éxaxapa. Yoko ako itoâti iyúni'íkea vo'oku heú koe ívohikeovo xe'éxaxapa” koêti. †

Njerémiya 31.15

† Enepone Rákeu kíxone porófeta, énomone neko yeno Njáko, oxú'ikene ne jûdeuhiko. Kene yara yútoe Máteu, koati kixo'êkoti uhá koeti senóhiko jûdeu ya Mbélem koepékokonoti xe'éxa.

Ukopêa Ejítu ne Yûse

¹⁹ Ivokóvone neko Êrodi, apé kó'ino Yûse ya hopúneke ne ánjuna Vúnae. Yoko Ejítuke ovó'iko ne Yûse. Hara kixoá ánju:

²⁰ —Keúsakapapune, yamápanemaka ne kalivôno yoko êno, yaúkapapune ya poké'ixa Izarâe, vo'oku ivókovonehiko neko kaha'âti koépekea ne kalivôno —kixoane.

²¹ Yane omópane Yûse ne kalivôno yoko êno. Poké'ixa Izarâe yonópohiko. ²² Itea eyekóxoane Yûse itúkeovo Arkílau, xé'a Êrodi, ahe'ókopo haíkene natíxea ya Njúdeya, píkoane yonópeaya. Yane éxokoa Itukó'oviti ne Yûse yonópokumo ya hopúneke. Énomone pihópino Ngalíleyake ²³ xoko pitivóko koéhati Nazâre. Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko kúxoti yuho porófeta mekúke, enepone koêti: "Íháx-eokonotimo íhae Nazâre" koêti.

Koeku yuho Xuaum Mbátita xapa xanéhiko

Mk 1.1-8; Lk 3.1-18; Xu 1.19-28

3 Yaneko mekúke, pího Xuaum Mbátita ya Njúdeya yaneko mêum ákoti apêti, koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne kamokénoponoati. ² Hara kôe: —Ikétivexanoé iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku yé'exovone kaxena natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kixoane.

³ Yoko Xuaum Mbátita kixo ne porofeta Izâiya mekúke yaneko kó'iyeku:

"Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yúho: 'Míhe'akinanoé oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukenoé. Kéyusea kixeku itíkivo nonékuke' " kôe.

Izâiya 40.3

⁴ Yoko evo'i kámelu itúko ípovo neko Xuâum. Vakamóto itúko hô'e. Kene vohóho yoko ho'o mópo íhae mêum itúko nîka. ⁵ Enepohikoneko íhae píti-vokona Njeruzálem, yoko uhá koeti íhae Njúdeya, koane uhá koeti íhae xe'ókuke ne huvêo íháxoneti Njôrdaum, pihóhiko kamokénoponoti Xuâum. ⁶ Enepohikone xâne koyuhópoti pahúnevo, áhikoahiko Xuâum yane huvêo.

⁷ Noixoâne Xuâum símeahikomaka êno farízeu yoko sadúseu, enepohikone payásoti ya hó'eke júdeu, hara kixovokoxoa:

—Itínoé ámoripono xâne kutí koeti koati ipúhokovoti koéxoe, ikítixatinoé itívoatimo ne ipíhohonopemo Itukó'oviti pohúneti vo'oku yáhikivo njokóyoke? Ako kalíhuina! ⁸ Konókoti itíkinoé únati motovâti iyúseyea itíkivonoe ikotívexoati iséneuke ne pahúnevo koane kiríkópati. ⁹ "Úti ámoripono Ábraum" hákonoe koe iséneupinovo, pe'okoâti itíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti itúkopeovo ámoripono Ábraum ra itátanehiko mopô.

¹⁰ —Kuteâti koêku ne povôti usó koyêtine tetúkea tikótihiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti parêxa únati há'i, ina kurikókono yúkuke,

énomonemakamo kixoaneye Itukó'oviti ne xâne váhere kixoku itúkeovo. ¹¹ Kaná'uti ánjikeopinoye ya úne, yéxokovoépe ikétivexi iséneuke ne pehúnevo koane kirikópati, itea ya ingénepoke, harakénemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjío'keova koane omínoam perékatana, ako omóndokea. Énomonemo ahíko xâne, haínati ya úne itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kutí koetimo xunako yúku kasása'ikea. ¹² Kutí koetimo xâne omó'ixoti kasása'ikope ya vo'ókuke, kuteâti ápa. Kuteâti kixókonoku tiríku kasasá'ikokono, énomonemo kixóneye xâne nê'e. Kuteâti kixókonoku há'i tiríku ipíhopokono íhakuke, énomonemo kixóneye xâne únati kixoku itúkeovo. Kene ne xâne kutí koeti tuti tiríku ákoti aunáti, oro'ókoatinemo yúkuke xoko ákotinemo ípukeovoku —kixovokoxoane Xuaum Mbátita.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Xu 1.31-34

¹³ Yaneko káxehiko, ipúhikea Ngalíleya ne Jesus. Hara yóno huveóke, enepone Njôrdaum, motovâti áhikeovo xoko Xuaum Mbátita. ¹⁴ Ina kixôa Xuâum:

—Mani íti motokêa áhikeonu itea itukovó koe úndi yépemo áhikeopi —kixoane.

¹⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Ako yuvâti vo'oku koeku kó'iyeaneye, koati kousókoati úti ne uhá koeti ínixone Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti —kixoane.

Yane kúteanemaka isóneú Xuaum Mbátita, áhikoane. ¹⁶ Ehá'axo ipúhikopea úne ne Jesus yaneko ahíkovo, mihe'ó kó'inoane vanúke koane noíxea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti evesékoti xokóyoke kutí koeti kurúte. ¹⁷ Énomone yanê'e, apé koene emo'úti inu'íxoti vanúkeke kámone. Hara kôe:

—Eneporâ'a, énomone Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo —kôe.

Hixopâ Ndeâpu íkorokea ne Jesus

Mk 1.12-13; Lk 4.1-13; Êb 2.18; 4.15

4 Énomone yaneko ike áhikinevo ne Jesus, ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêum ákoti apêti, hixopâti Ndeâpu íkorokea pahunévotike. ² Itopónone koarenta koeti káxe koane koarenta koeti yóti ákoyea nîka ne Jesus, yane épekoane hímakati. ³ Yanê'e, píhínoane Ndeâpu, enepone íkorokenati xâne pahunévotike. Hara kixoá:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, pehúkaikopo sá'iri'okopeovo pâum ra itátanehiko mopô —kixoane.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hara koe yutoéti emó'uke Itukó'oviti: "Haina póhutine níkokónoti koxunáko xâne, itea kóxunakomaka ne uhá koeti emó'uinovi Itukó'oviti" kôe —kixoane Jesus.

⁵ Úkeane óma Ndeâpu ya Njeruzálem, enepone íháxoneti Sasá'iti Pitivóko. Hara iyónoa xoko koati vanúke'exeku yane hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu ⁶ ina kixôa:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhakapu poké'eke yukíti ra vanúke, vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoâtimo Itukó'oviti ne ánuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke kóyonoyeopi. Énomonemo namukópopi ya vô'u maka hákone okó'okoa mopôï ne hívi” kôe —kíxoane Ndeâpu.

Sâramu 91.11-12

⁷ Itea hara kíxoá Jesus:

—Ako kalíhuina, vo'oku haramaka kôe ya po'íke yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposí'okovo Yúnae Itukó'oviti” kôe —kíxoane.

⁸ Ina omopómaka Jesus ne Ndeâpu oúke êno hána'iti mopôï, exókoati uhá koeti pahúkoku payásotihiko yara kúveu mêum, koáne ne êno úhe'ene ⁹ ina kixôa:

—Mborexópeatimo uhá koéti ra koekúti neíxone kó'oyene enepo ipiyíkexa nonénguke kutí kixénuti Itukó'oviti —kíxoane.

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Yahíkuxipunu Satanaé, vo'oku hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Ópohane Yúnae Itukó'oviti ipíyikexino. Poéhane motovâ kíxeokononeye” kôe —kíxoane.

¹¹ Noixoâne Ndeâpu ákoyea íta, yane ahíkuxopeo-vane. Yane ápehiko ánju, enepone ovóxe Itukó'oviti ukeâti vanúke simohíkoati ne Jesus kaxunákoponoati.

Inâ turíxo ítuke ne Jesus ya Ngalíleya

Mk 1.14-15; Lk 4.14-15

¹² Exoâne Jesus iká'akeovone ne Xuaum Mbátita, aúkopovo ya Ngalíleya. ¹³ Pohu vekó koepo Nazâre yonópoti Kafanâum. Hane óvo ne pitivóko xe'ókuke Mar-na Ngalíleya xoko po'i iháxakoku poké'exa Ngalíleya iháxoneti Nzebûlom yoko Nafitáli. ¹⁴ Énomone yaneko pihópeaku Jesus ya Ngalíleya, kóusokoa ne yútoe porofeta Izâiya mekúke koyuhó'iyeyati koêku, enepone koéti:

¹⁵ “Enepono poké'e íhauti Nzebûlom yoko Nafitáli ovoti íyeuke Hána'iti Mar poixô'oke huvêo koéhati Njôrdaum, énomone ne Ngalíleya iháxoneti óvoku ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. ¹⁶ Enepohikone xanéhikoya ovóheixoti hahákutike, noíxone êno hána'iti uhapú'iti. Epó'oxo enepohikone ovâti neko poké'e, óvohikoku xâne hoenáxovotine yonópea ipihóponovokutike, kóuhapu'ikoane êno hána'iti uhapú'iti” kôe.

Izâiya 9.1-2

¹⁷ Énomone yanekôyo, turíxovone ne Jesus koyúhoyea ne emo'u Itukó'oviti. Hara koe yúho xapa xâne:

—Íkétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku kaxénane natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kôe.

Itaíkoa Jesus hókea ne koaturu koeti nómikuxokenati

Mk 1.16-20; Lk 5.1-11

¹⁸ Koeku yónea ne Jesus xe'ókuke Mar-na Ngalíleya, tokononé koéne pi'âti kopo'ínukokoti, Símaum iháxoneti Péturu, yoko Ándere ixómoti kuríko nómikuxope

vo'oku itúkeovo itúkovokenehiko. ¹⁹ Ina kixóáhiko Jesus:

—Hekánunoe. Hainá'ikomo hôte yíxovonoe itea indukópopitinenemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kíxoanehiko.

²⁰ Énomone yaneko ókoku ôra, kurí kíxoane neko nómikuxope, pihónehiko ikéneke Jesus.

²¹ Yane kali tumúneke, tokononé koéne po'i pi'âti kopo'ínukokoti ixómoti koyúseopo nómikuxope kúveuke vatékena. Énomone ne Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu. Yoko ápemaka há'a yane vatéke-nake. Yane ítaikoane Jesus neko pi'âti hókeamaka.

²² Kurí kixónehiko há'a koane vatékena, pihónehiko ikéneke Jesus.

Ihíkaxo ne Jesus koane koitóvo êno xâne

Lk 6.17-19

²³ Uhá kíxoá Jesus yónea neko poké'exa Ngalíleya koane íhikaxea emo'u Itukó'oviti ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, koane koyúhoyeamaka ne inámoti íhíkavoti koyúhoti kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Koítovamaka Jesus uhá koeti koékuti kó'iyevoku aríne neko xanéhiko. ²⁴ Eyekóxonone koeku ítuke ne Jesus ya uhá koeti poké'exa Sírea, omókonone uhá koéti ne ka'aríneta xokóyoke. Yoko ako tópi kó'iyevoku aríneta yuvâtihiko. Ápe xâne úroevonóndemoniu. Ápemaka ákoti aunáti tûti pepokehí koéti, koane isayú'ixovoti ákoti ehévákapu múyo. Koítovahiko Jesus uhá koéti. ²⁵ Koati ênoti xâne íhae Ngalíleya hokó'ixoati, koane íhae iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko, koánemaka íhae Njeruzálem, yoko íhae Njúdeya, koánemaka íhae poixô'oke huvêo, enepone Njôrdaum.

Koeku xâne koati únati koêku nonékuke Vúnae

Lk 6.20-23

5 Noixoâne Jesus neko êno xâne, pihóne oúke kali mopôï. Ivatákone, ina ahi'ókova íhikauhiko.

² Énomone yanê'e, turíxoane Jesus íhikaxeahiko. Hara kixovokoxoa:

³ —Koati únati koêku ne xâne inixópovoti itúkeovo hána'iti ikonóko'ixovoti nonékuke ne Íhae Vanúke, vo'oku yonópotimo natíxokuke nê'e.

⁴ —Koati únati koêku ne xâne hokónuti, iyôti koeku kó'oyene, vo'oku kóuhépekopinoatimo Itukó'oviti isóneu.

⁵ —Koati únati koêku ne xâne ákoti kapayásakapu, vo'oku ítukenemo ra poké'e ika'ínamakapakanane.

⁶ —Koati únati koêku ne xâne kutí koeti épeu úne yoko épeu hímakati koeku yupíheovo kahá'ayea itúkea ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, vo'oku kousókinatimo Itukó'oviti ne áha.

⁷ —Koati únati koêku ne xâne seánati, vo'oku koseá-nakonotimakamo.

⁸ —Koati únati koêku ne xâne póhutine ponóvoti koekúti opósi'ixo itúkea, vo'oku inixotimo Itukó'oviti.

⁹ —Koati únati koêku ne xâne oposí'ixoti íkasaxea omíxone po'ínuhiko xâne, vo'oku iháxeokonotimo xe'exa Itukó'oviti.

¹⁰ —Koati únati koêku ne xâne ikoítotonokonoti kotíveti vo'oku únati ituke, vo'oku yonópotimo natíx-okuke Íhae Vanúke.

¹¹ —Koati únati kékunoe enepo apê ihakópiti, koane vaheréxoti itukeinopi, koane apémaka ákoti tópi kixoku yúho itúkoheyea kêku vo'oku itíkivo hokónuti.

¹² Yupihovó ákoenoe elókeko yokóvo íxekánaney, vo'oku koati hána'itimo némoepo vanúkeke. Yoko énomonemaka kixókononeye váherexea itukeinokono neko porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti nóvo, enepohikoneko inúxoti ya utíke.

Íhokoa Jesus yúki ne íhikauhiko

Mk 9.50; Lk 14.34-35

¹³ —Kuteâti koeku itúkeovo únati kixoku kouhekea xánena ne yúki, énomonemaka kénenoeye xapa xâne kírivokoevo yara kúveu mêum. Itea enepo auk'é taú'iko ne yúki, ákonemo oxéne aúkopinokono taú'iko, yane ákonemo itúkovo, poéhane kuríkeokono koane kapásikexeokono xoko kuríkokonoku. Yokóhiyanavo mará'inamo yakútea ne yúki ákotine taú'iko.

¹⁴ —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomonemaka kénenoeye xapa xâne yara kúveu mêum. Epó'oxo kuteâti koeku pitivóko ovoti oukeke kali mopô ákoti itoâti hé'onea, énomonemaka kénenoeye. ¹⁵ Ako ihúxoti kouhápu'ikope xovo'ú kixoâti, itea enepo ihúx-okono, koati xoko ókoku yúku íxikokono motovâti kouhápu'ikea uhá koeti ovâti ne kúveu ovokúti.

¹⁶ Énomonemaka ákoeneye únati kixeku itíkivo maka naixane xanéhiko ne únati ítike, epó'oxo maka iháyu'ikanehiko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

¹⁷ —Hákonoe íkitíxa nzmínoti ungé'exoponea ra Ponóvoti Kixovókuti ya yútoeke Muíse, koánemaka ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Haina nzmínoti ungé'exoponea, itea nzmínoti indúkea uhá koêti ne yutoxóvotiya. ¹⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koêkumo ávoyea aúke'e ra vanúke koáne ra poké'e, ákomo ápahuina koekúti veyopóvoti yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse. Muhíkova póhuti kali létara itukovo póhuti kali telépu'i, ákomo veyápu ya koeku ávoyea kaúsakapu uhá koeti yutoxóvotiya. ¹⁹ Enepone xâne ákoti itukâ ne páhoenokono itúkea yane yutoéti, yusíkoti itúkeovo inixone ákoyea koati itúkovo, ina ihíxaxamaka po'i xâne ákoyea itúka, koati énomonemo okopô koati íkenítike ívávakopeokono ya natíxokuke Íhae Vanúke. Itea enepone xâne itukoâti uhá koêti neko yutoéti koane ihíxaxotimaka po'i xâne itúkea, énomonemo itukóvo koati teyonétiya. ²⁰ Koati ngixópitinoe: Enepone kixeku itíkivo, konókoti yupíheovo anú'ukea ponóvoko kixoku itúkeovo ne éskiriba yoko farízeu, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke. Hákoti koené'eye, ákomo kalíhuina yenópi natíxokuke Íhae Vanúke —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone xâne itúkea apê púvone, áko'o itukovo apê puvâti

Rm 12.19; Éf 4.26; 1 Tm 2.8; Tk 1.19; 1 Xu 2.1, 11

²¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoé koêku neko páhoenokono voxú-noekene itúkea, enepone “Hako kepéko” koêti, koáne-maka ne koêti: “Enepone koepékoti, omokónotimo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane” koêti. ²² Itea hara ngixópinoo: Uhá koeti imaíkinovoti po'i xâne, omokónotimakamo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane. Kene ne vaheréxinoti yuhó'ino po'ínu, omokónotimo xoko koati payásoti yuhoíkovokuti maka ipíhapanakanane. Kene ne koyúhoti itúkeovo ákoti isóneu ne po'ínu, naíxapu nê'e mará'inamo iyána-pakana ipihóponovokutike xapa yúku. ²³ Itukovo yomoti iké'iparaxoke Itukó'oviti, ipíheati átake ina puyakápanapu yokóvo ápeyea pe'ínu vaheréxinopiti isóneu, ²⁴ kurí íxeavo ne yómone xoko áta, pihéne yího'ixoponi ne pe'ínu inúxotike motovâti unátipinokokonoe iséneu, ínamo yaukápapu peréxi Itukó'oviti ne íperaxike.

²⁵ —Enepone xâne apêti évotikopike, omópiti yuhoíkovokutike, yapásika kíxeaku unátipinoá iséneu ya xenékuke tumúneke sími yuhoíkovokutike. Hákoti koené'eye, itukapu simetíne yuhoíkovokutike, konokoátimo yéni nonékuke ne pahúkotiya. Yane pahúkópitimo kiríkikono xoko pulísea, ínamo kirikákana ika'ákovokutike. ²⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo ipíhikapa koeku ávoyea peréxapa uhá koêti ne yoréveu —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó'oviti kotúyopinoá pahúnevo tumúneke seópea nonékuke.

Koêku ne xâne kapíneta ákoti itukapu koati yêno

Mt 18.8; Mk 9.43

²⁷ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoé neko yuhóti koêti: “Hákonoe kepíné'iyi múxone ne po'i xâne” koêti. ²⁸ Itea hara ngixópinoo: Itukovo apêti hóyeno komómoti sêno xaneâti íyokeova, koeku kó'iyeaneye isóneu, koati pahúkóvotine vo'ókuke ne váhere oveâti isóneuke. ²⁹ Enepo itukapu yúke, enepone koâti mbiú koeti inix-epe vaherexino ne ítike, yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malíka motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o yúke yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea yúke itea yenópoti ipihóponovokutike. ³⁰ Koane itukapu veô'u, enepone koati íhinovoke vaherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea veô'u itea yenópoti ipihóponovokutike —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeova ne váhere ítuke.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.9; Mk 10.11-12; Lk 16.18

³¹ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Hara koemáka po'i yutoéti: “Enepone kuríkoti yêno, paréxapa koyuhópeti kotuyôpeati îha itúkeovo ko'ímati” ko'éepopo. ³² Itea hara ngxópinoe: Koêkuti kuríkoti yêno ákoti itukapu vo'oku aupú'ikoati yêno yuhó'ixoti po'i hóyeno, koati vaheréxoti ítuke nê'e, epó'oxo koatímakamo kutí'inoke pahukóvoti ne yêno oko'ímapo. Koánemaka ne koyenópati ne sêno, kutí koetímakamo ixómoti aupú'ikea inúxoti îma ne sêno koeku kóyenoepa.

Veínoake xâne ikána'uxea yûho

Tk 5.12

³³ —Koáne kémoanenoe koêku neko páhoenokono ne voxúnoekene ítúkea, enepone koêti: “Hako simikík-ixo koeku ítúkeovo iháke Itukó'oviti keyúhoyi, ítíkoti koati yuhôti. Konókotimaka kéveseki koêkuti yiûho kuteâti. Koati kenokoâti ítíki ne yiûho keyúhone iháke Itukó'oviti” koêti. ³⁴ Itea hara ngxópinoe: Hako itukóvo ya iháke koêkuti ihâe keyúhoyi. Muhíkova ya iháke “vanúke” ako yusíka, vo'oku koati ivátakoku Itukó'oviti natíxea nê'e. ³⁵ Muhíkovamaka ya iháke “poké'e” ákomaka yusíka, vo'oku kutí kôe ómomikoaku Itukó'oviti ne hêve. Muhíkovamaka ya iháke “Njeruzálem” ákomaka yusíka vo'oku ítúkeovo pítivokona Nâti koati payásoti ya uhá koêti. ³⁶ Muhíkovamaka ya iháke “tiûti” ákomaka yusíka, vo'oku enepone póhuti kali híyeu tiûti, ako ítea kehópu'iki, áko'o itukovo keha'âti keháha'ikopi, ákomaka ítea ítíki. ³⁷ Péhuxaikopo ne yiûho. Itukovo “Êm” kêti, énomone yákoé koáne ítíka ákoti ike'ítukexa po'i ihâe ikéna'uxi. Itukovo “Áko'o” kêti, énomone yákoé, koane ítíka ákoti po'i ihâe vínoake keha'âti ikéna'uxi. Yoko áva po'i vínoake keyúhoyi, koati ukeâti xoko Satánae nê'e.

Ako omótova ítúkoponea ésa'i ne váhere ítukeinokono

Lk 6.27-30

³⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus: —Kémoanenoe neko emo'úti koêti: “Itukovo apêti okó'okoti uke po'i xâne, konokoâtimaka óko'okeokono úke. Kúteanemaka koêku áva kehókoti oe po'i xâne, konokoâtimaka kehókeokono ôe” kôe. ³⁹ Itea hara ngxópinoe: Hako ítíkópono yésa'i enepo áva vaheréxoti ítukeinopi. Itukovo apêti ipusóhovoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'oke. ⁴⁰ Koáne enepo áva mani iy-onópiti yuhoíkovokutike koyúhote kónokea peréxi ripíno, síkeane omópeamaka keápana. ⁴¹ Koáne áva pahukópiti kéinoinoa ínone ovâti póhuti kílomituru, yamína ya pi'âti kílomituru. ⁴² Koáne áva epemópiti ítikevo, peréxa. Áva kahá'ati váxeopi ítikevo, ívexamaka.

Muhíkova xâne puvo'oviti, konókotí ákoyea omótova vokóvo

Lk 6.32-36; 23.34; Át 7.60; Rm 12.14

⁴³ —Kémoanenoe neko emo'úti “Hako motovâ yokóvo ne níkenene koane pívamaka ne puvópiti” koêti. ⁴⁴ Itea hara ngxópinoe: Hako motovâ yokóvo ne puvópiti. Ítíkina orásaum ne vaheréxoti ítukeinopi.

⁴⁵ Yane ítínenemo itukóvo koati kaná'uti xe'éxaxapa Itukó'oviti ya vanúke. Vo'oku poréxoa Yá'a íhae vanúke uhápu'iyea ne káxe xapa xâne ákoti aunáti, koánemaka xapa únati xâne. Kúteanemaka kíxoaku poréxea úko ne xâne ponóvoti ítuke, koánemaka ne ákoti aunáti ítuke. ⁴⁶ Itukapu póhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, namo kíxoaye ápeyea némoepo xoko Itukó'oviti? Muhíkova ne koperáxinotihiko nâti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, ákomaka kamáxatika ne ákoti omotóva okóvo. ⁴⁷ Itukapu póhutine íníkene ítíkino únati, koati kutipasí keâti ne ákotihiko êxa Itukó'oviti, vo'oku énomonemaka kixóhiko ítúkeovo. ⁴⁸ Hukínóvoti ngxéopinoe: Ítíkapunoe ponóvoti kixoku ítúkeovo kuteâti koêku Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Ina kixovókoxopamaka Jesus:

6 —Yokóhiyanavonoe, hako yoposíko noíxeokono ne únati ítíke keha'âti iháyu'ikeopi po'ínuhiko xâne, vo'oku enepo akoéneye ne ítíke, ákomo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Koêku ne poréxoti huvó'oxeake ne xâne apêti konokínovati

² —Enepo áva peréxoake ne xâne apêti nókone, hako kutí koe pehúkoti inuxínopiti oxoti torombéta keha'âti noíxeokono ne ítíke, kuteâti kixoku ítúkeovo ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo apê pôreu ya íhikaxovoku hó'e koáne ya none ovokúti, énomone kixínoakeneye kaha'âtihiko ápeyea iháyú'ikoati. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ³ Itea enepo áva hivó'oe, hako kalihú'ina yopósiki ápeyea po'i exoâti, muhíkova ne íníkene koati ákoti omotóva yokóvo ⁴ maka hákone exókonono. Yane apêtimo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti.

Nókone kó'iyea ne xâne ítúko orásaum

Lk 11.2-4

⁵ —Enepo ítíkanoe orásaum, hako kitêa ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo ítúko orásaum, áhatihiko xe'ó kó'iyea ya íhikaxovoku hó'e koánemaka ya none ovokúti vékoheixoku xâne, kahá'ati noíxeokono. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ⁶ Kene íti, enepo ítíka orásaum, urukú yákoepo kúveu yóvoku. Exexó íxea ne péhapetea. Yépema ne Yá'a íhae vanúke, enepone ákoti inixoâti, yane iko'íparaxopeatimo nê'e. Koáhate iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti.

⁷ —Koáne enepo ítíka orásaum, hako kitêa ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti yómoti káyuixea yûho enepo ítúko orásaum. Koati ikútixatihiko yumopókonotimo vo'oku ixómoyea káyuixoa ne yûho. ⁸ Hako ikítipasikova ne xâne kuteâti nê'e, vo'oku exo nékone ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. Tumúneke yépemi, éxoane ne nékone. ⁹ Itea hara yákoé enepo ítíka orásaum:

“Iti Ha'a ūti íhae vanúke, émbemo téyeamo sasá'iti íhe ne uhá koeti xâne. ¹⁰ Émbemopi ukóponeamo ne netíxi yâye xapákuke ūti, uti xâne. Itúkapu yâha kousókovo yara pok'é kuteâti koeku kousokeovo ya vanúkeke. ¹¹ Peréxavi nika ūti itukovo káxe. ¹² Ketúyapa pahúnevo ūti koêkumaka kóseanayea ūti ne po'ínuhiko xâne vaheéxinoviti ítuke, kutí kixoâti uti ákoti pahukápu. ¹³ Hako sike'évi víkorokeovo pahunévotike itea peréxavi víteova ne váhere kixovókuti, (vo'oku poéhane íti itukóvo hána'iti nâti ya uhá koêti. Poéhane íti apê xunáko oúkeke uhá koêti. Poéhanemaka íti itukóvo hána'iti ihayú'iuti ya uhá koêti, ákotinemo hunókoku. Itúkapu énomoneoxo koéneye)” yákoé itíka orásaum —kíxovokoxoane Jesus. ¹⁴ —Vo'oku enepo kutí ixêa ákoti váherexeaku ítukeinopi ne po'ínu xâne, kúteanemakamo kixópiku Itukó'oviti. ¹⁵ Itea enepo hákoti kixéáneye (ne váhere ítukeinopi po'i xâne), ákomakamo katúyapa váhere ítike ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

¹⁶ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepo jejuá yakôe, hako isone'ekovoo keyê kuteâti kóyeku ne xanéhiko ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko, kahá'atimaka éxokeovo po'ínuhiko xâne ítukeovo jejuá koêti. Ivévaka ra yunzó'inopinoo: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ¹⁷ Kene íti, enepo jejuá yakôe, hako kixevóneye, itea kímanduxapu ina kevaríkapu koane kipéneapupu, ¹⁸ maka hákone exôa po'ínuhiko xâne ítukeovo jejuá kêti, itea ítúkapune póhutine Itukó'oviti exôa, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoâti. Yane apêtimo némoepo xokóyoke.

Koêku ne kaná'uti vírikuxea, uti xâne

Lk 12.33-34; 2 Tm 4.8; Êb 10.34; 1 Pê 1.4; Ap 7.15-17; 21.1; 22.1

¹⁹ —Hako yoposí'ixo kirí'uxi apeínopiti yara pok'é ya ákoyeaku oríkoa kálíhunoe hó'openo níkoheyea, koáne ya ápeyeaku iko'íhomuyoxoati, koánemaka xoko ápeyeaku urukú koeti oméxoponea. ²⁰ Itea ítúkapu vanúkeke ítixe apeínopiti xoko ákoyeaku aúke'e, koáne xoko ákoyeakunemo kálíhunoe hó'openo níkoheati, koáne xoko ákoyeaku iko'íhomuyoxoati itukovo koesáyu'ixoati, koáne xoko ákoyeakunemo urukú koeti oméxoponea. ²¹ Vo'oku koêkuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu vanúkeke áko'o itukapu pok'éke, énomoneoxo yónoheixo iséneu —kíxovokoxoane Jesus.

Ominó'oviti uhapú'iti yoko hahákuti

Lk 11.34-36

²² —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne uke xâne koxé'uke. Enepo aunáti ne yúke, uhapú'itikemo yóvoheixo. ²³ Kene itukapu ákoti aunáti ne yúke, hahákutikemo yóvoheixo. Kúteanemaka koêku ne kouhápu'ikoti isóneu xâne. Enepo itukapu

hahákú kixópiti ne mani kouhápu'ikopiti, yupihovó koetíneoxomo ítúkeovo hahákutike yóvoheixo.

Konókoti ítúkeovo Itukó'oviti yoko ítuke yuíxovo ūti

Lk 16.13; 12.22-31; Fp 4.6; Êb 13.15; 1 Pê 5.7

²⁴ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Ako xâne motovâti pi'á kíxea pátarauxa. Vo'oku koêkumo ákoyea omótova okóvo ne po'ínu, yane ákomo ítúkoake ne po'ínu, áko'o enepo itukapu yuíxovoxo ítukexeake ne po'ínu, yane ákomo ítúkoake ne po'ínu. Koane enepo yixápu kirí'uxi apeínopiti, ákomo yoxéne yíxivo ítuke Itukó'oviti.

²⁵ —Énomone ngixínopinoo ákoyea ixomo ipúpakina yokóvo ne kixékumo kêku itukovo káxe, ukínopikumo níke yoko yêka, koane nókone kexé'u kixékumo iké'ipovoxopivo. Vo'oku enepone kényeku itukovo káxe, haina pohúneti níki. Koane haina pohúneti iké'ipovoxopivo yápeino. ²⁶ Ivévakapihi koêku ne hó'openohiko ôti. Ako nâ. Koane ako ítixeaku ha'i nóne. Ákomaka unákoku níka, koane ákomaka óvoku ítixoku êno níkokónoti, itea kóyeane poréxea Itukó'oviti níka, enepone Yá'a íhae vanúke. Hainá'ikopo ítínoe yupihóvo ítóponone nonékuke Itukó'oviti yane hó'openohiko? ²⁷ Ako ápahuina ya xepákukenoé itotimo koukoponea kaxena ivókovope, yusíkoti yupíheovo kóxunakeovo kahá'ayea koukoponea.

²⁸ —Ná'ikopo koeti yupíhinovo yónea iséneu ne kixékumo iké'ipovoxopivo? Ivévakapihi koeku payá'iyea ne koati uhé'ekoti híu itunoêvoti ya mêum, enepone humanévoti. Ako okó'ítuke, koane ákomaka ixúxuka kuteâti koeku xâne. ²⁹ Itea koati ngixópitinoo: Muhíkova neko uhá koeti úhe'ene Salúmaum, enepone hána'iti nâti iríku mekúke, ako itápana úhe'ene híu ne itunoêvotihiko íhae mêum.

³⁰ Katarákoapo Itukó'oviti ne itunoêvoti íhae mêum mapini póhutine kó'oyene ápeyeya, ihârotike oro'ókokonotinemo yúkuke, ínapomo hako katarákopi ítínoe xâne ôriti kúveova. ³¹ Hákoikopo pipokéxo iséneu ixómoyea yépemo'ixopovo ukínopikumo ne níke yoko yêka koane ípevo. ³² Enepora uhá koeti koekúti, koati xâne ákoti êxa Itukó'oviti yonóheixoa isóneu. Yoko éxoa Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke, kénokínoe uhá koêti ra koekútihiko. ³³ Hane ítíka yónoheixoku iséneu inúxotike, ítuke Itukó'oviti koánemaka péni kixeku ítíkivo kuteâti ahá'inopi. Yanê'e, kousókinopeatinoemo Itukó'oviti ne uhá koeti po'ínuhiko nékone. ³⁴ Hako pipokéxo iséneu vo'oku nékonemo ihârotike, vo'oku apépotimakamo po'i yónoku iséneu ihârotike. Ópoehane yónoku iséneu ne nékone ya póhutihiko káxe. Hákone kirí'úxoá pipókexinoá iséneu ne nékone ya keno'ókoti káxe —kíxovokoxoane Jesus.

Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne

Lk 6.37-38, 41-42; Rm 2.1; 14.1; 1 Ko 4.5; Tk 4.11

7 Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Hákonoe itikóvo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne inixeâti ákoyea aúnati enepo hákoti yexôa koêku, mará'ínamakamo íxekanane. ² Vo'oku kuteâti kix-eaku iséneunoa ne po'ínuhiko xâne, énomone-makamo kixékononeye. Kuteâtimaka ítikeyeina ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo koéneye ítikeyinokono.

³ —Na koeti yíxinova kemómoyi ne kutí koeti kalíhuti koekúti yonoti ukeku pe'ínu, koeku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke? ⁴ Na kixoaye yéxoki po'i xâne pahúnevo koeku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hána'iti itátane tikóti yoneâti ukéku, itea kóyeane kixea ne po'ínu: “Veyámbinapeavo ne kali koekúti yonoti yukékuke” kixoâti. ⁵ Itínoe ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko, viyápa inúxotike ne kutí koeti hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke, maka sásasa ákoyepone ínixi. Ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yoneâti ukéku ne pe'ínu.

⁶ —Hako kutí kê xâne poréxoti tamúku koati únati yoko sasá'iti koekúti. Hákomaka kutí kê xâne kuríkoti uhé'ekoti iyoyónevoti yupihóvati hepíko xapa kûre, mará'ínamo ákanukexa, yane koímaiti okópeopi koane óko'okeopi.

Konókoti kutípea úti yumópeovimo Itukó'oviti vitúko orásaum
Lk 11.9-13

⁷ —Yépema Itukó'oviti ne yâha vo'oku porexópeati-mo. Kéxuna'ixapu yopósiki vo'oku itepónoatimo. Hako imaxovó kixêa yépemo'ixi, kuteâti koeku ixómoti ipusóko pahapéti ehane míhe'okinokonoa. ⁸ Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne koxuná'ixovoti opósikea ne nókone, itóponoa. Koáne ne kutí kixóvoti ipusóvoti pahapéti, mihe'ókinokonoatimo. ⁹ Itínoe apêti xe'éxa, man'íkopomea perexoâti mopôti ne xi'íxa epemápi pâum? ¹⁰ Manímea koéxoe peréxoa epemápi hêe? ¹¹ Muhíkinova itínoe mapini váhere xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea peréxoa únati koekúti ne xi'íxa. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, koatimo únati koekúti poréxoa ne xâne epemoâti.

¹² —Kuteâti koeku yâha kixepineye ne po'íhiko xâne, énomonemaka íxeaneye, vo'oku énomone itukóvo ne koati kaná'uti kixó'ekone ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne íhikauvi yútoe porófe-tahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

Pi'âti kó'iyevoku xâne
Lk 13.24; Fp 3.19-20

¹³ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Hara víka xoko pahapéti iyonópoti xâne xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti kalíkuti. Vo'oku enepone pahapéti koáne ne xâne yonópoti ipihóponovokutike, koati vákuti nê'e, koane êno xâne vekoâti. ¹⁴ Itea enepone xâne yonópoti xoko Itukó'oviti, ako ávaku koánemaka ne páhapetea, yoko ako axú'ina xâne itoâti vékea.

Xâne ákoti itukapu koati kaná'uti páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u

Lk 6.43-44; Xu 15.4; Tk 3.11; 1 Xu 4.4

¹⁵ —Yokóhiyanavo ne xâne ákoti okoyúhoa ne kaná'uti emo'u Itukó'oviti, vo'oku upánini kutí'iyea éxoko su'úso simopínoe, koatíhiko kutí koeti koyu-vôrixovoti yovíre ákoti iyuhixa hopéno'iu enepo isukôa. ¹⁶ Ya kixoku itúkeovo, énomonemo yéxi itukóvotiye kuteâti yéxi koêku ne xuve tikóti vo'oku há'i. Ápeikopo xâne veyoti úva xuvékuke topekóxe? itukovo veyoti fígu ka'ávetike nonéti xapa úhiti? ¹⁷ Vo'oku uhá koeti únati xuve tikóti, únatimaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i pôreu. ¹⁸ Ako yusíka poréxea váhere há'i ne koati únati xuve tikóti. Ákomaka parexa únati há'i ne váhere xuve tikóti. ¹⁹ Uhá koeti xuve tikóti ákoti paréxa únati há'i, tetúkokono ina kurikókono yúkuke. ²⁰ Kúteanemaka koeku nekôyohiko, vo'oku enepone há'i pôreu, énomonemakamo yéxi itukóvotiye neko xâne.

Yuhu Jesus koêku ne urúkopovoti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke

Lk 6.46; 13.25-27; 2 Ko 11.13; 13.5; 2 Pê 2.1; 1 Xu 2.3; 5.12

²¹ —Hainamo uhá koeti xâne “Unaém, Unaém” kixónuti úrukopeovomo natíxokuke Íhae Vanúke. Poéhanemo neko itúkoti ahá'inoa Nzá'a íhae vanúke. ²² Yaneko káxe, enómo xâne kixónuti: “Unaém, Unaém, koyúhopepo uti yemó'u xapa xâne vitúkoti péhoenovi. Íhékemaka veínoa úti kópuhikopea úti ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Íhékemaka veínoa úti vitúkea êno iyupánevoti” kixónutimo. ²³ Yane ínamo injâ: “Hainánoe iti ovónje. Yahíkuxipunu itínoe itúkoti váhere” ngixoâtimo.

Pi'âti kó'iyevoku poéheve péti
Lk 6.47-49

²⁴ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Uhá koeti xâne kamokénoati ra emó'um koane itukoâti, hane koéneye ko'isóneuti hóyeno itúkoti pêno xoko poké'e mopoíxoti. ²⁵ Keno'óko êno úko, koínikone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, itea ako íkarakapu vo'oku itúkeovo xoko poké'e mopoíxoti ixíkokono.

²⁶ —Kene uhá koeti kamoâti ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne ákoti isóneu itúkoti pêno xoko poké'e hariríxoti. ²⁷ Keno'óko êno úko, koiníkone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, yane íkorokovone. Heu-heú kôe itáhineyea —kíxovokoxoane Jesus.

Úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone Jesus
Mk 1.22

²⁸ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, enepohikoneko êno xâne kamokénoati, yupíhova iháyu'ikea ne íhikavoti íhikaxone, ²⁹ vo'oku koati iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone ne

Jesus, kene haina kuteâti ne éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse.

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mk 1.40-45; Lk 5.12-16

8 Evesékopeane Jesus ouke neko kali mopô, yupihovó koe êno xâne hokopâti. ² Yane apé koéne hóyeno ahi'ókovoti Jesus. Enepone hóyeno, yúvone koati váhere arinéti iháxoneti lépara. Ipuýuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Unaém, enepo yakahá'a, motóva kesása'ikopinú yara arínem —kíxoane.

³ Ina sipo'ókoa Jesus koane kíxea:

—Ngahá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone neko aríne, unátipone. ⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hako yetó'oko koêkuti xâne ra índukeinopi, itea yéxakapanapa ne sasedóti, enepone inuxínoti xâne hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti koeku páhoenovi yútoe Muíse, yéxokovepe itúkeovo yunátipotine —kíxoane.

Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma

Lk 7.1-10

⁵ Simoáne Jesus ne Kafanâum, ápe ikoseânaxovati, hóyeno ákoti itukapu júdeu, tuti póhuti séndu húndaru íhae Róma. ⁶ Hara kíxoa:

—Unaém, anêko anzínoe ka'aríneta óvonguke. Ákone ita ehévokeovo mûyo. Koati yupihóvotine koítoponeovo kotívetai vo'ókuke ne aríne.

⁷ Ina kixôa Jesus:

—Mbihotímo yóvokuke, ngoitóvatimo —kíxoane.

⁸ Itea hara kíxoa tuti húndaru:

—Unaém, ako yomótokea yúrukivo óvonguke. Pohu pahú íxea unátipea ne anzínoe, yane itóvotinemo.

⁹ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti itúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti itúkea mbáhoenoa. Poéhane kónoko "Píhe" ngíxea, yane pihotíne. Kene po'ínu, "Kiná'aka" ngixôa, kenó'oko. Koane anzínoe, "Hara itíka" ngixôa, itúkoa ne mbáhoenoa itúkea —koéne.

¹⁰ Kamoáne Jesus neko emó'uinoa tuti húndaru, yupíhova iháyu'ikea, ina kixôa neko xanéhiko hokoâti:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ako noínjeaku xâne koati kuvovónuti kuteâti râ'a, muhíkova xapákuke íhae Izarâe —koéne.

¹¹ Ina koe'íkomaka:

—Koati ngixópitinoe: Enómo xâne ukeâti po'íkehiko poké'e ya xoko úkeaku ihâroti koáne ya xoko kíyo'i káxe ivatákoponotimo ya xe'o mēsa ya ayuítu xapákuke evo Ábraum, Izáki yoko Njáko ya natíxokuke Íhae Vanúke. ¹² Itea enepohikone íhae Izarâe, enepone mani koati noivókoeti yonópea, kurikónonotimo xapa êno hahákuti, óvoku iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku tiveko koêku —kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Ina kixôa Jesus neko tuti húndaru:

—Pihépane yóvokuke. Vo'oku kívivonu, énomone ákoeney kuteâti yâha —kíxoane.

Énomone yaneko ókoku káxe, unátipone ahínoe neko tuti húndaru.

Koitóva Jesus ne imose Pêturu

Mk 1.29-31; Lk 4.38-39

¹⁴ Simoné'e ne Jesus óvokuke Pêturu, inuí kíxeane imóse ípeke, yupihóvoti otuko mûyo. ¹⁵ Yane namú kíxeane vô'u Jesus. Uké'epone neko otuko mûyo, ina exepúkopo neko sêno, yane kátarakopone Jesus.

Éno po'ínuhiko ka'aríneta koítovone Jesus

Mk 1.32-34; Lk 4.40-41

¹⁶ Yaneko kíyo'i káxe, omókonone xoko Jesus neko êno xâne úroevo ndémoniu. Yane pohu pahú kixópa Jesus neko ndémoniuhiko, ipúhikoponehiko, yoko koítovamaka uhá koêti neko xâne ka'aríneta. ¹⁷ Kó'inokeneye motovâti kousokeovo neko yuhu Itukó'oviti, yútoeke porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

"Koati énomone veyopínovi varíne, koane oukeke yonópo uhá koêti ne veópone" koêti.

Izâiya 53.4

Koeku apê kahá'ati hókea Jesus

Lk 9.57-62

¹⁸ Noixoâne Jesus yupíheovo êno xâne hokó'ixoati, pahúkoane neko íhikauhiko usó kíxoixea vatéke tarú'uxope poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya. ¹⁹ Yane ápene éskiriba, enepone ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ahi'ókovoti Jesus. Hara kíxoa:

—Ihíkaxotí, nzokópitimo koêkuti yénoku.

²⁰ Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe môko. Kene úndi, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mēum —kíxoane.

²¹ Ínamaka apê po'i hokoti Jesus kixôati:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike enepo ivakápune, ínamo nzakâpi.

²² Itea hara kíxoa Jesus:

—Kiná'akane ingéneke. Síkeane ne kutí koeti ivokóvotinehiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxo-peamo ne ivokóvoti —kíxoane.

Ixikôa Jesus neko xúnata ihunóvoti

Mk 4.35-41; Lk 8.22-25

²³ Yane úsa'ixovane Jesus ne vatéke koane íhikauhiko ikéneke. ²⁴ Koeku píhea, apé koéne êno xúnata ihunóvoti. Koati xúnata ovóxokeovo ne úne enó'inoke úne urúkovati ne vatéke. Yoko imókoti ne Jesus. ²⁵ Ina ahi'ókova íhikauhiko koyúkoati. Hara kíxoa:

—Unaém, yokótixovi mará'ínamo vívahikapu.

²⁶ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti itíkinovonoe íreti? Koati itínoe xâne ôriti kúveovonu —kíxovokoxoane.

Ina exepúko ne Jesus pahukôa ókea ne ihunóvoti koane kóyunukeovo ne úne. Yane huvemoo koépone ikéne. ²⁷ Yupihovó koe píkeahiko neko íhikau. Hara kixókoko:

—Kutimea itukóvove ra hóyeno? Muhíkinova úne yoko ihunóvoti itúkea yúho —kixókokonehiko.

Koitóva Jesus neko pi'âti hóyeno ûroevo ndémoniu ya Ngâdara

Mk 5.1-20; Lk 8.26-39

²⁸ Simoné'e ne Jesus poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya xoko poké'e koéhati Ngâdara, apé koéne pi'âti hóyeno okotúmonexoati ukeâti pe'áxatike, ainóvoti ûroevo ndémoniu. Yoko hi'imé koéne xâne pikoâti vékea xe'ókuke neko óvoheixoku, vo'oku itúkeovo koati koí-maitine neko hóyeno. ²⁹ Yane kóhonokone emó'u neko pi'âti. Hara kôe:

—Jesus, Xe'exa Itukó'oviti, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine ipíheponivi tumúneke símea kaxéna? —kíxoanehiko.

³⁰ Yoko ápe êno kûre ixómotihiko níko xêrerekuke neko óvoheixoku. ³¹ Ina kixopómaka Jesus neko ndémoniuhiko:

—Enepo itukapu pehukópoviti, hane pehúkapavi xapákuke ne êno kûre —koénehiko.

³² —Pihépanenoekopoya —kíxoane Jesus.

Ipuhíkopeanehiko, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne éhahikeovo neko kûre koane íkorono'ekeovohiko úneke ukeâti ouke ne mopô. Heú koéne yúpuririhikeovo.

³³ Kene enepohikone koyonoâti neko kûrehiko, kohó'ikene. Simoné'e pitivókoke, koyúhoahiko uhá koêti neko koekúti koánemaka koépoku neko pi'âti hóyeno ûroevo ndémoniu. ³⁴ Yane pihónehiko ne ko'óvokuti noíxoponea Jesus. Simohíko xokóyoke, koyúhoinoahiko kahá'ainoa ipúhikopea yane poké'exa.

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo ya Kafanâum

Mk 2.1-12; Lk 5.17-26

9 Ina urúkopovamaka Jesus ne vatéke yanekóyoke. Taru'úxoane neko úne, yane pihópone ya pitivóko éxokexeaku. ² Énomone yanê'e, apé koénehiko xâne ominoâti hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Ixané kixoahiko pouke. Noixoâne Jesus itúkeovohiko koati kuvovâti, ina kixôa neko isayú'ixovoti:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu, itúyopone pehúnevo.

³ Yoko ápe ihíxaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko xapákuke. Ina kôe isóneunoahiko: “Enepora hóyeno, koati itúkovoti Itukó'oviti” koénehiko isóne.

⁴ Yane exó kixeane Jesus isóneuhiko, ina kixoáhiko:

—Na koeti váherexino iséneunonu? ⁵ Kuti itukóvovo ákoti hé'onoke'e ngíxea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o “Yexépukapa, yenápa” ngíxea. ⁶ Itea kó'oyene, enjókopitinoe ápeyeva njunáko yáye yara poké'e ngotúyopea pahúnévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Yexépukapa, viyápa ne peúke, pihépane yóvokuke —kíxoane.

⁷ Yane xépu koépone neko isayú'ixovoti, pihópone óvokuke. ⁸ Enepohikoneko ênoti xâne noixoâti, yupího-

va iyúpaxeova ne koekúti koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'oku poréxea xunakóti ne xâne yara poké'e kixeaneve ne ítuke, ikutíxatihiko xanehí koêti ne Jesus.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Máteu

Mk 2.13-14; Lk 5.27-28

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus, yane noíxone hóyeno koéhati Máteu, vaata koyêti xoko kóperaxoku vo'oku itúkeovo koperáxinoti nâti. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke.

Yane xepú koéne ne Máteu, pihóne hókea Jesus.

Iníkoa Jesus ne xanéhiko pahukóvoti

Mk 2.15-17; Lk 5.29-32

¹⁰ Ikénepoke, ixómoti níko ne Jesus yoko íhikauhiko óvokuke Máteu, simóne êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, koánemaka xâne pahukóvoti kaha'íneti Jesus níkeahiko xe'ókuke mêsa. ¹¹ Noixoâne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, hara kixo íhikauhiko Jesus:

—Na koeti ínokino ihíxaxopiti ne koperáxinotihiko nâti koáne ne xâne pahukóvoti? —koénehiko.

¹² Kamoáne Jesus épemo'ikeokono ne íhikauhiko, hara koéne:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. ¹³ Itea pihénoe, yapásika yéxi kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Hane ngahá'a itíkivo seánati, kene haina ngahá'ati iké'iparaxinu hó'openo képeu” koêti. Vo'oku haina nzimínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea hane nzimíno, xâne pahukóvoti (maka ikátivexane isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea) —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyeva ne xâne enepo jejuá kôe

Mk 2.18-22; Lk 5.33-39

¹⁴ Yane pihóne xoko Jesus ne íhikauhiko Xuaum Mbátita. Hara kixoahiko:

—Na kó'inoaye iséneu ne jejuá kó'iyeva xâne? Vo'oku úti, uti íhikau Xuâum, kóyekune jejuá kó'iyeva úti koánemaka ne farízeuhiko, itea ako jejuá ákoe ne íhikeuhiko.

¹⁵ Ina kixôa Jesus:

—Yusíkoikopo ikáxu'iyeva okóvo ne húpiu kasátuxoti koêkuiko ápeyeva ne koyénoti híyeuke? Ako kalíhuina. Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákuke. Yane ínamo jejuá akôe —kíxovokoxoane Jesus, kixopóvoti yane éxetina.

¹⁶ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Ako veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope xoko yéketeno ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne yéketeno ipovóti —kíxovokoxoane, ihókoati inámati ipovóti ne ihíkavoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívar-erea ne yékoteno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum. Yane ákomo évakapu ne íhaku koáne ne ovâti —kíxovokoxoane, itúkoti po'i íhokoake ne íhíkavoti íhíkaxone.

Koitóvo sêno yoko seno kalivôno ne Jesus

Mk 5.21-43; Lk 8.40-56

¹⁸ Íxómoiko koyûho ne Jesus, símoane hóyeno teyonéti ya hó'eke jûdeu. Ipuuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Ínati ivokóvo kali inzine. Yaxénapanu óvonguke. Pohu ipihó íxepana veô'u xokóyoke, iyukópovotimo —kíxoane.

¹⁹ Yane exépuko ne Jesus, úkeane pího ikéneke koánemaka íhíkauhiko. ²⁰ Yane apé koene sêno nduse koetine xoénae ká'arine. Akó'oti áka evésekea aríne. Akéneke Jesus véko sipóheoponeati heve ípovo, ²¹ vo'oku hara koeti isóneu: “Enepomo pohu nzipáheyeya ípovo, indóvotimo” koeti isóneu. ²² Yane na'akené koéne ne Jesus. Noixoâne neko sêno, hara kíxo:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu. Itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Énomone yanê'e unátipone neko sêno.

²³ Úkeane ukopóno ne Jesus óvokuke neko hóyeno inuxínoti xanéhiko ya hó'eke. Simoné'eya, noíxoane neko êno xâne oxoti étakati ikotívexoati isóneuke ne ivokóvoti, koane ákoyea tópi kixóvoku íyokexeahiko.

²⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yahíkuxapunoe vo'oku haina ivokóvoti rà'a, pohu imókoti —kíxovokoxoane.

Yane koémoke'eanehiko neko yuho Jesus.

²⁵ Ipuhíhikopone neko êno xâne, yane úrukovone Jesus, ina namukêa vô'u neko seno kalivôno, yane exépukopone. ²⁶ Koati ákoti malíka yónoku eyékok-eokono neko koekúti yaneko poké'e.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

²⁷ Ipuhíkopeane evo Jesus neko pitivóko, ápe pi'âti komítiti hokoâti koane kóhonokea emó'u kíxea:

—Íti ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kíxoanehiko.

²⁸ Urúkovone ovokútike ne Jesus, ahí'okovane ne pi'âti komítiti, ina kixoáhiko Jesus:

—Kitípoaxo motó'iyevoya ngoíteovopinoe?

—Êm Unaém, ngutípopi —kíxoanehiko.

²⁹ Ina ipiho vô'u ukékuke neko komítiti xaneâti kíxea:

—Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kíxoane.

³⁰ Yane ínixoponehiko. Yoko í'ixiko'o kíxoixoa Jesus. Hara kíxo:

—Hako kalihú'ina yéto'oki koêkuti xâne —kíxoane.

³¹ Itea koeku pihópeahiko, inamá'axone koyuhópa ne koekúti. Koati ákoti malíka yónoku itóhineyeya ne eye-koûti ya uhá koêti neko poké'e.

Koitóva Jesus ne ímokerexone ndémoniu

³² Pihopónehiko neko pi'âti, omókono xoko Jesus hóyeno mókere úroevo ndémoniu.

³³ Yane kópuhíkopa Jesus neko ndémoniu, ina koyuhópo neko hóyeno. Enepohikoneko êno xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxevoya neko koekúti koane kó'iyeahiko:

—Ako noíxeaku úti kuteâti yara poké'exa úti, uti íhae Izarâe —koéhiko.

³⁴ Itea poé'ainoa isóneu farízeuhiko. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, hane porexôa xunakóti kópuhíkopea ndémoniu tûti ne uhá koeti ndémoniu —koéhiko.

Hána'iti kóseanayea Jesus ne xanéhiko

³⁵ Yónoa Jesus xapa uhá koêti neko pitivóko yoko ipuxóvokutihiko, íhíkaxoti íhíkaxovokuke hó'e jûdeuhiko, koyuhó'inoati ne inámati íhíkavoti koeku natíxea Itukó'oviti xapa xâne koane koitóvotimaka xâne ka'aríneti, koêkuti kó'iyevovoku aríne koane eóponehiko. ³⁶ Noixoâne Jesus neko êno xâne, yupihovó koéne kóseanayea, vo'oku koati kotíveti koêkuhiko, koane mómitihiko kuteâti koeku su'ûso pihohí koêti ákoti koyonoâti. ³⁷ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhíkau:

—Koati hána'iti ra itukéti, kuteâti kavâne ainóvoti itóvotine ha'i nonéti ovâti, itea ako axú'inahiko ra ko'itúkeati. ³⁸ Yépemanoekopo Itukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko ko'itúkeati.

Noivókoxo íhíkauhiko ne Jesus

Mk 3.13-19; Lk 6.12-16

10 Ina ihaxíkoa Jesus ne nduse koeti íhíkau, porex-oâti xunakóti kópuhíkopea ndémoniuhiko urúkovoti xoko xâne koane koíteovomaka ka'aríneti koêkuti kó'iyevovoku aríne yoko eópone neko xanéhiko. ² Yoko ká'aye koéhahiko neko nduse koeti ápostulu páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne: Enepone in-úxoti, Símaum koéha. Pêturu yonópo íha; ina apé Ândere, po'ínu Pêturu; ina keno'óko Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu; ³ koane Filípi; Mbatulúmeu; Túme; yoko Máteu, enepone koperáxinoti nâti; koane Teâku, xé'a Áfeu; koane Tádeu; ⁴ yoko Simaum Nzelóti; yoko Njuda Iskarióti, eneponeko itúkoheovoti koeku hókea Jesus koane kurikoâti xoko xanéhiko puvâti.

Ítukevohiko ne nduse koeti íhíkau Jesus

Mk 6.7-13; Lk 9.1-6

⁵ Enepohikoneko nduse koêti, énomone pahúko ne Jesus xapa xâne. Hara kíxovokoxoa inâ pahúkôa:

—Hákonoe yéno xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu. Hákomaka píhe pítivokonake íhaehiko Samâriya. ⁶ Itea hane yapásika xanena úti, uti íhae Izarâe, enepohikone kutí koeti moyónitihiko su'ûso ákoti koyonoâti.

⁷ Pihénehoe, yokóyuhopoinoa itúkeovo kaxénane

natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne. ⁸ Keítapanoe ne ka'aríneti koane kéxepukapanoe ne xâne ivokóvoti. Keítapamaka ne xâne yúvone lépara, koane képuhikapamaka ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Kuteâti ngixópiku ákoti ngaperáxapi, énomonemaka íxeaneye itíki ne itukéti ákoti keperáxa xâne. ⁹ Hákonoe yómo tiúketi piúsunake, enepone ôro, péhu yoko níki.

¹⁰ Hákonoe yómo íhaku ípevo koeku yéni, koane hako yómo yesá'ikovo koane piríkatana. Muhíkova piló'ina hako yomâ, vo'oku koati motokeâti kousokikonono nókone ne xâne ko'ítuketi.

¹¹ —Itukovo apêti pitivóko, áko'o ipuxóvokuti símeku, yapásika xâne usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke. Énomone yávaheixa xokóyoke tukú koeti ipíhikopiku ne pitivóko. ¹² Koeku yúrukivoa ne ovokúti símeku, yépemina unako koêku ukeâti xoko Itukó'oviti ne ko'óvokuti. ¹³ Enepone xâne ovâti ne ovokúti, itukapu usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke, kousókinokonoati mo kuteâti yépeminoake xoko Itukó'oviti. Kene enepo hákoti koené'eye, hákoti unâti kixópiku, youúkekemo yonópo ne yépeminoake xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Koêkuti ákoti akahá'api, ákotimaka akahá'a kámokenoyea yiúho, enepo ipihíkapi óvoku itukovo pítivokona, ikétatahevexapapu. Kiríkapa ne ipú'ine poké'e hivíkuke, yexókoati ákoyeane omótokea íkameokono emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Simapúne kaxena ipíhohonoe Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xâne mekúke íhae Sódoma yoko íhae Ngómora, ákomo itápana tiveko ipíhophoneake Itukó'oviti ne xanéhiko íhae neko pitivóko ákoti akahá'apinoe.

Koyuhôa Jesus ápeyeamo tiú'iti koekúti simoâti ne xanéhiko hokoâti

Mt 24.9; Mk 13.9-13; Lk 21.12-17; 1 Pê 4.12

¹⁶ Ina kixovóko xopamaka Jesus neko íhikauhiko:

—Koeku mbahúkeopinoo, kutí koe mbahúkoti su'ûso ya xapa yovíre. Itíkapunoekopo usokó koyêti kuteâti koeku koéxoe, koane itíkapumaka ákoti vahevéxa ítuke kuteâti koeku kurúte. ¹⁷ Yokóhiyanavonoo, vo'oku apêtimo xâne iyonópitinoe yuhoíkovokutike koane yehepóke'exopitinoemo xoko íhikaxovoku hó'e xanena úti.

¹⁸ Vo'oku itíktivonoo hokónuti, yomokónotinoemo yíhoikikono nonékuke ngovenâdo yoko nonékuke nâti. Itea kixínekonokenemoye motovâti keyúhoyi nonékukehiko, koánemaka nonékuke ne ákoti itukapu viyéno júdeu koêku ra kitípone. ¹⁹ Enepo yamakánane noe nonékukehiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópi, vo'oku yaneko káxe, yexókokonotimo yimópíke. ²⁰ Vo'oku hainamo ukeâti iséneuke ne yimópípe, itea koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone koyuhô xikóyoke.

²¹ —Apêtimo xâne kuríkoti koati po'ínu xoko payá-sotihiko, motovâti koépekeokono. Kúteanemakamo kixoaku hóyeno ne xé'a. Apêtimakamo okópoti koati há'a yoko êno, kuri'ókoatimaka xâne koepékoatimo.

²² Yupihóvatimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíktivoo

noe hokónuti. Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti.

²³ Enepo pivakána, hako'one keyunúkoko yane pitivóko yóvoheixoku, yokóho'i po'íke pitivóko. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo yuké'exa yénoheyi ra uhá koeti pítivokona Izarâe tumúneke aúngopovo yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

²⁴ —Enepone íhikaxovoti, haina énomone payasô ya íhikaxoati. Koáne ne ahinoêti, haina énomone payasô ya pátaraua. ²⁵ Itea enepone íhikaxovoti, motóva kúxea kutipasí kó'yeya íhikaxoati. Kúteanemaka koêku ne ahinoêti, motóva kúxea kutipasí kó'yeya pátaraua. Itukovo mbuvokónoti, undi yúnae, koeku ínzaxeokono Mbezêbu, enepone tuti uhá koeti ndémoniu, ínapoxomo itínoe ovónje.

Nókone téyeya úti

Lk 12.2-7

²⁶ Ina kixovóko xopamaka Jesus:

—Hákonoe píke xâne. Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákotimo exákana. Kúteanemakamo ne he'onó koêti kó'oyene, kóyeaneemo urápu'ipea.

²⁷ Enepone yunzó'inopinoo vainóvone, akó'o po'ínu xâne, yokóyuhuanemo xapa xanéhiko. Koáne ne ínzikaxeopíke vainóvone, kéhanakanemo keyúhopyi motovâti éxea uhá koeti xâne. ²⁸ Hákonoe píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u íto, itea ako xunáko iyónopeopi ipihóponovokutike. Hane tíya Itukó'oviti, enepone apêti xunáko koépeke xâne koane iyónopea ipihóponovokutike. ²⁹ Hainá'íkopo kali póhuti pe'u tiúketi, ákoti axu'ína ovâti ko'ésa'i ne pi'âti kálihunoo hó'openo ôti kavanékono? Itea ako ápahuina ivokóvoti xapákukehiko ákoti exá Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ³⁰ Kene itínoe, muhíkova yé'akeye ne híyeu tiúti, heú kixoá éxea Itukó'oviti.

³¹ Hákoikopo píke, vo'oku itínenoo yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti.

Koeku teinôa xâne koyúhoyea hókea Jesus koáne akó'o teinâ

Lk 12.8-9; 2 Tm 1.8

³² —Uhá koeti koyúhoyi nonékuke xanéhiko itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngíxoaku ngoyúhoyea itúkeovo hokónuti nonékuke Nzá'a íhae vanúke. ³³ Itea enepone koyúhoyi nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke Nzá'a íhae vanúke ákoyea itúkapu hokónuti.

Tiú'itihiko koekúti simo'oviti

Lk 12.51-53; 14.26-27

³⁴ —Hákonoe íkitíxa nzmínoti omínoam úhepeyaa isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêum. Haina énomone nzmíno, itea koati apêtimo okopókoti vo'ónguke. ³⁵ Enepora nzímea, énomone kutí'ino apêtimo hóyeno poe'aínoti isóneu há'a. Énomonemaka kutí'ino apêtimo sêno poe'aínoti isóneu êno. Kúteane-

makamo koêku ne sêno yoko imóse. ³⁶ Yane koati iyénoxapa kúveuke ne óvoku puvopâmo ne xâne hokónuti.

³⁷ —Enepone xâne yupihóvoti ákoyea omótovo okovo há'a yoko êno ya undíke, ako omótokea itúkeovo hokónuti. Koánemaka ne xâne yupihóvoti ákoyea omótova okóvo ne xé'a itukovo ihíne ya undíke, ákomaka omótokea itúkeovo hokónuti. ³⁸ Enepone ákoti usó akóye koítóponeovo kotíveti ingéneke kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonokumo, ákomaka omótokea hókeonu. ³⁹ Koêkuti xâne yuixóvoti kouhepekeovo óvea yara kúveu mêum, énomonemo evókoa ne koati kaná'uti apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, énomonemo itopóno inamápoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

Apêtimo námoepo xoko Itukó'oviti ne xâne koxuná'ixovoti ikéneke

Mt 25.34; Mk 9.41; Xu 13.20; 3 Xu 5

⁴⁰ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Koêkuti xâne únati kixópiku simêa óvokuke, undímaka kixóneye. Epó'oxo koêkuti kixónutineye, hanemaka kixóneye Itukó'oviti, enepone pahukónuti yara kúveu mêum. ⁴¹ Koêkuti xâne ákoti kamaxátika porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koane teyoâti vo'oku itúkeovo ovoxe Itukó'oviti, apêtimo námoepo nê'e xoko Itukó'oviti kuteâti ne námoepomo porófeta. Koane koêkutimaka ákoti kamaxátika xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koane teyoâti vo'oku ponóvoko ítuke, apêtimo námoepo xoko Itukó'oviti kuteâti námoepo ne ponóvoti kixoku itúkeovo huvó'oe. ⁴² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koêkuti xâne apêti póneake ne koati ákoti apayáso xapákuke ne hokónuti, teyoâti vo'oku itúkeovo ínzikau, yusíkoti itúkeovo kali póhuti enovópeti puhí koeti kásati úne poréxo, ákomo kalíhuina évokea námoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke —kixovokoxoane Jesus.

Ápe páhoe Xuaum Mbátita xoko Jesus

Lk 7.18-35

11 Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa nókonehiko ítúkea ne nduse koeti íhikau páhoe koyúhoyea emo'u, ina pího po'íkehiko pitivóko yaneko poké'e ihíxaxoti koane koyúhoti emo'u Itukó'oviti.

² Yoko ika'ákovokutike ovóne ne Xuaum Mbátita. Kamoné'e koeku ítuke Jesus Kristu, yane pahúkone íhikauhiko épemo'ikoponea Jesus. ³ Hara kixóponoa:

—Énomone íti ne kuxonéti símeamo? áko'o kónokoako kúxeako uti po'ínu.

⁴ Ina kixóda Jesus:

—Yaúkapapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra kémone koáne ra neixone. Hara íxepamo: ⁵ “Ínixopone ne komítiti. Yonópone ne mohévu. Unátiponehikomaka ne yúvone koati váhere arinéti, enepone lépara. Kamópone ne mókere. Iyúkopovone ne ivokóvoti, koane koyúhovone xapa xâne ákoti apéinoati ne iná-

mati ihíkavoti ítuke Itukó'oviti. ⁶ Koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu” íxepamo —kíxoane Jesus.

⁷ Pihopóne neko íhikauhiko Xuâum, turíxovone Jesus koyúhoinoa xanéhiko koêku ne Xuâum. Hara kixovokoxoa:

—Enepo pihenôe neixoponi Xuâum ya mêum ákoti apêti, kutí'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koeku hí'e kayákae ihunóvoti? Ako kalíhuina.

⁸ Kutí'ikopoya ne neixopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneye kó'ípovoyea nê'e. Vo'oku poéhane óvokuke nâti óvo xâne kuteâti nê'e. ⁹ Kutí'ikopoya ne neixopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, koane koati ngxópitinoe yupíheovo anú'ukea ítúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta. ¹⁰ Vo'oku enepone neixoponone, hara koe yuho Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke:

“Mbahukoâtimo tímúneke ne koyuhó'inonuti emó'um maka mihe'akinapine yoxéne itíkí índukexeopike xapákuke xâne” kôe.

Malaquias 3.1

¹¹ Ina kixovókokoxoakomaka Jesus neko xâne:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Xapákuke xâne yara kúveu mêum, ako teyonéti ya Xuaum Mbátita. Itea upánini ítúkeovo koati hána'iti teyonéti ne Xuâum yâye yara kúveu mêum, koati yupihóvotimo anú'ukea ítúkeovo teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke Íhae Vanúke, muhíkova ne ákoti apayáso xapákuke. ¹² Ukeátine ya kaxénake Xuaum Mbátita tukú koeti kó'oyene, enepone inámati ihíkavoti koyúhoti koeku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, koati xúnati yúmo'ixeova xanéhiko éxea koêku. Yoko enepohikone koxuná'ixovoti éxea koêku, énomone itopónoa. ¹³ Vo'oku ukeátine mekúke tukú koeti kaxénake Xuâum, ápe yútoeke porófetahiko koane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koyúhoti koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. ¹⁴ Epó'oxo yakahá'anoe kitípi yútoe ne porófetahiko, kitipoâtimo ítúkeovo Xuâum itukóva ne Íliya, enepone koyúhone porófetahiko símeamo. ¹⁵ Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka.

¹⁶ —Kutimea motóvo ínzoeka ra xanéhiko apêti yara káxehiko kó'oyene? Hara ínzoeka kalivónohiko vataká koyêti ya none ovokúti ákoti ínixonone unáko apê po'ínuhiko kalivóno kaha'âti ikómohíxea. Yane hara kixókonohiko: ¹⁷ “Voxone oxokénati móhikena elóketi okóvo, itea ákonoe yakáha'a kemóhiyi. Vimókovone-maka akene imokó'ikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” kixókonone.

¹⁸ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Énomonemaka kénenoye vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'iyea yoko ákoyea énapu víyum, itea ako ínixeane unáko, epó'oxo “úroevo ndémoniu nê'e” kíxeanoe. ¹⁹ Ina nzímo xepákukenoe ínín-goti xâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea ákomaka ínixeane unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo koperáxinoti nâti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénunoe. Itea enepone

koati kaná'uti exóneti, kóyeane mo iyúseyea kó'iyean-eye vo'oku kixoku itúkeovo ne xanéhiko hokoâti —kíx-ovokoxoane Jesus.

Koeku pitivóko óvohikoku xâne ákoti akutipó Jesus
Lk 10.13-15

²⁰ Yane turíxovone Jesus koyúhoyea motókeyea ipíhoponeokono ne ko'óvokuti yane pitivókohiko vékoku itúkea êno iyupánevoti, vo'oku ákoyeahiko ikátivexa isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. Hara koe yuho Jesus vo'ókuke:

²¹ —Koati kotívetimo kêku, itínoe íhae Korâzim, keánemaka itínoe íhae Mbetâsáida, vo'oku enepone itukapu ya pítivokona ákoti êxa Itukó'oviti, enepone Tíru yoko Sídom, indúkoahiko ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mékutine kuríkopo váherevoko ne xanéhikoya. Mani ko'ipóvotínehiko ko'ixéhiti xáku koáne mani purapú'ikovotínehiko pôu, éxokovopehiko yupíheovo ikótivexea isóneuke ne êno pahúnevohiko.

²² Koati enjókopeatínoe koêkumo: Simapúne kaxena ipíhoponope ne Itukó'oviti, koati iyuhí kixokónotimo tiveko ipíhoponeokono ne íhae Tíru yoko íhae Sídom ya itíke. ²³ Kene itínoe íhae Kafanâum, itínoe po'okoâti yupíheovomo kahána'ikeokono ya po'ínuhiko xâne, kirikónotinoemo ipihóponovokutike. Vo'oku enepone itukapu ya xapákukehiko ne koati váhere xâne íhae Sódoma indúkoa ne iyupánevoti kuteâti índuke xepákukenoe, mani kutipónutínehiko. Epó'oxo ákoni uké'exa Itukó'oviti, itea mani anéyetiko tukú koeti kó'oyene. ²⁴ Koati enjókopeatínoe koêkumo: Simapúne kaxena ipíhoponope ne Itukó'oviti, iyuhii kixokónotimo tiveko ipíhoponeokono ne íhae Sódoma ya itíke —kíx-ovokoxoane Jesus neko xâne.

Kouhépekokonotimo isóneue yoko omíxone ne xâne hokoti Jesus
Lk 10.21-22

²⁵ Énomone yaneko ókoku ôra hara kixo Itukó'oviti ne Jesus:

—Aínapo yáko Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea itúkapu hána'itínoe ko'éxoneti yoko hána'itínoe ihíxaxovoti yara kúveu mêum yéxokoa ra koekúti, itea itúkeovo xâne inixóneti ákotihiko itóponone keúhupu'ikino ra koekúti. ²⁶ Koati énomone kíxea ne itíke Pai, vo'oku ínixi unáko kó'iyeaneye —kíxoane.

²⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Uhá koeti koekúti, kurí'okoponoane Nzá'a. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a. Poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu ûndi, undi Xe'exa, yoko koêkuti xâne ânja énjokea.

²⁸ —Yahí'akapununoe, itínoe kutí koeti xâne koínoti êno ínati koekúti, itínoe yupihóvotíne momí'iyea, yoko undínemo kayapáhikopinopea. ²⁹ Itíka ne índukex-eopike, enepone kutí koeti íngoinoxeopike, vo'oku ngaha'ínepitimoya. Íhikexapu njokóyoke ngixoku índukeovo, vo'oku undi itúpa'íkoti, koane ako

ngapáyasakapu, ínamo mbarexápínoe hána'iti ómomikea iséneue. ³⁰ Vo'oku enepone kutí koeti íngoinoxeopike, haina kutí koeti êno ínati koekúti motovâti hí'ínaxeokono, itea koati yáyapahi koyêti —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino júdeuhiko
Mk 2.23-28; Lk 6.1-5

12 Yaneko káxehiko, vekónehiko kali xâne vekoti kavâne ne evo Jesus ya xapa itóvope ha'i nonéti. Yoko sâputu nekôyo, káxe sasá'itino júdeuhiko. Epékexoatine hímakati ne íhikauhiko. Yane turíxovone marékeahiko ha'i tiríku koane níkea. ² Noixoâne farízeuhiko, hara kixo Jesus:

—Yokómoma itúkovo ne íhikeuhiko. Koati itúkoti koekúti ákoti parexá'avea Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti vitúkea ya sâputu.

³ Ina yumopâhiko Jesus:

—Ákoikopo yíhoikikunoe ya emó'uke Itukó'oviti koeku ítuke ne Ndávi mekúke yaneko epékoa hímakati koánemaka ha'ínehiko? ⁴ Vo'oku yaneko urúkova Ndávi neko óvoku Itukó'oviti, níkoa neko pâum ikó'iparax-okonoke Itukó'oviti, itúkoti koekúti ákoti parexá yútoe Muíse itúkea. Kúteanemaka koêku ne ha'ínehiko, mani ákoti omotóva níkea neko pâum. Poéhane sasedóti, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke motovâ níkea. ⁵ Ákoikopomaka yíhoikiku Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koêku ne sasedótihiko? Koati ko'ítuketi hána'itíke imokóvokuti ya sâputu, upánini ákoyea paréxakana xanéhiko ko'ítukeyea ya sâputu, itea ako pahúkapuhiko koeku ko'ítukeyea. ⁶ Koati ngxópítínoe kó'oyene: Anéyene koati teyonéti yane hána'iti imokóvokuti, enepora yuhó'ixopítínoe. ⁷ Eneponi yexá koati kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Itíkivo seánati, ene ngahá'a, kene haina iké'iparaxinu oró'oeti hó'openo" koêti, ákoni váherexinanoe iséneue ne ákoti pahúnevo. ⁸ Vo'oku undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti
Mk 3.1-6; Lk 6.6-11

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus. Ina urúkova ne íhikaxovoku hó'e xanéhiko. ¹⁰ Yoko ápe hóyeno ya timovó'uti. Enepohikone xâne opos'íxoatine évekinoaku yuhóhiko itúkeovo pahukóvoti ne Jesus, hara kíxoahiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, motóvaikopo koíteovokono ne ka'arínati ya sâputu?

¹¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ínani áva xepákukenoe apêti su'úsona ikoróno'ekovoti uhoróku ya sâputu. Ákonikopomea ituka xunáko veyópea? ¹² Yoko yupihóvone ápeyea itóponone ne xâne ya su'úso. Motóvaikopo vitúkea únati koekúti ya sâputu.

¹³ Ina kixôa neko hóyeno:

—Kepáy'aakapa ne veô'u.

Koáne, itúkoa ne yuhó'inoa Jesus. Yane unátipone. Kutipasí koépokokone ne vô'u.

¹⁴ Yane ipúhíhikopone ne farízeuhiko, koane ixó-moyeahiko oposí'ixo kixókumo koépekea Jesus.

Ahíkuxopovo ne Jesus

¹⁵ Exoâne Jesus isóneunoa ne puvâtihiko, ákone áva-heixa xapákuke. Koati êno xâne pihôti ikéneke Jesus. Yane koítova Jesus uhá koêti ne ka'aríneta xapákuke.

¹⁶ Itea ixíko'okoa ákoyea okóyuhohiko xapákuke xâne neko ítukeinoa. ¹⁷ Kó'inokeneye, koati simóvotine kaxéna neko yuhu Itukó'oviti xokóyoke ne porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

¹⁸ "Anéye ra ovónje noívongoe, ákoti omotóva ongóvo, ominónuti hána'iti elókeko ongóvo. Mborexoâtimo ovo'ó kó'iyea ne Sasá'iti Omínjone, koane koyuhohatimo xapa xâne ákoti itukapu jûdeu ne Ponóvoti Kixovókuti íhae njokóyoke. ¹⁹ Ákomo itúkapu yumópokenati nê'e, koane ákomo vaúka xapa xâne, koane ákomo itúkapu hónoti koyúhoyea ya none ovokúti. ²⁰ Koseánati-makamo ne xâne ákotine xunáko, enepohikone kutí koeti kalísoti ókono hí'e ekehókotine. Koane koseána-timakamo ne xâne kutí koeti páviu enepo kaha'áne ípukeovo. Ákomo kutí íxa ipukoâti. Énomonemo koe ítuke imókonemo uke'éxapa uhá koêti ne vaherévokoti itukápumo ainóvoti ponóvoti kixovókuti apê. ²¹ Yoko énomonemo itúko kúxoixone ne uhá koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum" koe yútoe Izâiya.

Izâiya 42.1-4

Koyuhókono ítúkeovo íhakoe Mbezêbu ne Jesus

Mk 3.20-30; Lk 11.14-23

²² Yane omókonone xoko Jesus hóyeno mókere komítiti, úroevo ndémoniu. Koítova Jesus. Yane koyúhopone koane ínixopone neko mókere komítiti. ²³ Iyúpaxova heú koeti xâne noixoâti koane kó'iyeahiko:

—Eneporâ'a, hainá'ikopomea ne Ámoripono Ndávi kixonéti, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne kúxone úti? —koéhiko.

²⁴ Itea enepohikone farízeu, kameáne yuhóhiko, poé'ainoa isóneunoa koane kó'iyeahiko:

—Ako po'i xunakóti veínoake kópuhikopea ndémoniuhiko ra hóyeno ákoti itukapu xunako Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu —koénehiko.

²⁵ Yoko exó kíxea Jesus ne isóneuhiko. Yane hara kixovokoxoa:

—Uhá koeti natixókuti óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne pitivóko yoko ko'óvokuti-hiko ovoti póhutike ovokúti, itukovo ixómoti okopókoko, uke'épotinemo ítúkeovo póhutine óvohikoku. ²⁶ Eneponi itukapu Satánae kópúhikopo po'íhiko ndémoniu ovóxehiko, mani koati okopópovoti. Yane mani uké'tine xunáko. ²⁷ Koáne, eneponi itukapu xunáko Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko kuteâti iséneunonunoe, ná'ikopo

kó'inoaye iséneunoa ne he'ínehiko ya hé'eke kópúhikopotimaka ndémoniu? Ako kalíhuina kó'inoaneyé yihó'inoa kuteâti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko ítúkeovo pahúkóvoti ne iséneunonu.

²⁸ Koeku ítúkeovo ya xunáko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ngópuhikopea ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natíxea Itukó'oviti xepákuke.

²⁹ —Maní'ikopo motovâti ápeyea urúkeovoti óvokuke xúnati hóyeno omópea ítúkeovo ákoti ika'áka inúxotike? Konókoti iká'akea inúxotike, ínamo itâ omópea ítúkeovo —kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kixopóvoti ítúkeovo xunané'e ya Satánae.

³⁰ Ina koe'íkomaka:

—Enepone xâne ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíxo ukóponea ne itukéti índuke. ³¹ Hukínóvoti ngxíeopinoe: Heú koeti kó'iyevokovo váhere ítuke ne xâne, motóva kotúyopeovo, muhíkova ne koemóke'eti Itukó'oviti, itea enepone koyúhoti ítúkeovo ítuke Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo ítúyopeaku ne pahúnevo. ³² Enepone vaheréxoti emó'uinonu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, apêtikomo oxéne ítúyopea pahúnevo. Itea enepone koyúhoti ítúkeovo ukeâti xoko Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo ítúyopeaku ne pahúnevo kó'oyene yara koeku óvea yara kúveu mêum, koánemakamo ikénepoke —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Kixoku ítúkeovo éxeokono ne xâne

Lk 6.43-45

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus, itukínoatihiko íhokoake ne áha íhikaxea:

—Enepone únati xuve tikóti, únatimaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i. Vo'oku hane éxeokono ne xuve tikóti, há'i pôreu. ³⁴ Ití-noe ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe, na kíxeaye keyúhoyi únati koekúti? Vo'oku hane koyúho ne xâne, oveâti isóneuke. ³⁵ Enepone únati xâne, áinovo únatinoe koyúho ukeâti ne únatinoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, áinovo ákoti aunáti koyúho ukeâti ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

³⁶ —Koati ngxíópitinoe kó'oyene: Uhá koeti emo'úti koyuhohí kíxone xâne, konokoâtimo yumópea Itukó'oviti vo'ókuke yaneko káxe yuhaikapane Itukó'oviti ne xanéhiko vo'oku kixoku ítúkeovo.

³⁷ Vo'oku hanemo exôa kixékonokumo, kixeku keyúhoyi, itukapu pehukópokonotimo ipihóponovokutike, áko'o itukapu iyenópokonotimo xapa kasása'iuo Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Hoénaxeokonoke Njóna

Mk 8.11-12; Lk 11.29-32

³⁸ Yane hara kixo Jesus ne evo éskiriba yoko farízeu, enepohikone xâne teyonéti hó'eke jûdeu:

—Ihikaxotí, kahá'ati noíxea uti itíki iyupánevoti, hoé-naxovope ápeyea xunako Itukó'oviti xikóyoke.

³⁹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati ákoti aunâti ra xanéhiko yara káxehiko símokune úti. Koati ákotimaka kuvâpu Itukó'oviti, épe-moikomaka noíxea iyupánevoti índukeinoá, hoénaxovo-pe itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonemo, ákoti itukapu kuteâti koeku kixókonoku porofeta Njóna mekúke. ⁴⁰ Kuteâti mopó'ayea káxe yoko yóti óvoheixea okóvoike hána'iti hõe neko Njóna, kúteanemakamo mopó'ayea káxe koane yóti ómbonea opékúke poké'e, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴¹ Epó'oxo símapúne kaxena yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, hanekóxonomo ne xâne íhae Nínivi xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi, exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene. Vo'oku ikótivexoa isóneuke váherevoko neko íhae Nínivi koane kuríkopea kamoné'e yuho Njóna koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Yoko anéyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe itea ako itúkokonoke yúho. ⁴² Koánemaka neko seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sâba, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene, yaneko káxe yuhaíkapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko sêno exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupíheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hána'iti kó'exoneyea Salúmaum. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho —kíxovokoxoane Jesus.

Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikopeaku
Lk 11.24-26

⁴³ Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko xâne:

—Enepo ipuhíkopea xâne úroevo ne ndémoniu, píhoheo ya mêm ákoti apêti oposíkoti ókoku itea ako ínixapana. ⁴⁴ Énomone kó'ino: “Aungópovotiko xoko imbúhikopeakumeku” kõe. Yane aúkopovane, yoko inú'íkopane ákoyea ovâti, koane sásasa koyépotine, yoko êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya. ⁴⁵ Ina itaíkopono po'i seti koeti ndémoniu itúkoti xanépone. Yoko aínovo koati váhere yane inúxoti. Ina urúhikopova neko hóyeno. Yane yupihovó koépone váherexea koépoku ne hóyeno yane inúxoti koêku. Yoko énomonemo koéneye xokóyoke ra váherehiko xâne apêti yara káxehiko símokune úti váherexeamo koépoku hunókokuke yane inúxotike —kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku
Mk 3.31-35; Lk 8.19-21; Éb 2.11

⁴⁶ Koêkuiko koyúhoyea ne Jesus xapákuke neko xâne, simó koene eno Jesus yoko ámeno kaha'âti yúho'ixoponea. Yoko meúkeke óvoheixohiko. ⁴⁷ Ina apê kixopónoati ne Jesus:

—Anêko mémaina yoko yámeno meúkeke kahá'ati yúho'ixeopi.

⁴⁸ Yane hara koe Jesus:

—Enepone ênom yoko mbo'ínuhiko, harâ'ahiko —koéne.

⁴⁹ Ina so'ixôa ne íhikauhiko, koáne kíxea:

—Enepokorâ'a, énomonemaka indúko ênom yoko mbo'ínuhiko. ⁵⁰ Vo'oku koêkuti xâne itúkoti ahá'inoá Nzá'a íhae vanúke, énomonemaka indúko koati mbo'ínu, mongéxa, yoko ênom —koéne.

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku nôti
Mk 4.1-9; Lk 8.4-8

13 Koati énomone yaneko káxe, ipúhikea óvoku ne Jesus ivatákoponoti xe'ókuke Mar-na Ngalíleya.

² Yane ho'uxo-ho'uxó koéne êno xâne xokóyoke.

Vo'ókuke neko êno xâne, úrukovo kúveuke vatéke ne Jesus ina ivatáko. Kene neko xanéhiko, óvane xe'ókuke úne xe'ókó koyêti. ³ Êno íhíkavoti íhikaxone Jesus ya xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. ⁴ Koeku

kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kenó'okone hó'openo ôti nikopâti neko ake nonéti.

⁵ Kene po'ínuhiko, xapákuke mopô'i írihíkovo xoko ákoyeaku axú'ina móte. Koati ákotihiko oríko íhono-pea vo'oku ákoyea axú'ina móte xoko írihíkovoku.

⁶ Itea ako oríkoa oró'okea káxe vo'oku ákoyea yónoku poéheve. Yane movohí koéne. ⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôle. Yane inuxó koéne payákeyea ne xuve tôle. Yane ákone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'iyea tôle. ⁸ Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Énomone porexó há'i. Ápe porexópoti póhuti séndu há'i ya póhuti áke úkeaku. Ina apémaka porexópoti sesenta koêti yoko tirinta koêti ya póhuti úkeaku. ⁹ Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —koéne ne Jesus.

Koyúhoinoake Jesus ne xêti apêti kixó'ekone
Mt 13.34-35; Mk 4.10-12; Lk 8.9-10

¹⁰ Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na koeti itúkinovo exetínati vínoa íhikexi ne xanéhiko?

¹¹ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Vo'oku enepone koekúti kixoku natíxea ne íhae Vanúke xapa xâne ákoti po'i exeâti koêku, itínoe porexókono éxea. Kene po'ínuhiko xâne, ako paréxakana éxea koêku. ¹² Vo'oku enepone apêti námoe yara yunzóke, kuri'úxovotineoxomo námoe koane yupihovó koetíneoxomo. Kene ne ákoti axu'ína námoea, muhíkova ne íkutixane apêti xokóyoke, evókoatimo. ¹³ Énomone itúkinovo exetínati apêti íhokovo veínoam ínzikaxea ne xanéhiko. Vo'oku up-ánini noíxoahiko, itea kutí koe ákoti inixâ. Koane up-ánini kámoa, itea kutí koe ákoti kamâ, koane ákomaka éxina isóneu koêku. ¹⁴ Koáhati simóvotine kaxéna neko yuho Izâiya koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koêti:

“Kemoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina yéxinoanoé iséneu ne kémone. Neixoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina iyúseinopi koêku ne neíxone. ¹⁵ Vo'oku títiu kóyeyea omíxone ra xanéhiko, exexó kixóhiko kêno koane úke. Yane ako ínixonone koane kámone. Ákomaka éxina isóneu koêku. Yane ákomaka aúkapapu njokóyoke, koane ákomaka ngaítapahiko —koe Itukó'oviti.”

Izâiya 6.9-10

¹⁶ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati únatinone kêku vo'oku ápe itópoinopike neíxi koane ápe itópoinopike kémokenoyi. ¹⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Éno porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yoko enómaka po'ínuhiko xâne koati ponóvoti kixoku itúkeovo mekúke yumó'ixovati noíxea kuteâti ne neíxonone kó'oyene, itea ako naíxa. Koane enómaka yúmo'ixeova kámea kuteâti ra kémone kó'oyene, itea ako káma —kíxovokoxoane.

Kouhápu'íkopa Jesus koêku ne éxetina

Mk 4.13-20; Lk 8.11-15

¹⁸ —Yakámokenoanoé kixó'ekone ra énjetina apêti íhokovo ke koêku ne hóyeno nôti. ¹⁹ Uhá koeti xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti koyúhoti kixoku koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koeku ákoyea éxina isóneu, yane kenó'okone Satánae veyopeâti isóneuke ne kámone. Énomone kuteâti ne ake nonéti irihíkovoti xe'ókuke xâne. ²⁰ Kene ne ake nonéti irihíkovoti xapákuke mopôti xoko ákoyeaku axú'ina móte, énomone kuteâti ne xâne namukoâti ne emo'u Itukó'oviti inâ kamôa, xaneâtimaka hána'iti elókeko okóvo, ²¹ itea vo'oku kutí kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako áxu'ikene hókea. Enepo simôa kotíveti koekúti itukovo apêti ikoítponoati kotíveti vo'oku kutípea emo'u Itukó'oviti, yane itavókeatine. ²² Kene enepone ake nonéti irihíkovoti xapa xuve tôpe, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti itea pepoké kixoti isóneu vo'oku nókone yara kúveu mêum, koane iyókovotimaka enó'iyea apeínoati. Énomone ákoino ukápana ítuokeke Itukó'oviti, koane ákomaka únati ítukeino Itukó'oviti. ²³ Itea enepone ake nonéti irihíkovoti únatike poké'e, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti, epó'oxo koati exínoati isóneu. Yane koâti apêti únati ítukeino Itukó'oviti kuteâti koêku ne ake nonéti porexópoti póhuti séndu há'i ya póhuti áke úkeaku itukovo sesenta koêti, áko'o itukovo tirinta koêti ya póhuti úkeaku.

Ihíkavoti ihókovoti koeku úhiti kutí koeti tiríku

²⁴ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokovo ke. Hara kíxoahiko:

—Enepone kixoku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno nôti koati únati ake nonéti isáneke. ²⁵ Itea ya yóti koeku imókeahiko xâne, símo anáne neko hóyeno ina nopóno váhere úhiti koati ákoti pahuíxa tiríku xapákuke ne nóne tiríku. Yane pihópeane. ²⁶ Ihonópone neko nonétihiko, koane kaha'ínemaka, xané kíxoanemaka ne váhere úhiti. ²⁷ Ina

pihinôa ahínoehiko neko únae kavâne. Hara kíxo: “Unaém, aínovopepo únatinone ake nonéti nêo isáneke. Námea koeti ápeino ne váhere úhiti xapákuke?”

²⁸ —“Vanáne nopónoa” kíxoane únae ne kavâne.

—Ina kixoa'íkomaka ahínoehiko: “Kehá'a mârekexopea úti ne úhiti?”

²⁹ —Ina yumopâ únae ne kavâne: “Ávavone mará'inamo ixané íxea tiríku ímarekea ne úhiti enepomo merekânoe kó'oyene. ³⁰ Síkeavone ne tiríku payákeyea, koâne ne úhiti xapákuke tukú koeti ítxovope ne há'i. Yane ínamo injâ ne itíxotihiko: ‘Ítixepa inúxotike ne úhiti, ínamo ikenúkuxa motovâti orópukuxeovo yúkuke. Itea yunákapanoe ne tiríku xoko unákovoku íhae inzâne' gíxoâti hikomo” koéne.

Éxetina Jesus koeku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mk 4.30-32; Lk 13.18-19

³¹ Ina apémaka po'i yuhó'inoá Jesus ya exetínati apêti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye ukóponea áke ne mostarda, enepo nôa xâne isáneke. ³² Yoko kaná'uteoxo itúkeovo koati kalíhuti ya uhá koeti ake nonéti, itea enepo ihonópone, anu'ú kíxoahiko ne po'ínu nonéti ya kavâne. Kutí koe xuve tikóti kutí'inoke motovâti hó'openo ôti itúkea môko káva'oke.

Éxetina Jesus koêku ne kohiyákovoti pâum

Lk 13.20-21

³³ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone ukóponea ne natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye kohiyákovoti pâum veínoake sêno ánahíxea mopo'âti ihíxopeti tiríku. Ehane heú kíxoá kohíyakea ne tiríku —koéne.

Íhikaxinoke ne Jesus ya xêti apêti íhokovo ke

Mk 4.33-34

³⁴ Uhá koêti ra ihíkavoti íhikau Jesus, aínovo exetínati apêti íhokoake veínoa íhikaxea ne êno xâne hokoâti. Ako íhikaxa ákoti itukapu ya exetínati apêti íhokoake. ³⁵ Kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yútoe porófeta mekúke, enepone koêti:

“Aínovomo exetínati apêti ínzokoake ngoyúho. Ngouhápu'ikoatinemo ne koekútihiko ákoti po'i exoâti, ukeátine inâ apê ra mêum” kôe.

Sâramu 78.2

Kixó'ekone ne xêti koêku ne úhiti kutí koeti tiríku

³⁶ Yane íkopova Jesus neko êno xâne koane pihópea óvokuke. Ina ahi'ókova íhikauhiko. Hara kíxoá:

—Keúhupu'ikapinavea kixó'ekone ne yéxetinameku koêku ne úhiti híyeuke nonétihiko.

³⁷ Ina kixovókovoxoa Jesus:

—Enepone noâti ne únati ake nonéti, ûndi kixó'eko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Kene ne kavâne óvoku ne nonétihiko, hane kixó'eko kúveu ra

mêum. Kene ne únatinoe ake nonéti, aínovone xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti. Kene ne úhiti ákoti pahuíxa tiríku, hane kixó'eko xâne váhere kixoku itúkeovo itúkoti ahá'inoa Satánae. ³⁹ Kene noáti ne úhiti, enepone anáne neko únáe kavâne, énomone ne Ndeápu. Kene ítxopovope ne ha'i nonéti, hane kixó'eko, simapúne hunókoku ra kúveu mêum. Kene ne ahinoéti itixópati ne ha'i nonéti, énomone ne ánjuhiko íhae vanúke ovóxehiko Itukó'oviti. ⁴⁰ Kuteâti kixókonoku ikánukuxopeokono neko úhiti yoko kuríkeokono yúkuke, énomonemakamo koéneye hunókokuke ra mêum. ⁴¹ Vo'oku mbahúkotimo ovónjehiko, enepohikone ánju, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, yane veyopâtihihikomo ne uhá koeti xâne yómoti kátavokea po'ínuhiko váhereke, yóko'o ne xâne váhere kixoku itúkeovo, haxakeâti ya xapákuke ne xâne iyónombonome nandíxokuke. ⁴² Yane kuríhikoatimi yúkuke ipihóponovokutike, óvokumo iyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku. ⁴³ Yóko'o ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, kutí koetimo uhápu'ine káxe seapánehiko vanúkeke xoko natíxoku Há'a íhae vanúke. Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —kíxovokoxoane Jesus.

Ihíkavoti ihókovoti koeku êno kohépiti koekúti inixópononeti

⁴⁴ —Enepo inâ iyukínova isóneu xâne éxea itúkeovo koekúti yupihóvoti unáko ne itúkopeovo xanena Íhae Vanúke koane yonópea natíxokuke, hane koéneye kuteâti koêku tokononé kôa xâne ne koati únati koane kohépiti koekúti ya mêum opékuke poké'e ákoti exoâti ápeyeaya. Koati yupihovó koeti elókeyea okóvo koeku tokónoneyeova. Yane imôpanemaka xoko ínixoponeaku koeku píheako kaváneponea uhá koeti ítukevo, itúkoti vanéxopeakemo ne poké'e óvoku neko koekúti koati únati ya uhá koêti.

Ihíkavoti ihókovoti koeku êno uh'ékoti pêrula

⁴⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus:
—Enepone itúkopeovo xanena Íhae Vanúke ne xâne koane yonópea natíxokuke enepo inâ exôa unáko, hanemaka koéneye, kuteâti koeku xâne yómoti vanéxea koane kaváneyea êno uh'ékoti uhá'iti mopôti iháxoneti pêrula, ixómoti oposí'ixo koati únatinoe. ⁴⁶ Tokonóneova póhuti iyoyónevoti kuteâti, koati yupihóvoti unáko, kaváneane ne uhá koeti apeínoati ina vanexópa neko pêrula.

Ihíkavoti ihókovoti koeku hána'iti namukópeti hôe

⁴⁷ —Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane-maka koéneye enepo kurikókono úneke ne hána'iti namukópeti hôe. Yane ako tôpi kó'iyevovoku hôe námoe. ⁴⁸ Puhi-puhí kôa hôe, ina mikukópa numíkuxotihiko xe'ókuke úne. Yane vatá kó'inoane koane noívokoxopea ne únatinoe koane ipíhea xoko íhakuxoake. Kene ne ákotihiko aunáti, kúrihikoa. ⁴⁹ Énomonemakamo koéneye ya hunókokuke ra mêum. Keno'ókotimo ne

ánjuhiko ukeâti vanúke, enepone ovoxe Itukó'oviti veyohíkopatimo koane haxakoâtimo ne váherehiko xâne ya xapákuke ne ponóvoti kixoku itúkeovo. ⁵⁰ Ínamo kurihíka koatíke kótuti yúku ipihóponovokutike, óvokumo iyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku.

⁵¹ Ina kixovókokopamaka Jesus neko íhikauhiko:
—Yéxinoanoe iséneu uhá koeti kixó'ekone ra yûnzo?
—Êm, véxoa —kíxoanehiko.

⁵² Yane ina koe'íkomaka ne Jesus:
—Énomone ngixínopinoe: Uhá koeti éxoti íhikaxea yútoe Muíse, exeâtimaka koêku ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, inamá'axo kuri'úxovo éxone íhikaxea. Hane koéneye ha'a kalivôno, únáe ovokúti ênoti koekúti íhakuke kaúnae, enepone inámati íphoneya koánemaka ne kúxoti kaúnae, aínovo véyone apê nókone xe'éxaxapa —kíxovokoxoane Jesus.

Jesus ya Nazâre

Mk 6.1-6; Lk 4.16-30

⁵³ Uke'éxoane Jesus koyúhoyeahiko ra xêti apêti íhokovoke, yane pihópone. ⁵⁴ Seopóne pítivokonake, íhikaxomaka xanéhiko ya íhikaxovoku hó'e. Koati yupihóvoti iyúpaxeova xanéhiko ne ihíkavoti íhikaxone Jesus. Hara koéhiko:

—Namea úkea ne exóneti éxone râ'a koánemaka ne xunakóti veínoake itúkea ne ítuke? ⁵⁵ Hainá'ikopo ne xé'a karapínteru nêe? Hainá'ikopomaka ne koéhati Mâriya ko'éno? Kene po'ínuhiko, hainá'ikopo Teâku, Yúse, Símaum yoko Njûda? ⁵⁶ Hainá'ikopomaka ovoti xapákuke úti ne uhá koeti mokéxahiko? Na kixoâtiye éxea ne exóneti éxone? —koéhiko.

⁵⁷ Yane yupihovó koene poé'ainoa isóneu xanéhiko. Itea hara kixovokoxoa Jesus:

—Koati teyonéti ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Poéhane poké'exake yoko óvokuke, ako teyoâti —kíxovokoxoane.

⁵⁸ Yoko vo'oku ákoyea akútipoa xanéhiko, ako axú'ina iyupánevoti ítuke ne Jesus xapákuke.

Kixoku ivókeovo neko Xuaum Mbátita

Mk 6.14-29; Lk 9.7-9

14 Yaneko káxehiko, eyéxoxoa Êrodi, enepone nâti, ákoyea malíka yónoku iháyu'ikeokono ne iha Jesus vo'ókuke neko ítuke. ² Ina kixôa Êrodi ne ko'itúkeinoatihiko:

—Koatímea Xuaum Mbátita ne exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti. Énomone ápeino xunáko itúkea ne iyupánevoti ítuke —koéne.

³ Yoko kó'inokeneye isóneu vo'oku itúkeovo énomone pahukôa ne namukóponoati yoko ikavó'uxo-ponoati ne Xuâum yanekôyoke. Ínamaka kurikókono ika'ákovokutike. Yoko hara yuvâ, koati koyenópati Êrodi ne énomea koéhati Erôdiya, yeno Filípi, enepone po'ínu Êrodi. ⁴ Yoko kali êno sayá'ikeaku Xuâum vo'ókuke. Hara kíxoa: “Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ako omótova kéyenopi yeno pe'ínu” koéne.

⁵ Kene Êrodi, mani kaha'ati koépekea Xuâum itea ako kaépeka vo'oku píkea ímaikea xanéhiko. Koati inixoâti heú koeti xâne itúkeovo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ne Xuâum. ⁶ Simovóne kaxena ipúhikope Êrodi, ituko hána'iti ayuítí. Yane híyokexone ihíne ne Erôdiya nonékuke uhá koêti neko hupíúti yane ayuítíke. Yupihovó koene ínixeá Êrodi úhe'ekea. ⁷ Huk-inóvoti kíxea neko ihínexaka yusíkea itúkea épemone xokóyoke, vo'oku poréxeamo koêkuti âha épemone xokóyoke. Yoko koyúhoinoa nâti itúkeovo koati yuhôti neko yúho ákotinemo aukárapu ikéne.

⁸ Ina kixôa ihínexaka:

—Peréxanuikopo yâyeke tuti Xuaum Mbátita utókuke kó'oyene —kíxoane.

Yoko enepone yúho, koati kuteâti páhoenoa êno épemea. ⁹ Yane ikáxu'ine okóvo neko nâti kamoáne épemone ne ihínexaka. Mani kaha'âti ákoyeani itúkina neko épemone, itea vo'oku itúkeovo koati yuhôti neko yuhó'inoa, epó'oxo vo'ókuke neko xanéhiko xe'o mēsa húpíu, ene pahúkino poréxeokonoa ihínexaka ne épemone. ¹⁰ Yane pahúkone tetunôponoti Xuâum ika'áko-vokutíke. ¹¹ Ina ominókonoa árunoe ne tuti Xuâum utókuke. Yane kuríkoponoane árunoe xoko êno. ¹² Ina pího íhikauhiko Xuâum veyóponea mûyo, ina ekoxóponoa. Ikénepoke, pihónehiko éto'okoponea Jesus.

Kohiyákoa Jesus nîka neko êno xâne

Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Xu 6.1-14

¹³ Eyekóxoane Jesus neko koekúti, ipúhikopeane neko óvoheixoku koánemaka íhikauhiko. Hane yonópo mēum ákoyeaku xâne. Vatéke ivú'ixopo. Itea exeâne êno xâne neko yonópoku, ipúhikeane ne pitivóko úko-hikeaku hokotíhiko Jesus. Poké'e vékohiko, huse'ó kixoâti ne xe'o úne. ¹⁴ Evesékeane Jesus ne vatéke, noixoâne neko êno xâne, yupihovó koene kóseanayea koane koíteovamaka ne ka'arínetai xapákuke.

¹⁵ Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoá:

—Ako apêti yara vóvoheixoku, epó'oxo kiyóne káxe. Mani únati pehukâ pihópea ra êno xâne motovâti vanéxopeahiko kali nîka ya ipuxóvokutihiko vekópoku.

¹⁶ Itea hara kíxoahiko Jesus:

—Ako okónoko pihópeahiko râ'a. Itínenoe parexâ nîka —kíxoane.

¹⁷ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Itea enepora nikokónoti apêti yâyeke xoko úti, poéhane kali singu koeti pâum yoko pi'âti hê, koékune.

¹⁸ Ina kixoáhiko Jesus:

—Námane yâkeneye.

¹⁹ Yane pahúkoane Jesus neko êno xâne ivátakea xapa ngaráma. Ina veyôa neko singu koeti pâum yóko'o neko pi'âti hê, ina komômo vanúke ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane ina hono'ékexoa ne pâum koane poréxea ne íhikauhiko pôrekexeamaka neko xanéhiko. ²⁰ Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus

neko itátane nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta. ²¹ Yoko kalíhanini itóponea singu koeti mili hóyeno neko nikôtihiko ákoti kayumákexapu senóhiko yoko kalivôno.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mk 6.45-52; Xu 6.15-21

²² Koati ikénepoke nê'e, pahúkoa Jesus neko íhikauhiko ivú'ixopea vatékena koane inúxopinoá, yonotíhiko poixó'oke ne Mar-na Ngalíleya koêkuiko pahúkea Jesus pihópea neko êno xâne. ²³ Pihopónehiko, ina pího ne Jesus ouke neko kali mopô itukóponoti orásaum pohúxovoti.

Yane yotixóne, óvoheixoakone póhuxeovo. ²⁴ Yoko ákone malika kukúke úne ne vatéke ivú'e ne íhikauhiko. Ákonemaka íyuhixapu ovóxokeovo neko úne koane amátitikopea ikéneke, ne vatéke vo'oku yupihovó koetíne xunáko ne ihunóvoti.

²⁵ Kaha'áne yúponiyea, ina pihinoáhiko Jesus yonó koeti inúkuke úne. ²⁶ Noixónehiko yonôti inúkuke úne ne íhikau, hána'iti kónoko'iyeahiko. Koati yupihovó koeti píkeahiko, ina yaíko koane kó'iyeahiko:

—Harakéne ipíkoti —koénehiko.

²⁷ Itea yanê'e, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Aúhepepone iséneu. Undíneye, hákonoe píke.

²⁸ Ina kixôa Pêturu:

—Unaém, enepo itukápuxo îti, pehúkanumaka yóneam inúkuke úne, mbihôti xikóyoke —koéne.

²⁹ —Yókoneikopo —kíxoane Jesus.

Ina evesékea vatéke ne Pêturu, yane yonónemaka inúkuke úne itôkopovoti Jesus. ³⁰ Itea koeku yónea koane komómoyea neko êno xúnati ihunóvoti. Yane turíxovone píkea koane yúpuririkeovo. Ina koe vaúkea:

—Yokótixonu Unaém —koéne.

³¹ Ehá'axo vaúko ne Pêturu, namú kixópeane vó'u Jesus, ina kixôa:

—Hoyenó, imáko itúkinovo kalíhuti ne kívivonu! Na koeti ákoino átiu'i ne iséneu kívivonu? —kíxoane.

³² Yane úrukopovone Jesus yoko Pêturu kúveuke vatéke, koane má koépone neko xúnati ihunóvoti.

³³ Yane koati ihayú'ikoti Jesus ne íhikauhiko koane kó'iyeahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo Xe'exa Itukó'oviti —kíxoane-hiko.

Jesus ya Njenezâre

Mk 6.53-56

³⁴ Taru'úxoane neko mar, simónehiko ya poké'exa Njenezâre. ³⁵ Yoko exó kixópono Jesus ne xanéhiko. Énomone kutí'inoke pahúkutihiko eyékokoponoati uhá koêti ne ko'óvokutiya koáne yane ipuxóvokutihiko xêrekuke. Yane omókono xoko Jesus ne uhá koeti xâne ka'arínetai. ³⁶ Enepohikone omâti, épemohiko Jesus yusíkea pohu sipohí kíxea ka'arínetaihiko ne heve ípovo. Yoko uhá koêti neko sipóheatí, unátipohiko.

Koyuhôa Jesus koêku ne hó'e jûdeuhiko

Mk 7.1-13

15 Yane ápe farîzeu yoko éskiriba ukeâti ya Njeruzálem pihôti xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

²—Na koeti ákoino háka íhikeuhiko ne ihíkavoti hó'e voxúnoekene? Vo'oku enepo nikohíko, ako kipáva'uxapu kuteâti kixoku kipóvo'uxeovo úti, kuteâti páhoenovi hó'e úti.

³Ina yumopâ Jesus:

—Kene itínoe, ná'ikopo koeti itúkinovo kixoku itúkeovo yoxúnoekene héko ya koêkuni héki páhoenopi Itukó'oviti itíki? ⁴Vo'oku hara koe páhoe Itukó'oviti nókone xâne itúkea: “Tiyánoe yá'a koane yêno” kôe. Ina koe'íkomaka: “Konókoti koépekeokono ne va-heréxinoti yuhó'ino há'a, áko'o itukovo êno” koémaka.

⁵Itea koati ihíkexotinoe xanéhiko yusíkea kíxea ne há'a yoko êno itúkeovo poréxoke Itukó'oviti ne tiúketi mani huvó'oxeake ne há'a yoko êno. ⁶Yane kuteâti kixeku íhikexi, koati ákotihiko teyâ ne há'a yoko êno ya koeku ákoyea kátaraka. Yanê'e, ákone itíkoake ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke ne kixoku itúkeovo yoxúnoekene íhikexone. ⁷Itínoe ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, koati tokopóvoti neko yuho porofeta Izâiya mekúke ve'ókukenoe, enepone koêti:

⁸“Enepora xanéhiko, pohu koyuhó kixo téyeonu itea ya isóneuke, ako malíkanuhiko. ⁹Koati hokohí kixónuti, ihíkaxotihiko ihíkavoti ainóvoti isoneú kixone xâne” kôe —kíxovokoxoane Jesus.

Izâiya 29.13

Úkeaku vaherévokoti

Mk 7.14-23

¹⁰Ina ihaxíkoa Jesus neko êno xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Yakámokenonu maka yéxinanoene iséneu ra yûnzo: ¹¹Haina koekúti urúkovoti pahákuke xâne ikopítí'ikoa, itea enepone ipuhíkeati pahákuke hainápo, énomone ikopítí'ikoa —kíxovokoxoane.

¹²Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa: —Yéxoa yupíheovo ikótivexea farízeuhiko ne yihómeku?

¹³Ina yumopâhiko Jesus itukínoatihiko íhixoa:

—Uhá koeti nonéti ákoti itukapu none Nzá'a íhae vanúke, marekékxonotimo. ¹⁴Hako itíkoake nekôyohiko vo'oku koati ainóvotihiko xâne komítiti, hiríkoti-maka po'i komítiti. Yoko enepo hiríko komítiti ne po'i komítiti, heú koetímo ne pi'âti íkorono'ekeovo uhorókuke.

¹⁵Ina kixôa Pêturu:

—Keúhapu'ikinavea kixó'ekone íhekoake ne yihómeku.

¹⁶Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Ákonoekopomaka yéxa kixó'ekone? ¹⁷Ákoikopo yéxanoe koêku ne uhá koeti urúkovoti pahákuke xâne? Koati yonoti xoko íhaku nîka ina ipuhíkopomaka. ¹⁸Itea enepone ipuhíkeati pahákuke, koati

isóneuke úkea. Yoko koati énomone ikopítí'ikoa ne xâne. ¹⁹Vo'oku koati isóneuke xâne úkea ne váherehiko áha itúkea, kuteâti kahá'ayea koépekea yoko aúpu'ikea yêno áko'o itukovo îma, kapíneti ákoti itukapu koati múxone. Koati isóneukemaka úkea kahá'ayea koyenohí kó'iyea, koane ko'imahí kó'iyea, yoko oméxea, koane itúkoheyea koeku po'ínuhiko xâne, yoko ihéki po'i xâne. ²⁰Koati énomone ikopítí'iko xâne, kene haina koekúti kuteâti ákoyea kipáva'uxapu enepo níko —kíxovokoxoane Jesus.

Sêno ukeâti po'i poké'e

Mk 7.24-30

²¹Yane ipuhíkopeane Jesus neko óvoheixoku. Hane yóno ya poké'e xe'ókuke ne pitivókohiko koéhati Tîru yoko Sídom. ²²Yoko ápe seno kanáneya, ko'óvokuti yaneko poké'e óvoku xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. Enepone sêno, pihóne vá'uixea ikéneke Jesus. Hara koe yúho vaúkea:

—Unaém, iti ámoripono Ndávi, yokóseanau. Ápe inzíne yupihóvotine ákoyea aúmati vo'oku ndémoniu urúkovati —kíxoane.

²³Itea ako yumápa Jesus. Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Mani únati pehukâ pihópea ne sêno hokó'ixoviti, vo'oku vímaxovane vá'uixea vikéneke —kíxoanehiko.

²⁴Ina kixôa Jesus neko sêno:

—Ako po'i mbahúkinokonoke ákoti itukapu nzuvó'oxoponea xanéhiko íhae Izarâe, enepone kutí koeti su'úso moyóniti —kíxoane.

²⁵Yane ipuyuké koéponone ne sêno poké'eke nonékuke Jesus koane kíxea:

—Hivá'axanu Unaém.

²⁶Ina kixôa Jesus ne sêno:

—Ako yusíka véyeokono itátane pâum nika xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti, ina parexákana ne kálíhunoe tamúku —kíxoane.

²⁷Yane ina yumopâ sêno:

—Kaná'uteoxo Unaém, itea enepone kálíhunoe tamúku, níkoamaka ne íhone nikokónoti irikóvoti opékuke mesana únae.

²⁸Ina kixôa Jesus:

—Senó, koati hána'iti ne kívivonu. Ákoeneye kuteâti koêku ne yâha —kíxoane.

Énomone yanê'e, unátipone ihíne neko sêno.

Koítóvo êno ka'aríneti ne Jesus

²⁹Ipuhíkopeane evo Jesus neko óvoheixoku, aúkopo-vo xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya. Pihónehiko oúkeke kali mopô, ina ivatáko ne Jesus. ³⁰Énomone yanê'e, koati ênoti xâne pihinoâti, ominoâti xâne mohéveu koane xâne isayú'ixovoti poixo'o múyo, koane komítiti yoko mókere, koane ênotimaka po'ínuhiko ka'aríneti. Ípíhokononehiko poké'eke nonékuke Jesus koane kóiteovahiko Jesus. ³¹Yane yupíhova iyúpaxeova xanéhiko noixópanehiko ne mókere koyúhopea koáne ne isayú'ixovoti poixo'o múyo unátipea, koáne ne mohéveu yonópea yóko'omaka ne komítiti ínixopeane.

Yane êno iháyu'ikeahiko Itukó'oviti, enepone kutípone íhae Izarâe, vo'ókuke.

Pí'ape kohíyako nika êno xâne ne Jesus
Mk 8.1-10

³² Ina ihaxíkooa Jesus ne íhikauhiko. Hara kixo-vokoxoa:

—Ngóseanane ra xanéhiko vo'oku ákone nikokónoti níkahiko. Yoko mopó'apene káxe óvoheixohiko njokóyoke kó'oyene. Ako angáha'a pahú ngixópea pihópeahiko ákoti níka, mará'inamo íkarakahiko hí-makati xenékuke —koéne.

³³ Ina kixôa íhikauhiko:
—Ná'ikopomo vínixoponea pâum yara mêum ákoti apêti motovâti imátaxeovo ra êno xâne?

³⁴ Ina kixovókoxxoa Jesus:
—Ná'ikopo yé'aye pâum apêti xepákuke?
—Seti kôe, yoko kali ye'á koeti kálíhunoe hôe —koénehiko.

³⁵ Yane pahúkoane Jesus neko xâne ivátahikea poké'eke. ³⁶ Ina veyôa ne seti koeti pâum yóko'o ne hôe, ina íkoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane, ina porekéroa ne íhikauhiko pahukoâti pôrekexeamaka neko xanéhiko. ³⁷ Uhá koe níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus itátane neko nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka seti koeti sésta. ³⁸ Yoko koaturu koe mili hóyeno neko níkôti ákoti kayumákexapu senóhiko yoko kalivôno.

³⁹ Yane pahúkoane Jesus pihópea neko êno xâne. Ina urúkopova ne vatéke yonópoti íyeu pitivóko koéhati Magádam.

Epêmo Jesus ne farízeuhiko itúkea iyupánevoti ukeâti vanúke

Mt 12.39; Mk 8.11-13; Lk 12.54-56

16 Yane pihóhiko xoko Jesus ne farízeu yoko sadúseu oposí'okoponovoti Jesus, epemoâtihiko itúkea iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko. ² Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Itukovo ínati hâramo vanúke ya íyeu kíyo'i káxe, hara kénoe: “Únatimo káxe ihâroti vo'oku ina hâramo vanúke” kénoe. ³ Koane itukovo ya yuponii koêti, “Kevotímo úko, vo'oku ina hahá'i hâramoyea” kénoe. Kemomónoe vanúke, yéxxoa kéveamo, áko'o áko'oyeamo úko yaneko káxe, itea ákonoe yéxxa koêku ne koekútihiko exókoveati koêku ra káxehiko símokune úti. ⁴ Koati ákotinehiko aunáti ra xâne yara káxehiko símokune úti kó'oyene. Ákone yuíxapuhiko itúkea ahá'ínoa Itukó'oviti, épemoikomaka noíxxea iyupánevoti índukeínoa. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxxonehiko ákoti itukapu kuteâti koêku xoko Njóna mekúke —kixovokoxoane Jesus.

Yane pihópeane.

Íhokokono kohiyákoxxeti pâum ne kixoku itúkeovo ne farízeuhiko
Mk 8.14-21

⁵ Yane tarú'uxoane Jesus yoko íhikauhiko poixô'oke ne mar. Yoko inótovone okovo ómea pâum ne íhikauhiko. ⁶ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Neíxapunoe, yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákoxxeti pâum ánahixope evo farízeu yoko sadúseu —koéne.

⁷ Yane turíxxovone yúho'ixeokoko ne íhikau vo'ókuke. Hara kixókoxxo:

—Koatímea vo'oku ákoyea vama pâum kó'inoneye yuhó'inovi —kixókokonehiko.

⁸ Yoko exó kíxxea Jesus ne isóneuhiko. Énomone kixo-vokoxínoa:

—Na koeti íxómoinonoe yího'ixokoko vo'oku ákoyea pâum yómonenoe? itínoe hóyeno ákoti koâti kúveovonu. ⁹ Ávonoé yéxxina iséneú? Inótovanenoe-meá yokóvo ne singu koeti pâum koimátaxoti singu koeti mili hóyeno, koánemaka neko yé'akeye sésta kepúhiupo yane haxâtihiko? ¹⁰ Ákonemaka puyáka-panapanoe yokóvo neko seti koeti pâum, níngaxeake neko koaturu koeti mili hóyeno koane yé'akeye sésta kepúhiupo itixépoanoé neko haxâti? ¹¹ Ákonoe yéxxa ákoyea itúkapu koati pâum ne ngíxxo? Itea hara ngixópinoe: Yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákoxxeti pâum itúke evo farízeu yoko sadúseu —kixovokoxoane Jesus.

¹² Yane ínati exoâhiko íhikau Jesus ákoyea itúkapu koati kohiyákoxxeti pâum kónoko kóhiyanayeova, itea itúkeovo íhikauvoti, íhikau evo farízeu yoko sadúseu kixínoa Jesus, enepone ákoti oríko ukóponea xapa xâne.

Koyuhôa Péturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovoti ne Jesus

Mk 8.27-30; Lk 9.18-21

¹³ Ya koeku píheá ne evo Jesus ya íyeu pitivóko koéhati Sezâreya óvoku natíxxea Filípi, hara kixó íhikauhiko:

—Kutimeá íkutixanu ra xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne?

¹⁴ Ina kixôa íhikauhiko:
—Ápe koyuhôati itíkivo Xuuum Mbátita iyukópovotíne. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovotíne. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Njerémiya, áko'o po'ímea porófeta koyúhóti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotíne —kíxxoanehiko.

¹⁵ —Kene itínoe, kuti keyúho índúkeova?

¹⁶ Ina kixôa Simaum Péturu:

—Iti Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Iti Xe'exa koati kaná'uti Itukó'oviti —kíxxoane.

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Koâti únati kêku Simaúm, iti xé'a Xuuum, vo'oku haina xâne yara poké'e kouhápu'íkinopea itea koati Nzá'a íhae vanúke kouhápu'íkinopea. ¹⁸ Haramaka ngixópi: Iti Péturu. Yoko enepora yíuhómeku vo'ón-

guke, kutí koe mopôï poéheve péti, poéhevemakamo kutípone ne uhá koeti xâne hokónutimo ya nandíxoku injíkonemo yara poké'e. Yoko ákomo itoâti uké'exea muhíkova Satánae yoko uhá koeti ovóxe.

¹⁹ Mborexópitimo keyúhoyi ne ihíkauvoti ínzikax-eopikeno, enepone kutí koeti xáve poréxoti xâne úrukeovo natíxokuke Íhae Vanúke. Koêkuti yexéxone yáye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúke. Koane koêkuti míhi'oe yáye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúkeke.

²⁰ Ina ixikó'oko íhikauhiko ákoyea koyúhoinoake itúkeovoxo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Koyuhôa Jesus ivókeovomo yoko ukópeamo xapa ivokóvoti

Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27

²¹ Ukeátine neko káxe, turíxoane Jesus Kristu kouhápu'ikinoa ne íhikauhiko kixókonokumo tumúneke. Hara kíxovokoxoa:

—Ngónoko yóneam ya Njeruzálem koane íngoitoponekonomo kotíveti vo'oku ákoyea tópi váhere ítukeinonumo tutíhiko viyéno júdeu, koánemaka ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne ihíkaxoti yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo itea ya mopó'apeke káxe ikéne, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²² Yane ahikú kixone Jesus ne Péturu, ina kixôa ákoyea yusíka kó'iyeaneye kuteâti koêku ne yúho. Hara kíxoa:

—Ákomo síka Itukó'oviti kó'iyeaneye. Ákomo kalíhuina kíkikononeye Unaém.

²³ Ina inonéxinovo Péturu ne Jesus xaneâti kíxea:

—Yahíkuxipunu Satanaé. Iti kutí koeti pú'iti mopôï onjéneke mani ikorókonuti, vo'oku haina ukeâti xoko Itukó'oviti ne iséneu, itea koati kixoku ko'ísoneuyea xâne yara kúveu mêum.

²⁴ Ina kixôa Jesus ne íhikauhiko:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka yuíxeovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum. Konókoti hókeonu ya usó koyêti ínonexinovo tiú'iti koekúti kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku. Yane kená'akane ingéneke.

²⁵ Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, émononemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti. ²⁶ Kutí'ikopo itópoino xâne ápeinoa uhá koeti únatinoe koekúti yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? Ápeikopomea koekúti yara kúveu mêum motovâti ko'ésa'iyea mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ²⁷ Yoko aungópovotimo yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, epó'oxo yaneko káxe, iyúseotimo indúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti kuteâti koeku Itukó'oviti Nzá'a. Xané ngxópotinemo ovónje, ánjuhiko íhae vanúke. Yane ínamo ongoyúho námoevo póhutihiko xâne. Yoko

kixoku itúkeovo póhutihiko xâne exoâmo ne námoevo. ²⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye xâne xepákukenoé ávotimo ivakápu koeku ávovea naíxanu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti nandixáne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Péturu

Mk 9.2-13; Lk 9.28-36

17 Sei koe káxe ikénepoke, xáne Jesus ne Péturu yóko'o neko pi'âti kopo'ínukokoti, Teâku yoko Xuâum ouke koati hána'iti mopôï. Yoko ainóvotinhiko, ákoti po'ínuhiko xâne xapákuke. ² Ina ipokóvo koêku ne Jesus nonékukehiko. Ú'uhapu'i-ú'uhapu'i koéne ne nône. Kutí koéne uhá'iko káxe. Kúteanemaka koêku ne ípovo, hóhopu-hóhopu kóyene kuteâti koeku xúnati uhapú'iti.

³ Yane apé kó'inoanehiko Muíse yoko Íliya, enepohikoneko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yuhó'ixoti Jesus. ⁴ Ina kíxo Jesus ne Péturu:

—Unaém, koati únati vápeyea yáyeke. Enepo yakahá'a, indúkotimo mopó'âti kálíhunoe péti hú koeti yáyeke. Poéhamo ítike, poéhamo ítuke Muíse, koane poéhamo ítuke Íliya —kíxoane.

⁵ Ixómoiko koyúho ne Péturu, apé koene kapási êno ú'uha koyêti rama'úxoatihiko, inú'ixoku emo'úti koêti:

—Énomone Nje'éxa rá'a, ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo. Yakámokenoyinoe yúho —koéne.

⁶ Kamoáne íhikauhiko neko emo'úti, yupihovó koéneoxo píke. Xovokuké koéne íkorohikeovo poké'eke.

⁷ Ina ahi'ókovahiko Jesus ipíhoa vó'u xokóyokehiko koane kíxea:

—Yexépukapa. Hákonoe píke —kíxoane.

⁸ Ina noiméxohiko, áko'oponehiko neko po'i noíxone. Poéhapoane Jesus noíxo. ⁹ Koeku ukópeahiko ouke neko hána'iti mopôï, hara koe ixíko'okoakehiko Jesus:

—Hákoxonoe yetó'oko po'i xâne koêku ra neíxone kó'oyene imókonemo enjepúkapano ungópea xapa ivokóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

¹⁰ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinoa éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse, kónokea itúkeovo Íliya ne inuxómo símo?

¹¹ Ina yumopâ Jesus:

—Kaná'uteoxo símeane Íliya inúxotike kóyuseyeya uhá koêti. ¹² Itea koati ngxópitinoe símeane ne Íliya, itea ako éxa xanéhiko itúkeova, koane itúkinoahiko uhá koêti neko váhere áha itúkino. Émononemakamo kixónuneyehiko íkoitoponeonu kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Yane éxoanehiko íhikau Jesus itúkeovo Xuaum Mbátita kíxo yane yuhó'inoahiko.

Koitóvo homoêhou ûroevo ndémoniu ne Jesus

Mk 9.14-29; Lk 9.37-43

¹⁴ Yane koeku káyukopeovo evo Jesus xapákuke neko êno xâne, apé koene hóyeno ahi'ókovati ne Jesus. Yane ipuyuké kó'iyeeane nonékuke koane kixea:

¹⁵ —Unaém, yokóseana nje'éxa. Akó'ti aunáti tûti, pepokehí koêti. Koati yupihóvotine koítóponeovo kotíveti vo'ókuke. Enóne íkoroukeyeovo yúku áko'o itukovo íkoróno'ekovoti úneke. ¹⁶ Ómanem xoko íhikeuhiko itea ako íta koíteova.

¹⁷ Ina kôe ne Jesus:

—Imáko itúkinovo tiú'iti kutípea koane váhere ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene. Ná'íkopomeamo hunóko óvonzexea xepákukeno? Ná'íkopomeamo nzunóko índea ákoyeane yakútíponu? Yáma yâkeneye ne homoêhou —kixoane.

¹⁸ Yane pahúkoane Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xokóyoke. Koáne, ipúhikopeane. Énomone yaneko ókoku ôra, unátipone ne homoêhou.

¹⁹ Ikénepoke, ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koeku ákoyea po'ínuhiko xâne xapákuke koane kixeahiko:

—Na koeti ákoino víta kópuhikopea úti ne ndémoniu?

²⁰ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Vo'oku yupihovó kó'iyea kalíhuyea ne kívivonu. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone kívivonu, muhíkovaní akutêa itóvoku kalíhuko ake nonéti, enepone mostarda, mani motovâti pehúki ahíkuxeovo xoko óvoku ne koati hána'iti mopôí pihópea po'íke. Koáne, mani ipokóvoti. Eneponi akoéneye kívivonu, ákoni ápahuina koekúti ákoti keusákinakana. ²¹ (Itea enepora kó'iyeeovoku ndémoniu, ako kopúhikopati ákoti itukapu ya orásaum koáne ya jejuá kó'iyea) —kixovokoxoane.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo yoko iyúkopeovomo

Mk 9.30-32; Lk 9.43-45

²² Yanekóyoke koeku ho'úxeovohiko ya Ngalíleya, hara kixovokoxoaxo Jesus ne íhikauhiko:

—Yé'exovone ngurí'okeokonokumo xunako xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Yane ínamo kaepékanuhiko, itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kixovokoxoane.

Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyea okóvo ne íhikauhiko.

Koyúho koeku ímpostu ne Jesus

²⁴ Simoné'e ne Jesus yoko íhikauhiko ya pítivokona Kafanáum, simino Pêturu ne koperáxotihiko tiúketi, nókone jûdeu poréxea, iko'ítukeuti ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Hara kixóhiko Pêturu: —Enepone íhikaxopitinoe, ako parexa tiúketi iko'ítukeuti ya témpulu?

²⁵ —Êm, poréxoaxo —kixoane Pêturu.

Ehá'axo úrukovo ne Pêturu óvokuke, tumuné koéne koyúhoinoa Jesus koêku, ávoti yuho Pêturu etó'okoati. Hara kixoa Jesus:

—Simaúm, na kó'inoaye iséneu? Enephikone nâti yara poké'e, enepo koperáxohiko, kuti konokôa poréxea, xanéna? áko'o íhae po'i poké'e ákoti itukapu xanéna.

²⁶ Ina kixôa Pêturu:

—Hane konokôa poréxea íhae po'i poké'e.

Yane hara kixoa Jesus:

—Íyúseoneikopo ákoyea okónoko poréxea ne koati ko'óvokutihiko íhae ne poké'e. ²⁷ Itea mará'inamo ópoe'ainovi isóneu ne koperáxotihiko, píhe xe'ókuke úne ya mar ínamo kiríka nímikuna. Enepone ínuxoti hêe itéponemo, míhi'akimo pâho. Yane inixéponotimo póhuti pe'u tiúketi pahákuke ne hêe, ínamo píhe peréxopoinonu nóngone mboréxea koánemaka nékone peréxopi —kixoane.

Kixoku itúkeovo ne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mk 9.33-37; Lk 9.46-48; Fp 2.3; 1 Pê 3.4; 5.5

18 Énomone yaneko ókoku ôra, ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kixóhiko Jesus.

—Kuti itukóvo koâti payásoti ya xapákuke xâne natíxoku ne Íhae Vanúke?

² Ina íhaxíko kalivôno ne Jesus imôa nonékukehiko ³ ina kôe:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepono hákoti ipokóvo ne kixeku itíkivo, koane hákoti ikítipasikovo kálíhunoe kalivôno, ákomo kalíhuina yúrukopivo natíxokuke Íhae Vanúke. ⁴ Itea enepone ákoti kapayásakapu kuteâti koêku ra kalivôno, énomone itukóvoxo koâti payásoti xapákuke xâne natíxoku ne Íhae Vanúke. ⁵ Koêkuti ivavákoati kuteâti ra kalivôno njokóyoke koane itukínoati únati, undímaka kixóneye —kixovokoxoane.

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti

Mk 9.42-48; Lk 17.1-2

⁶ Ina koe'íkomaka:

—Koêkuti xâne vaheréxoti ítuke itávokinokoe hókeonu ne póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti, yusikóneni iká'akeokono êno pú'iti mopôí anúkuke tumúneke koésayu'ixea isoneu po'i xâne, ínani kuríná'ekakana upénoyeaku úne xoko mar, maka hákone koesáyu'ixea isóneu. ⁷ Kotíveti koêku ra xanéhiko yara kúveu mêum vo'ókuke ne koekúti kopoé'akeati isóneu itopâti kutípeonu. Koati kóyekutinemo ápeyea koekúti kuteâti, itea koâti kotívetime koêku ne xâne kixotíneye po'ínu.

⁸ —Énomone ngixínopinoe: Enepo itukapu veô'u áko'o hívi váherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u, áko'o poixo'o hívi yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea veô'u, áko'o hívi itea kirikópokonoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku. ⁹ Kúteanemaka koêku itukapu

yûke váherexino ítike. Yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne yenópi vanúke ákoti poixo'o yûke, yaneko usokó kó'iyea yûke itea kirikópokonoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku —kíxo-vokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeova ne váhere ítuke.

Ihíkauvoti ihókovoti koeku moyóniti su'úso

Lk 15.3-7

¹⁰ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:
—Muhíkova póhuti xapákuke ne kálahunoe kutipónuti, hako ikitíxa ákoti itúkovo, vo'oku koati ngxópitinoe itúkeovo xoko Nzá'a íhae vanúke óvoheixo ne ánjuhiko koyonoâti ne kálahunoe kutipónutihiko. (¹¹ Vo'oku hane nzmíno ngoíteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.)
¹² —Na kó'inoaye iséneu? Itukovo apêti hóyeno póhuti séndu su'úsona, ínani omoyóni póhutiya, ákonikopomea kurí íxahiko ouke kali mopôti ne noventai nove koêti koeku opósikoponea neko póhuti moyóniti? ¹³ Koati ngxópitinoe: Inixápanane, yupihóvotimo elókeko okóvo vo'ókuke ne póhuti kovú'e yane po'ínuhiko noventai nove koeti ákoti omoyóni. ¹⁴ Énomonemaka koéneye ne Yá'a íhae vanúke ákoyea akáha'a évokeovo póhuti yara kálahunoe kutipónuti —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone vitúkea apê váhere ítukeinovike ne po'ínu úti

Lk 17.3; Ngâ 6.1; 2 Ts 3.13-15

¹⁵ Ina koe'íkomaka:
—Enepo vaheréxa ítukeinopi ne po'ínu xâne, pihínea yékokoponi pahúnevo pi'eátinenoe ákoti po'i xâne xikóyokenoe. Enepo akamókenopi, itepoátimo keúnatikopi isóneu. ¹⁶ Itea enepo hákoti kahâ'a kámokenoyeopi, yusikóne yaúkinova xeneti póhuti, áko'o itukovo pi'âti xâne motovâti iyúseyeexo ne koekúti koeku pí'ayea, áko'o mopó'ayea noixoâti, motovâtima-ka koyúhopea koêku. ¹⁷ Yane enepo hákoti kahâ'a kámokenoyea xené'inoake, yáma ne koekúti nonékuke po'ínuhiko xâne ya imokóvokutike. Yane itukovo kóyekutine ákoyea akáha'a kámokenoyea isóneunoa xanéhiko imokóvokutike, kutí íxepane xâne ákoti éxa Itukó'oviti, koane kutí íxepanemaka kuteâti koperáxinoti nâti, enepone ákoti oponóvo ítuke.

Xunakóti poréxoake Jesus ne íhikauhiko

Mt 16.19; Xu 20.23

¹⁸ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Uhá koeti koêkúti seyá'iumo yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke. Koánemaka ne síkenemo yáyeke yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke.
¹⁹ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Itukovo apêti yáye yara poké'e pi'âti xâne xepákuke kutikokó koinoâti isóneu ne áha épemea ya orásaum, kousóki-noatimo Nzá'a íhae vanúke. ²⁰ Koeku ápeyeya pi'âti áko'o mopo'âti xâne ho'uxínovoti itúkea orásaum ya

inzáke, anêngomakamo xapákukehiko —kíxo-vokoxoane Jesus.

Nókone vitúkea vaheréxo ítukeinovi ne po'ínu úti

Mt 6.14; Lk 17.4; Éf 4.32; Kol 3.13

²¹ Yane ina ahi'ókovo Jesus ne Péturu. Hara kíxoa:
—Unaém, enepo vaheréxa ítukeinonu ne mbo'ínu, namo yé'aye ixómoyea ngóseanapoa, kutí ngxopâti ákoti vaheréxinanu ítuke? Seti koetímeamo?
²² Ina kixôa Jesus:
—Ako yusíka itúkeovo pohu seti koêti késeanapoa, itea hara ngxópi setenta koetimo seti. ²³ Vo'oku enepone natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti komomópoti yé'akeye orévexoake ahí-noehiko. ²⁴ Turixoâne ne ítuke, omínokonone po'i ahí-noe koâti yupihóvoti orévexoake ovâti ênoti mili tiúketi. ²⁵ Yoko koati ákoti tiúketina mani poréxoapeake neko oréveu. Yane pahúkoane pátaraua kaváneyeokono neko ahínoe, koane yêno, xe'éxaxapa yoko uhá koeti apeínoati, motovâti isúkopeovo neko oréveu. ²⁶ Yane ipuyuké koéne neko ahinoêti nonékuke pátaraua. Hara koéne: “Yokóseanenu, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeane mboréxoapeopea uhá koêti ne orévenjopike” kíxoane.
²⁷ —Yane yupihovó koéne kóseanayea pátaraua neko ahínoe. Yane pahúkoane pihópea koane ákoyeane káperaxapa neko orévexoake. ²⁸ Pihopóne neko ahinoêti, tokononé koene ha'íne ko'ítukeyeya orevéxoati kali póhuti séndu pe'u tiúketi. Yane kóperaxoane. Namú kíxeane ánu kotitínoati. “Peréxapana ne yorévexonuke” kíxoane.
²⁹ —Yane ipuyuké kó'iyeeane neko ha'íne nonékuke. Hara kíxoa: “Yokóseanenu, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeane mboréxoapea ne orévenjopike” kíxoane.
³⁰ —Itea ako kali kaha'á íxa. Yane kuríkoponooane ika'ákovokutike tukú koeti isúkopea neko orévexoake.
³¹ Enepohikone po'i ahinoêti ha'íne ko'ítukeyeya, noixoâne neko koekúti, yupihova ikótivexea isóneuke. Úkeane pihohíko éto'okoponea ne pátaraua. Uhá kíxoa koyúhoinoa ne koekúti. ³² Ina ihaxíkoa pátaraua neko ahínoe. Hara kíxoa: “Koati iti váhere ahinoêti! Koseaná ngxópipepo. Ako ngáperaxapapea neko yorévexonuke vo'oku yépeminu ngóseanayeopi.
³³ Mani konokoâtimaka késeanayí ne he'íne orevéxopiti kuteâtimaka ngxópiku ngóseanayeopi” kíxoane.
³⁴ —Yane yupihovó koene ímaikinova pátaraua, ina pahukôa iká'akeovo koane kurí'okeokono, ikoítonoati kotívetai tukú koetímoo parexápa neko orévexoake —koéne ne Jesus
³⁵ Ina koe'íkomaka:
—Énomonemakamo kixópinenooeye ne Nzá'a íhae vanúke enepomo yunakâ iséneuke ne váhere ítukeinopi pe'ínu hákotimo késeánapoa —kíxo-vokoxoane.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 5.31; Mk 10.1-12; Lk 16.18; 1 Ko 7.10

19 Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ipúhikopeane Ngalíleya yonópoti Njúdeya poixô'bke húveona Njôrdaum. ² Koati ênoti xâne hokó'ixoati koane koíteo-va Jesus ne ka'arínetihiko xapákuke.

³ Ápemaka farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse pihinoâti oposí'okoponovati. Ina epemó'ikohiko Jesus kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoahiko:

—Motóva kuríkea yêno ne hóyeno ya uhá koêti koêkuti évotikoake?

⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti koyuhoâti koêku inâ itukôa Itukó'oviti ne xâne itúkeamaka hóyeno yoko sêno? ⁵ Ina koemáka: “Énomone kuríkino há'a yoko êno ne koyénoti motovâti komúxoneyea yêno. Yane koati póhutipone ne pi'âti” kôe. ⁶ Ákone apí'a, koati póhutipone. Koeku koyúhoyea Itukó'oviti poéhapeane ne pi'âti, ako yusíka ápeyeya xâne haxakópati —kíxovokoxoane Jesus.

⁷ Yane ina kixôa farízeuhiko:

—Ná'ikopo koeti ápeino yútoe Muíse koyúhoti yusíkea kuríkea yêno ne hóyeno, koane poréxea koyuhópeti kotuyôpeati íha itúkeovo koyenókokoti?

⁸ Yane hara kíxoá Jesus:

—Poréxinopeakenoe Muíse kiríki yíno vo'oku tiú'ikonoé yomíxone. Itea yaneko inúxotike inâ apê ra mêum, ako yusíka kuríkeokoko. ⁹ Hara ngxópinoe vo'ókuke: Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka, ákoti itukapu vo'oku itúkeovo aupú'ikoati yêno yuhó'ixoti po'i hóyeno, ya xoko Itukó'oviti, koati pahukóvoti nê'e, koane koati aupú'ikoti inúxoti yêno. (Koánemaka ne koyenópati ne kûrene íma, ya xoko Itukó'oviti, kutí kôe aupú'ikeati inúxoti íma ne sêno.)

¹⁰ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Koeku kó'iyeaneye, yusikóneikopo ákoyea okóyenokoko ne xâne.

¹¹ Yane hara kíxovokoxoa Jesus:

—Haina hí'imé koeti hane itoti ákoyea okóyeno. Poéhane itôa ne xâne poréxone Itukó'oviti kó'iyeaneye. ¹² Ápe hóyeno ákoti okoyéno vo'oku omeátinekeneye inâ ipuhíko ápeyeya isáyunevo ákoinoke omótova kóyenyeya. Ápemaka hóyeno kapáxovoti. Kene po'ínu, kaha'âne ákoyea okóyeno motovâti yuíxeovo koukóponea natíxea Íhae Vanúke xapa xâne. Koêkuti eopâti isóneuke ítea kó'iyeaneye, ene itukâ kuteâti ra yúnzo —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koeku xoko Itukó'oviti

Mk 10.13-16; Lk 18.15-17

¹³ Yane ápe xâne omotíhiko kalivóno xoko Jesus motovâti ípihea vô'u tutíkuke, itea sayá'ikoa íhikauhiko Jesus. ¹⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Síkeane kenó'okea ne kálíhunoe kalivóno njokóyoke. Hako seya'íkua, vo'oku kuteâti koeku usó

kóyeyea kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne xâne yonópoti natíxokuke Íhae Vanúke —kíxovokoxoane.

¹⁵ Yane ípihoane ne vô'u tutíkukehiko. Úkeane pi-hôpo.

Inámatiko hóyeno iríku

Mt 13.22; Mk 10.17-31; Lk 18.18-30; 1 Tm 6.6-10; Tk 5.1

¹⁶ Yane apé koéne xâne ahi'ókoponovoti Jesus. Hara kíxoá:

—Íhikaxotí, kuti itukóvo únati koekúti nóngone indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yéxa itukóvotiye ne koati únati? Enepone koâti únateoxo, poéhaxo, ako po'ínu. Yakaha'a ákoyea hunókoku yópi xokóyoke, itíka ne páhoenopi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse nékone itíki —kíxoane Jesus.

¹⁸ —Kuti itukóvoye xapákuke neko yutoéti? —koéne neko hóyeno.

Yane hara kíxoá Jesus:

—Enepone koêti: “Hako kepéko. Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti yêno. Hako yomêxo. Hákomaka itikóheo koeku po'i xâne. ¹⁹ Tiya yá'a yoko yêno. Koane hákomaka motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixérovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne” koêti —kíxoane Jesus.

²⁰ Ina kôe neko hóyeno:

—Heú ngxíxoá indúkea nê'e. Kutí'ikopo ngónokoiko?

²¹ Ina kixôa Jesus:

—Enepo yakaha'a itíkivo koati ponóvoti ákoti ovópiku, yakávanepoona uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtímo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²² Kamoáne hóyeno ne emó'uinoá Jesus, yupihovó koe isóne'ekeovo koeku pihópea kama'âti ne êno apeínoati. ²³ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koati tiú'ítimo yonópea natíxokuke Íhae Vanúke ne xâne ênoti apeínoati. ²⁴ Koati ngxópitinoe: Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tôpe uhe'ókopeti yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kíxovokoxoane Jesus.

²⁵ Kameáne íhikauhiko Jesus neko yúho, yupihovó koéneoxo iyúpaxeovahiko, ina koehíko:

—Yane kuteâti koeku yíúho, kutí'ikopomo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kíxoanehiko.

²⁶ Pono-ponó kixínoane úke Jesus ina kixovókoxoa:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'íko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti.

²⁷ Ina kixôa Péturu:

—Kurí kíxoá úti ne uhá koeti koekúti koeku hókeopi úti. Namo koéneye úti?

²⁸ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Itínoe hokónuti, yaneko káxe ainámapone uhá koeti koekúti, ivandákapano xoko ivándakoku nandíxea koeku indúkeovo hana'iti ihayú'iuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, keha'inenutimakamo ivétaki xoko nduse koeti ivatákokuti kuteâti ivándakoku nandíxea, motovâti yíhoikopi ne nduse koeti iháxakexoku xanena Izarâe, neixoti unátiyêa, áko'o ákoyea aúnati ne ítuke.

²⁹ Koane enepone uhá koeti xâne ákoti okotíxo ítukevo vo'ónguke, kuteâti óvoku, po'ínuhiko, há'a, êno, (yêno), xe'éxaxapa, áko'o itukovo poké'exa, yupihovó koetimo námoepo yane koekúti ákoti okotíxo, yoko ko'ipâratimakamo ópea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku.

³⁰ Itea enómo xâne teyonéti koeku kó'oyene okópotimó ikenétike. Kene ne ákoti apayáso ovoti ikenétike koeku kó'oyene, énomonemo itukóvoxo koati teyonéti —kíxovokoxoane Jesus.

Ihíkavoti ihókovoti koêku ko'ítuketihiko xapa úva

20 Ina kôe ne Jesus:

—Enepone natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno itúkoti kavâne ipuhíkeati óvoku ya mâturukata oposíkoponoti ko'ítúkeinoati kátarakinóa ne nóne úva. ² Kousókone emó'uinoe ne ahinoêti hiko ítúkeovomo póhuti pe'u tiúketi poréxea ya káxe, yane pahúkoanehiko ko'ítukepoinoa xapa nóne úva.

³ Ya nove ôra ya yupóniti, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'ítúkeinoati. Yane noíxone po'ínuhiko xâne parásake ákoti itúkovoke. ⁴ Ina kixoáhiko: “Pihénoemaka xapa nónem úva, yokó'itukepoinonu ínamo mbarexápapinoe yé'akeye ésa'i ne ke'ítukeyi” kíxovokoxoane.

—Úkeane pihohíko. ⁵ Ye'ékotine itumúkoti, koáne ya mopo'âti ôra, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i xâne. Yane pahúkopomaka po'i ko'ítukepoinoati. Yoko kúteapoanemaka yuhó'inoa ne po'ínuhiko ahinoêti. ⁶ Ya kuteâti síngu ôra ya kiyakáxe, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'ítúkeinoati. Yane noíxoponemaka po'ínuhiko xâne ákoti itúkovoke. Hara kíxovokoxo: “Na koeti herú kixíneno káxe yóvoheixi yâyeke ákoti yokó'ítuke?”

⁷ —Ina yumopâhiko: “Vo'oku akó'oti pahukó'oviti.”

—Ina kíxovokoxopamaka únae úva: “Pihé'ikoponemaka, yokó'itukepoinonu xapa nónem úva” kíxovokoxoane.

⁸ —Yaneko kiyoné'e káxe, pahúkoane únae úva ne exeâti koêku ne ítuke. Hara kíxo: “Ihéxihika uhá koêti ne ko'ítuketi. Peréxapa námoepo. Hane ínixa peréxopi koati okoti ikenéti turíxeovo ko'ítukeyêa, ínamo perexápa ne inúxoti turíxovo ko'ítukeyêa” kíxoane.

⁹ —Enepohikoneko ahinoêti turixeôvoti ko'ítukeyêa síngu ôra ya kiyakáxe, poéha pe'u tiúketi námoepo póhutihiko. ¹⁰ Itea enepohikoneko inúxoti ko'ítuke, ikútixa xu'inánemo námoepo yane po'ínuhiko ahinoêti. Itea poéhamaka pe'u tiúketi námoepo póhutihiko. ¹¹ Namukópanehiko ne tiúketi, turíxovonehiko kapáhakino pátaraxa. ¹² Hara koéhiko: “Enepohikora turixeôvoti koati ikenéti ko'ítukeyêa, pohu poéha

ôra ko'ítukehiko. Na koeti kutipasí kixínea námoepo úti, uti koitóponovoti kotíveti xapa kótuti káxe?” kíxoanehiko.

¹³ —Ina kixôa únae úva ne póhuti ya xapákuke ne ahínoe: “Iningoné, ako váherexa índukeinopi.

Ákoikopo usó yákoye ítúkeovo póhuti pe'u tiúketi nemúko enepo inâ yuhó'ixinokoko úti koêku?

¹⁴ Kó'oyene nemúka ne tiúketi yêho. Pihépane vo'oku ngahá'a íngutipasikea némoepo ne námoepo okoti ikenéti ko'ítuke. ¹⁵ Ákoikopo omótova índukea kuteâti anjá'inoa ngíxeaneye ne índukevo? áko'o inixeâtínea váherexea índukeovo koati únati xâne” kíxoane neko hóyeno.

¹⁶ Ina kôe ne Jesus:

—Énomonemo koéneye inuxó koépeamo ne xâne ovoti ikenétike koêku kó'oyene. Kene ne inúxotihiko koêku kó'oyene, ikenétike ópomo. (Vo'oku êno xâne iháxiuti, itea ákomo axú'ina ne koati noivókoetihiko) —koéne.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépukopeamo

Mk 10.32-34; Lk 18.31-34

¹⁷ Pihoné'e ne evo Jesus ya Njeruzálem, koêku yóneahiko, ahikú kíxo Jesus neko nduse koeti íhikau yane po'ínuhiko xâne. Hara kíxovokoxo:

¹⁸ —Kó'oyene, Njeruzálem vonóne. Nguri'ókokonoatinemo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti viyénoxapa hó'eke, koáne ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse. Koati ngixókonokunemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne ínamo pahukáhiko ngoépekeokono, ¹⁹ ínamakamo kurikánuhiko xoko ákoti itukapu viyénoxapa júdeu éxoti koêku poké'exa úti. Yane koemóke'enutihikomo koane yehepóke'exonutihikomakamo, ínamo kuruhúxanuhiko, itea mopó'apeke káxe enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

Épemone eno Teâku yoko Xuâum

Mk 10.35-45

²⁰ Ina pihîno Jesus ne yeno Nzebêdeu. Xe'éxaxapa xané'inoa. Yane ipuyuké koéne neko sêno nonékuke Jesus koane épemea ítúkinoe áha.

²¹ —Kuti kehá'a? —kíxoane Jesus.

Ina yumopâ ne sêno:

—Mani ngaha'âti peréxi ra pi'âti njé'a ítúkeovo teyonéti koane ivátakea xíririkuke, póhuti yéxopeke kene po'ínu lepékuke ya netíxokuke.

²² Ina kixôa Jesus:

—Ákonoe koati yéxi koêku ne yépemonuke. Iteâti noekopomo víki ne êno kotíveti koekúti véngokuikomo? —kíxoane.

—Êm, vitoâtimo —koénehiko.

²³ Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Víkôâtinoexomo ne tiú'iti véngokuikomo, itea enepone ivétaki énjopeke yoko lombékuke xoko nandíxoku, hainamo úndi noivókoaxo ivatákoatimoya, vo'oku Nzá'a kousókinoe ivatákoatimo —kíxoane.

²⁴ Kamoánehiko po'i yéhi koeti íhikau Jesus, ímaikino-vahiko neko pi'áti kopo'ínukokoti.

²⁵ Ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikau ahí'okeovaxo. Hara kíxovokoxoa:

—Yéxoanenoé itúkeovo payásotihiko pahukô xapa xâne. Koatine nâtihiko exêa koêku. ²⁶ Itea xepákukenoé, ako ákoeneye, pó'iti koêku. Koêkuti kahá'ati itúkeovo payásoti xepákukenoé, konókoti usó kóyeyea itúkeovo yovóxenoe. ²⁷ Koane koêkuti kahá'ati itúkeovo koati teyonéti ya uhá koéti xepákukenoé, konókoti itúkeovo ovoxéti híyeyue itínoé ²⁸ kuteâtimaka ngoêku, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Vo'oku hainámaka nzimínoti enó'iyea ovónje kouhépekoti ngóyeku, itea nzimínoti indúkeovo ovoxéti yoko ivón-geovo motovâti enó'iyea xâne ngoítovone —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóvo pi'áti komítiti ne Jesus

Mk 10.46-52; Lk 18.35-43

²⁹ Ipuhíkeane pitivóko koéhati Njeríko ne evo Jesus, koati ênoti xâne hokó'ixoati. ³⁰ Yoko ápe pi'áti komítiti vataká koyéti xe'ókuke xêne. Kamoáne itúkeovo Jesus vekôa neko xêne, vaúkoanehiko. Hara koe yuhóhiko vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi.

³¹ Yane sayá'ikoa xanéhiko pahukoâti kóyunuhikeovo, itea inamá'axohiko kohonóko emó'u vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kóyehiko.

³² Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina ihaxíkoa koane kíx-eahiko:

—Kuti kehá'anoé indúkinopea?

³³ —Unaém, kahá'ati uti vínixopea —koénehiko.

³⁴ Kóseanane Jesus, ina ipíhoa vó'u ukékuke.

Énomone yaneko ókoku ôra, ínixoponehiko koane hokópeahiko Jesus.

Ihayú'ikokono Jesus urúkovovo ya Njeruzálem

Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Xu 12.12-19

21 Ye'éxoane evo Jesus ne Njeruzálem, simoáne ne ipuxónvokuti koéhati Mbetefâje xêrerekuke kali mopôí koéhati Olívera, yane pahúkone pi'áti íhikau ne Jesus inuxó kó'iyea tumúneke. Hara kíxoanehiko:

² —Pihéneenoé yane kali ipuxónvokuti timúneke.

Ehá'axomo símea, inixéponotinoemo seno njuméntu ika'ó koyéti yoko xe'éxa. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yâkeneye. ³ Enepomo áva epemó'ikopiti itíkoake, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae râ'a” íxeamo. Yane síkópitinoemo yomópi yâkeneye —kíxoane.

⁴ Yoko kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yuho porófeta mekúke, enepone koéti:

⁵ “Hara íxehiko ne íhae Njeruzálem: Yokómoma rakene netínanoé ivu'íxoti njuméntu. Ako kapáyasakapu nê'e. Koati xe'éxaiko njuméntu ivú'ixo” koéti.

Zacarias 9.9

⁶ Yane pihóne neko pi'áti íhikau Jesus, itúkoane neko páhoenokono. ⁷ Ina omopâ ne seno njuméntu yoko xe'éxa. Ipíhoanehiko kápana oukeke, ina ivu'íxoane Jesus.

⁸ Yoko xapákuke neko êno xâne, ako yumáxapu ikapákinoati kápana xenékuke. Ina apémaka tetúkoti tuti exáte ipíhoati xenékuke kouhé'ekinoati vékoku.

⁹ Eneponeko êno xâne tumúneke koane ikéneke, aíno-vo kohonókoti yúho kóyeyea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakene ámoripono Ndávi.

Viháyu'ika páhoenoví Vúnae Itukó'oviti. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

¹⁰ Simoné'e Njeruzálem ne Jesus, iyúpaxova uhá koeti xanéhiko yane pitivóko koane kíxehiko:

—Kutímeaya rakéne?

¹¹ Ina kôe yúho vaúkexea neko êno xâne hokoti Jesus:

—Eneporâ'a, énomone ne porófeta íhae Nazâre ya Ngalíleya —koéhiko.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokó-vokuti

Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Xu 2.13-22

¹² Urúkovane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, xoko kíndana, kópuhíhikopo xâne kaváneti yoko vanéxotiya, koane kasá'irikexea mesána neko koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tiúketi, koánemaka ivátakokuhiko neko kaváneti kurúte. ¹³ Ina kôe ne Jesus:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeekonotimo óvoku itúkoti orásaum” kôe. Itea itíkoanenoé óvoku ómevotihiko —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁴ Yane ina pihîno Jesus ne xâne komítiti yoko mohéveu yane hána'iti imokóvokuti koane kófteovahiko Jesus. ¹⁵ Itea enepohikone tuti sasedóti inuxínoti xâne hó'eke koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse, ímaikovo noixoâne ítuke ne Jesus ákoti kuteâti, yóko'o ne kalivónohiko vaikéxoti koane kó'iyehiko:

—Koati hána'iti ihayú'iuti ra ámoripono Ndávi —kóyehiko.

Ina kíxo Jesus ne tutíyehiko:

¹⁶ —Ako kéma koêku yúho ne kalivónohiko?

Ina kíxôa Jesus:

—Ngámoane. Ávonoekopomea yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti râ'a? “Íti Itukó'oviti, enepone kálíhunoe kalivóno koánemaka ne ovotí'iko takikútike, peréxoa kaná'uyeaxo iháyu'ikeopi” ákoikopo ákoe? —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁷ Yane pihópeanehiko Jesus. Ipuhíkopeane ne píti-vokona Njeruzálem, pihópone ya Mbétanea imókopoku.

Koêku xuve figu ákoti há'i

Mk 11.12-14, 20-24

¹⁸ Yuponii kôe, káyukopovomaka ne Jesus ya Njeruzálem. Yoko epékoatine hímakati. ¹⁹ Ina noíxo xuve figu xe'ókuke xêne, itea pihoné'eya, ako ápahuina há'i noíxone. Poéhane êno túti apê. Ina kôe:

—Ukeátine kó'oyene, hunókokunemo kahá'iyea râ'a —koéne.

Yane movo'ó koéne neko xuve figu. ²⁰ Noixoâne ihikauhiko Jesus, yupihovó koe iyúpaxeova, koane kó'iyea:

—Imáko ákoino oríko movó'oyea ne xuve figu.

²¹ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepo itukapu koati kaná'uti kívivonu, hákotimaka muyâ'i iséneu yane kívivonu, itikoâtimo kuteâti ngíxoaku ra xuve figu. Haina póhutine itea muhíkovaní pehukâ ra koati hána'iti mopôí áhikuxeova ne ókoku koane kuríno'ekopeova ne mar, mani ipokóvoti. ²² Yoko uhá koeti koêkuti yépemone ya orásaum, enepo yakutípoaxo yimópikonomo, itikínokonoatimo.

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko

Mk 11.27-33; Lk 20.1-8

²³ Simoné'e ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti, ixó-moti ihíkaxo. Yane yakukú kíxoane tutíhiko sasedóti, enepone inuxínoti júdeuhiko hó'eke, yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu. Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti itíkike ra koekútihiko? Kuti porexópi kíxineye ne ítike?

²⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikeno. Enepomo íte yimópínunoo, ínamo enjákafea porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke. ²⁵ Kuti porexôa ne Xuaum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e.

Yane ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, "Ná'ikopo koeti ákoino yakútipoano ne Xuâum?" kixo'óvitimo. ²⁶ Itea enepomo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, pikómaka uti kixó'ovikomo xanéhiko, vo'oku heú koe xâne ínixeá itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum —kixókokonehiko.

²⁷ Énomone kixínohiko Jesus:

—Ako véxa.

Ina kixovókoxxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeano porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke —kixovokoxoane.

Exetínati apêti íhokovo keoku hóyeno pi'âti xé'a

²⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Na kó'inoaye iséneu râ'a? Ápe hóyeno pi'âti xé'a. Koêku pihínoa ne xuvé'eti, hara kíxo: "Nje'exá, yokó'itukepono xapa nónem úva." †

²⁹ —Ina kixôa xé'a: "Ako angáha'a mbíhea" kíxoane.

—Itea itúkopinoá isóneu, yane pihóne xoko pahúkokonoku.

³⁰ —Ínamaka pího neko hóyeno xoko po'i xé'a.

Kúteanemaka yuhó'inoá. Ina yumopâ xé'a: "Ém, mbi-hotímo" kíxoane.

—Itea ako píha.

† Ako akútíkoko koêku ra éxetina Jesus ya po'íkehiko Bíbilea. Ya Bíblia Atualizada, koati xuvé'eti xé'a neko hóyeno ako píhâ. Kene ya Bíblia Corrigida, Bíblia na Linguagem de Hoje, yoko Bíblia de Jerusalém, nihí'iti xé'a ako píhâ. Hane hóko ne emo'u xâne kixoku koêku ya Corrigida.

³¹ —Yara pi'âti, kuti itukôa ne páhoenoá há'a?

Ina yumopâhiko:

—Xuvé'eti.

Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepohikone kop-eráxinoti nâti ánu'ukenati kóperau, yóko'ohiko ne mohíti sêno, énomonemo yonopô natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ya itíke. ³² Vo'oku énomone simíno Xuaum Mbátita éxokeopinoo ponóvoti xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, itea ákonoe kali yakútipoa. Kene ne kop-eráxinoti nâti yóko'o ne mohíti sêno, kutípoahiko. Up-ánini neixoanoé ne koekúti, itea kóyeane ákoyea iké-tivexanoé iséneuke ne váhere kixeku itíkivo koane kiríkopi, koane ákomaka yakútipoanoé —kíxo-vokoxoane.

Ihíkavoti íhókovoti váhere xâne katarákinoati nóne ne únae kavâne

Mk 12.1-12; Lk 20.9-19

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakanoe ra po'i exetínati apêti ínzokoake: Ápe hóyeno itúkoti kavâne nâti êno xuve úva. Itúkinoá ípi neko nóne. Ina itúko tángi kótikovoku ho'o úva itúko víyum. Ínamaka koexépuko óvoku koyonínoati ne nóne, éyevoti vanúkeke motovâti ákoyea malíka ínixoku ne koyonoâti. Yane kurí'okoane ne kataráki-noati ne nóne motovâti haxákoepa avané'e êho. Yane pihóne po'i poké'e. ³⁴ Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, pahúkone ahínoehiko ne únae kavâne xokóyoke ne katarákinoati ne nóne motovâti veyópoína námoepo. ³⁵ Itea eneponeko katarákinoati nóne, namú kíxoane neko pahoétihiko. Yane yehépoke'exoa póhuti. Kene po'ínu, koépekoa. Kene po'ínu, hepókoa ya mopôí koepékoatimaka. ³⁶ Yane koxú'inakoane únae kavâne ne páhoepomaka, itea enepone katarákinoati nóne, kúteanemaka kíxoaku neko inúxotihiko pahoéti. ³⁷ Koati ikenétike, pahúkoa únae kavâne ne xé'a xapákuke, vo'oku hara koêti isóneu: "Teyoâtihikomo ra nje'éxa" koeti isóneu. ³⁸ Itea noixeânehiko xé'a, hara kixókokonehiko ne kataráki-noati nóne: "Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ítuke íkuinoake há'a ivakápu" kixókokonehiko.

³⁹ —Yane namú kíxoanehiko koane kópuhikoepa yaneko kavâne, ina koepékoamaka.

⁴⁰ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Enepo kayukápu ne únae nonéti, namo kíxoan-eye ne katarákinoati nóne?

⁴¹ Ina yumopâhiko:

—Koati kotívetimo kíxoaku kaepéka neko váherehiko xâne, ínamo kuri'ákapa po'ínuhiko xâne motovâti ká-tarakinoá ne nóne, xâne porexópatimo ne námoepo simapúne kaxena veyóvope —kíxoanehiko.

⁴² Ina kixovókoxxopamaka Jesus:

—Ákoikoponoe yíhoikiku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti?

"Enepone mopôí noívokoxine itúkoti péti, ainovó kôe itukóvo koati turíxeovoku uhá koêti kuteâti koeku

koati inúxoti mopôî turíxeokonoke péti. Koati Vúnae Itukó'oviti kixoáneye. Yoko vínixoa itúkeovo koati êno ihayú'iuti koekúti ne ítuke" koêti ne yutoêti —kíxo-vokoxoane Jesus ihókopovati ne mopôî noivókokineti.

Sáramu 118.22-23

⁴³ Ina kixovókokopamaka Jesus neko xâne:

—Énomone ngxínopinoo: Mani ítínoe ne xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke. Itea ákonenoemo yenápa. Porexókonotimo po'ínuhiko xâne yonópeaya, xâne kouhápu'ikoti ya kixoku itúkeovo ápeyea há'i pôreupo Itukó'oviti kuteâti kúxone. ⁴⁴ Enepora mopôî ngxínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetímó póte enepo itatáko. Kene ne xâne irípu'ikovo, ákonemo ipíxa. Kutí koetímó póte muvake-muvaké koetímó —kíxovokoxoane.

⁴⁵ Enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeuhiko hó'eke yóko'o ne farízeuhiko, kamoáne neko exetínati apêti íhokovo, exó kíxoanehiko itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus. ⁴⁶ Yane opósi'ixinoanehiko kixoku iká'akea ne Jesus, itea koati pikoti xanéhiko vo'oku aínovo inixoâti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Jesus.

Exetínati apêti íhokovo koeku áyui nâti kasátuxo xé'a
Lk 14.15-24

22 Aúkopovo ne Jesus koyúhoyea exetínati apêti íhokovo. Hara kôe:

² —Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti itúkoti hána'iti ayuítí kasátuxo xé'a. ³ Ápe ahínoehiko ne nâti páhoe iháxihiponea ne húpí-uhiko oránake ne ayuítí. Itea ákohiko he'énka ne húpí-uhiko. ⁴ Yane pahúkone po'íhiko ahínoe neko nâti koane kíxea: "Hara íxepana ne nzúpiuhiko: 'Ngoú-sokoane uhá koêti ne nikokónoti nókone áyui. Ngoépekone vûi koane kíxati xe'exa váka. Usóne uhá koêti. Kiná'akanenoe ayuítíke índukeino nje'éxa kasátuxotine' íxeahikomo" kíxoane.

⁵ —Itea eneponeko hupíútiuhiko, ako itúkeake yúho ne hupixoâti. Pihóne óyonokuke ne po'ínu. Kene po'ínu, po'i itúkovoke yúxovo. ⁶ Kene po'ínuhiko, namúkoa ne ahinoêtiuhiko hupíxoponoati, íkoitoponoa kotíveti ina koepékoahikomaka. ⁷ Yane yupihovó koe ímaikeyo neko nâti. Pahuko húndaruna koépekexoponea uhá koêti neko xâne koepékexoati ahínoe koane oró'okeamaka pítivokonahiko. ⁸ Ina kíxo po'i ahínoehiko: "Usóne uhá koeti nókone ra áyui, itea ako omótokea hupíxeokono nekôyohiko. ⁹ Pihénoekopo ya none ovokúti xoko koati vékoku xanéhiko. Hipápanamo ne uhá koeti koêkuti xâne tekópone" kíxoanehiko.

¹⁰ —Ina pihohíko ne ahinoêti ya none ovokúti. Ho'úxo uhá koêti ne xâne tokópone, xâne únati koánemaka váhere pahukoâti píhea ayuítíke. Yane puhi-puhí kôe neko ovokúti ya êno hupíúti. ¹¹ Ina urúkovo neko nâti xapákuke ne húpíuhiko noíxoponea ne xâne ovoti xe'o mēsa. Ya xapákuke neko êno xâne, ápe hóyeno noíxone ákoti oko'ípovo kuteâti nókone ko'ípovoyea yonoti xapa áyui koyénoti. ¹² Ina kixôa

nâti: "Iníngoné, na kíxoaye yúrukivo yâye ákoti yoko'ípova ne nékone ke'ípovoyi xapa áyui kasátuxoti?"

—Yane yunu-yunú kixóvone neko hóyeno. ¹³ Ina kixôa nâti ne ahínoehiko: "Iké'akinoe hêve râ'a koane vó'u ina kirikâ xapa êno hahákuti, óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku" kíxoane.

¹⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Éno xâne iháxiuti, itea ako axú'ina ne koati noivókoetihiko —koéne.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mk 12.13-17; Lk 20.20-26

¹⁵ Ipuhíkopeane farízeuhiko xapákuke ne xanéhiko, ho'úxovonehiko oposíkoti kixoku iyupaxó kíxea Jesus épemo'ikea, kaha'aínoati pahúkeovo ya kixoku yumópea. ¹⁶ Yane pahúkoane farízeu ne íhikauhiko koáne-maka xanena Êrodi xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

—Ihikaxotí, véxoa ítíkivo koati ponóvoti koane yíxivoa ne kaná'uti kixovókuti ihíkexoati ne páhoenovi Itukó'oviti. Ako yokómomoyi payásoko ne xâne vo'oku kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke. ¹⁷ Ná'íkopo kó'inoaye iséneunoa ra koekúti? Yimápavi yará'a: Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti poréxea úti ne kóperaxovike Sêza, enepone nâti ya Róma exoti koeku úti? áko'o ákoyea —kíxoanehiko.

¹⁸ Itea exó kíxea Jesus ne váhere isóneuhiko. Yane hara kixovokoxoa:

—Na koeti yopósi'okinovonunoe kehá'atinoe mbahúkeovo ya yumómbope? Koati ítínoe itúkoheovoti! ¹⁹ Yéxakana ne tiúketi kóperau nâti.

Yane omínoanehiko póhuti pe'u tiúketi. ²⁰ Ina kôe ne Jesus:

—Kutí'íkopo itukoa nône yoko íha ovâ ra tiúketi?

Ina yumopâhiko:

²¹ —Sêza.

Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa. Koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi, konokoâtimaka ítíki —kíxovokoxoane.

²² Kamoánehiko neko yuho Jesus, yupíhova iyúpaxeova unáko ne yumópope. Yane kurí kíxoane épe-mo'ikea koane pihópeahiko.

Epemó'ikokono Jesus exépukepeaxomo ne ivokóvoti

Mk 12.18-27; Lk 20.27-40

²³ Koati énomone yaneko káxe, ahí'okovo Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépukepeaxomo ne ivokóvoti. Hara kixóhiko Jesus:

²⁴ —Ihikaxotí, hara kôe yútoe Muíse: "Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti itúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuike neko avan'é xe'éxainoamaka, kutí ákoe-pono xe'éxa ne ivokóvotíne" koe yútoe Muíse. ²⁵ Yoko ya xapákuke úti, ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuv'éti. Ivokóvone,

ako ápahuina xe'éxa. Kurí kíxoane neko yêno xoko atípo. ²⁶ Kúteanemaka koêku ne po'ínu, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa ne sêno. Ina keno'óko ne mopó'ape, kúteanemaka koêku. Yane ehane uhá koe ívohikeovo neko seti koêti. ²⁷ Ivokóvone uhá koêti neko kopo'ínukokoti, yane ivókovomaka ne sêno. ²⁸ Yane kuteâti koêku, enepone akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'íkoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko ne seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti? vo'oku heú koéhiko kóyeno yea ne sêno —kíxoanehiko.

²⁹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati pahukóvotinoe iséneunoa ra koekúti, vo'oku ákoyea yéxa koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koánemaka ne xunako Itukó'oviti. ³⁰ Vo'oku enepomo exepúhikapane ne ivokóvoti, ákonemo koyénoti koane ko'ímati. Kutí koépotinehikomo ánju íhae vanúke, ovóxehiko Itukó'oviti. ³¹ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, ákoikopo yíhoikíku ya emó'uke Itukó'oviti koêku? Énomone neko koêti: ³² “Undi Itukó'oviti kuvóvone Ábraum, kuvónonemaka Izáki yoko Njáko” koêti. Yanê'e, hainá'íkopo kuvóvone ivokóvotinoe ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvóvone xâne iyukóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

³³ Kamoáne xanéhiko neko yuho Jesus, yupíhova iháyu'ikea ne íhíkavoti íhikaxone.

Koati nokonéti itúkeokono yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti

Mk 12.28-34; Lk 10.25-28; 1 Xu 5.3; Ap 2.4

³⁴ Yane ho'úxovonehiko ne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse exoânehiko ákoyea íta sadúseuhiko kóteyokea ne Jesus. ³⁵ Yoko ápe póhuti farízeuya íhikaxoti Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse opos'okovoti Jesus, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoá:

³⁶ —Íhikaxotí, kuti itukóvoxo koâti nókone xâne itúkea yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti Ponóvotike Kíxovókuti yútoe Muíse?

³⁷ Ina yumopâ Jesus:

—“Heru'ó íxea yomíxone koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Itukó'oviti Yúnae.” ³⁸ Énomone itukóvoxo koati hána'iti nokonéti ya uhá koêti páhoenokono xâne itúkea. ³⁹ Kene ne pí'ape, po'ínumaka kuteâti, harâ'amaka: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne.” ⁴⁰ Vo'oku enepora pi'âti hiko páhoenokono xâne itúkea, koeku ikána'uxea xâne ya xokóyoke, koatímaka itukoâti uhá koêti ne po'ínuhiko páhoenokono itúkea yútoe ke Muíse koánemaka yútoe ke porófetahiko —kíxovokoxoane Jesus.

Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya

Mk 12.35-37; Lk 20.41-44

⁴¹ Koeku ho'uxo-ho'uxó kó'inoa farízeuhiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

⁴² —Na kó'eye iséneunoanoe ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? Kuti itukoa ámoripono? —kíxovokoxoane.

—Ámoripono Ndávi —koénehiko.

⁴³ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ná'íkopo koeti “Unaém” kixínoa Ndávi, koyúhota ya xunáko ke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti? Vo'oku hara ko'éepo: ⁴⁴ “Hara kíxoá Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívé-takapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone imókonemo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koékuti okopópiti’ ” kôe. ⁴⁵ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane Jesus.

⁴⁶ Yoko ako ápahuina xâne itoâti yumópea, epó'oxo ukeátine neko káxe, ákone mapikóvoti épemo'ikea ne Jesus.

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne evo éskiriba

Mk 12.38-39; Lk 11.43-46; 20.45-46

23 Ina kixovókoxoa Jesus neko íhíkauhiko koáne neko êno xâne hokoâti:

² —Enepohikone éskiriba yoko farízeu, koati ahukoâti íhikaxea ne Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse. ³ Ítikaikopo koane héka ne uhá koeti íhikaxepike, itea hákonoe íhemákova ne kixoku itúkeovo, vo'oku upáni-ni íhikaxo, itea ako kalíhuina itúkea kuteâti ne íhikaxone. ⁴ Kutí koe íka'ákoti êno ínati inonéti íkoínoxoti po'ínuhiko xâne (ákoti itâ xâne koínoyea), itea ako kalíhuina yónea isóneu koínoyea póhuti kali koekúti yane íkoinoxoke po'ínuhiko. ⁵ Enepohikone farízeu yoko éskiriba, itúkinoake uhá koêti ne ítukehiko, hane kahá'a éxokeovo po'ínuhiko xâne. Énomone kapáya'ikino ne íhaku yutoéti ukeâti emó'uke Itukó'oviti, iká'ae-hiko ya inúkuke itukovo takíkuke, kaha'âti noíxeokono. Énomonemaka kapáya'ikino ne iyóyonevo hevékuke ípovo, kaha'âti ápeyeya koyuhoâti itúkeovo teyonéti.

⁶ Koáne ya xapa ayuíti yoko ya íhikaxovokuke hó'e, yó-motíhikomaka ivátakea xoko ivátakokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko. ⁷ Enepo yuhoíkokono, koeku vékea ya none ovokúti, ahá'axomaka éxeokono itúkeovo teyonéti. Koati áhatimaka “íhikaxotí” kíxeokono. ⁸ Kene itínoe, ako yusíka “íhikaxotí” kíxikono, vo'oku poéhaxo ne koati kaná'uti íhikaxopitinoe, kene aínovonoe iti kopo'ínukokoti. ⁹ Poéhaxo ne Yá'a, enepone Itukó'oviti íhae vanúke. Hákoikopo kepayásoko po'ínuhiko xâne yara poké'e, kutí kixeâti Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ¹⁰ Epó'oxo ákomaka yusíka “inúxínoviti” kíxeopi po'i xâne, vo'oku poéhane Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne itukóva. ¹¹ Itea hanemo itukóvo koati payásoti xepákukenoe, enepone usó koyêti itúkeovo ovuxe po'ínuhiko. ¹² Enepone kapayásokopovoti, koteyókokonotimo. Kene ne ákoti kapayásakapapu, énomonemo kahaná'ikokono —kíxovokoxoane Jesus.

Saya'íkokono ne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne

Mk 12.40; Lk 11.39-42, 52; 20.47

¹³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí koe yexexíti páhapetea natíxoku Íhae Vanúke. Ákonoe yúrukapa koane itopó kíxeamaka ne po'ínuhiko xâne kaha'âti úrukeova.

(¹⁴ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, itea inípono kíxeaku ne senóhiko ivokóvoti íma, kutí koe hi'ixíti óvoku. Yane vo'oku ké'umoki itíki orásau, kutí koe itínoe koati ponóvoti. Itea énomone kutí'ino yupihóvotimo tivéko ipiheponikonoke ya po'ínuhiko xâne.)

¹⁵ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Ako malíka yénoku ihikexoponi póhuti koxe'u xâne, keha'aínoati hókea ne hékone. Muhíkova terú'uxi úne ya mar, koane píhi po'íke poké'e, usó kéyeno. Yoko apê yehónoe, inamá'axo yupihóvo évokeovo ya itíke koane motókea yonópea ipihóponovokutike vo'oku hokópea kixeku itíkivo.

¹⁶ —Koati kotívetimo kêku itínoe kutí koeti xâne komítiti inuxínoti po'ínuhiko xâne, vo'oku hara kénoe: “Haina koati yuhóti itukovo ya iháke hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhóti kuteâti. Poéhane itukápu ya iháke ôro ovâti ne témpulu hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhóti” kénoe.

¹⁷ Itínoe ákoti isóne koane kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ôro yane sasá'iko témpulu, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhóti koyuhóvoti ya iháke témpulu? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati vo'ókuke ne témpulu itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne ôro ovâti.

¹⁸ Haramaka kénoe: “Haina koati yuhóti itukovo ya iháke áta, enepone imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti témpuluke, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhóti kuteâti. Poéhane itukápu ya iháke íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti neko áta hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhóti” kénoemaka. ¹⁹ Itínoe kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ne áta yane íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákoti kousókokono yuhóti koyuhóvoti ya iháke áta? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati vo'ókuke ne áta itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne íparaxokonoke ovâti. ²⁰ Énomone ngixínopinoe: Enepone koyuhoâti ya iháke áta, koatine áta yoko uhá koeti ovâti ne áta koyúhoyea ya iháke. ²¹ Koáne enepone koyuhoâti ya iháke hána'iti imokóvokuti, koatine sasá'iti péti yoko Itukó'oviti, enepone Únae, koyúhoyea ya iháke.

²² Koáne enepone koyuhoâti ya iháke vanúke, koatine iháke ivátakoku Itukó'oviti natíxea koyúhoyea yoko ihákemaka Itukó'oviti, enepone ivatákoati.

²³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Kaná'uti ápeyea íperaxoke Itukó'oviti, hexakínoati póhuti yane uhá koeti yehí koeti itikevo peréxo ndízimu. Muhíkinova ne kálíhunoe neóne xe'ókuke yóvoku kuteâti otélam yoko ereva ndúse koane kómiyum, peréxomaka ndízimu ya koêkuti yé'akeye yêho. Itea enepone koâti nékone itíki yane Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, enepone itíki ponóvoti, koane itíkivo seá-nati, yoko kívivo Itukó'oviti, ákonoe itíka. Yoko énomone itukóvoxo koati nékone itíki ákotimaka kurí ixêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ²⁴ Itínoe kutí koeti komítiti inuxínoti po'ínuhiko xâne. Kutí kénoemaka xâne yuixóvoti veyópea kálíhunoe hikê irinó'ekeovati ekáke ya koeku ákoyea itíkoake ne koâti hána'iti koekúti kuteâti itóvoku kámelu irinó'ekovati. Huirí kíxea nê'e, ako itíkoake.

²⁵ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Koati kutí ketínoe xâne kókoyuse kixóixoti kipó'ikea enovópeti yoko úto meúkeke, itea kúveuke koati ênoti ihómuyo. Énomone kénenoye koeku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu yoko kehá'ayi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí kixévoti xâne hu'uxeâti itúkevo motovâti kirí'uxi apeínopiti. ²⁶ Itínoe farízeu, koati kutí ketínoe komítiti. Kuteâti koeku kónokea sasá'iyea kúveuke ne enovópeti kipo'íkokono, énomonemaka koéneye kónokea sasá'ipea iséneu in-úxotike motovâti sasá'iyeamaka heú koeti kixeku itíkivo.

²⁷ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí kénoe katátumbana ivokóvoti hóhopu koyêti homóxeovo, uhé'ekoti xoko noixoâti, itea ya opékuke áinovo ope ivokóvoti ovâ yoko imuyúkoti. ²⁸ Énomonemaka kénenoye noixópi po'ínuhiko xâne, kutí kénoe ponóvoti, itea enepone iséneu, áinovo semekénovo'iti yoko ákoti tópi kó'iyevoku vahérévokoti ovâ —kíxovokoxoane Jesus.

Kotíveti kixókonokumo ne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko

Lk 11.47-51

²⁹ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kéxepuko katátumbana porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koane keúhe'ekinoa katátumbana neko xâne ponóvoti kixoku itúkeovo ivokóvotine. ³⁰ Ina kenôe: “Eneponi itukapu kaxena voxúnoekene vápeyea, ákoni vaxéna nekôyohiko koepéko porófetahiko mekúke” kénoe. ³¹ Yane yiúho, koati keyuhópovoti itíkivo ámoripono koepékoati ne koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti mekúke. ³² Koeku kó'iyeaneye, keúkapanaikopo ne váhere itukéti tûriu ne yoxúnoekene. ³³ Itínoe kutí koeti koéxoe! Itínoemaka ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe! Ákonemo yoxéne ítivoa ne ipíhponope Itukó'oviti. ³⁴ Yane apêtimo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti

mbáhoe xepákukenoe, koane hóyeno ko'éxoneti yoko ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, itea apêtimo képeu xapákuke. Kene po'ínuhiko, kiruhúxoatimo. Kene po'ínuhiko, yihipóke'exoatimo he'úxinovokuke hé'e koane hekó'ixoatinoemo ya koêkuti pitivóko óvohikoku váherexea ítikeinoa. ³⁵ Itea kó'inokenemoye, motovâti itúkeovo youúkekenoe yóno itina uhá koêti neko xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koépeuhiko yoxúnoekene ukeâti kaxénake koépekeokonoku Âmbeu, enepone ponóvoti kixoku itúkeovo, tukú koeti kaxénake koépekeokonoku Nzakâriya, xé'a Mbarâkiya, képeunoe ukeâti ne hána'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hána'iti imokóvokuti. ³⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Vo'ókukehiko ra koekúti, oukekemo ra xanéhiko apêti kó'oyene yonómo uhá koêti ra koekúti —kíxovokoxoane Jesus.

Iyô Jesus vo'oku íhae Njeruzálem

Lk 13.34-35

³⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Imáko ké'iyivoku itínoe íhae Njeruzálem. Aínovonoe iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Aínovonoemaka iti koépekenati ovoxe Itukó'oviti páhoe xepákukenoe, hipokoâti ya mopô. Kuteâti kíxoaku tapí'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, ene ngahá'amaka ngíxeopineye, itea ákonoe yakáha'a. ³⁸ Yara kuteâti kêkunoe, ákonemo ovâti ra yóvoku, kurí kixokónotimo. ³⁹ Koati ngxípítinoe: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neixapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikumo: “Viháyu'ika rakene keno'ókoti páhoenoví Vúnae Itukó'oviti” yakoénoe —koéne ne Jesus.

Koyuhôa Jesus uké'exeekonono ne hána'iti imokóvokuti

Mk 13.1-2; Lk 21.5-6

24 Ipuhíkopeane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, koeku pihópea, ahí'okovone Jesus ne ihikauhiko, ina so'ixínoahiko uhá koêti ne koexépoeti ítuke ne hána'iti imokóvokuti koáne oveâti xe'ókuke ipixoâti.

² Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Neixóaneno koeku uhá koeti râ'a? Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo ápahuina mopô pâredena ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexekonono —kíxovokoxoane.

Turi kotíveti koekúti

Mk 13.3-13; Lk 21.7-19; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

³ Yoko hane ivátaheixo ne Jesus oukeke neko kali mopô iháxoneti Olívera. Yane ahí'okovahiko íhikau. Koati ainóvotínehiko ákoti po'i xâne xapákuke. Ina kixohíko Jesus:

—Yokóyuhoinovea ápepemo ra koekúti kixínevikemeku, yoko itukóvotimoye koekúti hoénaxovope ne kaxena itíkópivokumo nâti, yoko uké'eyeakumakamo ra kúveu mêum —koénehiko.

⁴ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Yokóhiyanavonoe maka hákone aupú'ikopiti.

⁵ Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke iko'ítukexoti ínza. “Undi Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” koetímoo. Epó'oxo enómo xâne ítone aúpu'ikea.

⁶ Koane yeyekóxotimo ápeyeane ákoti tópi óvoku isukókoti, koane kemotímakamo po'ínuhiko eyekoúti ápeyea kahá'ati isúkeokoko, itea hákonemo kenóko'i. Konókoti kó'iyeanemoye, itea haina hunókokumo ra mêum nê'e. ⁷ Vo'oku inúxotike apêtimo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'i poké'e. Koane apêti-hikomakamo nâti isukókoti. Enómakamo hímakati yara kúveu mêum, koane ákomo tópi óvoku iyuyôti poké'e. ⁸ Enepora koekútihihiko, koati turí'ikonemo hána'iti tiveko koekúti.

⁹ —Ikeítotonokonotinoemo kotíveti, koane apêtimo koépeuti xepákukenoe, epó'oxo yupihóvatimo púveopinoo ne xanéhiko ya uhá koeti koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum vo'oku itíkivo hokónuti.

¹⁰ Yaneko káxehiko, enómo kuríkoti hókeonu, koane enómo xâne itukóheovoti, kuríkotihihikomo po'ínuhiko hokónuti xoko xanéhiko puvâti. Enómakamo puvokókoti. ¹¹ Enómo xâne koyúhoti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u itea ákomo akána'uhiko, koane enómo xâne ítone aúpu'ikea. ¹² Epó'oxo vo'oku yupíheovomo ukóponea ne vahérévokoti, yupihovó koetímoo xâne hokónuti isomókoti ákoyea omótovokoko okóvo. ¹³ Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Yoko koyuhóvotimo ya uhá koeti kúveu mêum ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, motovâti kámea xanéhiko ya uhá koeti koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Yane simóvotínemo hunókoku ra mêum —kíxovokoxoane Jesus.

Simapúne ne hána'iti tiveko koekúti

Mk 13.14-23; Lk 21.20-24

¹⁵ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepo neixánenoe ne êno váhere koekúti yane óvoku koati sasá'iti kixovókuti, koesáyu'ixoati koane kotohínekexopati, kuteâti koeku yuhóke porofeta Ndaníye koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, hara ngôe vo'ókuke: (Yoko koêkuti yuhoíkoati râ'a, apásika éxea koeku kixó'ekone.) ¹⁶ Enepohikone xâne ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa kali mopô. ¹⁷ Kene koêkuti xâne ovoti ómomikokuke ouke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea koêkuti apeínoati, itea aká'ikaneye okóho'i. ¹⁸ Kúteanemaka koêku ne ovóheixoti ya mêum, hákone aukópovo veyóponea po'i ípovo óvokuke. ¹⁹ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'éxa. ²⁰ Yépe-maikoponoe Itukó'oviti ákoyeamo itúkapu ya xapa kásati, áko'o ya sâputu ápeyeamo ra koekútihihiko, ²¹ vo'oku yaneko káxehiko, koati yupihóvatimo tivéko ne koekútihihiko ákoti ápeyeaku kuteâti inâ turixóvo ra kúveu mêum tukú koeti kó'oyene, epó'oxo ákonemo ápeyeaku kuteâti tivéko ra koekúti. ²² Yoko eneponi

kaxu'íkenexakana neko káxehiko, ákoni iteóvati. Itea vo'ókukehiko ne noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, énomonemo ákoino káxu'íkenexakana.

²³ —Yane enepomo áva kixópitinoe: “Harâ'a ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne”, áko'o “Anêko yâko” ixekána, hákonoemo kitipôa.

²⁴ Vo'oku enómo xâne koyúhoti itúkeovo Mésiya, itea ákomo akána'u. Yoko enómakamo mahi porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, itea aínovomo ákoti akaná'u. Itúkutihikomo êno hána'itinoe iyupánevoti yoko koekútihiko ákoti noíxeokonoku. Muhíkovamo ne koati noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, mani koímaitimo íteokono vo'ókuke. ²⁵ Neíxapuiokopo, vo'oku endó'okopitinoene tumúneke símeovomo neko káxe.

²⁶ —Énomone ngxínopinoo: Áva kixópitinoe: “Harakóxono ne Mésiya ya mêum ákoti apêti” ixâpi, hákonoe pihinêa. Koáne, “Harakóno he'onóvoti kúveuke ovokúti” áva kixópiti, hákonoemo kitipôa.

²⁷ Vo'oku kuteâti koeku ipixéneneoti uhá kíxea kóhapa'íkea vanúke ukeâti úkeaku ihâroti tukú koêti ya xoko onómekovoku káxe, énomonemo koéneye iyúseyea ne ngáyukopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

²⁸ Ina itukínoamaka íhokoake ne kíxone. Hara kôe: —Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo ho'úxovo varutútuhihiko —kíxovokoxoane. †

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mk 13.24-27; Lk 21.25-28; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7; 19.11

²⁹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati ikénepokemo ne kotíveti koekútihiko ngxínopikenoe yaneko káxehiko, ákonemo parexa uhápu'ine ne káxe, hahakú koetínemo. Koánemaka ne kohê, ákonemo aúhapa'i. Irihíkovotimo ne hékere. Koáne ne po'ínuhiko koekúti apêti ya vanúkeke, itohínekexotimakamo. ³⁰ Yane apé koetínemo vanúkeke hoénaxovope nzeópope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Iyókexotimo uhá koeti xâne yara kúveu mêum, koane noixóponutinemo ngena'ákapa xapákuke kapási ya vanúke. Xané ngxópotinemo njunáko koane êno únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iyuti. ³¹ Yane ínamo mbahuhíka ovónje, enepohikone ánju íhae vanúke óxea êno hónoti emo'u torombéta. Yane ho'uxópatihikomo ánju ne noívon-goe, enepohikone koati njanéna koêkutimo óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêum, omopâtihihikomo vanúkeke —kíxovokoxoane Jesus.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve figu

Mk 13.28-31; Lk 21.29-33

³² Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakaikopo koêku ra xuve figu koáne ne ihíkavoti ínzokoake. Enepo inamápone ne káva'o koane tûti, yéxoaneno yé'exoepovone kaxena kevópope úko. ³³ Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe uhá koêti ra koekúti ngxínopikemeku, yexoâtinemo yé'xeovone kaxéna. ³⁴ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone xanéhiko apêtimo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávovea kausakapu uhá koêti ra koekúti ngxínopikenoe ápeyemo. ³⁵ Uké'etimo ra vanúke koánemaka ra poké'e, itea enepora emó'um, ákomo uké'eyea.

Kaxéna yoko orána ápepemo ne kíxone Jesus

Mk 13.32-37; Lk 12.35-40; 17.26-36; 1 Ts 5.2; 2 Pê 3.3

³⁶ —Enepone kaxéna yoko orána ápepemo ne koekútihiko, ako exoâti itukóvotimoye, muhíkova ne ánju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke, muhíkovamaka ûndi, undi Xe'exa Itukó'oviti. Poéhane Nzá'a exôa. ³⁷ Yoko kuteâti koeku yaneko kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye enepo simapúne kaxena aúngopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Vo'oku yaneko mekúke tumúneke ápepe neko êno koiníkoti, poéhane níkea, énoyeevo koane kâsatuxea yuíxovo neko xanéhiko tukú koeti yaneko káxe urúkovane Nôe neko hána'iti vateke. ³⁹ Ákohiko iyúkinapa isóneu xanéhiko neko koekúti imókone apê neko koiníkoti. Yane heú kíxoane kóupa'ixeahiko. Énomonemakamo koéneye ne ngáyukopovope yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴⁰ Yaneko káxe, apêtimo pi'âti xâne ya mêum. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu, iríkovokunemo. ⁴¹ Koane apêtimo pi'âti sêno kaha'ínekokoti itútukeya. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu iríkovokunemo. ⁴² Usokó yákoynoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxanoe kaxena nzeópope, undi Yúnae. ⁴³ Itíkinanoe iséneu rà'a: Eneponi exâ hóyeno únae ovokúti símeamo oméxoti koane ókoku símope, mani kuxó kixóixoati. Ákoni síka úrukeova ne óvoku. ⁴⁴ Énomonemaka kónokino usó kéyeyi, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo ngáyukopeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti

Lk 12.41-48

⁴⁵ Ina kixovókopamaka Jesus:

—Itíkina iséneu koêku ne ahinoêti koati yuixóvoti ítukexeekonoke koane ponóvoti isóneu ítukeke, enepone ípíhinoake pátaraua éxea koêku ne po'ínuhiko ahínoe motovâti kóunakinoa nókone koatíke kaxénaxeekonoke. ⁴⁶ Koati únati koêku ne ahinoêti kuteâti, enepone inú'epo pátaraua kixeaneye ko'ítukeyea aukápapu. ⁴⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Kuri'ó kixoâtimo pátaraua kóyoninoe uhá koeti apéinoati. ⁴⁸ Itea enepo itukápu váhere ne ahinoêti, epó'oxo akoémaka isóneu: “Yupíhovane xu'íkeneyea ne mbátaraua” akôe, ⁴⁹ ina turixápu yehépoke'exea ne po'ínuhiko ahinoêti ha'íne, koane yuixápu níkea,

† Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútu, ako tópi isóneunoa ihíkaxovatihiko ra Bíbilea. Hara póhuti isoneúti vo'ókuke: Kuteâti koeku ho'úxinovohiko ivokóvoti ne varutútu, ákoti apasíka etó'okoati, énomonemakamo koéneye úti, uti kutípoti Jesus enepo aukápapu Yúnae. Vexoâtimo ákotimo apasíka etó'okoviti.

énoyeovo yoko kohíhiyea, naíxapu nê'e. ⁵⁰ Vo'oku seopó koetimo pátarauxa ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya ôra ákoyeakumaka éxa káyukopeo-vokumo. ⁵¹ Yane koati kotívetimo kíxoaku pátarauxa ipihápana. Iyonópatimo xoko iyónopaku ne xâne ákoti aunáti kixoku itúkeovo ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko. Koáne enómo iyókexoti koane ngarútu-tukexea ôe vo'oku hána'iti tiveko koêku ya xoko iyónopokonokuhiko.

Ihíkavoti apêti íhokovo ke koêku ne yehí koeti ârunoe

25 Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye yehí koeti ârunoe, ainóvoti omoti íhaku yukúna kouhupu'ikope okotúmonexoponoti koyénoti-mo. ² Ápe singu koeti xapáukehiko ákoti isóneu. Kene ne po'i singu koêti, aínovo ko'isóneuti. ³ Enepokihone ákoti isóneu, omo íhaku yukúna, itea ako amína po'i hô'o ne yukúna. ⁴ Kene ne ko'isóneutihiko, ápe po'i hô'o ne yukúna ómone xané kixoâti ne íhaku yukúna. ⁵ Koeku ko'ókoriyea seópea ne kúxoixopone, uhékene ixépa koane imókeahiko.

⁶ —Ya kuku yóti, apé koene emo'u vaúkoti: “Harakénepo ne kuxopóneti. Yakátumanexapanoe” koe yûho.

⁷ —Yane heú koene íyuhikeovo neko ârunoe, ina ihúxoá ne yukúna. ⁸ Enepone ârunoehiko ákoti isóneu, ákone áhupa irúmene yukúna. Ina kixohíko ârunoe ko'isóneutihiko: “Peréxavi kalihú koeti ho'o yikúna, vo'oku kahá'ane ípukeovo ra yukuna ûti” koénehiko.

⁹ —Ina yumopâ ârunoehiko ko'isóneuti: “Ako yusíka, mará'inamo heú vákoe kónokinovovi. Pihé'evonoe xoko kavaneâti, venéxapana” kíxoanehiko.

¹⁰ —Koáne, pihónehiko vanéxoponea. Itea koeku píheahiko, seópone ne koyénoti kúxoixoponehiko. Yane enepohikone usokó koyêti, xané kixópanehiko ne koyénoti úsa'ixopeovo xoko áyui kasâtuxoti. Yane exéxopovone ne pahapéti.

¹¹ —Kali xu'ikénene, aúkopovohiko neko ârunoe ákoti isóneu. Ina vaukóhiko: “Unaém, Unaém, míhe'akinavea ra pahapéti” koénehiko.

¹² —Ina yumopâ inu'íxinoati kúveuke ovokúti:

—“Koati ngixópitinoe ákoyea énjapi.”

¹³ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Usokó yákoyenoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxa itukóvotimoye kaxéna koane orána ne aúngopovope —koéne.

Ihíkavoti apêti íhokovo ke koeku mopo'âti ahinoêti

Lk 19.11-27

¹⁴ Ina koepómaka ne Jesus:

—Enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, hanemaka koéneye hóyeno yonoti po'íke poké'e. Tumúneke píhea, iháxihiko ahínoe porexoâti kóyoninoá apeínoati óvokuke. ¹⁵ Ina poréxo po'i ahínoe, singu koeti pe'u tiúketi. Yoko póhutihiko pê'u, êno ovâti. Kene ne po'ínu ahínoe, pí'a pê'u námoe. Kene po'ínu, poéha pê'u. Hara exôa poréxokonoke póhutihiko ahínoe

kuteâti kixoku ahúkoko ya itukétike. Yane pihóne neko pátarauxa. ¹⁶ Eneponeko ahinoêti namúkoti singu koeti pe'u tiúketi, ehá'axo namúkoa, pihóne oposíkoati kíxoaku kohíyakea neko tiúketi. Yane ápene ehópo po'i singu koeti pê'u. ¹⁷ Kúteanemaka koêku neko namúkoti pi'âti pê'u, ítoamaka po'i pi'âti pê'u ehópo. ¹⁸ Itea eneponeko namúkoti póhuti pê'u, pihóne kehókoponea uhôro iyónoaku hé'onea neko tiúketina pátarauxa.

¹⁹ —Xu'ikénene, ina kayukópovo pátarauxa epemópatihiko kíxoaku neko tiúketi. ²⁰ Ina ahi'ókovo pátarauxa neko namúkoti singu koeti pe'u tiúketi. Yane poréxopane po'i singu koeti pê'u tiúketi êho, koane kíxea: “Unaém, singu koé'epepo pe'u tiúketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i singu koeti pê'u enj'ínopi” kíxoane.

²¹ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'iyeaneye ítike yane kali mboréxopike, kó'oyene mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatiya. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kíxoane.

²² —Yane ina ahi'ókovo neko ahinoêti namúkoti pi'âti pe'u tiúketi. Hara kôe: “Unaém, pí'aapepo pe'u tiúketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i pi'âti pê'u enj'ínopi” kíxoane.

²³ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'iyeaneye ítike yane kali mboréxopike, mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatiya. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kíxoane.

²⁴ —Koati hunókokuke, simóne ne namúkoti póhuti pe'u tiúketi. Hara koéne: “Unaém, enjoâti itíkivo hóyeno ákoti omotóva ikómohixeokono. Iti xâne itíxoti upánini ákoyea neóne. Ápemaka yêho upánini ákoyea nêa. ²⁵ Koati mbikoâti ingó'itukexea ne títetina, ene njé'oninoá ne pénenu. Harâ'apo kó'oyene” kíxoane.

²⁶ —Ina kixôa pátarauxa: “Koati iti váhere ahinoêti ákoti yuixápu ítuke. Yéxoanini indúkeovo xâne itíxoti xoko ákoyeaku nóne, koane ápeyêa ênjo xoko ákoyeaku ngurika ake nónem. ²⁷ Mani konokoâti ípihi bánkuke ne ndiúketina motovâti ikó'itukexeokono. Yane koeku nzeópea kó'oyene mani ihiyákotine” kíxoane.

²⁸ —Ina kixôa únae tiúketi ne po'ínuhiko ahínoe: “Viyápinoe tiúketina nê'e. Hane peréxapa apêti yehí koeti pê'u. ²⁹ Vo'oku uhá koeti xâne xu'ínati êho, kuri'úxinokonoatimo. Yanê'e, yupihovó koetíneoxomo êho. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apêti xokóyoke veyopeôkonoatimo. ³⁰ Kene ne ahínoe ákoti yuixápu ítuke, kiríkanoe xapa êno hahákuti, óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku” kíxoane pátarauxa —kôe éxetina Jesus.

Yonópokumo póhutihiko xâne hunókokuke ra mêum

Ap 20.11-12

³¹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo aungápapune, undi íhae vanúke ikúti-pasikoponovoti xâne, exákanane indúkeovo koati hána'iti ihayú'uti nâti, anjenápanemaka uhá koeti ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti, ínamo ivandákapa xoko ivándakoku nandíxea koeku indúkeovo hána'iti nâti. ³² Yane ho'uxóvotimo uhá koeti xâne nonénguke ukeâti póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum. Ínamo nzaxakéxapa ne xanéhiko kuteâti kíxoaku koyónoti su'úso háxakexopea ne su'úso yoko vaxíkita. ³³ Haramo injíkopahiko ne njanéna, enepohikone ínzokoke su'úso, énjopeke xoko óvokumo ne ngahána'iu. Kene ne ínzokoke vaxikitahiko, lombékukemo injíkopahiko. ³⁴ Yane ínamo injâ ne ovotíhiko énjopeke yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti nâti: “Kiná'akapa, itínoe itúkinokemo únati ne Nzá'a. Yúrukapapa ra natíxoku Itukó'oviti kóunaenopine ukeâti inâ apê ra kúveu mêum. ³⁵ Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, peréxonunoe nínga. Epékonu úne, peréxonunoemaka úne. Koeku úngea po'i poké'e, peréxonu óngea yóvokuke. ³⁶ Akô'o ímbovo, peréxonunoemaka ímbovo. Nga'aríne, kétarakonunoe. Óvom ika'ákovokutike, neíxopononu” ngixoâti-hikomo.

³⁷ —Yane ínamo ixânu ne ponóvoti kixoku itúkeovo: “Unaém, ná'aye noíxeopi úti épekeopi hímakati ina porexópi uti nikokónoti? Ná'ayemaka poréxeopi uti úne epékopi? ³⁸ Ná'aye poréxeopimaka uti yóki vóvokuke yukêa po'i poké'e? Ná'aye noíxeopi úti ákoyeaku ípevo, ina porexópi uti ípevo? ³⁹ Ná'ayemaka noíxeopi úti ké'arineyi yoko iké'akivo ina noixóponopi úti?”

⁴⁰ —Ínamo injâ yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti nâti: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Heú koeti apê ítiikeinoa ra kálihunoe hokónuti, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, koati undímaka kixéneye.”

⁴¹ —Ínamakamo injâ ne ovoti lombékuke: “Yahíkuxipununoe, itínoe imbíhohononemo. Yenápanoe ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku kóusokinokonoake ne Ndeâpu yoko uhá koeti ndémónihiko ovóxe. ⁴² Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, ákonoe peréxanu nínga. Epékonu úne, ákonoe peréxanu úne. ⁴³ Koeku úngea po'i poké'e, ákonoe peréxanu óngea yóvokuke. Akô'o ímbovo, ákonoe peréxanu ímbovo. Nga'aríne koane óvom ika'ákovokutike, ákonoe neíxapananu” ngixoâtimo.

⁴⁴ —Ínamo ixanúhiko: “Unaém, ná'aye noíxeopi úti épekeopi hímakati, áko'o epékopi úne? Ná'ayemaka noíxeopi úti yukíti po'i poké'e, itukovo ákoti ípevo, áko'o itukovo ke'aríneti itukovo ike'ákovoti, ákoti katarákapi úti?”

⁴⁵ —Yane ínamo injáhiko: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Heú koeti akô'o ketaráka ne koati kálihunoe hokónuti, koati undínemaka kixéneye” ngixoâti-hikomo.

⁴⁶ —Yane yonópotihikomo ipihóponovokutike nekôyo ákotinemo hunókoku. Kene ne ponóvoti kixoku itúkeovo, ákonemo hunókoku ópea xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Xu 11.45-53

26 Uke'éxoane Jesus íhikaxea uhá koêti ra ihíkavoti íhikaxone, hara kíxovokoxo íhikauhiko:

² —Yéxoanoe pí'ayeane káxe ávoti simóvotinemo kaxena kóyuipe úti, enepone Pásko. Yane nguri'ókokonotinemo xanéhiko kuruhúxonutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

³ Yoko enepohikone tuti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu, ho'úxovonehiko yane óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti koéhati Kaífa. ⁴ Yane opósikonehiko isóneu kixókumo omé kíxeahiko Jesus iká'akea koane koépeke. ⁵ Hara koéhiko:

—Itea ako yusíka itúkeovo xapa ayuítí mará'ínamo ímaikexapu ra xanéhiko —koénehiko.

Jesus ya Mbétanea

Mk 14.3-9; Xu 12.1-8

⁶ Yoko Mbétanea óvoheixo ne Jesus óvokuke Símaum, eneponeko unatípeati koati váhere arinéti iháxoneti lépara. ⁷ Yane ahí'okovane sêno omoti íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôti iháxoneti alabásturu. Yoko puhí kôa êno kohépiti xêru iháxoneti báusamu. Ina ovopú'iko Jesus yane xêru koeku vatá kóyeya xe'ókuke mêsa. ⁸ Noixoâne íhikauhiko Jesus, êno poé'ainoahiko isóneu neko sêno. Hara koéhiko:

—Na koeti évokinovo ra êno kohépiti xêru? ⁹ Mani êno tiúketi ovâti akavánevo, ínani parekékakana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i —koénehiko.

¹⁰ Yoko kámeane Jesus neko yúho. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti ikétivexinoanoe koêku ra sêno? Koati únati koekúti ítukeinonu. ¹¹ Vo'oku kóyekunemo xepákukeno ne xâne ákoti apeínoati. Kene úndi, ákomo ángoyeneye xepákukeno. ¹² Koeku óvo'okeonoo ra xêru, koati inúxinonoatine ne kixókonokumo múyom engaxápune. ¹³ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ya uhá koeti kúveu mêum, koêkutimo koyúhovoku ra inámati ihíkavoti ínzikaxone, koyuhókonotimakamo ítukeinonu ra sêno, puyákoponeovakemo okóvo xâne ra sêno —kíxovokoxoane.

Oposíkoane Njúda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti

Mk 14.10-11; Lk 22.3-6

¹⁴ Yanê'e, ápe póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, enepone koéhati Njúda Iskarióti, pihôti yúho'ixoponea neko tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke. Hara kôe yuhópoinoa:

¹⁵ —Namo yé'aye peréxonuke nguri'ákapeanoe ne Jesus? —kíxovokoxoane.

Yane poréxoanehiko tirinta koeti pe'u tiúketi péhu.

¹⁶ Ukeátine neko káxe, opósi'ixoane Njúda kíxoaku kuríkea Jesus xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuíti

Mk 14.12-16; Lk 22.7-13

¹⁷ Yaneko inúxoti káxe xapa áyui jûdeu hó'eke, níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati, ahí'okovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na kehá'a kóyuseoponea úti ne vóvokumo níkea úti xapa ayuíti? —kíxoanehiko.

¹⁸ Ina yumopâ Jesus:

—Píhe pitivókoke xoko xâne ngixínopike. Hara íx-ešana: "Pahukó'oviti yâyeke ne Íhíkaxoti. Hara koe páhoenoví koyúhopoinopea úti: 'Simóvone oránam. Yóvokukemo óvom níngéa xapa ayuíti, úndi yoko ínzikauhiko' íxeamo" —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Koane itúkoahiko ne páhoenoa Jesus. Yane kóu-sokoanehiko neko níkámo xapa áyui Páskoá.

Exókoa Jesus itukóvotiye ne kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti

Mk 14.17-21; Lk 22.21-23; Xu 13.21-30

²⁰ Hahaméne yanekôyoke, ivátakone ne Jesus xe'o mêsa, koáne neko nduse koeti íhikau xánena. ²¹ Koeku níkeahiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye póhuti xepákukenoe itúkoheovoti koeku hókeonu, yoko kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

²² Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyéa okóvo koane turíxeovonehiko pohú pohu kó'iyéa kíxea Jesus:

—Unaém, undíperameamo?

²³ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Enepone xané kixónuti yendémekea utókuke, énomone itúkoheovoti koeku hókeonu nê'e, kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. ²⁴ Koati kaná'uti ngoépekeekonomo kuteâti koeku yutóxeovo ya emó'uke Itukó'oviti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikúti-pasikoponovoti xâne, itea koati kotívetimo koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. Yusikóneni ákoyea ipúhika yara kúveu mêm —koéne.

²⁵ Yane ina kôe ne Njûda, enepone kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti:

—Íhíkaxotí, undíperameamo?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhupu'ikoa itúkeovomo íti —kíxoane.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoá

Mk 14.22-26; Lk 22.15-20; 1 Ko 11.23-25

²⁶ Koeku níkeahiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoa ne pâum, ina porekéoamaka íhikau koane kíxovokoxea:

—Víyanoé, níkeanoé. Enepora pâum, mûyom kixó'eko —kíxovokoxoane.

²⁷ Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti koane íkoró'ixeovo xoko Itukó'oviti. Yane pôrekexoane íhikau koane kíxovokoxea:

—Yénapa, heú ketínoe. ²⁸ Vo'oku enepora víyum, hane kixó'eko indína ovokínovotimo êno xâne, ésa'i

(inámati) kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti motovâti itúyopea pahúnevo. ²⁹ Koati ngixópitinoe: Ukeátine ra káxe kó'oyene ákoyeanemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva tukú koetímo neko káxe angahá'inepopine-noe vénoyeovomaka inámati ho'o úva ya natíxoku Nzá'a vanúkeke —kíxovokoxoane.

³⁰ Ina imokóvohiko akenéti. Ikénepoke, ina pihohíko oúke kali mopôí iháxoneti Olívera.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu

Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Xu 13.36-38

³¹ Ina kixovókoaxoamaka Jesus ne íhikau:

—Enepyara yóti, hána'itimo po'é'ayeanoe iséne-unonu, koane uhá ketínoemo kiríkinu kuteâti koeku yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

"Ngoepékoatimo ne koyónoti su'ûso, yane uhá koetimo itóhineheyéa ne óyonone" kôe —kíxovokoxoane Jesus ihókovati ne koyónoti su'ûso.

Zacarias 13.7

³² Ina kixovókoaxopakomaka:

—Itea enjepúkapané ungópea xapa ivokóvoti, inuxó ngoépotimo tímúnekenoe ya Ngálíleya.

³³ Yane ina kixôa Pêturu:

—Yusíkotimo po'é'ayea isóneunopi ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koane kuríkeopihiko, itea úndi, ákomo kalíhuina nguríkea nzókeopi.

³⁴ Ina kixôa Jesus ne Pêturu:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Kó'oyene yara yóti tumúnekemo éneyea tap'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

³⁵ Ina kixopâmaka Pêturu:

—Ákomo kalíhuina ngoyúhoyea ákoyea énjapi, muhíkova okonókovo xané ngíxeopi képekikono —kíxoane.

Kúteanemaka yúho ne po'ínuhiko íhikau Jesus.

Koeku Jesus koióponovo kotíveti ya Njetisémani

Mk 14.32-42; Lk 22.39-46

³⁶ Úkeane pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya xoko omómikokuti iháxoneti Njetisémani. Simoánehiko, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

—Ívétakavonoe yâye koeku indúkoponeako orásum yâko tumúneke —kíxovokoxoane.

³⁷ Ina ómo Pêturu yóko'o neko pi'âti xé'a Nzebêdeu. Yane turíxovone ikáxu'iyéa okóvo ne Jesus yoko yupíheovo kotíveyea isóne. ³⁸ Hara kixóahiko Jesus:

—Yupihovó koéne êno hána'iko ra ikáxu'ine ongóvo, kutí koe tiveko pevóti. Yavânenoye njokóyoke. Hákonoe imêko koeku kehá'ineyinu —koéne.

³⁹ Kali ahikú koéne ne Jesus, yane ipúyukexo xaneâti ísu'okea nône poké'eke epémoti Itukó'oviti. Hara koe yúho:

—Pai, yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêku-mo enepo yakahá'a. Itea haináya anjáke itea itúkapu yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

⁴⁰ Yane ina kayukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópane imókeahiko. Ina kixo Pêturu:

—Ákonoe ite ákoyea iméka koeku kehá'ineyinu ya kúveu póhuti kali ôra? ⁴¹ Hákonoe imêko, koane itíka-noe orásaum maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke. Vo'oku ya iséneuke, usó kéyeno, itea ya oránake mani kénokiku kétu'ikivoxo, ú'uso koyéneoxo muyá'iyea iséneunoe —kíxoanehiko Jesus.

⁴² Ina kayukópovamaka itúkoponea orásaum. Hara koépomaka yúho:

—Pai, enepora êno tiveko ngoêkumo, itukapu konokoâti ákoyea ahíkuxeapunu, ongonókoa véngeako, itúkapuikopo yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

⁴³ Yane káyukopovonemaka xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanemaka ímohikea. Koáhati yupihóvoti uheko ixépahiko. ⁴⁴ Ina kayukópovomaka itúkoponea orásaum. Yoko mopó'apene ituko orásaum. Kuteâti koeku yúho inúxotike, énomoponemaka koéneye.

⁴⁵ Ina kayukópovomaka xoko íhikauhiko. Hara kíxoahiko:

—Yanéyeikonoe iméki koane yómomiki? Simóvone ne ôra, nguri'ókotonotimemo xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴⁶ Yexépukanoe, hingá! Kenó'okone ne itúkoheovoti ingéneke, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mk 14.43-50; Lk 22.47-53; Xu 18.3-12

⁴⁷ Ixómoiko koyúho ne Jesus, simóne Njûda, póhuti yane nduse koeti íhikau. Yoko koati opoíkovoti xánena omotíhiko hána'itinoe pirítai yoko pulô'i isukópeti. Aínovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koane po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. ⁴⁸ Yoko enepone hóyeno kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, ápe emó'uino ne xánena tumúneke píheahiko. Hara kíxoa: "Enepone hóyeno nziúnoneumo, énomonemo nê'e. Iké'akanenemo" kíxoanehiko. ⁴⁹ Ehá'axo símo ne Njûda, ahí'okovone Jesus koane yúhoikea:

—Únati Ihixaxotí —kíxoane, koane siunoné kixeane.

⁵⁰ Itea hara kíxoa Jesus:

—Iningoné, enepone simíneke, ípiheane kó'oyene, hákone íke'ókorixoa —kíxoane.

Ina ahi'ókovo Jesus ne xanéhiko, yane namúkoanehiko, ina ika'ákoa. ⁵¹ Itea apé koene póhuti yane xáneheixone Jesus hekoti hána'iti pirítai. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. ⁵² Ina kixôa Jesus:

—Yunákapa ne hána'iti piríteuna. Vo'oku uhá koeti xâne ikoítukexoti hána'iti pirítai isúkea, pirítai-makamo veyópinokono koépekeokono. ⁵³ Íkitixati mani ákoti pahukínanu Nzá'a ákoti yumaxápu ovóxe, enepone ánju íhae vanúke kotíxoponeonu yara ókoku ôra enepone embemâ? ⁵⁴ Itea enepone akoéneye, ákoni kausakapu ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti kónokea ngíxeokononeye —kíxoane.

⁵⁵ Yane hara kixovokoxoa Jesus neko êno xâne:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítai yoko pulô'i isukópeti nemúkoponinunoe? Uhá koeti káxe, koati óvonzeixokunepo xepákukeno ya hána'itike imokó-vokuti inzíkaxoti, yoko ákonoe iké'akanu. ⁵⁶ Itea kó'ino-keneye uhá koéti ra koekútihiko, koati simóvotine kuteâti ne yútoehiko porófeta nóvo ya emó'uke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Yane kurí kixone Jesus ne íhikauhiko, kohó'ikene.

Omokóno Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko

Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Xu 18.12-14, 19-24

⁵⁷ Yane enepohikone ika'ákoti Jesus, omópanehiko óvokuke Kaífa, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Yoko ho'úxovone-makaya ne éskiriba, enepohikone íhikaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. ⁵⁸ Kene Pêturu, ákone malíka kixoku hókea Jesus. Tukú kíxoa kíndanake óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti. Yane úrukovone, ina ivatáko xapákuke neko ahinoétihiko kaha'âti noíxea kixókonokumo ne Jesus. ⁵⁹ Yóko'o neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koane uhá koéti neko pahúkoti hiko xoko koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko, opósiko xâne usó koyéti itúkoheyeamo koeku Jesus motovâti koyúhoyea motókeyea koépekeokono. ⁶⁰ Itea ako ínixahiko kuteâti ne âha up-ánini emó'iyea koyúhoti nonekútike yane yuhoikovokuti, itukóheyeati koéku. Ehane ápe pi'âti hóyeno koéti:

⁶¹ —Hara koe yúho ra hóyeno: "Motóva ngotóhineyera ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane ngoéxepukopeama-ka ya kúveu mopo'âti káxe" kôe —koénehiko.

⁶² Yane exépuko ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke. Hara kixo Jesus:

—Ákomo se'íkapa yúho ra xanéhiko koyúhoti ápeyera váhere ítike?

⁶³ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ina koepómaka ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti:

—Ya íháke koati kaná'uti Itukó'oviti mbahúkopi yimópinu. Iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Xe'exa Itukó'oviti?

⁶⁴ Ina kixôa Jesus:

—Koati yépemonuke kouhápu'ikoa indúkeova. Yoko koati ngixópitinoe: Keno'ókoti káxe neixóponutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne vatá ngoyépotimo éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koéti. Neixónutimo ungapeâne vanúke koeku evénzekopea xapa kapásihiko —kíxoane.

⁶⁵ Énomone yanê'e, kávarerekexopone ípovo muyókuke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, éxokovope yupíheovo ímaikinova neko yuho Jesus, ina kôe:

—Koati itúkovoti Itukó'oviti râ'a. Ákone vokónoko po'í koyuhó'inoveati pahúnevo. Kéminenoe yúho. Koati itúkovoti Itukó'oviti. ⁶⁶ Ná'ikopo kó'inoayeno iséneu kó'oyene?

Ina yumopâ po'ínuhiko tuti jûdeu:

—Konókoti koépekeokono —koénehiko.

⁶⁷ Yane ápenehiko apurúnoneati. Kene po'ínuhiko ipúsokoa. Ina apémaka po'ínuhiko isukoâti koeku kó'iyehiko:

⁶⁸ —Mahí'ipepo iti koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Xu 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Yoko vaata kóye Pêturu meúkeke kíndanake ne ovokúti. Yane apé koéne seno ahinoêti ahi'ókovati. Hara kíxoane:

—Koati itímaka xáneheixone ne Jesus, enepone íhae Ngalíleya.

⁷⁰ Itea hara kíxoa Pêturu nonékuke uhá koêti neko xâne:

—Ako énja ne kíxene —koéne.

⁷¹ Ina pihôpo xoko vekokúti xe'ókuke pahapéti. Yane apé koéponemaka po'i seno ahinoêti noixoâti. Ina kíxôa neko po'ínuhiko xanéya:

—Enepora hóyeno, xáneheixonemaka Jesus, enepone íhae Nazâre —koéne.

⁷² Yane ina koepómaka ne Pêturu:

—Ako énja ne hóyeno kíxene —koéne.

Yoko ihákemaka Itukó'oviti koyúhoyea itúkeovo koati kaná'uti ne yúho ákoyea éxa. ⁷³ Avo áxu'ikene, ina ahi'ókovohikomaka Pêturu ne xanéhiko yane óvoheixoku. Hara kíxoahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo po'ínumaka xáneheixone ne hóyeno vo'oku í'yuse kóyeyea ya kixeku keyúhoyi —kíxoanehiko.

⁷⁴ Yane ina ikaná'uxoaxo Pêturu koyúhoyea ákoyea éxa. Hara koépomaka:

—Ako énja ne kíxenenoe. Ngayumákapunemo, ipihápananu Itukó'oviti enepo nzemekékexinapinoe —koéne.

Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneone tapî'i. ⁷⁵ Yane puyákononovane okóvo neko yuhó'inoa Jesus, enepone koêti: “Tumúneke éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu” koêti.

Ina ipuhíkopea Pêturu neko óvoheixoku. Koati iyôti koeku yupíheovo kotíveyea isóneu.

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mk 15.1; Lk 23.1-2; Xu 18.28-32

27 Yuponíne, ho'úxovone uhá koêti neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, oposíkinoti isóneu kixókumo koépekea Jesus. ² Yane iká'akonehiko Jesus koane ómea xoko Pilátu, enepone ngovenâdo, kurikoâtihiko xokóyoke.

Koepékopovo Njûda

Át 1.16-19

³ Yóko'o ne Njûda, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, noixoâne kousokeanehiko isóneu

koépekeamo Jesus, yupihovó koene ikótivexea isóneuke ne ítuke. Ukeane aukópovo xoko tutíhiko sasedóti yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yane kuríkopa neko tirinta koeti pe'u tiûketi, péhu xokóyokehiko koane kíxovokoxea:

⁴ —Koati hána'iti mbahúnevo, vo'oku ako váhere ítuke ne hóyeno ngurí'okopikeno.

Ina kixoáhiko:

—Keyumákapune. Youúkekemo yóno ne koekúti —kíxoanehiko.

⁵ Ina kuríhikopa Njûda ne tiûketi kúveuke neko hána'iti imokóvokuti. Yane ipúhikopeanehiko ina kotitínoponovo.

⁶ Yane veyópane tutíhiko sasedóti neko tiûketi koane kó'iyehiko:

—Ako yusíka vípihea ra tiûketi xoko unákovoku tiûketi íparaxeokonoke Itukó'oviti, pôreu xanéhiko, vo'oku ítúkeovo ésa'i óvokeovo íti —koénehiko.

⁷ Kousókonehiko isóneunoa, ina vanêxo itátane poké'e yane tiûketi xoko véyokuhiko móte ne ipôti, itukópatihiko ekóxopoku ivokóvotihiko ákoti itukapu íhae ne poké'ixa. ⁸ Énomone kutí'ino iháxeokonoti “Poké'ixa Íti” neko itátane poké'e tukú koeti kó'oyene.

⁹ Énomone yanê'e, kousokovone neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, yútoe porofeta Njerémiya, enepone koêti: “Eneponeko tirinta koeti pe'u péhu,

ésa'ixeake po'ínuhiko íhae Izarâe neko hóyeno, ¹⁰ énomone veínoa vanéxeahiko itátane poké'e xoko véyokuhiko móte ne ipôti, kuteâti páhoenonu Vúnae kó'iyeaneye” koêti.

Epemó'ikoa Pilátu ne Jesus

Mk 15.2-5; Lk 23.3-5; Xu 18.33-38

¹¹ Yoko xe'ó kóyene ne Jesus nonékuke Pilátu, enepone ngovenâdo. Ina kixôa Pilátu:

—Ítí'oxo natina jûdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépeponuke, kaúhapu'ikoa indúkeova —kíxoane.

¹² Yane koyúhoa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke ápeyeva váhere ítuke ne Jesus. Kúteanemaka yúho ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, itea ako yumápa Jesus. ¹³ Ina kixôa Pilátu:

—Ako kéma ra êno yihó'inokono?

¹⁴ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ako ápahuina yumópeake. Koati hána'iti iyúpaxeova Pilátu.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mk 15.6-15; Lk 23.13-25; Xu 18.39-19.16

¹⁵ Yóko'o yaneko káxehiko, kaxena áyui jûdeuhiko, kóyekune kuríkopea póhuti iká'aeti ne Pilátu, koêkuti épemone xanéhiko kuríkopeokono. ¹⁶ Yaneko káxehiko, ápe iká'aeti koéhati Mbarâba, éxone heú koeti xâne vo'oku váhere ítuke. ¹⁷ Koeku ho'uxoké kóyeyea neko xanéhiko, hara kíxovokoxoane Pilátu:

—Kuti kehá'a nguríkopinopeano, Mbarâba? áko'o Jesus, enepone iháxoneti páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Mésiya kixoneti —kíxovokoxoanehiko.

¹⁸ Yoko éxoa Pilátu ímaikinovo Jesus ne tuti jûdeu vo'oku íyokeovahiko xunáko kutí'inoke kurikoâtihiko xokóyoke. ¹⁹ Koeku óvoheixea Pilátu yuhoíkovoikutike, apé koene ominoâti yuho yêno. Hara koe yuho páhoenoa:

—Néxipa ne yâha kíxi ra hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo, vo'oku yara yóti, ngoítaponovo kotívoti ya njopúneke vo'ókuke ra hóyeno —kôe.

²⁰ Itea enepohikoneko tuti sasedóti yóko'o neko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, ítokuxo okóvo xanéhiko épemea itúkeovo Mbarâba kurikópokono koeku koépekeokonono ne Jesus. ²¹ Ina kixovókokopamaka Pilátu neko xâne:

—Kuti kehá'a nguríkopea yara pi'âti?

Ina yumopâhiko:

—Hane kiríkapinavi Mbarâba.

²² Ina koepómaka ne Pilátu:

—Kene ra Jesus iháxoneti Mésiya, na ínjaye?

—Kirúhuxa —koénehiko uhá koéti neko xâne.

²³ —Kutí'íkopo itúko pahúnevo ra hóyeno? —kíxo-vokoxopanemaka Pilátu.

Itea inamá'axo koxunáko vaúkexea neko xanéhiko kónokea kurúhuxeokono ne Jesus.

²⁴ Noixoâne Pilátu ákoyeanemo íta ípokea isóneuhiko koane yupíheovo ukóponea omoxohí kó'iyea yoko ímaikexeevo neko xanéhiko, yane pahúkone veyóponeokono úne. Ina kipovó'uxovo nonékuke neko xanéhiko koane kó'iyea:

—Hainamo oúngeke yóno itína ra hóyeno (ponóvoti kixoku itúkeovo). Itínenoemo exâ koêku enepo yakahá'a képeki —kíxovokoxoane Pilátu.

²⁵ Yane hara koéne uhá koéti neko xanéhiko:

—Kayumákapunemo itúkeovo voukeke yóno itína yoko oúkeke xe'éxaxapa úti —koénehiko.

²⁶ Yane kuríkopinoanehiko Pilátu neko Mbarâba. Ina pahúko yehépoke'exeokono Jesus yane kurí'okoanehikomaka kurúhuxoponea.

Koemóke'ea húndaruhiko ne Jesus

Mk 15.16-20; Xu 19.2-3

²⁷ Énomone yanê'e, enepohikone húndaruna Pilátu, omopo Jesus óvokuke Pilátu, enepone óvokumaka natíxexa. Yane heú kíxoane ho'úxexa ne po'ínuhiko húndaru xoko Jesus. Yakuku-yakukú kíxoanehiko. ²⁸ Yane veyónehiko ípovo Jesus, ina iko'ípovoxoahiko harará'iti ipovóti kuteâti ípovo nâti hamá koéti, ²⁹ ínamaka itukínoahiko kôroa. Yoko ainóvoti ka'ávoti káva'o tikóti veínoa úhekexea, ina ipíhea tutíkuke koane itúki-noahikomaka puló'ina, ómo'ixone éxopeke vô'u kuteâti koeku ómo'ixone nâti, hoénaxovope itúkeovo pahúkoti. Yane ina ipuyúkexinoahiko húndaru koemóke'eati koane kó'iyeahiko:

—Iháyu'ikakana ra natina jûdeuhiko —koénehiko koémoke'eyea.

³⁰ Ínamaka apurú'okoahiko koane ipúsopu'ikeahiko yane pulô'i ómo'ixone. ³¹ Uke'éxoanehiko komóhiyexa, ina veyopeâhiko ne harará'iti hamá koeti ípovoxeake-

mekuhiko, ina itukópinoamaka ne koati ípovo. Úkeane omáhiko kurúhuxoponea.

Kuruhúxokonone Jesus

Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Xu 19.17-27

³² Koeku píheahiko kurúhuxoponea Jesus, tokononé koénehiko hóyeno koéhati Símaum, íhae pitivóko koéhati Síreni. Énomone íkoinoxohiko kurúhuna Jesus.

³³ Yane simónehiko ya xoko iháxoneti Ngoûgota. Yoko "óvoku opepú'iti" koéti ne Ngoûgota koéti. ³⁴ Ina porexóhiko Jesus víyum apêti ánahi kosuvá'ikoati, iyuhii kixoti ohonéti. Itea hixopâne Jesus, ako akáha'a. Ákomaka énapa. ³⁵ Yane kurúhuxoanehiko. Ínamaka haxakéxokokoahiko ne ípovo Jesus. Yoko kuríkohiko inúxotike komomâti itukóvotiye itukemo póhutihiko kó'iyevokoku ípovo Jesus. ³⁶ Yane vaataka kóyenehiko ne húndaru koyonoâti ne kurúhuxone. ³⁷ Ápemaka yutoéti tutíkuke ne kurúhu ípíhonehiko, koyuhoâti kurúhuxinokonoke. Hara kôe neko yutoéti: "Jesus râ'a, natina jûdeuhiko" kôe. ³⁸ Yoko ápemaka pi'âti ómevoti, ha'ine Jesus kurúhuxeokono. Poéha éxopeke, poéhamaka lopékuke.

³⁹ Ápemaka xâne hunoneâti, koemóke'eti Jesus koane kayakákinoati tûti. Hara koéhiko:

⁴⁰ —Mahi ketohíneatimo ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane mahi kexépukopatimakamo ya kúveu mopo'âti káxe, keítapapuikopo itikápuxo koati Xe'exa Itukó'oviti, koane yevésekapu ne kurúhu —kíxoanehiko.

⁴¹ Kúteanemaka kíxoaku tutíhiko sasedóti koémoke'eyea, koánemaka ne éskiriba, enepohikone ihíxaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Hara koéhiko:

⁴² —Eneporâ'a, koítovopepo po'ínuhiko xâne itea kó'oyene ákone xunáko koítovopeovovo. Hainá'íkopo natina Izarâe? Evésekeapeakopo ne kurúhu, ínamo vakutípoa. ⁴³ Hainá'íkopo koati kuvóvoti Itukó'oviti râ'a? Naíxavo úti kahá'ayea koíteova Itukó'oviti kó'oyene, vo'oku koyúhopepo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti —koénehiko.

⁴⁴ Koánemaka neko ómevoti ha'ine Jesus kurúhuxeokono, koémoke'eamaka.

Koeku Jesus ivokóvone

Mk 15.33-41; Lk 23.44-49; Xu 19.28-30

⁴⁵ Ukeâti itumúkoti káxe tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe, hahamó kôe uhá koeti kúveu mêum. ⁴⁶ Ya kuteâti mopo'âtímea ôra ya kíyo'i káxe, koati kohonókoti emó'u ne Jesus. Hara koe yúho:

—"Eli, Eli, lema sabakitáni?" koéne. Yoko "Unaém, Unaém, na koeti kurí kixínenu?" koéti neko yúho.

⁴⁷ —Íliya iháxiko nê'e —koéhiko ne po'ínuhiko xâne kamoâti.

⁴⁸ Ina ehakóvo póhuti xapákuke neko xâne veyopónoti esponja kalaká'ikopinoati xoko víyum-hí koéti, ina ipíhoa kirípuhike étakati ipíhoati pahákuke Jesus iyúkoati. ⁴⁹ Itea ápe po'ínuhiko xapákuke neko xâne koéti:

—Hákoxovo. Vokómomavo koíteovaxomo Íliya —koéhiko.

⁵⁰ Ina apépomaka koati êno hónoti emó'u ne Jesus. Yane íhunokoane ne omíxone kuri'ókopati xoko Itukó'oviti. Yane ivókovone.

⁵¹ Yoko énomone yaneko ókoku ôra, ívarereo neko êno kopópoti váhere haxakoâti kúveu neko hána'iti imokóvokuti. Koati kukúkeke ívarereo ukeâti vanúkeke yonoti poké'eke. Iyúyomaka ne poké'e epó'oxo ítaukexomaka ne mopô. ⁵² Koane imíhe'okopohikomaka ne ekóxovoku kasása'iupo Itukó'oviti ivokóvotine, yoko enómaka exepúhikopotiya. ⁵³ Ike exépukopine ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, exépuhikopomaka neko ivokóvoti ukopeâti xoko ekóxovoku, koane úsa'ixovahiko ne Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko, koane êno xâne noixópatihiko.

⁵⁴ Eneponeko tuti húndaru yóko'o neko po'ínuhiko húndaru, ha'íne kóyonoyea Jesus xoko kurúhuxovoku, noixoânehiko iyúyoyea ne poké'e koane ápeyeya uhá koêti neko po'ínuhiko koekúti, yupihovó koénehiko píkea. Hara koéhiko:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ra hóyeno —koéhiko.

⁵⁵ Yoko enómaka senóhikoya ákoti malíka okínoaku ixómoyea komóma. Aínovonehiko neko xáneheixone Jesus ukeâti Ngalíleyake ixómotihiko katarákoa ya nókoneke. ⁵⁶ Xapákuke neko senóhiko, ápe Mariya Mandâlena; koane po'ímaka Mâriya, enepone êno ne kopo'ínukokoti Teáku yoko Yúse; yoko yêno Nzebêdeu.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mk 15.42-47; Lk 23.50-56; Xu 19.38-42

⁵⁷ Kiyon'é káxe, símo hóyeno iríku koéhati Yúse íhae pitivóko koéhati Arimáteya. Eneponeko hóyeno, íhikau-maka Jesus. ⁵⁸ Eneponê'e, pího xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke. Yane pahúkoane Pilátu poréxopeokonoa ne muyo Jesus. ⁵⁹ Veyopâne Yúse, ina aupíxoá ya koati sasá'iti kalísoti ipovóti líyum, ⁶⁰ ina ípíhopenoa kúveuke neko uhôro kehoéti mopóike ávoti ekoxóvoti, ínamaka kohokôroroko êno pú'iti mopôí exéxeake ne uhôro. Yane pihópone. ⁶¹ Yoko ápe ne Mariya Mandâlena koáne ne po'ínu koéhatimaka Mâriya vataká koyêtihiko nonékuke ne ekóxovoku Jesus.

Húndaruhiko koyonoâti ne ekóxovoku Jesus

⁶² Poéhapoane káxe ikéne, énomone yaneko sâputu, ho'úxovonehiko ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke yóko'o ne farízeuhiko. Ina pihohíko xoko Pilátu. Hara kixóponoahiko:

⁶³ —Puyákoponova vokóvo emó'u neko semékenovo'iti avô'o ivakápu. Hara koé'epepo: "Mopó'amo káxe ike engóxinevo, enjepúkopotinemo" kôe. ⁶⁴ Poéhane pehúki kókoyuse kíxeokono kóyonoyeokono ne ekóxovoku tukú koêti neko mopó'ape káxe, mará'inamo améxapanea íhikauhiko múyo, okóyuhoinoamo xanéhiko itúkeovo exepúkopotine. Yane mani yupi-

hovó koeti váherexea hunókokuke yane inúxoti semékenovo'i —kíxoanehiko.

⁶⁵ Ina kixoáhiko Pilátu:

—Anéye ra húndaruhiko. Pihéneoe. Koêkuti yâha motovâti títiu kóyeyea kóyonoyeokono, itíneoe exá kíxoaku —kíxoanehiko.

⁶⁶ Úkeane pihohíko. Íxíkoahikoya koyonoâti neko ekóxovoku Jesus. Ípíhinoamaka hoénaxope xoko êxe ne ekóxovoku motovâti iyúseyea áva yuhó'ixoati. Yane ôvoheixoanehiko ne húndaru koyonoâti.

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mk 16.1-10; Lk 24.1-12; Xu 20.1-10

28 Evesékone ne sâputu, yuponii koeti lúmingu, pího Mariya Mandâlena koánemaka ne po'í koéhati Mâriya, noixóponoati ne ekóxokonoku Jesus. ² Yoko apé koéne xúnati iyuyôti poké'e vo'oku símeane ánju ukeâti vanúke, ovoxe Vúnae veyopâti neko mopôí, exéxeokonoke ne ekóxokonoku Jesus, ina ivatáko oukeke. ³ Kutí koe uhápu'ine ipixéneneoti neko ánju. Hóhopu kóye ípovo kuteâti koeku hopú'iko imatákoti. ⁴ Yupihovó koene píkea ne koyónotihiko, koane ínayea honóno'okohiko. Kutí koénehiko ivokóvotine. ⁵ Yane ina kixôa ánju ne senóhiko: —Hákonoe píke. Énja itúkeovo Jesus yopósikopono, eneponeko kuruhúxoneti. ⁶ Áko'one yâyeke nê'e. Exépukopone kuteâti yuhó'inopi yanekôyoke. Yókone-noe, yokómomoponoapihi ra ekóxokonoku. ⁷ Yéhakapunoe, yéta'akapana íhikauhiko exépukopeane Únae ukópea xapa ivokóvoti koane inuxó koépea tumúneke-hiko ya Ngalíleya. Yákonoye, noixópatihikomo. Koati kaná'uti ra yunzó'inopinoe —kíxoanehiko ánju.

⁸ Úkeane pihopóhiko ehákoapeovo ukópea xoko ekóxokonoku Jesus. Koati konóko'itihiko xaneâti êno hána'iti elókeko okóvo koeku ehákeovo éto'okoponea ne íhikauhiko Jesus. ⁹ Yane apé kó'inoane Jesus tumúneke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxoanehiko.

Yane ahí'okovane senóhiko. Ipuuyeké kó'inoanemaka koane opóno'ekea hêve ihayú'ikoati.

¹⁰ Ina kixoáhiko Jesus:

—Hákonoe píke, itea íxepana ne ínzikauhiko, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, píheamo ya Ngalíleya. Énomonemo noixopeonuhiko —kíxoanehiko.

Namúko tiúketi ésa'i semékekexea ne húndaruhiko

¹¹ Koeku píheako ne senóhiko, ápe xapákuke neko koyónoti ekóxokonoku Jesus aukópovoti pitivókoke éto'okoponea ne tutíhiko sasedóti uhá koêti neko koekúti. ¹² Ina ho'uxóvohiko neko sasedóti koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu. Yane poréxoahiko êno tiúketi ne húndaruhiko koyónoti ekóxovoku Jesus koane kíxeahiko:

¹³ —Yokóyuhanoemo itúkeovo íhikauhiko omexóponea múyo ya yóti koeku imékinoe. ¹⁴ Enepo-mo eyekáxa ngovenâdo ne koekúti, kotixópitimo úti nonékuke. Síkeanemo, vexoâtimo kíxoaku úti. Yane ákonoemo yuvópiti —kíxoanehiko.

¹⁵ Yane namúkoane koyónotihiko neko tiúketi. Úkeane pihohíko itukoâti kuteâti ne íhikaxokonoke koyúhoyea. Énomone koéneye itóhineyeya xapa jûdeu oméxoponeokono ne muyo Jesus. Yoko anéyeiko tukú koeti kó'oyene.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mk 16.14-18; Lk 24.36-49; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

¹⁶ Úkeane pihohíko ya Ngalíleya neko unze koeti íhikau Jesus xokóyoke neko kali mopôî kixínoake Jesus.

¹⁷ Noixónehiko Jesus, ipuyuké kó'inoane iháyu'ikea,

itea ápe xapáukehiko ákoti koâti kutípea itúkeovo Jesus. ¹⁸ Ina ahi'ókovahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Mboréxokonoane ne uhá koeti xunakóti ya vanúke koáne ya poké'e. ¹⁹ Pihénoekopo xapa uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Íhikexahiko hókeonu koane yáhikamaka ya iháke Itukó'oviti Nzá'a, koáne ya inzáke, undi Xe'éxa, yoko ya iháke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²⁰ Íhikexamaka itúkea uhá koeti mbáhoenopinoe itíki. Yoko anéyemom xikóyokenoe uhá koeti káxe tukú koeti hunókokukemo ra mêum —kíxovokoxoane Jesus. Hunókokune.

Márku

Xuaum Márku koéha yutoxoâti ra koyuhópeti. Koati kutípoti Jesus nekôyo, itea áko'o xapákuke neko nduse koeti noívokoe Jesus itúkea íhikau. Ya Átu 12.15 vínixoponea itúkeovo xáneheixone ápostulu Poûlu ne Xuaum Márku.

Enepone po'ínuhiko yutóxoti koeku Jesus kuteâti Máteu, Lúka yoko Xuâum, koati ênoti yútoe koêku ne íhikauvoti íhikaxovike Jesus koane yûho. Kene ya yútoe Márku, haina íhikauvoti, itea itukéti kouéu Jesus koyúhoinovi, so'ixínoveati itúkeovo ovoxéti ne Jesus kuteâti koeku noíxea úti ya Márku 10.45.

Hane turíxea yútoe ne Márku hoyenóxone Jesus yaneko ahíkoane Xuaum Mbátita inâ turixóvo ne Jesus ko'ítukeyea ítuke Itukó'oviti.

Kene Máteu, kixoku koêku inâ ipuhíko ne Jesus yara kúveu mêum ene turíxea ne yútoe.

Kene Lúka, xoko ipúhikope Xuaum Mbátita, enepone inuxínoti Jesus símo yara kúveu mêum turíxeovo ne yútoe.

Kene ne Xuâum, tumúneke ápeyea ra mêum turíxea ne yútoe, exókoveati ápeyea ne Xe'exa Itukó'oviti xoko Há'a tumúneke ápeyea ra mêum, koane itúkeovomaka évekoakune Itukó'oviti itúkea uhá koêti inâ pahukôa ápeyea ne uhá koeti koekúti.

Yuhó Xuaum Mbátita

Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Xu 1.19-28

¹ Hara kôe kixoku koêku inâ turixôa Jesus Kristu, enepone Xe'exa Itukó'oviti koyúhoyea ra inámati íhikauvoti omínovike. ² Koati kuteâti koeku yuhó Itukó'oviti yútoeke Izâiya. Hara kôe: "Mbahucoâtimo timúneke ne koyuhó'inonutimo emó'um maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexeopikemo xapákuke xâne. ³ Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yûho: 'Míhi'akinanoé oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukenoé. Kéyusea kixeku itíkivo nonékuke' koetímó" koe yútoe Izâiya.

⁴ Yoko énomone koéneye yaneko simoné'e ne Xuaum Mbátita yaneko mêum ákoti apêti koyuhó'inoati ne xanéhiko nókone itúkea motovâti áhikexeovo xokóyoke. Koyúhoinoa kónokeahiko ikótivexea isónেকে ne pahúnevo koane kuríkopea motovâti kotúyopinoá Itukó'oviti.

⁵ Heú kôe neko íhae Njúdeya koánemaka íhae Njeruzálem píhea kamokénoponoti Xuâum. Yane áhikexoa Xuâum ya huvêo, enepone Njôrdaum, enepo koyuhópohiko pahúnevo. ⁶ Yoko evo'i kámelu itúko ípovo neko Xuâum. Vakamóto itúko hô'e. Vohóho yoko ho'o mópo íhae mêum itúko nîka. ⁷ Hara koe yûho xapa xâne:

—Ya ingénepoke, harakénemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anj'íokeova ngúxeinoá imo perékátana, ako omóndokea. ⁸ Kaná'uti ánjikeopinoe ya úne, itea eneporakéne, ahíkotimo xanéhiko ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kene haînati ya úne —kôe.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Xu 1.32

⁹ Énomone yaneko káxehiko, kenó'okone Jesus ukeâti Nazâre, pitivóko ya Ngalíleya. Yane ahíkoane Xuaum Mbátita ya húveona Njôrdaum. ¹⁰ Ehá'axo ipúhikopea úneke ne Jesus, noíxone imíhe'okea vanúke koane evésekea xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kutí koeti kurûte. ¹¹ Yane apé koene emo'úti inu'íxoti vanúkeke koêti:

—Iti Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, perexónuti hána'iti elókeko ongóvo —koêti.

Hixopâ Satánae íkorokea ne Jesus

Mt 4.1-11; Lk 4.1-13; Êb 2.18; 4.15

¹² Ikénepoke ne koekúti, iyónoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Jesus ya mêum ákoti apêti. ¹³ Koarenta koe káxe óva koane hixópea Satánae íkorokea pahúnévotike. Yoko poéhane ipúhokovotihiko hó'openo apê yaneko óvoheixoku. Itea káxunakopo Jesus ne ánjuhiko, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke.

Inâ turíxo ítuke ne Jesus ya Ngalíleya

Mt 4.12-22; Lk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Ika'ákovone Xuaum Mbátita, ina aukópovo ne Jesus ya Ngalíleya koane koyúhoyea ne inámati íhikauvoti omínoké xâne. ¹⁵ Ká'aye koe yûho:

—Simóvone kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Koati kaxénane turíxeovomo. Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. Yakútipoomaka ra inámati íhikauvoti ínzikaxopikenoé —koéne.

¹⁶ Koeku yónea ne Jesus xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya, tokononé koene pi'âti kopo'ínukokoti, Símaum

yoko Ándere ixómoti kuríko nómikuxope, koáhati itúkovokenehiko. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Hekánunoe! Hainá'ikomo hõe yíxovonoe, itea in-dukópopinenoemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kíxoanehiko.

¹⁸ Ehá'axo uké'exo koyúhoyea ne Jesus, kurí kixónehiko nómikuxope neko pi'âti, pihónehiko ikéneke Jesus.

¹⁹ Ya kali tumûneke, tokononé koéponemaka po'i pi'âti kopo'ínukokoti, Teâku yoko Xuâum, xé'ahiko Nze-bêdeu. Vatékenake óvoheixo ixómoti koyúseopo nómikuxope. ²⁰ Ítaikoane Jesus neko pi'âti hókea. Yane kurí kixónehiko há'a koane ahínoe vatékenake. Pihónehiko ikéneke Jesus.

Koitóva Jesus ne hóyeno ûroevo ndémoniu

Lk 4.31-37

²¹ Úkeane pího pitivóko koéhati Kafanâum ne Jesus yoko íhikauhiko. Yaneko sâputu, pihónehiko ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, ina íhikaxo ne Jesus. ²² Enepohikoneko xâne kamokénoati, yupihovó koéhiko íháyu'ikea kixoku íhikaxea, vo'oku koati iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone, kene haina kuteâti ne éskiribahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muíse. ²³ Énomone yanê'e, apé koéne hóyeno ûroevo ndémoniu kohonókoti emó'u yaneko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Hara kôe:

²⁴ —Jesus, íhae Nazâre, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine yuké'exopoinovi? Énjoa itíkivoa ne sasá'iti páhoe Itukó'oviti —koéne.

²⁵ Ina saya'íkoa Jesus neko ndémoniu. Hara kíxo: —Hákone keyûho. Ipíhikapi ra hóyeno! —kíxoane.

²⁶ Ina vaûko ne ndémoniu. Koati xúnati koyúyu'okea ne hóyeno óvoheixoku, yane ipúhikopeane. ²⁷ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti koane kix-eokoko:

—Kutimea kixó'eko? Koatímea inámati íhíkavoti íhikaxo. Koati apêti hána'iti xunáko pahúkea ipúhikopea ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Koáne koati ipuhíkopotí ne ndémoniu enepo pahukópa ipúhikopea —kixókokone.

²⁸ Énomonemaka ákoino oríko ákoyea malíka yónoku íha Jesus íháyu'ikeokono ya uhá koeti Ngalíleya vo'ókuke neko ítuke.

Koitóva Jesus ne imose Pêturu

Mt 8.14-15; Lk 4.38-39

²⁹ Ipuhíkopeanehiko sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, xanépoane Jesus ne Símaum yoko Ándere. Ponokó koépeane óvokuke. Ápemaka Teâku koane Xuâum po'i xanépoane. ³⁰ Yoko kótuti mûyo ne imose Pêturu. Ípeke óvoheixo. Ehá'axo símo Jesus, koyúhoinokonoa yuvâti ne imose Pêturu. ³¹ Ina pího Jesus xokóyoke, namú kixeane vó'u. Yane uké'epone neko otuko mûyo, exépukepone, yane kátarakopo evo Jesus.

Po'ínuhiko koítovone Jesus

Mt 8.16-17; Lk 4.40-41

³² Kahá'atine onómekeovo káxe yanekôyo, omókononehiko xoko Jesus heú koêti neko ka'arínetai, koánehikomaka ne xâne ûroevo ndémoniu. ³³ Ho'uxo-ho'uxó koénehiko heú koêti neko xâne íhaenehiko neko pitivóko páhapeteake óvoheixoku Jesus. ³⁴ Koati ênoti ka'arínetai koítovone Jesus. Yoko ako tôpi kó'iyevovoku arínehiko. Kópuhikopamaka Jesus ne ndémoniu xoko xâne ûroevo. Ákomaka síka Jesus ne ndémoniuhiko koyúhoyea vo'oku éxeahiko itukóvotiye ne Jesus.

Kali ahíkuxovo Jesus itúko orásaum

Lk 4.42-44

³⁵ Yanekôyoke hahá'itiko, exépukepone ne Jesus ina pího ákoyeakuke apêti. Ôvane itúko orásaum. ³⁶ Kene Símaum Pêturu yoko ha'ínehiko, ako tôpi yónoku oposí'ixopotihiko Jesus. ³⁷ Inixóponoane, ina etó'okoa enó'iyea xâne oposíkoati. ³⁸ Yane hara kíxovokoxoa Jesus:

—Hingá, piháne ûti po'íke ipuxóvokuti ákoti ahiká ra vóvoheixoku maka ongóyuhoinoanemaka emo'u Itukó'oviti. Koáhati énomone nzmíno —koéne.

³⁹ Yane úkeane ukopóno ya uhá koeti ípuxovoku xâne ya Ngalíleya koyuhoâti ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ne inámati íhíkavoti íhikaxone, koánemaka kópuhikopea ndémoniu xoko xâne ûroevo.

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mt 8.1-4; Lk 5.12-16

⁴⁰ Ina ahi'ókovo Jesus ne hóyeno yúvone koati váhere arínetai íhaxonetai lépara. Ipuyüké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Yakahá'a, motóva keítivonu yara arínem —kíxoane.

⁴¹ Noixoâne Jesus, yupíhova kóseanayea ina sipo'ókoa koane kíxea:

—Ngahá'a, itévone —kíxoane.

⁴² Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone neko aríne, unátipone.

⁴³ Ina pahukôa pihópea koane í'ixiko'o kixoíxea:

⁴⁴ —Hako keyuhó'inoa koêkuti xâne ra índukeinopi, itea ponó yákoé yéxokoponivoa ne sasedóti inuxínoti xâne hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti páhoenovi yútoe Muíse, yéxokovope itúkeovo yunatípotine —kíxoane.

⁴⁵ Itea koeku pihópea neko hóyeno koane koyúhopea ne kixókonoku xapa xâne. Koati yupihóvoti kotóhineyeya neko koekúti. Énomone ákoino omótova símea ne Jesus ya koêkuti pitivóko mani yónoku, vo'oku mani yupíheovo êno xâne ho'uxínovati. Hukínóvoti itúkeovo mêum ákoti apêti óvoheixo itea kóyeane ákoyea yumáxapu xâne pihinoâti ukeâti pitivóko yoko ipuxóvokutihiko ákoti ahiká.

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo ya Kafanâum
Mt 9.1-8; Lk 5.17-26

2 Kali ye'á koe káxe ikénepo, ina aukópovo ne Jesus ya Kafanâum. Ákomaka oríko eyékoxeokono seó-peane óvokuke. ²Yupihovó koéponemaka êno xâne simoâti. Simóya meúkeke xe'ókuke páhapetea neko óvoku, ákone okokútiya vo'ókuke neko êno xâne, koane koyúhoinoa Jesus emo'u Itukó'oviti. ³Ápéhikoma xâne ominoâti hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo. Yoko koaturu kôe neko hóyeno koinoâti. ⁴Ako omótova ahí'okoponeovohiko Jesus vo'ókuke neko êno xâne. Yane kohínokoahiko ne ramápu'i péti koati oukeke ne ókoheixoku Jesus. Énomone évekoahiko neko isayú'ixovoti, ixané kixínoa pouke. ⁵Noixoâne Jesus itúkeovohiko koati kuvovâti, ina kixôa neko isayú'ixovoti:

—Nje'exá, itúyoponehiko pehúnevo —kíxoane.

⁶Yoko ápe éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse vataká koyêtiya. Hara koe isóneunoa kamôa: ⁷"Na koeti kó'inoneye yuhó'inoá ne hóyeno? Koati itúkovoti Itukó'oviti vo'oku ako kotuyôpoti pahunévoti ákoti itukapu Itukó'oviti, poéhane motovâ kixeaneye xâne" koene isóneuhiko.

⁸Exó kixeane Jesus isóneuhiko ina kixovókoxoa:

—Na koeti kó'inoneye iséneu? ⁹Kuti itukóvoxo ákoti hé'onoke'e ngíxea ra isayú'ixovoti: "Itúyopone pehúnevo?" áko'o "Yexépukapa, viyapa peúke, yenápa" ngíxea. ¹⁰Itea kó'oyene enjókopitinoe ápeyeya njunáko yâye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo:

¹¹—Mbahúkopi yexépukopi, viyápa ne peúke, pihépane yóvokuke —kíxoane.

¹²Yane xépu koépone neko hóyeno ákoti ehevákapu múyo. Omoo kixópone pouke nonékuke neko uhá koeti xâne. Úkeane pihôpo. Êno xâne iyupáxovoti koane iháyu'ikea Itukó'oviti vo'ókuke. Hara koéhiko:

—Ako noíxeaku úti kuteâti —koéhiko.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Lévi

Mt 9.9-13; Lk 5.27-32

¹³Yane aúkopovonemaka ne Jesus xe'ókuke ne Marina Ngalíleya, koane êno xâne pihinoâti. Íhikaxoamaka Jesus uhá koêti neko xâne. ¹⁴Koeku yónea ne Jesus, noíxone Lévi, xé'a Áfeu, enepone koperáxinoti nâti, vaata koyêti xoko kóperaxoku, ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

Yane xepú koéne ne Lévi, pihóné hókea Jesus.

¹⁵Ikénepoke, ixómoti níko ne Jesus yoko íhikauhiko óvokuke Lévi. Yoko êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti kaha'íneati, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, koane enómaka po'ínuhiko xâne pahukóvoti. Koáhati ênoti xâne kuteâti nekôyohiko hokó'ixoti Jesus. ¹⁶Enepohikone éskiriba hokoâti ne isóneuhiko farízeu, noixónehiko

Jesus ínikea neko xanéhiko pahukóvoti koáne ne koperáxinotihiko nâti, hara kixo íhikauhiko Jesus:

—Na koeti ínikinoá ihíkaxopiti ne váhere xâne, enepone koperáxinoti nâti koáne ne po'ínuhiko xâne pahukóvoti?

¹⁷Kameáne Jesus neko yúho, hara kixovokoxoa:

—Enepohikone ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. Haina nzimínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea nzimínoti xâne pahukóvoti —kixovokoxoane.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyeya ne xâne enepo jejuá kôe

Mt 9.14-17; Lk 5.33-39

¹⁸Po'íke káxe jejuá kôe ne íhikauhiko Xuaum Mbátita, yuixóvoti ikóseanaxeovo Itukó'oviti. Kúteanemaka kixoku itúkeovo farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse. Yane ápe xâne kixopónoti Jesus:

—Jejuá kôe ne íhikauhiko Xuaum Mbátita koáne ne íhikau farízeu. Kene ne íhikeuhiko, na koeti ákoino jejuá ákoe?

¹⁹Ina yumopâ Jesus:

—Yusíkoikopo jejuá kó'iyeya ne hupiúti áyuíke kasâ-tuxoti koêkuiko ápeyeya ne koyénoti xapákuke? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. ²⁰Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákuke. Yane ínamo jejuá akôe yaneko káxe —kixovokoxoane Jesus kixopóvoti yane éxetina.

²¹Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ako veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope yékoteno ipovóti, vo'oku mani kókópovoti ívarereoko ne yékoteno ipovóti —kixovokoxoanemaka, ihókoati inámati ipovóti ne íhikauvoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

²²Ina koe'íkomaka:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku, itukéti ya vakamóto, mará'ínamo ívarerea ne yékoteno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum. Yane ako évakapu ne íhaku koáne ne ovâti —kixovokoxoane, itúkoti po'í íhokoake ne íhikauvoti íhikaxone.

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino júdeuhiko

Mt 12.1-8; Lk 6.1-5

²³Vekoâti evo Jesus ne kali xêne vekoti kavâne ya xapa itóvope ha'i nonéti. Yoko sâputu nekôyo, káxe sasá'itino júdeuhiko. Koeku vékeahiko koane véyeya ne ha'i nonéti. ²⁴Ina kixoáhiko farízeu ne Jesus:

—Yokómoma kixóvoku ne íhikeu itúkoti ákoti parexá'avea hó'e úti vitúkea ya sâputu.

²⁵Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koeku itúke ne Ndávi yaneko epékoa hímakati mekúke yoko ha'ínehiko akô'o véyeakuhiko níka? ²⁶Úrukova Ndávi neko óvoku Itukó'oviti ya kaxénake Abiáta, enepone

koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xâne hó'eke yanekôyo, ina nikôa neko pâum ikó'iparax-okonoke Itukó'oviti, upánini ako paréxa yútoe Muíse níkeokono. Poéhane sasedótihiho motovâ níkea. Yoko poréxoamaka Ndávi ne ha'ínehiko.

²⁷ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Itúkinoake Itukó'oviti ne sâputu, haina itúkoti téy-one xâne, itea kaha'aínoati ne xâne unako koeku motovâti ómomikea. ²⁸ Koeku kó'iyeaneye, koati úndi exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasiko-ponovoti xâne.

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti

Mt 12.9-14; Lk 6.6-11

3 Ina urúkopovamaka Jesus ne sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Yoko ápe hóyenoya timovó'uti. ² Ápehikomaka ixómoti ivokó'oko Jesus kóiteovamo neko hóyeno, vo'oku itúkeovo sâputu yanekôyo. Koati oposí'ixoatihiko évekinoaku yuhóhiko itúkeovo pahukóvoti ne Jesus enepo kaitápa ya sâputu. ³ Yane hara kíxoá Jesus ne hóyeno timovó'uti: —Yókone yâkeneye —kíxoane.

⁴ Ina kixovókokopamaka Jesus neko xanéhiko:

—Kutí'ikopo pahúkinovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vitúkea ya sâputu? vitúkea únati? áko'o vitúkea váhere, koíteovo uti ka'aríneti? áko'o síkó kíxea úti ivúkeovo —kíxovokoxoane.

Itea ako ápahuina yumopâti. ⁵ Ina komomókexoa Jesus xaneâti ímaikinova, koane kotíveyea isóneuke vo'oku tiú'ikohiko omíxone. Ina kixôa neko hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u —kíxoane.

Koane kapáya'akopane, yane unátipone. ⁶ Úkeane pihohíko neko farízeu xoko xanénahiko Érodi, enepone nâti. Ho'úxovohiko opósikea kixókumo koépekea Jesus.

Koitóva Jesus ne po'ínuhiko ka'aríneti

⁷ Úkeane pihôpo ne Jesus yoko íhikauhiko xe'ókuke neko Mar-na Ngalíleya. Kali êno xâne íhae Ngalíleya hokopâti. Koane ápemaka íhae Njúdeya, ⁸ koane íhae Njeruzálem, yoko íhae Idúmeya noixóponoati, koáne-maka íhae poixô'oke húveona Njôrdaum, yoko íhae-hikomaka pok'éle xe'o pítivokona Tîru yoko Sîdom. Koati ênoti xâne pihinoâti, vo'oku eyékoxeahiko koêku ne hána'iti iyupánevoti ítuke. ⁹ Ina kixôa Jesus ne íhikauhiko kónokea usó kíxoixinoa kali vatéke okonókovo, puvâti Jesus yupíheovo hitití kíxeokono vo'ókuke neko êno xâne hokó'ixoati. ¹⁰ Koáhati yupihóvoti êno xâne koítovone Jesus, amátitikinokokoke uhá koêti neko êno ka'aríneti kaha'âti sipókoponea. ¹¹ Koánehikomaka ne xanéhiko úroevo ndémoniu, noíxo Jesus, ipúyukexeamaka nonékuke koane kóhonokea emó'u kó'iyeahiko:

—Koati iti Xe'exa Itukó'oviti —koéhiko.

¹² Itea koati í'ixiko'o kixóxoati Jesus ákoyea okóyuhua xapa xâne itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti.

Noivókoxo íhikauhiko ne Jesus

Mt 10.1-4; Lk 6.12-16

¹³ Ina pího ne Jesus oukeke kali mopôî koane iháxi-hikoa neko koati áha itúkea íhikau. Yane pihónehiko ne iháxiu xokóyoke. ¹⁴ Ndusé kôe neko hóyeno, noí-vokoe xáneheixea koane itúkeovo páhoe xapa xâne koyúhoponea emó'u. ¹⁵ Yane pôrekexoanemaka xunakóti kópuhikopea ndémoniu xoko xâne úroevo. ¹⁶ Harâ'ahiko íha neko nduse koeti noívokoe: Símaum, enepone íhaxonemaka Pêturú; ¹⁷ koáne ne kopo'ínukokoti, Teâku yoko Xuâum, xé'a Nzebêdeu. Enepora pi'âti kopo'ínukokoti, Mboáneje íhaxea Jesus. Yoko "húketi ímainevo kuteâti koeku húkeko puxâra" koêti ne Mboáneje koêti. ¹⁸ Ina keno'ókomaka: Ándere; Filípi; Mbatulúmeu; Máteu; Túme; Teâku, enepone xé'a Áfeu; Tádeu; koánemaka Simaum Nzelóti; ¹⁹ yoko Njuda Iskarióti, enepone itúkoheovoti koeku hókea Jesus kurikoâtimaka xoko xanéhiko puvâti.

Koyuhókono itúkeovo íhakoe Mbezêbu ne Jesus

Mt 12.22-32; Lk 11.14-23; 12.10

²⁰ Ina pihôpo ne Jesus óvokuke, itea kóyeane ho'úxopeovomaka êno xâne xokóyoke. Muhíkova níkea, ákone omótova vo'ókuke neko êno xâne xokóyoke.

²¹ Eyekóxoane iyénoxapa Jesus kó'iyeaneye, yane pihínoanehiko kaha'âti omópea, vo'oku koyúhoyeokono itúkeovo pepokéxovotine. ²² Yoko ápemaka éskirib-ahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muíse ukeâti Njeruzálem. Hara koémaka vo'ókuke:

—Eneporâ'a, koati urúkovatine Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu. Énomone porexôa xunáko kópuhikopea ndémoniu urúkovoti xoko xâne —koénehiko.

²³ Yane ina ihaxíkova Jesus ne xanéhiko ahí'okeovaxo, yane itúkinoá xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Yusíkoikopo itúkeovo Satánae kopúhikopovo xoko xâne úroevo? ²⁴ Itukovo apêti natixókuti óvoku xâne ixómoti okopókoko, uké'tinemo. ²⁵ Koane itukóvoma-ka apêti ko'óvokuti ya póhutike ovokúti ixómoti okopókoko, uké'tinemo itúkeovo póhutine óvohikoku. ²⁶ Eneponimaka itukapu Satánae okopópovo, koáne eneponi akapákakamaka ne ovóxehiko, mani uke'éxopokokotihiko. ²⁷ Maní'ikopo motovâti ápeyeva urúkeovoti óvokuke koati xúnati hóyeno, koane omópea itúkeovo ákoti ika'áka inúxotike? Konokoâti iká'akea inúxotike, ínamo itâ omópea uhá koeti apeínoati óvokuke —kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane ihókopovoti itúkeovo xunané'ye ya Satánae.

²⁸ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Motóva itúyopea ne heú koeti kó'iyeeovoku váhere ítuke ne xanéhiko yara kúveu mêum, muhíkovamo ne koémoke'eyeahiko Itukó'oviti. ²⁹ Itea enepone koyúhoti itúkeovo ítuke Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo

itúyopeaku ne pahúnevo. Apê pahunévoti kuteâti, xané kixopâtimo xâne ivakápune —kíxovokoxoane.

³⁰ Kó'inokeneye yúho ne Jesus vo'oku koyúhoyeokono itúkeovo úroevo ndémoniu.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mt 12.46-50; Lk 8.19-21; Êb 2.11

³¹ Énomone yanê'e, símoane êno ne Jesus yoko ámeno. Meúkeke óvoheixohiko. Yane ápe páhoe ihaxíkopoloti Jesus. ³² Yoko koati êno xâne vataká koyêti yakuku-yakukú kixoti Jesus. Ina kixokóno ne Jesus:

—Anêko mémaina yoko pe'ínuhiko meúkeke oposíkopoloti.

³³ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone ênom yoko mbo'ínuhiko, harâ'ahiko —koéne.

³⁴ Yane ina komomâ Jesus ne êno xâne ivatâhikoti yakuku-yakukú kixoâti, ina kôe:

—Enepokorâ'a, énomonemaka indúko ênom yoko mbo'ínuhiko. ³⁵ Vo'oku koêkuti xâne itúkoti ahá'inoa Itukó'oviti, énomonemaka indúko koati mbo'ínu, mongéxa yoko ênom —koéne ne Jesus.

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku xâne nôti

Mt 13.1-9; Lk 8.4-8

4 Káyukopovomaka Jesus íhikaxea xe'ókuke Mar-na Ngalíleya. Yupihovó koéne êno xâne pihinoâti. Vo'ókuke neko êno xâne, úrukovo kúveuke vateke ne Jesus ina ivatáko. Koane kali ahíkuxovo yâitike oévoke úne. Kene ne xanéhiko, ôvane yane poké'e xe'ókuke úne. ² Yane êno íhíkavoti íhikaxone Jesus ya xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

³ —Yakámokenonoe. Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. ⁴ Koeku kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kenó'okone hó'openo ôti nikohíkopati.

⁵ Kene po'ínuhiko, írihíkovo xapákuke mopôti xoko ákoyeaku axú'ina móte. Koati ákotihiko oríko íhono-pea, vo'oku ákoyea axú'ina móte xoko iríkovoku. ⁶ Itea ákomaka oríkoa oró'okea káxe vo'oku ákoyea yónoku poéheve. Yane movohí koéne.

⁷ —Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôpe. Yane inuxó koéne payákeyea ne xuve tôpe. Ákone oxéne payákeyea ne nonéti, vo'oku huruvokó kó'iyea tôpe. Yane ako há'i pôreupo vo'ókuke.

⁸ —Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Koati únati íhono-pea nê'e. Payakéne, yupihovó koe êno há'i pôreupo. Ápe porexópoti tirinta koeti há'i ya póhuti áke úkeaku. Ina apémaka porexópoti sesenta koêti yoko póhuti séndu ya póhuti úkeaku —koéne íhikaxea.

⁹ Ina koe'íkomaka:

—Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka —kíxovokoxoane.

Kouhápu'ikopa Jesus koêku ne éxetina

Mt 13.10-23; Lk 8.9-15

¹⁰ Pihopónehiko neko êno xâne, ápe po'ínuhiko xâne iríkovoti anavókoxopovati neko nduse koeti íhikau Je-

sus. Yane épemo'ikopohiko Jesus koêku ne éxeti-nameku apêti íhokovo. ¹¹ Ina kíxovókoxoa Jesus:

—Koati itínoe porexókono éxea koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne ákoti po'i exoâti koêku neko koekútihiko. Itea xapákuke ra xâne ákoti itukapu xané-na, konókoti itúkeovo exetínati apêti íhokovo veínoam ínzikaxeahiko. ¹² Yane upánini noíxoahiko, itea kutí koe ákoti inixâ. Koane upánini kámoa, itea ákomo éxina isóneu koêku. Yane ákomo aúkapapu njokóyoke, koane ákomo ngatúyapea pahúnevo —kíxovokoxoane.

¹³ Yane hara koe'íkomaka:

—Enepo hákotinoe yexôa kíxó'ekone ra énjetina kó'oyene, ná'ikopomo kíxeaye yéxi ra po'ínuhiko?

¹⁴ —Enepone hóyeno nôti, kixo'êkoti xâne koyúhوتي emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Yoko enepone ake nonéti irihíkovoti xe'ókuke xêne, kixo'êkoti xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, ina keno'óko Satánae veyopeâti isóneuke ne kámone. ¹⁶ Kúteanemaka koêku ne irihíkovoti xapákuke mopôti xoko ákoyeaku axú'ina móte. Énomone ne xâne ákoti ika'ákarixapu namúkea ne emo'u Itukó'oviti koeku kámea, xaneâtimaka hána'iti elókeko okóvo ¹⁷ itea ako áxu'ikene, itávokeane. Koati kutí koeti nonéti ákoti poéheve, vo'oku enepo simôa kotíveti koekúti, itukovo apêti íkótoponoati kotíveti vo'oku kutípea ne emo'u Itukó'oviti, yane itavókeatine.

¹⁸ Kene ne po'ínuhiko ake nonéti irihíkovoti xapa tôpe, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti, ¹⁹ itea pepoké kixoti isóneu vo'oku nókone yara kúveu mêum, koane iyókovoti enó'iyea apeínoati, koane iyókovoti po'ínuhiko koekúti, yane ákone uká-pana ítukeke Itukó'oviti, koane ákomaka únati ítukeino Itukó'oviti. ²⁰ Kene ne irihíkovoti únatike poké'e, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti koane namukoâti. Yane koati apêti únati ítukeino Itukó'oviti, kuteâti koêku ne ake nonéti porexópoti tirinta koeti há'i ya póhuti úkeaku áke, itukovo sesenta koêti, áko'o itukovo póhuti séndu ya póhuti úkeaku.

Éxetina Jesus íhókovoti koeku uhapú'iti yúku

Mt 5.14; Lk 8.16-18

²¹ Hara kíxovokoxoamaka Jesus:

—Neíxonenoekopomea ihúxoti yúku xovopu'í kixoâti itukovo imoâti opékuke ípe? Ako kalíhuina, itea koati ihúxinokonoti ímeokono xoko koati ókoku ne yúku motovâti kouhupu'ikea. ²² Koêkuti koekúti he'onóvoti, kóyeane kouhupu'ikeokono. Koêkuti he'onóvoti kó'oyene, exókonotimo káxehiko keno'ókoti. ²³ Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka.

²⁴ Ina koe'íkomaka:

—Ítkina iséneu ne yúnzo kémone, vo'oku kuteâti kixeku itíkivo, énomonemo kíxekononeye, epó'oxo kuri'úxovotimo aukópinovopiti. ²⁵ Enepone apêti námoe yara yúnzo, kuri'úxovotinoexomo námoe. Kene ne ákoti koati ivávakea, muhíkova ne kali éxoneya, uke'épotinemo —kíxovokoxoane.

Éxetina Jesus ihókovoti koeku ake nonéti

²⁶ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Hara koéneye natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, kuteâti koeku hóyeno nôti ake nonéti ya isáneke. ²⁷ Itukovo yóti, imókoti ne hóyeno. Yúponiyeane, ex-epúkotine. Koatine kóye. Yoko anéko íhonopea koane payákeyea ne nóne itea ako éxa neko hóyeno kixoku koeku íhonea koane payá'iyea. ²⁸ Koati pohúxovoti íhonopea ne ake nonéti. Inúxotike íhonopo, ina keno'óko há'i. Yane ínamaka itôvo ne há'i. ²⁹ Itovóne, tetukóvotine vo'oku símeovone kaxena veyóvope. Kúteanemakamo koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne.

Éxetina Jesus koeku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mt 13.31-32; Lk 13.18-19

³⁰ Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Kutimea koéneye natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne koeku ukóponea? Kutimea itukóvo exetínati motovâti ínzokea? ³¹ Hara koéneye ake nonéti iháxoneti mostarda. Enepo nokóno, koati kalíhuti ya uhá koeti ake nonéti yara kúveu mêum, ³² itea ike nó'iyekono koane íhonopea, paya'íne, anu'ú kíxoahiko ne po'ínuhiko nonéti ya kavâne, koane kali hána'itinoe káva'o kutí'inoke motovâti ímea môko ne ôti hó'openo xapa káva'o opékuke epêvokopetina tûti —kíxovokoxoane.

Koyúhoinoake Jesus ne xêti apêti kixó'ekone

Mt 13.34-35

³³ Koati ênoti po'ínuhiko exetínati kuteâti râ'a, veínoake Jesus íhokea ne íhíkavoti íhikaxone. Kuteâti ítone éxea xanéhiko kamokénoati, ene íhikaxo. ³⁴ Poéhane exetínati apêti íhokovoke veínoa íhikaxea. Itea xapákuke neko nduse koeti íhikau, kouhupu'ikopinoa kixó'ekone ne éxetina enepo ainópovonehiko.

Ixikôa Jesus neko xúnati ihunóvoti

Mt 8.23-27; Lk 8.22-25

³⁵ Yaneko kiyoné'e káxe, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

—Pihá'avo úti poixô'oke ra mar —koéne.

³⁶ Ina ikopóvahiko íhikau Jesus neko êno xâne, yane omó kixónehiko Jesus yane vatéke ivátaheixoku íhikaxea ákotine evesékapea ne vatéke. Yoko ápemaka po'ínuhiko xâne po'íkehiko vatéke hokoâti. ³⁷ Yane kenó'okone êno xúnati ihunóvoti koane ovóxokeovo ne úne, koane úrukeovamaka êno úne ne vatékene kutí'inoke mani yupuríhikovoti. ³⁸ Yoko imókoti ne Jesus terékuke neko vatéke ayátokoke. Ina koyúkoa íhikauhiko koane kíxea:

—Íhikaxotí, ako yónoku iséneu? Inípono kahá'ayeane yúpuririkeovo úti —kíxoanehiko.

³⁹ Iyukóvone ne Jesus, pahúkoa ókea ne ihunóvoti. Hara koéne:

—Akáne ra ihunóvoti. Hácone ovoxókovo ra úne —koéne.

Yane okóne ne ihunóvoti, huvemoo koépone ikéne.

⁴⁰ Ina kixovókokoxoa Jesus ne íhikau:

—Na koeti itíkinovonoe íreti? Na koeti ákoino kivápunu? —koéne.

⁴¹ Yoko yupihovó koe píkeahiko ina kixokóko:

—Kutimea itukóvove ra hóyeno? Muhíkinova úne yoko ihunóvoti itúkea yûho.

Koitóva Jesus neko hóyeno úroevo ndémoniu

Mt 8.28-33; Lk 8.26-34

5 Taru'úxoane evo Jesus ne Mar-na Ngalíleya, símoane ne poké'exe xanéhiko koéhati njerázenu.

² Ehá'axo evésekea vatéke ne Jesus, okótumonexoa hóyeno ukeâti pe'áxatike. Yoko úroevo ndémoniu nê'e.

³ Koati óvoheixokune neko hóyeno yane pe'áxatike.

Akó'otine ika'ákopeti itoâti enepo ika'ákokono, muhíkova itukovo korénde iká'akeokono. ⁴ Yoko enóne ikáhevexeokono koane ikávo'uxeokono ya koati tiú'iti korénde, itea kóyeane kétokexea ne iká'akeokonoke.

Ákone itoâti neko hóyeno. ⁵ Káxe, yóti véyo vá'uixea ya pe'áxatike, koane xapa kali mopô, koánemaka óko'okopeovo ya mopô. ⁶ Noixóne Jesus, ehákinovane. Yoko avo malíka Jesus. Tokopâne hóyeno, ipuyuké kó'iyeeane nonékuke. ⁷ Ina kohonóko emó'u kó'iyea:

—Jesus, iti Xe'exa Itukó'oviti, iti xe'exa Koati Payásoti ya uhá koêti, na koeti yího'ixopoinonu? Émbemopi ya íháke Itukó'oviti ákoyea ipíhepananu —kíxoane.

⁸ Yoko kó'inokeneye yûho, hara kixoátimeku Jesus:

—Iti ndemoniú, ipíhikapi ra hóyeno.

⁹ Ina kixopá'ikomaka Jesus:

—Kuti kéha?

—Ákoti Yumaxápu ngoéha vo'oku ákoyea yumáxapu úti —koéne yumópope.

¹⁰ Yane koâti ikoseânaxovoti Jesus ne ndémoniuhiko, epemoâti ákoyea kápuhikapa yaneko poké'e óvoheixoku. ¹¹ Yoko ápe ênoti kûre ixómotihiko níko oukeke neko kali mopô xêrerekuke ne óvoheixokuhiko. ¹² Yane hara kixo Jesus neko ndémoniuhiko.

—Koati vepemópiti pehúkopivi xapákuke ne kûrehiko, maka vitúkapane vóvoheixoku —koénehiko.

¹³ Yane síkoane Jesus kuteâti épemoake. Ipuhíkopeane neko hóyeno, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yoko koati ákoti yumaxápu neko kûre kuteâtimea pi'âti míli. Yane heú koéne éhahikeovo, koane íkorono'ekeovo úneke ukeâti ouke mopô. Heú koéne yúpuririhikeovo.

Kahá'ainoa íhae Njêraza pihópea ne Jesus

Mt 8.34; Lk 8.35-39

¹⁴ Enepone koyonoâtihiko neko êno kûre, kohó'ikene koane koyúhoapea koêku ne koekúti yane pitivóko, koane xapákuke neko ko'óvokuti yane mêum vekópoku. Yane noixoponoa xanéhiko neko koekúti.

¹⁵ Simoné'ehiko xoko Jesus, noixoanehiko neko hóyeno ipúhikopeakumeku ndémoniu vatá koyépotine,

ko'ipóvopotine, koane unatípotine isóneu. Yane pikóne ne xanéhiko. ¹⁶ Enephikoneko noixoâti ne koekúti, koyúhopa ne noíxone koêku ne hóyeno koane koêku ne êno kûre. ¹⁷ Yane koyúhoinoa xanéhiko ne Jesus kahá'ainoa ipúhikopea poké'exake. ¹⁸ Itea enepone hóyeno ipúhikopeaku neko ndémoniuhiko, noixóne Jesus úrukopeovo vatékenake, épemova xanépea. ¹⁹ Itea ako akáha'apoa Jesus. Pohu hara kíxoá:

—Pihépavo yóvokuke xapa iyínoxapa.

Yokóyuhopinoá uhá koêti ne kixópiku Itukó'oviti, koane koêku ne hána'iti seánakopi —kíxoane.

²⁰ Yane pihópone neko hóyeno. Koyúhopa uhá koeti koêku ne ítukeinoá Jesus yane úkeaku iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko, koáne iyúpaxeova heú koeti xâne kamoâti.

Épemone hóyeno koéhati Njairu

Mt 9.18-19; Lk 8.40-42

²¹ Yane ivú'ixopomaka vatéke ne Jesus taru'úxopati neko mar. Seopóne poixô'oke, êno xâne pihinoâti.

²² Yane apé koéne hóyeno simôti xoko Jesus koéhati Njaîru. Enepone hóyeno, teyonéti xapa po'íhiko teyonéti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ina ipuyúkexo nonékuke Jesus. ²³ Yoko koati koyó'iti ne hóyeno koeku kíxea:

—Kahá'atine ivókeovo inzíne. Yaxénapanu, ípihep-ainana veô'u tutíkuke maka aúnatipone. Yane ákomo ivákapu —kíxoane.

²⁴ Yane xanépoane Jesus ne Njaîru. Koati ênoti xâne ikéneke koane inúmeokokohiko.

Koitóva Jesus ne ka'arínetai sêno

Mt 9.20-22; Lk 8.43-48

²⁵ Yoko ápe sêno nduse koetíne xoénae ká'arine. Akó'oti áka evésekea aríne. ²⁶ Yoko enóne ixómoyea koítotonovo kotívetai xoko ipixáxoati. Uke'éxotinemaka apeínoati vo'ókuke itea akó'oti koitóvati. Tumúne yóno yupíheovo koéku. ²⁷ Eyekóxoane sêno ítuke ne Jesus, pihóne xapákuke neko êno xâne ikéneke Jesus. Koati akéneke Jesus véko sipóheoponeati ípovo. ²⁸ Vo'oku hara koeti isóneu ne sêno: "Enepomo pohu nzipáheyea ípovo, indóvotimo" koêti. ²⁹ Ehá'axo sípoheyea, etétukone aríne. Eópova ya muyókuke ítukeovo koati iteôvatine ne aríne. ³⁰ Ehá'axo sípoheokono ípovo ne Jesus, eópamaka ipúhikea xunáko xokóyoke. Yane ná'akene koéne xaneâti noiheyea xapákuke neko êno xâne, ina kôe:

—Kuti sipohêa ra ímbovo?

³¹ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ákoikopo neíxa ra êno xâne isú'okovopiti koane in-úmeopi yépemovikomaka sipó'okopiti? —kíxoane.

³² Itea kóyeano noiheyea Jesus híyeuke neko êno xâne kaha'âti éxea neko sipóheyeati ípovo. ³³ Yoko koati yupihóvoti honónokea múyo neko sêno vo'ókuke neko yuho Jesus, koane hána'iti píkea eopâti ya xokóyoke unátipeane. Yane ina ipuyúkexo nonékuke Jesus, koyuhó'inoati uhá koêti neko koêku. ³⁴ Ina kixôa Jesus:

—Nje'exá, itévone vo'oku kívivonu. Pihépane, aúhep-epone iséneu, ítivoane ne yaríne —kíxoane.

Koéxepukopa Jesus ne ivokóvotine ihine Njaîru

Mt 9.23-26; Lk 8.49-56

³⁵ Koeku yúho'ixeako Jesus neko sêno, simó koene xâne ukeâti óvokuke Njaîru, enepone inuxínoti itukéti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Hara kixóponoa:

—Ívókovone ihine îti. Hákone perexôa itukéti ne íhíkaxoti —kíxoane.

³⁶ Itea ako ítúkoake Jesus neko emo'úti. Hara kixo Njaîru:

—Hako píke. Pohu yakútiponu —kíxoane.

³⁷ Yane ako akáha'a Jesus ápeyea po'i pihôti ikéneke. Poéhane Péturu yóko'o ne pi'âti kopo'ínukokoti Teâku yoko Xuâum, ene xâne. ³⁸ Simoné'e óvokuke Njaîru, noíxoane Jesus ákoyea tôpi kixóvoku yaíkexea koane iyókexea neko xanéhikoya. ³⁹ Yane úrukovo ne Jesus koane kó'iyea:

—Na koeti ákoino tôpi kixévoku koane ínayea íyeokexonoe? Haina ivokóvoti ra kalivôno, pohu imókoti —koéne.

⁴⁰ Yane koémoke'eyeahiko neko yúho. Ina pahukôa Jesus ipúhikopea uhá koêti ne po'ínuhiko xâne. Poéhane há'a yoko êno ne kalivôno yóko'omaka neko mopo'âti íhikau xáne xoko imókoku ne kalivôno. ⁴¹ Ina namukêa Jesus vó'u ne kalivôno koane kíxea ya emó'uke:

—"Talítá kumi." (Yoko "Tenó, mbahúkopi yexépukopi" koêti ne emo'úti.)

⁴² Ehá'axo koyúhoa Jesus, exépukopone ne seno kalivôno koane yonópone. Yoko nduse koetíne xoé-naena. Koati êno hána'iti iyúpaxeova heú koeti xâne.

⁴³ Yane koati í'ixiko'o kixóxoati Jesus neko xâne ákoyea okóyuhua neko koekúti.

Ínamaka pahukôa Jesus poréxopeokono níka neko seno kalivôno.

Koyúho ne Jesus Nazâreke

Mt 13.53-58; Lk 4.16-30

6 Ipuhíkopeane Jesus neko pitivóko, pihópone Nazâre, pítivokonake. Xanépoamaka neko íhikauhiko. ² Simovóne sâputu, turíxovone íhikaxea ne Jesus ya íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Êno xâne kamokénoati koane iyúpaxeovahiko. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Námea úkea ne íhíkavoti íhikaxone koáne ne exóneti éxone? Námaka kixoâtiye éxea ítúkea ne iyupánevoti ítuke? ³ Hainá'ikopo ne karapínteru, enepone xé'a Mâriya rà'a? Hainá'ikopo po'ínu Teâku, Yúse, Njûda yoko Símaum? Koáne ne mokéxahiko, hainá'ikopomaka yâye xapákuke úti óvo? —koéhiko.

Koane yupíheovohiko poé'ainoa isóneu. ⁴ Ina kixovókoaxa Jesus:

—Koati teyonéti ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Poéhane poké'exake, ya xapákuke iyénoxapa yoko óvokuke ako teyoâti —kíxovokoxoane.

⁵ Yoko ako omótova itúkea iyupánevoti ne Jesus ya xapákuke vo'oku isóneunoahiko, ákoti itukapu koíteo-vo ákoti axu'ína ka'aríneti enepo ipího vó'u tutíkuke.

⁶ Iyúpaxova Jesus tiú'iko omíxone neko xanéhiko vo'oku ákoyea akútipoa. Itea kóyeane ukóponea ne Jesus po'íke kálíhunoe pitivóko xêrenekuke Nazâre íhikaxea po'ínuhiko xâne.

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus

Mt 10.5-15; Lk 9.1-6

⁷ Yane iháxihikoa Jesus neko nduse koeti íhikau, ina pahúkôa xapa xâne pi'á pi'a koêti. Poréxoahikomaka xunakóti kópuhikopea ndémoniu xoko xâne úroevo.

⁸ Yoko ako síka Jesus ápeyahiko ómone koeku píhea. Poéhane puló'ina ómo. Kene kuteâti imóvo, íhaku ípo-vo, koánemaka itúketi, ako síka ómea. ⁹ Pahúkoamaka itúkea perékatana itea ako síka ómea esá'ikovo.

¹⁰ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Enepo áva ko'óvokuti porexópiti yóki óvokuke, yâ-vaneyá imókonemo ipihíkapi ne pitivóko. ¹¹ Itea enepo áva símeku ákoti akahá'api, ákotimaka akahá'a kámo-kenoyeopi, ipihíkapihiko, ikétatahevexapapu kirikópoti ipú'ine poké'e ukeâti xoko piríkatana, yexókoatihiko ákoyeane omótokea íkameokono emo'u Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹² Úkeane pihohíko ne íhikau Jesus koyúhoponea xapa xâne kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. ¹³ Kópuhikopomaka ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Enómaka ka'aríneti ipihinoke óliu tutíkuke koane koiteovahiko.

Kixoku ivókeovo neko Xuaum Mbátita

Mt 14.1-12; Lk 9.7-9

¹⁴ Yane eyékoaxoane Êrodi, enepone nâti, koeku ítuke ne Jesus vo'oku ákoyeane malíka yónoku ne eyekoûti vo'ókuke. Yoko hara koeti yúho po'ínuhiko xâne vo'ókuke:

—Exépukopone ne Xuaum Mbátita ukópea xapa ivokóvoti. Énomone ápeino xunáko nê'e itúkea ne iyupánevoti ítuke —koénehiko.

¹⁵ Kene po'ínuhiko, haramaka kôe:

—Koati porofeta Íliya nê'e, iyukópovotine.

Ina keno'óko po'ínuhiko koêti:

—Koati porófeta nê'e kuteâti koêku neko koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti mekúke —koénehiko.

¹⁶ Itea kamoáne Êrodi, hara kôe:

—Koati Xuaum Mbátita ne exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti, enepone mbáhoe tetúnoyeovo —koéne.

¹⁷ Kó'inokeneye isóneu, koati énomone pahúkôa namukóponoati ne Xuâum yanekôyoke koane kurikoâti ika'ákovokutike, vo'oku sayá'ikoati Xuâum yaneko hu'úxo yeno Filípi, énomea Êrodi iháxoneti Erôdiya. Yoko koati kopo'ínukokoti ne Êrodi yoko Filípi. ¹⁸ Vo'oku hara kíxoa Xuâum yanekôyoke: “Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ako omótova kéyenopi yeno pe'ínu” kixoâti.

¹⁹ Koati yupihóvoti itúkeovo puvone Erôdiya ne Xuaum Mbátita vo'ókuke, koane kahá'ayea Erôdiya

koépekea itea akó'oti itâ. ²⁰ Vo'oku koati teyoâti Êrodi ne Xuâum. Éxoa itúkeovo koati ponóvoti hóyeno koane sasá'iti, ákoinoke síka koépekeokono. Epó'oxo enepo kamokénoa Êrodi koyúho ne Xuâum, ako exa mani áha itúkea itea usó kóye kámokenoyea.

²¹ Po'íke káxe ínixoá Erôdiya unátiyeaku itúkea ne yú-mo'ixovone. Koati ikoyuixoti ipúhikope ne Êrodi, kutí'inoke itúkoti êno nikokónoti. Énomonemaka hupíxinoá ne payásotihiko hóyeno pahúkoti natíx-okuke, yoko tuti húndaruhiko, yoko po'ínuhiko tutíye ya Ngalíleya. ²² Yane úrukovone ihíne ne Erôdiya hiyokéxoti nonékukehiko. Yupihovó koe ínixeá úhe'ekea Êrodi yóko'ohiko neko húpiu. Yane hara kíxoa nâti ne ihínexaka:

—Yépemanu koêkuti yâha kó'oyene vo'oku mborexó-peatimo —kíxoane. ²³ Koyúhoamaka iháke Itukó'oviti exókoati itúkeovo koati kaná'uti ne yúho. Hara kíxoa: —Muhíkovamo itapána meyá koeti apeínonuti yara nandíxoku, kóyeane mo mborexoepea ne yépemonuke —kíxoane.

²⁴ Úkeane pího ne árunoe xoko êno. Hara kixóponoa:

—Kutimea émbemapana?

Ina kixôa êno:

—Yépema tuti Xuaum Mbátita —kíxoane.

²⁵ Énomone yaneko ókoku ôra, kayú koépone éhakopeovo xokóyoke ne nâti há'axaka, ina kixôa:

—Ngaha'âti ne tuti Xuaum Mbátita kó'oyenene utókuke —kíxoane.

²⁶ Yupihovó koéne ikáxu'yiea okóvo ne nâti. Itea vo'oku koyúhoyeane poréxeamo koêkuti épemone, ihákeikomaka Itukó'oviti koyúhoyea, yoko vo'ókukehikomaka ne húpiu kamoâti, ene ákoino akáha'a káyukopea neko yúho. ²⁷ Yane ako iká'akarixapu, pahúkone koepékoati ne Xuâum. Pahúkoanemaka ómeokono xoko ihínexaka ne tuti Xuâum. Úkeane pího ne húndaru ika'ákovokutike. Yane tetúnoane, ²⁸ ina omopêa tûti utókuke, ina porexóponoa neko árunoe. Yane kuríkopoano xoko êno. ²⁹ Ehá'axo eyékoaxo íhikauhiko Xuâum, pihóne veyóponea ne múyo ina ekoxóponoahiko.

Kohiyákoa Jesus nika neko êno xâne

Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Xu 6.1-14

³⁰ Yaneko kayukópovohiko xoko Jesus neko páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne, heú kixópahiko koyúhopinoá koêku neko ítuke koánemaka kíxoaku íhikaxea. ³¹ Ina kixôa Jesus:

—Yókonenoe, vámamikapanavo xoko ákoyeaku xâne —kíxoane.

Yoko koati yupihóvoti êno xâne xokóyoke. Koeku pihópea po'ínuhiko, koane símea po'ínuhiko. Koatine kóye. Muhíkova níkea ne evo Jesus, ako omótova vo'ókuke neko êno xâne.

³² Yane ivú'ixone vatéke ne evo Jesus yonoti xoko ákoyeaku xâne. Yoko aínovonehiko koeku píhea. ³³ Itea êno xâne noiké'exopati pihoné'ehiko. Exó kíxoahiko itúkeovo evo Jesus. Hukínóvoti éhahikeovohiko huse'ó kixoâti xê'o neko mar, ukeâti uhá koêti neko pitivóko-

hiko. Yane inuxó koéne símohikea tumúneke símea evo Jesus. ³⁴ Evesékeane vatéke ne Jesus, noíxoane neko êno xâne. Yane yupihovó koéne kóseanaye, vo'oku kutí kó'iyeahiko su'úso ákoti koyonoâti. Yane turíxovone íhikaxea. Ako tôpi íhikaxoake.

³⁵ Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa:

—Ako apêti yara vóvoheixoku epó'oxo kiyóné káxe.

³⁶ Mani únati pehukápavo pihópea ra xanéhiko motovâti vanéxopea kali níka yátikeneye, koêkuti vekópoku xapa ko'óvokuti koane xapa kali ipuxóvokuti —kíxoane.

³⁷ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Itínenoe parexâ níka.

Ina kixôa íhikauhiko:

—Mani konókoti uti êno tiúketi, ovâti pi'âti séndu káxe ko'ítuke xâne, ínani omotóva vanéxinoa uti pâum níxaxeake úti.

³⁸ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Ná'ikopo yé'aye pâum yâyeke? Neíxapana —kíxoane.

Exoânehiko yé'akeye, ina etó'okopo Jesus ápeyea singu koeti pâum yoko pi'âti hê. ³⁹ Yane pahúkoane Jesus ho'uxó ho'uxo kó'iyea ivátahikea ne xanéhiko xapa uhé'ekoti kálíhunoe ngaráma. ⁴⁰ Yane heú koéne ivátahikea ho'uxó ho'uxo koêti. Êno ho'úxovoku póhuti séndu, koane enómaka ho'úxovoku sinkoenta koêti. ⁴¹ Ina veyôa Jesus neko singu koeti pâum yóko'o ne pi'âti hê, ina komômo vanúke ikoró'ixinovoti Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane ina hono'ékexoa ne pâum koane pôrekexea ne íhikauhiko. Koane íhikauhiko, pôrekexoamaka ne xanéhiko. Yane ínamaka hono'ékexoa Jesus ne pi'âti hê xapákuke heú koeti xâne. ⁴² Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. ⁴³ Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátanehiko pâum yoko hê haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta. ⁴⁴ Yoko singu koe mili hóyeno nikoâti neko pâum.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mt 14.22-33; Xu 6.15-21

⁴⁵ Koati ikénepoke nekôyo, pahúkopa Jesus ne íhikauhiko ivú'ixopea vatéke, koane inúxopinoa yonópohiko Mbetâsáida poixó'oke neko mar, koêkuiko pahúkopea Jesus pihópea neko êno xâne. ⁴⁶ Pihopónehiko, ina pího ne Jesus oúke neko kali mopôti itukóponoti orásaum. ⁴⁷ Yane yotixóné, kukúkeke mar óvoheixoiko ne vatéke ivú'e neko íhikauhiko. Kene Jesus, óvaikone póhuxeovo xoko óvoheixoku. ⁴⁸ Noixoâne Jesus ne íhikauhiko kóxuna'ixeo-vo ívirikea vatékena, koane ákoyea píha tumúne vo'oku ihunóvoti, pihínoane. Yoko mâturukatane. Yonó koéne inúkuke úne ne Jesus kaha'âti anú'ukeahiko.

⁴⁹ Noixoâne íhikauhiko neko yonoti inúkuke úne, íkutixanehiko ipíkoti. Yane yaíkexonehiko. ⁵⁰ Koati konóko'iti noixoânehiko. Itea hara kíxovokoxoa Jesus: —Aúhepeponoe iséneu, undíneye, hákonoe píke —kíxovokoxoane.

⁵¹ Ina evésé'uxopa Jesus kúveuke ne vatékena, yane xanepoâtihehiko. Má koépone neko xúnati ihunóvoti. Yupíhova iyúpaxeova íhikauhiko. ⁵² Koáhati akó'otihiko imihé'akina isóneu ne po'i iyupánevoti ítuke Jesus kohiyákoa neko singu koeti pâum, vo'oku títiu kóyeyeahiko omíxone.

Jesus ya Njenezâre

Mt 14.34-36

⁵³ Taru'úxoane neko mar, enepo simoné'ehiko poké'exa Njenezâre, ikâ'akoane ne vatéke xe'ókuke ne úne. ⁵⁴ Koeku evésekeahiko, exó kixópononehiko Jesus ne xanéhiko. ⁵⁵ Yane éhahikovo ya heú koeti ipuxóvokutihiko yaneko poké'e veyopónoati ne ka'aríneta, ixané kixoâti pouke ómeahiko xoko Jesus, koêkuti eyékoxeakuhiko óvea ne Jesus. ⁵⁶ Koane koêkuti vékoku ne Jesus ya kálíhunoe ipuxóvokuti, koáne ya pitivókohiko, yoko xapa ko'óvokuti ya mêum, omínokono ka'aríneta ya none ovokúti, koane épe-meokono Jesus yusíkea pohu sipohí kíxeokono heve ípovo. Yoko heú koeti sipóheati, unátipo.

Koyúhoa Jesus koêku ne hó'e jûdeuhiko

Mt 15.1-9

7 Ápe farízeu yoko éskiriba, enepohikone teyonéti hó'eke jûdeu ukeâti Njeruzálem pihóti xoko Jesus. ² Yoko noíxoanehiko ápeyea íhikau Jesus níkoti ákoti haka kíxoku kipóvo'uxeovo po'ínuhiko jûdeu, kuteâti íhikaxoake hó'e. ³ Vo'oku enepohikone farízeu yoko uhá koeti po'ínuhiko jûdeu, koati yuixóvoti íhikaxoake oxúnoekene, ákoinokehiko níka ákotike kókoyuse íxa kipóvo'uxeovo inúxotike. ⁴ Koánemaka enepo ukopêa mékaduke, ákomaka níka ákotike itukâ ne nókone itúkea hó'eke motovâti kasása'ikopeovo. Êno po'ínuhiko koekúti kuteâti kókoyuse kíxea kipó'ikea énovope koane kóhokope êka yoko ihakúti ítuke haváva, [muhíkova ipéna].

⁵ Yane hara épemo'iko Jesus ne evo farízeu yoko éskiriba:

—Na koeti ákoino itúka íhikeuhiko ne íhikauvoti kûreinovike voxúnoekene? Vo'oku níko koéhiko ákoti hakâ ne kixoku kipóvo'uxeovo úti ya hó'e úti.

⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Koati tokopóvoti neko yuho porofeta Izâiya mekúke ve'ókukene, itínoe ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Énomone neko yutoéti koêti: “Enepora xanéhiko, pohu koyuhó kíxoa téyeonu, itea ako malíkanu isóneuhiko. ⁷ Koati hokohí kixónuti, íhikaxotihiko íhikauvoti ainóvoti isoneú kíxone xâne” kôe.

Izáiya 29.13

⁸ Ako itíkoake ne páhoenopi Itukó'oviti. Ainóv koe kixoku itúkeovo xâne yara kúveu mêum hekónoe —kíxoane.

⁹ Ina kixovókokopamaka Jesus neko evo farízeu yoko éskiriba:

—Koati yahúkoti noe ya kiríki ne ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti motovâti hekópi isoneú kixíneake ne ihíkavoti. ¹⁰ Vo'oku hara koêti yútoe Muíse, nókone xâne itúkea: “Tiyánoe yá'a yoko yêno” kôe. Ina koe'íko-maka: “Konókoti koépekeokono ne vahehéxoti yuhó'ino há'a itukovo êno” koémaka. ¹¹ Itea hara koe ihikexinoe: Enepone tiúketi mani huvó'oxope há'a itukovo êno, motóva xâne koyúhoino há'a yoko êno itúkeovo Korôbaum, tiúketi poréxoke Itukó'oviti. ¹² Yane ákoneikopo okónokoa kátarakea há'a, áko'o itukovo êno. ¹³ Yane ákonemaka itúkokonoke ne emo'u Itukó'oviti vo'oku isoneú kixíneake ne ihíkavoti, enepone íhikexoke xanéhiko. Enómaka po'ínuhiko koekúti ítikenoe kuteâti —kíxovokoxoane Jesus.

Úkeaku vahevévokoti

Mt 15.10-20

¹⁴ Ina ihaxíhikopamaka Jesus neko êno xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Yakámokenonu uhá ketínoe maka yéxanenoé iséneunoa ra yúnzo: ¹⁵ Ako ápahuina koekúti urúkovoti xoko xâne motovâti ikópiti'ikea, itea enepone koekúti ipuhíkeati xokóyoke hainápo, énomone ikopíti'ikoa. ¹⁶ [Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka] —kíxovokoxoane.

¹⁷ Pihopeâne Jesus ne xanéhiko, úrukopovo ovokútike. Yane épemo'ikoane íhikauhiko koeku íhokoake ne yuhómeku. ¹⁸ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Ákonoekopomaka yéxa kixó'ekone? Ákoikopo yéxanoe ákoyea ápahuina koekúti urúkovoti xoko xâne motovâti ikópiti'ikea? ¹⁹ Vo'oku ako úrukapu isóneuke, itea okóvoike yónea ina ipuhíkopomaka —kíxovokoxoane.

Ya kuteâti koêku neko yuho Jesus, iyúseo isóneunoa ne uhá koeti kó'iyevokoku níkokónoti motó'iyeva níkeokono. ²⁰ Ina kixovókokoxopaikomaka:

—Itea enepone ukeâti xoko xâne hainápo, énomoneoxo ikopíti'ikoa. ²¹ Vo'oku isóneuke xâne úkea ne váherehiko áha itúkea, kuteâti ikópiti'ikopeovo ya kapínehí kíxea xâne ákoti itukapu koati múxone yoko oméxea koane koépekea. Kúteanemaka ne aúpu'ikea yêno áko'o itukovo íma, kapíneti ákoti itukapu koati múxone. ²² Ina keno'ókomaka ne ixómoyea ipúpakinoa isóneú kahá'ayea írikuxea, koane kahá'ayea váherexea ítukeino po'i xâne, koane semékekexea. Kúteanemaka koêku ne ákoyea sayá'ikapeapa ne váhere úhepune múyo vo'oku kahá'ayea sêno, koánemaka ne po'éaino isóneú po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeova ítukevo, yoko ikópiti'ikea iha po'ínuhiko xâne, koane kapáya-sokopeovo, yoko po'ínuhiko kixoku koésayu'ixea itúkeovo, kuteâti kixoku itúkeovo xâne ákoti isóneú.

²³ Heú koêti ra váhere itukeôvoti, áinovó ukeâti isóneuke xâne, yoko énomoneoxo ikopíti'ikoa —kíxovokoxoane.

Sêno ukeâti po'i poké'e

Mt 15.21-28

²⁴ Ipuhíkopeane Jesus neko óvoheixoku, pihóne ya poké'e xe'ókuke ne pitivókohiko koéhati Tíru [yoko Sídom]. Simoáne, ápe ovokútiya úrukovoku. Ako akáha'á ápeyea exoâti símea, itea ako oxéne ákoyea éxakana. ²⁵ Yoko ápe sêno apêti ihíne úroevo ndémoniu. Eyekóxoane sêno símeane Jesus, pihóne xokóyoke. Yane ipuyuké kó'iyeeane nonékuke. ²⁶ Yoko haina jûdeu ne sêno, koati seno sirufinísea. ²⁷ Ina epêmo Jesus kópuhikopinoa ndémoniu urúkevoti ihíne. Itea hara kíxoa Jesus:

—Konókoti imátaxeovo inúxotike xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti. Vo'oku ako yusíka véyeokono itátane pâum, nika xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti, ina parexákana ne kálíhunoe tamúku.

²⁸ Ina yumopâ neko sêno:

—Kaná'uteoxo Unaém. Itea enepone kálíhunoe tamúku opékuke mêsa, níkoamaka ne íhone nika kalivónohiko.

²⁹ Ina kixopâmaka Jesus:

—Vo'ókuke ra yiúho, ipuhíkopeane ndémoniu ne ihíne íti. Motóvane pihépi yóvokuke —kíxoane.

³⁰ Yane pihópone neko sêno. Seopóne óvokuke, inú'ikopane ne ihíne tunukúxovoti ípeke. Yoko ipuhíkopeane ndémoniu.

Unatípo neko hóyeno mókere ákotimaka panâpu koyúhoyea

³¹ Yane ipuhíkopeane Jesus ne xe'o Tíru. Vekó koépo ya Sídom. Tarú'uxopamaka ne poké'e iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko koeku yonópea ya Mar-na Ngálíleya.

³² Yane ápe xâne omotíhiko hóyeno mókere ákotimaka panâpu koyúhoyea xoko Jesus. Épemohiko Jesus ípihea vô'u tutíkuke ne hóyeno. ³³ Yane ahikú kíxoa Jesus xoko ákoyeaku koati xâne, ina ipího vô'u kenókuke neko hóyeno. Yane kaláka'ikomaka vô'u ya hô'o ina ipíhoa nenékuke ne hóyeno, ³⁴ ínamaka komômo vanúke xaneâti ínayea ómixekovo koane “Efáta” kíxea. (Yoko “imíhe'akapane” koêti neko emo'úti.)

³⁵ Énomone yanê'e, kamópone neko hóyeno. Ákone itopeâti nêne. Ponópovone koyúhoyea.

³⁶ Ina ixikó'okoa Jesus ne xanéhiko ákoyea okóyuhoa ne koekúti. Itea koeku í'ixiko'o kíxoixea ákoyea okóyuhohiko, inamá'axone koyuhoháhiko. ³⁷ Enepo-hikone xâne eyekóxoati, yupíhova iyúpaxeoava koane kó'iyeahiko:

—Imáko yupíhinovo unako ítuke! Ituko kamópea mókere, koane ítoa ponópea koyúhopea ne ákoti okoyúho —koénehiko.

Pfápe kohíyako nika êno xâne ne Jesus

Mt 15.32-39

8 Yane káxehiko ho'úxopinovomaka Jesus ne êne xâne. Yoko ako níkokónoti níkáhiko. Yane ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikau, hara kíxovokoxoa:

² —Ngóseanane ra xanéhiko vo'oku ákone nikáhiko. Yoko mopó'apene káxe óvoheixohiko njokóyoke kó'oyene. ³ Enepo mbahukápahiko pihópea óvokuke ákoti níka, ikoróhikoatimo hímakati xenékuke. Yoko anéye xapákuke koati ákoti malíka úkeaku.

⁴ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopomo vínixoponea nikokónoti motovâti kóimataxeahiko yara mêum ákoti apêti?

⁵ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ná'ikopo yé'aye pâum apêti yâyeke?

—Seti kôe —kíxoane íhikauhiko.

⁶ Yane pahúkoane Jesus ivátahikea poké'eke ne xanéhiko, ina veyôa ne seti koeti pâum, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti.

Yane honó'ekexoane, ina porekéxo ne íhikauhiko. Koane íhikauhiko, pôrekexoamaka neko xâne. ⁷ Ápe-maka kali ye'á koeti kálíhunoe hõe. Yane íkoro'ixinova-maka Jesus xoko Itukó'oviti ina pahukôa neko íhikauhiko pôrekexea ne xanéhiko. ⁸ Heú kôe neko xanéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátanehiko nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka seti koeti sésta. ⁹ Yoko itóponomea koaturu koeti mili hóyeno yanekôyo. Yane ina pahukópa Jesus pihópea neko xanéhiko.

¹⁰ Kene Jesus yoko íhikauhiko, ivu'ixopo vatéke yonópoti poké'e koéhati Ndaumanúta.

Epêmo Jesus iyupánevoti ukeâti vanúke ne farizeuhiko
Mt 12.39; 16.1-4

¹¹ Ápehiko farízeu, enepone teyonéti hó'eke jûdeu, yuhó'ixoponoti Jesus, oposí'okovati. Koati kaha'aínoatihiko pahúkeovo ya yumópopo, épeminoake itúkea iyupánevoti hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea ne xunáko. ¹² Yupíhova ikótivexea Jesus isóneuke, xaneâti ínayea ómixekovo ina kôe:

—Na koeti épemino kahá'ayea noíxea iyupánevoti ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti kó'oyene? Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo ápahuina iyupánevoti noíxone índukeino —koéne.

¹³ Yane kurí kíxoanehiko Jesus. Ivú'ixopo vatéke, pihópoti poixô'oke neko mar.

Íhokoa Jesus kohiyákopeti ne kixoku itúkeovo farízeu yoko Êrodi
Mt 16.5-12

¹⁴ Yoko notú koene okóvo ómea po'i pâum ne íhikauhiko Jesus. Pohu poéha koxe'u pâum vatéke-nake, koékune, ako po'ínu. ¹⁵ Ina íhíkaxoa Jesus ne íhikau, hara kíxovokoxoa:

—Neíxapunoe, yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákopeti pâum, ánahixope farízeuhiko yoko Êrodi —kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane turíxovone yúho'ixeokoko ne íhikau Jesus vo'ókuke ne yúho. Hara kixókoko:

—Koaítímea vo'oku ákoyea pâum vómone kó'inoneye yúho —kixókokohiko.

¹⁷ Yoko exó kíxea Jesus koêku ne isóneuhiko. Huk-inóvoti kíxovokoxea:

—Na koeti ixómoino yího'ixokoko vo'oku ákoyea pâum yómonenoe? Ávonoe yéxina iséneu? Koane ávo-maka yéxanoe koêku ne yûnzo? Imáko tiú'ino iséneuno! ¹⁸ Ápe yúke itea ako koati ínixi. Ápemaka kíno itea ako koati kémi. Ákonenoe puyákanapa yokóvo ¹⁹ yé'akeye sésta puhí koeti itátane haxa nikokónoti ítxeponenoe, enepo nzono'ékexoa neko singu koeti pâum xapa singu koeti mili xâne?

Ina kixoáhiko:

—Nduse kôe.

²⁰ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kúteanemaka koêku nzono'ékexoa neko seti koeti pâum xapákuke neko koaturu koeti mili xâne, námaka yé'aye sésta kepúhiupo yane itátane haxa nikokónoti?

Ina yumopâhiko:

—Seti kôe

²¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kóyeane mea ávovea yéxinanoe iséneu? —koéne.

Koitóva Jesus ne komítiti íhae Mbetâsaida

²² Yane simónehiko ya Mbetâsaida, kali ipuxóvokuti. Ina apê xâne omoti hóyeno komítiti xoko Jesus, epe-moâtihiko ípihea vô'u tutíkuke neko komítiti. ²³ Yane namú kíxeane Jesus vô'u ne hóyeno hirikôa meúkeke yane ipuxóvokuti, ina ipiho hô'o ukékuke ne hóyeno koane ípiheamaka vô'u tutíkuke. Yane hara kíxoa:

—Ápe koêkuti ínixene?

²⁴ Ina komomâ hóyeno koane turíxeovone ínixopea. Hara kôe:

—Íninjo xanéhiko yonôti, itea kutí kó'inonu xuve tikóti —kíxoane.

²⁵ Ina ipíhopamaka Jesus ne vô'u ukékuke neko hóyeno. Yane turíxovone unátipea ínixopea. Koati unatípotine, koane ínixopea uhá koêti. ²⁶ Ina pahukôa Jesus ponó koépea óvokuke ákoti vekapâ ne ipuxóvokuti.

Koyuhôa Péturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mt 16.13-20; Lk 9.18-21

²⁷ Yane pihóne Jesus yoko íhikauhiko xapa kálíhunoe ipuxóvokuti ovoti xe'o Sezâreya, enepone pitivóko óvoku Filípi pahúkea. Ya xenékuke, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko?

²⁸ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ápe koyúhoti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovone. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovone. Kane po'ínuhiko koyúhoa itíkivo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovone —kíxoane.

²⁹ —Kene itínoe, kuti keyúho índúkeova?

Ina kixôa Péturu:

—Íti Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —kíxoane.

³⁰ Ina ixikó'okoahiko Jesus ákoyea xâne koyúhoinoake nê'e.

Koyuhôa Jesus ivókeovomo yoko ukópeamo xapa ivokóvoti

Mt 16.21-23; Lk 9.22

³¹ Ina turixóvo íhikaxea Jesus ne íhikauhiko. Hara kix-ovokoxoa:

—Konókotimo yupíheovo ngoítóponeovo kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Ákomo akútiponu ne tutíhiko viyéno jûdeu, koánemaka ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hól'eke, yóko'o ne ihíaxotihiko yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo itea ya mopó'apeke káxe ikéne, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kixovokoxoane.

³² Koati kouhápu'ikinoati Jesus kixókonokumo. Yane ahikú kixoane Pêturu, ina kixôa ákoyea yusíka kó'iyeaneye kuteâti koêku ne yúho. ³³ Ina inonéxinova Jesus ne íhikauhiko koane sayá'ikea Pêturu. Hara kixoa:

—Yahíkuxipunu Satanaé! Vo'oku haina ukeâti xoko Itukó'oviti ne iséneu, itea koati kuteâti kixoku ko'isoneuyea xâne yara kúveu mêum —kixoane.

Nókone kó'iyea ne hokoti Jesus

Mt 16.24-28; Lk 9.23-27

³⁴ Yane itaikoane Jesus neko êno xâne koánemaka ne íhikauhiko ahí'okeovaxo ina kixovókoaxo:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka yuíxeovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum. Konókoti hókeonu ya usó koyêti inonexinovo tiú'iti koekúti, kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku. Yane kená'akane ingéneke.

³⁵ Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke epó'oxo vo'ókuke ne inámati ihíkavoti yûnzó, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti.

³⁶ Kutí'ikopo itópoino xâne usó kó'iyea apeínoati yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ³⁷ Ápeikopomea koekúti yara kúveu mêum motovâti ko'ésa'iyea mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ³⁸ Yoko koêkuti teinónuti koane teinoâti ra emó'um nonékuke xâne kûrivokoevo ákoti opoéha isóneu ikéneke Itukó'oviti, enepohikone vahehéxotimaka kióxku itúkeovo, simóvotimo káxe ndeínoakumo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Koati énomonemakamo ngíxoaneyehiko yaneko káxe ngayukápapu enepo naixápakananemaka indúkeovo hána'iti ihayú'iyuti kuteâti koeku Itukó'oviti Nzá'a, koêkumaka xanépeonuhiko sasá'iti ánju, enepone ovóxehiko Itukó'oviti ukeâti vanúke —kixovokoxoane.

9 Ina kixovókoaxopaikomaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye xepákukenoe ávotimo ivakápu koeku ávoyea naixa xunácomo natíxea Itukó'oviti xapa xâne.

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu

Mt 17.1-8; Lk 9.28-36

² Sei koe káxe ikénepo, xánae Jesus ne Pêturu, Teáku yoko Xuâum oúke koati hána'iti mopô. Áinovonehiko, ako po'i xâne kapákuke, ina ipokóvo koêku ne Jesus nonékukehiko. ³ Enepone ípovo Jesus ú'uhahi kóyene koane hóhopu-hóhopu kóyene. Ako kipóheoti yara kúveu mêum iotâti kohópu'ikea ne kipóhiu kuteâti hopú'iyea neko ípovo. ⁴ Yane apé kó'inoane Íliya yoko Muíse, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke yuhó'ixotihiko Jesus. ⁵ Ina kôe ne Pêturu:

—Íhikaxotí, koati únati vápeyea yáye. Poéhane vitúkinopinoe hú koêti mopo'âti kálahunoe péti. Poéhamo ítike, koane poéhamo ítuke Muíse koane poéhamo ítuke Íliya.

⁶ Itea mayane koyuhohí koêti ne Pêturu. Akó'oti koati éxea mani yúho vo'oku yupíheovohiko píkea. ⁷ Yane apé koene kapási rama'úxoatihiko koane emo'úti inu'íxoati xapákuke ne kapási. Hara kôe:

—Énomone Nje'éxa rá'a ákoti omotóva ongóvo. Yakámokenoyinoe yúho —koéne.

⁸ Ina noiméxo ne íhikau Jesus xêrerekuke itea áko'oponehiko ne po'i noíxonemeku. Poéhapoane Jesus noíxo.

Yuho Jesus koeku Íliya

Mt 17.9-13

⁹ Koeku ukópea oúkeke ne hána'iti mopô, hara kixoa Jesus ixíko'okeahiko ne íhikauhiko:

—Hákoxovo keyuhoânoe ne neíxone njokóyoke, imókonemo simapúne káxe enjepúkopeakumo ungópea xapa ivokóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kixoanehiko.

¹⁰ Koáne, itúkoahiko neko yuhó'inoa Jesus. Ako okóyuhohiko, itea yúho'ixopokoko kaha'âti éxea kixó'ekone ne yuho Jesus, enepone "enjepúkopeakumo ungópea xapa ivokóvoti" koêti. ¹¹ Ina kixohíko Jesus neko íhikau:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinoa ihíaxoti yútoe Muíse, enepohikone éskiriba, kónokea itúkeovo Íliya inuxómo símea?

¹² Ina yumopâ Jesus:

—Kaná'uteoxo símea ne Íliya inúxotike kóyuseyea uhá koêti. Itea na kó'inoaye iséneu ne emo'u Itukó'oviti koyúhoinoake kónokea enó'iyeamo koítóponeovo kotíveti ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne koane yupíheovomo púveovokono? ¹³ Koati ngxópitinoe símeane ne Íliya, epó'oxo itúkoa xanéhiko uhá koêti ne áha kíxea kuteâtimaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti mekúke —kixovokoxoane Jesus. †

Koitóva Jesus ne homoêhou úroevo ndémoniu

Mt 17.14-21; Lk 9.37-43

¹⁴ Ya koeku káyukopeovohiko evo Jesus xapákuke neko po'ínuhiko íhikau, noíxonehiko koâti ákoti yu-

† Enepone "Íliya" koêti, yokómoma xoko Máteu 17.11-13 xoko koyúhovoku itúkeovo Xuâum Mbátita kixó'eko ne Íliya koêti.

maxápu xâne yakuku-yakukú kixeâti ne íhikauhiko ixó-moti yumopókoko, koánemaka ne éskiribahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muíse. ¹⁵ Noixóne Jesus neko êno xâne, iyúpaxovohiko ina ehahíkinova yúhoikoponea. ¹⁶ Yane hara kíxoá Jesus ne éskiribahiko:

—Na koeti ixómoino yimópokokonoe? —kíxoane.

¹⁷ Yane apé koéne kixoti Jesus xapákuke neko êno xâne:

—Íhikaxotí, omândi ne nje'éxa xikóyoke. Ako okóyuhu vo'oku urúkovati ndémoniu. ¹⁸ Koêkuti óvoku enepo komohêa ndémoniu, íkorokoa poké'eke. Yane puváhixotine pâho koane ínayea ngarútutukexo ôe koane muyá'iyea koxé'u. Émbemoane ne íhikeuhiko kópuhikopea itea ako íta.

¹⁹ Ina kôe ne Jesus:

—Imáko itúkinovo tiú'iti kutípea ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene! Ná'ikopomeamo nzunóko óvonzeixea xepákukenoe? Ná'ikopomeamo nzuhóko índea ákoyeano yakútíponu? Yámane yâkeneye ne homoêhou —kíxoane.

²⁰ Ina omâhiko xoko Jesus. Ehá'axo noixo Jesus neko homoêhou, ako iyuhixa ndémoniu koyúyu'okea. Yane íkorokovone neko homoêhou poké'eke koane kohókororokoxevo poké'eke koane puváhixea páho. ²¹ Ina kixôa Jesus há'a ne homoêhou:

—Na yé'aneye xoénae koéneye ra xi'íxa?

Ina yumopâ neko hóyeno:

—Ukeátine kalihâ'iko. ²² Enóne kúriukeyea yúku koane kûrino'ekea úne kaha'âti koépekea. Itea enepo itêa kéitívoa, yokóseanavi, hivá'axavi —kíxoane.

²³ Ina kixôa Jesus:

—Yépemonuikomaka índea ngoíteova? Enepone xâne kuvovónuti, uhauhá kôe kóusokinokonoa —kíxoane.

²⁴ Yane kóhonokone emó'u ne ha'a homoêhou. Hara kíxoá:

—Nguvónopi, itea kirí'uxinanu ngúveovopeoxo —kíxoane.

²⁵ Noixoâne Jesus éhahikeovo ne xanéhiko xokóyoke, sayá'ikoa ne ndémoniu. Hara kíxoá:

—Iti ndémoniu mokeréxoti xâne konae ákoti ikayúhaxa, mbahúkopi ipíhikopi ra homoêhou, koane hákone keyukópinova —kíxoane.

²⁶ Ina vaúko ne ndémoniu xaneâti koati xúnati koyúyu'okea ne homoêhou koeku ipúhikopea. Yane kutí koéne ivokóvotine ne homoêhou ipuhíkopeane ne ndémoniu. Énomone enó'ino xâne "ivókovone nê'e" kixoâti. ²⁷ Itea namú kixeane vò'u Jesus huvó'óxoá exépukopea. Yane exépukopone ne homoêhou.

²⁸ Ikénepoke, enepo urúkopovone ovokútike ne evo Jesus, yoko ainóvotinehiko, hara kíxoá íhikauhiko:

—Námea koeti ákoino víta kópuhikopea úti ne ndémoniu?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Enepora kó'iyevoku ndémoniu, ako kopúhikopati ákoti itukapu ya orásaum [yoko jejuá kó'iyea] —kíxovokoxoane.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo yoko exépukopeamo

Mt 17.22-23; Lk 9.43-45

³⁰ Ina ukopóno ne evo Jesus. Ngalíleyake vekópo, itea akó'oti akahá'a Jesus éxeokono óvoheixoku ³¹ vo'oku kahá'ayea íhikaxeako íhikauhiko. Yane hara kíxovokoxoane:

—Nguri'ókokonotinemo xunako xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, yane ínamo kaepékanuhiko, itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

³² Itea ako éxina isóneu íhikauhiko Jesus neko yúho koane píkoahiko épemo'ikea.

Kixoku itúkeovo ne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mt 18.1-5; Lk 9.46-48

³³ Ina seopâmaka evo Jesus ne pítivokona Kafanâum. Koeku seópea óvokuke ina kixovókoxoá Jesus ne íhikauhiko:

—Na koeti yimópinokokonoe xenékuke?

³⁴ Itea ako yumápahiko, yunukú koénehiko vo'oku kahá'ayea éxea itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke yumópinokokoke xenékuke. ³⁵ Yane ivátakone Jesus koane iháxihikea ne nduse koeti íhikau ahí'okeovaxo, ina kixovókoxoá:

—Enepone kahá'ati itúkeovo koati payásoti ya uhá koêti, konókoti ikálíhuxopeovo yoko itúkeovo ovoxe uhá koêti —kíxovokoxoane.

³⁶ Yane ina hiriko kalivôno ne Jesus nonékukehiko koáne nú'uxea koeku kó'iyea:

³⁷ —Itukovo apêti kalivôno kuteâti ra kalivôno yâye njokóyoke, koêkuti itukínoati únati vo'ónguke, undí-maka kixóneye. Yoko koêkuti ikxónutineye, haina úndi kixóneye itea enepone Pahukónuti yara kúevu mêum kixóneye —kíxovokoxoane.

Ako omótova ápeyê xâne púvone úti

Lk 9.49-50

³⁸ Ina kixôa Xuâum:

—Íhikaxotí, ápe hóyeno noíxone úti kopúhikopoti ndémoniu ya ihéke, itea sayá'ikoa úti vo'oku ákoyea itúkapu xáneheixone úti.

³⁹ Ina kixôa Jesus:

—Hákonoeni seya'íkoa, vo'oku ako xâne itúkoti iyupánevoti ya inzáke koyúhotimo ákoyea aúnnandi ikénepoke. ⁴⁰ Enepone xâne ákoti akapá'avi, koati huvó'óxoviti nê'e. ⁴¹ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone xâne porexópitinoe enovópeti puhí koeti úne ya inzáke vo'oku itíkivo hokónuti, ákomo kalíhuina évokea námoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti

Mt 18.6-9; Lk 17.1-2

⁴² Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepo áva xâne vahehéxoti ítuke, itávokinoke hókeonu ne póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti, yusikóneni iká'akeokono êno pú'iti mopôî anúkuke tumúneke koésayu'ixea isóneu po'i xâne, ínani kur-iná'ekakana úneke ya mar maka hákone koésayu'ixea isóneu. ⁴³ Enepo itukapu veô'u váherexino ítike, yusikóneni titúki motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u yenópi vanúke, yaneko usokó kó'iyea veô'u itea yenópoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku, [⁴⁴ óvokumaka kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku.] ⁴⁵ Koáne, enepo itukapu hîvi váherexino ítike yusikóneni titúki motovâti ákoyea váherexa ítike. Unatíne ákoyea poixo'o hîvi yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea hîvi itea kirikópokonoti ipihóponovokutike, [⁴⁶ óvoku kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku.] ⁴⁷ Enepomaka itukapu yúke váherexino ítike, yusikóneni meréki, motovâti ákoyea váherexa ítike. Unatíne yenópi natíxokuke Itukó'oviti ya vanúke ákoti poixo'o yúke, yaneko usokó kó'iyea yúke itea kirikópokonoti ipihóponovokutike, ⁴⁸ óvoku kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoane Jesus exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeovahiko ne váhere ítuke.

⁴⁹ Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Vo'oku uhá ketínoe, konókotí víki tiú'itike koekúti kuteâti koeku tiveko yúku, maka itíkapune kuteâti únati ánahi nikokónoti kuteâti koeku yúki. ⁵⁰ Koati únati koekúti ne yúki itea enepo auké'e taú'iko, ákone oxéne aúkopinokono taú'iko. Hane yákoeneye kuteâti koeku koâti únati yúki koughékoti xánena, koane aúhepeinokokomaka iséneu ákoti yakapákaka —kíxovokoxoane Jesus.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.1-12; Lk 16.18

10 Úkeane pího ne Jesus ya Njúdeya poixô'oke húveona Njórdaum. Ho'úxopinovamaka êne xâne. Yane íhikaxoanemaka Jesus kuteâti kixoku ítúkeovo ho'uxínova êno xâne. ² Ina ahi'ókovomaka Jesus ne farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koane épemo'ikeahiko, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoahiko:

—Motóva kuríkea yêno ne hóyeno?

³ Ina yumopâ Jesus:

—Ná'ikopo kó'eye páhoe Muíse ítúkeokono ya yú-toeke?

⁴ Ina yumopâhiko:

—Poréxoa Muíse ápeyea koyuhópeti kotuyôpoti íha ítúkeovo koyenókokotihiko motovâti kuríkea yêno ne hóyeno —kíxoanehiko.

⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Yutóxinoake Muíse nê'e vo'oku tiú'ikonoe yomíx-one. ⁶ Itea inâ apê ra mêum, ítúkoa Itukó'oviti ne pi'âti, hóyeno yoko sêno. ⁷ Énomone kuríkino há'a yoko êno ne koyénoti [motovâti komúxoneyea yêno]. ⁸ Yane koati póhupotine ne pi'âti. Ákonemo apí'a. Koati

póhupotine. ⁹ Koeku koyúhoyea Itukó'oviti poéha-peane ne pi'âti, ako yusíka ápeyea xâne haxakópati —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁰ Koeku seópeahiko óvokuke, épemo'ikopo Jesus ne íhikauhiko koêku ne yuhómeku. ¹¹ Ina kixovókokoxa Jesus:

—Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka po'i sêno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti yêno. ¹² Kúteanemaka xoko sêno kuríkoti íma, enepo oko'ímapo po'i hóyeno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti íma —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koêku xoko Itukó'oviti

Mt 19.13-15; Lk 18.15-17

¹³ Yane ápe xâne omotíhiko kalivôno xoko Jesus motovâti ípihea vô'u tutíkuke, itea sayá'ikoa íhikauhiko Jesus. ¹⁴ Noixoâne Jesus, yupíhova ákoyea aúhepe isóne-unoa. Hara kíxovokoxo íhikau:

—Síkeane kenó'okea ne kálíhunoe kalivôno njokóyoke. Hako seya'íkoo, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti. ¹⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone ákoti akahá'a íkutipasikeovo kalivôno ya usó kóyeyea kenó'okinonu, ákomo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane.

¹⁶ Ina namukoâhiko Jesus neko kalivónohiko, koane ípihea vô'u tutíkuke epemínoati unako koêku xoko Itukó'oviti.

Inámatiko hóyeno iríku

Mt 19.16-30; Lk 18.18-30; 1 Tm 6.6-10; Tk 5.1

¹⁷ Koeku ukóponea ne evo Jesus apé koene hóyeno ehakínovati. Ipuyuké koéne nonékuke Jesus ina kixôa: —Íhikaxotí, iti koati únati. Kutimea ngónoko indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁸ Ina kixôa Jesus:

—Yéxoakopomea kixó'ekone yiúho keyuhónomeku indúkeovo únati? Vo'oku ako po'i únati ákoti itukapu Itukó'oviti. ¹⁹ Yéxoa ne páhoenokono xâne ítúkea yú-toeke Muíse, enepone koêti: “Hako kepéko. Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti yêno. Hako yomêxo. Hákomaka itikóheo koeku po'i xâne. Hako simikíkixino po'i xâne, yoko tiya yá'a koane yêno” koêti —kíxoane Jesus.

²⁰ Ina kôe ne hóyeno:

—Íhikaxotí, héú ngxíxa indúkea nê'e ukeátine ngalivónoxoiko —koéne.

²¹ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus xaneâti ákoyea omótovoa okóvo, ina kixôa:

—Poéhaiko koekúti nékone itíki. Yakávanepoana uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apétimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²² Itea ako aúhepea isóneunoa neko yuhó'inokono. Yupihovó kôe isóne'ekeovo koeku pihópea kama'âti neko êno apeínoati.

²³ Ina komomâhiko Jesus ne íhikauhiko koane kixo-vokoxea:

—Imáko itúkinovo tiú'iti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kixovokoxoane

²⁴ Iyúpaxeova íhikauhiko neko yúho. Yane káyukopinoamaka Jesus kixovokoxea:

—Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, koati tiú'itimo yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne [ku-vóvoti ênoti apeínoati]. ²⁵ Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tópe uhe'ókopeti, yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kixovokoxoane.

²⁶ Yupihovó koéneoxo iyúpaxeova íhikauhiko ne yuhu Jesus koane kixeokoko:

—Kutí'ikopomeamo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kixókokone.

²⁷ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus koane kixo-vokoxea:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti, vo'oku ako ápahuina koekúti ákoti itâ itúkea ne Itukó'oviti.

²⁸ Ina kixôa Pêteru:

—Kurí kixoa úti ne uhá koeti koekúti koeku hókeopi úti.

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ako ápahuina xâne ákoti okotíxo ítukevo vo'ónguke koane vo'ókuke ra inámati ihíkavoti ínzikaxone ákotimo námoepo vo'ókuke. Enepone ákoti okotíxo óvoku, po'ínuhiko, êno, há'a, xe'éxaxapa, áko'o itukovo poké'exa, ³⁰ yupihóvatimo kurí'uxeovo yara koeku kó'oyene kuteâti ne koekúti ákoti okotíxo vo'ónguke. Énomone kuteâti óvoku, po'ínuhiko, êno, xe'éxaxapa, koane poké'exa. Poéhapoamo séndu anú'ukeamo námoepo yane póhutihiko koekúti ákoti okotíxo, koane apêti-makamo kotíveti koekúti vékoku. Yoko káxehiko keno'ókoti, yonópotimo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ³¹ Itea enómo xâne teyonéti koeku kó'oyene, okópotimo ikenétike. Kene ne ákoti apayáso ovoti ikenétike kó'oyene, énomonemo itukóvoxo koati teyonéti —kixovokoxoane Jesus.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépukopeamo

Mt 20.17-19; Lk 18.31-34

³² Koeku yóneahiko Njeruzálem, inuxó kôe ne Jesus tumúneke ne íhikauhiko. Koati iyupáxovoti íhikauhiko. Kene ne po'ínuhiko xâne hokotímaka Jesus, pikóhiko. Ina ahikúxoá Jesus ne íhikauhiko yane po'ínuhiko xâne. Yane turíxovone kaúhupu'ikinoa ne kixókonokumo. Hara kixovokoxoa:

³³ —Kó'oyene Njeruzálem vonóne, yoko nguri'ókokonoatinemo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti viyénoxapa hó'eke, koáne ne éskiriba, enepohikone íhikaxoti yútoe Muíse. Koati ngixókonokunemo, undi

íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ínamo pahukáhiko ngoépekeokono, ínamakamo kuri'ákanu xâne ákotihiko itukapu viyénoxapa jûdeu éxoti koeku poké'exa úti. ³⁴ Yane koemóke'enutihikomo, apurú'okonutihikomo, koane yehepóke'exonutihikoma-makamo, ínamo kaepékanu itea mopó'apeke káxe, enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kixovokoxoane Jesus.

Épemone Teâku yoko Xuâum

Mt 20.20-28

³⁵ Yane ahí'okovone Jesus ne Teâku yoko Xuâum, enepone xé'ahiko Nzebêdeu. Hara kixóhiko Jesus:

—Íhikaxotí, mani kaha'âti úti peréxivi ne vépemopike kó'oyene.

³⁶ Ina kixôa Jesus:

—Kuti kehá'a indúkinopi?

³⁷ Ina yumopâhiko:

—Enepomo itikápapune hána'iti ihayú'iuti nâti xoko netíxoku, peréxavimo vivátakea xíririkuke payásoyeva úti, póhuti yéxopeke, koane po'ínu lepékuke.

³⁸ Ina kixôa Jesus:

—Ákonoe yéxa koêku ne yépemonuke. Iteâtikopomo víki ne êno kotíveti koekúti véngokuikomo? Iteâtikopomakamo ne êno kotíveti koekúti enepo yána youéke kuteâti ngixókonokumo?

³⁹ —Ém, vitoâtimo —koénehiko.

Yane hara kixoa Jesus:

—Vikoâteoxomo kuteâti ne véngokumo, koane youékekemakamo yóno ne êno kotíveti koekúti kuteâti ngixókonokumo. ⁴⁰ Itea enepone ivétaki énjopeke yoko lombékuke, haina úndi noivókoxxoa ivatákoatimo, itea hanemo ivátakopa xâne, kóusokinovokene —kixoane Jesus.

⁴¹ Yane ímaikinovo Teâku yoko Xuâum neko po'ínuhiko yehí koeti íhikau Jesus kameánehiko ne épemone. ⁴² Ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikauhiko ahí'okeovaxo. Hara kixovokoxoa:

—Yéxoaneno itúkeovo xâne inixókonoti itúkeovo payásoti pahukó xapa xâne. Koati natínahiko exêa koêku. ⁴³ Itea xepákukeno, ako ákoeneye, koati pó'iti koêku. Koêkuti kahá'ati itúkeovo payásoti xepákuke, konókoti usó kóyeyea itúkeovo yovóxeno. ⁴⁴ Koane koêkuti kahá'ati itúkeovo koati teyonéti ya uhá koeti xepákuke, konókoti itúkeovo ovóxe ne uhá koeti po'ínuhiko. ⁴⁵ Vo'oku hainámaka nzimínoti enó'yeya ovónje kouhépekoti ngóyeku, itea nzimínoti indúkeovo ovoxéti yoko ivóngeoovo motovâti enó'yeya xâne ngoítovone, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kixovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne komítiti íhae Njeríko

Mt 20.29-34; Lk 18.35-43

⁴⁶ Ina pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya pitivóko koéhati Njeríko. Ipuhíkopeanehiko ne pitivóko, koáne-maka êno xâne hokó'ixoati, ápe komítiti koéhati Mbatímeu, xé'a Tímeu, vatá koyêti xe'ókuke xêne ixómoti

epêmo. ⁴⁷ Kamoáne nê'e itúkeovo Jesus íhae Nazâre hunonêa, turíxovone vaúkea. Hara koe yúho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseanenu! —koéne.

⁴⁸ Êno xâne saya'íkoati, pahukoâti kóyunukeovo, itea inamá'axone kohonóko emó'u kó'iyea:

—Íti ámoripono Ndávi, yokóseanenu! —kóyene.

⁴⁹ Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina pahukôa iháxikeovo. Ina pího iháxikoponoati neko komítiti. Hara kixóponoa:

—Aúhepepene iséneu. Yexépuka vo'oku iháxikopine —kíxoane.

⁵⁰ Yane xépu koéne neko komítiti, koane kurí kíxea kápana koeku píhea xoko Jesus. ⁵¹ Ina kixôa Jesus:

—Kuti kehá'a indúkinopea?

—Íhikaxotí, ngahá'ati íninjopea.

⁵² Ina kixôa Jesus:

—Motóvane pihépi. Itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Énomone yaneko ôra, ínixopone, yane pihóne ikéneke Jesus.

Ihayú'ikokono Jesus urúkovovo ya Njeruzálem

Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Xu 12.12-19

11 Ye'éxoane evo Jesus ne Njeruzálem, koáne ne ipuxóvokuti koéhati Mbetefâje yoko Mbétanea xêrerekuke kali mopôi iháxoneti Olívera, pahúkoane Jesus ne pi'âti íhikau inúxea tumúneke ² koane kix-eahiko:

—Pihéneoe yane kali ipuxóvokuti timúneke. Ehá'ax-omo símeaya, inixéponotinoemo xe'exa njuméntu ika'ó koyêti, âvoti ivú'ixeokonoku. Yane kíxeanoemo ne iká'ó, ínamo yamapâ yâkeneye. ³ Enepomo áva xâne epemó'ikopiti itíkoake, haramo íxea: “Konokoâtiko Vú-nae râ'a, itea kó'oyenemo pahukópinopeatimo” íx-eamo —kíxoane Jesus.

⁴ Úkeane pihohíko. Yane ínixoponoane ne xe'exa njuméntu ika'ó koyêti xêrerekuke pahapéti nonékuke ovokúti. Yane kúxeoponoane. ⁵ Yoko xapákuke ne xâne noixoâti, ápe kixoâtihiko:

—Kuti itíkoanoe ne xe'exa juméntu kíxeinoake?

⁶ Ina yumopâhiko kuteâti páhoenoa Jesus koyúhoyea. Yane síkoanehiko omópea. ⁷ Omopânehiko neko xe'exa njuméntu, ina ramaké'exoa ya kápana, yane ivú'ixoane Jesus. ⁸ Êno xâne ikapákinoati kápana xenékuke, koane enómaka ipíhinoati tuti exáte oxéneke, tétoehiko ya mêum, kouhé'ekinoati vékoku.

⁹ Eneponeko êno xâne tumúneke koane ikéneke, aíno-vo kohonókoti yúho vaúkexea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakéne. Viháyu'ika ra páhoenovi Vúnae Itukó'oviti. ¹⁰ Koati hána'iti seánakovi Itukó'oviti rakéne, enepone natixínovitimo kuteâtima-ka natíxea voxú'ikene Ndávi. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —kóyehiko.

¹¹ Simoáne Jesus ne Njeruzálem, pihóne ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Uhá kíxoa Jesus komó-moyea, yane káyukopovo ya Mbétanea koánemaka íhikauhiko ikéneke vo'oku hahámeyeaneyanekôyo.

Koeku xuve fígu ákoti há'i

Mt 21.18-19

¹² Yaneko po'i káxe ipuhíkopeahiko Mbétanea épekoa hímakati ne Jesus. ¹³ Avo malíka, noíxone xuve fígu ênoti tûti. Ina pihoyâ noíxoponea ápeyeya há'i. Simoáne, ako ápahuina há'i noíxone. Poéhane êno tûti apê, vo'oku âvoti simâpu kaxena kahá'ipe. ¹⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Ukeátine kó'oyene, ákonemo véyeokonoku há'i râ'a —koéne.

Yoko kámea íhikauhiko neko yúho.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokó-vokuti

Mt 21.12-17; Lk 19.45-48; Xu 2.13-22

¹⁵ Yane pihónehiko ne evo Jesus ya Njeruzálem. Yâkoxonoye, úrukova Jesus ne témpulu xoko kíndana, yane kópuihikopo xanéhiko kaváneti yoko vanéx-otiya. Ina kasa'íríkea mesána neko koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tiúketi koánemaka ivátakokuhiko neko kaváneti kurúte. ¹⁶ Yane ákonemaka síka Jesus ne xanéhiko apêti ínone vekó kíxea kíndana ne hána'iti imokóvokuti. ¹⁷ Ínamaka íhíkaxoahiko Jesus. Hara kíxo-vokoxoa:

—Koati apêti yutoéti emó'uke Itukó'oviti koêti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeekonotimo óvoku itúkea orásaum ne uhá koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum” kôe, itea itíkoanenoé óvoku ómevotihiko —kíxovokoxoane.

¹⁸ Yoko kámeane yúho ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke koánemaka ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. Yane opósikonehiko kixoku koépekea Jesus, itea píkoahiko vo'oku heú kó'iyeya xâne íháyu'ikea ne íhíkavoti íhíkaxone Jesus.

¹⁹ Hahaméne, ipúhikopeane Jesus yoko íhikauhiko ne pitivóko.

Íhikaxeovike xuve fígu

Mt 21.20-22; Xu 14.13; Tk 1.6

²⁰ Yuponíne koeku vekópea evo Jesus neko xâne, noíxoanehiko movó'oyeane ne xuve fígu. ²¹ Yane puyákoponova okóvo Péturu ne yuho Jesus vo'ókuke, ina kôe:

—Íhikaxotí, enepone xuve fígu keyúhone ákoyeanemo akáha'i, movó'one.

²² Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Konókoti kívivo Itukó'oviti. ²³ Koati emo'úti ra yun-zó'inopinoo: Enepo áva pahukoâti ra koati hána'iti mopôi áhikuxeova ne ókoku koane kuríno'ekopeova ne mar, koeku itúkeovo koati kaná'uti kutípea kó'iyeanemoye kuteâti yúho, ákoti amuyá'i isóneu kutípea, itukínokonoatimo. ²⁴ Hukínóvoti ngíxeopinoo: Uhá koeti koêkuti yépemone ya orásaum, konókoti kitípi itíkinokonoamo, yane itikínokonoatimo. ²⁵ Enepo itiká-noe orásaum, itukovo apêti xâne poé'ainoke iseneú, hákonoe yunakôa iséneuke ne koekúti, itea kutí íx-epane ákoti kixópiku, maka katúyapinapeane Ha'a úti

íhae vanúke ne pehúnevo. ²⁶ Itea enepomo yunakânoe iséneuke, hákoti kutí kixêa ákoti kixópiku, ákomakamo katúyapinapea Ha'a úti íhae vanúke ne pehúnevo —kíxovokoxoane.

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko

Mt 21.23-27; Lk 20.1-8

²⁷ Úkeane kayukópovo ya Njeruzálem ne evo Jesus. Koeku vékea hána'itike imokóvokuti ne Jesus, pihínoa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, yóko'omaka ne éskiriba, enepohikone ihíxaxoti yútoe Muíse, koánemaka po'ínuhiko teyonéti xapákuke tutíhiko jûdeu. ²⁸ Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti itíkike ra koekútihiko? Kuti porexópi kíxineye ne ítike?

²⁹ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Anéyemaka émbemopikeno. Yimápanu, yane enjókopeatinoemo porexónoati indúkea ra koekútihiko indúke. Hara émbemopinoe: ³⁰ Kuti porexôa ne Xuâum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e. Yimápanunoe.

³¹ Ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, "Ná'ikopo koeti ákoino yakútipoanoe ne Xuâum?" kixo'óvitimo. ³² Kene enepomo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, ákomaka aúnatiya —koénehiko.

Koati pikotíhiko kíxoakumo xanéhiko vo'oku heú koe xâne ínixe itúkeovo koati páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum. ³³ Énomone kixínohiko Jesus:

—Ako véxa.

Ina kixovókoxxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeano porexónoati indúkea ra koekútihiko indúke —kíxovokoxoane.

Ihíkavoti ihókovoti váhere xâne katarákinoati nóne ne únae kavâne

Mt 21.33-46; Lk 20.9-19

12 Yane turíxovone Jesus koyúhoinoahiko íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Ápe hóyeno nôti êno xuve úva. Itúkinoá îpi neko nóne ina itúko tángi, kótikovoku ho'o úva itúko víyum, ínamaka koexépuko óvoku koyonó'inoati ne nóne, éyevoti vanúkuke motovâti ákoyea malíka ínixoku. Yane kurí'okoane katarákinoati ne nóne motovâti haxákopea avané'e êho. Yane pihóne po'i poké'e.

² Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, pahúkone ahínoe xokóyoke ne katarákinoati ne nóne motovâti veyópoinoa námoepo ukeâti ne nóne úva. ³ Itea enepohikoneko katarákinoati nóne, namú kíxoane neko pahoéti. Yane yehépoke'exoane, ina pahúkopa káyukopeovo ákoti omópone. ⁴ Yane káyuko pahúkea po'i ahínoe neko únae kavâne, itea ákoneoxo téya katarákinoatihiko nóne, koane óko'okea tûti koane komóhiyea. ⁵ Pahúkopoikomaka po'i ahínoe ne únae kavâne, itea koépekoahiko katarákinoati nóne. Enómaka po'i ahínoe páhoenoa, itea yehépoke'exoahiko katarákinoati nóne, kene po'ínuhiko, koépekoahiko.

⁶ Yane ápe póhutiko xâne âvoti pahukínahiko.

Énomone ne koati xe'éxa ákoti omotóva okóvo. Koati íkenétike íxíkoa pahúkea vo'oku hara koeti isóne: "Teyoâtihihikomo ra nje'éxa" koéti isóne. ⁷ Itea hara kixókokohiko ne katarákinoati nóne: "Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ítuke, íkuinoake há'a ivakápu" kixókokonehiko.

⁸ —Yane namú kíxoanehiko ina koepékoa. Yane kuríkeane múyo meúkeke yane kavâne —koéne éxetina.

⁹ Ina kixovókoxxopamaka Jesus neko kamokénoatihiko:

—Ná'ikopomo kíxoaneye únae nonéti neko katarákinoatihiko ne nóne? Pihinoâtimo, ínamo kaepékexa, yane porexópotimo po'ínuhiko xâne katarákinoati ne nóne. ¹⁰ Ákoikopo yíhoikunoe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti? Énomone ne koéti:

"Enepone mopôti noívokoxine itúkoti péti, ainovó kôe itukóvo koati turíxeovoku uhá koeti kuteâti koeku koati inúxoti mopôti turíxeokonoke péti. ¹¹ Koati Vúnae Itukó'oviti kixoáneye. Yoko vínixoa itúkeovo koati êno ihayú'iuti koekúti ne ítuke" koéti —kíxovokoxoane Jesus ihókopovati ne mopôti noívokoxineta.

Sâramu 118.22-23

¹² Yane opósi'ixoanehiko tuti jûdeu kixókumo iká'akea Jesus, itea koati pikoti xanéhiko. Yoko exó kíxoanehiko neko tutíye itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus yane exetínati. Yane ákone po'i épemo'ikoke Jesus, píhohikopone.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mt 22.15-22; Lk 20.20-26

¹³ Yane ápe páhoe tuti jûdeu xoko Jesus. Enepohikone páhoe, aínovo farízeuhiko yoko xanénahiko Êrodi, eneponeko nâti. Yoko kahá'atihiko iyupaxó kíxea épemo'ikea Jesus, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. ¹⁴ Simoné'ehiko xoko Jesus, hara kixóponoa:

—Ihikaxotí, véxoa itíkovo koati ponóvoti vo'oku ako neívakaxa xâne, itea kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke. Ako yokómomoyi payásoko, ítea koati yixóvati ne kaná'uti kixovókuti koane íhikexi ne páhoenovi Itukó'oviti. Ná'ikopo kó'inoaye iséne ne kóperaxovike Sêza, enepone payásoti nâti ya Róma éxoti koeku úti? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti poréxea úti? áko'o ákomea okónokoa poréxeokono —kíxoanehiko.

¹⁵ Itea exó kíxea Jesus isóneuhiko itúkeovo itúkoheovoti. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti yopósi'okinovonunoe, keha'aínonuti mbahúkeovo ya yumómbope? Yamínanunoe póhuti pe'u tiúketi, ngaha'âti ngomómoyea —kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane omínoanehiko ne tiúketi. Ina kixovókoxxopa Jesus:

—Kutí'ikopo itukôa nône yoko íha ovâ ra tiúketike?

Ina yumopâhiko:

—Sêza.

¹⁷ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa. Koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi konokoâtímaka itíki —kíxovokoxoane.

Yane yupíhova iyúpaxeovahiko unáko ne yumópope Jesus.

Epemó'ikokono Jesus exépukepeaxomo ne ivokóvoti

Mt 22.23-33; Lk 20.27-40

¹⁸ Yane ahí'okovomaka Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhota ákoyeamo exépuhikapa ne ivokóvoti. Hara kíxoahiko:

¹⁹ —Ihikaxotí, ya yútoe Muíse kûreinovi, hara kôe: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxaino yêno, konokoâti ítúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuikene, maka avané'e xe'éxaino, kutí ákoepono xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe. ²⁰ Yoko ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuvé'ti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa.

²¹ Enepone sêno ivokóvoti îma, hane koyenópa atípo neko imá'ikene. Ivokóvone nê'e, ákomaka xe'éxaino neko sêno. Kúteanemaka koêku ne mopó'ape, ivókovone ákotimaka xe'éxaino neko sêno.

²² Enepono seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti, heú koéhiko kóyenoyea neko sêno, itea ako ápahuina ikoxé'exaxoati xapákuke. Heú koené'e ívohikeovo, ina ivokóvomaka ne sêno. ²³ Eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko exepúhikapa nekôyo? vo'oku heú kó'iyeahiko kóyenoyea ne sêno —kíxoanehiko.

²⁴ Ina yumopâhiko Jesus:

—Pahúkinovoke iséneunoa ra koekúti, vo'oku ákoyea yéxa koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koánemaka ne xunako Itukó'oviti. ²⁵ Vo'oku enepo exepúhikapane ne ivokóvoti, ákonemo koyénoti koane ko'ímati. Kutí koépotinehikomo ánju íhae vanúke, ovóxehiko Itukó'oviti. ²⁶ Ákoikopo yíhoikiku yútoeke Muíse koêku ne exépuhikopeamo ne ivokóvoti? Énomone yane koyúhoyeaku koêku ne kali xuve tikóti ixómoti iruméko ákoti ara'ákapu, xoko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Muíse, enepone koêti: “Undi Itukó'oviti, kuvóvone Ábraum, kuvónonemaka Izáki yoko Njáko” koêti.

²⁷ Yane hainá'ikopo kuvóvone ivokóvotine ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvóvone xâne iyukóvoti. Koati hána'iti pahúkeovo iséneunoa —kíxovokoxoane Jesus.

Koâti nokonéti ítúkeokono yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti

Mt 22.34-40; Lk 10.25-28; 1 Xu 5.3; Ap 2.4

²⁸ Yoko ápe éskiribaya, enepone íhikaxoti yútoe Muíse ixómoti kamokénoyea kixoku yúho'ixeokoko. Noixoâne unako yumópope ne Jesus, hara épemoa:

—Kuti ítukóvoxo koati nókone xâne ítúkea yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Enepone koâti nokonéti ya uhá koêti, énomone ne koêti: “Ítínoe íhae Izarâe, yakámokeno. Poéhane Vú-

nae Itukó'oviti ítukóvo ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

³⁰ Heru'ó íxea yomíxone koane iséneu koane xináko ákoyea omótova yokóvo ne Itukó'oviti Yúnae” koêti.

³¹ Kene ne pí'ape, hará'amaka: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáx-atikapapu, énomonemaka íxeaneyeye ne po'ínuhiko xâne” kôe. Ákone po'ínu páhoenoa Itukó'oviti ne xâne ítúkea hána'iti nokonéti ítúkeokono yara pí'âti.

³² Ina kixoá'ikomaka éskiriba ne Jesus:

—Ihikaxotí, koati únati yimópope, epó'oxo koati kaná'uti poéhayea ne Itukó'oviti. Ako po'ínu kuteâti, poéhane. ³³ Koane koati kaná'uti kónokea heru'ó kíxea uti vomíxone ákoyea omótova vokóvo, koane heru'ó kíxea uti visóneu koane xunako úti, epó'oxo kaná'uti-maka kónokea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, kuteâti kixoku ákoyea kamáxatikapapu úti. Énomoneoxo konokóvo yaneko vikó'iparaxea Itukó'oviti kuteâti hó'openohiko átake yoko po'ínuhiko vomínoake kuteâti —kíxoane.

³⁴ Noixeâne Jesus unáko ne yumópope, hara kíxoa:

—Ákone ahikapu itíkopivokumo xanena Itukó'oviti —kíxoane.

Yane ákone mapikóvoti épemo'ikea Jesus.

Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya

Mt 22.41-46; Lk 20.41-44

³⁵ Koeku íhikaxea Jesus ya témpulu, hara koe épemo'ikoke xanéhiko:

—Na kó'inoaye iséneu ne éskiribahiko, íhikaxinoke ítúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? ³⁶ Vo'oku koati teyonéti voxú'ikene Ndávi koyuhó'iyea koêku mekúke ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko kó'iyea: “Hara kíxoa Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone imókonomo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópití’ ” kôe. ³⁷ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne ítúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane Jesus.

Yoko koati úhepetinoa xanéhiko kámokenoyea.

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku ítúkeovo ne éskiribahiko

Mt 23.1-36; Lk 20.45-47

³⁸ Ina koemáka ne Jesus koeku íhikaxea:

—Yokóhiyanavao ne éskiribahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muíse, yómoti hamá kíxea ípovo kahá'ati ínix-eokono ítúkeovo teyonéti. Koane enepo yuhoíkokono koeku vékea ya none ovokúti, ahá'axomaka. ³⁹ Koáne ya íhikaxovoku hó'e yoko ya xapa ayuítí, yómotimaka ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekúti xoko ivátakoku koati payásotihiko. ⁴⁰ Itea inípono kixoku senóhiko ivokóvoti îma, kutí koe hu'uxeâti óvoku. Yane vo'oku kó'umokehiko ítúkea orásaum, kutí koéhiko koati ponóvoti. Itea yupihóvotimo tiveko ipíhopenekonoke ya po'ínuhiko xâne vo'oku kixoku ítúkeovo —kíxovokoxoane.

Koeku tiûketi pôreu sêno ákoti apeínoati

Lk 21.1-4

⁴¹ Koeku vatá kóyeyea ne Jesus yane hána'iti imokó-vokuti, inonexó kóyenoa ne kuríkokonoku tiûketi poreúti. Yoko ixómoti komomâ Jesus ne xanéhiko koeku kuríkea tiûketinaya. Êno xâne iríku kuríkoti ênoti tiûketiya. ⁴² Ina keno'óko sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati, kuríkóponoti kali pi'âti pe'u tiûketi ákoti axu'ína ovâti. ⁴³ Ina ihaxíhiko íhikau ne Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepora sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati, énomone xu'inâ pôreu yara uhá koeti po'ínuhiko poréxoti. ⁴⁴ Vo'oku enepone po'ínuhiko poréxoti, xoko haxa tiûketina véyo enepo porêxo. Kene ra sêno, heú kíxoa poréxea ne kali apeínoati, enepone mani kuvóvoneiko ya nókoneke —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus uk'éexeokonomo ne hána'iti imokó-vokuti

Mt 24.1-2; Lk 21.5-6

13 Ipuhíkopeane Jesus ne témpulu, ápe íhikau kixoâti:

—Íhikaxotí, yokómoma êno úhe'ene ra hána'iti péti koane oveâti xe'ókuke ipixoâti, koane itóvokuhiko ra mópoina pâredena.

² Ina kixôa Jesus:

—Neíxoa koeku uhá koêti ra hána'itinoe koexépoeti-hiko ítuke ra péti koane oveâti xe'ókuke ipixoâti? Ákomo ápahuina mópoina pâredena ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexeokono —kíxoane.

Turi kotíveti koekúti

Mt 24.3-14; Lk 21.7-19; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

³ Koeku ivátaheixea ne Jesus ouke kali mopôdi iháx-oneti Olívera, inonexó koépinoa neko hána'iti imokó-vokuti. Yane ápe épemo'ikoake evo Pêturu, Xuâum, Teâku yoko Ándere. Yoko ainóvotinehiko, ako po'i xâne xokóyoke. Hara kixóhiko Jesus:

⁴ —Yokóyuhoinovea ápepemo ra koekútihiko kixínevikemeku, yoko itukóvotimoye hoénaxovope enepo kausákapune ra uhá koeti koekútihiko kixene.

⁵ Yane turíxoane Jesus koyúhoyea koêkumo. Hara kôe:

—Yokóhiyanavonoe, maka hákone aupú'ikopiti.

⁶ Vo'oku enómo xâne simôti xepákukenoe iko'ítukexoti întza. “Undi páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” koetímo. Koane enómo ítone aúpu'ikea. ⁷ Enepo yeyekáxanoe ápeyeane ákoti tópi óvoku isukókoti koane kemané'emaka po'ínuhiko eyekoúti ápeyean kahá'ati isúkeokoko, hákonoemo kenóko'i, vo'oku konókoti kó'iyeanemoye itea yanê'e, ávomo simápu hunókoku ra mêum. ⁸ Vo'oku inúxotike apêtimo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'i poké'e. Koane apêti-hikomakamo nâti isukókoti. Ákomakamo tópi óvoku

iyuyôti poké'e koáne hímakati. Enepora koekútihiko, koati turí'ikonemo hána'iti tiveko koekúti.

⁹ —Itea usó yákoyenoe vo'oku yomokónotinoemo yuhoíkovokutike, koane nonékuke pahúkotihiko ya íhikaxovoku hó'e xanéhiko. Yihipóke'exokonotinoemo, epó'oxo yomokónotinoemo nonékuke ngovenâdohiko, koane nonékuke nâti yepemó'ikokonotimo vo'óngu. Kixínekonokenemoye motovâti keyúhoyi emó'um nonékukehiko. ¹⁰ Itea inúxotike, enepora inámati íhíkavoti ómonem, konokoâtimo koyúhoyeovo xapa xanéhiko ya uhá koeti poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum. ¹¹ Enepo yamakánanoene, koane kirikákanane xoko pahúkotihiko, hákomo pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yíúho yimópíke, itea koêkuti éx-okopike Itukó'oviti keyúhoyi yaneko ôra, énomonemo yokóyuhu vo'oku hainamo ukeâti xikóyoke ne yíuhómo, itea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne ikoyúhoxopimo. ¹² Apêtimakamo xâne kuríkoti koeti po'ínuhiko xoko payásotihiko xâne motovâti koépekeahiko. Kúteanemakamo kíxoaku há'a ne xé'a. Apêtimakamo isukópoti koati há'a yoko êno. Koati koepékopatimo. ¹³ Yupihóvatimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivonoe hokónuti. Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Simapúne ne hána'iti tiveko koekúti

Mt 24.15-28; Lk 21.20-24; 2 Ts 2.3

¹⁴ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Enepo neixânenoe ne êno váhere koekúti xoko ákoyeaku omótova óvea koesáyu'ixoati koane kotohínekexopati ne koati sasá'iti kixovókuti, hara ngôe vo'ókuke: (Yoko koêkuti yuhoíkoati rá'a, apásika éxea koêku kixó'ekone.) Enepohikone xâne ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa hána'itinoe mopôdi. ¹⁵ Kene koêkuti xâne ovoti ómomikokuke ouke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea koêkuti apeínoati itea aká'ikaneye okóho'yiea. ¹⁶ Kúteanemaka koêku ne ovóheixoti ya mêum, hákone aukópovo veyóponea po'i ípovo óvokuke. ¹⁷ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, senóhiko ihaikoti yoko ohíkotiko xe'éxa. ¹⁸ Yépe-maikoponoe Itukó'oviti ákoyeamo itúkapu ya xapa kásati ápeyeamo ra koekútihiko. ¹⁹ Vo'oku yaneko káxe-hiko, koati yupihóvatimo tivéko ne koekútihiko ákoti ápeyeaku ukeâti inâ itukôa Itukó'oviti ra kúveu mêum tukú koeti kó'oyene, epó'oxo ákonemo ápeyeaku kuteâti tivéko ra koekúti. ²⁰ Yoko eneponi kaxu'íkenexa Itukó'oviti neko káxe-hiko, ákoni iteóvati. Itea vo'ókukehiko ne noívokoe Itukó'oviti, enepohikone iháxiu itúkeovo xe'éxapone, ákomo káxu'íkenexa Itukó'oviti neko káxe-hiko.

²¹ —Yane enepomo áva kixópitinoe: “Harâ'a ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” íxekána, áko'o “Anêko yâko” íxekána, hákonoemo kitipôa, ²² vo'oku enómo koyúhoti itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, itea ákomo akána'u. Yoko enómakamo mahi porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, itea aínovo-

mo ákoti akaná'u. Itúkotihihikomo iyupánevoti yoko koekútihihiko ákoti noíxeokonoku kuteâti. Muhíkavamo ne koati noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xané-na, kalíhanimo iteokonohiko vo'ókuke.

²³Yokóhiyanavoikoponoe, vo'oku heú ngíxoane ngoyúhoinopeano tumúneke símeovo neko káxe —kíxovokoxoane.

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mt 24.29-31; Lk 21.25-28; 1 Ts 4.15; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7; 19.11

²⁴Ina koe'íkomaka Jesus:

—Yaneko káxehiko ikénepokemo ne kotíveti koekúti ngixínopikeno, ákonemo parexa uhápu'ine ne káxe, hahakú koetínemo. Koánemaka ne kohê, ákonemo aúhupu'i. ²⁵Irihíkotovimakamo ne hékere. Koánemaka ne po'ínuhiko apêti ya vanúkeke, itohínekexotimo.

²⁶Yane noixóponutinemo xanéhiko ngena'ákapa xapákuke kapási, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Xané ngixópotinemo êno hána'iti njunáko koane únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. ²⁷Yane ínamo mbahuhíka ovónje, enepohikone ánju íhae vanúke ho'úxoapea ne noívongoe, enepohikone koati njanéna, koêkutimo óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêum —koéne.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve figu

Mt 24.32-35; Lk 21.29-33

²⁸Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ívévakaikopo koêku ra xuve figu koáne ne ihíkavoti ínzokoake. Enepo inamápono ne káva'o koane tûti, yéxoaneno yé'exoepovone kaxena kevópope úko. ²⁹Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe ra koekútihihiko ngixínopikemeku, yexoâtinoemo yé'xeovone kaxéna. ³⁰Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone xanéhiko apêtino yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávovea kausákapu uhá koêti ra koekúti ngixínopike ápeyemo. ³¹Uké'etimo ra poké'e koáne-maka ra vanúke, itea enepora emó'um, ákomo uké'eyeku.

Kaxéna yoko orána ápepemo ne kíxone Jesus

Mt 24.36-44; 1 Ts 5.2; 2 Pê 3.3

³²—Enepone kaxéna yoko orána ápepemo ne koekútihihiko, ako exoâti itukóvotimoye, muhíkova ne ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti, muhíkovamaka ûndi, undi Xe'exa Itukó'oviti. Poéhane Nzá'a exôa. ³³Usokó yákyeponoe. Itíkapumaka iyukóvoti isóneu, (koane itíkamaka orásaum) vo'oku ákoyea yéxanoe ápepemo. ³⁴Hara koéneye, kuteâti koeku hóyeno yonoti po'i poké'e. Tumúneke ipúhikea óvoku, poréxo ne ahínoe éxea koêku ne ítukevo, koane ítúkino hoxéake ne póhutihiko ahínoe. Ínamaka pahukôa ne koyónoti pahapêti ixómoyea noímexopa. ³⁵Hukínóvoti ngíxeopinoo: Usokó yákyeponoe. Itíkapumaka iyukóvoti isóneu, vo'oku ako yéxa itukóvotimoye káxe nzeópope, undi kuteâti únae ovokúti seópotine, ítúkeovomo ya kiyakáxe, áko'o ya kuku yóti, áko'o ítúkeovomo ené'ixapune tapí'i, áko'o

ítúkeovomo yuponii koêti nzeópeamo. ³⁶Énomone yákoeneye maka enepo seopó angôe, hákone inu'ín-gopopi kuteâti koeku xâne imókoti. ³⁷Enepora yunzó'inopinoo, kúteanemaka yunzó'ino uhá koeti xâne: Hako kutí kê imokoo koyêti, itea itíkapu iyukóvoti isóneu —kíxovokoxoane Jesus.

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Xu 11.45-53

14 Yoko pí'aiko káxe ávoti ya kaxena áyui jûdeu hó'eke iháxoneti Páskoa, níkeakuhikomaka pãum ákoti kohiyákoati. Yoko enepohikone tuti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'omaka ne éskiribahiko ihíxaxoti yútoe Muíse, ixómotino oposí'ixo kixoku omé kíxea Jesus iká'akea koane koépeke.

²Hara kixókokonehiko:

—Itea ako yusíka ítúkeovo xapa ayuítu mará'inama ímaikexapu xanéhiko —kixókokone.

Jesus ya Mbétanea

Mt 26.6-13; Xu 12.1-8

³Yoko Mbétanea óvoheixo ne Jesus óvokuke Sí-maum, eneponeko unatípeati koati váhere arinêti iháxoneti lépara. Koeku ixómoyea níko ne Jesus, simóne sêno omoti íhaku xêru itukéti ya hopú'iti mopôti iháxoneti alabásturu. Yoko enepone ómone, puhí koa xêru iháxoneti nãrdú, ákoti ánahi, yupihóvoti-maka hepíko. Katatákoane sêno neko íhaku xêru, ina ovopú'iko Jesus. ⁴Xapákuke neko xanéhikoya, ápe poe'añoati isóneu. Hara kixókokone:

—Na koeti évokinoa ne êno kohépiti xêru? ⁵Yusikóneni kaványeovo, ínani parekékakana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i, vo'oku mani anu'úkoti námoe xâne ko'ítuketi ovâti yehí koeti kohê neko ésa'i —kixókokone.

⁶Ina kôe ne Jesus:

—Síkeane ra sêno. Na koeti ikétivexinoano koêku? Koati únati koekúti ítukeinonu, ⁷vo'oku kóyekunemo xepákukeno ne xâne ákoti apeínoati, yoko koêkuti kehá'yiku hivó'oxinoe, motóva. Kene ûndi, ákomo ángoyeneye xepákukeno. ⁸Enepora sêno, koati ítúkínonuti kali itóponone ítúkea. Kixínonukeno ne sêno, koati inúxinonoatine ne kixókonokumo múyom engaxápune. ⁹Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ya uhá koeti kúveu mêum, koêkutimo koyúhovoku ra inámati ihíkavoti ínzikaxone, koyuhókonotimakamo ítukeinonu ra sêno, puyákoponeovakemo okóvo xâne ra sêno —kíxovokoxoane.

Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti

Mt 26.14-16; Lk 22.3-6

¹⁰Yoko enepone Njûda Iskarióti, póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, pihóne yúho'ixoponea neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, kahá'ati kuríkea Jesus xokóyokehiko. ¹¹Yupihovó koéne elókeyea okóvo neko tutíhiko jûdeu kamoánehiko neko yuhó'ino Njûda, koane koyúhoinoanehiko poréxemo tiúketi. Yane

kúxoixoane Njûda unátiyeaku káxe motovâti kuríkea Jesus xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuíti
Mt 26.17-19; Lk 22.7-14

¹² Koati inúxoti káxe xapa áyui jûdeu yanekôyoke yaneko níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati, kaxena isúkeakuhikomaka kali xe'exa su'ûso, ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya Páskoa. Yaneko káxe, hara kixo Jesus ne íhikauhiko:

—Na kehá'a vónea kóyuseoponea úti ne vóvokumo níkea úti xapa ayuíti? —kíxoanehiko.

¹³ Yane ina pahukôa Jesus ne pi'âti íhikau. Hara kixo: a:

—Píhe pitivóko. Tekópotimo hóyeno koinoti póte puhí koati úne. ¹⁴ Hekápamo, ínamo ixêa ne únae ovokúti xoko úrukopovoku: “Na óvo ne kúveu ovokúti óvongumo níngéa xapa áyui Páskoa, úndi yoko ínzikauhiko? kixópi Íhíkaxoti” íxéamo. ¹⁵ Yane exóko-pitinoemo koati hána'iti kúveu ovokúti vanúkeke apêti mêsa yoko pánguhiko. Usó koyêtime uhá koetíya. Énomonemo keúsakinavi níkamó utíya —kíxoanehiko.

¹⁶ Úkeane pího neko pi'âti íhikau Jesus ya pitivóko. Yoko uhá koêti neko yuhó'inoa Jesus, aínovo tokopóvoti. Yane kóusokoanehiko neko níkamó xapa áyui Páskoa.

Exókoa Jesus itukóvotiye ne kurikoâtimo xapa xanéhiko puvâti

Mt 26.20-25; Lk 22.21-23; Xu 13.21-30

¹⁷ Hahaméne, ina pího Jesus koáne ne nduse koeti íhikau. ¹⁸ Koeku óvea xe'ókuke mêsa níkotíhiko, hara kixovokoxoa Jesus neko íhikau:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye póhuti xepákukenoe iníkonuti itúkoheovoti koeku hókeonu, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

¹⁹ Yane ikáxu'inehiko okóvo ne íhikau kameáne yûho. Yane pohú pohu koénehiko kíxea Jesus:

—Undíperameamo? —koénehiko

²⁰ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Koati anéyeti xepákuke, itínoe nduse koeti ínzikau. Énomonemo ne xané kixónuti yendémekea pâum utókuke. ²¹ Koati kaná'uti ngoépekeekonomo kuteâti koeku yutóxeovo ya emó'uke Itukó'oviti vo'ónguke, un-di íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea koati kotívetimo koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. Yusikóneni ákoyea ipúhika yara kúveu mêm —kíxovokoxoane.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoa

Mt 26.26-30; Lk 22.15-20; 1 Ko 11.23-25

²² Koeku níkeahiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porekéoamaka íhikau koane kixovokoxea:

—Víyano. Enepora pâum, mûyom kixó'eko.

²³ Yane ina namukôa ne enovópeti koane íkoro'ixeo-vo xoko Itukó'oviti. Yane pôrekexoamaka íhikau. Heú koéhiko énoyeova. ²⁴ Ina kixovókoaxopamaka:

—Enepora víyom, hane kixó'eko indína ovokínovoti- mo êno xâne, ésa'i (inámati) kixovókuti ítukeyino xâne ne Itukó'oviti. ²⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákonemo énoyeovangu hõ'o ra ha'i úva tukú koetímo yaneko káxe enambápunemaka inámati ho'o úva natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane.

²⁶ Ina imokóvohiko akenéti. Ikénepoke, pihónehiko oúke kali mopôí iháxoneti Olívera.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu

Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Xu 13.36-38

²⁷ Ina kixovókoaxopamaka Jesus ne íhikau:

—Hána'itimo poé'ayeanoe iséneunonu, koane uhá ketínoemo kiríkinu, kuteâti koêku ne yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Ngoepékoatimo ne koyónoti su'ûso, yane uhá koetí- mo itóhineheyee ne óyonone” koêti —kíxovokoxoane Jesus, ihókovati ne koyónoti su'ûso.

Zacarias 13.7

²⁸ Ina kixovókoaxopamaka:

—Itea enjepúkapano ungoépea xapa ivokóvoti, inuxó ngoépotimo tímúneke ya Ngalíleya.

²⁹ Yane ina kixôa Pêturu:

—Yusíkotimo poé'ayea isóneunopi ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koane kuríkeopihiko, itea úndi, áko- mo kalíhuina nguríkea nzókeopi.

³⁰ Ina kixôa Jesus ne Pêturu:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Kó'oyene yara yóti tumúnekemo pí'ayea éneo tapí'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

³¹ Itea inamá'axo koyuhôa Pêturu itúkeovo koâti kaná'uti ákoyeamo kuríka. Hara kôe:

—Ákomo kalíhuina ngoyúhoyea ákoyea énjapi, muhíkova okonókovo xané ngíxeopi képekikono —kíxoane.

Kúteanemaka koeku yûho ne po'ínuhiko íhikau Je- sus.

Koeku Jesus koióponovo kotíveti ya Njetisémani

Mt 26.36-46; Lk 22.39-46

³² Yane pihóne evo Jesus ya xoko omómikokuti iháxoneti Njetisémani. Simoánehiko, ina kixovókoaxo íhikau:

—Ívétakavonoe yáyeke koeku indúkoponea orásaum —kíxoane.

³³ Poéhane Pêturu, Teâku yoko Xuâum ómo. Yane turíxovone yupíheovo ikáxu'iyee okóvo ne Jesus koane eópeamaka hána'iti tiveko isóne. ³⁴ Ina kixohíko xá- nena:

—Yupihovó koéne êno hána'iti ikáxu'iyee ongóvo, kutí koe tiveko pevóti. Yavânenoe, hákonoe imêko —koéne.

³⁵ Kali ahikú koéne ne Jesus, yane ipúyukexo xaneâti ísu'okea nône poké'eke epêmo Itukó'oviti áhikux- opinoe ne êno tiveko koêkumo enepo akahá'a. ³⁶ Hara koe yûho:

—Pai, ako tiú'iti koekúti ya xikóyoke. Yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêkumo, itea haináya anjáke,

itea itúkapu yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

³⁷ Ina kayukópovomaka xokóyoke neko mopo'âti. Inu'í kixópane imókeahiko. Ina kíxo Pêturu:

—Imékoti Simaúm? Ako ite ákoyea iméka ya kúveu póhuti kali ôra? ³⁸ Hákonoe iméko, koane itika orásaum maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke. Vo'oku ya iséneuke, usó kéyeno, itea ya oránake mani kénokiku kétiu'ikivoxo, ú'uso koyéneoxo muyá'iyea iséneu —kíxoanehiko Jesus.

³⁹ Yane káyukopovonemaka itúkoponea orásaum. Kuteâti koeku yúho inúxotike, énomone koépone-makaye yúho. ⁴⁰ Yane káyukopovonemaka xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanemaka imóhikea. Koáhati yupihóvatinehiko êno uheko ixépa. Yane ákonehiko exa kixoku yúho.

⁴¹ Ina kayukópinovahikomaka Jesus. Yoko mopó'apene káyukopinova. Hara kíxoahiko:

—Yanéyeikonoe iméki koane yómomiki? Yápenenoe iméki! Simóvone ne ôra, nguri'ókokonoatinemo ne xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴² Yexépukanoe! Hingá, ken'ókone ne itúkoheovoti ingéneke, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxoane.

Ika'ákokonone Jesus

Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Xu 18.3-12

⁴³ Ixómoiko koyúho ne Jesus, simóne Njúda, póhuti yane nduse koeti íhikau. Yoko koati ênoti xánena omotíhiko hána'itinoe piríttau yoko pulô'i, isukópeti. Aínovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koane éskiribahiko íhíkaxoti yútoe Muíse, yoko po'ínuhiko payásoti xapa tuti júdeu. ⁴⁴ Yoko enepone itúkoheovoti ikéneke Jesus, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, ápe emó'uino ne xánenahiko tumúneke píheahiko. Hara kíxo: "Enepone hóyeno nz-iúnoneumo, énomonemo nê'e. Iké'akanenemo. Usó íxeixane ahúkoti koyonoâti koeku omópea" koéne.

⁴⁵ Ehá'axo símo ne Njúda, ahí'okovone Jesus. "Íhikaxoti" kíxoane. Yane siunoné kixone Jesus yúhoikea.

⁴⁶ Yane namúkonehiko Jesus, ínamaka ika'ákoa. ⁴⁷ Yane apé koene póhuti ya xapákuke íhikau Jesus hekoti hána'iti pirítauna. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínotihiko júdeu hó'eke.

⁴⁸ Ina kixôa Jesus neko xanéhiko:

—Undí'ikopo koati koyuvórixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti piríttau yoko pulô'i, isukópeti nemúkoponinunoe? ⁴⁹ Uhá koeti káxe, koati óvonzeixokunepo xepákukenoe ya hána'itike imokó-vokuti inzíkaxoti, yoko ákonoe iké'akanu. Itea kó'ino-keneye, koati konokoâti kousokeovo kuteâti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti mekúke —kíxovokoxoane.

⁵⁰ Yane kurí kixone Jesus ne íhikauhiko, kohó'ikene.

⁵¹ Yoko ápe homoêhou hokoâti ne Jesus. Poéhane lénso aú'okovo, ako po'ínu ípovo. Apé koéne namukoâti kaha'âti iká'akea. ⁵² Yane kurí kíxoane neko aú'o, mahupí koéne kohó'iyea.

Omokóno Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku júdeuhiko

Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Xu 18.13-14, 19-24

⁵³ Ina omohíko Jesus xokóyoke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke. Yane ho'úx-ovone uhá koéti ne tutíhiko sasedóti yoko po'ínuhiko pahúkoti xapákuke tuti júdeu, koánemaka ne éskirib-ahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. ⁵⁴ Kene Pêturu, ákone malíka kixoku hókea Jesus. Túkú kíxoa kíndanake óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti. Vatá kóyene xapákuke ahinoêtihiko xe'ókuke yúku, onokóvoti. ⁵⁵ Enepohikone tuti sasedóti koane uhá koéti neko pahúkotihiko xoko koati payásoti yúhoikovoku júdeu, opósikohiko xâne koyúhoti ápeyee pahúnevo ne Jesus, motovâti koyúhoyea tutíhiko motókeyea koépekeokono ne Jesus, itea ako ínixahiko kuteâti ne âha. ⁵⁶ Koati êno itukóheyeati koéku ne Jesus, itea iyúseo ákoyea akána'u vo'oku ákoyea akútikoko ne yúho.

⁵⁷ Ina exepúhiko po'ínu itukóheotimaka koeku Jesus. Hara kôe yuhóhiko:

⁵⁸ —Kámoa úti ra hóyeno kó'iyea: "Ngotohíneatimo ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koéxepoe xâne, ínamakamo ngaexépukapa pô'i ya kúveu mopo'âti káxe ákoti itukapu xâne koexépukopa" kôe —koénehiko.

⁵⁹ Itea muhíkova nekôyohiko, ako akútikoko yúho.

⁶⁰ Ina exepúko nonékuke xanéhiko ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, ina kíxo Jesus:

—Ákomo se'íkupa yúho ra xanéhiko koyúhoti ápeyee váhere ítike?

⁶¹ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ako ápahuina emó'u. Yane ina kayukópamaka koati payásoti sasedóti épemo'ikea Jesus. Hara kíxo:

—Énomone íti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? Koati'ikopo iti Xe'éxa ne êno hána'iti ihayú'iuti Itukó'oviti?

⁶² Ina kixôa Jesus:

—Úndi. Epó'oxo neixónutimo, undi íhae vanúke ikúti-pasikoponovoti xâne, vatá ngoyépotimo éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koéti. Neixónutimo ungapeâne vanúke koeku evénzekopea xapa kapásihiko —kíxoane.

⁶³ Énomone yanê'e kávarerekexopone ípovo muyókuke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, éx-okovope yupíheovo ímaikeovo vo'oku yuho Jesus, ina kôe:

—Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoveati pahúnevo râ'a. ⁶⁴ Kéminenoe yúho. Koati itúkovoti Itukó'oviti. Na kó'inoaye iséneunoe kó'oyene? —kíxovokoxoane.

Heú koéhiko neko tuti júdeu ínixeá kónokea koépekeokono ne Jesus.

⁶⁵ Yane ápenehiko apurú'okoti Jesus, koane ikanónenati koeku isúkeahiko xaneâti kíxeahiko:

—Mahí'ipepo iti koati porófeta, íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

Koánemaka neko koyónotihiko, isúkoamaka.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Xu 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Yoko ako alú'aka Pêturu kúveuke ne ovokúti vanúkeke xoko iyónokonoku Jesus. Ôvoheixoane kín-danake ne ovokúti. Yane ina pihinôa sêno, ahínoe neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'êke. ⁶⁷ Noixoâne sêno ne Pêturu ixómoti onokóvo, pono-ponó kixínoane úke ina kixôa:

—Koati itímaka xáneheixone ne Jesus íhae Nazâre.

⁶⁸ Itea hara kixoa Pêturu:

—Ako énja ne kixene. Koati ákoti enjâ ne yiúho —kixoane.

Ina ipuhíkopea Pêturu ne óvoheixoku. Hara yonópo xoko vekokúti xe'o pahapéti. Énomone yanê'e, éneone tapî'i. ⁶⁹ Noixópomaka Pêturu neko sêno, hara koépo-maka yúho nonékuke neko xanéhikoya:

—Enepora hóyeno, po'ínunemaka íhikau nê'e

—koéne.

⁷⁰ Itea káyukopomaka koyúhoyea Pêturu ákoyea éxa. Avo áxu'ikene ina kixopómaka Pêturu neko xanéhikoya:

—Koati kaná'uti itíkivo po'i xáneheixone ne hóyeno, vo'oku itímaka íhae Ngalíleya —kixoane.

⁷¹ Itea ikána'uxoane Pêturu koyúhoyea ákoyea éxa. Hara kixópamaka:

—Ako énja ne hóyeno kixenenoe. Ngayumáka-punemo ipihápananu Itukó'oviti enepo nzemekéke-xinapinoe —koéne.

⁷² Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneoponemaka ne tapî'i. Yoko pí'apene éneo. Yane puyákoponovane okóvo Pêturu neko yuhó'inoe Jesus, enepone koêti: "Tumúneke pí'ayea éneo tapî'i, mopo'átinemo keyuho ákoyea yéxanu" koêti.

Itukópinovo isóne ne Pêturu, ákone íta ne êno tiveko isóne, yane íyone.

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Lk 23.1-5; Xu 18.28-38

15 Yuponíne, ho'úxovone neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'êke, koáne ne po'ínuhiko payásoti xapa tutíhiko jûdeu, koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse, yoko uhá koeti ha'ínehiko yane koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Yane iká'akonehiko Jesus, ina omáhiko xoko Pilátu, kurikoâtihiko xokóyoke. ² Ina kixôa Pilátu ne Jesus:

—Ití'oxo natina jûdeu?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhupu'ikoa indúkeova —kixoane.

³ Yane koyúhoane tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'êke enó'yeya ítuke Jesus ákoti aunáti. ⁴ Ina kixopâ-maka Pilátu ne Jesus:

—Ako yiúho? Ako kéma yuhóhiko ra koyúhoti enó'yeya váhere ítike?

⁵ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus, ako yumápa, kutí'inoke yupihóvati iyúpaxeova Pilátu.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Xu 18.39-19.16

⁶ Ya kaxénake neko áyui jûdeuhiko, kóyekune kuríko-pea póhuti iká'aeti ne Pilátu, koêkutei épemone xanéhiko kuríkopeokono. ⁷ Yoko ápe hóyeno koéhati Mbarâba híyeuke neko ika'áhikovoti yanekôyo, vo'oku ápeyeya koépeu yaneko koturíhiko xâne okopóhiko nâti yanekôyoke. ⁸ Ina pího neko êno xâne xoko Pilátu epemóponoati kuríkopea póhuti iká'aeti kuteâti kixoku itúkeovo ya kaxena ayuíti. ⁹ Ina kixovókoxoa Pilátu:

—Kehá'anoe nguríkopea ra netína, itínoe jûdeu? —kixovokoxoane.

¹⁰ Yoko éxoa Pilátu itúkeovo imaíkinovoti Jesus ne tutíhiko sasedóti vo'oku iyókeovati xunáko, kutí'inoke kurikoâti xokóyoke. ¹¹ Yoko enepone tutíhiko sasedóti, ítokuxea okóvo neko xanéhiko kahá'ayea itúkeovo Mbarâba épemohiko kuríkopeokono. ¹² Ina kixovókox-opamaka Pilátu neko xanéhiko:

—Kene ra iháxoneti netína, itínoe jûdeu, namo ín-jaye?

¹³ —Kirúhuxa! —koénehiko yúho vaúkexea.

¹⁴ Ina kixovókoxopamaka Pilátu:

—Kutí'ikopo itúko pahúnevo râ'a? —koéne.

Itea inamá'axone koxunáko yúho vaúkexea kónokea kurúhuxeokono ne Jesus.

¹⁵ Vo'oku kahá'ayea iyúni'ikea xanéhiko ne Pilátu, kuríkopinoanehiko ne Mbarâba, ina pahúko yehépoke'exeokono Jesus. Yane kuri'okoanemaka neko xanéhiko kurúhuxoponea.

Koemóke'ea húndaruhiko ne Jesus

Mt 27.27-31; Xu 19.2-3

¹⁶ Ina ómo Jesus ne húndaruhiko kúveuke neko óvoku Pilátu, enepone óvokumaka natíxea. Yane heú kixoane ho'úxea ne po'ínuhiko húndaru ¹⁷ ina itukínohiko Jesus harará'iti ipovóti hamá koeti poké'êke, kuteâti ípovo nâti, ínamaka itukínoahiko kôroa, itea ainóvoti ka'aveti káva'o tikóti veínoa úhekexea, ina ipíheahiko tutíkuke ¹⁸ itúkotovihiko teyoâti. Yane hara koéhiko:

—Iháyu'ikakana ra natina jûdeuhiko! —koénehiko koémoke'eyea,

¹⁹ koane ipúsopu'ikeahiko ya pulô'i, koane ápu-ru'okeahiko, ina ipuyúkexeahikomaka nonékuke itúkotovihiko ihayú'ikoati. ²⁰ Uke'éxoanehiko komóhiyeya, ina veyopeâhiko ne harará'iti ípovoxeake-meku, ina itukópinoamaka ne koati ípovo. Úkeane omáhiko meúkeke kurúhuxoponea.

Kuruhúxonone Jesus

Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Xu 19.17-27

²¹ Yoko ápe hóyeno koéhati Símaum íhae Síreni ukopeâti mêum, vekopátimaka neko xêne. Yoko ha'a Alíxandere yoko Rúfu neko hóyeno. Énomone íkoinox-ohiko kurúhuna Jesus.

²² Yane ísimonehiko Jesus ya xoko iháxoneti Ngoúgota. ²³ Ina

porexóhiko Jesus víyum apêti ánahi iháxoneti mîra, enepone iyuhii kixoti ohonéti, itea ako énapa Jesus. ²⁴ Yane kurúhuxoanehiko, ínamaka haxakéx-okokoahiko ne ípovo Jesus. Yoko kuríkohiko inúxotike komomâti itukóvotimoye ípovo Jesus námoe póhutihiko. ²⁵ Yoko nóvene ôra kuruhúxoahiko. ²⁶ Tutíkuke kurúhuna Jesus ápe yutoéti koyuhoâti kurúhuxi-nokonoka. Hara kôe neko yutoéti: “Natina jûdeuhiko râ'a” kôe.

²⁷ Ápemaka pi'âti ómevoti, ha'ine Jesus kurúhux-eokono, poéha éxopeke, poéhamaka lopékuke. (²⁸ Yane koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti, eneponeko koéti: “Kutí kixókono váhere xâne ákoti aunáti ítuke” koéti.)

²⁹ Enephikoneko xâne hunoneâti, koémoke'e Jesus koane kayákakinoa tûti. Hara koéhiko:

—Mahi ketohíneatimo ne hána'iti imokóvokuti koane mahi kexépukopatimakamo ya kúveu mopo'âti káxe!

³⁰ Keítapapuikopo, koane yevésekapí ne kurúhu —kíxoanehiko.

³¹ Kúteanemaka kíxoaku tutíhiko sasedóti koémoke'eyea, koánemaka ne éskiribahiko, enepone ihákaxoti yútoe Muíse. Hara kixókohiko:

—Eneporâ'a, koítovopepo po'íhiko xâne itea ákone xunáko koítovopevo. ³² Mahi koati Mésiya, páhoe Itukó'oviti koiteovo xâne, natínamaka Izarâe! Evéseka-peakopo ne kurúhu motovâti noíxea úti, ínamo vakutípoa —koénehiko.

Koánemaka neko ha'ine kurúhuxeokono, koémoke'eamaka.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Xu 19.28-30

³³ Itumúkone káxe, hahámone uhá koeti kúveu mêm tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe.

³⁴ Itopónone mopo'âti ôra, koati kohonókoti emó'u ne Jesus. Hara koe hónoti yúho váúkea ya emó'uke:

—Eloí, Eloí, lama sabakitáni? —koéne.

Yoko hara koéti neko yúho: “Unaém, Unaém, na koeti kurí kixínenu?” koéti. ³⁵ Xapákuke neko xanéhiko kamoâti, ápe koéti:

—Yokómomapihi koêku, Íliya iháxiko —koéhiko.

³⁶ Ina apê póhuti xapákuke neko xâne ehakóvoti, kalaká'ikoponoti esponja xoko víyum-hí koéti, ina ipíhoa kirípuhike étakati ipíhoati pahákuke Jesus, iyúkoati. Ina kôe:

—Vokómomavo veyópeaxomo Íliya —koéne.

³⁷ Ina apépomaka koati êno hónoti emo'u Jesus. Yane ñhunokoane ne omíxone, ivókovone.

³⁸ Yoko énomone yaneko ókoku ôra, ívarereo neko êno kopópoti váhere haxakoâti kúveu neko hána'iti imokóvokuti. Koati kukúkeke ívarereo ukeâti vanúkeke yonoti poké'eke.

³⁹ Enepone tuti húndaru xe'ó koyêti nonékuke kurúhuna Jesus, noixoâne kixoku ivókeovo ne Jesus, hara kôe:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ra hóyeno —koéne.

⁴⁰ Ápemaka senóhikoya ákoti malíka okínoaku ixó-moyea komóma. Xapákuke neko senóhiko, ápe Mariya Mandâlena; yoko po'ímaka koéhati Mâriya, enepone eno Yúse yoko Teáku. Yoko énomone ne Teáku nihí'iti yane po'i koéhati Teáku. Ina apémaka Salúme.

⁴¹ Enephikora sêno, áinovo xanéheixoti Jesus ovo'íko ya Ngalíleya koane huvo'óxoatine ya nókone. Enómaka po'ínuhiko sêno xaneâti ne Jesus koeku yónea Njeruzálem.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mt 27.57-61; Lk 23.50-56; Xu 19.38-42

⁴² Kiyoné'e káxe, koeku itúkeovo kóyuseovopene jûdeuhiko vo'oku áyui, koáne ye'ékotinemaka úrukeovo ne sâputu, ⁴³ ápe hóyeno koéhati Yúse íhae Arimáteya, hóyeno koati teyonéti ya xapákuke tutíyehiko koatíke payásoti yúhoikovoku jûdeu. Yoko koati kuxoíxoati nê'e símeovo ne kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Yane kóxonakovo píhea xoko Pilátu, epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke.

⁴⁴ Iyúpaxova Pilátu neko eyékou ivókeovone Jesus, ina ihaxíkoa neko tuti húndaru epemó'ikoati itúkeovo koati kaná'uti ivókeovone. ⁴⁵ Exoâne xoko tuti húndaru kaná'uyea ivókeovone ne Jesus, yane síkoane neko Yúse veyópea muyo Jesus. ⁴⁶ Úkeane pího veyóponea kuruhúke. Ina aupíxoá ya kalísoti ipovóti vaneu, enepone iháxoneti líyum, iyonoâti xoko uhôro kehoéti mopoíke. Yane ínamaka kohokôroroko mopôí exé-eake ne uhôro. ⁴⁷ Yoko noíke'eheixoa Mariya Mandâlena iyónokonoku neko muyo Jesus, koánemaka Mâriya, eno Yúse.

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-8; Lk 24.1-12; Xu 20.1-10

16 Evesékone sâputu, pihóne Mariya Mandâlena; yóko'omaka ne po'i koéhati Mâriya, enepone eno Teáku; koánemaka po'i sêno iháxoneti Salúme vanéxoponea kohépiti xêru óvo'okopemo Jesus. ² Koati yuponii koéti lûmingu ínati ipuhíko káxe, pihónehiko xoko ekóxononoku Jesus. ³ Ina kixókohiko:

—Kutimo veyinó'ovea ne mopôí exexoâti ne uhôro? —kixókohiko.

⁴ Simoánehiko, noíxoane ahíkuxeokonone neko mopôí. Yoko koati yupihóvati pu'íko. ⁵ Urúkovanehiko neko ekóxononoku Jesus, tokononé koene kutí koeti homoêhou hóhopu koyêti ípovo, vatá koyêti ya éxopeke. Yupihovó koéne kónoko'iyeahiko ne sêno xaneâti hána'iti píkea. ⁶ Ina kôe neko yuhó'ixoati:

—Hákonoe kenóko'i. Koati Jesus íhae Nazâre yopósikoponone, eneponeko kuruhúxonoti, itea exépukopone nê'e, áko'one yâyeke. Yokómomapihi ra ekóxononoku. ⁷ Kó'oyene yéta'akapana ne íhikauhiko yoko Péturu inuxó koépeamo ne Jesus timúnekenoe ya Ngalíleya. Yâkonoye neixópatinoemo kuteâti koeku yuhó'ínopi yanekôyo —kíxoanehiko.

⁸ Yane ipúhikopeane senóhiko neko ekóxononoku Jesus. Koati ehakópovotihiko pihópea vo'oku yupíheovo

píkea koane koyó'ikeyea. Ako éto'oepo koêku neko noíxone vo'oku píkeahiko.

Exókopovo Mariya Mandâlena ne Jesus

Mt 28.9-10; Xu 20.11-18

⁹ Koati yuponii koêti ya lûmingu, exépukepo ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Mariya Mandâlena itukóvo in-úxoti éxokopovoke inâ exepúkopo. Énomone neko Mâriya koítovone Jesus, enepone kopúhikopeaku seti koeti ndémoniu. ¹⁰ Yane pihóne Mâriya éto'okoponeahiko neko ha'íneheixone Jesus ixómoti isoné'ekovo koane íyoyea. ¹¹ Itea ako akútipoahiko kameáne yúho exépukepeane koane noíxopea.

Exókopovo Jesus ne íhikauhiko

Mt 28.16-20; Lk 24.13-49; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

¹² Ikénepoke, kópoe'akopovo ne Jesus, koane éxokopovo po'i pi'âti kutipoâti yonotíhiko ya mêum.

¹³ Yane pihóne neko pi'âti éto'okoponea neko po'ínuhiko íhikau Jesus, itea ákomaka akútipokonohiko yúho.

¹⁴ Ikénepoke ina exókopovamaka Jesus neko unze koeti íhikau koeku ixómoyea níkhiko xe'ókuke mêsa. Sayá'ikoa Jesus vo'oku ákoyea akútipoahiko koane vo'oku tiú'iyea omíxone yaneko ákoyeakuhiko

akútipoa yúho neko noixópati exepúkopone. ¹⁵ Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Pihénoe yara uhá koeti kúveu mêum.

Yokóyuhoinoa uhá koeti xâne ra inámati íhíkavoti omínombike. ¹⁶ Uhá koeti xâne kutipoâti, koane ahíkovoti ya inzáke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti akutípoa, yonópotimo ipihóponovokutike. ¹⁷ Enepone kutipoâti, harâ'a ra iyupánevoti ítukemo, hoénaxovepe njunáko xokóyoke. Ya inzáke, kopúhikopotimo ndémoniu urúkovoti xoko xâne, koane koyúhotimo inámatihiko yuhôti ákoti itukapu yúho. ¹⁸ Motovâtimo namúkea koéxoe koane énoyeovo ekâti koépekoti, kuteâti vé-nenu, itea ákomo yuvâti. Koane ipíhahiko vô'u tutíkuke ka'aríneti, itóvotihikomo —kíxovokoxoane Jesus.

Pihopóne Jesus vanúkeke

Lk 24.50-53; Át 1.9-11

¹⁹ Uke'éxoane Vúnae Jesus yúho'ixea neko íhikauhiko, pihópone vanúkeke. Ivátakopone éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokone Itukó'oviti. ²⁰ Yane pihónehiko neko íhikau koyúhoponea koeku Jesus ya uhá koeti yónokuhiko. Yoko huvó'oxoamaka Vúnae, kouhápu'ikeati kaná'uko ne yúho yane iyupánevoti poréxoake itúkea.

Hunókokune.

Lúka

Lúka koéha yutoxoâti ra koyuhópeti. Énomonemaka yutoxôa ne koyúhope Átu. Xoko Kolósensi 4.4 vínixea itúkeovo ndútu neko Lúka. Enepone po'ínuhiko yutóxoti koeku Jesus, enepone Máteu, Márku yoko Xuâum, aínovo jûdeu. Poéhane Lúka ako itukápu jûdeu xapákuke. Teófilu koéha ne hóyeno pahúkinoake Lúka ne yútoe. Hainámaka jûdeu nê'e.

Yane yútoe, koyúhoa Lúka koêku ne Jesus ukeâti inâ apê yara kúveu mêum tukú koeti pihópone vanúkeke. Kene ya Átu, yutóxoá itone itúkea neko ápostulunahiko Jesus vo'ókuke ne xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyokehiko, ike pihópone Jesus ya vanúkeke.

Enepone Máteu yoko Lúka, aínovo yutoxínoveati îha ne oxúnoekene Jesus xoko turi yútoe. Yane yútoe Máteu, hane koukeovo xoko Yúse, há'axeovoke Jesus yonópote tukú koeti xoko Âbraum, koati turi jûdeu, exókoveati yanê'e motókeyea itúkeovo natina jûdeu ne Jesus. Ene itúkinovo tukú koeti xoko Âbraum ne iha oxúnoekene Jesus ya yútoe Máteu. Kene Lúka, xoko iyénoxapa Mâriya, enepone eno Jesus koukea éxokovea iha oxúnoekene Jesus tukú koeti xoko Âdaum, enepone inúxoti xâne yara kúveu mêum. Itúkinovo xoko Âdaum koukea Lúka ne yútoe, koati exókoviti itúkeovo uhá koeti xâne yara kúveu mêum simíno ne Jesus koíteova, kene haina pohúneti jûdeuhiko. Énomonemaka so'ixóvoxo, íhaxopinovake Jesus ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

So'ixinoveamaka Lúka yara yútoe kóseanayea Jesus ne xâne ka'aríneta, koane xâne kixeóvovoti ákoti itúkonoke, koane xâne ákoti apeínoati, koánemaka xâne puvonéti kuteâti neko koperáxinotihiko nâti, yoko xâne íhae Samâriya, koane xâne pahukóvoti, yoko senóhiko.

1 Enóne xâne itúkoti xunáko kókoyuse kíxea yutóxea koêku ra koekútihiko kousókotovotine xapákuke úti yaneko káxehiko pihotíne. ² Enepone yútoehiko, hane koyúhoinovi, noíxone ne xanéhiko noixoâti ra koekútihiko ukeâti inâ turixóvo, enepohikone koyuhoâtimaka ra emo'u Vúnae. ³ Ngoánemaka, íninja unáko yundóxinopea ra koekúti Teofilú, iti hána'iti teyonéti xapákuke úti. Yoko enóne ngóxuna'ixeovo ombósikea uha-uhá ngíxea énjea koêku ra koekútihiko ukeátine inâ turixóvo, koane kókoyuse ngíxoá yundóxinopea ukeâti tûri tukú koeti hunókoku, ⁴ maka yéxaneoxo itúkeovo koati kaná'uti ne íhíkauvoti íhikexokonoke.

Koêku Nzakâriya yoko Izâbe

⁵ Yaneko káxehiko itukóvoiko nâti ne Êrodi ya poké'exa Njúdeya, ápe hóyeno koéhata Nzakâriya. Enepone hóyeno, sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke itukóvoye. Yoko ápe iháxakokuhiko ne sasedóti, vo'oku ahe'ó ahe'o kíxeokoko ítukeye. Enepone iháxakoku Nzakâriya, xoko ítukeye Âmbiya óvo. Izâbe koéha yêno neko Nzakâriya. Yoko iyénoxapamaka sasedóti neko yêno. ⁶ Koati ponóvoti kixoku itúkevohiko nonékuke Itukó'oviti neko pi'âti. Koati itukoâtihiko heú koêti ne yutoxóvoti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse, koane heú koêti ne páhoenovoti Itukó'oviti vitúkea, ⁷ itea ako ápahuina xe'éxa. Akó'oti okoxé'exa neko Izâbe. Yoko koati yekotíxotinehikomaka neko pi'âti.

Inâ koyuhóvo ipúhikeamo Xuauum Mbátita

⁸ Po'íke káxe, ixómoti ko'itúke sasá'iti ítukeye Itukó'oviti ne Nzakâriya, vo'oku símeovone kaxena ko'ítukeye. Yoko kuríkohiko ne sasedóti inúxotike, ⁹ kuteâti kíxoakuhiko itúkea motovâti éxea itukóvotiye xapákuke urúkovatimo ne sasá'iti iháxakoku kúveu ne hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu, itúkoponea ne itukétiya. Yoko xoko Nzakâriya iríkovo ne kûrehiko kutí'inoké urúkovati oró'okoponea ne ísensu kixonéti, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepone êno úheti ihópune oro'ókokono. ¹⁰ Kene ne xanéhiko, ôvane meúkeke itúkotihiko orásaum koêku oró'okea ísensu ne Nzakâriya. ¹¹ Yane apé kó'inoane ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Xe'ó kó'iyeeane éxopeke oró'okovoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ¹² Noixoâne Nzakâriya, kónoko'i. Yupihovó koe píkea. ¹³ Yane hara kíxoá ánju:

—Hako píke Nzakariyá, vo'oku kámoane Itukó'oviti ne yorásauna. Apêtimo xi'íxa, hóyeno kalivóno, xoko yíno Izâbe. Xuâum íheximo. ¹⁴ Hána'itimo elókeko yokóvo, koane hána'itimo úhepeko isénevo vo'ókuke. Enómakamo xâne elokeâti okóvo ipuhíkane. ¹⁵ Koati hána'itimo teyonéti ítukeye Vúnae. Ákomo énapu víyum koane koêkuti kó'iyeeovoku ekâti, epó'oxo ukeátinemo okóvoike êno, xúnatimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁶ Koane enómo xâne xapákuke íhae Izarâe ponopóvoti hókea Itukó'oviti, Únae, vo'ókuke nê'e. ¹⁷ Énomonemo inuxíno Vúnae, koane xúnatimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke kuteâti koêku xoko Íliya, eneponeko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone kutí'in-

omo ponopóvoti kixoku hókea Itukó'oviti ne xanéhiko kó'oyene, kuteâti koêku póneovo hókea oxúnoekene mekúke. Énomonemakamo kutí'ino koyúseopoti kixoku itúkeovo ne xâne ákotihiko itukâ ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, koane hokopâtimo ne xêne hókone xanéhiko ponóvoti isóneu. Yanê'e, usó koyêtimo ne xanéhiko kutípea emo'u Vúnae simané'e xapákuke —kíxoane ánju.

¹⁸ Ina kixôa Nzakâriya:

—Namo ngíxoaye énjea itúkeovo kaná'uti? Vo'oku yéngotixone, koane yupíhovonemaka hóvenoxea ne múnjone —koéne.

¹⁹ Ina kixôa ánju:

—Undi Ngabiríye, undi ovóheixoti xoko Itukó'oviti nguxó'ixeati koêkuti kovóxenuku. Énomone pahukónu yúnzo'ixoponeopi koane ngoyúhopoinopea ra únati eyekoúti. ²⁰ Itea vo'oku ákoyea yakútipoa ra yúnzo, ukeátine kó'oyene, ákonemo ite keyúhoyi. Ákonemo ipúhika yemó'u tukú koetímo yaneko káxe kausákapune ra koekúti ngxínopike. Yoko kousókovotimo simapúne koati kaxéna —kíxoane ánju neko Nzakâriya.

²¹ Yoko kohíxopovane xanéhiko ne Nzakâriya koane iyúpaxeovahiko yupíheovo xu'íkeneyea kúveuke ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti. ²² Ipuhíkopone, ákone ita koyúhoyea. Yane exó kíxoane xanéhiko ápeyeya noíxone ukeâti xoko Itukó'oviti kúveuke neko sasá'iti iháxakoku témpulu. Vô'u veínoane Nzakâriya éxokea ne xanéhiko âha koyúhoyea koêku ákoyea ita koyúhoyea.

²³ Evesékone kaxéna ne Nzakâriya itúkea ítuke nonékuke Itukó'oviti, pihópone óvokuke. ²⁴ Ehane íhaiko ne Izâbe, yêno. Kúveu singu koeti kohê, ôvoheixoane Izâbe óvokuke, ákone ipúhika. Hara kôe:

²⁵ —Koati hána'iti seánakonon Vúnae. Kó'oyene, ákonemo noixó ínjakana —koéne.

Koêku etó'okoa ánju ne Mâriya itúkeovomo eno Jesus

²⁶ Sei koenê'e kóhea ne Izâbe íhaikea, pahúkopamaka Itukó'oviti ne ovóxe íhae vanúke, enepone Ngabiríye. Pahúkoa ya pitivóko koéhati Nazâre ya poké'exa Ngálíleya. ²⁷ Xoko inámatiko árunoe ávoti oko'íma pahúkokono. Yoko hoénaxoane hóyeno koéhati Yúse itúkeovomo yêno neko árunoe. Enepone Yúse, koati ámoripono Ndávi, enepone hána'iti nâti mekúke. Mâriya koéha neko árunoe yenómo. ²⁸ Urúkovane ánju neko ovokúti xoko óvoheixoku ne Mâriya, hara kíxoa:

—Aéloke yokóvo. Koati únati kêku. Anéye ne Vúnae xikóyoke —kíxoane.

²⁹ Itea koyó'i ne Mâriya kameáne yúho. Akó'oti exína isóneu kixínoakeneyé ánju emó'uino. Yane opósikoane ya isóneuke kixó'ekone neko yúho. ³⁰ Ina kixôa ánju:

—Hako píke Mariyá. Koati únati isóneunopi Itukó'oviti. ³¹ Iheikotimo, koane kexe'éxatimo hóyeno kalivôno. Jesus íheximo. ³² Koati hána'itimo teyonéti nê'e. Iháxeokonotimo Xe'éxa ne koati Payásoti ya uhá koêti. Porexóatimo Vúnae Itukó'oviti itúkeovo koati hána'iti

nâti kuteâti koêku Ndávi, enepone oxú'ikene. ³³ Ákomo hunókoku itúkeovo natina amósenopono Njáko. Koati ákotimo hunókoku natíxea —kíxoane ánju ne Mâriya.

³⁴ Ina kixôa Mâriya:

—Namo kixó'oye ngoêku? Undí'iko árunoe, avo yúho'ixeonuku hóyeno —kíxoane.

³⁵ Ina kixôa ánju:

—Evesékotimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xikóyoke. Koati xúnatimo xikóyoke xunáko ne Vúnae, enepone koati Payásoti ya uhá koêti. Énomonemo porexópi kexé'exayi, kutí'inokemo iháxokonoti Xe'éxa Itukó'oviti ne sasá'iti kalivôno ipuhíkotimo. ³⁶ Kene enepone iyíno, Izâbe, apêtimakamo xe'éxa koêku hóvenoxeane, hóyeno kalivôno. Sei koene kóhea yoko koyúhokono ákoyea okóxe'exa. ³⁷ Kó'inokeneyé, vo'oku ako koekúti ákoti itâ itúkea ne Itukó'oviti yane uhá koeti yúho itúkeamo —kíxoane.

³⁸ Ina kixôa Mâriya:

—Usó ngóye, koêkuti isóneunonu Itukó'oviti. Kaúsakapunemo njokóyoke kuteâti ra yihó'inonu —kíxoane.

Yane pihópeane neko ánju.

Xo'opêpoinoa Mâriya ne Izâbe

³⁹ Yaneko káxehiko, kóusokovo ne Mâriya. Éhakovo píhea ya pitivóko ovoti xapa mopôti poké'exake Njúdeya. ⁴⁰ Simoné'eya, úrukovone óvokuke Nzakâriya koane yúhoikea Izâbe. ⁴¹ Ehá'axo kámoa Izâbe ne emo'u Mâriya yuhoíkoane, ehévokovo ne kalivôno okóvoike Izâbe. Koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Izâbe ⁴² ina kohonóko emó'u koyúhoyea. Hara kôe:

—Koati yupihóvoti unako kêku ya uhá koeti po'ínuhiko sêno. Koánemakamo ne xi'íxa, koati únati mo koêku ya uhá koeti po'ínuhiko kalivôno. ⁴³ Ako omóndokea síminu, iti eno Únaem. ⁴⁴ Vo'oku ehá'axo ngámoa ne yemó'u yihoíkonumeku, ehévokovo ne kalivôno ongóvoike, yupihóvoti elókeyea okóvo. ⁴⁵ Koati únati kêku, iti kutipoâti ne yuhó'inopi Vúnae vo'oku kousókovotinememo ne yuhó'inopi —kíxoane Izâbe.

Akene Mâriya

⁴⁶ Ina kôe ne Mâriya:

—Koati yupihóvoti ngahána'ikea ra Itukó'oviti, Únaem. ⁴⁷ Koâti hána'iti elókeko ongóvo vo'oku Itukó'oviti, enepone Koitóvonuti, ⁴⁸ vo'oku puyákeovonu okóvo, undi kixeóvovoti ovóxe. Ukeátine kó'oyene, inixoâtinemo uhá koeti xâne itúkeovo koati únati ngoêku, ⁴⁹ vo'oku koati hána'iti ítukeinonu Itukó'oviti, enepone Xúnati ya uhá koêti. Koati sasá'iti ne íha. ⁵⁰ Ako hunókoku seánakoa ne uhá koeti teyoâti. Enepone seánako, anêkomaka oúkeke xe'éxaxapa yoko ámoripono xâne kutipoâti. ⁵¹ Kouátata'ixoa Itukó'oviti ne hána'iti xunáko. Íkorokoa ne inixópovoti itúkeovo payásoti, ixané kixópa ne âha itúkea. ⁵² Íkorokoa ne payásotihiko yane itúkeovo hána'iti

pahúkoti. Hane kapáyasokopo xâne ákoti xunáko koane ákoti apayáso. ⁵³ Poréxopamaka êno únatinoe koekúti ne xâne kutí koeti épeu hímakati. Kene ne iríku, veyópea apeínoati. ⁵⁴ Huvó'oxovi, uti íhae Izarâe, uti ovóxe, kuteâtímaka yuhó'ino voxúnoekene itúkeamo ya seánakovike. ⁵⁵ Énomone neko yuhôti ákotinemo uké'eyeaku, yuhó'ino Ábraum koánemaka ne uhá koeti ámoripono. Énomone itúko ne Itukó'oviti kuteâti yuhó'ino voxúnoekene mekúke —koéne ne Mâriya.

⁵⁶ Yoko mopó'a kohê ovóponoa Mâriya xoko Izâbe. Yane pihópone óvokuke.

Koêku Xuuum Mbátita inâ ipuhíko

⁵⁷ Simovóne kaxena ipúhikope xe'éxa ne Izâbe, hóyeno kalivôno koxé'ixa. ⁵⁸ Enepone múxonehiko evo Izâbe oveâti xêrerekuke óvoku, koánemaka ne iyénoxapa, eyékoxoane koêku ne hána'iti seánakoa Vúnae, koane huvó'oxoponeahiko ya hána'iti elókeko okóvo. ⁵⁹ Oitú koené'e kaxéna ne kalivôno, sirkunsidá kíxoanehiko. Yoko kahá'ane xanéhiko íhaxopea iha há'a, ⁶⁰ itea hara kíxoahiko êno ne kalivôno:

—Ákomo kalíhuina koéhapea iha há'a râ'a. Xuuum koéhamo —kíxoane.

⁶¹ Ina kixokóno:

—Ítea ako ápahuina iyíno koehâti ne ihâe —kixókonone.

⁶² Ina epemó'ikeahiko há'a ahá'inoa koéhayea ne kalivôno. Vô'u veínoahiko épemo'ikea. ⁶³ Yane épe-mone kali tâpoa ne Nzakâriya, yutóxoku. Hara koe yú-toe: “Xuuum koéha râ'a” koéne. Yoko heú koe xâne iyú-paxeova neko koekúti. ⁶⁴ Ehá'axo yutóxoaxo Nzakâriya, koyúhopone, ákone itopeâti nêne. Koyúhopone koane iháyu'ikopea Itukó'oviti. ⁶⁵ Yupihovó koéhiko píkea heú koêti neko xâne ko'óvokutihiko xêrerekuke óvoku. Koane tumúne yóno itóhineyeya neko koekúti xapákuke ne ko'óvokuti ovâti neko poké'e xapa mopô'i ya Njúdeya. ⁶⁶ Êno itúkino isóneu uhá koeti xâne kamoâti, koane kó'iyeahiko:

—Kutímeamo itúkovo ra kalivôno apayá'inane? —koéhiko.

Yoko koati apêti xunako Vúnae xokóyoke ne kalivôno.

Ihayú'iko Itukó'oviti ne Nzakâriya

⁶⁷ Enepone Nzakâriya, há'a ne kalivôno, koati xúnati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Yane turíxovone koyúhoyea koekúti ávoti simâpu kaxéna. Hara kôe:

⁶⁸ —Viháyu'ika ne Vúnae Itukó'oviti, kuvóvone íhae Izarâe, vo'oku simóne huvó'oxoponeovi, uti xanéna, koane veyópeovi ya vóvoheixea opékuke xunako vanáne. ⁶⁹ Pahúkinovine koati xúnati Koitóvoviti ukeâti xapa amósenopono Ndávi, enepone ovoxe Itukó'oviti mekúke, ⁷⁰ kuteâtímaka neko koati yuhôti, yuhu Itukó'oviti mekúke pahúkeamo, enepo evékinovea xoko sasá'itihiko ovóxe koyuhópoinoati emó'u xapa xâne. ⁷¹ Kó'inokeneye motovâti koíteovovi ya vanáne-

hiko, yoko ya xunáko ne uhá koeti puvo'óviti. ⁷² Koati koseánati ne voxúnoekene, koane puyákoponovamaka okóvo kousokea neko sasá'iti yuhó'inoa mekúke. ⁷³ Énomone neko koati yuhôti, yuhó'ino voxú'ikene Ábraum ⁷⁴ víteovamo ne vanáne, koane hókeamo uti Itukó'oviti ákoti pícone úti, ⁷⁵ koêkumaka sasá'iyeya yoko póneovo kixoku vitúkeovo nonékuke ya uhá koeti kaxena úti yara kúveu mêum. ⁷⁶ Kene íti kalivonó, ihéxikonotimo páhoe Itukó'oviti, enepone koati Payásoti ya uhá koêti, koyúhoinoa emó'u. Vo'oku itínemo inuxínoa ne Vúnae, mihi'ókinoatimo oxéne itúkea ítuke xapákuke xâne. ⁷⁷ Yexókoatimo ne xanena úti koíteovamo Itukó'oviti koane kotúyopinoahiko pahúnevo, ⁷⁸ vo'oku koati yupihóvoti itúkeovo seánati ne Itukó'oviti. Énomone kutí'inoke isíminovitinemo hána'iti kouhápu'ikoviti íhae vanúke, ⁷⁹ maka kaúhupu'ikanemo ne ovoti hahákutike, enepohikone kutí koeti ákau pevóti hoenáxovotine yonópeamo ipi-hóponovokutike, koane évekavinemaka xoko xêne óvoku unako koeku úti ya ikéneke Itukó'oviti —koéne Nzakâriya.

⁸⁰ Yoko tumúne yóno payá'iyeya neko kalivôno koane ukóponea éxea Itukó'oviti. Ehane óvoheixo mêum ákoti apêti tukú koeti simovóne kaxena éxokeovo xanéhiko íhae Izarâe.

Koêku inâ ipuhíko Jesus

Mt 1.18-25

2 Yaneko káxehiko, ápe yúho neko koati payásoti nâti, enepone Seza Augústus, koyúhoti kónokea yutóxoponea íha ne uhá koeti xâne natíxokuke, motovâti kayúmakexeokono yé'akeye xâne apêti yaneko uhá koeti poké'e óvoku natíxea. ² Yaneko inúxoti yutóxopono íha ne xanéhiko, Sîreniu itukóvo ngovenâdo ya poké'ixa Sírea. ³ Uhá koêti neko xanéhiko, kónoko yutóxoponea íha xoko pitívoko koati úkeaku oxú-noekene.

⁴ Yane pihónemaka Yúse ukeâti Nazâre, pitívoko ya poké'ixa Ngálíleya. Hane yóno Mbélem, pitívoko ya Njúdeya, enepone pítivokona Ndávi, nâti mekúke. Yonínoake Yúse vo'oku itúkeovo ámoripono Ndávi. ⁵ Pího yutóxoponea íha koánemaka iha Mâriya, yêno. Yoko ihaíkotine ne Mâriya. ⁶ Koêku óveahiko ya Mbélem, simóvone kaxena koxé'exayea. ⁷ Hóyeno kalivôno koxé'ixa, koati inúxoti xe'éxa. Ina aupíxoaxo ya ipovóti, yane tunukú kíxoane kúveuke kúxu, vo'oku itúkeovo xoko níxaxokonoku hó'openo okóhiko. Akó'oti iníxa imókoku xoko ókoku yonôti vo'ókuke neko êno xâne yonôti yanekóyoke.

⁸ Yaneko mêum xe'ókuke neko pitívoko, ápe koyónotihiko su'úso herú kixoti yóti kóyonoyea su'úsona. ⁹ Yaneko yóti, apé kó'inoanehiko ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti. Koati êno uhé'ekoti uhapú'iti íhae xoko Itukó'oviti kouhápu'ikoatihiko neko koyónoti su'úso. Êno píkeahiko vo'ókuke. ¹⁰ Ina kixôa ánju:

—Hákonoe píke. Nzimínopike omínombinoe koati únati eyekoúti kutí'inoke apêtimo êno hána'iti elókeko okóvo ne uhá koeti xâne. ¹¹ Kó'oyene ya pítivokonake

Ndávi ipúhikinopineno ne Koítovoti. Énomone ne Mésiya, Yúnae. ¹² Hanemo yéxi: Tokononé ketínoemo kalivôno aupí koyêti ipovóti, tunukú koyêti kúveuke kúxu —kíxoanehiko ánju.

¹³ Yane apé koéne xokóyoke neko ánju ákoti yu-maxápu po'ínuhiko ánju íhae vanúke ihayú'ikoti Itukó'oviti. Hara koéhiko:

¹⁴ —Iháyu'ikakana ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke. Kene yâye yara poké'e, itúkapu kásati omixóneti yoko úhpeti isoneúti apé xapákuke xâne kahá'ainoakehiko Itukó'oviti únati —koénehiko.

¹⁵ Úkeane pihopóhiko neko ánju vanúkeke. Ina kixokóko ne koyónotihiko su'úso:

—Hingá, píha úti ya Mbélem. Naíxapanavo úti ne koekúti yuhó'inovi Vúnae. ¹⁶ Yane ehakovó koénehiko píhea. Ehane ínixopono Mâriya yoko Yúse, koánemaka ne kalivôno tunukú koyêti kúxuke. ¹⁷ Yane ina turixóvo koyúhopea kuteâti koêku yuhó'inoahiko ánju vo'ókuke ne kalivôno. ¹⁸ Uhá koeti eyekóxoati neko koekúti, iyú-paxeova yúho neko koyónoti su'úso. ¹⁹ Kene Mâriya, uha-uhá kíxoá unákea isóneuke neko emo'úti, koane êno itúkinoá isóneu. ²⁰ Ina pihôpo neko koyónotihiko su'úso, ihayú'ikoti Itukó'oviti koane imokó'ikoati vo'oku uhá koêti neko noíxone yoko kámone. Yoko koati tokopóvoti uhá koêti neko yuhó'inoá ánju.

Itukínokono íha ne Jesus

²¹ Itopónone oitu koeti káxe ike ipúhikine ne kalivôno, simóvone kaxena sirkunsidá kíxeokono. Yane itúkínokonomaka íha. Jesus íhaxeokono kuteâti íhaxeake ánju yanekôyoke tumúneke íhaikea Mâriya.

Omokóno Jesus hána'itike imokóvokuti ya Njeruzálem

²² Yoko yanekôyoke, itóponone yé'akeye káxe nókone kúxea ne Mâriya yoko Yúse motovâti kasása'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti ike ipúhikine xe'éxa, kuteâti páhoenoa yútoe Muíse itúkea. Yane ómahiko ne xe'éxa ya Njeruzálem, kuri'ókopati Vúnae ²³ kuteâti koêku nókone itúkea vo'ókuke ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Vúnae, enepone koêti: “Uhá koeti xuvé'ti xe'exa xâne, konókoti kurí'okopeokono Vúnae” koêti. ²⁴ Énomone pihínohiko ómea ikó'iparaxoke Itukó'oviti, kuteâti koêku páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, enepone koyúhote kónokea ómea pí'âti kiríu, áko'o itukovo pí'âti kálíhu-noe xe'exa kurúte.

Akene Simêum

²⁵ Yoko ápe hóyeno ya Njeruzálem koéhate Simêum. Koati ponóvoti neko hóyeno yoko teyotímaka Itukó'oviti, koane kuxoíxotimaka símea ne koitóvoti xâne íhae Izarâe. Koati apêtimaka xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ²⁶ Yoko éxokoane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ávoveamo ivákapu koêku ávovea náixa ne Mésiya, enepone páhoe Vúnae Itukó'oviti koíteovo xâne. ²⁷ Énomone yanekôyo, éxokoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Simêum kónokea

píhea yane hána'iti imokóvokuti. Koane pihóneya. Yoko koati yónokumaka ne há'a yoko eno Jesus omâti ne xe'éxa, itukóponoati kuteâti neko páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti ya emó'uke Itukó'oviti. ²⁸ Yaneko simoánehiko há'a yoko eno Jesus, simónemaka ne Simêum, ina namukôa neko kalivôno. Koeku nú'uxeá, koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Hara kôe:

²⁹ —Kó'oyene Unaém, úhpetinemo inzóneu ivón-geovo vo'oku yéxokonoane ra kixínenuke yanekôyo.

³⁰ Vo'oku noínjoane ya ungéku ra péhoe yara kúveu mêm koíteovo xâne. ³¹ Keúsokoane ne koekúti nonékuke uhá koeti xâne. ³² Enepora kalivôno, kouhápu'ikinotimo po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, kutí'inokemo imihé'okoti isóneu. Kene úti, uti xenéna, enómo ihayú'ikoviti vo'ókuke —koéne neko Simêum.

³³ Enepone há'a yoko êno ne Jesus, yupíhova iyúpaxeova neko yuho Simêum vo'ókuke ne xe'éxa. ³⁴ Ina epemínoahiko Simêum unako koêku xoko Itukó'oviti. Yane hara kixómaka Mâriya, êno ne kalivôno:

—Enepora kalivôno, koati pahoéti xapákuke úti íkorokea koane koéxepukopea ênoti xâne ya Izarâe. Koati hoénaxovopemaka ko'ítukeyeane Itukó'oviti xapákuke úti, itea enómo xâne okopâti. ³⁵ Yoko enómo hána'iti tiveko iséneu vo'ókuke. Kutí koetimo tiveko tetúkine heú'iti pirítatu yomíxoneke. Yoko enómo xâne kouhápu'ikeakonoti oveâti isóneuke vo'ókuke ra kalivôno —kíxoane Simêum.

Ikoró'ixinovomaka Itukó'oviti ne Ána

³⁶ Yoko ápemaka sêno koéhate Ána koyúhote koekúti éxokoake Itukó'oviti ávoti simápu kaxéna. Eneponeko sêno, ihine hóyeno koéhate Fanûe, ámoriponomaka Áze, po'ínu iháxakoku xanena Izarâe. Hóvenoene neko sêno. Pohu seti koe xoénae ko'íma, yane ivókovone íma. ³⁷ Enepora sêno ivokóvoti íma, oitentai koaturu koéne xoénaena. Yoko kóyekune ya témpuluke. Yóti, káxe véyo ixómoyea ituko orásaum koane jejuá kó'yiea, yuixóvoti ikóseanaxeovo Itukó'oviti. ³⁸ Énomone yaneko ókoku ôra omokónone Jesus hána'itike imokóvokuti, simómaka ne Ána ikoró'ixoponovoti xoko Itukó'oviti, koane koyúhoyeamaka koêku ne kalivôno xoko uhá koeti xâne kuxoíxoati ne páhoe Itukó'oviti koíteovo xanéhiko ya Njeruzálem.

Pího Jesus ya Nazâre

³⁹ Itukoâne evo Yúse yoko Mâriya uhá koêti ne nókone itúkea yane yutoéti Ponóvotike Kixovókuti emó'uke Vúnae, ina aukópovo Ngálileyake yonópoti Nazâre, enepone pítivokona.

⁴⁰ Yoko tumúne yóno payá'yiea ne kalivôno koane xuná'yiea múyo, koane itúkeovomaka ko'isóneuti. Yoko koati êno itípanevo vo'oku seánako Itukó'oviti oukeke.

Pího Jesus ya hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem

⁴¹ Heú koeti xoénae píhea há'a yoko êno ne Jesus ya Njeruzálem xapa áyui jûdeu hó'eke iháxoneti Páskoa. ⁴² Itopónone nduse koeti xoénaena ne Jesus, xáneane há'a yoko êno ya Njeruzálem xapa ayuíti, kuteâti itúkeovo kixóvokuhiko yónea. ⁴³ Uke'éne ne ayuíti, pihóponehiko óvokuke, itea ôvane Jesus ya Njeruzálem ákoti exâ há'a yoko êno. ⁴⁴ Ikútixatihiko apépoti xapákuke xanépone koeku pihópeahiko. Poehâne káxe yóneahiko, ina oposíkoa há'a yoko êno xapákuke ne iyénoxapa yoko éxonehiko. ⁴⁵ Ako'óne inixápana, aúkopovo ya Njeruzálem oposíkoponoati. ⁴⁶ Mopó'apeke káxe ikéne, ina inixóponoa hána'itike imokóvokuti, vatá koyêti xapákuke ne ihíxaxoti xanéhiko hó'eke. Ixomo kamokénoahiko Jesus koane épemo'ikeahiko. ⁴⁷ Heú koêti neko xanéhiko kamokénoati, yupíhova iyúpaxeova kó'exoneyea ne Jesus koane itúkeovo koati tokopóvoti ne yumópope. ⁴⁸ Iyúpaxovamaka há'a yoko êno noixoâne. Hara kíxoá êno:
—Nje'exá, na koeti kixínevinye? Yupíhovane koyó'iyea úti, úndi yoko yá'a koeku ixómoyea vopósi'ixopopi. ⁴⁹ Ina kixôa Jesus:
—Na koeti pipókexino iséneu yopósi'ixopinonu? Ákoikopo yéxa itúkeovo óvokuke Nzá'a óvonzeixo? —kíxoane. ⁵⁰ Itea ako éxina isóneu há'a yoko êno neko yumópeake. ⁵¹ Yane xanépoanehiko Jesus ya Nazâre. Koati kutípoti há'a yoko êno, koêkuti yuhó'inoa. Enepone eno Jesus, heú kíxoá unákea isóneuke neko koekúti-hiko. ⁵² Yoko tumúne yóno kurí'uxeovo éxone Jesus koane payá'iyea yoko enó'iyea itípanevo nonékuke Itukó'oviti koane xapa xanéhiko.

Inâ turixôa Xuaum Mbátita ne ítuke

Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Xu 1.19-28

3 Yanekôyoke, itóponone kinze koeti xoénae natíxea ne Tiberiu Sêza, enepone koati payásoti nâti ya Róma. Kene Ponsiu Pilátu itukóvo ngovenâdo ya Njúdeya. Kene ya Ngalíleya, Êrodi pahukóya. Kene ya Itúreya yoko Tarakoníti, Filípi, po'inu Êrodi pahukô. Kene ya Ambíleni, Lísanea itukóvo pahúkotiya. ² Kene Ána yoko Kaífa itukóvo koati payásoti sasedóti in-uxínoti jûdeu hó'eke yanekôyoke. Koati énomone yaneko káxehiko, ápe yuhó'inoa Itukó'oviti ne Xuaum Mbátita, xé'a Nzakâriya, koeku óvoheixea ya mêum ákoti apêti. ³ Yane heú kíxoá Xuâum yónea ne poké'e xe'ókuke ne huvêo, enepone Njôrdaum, koyuhó'inoati ne xanéhiko kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koánemaka kuríkopea, motovâti kotúyopea Itukó'oviti ne pahúnevo, ina yusíka áhikeovo xokóyoke. ⁴ Énomone kuteâtimaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya mekúke, xoko kó'iyeku:

“Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yúho: ‘Míhi'akinanoe oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukeno. Kéyuseapa ne kixeku itíkivo nonékuke’ koêti. ⁵ Hanemo koéneye kuteâti koeku xêne kounákopokono enepo pura'úxopokono ne uhoróxotiya. Koati kuteâtimaka koêku ikútipu'ikopokono ne vanuké'exoti koane ponopókono ne xêne ínati ikáyukexo, enepo pura'úxokono koane ikútipu'ikopokonomaka ne uhoróxotiya. ⁶ Yoko noixoâ-timo uhá koeti xâne kíxoaku Itukó'oviti koiteovo xâne” kôe yútoe Izâiya.

Izâiya 40.3-5

Koeku yuho Xuaum Mbátita

⁷ Hara kíxovokoxoa Xuâum neko êno xâne pihinoâti-hiko, enepohikone epemóponoati áhikea:
—Itínoe ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe, ikítixati itívoatimo ne ipíhoponopemo Itukó'oviti pohúneti vo'oku yáhikivo njokóyoke? Ako kalíhuina. ⁸ Konókoti itíkinoe únati motovâti iyúseyea itíkivonoe ikótivexoati isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopatimaka. “Uti ámoripono Ábraum,” hákonoe koe iséneupinovo, pe'okoâti itíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti itúkopeovo ámoripono Ábraum ra itátanehiko mopô. ⁹ Kuteâti koêku ne povóti usó koyêtine tetúkea tikóti-hiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti parêxa únati há'i, ina kuríkókono yúkuke, énomonemakamo kíxoaneye Itukó'oviti ne uhá koeti xâne váhere kixoku itúkeovo —kíxovokoxoane. ¹⁰ Ina kixôa xanéhiko ne Xuâum:
—Kutí'ikopo kónoko vitúkea? ¹¹ Ina yumopâ Xuâum:
—Koêkuti apêti pi'âti kápana, parêxa póhuti ne xâne ákoti ítuke. Kúteanemaka koêku ne apêti níka, parêxamaka xâne épeu hímakati —koéne. ¹² Ápemaka koperáxinotihiko nâti simôti xoko Xuâum, enepohikone yómoti ánu'ukea kóperau. Hara kixóponoamaka:
—Ihíxaxotí, kuti kónoko vitúkea? ¹³ Ina kixohíko Xuâum:
—Ópohane yé'akeye péhoenokono képeraxi, ene képeraxa. Hákonoe yanú'ukoa —kíxoanehiko. ¹⁴ Ápemaka húndaruhiko kixohíki:
—Kene úti, kuti kónoko vitúkea?
Ina yumopâmaka Xuâum:
—Hako vaharéxo ítikeinoa ne xanéhiko. Hákomaka itikóheyi koêku ne koêkuti xâne. Aúhepeinoamaka iséneu ne yé'akeye tiúketi némoenoe —kíxoanehiko.

Koyuhôa Xuaum Mbátita ítúkeovo koitóvoviti ne Jesus

Mt 3.11-12; Mk 1.7-8; Xu 1.19-28

¹⁵ Yoko enepohikoneko xâne, koati ainóvoti kuxoíxoatine símea ne páhoe Itukó'oviti koiteovo xâne. Ká'aye koéhiko isóneuno Xuâum: “Énomonemea ne

Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi? áko'o pó'itimea" koe isóneunoahiko. ¹⁶ Ina kixoáhiko Xuâum:

—Kaná'uti ánjikeopinoe ya úne iháke Itukó'oviti, itea keno'ókotinemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjí'okeova ngúxeinoe imo perékatana, ako omóndokea. Énomonemo ahíko xanéhiko hañnati ya úne itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yoko kutí koetimo otuko yúku ne xunáko kasása'ikea.

¹⁷ Hanemo koéneye, xâne omó'ixoti kasasá'ikopeti kuteâti ápa vo'ókuke. Kuteâti kixókonoku nonéti, enepone tiríku kasasá'ikovo, énomonemakamo kixón-eye xanéhiko nê'e. Kuteâtimaka koeku ípihopeokono há'i íhakuke, énomonemakamo kixón-eye xâne únati kixoku itúkeovo nê'e. Kene ne xâne ákoti aunáti, enepohikone kutí koeti ike kasása'ikine tiríku, kurikoâtimo yúkuke ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoxoane Xuâum.

¹⁸ Énomone koéneye yuho Xuaum Mbátita. Koane ákomaka tópi po'ínuhiko enékoepo xanéhiko koêku koyúhoinoa ne inámati ihíkavvoti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁹ Ina saya'íkoamaka Xuâum ne Êrodi, enepone hána'iti pahúkoti ya Ngálíleya, vo'oku kóyenoepa yeno koati po'ínu, sêno koéhati Erôdiya. Haina póhutine, itea vo'ókumaka po'ínuhiko váhere ítuke. ²⁰ Yane inamá'axo kuri'úxovo váhere ítuke ne Êrodi vo'oku kuríkeane Xuâum ika'ákovokutike.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mt 3.13-17; Mk 1.9-11

²¹ Uke'éxoane Xuâum áhikea uhá koêti neko xâne, ina ahíkomaka Jesus. Koeku itúkea orásauum ne Jesus, mihe'ó koéne ne vanúke ²² koane evésekea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke kutí koeti kurúte. Yane apé koéne emo'úti inu'íxoti vanúkeke koêti:

—Íti Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo —koéne.

Oxúnoekenehiko Jesus

Mt 1.1-17

²³ Enepone Jesus, itopónone kuteâti tirinta koetine xoénaena, ina turixôa itúkea ne ítukexeake Itukó'oviti. Yoko ya isóneunoake xanéhiko, koati xé'a Yúse nê'e. Harâ'ahiko iha oxúnoekene.

Enepone ôxu, Éli koéha. ²⁴ Kene Éli, xé'a Matâti.

Enepone Matâti, xé'a Lévi.

Kene Lévi, xé'a Meúki.

Kene Meúki, xé'a Njanâi.

Kene Njanâi, xé'a Yúse.

²⁵ Enepone Yúse, xé'a Matátiya.

Kene Matátiya, Ámu itukôa xé'a.

Kene Ámu, Nâum itukôa xé'a.

Kene Nâum, Ézli itukôa xé'a.

Kene Ézli, Nâgai itukôa xé'a.

²⁶ Kene Nâgai, Mâte itukôa xé'a.

Kene Mâte, Matátiya itukôa xé'a.

Kene Matátiya, Semêi itukôa xé'a.

Enepone Semêi, Yúse itukôa xé'a.

Kene ne Yúse, Njôda itukôa xé'a.

²⁷ Kene Njôda, Njoánam itukôa xé'a.

Kene Njoánam, Rêza itukôa xé'a.

Kene Rêza, Nzorobâbe itukôa xé'a.

Kene Nzorobâbe, Salatiye itukôa xé'a.

Kene Salatiye, Nêri itukôa xé'a.

²⁸ Kene Nêri, Meúki itukôa xé'a.

Kene Meúki, Âdi itukôa xé'a.

Kene Âdi, Kôzam itukôa xé'a.

Kene Kôzam, Eumâdam itukôa xé'a.

Kene Eumâdam, Êr itukôa xé'a.

²⁹ Kene Êr, Njozúe itukôa xé'a.

Kene Njozúe, Eliêze itukôa xé'a.

Kene Eliêze, Njôrim itukôa xé'a.

Kene Njôrim, Matâti itukôa xé'a.

Kene Matâti, Lévi itukôa xé'a.

³⁰ Kene Lévi, Simêum, xé'a Njúda, itukôa xé'a.

Kene Njúda, Yúse, xé'a Njónam itukôa xé'a.

Kene Njónam, Eliyáki itukôa xé'a.

³¹ Kene Eliyáki, Melêa itukôa xé'a.

Kene Melêa, Mêna itukôa xé'a.

Kene Mêna, Matâta, xé'a Nátam, itukôa xé'a.

Kene Nátam, Ndávi, xé'a Njése itukôa xé'a.

³² Kene Njése, Ôbedi, xé'a Mbôda, itukôa xé'a.

Kene Mbôda, Sála itukôa xé'a.

Kene Sála, Nâsom itukôa xé'a.

³³ Enepone Nâsom, Aminâdabi itukôa xé'a.

Kene Aminâdabi, Ândimi, xé'a Ârni, itukôa xé'a.

Enepone Ârni, Êzorom, xé'a Pêre, itukôa xé'a.

Kene Pêre, Njúda itukôa xé'a.

³⁴ Kene Njúda, Njáko, xé'a Izáki, itukôa xé'a.

Kene Izáki, Âbraum, xé'a Têra, itukôa xé'a.

Kene Têra, Náko itukôa xé'a.

³⁵ Kene Náko, Serúki, xé'a Rágau, itukôa xé'a.

Kene Rágau, Faléki, xé'a Êbe, itukôa xé'a.

Kene Êbe, Sála itukôa xé'a.

³⁶ Kene Sála, Káinam, xé'a Arafáxadi itukôa xé'a.

Kene Arafáxadi, Sem, xé'a Nôe, itukôa xé'a.

Kene Nôe, Laméki itukôa xé'a.

³⁷ Kene Laméki, Metuzálem, xé'a Enóki, itukôa xé'a.

Kene Enóki, Njaréti, xé'a Maléleu, itukôa xé'a.

Kene Maléleu, Káinam itukôa xé'a.

³⁸ Enepone Káinam, Ênu itukôa xé'a.

Kene Ênu, Séti itukôa xé'a.

Kene Séti, Âdaum itukôa xé'a.

Kene Âdaum, Itukó'oviti itukôa xé'a.

Hixopâ Ndeâpu íkorokea ne Jesus pahunénotike

Mt 4.1-11; Mk 1.12-13

4 Yupihovó koéne êno xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Jesus ukopeâne húveona Njôrdam. Yane ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêum ákoti apêti. ² Koarenta koe káxe óva koane hixópea Ndeâpu íkorokea pahunénotike. Ákomaka níka ne Jesus koeku óvoheixeaya. Ikénepoke koarenta koeti káxe ákoyea níka, yane épekoane hímakati. ³ Yane hara kíxoa Ndeâpu:

—Enepo itikápuxo koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, pehúka sá'iri'okopeovo pâum ra mopô.

⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Haina póhutine nikokónoti koxunáko xâne” kôe.

⁵ Inamaka ómo Jesus ne Ndeâpu vanúke'exeakuke ne mopô. Yane hú kixoane éxokea uhá koeti pahúkoku payásotihiko yara kúveu mêm. ⁶ Ina kixôa Ndeâpu:

—Mborexópeatimo itúkeovo îti exêa koêku uhá koêti ra natixókutihiko, koane ítikenemo uhá koêti ne úhe'ene. Yane itimo hána'iti ihayú'iuti vo'ókuke. Vo'oku mboréxokonoane uhá koêti râ'a, yoko koêkutimo ânja mboréxea, mborexóatimo. ⁷ Poéhane ipíyikexi nonén-guke kutí kixénuti Itukó'oviti, yane ítikenemo uhá koêti —kixoane.

⁸ Ina kixôa Jesus:

—Hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Ópoe-hane Yúnae Itukó'oviti ipíyikexina. Poéhane motovâ kixeokononeye” kôe —kixoane.

⁹ Yane omone Jesus ne Ndeâpu ya Njeruzálem xoko koati kirípuhike ne hána'iti imokóvokuti, ina kixôa:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhakapapu poké'eke, ¹⁰ vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoâtimo Itukó'oviti ne ánuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke, kátarakeopi. ¹¹ Énomonemo namukópopi ya vô'u maka hákone okó'okovo hívi ya mopô” kôe.

Sâramu 91.11-12

¹² Ina kixôa Jesus:

—Haramaka kôe po'i yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposi'okova ne Yúnae Itukó'oviti” koémaka.

¹³ Uke'éxoane Ndeâpu hixópea ne Jesus ya uhá koeti kó'iyevokoku hixópeake, yane kali ahíkuxopeovaiko kuxotí'iko káxe unátiyeakumo kixoaku itea íkorokea pahunévotike.

Inâ turíxo ítuke ne Jesus Ngalíleyake

Mt 4.12-17; Mk 1.14-15

¹⁴ Ikénepoke, ina aukópovo ne Jesus Ngalíleyake. Koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Yoko hí'imé koéne xâne eyekóxeati unako ítuke yaneko poké'e. ¹⁵ Íhikaxomaka ne Jesus ya sinâ-gogahiko, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, koane uhá kó'iyea xâne iháyu'ikea.

Pího Jesus ya Nazâre

Mt 13.53-58; Mk 6.1-6

¹⁶ Úkeane pího ne Jesus ya Nazâre, pitivóko éxokex-eaku. Ya sâputu, pihóne ya íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko kuteâti kixóvoku. Yane ina exepúko yúhoikea emo'u Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko ápe porexoâti ne koyuhópeti, óvoku yútoe porofeta Izâiya, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Mihe'ókoane Jesus, ina inixóponoa xoko kó'iyeku ne yutoéti:

¹⁸ “Anéye njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Vúnae, enepone haxakónuti ngoyúhoinoa xâne ákoti apeínoati ra inámati íhikauvoti ítuke Itukó'oviti. Pahúkonumaka ngoyúhoyea símeovone kaxena íteovo xunako vahérévokoti ne xanéhiko kutí koeti ákau

váhere kixovókuti. Pahúkonumaka mboréxea ínixopea ne xâne komítiti, koane ngayápahikopea koêku ne xâne kutí koeti kóinoti êno ínati koekúti vo'oku tiú'iko kóyeku. ¹⁹ Pahúkonumaka ngoyúhoyea símeovone kaxena kouhapu'ikeovo hána'iti seánakoa Vúnae ne xanéhiko” koêti.

Izâiya 61.1-2

²⁰ Uke'éxoa yúhoikea, yane exéxopane Jesus ne koyuhópeti, koane poréxopea ne xâne unakópati, ina ivatákopomaka ne Jesus. Yoko uhá koêti neko xanéhikoya, komomo-komomó kixoixoane. ²¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepora emo'u Itukó'oviti yuké'eu kémokenoyi, simóvone kíxone kó'oyene —kíxovokoxoane.

²² Yoko uhá koêti neko kamokénoti, ínixeahiko úhe'ekea neko yuho Jesus. Koati iyupáxovatihiko éxea koyúhoyea emo'útihiko yupihóvoti unáko kuteâti neko yúho. Hara kixókoko:

—Hainá'ikopo xé'a Yúse râ'a?

²³ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati kaná'uti keyúhoinonoamo ra kixonéti koêti: “Iti ipixáxoti, keítapapu” koêti. Koane: “Ítíkinaveamaka yara pitivóko peyá'iyiku uhá koêti ne ítike veyékoune ítiki ya Kafanâum” kixénutimo. ²⁴ Koati endó'okopitinoe koêku: Ako ápahuina porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ivavákokonoti xapa xâne úkeakuke. ²⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Êno sêno ivokóvoti îma ya Izarâe yanekóyoke ya kaxénake Íliya. Énomone yaneko ákoyeaku kêva úko ya kúveu mopo'âti xoénae sei koeti kohê. Yoko enómaka hímakati ya uhá koêti neko poké'e yanekóyoke. ²⁶ Itea haina xoko ivokóvoti îma ya poké'exake Izarâe pahúkokono ne Íliya. Hane pahúkokono xoko sêno ákoti itukapu jûdeu, sêno ivokóvoti îma ya Sarépita poké'exake Sídom. ²⁷ Enóma-ka xâne ya poké'exa Izarâe ya kaxénake porofeta Ílízeu yúvone koati koímaiti arinéti, enepone lépara kixonéti, itea ako ápahuina xapákuke koítovone ne porófeta. Poéhane Námam, hóyeno ákotimaka itukapu jûdeu íhae poké'exa Sírea koítovo —kíxovokoxoane Jesus.

²⁸ Yane yupihovó koene ímaikinovo Jesus ne uhá koêti neko jûdeu kameâti yúho yane íhikaxovokuke hó'e. ²⁹ Xépuku koéponehiko, ina kopúhikopohiko Jesus meúkeke yane pitivóko xoko koati vanúke'ex-eakuke yane kali mopô, óvoku ne pitivóko. Ina ka-ha'âhiko amátitikea poké'eke koukeâti koati vanúke'ex-eakuke ne mopô, ³⁰ itea huvokó kixópa Jesus neko xanéhiko. Yane pihópeane.

Koitóva Jesus ne hóyeno úroevo ndémoniu

Mk 1.21-28

³¹ Ina pího ne Jesus ya Kafanâum, po'i pitivóko ya Ngalíleya. Ya sâputu, íhikaxotine xanéhiko íhikaxovokuke hó'e. ³² Yupíhova iháyu'ikea xanéhiko ne kixoku íhikaxea. Koâti iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone. ³³ Yoko ápe hóyeno úroevo ndémoniu yane íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ina kohonóko emó'u kó'iyea:

³⁴ —Jesus, íhae Nazâre, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine yuké'exoponivi? Énja itíkivoa ne Sasá'iti Páhoe Itukó'oviti —kíxoane.

³⁵ Ina saya'íkoa Jesus neko ndémoniu. Hara kíxo: —Hákone keyûho, ipíhikapi ra hóyeno —kíxoane.

Yane íkorokoane ndémoniu neko hóyeno poké'eke xapákuke uhá koêti neko xâne, ina ipuhíkopea ákoti aka'áka. ³⁶ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti koane kíxeokoko:

—Namea kixotí'ie koêku enepo koyûho râ'a? Koati apêti hána'iti xunáko pahúkea ndémoniu ipúhíkopea xoko xâne úroevo, koane kutípeahiko emó'u —kixókokone.

³⁷ Yane xapákuke neko pitivókohiko ákoti ahikápu, hí'imé koene xâne eyékoxea unáko ítuke ne Jesus.

Koitóva Jesus imose Pêturu

Mt 8.14-17; Mk 1.29-34

³⁸ Ipuhíkopeane Jesus ne íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, hane yonópo óvokuke Símaum Pêturu. Yoko ka'aríneti imóse ne Símaum, yupihóvoti xunako otuko mûyo. Ina epemóhiko Jesus huvó'oxea. ³⁹ Simeáne xêrerekuke ipéna, pahúkoane uké'epea ne otuko mûyo. Koá'axo, uké'epone neko êno otuko mûyo. Yane exépukopone neko sêno koane kátarakopea evo Jesus.

Êno po'ínuhiko ka'aríneti koítovone Jesus

Mt 8.16, 17; Mk 1.32-34

⁴⁰ Koêku kahá'ayeane onómekeovo káxe yanekôyoke, heú koetíhiko neko xâne apêti ka'aríneti óvokuke, koêkuti kó'ieovoku ne aríne, ómahiko xoko Jesus, koane koíteova Jesus koeku ípihea vô'u tutíkuke.

⁴¹ Enómaka xâne úroevo ndémoniu koítovone. Koêku ipúhíkopeahiko ne ndémoniu, koane koyúhoyea ya koati hónotike emo'úti:

—Íti koati Xe'exa Itukó'oviti —koéhiko.

Itea sayá'íkoa Jesus, pahukoâtihiko ákoyea okóyuhu vo'oku éxeahiko itúkeovo Mésiya, enepone Páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Koyûho emo'u Itukó'oviti ne Jesus

Mk 1.35-39

⁴² Yuponíne ipuhíkopeane Jesus neko pitivóko, hane yóno xoko ákoyeaku apêti. Yane opósi'ixoane xanéhiko. Inixóponoane, ákone síkahiko pihópea.

⁴³ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Ngónokoamaka ngoyúhoponea xoko po'ínuhiko pitivóko ra inámati íhíkavoti koyúhoti kixoku koêku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. Koati énomone mbahúkinokono yara kúveu mêm —kíxoane.

⁴⁴ Énomone kíxoaneyea koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ne Jesus ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ya poké'exa Njúdeya.

Inúxotihiko íhikau Jesus iháxiu hókea

Mt 4.18-22; Mk 1.16-20

5 Po'i káxe, hane óvo ne Jesus xe'ókuke Mar-na Njenezâre. Yoko ákone yónoku ahíkuxeovo ne Je-

sus vo'ókuke neko êno xâne xokóyoke kahá'atihiko kámea emo'u Itukó'oviti. ² Ina noíxo pi'âti vatéke ne Jesus xe'ókuke ne úne. Áko'ohiko vatékenake ne numíkuxoti, únae neko vatéke. Koati evesékopotine, kipo'íkopotine númikuxope. ³ Yane vesenekú koane Jesus neko po'i vatéke, ítuke Símaum, ina epemóa kali ahíkuxea upénoyeakuke úne. Vatá kóyene ne Jesus vatékeke íhikaxea neko êno xâne.

⁴ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ina kíxo Símaum:

—Yahíkuxa upénoyeakuke ra vatéke, ínamo kir-íná'eka ne nímikuxope —kíxoane.

⁵ Ina yumopâ Símaum:

—Íhikaxotí, herú kixo úti yóti ko'ítukeyea úti, itea ako ápahuina vêho. Itea vo'oku pehúkinu, ngurinó'ekoati ra núminguxope, indukoâti ra péhoenonu —kíxoane.

⁶ Ina kurinó'ekoa Pêturu yoko ha'ínehiko ne númikuxope. Yane yupihovó koene êno hê êho. Kalíhanini ekétokexea ne númikuxope. ⁷ Ina oenékoa ne ha'ínehiko ovoti po'íke vatéke epemoâti huvó'oxoponea. Yane pihínoanehiko. Puhi-puhi kíxo neko pi'âti vatékenahiko. Kalíhanini yúpuririkeovohiko vo'ókuke.

⁸ Noixoâne Símaum Pêturu neko koekúti, ipuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Unaém, yahíkuxipunu vo'oku undi xâne pahukóvoti —kíxoane.

⁹ Koati iyupáxovati Símaum yoko uhá koeti ha'íne neko koekúti, noixoânehiko ne êno hê itóponehiko.

¹⁰ Koane Teâku yoko Xuâum, xé'a Nzebêdeu, ha'ine Símaum yane itúkovo, iyúpaxovamaka. Ina kixôa Jesus ne Símaum:

—Hako píke. Hainá'ikomo hê yíxovonoe, itea in-dukópopinenoemo íhíkaxoti xâne hókeonu —kíxoane.

¹¹ Mikukópanehiko ne vatékena movó'iyekuke, kurí kixone uhá koeti ítukevo, yane pihónehiko ikéneke Jesus.

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mt 8.1-4; Mk 1.40-45

¹² Ápe pitivóko símoku ne Jesus yanekôyo, tokópeaku hóyeno yúvone lépara herú kixeâti koxé'u. Simoné'e neko hóyeno xoko Jesus, ipúyukexea nonékuke koane ísu'okea nône poké'eke, ikoseânaxovati. Hara kixo Jesus:

—Unaém, enepo yakahá'a keítivonu, motóva —kíxoane.

¹³ Ina sipo'ókoa Jesus koane kíxea:

—Ngahá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone ne aríne. ¹⁴ Ina íkikó'okoa Jesus ákoyea éto'oe. Hara kíxo:

—Yéxakapanapa ne sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti páhoe Muíse yútoeke, yéxokovope itúkeovo yunatípotine —kíxoane.

¹⁵ Itea inamá'axone itohíneo xapa xâne koêku neko ítuke Jesus, kutí'inoke pihinoâti ênoti xâne kámokenoponea koane íteovahiko ne aríne. ¹⁶ Itea ápe ahíkuxeo-

vaku Jesus ne xanéhiko motovâti itúkoponea orásaum ya mêum ákoti apêti.

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo

Mt 9.1-8; Mk 2.1-12

¹⁷ Po'íke káxe ixómoti ihíkaxo ne Jesus. Yoko ápe farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koánemaka ne ihíkaxotihiko yútoe Muíse vataká koyêtiya. Ako tôpi pitivóko úkohikeaku ya uhá koeti ipuxóvokuti ya Ngalíleya, koáne ya Njúdeya, koánemaka ya pítivokona Njeruzálem. Koati hána'iti ne xunako Vúnae Itukó'oviti xoko Jesus kutí'inoke koitóvati ne ka'arínetihiho. ¹⁸ Yane kenó'okone hóyehohiko omoti po'i hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Ixané kíxeahiko pouke ómea, koane opósikeahiko kíxoaku ómea ne isayú'ixovoti nonékuke Jesus, ¹⁹ itea akó'oti évekoaku vo'ókuke neko êno xâne. Hukinóvoti alú'okeahiko oúke péti, ina kohinókinoahiko évekoaku koévesekea. Ixané kíxeane ne pouke koévesekea xoko kohinókinoakuhiko téya ne péti nonékuke Jesus xapákuke neko êno xâne. ²⁰ Noixoâne Jesus itúkeovo koati kuvovâtihiho, ina kixôa ne isayú'ixovoti:

—Hoyenó, itúyopone pehúnevo —kíxoane.

²¹ Ina kixokókohiko ne éskiriba ihíkaxoti yútoe Muíse koáne ne farízeuhiko:

—Kuti íkutixapovo ra hóyeno? Koati itúkovoti Itukó'oviti nê'e, vo'oku poéhane Itukó'oviti motovâ kotúyopea pahunévoti —kixókokohiko.

²² Itea éxea Jesus isóneuhiko, hukinóvoti kíxovokoxe:

—Na koeti kixíneanenoe ne iséne? ²³ Kuti itukóvoto ákoti hé'onoke'e, ngíxea ra isayú'ixovoti: "Itúyopone pehúnevo?" áko'o, "Yexépukapa, yenápa" ngíxea. ²⁴ Itea kó'oyene, yexoâtinenoemo ápeyena njunáko yâye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, un-di íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Mbahúkopi yexépukopi, viyápa ne peúke, pihépa yóvokuke —kíxoane.

²⁵ Koati énomone yaneko ókoku ôra, xépu koépone neko hóyeno nonékuke neko xanéhiko, ina veyopâ ne pouke tunúkuheixovokumeku, yane pihópone óvokuke koane iháyu'ikopea Itukó'oviti. ²⁶ Yupíhovahiko iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti, koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'ókuke. Êno hána'iti píkeahiko koane kó'iyea:

—Imáko koêku ra hána'iti iyupánevoti noíxone úti kó'oyene —koénehiko.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Lévi

Mt 9.9; Mk 2.13, 14

²⁷ Yanê'e, koêku ukóponea ne Jesus, ápe hóyeno noíxone, koperáxinoti nâti, vaata koyêti xoko kóperaxoku. Lévi koéha. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

²⁸ Yane xepú koéne Lévi. Kurí kíxoane uhá koêti neko itúkovoke, yane pihóne hókea Jesus.

Iníkoa Jesus ne xanéhiko pahukóvoti

Mt 9.10-13; Mk 2.15-17

²⁹ Ina itúko êno hána'iti nikaxóvoti ne Lévi óvokuke. Êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti kaha'íneati mesáke, koánemaka po'ínuhiko xâne húpiu. ³⁰ Yane enepohikone farízeu koánemaka ne éskiribahiko hokotímaka isóneu evo farízeu, kapáhakinova ne íhikauhiko Jesus. Hara kíxovokoxoahiko:

—Na koeti ínikineanoe ne koperáxinoti nâti yoko xâne pahukóvoti?

³¹ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. ³² Haina nz-imínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea hane nz-imíno xâne pahukóvoti maka ikátivexane isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

Mt 9.14-17; Mk 2.18-22

³³ Ínamaka apê xanéhiko kixoti Jesus:

—Enepohikone íhikau Xuaum Mbátita koánemaka ne íhikauhiko farízeu, kóyekune jejuá kó'iyea koane itúkea orásaum. Kene íhikeuhiko, anéko níkeahiko —kíxoanehiko.

³⁴ Ina kixoáhiko Jesus:

—Yusíkoikopomea pehúki jejuá kó'iyea ne húpiu kasátuxoti koêkuiko ápeyena ne koyénoti xapákuke?

³⁵ Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákukehiko. Hainápo, jejuá koetimo yaneko káxe —kíxoanehiko Jesus, kixopóvoti yane éx-etina.

³⁶ Ina kixovókoaxopamaka Jesus:

—Ako xâne veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'akope xoko kúxoti ipovóti, vo'oku mani kókópovoti ívarereoku ne kúxotine ipovóti —kíxovokoxoanemaka, íhókoati inámati ipovóti ne íhikauvoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

³⁷ Ina kixovókoaxopaikomaka Jesus:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku, itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarere ne yékoteno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. ³⁸ Itea konóvoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum, (yane ako évakapu ne íhaku koáne ne ovâti). ³⁹ Itea ako ápahuina xâne kaha'âti ne inámatiko víyum uke'éxoane énoyeova ne kúxoti víyum, vo'oku hara koe isóneunoa: "Koati únateoxo ne kúxoti víyum" koéne isóneu —kíxovokoxoanemaka Jesus, exókoatihiko itúkeovo koati pó'iti koêku ne inámati íhikauvoti ítuke yane kúxoti íhikauvoti.

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko

Mt 12.1-8; Mk 2.23-28

6 Koati sâputu yanekôyoke vékeahiko evo Jesus kali xêne vekoti kavâne ya kaxena itóvope ha'i nonéti.

Koêku vékeahiko koane marékea ha'i tiríku ne íhikauhiko, koane xokéxea, nikoâtihiho. ² Yane ápe farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse kixoâti:

—Na koeti itíkinonoe koekúti ákoti parexá'avea hó'e úti yútoeke Muíse vitúkea ya sâputu?

³ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koêku ítuke Ndávi mekúke yaneko epékoa hímakati koáne-maka ha'ínehiko? ⁴ Énomone yaneko úrukeovaku Ndávi neko óvoku Itukó'oviti enepo veyôa neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Yane níkoa, koane poréxeamaka ne ha'ínehiko upánini ákoyea paréxa yútoe Muíse níkeokono, vo'oku poéhane sasedótihiho in-uxínoti xanéhiko hó'eke motovâ níkea.

⁵ Ina kixoáhihomaka Jesus:

—Koati undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti

Mt 12.9-14; Mk 3.1-6

⁶ Po'íke sâputu, úrukova Jesus ne sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e júdeuhiko, yane íhikaxone. Yoko ápe hóyeno ya timó'iti poixo'o vó'u éxopeke. ⁷ Ápemaka éskiribahiko yoko farízeuhiko ixómoti ivokó'oko Jesus koíteovamo neko hóyeno ya sâputu, oposí'ixoti évekinoaku yúho ítúkeovo pahukóvoti ne Jesus enepo kaitápa. ⁸ Itea exó kíxea Jesus isóneunoahiko. Yane hara kíxoa ne hóyeno timó'iti poixo'o vó'u:

—Yexépuka, xe'ó yákoé nonekútike —kíxoane.

Yane exépukone ne hóyeno. Xe'ó koéne nonekútike.

⁹ Ina kixovókoxxoa Jesus neko éskiriba yoko farízeu:

—Na kó'inoaye iséneu? Pahúkovi Ponóvoti Kixovóku-uti yútoe Muíse vitúkea únati ya sâputu? áko'o vitúkea váhere, koíteovo uti ka'aríneti? áko'o síkó kíxea úti ivókeovo —kíxovokoxoane.

¹⁰ Yane pono-ponó kixínokane úke Jesus uhá koêti neko xâne apêtiya. Ina kixôa ne hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veð'u —kíxoane.

Koáne, kapáya'akopane ne vó'u. Yane unátipone.

¹¹ Yupihovó koénehiko ímaikexeovo neko éskiribahiko koane yúho'ixeokoko, oposíkotí kixókumo ítea íko-rokea Jesus ya yumópope.

Noivókoxxo íhikauhiko ne Jesus

Mt 10.1-4; Mk 3.13-19

¹² Yaneko káxehiko, pího Jesus oukeke kali mopôí itukóponoti orásaum. Herú kixo yóti yúho'ixea Itukó'oviti. ¹³ Yuponíne, íháxikoanehiko neko xâne hokoâti. Yane noivokoxone nduse koêti xapákuke. Yoko ápostulu íhaxeamaka Jesus neko nduse koeti noí-vokoe. ¹⁴ Harâ'ahiko íha: Símaum, eneponeko íhaxo-pono Péturu; yoko Ándere, po'ínu Símaum; koane Teâku; Xuâum; Filípi yoko Mbatulúmeu. ¹⁵ Ina apéma-ka Máteu; Túme; Teâku, enepone xé'a Áfeu; yoko Símaum Nzelóti; ¹⁶ koane Njúda, enepone xé'a Teâku; yoko Njúda Iskarióti, eneponeko ítúkoheovoti koeku hókea Jesus kurikoâti xapa xanéhiko puvâti.

Po'ínuhiko koítovone Jesus

Mt 4.23-25

¹⁷ Evesékopeane kali mopôí ne Jesus, xané kixópa íhikauhiko. Hane óko xoko kutípu'iyekokokoku ne poké'e xoko óvoheixoku êno po'ínuhiko xâne hokó'ixoati. Koati êno xâne ukeâti uhá koeti Njúdeya yoko Njeruzálem, koánemaka Tíru yoko Sídom, enepone pitivókohiko ovoti xe'o mar. ¹⁸ Simínótihiho kámokenoponea Jesus yoko épemea koíteova ya arínehiko. Ápe xâne úroevo ndémoniu koítovonemaka Jesus. ¹⁹ Uhá koêti neko êno xâne, aínovo kaha'âti sipó'okoponeahiko Jesus vo'oku ápeyea xunáko ipuhíkeati xokóyoke koitóvati uhá koêti neko ka'arínetihiho.

Koeku xâne koati únati koêku nonékuke Vúnae

Mt 5.1-12

²⁰ Ina komomâ Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxo-vokoxoa:

—Koati únati kêku, itínoe hokónuti ákoti apeínoati, vo'oku yenópotimo xoko natíxoku Itukó'oviti vanúkeke.

²¹ —Koati únati kêku, itínoe hokónuti épeu hímakati yara koêku kó'oyene, vo'oku ákomo konokínovopiti káxehiko keno'ókoti.

—Koati únati kêku, itínoe hokónuti iyôti koêku kó'oyene, vo'oku eloképotimo yokóvo káxehiko keno'ókoti.

²² —Koati únatinoe kêku pivakána, koane kepúhika-pakana xapákuke xâne kírivokoevo, koane itukáheakana kêku, koane yokoyúhonomomaka itíkivo ákoti aunáti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasiko-ponovoti xâne. ²³ Aélokenoe yokóvo simapúne káxe kíxikononeye. Yupihovó ákoé elókeyea yokóvo, vo'oku koati hána'ítimo némoepo vanúkeke xoko Itukó'oviti. Yoko koati kíxoakunehikomaka yoxúnoekene púveahiko neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

²⁴ —Itea koati kotívetimo kêku, itínoe iríku yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, vo'oku koékuikonemo ne úhepeko kényeku yáye yara kúveu mêum.

²⁵ —Koati kotívetimo kêku, itínoe kutí koeti xâne imatáxovotíne ákoti nókone, vo'oku keno'ókoti káxe, kutí ketímo épeu hímakati. Koati hána'ítimo ikénoko'ixivo.

—Koati kotívetimo kêku, itínoe ekóvoti, yuixóvoti kouhepekea kóyeku yáye yara kúveu mêum, vo'oku keno'ókoti káxe iyeínótinoemo hána'iti tiveko kékumo.

²⁶ —Koati kotívetimo kêku, itínoe ínixone uhá koeti po'ínuhiko xâne yánavokoevo itíkivo únati, vo'oku énomone kíxoaneye yoxúnoekene íháyu'íkea ne porófetahiko ákoti itukapu koati kaná'uti ovoxe Itukó'oviti mekúke —kíxovokoxoane Jesus.

Ako omótova ítúkoponea ésa'i ne váhere ítukeinokono

Mt 5.38-48; Lk 23.34; Át 7.60; Rm 12.14

²⁷ Ina kixovókoxxopaikomaka Jesus:

—Hara ngixópinoe, itínoe kamokénonuti: Hákonoe motovâ yokóvo ne xâne itukínopiti váhere. Itíkina únati ne xâne puvópiti. ²⁸ Yépemina Itukó'oviti unako koêku ne hupará'ikopiti. Itíkinamaka orásaum ne itukóheoti kêku. ²⁹ Áva ipusóhoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'oke. Koane áva hu'uxópiti keápana, síkeane omópeamaka ripíno. ³⁰ Heú koeti epemópiti ítikevo, peréxa. Koane áva veyoti ítikevo, hako hi'ixópa. ³¹ Kuteâti kehá'ayi unáko kixópiku ne xanéhiko, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne kírivokoevo.

³² —Enepo itukapu póhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne váhere kixoku itúkeovo, ákomaka omótova okóvo ne po'ínuhiko xâne ákotimaka omótova okóvo. ³³ Itukapu póhutine xâne itukínopiti únati ítíkopino únati, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne pahukóvoti ítoa kíxeaneye. ³⁴ Koane itukapu póhutine ívexo ne xâne yéxone poréxopeopimo ívexoake, apêtikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne pahukóvoti, ívaxomaka po'ínuhiko xâne pahukóvoti koêku éxea poréxopeamo ívaxoake. ³⁵ Itea hara ngixópinoe, hako motovâ yokóvo ne xâne puvópiti, koane itíkina únati. Ívexamaka ákoti kixâ poréxopeopeamo ne ívexoake, yane koati hána'itimo ne íperapomo xoko Itukó'oviti, koane itínoemo koati xe'éxaxapa Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti. Vo'oku muhíkova ne xâne ákoti ikará'ixapu xokóyoke, koánemaka ne koati váhere xâne, kóseana Itukó'oviti. ³⁶ Itíkapuikopo seánati kuteâti koêku ne Yá'a íhae vanúke.

Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne

Mt 7.1-5; Rm 2.1-3

³⁷ —Hákonoe itikovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, inixeâti itúkeovo pahukóvoti enepo hákoti yexôa koêku, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Hákomaka keyuhôa kónokea ipíhopenekonono ne xâne ákoti koati yéxi koêku, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Koane hákomaka yunakôa iséneuke ne váhere ítukeinopi po'ínuhiko xâne, itea kutí íxea ákoti váherexeaku ítukeinopi. Yane kúteanemakamo kixékonoku.

³⁸ —Ú'uso yákoye peréxi nókone po'ínuhiko xâne, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Hanemo koéneye némoepo, kuteâti koêku ísahikea ovâti ne xáku vo'oku ákoyeane yónokuya, enepo yupihóvone yutú-tukeokono kopuhíkokono, vo'oku kuteâti kíxeaku ne po'íhiko xâne, kúteanemakamo kixékonoku —kíxovokoxoane Jesus.

³⁹ Ina itukínoahikomaka íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ako yusíka hiríkea komítiti ne po'i komítiti vo'oku enepo hirikâ, uhá koetímó ne pi'âti íkorono'ekeovo uhorókuke. ⁴⁰ Enepone íhikaxovoti, haina énomone payasô ya íhikaxoati. Itea uhá koeti íhikaxovoti, ituko-

vo koati únati íhikaxeokono, kutipasí koetímó íhikaxoati.

⁴¹ —Na koeti yíxinova kemómoyi ne kutí koeti kalíhuti koekúti yonoti ukékuke po'ínu xâne koêku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke? ⁴² —Na kíxeaye yéxoki po'i xâne pahúnevo koêku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hána'iti itátane tikóti yoneâti ukéku, itea kóyeane kíxea ne po'ínu: “Mbo'inú, veyámbinapeavo ne kali koekúti yonoti yukékuke” kixoâti. Itínoe ikútixapovoti sasá'iti yane po'ínuhiko xâne, viyápa-vo inúxotike ne kutí koeti hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke maka sásasa ákoyepone ínixi, ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yonoti ukékuke ne pe'ínu —kíxovokoxoane Jesus.

Kixoku itúkeovo éxeokono ne xâne

Mt 7.16-20; 12.33-35

⁴³ Ina kixovócoxopaikomaka Jesus:

—Ako únati xuve tikóti poréxoti váhere há'i. Kúteanemaka koêku ne xuve tikóti ákoti aunâti, ákomaka parexa únati há'i. ⁴⁴ Uhá koeti xuve tikóti, hane éxeokono há'i pôreu. Vo'oku ako veyákana figu xuvékuke topekóxe. Koane ákomaka veyákana úva ya xuvékuke ka'aveti nonéti xapa úhiti. ⁴⁵ Enepone únati xâne, áinovo únatinoe koyúho vo'ókuke ne únatinoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, áinovo ákoti aunâti koyúho vo'ókuke ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

Pi'âti kó'iyevokou poéheve péti

Mt 7.24-27

⁴⁶ —Na koeti “Unaém, Unaém” kixínenunoe koêku ákoyea itíka ne mbáhoenopinoe itíki? ⁴⁷ Uhá koetíhiko ne xâne simónuti koane kamokénoati ra emó'um yoko itukoâti, ⁴⁸ hane koéneye hóyeno itúkoti péti, upénoti kehókea inúxotike imókone itopóno mopô, ímoaku poéheve ne péti. Uséxoane ne péti, keno'ókone êno koiníkoti. Yane kayakakoane ne péti, itea ako íkaraka vo'oku kókoyuse kíxeokono itúkeokono. ⁴⁹ Itea enepone xâne kamokénoati ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne itúkoti péti ákoti itukína poéheve inúxotike. Pohu oúke poké'e ímoa. Keno'óko êno koiníkoti huvêo kayakákoati ne péti, ako oríko íkorokea. Yane heu-heú kôe itáhineyee ne péti —koéne.

Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma

Mt 8.5-13

7 Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa xanéhiko neko uhá koeti íhikaxeake, ina aukópovo ya Kafanâum. ² Yoko ápe tuti húndaru íhae Róma yane pitivóko apêti ahínoe ka'aríneti. Koati énotine koêku ne ahínoe, kahá'atine ivókeovo. Yoko yupíhova ákoyea omótova okóvo tuti húndaru neko ahínoe. ³ Eyekóxoane tuti húndaru koeku ítuke Jesus, pahúkone tutíhiko júdeu xoko Jesus épemopoinoa xanépea óvokuke koíteova ne ahínoe. ⁴ Simohíko neko pahoéti xoko Jesus, hopeno-hopenó kíxoá éhakeovo píhea. Hara kíxoá:

—Enepone hóyeno pahukó'oviti, koati motokeâti hivó'oxoponi, ⁵ vo'oku koati ínikone viyénoxapa jûdeu, koane itúkinovi víhikaxovoku hó'e úti —kíxoanehiko.

⁶ Yane xanépoanehiko Jesus. Ye'éxeane óvoku, pahúkoa tuti húndaru ne ínikonehiko kixópoinoa Jesus:

—Unaém, mbuvâti mboréxeopi itukéti. Ako yomótokea yûrukivo kalíke óvongu. ⁷ Énomonemaka ákoino mbîha xikóyoke ininjoâti ákoyea omóndokea yúnzo'ixoponeopi, iti hána'iti teyonéti. Puhu pahú íxea unátipea ne anzínoe yákokene xoko yóvoheixoku, yane unatípotinemo. ⁸ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti itúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti itúkea mbáhoenoa. Poéhane kónoko “Píhe” ngíxea, yane pihotíne. Kene po'ínu “Kiná'aka” ngixôa, keno'ókotine. Koane “Hara itíka” ngixôa ne anzínoe, itúkoa ne mbáhoenoa itúkea —koéne emó'u neko tuti húndaru páhoe xoko Jesus.

⁹ Kamoáne Jesus neko emó'uino, yupíhova iháyu'ikea neko hóyeno. Ina sa'irí'okinova ne xanéhiko hokoâti koáne kixovokoxea:

—Ako noínjeaku xâne koati kuvovónuti kuteâti ra hóyeno, muhíkova xapákuke viyénoxapa íhae Izarâe —koéne.

¹⁰ Yane káyukopovonehiko neko pahoéti óvokuke tuti húndaru, yoko inú'ikopane unátipeane neko ahinoéti.

Koexépkupa Jesus xé'a ne sêno ivokóvoti íma ya Nâim

¹¹ Ikénepoke, pihóne Jesus ya kali pitivóko koéhati Nâim, koane íhikauhiko xána. Enómaka po'i xâne hokó'ixoati. ¹² Ye'éxeane páhapetea ne pitivóko, apé koéne xanéhiko ipuhíkeati, ekoxóponoti xé'a sêno ivokóvotine íma. Yoko ako po'ínu xe'éxa neko sêno, poéhane nekôyo. Éno xâne íhae ne pitivóko xaneâti neko sêno. ¹³ Noixoâne Vúnae éno ne ivokóvoti, yupihovó koéne kóseanayea.

—Hako iyêo —kíxoane Jesus.

¹⁴ Ina ahi'ókovaxo Jesus ne koínoyeokonoke, koane ípihea vô'uya. Yane xe'ókó koénehiko neko koinoâti. Ina kixôa Jesus neko ivokóvoti:

—Hemenó, mbahúkopi yexépkupi —kíxoane.

¹⁵ Yane vatá koépone neko ivokóvoti, koane turíxopeovone koyúhoyea. Ina kixôa Jesus neko sêno:

—Anéyepo ra xí'a —kíxoane.

¹⁶ Yupihovó koene píkea uhá koéti neko xâne koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti. Hara koéhiko:

—Anéye koati teyonéti porófeta xapákuke úti. Koati simotíne ne Itukó'oviti xapákuke úti kóseanayeovi, uti xanéna —koéhiko.

¹⁷ Enepora koekúti, ítuke Jesus, ako malíka yónoku eyékoxeokono ya uhá koati poké'exa Njúdeya, koáne-maka ya ipuxóvokutihiko ákoti ahikâ.

Ápe páhoe Xuaum Mbátita xoko Jesus

Mt 11.2-19

¹⁸ Ápehiko íhikau Xuaum Mbátita koyuhópinoti Xuâum uhá koéti neko ítukevo Jesus. Yane iháxikoane

Xuâum pi'âti íhikau, ¹⁹ ina pahukoâmaka xoko Vúnae épemoponea itúkeova ne Mésiya, kúxone xâne símeamo, áko'o kónokeako kúxea po'ínu. ²⁰ Simoné'ehiko neko pi'âti xoko Jesus, hara kíxoa:

—Xuaum Mbátita pahukó'ovi vépemoponeopi itúkeovo íti ne kúxone úti símeamo, áko'o kónokea kúxeako uti po'ínu —kíxoane.

²¹ Énomone yaneko ókoku ôra, éno ka'aríneti kóitovone Jesus koane xâne yúvone koati kotíveti arinéti yoko xâne úroevo ndémoniu. Enómaka komítiti kóitovone. ²² Ina kixôa Jesus ne páhoe Xuâum:

—Yáukapapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra neíxone koáne ra kémone, ínixopeanehiko ne komítiti, yonópeanehiko ne mohéveu, koane unátipeanehikoma ne xâne yúvone lépara. Yéta'akapamaka kamópeane ne mókere, yoko iyúkopeovone ne ivokóvoti, koane koyúhoyevone ne inámati ihíkavotiti ítuke Itukó'oviti xapa xâne ákoti apeínoati. ²³ Yoko koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu —kíxoanehiko.

Ihayú'ikoa Jesus ne Xuaum Mbátita

²⁴ Pihopónehiko neko páhoe Xuâum xoko Jesus, turíxovone Jesus koyúhoino xanéhiko koeku Xuâum. Hara kixovokoxoa:

—Enepo pihenôe neíxoponi Xuâum ya mêum ákoti apêti, kutí'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koêku hí'e kayákae ihunóvoti? Ako kalíhuina.

²⁵ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneye ko'ípovoyea nê'e. Vo'oku xâne únatinoe ko'ípovoyea, enepone apêtimaka uhá koeti kó'iyevovoku únatinoe koekúti ya xokóyoke, poéhane óvokuke nâti óvo. ²⁶ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, yoko koati ngixópitinoe yupíheovo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta. ²⁷ Vo'oku hara koe yuho Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke neko neíxoponone:

“Mbahukoâtimo tímúneke ne koyuhó'inonuti emó'um, maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukex-eopike xapákuke xâne” kôe.

Malaquias 3.1

²⁸ —Koati ngixópitinoe: Xapákuke xâne yara kúveu mêum, ako teyonéti ya Xuâum. Itea upánini itúkeovo koati hána'iti teyonéti ne Xuâum yâye yara kúveu mêum, koati yupihóvotimo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke Itukó'oviti, muhíkova ne koati ákoti apayáso xapákuke —kíxovokoxoane Jesus neko xanéhiko.

²⁹ Uhá koéti neko kameâti yúho, muhíkinova ne kopéraxinotihiko nâti, éxokopovo ínixea itúkeovo koati ponóvoti ne yuho Itukó'oviti vo'oku ikótivexea isóneuke ne pahúnevo, koane áhikeovo xoko Xuâum.

³⁰ Itea enepohikoneko farízeu, yuixóvoti hókea yútoe Muíse, yóko'o ne íhikaxoti jûdeuhiko ya hó'eke, ako áhikapu xoko Xuâum vo'oku ákoyea akáha'a ne mani ahá'inoa Itukó'oviti. ³¹ Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Kutimea motóvo ínzokea ra xanéhiko apêti yara káxehiko kó'oyene? Kutimea koéneye? ³² Hara ínzokoa kalivónohiko vataká koyêti ya none ovokúti ákoti ínixone unáko apê po'ínuhiko kalivóno kaha'áti ikómohixea. Yane hara kixókonohiko: “Voxone oxokénati, móhikena elóketi okóvo, itea ákonoe yakáha'a kemóhiyi. Yane vimókovonemaka akene imokó'ikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” —kixókonone.

³³ Ina kixovókokopaikomaka Jesus neko xâne:

Énomonemaka kénenoe, vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'iyea yoko ákoyea énapu víyum, itea ako ínixeanoe unáko. “Úroevo ndémoniu nê'e” kixeanoe. ³⁴ Ina nzímo xepákukenoé iníngoti xâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea ákomaka ínixeanoe unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo koperáxinoti nâti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénunoe. ³⁵ Itea enepone koati kaná'uti exóneti, kóyeane mo iyúseyea kó'iyeaneye vo'oku kixoku itúkeovo ne xâne hokoâti —kixovokoxoane Jesus.

Ovohévexoa sêno ne Jesus

³⁶ Ápe farízeu itaíkoti Jesus njántaxoponea óvokuke. Simoné'e Jesus óvokuke, ivátakone xe'o mêsa. ³⁷ Yane apé koene sêno íhae neko pitivóko yupihóvati éx-eokono ákoyea aúnati kixoku itúkeovo. Eyekóxone níképonea Jesus óvokuke farízeu, omó kixone íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôí iháxoneti alabásturu, puhí koati'iko ovâti. ³⁸ Simoné'e neko sêno, akéneke Jesus véko ahí'okeova ixómoyea íyo koeku kaláka'ikea heve Jesus, koane kíhuhevexopea ya híyeu tûti, yoko siúnoneyea hêve, koánemaka óvohevexea xêru ómone. ³⁹ Noixoâne farízeu, enepone itaíkoti Jesus, hara koe isóneunoa: “Eneponi itukápuxo porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ra hóyeno, mani exoâti itukóvotiye ra sêno isú'okovati itúkeovo ákoti aunáti kixoku itúkeovo” kôe isóne. ⁴⁰ Ina kixôa Jesus neko farízeu:

—Simaúm, anéye ânja ngoyúhoinopea.

—Yokóyuhoakopo ihikaxotí —kixoane Símaum.

⁴¹ Ina kixôa Jesus:

—Ápe pi'âti hóyeno orevéxoti po'i hóyeno, poéha orevéxoati singu koeti séndu pe'u tiúketi, kene ne po'ínu, sinkoénta koe pe'u tiúketi orévexoake. ⁴² Itea ákone tiúketina ne orevéxoatihiko mani poréxopeake. Yane koyúhoinoane hóyeno iváxoati ne tiúketi ákoyeane okónokoa poréxopea neko orévexoake. Yane pi'âti orevéxoti, kutimo itukóvo yupihóvati ákoyea omótova okóvo ne hóyeno iváxoati tiúketi? —kixoane Jesus.

⁴³ Ina kixôa Símaum:

—Ya ínzóneuke, hanemea ako omotóvaxo okóvo xu'ínati oréveu —kixoane.

—Koati únati yimópope —kixoane Jesus.

⁴⁴ Ina inonéxinova Jesus ne sêno. Yane hara kixo Símaum, kaha'âti kóuhapu'ikinoá kixó'ekone ne xêti itukeinoake:

—Neíxoane ra sêno? Kó'oyene koêku úrungeova ra kúveu yóvoku, ako kali peréxanu úne ngipóhevex-ovo, kuteâti kixóvoku xâne xo'opeínokoko. Kene ra sêno, ho'ouke veínoa kipóhevexeonu yoko kíhuhevexopeonu ya híyeu tûti. ⁴⁵ Koeku nzímea yáyeke, ákomaka sínaneanu. Kene ra sêno, ukeátine inâ urúngovo kúveu yóvoku, ako áka siúnoneyea njêve. ⁴⁶ Ákomaka yáhipu'ikanu óliu inâ nzímo yóvokuke. Kene ra sêno, xêru veínoa óvohevexeonu. ⁴⁷ Énomone ngixínopi: Enepora sêno, sasá'ipeane ne êno pahúnevo. Koati yupihóvati ákoyea omótovonu okóvo. Itea koseá-nakono xâne ákoti koati pahúnevo, kúteanemaka kalíhuyea ne ákoyea omótova okóvo ne xâne koseánati —kixoane.

⁴⁸ Ina kixoa'ikomaka Jesus neko sêno:

—Sesá'ipine ne pehúnevo, ngotúyopinopeane.

⁴⁹ Yane hara kixókoko neko ha'ínehiko ya xe'o mêsa:

—Kutimea itukóvoya râ'a? Muhíkova pahunévoti koyúhoa kasása'ikopea.

⁵⁰ Ina kixopâmaka Jesus ne sêno:

—Ítévene vo'oku kívivonu. Aúhepepone iséneu koêku pihépi —kixoane.

Senóhiko huvó'oxoti Jesus ya nókone

8 Yane pihóne Jesus xapa uhá koeti pitivókohiko koane ipuxóvokutihiko koyuhoâti ne inámati ihíkavoti, enepone kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. Koane xáneheixoane ne nduse koeti íhikau. ² Ápemaka senóhiko úroevo ndémoniu, koítovone Jesus, xanéheixopatine, yoko po'ínuhiko sêno koítovone ya aríne. Xapákuke neko senóhiko, ápe Mâriya koéhatimaka Mandâlena, eneponeko kópuhikopeake Jesus seti koeti ndémoniu. ³ Ápemaka Xuâna, yeno Kûza, hóyeno ko'itúkeinoti Êrodi, enepone nâti. Ápemaka Sûzana, koane enómaka po'ínuhiko sêno iko'ítukexoti apeínoati, huvó'oxope evo Jesus ya nókone.

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku nôti

Mt 13.1-9; Mk 4.1-9

⁴ Yupíhovo êno xâne pihinoâti ne Jesus. Ho'uxo-ho'uxó kó'inoahiko ukeâti po'íkehiko pitivóko. Ina itukínoahiko Jesus xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kixovokoxoa:

⁵ —Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. Koeku kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kapásikexokono, ínamaka keno'óko hó'openo ôti níkopâti. ⁶ Kene po'ínuhiko, írihíkovo xoko enó'iyeku mopôí. Ihonópone, movohí koéne vo'oku ákoyea alákahi ne móte írihíkovoku. ⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tópe. Xané kixoane tópe payákeyea ne nonéti. Yane ákone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'iyea tópe. ⁸ Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Koati únati íhonoapea nê'e. Poréxopo póhuti séndu há'i ne póhuti áke —kixovokoxoane.

Ina kohonóko emó'u ne Jesus kó'iyea:

—Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka —koéne.

Kouhápu'ikopa Jesus koêku ne éxetina

Mt 13.10-23; Mk 4.10-20

⁹ Ina kixo Jesus ne íhikauhiko:

—Kuti kixó'eko ne yéxetina?

¹⁰ Ina yumopâ Jesus:

—Koati itínoe porexókono éxea koêku ne koekúti ákoti po'i exoâti, koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne, itea ya xapákuke po'ínuhiko xâne, konókoti itúkeovo exetínati apêti íhokovoke veínokono íhikaxeokono. Yane enepo naixâ, kutí koetimo ákoti inixâ, koane enepo kamâ, ákomo éxina isóneu kixó'ekone.

¹¹ —Hara koe kixó'ekone ra énjjetina: Enepone ake nonéti, emo'u Itukó'oviti kixó'eko. ¹² Enepone irihíkovoti xe'ókuke xâne, kixo'êkoti xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, ina keno'óko ne Ndeâpu veyopeâti ne emo'u Itukó'oviti isóneuke, puinoâti koíteova Itukó'oviti eneponi akutípoaxo. ¹³ Kene enepone irihíkovoti xapákuke mopô, énomone kuteâti xâne ivavákoati ne emo'u Itukó'oviti koeku kámea, xaneâti-maka hána'iti elókeko okóvo. Itea vo'oku kutí kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako áxu'ikene hókea, yane itavókeatine enepo simôa tiú'iti koekúti hixópeokonoke. ¹⁴ Kene enepone irihíkovoti xapa tópe, hane kixó'eko xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, itea koêku xu'ikeneyea, turíxovone pepókexea isóneu vo'oku nókone yara kúveu mêum, koane íyokevovomaka po'ínuhiko koekúti, yane ako únati ítukeino Itukó'oviti. ¹⁵ Kene enepone irihíkovoti únatike poké'e, énomone kuteâti xâne itípakovoti isóneu, kutipoâti ne emo'u Itukó'oviti enepo kamôa, koane unakoâtimaka isóneuke. Yane êno únatinoe ítukeino Itukó'oviti vo'oku ákoyea kamúya'ikapu ikéneke —kíxovokoxoane.

Koêku yúku kouhápu'ikoti

Mt 4.21-25

Ina kixovókokoxopaikomaka:

¹⁶ —Ako ihúxoti yúku xovopu'í kixoâti, itukovo imoâti opékuke ípe, itea hane ímoa xoko koati ókoku motovâti noíxea uhápu'ine uhá koeti urúkovati ne ovokúti. ¹⁷ Uhá koeti koekúti puvonéti éxeokono, kourápu'ikokonotimo. Koane uhá koeti kixovókuti he'onó'oeti kó'oyene, exókonotimo koane kouhápu'ikokonotimo.

¹⁸ —Yokóhiyanavonoe, kényusea kémokenoyi ra yúnzo, vo'oku enepone apêti námoeya, kuri'úxovotíneo-xomo námo. Kene ne ákoti koati ivávakea, muhíkova ne íkutixane apêti xokóyoke, evókoatimo —kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mt 12.46-50; Mk 3.31-35

¹⁹ Ina símo xoko Jesus ne êno yoko ámeno, itea ako omótova ah'ókoponeovahiko vo'ókuke neko êno xâne kamokénoati. ²⁰ Ina apê kixopónoti Jesus:

—Anêko ne mémaina koane yámeno meúkeke oposíkopiti.

²¹ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti yoko itukoâti, énomone indúkomaka ênom yoko mbo'ínuhiko —koéne.

Ixikôa Jesus neko êno xúnati ihunóvoti

Mt 8.23-27; Mk 4.35-41

²² Po'i káxe, úsa'ixovo vatékeke ne Jesus koane íhikauhiko. Hara kixovokoxoa Jesus:

—Piháne úti poixô'oke ra mar —kíxovokoxoane.

Yane pihónehiko. ²³ Koeku yóneahiko, imókone ne Jesus. Yane kenó'okone êno xúnati ihunóvoti yane mar, koane úrukeova úne kúveuke ne vatékena. Koati koímaiti koêkuhiko. ²⁴ Ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koyúkoati.

—Íhikaxotí, vivohíkovotínemo —kíxoanehiko.

Iyukóvone ne Jesus, pahúkoa ókea ne xúnati ihunóvoti koáne ne êno xúnati ovósokeovo úne. Yane okóne ne ihunóvoti koáne ne úne, huvemoo koépone ikéne. ²⁵ Ina kixovókokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Imáko ákoyeanoe kívarunu —koéne.

Yoko yupihóvatihiko iyúpaxeovo koane píkea. Hara kixókoko:

—Kutimea itukóvoye ra hóyeno? Muhíkova ihunóvoti yoko úne, ôko apê yuhó'inoa —kixókokonehiko.

Hóyeno íhae Njêraza, úroevo ndémoniu, koítovone Jesus

Mt 8.28-34; Mk 5.1-20

²⁶ Ina ukopóno ne evo Jesus ya poké'e iháxoneti Njêraza, xoko hunókoku poké'exa Ngalíleya poixô'oke ne mar. ²⁷ Ehá'axo evésekea Jesus ne vatéke, apé koéne hóyeno okotúmonexoati íhae neko pitivóko. Yoko koati úroevo ndémoniu nê'e. Mekutíne ako ituka ípovo, koane ákone ava ovokúti itea pe'áxatike óvoheixone. ²⁸ Noixóne Jesus neko hóyeno, vaúkone. Yane íkorokovone poké'eke nonékuke Jesus, koane kóhonokea emó'u kíxea:

—Jesus, iti Xe'exa Itukó'oviti, iti xe'exa Koati Payásoti ya uhá koêti, na koeti yího'ixinonu? Émbemopi ákoyea ipíhepananu —koéne.

²⁹ Kó'inokeneye yúho, koáhati pahukoâtimeku Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xoko hóyeno. Yoko enóne kíxoaku ndémoniu. Enepo ikahévexokono ne hóyeno koane ikavó'uxokono ya koati tiú'iti korénde, kóyeane kétokexea ne korénde, yane ehakoâtime ndémoniu ya mêum ákoti apêti.

³⁰ Ina kixôa Jesus:

—Kuti kéha?

Ina yumopâ:

—Ákoti yumaxápu ngoéha —koéne.

Kó'inokeneye íha vo'oku ákoyea yumáxapu ndémoniu urúkovati. ³¹ Yane épemonehiko Jesus neko ndémoniuhiko ákoyea pahúkapa yane êno upénoti uhôro ínati haháku.

³² Yoko ouke neko mopô, xêrerekuke ne óvoheixokuhiko, ápe ênoti kúre ixómotihiko níko. Énomone épemo ne ndémoniuhiko yonópea

xapákuke maka itúkapanne óvoheixopoku. Yane síkoane Jesus. ³³ Ipuhíhikopeane ndémoniuhiko neko hóyeno, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne neko kûre éhahikeovo koane íkoro-rono'ekeovohiko ya mar. Heú koéne yúpuririhikeovo ukeâti ouke ne mopô.

³⁴ Noixoâne koyónotihiko kûre neko koekúti, heú koe kohó'iyea koane koyúhoepa ne koekúti yaneko pitivóko yoko xapákuke neko ko'óvokuti yane mêum vekópoku. ³⁵ Yane noíxoponoamaka xanéhiko neko koekúti. Simoné'ehiko xoko Jesus, noíxoane neko hóyeno ipúhikopeakumeku ndémoniuhiko. Yoko ko'ípóvopotine koane unatípotine isóneu, vatá koyépotinemaka nonékuke Jesus. Yane yupihovó koéne píkeahiko vo'ókuke. ³⁶ Enephikoneko xâne noixoâti ne koekúti, koyúhoinoa ne po'i xâne simôti kixoku koêku unatípinoko neko hóyeno. ³⁷ Yane enepohikone uhá koeti ko'óvokuti ya Njêraza koane xe'ókuke, épemohiko Jesus ipúhikopea xapákuke. Koáhati yupihóvatihiko píke. Yane úrukopovane evo Jesus ne vatéke, ukópeane pihôpo. ³⁸ Kene ne hóyeno ipúhikopeaku ne ndémoniuhiko, épemovo xanépea Jesus. Itea pohu hara kixoa Jesus:

³⁹ —Yaúkapapu yóvokuke. Yokóyuhopino a iyínoxapa ne uhá koeti itukeinopi Itukó'oviti —kíxoane.

Yane pihópone ne hóyeno. Heú kixoa yónea neko pitivóko koyuhó'inoati uhá koeti xâne neko itukeino a Jesus.

Koitóvo sêno yoko ihine Njaîru ne Jesus

Mt 9.18-26; Mk 5.21-43

⁴⁰ Aukópovone Jesus poixô'oke neko mar, yupihovó koéne elókepea okóvo uhá koêti neko xanéhiko kuxoixopati seópea. ⁴¹ Yane apé koéne hóyeno koéhati Njaîru simôti xoko Jesus. Enepone hóyeno, koati exoti koêku ne koekúti ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ipúyukexo nonékuke Jesus, epemoâti xanépea óvokuke ⁴² vo'oku ápeyeya íhíne nduse koetine xoénae-na ka'aríneti, kahá'atine ivókeovo. Yoko ako po'i xe'éxa, poéhane neko kali íhíne.

Koêku yónea ne Jesus koane enó'iyea xâne hokoâti, xaneâtimaka inúmeokoko. ⁴³ Yoko ápe sêno nduse koetíne xoénae ká'arine ákoti áka evésekea aríne. Enepone sêno, koati uke'éxotine apeínoati xoko ipixáxotihiko, itea akó'oti koitóvati. ⁴⁴ Akéneke Jesus véko neko sêno sipóheoponeati heve ípovo. Ehá'axo sípohyeya, etétukone aríne. ⁴⁵ Ina kôe ne Jesus:

—Kuti sipohêo ímbovo? —koéne.

Itea ako ápahuina "Úndi" kixoâti.

Ina kixôa Pêturu (yoko po'ínuhiko íhikau):

—Íhikaxotí, koati ênoti xâne isú'okovopiti koane inumópiti, (yépemovikomaka ápeyeya sipóheoti ípevo) —kíxoane.

⁴⁶ Itea kóyeano neko isóneu Jesus. Hara koépomaka: —Ako yusíka ákoyea sipóheoponoti ímbovo, vo'oku eómba ipúhikea njunáko njokóyoke —koéne.

⁴⁷ Noixoâne sêno ákoyea íta hé'ono'uxea ne koêku, ina ahi'ókovoxo Jesus xaneâti ínayea honóno'oko.

Ipuyuké koéne poké'eke nonékuke Jesus, koane koyúhoyea nonékuke uhá koêti neko xâne kutí'inoke sipóheoponoti híyeyo ípovo Jesus, koane koyúhoyea íteovane ne aríne ya oráke. ⁴⁸ Ina kixôa Jesus:

—Nje'exá, itévone vo'oku kívivonu. Pihépane, aúhep-eone iséneu —kíxoane.

⁴⁹ Ixómoiko koyúho ne Jesus, simóne xâne ukeâti óvokuke Njaîru, enepone éxoti koeku íhikaxovoku hó'e jûdeu. Hara kixo Njaîru:

—Ívókovone ihine íti. Hákonoe perexôa itukéti ne íhikaxoti —kíxoane.

⁵⁰ Kameáne Jesus yúho, hara kixo Njaîru:

—Hako píke, kivápunu, itóvotimo ne ihine íti —kíxoane.

⁵¹ Simoné'e óvokuke Njaîru, ako síka Jesus ápeyeya urúkovati ákoti itukapu Pêturu, Xuâum, Teâku, koáne-maka há'a yoko êno ne kalivôno ivokóvoti. ⁵² Yoko yupíhovahiko íyokexea uhá koêti neko xâne, koane ipúsokeahiko xâ'a. Ina kixovókovoxo Jesus:

—Hákonoe iyêo, vo'oku haina ivokóvoti ra kalivôno, pohu imókoti —koéne.

⁵³ Itea koémoke'ea xanéhiko kameáne neko yúho, exoâti itúkeovo ivokóvotine ne kalivôno. ⁵⁴ Yane namú kixeano Jesus vò'u ina kohonóko emó'u kixea:

—Tenó, yexépukepa —kíxoane.

⁵⁵ Yane aúkopovone omíxone, exépukepone. Ina pahukôa Jesus poréxopeokono nîka. ⁵⁶ Yupíhova iyú-paxeova há'a yoko êno ne kalivôno. Ina ixikó'okoa Jesus ákoyea okóyuhoinoa po'ínuhiko xâne neko koekúti.

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus

Mt 10.5-15; Mk 6.7-13

9 Ina íhaxíhikoa Jesus neko nduse koeti íhikau. Yane pôrekexoanehiko xunakóti pahúkea uhá koeti ndémoniu ipúhikopea xoko xâne úroevo, koane koíteovo xâne ka'aríneti. ² Ínamaka pahukôa koyúhoyea kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koane koíteovo ka'arínetihiko. ³ Hara kixovokoxoa: —Hákonoe itíko yómone koeku píhi. Hako yómo piló'ina yoko íhaku ípevo. Hákomaka yómo imévo itukovo tiúketi. Muhíkova yesá'ikovo, hako yomâ. ⁴ Itukovo apêti ko'óvokuti porexópiti yóki óvokuke, yâ-vanemoya tukú koetímo neko káxe ipihíkapine ne pitivóko. ⁵ Áva pitivóko símeku hákoti kaha'ápi xanéhikoya, enepo ipihíkapine ne pitivóko, ikétata-hevexapapumo, kirikópoti ipú'ine poké'e ukeâti xoko pírikatana, yexókoati ákoyeanemo omótokea íkameokonohiko emo'u Itukó'oviti —kixovokoxoane Jesus neko íhikau.

⁶ Úkeane pihohíko. Heú kixoa vékea ne ipuxóvokuti-hiko koane koyúhoyea ne inámati íhikauvoti omínovike Jesus, koánemaka koíteovo xanéhiko ka'aríneti ya uhá koeti vékoku.

Êrodi yoko Xuaum Mbátita

Mt 14.1-12; Mk 6.14-29

⁷ Yoko eyékoxoane Êrodi, enepone nâti, uhá koêti neko koekúti, itea ako éxina isóneu vo'oku ápeyea koyuhoâti itúkeovo Xuaum Mbátita exepúkopone ukó-pea xapa ivokóvoti. ⁸ Kene po'ínuhiko xâne, koyúhoa itúkeovo Íliya ne exepúkopone, enepone porófeta mekúke. Ina apémaka po'ínuhiko xâne koyuhoâti itúkeovo kúxoti porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke exepúkopone. ⁹ Itea hara kôe neko Êrodi:

—Haina Xuaum Mbátita nê'e, vo'oku mbahúkoanepopo tetúnoyeokono nekôyo. Kutí'ikopomea itukóvoye ra hóyeno ngámoheixeake koeku ítuke? —koéne.

Yoko yupíhova yúmo'ixeova Êrodi noíxea Jesus.

Kohiyákoa Jesus nîka neko êno xâne

Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Xu 6.1-14

¹⁰ Aukópovonehiko neko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, heú kíxoá koyúhopinohiko Jesus koêku neko ítuke. Ina xanêa Jesus neko íhikauhiko ya kali pitivóko koéhati Mbetâsáida. Yoko ainôvotinehiko, ako po'i xánena. ¹¹ Itea exoâne xanéhiko yónoku ne Jesus, hókoanehikoya, yoko ivávakoahiko Jesus. Koyúhoinoahikomaka kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koane koíteovahiko ne ka'aríneti xapákuke.

¹² Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus neko nduse koeti íhikau koane kíxeahiko:

—Mani únati pehukápavo pihópea ra xanéhiko, motovâti ínixea imókoku koane nîka ya xapa kali ipuxóvokuti, vekópokuhiko, koane xapa ko'óvokuti ya mêum xêrerekuke ipuxóvokutihiko, vo'oku ako apêti yara vóvoheixoku —kíxoanehiko.

¹³ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Ítínenoe parexâ nîka.

Ina kixopâmaka íhikauhiko:

—Ako apeínoviti ákoti itukapu singu koeti pâum yoko pi'âti hêe. Má'aina itukapu úti vanexópoinoá nikokónoti ra êno xâne, hainápo —kíxoanehiko.

¹⁴ Yoko itópono kuteâti singu koeti míli neko hóyeno apêtiya. Ina kixovókoaxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Pehúka ivátahikea ne xâne. Ho'uxó ho'uxo íxeanoé, sinkoentá sinkoenta koeti ho'úxovoku —kíxovokoxoane.

¹⁵ Ina pahukoâhiko íhikau Jesus ivátahikea neko xâne. ¹⁶ Ina veyôa Jesus neko singu koeti pâum yoko pi'âti hêe, ina komômo vanúke ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porexôa ne íhikauhiko pôrekeaxa neko xâne. ¹⁷ Uhá koéhiko níkea koane imá-taxevohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta neko itátanehiko haxa nikokónoti.

Koyuhôa Pêturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mt 16.13-19; Mk 8.27-29

¹⁸ Yoko pohúxovoti ne Jesus itúkea orásaum yanekôyoke. Áko'ohiko neko êno xâne xokóyoke. Poéhane íhikauhiko kahá'ine. Yane ina kixovókoaxoa Jesus neko íhikau:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko?

¹⁹ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ápe koyúhoti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovone. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovotine. Ina apémaka po'ínuhiko koyuhoâti itíkivo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotine —kíxoane.

²⁰ —Kene itínoe, kuti keyúhonoé indúkeova?

Ina kixôa Pêturu:

—Íti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —kíxoane.

Koyuhôa Jesus ivókeovomo koane ukópeamo xapa ivokóvoti

Mt 16.20-28; Mk 8.30-9.1

²¹ Ina ixikó'okoahiko Jesus ne íhikau ákoyea ápahuina xâne koyúhoinoake nê'e. ²² Ina kixovókoaxopaikomaka:

—Konókoti yupíheovo ngoítoponeovo kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Ákomo akútiponu ne tutíhiko viyéno jûdeu, koáne ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne íhíxaxotihiko yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo, itea ya mopó'apeke káxe, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²³ Ina kixovókoaxopaikomaka Jesus uhá koêti neko xâne hokoâti:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka itúkeovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum yuixovo. Konókoti hókeonu ya usó koyêti ínónexinovo tiú'iti koekúti itukovo káxe, kuteâti koêku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku, yane kená'akane ingéneke. ²⁴ Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti. ²⁵ Kutí'ikopo itópoino xâne usó kó'iyea apeínoati yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ²⁶ Yoko koêkuti xâne teinónuti, koane teinoâti ra emó'um, simóvotimo káxe ndeínoakumakamo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Koati énomonemakamo ngíxoaneyehiko yaneko káxe ngayukápapu, enepo naixápakananemaka indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, anjénáponemaka êno njunáko, koane xunako Nzá'a, yoko xunako sasá'itihiko ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. ²⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye xepákukenoé âvotimo ivakápu

tumúneke noíxea natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne —kíxoanehiko.

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu

Mt 17.1-13; Mk 9.2-8

²⁸ Kuteâti póhuti sêmana ikénepoke neko yuho Jesus, xânea Jesus ne Pêturu, Xuâum, yoko Teâku ouke hána'iti mopôï itukóponoti orásaum. ²⁹ Koeku itúkea orásaum ne Jesus, koane ípokeovo koêku ne nône. Hóhopu-hóhopu kóyenemaka ne ípovo, koane ínayea-maka uháhi híyeu. ³⁰ Yane apé koéne pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. Énomone neko Muíse yoko Íliya, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ³¹ Yoko ainovó koéne uhápu'ine íhae vanúke apê xokóyoke neko pi'âti. Hane koyúhoinokoko kixókumo ivókeovo ne Jesus kausáka ne ahá'inoa Itukó'oviti ya Njeruzálem.

³² Kene Pêturu koánemaka ne pi'âti ha'íne, yupihovó koénehiko uheko ixépa. Koêku kahá'ayea káharoyea ixépa, iyukovó koéponehiko. Yane noíxone êno uhápu'ine Jesus, koánemaka neko pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. ³³ Yane ahíkuxopeovone Jesus neko pi'âti hóyeno yuhó'ixoati. Ina kixôa Pêturu ne Jesus:

—Íhikaxotí, koati únati vápeyea yâye. Poéhane vitúkinopinoe hú koêti mopo'âti kálíhunoe péti. Poéhamo ítike, koane poéhamo ítuke Muíse, koane poéhamo ítuke Íliya —kíxoane.

Itea mayane koyuhohí koêti ne Pêturu. Akó'oti koati éxea mani yúho. ³⁴ Ixómoiko koyúho ne Pêturu, apé koéne kapási rama'úxoatihiko. Yane yupihovó koéne píkea ne íhikauhiko Jesus rama'úxoanehiko kapási.

³⁵ Yane apé koéne emo'úti inu'íxoti xapa kapási. Hara kôe:

—Énomone nje'éxa râ'a, noívongoe itúkeovo mbáhoe xapa xâne. Yakámokenoyi yúho —koéne.

³⁶ Okoné'e neko emo'úti, pohú kóyepone ne Jesus. Áko'oponehiko neko yuhó'ixoati. Itea ako éto'oe ne evo Pêturu yanekóyoke. Ako ápahuina xâne koyúhoinoake neko noíxonehiko.

Koitóva Jesus ne homoêhou úroevo ndémoniu

Mt 17.14-21; Mk 9.14-29

³⁷ Poéha káxe ikénepoke, enepo evesékopeane evo Jesus neko hána'iti mopôï, yupíhova êno xâne okotú-monexopati. ³⁸ Xapákuke neko êno xâne, apé koéne hóyeno vaúkoti Jesus. Hara kíxoá:

—Íhikaxotí, yokóseananu, neíxapainanu njé'a, vo'oku poéhane nê'e, ako po'ínu. ³⁹ Yoko kóyekutine úrukeova ndémoniu. Enepo urúkova, apé koetíne yaíkea, yane íkorókatine poké'eke xaneâti êno xunáko koyúyu'okea, koane puváhixeamaka pâho. Koati okó'okoati, koane ôriti kuríkopea enepo kixoáneye.

⁴⁰ Émbemoane ne íhikeuhiko kópuhikopea, itea ako íta kíxeaneye —kíxoane.

⁴¹ Ina kôe ne Jesus:

—Ímáko itúkinovo tiú'iti kutípea ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene, koane váherehiko. Ná'íkopomeamo hunóko óvonzeixea xepáku? Ná'íkopomeamo nzunóko índea ákoyeanoe

yakútiponu? Yáma yâkeneye ne xi'íxa —kíxoane Jesus neko hóyeno.

⁴² Koêku píhea ne homoêhou, íkorokoane ndémoniu poké'eke koane koyúyu'okea. Ina pahukôa Jesus ipúhikopea ne ndémoniu, koane kóiteova neko homoêhou. Ina kixêa há'a:

—Anéyepo ra xi'íxa —kíxoane.

⁴³ Yane yupíhovo iháyu'ikea hána'iti xunako Itukó'oviti uhá koêti neko xâne.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo

Mt 17.22-23; Mk 9.30-32

Ya koêku yupíheovo iyúpaxeova xanéhiko, koane iháyu'ikeahiko uhá koêti neko ítuke Jesus, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

⁴⁴ —Yunákanoe iséneuke ra yunzó'inopi kó'oyene: Yé'exovone ngurí'okeokonokumo xunákoke xanéhiko yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikonovoti xâne —kíxovokoxoane.

⁴⁵ Itea ako éxina isóneu íhikauhiko kíxone neko yuho Jesus. Koati he'onínovati ne koekúti ákoinoke éxa koêku. Yoko pikotíhikomaka épemo'ikea Jesus koêku neko yúho.

Kixoku itúkeovo ne xâne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mt 18.1-5; Mk 9.33-37; Fp 2.3; 1 Pê 5.5

⁴⁶ Yane turíxovone okópeokoko ne íhikauhiko Jesus koêku kahá'ayea éxea itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke. ⁴⁷ Yoko exó kíxeane Jesus koêku ne isóneuhiko, yane namú kixone kalivôno ina imôa xêrekekuke. ⁴⁸ Yane hara kíxovokoxo íhikau:

—Koêkuti itukínoati únati ra kalivôno vo'ónguke, undímaka kixóneye. Yoko koêkuti kixónutineye, koati kixoátinimakaye ne Pahukónuti yara kúveu mêum. Kó'inokeneye yunzó'inopinoe, vo'oku enepone ákoti kapayásakapu, enepone koati ikalíhuxopovoti xepákukeno, énomone itukóvovo ne koati payásoti —kíxovokoxoane Jesus.

Ako omótova ápeyea xâne púvone úti

Mk 9.38-40

⁴⁹ Ina kixôa Xuâum:

—Íhikaxotí, ápe hóyeno noíxone úti kopúhikopotí ndémoniu ya íhéke, itea sayá'íkooa úti vo'oku ákoyea itúkapu xáneheixone úti.

⁵⁰ Ina kixôa Jesus:

—Hákonoe seya'íkooa, vo'oku enepone ákoti akapápinoe, koati huvo'óxopiti nê'e —kíxoane.

Púvahiko íhae Samâriya ne Jesus

⁵¹ Koeku yé'exevone kaxena pihópea Jesus ya vanúke, kóusokone isóneu nê'e píhea Njeruzálem. Yoko ako itoâti kátavokopea isóneu ákoyea píha. ⁵² Ina pahúko inuxínoatihiko. Pihónehiko neko páhoe xoko kali ipuxónokuti ya Samâriya oposíkopoinoati ókoku-moya. ⁵³ Itea simoné'e evo Jesus, ákone akáha'ainoa

ko'óvokuti ókeaya, vo'oku iyúseyea kousokeane isóneu yónea Njeruzálem. ⁵⁴Enepone pi'āti íhikau Jesus, Teāku yoko Xuāum, noixoāne, hara koe yūho:

—Unaém, kehá'a viháxikea yúku íhae vanúke uke'éxoati ra xanéhiko? —kíxoanehiko.

⁵⁵Ina sa'irí'okinova Jesus saya'íkoatihiko. (Hara kíxo: —Hako kixen'é'eye yiūho. Ákonoe yéxa úkeaku ne iséneu. ⁵⁶Vo'oku haina nzmínoti ungé'exoponea xāne, itea nzmínoti ngoíteova, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xāne —kíxoanehiko.)

Yane pihónehiko po'íke ipuxóvokuti.

Koeku apê kahá'ati hókea Jesus

Mt 8.18-22

⁵⁷Ya xenékuke koêku yóneahiko, ápe hóyeno kixoti Jesus:

—Nzokópiti koêkutimo yénoku.

⁵⁸Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe mōko. Kene ūndi, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xāne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mêum —kíxoane.

⁵⁹Ina kixoámaka Jesus ne po'i hóyeno:

—Kiná'aka ingéneke.

Ina kixopā hóyeno:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike ivakápune, ínamo nzakâpi.

⁶⁰Itea hara kíxo: Jesus:

—Síkeane ne kutí koeti ivokóvotinehiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxoapeamo ne ivokóvoti. Kene íti, yokóyuhoponoa kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xāne —kíxoane.

⁶¹Ina kixôa po'i hóyeno:

—Nzokópitimo Unaém, itea sikénuvo aúngoepoovo óvonguke íngoponeovo iyénonjapa inúxotike.

⁶²Ina kixôa Jesus:

—Enepone xāne apêti itukéti tûriu, ina itavókea isóneu ne ítuke, hane koéneye xāne varereôti poké'e enepo na'akénexovo. Yane ákone aúnnati koêku. Xāne kuteâti, ako omótokea ítúkeovo ko'itúkeinoti Itukó'oviti kókóponoati ne natíxea Itukó'oviti xapa xāne —kíxoane Jesus.

Ítukexeake Jesus neko setenta koeti íhikau páhoe

10 Yane ápe po'i setenta koeti noívokoe Jesus. Pi'á pi'a kíxo: pahúkea inúxino: ya uhá koeti pitivóko vékokuikomo, koáne ya uhá koeti po'i yónoku. ²Yoko hara kixovokoxoa pahukoāne:

—Koati hána'iti ra itukéti kuteâti koêku kavāne ainóvoti itóvotine ha'i nonéti ovāti, itea ako axú'inahiko ra ko'ítuketi. Yépemanoekopo Itukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko ko'itúkeati. ³Pihéne. Kutí koe mbahúkoti kálahunoe xe'exa su'úso ya xapa yovíre koeku mbahúkeopinoe. ⁴Hákonoe yómo íhaku tiúketi. Hákomaka yómo sékolana, íhaku ípevo, koane piríkatana. Hákonoe ke'umókovo xenékuke yího'ixi xāne. ⁵Enepone inúxoti ovokúti símeku, koêkuti yukóponoku, hara íxeanoe ne ko'óvokutiya: “Embe-

mínopitinoe Itukó'oviti unako kēku” íxeanoe. ⁶Enepo áva xāne yane ovokúti usó koyêti kixeokononeye kuteâti yépeminoake Itukó'oviti, itukínoatimo Itukó'oviti ne yépeminoake. Kene hakó'o, aukópinovopitimo kuteâti yépeminoake neko xāne. ⁷Yávane yane ovokúti peréxokonoku yóki. Koêkuti nikokónoti koane ekāti pónepike ne ko'óvokuti, nemúka vo'oku koati motokeâti ápeyea námoe ne xāne ko'ítuketi. Hako ixo mo ipé'ixovo ya po'íkehiko ovokúti.

⁸—Koêkuti pitivóko símeku, koeku poréxeopi xanéhikoya yóki xapákuke, níkea koêkuti nikokónoti pónepike. ⁹Enepo áva ka'arínetiya, keítapanoe. Ínama ka ixêa ne xanéhikoya: “Simóvone kaxena natíxea ne Itukó'oviti xepákukeno” íxea. ¹⁰Kene ya koêkuti pitivóko símeku, enepo hákoti kaha'ápinoe xanéhikoya, hara íxepanoemo koeku vikópi none ovokúti ipihíkapi xapákuke: ¹¹“Muhíkova ipú'ine poké'e yara pitivóko ovoti perékatanake úti, vikátata'ikopane, véxokeopikeno akoyeane yomótokea íkemikonoa ne emo'u Itukó'oviti. Itea ivévakanoe rá'a: Yé'exovone kaxena natíxeakumo ne Itukó'oviti xapa xāne yara kúveu mêum” íxeamo.

¹²Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus neko páhoe:

—Koati enjókopitinoe kixókonokumo ne ákoti akahá'apinoe. Simapúne kaxena ipíhohonope ne Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xāne mekúke íhae Sódoma, ákomo itápanea tiveko ipíhohononeokonoke ne xanéhiko puvópiti íhae neko pitivóko —kixovokoxoane Jesus.

Koeku pitivóko óvohikoku xāne ákoti akutipó Jesus

Mt 11.20-24

¹³Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati kotívetimo kēku, itínoe íhae Korázim, keáne maka itínoe íhae Mbetásaida. Enepone Tíru yoko Sídom, koati pítivokona xāne ákoti éxa Itukó'oviti, itea eneponi itukapu xapákuke indúkoa ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mekutíne kuríkophiko váherevoko. Mani ko'ipóvotihiko ko'ixéhiti xáku, koane mani purapú'ikopovotihiko pōu, koánni ivátahikea xapa pōu, éxokovope yupíheovo ikótivexea isóneuke ne êno pahúnevhiko. ¹⁴Simapúne kaxena ipíhohonope Itukó'oviti, iyuhí kixokónotimo tiveko ipíhohononekono ne íhae Tíru yoko íhae Sídom ya itíke. ¹⁵Kene itínoe íhae Kafanáum, itínoe po'okoâti yupíheovomo kahána'ikeokono ya po'ínuhiko xāne, kirikókonotinoemo ipíhohonovokutike —koéne.

¹⁶Ina kixovókokoxo íhikauhiko:

—Enepone xāne usó koyêti kámokenoye yiūho, undímaka kámokeno. Kene enepone puvópiti, undímaka púvo. Koáne enepone puvónuti, hane púvo ne Pahukónuti yara kúveu mêum —koéne.

Seopóhiko xoko Jesus ne setenta koeti páhoe

¹⁷Ukopeānehiko xoko pahúkonoku neko setenta koeti páhoe Jesus, yupíhovó koénehiko elókepea okóvo. Hara kixópohiko Jesus:

—Unaém, muhíkova ndémoniuhiko itúkea yuho úti pahukôa úti ya ihéke ipúhikopea xoko xâne úroevo —kíxoanehiko.

¹⁸ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Noínjoa ne Satánae kutí koeti ipixéneneoti irikóvoti ukeâti vanúkeke. ¹⁹ Mboréxopineneo yókonuki koéxoe yoko pitánae, koane ákomo kixópiku. Mboréxopine-noemaka xunakóti anu'úkoti uhá koeti xunako Satánae, vanáne. Ákomo ápahuina koekúti itoti váherexea ítukeinopi. ²⁰ Itea hako itukovo vo'oku itúkea yiúho ne ndémoniuhiko elókeinoke yokóvo, itea hane itíka elókeinoke yokóvo yutóxeovone íhe xoko Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane Jesus.

Hána'iti elókeko okóvo ne Jesus

Mt 11.25-27; 13.16-17

²¹ Énomone yaneko ókoku ôra, yupihovó koéne elókeyea okóvo ne Jesus vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Hara kôe:

—Aínapo yáko Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea ítúkapu hána'itinoe ko'éxoneti yoko hána'itinoe ihíkaxovoti yara kúveu mêum yéxokoa ra koekúti, itea ítúkeovo xâne ákotihiko apayáso nonékuke po'ínuhiko keúhupu'ikinoa ra koekúti. Koati énomone kíxea Pai, vo'oku ínixi unáko kó'iyean-eye —koéne.

²² Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Kurí'okoponoane Nzá'a ne uhá koeti koekúti. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a, poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu úndi, undi Xe'exa, yoko koêkuti xâne ânja énjokea —koéne.

²³ Ina inonéxinova Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa, motovâti ákoyea káma po'i xâne:

—Koati únati kêku, itínoe noixoâti ne koekúti neíxoneno kó'oyene. ²⁴ Koati ngixópitinoe enó'iyea porófe-ta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koánemaka nâti-hiko mani kaha'âti noíxea kuteâti ne neíxoneno, itea ako naíxa. Mani kaha'âtimaka kámea kuteâti ne kémoneno, itea ako káma —kíxovokoxoane Jesus.

Únati hóyeno íhae Samâriya

²⁵ Apé koene hóyeno ihíkaxoti yútoe Muíse exepúkoti, oposí'okovoti Jesus, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoa:

—Íhikaxotí, kuti ngónoko indúkea motovâti ápeinonu inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti?

²⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Ná'íkopo kó'eye ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Na kíxeaye keúraru'iki enepo ihíkexo?

²⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—“Heru'ó íxea yomíxone koane xináko koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Yúnae Itukó'oviti.” Hara po'ínu: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépvoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne” —koéne.

²⁸ Ina kixôa Jesus:

—Koati tokopóvoti ne yimópope. Énomone itíka motovâti itéponi ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti —kíxoane.

²⁹ Yane vo'oku kaha'ayea ápeyeya pó'onexeovoke neko hóyeno, hara kixópomaka Jesus:

—Kutí'íkopo itukóvoxxo xâne nóngone ákoyea omótova ongóvo?

³⁰ Ina yumopâ Jesus itukínoati íhokoake:

—Ápe hóyeno ukeâti Njeruzálem yonoti Njeríko. Ya xenékuke namúkoane ómevotihiko. Véyeane uhá koeti apéinoati, ina yehepóke'exoa, êno óko'okea. Kalíhanini koépekeahiko kurikoâne. ³¹ Yane apé koene sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke vekoâtimaka neko xêne.

Tavó kó'iyeaneye noixôa neko okó'okovoti. ³² Yane apé koénemaka po'i hóyeno vekoâtimaka neko xêne.

Énomone levíta ítúkoti ítuke Itukó'oviti ya hána'iti imokóvokuti. Kúteanemaka kíxoaku, tavó kó'iyeanemaka noixoâne. ³³ Yane kenó'okone hóyeno ákoti itukapu júdeu íhae Samâriya, vekoâtimaka neko xêne.

Tokononé koáne neko hóyeno okó'okovoti. Yane yupihovó koéne kóseanayea. ³⁴ Pihínoane koane ipíxax-eane óko'onevo ipíhinoati óliu yoko víyum. Ina ivú'ixopamaka péyo, iyonoâti xoko pénsaum koane katarákoati. ³⁵ Yaneko po'ípone káxe, ina poréxo únae pénsaum pi'âti pe'u tiúketi, ina kixôa: “Kétaraka ra hóyeno. Enepomo anu'úka ésa'i ra mbónepike katarakike, kóyeanemo mboréxopeopi aungárapu” kíxoane.

³⁶ Ina kixôa'íkomaka Jesus neko hóyeno ihíkaxoti yútoe Muíse:

—Ya xapákuke ra mopo'âti, kuti ínixe ítúkeovoxo ákoti omotóva okóvo neko hóyeno isoéti?

³⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—Énomone neko koseánati.

Ina kixôa Jesus:

—Pihé'evu, énomonemaka íxeaneye kuteâti ítuke neko hóyeno —kíxoane.

Márta yoko Mâriya

³⁸ Koêku yónea ne Jesus yoko íhikauhiko, símo xoko kali ipuxónovokuti. Ápe senóya koéhati Márta, itaíkoti Jesus ókea óvokuke. ³⁹ Enepone sêno, ápe po'ínu koéhati Mâriya. Yane vata-vatá kixóvone Mâriya poké'eke nonékuke Jesus ivavákoati ne ihíkavoti íhikau.

⁴⁰ Kene Márta, koati pepokéxoti isóneu vo'oku enó'iyea ítuke ya kúveu óvoku. Ina ahi'ókovo Jesus, hara kíxoa:

—Unaém, ako kó'inopiku kurí kíxeonu ne mbo'ínu mbóhuxeovo indúkea heú koêti ra itukéti? Pehúka huvó'xeonu —kíxoane.

⁴¹ Ina yumopâ Vúnae:

—Martá, imáko ké'iyivoku. Koati pepoké kixeti iséneu, koane êno yónoku iséneu, ⁴² itea poéhaxo ne koekúti koâti nokonéti. Noívokoxoa Mâriya ne koâti únati ya uhá koêti, yoko ákomo veyopeâti —kíxoane Jesus.

Ihíkaxovi Jesus vitúkea orásaum
Mt 6.9-15; 7.7-11; Mk 11.24; Lk 18.1; 1 Ts 5.17

11 Po'íke káxe, ápe óvoheixoku oráxea ne Jesus. Uke'éxone itúkea orásaum ápe íhikau kixoâti: —Unaém, íhikexavimaka vitúkea orásaum kuteâti kixoaku Xuaum Mbátita íhikaxea ne íhikauhiko. ²Ina íhíkaxoahiko Jesus. Hara kixovokoxoa: —Enepo itikánoe orásaum, hara yáko: “Pai, émbemopi téyeamo sasá'iti íhe ne uhá koeti xâne, koane ukóponeamo ne netíxi yara poké'e xapákuke xâne. ³Peréxavi nika úti itukovo káxe. ⁴Ketúyapa pahúnevo úti koêkumaka kóseanayea úti ne po'ínuhiko xâne va-heréxinoviti ítuke, kutí kixoâti uti ákoti pahukápu. Hako sike'évi víkorokeovo pahúnévotike” yákoenoe —kixovokoxoane. ⁵Ina itukínoamaka Jesus íhokoake ne íhikauvoti íhikaxone. Hara kôe: —Ínani áva xepákuke pihôti óvokuke ínikone ya kuku yóti kixopónoati: “Iningoné, yokóseanau, ívexanu mopo'âti koxe'u pâum, ⁶vo'oku ínati simônu íningone xo'opeínonuti, yoko akó'oti níngaxeake” kixóponea. ⁷—Ínani akôe kúveuke óvoku: “Hákone tiri'óko-ponovonu. Enjéxopane páhapetea ra óvongu. Ndunúkuxopovone, koánemaka uhá koeti nje'éxaxapa. Ákone omótova enjépu kinopi” ínani akôe. ⁸—Koati ngixópitinoe, enepo hákoti exepúkinoa poréxoponea ne uhá koeti nókone vo'oku itúkeovo ínikone, itea vo'oku ákoyea káyunuka nekôyo épe-mo'ixea, kóyeane exépu kinoa poréxoponea.

Konókoti kutípea úti yumópeovimo Itukó'oviti vitúko orásaum
Mt 7.7-11

⁹Hukínovoti ngíxeopinoe: Yépema ne Itukó'oviti, vo'oku porexópeatimo. Yapásika nékone xokóyoke, vo'oku itepónoatimo. Hane yákoenemakaye xâne ipusókoti pahapéti, yane imihé'okinopitimo. ¹⁰Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne xâne oposíkoti itóponea konokínovati, itóponoa. Koáne ne xâne kutí koeti ipusókoti pahapéti, mihe'ókí-nokonoatimo. ¹¹Itínoe apêti xe'éxa, (maní'ikopomea perexoâti mopô ne xí'íxa epemápi pâum?) Manímea koéxoe peréxoa epemápi hê? ¹²Koáneni epemápi kopútoe tap'i, manímea perexoâti pitánae kotíveti yutôko? Ako kalíhuina. ¹³Muhíkova itínoe mapini xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea kóyeane peréxi únatinoe koekúti ne xí'íxa. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, koati porexoâtimo Sasá'iti Omíxone ne epe-moâti —kixovokoxoane Jesus.

Koyuhókono itúkeovo íhakoe Mbezêbu ne Jesus
Mt 12.22-30; Mk 3.20-27

¹⁴Po'i káxe, kópuhikopo ndémoniu ne Jesus xoko hóyeno úroevo. Yoko akó'otine okoyúho neko hóyeno vo'ókuke ne ndémoniu. Ipuhíkopeane ndémoniu, koyúhopone neko hóyeno. Enepohikoneko êno xâne

noixoâti, yupihovó koe iyúpaxeova. ¹⁵Itea ápe xâne xapákuke koêti:

—Koati Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu, porexôa ra hóyeno kópuhikopea ndémoniu —koénehiko.

¹⁶Kene po'ínuhiko xâne, épemohiko Jesus itúkea iyupánevoti, hoénaxovo itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko, oposí'okovatihiko, kaha'añoati pahúkeovo ya yumópope. ¹⁷Exó kíxea Jesus isóneuhiko, énomone kixínoahiko:

—Uhá koeti natixókuti, óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne ko'óvokutihiko ovoti póhutike ovokúti. Itukovo ixómoti okopókoko, uké'etimo itúkeovo póhutine óvohikoku. ¹⁸Kúteanemaka koêku xoko Satánae yoko ovóxehiko, vo'oku eneponi ixome akapákaka, mani uke'éxopokokotihiko. Kó'ino-keneye ra xunzó'inopinoe, koáhati keyuhoâtinoe itúkeovo xunákoke ngópuhikopea ndémoniu. ¹⁹Eneponi itukapu xunákoke Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko kuteâti iséneunonu, ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne he'ínehiko ya hé'eke kopúhikopotimaka ndémoniu? Ako kalíhuina kó'inoan-eye yíúho kuteâti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko itúkeovo pahukóvoti ne iséneunonu. ²⁰Koêku itúkeovo ya xunákoke Itukó'oviti ngópuhikopea ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natíxea Itukó'oviti xepákukenoe.

²¹—Noixó íxeanoe ne koati xúnati hóyeno usó kixoíxoti sa'íkovope, kohiyánati óvoku yoko uhá koeti apeínoati. Ako itoâti véyee ítukevo. ²²Itea enepo símo koati xúnatiya, ítoa omópea sa'íkovope, enepone íhuinovoke. Yane omópea uhá koeti apeínoati koane háxakexea xapa ha'íne —kixovokoxoane Jesus, íhókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kixopóvoti itúkeovo xunané'e ya Satánae.

²³Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Eneponi ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíxoa ukóponea ne itukéti índuke —kixovokoxoane.

Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikopeaku
Mt 12.43-45

²⁴Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepo ipuhíkopea xâne úroevo ne ndémoniu, píhoheo ya mêum ákoti apêti oposíkoti ókoku, itea ako ínixapana. Yane hara kôe: “Aungópovotiko xoko imbúhikopeaku” kôe. ²⁵Yane aúkopovane, yoko inú'ikopane sásasa koyépotine koane êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya. ²⁶Ina itaíkopono po'i seti koeti ndémoniu itúkoti xanépone. Yoko áinovo koati váhere yane inúxoti. Ina urúhikopovo xokóyoke neko hóyeno. Yane yupihovó koéne váherexea koépoku neko hóyeno yane inúxoti koêku —kixovokoxoane Jesus.

Yuhu sêno ihayú'ikoti eno Jesus

²⁷ Koêku ixómoyea koyúho ne Jesus, apé koéne sêno xapákuke neko êno xâne kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Koâti únati koêku ne sêno koxe'éxapiti koane ohíkopi ya xêne —koéne.

²⁸ Ina kôe ne Jesus:

—Hane itukóvovo koati motokeâti “únati koêku” kix-eokono, xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti koane itukoâti ne páhoenoa —koéne.

Hoénaxeokonoke Njóna

Mt 12.38-42

²⁹ Hara koe Jesus koêku ho'uxo-ho'uxó kó'iyea ne êno xâne xokóyoke:

—Koati váhere ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti, épemoikomaka iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noixonemo, ákoti ituka-pu kuteâti koêku xoko Njóna mekúke. ³⁰ Vo'oku kuteâti koêku Njóna itúkeovo hoénaxovope xunako Itukó'oviti xapákuke neko íhae Nínivi mekúke, énomonemakamo ngoéneye, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Undímakamo hoénaxovope xunako Itukó'oviti xapákuke ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti. ³¹ Simapúne kaxena yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, enepone seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sâba, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Exepúkotimo neko sêno, exókoatimo pahúnevo ra xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupíheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hána'iti kó'exoneyea ne Salúmaum. Yoko anéyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho. ³² Koáne-maka ne íhaehiko Nínivi, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene yaneko káxe yuhaíkapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi exókoatimo pahúnevo ra xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku enepone íhae Nínivi, kamóné'e yuhu Njóna koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, ikótivexoa isóneuke ne váherevoko koane kuríkopahiko. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho.

Koêku yúku kouhápu'ikopeti

Mt 5.15; 6.22-23

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ako ihúxoti yúku kouhápu'ikope he'onó kixoâti xoko ákoyeaku iyúsea. Ákomaka xovopu'í íxa ya sésta, itea hane ímoa xoko koati imókonoku kouhápu'ikopeti motovâti ínixeaa koêkuti urúkovati ne ovokúti. ³⁴ Kuteâti koêku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne yúke kexé'uke. Itukovo únati ne yúke, uhapú'itike yóvoheixo. Kene hákoti unâti ne yúke, hahákutikemo yóvoheixo. ³⁵ Yokómoma koêku ne mani uhapú'iti xikóyoke, enepone mani kouhápu'ikoti iséneu, mará'ina mo itúkapu hahákutike imópi. ³⁶ Enepo ituka-

pu ainóvoti uhapú'iti apé xikóyoke, ákoti óvaku kali hahakú koyêtiya, ainóvotimo uhapú'itike yóvoheixo kuteâti koêku kouhápu'ikopeti koati xúnati uhápu'iyea kouhápu'ikopiti —kixovokoxoane Jesus.

Koyúhoinoa Jesus pahúnevo ne farízeuhiko

Mt 23.1-36; Mk 12.38-40

³⁷ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ápe farízeu itaíkoati níkoponea óvokuke. Urúkovane Jesus óvokuke ne farízeu, ivátakone xe'o mêsa. ³⁸ Yoko iyú-paxova farízeu noixôa ákoyea háka Jesus ne kixoku kipóvo'uxeovo farízeuhiko tumúneke níkea. ³⁹ Ina kixôa Vúnae Jesus neko farízeu:

—Itínoe farízeu, kutí kénoe xâne kókoyuse kixoíxoti kipó'ikea enovópeti yoko úto meúkeke, itea kúveuke koati ênoti ihómuyo. Énomone kénenoeye koêku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu, koane usó kéyeyi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí koeti hi'ixîti itúkevo motovâti kirí'uxi apeínopiti. ⁴⁰ Itínoe xâne ákoti isóne. Haina póhutine koekútihiho noíxone po'ínuhiko xâne ivávako ne Itukó'oviti, itea koati ivavátotimaka ovoti isóneuke xâne. ⁴¹ Itúkapuikopo ovoti iséneuke iké'iparaxo Itukó'oviti, yane sasá'itimo uhá koeti kixeku itíkivo. ⁴² Koati kotívetimo kêku, itínoe farízeu. Kaná'uti ápeyee íperaxoke Itukó'oviti, hexakínoati póhuti yane uhá koeti yehí koeti itíkevo perêxo ndízimu. Muhíkinova ne kálíhunoe neóne xe'o yóvoku kuteâti otélam yoko áruta koane po'ínuhiko neóne kuteâti, peréxomaka ndízimu ya koêkuti yé'akeye yêho. Itea enepone itíki ponóvoti koekúti koane ákoyea omótovo yokovo Itukó'oviti, ákonoe itíka. Yoko énomone itukóvovo koâti nékone itíki, ákotimaka kurí ixêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ⁴³ Koati kotívetimo kêku, itínoe farízeu, vo'oku iti yómoti ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko ya íhikexovokuke hé'e. Epó'oxo enepo yihoíkoko koêku víki ya none ovokúti, koati yáhatimaka yéxikono itíkivo teyonéti. ⁴⁴ Koati kotívetimo kêku, itínoe kutí koeti poké'e ekóxonoku ivokóvoti, ákoti iyusêa ápeyee ekoxóvatiya. Vekôa xâne oukeke, ako éxa ápeyee imuyúkoti opékuke —kixovokoxoane Jesus.

Exókoa Jesus pahúnevo ne éskiribahiko

⁴⁵ Ina kixo Jesus ne po'i ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse:

—Ihikaxotí, koêku kixineye yihó'inoe ne farízeuhiko, kotívetinovimaka, uti ihíkaxoti yútoe Muíse.

⁴⁶ Yane hara kixoa Jesus:

—Keáne itínoe ihíkaxoti yútoe Muíse, kotívetimakamo kêku. Vo'oku yane ênoti ihíkavoti íhikexone, kutí koe ikeínoxoti po'ínuhiko xâne êno ínati koekúti ákoti itâ koínoyee. Ákomaka kalíhuina yónea iséneu keínoyi póhuti kali koekúti yane íkeinoxike po'ínuhiko xâne. ⁴⁷ Koati kotívetimo kêku, vo'oku kéxepuki katátumbana porófeta, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koépeu yoxúnoekene. ⁴⁸ Yane kixeku itíkivo, koati keyuhópovoti kutipasí kó'iyea iséneu ne isóne yoxúnoekene vo'oku kixoaku ne porófe-

tahiko. Koati énomonehiko koepékoa, ina kino'ókonoe kexépukinoati katátumbana ne koépeuhiko, kutipasí keāti ne váhere ítuke yoxúnoekene. ⁴⁹ Énomone kó'ino ne Itukó'oviti yane hána'iti kó'exoneyea xoko kó'iyeku: "Mbahukínoatihikomo porófeta koyúhoti emó'um xapákuke, koánemakamo ápostulu, po'i mbáhoena, itea koepékotihikomo po'ínuhiko mbáhoe, koane ikoítopenoatimo kotíveti ne po'ínuhiko" kôe. ⁵⁰ Énomone kutí'inoke yoneâtimo oukeke ra xanéhiko apêti kó'oyene ne itina heú koeti porófetahiko koépeuti ukeátine inâ turixóvo ra mêum, ⁵¹ ukeāti kaxénake koépekeokonoku Ámbeu tukú koeti kaxena koépekeokonoku Nzakâriya, enepone koépeuti ukeāti ne hána'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hána'iti imokóvokuti. Aungópatimaka ngíx-eopinoe: Oúke ra xanéhiko apêti kó'oyene yóneamo itína uhá koetíhiko neko koépeuti.

⁵² —Koati kotívetimomo kêku, itínoe íhíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku itínoe kutí koeti omó'ixoati ne xáve poréxoti xâne éxea ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti, itea ako iké'itukexa, epó'oxo itopó kíxea ne po'ínuhiko xâne kaha'āti éxea —kíxovokoxoane Jesus.

⁵³ Ipuhíkopeane Jesus, koati imaíkinovati éskiribahiko yoko farízeuhiko, koane opósi'okeovahiko ya épe-mo'ikeake. Ako tópi kíxoaku yuhó'inoahiko, kaha'aínoti Jesus pahúkeovo ya yumópope. ⁵⁴ Koati kuxoâtihiko ápeyeamo koêkuti yuho Jesus kutí'inoke motovâti koyúhoyeahiko itúkeovo pahukóvoti.

Po'ínuhiko íhíkaxovike Jesus

Mt 10.26-31

12 Yoko koati yupihóvotino éno xâne ho'uxo-ho'uxó koetíne koane ókonuhevekexekoko. Yane turíxovone íhíkaxea ne Jesus. Íhíkauhiko ínuho íhíkaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Neíxipa ne kutí koeti kohiyákopeti pâm, ánahixope farízeuhiko, ákoti oríko ukóponea xapa po'ínuhiko xâne, enepone kutí kó'iyea koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne koeku enó'iyea ítuke ákoti aunáti.

² —Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákoti-mo kaurápu'ikakana. Koánemaka ne he'onó'oeti kó'oyene, kóyeane urápu'iyea. ³ Vo'oku uhá koeti he'ono'ú kixene keyúhoyi, kóyeane koúra-pu'ikeokono xapa xâne. Koánemaka ne koekúti hahaa kixene keyúhoyi kúveuke yóvoku, kohonókokonotimo koyúhoyeokono, kutí'inokemo exoâti uhá koeti xâne.

⁴ —Itínoe íningone, hara ngixópinoe kó'oyene: Hákonoe píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u ító koépekea, yane ákone xunáko itúkea po'i koekúti. ⁵ Itea énjakapivo nékone tíyi, énomone ne Itukó'oviti apêti xunáko koépekeopi koane iyónopeopi ipihóponovokutike. Ngáyukoa ngíxeopinoe: Itúkapu énomone tíyo.

⁶ —Ákoikopo akávanevo singu koeti kálíhunoe hó'openo ôti ya kali pi'âti pe'u tiúketi ákoti axu'ína ovâti? Itea ako kalíhuina ápeyea xapákuke nê'e ákoti exêa koêku Itukó'oviti. ⁷ Muhíkova híyeu tiúti, éxoa

Itukó'oviti yé'akeye. Hákoikopo píke, vo'oku itínenoe yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti —kíxovokoxoane.

Koêku teinôa xâne koyúhoyea hókea Jesus koáne akô'o teinâ

Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20; 2 Tm 1.8

⁸ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus:

—Koati ngixópitinoe: Uhá koeti xâne koyuhoâti nonékuke po'ínuhiko xâne itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngíxoaku nê'e nonékuke ánjuhiko ya vanúkeke. Ngoyuhoâtimakamo itúkeovo hokónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁹ Itea enepone koyuhoâti nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke ánjuhiko vanúkeke ákoyea itúkapu hokónuti.

¹⁰ —Áva xâne vaheréxinonuti emó'u, apêtikomo oxéne itúyoepa pahúnevo. Itea enepone xâne koyuhoâti itúkeovo váhere ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyoepaku ne pahúnevo.

¹¹ —Enepo yamakánanoe yíhoikikono ya íhíkaxovoku hó'e xanéhiko, koane nonékuke pahúkotihiko yoko po'ínuhiko payásoti tuti xanéhiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópíke koane koêkumo ne yíúho, ¹² vo'oku yaneko ôra, íhíkaxopitinoemo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti nékonemo keyúhoyi nonékukehiko —kíxovokoxoane Jesus.

Ako yusíka ixómoyea ipúpakinoa visóneuh kahá'ayea úti vírikuxea

¹³ Yane apé koéne hóyeno xapákuke neko êno xâne kixoti Jesus:

—Íhíkaxotí, pehúka ne mbo'ínu haxákeana ne apeínoati kúreinovike haíkene úti —kíxoane.

¹⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hoyenó, undí'ikopo yúhoikovoku xâne? Haina indúkovokeye naxákekokoa ne xâne kúreinoaháikene —kíxoane.

¹⁵ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko êno xâne kamokénoati:

—Yokóhiyanavao ne uhá koeti kó'iyevovoku koekúti íyekovoke, enepohikone mani ixómoinoke ipúpakinoa iséneu keha'âti kurí'uxeovo apeínopiti, vo'oku haina énomone ápeino ne xâne yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

¹⁶ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne áha íhíkaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno iríku, ênoti pôreu ha'i nóne isáneke.

¹⁷ Ina koe isóneupinovo: "Námeamo ngíxoaneye ra êno ha'i nónem? Vo'oku ákone iyónoangu". ¹⁸ Ina koepómaka isóneupinovo: "Énjoa ngíxoakumo. Ngatahíneatimo ra unákovoku ha'i nónem, ínamo indukápa koati hána'itiya. Énomonemo unángo ra ha'i nónem, koáne ra uhá koeti apeínonuti. ¹⁹ Yane ínamo angôe: Éno apeínonuti ngoúnae. Ákomo malíka yónoku. Kó'oyene, poéhane ómomingea, níngea, énoyeovom yoko elókeyea ongóvo, ngoetímó." ²⁰ Itea hara kíxoa Itukó'oviti: "Íti koati ákoti isóneu. Kó'oyene

yara yóti, ivekóvotinemo. Kutí'ikopomo itópoinopi uhá koêti ne apeínopiti yúnahiu?" kixoane Itukó'oviti —kôe éxetina Jesus.

²¹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati énomone koéneye ne xâne yuixóvoteoxo kurí'uxea apeínoati yara kúveu mêmum, itea ako apeínoati xoko Itukó'oviti —koéne.

Kuvóvoti Itukó'oviti

Mt 6.25-34

²² Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikauhiko:

—Énomone ngxínopinoo ákoyea ixomo ipúpakina iséneu kixékumo kêku itukovo káxe, ukínopikumo nîke, koane nókone kexé'u, yoko kixékumo iké'ipovox-opivo. ²³ Vo'oku enepone kéyeku itukovo káxe, haina pohúneti níki, koane hainámaka pohúneti iké'ipovox-opivo yápeino. ²⁴ Ivévakapihi ne hó'openohiko ôti. Ako nâ, koane ako ítxeaku ha'i nóne. Ákomaka unákoku nîka, koane ákomaka óvoku ítxoku êno nikokónoti, itea kóyeane poréxea Itukó'oviti nîka. Ákoikopo yéxa itúkeovo itínoe yupihóvo itóponone yane hó'openohiko ôti? ²⁵ Ako ápahuina ya xepákukenoe itotimo koukoponea kaxena ávoyeani ivákapu, yusíkoti yupiheovo kahá'ayea koukoponea. ²⁶ Neíxoaneikopo, koêku ákoyea ite itíki kalíhuti koekúti, ná'ikopo koeti ixómoino yónoheixoa iséneu ne po'ínuhiko koekúti? ²⁷ Ivévakapihimaka koêku payá'iyea ne koati uhé'ekoti hîu ne itunoévoti ya mêmum, enepone iháxoneti humanévoti. Ako hûka kuteâti xâne, koane ákomaka ixúxuka, itea koati ngxópitinoe: Muhíkova neko uhá koeti úhe'ene nâti Salúmaum, enepone hána'iti íríku mekúke, ako itápana úhe'ene hîu ne itunoévotihiko íhae mêmum. ²⁸ Katarákoapo Itukó'oviti ne itunoévoti íhae mêmum, mapini póhutine kó'oyene ápeyeya, ihârotike oro'ókokotoninemo yúkuke, ínapomo hako katarákopi Itukó'oviti, itínoe xâne ôriti kúveova. ²⁹ Hákonoeokopo ixomo yonóheixoa iséneu úkeakumo ne nîke koane yêka. Hákomaka kenóko'inoe vo'ókuke ra koekúti. ³⁰ Vo'oku koati énomone yónoheixo isóneu xâne ákoti éxa Itukó'oviti ya uhá koeti óvohikoku yara kúveu mêmum. Yoko éxoá Yá'a íhae vanúke kénokinoe uhá koêti ra koekúti. ³¹ Inúxotike ya uhá koêti, hane itíka yónoheixoku iséneu ítuke Itukó'oviti, yane kousókinopeatimo Itukó'oviti ne po'ínuhiko nékone —kíxovokoxoane Jesus.

Koêku ne kaná'uti írikuxea xâne

Mt 6.19-21; 1 Pê 1.4

³² Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko íhikauhiko:

—Ítínoe hokónuti, itínoe kutí ngxíxone kálíhunoe su'úso ákoti axu'ína ikéneke koyonoâti, hákonoe píke, vo'oku koati ahá'inopinoo Yá'a íhae vanúke itíkiyo xanéna koane yenópi vanúke natíxokuke. ³³ Enepone apeínopiti, yakávanea, koane pêrekexamaka xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimo íhaku títetina ákotinemo ipúpa'ixeaku, koane enómakamo apeínopiti ákoti uké'yeaku vanúkeke xoko ákoyeaku itápana ómevoti, koane xoko ákoyeakumaka kálíhunoe

hó'openo níkoheati. ³⁴ Vo'oku koêkuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu vanúkeke, áko'o itukapu poké'eke, énomonemakamo yónoheixo iséneu —kíxovokoxoane.

³⁵ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Ítikapu xâne usó koyêti kuteâti koêku xâne iyukovó koyêti, ko'ipovó kixoiótimaka ípovo, koane ihuvé koyêtimaka yukúna aukápapu kúxoixopone. ³⁶ Kutí yákoyenoe ahinoêti ixómoti noimé'exopo seópope pátaraua ukopeâti áyuíke kasátuxoti. Seopóne pátaraua, enepo ipusókopo pahapéti, usó kóyepone ahínoe míhe'okopinoo. ³⁷ Koati únatimo koêku ne ahinoêtihiko inú'epo pátaraua ixómoti noimé'exopa. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Itukovó koetimo koati pátaraua silo'íxopomo ípovo ko'ítukeyeya. Yane kavátahikoatimakamo neko ahínoe xe'o mēsa omínoâti nîka. ³⁸ Yusíkoti itúkeovo ya kuku yóti, áko'o ya mâturukata seópea ne pátaraua, koati únatimo koêku neko ahínoe inú'epo ixómoti noimé'exopa. ³⁹ Koati endó'okopitinoe koêkumo: Eneponi exâ únae ovokúti orana símope ne ómevoti, mani koyonoâti ne óvoku, ákoni síka úrukeova ne óvoku. ⁴⁰ Keá-nenoemaka, neímexa ne aúngopovopemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo aúngopeovo —kíxovokoxoane Jesus.

Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti

Mt 24.45-51

⁴¹ Ina kixôa Péturu ne Jesus:

—Unaém, enepora yéxetina apêti íhokovoke, koati utíne itíkinoá? áko'o uhá koetímaka xâne —kíxoane.

⁴² Ina kixôa Jesus itukínoati po'i íhokoake:

—Kutí'ikopomea itukóvo kuteâti ne ahinoêti koati yuixóvoti ítukexeokonoke, koane ponóvoti isóneu ítukeke? Énomone neko poréxoakemaka pátaraua éx-éa koêku ne po'ínuhiko ahínoe, motovâti kousokinao nókone koatíke kaxénaxeokonoke. ⁴³ Koati únatimo koêku ne ahinoêti inú'epomo pátaraua kíxeaneye ko'ítukeyeya aukápapu. ⁴⁴ Koati endó'okopitinoe koêkumo: Kuri'ó kixoâtimo pátaraua kóyoninoá uhá koeti apeínoati. ⁴⁵ Itea enepo akôe isóneu ne ahinoêti: "Yupíhovane xu'íkényeya ne mbátaraua" akôe, ina turixápu yehépoke'exea ne po'ínuhiko ahinoêti, ha'íne, koane yuixeoovo níkea, énoyeovo yoko kohíhiyeya, naíxapu nê'e. ⁴⁶ Vo'oku seopó koetímomo pátaraua ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya ôra ákoyeakumaka éxa káyukopeovomo. Yanê'e, koati kotívetimo kíxoaku pátaraua ipihápana. Iyonópatimo xoko iyónopoku xâne ákoti akutípo.

⁴⁷ —Enepone ahinoêti exoâti ne ahá'inoá pátaraua, itea ákoti usó akóye kousokea, ákotimaka itukêa ne âha, koatimo xúnati yehépoke'exekonono ipihápanakana. ⁴⁸ Itea enepone ákoti exâ ne ahá'inoá pátaraua, yusíkoti váherexea ítuke koane motókeyeya xu'ínayeya ipíhóponeokonono, itea ákomo áxuna kíxoakumo pátaraua yehépoke'exea ipihápana. Vo'oku enepone xâne ênoti pónekonoke, konokoâti enó'iyemaka únatinoo koekúti ítuke, pôreupo vo'oku enó'iyeya

pónekonoke. Kúteanemaka koêku ne xâne xu'ínati ípara, koati konokoâti enó'iyea pôreupo anu'úkopati ne yé'akeye pónekonoke —kíxoane.

Xâne okopókokoti vo'oku Jesus

Mt 10.34-36

⁴⁹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepone nzímea yara kúveu mêm, ínzokoa yúku oro'ókoti, yoko ehá'ani turíxeovone kó'iyeaneye. ⁵⁰ Itea anéyeiko kotíveti koekúti véngokuikomo. Koati konokoâti itúkeovo oungékemo yóno ne êno tiveko koekúti, epó'oxo koati hána'itine tiveko inzóneu koêku âvoyea ndarú'uxa. ⁵¹ Ikítixatinoe nzmínoti motó'iyeoiva úhepeyea isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêm? Ákomo ákoeneye. Koati endó'okopitinoe koêku: Apêtímo okopókokoti vo'ónguke. ⁵² Ukeátine kó'oyene, itukovo apêti singu koeti ko'óvokuti ya póhutike ovokúti, mopó'amo okopâti ne po'i pi'âti, itukovo pi'âti okopâtimo ne po'i mopo'âti vo'ónguke. ⁵³ Kúteanemakamo koeku hóyeno yoko xé'a. Okopâtimo hóyeno ne xé'a, áko'o itukovo xé'a okopâmo ne há'a vo'ónguke. Kúteanemakamo koeku sêno yoko ihíne. Okopâtimo sêno ne ihíne, áko'o itukovo ihíne okopómo êno vo'ónguke. Kúteanemaka koeku sêno yoko sinéna vo'ónguke, okopâtimo sêno ne sinéna, áko'o itukovo sinéna okopâ ne imóse vo'ónguke —kíxovokoxoane Jesus.

Hoénaxovope yé'exeovone hunókoku ra mêm

Mt 16.2-3

⁵⁴ Ina kixovókokopaikomaka Jesus neko êno xâne:

—Enepo neixónoe kapási ukeâti kíyo'i káxe, “Úko rakéne” kénoe. Koáne, kevo'oxo. ⁵⁵ Koáne enepo sa'irí'okovo ne ihunóvoti, neixoâtinoe ne úkeaku, “Kotúpotinemo” kénoemaka. Koá'axo, kotúpo. ⁵⁶ Itínoe ikítixapovoti koati ko'éxoneti, é'exo kixeanoe koêku ra mêm koáne ra vanúke, koêku kahá'ayea kévea koane kotú'iyea, itea inípono ákoyea yéxa itukóvotiye ra káxehiko símokune úti. ⁵⁷ Manímaka konókoti yéxinoe péni iséneunoa ra koekútihihiko! —kíxovokoxoane Jesus.

⁵⁸ Ina koe'íkomaka:

—Itukovo apêti évotikopike po'i xâne, ina omôpi yuhoíkovokutike, ya koêkuiiko yéni, tumúneke sími yuhoíkovokutike, yapásika kixeaku unátipinokoko iséneu, maka hákone iyonópi nonékuke ne pahúkoti yuhoíkovokutike, vo'oku mani kurikópiti nê'e xoko pulísea. Kene ne pulísea, mani kurikópiti ika'ákovokutike. ⁵⁹ Enepo akoéneye, koati ngxópiti ákoyeamo ipíhikapi koêku ákoyea peréxapa uhá koêti ne yoréveu —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo tumúneke seópea nonékuke.

Konókoti kuríkopea úti ne váhere vítuke

13 Koati énomone yaneko koyúhoyeaku Jesus, apé koéne xanéhiko simoâti, koyuhó'inoati koêku ne íhaehiko Ngalíleya, koépeu Pilátu, itúkeovo isúkotihihiko

hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, yaneko koepékokonone. ² Ina kixoáhiko Jesus:

—Ikítixatinoemea koati yupihóvoti váherevoko ya po'ínuhiko xâne íhae Ngalíleya nekôyohiko vo'oku kixókonokuhiko koépekeokono? ³ Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati ngxópitinoe: Enepomo hákoti iketívexoa iséneuke ne pehúnevo, koane hákotimaka kirikópa, koati kotívetimakamo kixékonoku ya hunókokuke. ⁴ Kene neko dizoitu koeti ivokóvoti ya Silóe íkoro'uxovone neko éyevoti péti vanúkeke koexépoeti, pe'okoâtinoemea itúkeovo koati yupihóvoti váherevoko ya uhá koeti po'ínuhiko xâne íhae Njeruzálem? ⁵ Koati ngoyuhó'inopitinoe: Enepomo hákoti iketívexoa iséneuke ne pehúnevo, koane hákoti kirikópa, koati kotívetimakamo kixékonoku ya hunókokuke —kíxoanehiko Jesus.

Koeku xuve figu ákoti há'i

⁶ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kixovokoxoa:

—Ápe hóyeno apêti xuve figu xapákuke xuve úva nóne. Po'i káxe opósikoponea há'i yane xúve itea ako êho. ⁷ Yane ina kixôa neko koyonínoati ne nóne:

“Mopó'ane xoénae ixomo ombósi'ixoponea há'i râ'a, itea anéyeiko âvoyea ênjo. Titúkane kó'oyene, vo'oku ovohí koâti ra poké'e koêku ákoyea pôreu” kíxoane.

⁸ Ina yumopâ ahínoe: “Síkeavone yara xoénae. Imbanó'ekoatikomo, ínamo imbíhina katamú'ikoati.

⁹ Yane enepo parêxa há'i, únatimo. Kene hákotimo, pehúkanemo tetúkeovo” kíxoane —koéne éxetina.

Sêno ka'aríneti koítovone Jesus

¹⁰ Ya sâputu, káxe koati sasá'iti xoko evo júdeu, ixómoti ihíkaxo ne Jesus ya íhikaxovoku hó'e júdeuhiko.

¹¹ Yane simóne sêno ka'aríneti. Dizoitu koetíne xoénae ixomo iká'arinexoa ndémoniu. Yupíhovone itipu'í kó'iyea vo'ókuke, ákone ita ponópeovo. ¹² Noixoâne Jesus, iháxikoane ina kixôa:

—Senó, ítivoane ra yaríne —kíxoane.

¹³ Yane ípiho vô'u Jesus muyókuke. Ehá'axo kíxoaneye, ponópovone koxé'u neko sêno. Yane yupihovó koéne iháyu'ikea Itukó'oviti neko sêno. ¹⁴ Itea ímaikovo ne inuxínoti itukéti yane íhikaxovoku hó'e júdeu, vo'oku koíteova Jesus ne sêno ya sâputu. Hara kôe:

—Anéye sei koeti káxe motovâti ko'ítukeyea ne xâne. Énomone síminoe ítivoa ne yaríne, kene ako yúsika itúkeovo ya sâputu, káxe koati sasá'iti hó'eke úti —koéne.

¹⁵ Ina kôe ne Vúnae:

—Itínoe ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, ákonikopo kixeapananoe ne píyo vúi, itukovo píyo juméntu xoko ómomikoku íyikoponi úne ya sâputu? ¹⁶ Ina keno'óko ra sêno, koati ámoripono Ábraum iká'arinexone Satánae dizoitu koetíne xoénae. Ná'ikopo koeti ákoino omótova íteova ya aríne ya sâputu? —kíxovokoxoane.

¹⁷ Uke'éxone koyúhoyea Jesus, teyó koénehiko neko uhá koeti okopâti, itea yupíhova elókeyea okóvo ne po'ínuhiko jûdeu vo'ókuke uhá koêti neko ihayú'iuti ítuke Jesus.

Éxetina Jesus koêku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mt 13.31-32; Mk 4.30-32

¹⁸ Háramaka koe íhikaxea ne Jesus:

—Kutimea koéneye ukóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne? Kutimea ínzokoa? ¹⁹ Hara koéneye kalíhuti ake nonéti, enepone iháxoneti mostarda enepo nôa hóyeno ya isáneke. Ihonópone, paya'ínemaka, ítúkovone xuve tikóti. Yane ítúkotine môko ne hó'openo ôti káva'oke —koéne.

Éxetina Jesus koêku ne kohiyákopeti pâum

Mt 13.33

²⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Kutimea ínzokoa kixoku ukóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne? ²¹ Hane koéneye kohiyákopeti pâum veínoake sêno ánahixea mopo'âti ihíxopeti tiríku. Ehane heú kixoá kohiyakea ne tiríku —koéne.

Koeku kalíkuti pahapéti

Mt 7.13-14; 7.21-23

²² Koêku yónea ya Njeruzálem ne Jesus, koane íhikaxea emo'u Itukó'oviti yane pitivókohiko yoko ipuxóvokutihihiko vékoku. ²³ Yane ápe xâne kixoti Jesus:

—Unaém, ákomeamo axú'ina ne xâne koítovone Itukó'oviti yonopâti xokóyoke?

²⁴ Ina yumopâ Jesus, ítukínoati íhokoake.

—Kéxuna'ixapunoe víki ne kutí koeti kalíkuti pahapéti. Koati ngixópitinoe: Enómo kaha'âti vékea itea ákomo íta —kíxoane.

²⁵ Ina ítukínoamaka po'i xêti, íhokopovoke, koane íhokoake ne xâne ákotimo urúkapapa ne natíxoku Itukó'oviti vanúkeke. Hara kôe:

—Exepúka ne únae ovokúti, exexápene ne pahapéti, ítukapu meúkeke yovó'ikonoe ixómoyea ipísoko pahapéti ké'iyi: “Unaém, míhi'akinavea ne pahapéti” ké'iyi, yane haramo kixópi: “Hainánoe iti ovónje” kixópitinoemo. ²⁶ Ínamo íxeánoe: “Kahá'ínepipepo úti xe'o mêsa óvoku nikokónoti yoko ekâti yanekôyoke, koane koati vípuxovokuke íhikexopepo” kixeâtimo.

²⁷ Itea haramo koépomaka yuhó'inopinoe únae ne ovokúti: “Ako énjapinoe. Yahíkuxipunu, ítínoe ítúkoti váhere” kixópitinoemo. ²⁸ Yane neixoâtinemo ne Ábraum, Izáki koane Njáko ya natíxokuke Itukó'oviti, koánemaka uhá koetíhiko ne páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u mekúke, itea kirikókonotinemo meúkeke yane natíxokuke Itukó'oviti. Yoko enómo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku hána'iti tiveko koeku xâne xoko yenópoku. ²⁹ Enómo xâne ivatákopotimo xe'ókuke mêsa ya natíxoku Itukó'oviti ukeâti ya uhá koêti ra kúveu mêum, xoko úkeaku ihâroti, yoko xoko íyeu kíyo'i káxe, koane xoko úkeaku kásati, yoko xoko úkeaku ihunóvoti. ³⁰ Apêtimo xâne

ákoti apayáso ovoti ikenétike koêku kó'oyene itukóvotimo koâti teyonéti ya po'ínuhiko xâne yaneko káxe. Kene xapákuke ne teyonéti koêku kó'oyene, apêtimo okópoti koati ikenétike —koene Jesus.

Ako omótova okóvo Jesus ne íhae Njeruzálem

Mt 23.37-39

³¹ Koêkuiko koyúhoyea ne Jesus, ápe farízeuhiko kixopónoti:

—Hákone yovóheixo yâye. Ipíhikapi râ'a, vo'oku kahá'ati koépekeopi ne Êrodi —kíxoanehiko.

³² Itea hara kixoá Jesus yumópeahiko:

—Yéta'akapana ne Êrodi, enepone kutí koeti éxeako úkoe, ngópuhikopeakomo ndémoniu xoko xâne úroevo, yoko ngoíteovoikomo ka'aríneti kó'oyene yoko ihârotike. Yane mopó'apeke káxe, unzéxotinemo índuke. ³³ Ngonókotiko ungóponea ya po'íkehiko pitivóko kó'oyene, koane ihârotike, yoko po'íke ihâroti, motovâti nzímea Njeruzálem, vo'oku ákomo po'i koépekoonoku porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, ákoti ítukapu ya Njeruzálem.

³⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ímáko ké'iyivoku, ítínoe íhae Njeruzálem. Aínovonoe iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Aínovonoemaka iti koépekenati ovuxe Itukó'oviti páhoe xepákukenoe, hipokoâti ya mopô. Kuteâti kixoaku tapí'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, mani ngaha'âtimaka ngíxeopineye kuteâti, itea ákonoe yakáha'a. ³⁵ Yara kuteâti kékunoe, ákonemo ovâti ra yóvokunoe. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neíxapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikunoemo: “Viháyu'ika ne páhoenovi Vúnae Itukó'oviti, enepone keno'ókoti ya iháke Itukó'oviti” yakoénoe —koéne ne Jesus.

Koitóvo ka'aríneti ne Jesus

14 Po'íke sâputu, pího Jesus níkóponea óvokuke farízeu. Yoko koati teyonéti neko hóyeno xapákuke po'ínuhiko farízeu. Enepone xanéhikoya, koati komómoti Jesus. ² Ápemaka hóyenoya momó'ópixoti. Koati nonékuke Jesus óvoheixo. ³ Ina kixovókoxxoa Jesus ne jûdeuhiko íhikaxoti yútoe Muíse, yóko'o ne farízeuhiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, poréxovi koíteovo uti xâne ya sâputu? áko'o ako paréxavea —kíxovokoxoane.

⁴ Itea yunuku-yunukú koénehiko. Ina namu'ókoa Jesus neko hóyeno, yane koítovane, ina porexôa pihópea. ⁵ Ina kixovókoxxopamaka Jesus neko xâne:

—Ínani áva xi'íxa, áko'o vuina íti íkoróno'ekovoti íkokúti. Yusíkotini ítúkeovo ya sâputu, ákonikopo yéhaka viyópi? —kíxovokoxoane.

⁶ Itea ákohiko éxa kixoaku yumópea.

Kahaná'ikokonotimo ne xâne ákoti kapayásakapapu

Lk 22.26-27; Fp 2.3; 1 Pê 5.5

⁷ Koêku ixómoyea komóma Jesus ne hupiúti hiko koane kixoku noívokoxea haxaéti ivatákokuti xe'ókuke mêsa xapákuke xâne koati payásoti, yane turíxovone itúkinoa íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

⁸ —Enepo iteíkakana níképoni xoko áyui kasátuxoti, hako neivókoxo ivétakoku ovoti xêrerekuke kasátuxoti, vo'oku enepo síma koati payásoti ya itíke, ⁹ yane simópitimo ne itaíkopiti, enepone itaíkoatimaka ne po'i simôti, epemópitimo ípekivo motovâti ivátakea ne po'i simôti. Yane hána'itimo tíyapana koêku vatahí kéri po'íke.

¹⁰ —Itea enepo áva itaíkopiti, hane yéna ivétakoponi xoko ivatákokutihiko ákoti itukapu ivátakoku payásoti. Yane enepo pihinápi ne itaíkopiti, haramo kixópi: “Íningoné, hara ivétakapana nonekútike xêrerekuke ne kasátuxoti” kixópitimo. Yane kuteâti kixópiku, koati kapayásokopitimo nonekuke uhá koeti po'ínuhiko itá'iyuti.

¹¹ —Vo'oku koteyókokonotimo ne uhá koeti kapayásokopovoti. Kene ne ákoti kapayásakapapu, kahaná'ikokonotimo —koéne.

¹² Ina kixoa'ikomaka Jesus ne itaíkoati:

—Enepo áva íte'iu yóvokuke arámusakoponea, áko'o jántaxoponea, hako itukovo ínickenhiko íteiko, itukovo pe'ínuhiko, áko'o itukovo iyínoxapa. Hákomaka iteíko míxone xêrerekuke yóvoku áva íríkuhiko xapákuke. Vo'oku íxeáneye, itaíkopopitimakamo níképoni óvokuke. Yane koati nemukópatinemo ésa'i ne itíkinoa únati ne po'i xâne. ¹³ Itea enepo yokoyú, hanemo íteika xâne ákoti apeínoati, koáne ne apêti isáyunevo poixo'o múyo, koáne ne mohéveu yoko komítitihiko.

¹⁴ Yane koati únatimo kêku, vo'oku ákoyea oxéne ne íte'iu poréxopeopi ésa'i únati ítikeino. Itea koati apêtimo némoepo yaneko káxe exépukopeakumo ukópea xapa ivokóvoti ne kasása'iuo Itukó'oviti, enepohikone ponóvoti kixoku itúkeovo —kíxoane Jesus.

Éxetina Jesus koeku hóyeno kóyuiti

Mt 22.1-10

¹⁵ Yoko ápe ha'ine Jesus xe'ókuke mêsa kameâti neko yúho. Yane hara kixo Jesus:

—Koati únatimo koêku ne xâne apêti xapa níxaxóvoti ya natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxoane.

¹⁶ Ina itúko xêti ne Jesus. Hara kôe:

—Ápe hóyeno itúkoti hána'iti níxaxóvoti, ênoti húpiu.

¹⁷ Simovóne orána neko níxaxóvoti, pahúkone ahínoe kixóponea neko húpiuhiko yusíkea píheanehiko vo'oku usó'iyeanne uhá koêti.

¹⁸ —Itea póhutihiko neko hupiúti, aínovo apêti pó'onexeovoke. Hara kíxo inúxoti yumopâti: “Apêti pok'é inámati váneum. Koati ngonokoâtiko noínjoponea. Yokóseanau, yéta'akapinanamo ne pétaraua ákoyeanemo omótova mbíhea” kíxoane.

¹⁹ —Ina kixôa po'ínu: “Apêti singu koeti vûi ka'apénékokoti, váneum, yoko ngonokoâtiko nzixópea. Yokóseanau, yéta'akapinanamo ne pétaraua ákoyeanemo omótova mbíhea” kíxoanemaka.

²⁰ —Ina koemáka ne po'ínu: “Ínati ngoyêno. Ako omótova mbíhea” kôe.

²¹ —Aukópovo ne ahinoêti xoko pétaraua, heú kíxo koyúhopinoá uhá koêti neko koekúti. Yane yupíhova ímaikinovo xanéhiko húpiu neko únáe ovokúti. Ina kíxo ahínoe: “Yéhakapu, pihéne ya uhá koeti none ovokúti ya pítivokona úti, ya koêkuti xe'o ovokúti vékoku xâne. Víyahikapana ne xâne ákoti apeínoati koáne ne isayú'ixovoti poixo'o múyo, yóko'o ne komítiti, koáne ne mohéveu” kíxoane.

²² —Koane pihóne. Ikénepoke, hara kíxo ahínoe: “Unaém, indúkoane ne péhoenonu, itea anéyeiko ivatákokuti” kíxoane.

²³ —Ina kixôa pétaraua: “Yéhaka víki ya none ovokúti koáne ya kálíhunoe xêne. Koêkuti tekópone, pehúka yákeneye maka ipúhikane ra óvongu. ²⁴ Koati ngxópitinoe: Ákomo ápahuina xâne xapákuke neko inúxotihiko nzúpiu mboréxeakemo níkea ra níkokónoti ngóuseune” koéne —koe éxetina Jesus.

Nókone kó'iyea isóneue ne kahá'ati hókea Jesus

Mt 10.37-38; Lk 9.23-24; Xu 12.26

²⁵ Yoko yupíhova êno xâne hokó'ixoti Jesus koêku yónea. Ina inonéxinova Jesus, hara kíxovokoxoa:

²⁶ —Uhá koêti xâne kahá'ati hókeonu, konókoti itúkeovo úndi ako omótovoxo okóvo ya uhá koêti, ínati yusíko itúkeovo ínzikau. Ako yusíka itúkeovo há'a, êno, yêno, xe'éxaxapa, itukovo po'ínuhiko ako omótovoxo okóvo ya undíke, muhíkovamaka unako koêku yara kúveu mêm. ²⁷ Koáne enepone xâne ákoti usó akóye koítóponeovo kotíveti koêku hókeonu, ákotimaka akahá'a kutí kíxeovo xâne koínoti kurúhuna iyonókono xoko kurúhuxokonokumo, ako yusíka itúkeovo hokónuti. ²⁸ Konókoti itúkinoá isóneue xâne inúxotike íteamo hókeonu, áko'o ákoyea, kuteâti koêku áva xepákukenoé kahá'ati koéxepukea éyevoti péti vanúkeke. Ako yusíka itukó kíxea, ákoti itukína isóneue yé'akemoye ésa'i ovâti inúxotike. Konókoti ivátakinoá okóvovea yé'akemoye ésa'i inúxotike, noixoâti motó'iyevovamo ne tiúketina. ²⁹ Vo'oku enepone uke'é akôe tiúketina, póhutikone poéheve úsexo, ákotineni omotóva úsexea háxa, yane mani koemóke'eati uhá koeti xâne noixoâti ³⁰ koáneni kíxeokono: “Enepone hóyeno, pohu turí kixo ítuke, ako úsexa” mani kixokónoti.

³¹ —Kúteanemaka koêku xoko nâti. Ákoni pihó ákoe okótumonexea po'i nâti, anáne, kaha'âti okópea ákoti ivatáka inúxotike, itukínoati isóneue íteamo ya yehí koeti mili húndaruna ne keno'ókinoati okópea omoti vinti koeti mili húndaruna. ³² Vo'oku enepone inixâ ákoyeamo íta, ya koêku ávovea malíka ne anáne, mani apêtimo páhoe xokóyoke epemóponoati nókone itúkea motovâti ákoyea isukókoti.

³³ —Keánoemaka, uhá koeti xepákukenoe kahá'ati hókeonu ákoti usó akóye kuríkea uhá koeti ítukevo, ákomo omótova hókeonu —kíxovokoxoane.

Koeku yúki ákotine uhéko

Mt 5.13; Mk 9.50

³⁴ —Koati únati koekúti ne yúki, itea enepo auk'é taú'iko, ákonemo oxéne aúkopinokonoa. ³⁵ Yane ákone ítúkovoke. Muhíkova eneponi kurikákana pok'éeke xoko nonéti, koaneni anahíxakana isiko hó'openo, ákoni ítúkovoke. Poéhane kuríkeokono. Koêkuti kamoâti ra yûnzó, ivávaka —kíxovokoxoane Jesus neko xanéhiko.

Kóseana Jesus ne xâne pahukóvoti

Mt 18.12-14

15 Yoko êno koperáxinoti nâti, enepone ánu'uke-nati kóperau, koane enómaka xâne pahukóvoti pihôti xoko Jesus, kamokénoponoati. ² Yane kapáhakinovohiko koeku Jesus ne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koáne ne ihíxaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko. Hara kixókoko:

—Imáko ra hóyeno anahíxovoti xâne pahukóvoti koane iníkoatihikomaka —kixókokone.

Ihíkavvoti ihókóvoti koeku moyóniti su'úso

³ Ina ítukínóhiko Jesus ihokoake ne âha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

⁴ —Ínani áva hóyeno xepákukenoe apêti póhuti sêndu su'úsona. Kavú'íxa póhutiya, ákonikopomea kurí íxahiko ne noventai nove koêti ya xoko óvoku kóyonoyea ya mêum, koeku opósikoponea neko moyóniti tukú koeti inixápana? ⁵ Yane inixápanane, mani yupihovó koeti elókepea okóvo. Mani imó kixopâti povókuke omópea. ⁶ Yane seapáne óvokuke, mani ho'úxoti ínikonehiko yoko ko'óvokutihiko xêrerekuke óvoku ínani ixâ: "Hivá'axapananu ya elókeko ongóvo, vo'oku íninjopane ne nzu'úsona ivu'íxoti" ákoni íxa?

⁷ —Koati ngixópitinoe kó'yieanemakaye ne êno elokékoti okovóti ya vanúkeke enepo apê póhuti pahukóvoti ikotívexoati isóneuke ne váhere kixoku ítúkeovo, koane epémoti Itukó'oviti kotúyopinoa. Enoné'e elokékoti okovóti vo'ókuke neko póhuti koxe'u xâne yane noventai nove koeti ponóvoti kixoku ítúkeovo ákoti okonóko épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo —koéne.

Ihíkavvoti ihókóvoti koeku tiúketi kovú'e sêno

⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ínani áva sêno apêti yehí koeti pe'u tiúketina. Kavú'íxa póhuti yane yehí koêti, ákonikopomea íhuxa yukúna, ina kókoyuse ixâ kaúha'ixea uhá koêti ne kúveu óvoku oposíkopati tukú koeti ínixoponea? ⁹ Inixápanane, mani ho'úxoti ínikonehiko yoko ko'óvokutihiko oveâti xêrerekuke óvoku, ínani ixâhiko: "Hivá'axapananu ya elókeko ongóvo vo'oku íninjopane ne po'i pe'u ndiúketina ngovú'emeku" ákonikopomea ákoe?

¹⁰ —Koati ngixópitinoe: Énomonemaka koéneye elókeko okóvo ne ánju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti ya vanúke enepo apê póhuti pahukóvoti ikotívexoati isóneuke ne váhere kixoku ítúkeovo koane epémotimaka Itukó'oviti kotúyopinoa —koéne.

Ipuhíkeati óvoku há'a ákoti kayúsea kixoku ítúkeovo

¹¹ Ina koe'íkomaka íhikaxea Jesus:

—Ápe hóyeno pi'âti xé'a. ¹² Po'íke káxe, hara kixo há'a ne nihí'iti xé'a: "Pai, mani ngaha'âtine peréxinoa ne íkinonuke yane apeínopiti" kixoane.

—Yane haxákoane há'a apeínoati neko pi'âti xe'éxa.

¹³ Avo áxu'ikene, kaúnakovo neko homoêhou. Yane ómane uhá koêti ne apeínoati. Úkeane pího po'íke pok'é'e ákoti malíka. Heu-heú kíxoa komóhiyea neko tiúketina. Koêkuti âha kíxeova, ítúkoa. Koati vahéréxoti kixoku ítúkeovo.

¹⁴ —Uke'éxoane heú koêti neko tiúketina, kenó'okone êno hímakati yaneko pok'é'e. Yane turíxovone ikónoko'ixeoovo neko homoêhou. Épekoanemaka hímakati. ¹⁵ Úkeane pího xoko hóyeno íhae neko pok'é'e oposíkoponoti itukétiya. Yane pahúkoane hóyeno óyonokuke kátarakinoa kuréna. ¹⁶ Yákoxonoye, íyokovane níkea neko nika kûre. Koáhati ákoti porexoâti nîka. ¹⁷ Ina ítukópinoovo isóneuke neko homoêhou. Hara koe isóneupinovo: "Enepohikone ko'itúkeinoti nz'a, aínovo koati únatihiko nîka. Inímbono yâye ngoitóponovoti kotíveti ya hímakati. ¹⁸ Ngaúnakapapuvo, mbihópotine xoko nz'a kó'oyene. Ká'aye ngixopâtimo: 'Pai, koati undi ákoti aunáti kixoku ítúkeovo nonékuke Íhae Vanúke koane nenékuke. ¹⁹ Ákone omóndokea indúkeovo xi'íxa. Kutí íxepanune yahínoe' ngixopâtimo" koéne isóneupinovo. ²⁰ Yane kóunakopovone neko homoêhou ina pihôpo xoko há'a.

—Avo malíkapa, ínixopane há'a yâkeneye koane yupíheovo kóseanayea. Ina ehakóvo okótumonexopea koáne opóno'ekopea. ²¹ Ina kixo há'a neko homoêhou: "Pai, koati undi ákoti aunáti kixoku ítúkeovo nonékuke Íhae Vanúke koane nenékuke. Ákone omóndokea indúkeovo xi'íxa" kixoane.

²² —Yane hara kixo ahínoehiko neko há'a: "Yéhakapunoe, yámane ne koati únati ipovóti, itíkapina ra nje'éxa. Itíkapinamaka horóxona yoko hapátuna.

²³ Viyápananoemaka ne koati kínati xe'exa váka koane isíkanoe. Vokóyui, aélokenemaka vokóvo ²⁴ vo'oku kutí koetine ivokóvoti ra nje'éxa, itea iyúkopovone. Kutí koe ivu'íxoti, itea íninjopane" kixoane.

—Yane turíxovonehiko kóyuiyea.

²⁵ —Yoko mêum óvoheixo ne xuvé'eti xe'éxa neko hóyeno. Ye'éxopone óvoku há'a, kamone êno emo'u oxokénati yoko hiyokéxotihiko. ²⁶ Ina ihaxíko ahínoe há'a epemoâti kó'inokeneye ne koekúti.

²⁷ —Yane hara kixoane ahínoêti yumopâ: "Seópotine yâti. Yoko kóyuiti ne yá'a. Pahúkomaka isúkeovo ne koati kínati xe'exa váka vo'oku ákoyea yuvâti ne yâti koeku seópea xokóyoke" kixoane.

²⁸ —Yane yupihovó koene ímaikeovo xuvé'eti xe'éxa neko hóyeno kamôa. Ako akáha'a úrukopeovo

ovokútike xoko ayuíti. Ina ipuhíkino há'a oposíkoati kouhepekoepa isóneu. ²⁹ Itea hara kixo há'a neko hóyeno: "Pai, enóne xoénae ngo'ítukeinopi. Ako anú'ungeaku yemó'u koane koêkuti péhoenonu, indúkoa. Itea muhíkova kali xe'exa váxikita, ako peréxinoaku motovâti ngóyuiyea xapa íningone. ³⁰ Itea koeku seópea ne xi'íxa, enepone heú kixoti uké'exea apeínopiti yâtikeneye xapa mohîti sêno, ainovó koe énomone itíkino ayuíti. Pehúkoakomaka isúkeovo ne koati kínati xe'exa vakana úti!" kixoane.

³¹ —Ina kixôa há'a: "Nje'exá, koati yóvokune yâye njokóyoke. Heú koeti apeínonuti, itikenemaka. ³² Yoko koati konokoâti kóyuiyea úti koane elókeyea vokóvo vo'oku enepora yâti, kutí koe ivokóvotine, itea iyúkopovone. Kutí koémaka ivu'íxoti, itea íninjopane" kixoane há'a —kôe éxetina Jesus.

Ihíkavoti ihókovoti koeku hóyeno koyónoti ítukevo pátaraua

16 Ina kixovókoaxo Jesus ne íhikau: —Ápe hóyeno iríku apêti ahínoe exeâti koêku ne uhá koeti ítukevo. Ina apê koyuhópinoati yupíheovo évokeovo ya apeínoati vo'oku ítukeovo aúpu'ikenati ne exeâti koêku ne ítuke. ² Yane pahúkoane iríku iháxikeovo neko ahínoe ina kixôa: "Kaná'uti ra eyéngou ve'óku? Konókoti yéxokinu kixoku koêku ne ítikeinonu, vo'oku ákone omótova yóvi ra itukéti" kixoane.

³ —Ina koe isóneu neko hóyeno: "Namo ángoeneye kó'oyene? Pahúkoponune ra mbátaraua. Ako indúkea ínati itukéti kuteâti ngo'ítukeyea kavâne. Koane ndêyo indúkeovo épemokenati. ⁴ Énjoane ngíxoaku kó'oyene, maka mbahukápakane aváne íningone usó koyêti óngea óvokuke, ínzuinovokemo káxehiko keno'ókoti" koéne isóneu.

⁵ —Yane heú kixoá iháxihikea neko orevéxeati pátaraua. Ina kixôa neko inúxoti simoâti: "Na yé'aye yorévexoake ne mbátaraua?"

⁶ —Ina yumopâ: "Poéha séndu korótina azeite" kixoane.

—"Harâ'a ne koyuhópeti yutóxovoku yé'akeye ne yoréveu. Ivétaka hú koêti, yitaxa sinkoenta koêti" kixoane.

⁷ —Ina kixoámaka ne po'i orevéxoti: "Kene îti, na yé'aye yoréveu?"

—"Poéha mili xákuna tiríku" —kixoane.

—"Harâ'a ne koyuhópeti óvoku yoréveu. Yitáxapa oitu koeti séndu" —kixoane.

⁸ —Upánini ákoyea opónovo ítuke neko hóyeno, itea kóyeane iháyu'ikea pátaraua vo'oku éxea kixoku ítukea isóneu.

Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enephokone xâne yara kúveu mêum ákoti éxa Itukó'oviti, ya xapákuke ne xâne kuteâtihiko, yupihóvone éxea kixoku ítukea isóneu yane hokotíhiko Itukó'oviti ya ítukeke. ⁹ Koati ngixópitinoe: Enephone tiúketi, koati kixovókuti íhaene yâye yara kúveu mêum, itea konókoti yéxi iké'itukexi ya únatike, maka enepo

simapúne hunókoku kaxena yápeyi yara kúveu mêum, usokó ákoepone íhinovokemo káxehiko keno'ókoti. Énomone neko únatinoe koekúti kuxópitimo ya xoko yenópoku ákotinemo uké'eyeaku. ¹⁰ Enephone xâne motovâti kúveovokono pónea ítuke ya ákotike axu'ína, koati motovâtimaka kúveovokono ya xu'ínatike. Kene enepone ákoti oponovo ítuke ya ákotike axu'ína, ákomakamo opónovo ítuke ya xu'ínatike. ¹¹ Enepho hákoti motôvo kívivokono unátiyea kixeku iké'itukexi tiúketi, kixovókuti íhae yâye yara kúveu mêum, namo kixoaye peréxikonoa ne koati kaná'uti apeínoviti íhae xoko Itukó'oviti? ¹² Kene hákoti motôvo kívivokono péni ítike koeku iké'itukexi ítukevo po'i xâne, namo kixoaye peréxikonoa koati ítikevomo?

¹³ —Ako ahinoêti motovâti pi'á kíxea pátaraua. Vo'oku koêkumo ivávakea ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu, áko'o itukovo yúxovoxo ítukexeake ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu. Kúteane-maka koeku ákoyea yusíka yíxivo ítuke Itukó'oviti koeku yíxivo kirí'uxi títetina —kíxovokoxoane Jesus.

Po'ínuhiko ihíkavoti ítuke Jesus

Mt 11.12-13; 5.31-32; Mk 10.11-12

¹⁴ Yoko vo'oku ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'yiea tiúketina ne farízeuhiko, yupíhova koémoke'eye neko yuho Jesus kamoánehiko. ¹⁵ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Kutí kénoe koati ponóvoti ya nonékuke po'ínuhiko xâne, itea éxoá Itukó'oviti koêku ne iséneu. Enephone ínixone xâne ítukeovo yupihóvoti unáko, kótirina Itukó'oviti.

¹⁶ —Tukú koeti kaxena Xuaum Mbátita, hane apê Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Ukeá-tine kaxena Xuâum, turíxovone koyúhoyeovo ne inámati ihíkavoti, enepone kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne, yoko êno xâne koati xúnati yúmo'ixeovo ítúkopeovo xanena Itukó'oviti koane yonópea natíxokuke. ¹⁷ Ako'óneni oríko uké'eye ra vanúke yoko poké'e yane veyópeovo póhuti kali telépu'i xapákuke ne létarana emo'úti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.9-12; Mk 10.10-12

¹⁸ —Enephone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka po'i sêno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti yêno. Kúteanemaka koêku ne koyenópati ne sêno kúre îma, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikeatimaka inúxoti îma ne sêno —kíxovokoxoane Jesus.

Íríku yoko Lâsarú

¹⁹ Ina koe'íkomaka Jesus koeku íhikaxea:

—Ápe hóyeno iríku ainóvoti koati kohépiti ipovóti kalísoti híyeu ítúko ípovo. Yupíhovo úhepeko kóyeku koane unako níkea itukovo káxe. ²⁰ Ina apémaka hóyeno koéhati Lâsarú ákoti apeínoati. Enephone

hóyeno, épemokenati. Êno ulaláketi muyókuke. Hane óvoheixo, páhapeteake óvoku neko iríku ²¹ kuxoixoti irihíkovoti ihone nikokónoti ukeâti mesánake neko iríku. Koane ápe tamúkuhiko ixómoti timarúkexea ne ulaláketi muyókuke. ²² Po'i káxe, ivókovone neko épemokenati, yane omópane ánujuhiko, enepone ovoxé Itukó'oviti vanúkeke, omopâti xoko Âbraum, yonópoku kasása'iupo Itukó'oviti. Yane ivókovonemaka ne iríku, ina ekoxókono. ²³ Ipihóponovokutike yonópo neko iríku, koane yupiheovo koítóponeovo kotívetiya. Ina noiméxo ákotike malíka, yane noíxone Âbraum yoko Lâsaru ya xokóyoke. ²⁴ Ina vaúko Âbraum neko iríku. Hara kíxo: "Pai, yokóseanau. Pehúkinana ne Lâsaru kaláka'ikea kirípuhi vó'u ina pehukâ njokóyoke motovâti ikasaxea nênem, vo'oku yupihovone ngoítóponeovo kotíveti yara óvonzexoku xapákuke ra yúku" kíxoane.

²⁵ —Ina yumopâ Âbraum: "Nje'exá, puyákapanapa yokóvo enó'iyea apeínopiti koane unako kêku yovo'íko ya kúveu mêum. Kene Lâsaru, kotíveti kóyeku yanekóyo, itea kó'oyene uhépépotine koépoku koeku itúkeovoiko îti koitóponeovo kotíveti. ²⁶ Haina póhutine nê'e, itea anéyemaka êno koímaiti uhôro ínati haháku haxakoâti ra óvonzexoku yane yóvoheixoku. Enepone ovoti njokóyoke kahá'ati yonópea xikóyoke, ako omótova. Kúteanemaka koêku ne ovoti xoko yóvoku, ákomaka omótova kenó'okopea yâkeneye" kíxoane.

²⁷ —Ina kôe ne iríku: "Pai, yokóseanau, pehúkinana ne Lâsaru óvokuke nzá'a, ²⁸ vo'oku harakóxonoi ko singu koeti mbo'ínu. Pehúka koyúhopoinoa koêku yâye mará'inamo yanápamaka yâye xokóyoke ra êno kotíveti koekúti enepo ivakápuhiko" kíxoane.

²⁹ —Ina yumopâ Âbraum: "Anêko yútoe Muíse koáne-maka yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Ene akámokenohiko" kíxoane.

³⁰ —Itea hara kixópoikomaka Âbraum ne iríku: "Pai, ákomaka akámokenoyea yúho nekóyo, itea enepone áva exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti pihinoâti, mani ikotívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kuríko-pea" kíxoane.

³¹ —Ina yumopâ Âbraum: "Enepo hákoti kamokéno yuho Muíse yútoeke koane yuho porófetahiko, ákonimaka akútípo muhíkovani áva exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti" kíxoane Âbraum —kôe éxetina Jesus.

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti

Mt 18.6-7, 21-22; Mk 9.42; Rm 1.32; 2 Pê 2.1-2, 18

17 Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:
—Koati kóyekutinemo ápeyea koekúti kopoé'akoti isóneuve xâne kutí'inoke itavókeati hókeonu, itea koati kotívetimo koêku ne xâne kixotín-eye po'ínu. ² Tumúneke kixeaneye, yusikóneni iká'akeokono koati pú'iti mopôî anúkuke ínani kuriná'ekakana úneke ya mar yaneko kópoe'akea isóneuve póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti koane kátavokopeahiko hókeonu —kíxovokoxoane.

Nókone vitúkea apê váhere ítukeinovike ne po'ínu úti

³ —Yokóhiyanavonoe. Enepo vahéréxa ítukeinopi ne pe'ínu xoko Itukó'oviti, yéxaka pahúnevo. Enepo ikatívexapa isóneuke ne váhere ítukeinopi, hákone yunakôa iséneuke. Kutí íxepane ákoti váherexeaku ítuke. ⁴ Yusíkoti seti kó'iyea váherexo ítukeinopi ya kúveu póhuti káxe, koane enepo seti akoémaka kixóponeopi: "Kotíveti inzóneuke ngíxeopineye, hako kixênu" ixapánapi, hákone yunakôa iséneuke ne váhere ítukeinopi. Kutí íxepane ákoti váherexeaku ítuke —koéne Jesus.

Koêku ne kúveovo uti Itukó'oviti

⁵ Ina kíxo Vúnae neko íhikau, enepohikone ápostulu, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne:
—Unaém, kirí'uxinavi kúveovopeoxo úti.

⁶ Ina kixovókoxoa Vúnae:

—Eneponi akutêa kali itóvoku ake ha'i mostarda ne kívivonu, mani motovâti pehúki ne xuve figu póhuxeovo marékopeovo koane nópeovo ya kuku mar, yane mani itukoâti kuteâti ne yemó'uino.

⁷ —Eneponi áva xepákukeno apêti ahínoe ko'itúkeinoati isáneke, áko'o itukovo koyonínoati vakána, ina seôpo ne ahínoe ukopeâti mêum, námeamo kíxoaye yuhó'ino pátarauxa? "Yahí'akapa ra mēsa, níké'evó" kixoâtímeamo? ⁸ Ako kalíhuina, itea haramo kíxo pátarauxa: "Keúnakinanu níkokónoti mesáke, sílé'ixa taki ripíno, yíxapu nóngone mesákuke, níkokónoti koane ênga koeku níngea. Unge'éxane níngea, ínamo yahe'ákanu" kixoâtímo.

⁹ Konókotikopomeamo íkoro'ixinova pátarauxa enepo uséxa ahínoe itúkea uhá koeti páhoenoa itúkea? Ako kalíhuina. ¹⁰ Kúteanemaka kêku, itínoe ínzikau. Enepo itikâ ne uhá koeti péhoenokono itíki, yusikóne ké'iyi: "Ako omóndokea inzáyú'ikeokono, vo'oku pohúneti indúkoti mbáhoenokono indúkea" ké'iyi iséneuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne yehí koeti yúvone lépara

¹¹ Koeku píhea ya Njeruzálem ne Jesus, hane véko xêne hunoneâti ne hunókoku émeuxa Samâriya yoko hunókoku émeuxa Ngalíleya. ¹² Koeku símea xoko kali ipuxóvokuti, ápe yehí koeti hóyeno itókopovati. Áinovone yúvone koati koímaiti arinétí, enepone lépara kixonétí. ¹³ Ako koati malíkea okínoakuhiko vaúkea koane kó'iyea:

—Jesus, íhíkaxoti, yokóseanavi —kíxoanehiko.

¹⁴ Noixoâne Jesus, hara kixovokoxoa:

—Pihénoe, yéxakapanapa ne sasedótihiko inuxínoti xâne hó'eke —koéne.

Úkeane pihohíko. Koeku píheahiko, koane uké'epea aríne. ¹⁵ Xapákuke neko yehí koêti, ápe póhuti kayú koépoti noixóne unátipea. Koati hónoti emó'u iháyú'ikea Itukó'oviti. ¹⁶ Ipuyuké koéne poké'eke nonékuke Jesus koane íkoro'ixinova. Yoko íhae Samâriya nekóyo. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yehí ákoe ne hóyeno itóvoti? Náhiko ne nové koêti? ¹⁸ Ako ápahuina xapákukehiko kayukóvoti iháyu'ikopea Itukó'oviti ákoti itukápa ra hóyeno ákoti itukapu xanena úti, uti jûdeu? —koéne.

¹⁹ Ina kixôa Jesus neko hóyeno:

—Yexépukapa, pihépane, itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Koêkumo xanéhiko ye'éxapune káyukopovope Jesus

Mt 24.23-28; 24.37-41

²⁰ Yoko ápehiko farízeu epémoti Jesus símeovokumo kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Ina kixohiko Jesus:

—Enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, haina koekúti motovâti ínixeokono. ²¹ Ákomo koêti vo'ókuke: “Anéyene,” áko'o “Harakónone” ákomo koêti. Vo'oku enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, koati isóneuke xâne óvo —kíxoanehiko Jesus.

²² Ina koe'íkomaka:

—Simóvotimo káxe yupíheovoku kehá'ayi neíxinunoe xoko nandíxoku, muhíkova itukápu ya kúveu póhuti káxe, vo'oku tivékomo ne koekútihiko, itea ákomo omótova neíxinunoe, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Yane apêtimo kixópitinoe: “Anéyene,” áko'o “Harakónone” kixópitinoemo, itea hákonoemo píhe ikéneke. Hákonoemo hekôa. ²⁴ Vo'oku kuteâti koeku ipixéneneoti uhapu'i-uhapu'í kíxea vanúke ukeâtine po'i poixô'o vanúke tukú koêti ya xoko po'i poixô'o, énomonemakamo koéneye aúngopovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²⁵ Itea inúxotike, konókotikomo ngoítoponeovo kotíveti koane púveonu ra xanéhiko apêti yara koeku kó'oyene.

²⁶ Kuteâti koeku kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye simapúne kaxena aúngopovo. ²⁷ Poéhane níkea, énoyeovo, koane kâsatuxea, ene yuíxovo ne xanéhiko tukú koêti yaneko káxe urúkove Nôe neko hána'iti vatéke. Yane kenó'okone neko êno koiníkoti, koane heú kíxea koupa'íxea neko xanéhiko.

²⁸ Kúteanemaka koeku yaneko kaxénake Lô, vo'oku hara yuíxovo neko xanéhiko, níkea yoko énoyeovo, vanéxea yoko kaváneyea, koane nó'iyea yoko koéxepukea óvoku. ²⁹ Itea yaneko káxe ipuhíkeane Lô ne Sódoma, kenó'okone irúmene yúku ukeâti vanúke xaneti énoxofere koxunákeati otúko. Yane heú kíxo koupa'íxea neko xanéhiko. ³⁰ Énomonemakamo koéneye aúngopovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³¹ Yaneko káxe, koêkuti ovoti omómikokutike ouke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea ítukevo. Kúteanemaka koêku ne ovoti mêum, aká'ikaneye okóho'i. Hákone aukópovo veyóponea ítukevo óvokuke. ³² Puyákapanapa yokóvo koêku ne yeno Lô. ³³ Koêkuti xâne yuíxóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti yuíxápu kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti. ³⁴ Koati ngxópitinoe ápeyemo pi'âti imókoti ya póhutike ípe yaneko yóti. Poéhamo veyopókonoti kene po'ínu, iríko-

vokunemo. ³⁵ Koane apêtimo pi'âti sêno kaha'ínekokoti ítútkueta. Poéhamakamo veyopókonoti kene po'ínu, iríkovokunemo. ³⁶ (Koáne, apêtimakamo pi'âti xâne ya mêum. Veyopókonotimo póhuti kene ne po'ínu, iríkovokunemo) —koéne.

³⁷ Ina kixo Jesus ne íhikauhiko:

—Unaém, ná'ikopomo óvo ne koekúti kixene? —koénehiko.

Ina kixovókopamaka Jesus:

—Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo ho'úxovo ne varutútuhiho —kíxovokoxoane, itukínoati íhokoake ne aukópovopemo. †

Kixoku vépemea Itukó'oviti

18 Ina ítúko xêti ne Jesus apêti íhokoake ne âha íhikaxea kouhápu'ikoti kónokea ítúkea orásaum ne xâne, koane ákoyea kamúya'ika isóne. Hara kôe:

² —Ápe pitivóko óvoku hóyeno yúhoikovoku xâne.

Enepone hóyeno, ako teya Itukó'oviti koane ákomaka xâne téyone. ³ Ápemaka sêno ivokóvoti îma yaneko pitivóko. Yoko kóyekune neko sêno kixoixoponea neko hóyeno: “Yokótixonu vo'oku vaheréxoti ítukeinonu” kíxoixoponoa.

⁴ —Itea kali êno ákoyea ítúkoake hóyeno neko sêno. Ehane kôe isóneupinovo neko hóyeno: “Kaná'uti ákoyea ndeya Itukó'oviti, koane ákoyeamaka ndeya xâne, ⁵ itea vo'oku ákoyea káyunukanu ra sêno, indukínoatimo ra épemo'ixonuke, mará'inamo hako óko turí'okeovonu” koe isóneupinovo.

⁶ Ina koe'íkomaka Vúnae:

—Ítikina iséneu yúho ne hóyeno, yúhoikovoku xâne. Haina hóyeno ítípakovoti, itea kóyeane koyúhoyea huvó'oxeamo ne sêno. ⁷ Kene Itukó'oviti, ákoikopomo huvá'axa ne xanéna, enepone noívoke epemó'ixoati kotíxea káxe, yóti upánini kutí kó'iyeamo koati ko'okôriti yumópea? ⁸ Koati ngxópitinoe: Ákomo iká'akarixa Itukó'oviti huvó'oxeahiko. Itea apêtiperameamo xâne inú'embo kuvovónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, enepomo aungápapu yara kúveu mêum? —kíxovokoxoane.

Nókone kó'iyea ne xâne enepo kotuyôpea Itukó'oviti ne pahúnevo

⁹ Ina ítukópinoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea vo'ókuke ne xâne kuvovópovoti, enepohikone inixópovoti ítúkeovo koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Hara kôe:

¹⁰ —Ápe pi'âti hóyeno ítukóponoti orásaum ya tém-pulu. Poéha farízeu, enepone yuíxóvoti hókea yútoe Muíse, kene po'ínu, koperáxinoti nâti. ¹¹ Eneponeko farízeu, xe'ó koéne ítúkea orásaum itea ako itápana Itukó'oviti ne orásauna. Ainová kôe énomone

† Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútu, ako tópi isóneunoa íhikaxovatihiko ra Bíbilea. Hara póhuti isoneúti vo'ókuke: Enepo apê ivokóvoti, ako apásika etó'okoati ne varutútu. Ako oríko ho'úxinovahiko. Énomonemakamo koéneye úti, uti kutípoti Jesus. Enepo aukápapu Vúnae, vexoâtimo. Ákomo apásika ápeyema etó'okoviti.

yuhó'ixopovo. Hara kôe orásauna: "Hána'iti íngoro'ix-eovo, iti Itukó'oviti vo'oku ákoyea angútea po'ínuhiko xâne, enepohikone ómevoti, koane ákoti oponóvo ítuke, koánemaka xâne aupú'ikoti yêno kapíneti po'i sêno. Hainámaka undi váhere xâne kuteâti ne koperáxinoti nâti, enepone ánu'ukenati kópera. ¹² Pí'a je-juá ngôe ya sêmana, koane mboréxomaka ndîzimu, póhuti ya uhá koeti yehí koeti námoem" koéne. ¹³ Itea enepone koperáxinoti nâti, xe'ó kôe ákotike malíka. Ako mapíkapu komómoyea vanúke. Póhu ipúsokone xâ'a koane kó'yeya: "Iti Itukó'oviti, yokóseanenu, undi xâne pahukóvoti" kôe.

¹⁴ Ina kixovókoxoamaka Jesus neko xâne kamokénoati:

—Koati ngxópitinoe: Enepora hóyeno, énomone sasa'ípo nonékuke Itukó'oviti koeku pihópea, kene haina neko po'ínu. Yoko uhá koeti kapayásokopovoti, koteyókokonotimo, itea enepone ákoti kapayásakapu, énomonemo kahaná'ikokono —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koêku xoko Itukó'oviti

Mt 19.13-15; Mk 10.13-16

¹⁵ Ina apê xâne ominoâtihiikomaka kalivóno ne Jesus motovâti ípihea vô'u tutíkuke. Itea noixoâne íhikauhiko, sayá'ikoa. ¹⁶ Ina íhaxíkoa Jesus neko kalivóno ahí'okeovaxo, ina kixo íhikauhiko:

—Síkeane kenó'okea ne kalivónohiko njokóyoke. Hako seya'íkoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'yeyane ne xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke. ¹⁷ Koati emo'úti ra yunzó'ínopinoo: Enepora ákoti akahá'a íkutipasikeovo kalivóno ya usó kóyeyea kenó'okinonu, ákomo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane.

Inámatiko hóyeno iríku

Mt 19.16-30; Mk 10.17-31

¹⁸ Ápe koati payásoti hóyeno yuhó'ixoponoti Jesus. Hara kíxoa:

—Íhikaxotí, iti koati únati. Kutimea ngónoko indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁹ Ina kixôa Jesus:

—Yéxoakopomea kixó'ekone ne yíúho keyuhónu-meku indúkeovo únati? Vo'oku ako po'ínu únati ákoti itukapu Itukó'oviti. ²⁰ Yéxo ne páhoenokono xâne ítúkea yútoeke Muíse, enepone koêti: "Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'yiti yêno. Hako kepéko. Hako yomêxo. Hako itikóheo koêku po'ínuhiko xâne, koane tiya yá'a yoko yêno" koêti.

²¹ Ina kôe ne hóyeno:

—Ukeátine ngalivónoxoiko, heú ngíxoa indúkea nêe —koéne.

²² Kameáne Jesus yúho, ina kixopâmaka:

—Poéhaiko koekúti nékone itíki. Yakávanea uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati

ne ésa'i. Yane apêtimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²³ Kamoáne hóyeno neko yuho Jesus, yupihovó koéne isóne'ekeovo. Koati kama'âti neko êno apeínoati. ²⁴ Noixoâne Jesus isóne'ekeovo, hara kôe:

—Imáko ítúkinovo tiú'iti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku. ²⁵ Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali íhínone tópe uhe'ókopeti, yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —koéne.

²⁶ Ina koehíko neko kamoâti:

—Yane kuteâti koeku yúho, kutí'ikopomeamo motovâ ítúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kixókokonehiko.

²⁷ Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Enepora ínixone xâne ítúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiú'i xoko Itukó'oviti.

²⁸ Yane hara kixo Jesus ne Pêturu:

—Kurí kixo uti vóvoku koeku hókeopi úti.

²⁹ Ina kixôa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'ínopinoo: Ako ápahuina xâne ákotimo námoepo yane ákoyea okótixo ítúkeovo vo'oku kahá'ayea koukoponea natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Vo'oku enepone ákoti okótixo kuteâti óvoku, yêno, po'ínuhiko, há'a, êno, áko'o itukovo xe'éxaxapa, ³⁰ koati yupihovó koetímó námoepo yara koeku kó'oyene, koane keno'ókoti káxe yonópotimo xoko Itukó'oviti ákotine hunókoku —kíxovokoxoane.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépukopeamo

Mt 20.17-19; Mk 10.32-34

³¹ Yane ahikú kíxoa Jesus ne nduse koeti íhikau koane kíxovokoxea:

—Kó'oyene Njeruzálem vonóne. Simané'e utíya, kousókovotinemo uhá koêti ne yutoxóvoti yútoeke porófetahiko vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³² Nguri'ókokonotinemo xanéhiko ákoti itukapu viyénoxapa júdeu, enepohikone éxoti koeku poké'ixa úti. Koemóke'enutihikomo, komohínutihikomo, koane apurú'okonutihikomo. ³³ Ike yehépoke'exinenuhikomo, ínamo kaepékanu itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

³⁴ Itea ako éxina isóneuhiko íhikauhiko Jesus neko yúho. Koati ákoti itapána isóneuhiko éxea koêku, ákoinoke iyú-seina kixó'ekone ne yúho.

Koitóva Jesus ne komítiti íhae Njeríko

Mt 20.29-34; Mk 10.46-52

³⁵ Ye'éxoane Jesus ne pítivokona Njeríko, ápe hóyeno komítiti vaata koyêti xe'ókuke xêne ixómoti epêmo.

³⁶ Kameáne emó'u ne êno xâne hunoneâti, ina epemó'iko xanéhiko ítúkovotiye neko ínati vélakai.

³⁷ Ina kixokóno ítúkeovo Jesus íhae Nazâre ne hunonêa. ³⁸ Yane vaúkone ne komítiti. Hara koe yúho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseanenu! —koéne.

³⁹ Itea sayá'ikoa xanéhiko inuxó koeti tumúneke Jesus, pahukoâti kóyunukeovo, itea inamá'axone vaúko. Hara koe yúho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseanano! —kóye.

⁴⁰ Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina pahúko omínokonoa ne komítiti xokóyoke. Simoné'e xokóyoke, hara kíxoa Jesus:

⁴¹ —Kuti kehá'a indúkinopea?

—Unaém, ngahá'ati íninjopea —kíxoane.

⁴² Ina kixoá'ikomaka Jesus:

—Ínixepane, itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

⁴³ Koati énomone yaneko ókoku ôra, ínixopone. Yane pihóne ikéneke Jesus, koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Koane uhá koêti neko xâne noixoâti, iháyu'ikonehikoma Itukó'oviti.

Hóyeno koéhati Nzákeu, koperáxinoti nâti

19 Simoné'e ne Jesus ya Njeríko, úrukova neko pitivóko. ² Yoko ápe hóyenoya ênoti apeínoati koéhati Nzákeu, tutímaka koperáxinotihiko nâti. ³ Eneponeko hóyeno, koati oposí'ixoti kixoku noíxea Jesus, itea akó'oti itâ noíxea. Koáhati ênoti xâne ikéneke Jesus, inamaka itukovo kali karápe ne Nzákeu. ⁴ Yane ehákovone tumúneke, ina alu'óko tikótike koéhati síkomoro, motovâti noíxea vo'oku koati vékokunemo ne Jesus opékuke neko tikóti. ⁵ Ehá'axo símo ne Jesus opékuke, komomo vanúke ina kôe:

—Nzakeú, yéhaka yevésekopí, vo'oku ngonókoti óngea yóvokuke kó'oyene —kíxoane.

⁶ Yane hú koéne evésekopea ne Nzákeu, koane hána'iti elókeyea okóvo vo'oku xanépeamo Jesus óvokuke. ⁷ Itea uhá koêti neko xâne noixoâti, turíxovone poé'ainoa isóneu koane koyúhoyea itúkeovo xoko hóyeno ákoti aunâti ítuke, ánu'ukenati kóperau, okómo ne Jesus.

⁸ Koeku xe'ó kóyeyea nonékuke Vúnae ne Nzákeu, hara kôe:

—Unaém, usó ngóyene mbôrekexea meyá koeti apeínonuti ne xâne ákotihiko apeínoati. Epó'oxo koêkuti omé'oem, mborexópatimo koaturu koêti yane póhutihiko oménjeake —kíxoane.

⁹ Ina kôe ne Jesus:

—Kó'oyene sasá'ipone ya pahúnevo ra ko'óvokuti. Koáhati ámoriponomaka Ábraum râ'a. ¹⁰ Yoko koati énomone nzimíno ombósikoponea yoko ngoíteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Yehí koeti ahinoêti namúkoti póhuti pe'u tiúketi xoko pátaraua

Mt 25.14-30

¹¹ Koeku kámokenoyea xanéhiko, itúkinoa Jesus xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea, vo'oku yé'exeanehiko Njeruzálem yoko ikútixane xanéhiko itúkeovo simóvotíne kaxena natíxea ne Jesus yane pitivóko. ¹² Hara kôe éxetina:

—Ápe hóyeno koati teyonéti yonoti poké'e ákoti malíka. Pihínoti poréxeokonomo itúkeovo natína neko

xanéhikoya xoko úkeaku, ínani aukápapu natíxea.

¹³ Tumúneke píhea, iháxihiko yehí koeti ahínoe, ina porekéoaxa póhuti pe'u tiúketi ôro ne póhutihiko ahínoe. Ina kixoáhiko: "Kehíyakinana ra tiúketi maka kurí'uxapune nzeâpa" kíxoanehiko.

¹⁴ —Itea enepohikoneko xâne xoko úkeaku neko hóyeno, yupíhova púvea. Pihoné'e yátikeneye neko hóyeno, ápe páhoe neko xanéhiko xoko yónoku ne hóyeno koyúhoponea ákoyea akáha'ainoahiko itúkeovo natína.

¹⁵ —Porexókonone neko hóyeno itúkeovo natínahiko, ike seópine xapákuke, pahúkoane iháxihikeovo neko ahínoe, enepohikoneko pôrekeu tiúketi tumúneke píhea. Kahá'a éxea kíxeaku tiúketina ne póhutihiko. ¹⁶ Yane símeane nonékuke ne inúxoti ahínoe. Hara kíxoa: "Unaém, enepone póhuti pe'u tiúketi pénenu, anéyepo po'i yehí koeti kuteâti" kíxoane.

¹⁷ —Ina kixôa pátaraua: "Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti. Koeku yíxivoaxo ne ítike yane kali mbónepike, itínemo exea koêku ne yehí koeti pitivóko yara nandíxoku" kíxoane.

¹⁸ —Ina ahi'ókova po'i ahínoe. Hara kíxoa: "Unaém, enepone póhuti pe'u tiúketi pénenu, anéyepo po'i singu koeti kuteâti" kíxoane.

¹⁹ —Ina kixôa pátaraua: "Mborexópitimo yéxi koeku singu koeti pitivóko ya nandíxokuke" kíxoane.

²⁰ —Ina ahi'ókovamaka po'i ahínoe. Hara kíxoa: "Unaém, harâ'apo ra póhuti pe'u tíketina pénenuke. Ú'una ngíxoixinopea koane á'au'pu'i ngíxoaxa ya léhu, ²¹ vo'oku koati mbikópiti. Koáhati iti hóyeno ákoti omotóva ikómohixeokono. Upánini ákoyea neóku, itea kóyeané ápeyeya yêho. Koane iti itíxoti upánini ákoyea neóne" koéne.

²² —Ina kixôa pátaraua: "Koati iti váhere ahinoêti. Ya kixeku keyúhoyi, koati yexókovoti itíkivo motokeâti imbíhoponeopi. Yéxoaxa indúkeovo xâne ákoti omotóva ikómohixeokono. Yéxoamaka ápeyeya ênjo upánini ákoyea nóngu, koánemaka índíxea upánini ákoyea nónem. ²³ Ná'íkopo koeti ákoino ípihea ne ndiúketina bánkuke? Yane koeku nzeópea, mani ihiyákotíne ne ndiúketina" kíxoane.

²⁴ —Ina kixoá'ikomaka únaxo tiúketi ne po'ínuhiko huvo'óxoati: "Viyápi ne póhuti pe'u tiúketi xokóyoke. Peréxapa ne apêti yehí koêti" kíxoane.

²⁵ —Ina kixoáhiko huvo'óxoati: "Itea anêkone yehí koeti ítuke nê'e."

²⁶ —Ina kixoáhiko pátaraua: "Koati ngixópitinoe: Uhá koeti xâne xu'ínati êho, kuri'úxinokonoatimo. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apêti xokóyoke, veyopeôkonoatimo. ²⁷ Kene ne xâne puvónuti, enepohikone ákoti akahá'a indúkeovo natína, yáma yâkeneye. Képekexa yâye nonénguke kó'oyene" koéne neko nâti —kíxovokoxoane Jesus, ihókopovati ne nâti púvone xanéhiko natíxea xapákuke.

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem

Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Xu 12.12-19

²⁸ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, inuxó koéne tumúneke íhikauhiko yonotíya Njeruzálem. ²⁹ Koeku yé'exeane ipuxóvokutihiko koéhati Mbetefâje yoko Mbétanea, xêrerekuke kali mopôî iháxoneti Olívera, pahúkoa Jesus ne pi'âti íhikau ³⁰ koane kíxeamaka:

—Pihéneoe yane ipuxóvokuti tumúneke úti. Ehá'axomo símea, inixéponotinoemo xe'exa njuméntu ika'ó koyêti âvoti ivú'ixeokonoku. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yâkeneye. ³¹ Enepomo áva epemó'ikopiti itíkoake kíxinoakenoe, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae râ'a” íxeamo —kíxoanehiko Jesus.

³² Úkeane pihohíko neko páhoe. Yane ínioxoponoane kuteâti koeku yuhó'inoa Jesus. ³³ Koeku kúxeyeahiko ne xe'exa njuméntu, hara kíxoane únaehiko:

—Kuti itíkoa kíxinoakenoe?

Ina yumopâhiko:

³⁴ —Konokoâtiko Vúnae —kíxoanehiko.

³⁵ Yane omópanehiko neko xe'exa njuméntu. Ina ramaké'exoahiko ya kápana, yane ina huvo'óxohiko Jesus ivú'íxea. ³⁶ Koêkuti vékoku ne Jesus koane ikápakinoa xanéhiko kápana kouhé'ekinoati vékoku. ³⁷ Ye'éxone Njeruzálem, koeku evésekeahiko yane poke'éxoti ya kali mópoina Olívera, elókehiko okóvo uhá koêti neko êno xâne hokó'ixoati koane kóhonokea emó'u iháyu'ikea Itukó'oviti vo'ókuke ne êno iyupánevoti ítuke Jesus noíxonehiko. ³⁸ Hara kóyehiko vaúkexea:

—Viháyu'ika rakene nâti páhoenovi Vúnae Itukó'oviti kóusokinokonoke xanéhiko úhepeko kóyeku ya vanúkeke. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

³⁹ Yoko xapákuke neko êno xâne, ápe farízeuhiko kixoti Jesus:

—Íhikaxotí, pehúka kóyunuhikeovo ne xanéhiko hokópiti.

⁴⁰ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati ngixópitinoe vaúkexeahikomo ne mopôî enepomo kayunúhikapu ra xanéhiko —kíxovokoxoane.

⁴¹ Koeku yé'exeane Jesus ne Njeruzálem, koane turíxeovone íyoyea noixoâne ne pitivóko. ⁴² Hara koe yúho vo'ókuke ne xanéhiko ovâti ne pitivóko:

—Ehá'ani yéxinoe kó'oyene ne mani nékone, motovâti ápeyeva koati únati kêku ikéneke Itukó'oviti. Itea ako imíhe'aka iséneu motovâti yéxi. ⁴³ Koati simóvotimo káxehiko enó'iyekumo kixópiku yanáne. Yakukú kixópitinoemo uhôro, kéhoe xe'ókuke ne pitivóko, hé'oninovopiku koeku okópeopinoe. Ákomo itévokuno. ⁴⁴ Ákomo ikénexeake ne pitivóko, koánemaka ne uhá koeti ko'óvokutihikoya. Heú kixokónotimo kotóhinekexeokono mópoina ra pétihiko, vo'oku ákoyeanoe yéxa símeovone kaxéna mani kófteovopiku Itukó'oviti —koéne ne Jesus.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mt 21.12-17; Mk 11.15-19; Xu 2.13-22

⁴⁵ Ikénepoke, ina urúkova Jesus ne hána'iti imokóvokuti xoko kíndana, yane kópuhikopo xâne kavánetiya. ⁴⁶ Ina kixovókoaxoa:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkoti orásum” kôe. Itea itíkoanenoe ho'úxovoku ómevotihiko —kíxovokoxoane.

Ihíkaxo ne Jesus hána'itike imokóvokuti

Mt 21.23-27; Mk 11.27-33

⁴⁷ Yoko uhá koeti káxe íhikaxo ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti. Enepohikone tuti sasedóti, inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne íhikaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko, koánemaka ne po'ínuhiko pahúkoti xapákuke jûdeuhiko, opósi'ixonehiko kixoku koépekea Jesus, ⁴⁸ itea akó'oti inixínahiko kíxoaku koépekea, vo'oku enepone uhá koeti xanéhiko, yupíhovo kámokenoyea Jesus. Koati hána'iti ivávakea.

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko

Mt 21.23-27; Mk 11.27-33

20 Po'íke káxe ya koeku íhikaxea ne Jesus témpuluke koane koyúhoyea ne inámati íhikauvoti, íhikaxone xapa xanéhiko, símoamaka tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, koáne ne éskiribahiko íhikaxoti yútoe Muíse, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tutíhiko jûdeu. ² Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti itíkike ra koekútihiko? Kuti porexópea kíxineye ne ítike? —kíxoanehiko.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikeno inúxotike, yimápanumo. ⁴ Kuti porexôa ne Xuuum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e —kíxovokoxoane.

⁵ Ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'ikopo koeti ákoino yakútipanoe ne Xuâum?” kixo'óvitimo. ⁶ Koáne enepo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, koepékovitimo ra xanéhiko hepókeovi ya mopôî, vo'oku heú koe xâne kutípea itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum —kixókokonehiko.

⁷ Énomone kixínohiko Jesus ákoyea éxa. ⁸ Ina kixovókoaxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeano porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke —kíxovokoxoane.

Ihíkauvoti íhókovoti váhere xâne katarákinoati nóne ne únae kavâne

Mt 21.33-46; Mk 12.1-12

⁹ Yane turíxovone Jesus itúkea íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Ápe hóyeno nâti êno xuve úva. Yane kurí'okoane ko'ítuketihiko kavâne katarakinoa ne nóne, motovâti haxákoapea avané'e êho. Yane pihóne po'íke poké'e

neko únae, koane kó'umokeyeovo óveaya. ¹⁰ Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, ina pahúko ahínoe xokóyoke ne katarákinoati ne nóne, motovâti veyóvoinoa námoepo, pôreu ne nóne úva. Itea enepohikoneko katarákinoati nóne, yehépoke'exoa neko pahóeti xapákuke, ina pahukópa káyukopeovo ákoti omópone. ¹¹ Yane pahúkopomaka po'i ahínoe neko únae kavâne, itea yehépoke'exoahikomaka katarákinoati ne nóne. Éno komóhiyea, ina pahukópamaka káyukopeovo ákoti omópone. ¹² Ina pahukópoikomaka po'i ahínoe neko únae kavâne. Mopó'apene páhoe, itea óko'okoamaka katarákinoati nóne, ina kopúhikopamaka. ¹³ Yane ina kôe neko únae nonéti: "Namea ínjaneye kó'oyene? Yusikóne mbahúkea ra njé'a ákoti omotóva ongóvo. Avaina téyahiko" koéne.

¹⁴ —Itea noixeânehiko xe'éxa, hara kixókonehiko ne katarákoti nonéti: "Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ítuke, íkuinoake há'a ivakápu" kixókonehiko. ¹⁵ Yane kópuhikopeanehiko meúkeke yane kavâne, ínahiko koepékoa —koe éxetina.

Ina kixovókokopamaka Jesus neko kamokénoati:

—Ná'ikopomo kixoaneyé únae nonéti neko katarákinoatihiko nóne? ¹⁶ Pihinoâtimo, ínamo kaepékexa. Yane kurikópatimo xoko po'ínuhiko xâne ne nóne motovâti katarakinoa —kixovokoxoane.

Kamoáne xanéhiko neko éxetina Jesus, hara koéhiko: —Ákomo paréxa Itukó'oviti kó'iyeaneyé kuteâti ne yiúho —koénehiko.

¹⁷ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus, ina kixovókokopamaka:

—Kutí'ikopo kixó'eko ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti?

"Enepone mopô, noívokoxine ítúkotihiko péti, ainovó koe ítukóvo koati turíxeovoku uhá koéti, kuteâti koéku koati inúxoti mopô turíxeokonoke péti" kôe ne yutoéti —kixoane Jesus, ihókopovati ne mopô noivókoxineti.

Sâramu 118.22

¹⁸ Ina kixovókokopamaka Jesus neko xanéhiko:

—Enepora mopô ngixínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetímo póte enepo itatáko. Kene ne xâne irípu'ikovo, ákonemo ipíxa, kutí koetimo póte muvake-muvaké kixonéti —kixovokoxoane.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mt 22.15-22; Mk 12.13-17

¹⁹ Koati énomone yaneko ôra, enepohikone éskiriba ihíxaxoti yútoe Muíse, yóko'o ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, kahá'ane iká'akea Jesus vo'oku exó kixeanehiko ítúkeovo énomonehiko kixo Jesus yane exetínati, itea koati pikoti xanéhiko. ²⁰ Yane turíxovonehiko ivóko'oixea Jesus ya uhá koeti ítuke. Ina apémaka hóyehohiko poréxoke tiúketi koékumo épe-mo'ikoponea Jesus, koane ítukoheovohikomaka xâne itípakovoti. Hane opósikohiko iyupaxó kíxea Jesus, kaha'aínoatihiko pahúkeovo ya yumópope motovâti ápeyeva évotikoake namúkea koane kurí'okeamo

ngovenâdo, maka iká'akanehiko. ²¹ Ina kixo Jesus neko pahóeti:

—Ihikaxotí, véxoa ítúkeovo koati ponóvoti ne yiúho koane kixeku ihíkexi. Ya xikóyoke, kutíkokone uhá koeti xâne. Ako yokómomoyi payásoko koékuti xâne, itea kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke, koane koati ihíkexoati ne kaná'uti ihíkavovoti ukeâti xoko Itukó'oviti.

²² Ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne kóperaxovike Sêza, enepone payásoti nâti ya Róma éxoti koeku úti? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti poréxea úti? áko'o ákomea okónokoa —kixoanehiko.

²³ Itea exó kixoane Jesus ítúkeovohiko oposí'okovati, kaha'aínoatihikomaka pahúkeovo ya yumópope, yane hara kixovokoxoa:

²⁴ —Yamínanunoe póhuti pe'u tiúketi. Kutí'ikopo ítukôa nóne yoko íha ovâ ra tiúketike? —koéne ne Jesus.

Ina yumopâhiko:

—Sêza.

²⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa, koáhati ítukene. Kúteanemaka koéku xoko Itukó'oviti, koékuti páhoenopi, konokoâtimaka itíki —kixovokoxoane.

²⁶ Ako itáhiko kóteyokea Jesus ya koékuti yumópope nonékuke ne xanéhiko, koane yupíhova iyúpaxevahiko unáko neko yumópope Jesus. Yane yunukú koénehiko.

Epemó'ikokono Jesus exépukeoxomo ne ivokóvoti

Mt 22.23-33; Mk 12.18-27; 1 Ko 15.12-57; 1 Ts 4.16-17

²⁷ Yane ina ahi'ókovomaka Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépuhikapa ne ivokóvoti. ²⁸ Hara kixóhiko Jesus:

—Ihikaxotí, hara kôe yútoe Muíse kúreinovi: "Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti ítúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuike, maka enepo avané'e xe'éxainoa, kutí ákoeponé xe'éxa ne ivokóvotine" koe yútoe.

²⁹ Yoko ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyene neko xuvé'ti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa. ³⁰ Enepone yêno, hane koyenópa atipo imá'ikene. Ivokóvone neko hóyeno, ákomaka xe'éxainoa neko sêno. Kúteanemaka koéku ne mopó'ape, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa neko sêno.

³¹ Eneponeko seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti, heú koéhiko kóyenyeya neko sêno, koane heú koéhiko ívohikeovo, itea ako ápahuina ikoxé'exaxoati xapákuke.

³² Ina ivokóvomaka ne sêno. ³³ Eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi ítukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko neko seti koeti ivokóvoti? Vo'oku heú kó'iyea kóyenyehiko neko sêno —koénehiko.

³⁴ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Kóyehohiko ra hóyeno yara kúveu mêum. Koáne ne senóhiko, kó'ímahikomaka, ³⁵ itea enepohikone xâne ínixoné Itukó'oviti motókeyea ópea xokóyoke káxehiko keno'ókoti xapa exépuhikopope ne ivokóvoti, ákonemo okóyeno, koane ákonemo okó'imahiko.

³⁶ Yane ákonemo ívahikapu, vo'oku kutí koépotinemo ánuhiko ya vanúke, enepone ovóxehiko Itukó'oviti. Koatíponehikomo xe'éxaxapa Itukó'oviti, koane aínopovonehikomo xâne exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti. ³⁷ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, koyúhoa Muíse koêku nê'e ya yútoeke xoko koyúhoyeaku koêku ne kali xuve tikóti ixómoti iruméko ákoti ara'ákapu, enepo koyúho itúkeovo kutípone Ábraum, koane kutíponemaka Izáki yoko Njáko ne Vúnae Itukó'oviti. ³⁸ Yane hainá'ikopo kuvóvone ivokóvotihiko ne Itukó'oviti, ínapo "Ábraum-kene" akôe, itea koati kuvóvone xâne iyukóvoti, vo'oku ya xoko Itukó'oviti, ákone aúke'e ne xâne —kíxo-vokoxoane Jesus.

³⁹ Ina apê éskiribahiko íhíkaxoti yútoe Muíse kixoti Jesus:

—Íhikaxotí, koati únati yimópope —koénehiko.

⁴⁰ Yanê'e, ákone mapikóvati épemo'ikea ne Jesus.

Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya

Mt 22.41-46; Mk 12.35-37

⁴¹ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinokono itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? ⁴² Vo'oku koati teyonéti voxú'ikene Ndávi koyuhó'ieya koêku ya koyúhopeke Sâramu xoko kó'ieyaku: "Hara kíxoá Itukó'oviti ne Únaem: 'Ívétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone ⁴³ imókonemo ipuyúkeza nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti' " kôe. ⁴⁴ Koati "Unaém" kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne éskiribahiko

Mt 23.1-36; Mk 12.38-40

⁴⁵ Koeku uhá kó'ieya xâne kámokenoyea, hara kíxo-vokoxoa Jesus ne íhíkau:

⁴⁶ —Yokóhiyanavao ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. Aínovo yómoti hamá kíxea ípovo kahá'ati ínixeokono itúkeovo koati teyonéti. Koane enepo yuhoíkokono koeku vékea ya none ovokúti, koati ahá'axomaka. Aínovomaka yómotihiko ivátakea xoko ivátakokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko ya íhíkaxovokuke hó'e, koánemaka ya xapa ayuíti. ⁴⁷ Itea ínipono kixoku senóhiko ivokóvoti íma, kutí koe hu'uxeâti óvoku. Yane vo'oku kó'umokea itúkea orásaum, kutí koe koati ponóvoti. Itea vo'oku kixoku itúkeovo yupihóvotimo tivéko ipíhoponeokono ya po'ínuhiko xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Koeku tiúketi pôreu sêno ákoti apeínoati

Mk 12.41-44

21 Íxómoti komomâ Jesus ne xanéhiko, yane noíxone iríkuhiko kuríkoti tiúketina íhakuke poreúti yane hána'iti imokóvokuti. ² Ínamaka noíxo sêno ivokóvoti íma, ákotimaka apeínoati kurikóponoti kali pi'âti pe'u tiúketi ákoti axuína ovâti. ³ Ina kôe ne Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepora sêno ivokóvoti íma, ákotimaka apeínoati, énomone xu'iná pôreu ya uhá koêti. ⁴ Vo'oku enepone po'ínuhiko poréxoti, xoko haxa tiúketina véyo enepo porêxo. Kene ra sêno, heú kíxoá poréxea ne kali apeínoati, enepone mani kuvóvoneiko ya nókoneke —koéne.

Koyuhôa Jesus uké'exeekonomo ne hána'iti imokóvokuti

Mt 24.1-2; Mk 13.1-2

⁵ Ápehiko koyuhó'ieya koêku ne témpulu, íhayú'ikeati úhe'ene pâredena, enepone aínóvoti uhé'ekotinoe mopôti yoko po'ínuhiko kouhe'ekovope, pôreu xanéhiko. ⁶ Ina kixoáhiko Jesus:

—Neíxoanoe koêku râ'a? Simóvotimo káxe ákoyeakunemo ápahuina mópoina pâredena râ'a ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetímo kotóhinekexeokono —kíxoanehiko.

Turi kotíveti koekúti

Mt 24.3-14; Mk 13.3-13; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

⁷ Yanê'e, hara kíxoá íhíkauhiko:

—Íhikaxotí, namo ápeyee ra koekútihiko kixínevike? Kutimo itukóvo hoénaxovope enepomo kausákapune ra koekútihiko?

⁸ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Yokóhiyanavonoe, maka hákone aupú'ikopiti. Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke iko'ítukexoti ínza. "Undi páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Simóvone kaxéna" koetímo. Hákonoe hekôa. ⁹ Enepo yeyekáxanoe ápeyeeane ákoti tópi óvoku isukókoti yoko okopókokoti, hákonoe kenóko'i, vo'oku konókoti kó'ieyanemoye inúxotike, itea ávomo simápu hunókoku ra mêum.

¹⁰ Ina kixovókoxxopaikomaka:

—Apêtimo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'íke poké'e. Koane apêtihikomakamo nâti isukókoti. ¹¹ Ákomakamo tópi óvoku xúnatinoe iyuyôti poké'e, koane hímakati, koane váheréhiko arinéti omótokenati. Apêtimo koímaitinoe koekúti koane êno hána'itinoe iyupánevoti ya vanúke.

¹² —Tumúneke ápeyehiko uhá koêti ra koekútihiko, íkeitoponokonotinoemo kotíveti, koane íke'ákokonotinoemo. Yomokónotinoemakamo íhíkaxovokuke hó'e xanena úti yíhoikikono nonékuke teyonétiya, koane kirikónotinoemo íka'ákovokutike. Yane yomokónotimakamo nonékuke nâti yoko ngovenâdohiko vo'oku itíkivonoe hokónuti. ¹³ Kixínekonokenemoye motovâti keyúhoinonu nonékukehiko, keyuhó'inoati koêku ra kitípone. ¹⁴ Ukeátine kó'oyene, keúsakapuneno maka hákone pipokéxinoa iséne ne kixékumo yimópi simapúne neko káxe. ¹⁵ Vo'oku undínemo porexópi yimópikemo, koane mborexópitinoemo exóneti ukeâti njokóyoke ákoinokemo ápahuina itópiti xapákukehiko, koane ákoinokemakamo ita okópea yíúho. ¹⁶ Muhíkova koati yá'a yoko yêno, kurikópopitinoemo íka'ákovokutike. Kúteanemakamo kixópiku pe'ínuhiko, yoko po'ímaka iyínoxapa koane ínikenehiko. Apêtimakamo

koépeuti xepákukenoe vo'ókuke. ¹⁷ Yupihovó koetímó púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivo hokónuti. ¹⁸ Itea muhíkova kali póhuti híyeu tiúti, ákomo síka Itukó'oviti évokeovo. ¹⁹ Epó'oxo yane ákoyea yaúkapapu ikíni, yixóvoti kékuna'ixivo ingéne, itévotinenemo —kíxo-vokoxoane.

Ayakúkakanane Njeruzálem

Mt 24.15-21; Mk 13.14-19

²⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo neixánenoe êno húndaru yakukú kixoti Njeruzálem, yexoâtinemo itúkeovo simóvotine kaxena katáhineyeokono. ²¹ Yane enepohikone ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa hána'itinoe mopô. Kene enepohikone ovâti ne kúveu pitivóko, ipúhikapeahiko. Kene ne ovotíhiko ya mêum, hákone aukópovo pitivókoke. ²² Vo'oku yaneko káxehiko, koatimo kaxena ipíhoponeokonoku ovâti ne pitivóko, kousokeovokumakamo uhá koeti kíxone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke. ²³ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaikoti yoko ohíkotiko xe'éxa, vo'oku koati hána'itimo tivéko ne koekútihiko yara poké'exa úti, koane kotívetimo ipíhoponeokonoke ra xanéhiko. ²⁴ Enómo koépeuti ya hána'iti pirítaiu xapákukehiko. Kene po'ínuhiko, ika'ákokonotimo, iyonópokonotimo ya uhá koeti po'íkehiko poké'e yara kúveu mêum. Yoko ihaehiko po'i poké'e payasómo ya Njeruzálem tukú koetímó simapúne kaxena hunókoku payásoyena ne xanéhikoya ákoti itukapu júdeu —kíxovokoxoane.

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mt 24.29-31; Mk 13.24-27; 1 Ts 4.15; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7

²⁵ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Apêtihikomo iyupánevoti noixóneti xoko káxe, koane xoko kohê, yoko xapa hékerekhiko. Epó'oxo yara kúveu mêum, pepoké koetínemo isóneu xanéhiko ya póhutihiko poké'e óvohikoku. Ákomo éxinahiko isóneu enó'inoke hónoti emo'u úne ya mar yoko xúnati ovóx-okeovo ne úne. ²⁶ Apêtimo xâne ikorókovoti poké'ee vo'oku hána'iti píkea, yupihóvati yónea isóneu koêkuikomo ra kúveu mêum. Vo'oku itohínekexotimo ne heú koeti apêti ya vanúke. ²⁷ Yane noixóponutinoe xanéhiko ngena'ákapanne híyeu kapási, undi ihae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Xané ngixópotinemo njunáko koane êno únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. ²⁸ Enepo turixápune ápeyehiko ra koekúti, aélokenoene yokóvo koane kéképuka tiúti, vo'oku ye'ekóvotinoe kaxena yovópikumo xoko Itukó'oviti, enepone Koitóvopiti —kíxovokoxoane.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve figu

Mt 24.32-35; Mk 13.28-31

²⁹ Ina itukínoahikomaka Jesus xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Yokómomapihi koêku ne xuve figu koane uhá koeti xuve tikóti. ³⁰ Neixánenoe turíxeovo íhonoepa inámati tûti, yanê'e yexoâtinemo yé'exeovone kaxena

kevópope úko. ³¹ Kúteanemaka koêku enepo neixâne-noe ra koekútihiko ngixínopike, yanê'e yexoâtinenoemo yé'exeovone kaxena pihópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xanéna. ³² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepome xanéhiko apêtimo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávovea kaúsakapapu uhá koeti ra koekúti ngixínopike ápeyemo. ³³ Uké'etimo ra vanúke koáne ra poké'e, itea ákomo uké'eyeaku ra emó'um. ³⁴ Yokóhiyanavo mará'inamo isáyu'ixapu iséne enepo itukápu ayúiti yíxovo, koane xúnati ekâti, koánemaka koekúti kuteâti nékone yara kúveu mêum. Yokóhiyanavo mará'inamo iyupaxó íxapinoe rakene káxe, yakúteamo hó'openo namukókonoti ya noko'óti. ³⁵ Vo'oku itopónotimo uhá koeti xâne yara kúveu mêum ra káxe ngixínopikeno. ³⁶ Usokó yákoeyeno ya uhá koeti ôra. Itíkanoemaka orásamu maka ítipane uhá koeti ra váhere koekúti keno'ókotikomo, koane motovâtímaka sípi nonénguke, undi ihae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

³⁷ Heú koeti káxe íhikaxo ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti. Kene ya yóti pihópotine ya oúke kali mopô, enepone iháxoneti Olívera. ³⁸ Itukovo máturukata, pihótine xanéhiko hána'itike imokóvokuti kamoképonoti Jesus.

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Xu 11.45-53

22 Yoko yanekóyoke, ákone ahíkapu kaxena áyui júdeu hó'eke, enepone iháxoneti Páskoá níkeakuhiko páum ákoti kohiyákoati. ² Enepohikone tuti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koáne ne éskiribahiko íhikaxoti yútoe Muíse, ixómotine itukínoa isóneu ne kixókumo koépekea Jesus he'ono'ú koetike vo'oku píkehiko isóneunoa xanéhiko.

Oposíkoane Njúda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti

Mt 26.14-16; Mk 14.10-11

³ Yoko úrukovane Satánae ne Njúda, enepone iháxonetimaka Iskarióti, póhuti xapákuke ne nduse koeti íhikau Jesus. ⁴ Yane pihóne ne Njúda xoko tutíhiko sasedóti yoko xoko tutíhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, yuhó'ixoponoati, kaha'âti ápeyena oxéne kuríkea ne Jesus xokóyokehiko. ⁵ Yane yupihovó koéne elókeyea okóvo neko tutíyehiko, koane itúkinoá yúho, koati yuhóti poréxemo tíúketi vo'ókuke. ⁶ Ínixoa Njúda unáko nê'e. Yane kúxoixone káxe ákoyeakumo koati xâne xoko Jesus motovâti kuríkea xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayúiti

Mt 26.17-25; Mk 14.12-21; Xu 13.21-30

⁷ Yoko simóvotinoe kaxena áyui ne júdeuhiko hó'eke, enepone níkeaku páum ákoti kohiyákoati, kaxena isúkeakumaka kali xe'exa su'úso, níka ya Páskoá. ⁸ Ina pahukôa Jesus ne Péturu yoko Xuâum koane kix-eahiko:

—Píhe, keúsakapainavea ne níkamo úti xapa áyui Páskoá.

⁹ Ina kixohíko Jesus neko pi'âti:

—Na kehá'aikopo kóyuseoponea úti?

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Ehá'axomo siménoe pitivókoke, tekópotimo hóyeno koínoti póte puhí koati úne. Hekápamo ne hóyeno xokóyoke ne ovokúti úrukopovokumo ¹¹ ínamo ixêa ne únae ovokúti: “Na óvo ne kúveu ovokúti óvongumo níngea xapa áyui Páskoá, ûndi yoko ínzikauhíko? kixópi Ihíkaxoti” íxeamo. ¹² Yane exóko-pitinoemo koati hána'iti kúveu ovokúti vanúkeke apêti mêsa yoko pánguhíko. Usó koyêtime uhá koetiya. Émononemo keúsakinavi nikamo utíya —kíxoanehíko.

¹³ Úkeane pihohíko ya pitivóko. Yoko uhá koêti neko yuhó'inoa Jesus, aínovo tokopóvoti. Yane kóusokoanehíko neko níkamo xapa áyui Páskoá.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoá

Mt 26.26-30; Mk 14.22-26; 1 Ko 11.23-25

¹⁴ Simovóne orána, ahí'okovane Jesus ne mêsa, koánemaka ne íhikauhíko, enepohíkone ápostulu páhoo koyúhoyea emó'u xapa xâne. ¹⁵ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Koati yupihóvati ngahá'ayea ngahá'ineyeopinoe níngea yara Páskoá tumúneke ngoítóponeovomo kotíveti. ¹⁶ Yoko endó'okopitinoe ákoyeanemo íningeopíku xapa Páskoá imókonemo kausákapu koati kixó'ekone ya natíxokuke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁷ Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti apêti ekâtiya koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Ina kôe:

—Nemúkanoe. Kalihú kalihu íxenoé yénoyivoa, uhá ketínoe. ¹⁸ Koati ngxópitinoe ákoyeanemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva ukeátine kó'oyene tukú koeti seapánehíko heú koêti ne xanena Itukó'oviti vanúkeke xoko natíxoku —kíxovokoxoane.

¹⁹ Yane veyone pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoanemaka, ina porekêxoa íhikau koane kíxovokoxea:

—Enepora pâum, mûyom kixó'eko, ésa'imo ngoí-teovopinoe. Yákoyenenoeye níki, puyákoponeovake-mo yokóvo ne índukeinopi —kíxovokoxoane.

²⁰ Uke'éxone njántaxeahíko, ina namukôa Jesus ne enovópeti kuteâtimaka kíxoaku ne pâum, koánemaka kíxovokoxea:

—Enepora ekâti yara enovópetike, hane kixó'eko iná-mati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti vo'oku óvokinovopinoemo indína. ²¹ Itea anéye xapákuke úti xe'ókuke ra mêsa ne itúkoheovoti koeku hókeonu, enepone kurikónutimo xoko xanéhíko puvónuti.

²² Koati kaná'uti ngoépekeekonomo, kuteâti koeku isóneunonu Itukó'oviti, itea koati kotívetime koêku ne kurikónutimo xoko xanéhíko puvónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

²³ Yane turíxovone ne íhikau Jesus épemo'ikeokoko, kaha'âtihíko éxea itukóvotiye xapákuke ne itúko-heovoti koeku hókea Jesus.

Kixoku itúkeovo ne xâne koati payásoti nonékuke

Itukó'oviti

Mt 20.25; Tk 4.6

²⁴ Yane turíxovone kali enó'iyea yumópeokoko ne íhikauhíko Jesus, kaha'âti éxeahíko itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke. ²⁵ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Koatíhíko nâti pahukô xapa xâne yara kúveu mêmum. Koane enepohíkone pahúkoti, uh'ékinoati kíx-eokono itúkeovo apêti xunáko kóusokino nókone xanéhíko. ²⁶ Itea ako ákoeneye xepákukenoé, koati pó'iti koêku. Vo'oku enepone koâti payásoti xepákukenoé, konókoti kutí kixópeovo xâne yupihóvoti ákoyea apáyaso. Kene ne inuxínopiti, konókoti kutí kixópeovo ovoxe po'ínuhíko xâne. ²⁷ Kutí'íkopo payasó'inopi, enepone ivatákoti xe'ókuke mêsa? áko'o enepone omi-noâti níka. Hainá'íkopo ne ivatákoti xe'ókuke mêsa? Itea hara ngoéneye xepákukenoé, ovoxéti. ²⁸ Itínoe itukóvo koati kaha'ínenuti ya uhá koeti kotíveti koekúti véngoku ákoti kurikánu. ²⁹ Kuteâti poréxeonu Nzá'a nandíxeamo, mborexópitinoemakamo netíxi ³⁰ motovátimo kehá'ineyinu ya xe'o mêsa, óvoku níkokónoti yoko ekâti ya nandíxokuke, koane ivetákotimo xoko ivátakokuhíko pahúkoti nandíxokuke, yihoíkopati ne nduse koeti íháxakexoku xanena Izaráe, neixoâti unátíyeya, áko'o ákoyea aúnnati ne ítuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu

Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Xu 13.36-38

³¹ Ina kixó'íkomaka Pêturu ne Jesus:

—Simaúm, imáko ké'iyivoku. Ítoane Satánae ne yú-mo'ixovone híxópeopinoe. Yoko ákomo íyuhixapinoe. Hanemo koéneye kixópíku kuteâti koeku ákoyea íyuhixakana koyúyukexeokono ne vekoti komukéx-opetike enepo komukéxokono. ³² Itea émbeminopine Itukó'oviti ákoyea kirika kívivonu Simaum. Koane enepo yaukápapune njokóyoke, kéxunakapimo isóneu ne pe'ínuhíko ingéneke —kíxoane Jesus.

³³ Ina kixôa Pêturu:

—Unaém, usó ngóye xané ngíxeopi iké'akivo koáne-maka ngoépekeokono okonókovo.

³⁴ Itea hara kíxoá Jesus:

—Koâti endó'okopiti kékumo Peturú. Kó'oyene, tumúnekemo éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyúho ákoyea yéxanu —kíxoane.

³⁵ Ina kixovókoaxoamaka Jesus ne íhikau:

—Ápeikopo konokínovopitinoe yaneko mbahukópi keyúhoyi emó'um yâtikeneye, yaneko ákoyeaku yama íhaku tíketina koane íhaku ípevo yoko pírikatana?

Ina yumopâhíko:

—Ako nókone úti.

³⁶ Ina kixovókoaxopakomaka Jesus:

—Kó'oyene, enepone apêti íhaku tiúketina yoko íhaku ípovo, áma xokóyoke. Yoko enepone ákoti há-na'iti píritauna, yusikóne kaváneyea kápana itúka ésa'í vanéxeake ne hána'iti píritauna. ³⁷ Vo'oku koati endó'okopitinoe kónokea kóusokeovo njokóyoke neko

yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Kutí kixókono váhere kixoku itúkeovo” koéti. Vo'oku oránane kóusokeovo ne emo'úti koyúhoti ngixókonoku mo —kíxovokoxoane Jesus.

³⁸ Ina kixôa íhikauhiko:

—Unaém, anéyene pi'âti hána'iti pirítai.

Ina kixóáhikomaka Jesus:

—Motóvane —kíxoane.

Koeku Jesus koióponovo kotíveti ya Njetisémani

Mt 26.36-46; Mk 14.32-42

³⁹ Yane pihóne ne Jesus xoko kali mopôiháxoneti Olívera, koane íhikau xáneahiko. Yoko kóyekune Jesus yóneya. ⁴⁰ Simoné'ehiko xoko áha óvea, hara kixoa Jesus ne íhikauhiko:

—Ítíkanoe orásaum, maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke —kíxoane.

⁴¹ Yane kali ahikuu koéne ne Jesus, kuteátimea tirinta koeti méturu kíxoaku ne íhikau, ina ipuyúkexo epémoti Itukó'oviti. Hara koéne:

⁴² —Pai, enepo itukapu yahá'inonu, yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêkumo, itea haináya anjáke, itea itúkapu yahá'inonu kousókovomo ya njokóyoke —koéne.

(⁴³ Yane apé kó'inoane ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, koxunákoponeati isóneu. ⁴⁴ Koeku yupíheovo êno tiveko isóneu ne Jesus, inamá'axoneoxo itúko xunáko ya orásaunake. Yoko eneponeko yonúko, kutí koéne pú'itinoe itomíkexoti íti irihíkovoti poké'eke.)

⁴⁵ Uke'éxone itúkea orásaum, exépukopone, ina aukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanehiko imókea vo'oku yupíheovo ikáxu'iyeahiko okóvo. ⁴⁶ Ina kixóáhiko Jesus:

—Na koeti imékinonoe? Yexépuka, itíkanoe orásaum maka hákone ikerókovo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke —kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Xu 18.3-11

⁴⁷ Ixómoiko koyúho ne Jesus, símohikoane êno xâne. Yoko hane inuxínoahiko Njúda, póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus. Énomone ahi'ókovo Jesus kaha'âti siunoné kixea yúhoikea. ⁴⁸ Yane hara kixoa Jesus:

—Njudá, imáko itúkinovo ya ítikoheyivo sínoneyinu kirí'okinu xanéhiko puvónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne!

⁴⁹ Ina kixó Jesus neko íhikauhiko oveâti xêrerekuke noixoâne neko koekúti:

—Unaém, visúkanehiko ya hána'iti pirítai? —koénehiko.

⁵⁰ Yoko apé koéne póhuti xapákuke ne íhikau Jesus, hú kixoti tetúkenoxea ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke. Maturú kixea kênno éxopeke. ⁵¹ Itea sayá'ikoa Jesus. Hara kixoa:

—Ápene. Hákone kixeáneye —kíxoane.

Ina itukópinoe kênno, yane unátipone. ⁵² Ina kixôa Jesus ne tutíhiko inuxínoti júdeu hó'eke, koáne ne tuti xanéhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, yóko'omaka

ne po'ínuhiko payásoti xapa tuti júdeu ika'ákoponoatihiko:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítai yoko pulô'i, isukópeti nemúkoponinu? ⁵³ Uhá koeti káxe, óvonzeixokunepo xepákunenoe ya hána'itike imokóvokuti inzíkaxoti, itea ákonoe iké'akanu. Kó'oyene simóvotine orana iké'akinu yoko oránanemaka xuná'iyea váhere ítukeinonu Satánae —kíxovokoxoane.

⁵⁴ Ina ika'ákohiko Jesus, omâtihiko óvokuke koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, ina usá'ixoahiko ovokútike. Kene Péturu, ákone malíka kíxoaku hókea.

Koyuhôa Péturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.57-58; 26.69-75; Mk 14.53-54; 14.66-72; Xu 18.12-18, 25-27

⁵⁵ Ina oxokúxohiko yúku kukúkeke kíndana ne ovokúti. Yane ivátahikone onokóvotihiko. Koane Péturu, ivátakoponemaka xapákuke. ⁵⁶ Yane apé koene seno ahinoéti, noixoti Péturu vaata koyêti xe'ókuke yúku onokóvoti. Pono-ponó kixínoane úke sêno, ina kôe:

—Koati xáneheixonemaka Jesus ra hóyeno —koéne.

⁵⁷ Itea hara kixoa Péturu:

—Senó, ako énja ne hóyeno kixene —koéne yúho yumopâ.

⁵⁸ Avo áxu'ikene, apé koéponemaka po'i noixoâti.

Hara kixoa:

—Koati itímaka po'inu xanéheixone ne hóyeno —kíxoane.

Ina yumopâ Péturu:

—Hoyenó, haina undi xáneheixone nê'e —kíxoane.

⁵⁹ Poéhamea ôra ikénepoke, apé koéponemaka po'i koéti:

—Eneporâ'a, koati kaná'uti itúkeovo xáneheixone ne hóyeno, vo'oku koati íhaemaka Ngalíleya râ'a —koéne.

⁶⁰ Ina kixôa Péturu:

—Hoyenó, ako énja ne kixene —koéne.

Avo uké'exa koyúhoyea ne Péturu, éneye tapî'i.

⁶¹ Ina na'akénexova Vúnae ne Péturu, komomo-komomó kíxoane. Énomone yanê'e, puyákoponovane okóvo Péturu neko yuhó'inoa Vúnae yaneko kixôa: “Kó'oyene tumúnekemo éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu” kixôa. ⁶² Yane ipúhikopeane Péturu ne óvoheixoku. Koati iyôti vo'oku yupíheovo kotíveyea isóneu.

Koemóke'ekono ne Jesus

Mt 26.67-68; Mk 14.65

⁶³ Enephikoneko hóyeno koyónoti Jesus, ixómonehiko koemóke'ea koane isúkeahiko ⁶⁴ yoko ikauké kíxoanehiko, ínamaka kixôa:

—Mahí'ipepo iti porófeta. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

⁶⁵ Yoko enómaka po'i yuhó'inoahiko koemóke'eati.

**Yuhóikokonone Jesus nonékuke koati payásoti
yúhoikovoku jûdeu**

Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Xu 18.19-24

⁶⁶ Ehá'axo yúponi, ho'úxovonehiko uhá koeti payásoti hóyeno xapákuke tuti jûdeu, enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse. Ina omokóno ne Jesus xoko ho'úxovokuhiko, enepone koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Ina kixohíko Jesus:

⁶⁷ —Itukápuho íti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koiteovo xâne, yokóyuhoinovea itíkivoaxo —kíxoanehiko.

Ina yumopâ Jesus:

—Enepo ongoyúhoa indúkeova, ákonoemo yakútíponu. ⁶⁸ Koane embemápinoe iséneunoa, ákonoemo yimápanu. ⁶⁹ Ukeátine kó'oyene, hanemo ivándakopone, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti —kíxovokoxoane Jesus.

⁷⁰ Ina kixohíko uhá koêti neko tutíyehiko:

—Ítí'ikopo Xe'exa Itukó'oviti?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhupu'ikoa indúkeova —kíxoane.

⁷¹ Ina koehíko:

—Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoveati pahúnevo rá'a. Koati kameátine uti yúho koyuhómeku itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti —koénehiko.

Omokóno Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Mk 15.1-5; Xu 18.28-38

23 Yane heú koéne exépuhikea neko ho'uxóvotihiko, ina omohíko Jesus xoko Pilátu. ² Yane turíxovone koyúhoyeahiko ákoyea aúnnati ítuke Jesus. Hara koéhiko:

—Enepora hóyeno, vinú'ikoa koésayu'ixea isóneuo xanena úti, koane íhikaxea xanéhiko ákoyea parexa kóperau koati payásoti natina úti, enepone Sêza. Koyúhomaka itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti kóiteovo xâne, koane itúkeovomaka nâti —kíxoanehiko.

³ Ina kixôa Pilátu ne Jesus:

—Ítí'oxo natina jûdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhupu'ikoa indúkeova —kíxoane.

⁴ Ina kixovókoaxo Pilátu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o neko êno xâne ho'uxóvotiya:

—Ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno —kíxovokoxoane.

⁵ Itea inamá'axone koyuhôa tutíhiko jûdeu ápeyea váhere ítuke. Hara koéhiko:

—Koati koturíkexoti xanéhiko rá'a. Ihíkaxoti ya uhá koeti Njúdeya, ukeâti turíxeovoku poké'exa Ngalíleya tukú kíxoane yâye —koénehiko.

⁶ Kameáne Pilátu ne yuhóhiko, ina epêmo itúkeovo íhae Ngalíleya ne Jesus. ⁷ Exoâne itúkeovo ukeâti xoko

iháxakoku poké'e natíxoku Êrodi, pahúkone Jesus xokóyoke. Yoko koati Njeruzálem óvo ne Êrodi yaneko káxehiko.

Omokóno Jesus xoko Êrodi

⁸ Yupíhova elókeyea okóvo ne Êrodi nóixo Jesus. Koáhati mekutíne kahá'a nóixea vo'oku enó'iyeanekámea koyuhó'iyeanekámea ne ítuke, koane kúxoamaka nóixea itúkea iyupánevoti. ⁹ Yupíhovo êno épe-mo'ikoake Êrodi, itea ako ápahuina yumópeake Jesus. ¹⁰ Enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne éskiribahikoya ihíkaxoti yútoe Muíse, inamá'axo kohonóko emó'u koyúhoyea ápeyea váhere ítuke ne Jesus. ¹¹ Yane komohí kixo Jesus ne Êrodi yoko uhá koeti húndarunahiko, koane koémoke'eyeahikomaka, itukínoati kuteâti ípovo nâti koati kalísoti híyeu, hamá koêti poké'eke. Yane ina pahúkopa Êrodi xoko Pilátu. ¹² Énomone yaneko káxe, unátipinokokone isóneuo ne Êrodi yoko Pilátu. Yoko koati ka'anánekokotoneko pi'âti yanekóyo.

Pahúkóno Jesus kurúhuxeokono

Mt 27.15-26; Mk 15.6-15; Xu 18.39-19.16

¹³ Ina ho'uxôa Pilátu ne tutíhiko sasedóti, yóko'o ne po'ínuhiko payásoti xapa tuti jûdeu, koánemaka ne xanéhiko. ¹⁴ Ina kixovókoaxo Pilátu:

—Enepora hóyeno yómone njokóyoke, keyúhoanoe itúkeovo kopoé'akexoti isóneuo xanéhiko. Ébemo'ikoane nenékukeneo, itea ako íninja ápeyea pahúnevo ra hóyeno kuteâti ne yévotikoake.

¹⁵ Kúteanemaka Êrodi, ákomaka ínixea pahúnevo. Hukínóvoti pahúkopeamaka yâyeke xoko úti. Koati iyúseoti ákoyea pahúnevo ra hóyeno mani évotikinokonoke koépekeokono. ¹⁶ Mbahukoâtikopo yehépoke'exeokono, ínamo ngurikápa —kíxovokoxoane Pilátu.

(¹⁷ Yoko koati konokoâti Pilátu kuríkopea póhuti iká'aeti kaxénake neko áyui jûdeuhiko.) ¹⁸ Itea vaúkexone uhá koêti neko xâne. Hara koe yúho vaúkexea:

—Enepora hóyeno, konókoti koépekeokono. Hane kiríkapinavi Mbarâba —koénehiko.

¹⁹ Yoko ika'ákovokutike óvo ne Mbarâba vo'oku kóturíhikea xanéhiko yane pitívoko yaneko okopókono nâti, koane vo'oku ápeyea koépeu. ²⁰ Yoko koati kahá'ati kuríkopea Jesus neko Pilátu. Énomone káyukopinohikomaka ne yúho ²¹ itea inamá'axone kohonóko yúho neko xanéhiko vaúkexea:

—Kirúhuxa! Kirúhuxa! —kóyehiko.

²² Ina kixovókoaxopamaka Pilátu. Yoko mopó'apene káyukino neko yúho:

—Kutí'ikopo itúko pahúnevo ra hóyeno? Koati ákoti ininjêa váhere ítuke mani évotikinokonoke koépekeokono. Mbahukoâtimo yehépoke'exeokono ínamo ngurikápa —kíxovokoxoane.

²³ Itea inamá'axohiko kohonóko vaúkexea épemea kurúhuxeokonomo Jesus. Ehane ítoahiko ne áha vo'ókuke neko êno hónoti vaúkexea. ²⁴ Yane itúkinoane Pilátu ne épemonehiko. ²⁵ Kuríkopinoma ne épe-

mone kuríkopeokono, enepone ovoti ika'ákovokutike vo'oku kóturihikea xanéhiko, koane vo'oku ápeyea koépeu. Kene Jesus, kuríkoane xokóyokehiko, motovâti itúkea ne âha kíxeahiko.

Kuruhúkxonone Jesus

Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Xu 19.17-27

²⁶ Yaneko omonéhiko Jesus, ápe hóyeno koéhati Símaum ukopeâti mêum. Enepone hóyeno, íhae pitivóko iháxoneti Síreni. Yanê'e, ípíhonehiko kurûhu povókuke Símaum ne húndaru koane pahúkea oko'ikené kíxea Jesus koínoinoa.

²⁷ Koati yupihovó koeti êno xâne hokoâti. Ápemaka senóhiko xapákuke ixómoti iyókexo koane ipúsokopea xâ'a, kotiveâti neko kixókonoku Jesus. ²⁸ Ina komomâ Jesus neko senóhiko, hara kixovokoxoa:

—Itínoe sêno íhae Njeruzálem, hákonoe iyeínonu itea itínenoe iyápinapu yoko xi'íxaxapa. ²⁹ Vo'oku simóvotimo káxe kó'iyekuneye xanéhiko: “Koati únati koêku ne senóhiko ákoti koxé'exayeaku, ákotimaka xe'éxa óhiu” koetímo. ³⁰ Vo'ókuke ne hána'itimo tiveko koekúti yaneko káxehiko, ká'aye koetimo xanéhiko: “Ehá'ani íkoro'uxeovovi ne hána'iti mopô. Ehá'ani koépekexeovi” koetímo. ³¹ Ako kuxákana oró'okeovo ne tikóti tonó'otiko, poéhane movó'oti oro'ókovo. Koeku ngíxeokononeye kó'oyene, undi ákoti évotikokonoke, kutí koe koeku kurikókono ne tonó'oti tikóti yúkuke. Ná'ikopomeamo kó'eye tiveko kixókonoku ne koati motokeâti ípíhoponeokono, enepohíkone kutí koeti movó'oti tikóti kurêti yúkuke? —kíxovokoxoane Jesus.

³² Yoko ápemaka po'i pi'âti hóyeno koati ákoti aunáti ítuke, ixánexokonoke Jesus kurúhuxeokono.

³³ Simonéhiko ya xoko iháxoneti “Opepú'iti”, kurúhuxonehiko Jesus, koánemaka neko pi'âti hóyeno ákoti aunáti ítuke. Poéha éxopeke Jesus, poéhamaka lopékuke.

³⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Pai, hako ipihéponoa ra xanéhiko vo'oku ako éxa ne ítukeinonuhiko —kixone há'a.

Yane haxákokoahiko húndaru neko ípovo Jesus. Ina kurikóhiko, komomâti itukóvotimoye ípovo Jesus námoe póhutihiko. ³⁵ Yoko ixomo komomâ xanéhiko heú koêti neko koekúti hiko, koane ixomo koemóke'e Jesus ne tutíyehiko. Hara koéhiko:

—Koítovopepo po'i xâne râ'a. Kaítapapuikopo itukápuxo koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —koénehiko.

³⁶ Koémoke'eamaka húndaruhiko. Ina ahí'ókovahikoma omínoâti víyum ákoti koati unátiyea ³⁷ koane kíxeahiko:

—Itikápuxo natina júdeuhiko, keítapapu —kíxoanehiko.

³⁸ Yoko ápe yutoéti tutíkuke kurúhuna Jesus (yutoxóvoti ya emó'uke ngerêku, koane emó'uke rómanu, yoko emó'uke júdeu). Hara kôe: “Natina júdeuhiko râ'a” kôe.

Koêku ne pi'âti ákoti aunáti ítuke kuruhúkxonoti xêrerekuke Jesus

³⁹ Ápe póhuti koemóke'etimaka Jesus yane pi'âti ákoti aunáti ítuke kuruhúkxonoti xêrerekuke Jesus. Hara kíxoa:

—Mahi iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Keítapapuikopo, ínamo keítapuvimaka —kíxoane.

⁴⁰ Itea hara kíxoa po'i kuruhúkxonoti saya'íkoati:

—Muhíkova koeku kirúhuxikono, ako tiya Itukó'oviti?

⁴¹ Koati ponóvoti kíxeokononeye úti, vo'oku koati motokeâti namúkopea úti ésa'i ne váhere vítuke. Kene ako váhere ítuke râ'a —kíxoane.

⁴² Ina kixo'íkomaka Jesus nekóyo:

—Enepo yurúkapapu netíxokuke, puyákapunumo yokóvo —kíxoane.

⁴³ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Keha'íneponutinemo kó'oyene ya xoko uhé'ekoti yonópoku ómomíkopea ne kasása'iupo Itukó'oviti —kíxoane.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Xu 19.28-30

⁴⁴ Yoko ye'ékotine itúmukea káxe yanekóyo.

Énomone yanê'e ípukovone káxe, hahámone uhá koeti kúveu mêum tukú koeti mopo'âti ôra ya kiyakáxe.

⁴⁵ Yoko ívarereone kukúkeke neko êno kopópoti váhere haxakeâti kúveu ne hána'iti imokóvokuti.

⁴⁶ Yane ápene koati êno hónoti emo'u Jesus koêti:

—Pai, nguríkopa ra omínjone xikóyoke —koéne.

Uke'éxoane koyúhoyea nê'e, íhunokoane ne omíxone, ivokóvone. ⁴⁷ Noixoâne tuti húndaru neko koekúti hiko, iháyu'iko Itukó'oviti koane kó'iyea:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo ponóvoti ra hóyeno —koéne.

⁴⁸ Enepone êno opoíkovoti xâne ho'uxóvotiya komomóponoati neko koekúti, noixoânehiko nê'e, píhohikopone. Hána'iti ikáxu'iyeahiko okóvo koane ipúsokopea xâ'a. ⁴⁹ Yoko heú koetíhiko neko ínikone Jesus, koánemaka ne senóhiko hokoâti ukeâti hiko Ngalíleya, kali ako malíka okínoakuhiko komómoyea neko koekúti hiko.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Xu 19.38-42

⁵⁰ Yoko ápe hóyeno koéhati Yúse, koati teyonéti xapákuke neko po'ínuhiko pahúkoti yane koati payásoti yúhoikovoku júdeu. Enepone hóyeno, koati itípakovoti koane koati ponóvoti kixoku itúkeovo.

⁵¹ Hane úkea pitivóko iháxoneti Arimáteya, po'i píti-vokona júdeuhiko. Yoko ako ínixa Yúse póneovo isóneu yoko ítuke ha'ínehiko yaneko yuhoíkokonone Jesus. Koati kuxoíxotinemaka símeovo kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne neko hóyeno. ⁵² Yane pihóne Yúse xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veyópea ne muyo Jesus kuruhúke. ⁵³ Porexókonoane, yane veyóponoane xoko kurúhuxokonoku, ina aupíxoa ya

hána'iti ipovóti líyum. Yane iyónoane xoko uhôro kehoéti mopoíke, âvoti ekoxóvati. ⁵⁴ Yoko koati úrukovo pe sâputu, kousokovopene jûdeuhiko vo'oku áyui.

⁵⁵ Enephikoneko sêno xánena Jesus ukeâti Ngálíleya, hokó kixo Yûse ivokó'okoponoti ekóxononoku Jesus koane kixókonoku ne mûyo ipíhokonone uhorókuke. ⁵⁶ Yane pihópone kóyuseopeahiko xêru yoko óliu, óvo'okopemo muyo Jesus.

Yaneko sâputu, ómomikoponehiko kuteâti páhoenoa yútoe Muíse.

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Xu 20.1-10

24 Hahá'itiko yaneko lûmingu, pihóne ne senóhiko xoko ekóxononoku Jesus, ominoâtihiko neko xêru kousookinoake. ² Simoánehiko, inú'ikoane neko mopó'i exexoâti ne uhôro ahíkuxeokonone. ³ Urúkovanehiko neko ekóxononoku, ákone inú'ikaya ne muyo Vúnae Jesus. ⁴ Ákohiko éxina isóneu neko koekúti kó'inokeneye. Yane apé kó'inoane pi'âti kutí koeti hóyeno hóhopu koyêti ipovo. ⁵ Yupihovó koéne píkea neko senóhiko vo'ókuke, koane puniniké kó'iyeahiko. Ina koehiko neko pi'âti noíxone:

—Na koeti yopósikinoa xapa ivokóvoti ne iyukópovotine? ⁶ Áko'one yâye nê'e, exépukopone. Puyákapapanoe yokóvo neko yuhó'inopi yovo'íko ya Ngálíleya ⁷ yaneko kixeopikunoe: “Ngonókotimo ngurí'okeokono xâne váhere kíxoku itúkeovo, koane ngurúhuxeokono, yoko enjépukepeamo ya mopó'apeke káxe ikénepo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne” kixópi-noepepo —koénehiko neko pi'âti.

⁸ Yanê'e, puyákoponovane okóvo senóhiko neko yuhu Jesus. ⁹ Ukopeânehiko xoko ekóxononoku Jesus, koyúhopinoane neko unze koeti íhikau Jesus, koáne-maka ne po'íhiko xâne ovâti xapákuke, uhá koêti neko koekútihiko. ¹⁰ Yoko hara íha neko senóhiko koyuhópati ne koekútihiko: Mariya Mandâlena; Njuâna; yoko po'i koéhatimaka Mâriya, enepone eno Teâku. Ápemaka po'ínuhiko sêno xánena, koyuhópatimaka xapákuke neko unze koeti ápostulu kaná'uyea neko koekúti. ¹¹ Itea ako akútipeahiko ápostulu neko yúho. Kutí kó'inoa koyuhóheoti. ¹² Yane xepú koene Pêturuhakóvo xoko ekóxononoku Jesus. Simoáne, ina yupunínikovo, yane ákone noíxoneya ákoti itukápa neko ipovóti líyum, aúpi. Yane pihópone óvokuke koane iyúpaxeova neko koekúti.

Pi'âti kutípoti Jesus oxéneke Emâu

Mk 16.12-13

¹³ Énomoikone yaneko káxe, ápe pi'âti kutípoti Jesus yonoti kali ipuxóvokuti iháxoneti Emâu. Hanêkomea kuteâti yehí koeti kílomituru kixoku Njeruzálem.

¹⁴ Koeku yóneahiko, koane itúkea xêti uhá koêti neko koekútihiko. ¹⁵ Ya koeku ixómoyea yúho'ixokoko koane koyúhoinokoko isóneunoa, apé koene Jesus ahí'ókovatihiko koane xanee kixeahiko. ¹⁶ Itea kutí koe apêti

itopeâtihiko úke neko pi'âti, ákoinoke éxapana. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Kutí'oxoya ne itíkonoe yónoku iséneu ixómoinoke yího'ixokoko koeku yéni? —kíxoane.

Xe'okó koénehiko neko pi'âti, koati ikaxú'itihiko okóvo. ¹⁸ Ina kixôa póhuti yane pi'âti koéhati Keleópa:

—Poéhaneikopomea íti itukóvo ovâti ne Njeruzálem ákoti exâ koêku ne koekútihiko apêti yara káxehiko pihotíne? —kíxoane.

¹⁹ —Kuti itukóvo koekúti? —koéne.

Ina yumopâhiko:

—Enepone uhá koeti kixókonoku ne Jesus íhae Nazâre, hóyeno páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne, koati hána'itimaka xunáko iyúseoti ya ítuke, koane nonékuke uhá koeti xâne. ²⁰ Itea enepone tutíhiko sasedóti inuxínoviti hó'eke úti, yóko'o ne po'íhiko pahúkoti xapákuke úti, pahúkoa koépekeokono nekóyo koane kurúhuxeokono. ²¹ Yoko énomone kúxo úti itúkeovo mani koitóvoviti, uti íhae Izarâe. Haina póhutine nê'e itea kó'oyene, koati mopo'âpoatine káxe ikéne neko koekútihiko. ²² Ápemaka senóhiko ha'íneheixone úti, viyúpaxeovake ne yuhópinovi ukopêa xoko ekóxononoku Jesus ya yuponii koêti. ²³ Ákonehi inú'ika ne muyo Jesus ya. Yane káyuhikopovone, koyuhópati ápeyeahiko ovoxe Itukó'oviti noíxone, enepone ánuhiko íhae vanúke, etó'okoati exépukopeane ne Jesus. ²⁴ Yane pihómaka po'ínuhiko ha'íne úti xoko ekóxononoku Jesus. Noíxoanehiko itúkeovo koati kaná'uti yúho ne senóhiko itea ako naíxahiko Jesus —kíxoanehiko.

²⁵ Ina kixôa Jesus neko pi'âti:

—Imáko itíkinovonoe xâne ákoti isóneu koane ôriti kutípea uhá koêti ne yuhu porófetahiko emó'uke Itukó'oviti. ²⁶ Koati konókotipepo koítoponeovo kotíveti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, motovâtimaka yupíheovo kahána'ikopeokono. —kíxoanehiko.

²⁷ Yanê'e, xoko yútoe Muíse koukea kouhapu'ikinoa uhá koêti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyuhó'iyeti koêku, koáne xoko heú koeti yútoe porófetahiko.

²⁸ Ye'éxoanehiko ne kali ipuxóvokuti yonópokuhiko, ítukovo ukopónotiko ne Jesus. ²⁹ Itea ako akáha'ainoa pi'âti xánena itávokea. Hara kíxoahiko:

—Yavá'avoneye xoko úti vo'oku kiyóne káxe, kahá'ane yotíxea —kíxoanehiko.

Yane xanépoane Jesus motovâti ókea xokóyokehiko.

³⁰ Ya koeku ivátakeahiko xe'ókuke mêsa nikotíhiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porexôa neko pi'âti.

³¹ Yane imíhe'okonehiko isóneu koane éxoponoane, itea má koépeane Jesus. ³² Ina kixokókohiko neko pi'âti:

—Énomoneikopo yupíhinovo úhepeyeya kámo-kenoyea úti koane elókeyea vokóvo yâkeneye xenékuke, koeku yúho'ixeovi koane kourapu'ikinovea ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti —kixókoko.

³³ Énomone yaneko ókoku ôra, exépukoponehiko neko pi'âti, kayuké koéponehiko ya Njeruzálem. Inú'ikoako ho'úxeovo neko unze koeti íhikau Jesus koánemaka neko po'ínuhiko xâne xokóyoke. ³⁴ Ina kixokóno neko pi'âti simôti:

—Exépukopone Vúnae. Kouútata'ixopinovone Símaum —kixókonone.

³⁵ Yanê'e, koyúhoamaka neko pi'âti ne kixoku koêku ya xenékuke, koane kôeku exóponoanehiko ne Vúnae yaneko hono'ékexone pâum.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

³⁶ Avo uké'exa koyúhoyeahiko neko koekúti, apé koéne Jesus xapákuke. Hara kixoa:

—Aúhepeponoe iséneu.

³⁷ Itea kónoko'i neko íhikauhiko koane yupihovó koéhiko píkea. Ikútixati koipíhapati. ³⁸ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti pepókexinonoe iséneu? Na koeti ákoinonoe yakútipoa iséneuke itúkeovo ûndi? ³⁹ Yokómoma ra vô'um koáne ra njêve itúkeovo koati ûndi. Sipé'akanu motovâti yéxixo kaná'uuya. Vo'oku eneponi itukapu undi koipíhapati, ákoni mûyom koane ômbe kuteâti koêku neíxinu kó'oyene —kixovokoxoane.

⁴⁰ Koyuhoâne nê'e, ina exókoa ne vô'u koane hêve.

⁴¹ Koati yupihóvoti elókekohiko okóvo neko íhikau, itea vo'oku kóyeyeanne âvoyea koâti kutípeahiko, koane vo'oku iyúpaxevahiko neko koekúti, hara kixovokoxopamaka Jesus:

—Ápe nikokónoti yâye? —koéne.

⁴² Ina porexoâhiko itátane orópeuti hêve (yoko itátane íhaku ho'o mópo). ⁴³ Yane níkoane nonékukehiko.

⁴⁴ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepora koekúti, énomone ne yunzó'inopinoe ovónzeixoiko xepákuke kónokea kousokeovo uhá

koeti ngixókonokumo yutoxóvoti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka yútoeke porófe-tahiko, yoko ya Sâramu —kixovokoxoane.

⁴⁵ Yane míhe'okinoa Jesus isóneuhiko éxea kixó'ekone neko yutoéti emó'uke Itukó'oviti. ⁴⁶ Hara kixovokoxopamaka:

—Énomone kôe emó'uke Itukó'oviti kónokea koítoneovo kotívoti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane exépukopeamo ukópea xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe ikénepo. ⁴⁷ Koyúhoamaka kónokea koyúhoyeovomo xapa xanéhiko itúyopeamo pahunévoti ya iháke nê'e. Énomone ne xanéhiko ikotívexoati isóneuke ne váherevoko, koane kurikó-pati. Koyúhoamaka itúkeovo turixeôvoti ya Njeruzálem koyúhoyeovomo ne íhikauvoti yonoti xapa uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum.

⁴⁸ Itínenoé itukóvo koyuhoâti ra kaná'uti koekúti neíxonenoé. ⁴⁹ Koane mbahukínoppeatinenoemo ne kixínopike Nzá'a yanekôyoke poréxeopeanoemo. Yavá'avonenoeye yara pitivóko tukú koeti símeopikumo ne xunakóti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti —kixovokoxoane Jesus.

Pihopóne Jesus ya vanúke

Mk 16.19-20; Át 1.9-11

⁵⁰ Ina omâ Jesus ne íhikauhiko ya Mbétanea, koane koéxepukea vô'u koeku épeminoahiko unako koêku ikéneke Itukó'oviti. ⁵¹ Koêkuiko épeminoahiko, turíxovone ahíkuxopeova, pihópotine ya vanúke. ⁵² Ina ihayú'ikopa íhikauhiko koane káyuhikopeovo ya Njeruzálem. Koati hána'iti elókekohiko okóvo. ⁵³ Yoko kóyekunehiko yane hána'iti imokóvokuti iháyu'ikeahiko Itukó'oviti.

Hunókokune.

Xuâum

Enepora koyuhópeti, hara yutoxôa íhikau Jesus koéhati Xuâum, po'ínu Teâku. Numíkuxoti itúko itúkovo ne Xuâum yoko Teâku. Ápemaka po'i Xuâum, enepone iháxoneti Mbátita ahíkexoti xâne mekúke, itea eneponeê'e, pó'iti yara Xuâum yutoxoâti râ'a.

Enepone inúxoti mopo'âti koyuhópeti ya Novo Testamento, enepone yútoe Máteu, Márku yoko Lúka, êno xêti kutikókotiya, koyúhoti koeku Jesus koane ítuke yara kúveu mêum. Itea xoko yútoe Xuâum, êno po'i ihíkavoti íhikaxovike Jesus akó'oti yane po'ínuhiko mopo'âti koyuhópeti.

Enepora 4 koeti koyuhópeti, Máteu, Márku, Lúka yoko Xuâum, aínovo apêti koati âha éxokeovi koêku Jesus. Xoko yútoe Máteu, hane kouhupu'ikovoya itúkeovo nâti ne Jesus. Kene xoko Márku, kouhupu'ikovo itúkeovo ovoxe Itukó'oviti. Kene xoko Lúka itúkeovo ikútipasikoponovoviti, uti xâne yara kúveu mêum, ene kouhupu'ikovoya. Kene ya yútoe Xuâum kouhupu'ikovo itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, kuteâti koêku noíxea úti xoko kapitulu 20 vesikulu 31.

Kouhápu'ikinoviti koeku Itukó'oviti ne Xe'exa Itukó'oviti

Kol 2.9-10; Êb 1.2; 1 Xu 5.20; Ap 1.17

1 Tumúneke ápeyea ra mêum, ápene ne Évekoaku Itukó'oviti Kouhupu'ikinovovi, enepone Xe'éxa. Ukeátinekene ápeyea xoko Itukó'oviti neko Xe'éxa, epó'oxo koati póhutinehiko nê'e. ² Koati óvoheixokune xoko Itukó'oviti nê'e, ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum. ³ Epó'oxo xoko Xe'éxa évekoa Itukó'oviti itúkea ne uhá koeti ítuke inâ itukôa. Ako ápahuina apêti ákoti itukapu énomone kousókoa. ⁴ Énomone-maka itukóvo úkeaku ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Yoko vo'oku itúkeova, énomone kouhápu'iko xâne yara kúveu mêum. ⁵ Anéyeiko kouhápu'ikea ovoti hahákutike nê'e, koane ako íta hahákuti ípukea.

⁶ Ápe hóyeno páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne. Xuaum Mbátita koéha. ⁷ Pahúkinokonoke nê'e motovâti koyúhoyea koêku neko Kouhápu'ikoti xâne ukeâti xoko Itukó'oviti, maka akútipoane uhá koeti xâne nê'e vo'oku yuho Xuâum. ⁸ Haina Xuâum itukóva ne Kouhápu'ikoti xâne, itea simínoko koyuhóponeati koêku nekôyo. ⁹ Koati kaná'uti Kouhápu'ikoti xâne ne ngíxone, enepone simôti yara kúveu mêum kouhápu'ikea uhá koeti xâne. ¹⁰ Sîmo yara kúveu mêum nê'e, yoko énomone kousókoa ne uhá koeti apêti, itea ako éxa xanéhiko itukóvotiye.

¹¹ Koati xanéna simíno, itea ako itúkeake xanéna emó'u. ¹² Itea uhá koeti koêkuti namukeâti emó'u, énomone poréxo itúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti. Énomone neko xâne koati kutipoâti. ¹³ Yoko enepone itúkopeovohiko xe'éxapone Itukó'oviti ne kutipoâti, haina kuteâti koeku ipúhikea xe'exa xâne yara kúveu mêum. Ákomaka akútea koêku kahâ'a koxé'exayea ne xâne. Hainámaka vo'oku ahá'inoa koyénoti itea koati ahá'inoa Itukó'oviti.

¹⁴ Enepone Évekoaku Itukó'oviti Kouhupu'ikinovovi, uti xâne, ikútipasikoponovovi. Koati opónoti xapákuke

úti. Yoko aínovo kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti yoko seánako Itukó'oviti apê xokóyoke. Noíxoane úti itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti, poéhane motovâ itúkeova neko koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, ákoti po'ínu.

¹⁵ Hara koe yúho ne Xuaum Mbátita xapa xâne yanekóyoke koyuhó'iyeeati koeku nekôyo:

—Énomone ngíxone râ'a enepo ngoyúho yanekóyo ápeyemo hóyeno keno'ókoti ingénepoke koati tey-onéti ya undíke, epó'oxo inuxóne ápe ya undíke, vo'oku tumúneke ámbeyea, ápene nê'e —kôe.

¹⁶ Ukeâti neko êno únatinoe koekúti apêti xokóyoke yoko itípanevo ákoti hunókoku, ápene íparaxeovike, uhá koeti úti. Iko'ipará iko'ipara kíxoixovi. ¹⁷ Vo'oku xoko Muíse évekinovea Itukó'oviti ne páhoenovi vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe, itea xoko Jesus Kristu évekinovea ne hána'iti seánakovi koáne ne uhá koeti kaná'uti kixovókuti ukeâti xokóyoke. ¹⁸ Ako ápahuina xâne noíxoti Itukó'oviti, itea enepone Xe'éxa, ákoti po'ínu, enepone koati kuteátine Itukó'oviti, Há'a, énomone kouhápu'ikinovi koeku Itukó'oviti.

Koeku yuhó'inoa Xuaum Mbátita neko pahoéti xokóyoke

Mt 3.1; Mk 1.1; Lk 3.2-3

¹⁹ Yoko ápe páhoe payásotihiko júdeu ya Njeruzálem xoko Xuaum Mbátita. Enepone pahoétihiko, aínovo sasedóti, inuxínoti júdeu hó'eke, yoko levíta, enepohikone huvó'oxoti sasedóti hiko ítukeke. Hara kixóponohiko Xuâum:

—Kuti íti?

²⁰ Ina exókova Xuâum. Ako hé'ana'uxinapa. Hara kíxoahiko:

—Haina úndi ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —kíxoanehiko.

²¹ Ina kixopâmaka pahoétihiko:

—Kutí'ikopo íti? Itímea Íliya, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke?

—Áko'o —kíxoanehiko Xuâum.

Ina koepóhikomaka:

—Ití'ikopomea neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, kúxone úti símeamo?

Yane hara kixópahikomaka Xuâum:

—Haina úndi nê'e.

²² Ina kixopâmaka pahoétihiko:

—Yokóyuhoinoveakopo itukóvotiye íti motovâti ápeyea yuhópinoá úti ne pahukó'oviti. Kutí'ikopo keyúhoinovi itukóvotiye íti?

²³ Ina yumopâ Xuâum:

—“Énomone úndi ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati, enepone koêti: Kéyuseapa ne kixeku itíkivo, perexoâti oxéne ne Vúnae itúkea ítuke xepákukenoé” koêti —kíxoanehiko Xuâum, kuteâti koeku yútoeke porofeta Izâiya mekúke.

Izâiya 40.3

²⁴ Yóko'o neko pahoétihiko epemó'ikoponoti Xuâum, aínovo farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse.

²⁵ Ina kixó'íkohikomaka Xuâum:

—Ná'ikopo koeti yáhikino xâne iháke Itukó'oviti enepo hákoti itukovo iti Mésiya, simóya Íliya, simóya-maka neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, enepone kúxone úti símeamo?

²⁶ Ina yumopâhiko Xuâum:

—Kaná'uti ánjikea ya úne, itea anêkone xapa xâne kírivokoevo ávoti yexâ. ²⁷ Harakénemo ingénepoke. Muhíkova anjío'okeova ngúxeinoá imo perékatana, ako omóndokea —kíxoane.

²⁸ Yoko yaneko ápeyeaku neko koekútihiko, hane óvoheixo ne Xuâum poixô'oke húveona Njórdaum ya Mbétanea xoko áhikoku.

Íhokokono xe'exa su'úso ne Jesus, ikó'iparaxeokonoke Itukó'oviti

Mt 3.11; Mk 1.10; Lk 3.22

²⁹ Poéha káxe ikénepo, noíxoane Xuâum ne Jesus keno'ókinoati, ina kôe:

—Yokómomanoe rakene páhoenovi Itukó'oviti kotúyopea pahúnevo xâne yara kúveu mêum, kuteátimaka koeku xe'exa su'úso isoéti, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i itúyopea pahunévoti.

³⁰ Énomone ngíxone râ'a yaneko ngoyuhó'inopeanoé ápeyeamo keno'ókoti ingénepoke koati teyonéti ya undíke, vo'oku tumúneke ámbeyea, ápene nê'e.

³¹ Muhíkova úndi, ako énja itukóvotiye yanekôyoke, itea nzimínoti ánjikea ya úne maka éxane íhae Izarêe itukóvotiye —koéne.

Koyúho ne Xuaum Mbátita xapa xâne

Mt 3.13-17; Mk 1.9-11; Lk 3.21-22

³² Ina koyuhoâ'ikomaka Xuâum koêku ne noíxone yanekôyoke. Hara kôe:

—Noínjoane ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ukeâti vanúke kutí koeti kurúte evesékoati xokóyoke rakene hóyeno. Yoko ovo'ó koáne, ákone ipúhikapea. ³³ Avo

énja itukóvotiye yanekôyoke, itea hara kixónu Itukó'oviti, enepone pahukónuti ánjikea ya úne: “Neixoâtimo ne Sasá'iti Omínjone evésekea xoko hóyeno, epó'oxo ákonemo ipúhikapea. Énomonemo ahíko xâne haínati ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omínjone kuteâti yunzó'inopí” kixónu Itukó'oviti.

³⁴ Yoko koati noínjoâti yanekôyoke. Hukínóvoti ngoyúhoyea itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti rakene hóyeno —kíxoanehiko Xuâum.

Inúxotihiko hokoâti ra Jesus

³⁵ Poéhapoa káxe ikéne, kahá'inepoane Xuâum ne pi'âti íhikauhiko. ³⁶ Yane noíke'exonehiko Jesus yâti, ina kôe ne Xuâum:

—Yokómomanoe ratike páhoenovi Itukó'oviti. Koati kuteâti xe'exa su'úso isoéti nê'e, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti motovâti itúyopea pahunévoti —koéne.

³⁷ Úkeanehiko hokôpo Jesus neko pi'âti íhikau Xuâum kameáne neko yúho. ³⁸ Ina na'akénexovo ne Jesus koane noíxea neko pi'âti keno'ókoti ikéneke. Yane hara kíxoa:

—Kuti kehá'anoé?

Ina kixoáhiko:

—Na yóvo Rabí? —kíxoanehiko. (Yoko ihíkaxoti koêti ne Râbi koêti.)

³⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Kiná'aka ingéneke, neíxapana óvongu —kíxoanehiko.

Yane xanépoane komomóponeati óvoku. Óvanehiko óvokuke yaneko káxe vo'oku yé'exeovone koáturu ôra ya kiyakáxe.

⁴⁰ Yoko Ándere, po'ínu Simaum Pêturu itukóvo póhuti yane pi'âti hokópoti Jesus yaneko kámeaku Xuâum koyuhó'iyeeati koêku. ⁴¹ Inúxotike, opósikoponoa Ándere ne Símaum, enepone koati po'ínu. Inixóponoane, hara kíxoa:

—Vínixoponoane ne Mésiya —kíxoane. (Yoko enepone Mésiya koêti, kuteátine Kristu koêti, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne koêti.)

⁴² Úkeane omâ Ándere neko koati po'ínu xoko Jesus. Noixoâne Jesus ne Símaum, hara kíxoa:

—Iti Símaum, xé'a Xuâum. Séfa kéhaponemo —kíxoane Jesus. (Yoko enepone Séfa yoko Pêturu koêti, póhutine kixó'ekone. Aínovo kixó'êkoti mopô.)

Ihaxíko Filípi yoko Natanêe ne Jesus

⁴³ Poéhapoa káxe ikéne, kousokovone Jesus yóneamo ya Ngalíleya. Yane tokópone Filípi, ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

⁴⁴ Yoko pitivóko koéhati Mbetâsáida úkea ne Filípi, úkeakumaka Ándere yoko Pêturu. ⁴⁵ Ina oposíkoa Filípi ne Natanêe. Inixóponoane, hara kíxoa:

—Tokópane úti ne hóyeno kíxone Muíse ya Ponóvotike Kixovókuti yútoeke, enepone kíxonemaka ne po'ínuhiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone ne Jesus íhae Nazâre, xé'a Yúse.

⁴⁶ Ina kixôa Natanâe:

—Na kixoâtiye ápeyea únati koekúti ukeâti Nazâre?
Itea hara kixoane Filípi:

—Hingá, naixapana úti —kixoane.

⁴⁷ Noixoâne Jesus yé'exeane ne Natanâe, hara kôe vo'ókuke:

—Yokómoma rakene hóyeno. Koati itípakovoti izaraelíta nê'e. Ákomaka ítukaheapu. Koati ponóvoti ne uhá koeti kixoku itúkeovo —koéne.

⁴⁸ Ina kixôa Natanâe:

—Na yéxinu?

—Tumúneke iháxikoponeopi Filípi, noínjopine xoko yóvoheixoku opékuke ne xuve fígu —kixoane Jesus.

⁴⁹ Ina kixôa Natanâe:

—Ihikaxotí, iti Xe'exa Itukó'oviti. Iti natina úti, uti íhae Izarâe —kixoane.

⁵⁰ Ina kixôa Jesus:

—Vo'oku ngoyúhoinopi noínjeopi opékuke ne xuve fígu, ene kutí'inoke kitipónuti? Koati neixotikomo koekúti hána'iti yarâ'a —kixoane.

⁵¹ Ina kixoa'ikomaka:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Neixoâti-mo ne vanúke imíhe'okea, koánemaka ne ánjuhiko íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti koeku ahíkuxeovonumo yána vanúke koane evésekinonumo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kixoane-hiko Jesus.

Koeku Jesus hupixókono yónea ya áyui kasâtuxoti

2 Pí'apoane káxe ikéne, ápe áyui kasâtuxoti ya Kána, kali ipuxóvokuti ya Ngalíleya. Yoko ápe eno Jesus yane ayuítike. ² Hupíxokonomaka ne Jesus yoko íhikauhiko. ³ Ehane uk'é'e ne ekâti. Yane hara kixo Jesus ne êno:

—Yokómoma, ákone víyum.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Ako apásika keyúhoinonu índukemo. Avo simápu kaxena énjokeakumo njunáko xapa xâne —kixoane.

⁵ Ina kixôa eno Jesus neko ovoxétiya:

—Itíka uhá koêti ne páhoenopinoe itíki —kixoane.

⁶ Yoko ápe sei koeti íhaku úneya, itukéti ya mopô, ímoaku júdeuhiko ne úne kasása'ikovepe ya hó'eke. Enepone íhaku úne, aínovo motovâti óvea kuteâti oitenta koeti líturu, áko'o póhuti séndu líturu úne.

⁷ Ina kixoa'hiko Jesus neko ovoxéti:

—Kepúhikexanoe ra íhaku úne —kixoanehiko.

Koáne, puhí-puhí kixoanehiko. ⁸ Ina kixopâhikomaka Jesus:

—Kó'oyene, heúkanoe, yámane xoko exeâti koêku ra ayuítu —kixoanehiko.

Koáne, itúkeanehiko yúho. ⁹ Yane énovane éxoti koeku ayuítu neko víyum sa'írí'oepti. Yoko ako éxea úkeaku. Poéhane neko ovoxéti haukóponoati ne úne exôa. Enepo hixopâne ne víyum ina iháxíkoa neko hóyeno kasâtuxoti. ¹⁰ Hara kixo:

—Koati kixóvoku uhá koeti xâne kópuhíkea ne koati únati víyum ya inúxotike enepo koyú. Má'aina enoné'e énoyeovo ne xâne, ínati kopúhikokono ne víyum ákoti

koati unátiyea. Kene íti, koati pé'itinovo, vo'oku ínati kepúhíkoa ne koati únati víyum —kixoane.

¹¹ Énomone kôe inâ turixóvo ne Jesus itúkea iyupánevoti koeku óvea ya Kána, ya Ngalíleyake, exókovoti itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti. Yane kutípoane íhikauhiko.

¹² Ikénepoke, ukóponone ne Jesus ya pitivóko koéhati Kafanâum. Hane xâne ámeno yoko êno koánemaka íhikauhiko. Kali ye'á koe káxe óveaya.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mt 21.12-13; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46

¹³ Yanekôyoke yé'exovone áyui evo júdeu ya hó'eke, enepone íhaxonehiko Páskoa. Yane pihónemaka ne Jesus ya Njeruzálem. ¹⁴ Simoné'e témpuluke, enepone hána'iti imokóvokuti, meúkeke xoko kíndana péti inú'iko xâne kaváneti tûru, su'úso yoko kurúte, koáne-maka xâne vatá koyêti koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tiúketina. ¹⁵ Ina véyo máreso ne Jesus itúkoti iká-takoke. Yane uhá kixo kópuhíhikopea neko xâne kaváneti yaneko óvoheixoku, koánemaka ne su'usóhiko yoko tûru. Kásahíkoamaka poké'eke neko tiúketina ne esa'íkoti tiúketi, koane kasá'irikeamaka mesána. ¹⁶ Ina kixôa Jesus neko xanéhiko kaváneti kurúte:

—Heú íxepa képuhíhikopi yarâ'a. Hako itikôa kavanékuti ra imokóvokuti, óvoku Nzá'a —kixovokoxoane.

¹⁷ Yane puyákovane okóvo íhikau Jesus neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Kuteâti koeku xunako yúku xoko oró'oe, énomonemaka koénye njokóyoke ne ngotíxea ra yóvoku" koêti.

¹⁸ Ina kixo Jesus ne tutíhiko júdeu:

—Kutimo itukóvo iyupánevoti itíkinovike motovâti véxea tokópeovo kixineye kuteâti ne ítikemeku?

¹⁹ Ina kixovóxoxoa Jesus:

—Enepora sasá'iti óvoku Itukó'oviti, yusíkotimo ketáhinéyi, itea kóyeane ngoéxepukopea ya kúveu mopo'âti káxe.

²⁰ Ina kixopâmaka júdeuhiko:

—Koaréntai sei koe xoénae ómone ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti ina úso. Inípono yemó'u kéxepukopimo ya kúveu mopo'âti káxe —kixoanehiko.

²¹ Itea enepone sasá'iti óvoku Itukó'oviti kixone Jesus yara yúho, koati múyo kixópo, kene haina péti kixo.

²² Exepúkopone ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, puyákoponeova okóvo íhikauhiko neko yúho vo'ókuke. Yoko kutípoanehiko ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti yóko'o neko emo'u Jesus.

Heú kixo éxea isóneu xâne ne Jesus.

²³ Koeku óvoheixeako Jesus ya Njeruzálem ya kaxé-nake áyui Páskoa, êno xâne kutipoâti vo'oku noíx-eahiko ne iyupánevoti ítuke. ²⁴ Itea ako akútipoa Jesus ikána'uxeahiko kutípea, vo'oku heú kíxea Jesus éxea isóneu neko xâne. ²⁵ Ako apásika ápeyea xâne

etó'okoati koêku ne xanéhiko yara kúveu mêum, vo'oku heú kíxea Jesus éxea isóneuhiko.

Jesus yoko Nikôdemu

3 Ápe hóyeno koéhati Nikôdemu, koati teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yoko farízeumaka nekôyo. Énomone ne koati yuixóvoti hókea yútoe Muíse.

² Eneponeko hóyeno, pího ya yóti noíxoponea Jesus. Hara kixóponoa:

—Ihikaxotí, véxoa itúkeovo iti hána'iti ihíkaxoti páhoenovi Itukó'oviti, vo'oku enepone iyupánevoti ítike, ako íta xâne itúkea ákoti Itukó'oviti xokóyoke —kíxoane.

³ Ina kixôa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Enepomo hákoti inamápo ne xâne, ákomo omótova noíxopea natíxoku Itukó'oviti.

⁴ Ina kixôa Nikôdemu:

—Na kíxoaye inámapeako ne yékoteno xâne? Ápeikopo oxéne aúkopeovo okóvoike êno motovâti inámapeakomaka? —kíxoane.

⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Koêkuti ákoti asasá'ipo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákomo omótova yonópea natíxokuke Itukó'oviti.

⁶ Koati pó'iti koêku ne kalivôno ipuhíkea xoko êno, koane pó'itimaka koêku ne xâne iko'ínamakopa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁷ Hákoikopo iyipáxova ra emó'uinombinoe kónokea inémapi, itínoe xâne yara kúveu mêum. ⁸ Noixó íxea ne ihúnóvoti. Koêkuti kahá'ayeaku ihúneoovo, ihúnovo. Kémi emó'u, itea ako yéxa koati úkeaku, koánemaka yonópoku. Énomone-maka koéneye xoko uhá koeti xâne iko'ínamakopa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —kíxoane.

⁹ Ina kixopâmaka Nikôdemu:

—Na kixoâtiye koêku?

¹⁰ Yane hara kíxoá Jesus:

—Inípono itíkivo ihíkaxoti xanena úti, uti íhae Izarâe! Yusíkoikopo ákoyea yéxa koêku ra kixovókuti? ¹¹ Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Enepone véxone, énomone koyúho úti. Koane enepone noíxone úti, énomonemaka koyúho úti itúkeovo koati kaná'uti noíxone vúke, itea ako kali yakútipanoe. ¹² Koeku ákoyea yakútiponunoe enepo ngoyuhôa koêku ra kixovókuti yara kúveu mêum, ná'ikopomo kíxeaye kitípinu ongoyúhoinopea koêku ra kixovókuti vanúkeke? ¹³ Ako noixóponoati rakoxo vanúke ákoti itukápa ne ukeâtiya. Yoko enepone íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, énomone ra yuhó'ixopiti.

¹⁴ Kuteâti koeku mekúke enepo koexépukoa Muíse neko okovo koéxoe ya tikótike yaneko mêum ákoti ovâti, motovâti íteovo neko xanéhiko ohónoe koéxoe, énomonemaka ngónoko ngíxeekononeye ya tikótike, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ¹⁵ motovâti ápeinoá inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti ne uhá koeti koêkuti xâne kutipónuti —kíxoane Jesus.

¹⁶ Vo'oku yupíheovo ákoyea omótova okóvo Itukó'oviti ne xâne yara kúveu mêum, énomone pahúkinoá ne Xe'éxa, ákoti po'ínu, ivókinovahiko, maka hákone yonôpo ipihóponovokutike ne uhá koeti xâne kutipoâti, itea itúkapune xoko Itukó'oviti yonópohiko ákotinemo hunókoku. ¹⁷ Pahúkinoake Itukó'oviti ne Xe'éxa yara kúveu mêum, haina ipihoponope xâne nê'e, itea énomone kutí'inoke itóvotihiko. ¹⁸ Enepone kutipoâti ne Xe'exa Itukó'oviti, ákomo ipíhapanakana. Itea enepone ákoti akutípoa, koati hoenáxovotine yonópeamo ipihóponovokutike, vo'oku ákoyea akútípoa ne Xe'exa Itukó'oviti, poéhane itukóvo xe'éxa ákoti po'ínu. ¹⁹ Hara kutí'inoke ipihóponokonotimo. Simóne yara kúveu mêum ne Kouhápu'íkoti xâne, itea unatí'inoane xanéhiko óvoheixea hahákutike yaneko kouhápu'ikeekonohiko. Koáhati ainóvoti váhere ne ítuke. ²⁰ Yoko uhá koeti itúkoti váhere, koati puvâti ne uhapú'iti, ako ahí'akapa, puvâti éxeekono ne váhere ítuke. ²¹ Itea enepone xâne hokoâti ne kaná'uti kixovókuti, hane kahá'a óvoheixea uhapú'ítike, motovâti iyúseyea kixoku ítuke itúkeovo hokoti Itukó'oviti.

Yuho Xuaum Mbátita koeku Jesus

²² Úkeane pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya poké'exa Njúdeya. Óvanehikoya, koane áhikexea xanéhiko ne Jesus. ²³ Ahíkotimaka ne Xuaum Mbátita ya Énom xe'ókuke Sâlim. Koáhati óvoku êno úne, koane êno xâne pihinoâti áhikeovo. ²⁴ Yoko âvoti ika'ákapu ne Xuâum yanekôyo.

²⁵ Po'íke káxe ápe íhikauhiko Xuâum yoko hóyeno jûdeu yumopókokoti vo'oku kixoku kasása'ikeovo xâne ya hó'eke. ²⁶ Ina kixopónohiko Xuâum:

—Ihikaxotí, eneponeko hóyeno simópiti yovo'íko poixô'oke húveona Njôrdaum, enepone kixene itúkeovo kúxone úti símeamo, áhikexonemaka nê'e. Yoko yupihovó koe êno xâne pihinoâti.

²⁷ Ina yumopâhiko Xuâum:

—Enepone ítone itúkea ne hóyeno, ákoni ákoeneye eneponi hákoti porexôa Itukó'oviti kíxeaneye ne ítuke. ²⁸ Kemónupepo yanekôyo enepo ngoyuhôa ákoyea itúkapu úndi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti kóiteovo xâne. “Undi pohúneti inuxínoati koane koyuhó'inoati” ngoé'epepo. ²⁹ Xapa kasátuxoti, enepone hóyeno kaha'íneati ne noívana, énomone ne koyénoti. Kene ínikone ne koyénoti, anêko ayuítike, koati hána'iti elókeyea okóvo kamokénoyeati yúho ne koyénoti. Ngúteanemaka yara ngóyeku, elóketi ongóvo koeku itúkeovo énomone pihíno xanéhiko. ³⁰ Inamá'axone motokêa mboké'exeekono koeku itúkeovo énomone ukopónoxo itúkeovo hána'iti teyonéti —kíxoanehiko Xuâum.

Koêku ne ukeâti vanúke

³¹ Enepone ukeâti vanúke, koati teyonéti ya uhá koêti. Kene ne ipuhíkeati yáye yara kúveu mêum, koati íhaene yáye, koane kixovókuti yara kúveu mêum koyúho, vo'oku hana'íneoxo ne ukeâti vanúke.

³² Enepone noíxoneya yoko kámoneya, énomone koyúho, itea ako koati kutipeâti emó'u. ³³ Itea enepone xâne kutipeâti yúho, koati exókovoti kutipeamaka itúkeovo kaná'uti ne Itukó'oviti. ³⁴ Vo'oku koati emo'u Itukó'oviti koyúho neko páhoe, koane ako íyuhixa Itukó'oviti poréxea ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyea. ³⁵ Ako omótova okóvo Itukó'oviti ne Xe'éxa. Énomone poréxo éxea koêku ne uhá koeti koekúti. ³⁶ Hukínóvoti ngó'iyea: Koêkuti kutipoâti ne Xe'exa Itukó'oviti, anêko xokóyoke ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Itea koêkuti kotíú'ikóvoti ákoyea akáha'a kutípea, ákomo naíxa ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. Koati hoenáxovotine itúkeovo ipího-pononemo Itukó'oviti nê'e.

Tokôpo seno samarítana ne Jesus

4 Yoko éxoane Jesus eyékoxeane evo farízeu koêku ne ítuke itúkeovo énomone yupihóvone íhikau koane áhiu ya Xuaum Mbátita. ² (Itea haina Jesus ne ahíkexo xanéhiko. Koati íhikauhiko ne ahíkexo.) ³ Énomone yaneko exoâne Jesus nê'e, ipúhikopeane Njúdeya, ina aukópovo ya Ngalíleya. ⁴ Koeku káyukopeovo ya Ngalíleya, kónoko vekópeamaka poké'exake evo samarítanu. ⁵ Koeku vékea Jesus neko poké'e, simóne ya Síka, pí-tivokona evo samarítanu. Yoko ako ahíka ne poké'e póneake Njáko ne xé'a, enepone Yúse, yaneko mekúke. ⁶ Énomonemaka óvo íkoku Njáko. Momíne ne Jesus vo'oku yónea, ina ivatáko xe'ókuke ne ikokúti. Yoko ye'éxotine itúmukea káxe yanekôyo. ⁷ Yanê'e, kenó'okone sêno íhae ne pitivóko ikopónoti úne. Ina kixôa Jesus: —Yokóseanenu, peréxanu úne —kíxoane. ⁸ Yoko áko'o neko íhikauhiko, pihó'iko pitivóko vanexóponoti nikokónoti. ⁹ Ina kíxo Jesus neko seno samarítana: —Íti júdeu, na koeti yépepinonu úne, undi sêno íhae Samâriya? —kíxoane. (Kó'inokeneye yúho, iyupáxovati neko yuhó'ixoati vo'oku púvea júdeuhiko ne íhae Samâriya.) ¹⁰ Ina kixôa Jesus: —Eneponi yexâ ne mani pónepike Itukó'oviti, epó'oxo itukóvotiye ra epemópiti úne, mani ítíne epemónu, koane mani mborexópeati ne úne porexópitimo inémapí. ¹¹ Ina kixôa sêno: —Ako mbêritina heúkike ra úne, yoko koati upénoti ra ikokúti. Ná'ikopomo kíxeaye peréxinoa ne úne kíxene, enepone poréxoti xâne inámapea? ¹² Koati teyonéti neko voxú'ikene Njáko porexó'oveati ra ikokúti. Énovane ra úne koánemaka xe'éxaxapa yoko peyóxapa. Ití'ikopo koati teyonéti yaneko voxú'ikene motó'inovake peréxinu koati únati úne yarâ'a? ¹³ Ina yumopâ Jesus: —Koêkuti enovâti ra úne ukeâti ra ikokúti, kóyeane épekoapeko úne. ¹⁴ Itea enepone enovâti ra úne mbôreu, koati eopâtimo kuteâti koeku xâne ákotinemo épekeaku úne, vo'oku enepone mbóneake,

porexoâti inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Kutí koetimo uke úne vo'eroo vo'ero koyêti ákoti ítíkeovoku ya xokóyoke —kíxoane.

¹⁵ Ina kôe neko sêno:

—Peréxanaikopo ne úne kíxene maka hákone epékonu úne epó'oxo maka hákone ngayuíxovo íngea úne.

¹⁶ Ina kixôa Jesus:

—Íhéxikapanaikopo íme, inamakamo yaukápapu yâye.

¹⁷ —Ako ímam —koéne ne sêno yumopâ.

Ina kixopâamaka Jesus:

—Koati kaná'uteoxo ne yíúho ákoyea íme, ¹⁸ vo'oku singu koéne íme, ina keno'óko ne hóyeno ovoti xikóyoke kó'oyene, hainámaka íme. Koati kaná'uteoxo ne yíúho.

¹⁹ Ina kôe neko sêno:

—Kutí'inonu iti porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u. ²⁰ Yâye ya Samâriya oúke ra kali mopôí yóno voxúnoekene iháyu'ikoponea Itukó'oviti, uti samarítanu. Kene ítínoe júdeu, keyúhoanoe poéhayeane ya Njeruzálem yusíkea iháyu'ikoponea Itukó'oviti ne xanéhiko.

²¹ Ina kixôa Jesus:

—Senó, koati motovâti kitípi yunzó'inopi símeovone kaxéna ákoyeakunemo itúkapu yâye oúkeke ra mopôí, simóya yâkonoye ya Njeruzálem yóno xanéhiko iháyu'ikoponea Itukó'oviti, Ha'a úti. ²² Ítínoe samarítanu, ákonoe yexa ihéyu'iu. Kene úti, uti júdeu, koati vexoâti vo'oku xapákuke úti, uti júdeu úkea ne Koitóvoti xâne. ²³ Yé'exovone káxe ápeyeakumo koati kaná'uti iháyu'ikeokono Ha'a úti íhae vanúke, epó'oxo turíxovone koeku kó'oyene. Enepone koati kaná'uti iháyu'ikeokono Itukó'oviti, konókoti ikána'uxeokono koeku itúkeovo ya inámapotike isóneu xâne vekínoa. Yoko énomonemaka kahá'ainoa Ha'a úti íhae vanúke kíxeaneye ne xâne. ²⁴ Enepone Itukó'oviti, ako mûyo, koane ako inixoâti. Hukínóvoti kónokea itúkeovo ya inámapotike isóneu xâne iháyu'ikea, ikaná'uxoati iháyu'ikea.

²⁵ Ina kixôa sêno:

—Énjoa kenó'okeamo ne Mésiya koéhatimaka Kristu, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Enepo simané'e, kouhápu'ikinoveatimo uhá koêti —kíxoane.

²⁶ —Undíne ne kíxene, undi yuhó'ixopiti —kíxoane Jesus.

²⁷ Énomone yanê'e, apeké koépone neko íhikau Jesus. Iyúpaxovahiko vo'oku yúho'ixea Jesus neko sêno. Itea ako épemea âha xokóyoke kutí'inoke yuhó'ixoati.

²⁸ Kene ne sêno, kamoáne neko yuhó'inoe Jesus, kurí kixone pótena, ina kayukópovo ya pitivóko. Urúkopovane ne pitivóko, ká'aye kíxovokoxoa ne ko'óvokutiya:

²⁹ —Hingá, neíxapananoe ne hóyeno heu-heú kixoti koyúhoinonu ngoêku. Haináperamea ne Mésiya? —kíxovokoxoane.

³⁰ Úkeane ipuhíkea pitivóko neko êno xâne noixóponoti Jesus.

³¹ Yoko koeku káyukopeovoiko pitivókoke ne sêno, hara kixo Jesus ne íhikauhiko:

—Unaém, niké'vo.

³² Itea hara kixovokoxoa Jesus:

—Anéye nikokónoti nînga ákoti yexâ itukóvotiye —kixovokoxoane.

³³ Kameáne íhikauhiko ne yûho, hara kixókoko:

—Ápenemea ominoâti nîka? —kixókokone.

³⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hara indúko nînga, indúkea âha ne Pahukónuti yara kúveu mêum, yoko ngoúsexea ne itukéti pónenu indúkea. ³⁵ Ká'aye kéyenoé yara símoku úti kó'oyene, "Koaturu koé'iko kohê ávoti, ínamo simâpu kaxena ítxivope ha'i nonéti" kéyenoé. Itea koati ngxíópitinoe: Neímexa ratíke. Enepone xanéhiko, aínovo kutí koeti kavâne óvoku ha'i nonéti usó koyêtime ítxopinokono Itukó'oviti. ³⁶ Enepone itixoâti, ápene êho ko'ítukeyea koeku kó'oyene, koane ákomo évakapu ne ítxone vo'oku hanekónomo xoko Itukó'oviti. Yoko ákomo hunókoku óvea xokóyoke. Hukínóvoti xané kixeokoko elókeyea okóvo ne noâti koánemaka ne itixoâti.

³⁷ Koati kaná'uti ne kixonéti koêti: "Ápe noâti ina keno'oko po'ínuhiko itixoâti" koêti. ³⁸ Mbahúkopinoe ítxi upánini ako itúkapu itínoe nôa. Ápe koati turixoâti ne itukéti, kene itínoe ihuínova ne ko'ítukeine —kixovokoxoane Jesus neko íhikau.

³⁹ Êno samarítanu íhae neko pitivóko kutípoti Jesus vo'oku yûho neko sêno, enepo etó'okoahiko heu-heú kixea Jesus koyúhoinoa koêku. ⁴⁰ Yaneko noíxoponeaku Jesus ne samarítanuhiko, ítaikoa óveako xapákuke. Yane pí'a káxe ókoa Jesus xapákuke.

⁴¹ Enómaka po'ínuhiko xâne kutípoti Jesus kameáne yûho. ⁴² Hara koe yuhó'inoahiko neko sêno:

—Haina vo'oku yemó'u kutípinoá úti, itea koati vo'ókuke ne emo'u Jesus, kámonene úti xokóyoke, epó'oxo véxoaneoxo itúkeovo koati énomone ne Koitóvoti xanéhiko yara kúveu mêum —kixoanehiko.

Kounátikopa Jesus xe'éxa ne ko'itúkeinoti nâti

⁴³ Evesékone neko pi'âti káxe ókea xapákuke, úkeane aukópovo ne Jesus ya Ngalíleya. ⁴⁴ Kó'inokeneye, koati kuteâti neko yuho Jesus, vo'oku énomone koyuhôa koêku ne porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, ákoyea teyoâti koatíke poké'exa. ⁴⁵ Énomone yaneko káyukopeovoku ne Jesus ya Ngalíleya, ivávakopa xanéhiko, vo'oku noíxeahiko uhá koeti kixoku ítuke ya Njeruzálem ya kaxénake ayuíti, yónokumaka neko xanéhiko.

⁴⁶ Úkeane kayukópovomaka ne Jesus yane kali pitivóko koéhati Kána ya Ngalíleya, xoko óvoku sá'iri'okopea úne ya víyum yanekóyoke. Yoko ápe hóyenoya ko'itúkeinoti nâti. Enepone hóyeno, ápe xé'a ka'aríneti ya Kafanâum. ⁴⁷ Eyekóxoane neko hóyeno seópeane Jesus ya Ngalíleya ukópea Njúdeya, pihóne opósikoponea. Inixóponoane, ina epemôa xanépea motovâti kounátikopinoá ne xé'a, vo'oku kahá'atine ivókeovo. ⁴⁸ Ina kixôa Jesus:

—Enepo hákoti neixónoe hána'iti iyupánevoti ín-
duke, hoénaxovope njunáko, ákomo kalíhuina kitípinu
—koéne.

⁴⁹ Ina koe'íkomaka neko hóyeno:

—Yokóseanenu, yaxénaponu kó'oyene tumúneke ivókeovo ne njé'a —kixoane.

⁵⁰ Ina kixôa Jesus:

—Yaúkapapu yóvokuke. Unátipone ne xi'íxa, ákomo ivákapu —kixoane.

Koáne, pihópone neko hóyeno. Koati kutipoâti neko emó'uinoá Jesus. ⁵¹ Koeku pihópea koane kenó'okea ahínoehiko yákeneye okótumonexoponea. Tokopânehiko xenékuke, éto'okoane unátipeane ne xé'a.

⁵² Ina epemôa okokune ôra yusíkopo neko xé'a.

Yane hara kixoane ahínoehiko:

—Kiyakáxeke ya póhuti ôra etétukea ne otuko múyo —koénehiko.

⁵³ Puyaa kixóponovane okóvo neko hóyeno itúkeovo énomone ne ôra koyúhoinoaku Jesus unátipeane xé'a. Yane kutíponehiko Jesus ne hóyeno, koánemaka yêno, yoko uhá koeti oveâti óvokuke.

⁵⁴ Yoko enepora iyupánevoti ítuke Jesus, hoénaxovo xunáko, pí'apene koeku seópea ya Ngalíleya ukopeâti Njúdeya.

Koitóvo hóyeno ákoti yána ne Jesus

5 Ikénepoke neko koekúti, simóvone kaxena áyui jûdeu ya hó'eke. Úkeane pího ne Jesus ya Njeruzálem. ² Yoko ápe kali tángiya iháxoneti Mbétesda ya emó'uke jûdeu. Xe'ókuke pahapéti iháxoneti Vekoku Su'úso óvo neko tángi. Yoko ápe singu koeti kálíhunoe ngárpauum xe'ókuke neko tángi. ³ Énomone óvoheixo êno xâne ka'aríneti. Ápe komítitiya, koane mohéveu, koane isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo. (⁴ Aínovo kuxoíxoti ovóxokeovo neko úne. Vo'oku ápe evésekeaku ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, ovoxókoati neko úne. Yoko koêkuti inuxó koeti kûrino'ekeova ne tángi koeku ovóxokeovo ne úne, énomone itovô ya aríne, koêkuti kó'iyevoku arinéti yuvâti.) ⁵ Xapákuke neko ka'aríneti, ápe hóyeno tiríntai oitu koétine xoénae ká'arine. ⁶ Noixoâne Jesus ya xoko tunúkuheixovoku, hara kixoa:

—Kehá'a ítivoa ne yaríne? —kixoane.

Yoko éxoane mekú'iyeeane ká'arine. ⁷ Ina yumopâ ne ka'aríneti:

—Unaém, akó'oti ipíhonuti úneke enepo ovoxókovo ne úne. Koeku ngahá'ayea úrungeova, ápe inuxó koeti úrukeovo ya undíke.

⁸ Ina kixôa Jesus:

—Yexépukapa, viyápa ne peúke, yenápa —kixoane.

⁹ Koati énomone yanê'e, itóvone neko hóyeno. Yane veyópone pouke, yonópone. Yoko sâputu yanekóyo, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko. ¹⁰ Hukínóvoti ápeyaa tutíhiko jûdeu kixoa neko hóyeno unátipotine:

—Sâputu rakéne. Mani ákoti yusíka kéinopi ra peúke kó'oyene.

¹¹ Ina yumopâ neko hóyeno:

—Itea pahukónu enjépukeopea ne koitóvonuti koane veyómbea mboúke yoko yonómbea.

¹² Ina kixopâmaka tutíhiko jûdeu:

—Kutí'ikopo itukóvoye neko pahukópiti kixineye? —kíxoanehiko.

¹³ Itea eneponeko hóyeno unatípotine, ako éxa itukóvotiye neko koitóvati vo'ókuke neko êno xanéya, yoko kûrivokoxopovane Jesus neko xanéhiko.

¹⁴ Avo áxu'ikene, tokópopanemaka Jesus neko hóyeno yane hána'iti imokóvokuti, ina kixôa:

—Koati itévtine. Hácone pehukóvo mará'inamo yu-vápapi arinéti yupihóvoti váherexea yane inúxoti yu-vópiti —kíxoane.

¹⁵ Úkeane aukópovo neko hóyeno xoko tutíhiko jûdeu, etó'okoponoati itúkeovo Jesus koitóva. ¹⁶ Yane turíxovone okópea Jesus neko tutíyehiko, vo'oku ápeyeya po'ínuhiko ítuke Jesus kuteâti, koúseumaka ya sâputu. ¹⁷ Ina kixôa Jesus neko tutíhiko jûdeu:

—Anéye ko'ítukeyeya ne Nzá'a tukú koeti kó'oyene, ngoánemaka —kíxovokoxoane.

¹⁸ Vo'ókuke neko yuho Jesus, inamá'axo oposíkoa tutíhiko jûdeu koépeke. Vo'oku haina pohúneti itúkoti itukéti, kuteâti koíteovo xâne ya sâputu, itea vo'ókuke-maka koyúhoyea itúkeovo Itukó'oviti itúko há'a. Yoko koati "Itúkovoti kuteátine Itukó'oviti nê'e" koéti isóne-unoa tutíhiko jûdeu.

Úkeaku ne xunako Jesus

¹⁹ Ina kixovókoxxoa Jesus neko xanéhiko:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Ako ápahuina koekúti índone indúkea ya njunáko. Poéhane noínjone ítúkea Nzá'a, ene indúko. Kuteâti kixoku ítúkeovo ne Nzá'a, énomonemaka indúko. ²⁰ Éx-okonoa Nzá'a uhá koeti koêku ne ítuke vo'oku ákoyea omótoyonu okóvo, undi Xe'éxa. Epó'oxo exókonutimo po'ínuhiko koekúti índukeikomo koâti hána'iti yane pi-hotíne índuke, kutí'inoke hána'itimo iyípaxivoa.

²¹ Kuteâti kíxoaku Nzá'a kóyukoxxoa ivokóvoti porexoâti inámapea, kúteanemakamo ngíxoaku ingó'inamakopea koékuti xâne ânja ngíxeaneye. ²² Hainamo Nzá'a exókopa yonópokumo ne xanéhiko, itea undímo exókopa yonópokumo, ²³ maka teyánune uhá koeti xâne kuteâti kixoku téyehiko Nzá'a. Enepone ákoti teyânu, ákomaka teya Nzá'a, enepone Pahukónuti yáyeke.

²⁴ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Koékuti kamoâti ra emó'um epó'oxo kutipoâti ne Pahukónuti yara kúveu mêum, ápene xokóyoke ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo ipíhapanakana. Ipúhiko-peane xêne yonópoti ipihóponovokutike. Koati vekopâti ne xêne yonópoti xoko inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

²⁵ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Yé'xovone ne káxe kámeakumo emó'um ne xanéhiko kutí koeti ivokóvoti, enepohikone evókovoti ya váherevoko, yoko turíxovone yara koeku kó'oyene. Koékuti mi-he'ókinoati kêno ne emó'um, undi Xe'éxa Itukó'oviti, apétimo inámati apéyeati xokóyoke ákotinemo

hunókoku. ²⁶ Kuteâti ítúkeovo xoko Nzá'a úkea in-ámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, poréxonoa Nzá'a ítúkeovo njokóyokemaka úkea nê'e, undi Xe'éxa.

²⁷ Poréxonumaka énjokopeamo yonópoku ne xanéhiko hunókokuke ra mêum, vo'oku undíne ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

²⁸ —Hákonoe iyipáxxova rá'a, vo'oku harakénemo káxe kámeakumo emó'um ne uhá koeti ivokóvtine xoko ekóxopokonoku, yoko exepúhikopotinemo kamáne. ²⁹ Enepohikone únati kixoku ítúkeovo, exepúhikopinotimo yonópea xoko Itukó'oviti. Kene ne váherehiko kixoku ítúkeovo, exepúhikopinotimo yonópea ipihóponovokutike.

³⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ako ápahuina koekúti índone indúkea ya njunáko. Enepo enjákapane yonópokumo ne xanéhiko, hane nzóko kuteâti ngámone xoko Nzá'a. Énomone kutí'ino koati ponóvoti ne ngíxoakumo enepo enjákapane yonópokumo ne xanéhiko, vo'oku ako ambásika indúkea ânja, itea ahá'inonu Itukó'oviti, enepone Pahukónuti yara kúveu mêum, ene indúko.

³¹ —Eneponi itukápuxo póhutine úndi ixomo koyuhópovo ítúkeovoxo ne kaná'uti Xe'éxa Itukó'oviti, ákoni okónoko kutípeokono ne yúnzo. ³² Itea ápe po'í koyuhónuti indúkeova, yoko énja itúkeovo koati kaná'uti ne yúho vo'ónguke. ³³ Pehúkonoe epemó'ikoponoti Xuaum Mbátita, yoko koati koyuhó'inopeati ngoêku kaná'uyeoxxo indúkeova. ³⁴ Ako ongónoko xâne koyúhoti indúkeovo kaná'uti itea ngoyúhoinopeakone ra koekúti, ngaha'aínopiti itíkivonoe ngoítovone.

³⁵ —Kuteâti koeku ihúveti lámpada kouhupu'ikea, énomone koéneye ne Xuaum Mbátita. Epó'oxo ápe ye'aa koeti káxe usó kéyeyiku kéuhepekivo yane uhapú'iti omínoko xâne. ³⁶ Itea anéye koekúti koyuhónuti, hána'iti yane koyúhoyeonuke Xuâum. Énomone ra itukéti pónenu Nzá'a indúkea. Enepora koekútihiko índuke, énomonemaka koyuhónu pahúkeonu yáyeke ne Itukó'oviti Nzá'a. ³⁷ Koati Nzá'a koyuhónu indúkeovo kaná'uti páhoe, itea ako kémiku emó'u nê'e. Ákomaka neíxiku, ³⁸ epó'oxo áko'omaka ne emó'u xikóyokenoe vo'oku ákoyea yakútiponu, undi páhoe. ³⁹ Koati ihíkexovatinoe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti pe'okoâti itéponimo ne apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti vo'ókuke. Yoko ainovó koe úndi koyúho neko yutoéti. ⁴⁰ Itea kóyeane ákoyea yakáha'a kitípinu, undi mani kutí'inoke apêti xikóyokenoe ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

⁴¹ —Haina ngahá'ati ihayú'ikonuti xapa xâne yara kúveu mêum ngixínopikeneeye. ⁴² Kene pó'iti iséneu, vo'oku énja áko'oyea xikóyokenoe ne hána'iti ákoyea omótoyovi okóvo Itukó'oviti. ⁴³ Iháke Nzá'a nzímea, itea ákonoe yakútiponu. Enepo kena'áka po'í xâne ákoti itukapu páhoe Nzá'a, itukapu isóneupinovo hóko, énomoneoxomo kitípo. ⁴⁴ Na kixoâtiye kitípinu? Koáhati itínoe oposíkoti ítúkeovo kapáyasokone xanéhiko yara poké'e ya koékuni yopósi'ixi itíkivo kapáyasokone ne kaná'uti Itukó'oviti ákoti po'í kuteâti.

⁴⁵ Hako kalihú'ina ápeyeya iséneuke ngoyúhoyeamo

nonékuke Nzá'a ákoyea aúnnati ne ítike. Koati Muíse koyuhópinoemo nonékuke, enepone kivóvone.
⁴⁶ Vo'oku enepone akaná'uxo kitípinoe Muíse, maníma-ka kitipónuti. Koáhati úndi koyúho nê'e. ⁴⁷ Itea koeku ákoyea yakútípoa yútoe nekôyo, ná'ikopomo kíxeaye kitípi yúnzo? —kíxovokoxoane Jesus.

Kohiyákoa Jesus nîka neko êno xâne

Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17

6 Ikénepoke, ina taru'úxopamaka evo Jesus neko mar-na Ngalíleya, iháxonetimaka mar-na Tibêriyade. ² Yupíhova êno xâne hokó'ixoati, vo'oku noíxea ne hána'itihiko iyupánevoti ítuke koitóvo ka'arínatihiko. ³ Ina pího ne Jesus oúke kali mopô, ivâ-takoane. Íhikauhiko xâne. ⁴ Yoko yé'exovone kaxena Pásko, áyui jûdeuhiko hó'eke. ⁵ Ina noiméxo ne Jesus, yane noíxone êno xâne keno'ókinoati. Ina kíxo Filípi: —Námeamo vanéxea uti pâum, mani nîka ra êno xâne?

⁶ Itea hixópoti Filípi kó'inokeneye yúho, vo'oku éxoane Jesus kíxoakumo. ⁷ Ina yumopâ Filípi: —Mani konókoti uti ênoti tiúketi kuteâti pi'âti séndu pe'u tiúketi, itea kóyeane ákoyea víta'uxa —kíxoane.

⁸ Apé koene yuho po'i íhikau Jesus koéhati Ándere, po'ínu Símaum Péturu. Hara kôe:

⁹ —Anêko hóyeno kalivôno apêti singu koeti paúna, ítuke sévada, yoko pi'âti kálíhunoe hôe. Itea kutimo ítópono nonékuke ra êno xâne?

¹⁰ Ina kixóhiko Jesus:

—Pehúkaikopo ivátahikea ne xâne.

Yoko ápe uhé'ekoti kálíhunoe ngaráma yane ivátahikoku. Kalíhanini ítóponea singu koeti mili hóyeno neko êno xâne.

¹¹ Yane véyoane Jesus ne pâum. Uke'éxone íkoro'ix-eovo xoko Itukó'oviti vo'ókuke, ina pahukôa pôrekex-eovo ne xanéhiko. Kúteanemaka kíxoaku ne hôe. Yane ítóponovohiko neko xâne, koékuti yé'akeye áha níka.

¹² Imatáxovonehiko, ina kixôa Jesus ne íhikauhiko:

—Ítixepa ne ítátanehiko, háxa ra níkokónoti, mará'in-amo évakapu —kíxoanehiko.

¹³ Ina ítixópahiko neko ítátane, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta, háxa neko níkotíhiko ukeâti neko singu koeti kali pâum ítuke sévada.

¹⁴ Enepohikoneko noixoâti ne hána'iti iyupánevoti ítuke Jesus, hara koéhiko:

—Koati énomone porófeta kúxone úti símeamo yara kúveu mêum râ'a —koénehiko.

¹⁵ Yoko éxeane Jesus isóneuhiko, kahá'ayea matipenó kixópeahiko omópea, kaha'âtihiko ítúkea natína. Itea Jesus, ako akahá'a. Yane pohú koéne káyukopeovo oúke neko mopô.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mt 14.22-33; Mk 6.45-52

¹⁶ Yane hahaméne, píhohikopo neko íhikau Jesus xe'ókuke ne mar. ¹⁷ Ivú'ixopohiko vatéke yonópotihiko poixô'oke, íyeukepo pítivokona Kafanâum. Yoko yotíx-one, avo seápa Jesus xapákuke. ¹⁸ Yane turíxovone

ovóxokeovo ne úne vo'oku xúnati ihunóvoti. ¹⁹ Itoné'e vatékexeahiko kuteâti singu koetímea, áko'o sei koetímea kílomituru, apé koéne noíxonehiko inúkuke úne yoneâti íyeuke vatékena. Yane yupihovó koene píkeahiko. Yoko koati Jesus noíxohiko. ²⁰ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Hákonoe píke, undíneye —kíxovokoxoane.

²¹ Yane úhepepene isóneuhiko koeku úrukeova Jesus kúveuke vatéke. Énomone yanê'e, hú koéne símea xoko yónokuhiko.

Íhokovo kuteâti koeku níkokónoti ne Jesus

²² Yane po'ípone káxe, enepohikoneko xâne irikóvoti poixô'oke mar, ivávako ákoyea axénapoa Jesus neko íhikauhiko yaneko ivú'e. Ivávakoamaka ákoyea po'ínu ivú'eti ivú'epo Jesus. ²³ Yanê'e, símo po'ínuhiko vatéke ukeâti pítivokona Tibêriyade. Enepone símoku, ako ahíka neko óvoheixoku níkeahiko pâum ike íkoro'ixinevo Jesus xoko Itukó'oviti.

²⁴ Noixôa xanéhiko áko'oyea Jesus-ya koane íhikauhiko, yane ivu'í kíxoanehiko neko vatéke simôti, pihotínehiko ya Kafanâum oposíkoponoti Jesus.

²⁵ Itopónoane ya poixô'oke mar, hara kíxoahiko:

—Íhikaxotí, ná'aye sími yâyeke?

²⁶ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Haina vo'ókuke ne iyupánevoti neíxoneno indúkea yopósikinonu, itea koati vo'ókuke ne níkokónoti níke koimátaxopitinoe. ²⁷ Hako ítukovo níkokónoti ákoti oríko uké'eyea kékuna'ixinovo, itea hane kékuna'ixinapu níkokónoti ákoti auké'e, enepone omínoti xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Yoko énomone ne níkokónoti mbónepikeno, undi íhae vanúke ikútipasíkoponovoti xâne. Anéye ítukeinonuke Itukó'oviti Nzá'a, exókoti xâne indúkeova ne ngixínopike —kíxoane Jesus.

²⁸ Ina kixôa xanéhiko:

—Kutí'ikopo kónoko vitúkea motovâti vitúkea ahá'in-ovi Itukó'oviti?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Hara ahá'inopi Itukó'oviti kitípinu, undi páhoe.

³⁰ Ina kixopâmaka xanéhiko:

—Namo kó'eye iyupánevoti ítike, hoénaxovepe xináko, motovâti noíxea úti koane kutípeopi úti? Kutí'ikopomo ítíkoiko? ³¹ Yane kôyo, níkoa voxúnoekene neko mána yaneko mêum ákoti apêti, kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: "Porexó xanéhiko níkokónoti ukeâti vanúke" koéti.

³² Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Haina Muíse porexópeanoe ne níkokónoti íhae vanúke, itea enepone koati kaná'uti níkokónoti ukeâti vanúke, Nzá'a porexópeanoe. ³³ Vo'oku enepone níkokónoti poréxopike Itukó'oviti, énomone ra ukeâti vanúke íko'ínamakopoti xâne yara kúveu mêum.

³⁴ Ina kixôa xanéhiko:

—Unaém, peréxaveakopo uhá koeti káxe ne nikokónoti kixene.

³⁵ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Undíne itukóvo ne nikokónoti poréxoti xâne yara kúveu mêum inámapea. Enepone simôti njokóyoke, kutí ngixoâtimo kuteâti xâne itopónovoti níkea ákotinemo épekeaku hímakati. Koane kutí koetimo xâne itopónovoti énoyeovo úne ákotinemo épekeaku úne. ³⁶ Itea ngoyúhoinopeanenoe ákoyea yakútiponu upánini néixonu. ³⁷ Uhá koeti koêkuti xâne pónenu Nzá'a kutípeonu, énomonemo simonû. Yoko enepone xâne simónuti, ákomo kalíhuina nguríkea. ³⁸ Vanúke úngea. Haina nzimínoti indúkea ânja, itea nzimínoti indúkea ahá'inonu ne Pahukónuti yara kúveu mêum. ³⁹ Yoko hara ahá'inonu ne Pahukónuti yâyeke ákoyea ápahuina évoem xapákuke ne uhá koeti xâne poréxonuke kutípeonu. Yoko ngoexépu kopatihikomo enepo simapúne hunókoku ra mêum. ⁴⁰ Vo'oku koati ahá'inoahiko Nzá'a ápeinoa inámati apéyeati ákotinemo hunókoku ne uhá koeti noixónuti koane kutipónuti, undi Xe'éxa. Yoko ngoexépu kopatihikomo simapúne hunókoku ra mêum —kixovokoxoane Jesus.

Turixóvone poé'ainoa isóneu jûdeuhiko ne Jesus

⁴¹ Yane kapáhakinova jûdeuhiko ne Jesus vo'ókuke neko yúho itúkeovo nikokónoti ukeâti vanúke. ⁴² Hara kixókokohiko vo'ókuke:

—Eneporá'a, hainá'ikopo Jesus xé'a Yúse? Hainá'ikopomaka véxone ne há'a yoko êno? Ná'ikopo koeti koyúhoino kó'oyene itúkeovo ukeâti vanúke? —kixókokohiko.

⁴³ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Hákonoe kepahákinova ra yûnzó. ⁴⁴ Ako ápahuina xâne motovâti símeonu enepo hákotimo itukovo ísimonuke Nzá'a, enepone Pahukónuti yâye, epó'oxo ngoexépu kopatihikomo simapúne hunókoku ra mêum. ⁴⁵ Hara kôe ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke: "Íhíkaxotimo heú koeti xâne ne Itukó'oviti" kôe. Hukínóvoti itúkeovo simónuti ne uhá koeti xâne poréxonuke Nzá'a kámea koane éxea koêku ne íhíkavoti íhae xokóyoke. ⁴⁶ Ako xâne noixoâti ne Nzá'a. Poéhane úndi noixôa, undi íhae xokóyoke. ⁴⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Enepone kutipónuti, ápeinoane ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁴⁸ Undíne itukóvo ne nikokónoti poréxoti xâne yara kúveu mêum inámapea. ⁴⁹ Enepone yoxúnoekene, níkoa neko mána yane mêum ákoti apêti, itea kóyeane ívohikeovo. ⁵⁰ Kene ne nikokónoti ngixínopikeno, énomone ne evesékeati vanúke porexoâti ne uhá koeti xâne nikoâti ákoyea uké'exa pevóti. ⁵¹ Undíne itukóvo ne nikokónoti evesékeati vanúke poréxoti xâne inámapea. Koêkuti nikoâti, apêtímo inámati apéyeati xokóyoke ákotinemo hunókoku. Yoko enepora nikokónoti mboréxoake ne xanéhiko yara kúveu mêum motovâti ingó'inamakopea, énomone ra mûyom —kixovokoxoane Jesus.

⁵² Koati okopókoti isóneunoa jûdeuhikoya. Hara kixókoko:

—Namo kixoaye níkaxeovi nau mûyo ra hóyeno?

⁵³ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Enepono hákoti kutí kixêa nikokónoti ra mûyom, koane hákoti kutí kixêa ekâti ra indína, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne, áko'omo xikóyokenoe ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁵⁴ Itea koêkuti kutí kixoâti nikokónoti ra nau mûyom, koane koêkuti kutí kixoâti ekâti ra indína, énomonemo apê ya xokóyoke ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku, koane ngoexépu kopatihikomo enepo simapúne hunókoku ra mêum. ⁵⁵ Vo'oku kuteâti koeku koati únati nikokónoti yoko ekâti, énomonemaka koéneye ra mûyom yoko indína. ⁵⁶ Koêkuti xâne kutí kixoâti nikokónoti ra mûyom, koane koêkuti kutí kixoâti ekâti ra indína, inámapotike apéyeati ukeâti ya njokóyoke óvoheixo, yoko anéngomaka xokóyoke. ⁵⁷ Kuteâti koeku itúkeovo úkeaku uhá koeti apéyeati ne Nzá'a, enepone Pahukónuti yâyeke, epó'oxo kuteâtimaka ínzuinovo xunako Nzá'a ya uhá koeti ngixoku indúkeovo, énomonemakamo ngoéneye indúkeovomo ukínoaku ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku ítuke ne xâne kutí kixónuti nikokónoti. ⁵⁸ Anéye ra nikokónoti evesékeati vanúke. Yoko yupíhova ákoyea malíke'eka neko nikokónoti, níka yoxúnoekene. Vo'oku enepohikonê'e, níkoa yanekóyoke, itea kóyeane ívohikeovo. Itea koêkuti xâne nikoâti ra nikokónoti ngixínopikeno, apeínoati-mo apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti —kixovokoxoane Jesus.

⁵⁹ Yoko sinâgogake, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeu, óvoheixo ne Jesus ya Kafanâum ixómoti íhíkaxo enepo koyuhôa ra koekútihiko.

Poe'aínoa isóneu xanéhiko ne yuho Jesus

⁶⁰ Kamoánehiko neko yúho Jesus, êno xâne xapákuke neko hokoâti koêti:

—Tiú'iti emo'úti yúho râ'a. Kutí'ikopomo itôa kámo-kenoyea? —kixoanehiko.

⁶¹ Yoko exó kixeane Jesus isóneuhiko ákoti koyuhó'inoati. Éxo kapáhakinova neko yuhómeku. Hukínóvoti kixeahiko:

—Koati poe'aínoati iséneu ne yunzómeku, haína?

⁶² Ná'ikopomeamo kó'eye iséneunonu, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne, enepo neixánu aúngopeovo xoko úngeaku, enepone óvonzeixoku inúxotike? ⁶³ Koati isoneûtike véko inámapea ne xâne, kene haina nautíke ngíxo. Enepora yunzó'inopinoo, énomone iko'ínamakopo xâne, porexoâtimaka inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁶⁴ Itea kóyeane ápeyea ákoti akutíponu xepákukeno —kixovokoxoane Jesus.

Yoko éxoane Jesus ukeâti inâ apê hokoâti, itukóvotiye ne ákoti akutípoa xapákuke neko xâne, koane itukóvotiye ne itúkoheovoti koeku hókea, enepone kuríkoâtikomo xoko xanéhiko puvâti. ⁶⁵ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Énomone ngixínopikenoemeku ákoyea ápahuina simónuti, enepo hákoti itukovo Nzá'a porexôa síme-onu —kíxovokoxoane.

⁶⁶ Vo'ókuke neko yuho Jesus, êno xâne xapákuke neko hokoâti kurikópati hókea. Ákone axénaheixahiko.

⁶⁷ Ina kixovókoxxoa Jesus neko nduse koeti íhikau:

—Kene itínoe, kehá'amaka kiríki hékinu?

⁶⁸ Ina yumopâ Simaum Pêturu:

—Unaém, kutí'ikoponi hakápa úti? Poéhane xikóyoke kámea uti emo'úti poréxoti xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁶⁹ Kutípopi úti, epó'oxo véxoa itúkeovo íti ne Sasá'iti Páhoenovi Itukó'oviti —kíxoane.

⁷⁰ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Koáhati úndi noivókoxxopinoe, itínoe nduse koêti, itea kóyeane ápeyeya póhuti xepákukeno koati ovuxe Ndeápu —kíxovokoxoane Jesus.

⁷¹ Yoko Njúda kíxo, enepone xé'a Simaum Iskarióti, vo'oku énomone itukóvo neko kurikótimo Jesus xoko xanéhiko puvâti. Yoko koatímaka po'ínu íhikau Jesus nê'e xapákuke neko nduse koêti.

Muhíkinova ámeno ne Jesus, ako akútipoa itúkeovo páhoe Itukó'oviti

7 Ikénepoke ra koekútihiho, ehákoa Jesus ne pitivókohiko ya Ngalíleya. Opósikoa ákoyeane píhaheixa ya Njúdeya, vo'oku ápeyeya tutíhiko júdeu oposí'ixoati kíxoaku koépekea. ² Yoko ákone ahíkapu kaxena áyui júdeu ya hó'eke iháxoneti áyui Tabenáku-lu.

³ Ina kíxo Jesus ne ámeno:

—Hákone yovóheixo yáyeke. Píhe ya Njúdeya motovâti noíxeamaka ítikevo ne hokópitiya. ⁴ Vo'oku enepone kahá'ati ipúhikea íha xapákuke xâne, ako yusíka he'onó kíxea ko'ítukeyeya. Koeku ítiki itukéti kuteâti ne ítike, yéxakapu uhá koeti xanéhiko —koénehiko.

⁵ Muhíkinova neko ámeno Jesus, ako akútipoa itúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti. ⁶ Ina kixoáhiko Jesus:

—Avo simápu kaxena mbíheha. Kene itínoe, koêkuti kehá'ayiku píhi, motóva píhi. ⁷ Ako omótova púveopinoe ne xanéhiko yara kúveu mêum. Kene úndi, puvónuhiko vo'oku ngaúhupu'ikinoa váherevoko. ⁸ Pihéneno ayuítike, itea avo mbíha vo'oku avo simápu kaxena mbíheha —kíxoanehiko Jesus.

⁹ Kouyuhône Jesus nê'e, ôvaikone ya Ngalíleya.

Pihoné'e Jesus xapa áyui júdeu iháxoneti Tabenáku

¹⁰ Ikénepoke píhine ne ámeno Jesus ayuítike, pihónemaka ne Jesus. Mayane he'onó koeti píheha puvâti noíxeokono. ¹¹ Yoko oposí'ixotine Jesus ne tutíhiko júdeu apêti ayuítike.

—Námea nê'e? —kixókokohiko.

¹² Ako tópi koeku yúho neko êno xâne vo'ókuke. Hara kôe po'ínuhiko:

—Itípakovoti ne hóyeno.

Itea hara kôe po'ínuhiko:

—Áko'o, koati aupú'ikoti xanéhiko nê'e —koéhiko.

¹³ Itea he'ono'ú koeti koyúhoyeahiko vo'oku píkea tutíhiko júdeu.

¹⁴ Yoko simotíne kúku ne ayuítike, enepone póhuti sêmana yónoku. Yane pihónemaka ne Jesus íhikaxeya ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. ¹⁵ Iyúpaxova tutíhiko júdeu. Hara koe yúho vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, ako íhikauvo. Ná'ikopo kíxoaye éxea uhá koêti ra koekúti?

¹⁶ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Enepora íhikauvoti ínzikaxone, haina ukeâti ya njokóyoke. Koati ukeâti xokóyoke ne Pahukónuti ngoyúhoyea emó'u. ¹⁷ Enepora kahá'ati itúkeova aha Itukó'oviti, exoâtimo koêku ra íhikauvoti itúkeovo koati ukeâti ya xokóyoke, áko'o itúkeovo njokóyoke úkea.

¹⁸ —Enepora xâne koyúhoti isoneú kíxone, koati oposí'ixoti íháyu'ikeokono, itea enepone oposí'ixoti íháyu'ikea ne pahukoâti, énomone kana'ú yúho, koane ako semékekexa yúho nê'e. ¹⁹ Koati Muíse porexópeanoe ra Ponóvoti Kixovókuti, haína? Itea ako ápahuina xâne xepákuke itukoâti. Na koeti yopósikino képekinu? —kíxovokoxoane.

²⁰ Ina yumopâ xanéhiko:

—Koatímea urúkovopiti ndémoniu koesáyu'ixoti iséneu, ikítixinake apêti kahá'ati koépekeopi —kíxoanehiko.

²¹ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Poéha iyupánevoti índuke, yane heú kénoe iyípaxivoa. ²² Koeku itúkeovo páhoenopinoe yútoe Muíse sirkunsidá kíxi hóyeno kalivôno, muhíkova itukovo ya sâputu írikeovo kónokea sirkunsidá kíxi, kóyeane ítikinoe. Yoko haina ukeâti xoko Muíse nê'e, itea koati ukeâti xoko voxúnoekene, enepone turi viyénoxapa.

²³ Koeku sirkunsidá kíxi kalivôno ya sâputu motovâti kóusokeovo neko páhoenopi Muíse ítiki, ná'ikopo koeti ímeikinovonu koeku ngoíteovo hóyeno ya sâputu, mborexoâti heú kó'iyeya unátiyea ákotine yuvâti?

²⁴ Hako keyuhôa itúkeovo pahukóvoti ne ínixene itúkeovo ákoti aunáti, hákoti yexôa koêku. Konókoti yopósiki póneovoxo iséneunoa inúxotike tumúneke keyúhoyi —kíxovokoxoane Jesus.

Ako tópi kó'inoaku isóneu júdeuhiko ne Jesus

²⁵ Yane ápe íhaehiko Njeruzálem koêti:

—Haina énomone opósiuti koépekeokono rá'a?

²⁶ Yokómoma, koati anéyetine xapákuke xanéhiko yoko ákone saya'íkoati. Hainámea kutipoâtine inuxínovitihiho itúkeova ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? ²⁷ Itea koati vexoâti úkeaku rá'a. Enepomo síma ne Mésiya, ákomo exeâti úkeaku —kixókokonehiko.

²⁸ Koeku íhikaxeya Jesus yane témpulu, kóhonoko emó'u kó'iyeya:

—Íkítixatinoe yexónuti koane yexoâtimaka ne úngeaku? Haina nzimínuti indúkoponea ânja, itea enepone Pahukónuti nzímea, koati kaná'uti nê'e yoko ákonoe yéxa. ²⁹ Poéhane úndi exôa, vo'oku itúkeovo úngeakune xokóyoke, yoko énomonemaka pahukónu nzímea —kíxovokoxoane Jesus.

³⁰ Yanê'e, mani ika'ákoti Jesus ne tutíhiko jûdeu, itea ako kíxoakuhiko vo'oku âvoyea simápu kaxena namúkeokono ne Jesus. ³¹ Itea kóyeane enó'iyea kutípoti Jesus xapákuke neko êno opoíkovioti xâne kamokénoati. Hara koe yuhóhiko vo'ókuke:

—Enepo simané'e ne Mésiya, enepone iyupánevoti ítukemo, anu'úkoatiperameamo xunáko ítuke ra hóyeno? Koati énomone nê'e —koéhiko.

Pahukókono ika'ákononoti Jesus

³² Kameáne farízeuhiko kixoku koeku yúho ne xanéhiko vo'oku Jesus, ina pahukôa neko koyónotihiko hána'iti imokóvokuti iká'akoponea Jesus. Yoko kaha'iné kixómaka farízeu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke pahúkea neko ika'ákononoti Jesus.

³³ Ina kôe ne Jesus:

—Ákonemo ánju'ikene xepákukenoe, yane mbi-hópotinemo xokóyoke ne Pahukónuti yâye yara kúveu mêm. ³⁴ Yoposíkonutinoemo, itea ákonemo ínixepanau. Koáne, ako omótova yéni xoko yonómboku.

³⁵ Ina kixokóko ne tutíhiko jûdeu:

—Ná'ikopomeamo yonópo râ'a ákoinokenemo vínixapana? Yonópotiperameamo xapákuke viyénoxa-pa kurívokoxopovoti xâne po'íkehiko poké'e motovâti íhikaxeamaka xâne ákoti itukapu viyéno jûdeu?

³⁶ Kutí'oxomea kíxo enepo koyuhómeku: “Yoposíkonutinoemo, itea ákomo ínixepanau” koáne “Ako omótova yéni xoko yonómboku” koeméku? —kixókokonehiko.

Íhokova Jesus ne uke úne vo'eroo vo'ero koyéti

³⁷ Yaneko káxe hunókoku ne ayuíti, enepone koati teyonéti káxe, xe'ó koéne ne Jesus kóhonokea emó'u koyúhoyea xapa xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone xâne eopâti kuteâti eópone ne épeu úne, kená'akapane njokóyoke maka ítapanapune yane mbóneakemo, kuteâti koeku xâne itopónovoti ya úne.

³⁸ Koêkuti kutipónuti, haramo koéneye xokóyoke ne mbóneake porexoâti inámapea, koati êno hunôti úne ákoti áka, kuteâtimaka koyúhoyeovo emó'uke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

³⁹ Yoko koati koyuhó'iyeeati Jesus koêku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, námoemo ne kutípotihiko Jesus. Vo'oku avo pahúkakana nê'e ya koeku âvoyea pihápa vanúke ne Jesus, koeku âvoyea itúkapumaka hána'iti ihayú'iutiya.

⁴⁰ Xapákuke neko êno xâne kamokénoyeati emó'u, ápehiko koêti:

—Koati énomone porófeta kúxone úti símeamo râ'a.

⁴¹ Ina koehíkomaka po'ínu:

—Koati énomone Mésiya râ'a, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Ina apémaka po'ínuhiko koêti:

—Yusíkoikopo itúkeovo ukeâti Ngalíleya ne Mésiya? ⁴² Ákoikopo okóyuhua emo'u Itukó'oviti koêku ne Mésiya itúkeovomo ámoripono Ndávi, enepone teyonéti natina viyénoxapa mekúke? Ákoikopomaka

okóyuhua itúkeovo Mbélem, úkeakumaka Ndávi, ipúhikomo? —kixókokonehiko.

⁴³ Yane koati haxakeôvokokoti ne xanéhiko vo'oku Jesus. ⁴⁴ Yoko xapákuke neko xâne, ápe kaha'âti iká'akea, itea akó'oti kíxoakuhiko.

Kayuhíkopovo xoko tutíyehiko ne pahoéti mani ika'ákononoti Jesus

⁴⁵ Yane kayuké koépone ne koyónoti hána'iti imokóvokuti xokóyoke ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koáne xoko farízeuhiko.

Ina kixôa pahukoâtihiko:

—Na koeti ákoino yamápanoe?

⁴⁶ Ina yumopâhiko:

—Ako po'i xâne itopónoati unako koyúhoyea ne hóyeno.

⁴⁷ Ina kixôa farízeuhiko:

—Hainámaka aupú'ikopitinenoe ne hóyeno? ⁴⁸ Ako kutipoâti nê'e xapákuke úti, uti pahúkotihipo yoko uti farízeu. ⁴⁹ Kene ne xanehí koêti hokoâtime, enepohikone ákoti exâ ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, kayumákapunehiko. Poéhane ipíhoponeokonohikomo nê'e —kíxoanehiko.

⁵⁰ Yoko eneponeko Nikôdemu noixóponoti Jesus yanekôyo, koati póhuti xapákuke neko farízeuhiko. Hara kíxovokoxo po'ínuhiko:

⁵¹ —Yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, yusíkoikopo tumuné kó'iyea koyúhoyeovo kónokea ipíhoponeokono ne xâne koeku âvoyea paréxakana koyúhoyea? koeku ákoyeamaka vakámokenoyea koêku ne ítuke? —kíxovokoxoane.

⁵² Ina yumopâ po'ínuhiko farízeu:

—Ítí'ikopomaka íhae Ngalíleya, ketíxinoake? Íhikexapa ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, yane neixoâtimo ákoyea ápahuina porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ukeâti Ngalíleya —kíxoanehiko.

(⁵³ Yane píhohikopone óvokuke póhutihiko neko xâne.

Sêno pahukóvoti

8 Kene Jesus, hane yonópo xoko kali mopôti iháxoneti Olívera. ² Yuponíne ina kayukópovo hána'itike imokóvokuti ya Njeruzálem, koane pihínoa uhá koeti xâne. Yane ivátakone Jesus koane íhikaxea xanéhiko. ³ Yoko ápe sêno ómonehiko éskiriba yoko farízeu xoko Jesus. Inu'íkotonoti kapíneyea hóyeno ákoti itukapu îma neko sêno. Enepohikone omâti, pahúkoa xe'ó kó'iyea nonékuke uhá koêti neko xâne. ⁴ Ina kixohíko Jesus:

—Íhikaxotí, enepora sêno, koati inu'íkotonoti kapíneyea hóyeno ákoti itukapu îma. ⁵ Yutóxovo Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse kónokea hepókeokono ya mopôti, kuteâti ra sêno, imókone ivakápu. Kene îti, na kó'eye yiúho vo'ókuke? —kíxoanehiko.

⁶ Itea kó'inokeneye yuhóhiko, koati opos'okovoti Jesus, kaha'aínoatihiko pahúkeovo ya yumópope motovâti koyúhoyeahiko itúkeovo pahukóvoti. Yane ina

yupunínikovo ne Jesus yutóxea poké'eke ya vô'u.
⁷ Vo'oku ákoyea káyunuka farízeuhiko kaha'aínoati yumópea, yane exépukopone ne Jesus. Ká'aye kíxovokoxoa:

—Enepe ne ákoti pahúnevo xepákukenoe, énomone inuxâ hepókea ra sêno —kíxovokoxoane.

⁸ Yane yupunínikopovonemaka yutóxea poké'eke.

⁹ Kameánehiko neko yúho, pohú pohu koépone píhohikopea, inixópovotihiko itúkeovo pahukóvoti.

Enepe ne yékotenhiko xapákuke inuxópo. Ehane póhuxovo ne sêno xoko óvoheixoku nonékuke Jesus.

¹⁰ Yane xe'oo koépone ne Jesus. Noixoâne áko'oyeane neko po'íhiko xâne koane póhuxeovo ne sêno nonékuke, hara kíxoane:

—Senó, náhiko ne isímopiti yâye koyúhoti ápeyea váhere ítike? Ákone inixoâti kónokea hipókikono?

¹¹ —Áko'one Unaém —koéne.

Ina kixôa Jesus:

—Ngúteanemaka. Ákomaka njepákapi. Pihépane, itea hákone yaukôa ítíki ne váhere ítike —kíxoane.)

Jesus itukóvo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum

¹² Ina kixovókoxoakomaka Jesus neko xanéhiko:

—Undíne itukóvo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum. Enepe ne hokónuti, ákomo ávaheixa hahákutike itea kouhápu'ikokonotimo uhá koeti kóyeku, vo'oku ápeyeane ne inámati apéyeati xokóyoke ákotinemo hunókoku —kíxovokoxoane.

¹³ Ina poe'aínoa isóneu farízeu koane kíxeahiko:

—Koati itíne koyuhópovo ítíkivo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum. Ako omótova kutípeokono ne yího —kíxoane.

¹⁴ Ina kixopâhiko Jesus:

—Yusíkoti itúkeovo ûndi koyuhópovo itúkeova kuteâti ra yûnzo, itea kóyeane itúkeovo koati kaná'uti ra yûnzo vo'oku énja ne úngeaku koáne ne yonómboku. Kene itínoe, ako yéxa ne úngeaku simóya ne yonómboku. ¹⁵ Enepe ne iséneunoa ne koekúti, pohu isoneú kíxenenoe, ako takápapu. Kene ûndi, ako ínjaneye xâne kuteâti ne iséneunonu. ¹⁶ Itea enepo ngoyúho koékuti íninjone vo'ókuke ra xâne, koati kaná'uti ra yûnzo, vo'oku haina mbohúxinovati koeku kó'inoaneyeye inzóneu, itea énomonemaka koéneye isóneunoa ne Pahukónuti nzímea yâye. ¹⁷ Yoko yane Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse hé'e, yutóxovomaka kónokea kutípeokono yuhôti koeku pí'ayea noixoâti koane koyuhó'iyeti koêku. ¹⁸ Ngoyúhoane ne ngoêku. Koane Nzá'a, enepone Pahukónuti nzímea yâyeke, koyúhonumaka —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Ina kixoáhiko jûdeu:

—Na óvo ne yá'a?

Ina yumopâ Jesus:

—Ákonoe yéxanu. Simóya ne Nzá'a, ákomaka yéxa. Eneponi yéxanu, manímaka yexoâti ne Nzá'a —kíxovokoxoane Jesus.

²⁰ Enepo koyuhoâne Jesus ra koekútihiko, hána'itike imokóvokuti ya Njeruzálem óvo, ya xoko kuríkokonoku

tiúketi íparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko ako ika'ákoti Jesus vo'oku ávoyea simápu kaxena namúkeokono.

Itukóvotiye ne Jesus

²¹ Ya po'íkemaka, hara kíxovokoxoa Jesus ne jûdeuhiko:

—Mbihopeôpitinenoemo. Yoposíkopononutimo, itea yevókovotimo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtimo ivékivo vo'oku ako omótova yenópi xoko yonómboku.

²² Ina kixokóko ne jûdeuhiko:

—Kahá'atiperamea koépekoepoovo kutí'inoke koyuhoâti ákoyeamo omótova vonópea xoko yonópokumo?

²³ Ina kixoá'ikomaka Jesus:

—Koati itínoe íhae yâye yara poké'e. Kene undi, vanúke úngea. Itínoe íhae ra kúveu mêum, kene haina undi íhae yâye. ²⁴ Hukínóvoti ngíxeopinoe yévokivomo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtinoemo ivekápu, vo'oku enepo hákoti kitipónu indúkeovo énomone ne ngixínopike, yevókovotimo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtimo ivékivo —kíxovokoxoane Jesus.

²⁵ Ina kixoáhiko jûdeu:

—Kutí'ikopo ítí?

Ina yumopâhiko Jesus:

—Énomone kuteâti ngixínopike ukeâti inâ ndurixóvo ínzikaxea. ²⁶ Mani êno yûnzo ve'ókuke, mani enjókopitinoe pehúnevo. Itea enepone Pahukónuti nzímea yâyeke, koati kaná'uti nê'e, kutí'inoke ngoyuhoâti xapákuke xâne yara kúveu mêum ne ngámone xokóyoke —kíxovokoxoane.

²⁷ Itea enepohikoneko xâne, ako éxa itúkeovo Há'a íhae vanúke kixínoahiko Jesus. ²⁸ Hukínóvoti kíxovokoxeamaka Jesus:

—Enepo kexépukanune tikótike, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ínamo yexâ indúkeovo énomone ne ngixínopike, koane yexoâtinenoemo yanê'e ákoyea itúkapu isoneú ngíxone nzóko, itea itúkeovo póhutine íhikaxeonuke Nzá'a ne ngoyúho. ²⁹ Yoko enepone Pahukónuti nzímea yâyeke, anéye njokóyoke. Ako kurí íxanu mbóhuxeovo, vo'oku kóyekune indúkea koekútihiko iko'élokexeti okóvo —kíxovokoxoane Jesus.

³⁰ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea ra koekútihiko, êno xâne kutipoâti.

Yuhu Jesus koeku iteóvati ne pahúnevo yoko ovóheixoatiko

³¹ Ina kixovókoxoaxoa Jesus neko jûdeuhiko kutipoâti:

—Enepomo hákoti itevóki ra ihíkavoti yunzó'inopinoe, itimo koati kaná'uti hokónuti ³² epó'oxo yexoâtimo ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, yane ítívoatimo ne kotíveti kéyeku.

³³ Ina kixôa jûdeuhiko:

—Uti ámoriponoiko Âbraum. Ako vitúkeovoku akaúti. Ná'ikopo koeti "Ítívoatinemo ne kotíveti kéyeku" kixínevi?

³⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Uhá koeti xâne ovóheixoti pahunévotike, koati ákau váhere kixovókuti. ³⁵ Yoko enepone akaúti, ápe hunókoku óvoheixea óvokuke únae. Haina kóyekutine xokóyoke. Itea enepone xé'a ne únae, koati ákoti hunókoku óvoheixea. ³⁶ Koeku itúkeovo úndi koitóvopinoe, undi Xe'exa Itukó'oviti, koati itévotine. ³⁷ Énjoa itíkivonoe koati ámoriponoiko Ábraum, itea kóyeane kehá'ayi képekinu vo'oku ákoyea yakáha'a ne ínzikaxeopike. ³⁸ Enepohikone kixovókuti noínjone itúkea Nzá'a, énomone ngoyúho. Kene itínoe, hane itíko, neíxone itúkea yá'a.

³⁹ Ina kixopâmakama jûdeuhiko:

—Ábraum vitúko ha'a úti.

Itea hara kixovokoxoa Jesus:

—Itukápuxo Ábraum itíkonoe yá'a, hékaikopo kixoku itúkeovo ne Ábraum. ⁴⁰ Itea koati yoposíkoti képekinu, undi koyuhó'inopeati ne kaná'uti kixovókuti ngámone xoko Itukó'oviti. Ako ákoeneye kixoku itúkeovo Ábraum. ⁴¹ Koati kixoku itúkeovo ne yá'a hekóponoe.

Ina kixopâhikomakama jûdeu:

—Haina uti apehí koêti ákoti há'a. Poéhaxo ne Ha'a úti, énomone ne Itukó'oviti.

⁴² Ina kixovokoxopamakama Jesus:

—Eneponi itukápuxo yá'a nê'e, mani koati ákoti omotóvonu yokóvo, vo'oku koati úngeakune xokóyoke koeku nzímea yâyeke. Yoko hainámaka isoneú ngíxone nzímea itea énomone pahukónu yâyeke. ⁴³ Énjakapivo ákoinoke yexa yûnzó? Vo'oku koati mokerexó keyítinoe. ⁴⁴ Itínoe koati hokoti Ndeâpu. Énomone itíko yá'a. Yoko ukeátinekene, koati koépekenati nê'e. Ako káxuhevekapu nê'e kaná'utike kixovókuti vo'oku akó'oti ne kaná'uti kixovókuti xokóyoke. Enepo semekékexo, motókea kixeaneye vo'oku koati kixóvokune. Koati semékenovo'iti nê'e. Koatímaka poéheve ne uhá koeti semekénovo'iti. ⁴⁵ Vo'oku ngoyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, énomone ákoino yakútíponu. ⁴⁶ Ápeikopo xepákukeno motovâti koyúhoyea ápeyea mbahúnevo? Koeku itúkeovo kaná'uti ra yûnzó, ná'ikopo koeti ákoino yakútíponu? ⁴⁷ Enepone xâne hokoti Itukó'oviti, usó kóye kámo-kenoyea emó'u. Kene ákoinokenoe yakámokenonu, koati vo'oku ákoyea itíkapunoe hokoti Itukó'oviti —kixovokoxoane Jesus.

Yuhó Jesus koeku Ábraum

⁴⁸ Ina kixoa'ikomakama jûdeuhiko:

—Koati tokopóvoti visóneunopi itíkivo samarítanu, úroevo ndémoniu, isáyu'ixinovo iséne.

⁴⁹ Yane hara kixovokoxopamakama Jesus:

—Haina undi úroevo ndémoniu. Koati ngahaná'ikoti iha Nzá'a, kene yíxovonoe kémoke'eyinu. ⁵⁰ Haina ombosíkoti inzáyu'ikeekono, itea ápe kaha'aínonoati yoko énomone ponovô isóneunoa ra koekúti. ⁵¹ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone xâne hokoati ra yûnzó, ákomo uké'exa pevóti.

⁵² Ina kixopâmakama jûdeuhiko:

—Kó'oyene véxoaneoxo itíkivo isayú'ixovoti isóne, úroevo ndémoniu. Ivókovone Ábraum, koánemaka ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, keyúhoikomakama ákoyeamo uké'exa pevóti ne xâne itukoati ne yího. ⁵³ Ití'ikopo teyonéti ya voxú'ikene Ábraum? Ivókovone nê'e, koánemaka ne porófetahiko. Kutí'ikopo íkitixapovo?

⁵⁴ Ina kixovokoxopamakama Jesus:

—Eneponi itukapu úndi ihayú'ikopovo, ákoni itúkovoke ne inzáyu'ikeekono, itea koati Nzá'a porexónu indúkeovo ihayú'iyuti, enepone keyúhonenoe itúkeovo Itukó'oviti Yúnae. ⁵⁵ Itea ákonoe yéxa nê'e. Undíne exôa. Eneponi ongoyúhoa ákoyea énja, mani kutipasí ngoépitinoe indúkeovo semékenovo'iti. Itea énjoa nê'e, epó'oxo koati indukeati yího. ⁵⁶ Elókea okóvo yoxú'ikene Ábraum noíxeamo ngaxéna. Yoko noíxoane, koane hána'iti elókeyea okóvo vo'ókuke —kixovokoxoane.

⁵⁷ Ina kixopâmakama jûdeuhiko:

—Avo itépana sinkoenta koeti xénaena, keyúhoikomakama neíxi Ábraum?

⁵⁸ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Tumúneke ápeyea Ábraum, ámbene —kixovokoxoane.

⁵⁹ Énomone yanê'e, namú kixone mopôni ne jûdeuhiko kahá'ati koépeke Jesus, itea ipúhikopea Jesus neko hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem ákoti noiké'exopati.

Koitóva Jesus ne komití'iyeatinekene

9 Koeku yónea ne Jesus, noíxone hóyeno komití'iyeatinekene. ² Ina kixôa íhikauhiko: —Íhikaxotí, itúkinovo komití'iyeatinekene râ'a vo'ókumea pahúnevo? áko'o vo'ókumea pahúnevo há'a yoko êno.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Haina vo'oku pahúnevo, koane hainámaka vo'oku pahúnevo há'a yoko êno komítino ra hóyeno, itea maka iyúseane ne xunako Itukó'oviti ya xokóyoke.

⁴ Konókoti vitúkea ítuke ne Pahukónuti yâyeke koêkuiko ápeyea kaxena úti, vo'oku simóvotimo hunókoku ne ko'ítukeyea úti, kuteati koêku enepo yotixóne. ⁵ Koêkuiko óveam ra kúveu mêum, úndi kouhápu'iko xâne yara kúveu mêum —kixovokoxoane Jesus.

⁶ Uke'éxone koyúhoyea, ina apurúko poké'eke, kalaká'ikoti móte ya hô'o. Ina veyôa ne móte kaláka'iu, kihu'íkoa ukékuke neko komítiti ⁷ ina kixôa:

—Kípeukeapanapu tánginake Silôe —kíxoane. (Yoko "pahoéti" koêti ne Silôe koêti.)

Ina pího neko komítiti kípukeoponeovo. Yane ínixopone aukópovo. ⁸ Enepohikoneko múxone oveati xêrekeke óvoku, koánemaka ne po'ínuhiko xâne noixóheixoati ixómoyea épemo, hara kixókoko:

—Haína râ'a ne komítiti ixómoti ivatá'ixo yómoti épe-me? —kixókokonehiko.

⁹ Ina apê xâne xapákukehiko koêti:

—Énomone nê'e —kixoati.

Itea hara kôe po'ínuhiko:

—Pó'iti, pohan akó'oti pahuíxa nê'e —koéhiko.

Ina kôe neko unatípeatine komítíyeya:

—Énomoneoxo ûndi.

¹⁰ Ina kixôa xanéhiko:

—Ná'ikopo kixévotiye ínixepinoke?

¹¹ Ina yumopâ:

—Ápe hóyeno koéhati Jesus kalaká'ikoti móte ipíhoati ungékuke. Yane pahúkonune ngípoukeoponeovo xoko tángi, enepone víhaxone Silôe. Úngeane mbího ngípoukeoponeovo, yane íninjopone —kíxo-vokoxoane.

¹² Ina kixopâ'ikomaka xanéhiko:

—Ná'ikopo ne hóyeno?

—Ako énja —koéne yumopâhiko.

Epemó'ikoa farízeuhiko neko hóyeno

¹³ Yane ina omokóno neko hóyeno unatípeatine komítíyeya xoko farízeuhiko. ¹⁴ Yoko sâputu nekôyo, káxe koati sasá'itino evo jûdeu kalaká'iko móte ne Jesus ya hô'o, enepo koitóva neko hóyeno. ¹⁵ Ina epemó'ikoa farízeuhiko neko hóyeno kixóvoku ínixopinoke.

Hara kíxovokoxoa hóyeno:

—Áhiukeonu móte ne hóyeno ina ngipóúkeoponovo. Kó'oyene íninjopone —kíxovokoxoane.

¹⁶ Énomone ápeino po'ínuhiko farízeu koêti:

—Hainá'ikopo páhoe Itukó'oviti neko hóyeno vo'oku ako teya sâputu —koénehiko.

Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Na kíxoaye itúkeovo hóyeno pahukóvoti itukô haná'iti iyupánevoti kuteâti râ'a? —koénehiko.

Énomone kutí'ino okopókokoti neko farízeuhiko.

¹⁷ Ina kayukópahikomaka épemo'ikea ne hóyeno unatípotine. Hara kixópahikomaka:

—Kene îti, na kó'inoaye iséneu koeku koíteovopi?

Ina yumopâ hóyeno:

—Kutí'inonu páhoe Itukó'oviti koyuhó'iyeyati emó'u —koéne yumópope.

¹⁸ Yoko ako akútípoa tutíhiko jûdeu itúkeovoxo komítí'iyeatinekene inixópotine. Énomone iháxikinoahiko há'a yoko êno. ¹⁹ Yane ina epemó'ikoahiko tuti jûdeu. Hara kíxoahiko:

—Énomone xí'a râ'a keyúhonenoe itúkeovo komítí'iyeatinekene? Na kixóvotiye ínixopinoke?

²⁰ Ina yumopâ há'a yoko êno neko hóyeno:

—Véxoa itúkeovo xe'exa ûti râ'a, koane itúkeovo komítí'iyeatinekene ²¹ itea ako véxa ínixopinokene, koane ako véxa koitóvati. Yépema'ika, vo'oku úsotine. Énomonemo koyuhó'inopea koêku —kíxovokoxoane.

²² Yoko kó'inokeneye yúho neko há'a yoko êno, koati pikoti isóneunoa tutíhiko jûdeuya. Vo'oku koyuhoâtine tutíyehiko yanekôyoke kópuhikopeokonono ya íhikaxovoku hó'e ne koêkuti koyuhoâti itúkeova Jesus ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

²³ Énomone koyúhoinoa há'a yoko êno neko hóyeno itúkeovo úsotine ne xé'a, koane kónokea itúkeovo énomone épemo'ikohiko koêku.

²⁴ Ina iháxikopamaka farízeuhiko neko hóyeno unatípeatine komítíyeya. Yoko pí'apene iháxikoahiko. Hara kíxo:

—Yokóyuhua iháke Itukó'oviti itúkeovo koati kaná'utimo ne yihó'inovi. Véxoa itúkeovo koati pahukóvoti neko hóyeno.

²⁵ Ina kixôa hóyeno:

—Itúkeovo pahukóvoti, ako énja. Poéhane éngo ngomítíyeya nóvo, itea kó'oyene íninjopone —kíxo-vokoxoane.

²⁶ Ina aukópamaka farízeuhiko kíxea:

—Na kixó'oye koíteovopi? Na kíxoaye poréxeopi ínixepi?

²⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—Ngoyúhoinopeanenoemeku, itea ákonoe yakútíponu. Na koeti kehá'ainonoe ngáyukopeakomaka? Keha'âtinoemea itíkivomaka íhikau ne hóyeno? —kíxovokoxoane.

²⁸ Yane oríxoane farízeuhiko. Hara kíxoahiko:

—Itíne itukóvo íhikau nê'e. Kene uti íhikau Muíse.

²⁹ Véxone yúho'ixea Itukó'oviti, poéhane Muíse. Kene ne hóyeno kíxene, muhíkova úkeaku ako véxa —kíxoanehiko.

³⁰ Ina yumopâ neko hóyeno:

—Kouhé'exovoti ákoyea yéxanoe úkeaku, itea íninjopone vo'ókuke. ³¹ Véxoa ákoyea yumapa xâne pahukóvoti ne Itukó'oviti, itea hane yumópo, teyoâti yoko itukeâti âha. ³² Ukeátine inâ apê ra kúveu mêum, ako kámeaku xâne ápeyeya koitóvoti komítí'iyeatinekene. ³³ Eneponi hákoti itukovo páhoe Itukó'oviti neko hóyeno, ákoni ítone itúkea —kíxovokoxoane.

³⁴ Ina kixopâmaka farízeuhiko:

—Ínípono itúkeovo iti xâne pahukóvoti ukeátinekene inâ yapê xoko mémaina, kehá'aikomaka íhikexivi? —kíxoanehiko.

Yane kópuhikeanehiko ho'úxinovoku hó'e.

Koêku ne po'ínuhiko xâne kutí koeti komítiti ikútixapovoti ponóvoti

³⁵ Yoko eyékoxoane Jesus kixókonoku ne hóyeno koítovone. Itopónoane, hara kíxo:

—Kitípoa ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne?

³⁶ Ina yumopâ hóyeno:

—Kutí'ikopo nê'e motovâti ngutípea Unaém? —koéne.

³⁷ —Énomone ra neíxone kó'oyene, enepora yuhó'ixopiti —kíxoane Jesus.

³⁸ —Ngutípopi Unaém —koéne neko hóyeno, xaneâti ipúyukexea nonékuke ihayú'ikoati.

³⁹ Ina kixoa'ikomaka Jesus:

—Nzimínoké yara kúveu mêum maka ínixapane ne komítiti, koane itúkapuneoxomaka komítiti ne po'okoâti itúkeovo iníxoti. Énomone ngóuhapu'iko, nzimínoké yara kúveu mêum —kíxoane.

⁴⁰ Yoko ápe farízeuhikoya kamokénoyeyati yúho. Ina kixohíko Jesus:

—Hainámea keyuhoâti vitúkeovomaka komítiti?

⁴¹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Eneponi itikápuxonoe komítiti, ákoni pehúnevo. Itea koeku íkitixapivonoe koati iníxoti koane exoâtima-ka koêku ne kixovókutihiko, énomone kutí'ino anéyetiko pehúnevo —kíxoanehiko Jesus.

Íhokova Jesus ne koati únati koyónoti su'úso ya éxeti-na

10 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Enepone kovesé'uxeovati ipi kûrapena ne su'úso ákoti vekêa páhapeteake, koati ómevoti koane hú'uxokenati nê'e. ² Itea enepone vekeâti páhapeteake, énomone koati koyonoâti ne su'úso. ³ Yane enepone koyónoti pahapéti, míhe'okinoa porexoâti úrukeovo. Yoko éxoa su'úso emó'u ne únae. Koati íha veínoa únae íhaxea póhutihiko su'úsona, ina kopúhikoa meúkeke. ⁴ Enepo kopúhikoaane uhá koêti ne su'úsona, inúxinoahiko. Yane pihotínehiko ikéneke. Koáhati exeâtihiko emó'u. ⁵ Ako hokohí íxa xâne ákoti itukapu únae. Kohó'iyeahiko vo'oku ákoyea éxea emó'u —koéne Jesus. ⁶ Itúkinoá Jesus xanéhiko ra xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxeahiko, itea ako éxinahiko isónou kixó'ekone.

⁷ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Enepone páhapetea kûrapena su'úso, undíne itukóva. ⁸ Uhá koeti simôti tumúneke nzímea, hane koéneye ómevoti yoko hú'uxokenati. Itea enepohikone kutí koeti su'úso, ako itúkeake ne yúho. ⁹ Undíne itukóvo ne koati kaná'uti pahapéti. Enepone vekónuti, ngoitóvatimo. Epó'oxo kuteâti koeku su'úso únati kátarakeovo, ipuhíkeati kûrapena níxaxoponeovo yoko urúkopovati-maka, énomonemakamo koéneye ne kutipónuti. ¹⁰ Koati simínoti oméxea ne ómevoti, koane koépekea yoko kotóhineyea. Kene úndi, nzimínoti motovâti yupíheovo unáko koêku, ominoândimaka inámati apéyeati ákotinemo hunókoku.

¹¹ —Hara ngoéneye koati únati koyónoti su'úso usó koyêti ivókinova ne su'úsona. ¹² Enepone ahinoêti koyónoti su'úso, póhutine tiúketi itúkinoá ne itukéti, haina únae nê'e, koane hainámaka ítuke ne su'úso. Enepo noíxo yovíre keno'ókinoati, kohó'iyea, kurí kixôati ne óyonone. Yane ísukexoa yovíre neko su'úso kotohíneatine. ¹³ Kohó'inoke nê'e, vo'oku itúkeovo tiúketi kahá'a kóyoninoake ne su'úso, kene haina kaha'aínoati unako koêku ne óyonone. ¹⁴ Kene úndi, hara ngoéneye koati únati koyónoti su'úso. Énjoa ne óyononem koane éxonuhikomaka, ¹⁵ kuteâti koeku véxeokoko, úndi yoko Nzá'a. Yoko usó ngóye ivónginova ne óyononem. ¹⁶ Apêtimo po'ínuhiko óyononem ákoti itukapu íhae yâye. Ngonokoâtimakamo nzo'úxoepa xapákuke râ'a. Ivavákoatihikomo ra yúnzo. Yane póhutiponemo ne uhá koeti óyononem, epó'oxo mbóehanemo xapákuke ngoyonoâti.

¹⁷ —Hara ákoinoke omótovonu okóvo Nzá'a, vo'oku ivónginovamo ne óyononem, inamakamo enjepúpapa. ¹⁸ Hainamo apêti uke'éxoati ra omínjone. Undínemo

ihúnokoa kurikópati xoko Itukó'oviti. Ápe njunáko ínzunokea koane inzáikopea. Yoko Nzá'a porexónu ngíxeaneye —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Vo'ókuke neko yuho Jesus, aúkopovomaka okópeokoko ne júdeuhiko. ²⁰ Éno xâne xapákuke koêti: —Úroevo ndémoniu nê'e. Koati pepokéxovoti. Na koeti kémokenoinoa?

²¹ Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Ako ákoeneye yuho úroevo ndémoniu râ'a. Koí-tovoikopo komítiti ne ndémoniu? —koéhiko.

Epemó'ikokono Jesus xapa ayuíti iháxoneti Dedikásaum

²² Ya Njeruzálem yanekôyoke, koati kaxena kóyuipe júdeuhiko hó'eke. Énomone ne áyui íhaxonehiko Dedikásaum. Yoko kaxena kásati yanekôyoke. ²³ Hane véko ne Jesus varándanake ne hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem, enepone iháxoneti Varándana Salúmaum. ²⁴ Yane ayákukoane júdeuhiko. Hara kixóhiko Jesus: —Námoye keyúhoyi itukóvotiye íti? Itukápuxo íti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi, hákone hi'onó'uxivovi —kíxoanehiko.

²⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ngoyúhoinopeanenoe, itea ákonoe yakutíponu. Enepora itukéti índuke ya iháke Nzá'a, énomone exókopinoe índukeovo koati páhoe. ²⁶ Itea ákonoe yakutíponu vo'oku hainánoe iti óyononem. ²⁷ Enepone óyononem, ivávako yúnzo. Énjoanehiko, koane hokóponuhiko. ²⁸ Mboréxoahiko inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo yanapa ipihóponovokutike, epó'oxo ákomo hu'uxóponoati. ²⁹ Enepone Nzá'a porexónoati, xunané'e ya uhá koêti. Ako itoâti hú'uxopea xokóyoke. ³⁰ Koati póhutine úti, úndi yoko Nzá'a —kíxovokoxoane.

³¹ Yane veyó kixone mopôti ne júdeuhiko, mani hepókotí Jesus, kaha'âtihiko koépekea kuteâti mani kíxoaku yanekôyoke. ³² Ina kixovókoxoa Jesus: —Éno únatinoe itukéti índuke xepákukeneo, páhoenonu Nzá'a índúkea. Énomoneikopo kehá'aino hipókinu vo'ókuke?

³³ Ina yumopâ júdeuhiko:

—Haina únati itukéti hepókinopike úti, itea koati vo'oku ákoyea tiya Itukó'oviti, iti xâne kuteâti úti itíkovoti Itukó'oviti —kíxoanehiko júdeu.

³⁴ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Hainá'ikopo yutoxóvoti yane yutoéti hé'e, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ne koêti: “Ngoé'epo, itínoemaka kuteâti úndi, undi Itukó'oviti” koêti? ³⁵ Itukovo “Ítínoe kuteâti úndi, undi Itukó'oviti” kixoâti Itukó'oviti neko xâne iyónoku yúho mekúke, yoko ako omótova pahúkeovo ne emo'u Itukó'oviti, ³⁶ ná'ikopo koeti “Ítíkovoti Itukó'oviti” kixínenunoe, vo'oku ngoyúhoyea índukeovo Xe'exa Itukó'oviti? Koáhati undi noívokoe ítúkea sasá'iti ítuke, koane undímaka páhoe yara kúveu mêm. ³⁷ Eneponi hákoti indukôa itukéti kuteâti ítuke ne Nzá'a, ákoni okónokoa kitípinunoe. ³⁸ Itea koeku índúkea kuteâti ítuke Nzá'a, yusíkoti ákoyea yakutíponu itea vo'ókuke ra itukéti índuke,

mani konokoâti kitípinu. Yane mani yexínoati iséneu itúkeovo póhutine úti, ûndi yoko Nzá'a, koeku ápeyea ne Nzá'a njokóyoke, koêkumaka ámbeyea xokóyoke —kíxovokoxoane Jesus.

³⁹ Yane kahá'apoanemaka jûdeuhiko iká'akea, itea itópeovamaka Jesus.

⁴⁰ Ina kayukópovomaka yónea ne Jesus poixô'oke huvêo, enepone Njôrdaum, xoko óvoheixoku Xuaum Mbátita áhikexea xâne yanekóyoke inâ turixóvo áhikea. Yane ôvane Jesus-ya. ⁴¹ Yoko koati êno xâne pi-hinoâti. Hara koe yuhóhiko vo'ókuke:

—Ako iyupánevoti ítuke ne Xuaum Mbátita kuteâti ítuke râ'a, itea uhá koeti yuho Xuâum vo'ókuke ra hóyeno, áinovo koati kaná'uti —koénehiko.

⁴² Yoko ako yumáxapu kutípoti Jesus xapákuke neko xâne.

Ivokóvo ne koéhati Lâsaru

11 Ápe hóyeno ka'aríneti koéhati Lâsaru, íhae kali ipuxóvokuti iháxoneti Mbétanea, óvokumaka Mâriya yoko Márta, mokéxahiko. ² Enepone Mâriya, mokéxa ne ka'aríneti, énomone neko ovohéxexoti Jesus xêru koane kihuhéxexopati ya híyeu tûti. ³ Enepone mokéxahiko Lâsaru, ápe páhoe xoko Jesus. Hara kíxopona:

—Unaém, ka'aríneti ne ínikene, enepone ákoti omotóva yokóvo —kíxoane.

⁴ Eyekóxoane Jesus, hara koéne:

—Enepone arinéti, hainamo koepékoati itea iháyu'ikeekonokemo xunako Itukó'oviti vo'ókuke, epó'oxo inzáyu'ikeekonokemakamo, undi Xe'exa Itukó'oviti —koéne.

⁵ Yoko koati ákoti omotóva okóvo Jesus ne Mâriya yoko po'ínu, enepone Márta, koánemaka Lâsaru, áyo.

⁶ Ikénépoke eyékokinea Jesus ká'arineyea ne Lâsaru, pí'apoakomaka káxe óvoheixoa ne óvoheixoku. ⁷ Yane hara kíxovokoxoa Jesus neko íhikauhiko:

—Hingá, vaúkapapu ya Njúdeya.

⁸ Ina kíxôa íhikauhiko:

—Íhikaxotí, koati ávoti axu'íkenepo ike kahá'ayea koépekeopi ya mopôti ne evo jûdeuya, keyúhoikomaka yaúkopivoya?

⁹ Ina yumopâ Jesus, itukínoati íhixovoke:

—Nduse ákoikopo ákoe ne ôra ya káxe? Itukovo yoneâti káxe ne xâne, ako ikaxáhevexoati. Koáhati iníxoti vo'oku uhápu'ine ne kauhápu'ikoati ra kúveu mêum. ¹⁰ Itea itukovo yoneâti yóti ne xâne, ikáxahevexovo vo'oku ákoyeane kouhápu'ikoti xokóyoke —koéne.

¹¹ Ina kíxovókokopaikomaka:

—Imókone neko vínikone Lâsaru itea mbihinoâti, ngoyúkoponoati.

¹² Ina kíxoáhiko íhikau:

—Unaém, enepo itukapu imókoti, ákoneikopomea yuvâti —kíxoanehiko.

¹³ Yoko "ívókovone" koéti neko yuho Jesus. Itea ikútixati íhikauhiko koati imókoti. ¹⁴ Ina kauhápu'ikinoa Jesus koêku. Hara kíxovokoxoa:

—Ívókovone Lâsaru. ¹⁵ Epó'oxo elóke ongóvo ángo'oyea xokóyoke maka yakútíponunenoe. Hingayá, naíxapana úti.

¹⁶ Ina kíxovókovone ha'ínehiko ne Túme, enepone íhau-timaka Hapáparu:

—Hingá, maka xané víxane koépekeokono —koéne.

Jesus itukóvo koexépukopotí ivokóvoti

¹⁷ Koeku símea ne Jesus ya Mbétanea, itone koaturu koeti káxe ike ekóxinevo ne Lâsaru. ¹⁸ Yoko mopó'amea kílomituru kíxoaku Mbétanea ne Njeruzálem. ¹⁹ Koati ênoti jûdeu óvokuke Mâriya yoko Márta kouhépekoponeati isóneu ike ivókinevo áyo.

²⁰ Eyekóxoane Márta kenó'okea ne Jesus, pihóne okótumonexea. Kene Mâriya, ôvane óvokuke. ²¹ Tokopóne Jesus ne Márta, hara kíxoa:

—Unaém, enepone yáva yâye, ákoni ivákapu ne áyom. ²² Itea enepo yepêma Itukó'oviti kó'oyene, énjaora poréxeopeamo ne yépemoake.

²³ Ina kíxôa Jesus:

—Íyukópovotimo ne yâyo.

²⁴ Yane hara kíxópamaka Márta:

—Énjaora iyúkopeovomo simapúne exépukopope xanéhiko yaneko auké'ene ra kúveu mêum.

²⁵ Ina kíxôa Jesus:

—Undíne itukóvo koexépukopotí ivokóvoti, mborexópatimaka inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Enepone kutipónuti, yusíkoti ivókeovone itea kóyeane iyúkopeovo. ²⁶ Heú koeti kutipónuti in-amápoti ya njokóyoke, ákomo uké'exa pevóti. Kitípoa ra yûnzô?

²⁷ —Ém Unaém, ngutípoa —kíxoane Márta.

—Ngutípoane itúkeovo íti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovovi. Iti Xe'exa Itukó'oviti kúxone úti símeamo yara kúveu mêum —kíxoane.

Koeku Jesus iyô

²⁸ Uké'éxone koyúhoyea ne Márta, ina ihaxíkopono Mâriya, enepone po'ínu, motovâti ákoyea po'i kamoâti. Hara kíxoa:

—Simóne ne Íhikaxoti. Íti iháxiko —kíxoane.

²⁹ Kamoáne Mâriya, xepú koéne, pihóne xokóyoke.

³⁰ Yoko avo úrukapa Jesus ne kali ipuxóvokuti, óvoheixoakone xoko tokópeaku Márta. ³¹ Enepokoneko jûdeu ovóheixeati óvokuke ne evo Mâriya kouhépekoponeati isóneu, noixoâne exépukea, hokó kíxoane, ikutíxatihiko, iyóponoti xoko ekóxonoku áyo.

³² Simoáne Mâriya ne Jesus ya xoko óvoheixoku, ipuyuké kó'iyeanone nonékuke koane kíxea:

—Unaém, enepone yáva yâyeke, ákoni ivákapu ne áyom —kíxoane.

³³ Noixoâne Jesus íyoyea koánehikomaka neko jûdeu hokoâti, yupihovó koéne kotíveyea isóneuke xaneâti hána'iti kóseanayea. ³⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Ná'ikopo yekóxoanoe?

Ina yumopâhiko:

—Yókone Unaém, neíxapana —kíxoanehiko.

³⁵ Yane íyone ne Jesus.

³⁶ Ina kôe ne jûdeuhiko:

—Neíxoa koêku? Koati yupihóvati ákoyea omótova okóvo nê'e —koénehiko.

³⁷ Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Koítovopepo komítiti râ'a. Manímea apêti kíxoaku motovâti ákoyeani ivákapu neko Lâsaru —koénehiko.

Koexépukopa Jesus neko Lâsaru

³⁸ Yupihovó koéneoxomaka kotíveyea isóneuke Jesus. Úkeane pího xoko ekóxokonoku Lâsaru, kali hána'iti uhôro kehoéti mopóike. Yoko ápe pú'iti mopôdi exéx-eokonoke. ³⁹ Ina pahukôa Jesus veyópeokonono ne mopôdi. Itea hara kíxoa Márta, mokéxa neko ivokóvoti:

—Unaém, xúnatine ihópune, vo'oku koáturuxopene káxe kó'oyene ike ekóxinevo.

⁴⁰ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo ínchapimeku neíximo xunako Itukó'oviti enepo yakutípo yûnzó? —kíxoane.

⁴¹ Ina veyopókono neko mopôdi. Yane hara kôe ne Jesus koeku komómoyea vanúke:

—Pai, aínapo yákoe vo'oku kéminu. ⁴² Énjoa kéyeyikune kéminu, itea kó'inokeneye yûnzó kó'oyene vo'ókuke ra êno xâne yâyeke, maka akútíponune itúkeovo îti pahukónu nzímea yara kúveu mêm —koéne.

⁴³ Uke'éxone koyúhoyea nê'e, kóhonokoxo emó'u kó'iyea:

—Lâsaru, ipíhikapa meúkeke! —koéne.

⁴⁴ Yane iyúkopovo ne ivokóvoti, ipúhikopone meúkeke koane ínayea aú'okexovo hêve yoko vô'u, koane aunoné kó'iyea ya léhu. Ina pahukôa Jesus kúxe'okopeokonono motovâti yonópea.

Oposíkokonone kixoku koépekeokonono ne Jesus

Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2

⁴⁵ Xapákuke neko jûdeu noixóponoti Mâriya óvokuke, êno kutípoti Jesus noixeâne ituke. ⁴⁶ Itea pihóne po'ínuhiko jûdeu xoko farízeuhiko étó'okoponea koêku ne ítuke Jesus. ⁴⁷ Yane ho'úxohiko koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko ne tuti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne farízeuhiko. Ina koehíko:

—Namo víxaneye? Koati ênoti iyupánevoti ítuke ne hóyeno! ⁴⁸ Enepomo sikáne ûti, kutípoâtimo heú koeti xâne. Yane keno'ókotimo ne payásoti ya utíke íhae Róma uke'éxoatimo ra sasá'iti péti vimókovoku, koáne-makamo ra poké'exa ûti —koénehiko.

⁴⁹ Yoko ápe Kaífa xapákukehiko. Énomone neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yaneko xoénae. Hara koe yûho xapákuke:

—Ako yéxoneno! ⁵⁰ Ako kali iséneunoa ra koekúti! Unatíneoxo ápeyeya póhuti hóyeno ivokínovoti ra xanéhiko ya koêkuni itúkeovo poké'exa ûti uke'éx-okono koane uhá koeti xanéhiko yara poké'exake ûti ivokóvo —kíxoanehiko.

⁵¹ Yoko enepone yûho, haina ukeâti xokóyokene, itea vo'oku itúkeovo koati payásoti ya uhá koeti sasedóti yaneko xoénae, poréxoa Itukó'oviti koyúhoinoa koêku

ne âvoti simâpu kaxéna, koyuhoâti ivókinovamo Jesus ne xâne yane poké'exa jûdeu. ⁵² Yoko haina pohúneti xanéhiko poké'exake jûdeuhiko ivókinovomo, itea ivokínovotimaka ho'úxopea uhá koeti xe'éxaxapamo Itukó'oviti, koêkuni óvohikoku, itukópatihiko póhutipone ikéneke.

⁵³ Ukeátine neko káxe, kóusokone isóneuno Jesus ne tutíhiko jûdeu koépekeamo. ⁵⁴ Hukínóvotipo ákoyeane íhikaxa ne Jesus xapa jûdeuhiko. Pihópone kalíke pitivóko koéhati Efarâim xe'o mêm ákoti apêti. Énomone óvoheixo koánemaka íhikauhiko.

⁵⁵ Yoko yé'exovone Páskoa yanekôyoke, áyui jûdeu ya hó'eke. Hukínóvoti enó'iyea xâne ukeâti neko óvo-heixoku Jesus yonotihiko Njeruzálem tumúneke kaxena áyui, motovâti kasása'ikeovo kuteâti koeku páhoena hó'e itúke. ⁵⁶ Enepohikone xâne ya Njeruzálem, opósi'ixohiko Jesus. Koeku óveahiko yane hána'iti imokóvokuti, hara kixókoko vo'ókuke:

—Na kó'inoaye iséneu, keno'ókotiperameamo? áko'o ákoperameamo kená'aka ayuítike —kixókokoheiko.

⁵⁷ Yoko pahúkoane farízeuhiko yoko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, kónokea koyúhoyea óvo-heixoku Jesus áva xâne noixoâti, motovâti iká'akoponeahiko.

Jesus ya Mbétanea

Mt 26.6-13; Mk 14.3-9

12 Sei koé'iko káxe âvoti tumúneke neko áyui jûdeu hó'eke koéhati Páskoa, pího Jesus ya Mbétanea, óvokuke Lâsaru, enepone ivokóvoti koéxepoepo. ² Itúkohiko êno níkokónoti vo'oku símea Jesus. Márta itukóvo kaunákoti mêsa. Kene Lâsaru, kahá'ine Jesus yoko po'ínuhiko xâne xe'o mêsa. ³ Yane ápe xêru yupihóvoti hepíko, ainóvoti nârdú ákoti ánahi véyone Mâriya. Yoko puhí koeti íhakuve neko xêru. Ina ovo-héveho Jesus koane kíhuheveho xopea ya híyeyo tûti. Yupihóvó koéne uheko ihópune ne xêru ya uhá koeti kúveu neko ovokúti. ⁴ Ina kôe ne Juda Iskarióti, po'ínu íhikau Jesus, enepone itúkoheovoti koeku hókea Jesus, enepone kuríkoâtimakamo xoko xanéhiko puvâti:

⁵ —Mani êno tiúketi ovâti ra xêru akavánevo, kuteâti námoe xâne ko'ítuketi ovâti yehí koeti kohê. Na koeti ákoino akavánevo, ínani parekékakana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'í? —koéne.

⁶ Kó'inokeneye yûho, haina vo'oku yónea okóvo ne xâne ákoti apeínoati, itea vo'oku itúkeovo koyónoti tiúketina evo Jesus, yoko kóyekune véyeya apê tiúketi urúkovoti íhakuve.

⁷ Ina yumopâ Jesus:

—Síkeane ra sêno. Unákinoake ne xêru motovâti kíxeonuneye, inúxoatine ne kixókonokumo ngoxé'u engaxápune. ⁸ Kóyekunemo xepákukenoe ne xâne ákoti apeínoati, itea ákomo ángoyeneye xepákukenoe —kíxoane.

Itúko isóneuno ne tuti jûdeu koépekea Lâsaru

⁹ Yupihovó koe êno xâne xapákuke jûdeu eyekóxoati símeane ne Jesus ya Mbétanea. Úkeane

noixóponoahiko. Haina pohúneti vo'oku Jesus pihínohiko, itea noixóponotimaka Lâsaru, eneponeko ivokóvoti koéxepoepo Jesus. ¹⁰ Yoko kousokehiko isóneu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koépekeamaka Lâsaru ¹¹ vo'oku koati ênoti jûdeu hokópoti Jesus vo'oku Lâsaru.

Ihayú'ikokono Jesus urúkovu ya Njeruzálem

Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40

¹² Poéha káxe ikénepoke, eyékoxonehiko kenó'okea Jesus ya Njeruzálem neko êno xâne komomóponoti áyui Páskoá. ¹³ Ina veyohíko tuti exáte, yane pihónehiko okótumonexea Jesus xaneâti vaúkexeahiko. Hara koéhiko yûho vaúkexea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakéne. Viháyu'ika ra páhoenovi Vúnae Itukó'oviti. Énomone ra natina úti, uti izaraelíta —koénehiko.

¹⁴ Yoko ísimokono xe'exa njuméntu xoko Jesus, ina ivu'íxoa kuteâti koêku ne kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

¹⁵ “Hákonoe píke, itínoe íhae Njeruzálem, vo'oku harakéne netínanoe ivu'íxoti xe'exa juméntu” koêti.

Zacarias 9.9

¹⁶ Yoko avo éxa íhikauhiko Jesus kixó'ekone neko yutoéti yaneko káxe, itea itukópovone hána'iti ihayú'iuti ne Jesus ya xoko Itukó'oviti ike exépukopine ukópea xapa ivokóvoti, yane puyákovanehiko okóvo íhikau neko kúxotihiko yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koyuhó'iyéati koêku, koane exó kixóponea tokópeovoxo.

¹⁷ Enephikoneko êno xâne noíxoti Jesus koéxepuko-pea Lâsaru ukópea xapa ivokóvoti, koyúhopane neko noíxone xapákuke xanéhiko. ¹⁸ Énomonemaka okótumonexino Jesus neko êno xâne vo'oku eyékoxea koêku neko hána'iti iyupánevoti ítuke. ¹⁹ Ina kixokókohiko ne farízeu:

—Yokómomapihinoe, ákomo víta vo'oku heu-heú koéne xâne xokóyoke —kixókokonehiko.

Kahâ'a noíxea Jesus ne ngerêkuhiko

²⁰ Xapákuke neko xanéhiko ihayú'ikoponoti Itukó'oviti xapa ayuíti hó'eke, ápemaka xâne ákoti itukapu jûdeu, enepone ngerêkuhiko. ²¹ Énomone yuhó'ixopono Filípi íhae pitivóko iháxoneti Mbetâsáida ya Ngalíleya, koyuhó'inoatihiko kahá'ayea noíxea Jesus. ²² Pihóne ne Filípi éto'okoponea Ándere. Yane pihóne neko pi'âti éto'okoponeamaka Jesus. ²³ Ina kixoáhiko Jesus:

—Simóvone kaxena indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, un-di íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²⁴ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone ake nonéti, kuteâti ake tiríku, enepo hákoti irikópovo poké'eke, hákotimaka ekoxópokono, kóyeane kóyeku. Itea enepo ekaxápakana, enópomo há'i pôreu. ²⁵ Koêkuti xâne ákoti omotóvo okovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókotimo mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti yuixápu ne mani unako kóyeku yara kúveu mêum,

énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ²⁶ Enepo áva xâne kahá'ati itúkea indukexeake, konókoti hókeonu. Yoko koêkuti-mo véngoku, énomonemakamo véko. Epó'oxo áva xâne itúkoti indukexeake, kahaná'ikoatimo Nzá'a —kíxoanehiko Jesus.

Koyuhôa Jesus koêku ne ivókovope

²⁷ Ina koe'íkomaka:

—Koati hána'iti tiveko inzóneu. Námeamo ángoen-eye? “Keítapunu yara ôra nzímokune” ínjamea ne Nzá'a? Itea ako omótova vo'oku koati énomone nz-imíno yara kúveu mêum. ²⁸ Pai, kehána'ika ra íhe —koéne.

Énomone yanê'e, apé koéne emo'úti inu'íxoti vanúke. Hara kôe:

—Nghána'ikoane, epó'oxo ngahaná'ikopatiko-makamo kó'oyene —koéne.

²⁹ Yoko enepohikoneko êno xâne ho'uxóvotiya, kamoánehiko neko emo'úti, koyúhoahiko itúkeovo xururúkoti. Kene po'ínuhiko, hara kôe:

—Koati ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti yuhó'ixoa —koénehiko.

³⁰ Ina kourápu'ikinoahiko Jesus koêku. Hara kôe:

—Haina vo'ónguke itea ve'ókukeneo ápeino ne emo'úti. ³¹ Simóvone kaxena kouhupu'ikeekonoku ipíhoponeokonono ne xâne yara kúveu mêum vo'oku váhere kixoku itúkeovo, koane veyopókonotinemo ne Satánae itúkeovo pahúkoti yara kúveu mêum. ³² Kene ûndi, enepo ngaexépukakanane ungeâti poké'e, inzímotimo uhá koeti kó'iyevovoku xâne njokóyoke —koéne.

³³ Kó'inokeneye ne yûho, exókoati kixókumo koêku ivakápu.

³⁴ Ina kixôa xanéhiko:

—Enepone véxone ya yútoeke porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, ákomo ivákapu ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Ná'ikopo koeti keyúhoino kónokea koéxepukeokonono ukeâti poké'eke ne íhae vanúke ikútipasikoponovovoti, uti xâne? Kutíyaikopomea nè'e? —kíxoanehiko.

³⁵ Ina yumopâhiko Jesus:

—Ákonemo áxu'ikene yâye xepákukenoe ne kouhápu'ikoti xâne. Víkaikopo uhapú'itike koêkuiko ápeyea xepákuke maka hákone simôpi hahákuti. Vo'oku koêkuti yonôti xapa hahákuti, ako exa yónoku.

³⁶ Koeku ápeyeako xepákukenoe ne kouhápu'ikoti, yakútipoanoe motovâti itíkopivo kouhápu'ikotimaka po'ínuhiko xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ipúhikopeane xapákuke. Yane ákone kúrivakaxapa.

Ako akútipo Jesus ne jûdeuhiko

³⁷ Upánini enó'iyea iyupánevoti ítuke Jesus, hoénaxovope xunáko xapákuke neko xâne, kóyeane ákoyeahiko akútipoa. ³⁸ Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko yútoe porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

“Unaém, ako kutipoâti ra yemó'u koyúhone úti. Ako iyukínovati isóneu ne hána'iti xináko képuhiu xapákuke” koêti.

³⁹ Ene ákoino omótova kutípeahiko, kuteâtímaka koeku kó'iyea po'íke yútoe Izâiya, enepone koêti:

⁴⁰ “Poréoxa Itukó'oviti ákoyea itópoinoake komó-moyea ya úke. Poréoxamaka kótiu'ikea omíxone ákoinoke itópoinoake noíxea ya úke. Énomonemaka ákoino éxina isóneu koêku, koane énomonemaka ákoino aúkapapu xoko Itukó'oviti. Koati ákoinoke makamo kaítapa Itukó'oviti” kôe.

⁴¹ Kó'inokeneye yuho Izâiya, vo'oku noíxeane yanekôyoke itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti ne Jesus, koane koyúhoyea koêku.

⁴² Kóyeane enó'iyea kutípoti Jesus xapákuke neko tutíhiko jûdeu, itea he'ono'ú kixóvohiko hókea vo'oku píkea éxea farízeuhiko. Koati pikotíhiko kópuhikeokono íhikaxovokuke hó'e enepone exâ farízeuhiko. ⁴³ Koáhati ainóvoti oposí'ixoti úhepeyeano isóneunoa xanéhiko ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti kahá'ahiko úhepeyeano isóneunoa.

Koyuhôa Jesus kixókonokumo ne xâne ákoti akutípoa

⁴⁴ Ina kohonóko emó'u ne Jesus. Hara kôe: —Koêkuti xâne kutipónuti, haina póhutine úndi kutípo, itea hane kutípoxo enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum. ⁴⁵ Koane koêkuti noixónuti, koati noixoâtimaka neko Pahukónuti nzímea yâyeke. ⁴⁶ Nzimínoti ngoúhupu'ikea xâne yara kúveu mêum, maka hákone ovóheixo hahákutike ne póhutihiko kutipónuti. ⁴⁷ Enepo áva kamoâti ra yûnzó ákotimaka itukâ, haina úndi pahukoâmo ipíhoponeokono, vo'oku haina nzimínoti mbahúkopea xâne ipihóponovokutike, itea nzimínoti ngoíteova. ⁴⁸ Enepone ákoti akahá'anu, ákotimaka akutipo yûnzó, anêko exókoati yonópeamo ipihóponovokutike. Enepone ihíkavoti yûnzó, énomonemo exókoa yonópeamo ipihóponovokutike simapúne hunókoku ra mêum.

⁴⁹ —Haina ukeâti njokóyoke ra yûnzó, itea koati Nzá'a, enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum, exókonu nóngone ngoyúhoyea koane nóngone ngoúhupu'ikea xapa xâne. ⁵⁰ Enepone páhoenonu ngoyúhoyea, énja itúkeovo énomone porexó xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Yoko enepora yûnzó, koati kuteâti páhoenonu Nzá'a ngoyúhoyea.

Kipohévekexoa Jesus ne íhikauhiko

13 Yanekôyoke, koati tumúneke Páskoa, enepone áyui jûdeuhiko hó'êke. Éxoane Jesus símeovone kaxena ipúhikopea yara kúveu mêum koane káyukopeovo xoko Há'a. Yoko enepone ákoyea omóto-va okóvo Jesus neko hokoâti hiko yara kúveu mêum, tukú kíxoa yaneko pihopóne. ² Énomone yanekôyo, níkotíhiko evo Jesus xapa Páskoa. Yoko tumúneke nê'e, ípihoane Ndeâpu isóneuke Juda Iskarióti, xé'a Sí-maum, kuríkeamo Jesus xoko xanéhiko puvâti. ³ Éxo-

maka Jesus ápeyeano xunáko, póneake Há'a, oukeke uhá koeti koekúti, koane éxoamaka itúkeovo úkeakune xoko Itukó'oviti yoko káyukopeovonemo xokóyoke.

⁴ Ya koeku níkeakohiko, exépukeone ne Jesus, ina kurikôa ne hamá koeti ípovo oveâti oukeke ne po'i ípovo. Yane ina véyo váhere ika'ákoa no'ékuke, ⁵ ínamaka véyo úne koane kóhokeane mbásiyake. Yane turíxovone kipóhevekexea íhikau koane kíhuhevekexopea yane váhere iká'ae no'ékuke.

⁶ Ina kixôa Simaum Pêturu ahi'ókovane Jesus: —Unaém, itínemo kipohévexonu?

⁷ Ina yumopâ Jesus: —Avo yéxina iséneu ra índuke kó'oyene, itea yexoâti-mo tumúneke.

⁸ Ina kixóá'ikomaka Pêturu: —Ákomo kalíhuina kipéhevexinu. Itea hara kixópa Jesus:

—Enepomo hákoti ngipohévexopi, ákonemo omóto-va hékinu.

⁹ Yane hara kixópanemaka Pêturu: —Unaém, hákoikopo poehâne njêve itea kipé'ikama-ka ra vô'um koane ndúti.

¹⁰ Yane hara kixópamaka Jesus: —Enepone xâne ahíkovotino, sasá'ipone. Poéhane hêve kopití'ipo koêkuiko ixómoyea yónokexo, kónokinoké kipóhevexeovo. Kene háxa, uhá koene sasá'ipea. Énomonemaka kénenoeye koeku itíkivo ngasása'iupone. Itea ako heú yákoenoe itúkeovo sasa'ípotine —kíxoane.

¹¹ Vo'oku éxoane Jesus itukóvotiye ne itúkohevoti xapákuke ne hokoâti, enepone kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti. Énomone kó'ino: “Ako heú yákoenoe itúkeovo sasa'ípotine” kó'ino.

¹² Uke'éxoane Jesus kipóhevekexea ne íhikau, yane itúkopane ne hamá koeti ípovo ina aukópovo xe'oku mêsa. Hara kixovokoxo íhikau:

—Yéxoanenoe koêku ne índukeinopi? ¹³ Íhexinunoe Ihíkaxoti koane Yúnae. Yoko koati tokopóvoti ne yiúho vo'oku kaná'uteoxo índukeova. ¹⁴ Koeku íngutipasikeovo ovoxéti ngipóhevexeopinoe, undi Yúnae yoko Ihíkaxopiti, yusikónemaka kixikokoneye. ¹⁵ Vo'oku koati indukínopitinoe hékone motovâti itíkímaka kuteâti ra índukeinopinoe. ¹⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévakanoe: Haina ahinoêti payasô yane páta-rauxa. Koane hainámaka pahoéti payasô yane pahukoâti. ¹⁷ Koeku yéxinoe ra koekúti, koati únatimo kêku enepo itikâ.

¹⁸ —Enepora yunzómeku, haina uhá ketínoe ngíxo, vo'oku é'exo ngíxoixoane ne noívongoeponehiko. Kó'inokeneye, koati tokopóvoti kíxone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti mekúke xoko kó'iyeku: “Enepone ixómoti iníkonu, ainovó koe énomone vaheréxinonu ítuke” koêti. ¹⁹ Éndo'okinopikeno kó'oyene maka enepo avané'e ne koekúti, yakútiponanoe índukeova ne ngixínopike. ²⁰ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Koêkutimo ivavákoati ne mbáhoe, undímakamo ivávako. Epó'oxo koêkutimo ivavákonuti, koati

ivavákoati ne Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum
—kíxovokoxoane.

**Exókoa Jesus itukóvotiye ne kurikoâtimo xoko
xanéhiko puvâti**

Mt 26.20-25; Mk 14.17-21; Lk 22.21-23

²¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea, yupihovó koéne
kotíveyea isóneu ina kixovókoxo íhikau:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Anéye
póhuti xepákuke itúkoheovoti koeku hókeonu,
enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíx-
ovokoxoane.

²² Yane noinoneké kixókokone ne íhikauhiko, akó'oti
hapiké'eka itukóvotimoye xapákukehiko. ²³ Yoko ápe
póhuti íhikau Jesus xêrerekuke, enepone ákoti omotó-
va okóvo Jesus. ²⁴ Vó'u veínoa Simaum Pêturu éxokea
nê'e kahá'ainoa épemo'ikea Jesus itukóvotiye ne kíx-
one. ²⁵ Yane hara kixo Jesus neko íhikau isu'oo koyeâti
xa'ákuke:

—Unaém, kutíyane ne kixe?

²⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Énomonemo ne mbôreu itátane pâum ngaláka'iu
utókuke —kíxoane.

Yane veyone itátane pâum ne Jesus, ina kalaká'ikoa
utókuke, ina porêxo Njûda, xé'a Simaum Iskarióti.

²⁷ Ehá'axo namúkoa Njûda neko itátane pâum, úruko-
vane Satánae. Yane hara kíxo Jesus:

—Yéhaka itíki ne ítikemo —kíxoane.

²⁸ Yoko ako ápahuina xapákuke neko ovoti xe'o mēsa
exínoati isóneu kó'inokeneye neko yuho Jesus.

²⁹ Vo'oku itúkeovo Njûda koyonínoa tiúketinahiko, ápe-
hiko ikutíxati pahukoâti Jesus ne Njûda vanéxoponea
nókone vo'oku ayuítí, áko'o itúkeovomea pahukoâti
pôrekeoponea tiúketi xoko xâne ákoti apeínoati.

³⁰ Ehá'axo namúkoa Njûda neko itátane pâum,
ipúhikopeane xapákuke. Yoko yótine yanekôyo.

Inámati koekúti páhoenovi Jesus vitúkea

³¹ Ipuhíkopeane Njûda xapákuke, ina kixovókoxo Je-
sus ne íhikau:

—Oránane éxeokono indúkeovo hána'iti ihayú'iuti,
undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Epó'oxo
vo'ónguke, iyúsetinimakamo itúkeovo hána'iti
ihayú'iuti ne Itukó'oviti. ³² Koeku ngóuhapu'ikea
itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati
Itukó'ovitimo kouhápu'iko indúkeovomaka hána'iti
ihayú'iuti. Yoko kouhápu'ikoatimo kó'oyene. ³³ Itínoe
kutí ngíxone kálíhunoe nje'éxaxapa, ákonemo án-
ju'ikene xepákukene. Yoposíkonutinoemo itea kuteâti
yunzó'inoa ne jûdeuhiko yanekôyo vo'oku yonómboku,
kúteanemaka ne yunzó'inopinoe kó'oyene: Enepora
yonómboku, avo omótova yenópi kó'oyene. ³⁴ Anéye
inámati mbáhoenopinoe itíki: Hako motovókoko yokó-
vo. Kuteâti ngixópiku ákoyea omótovopinoe ongóvo,
énomonemaka íxekakaneye. ³⁵ Yane heú koetímo xâne
éxea itíkivo ínzikau, enepo hákoti motovókoko yokóvo
—kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Pêturu

Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Lk 22.31-34

³⁶ Ina kíxo Jesus ne Simaum Pêturu:

—Ná'ikopo yenópo Unaém?

Ina yumopâ Jesus:

—Avo omótova yéni xoko yonómboku yara koeku
kó'oyene, itea áxu'ikenevo ínamo omotóva hékinuya.

³⁷ Ina kixopâmaka Pêturu:

—Unaém, na koeti ákoino omótova nzókeopi yara
koeku kó'oyene? Okonókovo, usó ngóye
ngoépekeokono ve'ókuke.

³⁸ Ina kixopâmaka Jesus:

—Usó kéyeoxo képekikono vo'óngu? Koati emo'úti ra
yunzó'inopi, ivévaka: Tumúnekemo éneyea ne tapî'i,
mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

Jesus itukóvo xêne yonópoti xoko Itukó'oviti

14 Ina kixopâmaka Jesus ne íhikauhiko:

—Hákonoe aina kixe iséneu. Koeku kívivo
Itukó'oviti, kivápunumaka. ² Ako yumáxapu iháxakoku
kúveu ne óvoku Nzá'a. Eneponi hákoti koen'éye,
ákoní ínjapineye. Koati ngounákopinopitinoemo yó-
vokuya. ³ Mbihapáne, enepo ngausákapinapinenoe yó-
voku, ínamo ngayukápu veyómboneopinoe, maka
enepone ómboku, itúkapunemaka yópoku. ⁴ Yoko
yéxoanenoe ne xêne yonopâti.

⁵ Ina kixôa Túme:

—Unaém, ako véxa ne yenópoku. Ná'ikopo kixoâtiye
véxea ne xêne yonopâti?

⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Undíne itukóvo xêne yonópoti xoko Itukó'oviti.
Undínemaka itukóvo poéheve ne kaná'uti kixovókuti
íhae xokóyoke. Undínemaka itukóvo úkeaku ne in-
ámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo
simoâti ne Nzá'a enepomo hákoti itukovo njokóyoke
véko. ⁷ Eneponi yexánuxo, manímaka yexoâti ne Nzá'a.
Itea ukeátine kó'oyene, yexoâtinemo koane neíxoane-
noe —koéne.

⁸ Ina kixôa Filípi:

—Unaém, yéxakavea ne Yá'a, yane úhepetinemo
visóneu.

⁹ Ina kixopâmaka Jesus:

—Filipí, enóne óveam xepákukenoe, itea kóyeakone
âvoyea yéxanu? Enepone noixónuti, noíxoanemaka ne
Nzá'a. Na koeti: "Yéxakavea ne Yá'a" ké'ino? ¹⁰ Ako
yakútípoa anéyeyea Nzá'a njokóyoke koánemaka undi
xokóyoke? Enepora yunzó'inopinoe, haina ukeâti
njokóyoke itea xoko Nzá'a úkea, enepone anéyeti
njokóyoke. Énomone itukôa ne itukéti índuke.

¹¹ Yakútípoa anéyeyea Nzá'a njokóyoke, koánemaka
undi xokóyoke. Enepo hákotinoe kitípôa ra yûnzo,
konokoâtiko kitípinu vo'ókuke ne iyupánevoti índuke,
neíxoneno. ¹² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivéva-
ka: Enepone kutipónuti, itúkotimo itukéti kuteâti ne ín-
duke, epó'oxo anu'úkotimo hána'iko índuke ne ítu-
ke vo'oku aúngopeovonemo xoko Nzá'a. ¹³ Uhá koeti
koêkuti yépemone ya inzáke, indukínopetinoemo,

maka iháyu'ikakanane Nzá'a vo'oku índukeinopimo. ¹⁴Enepo áva yépepeme ya inzáke, indukínopeatimo —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus pahúkeamo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

¹⁵Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepo hákotinoe motovónu yokóvo, itikoâtinoemo ne mbáhoenopi. ¹⁶Embemínopitinoemo Nzá'a pahúkinopi po'i Koxunákopiti ingéneke ukeâti ya xokóyoke, ákotinemo ahíkuxeovopiku. ¹⁷Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kauhápu'ikoatimo ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Enepone xâne yara kúveu mêum ákoti éxa Itukó'oviti, ako omótova namúkea vo'oku ákoyea naíxa, koane ákoyeahikomaka éxa. Itea yéxoano, vo'oku ápeyeya xikóyoke koane ovo'ó koépitinoemo.

¹⁸—Ákomo kurí ínjapinoe kuteâti koeku moyénoti. Kóyeanoemo ngáyukopinovopinoe. ¹⁹Ákone ahíkapu ákoyeakunemo naíxanu ra xanéhiko yara kúveu mêum, itea neixóponutikomo. Epó'oxo vo'oku ámbepakomo, keánoemakamo. ²⁰Yaneko káxe, yexoâtinenoemo ápeyeya ne Nzá'a njokóyoke, koane yápeyinoe njokóyoke, ngoánemaka xikóyokenoe.

²¹—Enepone xâne exoâti ne mbáhoenoa itúkea koane itukoâti, koati énomone ako omotóvonu okóvo. Yoko enepone xâne ákoti omotóvonu okóvo, ákomakamo omótova okóvo Nzá'a. Ngoánemaka, ákomakamo omótova ongóvo, koane ngoutáta'ixinovativimo —kíxovokoxoane Jesus.

²²Ina kixôa Njûda, itea haína neko Njuda Iskarióti: —Namo kixoâtiye itúkeovo póhutine úti keútata'ixinovo, ákotimaka keútata'ixinapa ne xanéhiko yara kúveu mêum?

²³Ina yumopâ Jesus:

—Enepone xâne ákoti omotóvonu okóvo, itukoâtimo ne mbáhoenoa itúkea, yane ákomo omótova okóvo Nzá'a. Vitukoâtimo nóvoheixoku xokóyoke. ²⁴Enepone xâne puvónuti, ako ituka yúnzo nê'e. Yoko enepora emó'um kémone kó'oyene, haina ukeâti njokóyoke itea xoko Nzá'a úkea, enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum.

²⁵—Ngoyúhoinopeanenoe ra koekúti kó'oyene koêkuiko ámbeyea xepákukenoe, ²⁶itea enepone Koxunákopitinoe ingéneke, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, páhoemo Nzá'a itúkea índuke xepákukenoe, énomonemo ihíxaxopinoe uhá koeti koekúti, yoko huvo'óxopitinoemakamo puyákoponeova yokóvo ne uhá koeti yunzó'inopi.

²⁷—Mboréxopinoe hána'iti úhepeko asako yomíxone ákoti pepakéxapu iséneu, kuteâti koeku úhepeko asako omínjone ákoti pepakéxapu inzóneu. Enepone mbónepike, haina kuteâti pónepike ra kúveu mêum. Hákonoe aina kixe iséneu, koane hákonoe píke. ²⁸Kémoanenoe ne yunzó'inopimeku mbihópeanemo, koane ngáyukoapeovoikomo ngahá'inepeopi. Enepo itikápuxonoe ákoti omotóvonu okóvo, mani elokeâti yokóvo koeku aúngopeovomo xoko Nzá'a, vo'oku

énomone payasô ya undíke. ²⁹Éndo'okinopikeno kó'oyene koeku ávoyea simápu kaxéna, maka simapúne, yakútipoane. ³⁰Ákonemo áxu'ikene yúnzo'ixeopinoe vo'oku oránane ko'ítukeyea ne Satánae, enepone pahúkoti yara kúveu mêum. Yoko ako xunáko oúngeke nê'e, ³¹itea kó'inokenemoye ne vén-goku, motovâti éxea xanéhiko yara kúveu mêum ákoyea omótova ongóvo ne Nzá'a yoko índukea ne páhoenonu. Hingá, pihápane úti —kíxovokoxoane.

Éxetina Jesus ihókovoti koeku xuve úva

15 Ina kixovókoxoakomaka Jesus ne íhikau: —Hara ngoéneye koati únati xuve úva, kene Nzá'a itukóvo katarákoati. ²Uhá koeti káva'oya ákoti paréxa há'i, tetúkoa Nzá'a. Kene uhá koeti káva'o poréxoti há'i, kasása'ikoa motovâti xu'ínayeaxo há'i pôreu. ³Koati sesa'ípotine vo'oku emó'um ngoyúhoinopikenenoe. ⁴Kuteâti koeku káva'o xoko xúve, énomonemaka kónoko ké'iyineye njokóyoke. Yane ngoánemakamoye ya xikóyoke. Kuteâti ákoyea parexa há'i ne káva'o haxá koyeâti xúve, keánoemakama enepo ihexákinu.

⁵—Undíne itukóvo ne xuve úva, kene itínoe ne káva'ohiko. Enepone xâne koetíneye njokóyoke kuteâti koeku kávo'o xoko xúve, epó'oxo ngoánemakaye xokóyoke, enómo há'i pôreu. Vo'oku hákoti úndi xikóyoke, ákomo ítene itíki. ⁶Enepone xâne haxá koyeônuti, hanemo kixókononeye kuteâti kixókonoku káva'o ne tikóti tetoéti. Enepo movo'íne, ítxokonohiko ina kurikókono yúkuke oro'ókokonoti. ⁷Itea enepo yakoéneye njokóyoke kuteâti koeku káva'o xoko xúve, epó'oxo enepo aváheixa iséneuke ne emó'um, motovâtimo yépepi koêkuti yáha yépepi, yane kousókinovopitinoemo. ⁸Yoko hane kutí'inokoe iháyú'ikokono-timo ne Nzá'a enó'iyeamo únatinoe ítike, epó'oxo koati itínoemo ínzikau. ⁹Kuteâti koeku ákoyea omótovonu okóvo Nzá'a, énomonemaka koéneye ákoyea omótovopinoe ongóvo. Hako yahikúxivoa ne ákoyea omótovopinoe ongóvo. ¹⁰Enepo itikánoe ne mbáhoenopi itíki, yovóheixotimo ya ákoyea omótovopinoe ongóvo, kuteâtimaka ngíxoaku índukea ne páhoenonu Nzá'a koane óvonzeixea ya ákoyea omótovonu okóvo.

¹¹—Ngoyúhoinopeakenoe rá'a, ngaha'âti ápeyeya xikóyokenoe kuteâti ne eómbone, enepone úhepeko inzóneu, epó'oxo ngaha'âtimaka yupihovó kó'iyea nê'e xikóyoke. ¹²Hara mbáhoenopinoe itíki: Hákonoe motovókoko yokóvo kuteâtimaka ngixópikunoe ákoyea omótovopi ongóvo. ¹³Enepone ivokínovoti ínikonehiko, ako po'i seanákoti anu'úkoati. ¹⁴Itínoemo koati íningone enepomo itiká ne mbáhoenopi itíki. ¹⁵Ákonemo ínaxapeapinoe ovoxéti, vo'oku ako éxa ovoxéti ítukemo ne únae. Itea "íningone" ngixópinoe vo'oku énjokeopea ne uhá koeti ngámone xoko Nzá'a. ¹⁶Hainánoe íti noivókokoxonu, itea undíne noivókokopinoe koane mbahúkopinoe itíki índuke xapa xâne, ngaha'añnopitinoe enó'iyea únati ítike ákotinemo hunókoku. Yane uhá koeti koêkutimo yépe-

mone xoko Nzá'a ya inzáke, porexópeatimo. ¹⁷ Hara mbáhoenopinoe, ákoyea omótofovokoko yokóvo —kíxo-vokoxoane Jesus.

Koitóponovotimo kotíveti ne kutípoti Jesus

¹⁸ Ina kixovókokopaikomaka Jesus neko íhikau: —Enepo puvapínoe ne xâne yara kúveu mêmum ákoti êxa Itukó'oviti, puyákapanapa yokóvo itúkeovo ûndi púvo inúxoti ya itíke. ¹⁹ Eneponi yakútípaseahiko neko xâne, ákonihiko omótofovopinoe okóvo. Itea vo'oku ákoyea yakútípasea, koane vo'oku itíkivonoe noívon-goepone xapákukehiko, énomone puvínopinoe. ²⁰ Puyákapanapa yokóvo neko emó'uínombinoe yanekôyoke ngoyuhó'inopi ákoyea apáyaso ne ovoxéti yane únae. Koeku íngoitoponeokono kotíveti, kúteane-makamo kixékonoku. Koêkumaka kutípeokono emó'um, kutipókonotimakamo ne yemó'u. ²¹ Itukínopiatinoemo uhá koêti ra koekúti vo'oku itíkivonoe ínzikau, epó'oxo vo'oku ákoyea éxahiko ne Pahukónuti yara kúveu mêmum. ²² Eneponi hákoti nzímoo xapákuke, koane hákoti ngoyuhó'inoa emó'um, mani apêti pónexevoke yara koekúti, koane ákoni pahúnevo. Itea kó'oyene, ákone pónexevohiko. ²³ Koêkuti xâne puvónuti, koati puvotímaka Nzá'a. ²⁴ Eneponi hákoti indúko koekútihiko xapákuke kuteâti ne itukéti índuke, ákoni pahúnevo yara koekúti. Itea kó'oyene, haina pohúneti noixoâti neko koekútihiko índuke, itea koati puvónuti koane puvómaka Nzá'a. ²⁵ Kó'inokeneye, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e, enepone koêti: “Puvónuhiko ákoti évotikonuke” koêti.

²⁶ —Itea simané'e ne mbáhoenopimo ukeâti xoko Nzá'a, enepone Koxunákoati ne kutipónuti ingéneke, ngixínopikenoe, énomonemo koyuhónu. Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kouhápu'ikoati ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ²⁷ Keáne-noemaka, keyuhónutimakamo, vo'oku ukeátinekene inâ ndurixóvo ínzikaxea, xéneheixonune.

16 Ina kixovókokopamaka Jesus neko íhikau: —Enepo kó'inokeneye yunzó'inopi maka hákone kopoé'ako iséneu ne tiú'iti koekúti keno'ókotimo. ² Vo'oku kepúhikikonotinoemo íhikaxovoku hó'e xanéhiko, koane simóvotimo káxe pónexevokumoko itúkeovo koati itúkoti ítuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne koepékopiti, itínoe hokónuti. ³ Itea kixínoaken-emoye vo'oku ákoyea exa Nzá'a, koane vo'oku ákoyea-maka éxanu. ⁴ Éndo'okopineno kó'oyene koêkumoko ne koekúti maka simapúne kaxéna, puyákapanapaneno yokóvo éndo'okeopine. Ávoínoko énda'akapi yanekôyoke inâ hekonúnoe, vo'oku ámbeyeako xepákuke. ⁵ Itea kó'oyene, mbihópotinemo xokóyoke ne Pahukónuti yara kúveu mêmum. Yoko ako ápahuina xepákuke epemónuti yonómboku. ⁶ Itea vo'ókuke ra yunzó'inopinoe, yupíhovo ikáxu'iyeya yokóvo.

Itúkovo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

⁷ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Unatínemo xikóyoke mbihópeane, vo'oku enepo hákotimo mbi-hôpo, ákomo simápinoe ne Koxunákopitinoe ingéneke íhae xoko Itukó'oviti. Itea enepo mbihâpa, mbahukínopiatinemo. ⁸ Enepo simané'e, isukeátimo isóneu ne xanéhiko yara kúveu mêmum. Exókoatimo itúkeovo pahukóvoti, koane kónokea sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti, koane ápeyemakamo kaxena ipihóponopeti. ⁹ Exókoatihikomo itúkeovo pahukóvoti vo'oku ákoyea akútíponuhiko. ¹⁰ Exókoatihikomo kónokea sasá'ipea vo'oku mbihópeane xoko Nzá'a. Yane ákonemo neíxanunoe. ¹¹ Exókoatihikomo ápeyemo kaxena ipihóponopeti vo'oku kousókovone ipíhopenokonokemo ne Satánae, enepone pahúkoti xanéhiko yara kúveu mêmum.

¹² —Enó'iko ânja ngoyúhoinopeano, itea ákoni ítea kémi ongoyúhoinopeano kó'oyene. ¹³ Enepo simané'e ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kouhápu'ikoati ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, énomonemo mihe'óko iséneu yéxi koeku uhá koêti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Vo'oku ákomo itúkapu isoneú kíxone koyúho, itea enepone uhá koeti kámone xoko Itukó'oviti, énomonemo koyúho, epó'oxo koyuhó'inopeatinomakamo koêku ne koekútihiko keno'ókotikomo. ¹⁴ Kahaná'ikonutimo nê'e vo'oku veyoátimo ne apêti njokóyoke ínamo okoyúhopinopeano. ¹⁵ Uhá koeti ítuke Nzá'a, koatímaka índuke. Énomone ngixínopinomemeko véyemo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne íhíkavoti apêti njokóyoke, ínamo okoyúhopinopeano.

Ikaxúneti okovóti yoko elokékoti okovóti

¹⁶ —Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoe, itea ákomo áxu'ikene neixóponutikomakamo —kíxo-vokoxoane Jesus neko íhikau.

¹⁷ Yane ápe xapákuke neko íhikauhiko kixokókoti: —Kutimea kixó'eko ne yuhó'inovimeku, enepone koêti: “Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoe, itea ákomo áxu'ikene neixóponutikomakamo” koêti? yóko'o ne “Mbihópotinemo xoko Nzá'a” koêti. ¹⁸ Kutimea kíxo ne yuhómeku “Yé'exovone” koêti? Ako véxina visóneu —kixókokonehiko.

¹⁹ Yoko éxoane Jesus kahá'ayeahiko épemo'ikea vo'ókuke ne yúho. Hukínóvoti kíxea:

—Eneponi yunzómeku: “Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoe, itea ákomo áxu'ikene, neixóponutikomakamo” ngoémeku, haina yepemó'ikokotinoko vo'ókuke? ²⁰ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Iyeótinoemo, koati kotívetimo iséneu itea elóketimo okóvo ne xâne yara kúveu mêmum ákoti êxa Itukó'oviti. Ikaxútinoemo yokóvo, itea enepone ikáxu'ine yokóvo, sa'ír'okopovotimo ya hána'iti elókeko yokóvo. ²¹ Noixó íxea ne sêno ye'éxovotine ipúhikope xe'éxa. Ikáxu'i okóvo vo'oku símeovone koítopenovope kotíveti. Itea

ipuhíkone ne xe'éxa, ákone puyákanapa okóvo ne êno tiveko koêku. Poéhane êno hána'iti elókeko okóvo apê vo'oku ipúhikeane xe'éxa yara kúveu mêum.

²² Ênomonemakamo koéneye ikáxu'iyea yokóvo kó'oyene, itea kóyeaneo noínjopeopikonoe. Yane yupihovó koetínemo elókeko yokóvo. Yoko ákonemo itoâti veyópea.

²³ —Simapúne neko káxe, ákonemo yépemonuke. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Áva yépe-mone xoko Nzá'a ya inzáke, porexópeatimo. ²⁴ Tukú koeti kó'oyene, avo yépemone ya inzáke. Yépemano, vo'oku perexókonoatimo, maka yupihovó ákoene elókeko yokóvo —kíxovokoxoane Jesus.

Yuhu Jesus ikopóvo íhikauhiko

²⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus ne íhikau:

—Enepora yunzó'inopinomeku, ako ponó ínjinapea. Koati apêti ínzokinopeake. Itea harakénemo káxe ákoyeakunemo ingá'itukexa kuteâti ínzokinopeake-meku vo'oku ponó ngxoâtimo ngoyúhoinopeano koêku ne Nzá'a. ²⁶ Yaneko káxe, yépemotimo Nzá'a ya inzáke. Ákonemo itúkapu undíne epemínopinoe.

²⁷ Kó'inokenemoye vo'oku ákoyea omótovopinoe okóvo ne Nzá'a koeku ákoyea omótovonu yokóvo, koane vo'oku kitípi itúkeovo úngeakune xokóyoke. ²⁸ Xoko Nzá'a úngea koeku nzímea yara kúveu mêum. Kó'oyene imbuhíkopeatinemo ra kúveu mêum, koane mbihópotinemo xoko Nzá'a —kíxovokoxoane.

²⁹ Ina kixôa íhikauhiko:

—Kó'oyene, ínateoxo uhapú'inovi ne yiûho. Ákone itúkapu apêtike íhekoake. ³⁰ Kó'oyene, iyúseone yéxi uhá koeti koekúti. Ákone apásika epemó'ikopiti koêku. Ênomone kutípinopi úti itíkivo koati ukeâti xoko Itukó'oviti —kíxoanehiko íhikau.

³¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Kitípoaneoxo kó'oyene? ³² Harakéne ôra, yoko koati simóvotine kó'oyene itéhineyimo, péhutinoe yenópotimo yóvokuke. Kurí kixénutinoemo mbóhuxeovo. Itea haina mbohúxovoti vo'oku anéye Nzá'a njokóyoke. ³³ Kó'inokeneye ra yunzó'inopi, ngaha'aînopitinoe úhepeyea iséneu ingéneke. Kene yara kúveu mêum, vikotínoemo kotíveti koekúti, itea hákonoe píke vo'oku undíne itôa uhá koeti koekúti yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

Itúko orásaum ne Jesus

17 Uke'éxoane Jesus koyúhoyea ra koekútihiko, ina komômo vanúke. Hara kôe:

—Pai, simóvone ôra. Keúhapu'ika indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi Xí'íxa, motovâtimaka ihéyu'ikikonomo vo'ónguke. ² Koáhati ûndi peréxo éxea koeku uhá koeti xâne motovâti mboréxea apéyeati ákotinemo hunókoku xoko uhá koeti xâne pénenu kutípeonu.

³ Yoko enepone apéyeati ákotinemo hunókoku, énomone ne éxeopihiko itúkeovo póhutine íti itukóvo koati kaná'uti Itukó'oviti, ákoti po'ínu, koane éxeonumaka, undi Jesus Kristu, péhoe yara kúveu mêum.

⁴ Ngahána'ikopine koeku óveam yara kúveu mêum, ngousókoati ne itukéti péhoenonu indúkea. ⁵ Kó'oyene Pai, kuteâti koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti yanekóyoke ovo'íngo xikóyoke, tumúneke ápeyea ra mêum, peréxapanumaka ngó'iyeaneye koeku nzeópea xikóyoke.

⁶ —Éxopine ra hóyehohiko pénenu kutípeonu yara kúveu mêum, vo'oku ngoyúhoyeopi xapákuke. Aínovone ítike. Itíne porexónoa yoko kutípoanehiko ne yemó'u. ⁷ Kó'oyene, éxoanehiko kaná'uyeoxo itúkeovo ukeâti ya xikóyoke ne uhá koeti peréxonuke kutípeonu, ⁸ vo'oku ngoyúhoinoahiko yemó'u, námoem xikóyoke, yoko kutípoanehiko. Koati exoâtihiko itúkeovo xikóyoke úngea, epó'oxo kutípoahiko itúkeovo íti pahukónu yâyeke.

⁹ —Kó'oyene énomonehiko émbeminopi. Kene haína ne xâne ákoti exápi yara kúveu mêum émbemino, itea koati embemínoati ra xanéhiko pénenu kutípeonu vo'oku itúkeovo ítikenehiko. ¹⁰ Uhá koeti índuke, ítikene- emaka. Yoko uhá koeti ítike, índukenemaka, epó'oxo koati ngahaná'ikokonoti vo'ókukehiko râ'a. ¹¹ Kó'oyene imbuhíkopeatinemo ra kúveu mêum, itea enepohiko-râ'a, óvokuikonemo yâye yara kúveu mêum koeku mbihópeane xikóyoke. Iti sasá'iti Nzá'a, itíne okoyóni-nonoahiko ya xinákoke ne hóyehohiko pénenu kutípeonu, motovâti poéhapea vikéneke kuteâtimaka koeku poéhayeane úti. ¹² Koeku ámbeyea xapákuke ne pénenu kutípeonu, undíne koyonôa ya xinákoke. Ngóy-onoa maka hákone ikorókovo váhereke. Ênomone ákoino ápahuina yonópoti ipihóponovokutike xapákuke, ákoti itukápa neko póhuti itúkohevoti koeku hókeonu, enepone motovâti pahúkopeekonoya. Kó'inokeneye, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti ya yemó'uke. ¹³ Kó'oyene, mbihópotinemo xikóyoke, itea kó'inokeneye ra yúnzo kó'oyene koêkuiko ámbeyea yara kúveu mêum, motovâti yupíheovo hána'iko úhepeko isóneu ne ínzikauhiko, kuteâtimaka koêku ne úhepeko inzóneu. ¹⁴ Ngoyúhoinoanehiko yemó'u, yoko itúkovone púvonehiko xâne ákoti exápi yara kúveu mêum vo'oku ákoyea akútípaseahiko, kuteâtimaka ákoyea angútípaseahiko neko xâne. ¹⁵ Pai, haina embemópiti viyópi yara kúveu mêum ne kutipónutihiko, itea embemópiti kéyonoyihiko motovâti ákoyea íkarakapu váhereke, ¹⁶ vo'oku ako akútípaseahiko ne xâne yara kúveu mêum ákoti exápi, kuteâtimaka ákoyea angútípaseahiko. ¹⁷ Peréxahiko ne kutipónuti itúkeovo haxakínovoti ítike ya koeku hókeahiko ne kaná'uti kixovókuti íhae xikóyoke. Yoko yemó'u itukóvo ne kaná'uti kixovókuti. ¹⁸ Kuteâti pehúkinu yara kúveu mêum, mbahúkoamaka ra ínzikauhiko yara kúveu mêum. ¹⁹ Koati vo'ókukehiko, nzaxákinovo indúkea yahá'inonu motovâtimakamo itúkeovo haxakínovatihiko itúkea ne yahá'inoa.

²⁰ —Haina póhutinehiko râ'a émbemino, itea émbeminoamaka ne kutipónutikomo, ehóponomo yuhóhiko râ'a, ²¹ motovâti poéhapeanehiko vikéneke. Kuteâti koeku itíkivo póhutine njokóyoke Pai, koáne-maka ûndi xikóyoke, émbeminoamaka ne kutipónuti-

hiko poéhapeamo xoko ûti, motovâtimo kutípea xanéhiko ákoti exápi yara kúveu mêum itúkeovo îti pahukónu yâyeke. ²² Kuteâti peréxinu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, mboréxoanemaka ne ínzikauhiko kó'iyeaneye, motovâti poéhapeanehiko vikéneke kuteâti koeku poéhayeane ûti Pai, ²³ koeku ámbeyea xokóyokehiko, keánemaka njokóyoke. Yane ákomo iháxakexeakaka, itea uha-uhá koetímo poéhapeanehiko vikéneke, kutí'inokemo exoâti xanéhiko ákoti exápi yara kúveu mêum itúkeovo îti pahukónu yâyeke, koane exoâtimakamo ákoyea omótovahiko yokóvo kuteâti ákoyea omótovonu yokóvo.

²⁴ —Pai, ngahá'ainoahiko ne péneni kutípeonu óveahikomo njokóyoke, maka naíxanehiko peréxinu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. Koáhati ákoti omótovonu yokóvo ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra kúveu mêum. ²⁵ Pai, koati ponóvoti ne kixeku itíkivo. Ako éxapi ne xanéhiko yuixóvati ra kixovókuti yara kúveu mêum. Undíne exópi, koáne éxoamaka ra kutipónutihiko itúkeovo îti pahukónu yâyeke. ²⁶ Énjokoanehiko itukóvotiye ne îti, epó'oxo káxehiko keno'ókoti, kóyeakonemo énjokeahiko, maka aváne xokóyokehiko ne hána'iti ákoyea omótovo yokovo xâne, kuteâti ákoyea omótovonu yokóvo, epó'oxo maka ovo'ó ángoanehiko —koe orásauna Jesus.

Koeku Jesus namukókono ya Njetisémani

Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53

18 Uke'éxoane Jesus koyúhoyea neko koekútihiko, pihóne poixô'oke ne kali nótuvaka koéhati Sêdorom. Íhikauhiko xáne. Yoko ápe kali njârdim-ya. Énomone yóno ne Jesus yoko íhikauhiko. ² Kene Njûda, enepone itúkoheovoti koeku hókea Jesus, enepone kuríkotimo Jesus xoko xanéhiko puvâti, éxoá óvoku neko njârdim, vo'oku kóyekune yónea Jesus-ya koane íhikauhiko. ³ Ukeane pího ne Njûda yane njârdim porexókonoane ne húndaruhiko xané'eyea, koánemaka ne koyónotihiko hána'iti imokóvokuti. Yoko enepone xánenahiko, aínovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yoko farízeuhiko, enepone koati yuixóvoti hókea yútoe Muíse. Ako tópihiko kaúhupu'ikope oxéne ómonehiko, yoko isukópeti. ⁴ Yoko koati exoâti Jesus uhá koêti ne kixókonokumo, yane inuxó koene épemea itúkovokehiko. Hara kixovokoxoa:

—Kuti yopósikonoe?

⁵ Ina yumopâhiko:

—Jesus vopósiko, enepone íhae Nazâre.

—Undíneye —koéne ne Jesus.

Yoko ápe Njûda xapákuke, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti. ⁶ Ehá'axo “undíneye” kó'iyea ne Jesus, aúkopovohiko ikéne neko xanéhiko, xaneâtima-ka íkorohikeovo poké'eke. ⁷ Ina kayukópaikomaka Jesus kixovokoxea:

—Kutí'oxonoe yopósiko?

Ina yumopâhiko:

—Jesus íhae Nazâre.

⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ngixópinepepomeku itúkeovo ûndi ne yopósiu-noe. Ya koeku itúkeovo ûndi yopósikonoe, síkeaneikopo ra nza'ínehiko pihópea —kixovokoxoane.

⁹ Kó'inokeneye emó'u, motovâti kousokea neko yúho yanekóyoke, enepone koêti: “Pai, ako ápahuina évoem yane péneni kutípeonu” koêti.

¹⁰ Énomone yanê'e, hé kixoane Simaum Pêturu ne hána'iti pirítauna. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Koati éxopeke kêno neko ahinoêti koéhati Maúku etetúko.

¹¹ Itea hara kíxoá Jesus ne Pêturu:

—Hako kixeáneye. Keúnakapa mótokike ne hána'iti piríteuna. Ikítixati ákotimo vengâ ne kotívoti koekúti évekonukumo Nzá'a? —kixoane.

Jesus nonékuke Ána

¹² Yane namúkone Jesus ne húndaruhiko, koánemaka neko koati pahúkoti xapa húndaruhiko, koáne ne jûdeuhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, ina ika'áko-hiko Jesus. ¹³ Pono kixoanehiko xoko Ána inúxotike, enepone imóxuko Kaífa. Yoko Kaífa, énomone neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yaneko xoénae. ¹⁴ Yoko énomone ne Kaífa kixovókoxoa ne pahúkotihiko xapa jûdeu yanekóyoke motókeyea ápeyea póhuti hóyeno ivokínovoti ne xanéhiko.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.57-58; 26.69-70; Mk 14.53-54; 14.66-72; Lk 22.54-57

¹⁵ Yane pihóne ikéneke Jesus ne Simaum Pêturu, koánemaka ne po'i íhikau Jesus. Vo'oku itúkeovo éxone ne koati payásoti sasedóti neko po'i íhikau Jesus, xáne-na Simaum Pêturu, énomone úrukinova kíndanake óvoku neko koati payásoti sasedóti ikéneke Jesus.

¹⁶ Kene Pêturu, óvane meúkeke xe'ókuke pahapéti. Ina ipuhíkopomaka neko po'i íhikau Jesus, éxone ne koati payásoti sasedóti, ina epêmo ârunoe koyonoâti ne pahapéti yusíkea úrukeovomaka ne Pêturu. Yanê'e, úrukovone Pêturu ikéneke. ¹⁷ Yane hara kixo Pêturu neko seno ahinoêti koyónoti pahapéti:

—Haina îti po'ímaka íhikau ne hóyeno?

—Haina ûndi —kixoane Pêturu.

¹⁸ Yoko óxokuxonehiko yúku neko ahinoêti, koánehiko ne koyónoti hána'iti imokóvokuti, itúkutihiko onókovoku, vo'oku itúkeovo kásati yanekóyo. Yane onókoponovonemaka Pêturu xapákuke.

Koeku Jesus nonékuke ne koati payásoti sasedóti

Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Lk 22.66-71

¹⁹ Yane épemo'iko Jesus ne koati payásoti sasedóti koêku neko íhikauhiko yoko koêku ne íhikauvoti íhikaxone. ²⁰ Ina yumopâ Jesus:

—Uhá koeti inzíkaxo, xapákuke xâne óvom. Koati hána'itike imokóvokuti indúko ínzikaxoku, áko'o itukovo íhikaxovokuke hó'e xanéhiko, ho'úxovoku heú koeti jûdeu. Ako íhikauvoti njé'ono'oe. ²¹ Na koeti yépe-

mo'ikinonu? Hane yépema'ikahiko kamokénonuti, vo'oku é'exo kíxoahiko neko yûnzó inzíkaxoake —kíxoane.

²² Koyuhoâne Jesus nê'e, ápe póhuti xapákuke neko koyónotihiko hána'iti imokóvokuti ipusókoti Jesus. Hara kíxoá:

—Énomone kixókono yumópeokono ne koati payásoti sasedóti?

²³ Ina kixôa Jesus:

—Áva mbahúnevo, yéxakanaikopo. Kene hakô'o, ná'ikopo koeti isíkinonu? —kíxoane.

²⁴ Ina pahukópamaka Ána xoko Kaífa, enepone koati payásoti sasedóti. Yoko ina ikávo'uxovo ne Jesus píhea.

Koyuhópamaka Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62

²⁵ Yoko ixómoiko onokóvo ne Simaum Pêturu, apé kôe po'i kixopâti:

—Haina îti po'ímaka íhikau ne hóyeno?

—Haina ûndi —koéne.

²⁶ Yane apé koénemaka ahínoe koati payásoti sasedóti, iyéno neko mótorukeake kêno Pêturu. Hara kôe:

—Hainámeku îti noínjo njârdim-ke kehá'ineyi ne hóyeno?

²⁷ —Haina ûndi —kixópanemaka Pêturu.

Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneone tapí'i.

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5

²⁸ Yane ukopeâne óvokuke Kaífa, omópohiko Jesus xoko óvoku nâti, enepone óvokumaka natíxea. Yoko yuponii koetíne. Ako úrukaphiko tuti jûdeu pikoti ákoyea paréxakanahiko níkea xapa áyui Páskoa eneponi ikapítí'ikapu, anahíxapani neko xâne ákoti itukapu jûdeu. ²⁹ Yane ipúhikinoá Pilátu yúho'ixoponeahiko. Hara kíxovokoxoa:

—Kuti itukóvo váhere ítuke ra hóyeno yomínoakenoe yâye?

³⁰ Ina yumopâ tutíhiko jûdeu:

—Íkítixatini vomâti yâyeke ra hóyeno eneponi hákoti vévotikoake?

³¹ Ina kixovókokoxopamaka Pilátu:

—Yamápaikoponoe. Itínenoe exâ kíxoaku, koêkuti ínixene kuteâti páhoenopi hé'e.

Ina yumopâ jûdeuhiko:

—Itea haina úti motovâ koépekea xâne kuteâti mani nókone kíxea úti, páhoenovi ho'e úti kuteâti nókone kíxeokono ra hóyeno —kíxoanehiko.

³² Yoko kó'inokeneye, motovâti kousokeovo neko yuho Jesus koyúho yanekôyo kixoku ivókeovomo.

³³ Ina urúkópovomaka ovokútike ne Pilátu. Yane iháxikone Jesus, ina kixôa:

—Ítí'oxo natina jûdeuhiko?

³⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Koati ukeâti iséneuke kehá'ayi yéxi? áko'o kémone xapákuke xanéhiko koyuhoâti indúkeova, kutí'inoke yepemó'ikonuti —kíxoane.

³⁵ Ina yumopâ Pilátu:

—Haina undi jûdeu. Ako kalíhuina yuínjeovo koekúti kuteâti. Koati iyínoxapa jûdeu yoko tutíhiko sasedóti kurikóponopi njokóyoke. Kutí'ikopo itíko pehúnevo?

³⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Enepone nandíxea, haina kuteâti koeku natíxea xâne yara kúveu mêum. Eneponi akoéneye, mani kotixónuti ne ovoti njêrerekuke huvo'óxonuti nandíxea, maka hákoneni kixonúneye jûdeuhiko kuteâti ra kixónuku. Itea enepone nandíxea, haina kuteâti natíxea xâne yâye yara kúveu mêum.

³⁷ Ina kixôa Pilátu:

—Ítí'ikopo nâti?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhapu'ikoa indúkeova. Énomone imbúhikino yara kúveu mêum. Énomonemaka nzmíno yâyeke, motovâti ngoyúhoyea koêku ne kaná'uti kixovókuti. Yoko uhá koeti xâne kutipôati ra kaná'uti kixovókuti, énomone kutipôa ra emó'um —kíxoane Jesus.

³⁸ Ina kixôa Pilátu:

—Kutí'ikopo itukóvoye ne kaná'uti kixovókuti? —kíxoane.

Pahukókono kurúhuxeokono ne Jesus

Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25

Koyuhoâne Pilátu nê'e, ina aukópovomaka xoko jûdeuhiko meúkeke. Hara kíxovokoxoa:

—Ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno.

³⁹ Itea heú koeti xoénae ya kaxena yáyuinoe, kóyekune yépeminu nguríkopea póhuti iká'aeti. Kehá'aikopo nguríkopea ra netínanoe, itínoe jûdeu? —kíxovokoxoane.

⁴⁰ Itea heú koénehiko vaúkexopeamaka. Hara koe yúho vaúkexea:

—Ako vakáha'a kuríkopeokono nê'e. Hane kiríkapa, Mbarâba —koénehiko yúho.

Yoko enepone Mbarâba, koati apêti váhere ítuke iká'akinokonoke.

19 Yane pahúkoane Pilátu yehépoke'exeokono ne Jesus, ² ínamaka uhekéxinoá húndaruhiko

ka'aveti káva'o tikóti itukínoati kôroana ne Jesus, ina ipíhea tutíkuke. Itúkinoamaka harará'iti ípovo hamá koeti, kuteâti ípovo nâti, ³ koane ahí'okeovahiko koémoke'eyea. Hara koéhiko:

—Íháyu'ikakana ra natina jûdeu! —koéhiko, koáne-maka ipúsononeyeahiko.

⁴ Yane ipúhikopinoamaka Pilátu neko jûdeuhiko meúkeke, ina kixovókokoxoa:

—Ngopúhikinopeati ra hóyeno maka yéxanenoé ákoyea ápahuina íninjone váhere ítuke —kíxovokoxoane.

⁵ Yane ipúhikopinoamaka Jesus. Yoko ápe ne uhékeuti káva'o ka'aveti tikóti tutíkuke, kôroana, koáne ne harará'iti ípovo. Ina kixovókokoxoa Pilátu neko jûdeuhiko:

—Harâ'apo ra hóyeno —kíxovokoxoane.

⁶ Itea ehá'axo noixo Jesus ne tutíhiko sasedóti in-uxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne koyónotihiko hána'iti imokóvokuti, vaúkexonehiko. Hara koe yûho vaúkex-
ea:

—Kirúhuxa! Kirúhuxa! —kóyehiko.

Ina kixovókoxoa Pilátu:

—Itínenoe kuruhúxa vo'oku ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno.

⁷ Ina kixôa jûdeuhiko:

—Ápe Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti. Kuteâti íhikax-
eovike hó'e úti, konókoti koépekeokono ra hóyeno,
vo'oku koati itúkovi Xe'exa Itukó'oviti —kíxoanehiko.

⁸ Kameáne Pilátu neko yuhóhiko, yupihovó koéneoxo píkea. ⁹ Ina urúkopolomaka ovokútike, enepone óvokumaka natíxea, ina epemó'iko Jesus úkeaku, itea ako yumápa Jesus. ¹⁰ Ina kixôa Pilátu:

—Ako yimápanu? Ako yéxa ápeyeya njunáko mbahúkea kiríkopikono, áko'o kirúhuxikono?

¹¹ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoni xináko kíxinuneye enepone hákoti itukovo Itukó'oviti porexópea. Énomone itúkinovo koati há-
na'iti pahúnevo ne xâne kurikónuti xikóyoke
—kíxoane.

¹² Ukeâti neko ókoku ôra, opósikoa Pilátu kíxoaku kuríkopea ne Jesus, itea koati vaukétotíne ne jûdeuhiko. Hara koe yûho vaúkexea:

—Enepo kirikápa ra hóyeno, hainá'ikopo iti ínikone koati payásoti natina úti, enepone Sêza, vo'oku uhá koeti xâne koyúhote itúkeovo nâti, koati okópoti Sêza nê'e —koénehiko vaúkexea.

¹³ Kameáne Pilátu neko yuhóhiko, ina ómo Jesus meúkeke, ínamaka ivatáko yuhoíkovokutike xoko iháxoneti "Pavímentu". Kene ya ebaraíku, emó'u jûdeuhiko, Ngâbata koéha. ¹⁴ Yoko poéhaiko káxe ávoti tumúneke Páskoa, enepone áyui jûdeu ya hó'eke. Ye'éxovotíne-maka itumúkoti káxe yanekóyoke. Ina kixôa Pilátu neko jûdeuhiko:

—Harâ'a ra netínanoe —koéne.

¹⁵ Itea hara koe yuhóhiko vaúkexea:

—Képeka! Képeka! Kirúhuxa! —kóyehiko.

Ina kixovókoxoa Pilátu:

—Keha'aínnonutínoe mbahúkea kurúhuxeokono netínanoe?

Ina yumopâ tutíhiko sasedóti:

—Ako po'i natina úti ákoti itukapu Sêza —koénehiko.

¹⁶ Yane kurí'okoane Pilátu neko xâne motovâti kurúhuxeahiko.

Kuruhúxokono ne Jesus

Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43

¹⁷ Úkeane omohíko Jesus, koinó kixoti kurúhuna yonoti xokóyoke ne iháxoneti "Opepú'iti". Kene ya yuho jûdeu, Ngoûgota koéha.

¹⁸ Énomone kurúhuxokono Jesus yoko po'i pi'âti hóyeno xêrerekuke. Enepone kurúhuna Jesus, kukúkeke óvo. ¹⁹ Yoko ápe yútoe Pilátu ixupáxovoti tutíkuke ne kurúhuna Jesus. Hara kôe ne yutoétiya: "Je-
sus íhae Nazâre, natina jûdeuhiko" kôe. ²⁰ Êno jûdeu

yuhoíkoati neko yutoéti, vo'oku ákoyea ahika pitivóko neko kurúhuxokonoku Jesus. Yuhóke jûdeuhiko yutóx-eovo, koáne ya yuhóke rómanu, yoko ya yuhókemaka ngerêku. ²¹ Ina kixohíko Pilátu ne tutíhiko sasedóti in-uxínoti jûdeu hó'eke:

—Hako "natina jûdeu" kixêa ne yítoe, itea hara ákoe, "Koyuhoâne râ'a itúkeovo natina jûdeu" ákoe.

²² Ina yumopâ Pilátu:

—Enepone yúndoe, usóne. Ákonemo ípakapu —kíxo-
vokoxoane.

²³ Kuruhúxone Jesus neko húndaruhiko, haxákoahiko ípovo ya koaturu koêti. Póhutihiko húndaru, poéha íparaya. Ina apémaka po'ínu ípovo Je-
sus hamá koêti, ikó'itukeu opékuke po'i ípovo. Yoko ako úhe'o nê'e, herupí kôa. ²⁴ Yane hara kixókoko ne húndaruhiko:

—Yusikóne ákoyea kávarerea úti râ'a, itea kuríkavo úti komomâti úti itukoâtimo —kixókokone.

Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Haxákokoa ne ímbovo, ina kurikóhiko, komomâti itukoâtimo ne po'i ímbovo" koêti.

Sâramu 22.18

Yoko koati énomone kixínoaneye húndaruhiko.

²⁵ Hevékuke ne kurúhu, ápe eno Jesus; yoko po'i êno; koánemaka Mâriya, enepone yeno Kolópa; yókomaka Mariya Mandâlena. ²⁶ Noixoâne Jesus neko êno, yóko'omaka ne po'i íhikau ákoti omotóva okóvo xêr-
erekuke, hara kixo êno:

—Kutí íxepane xi'íxa râ'a —kíxoane.

²⁷ Kúteanemaka yuhó'inoa Jesus neko íhikau:

—Kutí íxepane mémaina —kíxoane.

Ukeátine yaneko káxe, omópone Mâriya neko íhikau Jesus óvokuke katarákopati.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49

²⁸ Exoâne Jesus kousokeovone uhá koêti ne nókone kousokeovo xokóyoke, hara koéne:

—Epékonuti úne —koéne.

Yane koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koyuhoâti kó'iyeanemoye.

²⁹ Yoko ápe íhaku ekâtiya puhí koati viyum-hí koêti. Ina apê kalaká'ikoponoti esponja yane víyum, ika'ákoa kirípuhike mayane étakati iháxoneti isôpo, ina ipíhoa pahákuke Jesus, iyúkoati. ³⁰ Enovâne Jesus neko víyum, hara kôe:

—Únzexone uhá koeti nóngone indúkea —koéne.

Yane nonoo koéne, íhunokoane ne omíxone, ivókovone.

Yuvorókea húndaru xêrere ne Jesus

³¹ Yoko puvâti jûdeuhiko óvoheixeamo kuruhúke ya sâputu ne kurúhuxonehiko vo'oku itúkeovo kóyuseovopene áyui, koáne vo'oku itúkeovo koati téy-
onehiko neko sâputu ye'ékotíne úrukeovo. Ene épemi-
nohiko Pilátu pahúkea kehokeâti pukúna neko ku-
ruhúxovotihiko, hopenóxoati ivókeovohiko motovâti

veyópeovo kuruhúke tumúneke ne ayuíti. ³² Yane pihónehiko ne húndaru kéhokexoponea pukúna ha'ínehiko Jesus kurúhuxeokono, enepone inúxoti koánemaka ne po'ínu. ³³ Itea koeku símea xoko Jesus, noixoâne ivókeovone, ákone kixoaku. ³⁴ Itea ápe póhuti húndaru yuvorókeati xêrere ya suíke. Yane ipúhikone íti yoko úne.

³⁵ Enepeone noixoâti ra koekúti, énomonemaka koyuhópa yarâ'a. Yoko koati kaná'uti ne yúho. Éxoá yutoxínoati râ'a itúkeovo koati kaná'uti yúho, kutí'inoke motovátimaka kitípinoe. ³⁶ Enepeone kixínokonokeneye Jesus, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: "Ákomo ápahuina ôpe ekehókoti" koéti. ³⁷ Koane hara koémaka po'íke: "Noixoâtimo ne yúvoroe" koémaka.

Ekoxókonone Jesus

Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56

³⁸ Ikénepoke neko koekútihiho, pihóne xoko Pilátu ne Yúse, enepone íhae pitivóko koéhati Arimáteya epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke. Yoko koati íhikaumaka Jesus neko Yúse, itea he'ono'ú koéti itúkeova vo'oku píkea po'ínuhiko júdeu. Poréxoá Pilátu itúkea kuteâti épemone. Yane pihóne ne Yúse veyóponea muyo Jesus kuruhúke. ³⁹ Yoko Nikôdemu xáne, enepone yuhó'ixoponoti Jesus ya yóti yanekôyoke. Ápe êno xêru, alôe anahíxovoti mîra, ómone ne Nikôdemu, óvo'okope Jesus. Yoko ináko neko xêru, anêko kuteâti tirintai sinku koeti kílu ovâti. ⁴⁰ Yane veyóponehiko muyo Jesus kuruhúke, ina aupíxoahiko ya ipovóti ovóheovoti xêru, kuteâti kixoaku júdeuhiko enepo apê ivokóvoti xapákuke. ⁴¹ Yoko yaneko óvoku Jesus kurúhuxeokono, ápe njârdim. Ápemaka uhôro kehoéti mopoíke, inámatiko ekóxononoku ivokóvoti ávoti ekoxóvoti. ⁴² Énomone iyónopahiko neko muyo Jesus vo'oku ákoyea ahíka, koane iyóvotinehiko okóvo vo'oku itúkeovo kóyuseovopene júdeuhiko vo'oku áyui.

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12

20 Yaneko yúponipe lúmingu hahá'iko, pihóne ne Mariya Mandâlena xoko ekóxononoku Jesus. Simonéya, noixoane ahíkuxeokonone neko mopôdi exeoâti ne uhôro yane ekóxononoku Jesus. ² Yane ehákopovo xoko Simaum Pêturu, koánemaka xokóyoke neko po'í íhikau Jesus, enepone ákoti omotóva okóvo Jesus. Hara kixóponoa:

—Veyópokonone muyo Vúnae yane ekóxononoku. Ako véxa iyónopokonoku —kixoane Mâriya.

³ Úkeane pího ne Pêturu koánemaka neko po'í íhikau Jesus xoko ekóxononoku. ⁴ Xané kixókohiko ehákeovo neko pi'âti, itea xuxapáneoxo ya Pêturu neko po'í íhikau Jesus. Inuxó koéne nê'e símeaya. ⁵ Ina yupunínikovo komomâ kúveuke. Tokononé koane úke ne ipovóti líyum, itea ako úrukupú uhorókuke.

⁶ Oko'ikené kixoane Simaum Pêturu símea, yane urukú koáne. Noixoane ne ipovótiya, ⁷ koánemaka neko léhu

aúnone Jesus, itea haxá kóye óvoku, ako ánahixapa neko po'ínuhiko ipovóti aúpi. ⁸ Yane úrukovanemaka po'í íhikau Jesus, enepone inuxó koeti símeaya. Noixoâne, kutípoane exépukopeane Jesus. ⁹ Yoko tukú koéti neko ókoku ôra, avo éxinahiko isóneu neko yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koyúhoti kónokea exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ¹⁰ Yane káyhikopovone neko pi'âti íhikau Jesus óvokuke.

Kautáta'ixopinovo Mariya Mandâlena ne Jesus

Mt 28.9-10; Mk 16.9-11

¹¹ Koeku pihópea neko pi'âti, óvaikone ne Mâriya ixómoyea íyo xe'ókuke ne uhôro ekóxononoku Jesus. Koeku íyoyea koane yupúninikeovo komómoyea kúveuke. ¹² Yane tokononé koane úke ne pi'âti ánju íhae vanúke, ovoxé Itukó'oviti, ainóvoti hopú'iti ípovo. Vataká kóye xoko óvine muyo Jesus, poéha tutíkuke, poéhamaka hevékuke. ¹³ Ina kixohíko Mâriya:

—Senó, na koeti íyeino?

Ina yumopâ Mâriya:

—Omopókonotine mûyo ne Únaem. Akó'oti enjá iyónopokonoku —kixoane.

¹⁴ Uke'éxoane Mâriya koyúhoyea nê'e, ina na'akénexovo. Yane noíxone Jesus xe'ó koyéti itea ako éxapana.

¹⁵ Ina kixôa Jesus:

—Senó, na koeti íyeino? Kuti yopósiko?

Yoko ikútixati Mâriya koyonoâti ne njârdim. Hukínóvoti kíxea:

—Unaém, itukapu íti veyopêa mûyo, yokóyuhoinonoa iméponoaku maka veyámbanane —kixoane.

¹⁶ Yane ina íháxoá Jesus:

—Mariyá —kixoane.

Ná'akene koéne ne Mâriya, ina kixo Jesus ya emó'uke júdeu:

—Raboní! —kixoane. (Yoko "íhíkaxoti" koéti ne rabôni koéti.)

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Hako nemu'ókoku, vo'oku ávoyea mbihápa xoko Nzá'a, itea píhe xoko ínzikauhiko, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko. Yéta'akapanahiko mbihópeanemo xoko Itukó'oviti Nzá'a yoko Yá'anoemaka, enepone Únaem yoko Yúnaemaka —kixoane.

¹⁸ Yane ponó koépeone ne Mariya Mandâlena xoko íhikauhiko Jesus.

—Noínjopane ne Vúnae —kíxovokoxoane.

Ina koyuhópinoahikomaka neko yuho Jesus.

Kautáta'ixopinova Jesus ne íhikauhiko

Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49

¹⁹ Énomone yaneko lúmingu ya kíyo'i káxe, exo'íkené koyépoti neko íhikauhiko Jesus yane ovokúti óvoheixoku, vo'oku píkea tutíhiko júdeu. Yane apé koene Jesus xapákuke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxovokoxoane.

²⁰ Yuhoíkoane, ina exókoa ne vô'u koáne ne xêrere. Yupihovó koépeone elókepea okóvo ne íhikauhiko noixópane ne Vúnae. ²¹ Ina kixovókopamaka Jesus:

—Aúhepeponoe iséneu. Kuteâti kixónuku Nzá'a pahúkeonu yara kúveu mêm, énomonemaka ngixópineye —kíxovokoxoane.

²² Uke'éxoane koyúhoyea nê'e, ina api'ókexoahiko koane kíxovokoxoamaka:

—Nemúkanoe ra Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

²³ Enepone xâne yéxokoake itúyopea pahúnevo koeku kutípeonu, koati ituyôpotinemo pahúnevo. Kene ne xâne yéxokoake ákoyea itúyapa pahúnevo vo'oku ákoyea akútíponu, koati ákotimo veyapápu pahúnevo nê'e —kíxovokoxoane.

Jesus yoko Túme

²⁴ Yoko póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, enepone Túme íhauti Hapáparu, áko'o yaneko apé koepóne Jesus xapákukehiko. ²⁵ Ina kixo Túme ne po'ínuhiko íhikau Jesus:

—Noíxopane úti ne Vúnae!

Yane hara koe Túme:

—Enepomo hákoti noinjêa ne ike perêku vo'ókuke, koane hákotimo mbirukôa, koane hákotimakamo imbiho vô'um xêrerekuke, ákomo kalíhuina ngutípea —koéne.

²⁶ Poéhapoane lûmingu ikénepoke, ho'uxoké koyépotihikomaka ne íhikau Jesus, koánemaka ne Túme xapákuke, exexo'ikené koyêtihiko. Yane apé koéponemaka Jesus xapákuke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxovokoxoane.

²⁷ Yane tumuné koéne kixo Túme:

—Píríka ra vô'um maka neíxane koêku, koane ípiheamaka ra veô'u njêrereke. Hákone itikovo xâne ákoti akutípo, itea itíkapu kutípoti —kíxoane.

²⁸ Ina kixôa Túme:

—Íti Únaem, íti ne koati kaná'uti Itukó'oviti —kíxoane.

²⁹ Ina kixopâmaka Jesus:

—Koati kitipónuti vo'oku neíxinu, itea enepone xâne kutipónuti ákoti naixánu, koati únatimo koêku nê'e —kíxoane.

Yutóxinovoke ra koyuhópeti

³⁰ Koati kaná'uti enó'iyea po'ínuhiko iyupánevoti ítuke Jesus, noíxone íhikauhiko ákoti yutaxápu yara koyuhópetike. ³¹ Itea kutí'inoke yutoxóvoti rá'a, koati kaha'aínopiti kitípinoe Jesus itúkeovaxo ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti. Epó'oxo vo'oku kitípi, ike'íparaxokonotimo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

Kautáta'ixopinova Jesus ne seti koeti íhikau

21 Ikénepoke neko koekúti, kaútata'ixopinovamaka Jesus neko íhikauhiko xe'ókuke ne mar, enepone koéhati Tibêriyade. Hara kôe kixoku koêku.

² Kaha'iné kíxoixokoko ne Simaum Pêturu; Túme, enepone íhauti Hapáparu; Natanâe ukeâti Kána, pitivóko ya Ngálíleya; koánemaka neko xé'ahiko Nze-

bêdeu; yoko po'i pi'âti íhikau Jesus. ³ Ina kixo ha'ínehiko ne Simaum Pêturu:

—Numínguxotiko.

Ina kixohíko Simaum Pêturu ne ha'ínehiko:

—Pihotímaka úti ikínike —koénehiko.

Úkeane pihohíko. Ivu'í kixone kali hána'iti vatékene numíkuxoponoti, itea ako ápahuina êho yaneko yóti.

⁴ Yuponíne, ápene Jesus xe'ókuke neko úne, itea ako éxapana íhikauhiko. ⁵ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Ápenoe yêho?

—Áko'o —koénehiko.

⁶ Ina kixovókoxxopamaka Jesus:

—Kíríka éxopeke vetékene ne nímikuxope. Apêtimo yehóya —kíxovokoxoane.

Yane itúkeanehiko ne yuhó'inoa. Yane ákone íta mikúkoxxoa ne nímikuxope vo'oku yupíheovo êno hoéya. ⁷ Ina kixo Simaum Pêturu ne po'ínu íhikau Jesus, enepone ákoti omotóva okóvo Jesus:

—Vúnae nê'e! —kíxoane.

Kamoáne Simaum Pêturu itúkeovo Vúnae, itúkopone ípovo. Koáhati veyoâti koeku númikuxoea, yane kurino'é koene úne araúkotine. ⁸ Itea ivu'í kixopo vatékene ne po'ínuhiko íhikau koáne mikúkopea ne nímikuxope puhí koeti hôe, koáhati ákoti ahikâ ne poké'e xe'ókuke neko úne, kuteâtímea póhuti séndu méturu kíxoaku.

⁹ Evesékoxxoanehiko vatékene xe'ókuke neko úne, noíxonehiko uhahá'ixoti xorómonikeya koane hôe oúkeke. Yoko ápemaka pâum. ¹⁰ Ina kôe ne Jesus:

—Yamínanane kalihú koêti ne hôe némoenoemeku —koéne.

¹¹ Yane úrukopova Simaum Pêturu ne vatéke ina mikúkopa movó'itike ne nímikuxope puhí-puhí koati hána'itinoe hôe. Ápe póhuti séndu sinkoentai terei koeti hôe ovâti ne nímikuxope, itea kóyeane ákoyea ekétakexa upánini ákoyea yumáxxapu. ¹² Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Yókone, níké'evonoe —kíxovokoxoane.

Yoko ako ápahuina xapákuke neko íhikauhiko mapíkóvati épemo'ikea itukóvotiye, vo'oku éxanehiko itúkeovo Vúnae. ¹³ Yane veyóponoa Jesus ne pâum ina porekéxxoahiko. Kúteanemaka kíxoaku ne hôe.

¹⁴ Yoko mopó'apene kaútata'ixopinova Jesus ne íhikauhiko ike exépukopine ukópea xapa ivokóvoti.

Jesus yoko Pêturu

¹⁵ Uke'éxonehiko níkea, ina kixôa Jesus ne Simaum Pêturu:

—Simaúm, xe'a Xuâum, itíne yupihóvo ákoyea omótoyonu okóvo yara po'ínuhiko?

Ina yumopâ Pêturu:

—Êm Unaém, yéxxoa ákoyea omótoyopi ongóvo.

Ina kixopâmaka Jesus:

—Yokóyonoakopo ne ngátarae, enepone kutí ngíxone inámatiko su'úso konókoti katarákoati —kíxoane.

¹⁶ Yane káyukoa Jesus yuhó'inoa, yoko pí'apene. Hara kíxxoa:

—Simaúm, xe'a Xuâum, ako omótoyonu yokóvo?

Ina yumopâ Pêturu:

—Êm Unaém, yéxoá ákoyea omótovopi ongóvo —kíxoane.

—Kétarakaikopo ne ngátarae, enepohikone hokónuti, enepone kutí ngíxone su'ûso konókoti inuxínoati —kíxoane Jesus.

¹⁷ Ina kixopâ'ikomaka Jesus:

—Simaúm, xe'a Xuâum, ako omótovonu yokóvo? —kixópanemaka, yoko mopó'apene épemo'ikoa.

Yane isone'ekovó koéne ne Pêturu vo'oku mopó'ayeane épemo'ikoa Jesus ákoyea omótova okóvo. Ina yumopâ Pêturu:

—Unaém, yéxoá uhá koeti koekúti. Yéxoá ákoyea omótovopi ongóvo.

Ina kixopâmaka Jesus:

—Yokóyonoakopo ne ngátarae, enepohikone hokónuti. ¹⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Itikóvoiko homoêhou, itíne exópo koêku. Keunákovó nóvo, itíkone heô'e, yane pihetíne ya koêkuti yâha yéni. Itea yikatíxane, yeherúkotimo veô'u, itea po'imo xâne itukínopi ikéno'e iyonópiti xokóyoke ne ákoti yakahá'a —kíxoane.

¹⁹ Yoko kó'inokeneye yûho ne Jesus, exókoti Pêturu kixókumo ivókeovo, kutí'inokemo kahaná'ikokonoti Itukó'oviti. Ikénepoke neko yûho, "Hekánu" kixópone-maka Pêturu ne Jesus.

²⁰ Ina na'akénexovo ne Pêturu, yane noíxone po'i íhikau Jesus hokoâti, ákoti omótova okóvo Jesus. Énomonemaka neko isú'okovoti xa'a Jesus nikohíko, yaneko epemó'ikoamaka itukóvotiye neko itûko-heovoti, enepone kuríkotimo Jesus xoko xanéhiko pu-vâti. ²¹ Noixoâne Pêturu nekôyo, hara kixo Jesus:

—Kene râ'a, namo kó'eye?

²² Ina yumopâ Jesus:

—Enepo angahá'a ákoyeamo ivákapu râ'a tukú koeti ngáyukopovope, undíne exôa koêku. Kene íti, hara yíxapu hékinu —kíxoane.

²³ Hukínóvoti itáhineheyeane neko yuhôti xapákuke neko kutípotihiko Jesus ákoyeamo ivákapu neko íhikau. Itea ako okóyuhua Jesus ákoyeamo ivákapu. Puhu "Angahá'a ákoyeamo ivákapu râ'a tukú koeti ngáyukopovope, undíne exôa koêku" puhu koêti.

²⁴ Yoko koati undíne ra íhikau Jesus noixoâti, koyuhoâti, koane yutoxoâti uhá koêti ra koekútihiko. Epó'oxo véxoá itúkeovo kaná'uti emo'úti râ'a.

²⁵ Enó'iko po'ínuhiko koekúti ítuke Jesus. Eneponi uha-uhá akôe yutóxeovo pohú puhu koêti, kutí'inonu ákoni omótova êno koyuhópeti ya uhá koêti ra kúveu mêm.

Hunókokune.

Átu

Enepora koyuhópeti koéhati Átu, Lúka yutoxôa. Ápe ne inúxoti yútoe Lúka koyúhoti koeku Jesus koáne ne inámati ihíkavoti omínovike enepo símo ne Jesus yara kúveu mêum. Kene yara Átu, yutóxoá Lúka koêku neko ihikauhiko Jesus ya Njeruzálem kúxoixeahiko evésekeamo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, enepone porexoâtimo xunakóti koyúhoyea xapa xâne ne inámati ihíkavoti omone Jesus. Yoko áko'one ne Jesus yara poké'e, pihópone vanúkeke. Anêko xoko kapitulu 2 koyuhó'yieati koêku enepo inâ eveséko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó kó'yiea ne kutípotihiko Jesus.

Enepone inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, tumúne yóno ukóponea yanekôyoke vo'ókuke xunáko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke ne kutípotihiko Jesus. Inúxotike, ya Njeruzálem óvo koyúhoyeovo, ina ukopóno xapa íhae Samâriya. Yanê'e ukópono xapákuke uhá koeti po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu. Vo'oku haina pohúneti jûdeu simíno ne Jesus, itea simínotimaka uhá koeti xâne yara kúveu mêum.

Yoko "Atos dos Apóstolos" íhaxeokono ne yútoe Lúka ya purútuyeke vo'oku so'íxeovo uhé'ekotinoe kixoku itúkeovo ne ihikauhiko Jesus ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kuteâti koíteovo ka'aríneti. Éxokovimaka kixoku íteova xâne ne xunako Satánae motovâti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke.

Tûri

1 Xoko inúxoti koyuhópeti yúndoenopi Teofilú, uhá ngíxoane ngayúmakinopea koêku ne turi ítuke Jesus, koánemaka ne ihíkavoti íhikaxoke xanéhiko ² tukú koêti yaneko káxe aukópovone ne Jesus ya vanúkeke. Yoko tumúneke pihópea, koyúhoinoane ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ítukexeakemo ne hóyenhiko noívokoe, enepohikone ápostulu, páhoe koyúhoyea emó'u. ³ Énomonehikomaka kouúta-ta'ixopinovo exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti ikénepoke koítoponeovo kotíveti ya kuruhúke. Ako tópi kíxoaku kouúta-ta'ixopinova, exókoati kaná'uko ne exépukopeane, ákoinoke ápahuina xâne motovâti koyúhoyea ákoyea akána'u. Vo'oku kúveu koarenta koeti káxe, kouúta-ta'ixopinova Jesus neko ihikauhiko, koane koyúhoinoa koêku ne kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne. ⁴ Yaneko kaha'íneakohiko Jesus ne íhikau, íxíko'okoahiko ákoyea ipúhikeahiko Njeruzálem koane kúxoixea ne páhoenoamo Ha'a úti íhae vanúke, kuteâti yuho Itukó'oviti, enepone koati emo'úti nóvo ápeyemo. ⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

Énomonemaka kuteâti yunzó'inopinove yanekôyoke. Vo'oku koati kaná'uti itúkeovo úne áhikea xâne ne Xuâum, itea harakene káxe epó'oxo yé'exovone, yahíkokonotinoemo hañnati ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Pihôpo Jesus vanúkeke

Mk 16.19; Lk 24.50-51

⁶ Koeku ho'úxeovohiko neko íhikau, hara kixóhiko Jesus:

—Unaém, énomonemeamo yara koeku kó'oyene peréximo itúkeovo úti, uti íhae Izarâe, pahukópo yara poké'exa úti? —kíxoanehiko.

⁷ Ina yumopâ Jesus:

—Ako okónokoa yéxinoe ápeyeakumo ne koekúti kuteâti, koane kaxénaxeakemo Yá'a íhae vanúke, vo'oku poéhane exôa koéku ápepemo. ⁸ Itea nemukoâtimo xunakóti enepo evesékane xikóyokenoe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yane keyuhoâtinoemo xapa xâne kaná'uko ra koekúti neíxoneno njokóyoke. Keyuhoâtinoemo yâye ya Njeruzálem, koáne ya uhá koeti Njúdeya yoko Samâriya, koánemaka ya uhá koêti ra kúveu mêum —kíxovokoxoane.

⁹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea nê'e, yane pihópone vanúkeke koeku ixómoyea komóma íhikauhiko. Yane koomomo kíxoixoahiko tukú koeti onómekopeovo xapa kapási. Ehane ako ínixahiko. ¹⁰ Koeku pono-ponó kíxoixea úke ne íhikauhiko vanúke koeku pihópea Jesus, apé koene pi'âti kutí koeti hóyeno, hóhopu koyêti-hiko ípovo xêrerekuke neko íhikauhiko Jesus.

¹¹ Hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe hóyeno íhae Ngalíleya, na koeti ixómoino kemomo vanúke? Enepone Jesus, neíke'euponoe kó'oyene pihópea vanúkeke, aukópovotimo kuteâti kíxeaku neíke'exopi —kíxovokoxoane.

Íhikauhiko Jesus ya Njeruzálem

¹² Énomone yanê'e, aúhikopovone ya Njeruzálem ne íhikau Jesus ukopeâti xoko kali mopôí iháxoneti Olívera. Enepone mopôí, ako ahika Njeruzálem, kuteâti póhuti kílomituru kíxoaku. ¹³ Seopóne pitivókoke, ina alu'ókopo sôparatuke yane ovokúti óvoku. Harâ'a íháhiko neko ho'uxóvoti: Pêturu; Xuâum; Teâku; Ándere; Filípi; Túme; Mbatulúmeu; Máteu; Teâku, enepone xé'a Áfeu; Símaum íháxoneti Nzelóti; yoko Njúda, enepone xé'a Teâku. ¹⁴ Yoko póhutine yónoku isóneuhiko yuíxeovo itúkea orásaum ho'uxoké koêti, koánemaka ne senóhikoya. Yoko ápe Mâriya,

eno Jesus xapákuke neko senóhiko, koane ápemaka ne ameno Jesus.

Noivókokoxono Mátiya

¹⁵ Yaneko káxehiko exépuko ne Pêturu koyúhoyea nonékuke ne po'ínuhiko kutípoti Jesus. Yoko itópono kuteâti séntui vinti koeti xâne neko ho'uxóvotihiko. Ina kixovókokoxa Pêturu:

¹⁶ —Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati konokoâti tokópeovo ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koeku Njûda, enepone inuxínoti ika'ákotihiko Jesus. Énomone neko yuho Ndávi mekúke, kóuhapu'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti tumúneke símeovo kaxéna. ¹⁷ Vo'oku enepone Njûda, koati ha'ine úti ikéneke Jesus yanekóyoke. Itúkoamaka kuteâti ne vítuke —kíxovokoxoane.

¹⁸ (Yoko ápe poké'e vaneúti yane tiúketi námoe Njûda, ésa'i kuríkea Jesus xoko xanéhiko puvâti. Énomone óvo koépekopeovo ne Njûda kopuhókopovo. Pixeké koe hûra ikorókovo. Homuxó koe ásurupi poké'eke. ¹⁹ Eyékokoxahiko uhá koeti ko'óvokuti ya Njeruzálem neko koekúti. Énomone kutí'inoke iháxokonoti Asêudama neko poké'e ya emó'ukehiko. Yoko "Poké'e óvokovoku íti" koêti neko emo'úti.)

²⁰ Ina koe'íkomaka ne Pêturu:
—Koati kuteâti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti ya Sâramu, enepone koêti:
"Itúkapu ovokú'ikeneti neko óvoku, epó'oxo hákonemo ko'óvokutiya" kôe.

Sâramu 69.25

Ina koemáka:
"Enepe itukéti ítuke, paréxakana po'i xâne ahe'ókopati" koêti.

Sâramu 109.8

²¹ —Konókoti ápeyea po'i ha'ine úti ahe'ókopati. Yusikóne noivokoxea úti xapákuke ra xanéheixoviti apé'iko Vúnae Jesus xapákuke úti, ²² ukeátine yaneko kaxena áhikea Xuaum Mbátita, tukú koêti neko káxe noíke'exopeaku úti pihópea vanúkeke. Énomonemo kaha'ínevi koyúhoyea úti xapa xâne exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²³ Ina noivókokoxono pi'âti hóyeno. Enepe inúxoti, Yûse koéha. Mbarasâpa íhaxeekonomaka. Yoko Njústu itukóvo po'i íhaxeokonokemaka. Ina keno'óko koéhati Mátiya. ²⁴ Yane itúkohiko orásauum uhá koêti neko kutípoti Jesus. Hara koe épemone xoko Itukó'oviti:

—Unaém, iti éxoti isóneu uhá koeti xâne, yéxakavea ne neívokoe yara pi'âti hóyeno, ²⁵ motovâtimo áhe'okopea Njûda koane kahá'ineyeovi yara itukéti pénevi vitúkea, uti péhoe koyúhoyea yemó'u. Vo'oku kuríkopane Njûda ra itukéti. Kó'oyene pihópone xoko ímetokenaxoake yonópea —koe orásauum.

²⁶ Ina kurikóhiko, noixoâti iríkovoku ne noivokoxope. Xoko Mátiya iríkovo. Yane itúkopovone ha'ínehiko ne unze koeti ápostulu.

Evesékone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

Át 4.31

² Simoné'e ne kaxena áyui jûdeuhiko ya hó'eke, enepone iháxoneti Pentekósti, poéhane ho'úxo-vokuhiko uhá koêti neko hokoti Jesus. ² Yane apé koéne kutí koeti emo'u xúnati ihunóvoti ukeâti vanúke. Uha-uhá kíxoa kúveu neko ovokúti óvoheixoku. ³ Yane apé koénemaka kutí koeti kálíhunoe irúmene yúku kuteâti koeku nenêti, yoneâti tutíkuke póhutihiko koxé'u neko xâne. Koati ovo'ó koatíne. ⁴ Yane koâti xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko póhutihiko neko xâne, koane turíxeovone koyúhoyeahiko inámati yuhóti ákoti itukapu éxone, kuteâti kíxoaku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ikó'iparaxea póhutihiko koyúhoyea.

⁵ Yoko ápe ya Njeruzálem jûdeuhiko teyoti Itukó'oviti ukeâti uhá koeti po'íkehiko poké'e yara kúveu mêum. ⁶ Ho'úxinova êno xâne neko emo'úti kamoánehiko, itea akó'oti exínahiko isóneu, vo'oku kamotíhiko koyúhohi ya emó'uke póhutihiko neko xâne. ⁷ Yupíhova ákoyea éxina isóneu xanéhiko koane iyúpaxeova neko koekúti, ina kixokóko:

—Hainá'ikopo ainóvoti íhae Ngalíleya ra koyuhókexo? ⁸ Ná'ikopo koeti kamínoa úti koyúhoyea ya vemó'uke, enepone yuho póhutihiko úti xoko vúkeaku? ⁹ Koati anéyeti íhae Pátea, yoko Mêdea, koane íhaemaka Élaum, yoko Mezopotámiya koane Njúdeya. Ina apémaka ukeâti Kapadósea, Póntu, yoko Ázea, ¹⁰ Ápemaka íhae Firíjea, Páfílea, Ejítu, Lîpea yoko poké'e oveâti xe'ókuke ne Síreni, yoko íhaemaka Róma. Aínovone ko'óvokuti yâye. ¹¹ Vanéye, uti jûdeu, koane anéyemaka po'ínuhiko xâne ikútipasikovoviti hokopâti ne hó'e úti. Anéyemaka íhae Keréta yoko íhae Árabea. Ná'ikopo kixóvotiye kamínoake póhutihiko úti ya vemó'uke koyuhoâti koêku ne hána'itínoe ítuke Itukó'oviti? —kixókokone.

¹² Koati yupihóvati iyúpaxeovahiko. Akó'oti exína isóneu kó'inokeneye. Hara kixókokohiko:

—Kutimea kixó'eko râ'a? —koéhiko.

¹³ Itea apémaka po'ínuhiko xâne koemóke'eati, koyuhoâti itúkeovo kohihíkoti, kó'inokeneye neko yúho.

Koyúho ne Pêturu nonékuke xanéhiko

¹⁴ Ina exepúko ne Pêturu yóko'omaka ne unzé koeti ápostulu. Ina kohonóko emó'u koyúhoyea ne Pêturu. Hara kôe:

—Itínoe iyénonjapa jûdeu, keánemaka uhá ketínoe íhae Njeruzálem, konókoti yéxi koeku râ'a. Ivévaka ra yúnzo: ¹⁵ Haina kohihíkoti úti kuteâti iséneunovinoe, vo'oku nóveiko ôra ya yupóniti rakéne. ¹⁶ Itea enepora koekúti, énomone ne kíxone yuho porofeta Njôe koyúho emo'u Itukó'oviti xapa xâne mekúke, enepone koêti:

¹⁷ "Yaneko káxehiko tumúnekemo uké'eyea ra mêum, mbahúkotimo Sasá'iti Omínjone ovo'ó kó'iyea ne uhá koeti xâne" koe Itukó'oviti.

Ina koe'íkomaka:

“Koyuhoâtimo xi'íxaxapa, hóyeno yoko sêno, koekúti ngouhupu'ikinoake. Enepone inámatiko xâne xepákukenoe, apêtimo noíxone ukeâti njokóyoke. Kene ne yékotenohiko, yunzoíkoatimo ya hopúneke. ¹⁸ Koánemaka xapákuke ovónje, hóyeno yoko sêno, mbahúkotimo Sasá'iti Omínjone ovo'ó kó'iyea yaneko káxehiko, inamo okoyúhohiko emó'um. ¹⁹ Apêti-makamo iyupánevoti índuke ya vanúke koánemaka yara poké'e, hoénaxovope njunáko, íti, irúmene yúku yoko ênoti kuríhoe. ²⁰ Ipu'ukóvotimo ne káxe. Kene ne kohê, kutí koetimo harâra'iyea íti koati tumúneke símeovo neko hána'iti teyonéti káxe yúhoikopeakumo Itukó'oviti ra xanéhiko yara kúveu mêum vo'oku kixoku itúkeovo. ²¹ Itea itóvotimo ne uhá koeti xâne ikoseâ-naxovoti Itukó'oviti” koe yútoe.

Njôe 2.28-32

²² —Itínoe hóyeno íhae Izarâe, yakámokenonu. Enepone Jesus íhae Nazâre, koati hóyeno éxokopikeno Itukó'oviti itúkeovo ukeâti ya xokóyoke vo'ókuke ne iyupánevoti ítuke, koane vo'ókumaka ne koekúti ákoti po'i itoâti itúkea xepákukenoe, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. Koati Itukó'oviti ko'itúke xokóyoke, itúkinoake Jesus neko hána'iti iyupánevoti xepákuke. Yoko koati yexoâtinoe kaná'uyea ra koekúti. ²³ Itea kóyeane képekinoe nekôyo. Koati xâne ákoti panâpu ítuke kuruhúxinopeano. Itea yaneko kiri'ókokonoano, koati kousókovoti isóneuno Itukó'oviti ukeátinekeneye, enepone heú kixoâti éxea ne koekúti tumúneke ápeyea. ²⁴ Enepone képeunoe, koéxepukopa Itukó'oviti yaneko uke'éxino xunako pevóti. Koáhati akó'oti omotóva óvoheixea pevótike ne Jesus, ²⁵ kuteâtimaka koêku ya yútoeke Ndávi enepo koyuhó'iyea koêku mekúke. Énomone ne koêti: “Kóyekune ne Únaem njokóyoke. Anéye njêrerekuke koxunákonuti, ákoinoke íngarakapu. ²⁶ Énomone elókeino ongóvo. Énomonemaka ipúhikino mbahákuke ne hána'iti elókeko ongóvo. Koane énomonemaka ngúxoixino enjépukopeamo ungópea xapa ivokóvoti. ²⁷ Vo'oku ákomo kurí íxenu xapa ivokóvoti, íti Únaem, koane ákomo síkea uké'eyea ra mûyom xoko engóxovoku, undi Sasá'iti Yovóxe. ²⁸ Hara yévekonu xêne yonópoti xoko apéyeati ákotinemo hunókoku xikóyoke. Koati ákotinemo hunókoku ne elókeko ongóvo enepo angahá'inepopine” kôe yútoeke Ndávi.

Sâramu 16.8-11

²⁹ Ina kixoá'ikomaka Pêturu:

—Itínoe iyénonjapa, ngaúhupu'ikinapeavo koêku ne Ndávi, eneponeko teyonéti voxú'ikene ivokóvoti koane ekoxóvoti mekúke. Yoko anéyeiko ne ekóxovoku tukú koeti kó'oyene yara poké'ixa úti. ³⁰ Koati porófeta ne Ndávi koyúhote koekúti noíxone xoko Itukó'oviti ávoti simâpu kaxéna. Epó'oxo éxoamaka yanekôyoke ápeyemo póhuti ámoripono natíxotimo xapa xanena úti, kuteâti koeku yuhó'ino Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Yoko itúkino Itukó'oviti koati yuhôti, exókoati ákoyeamo aúkapa ikéne neko emó'uino. ³¹ Koati

vo'oku ínixe Ndávi koekúti yanekôyoke ávoti simâpu kaxéna, énomone koyúhoinoa ya yútoeke exépukopeamo ne Mésiya ukópea xapa ivokóvoti enepo koyúho ákoyeamo kurí íxa Itukó'oviti ne ovóxe ya xapa ivokóvoti, koane ákoyeamo aúke'e ne mûyo. ³² Yoko enepora Jesus, énomone ne koéxepoepo Itukó'oviti. Noínjopa, koane noíxopamaka uhá koeti nza'ínehiko. ³³ Kó'oyene hanekóxopone éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokopone Itukó'oviti. Yoko kousokinoano Jesus neko yuho Há'a yanekôyoke, enepo itúko koati emo'úti pahúkinoveamo ne Sasá'iti Omíxone. Énomone ra neíxoneno, koane kémoneno kó'oyene. ³⁴ Énomone kixo yútoe Ndávi. Vo'oku haina Ndávi okopóno vanúkeke yanekôyoke, itea énomone yutoxínovea ra emo'úti koêti: “Hara kixo Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívétakapa énjopeke ³⁵ tukú koeti simapúne kaxena mboréxeopikumo itíkivo koati payásoti nâti ya uhá koêti, inamo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópití’ ” kôe. ³⁶ Ngahá'a ú'uhapu'i ngxínopeano, uhá ketínoe íhae Izarâe, motovâti ákoyea oxéne ákoyea yakútipoa ne yunzó'inopi itúkeovo Jesus, enepone képeu, poréxovike Itukó'oviti itúkeovo Vúnae koane Mésiya, enepone páhoe koíteovovi —kixovokoxoane Pêturu.

Ahíkovo mopo'âti mili xâne ya iháke Jesus

³⁷ Koeku kámea yuho Pêturu neko xanéhiko, yupího-va ikótivexea isóneuke. Ina kixohíko Pêturu yoko po'ínuhiko ápostulu:

—Itínoe viyénoxapa, na vákoeneye?

³⁸ Ina yumopâ Pêturu:

—Konokoâti ikétivexinoe iséneuke ne pehúnevo koane kiríkopi. Konókotimaka yáhikivo ya iháke Jesus Kristu, motovâti kotúyopinopea ne pehúnevo, péhuti-noe. Yane inamo nemukâ ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó kó'iyepinoe. ³⁹ Koáhati itínoe kixo ne Itukó'oviti koyuhôa yanekôyo ápeyemo kousokinoake ne yúho. Koane koati xi'íxaxapa kixómaka, koánemaka uhá koeti po'ínuhiko ákoti maliká'avi, koêkuti iháxiupo Vúnae Itukó'oviti xapákuke —kixovokoxoane Pêturu.

⁴⁰ Enómaka po'i yúho kuteâti, koyuhó'inoati emo'u Itukó'oviti, koane enekoâtihiko. Ina kixovókoxopamaka:

—Hako kitipásea ne xanéhiko apêti koeku kó'oyene, enepohikone váhere kixoku itúkeovo yonópotimo ipihóponovokutike —kixovokoxoane.

⁴¹ Enephikone xâne kutipeâti yúho, áhikovohiko ya iháke Jesus. Yaneko káxe koati kuri'úxovoti ne xâne kutípoti Jesus. Kalíhanini itóponea mopo'âti mili xâne neko inámati ahiúti yanekôyoke.

Kixoku itúkeovo ne inúxotihiko hokópoti Jesus

⁴² Enephikone kutípoti Jesus, koati yuixóvati ne ihíkavoti íhikaxoake ápostuluhiko, koane áinovo póhutine yónoku isóneuhiko ikéneke Vúnae ákoti ihaxákexeakaka. Kóyekunemaka ho'úxinovohiko níkea

pâum, puyákoponeovoke okovo ivókinovovi Jesus, koane itúkeamaka orásaum. ⁴³ Koati hána'iti téyea Itukó'oviti póhutihiko neko xâne. Enómaka iyupánevoti itúke ápostuluhiko, koane po'ínuhiko itone itúkea kuteâti, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. ⁴⁴ Kaha'iné kixókokohiko neko kutípoti Jesus. Ákomaka kamáxatikaka. Póhutihiko, kutí kixoa ítukemaka po'ínuhiko neko apeínoati. ⁴⁵ Kaváneahikomaka ne poké'exa yoko po'i apeínoati, ina porekéxoa ésa'i ne apêti nókone xapákuke. ⁴⁶ Uhá koeti káxe, kutikokó koe yónoku isóneu ikéneke Vúnae koeku ho'úxeovo témpuluke, enepone hána'iti imokóvokuti. Kene ya óvokukehiko, ho'úxinovo níkea pâum, puyákoponeovoke okovo ivókinovovi Vúnae. Koane enepo nikohiko, koati elóketi okóvo, koane póhutine yu'óxoku isóneuhiko itúkeke Vúnae ⁴⁷ xaneâti iháyu'ikeamaka Itukó'oviti. Ínixoa uhá koeti xâne unako koêku neko kutípoti Jesus. Yoko uhá koeti káxe, kurí'uxinoa Vúnae po'ínuhiko xâne, enepohikone koítovone ya pahúnevo koeku kutípea.

Koitóvokono ne hóyeno mohéveu

3 Yane pihóne ne Pêturu yoko Xuâum hána'itike imokóvokuti ya mopo'âti ôra ya kiyakáxe, orana ítúkopehiko orásaum ne jûdeuhiko. ² Yoko ápe hóyeno omeátinekene itúkeovo mohéveu. Heú koeti káxe ómeokono neko hóyeno xêrerekuke pahapéti iháxoneti "Uhé'ekoti", enepone páhapetea kíndana ne hána'iti imokóvokuti, motovâti épemea tiúketi xanéhiko urúkovotiya. ³ Noixoâne hóyeno úrukeovomo ne Pêturu yoko Xuâum, épemoane tiúketi. ⁴ Yane pono-ponó kixínoane úke Pêturu yoko Xuâum, ina kixôa Pêturu: —Yokómomovi.

⁵ Ina komomâ hóyeno. Koati kuxoâti ápeyea póneake evo Pêturu. ⁶ Ina kixôa Pêturu:

—Ako ndiúketina, itea enepone apêti njokóyoke, énomone mboréxopi: Ya iháke Jesus Kristu íhae Nazâre, yexépukapa yenápa —kixoane.

⁷ Ina namukêa vô'u éxopeke neko hóyeno huvo'óxo exépukopea. Énomone yaneko ókoku ôra, xunápone anu hêve, koane hêve. ⁸ Xépu koépone ne hóyeno, yane turíxovone yonópea. Xané kixone evo Pêturu úrukeova ne hána'iti imokóvokuti. Koati talakíxovoti koane iháyu'ikea Itukó'oviti neko hóyeno. ⁹ Noíxoá uhá koeti xanéhiko koeku yonópea koane iháyu'ikea Itukó'oviti. ¹⁰ Exó kixóponoanehiko itúkeova neko épemokenati ivatáheixoti xoko pahapéti iháxoneti "Uhé'ekoti" nonékuke ne hána'iti imokóvokuti. Koati hána'iti iyúpaxeovahiko, koane ako éxinahiko isóneu kó'inokeneye.

Koyúho emo'u Itukó'oviti ne Pêturu hána'itike imokóvokuti

¹¹ Ako kurika Pêturu yoko Xuâum neko hóyeno. Noixoâne xanéhiko neko koekúti, uhá kôe éhahikinovo evo Pêturu xoko óvoheixoku yane varánda iháxoneti varándana Salúmaum. Koati ákoti éxinahiko isóneu

neko koekúti. ¹² Noixoâne Pêturu ne êno xâne keno'ókinoatihiko, ina kôe:

—Itínoe iyénonjapa íhae Izarâe, na koeti iyípaxinova ra koekúti? Na koeti ínainonoe kemómovi kutí'iyea koati xunako úti, áko'o sasá'iko úti veínokono yonópinoke ra hóyeno? ¹³ Koati Itukó'oviti, enepone Unae voxúnoekene Ábraum, Izáki yoko Njáko, kahaná'iko Jesus, enepone sasá'iti ovóxe, kirí'oenoemaka payásotihiko pahúkoti, yaneko keyuhôa nonékuke Pilátu ákoyea yakáha'a itúkeovo netínanoe. Yoko mani úsotine isóneu Pilátu kuríkopea. ¹⁴ Itea itínenoe ako akahá'a neko Sasá'iti koane Ponóvoti páhoenovoti Itukó'oviti. Ya koêkuni itúkeovo énomone yépemo kuríkopeokono, itukovó koe koépekenati yépemonoe. ¹⁵ Itínenoe koepékoa ne Porexó'oviti vápeyea. Itea koéxepukopa Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti. Yoko noíxopa úti yaneko exepúkopone, epó'oxo koati koyuhoâti úti xapa xâne kaná'uko ne noíxone úti. ¹⁶ Koati vo'oku iha Jesus, epó'oxo vo'oku kúveova hóyeno, ene kutí'ino unatípoti râ'a, kuteâti koeku neíxi kó'oyene koane yéxi. Ngoé'epepo, koati vo'oku kúveovo Jesus unátipinoke nenékuke, uhá ketínoe.

¹⁷ —Itínoe mbo'ínuhiko, énjoa kixineye Jesus vo'oku ákoyea koati yéxi koêku ne itike. Kúteanemaka koêku ne natina úti. ¹⁸ Itea kó'inokeneye, koati kousókoati Itukó'oviti ne yúho, enepone ipuhíkeati pahákuke uhá koeti porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne mekúke. Koyúhoa nekôyohiko kónokea koítovoneovo kotívoti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ¹⁹ Énomone ngxínopinone kónokea ínixepivo ítíkivo pahukóvoti koane ípeki iséneu koane kixeku ítíkivo motovâti sasá'ipea pehúnevo ²⁰ ínamo parexápi Vúnae Itukó'oviti úhepepea iséneu ikéneke, epó'oxo pahukínopeatinoemo ne Mésiya, enepone Jesus, noívokoenopinone Itukó'oviti itúkeovo koitóvoviti, uti xâne. ²¹ Eneponê'e, koati konókoti pihópea vanúkeke imókonemo simâpu kaxena ikó'ina-makopeovo uhá koeti koekúti, kuteâtimaka koêku neko yuho Itukó'oviti ya xokóyoke ne porófetahiko, enepone sasá'iti ovóxe koyuhó'iyeani emó'u xapa xâne mekúke. ²² Yoko enepone Muíse, koati koyuhó'iyeani koêku mekúke ya yútoeke. Énomone ne koêti: "Xapákuke viyénoxapa, apêtimo po'i hóyeno kuteâti úndi, noívokoemo Itukó'oviti itúkeovo porófeta koyuhó'iyeani emó'u xapa xâne. Uhá koeti kémone xokóyoke, konokoâtimo ítíki. ²³ Kene uhá koêti xâne ákoti akutípoa, koepékokonotimo. Yane áko'onemo xapákuke xanena úti" koe yúho. ²⁴ Haina póhutine Muíse koyuhôa koêku ra káxehiko símokune úti, itea koyúhoamaka uhá koeti po'ínuhiko porófeta ukeâti kaxénake Samúe. ²⁵ Itínoe iyénonjapa, yaínovone namukópati kixone neko yútoe porófetahiko. Enepone yuho Itukó'oviti xoko voxúnoekene, itínoemaka kixo. Énomone neko yuhó'ino Ábraum enepo kixôa Itukó'oviti itúkeovomo vo'ókuke ne ámoriponomo ápeyemo unako koêku ne uhá koeti koêkuti kó'iyevoku xâne yara kúveu mêum. ²⁶ Yaneko koéxepuko-peaku Itukó'oviti neko Sasá'iti Ovóxe, pahúkinopeanoe

inúxotike, kaha'aînopiti unátiyea kêku ya koeku kiríkopinoe váhere kixeku itíkivo —kíxovokoxoane Pê-turu.

Ika'ákovone Pêturu yoko Xuâum

4 Ixómoiko koyuhó'inoa evo Pêturu neko xanéhiko, simóne inuxínatihiko jûdeu hó'eke, koáne ne tuti húndaruhiko koyonoâti neko hána'iti imokóvokuti, yóko'omaka ne evo sadúseu, enepohikone jûdeu ákoti akutípo exépuhikopea ivokóvoti. ² Yoko koati yupihóvatihiko ákoyea aúhepe isóneuno evo Pêturu vo'oku íhikaxea xanéhiko koêku ne exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti koeku koyúhoinoahiko exépukopea Jesus. ³ Yane iká'akonehiko evo Pêturu koane kuríkoanehikoma ika'ákovokutike tukú koêti yuponíne, vo'oku koati kiyotíne káxe yanekôyo. ⁴ Itea êno kutípoti yuho Pêturu xapákuke neko xâne kamokénoati. Kalíhanini itóponea singu koeti mili hóyeno uhá koêti neko kutipôati.

Pêturu yoko Xuâum nonékuke koati payásoti yúhoikovu jûdeuhiko

⁵ Yuponíne, ho'úxovone ya Njeruzálem ne payásotihiko jûdeu, yóko'o ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, koáne ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse. ⁶ Ápemaka Ána, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koane Kaífa, yoko Xuâum, Alíxandere, koane uhá koeti iyénoxapa neko koati payásoti sasedóti. ⁷ Ina omokóno ne Pêturu yoko Xuâum nonékuke uhá koêti neko payásotihiko, motovâti épemo'ikeokono. Hara kixókono:

—Na úkea xináko itíki ra ítike? áko'o kuti pahukópi itíki?

⁸ Yoko koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Pêturu. Hara kíxovokoxoa:

—Itínoe payásoti xapákuke úti, koane ítínoe po'íhiko pahúkoti xapákuke úti, ⁹ koati vo'oku koíteovokono hóyeno ka'aríneti, kutí'inoke yomónutinoe yâye yuhoíkovokutike, yepemó'ikonuti, ûndi yóko'o ra nza'íne, keha'âti yéxi kixókonoku koíteovokono.

¹⁰ Ngahá'a yéxi koêku, uhá ketínoe yâye, koánemaka uhá koêti ne íhae Izarâe, íteovone ra hóyeno nenékukeno vo'oku xunako Jesus Kristu íhae Nazâre, eneponeko képeunoe, enepone koéxepoepomaka Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti. ¹¹ Enepora Jesus, koati pivôatinoe, kuteâti koeku mopôî noívokoxine itúkoti péti. Itea enepone pivónenoe, ainovó koe énomone itukóvoxo koati turíxeovoku uhá koeti, kuteâti koeku koati inúxoti mopôî turíxeokonoke péti. ¹² Epó'oxo ako ápahuina motovâti koíteovovi ákoti itukapu Jesus. Vo'oku ako po'i ihâe pónevike Itukó'oviti xapákuke iha xâne ya uhá koeti kúveu mêum, porexó'oviti víteovo ya pahúnevo úti, ákoti itukapu iha Jesus —kíxovokoxoane.

¹³ Noixoâne pahúkotihiko ákoyea píkone koyúhoyea ne Pêturu yoko Xuâum, koane ákoyea itúkapu xâne payásoti koane hainá'iyeamaka hóyeno ênoti íhikauvo,

yupíhova iyúpaxeovahiko koane ivávakea itúkeovo ha'íneheixone Jesus yanekôyo. ¹⁴ Noixoâne tutíhiko jûdeu neko hóyeno itóvotine xêrerekuke evo Pêturu, ako vekínoaku emó'u okópea. ¹⁵ Ina pahukópohiko evo Pêturu ipúhikopea yuhoíkovokuti, ina kixokókohiko:

¹⁶ —Na víxaye ra hóyenhiko? Vo'oku éxoane uhá koeti ko'óvokuti yara Njeruzálem koêku ne hána'iti iyupánevoti ítuke. Ako oxéne koyúhoyea úti ákoyea akána'u. ¹⁷ Poéhaneikopo vípíkea maka hákone yupihóvo itáhineyeya ra koekúti xapákuke xanéhiko, koane maka hákone koyuhó'iyeya koêku ne Jesus xapa xanéhiko —kixókokonehiko.

¹⁸ Ina ihaxíkopohiko Pêturu yoko Xuâum koane kíxea:

—Hákoneno keyuhôa koane hákone ihíkexo koeku Jesus.

¹⁹ Ina yumopâ Pêturu yoko Xuâum:

—Itíkina iséneuo póneovoku ra koekúti nonékuke Itukó'oviti itúkeovo ítínoe kónoko kutípea úti, áko'o itúkeovo Itukó'oviti. ²⁰ Na kíxoaye ákoyea vokóyuhoa ne noíxone úti koáne ne kámone úti? Koati konokoâti koyúhoyea úti —koénehiko.

²¹ Ápemaka po'i yuhó'ino evo Pêturu ne pahúkotihiko kahá'ati ípíkea. Yane koyúhoinoamaka kíxoakuhikomo okoyúhopomaka koeku Jesus. Yane kuríkopanehiko. Akó'oti inixâhiko oxéne ipíhoponea vo'ókuke ne xanéhiko. Koáhati ainóvoti ihayú'ikoti Itukó'oviti vo'oku ítuke evo Pêturu koitóva neko hóyeno. ²² Yoko anú'ukone koarenta koeti xoénaena ne hóyeno iyupaxó kó'inoke xanéhiko vo'oku kixókonoku koíteovokono.

Itúko orásaum ne kutípoti Jesus

²³ Kuríkópokonone evo Pêturu yoko Xuâum, hane yonópo xapa po'ínuhiko kutípoti Jesus. Éto'okopahiko uhá koeti yuhó'inoa tutíhiko sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke jûdeu. ²⁴ Kamoné'ehiko yuho evo Pêturu, kutikokó kê isóneuo uhá koetíhiko yúho'ixea Itukó'oviti ya orásaum. Hara koe yúho:

—Iti Vúnae éxoti koeku uhá koeti koekúti, ítíne pahukôa apé kó'iyeya ne vanúke, koáne ra poké'e, koane uhá koeti ovâti. Itínemaka pahukôa ápeyeya úne ya mar koane uhá koeti ovâti. ²⁵ Itímaka itukôa yúho ipuhíkeati pahákuke ne yovóxe mekúke, enepone voxú'íkene Ndávi, yaneko ikoyúhoxoa Sasá'iti Yomíxone. Énomone ne koêti:

“Na koeti ímaikexinovo ne xanéhiko ákoti éxa Itukó'oviti? Na koeti kenó'okino isóneuke kahá'ayea okópea ne ákoti itâ okópea? ²⁶ Ho'úxovonehiko ne nâti yara kúveu mêum koánemaka ne po'ínuhiko pahúkoti, ho'uxínovotihiko okópea Vúnae Itukó'oviti yoko Noí-vokoe, enepone Páhoe koíteovo xâne yara kúveu mêum” kêe.

Sâramu 2.1-2

²⁷ —Yoko koati kaná'uti kó'iyeaneye, vo'oku yara pítivokona úti, ho'úxovonepepo xâne okópea Sasá'iti Yovóxe, Jesus, enepone Neívokoe koane Péhoe koíteo-

vo xâne yara kúveu mêum. Énomone neko Êrodi yoko Ponsiu Pilátu xaneâti ne xanena ûti, uti íhae Izarâe, yóko'omaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu íhae Izarâe. ²⁸ Ho'úxinova ípihea tumúne ne isóneu, itea enepone uhá koeti ítuke, ainovó koeti koati kousókoati ne ovoti iséneuke ukeátinekene, iti Itukó'oviti. Koati koekúti kousókovoti ya xinákoke. ²⁹ Kó'oyene Unaém, yokómoma kixoku ípíkeovihiko. Peréxavi vitúkeovo koati ákoti píkone koyúhoyea uti yemó'u, uti yovóxe. ³⁰ Iké'itukexa xináko keítivoa ne ka'arínetai, koáne ya íháke sasá'iti Yovóxe Jesus, itika iyupánevoti koane po'ínuhiko koekúti ákoti itoâti ítúkea, hoénaxovope ne hána'iti xináko —koénehiko ya orásaum. ³¹ Uke'éxone ítúkea orásaum, iyúyo neko ho'úxovoku. Koáhatai xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko póhutihiko koxé'u. Koane ákohiko píka koyúhoyea emo'u Itukó'oviti.

Kixoku ítúkeovo neko kutípoti Jesus

³² Uhá koêti neko êno xâne kutípoti Jesus, poéhane yónoku isóneu, koane kutikokó koe âha itóponea ikéneke Vúnae. Ako ápahuina kamá'ati ítúkeovo xapákuke, koane kutí kixeahiko ítúkenemaka po'ínuhiko. ³³ Koati ênoti xunako Itukó'oviti xokóyoke ne ápostuluhiko koyúhoyea xapa xâne koêku exépukopea ne Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Koane koati hána'itimaka itipánevoti ukeâti xoko Itukó'oviti oúkeke póhutihiko koxé'u neko xâne. ³⁴ Ako ápahuina ikonóko'ikovoti xapákuke vo'oku enepohikone apêti poké'exa, itukovo po'i óvokuhiko, kavane ítúkeovo. ³⁵ Kene ne tiúketi ésa'i vâne, kuríkopoona xoko ápostuluhiko. Ina porekéoahiko ne ikonóko'ixovoti xapákuke. Yoko nókone póhutihiko koxé'u exôa námoe.

Pôreu Mbaranâbe

³⁶ Xapákuke neko xâne, ápe hóyeno koéhatai Yûse. Itúkinoa ápostuluhiko yonópoku íha. Mbaranâbe íhaxopeahiko. Yoko "kotíú'ikoti okovo po'ínuhiko" koêti neko yonópoku íha. Enepone hóyeno, hane ítukóvo levíta íhae Xípere. ³⁷ Ápe poké'exa vâne, ina kuríkopoona ne tiúketi, ésa'i ne vâne, xoko ápostuluhiko.

Anániya yoko Sáfira

5 Ápe hóyeno koéhatai Anániya kavánetimaka poké'exa. Sáfira koéha yêno, ha'íne yaneko kavaneâne ne poké'exa. ² Itea véyoa Anániya poixo'o ésa'i neko poké'exa, ítúkoti kounae. Kutikokó koéhiko isóneu neko hóyeno koane yêno véyee poixô'o neko tiúketi. Kene háxa, kuríkopoona xoko ápostuluhiko ítúkoati heú kixoâti kuríkopea ésa'i neko vâne. ³ Ina kixôa Pêturu:

—Ananiyá, na koeti sikovó ké'ino Satánae ípihea semekénovo'iti iséneuke? Koati ítíkoheinovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku he'ono'ú kixi víyi poixo'o ésa'i ne peké'exa! ⁴ Avô'o yakavánae ne peké'exa, koati

ítikene. Koane koeku keváneyi, ítíkeikone ne tiúketi ésa'i. Ákoni okónoko ítíkivo herú kixepoâti kiríkopi. Na koeti ápeino iséneuke kixineye? Koati Itukó'oviti váherexino ítíke koeku simíkikixi, kene haina xâne kixineye —kixoane.

⁵ Kamoáne Anániya neko emo'u Pêturu, íkorokovone poké'eke, yane ivókovone. Yupihovó koe píkeahiko uhá koeti kamoâti neko koekúti. ⁶ Yane kenó'okone ho-moêhouhiko ramápu'ikea ina ekoxóponoahiko.

⁷ Kalíhanini itóponea mopo'âti ôra ikénepo, simónemaka yêno ne Anániya. Yoko ako éxea koêku neko îma. ⁸ Ina kixôa Pêturu neko sêno:

—Koati yé'akeneoxoye ésa'i keváneyi ne peké'exa, îti yoko îme?

Ina yumopâ sêno:

—Énomone koati yé'akeneye.

⁹ Ina kixoá'ikomaka Pêturu:

—Na koeti kutipasí ké'inoa ne îme kehá'ayi yopósi'okivo Sasá'iti Omíxone Vúnae? Harakénepo ra homoêhouhiko ekoxóponoati ne îme. Kó'oyene ítí'ikomo kixónehikoye —kixoane.

¹⁰ Koati énomone yaneko ôra, íkorokovone poké'eke neko sêno nonékuke Pêturu, ivókovone. Ina urúkopovomaka neko homoêhouhiko, inú'ikopanemaka neko sêno ivokóvotine. Yane ekóxoponoanemaka xêrerekuke îma. ¹¹ Yupihovó koe píkea heú koêti neko kutípoti Jesus koánehikomaka uhá koeti eyekóxoati neko koekúti.

¹² Êno iyupánevoti ítúke ne ápostuluhiko xapákuke neko xanéhiko, ákoti po'i itukoâti kuteâti, éxokovope xunako Itukó'oviti xapákukehiko. Yoko ixómotihiko ho'uxóvo yane hána'iti imokóvokuti xoko varánda íháxoneti varándana Salúmaum. Yoko kutikokó koe isóneu ikéneke Jesus neko uhá koeti kutipoâti. ¹³ Kene po'ínuhiko xâne ákoti itukápa ne ha'ínehiko, píkoa ánavokoxeova neko kutípotihiko Jesus. Itea kóyeane téyehiko koane ínixeá ítúkeovo ítípakovotihiko.

¹⁴ Yoko inamá'axo kuri'úxovo neko êno xâne hokópoti Vúnae Jesus. Koati êno xâne, hóyeno koánemaka sêno, ho'uxínovoti ne ítúke Vúnae. ¹⁵ Ápemaka xâne ka'arínetai omonétihiko ya none ovokúti, íxané kixókonomaka ipéna, áko'o itukovo pouke, kuxoâti itóponeameamo yúkurea Pêturu koeku vékea motovâti koíteovokonohiko ya aríne. ¹⁶ Enómaka xâne ukeâti po'ínuhiko pitivóko ákoti ahíka Njeruzálem, omotíhiko ka'arínetai yoko xâne ûroevo ndémoniu. Heú koéhiko koíteovokono.

Ika'ákokono ápostuluhiko

¹⁷ Yanê'e, eneponeko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koane uhá koeti ha'ínehiko, ímaikínovo ápostuluhiko vo'oku íyokeovahiko ne ítone ítúkea. Yoko ainovohiko sadúseu neko ímaikínovoti. ¹⁸ Yane namúkohiko evo ápostulu, ina kuríkôa ika'ákovokutike. ¹⁹ Itea yaneko yóti, símoa án-juna Vúnae, mihe'ókopoinoati páhapetea ika'ákovokuti, ina omopâ meúkeke koane kixeahiko:

²⁰ —Pihépanoe. Hane yenápa hána'itike imokóvokuti. Yokóyuhopoinoa xanéhiko uhá koeti koêku ra in-ámapoti apéyeati ukeâti xoko Jesus —kíxoane.

²¹ Kameánehiko neko emó'u, pihóponehiko. Ehá'axo yúponi, úrukopovanehiko neko hána'iti imokóvokuti. Yane ôvane íhikaxopeamaka.

Yoko simoné'e yuhoíkovokutike ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne ha'ínehiko, yane ho'úxoane uhá koêti neko tutíyehiko ovâti ne koati payásoti yúhoikovoku jûdeu, ina pahukóhiko veyopónoati ne ápostulu ika'ákovokutike. ²² Itea simoné'e ika'ákovokutike ne húndaruhiko, páhoehiko veyóponea ne evo Pêturu, áko'onehikoya ne opósiu. Yane kayú koéponehiko xoko pahukoâti-hiko. ²³ Hara kíxovokoxopa:

—Símo úti ya ika'ákovokuti, títiu kóye exéxeovo páhapetea. Koáne ne koyónoti, ápehiko pahapétike, itea mihe'ókoane úti, ákone apêtiya —kíxovokoxopane.

²⁴ Enepone tuti húndaru koyónoti hána'iti imokóvoti, yóko'omaka ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, kameánehiko yuhópo, ákone éxina isóneu koêku ne ápostuluhiko áko'oinokenehikoya. ²⁵ Yane apé koéne eyékokoponoati. Hara koe yúho:

—Enepokone hóyeno iké'aenoe, harakóxoponehikomaka hána'itike imokóvokuti íhikaxopotinemaka xanéhikoya —koéne.

²⁶ Yane pihónehiko ne húndaru koyonoâti ne hána'iti imokóvokuti, koánemaka ne payásoti húndaru inuxínoati, ina veyopónoa ne ápostuluhiko, itea itupa'ii kíxoahiko. Koáhati pikotíhiko hepókeokono, enepone vaheréxina ítuke, vo'oku ítúkeovo kotíxone xanéhiko ne evo ápostulu. ²⁷ Ina omáhiko húndaru nonékuke uhá koêti neko pahúkotihiho ovâti ne koati payásoti yúhoikovoku jûdeu. Ina kixohiko ápostulu ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke:

²⁸ —Pahúkopinepepo úti ákoyeane íhikexa koeku Jesus, itea inamá'axoneoxo ketahíneano ra íhikauvoti xapa ko'óvokuti yâye yara Njeruzálem. Haina póhutine, itea ípe'okoveamaka ítúkeovo úti koepékoa ne hóyeno —kíxoanehiko.

²⁹ Ina yumopâ Pêturu koáne ne po'ínuhiko ápostulu:

—Yusikóne vitúkea páhoenovi Itukó'oviti yaneko vitúkea páhoenovi xâne. ³⁰ Enepone Itukó'oviti, kutípone voxúnoekene, koéxepukopo Jesus, enepone képeunoe ya kuruhúke. ³¹ Kapáyasokopamaka Itukó'oviti ya xunákoke, itukópati natina úti yoko koitóvoviti, maka enepone viyéno íhae Izarâe, ikátivexane isóneuke ne pahúnevo, koane kuríkanemaka, koane katúyapinanemaka Itukó'oviti ne pahúnevo.

³² Koati koyuhoâti úti xapa xâne kaná'uko ne koekúti noíxone úti, koane koati kouhápu'ikoatimaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone poréxoake Itukó'oviti ne xâne itukeâti emó'u —kíxovokoxoane evo Pêturu.

³³ Kamoáne pahúkotihiho xapa jûdeu yúho ne ápostuluhiko, yupihovó koéne ímaikinova koane kahá'ayemaka koépekeahiko.

Yuho Ngamalíye

³⁴ Itea ápe hóyeno koéhati Ngamalíye exepúkoti xapákuke neko pahúkotihiho. Yoko farízeu neko hóyeno, íhikaxotimaka yútoe Muíse, epó'oxo koati téyone uhá koeti xâne. Ina pahúko kopúhikoati ne ápostuluhiko meúkeke koeku koyúhoyea. ³⁵ Ina kôe:

—Ítínoe iyénonjapa íhae Izarâe, neíxipa ne yâha itíkinoano ra hóyeno. ³⁶ Vo'oku ya káxehiko pihotíne, ápe hóyeno koéhati Teúda, itúkovoti payásoti, ho'úxoti koaturu séntu koeti xâne. Itea koépekoko neko hóyeno. Yane heú koéne itáhineyeya ne hokoâti. Ákone koyuhoâti, ukê'eyean. ³⁷ Ikénepoke, ápemaka po'i hóyeno koéhati Njûda, íhae Ngalíleya, ya kaxénake kayúmakexove xanéhiko. Enómaka xâne hokoâti, itea koépekonomaka, koane heú koémaka itáhineyeya neko hokoâti. ³⁸ Énomone ngxínopinoe kó'oyene: Kiríki veô'u ra hóyeno. Síkeanehiko, vo'oku enepo itukapu isóneuke xâne úkea ne yúho koane ítuke, uke'é koetímakamo. ³⁹ Itea enepo itukapu ukeâti xoko Itukó'oviti, ákonoemo ítea yuké'exi. Neíxapunoe, mará'inamo ítúkapu Itukó'oviti yokópo —kíxovokoxoane.

Yane heú koe ínixeá unátiyeya neko yuho Ngamalíye. ⁴⁰ Ina ihaxíkopamaka ne ápostuluhiko. Yane yehépoke'exoahiko, ina ixikó'okoa ákoyeane okóyuhu koeku Jesus, yane kuríkopanehiko. ⁴¹ Ipuhíkopeane ápostuluhiko ne yuhoíkovokuti, yupihovó koe elókeyea okóvo vo'oku ínixeá Itukó'oviti ítúkeovo itoâtihiho koítóponeovo kotíveti vo'oku iha Jesus kutí'inoke porexoâti vékeahiko. ⁴² Uhá koeti káxe yane hána'iti imokóvokuti, koánemaka ya ovokúti ya ovokúti, ákone áka íhikaxeahiko koane koyúhoyea koeku Jesus, enepone Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Inâ turixóvo ápeyeya ndeákinu

6 Énomone yaneko káxehiko, tumúne yóno kurí'ux-eovo xâne hokópoti Jesus. Itea enepohikone koyúhoti emo'u ngerêku kutípoti Jesus, kapáhakovo koane poé'ainoa isóneu ne kutípotihiko Jesus koyúhoti emo'u jûdeu, vo'oku uhá koeti káxe koeku pôrekex-eokono nókone ne po'ínuhiko ivokóvoti íma xapákuke neko kutípotihiko Jesus, ákone puyakóvati okóvo nókone ne senóhiko koyúhoti emo'u ngerêku ivokóvoti íma. ² Yane ho'úxoane ndusé koeti íhikau Jesus uhá koêti ne po'ínuhiko kutípoti Jesus vo'ókuke ne koekúti, ina kixovókoaxo:

—Ako yusíka kurí kíxea koyúhoyea úti ra emo'u Itukó'oviti xapa xâne motovâti yuíxeova úti koêku ne huvó'oxeokonoke xâne apêti nókone. ³ Neívakaxaikopo seti koeti hóyeno xepákukenoe, itínoe po'ínu úti xoko Vúnae. Konókoti ítúkeovo hóyeno teyonéti, koati xúnatimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, koane éxotimaka ítúkea isóneu, motovâti poré'okea úti ra itukéti. ⁴ Kene úti, uti ápostulu, hara yuíxovomo úti vitúkea orásaum koane koyúhoyea uti emo'u Itukó'oviti xapa xanéhiko —kíxovokoxoane.

⁵ Ínixoa uhá koeti kutípoti Jesus unáko neko isóneu ápostuluhiko. Ina noivókoxo Etévaum, hóyeno koati kuvóvoti Itukó'oviti koane koati xúnatimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Noivokoxohikomaka Filípi; Porókoru; Nikáno; Tímaum; Pármene; yoko Mikúlau, eneponeko íhae Antiokíya hokópoti hó'e júdeu yanekôyoke. ⁶ Ina omâhiko nonékuke ápostuluhiko itukínoa orásauum koane ípihea vô'u tutíkuke haxakínoati ítuke Itukó'oviti yanekôyoke.

⁷ Tumúne yóno ukóponea ne emo'u Itukó'oviti. Kene ya Njeruzálem, koati kuri'úxovoti yé'akeneye ne xâne hokópoti Jesus. Ákomaka yumáxapu sasedóti, enepone inuxínoti júdeu hó'eke, kutipoâti ne íhíkauvoti koyúhotei koeku Jesus.

Omokóno Etévaum nonékuke koati payásoti yúhoikovoku júdeu

⁸ Eneponeko Etévaum, koati iyúseoti ne hána'iti seá-nako yoko xunako Itukó'oviti xokóyoke koeku itúkea iyupánevoti xapákuke ne xanéhiko koánemaka po'ínuhiko koekúti, hoénaxovope ne hána'iti xunako Itukó'oviti xokóyoke. ⁹ Itea ápe íhikaxovoku hó'e júdeuhiko íhaxoneti "Íhikaxovoku xâne iteóvoti itúkeovo akaúti". Ako tôpi úkohikeaku neko xanéhiko yonóheixoati. Ápe ukeâti Síreni yoko Alíxandiriya, Silísea yoko Ázea. Koati okópoti Etévaum nekôyohiko. ¹⁰ Itea enepone hána'iti exóneti, poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Etévaum, yupihovó kôe anú'ukea éxone ne xanéhiko okopâti. ¹¹ Yane noixoânehiko ákoyea íta, poréxonehiko tiúketi hóyenhiko usó koyêti itúkoheyea koeku Etévaum. Hara koe yuhóhiko itúkoheyea koêku:

—Kámoa úti ra hóyeno váherexino yuho Muíse koánemaka Itukó'oviti —koénehiko.

¹² Vo'ókuke neko yuhóhiko, ímaikexovo ne xanéhikoya, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu yóko'o ne éskiriba, enepohikone íhíkaxoti yútoe Muíse. Ina namukóponohiko Etévaum, iyonoâti xoko koati payásoti yúhoikovoku júdeu. ¹³ Simonéhikoya, ina pahukôa neko hóyenhiko itúkoheyea koeku Etévaum nonekútike. Hara koe yuhóhiko itúkoheyea koêku:

—Eneporâ'a, ako âka váherexinoa emó'u ne hána'iti imokóvokuti, enepone sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koánemaka ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ¹⁴ Vo'oku kámoa úti koyúhoyea kotóhinekexopeamo óvoku Itukó'oviti ne hóyeno koéhati Jesus íhae Nazâre, koane ípokeamo kixoku vitúkeovo, enepone páhoenovi Muíse vitúkea ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe —koénehiko.

¹⁵ Yoko uhá koêti neko ivatáhikoti kúveuke neko yuhoikovokuti, pono-ponó kixínonehiko úke Etévaum noixeâtihiko ne nône kutí kó'iyeanee none ánju.

Yuho Etévaum

7 Ina kixo Etévaum ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke:

—Kaná'utimea ne yuhóhiko koêku ne ítike?

² Ina yumopâ Etévaum:

—Ítínoe mbo'ínu, keáne ítínoe teyonéti xapákuke úti, yakámokenonu. Enepone hána'iti íhayú'iuti Itukó'oviti, kaútata'ixinovo voxú'ikene Ábraum yaneko ovo'íko Mezopotámiya tumúneke ípokopeovo ya Áram. ³ Hara kíxoá Itukó'oviti: "Ípíhiki peké'exa koáne ya xapa iyínoxapa. Hara yenápa poké'e énjokopikemo" kíxoane. ⁴ Yane ipúhikopeane Ábraum ne poké'exa kaúdeu yonópoti Áram. Ivokóvone há'a, ina iseópa Itukó'oviti yara poké'e vóvoku kó'oyene. ⁵ Itea avo poké'exa Ábraum yara poké'e, muhíkova kalihú koeti itátane. Yane koyúhoinoa Itukó'oviti poréxeamo uhá koêti neko poké'e, koane itúkeovomakamo ítuke amósenopono ikénepoke, upánini ávoyea xe'éxa yanekôyo. ⁶ Ina koyuhó'inoakomaka Itukó'oviti koêku-mo ne amósenopono ovó kó'iyeamo poké'e ákoti itukapu ítuke, koane itúkeovomo kaútiya, yoko komóhiyeekonomo kúveu koaturu séntu koeti xoénae.

⁷ —Ina kixoá'ikomaka Itukó'oviti: "Imbihóponoatimo ne xanéhiko itukoâtimo ákau ne yamósenopono. Ikénepoke, ínamo ipuhíkapea neko poké'e. Yane itukoâtimo ne mbáhoenoa itúkea yáye yara poké'e" kíxoane Itukó'oviti ne Ábraum. ⁸ Yane pahúkoane Itukó'oviti sirkunsidá kó'iyea ne Ábraum, koánemaka xe'éxa, yoko uhá koeti hóyeno xapákuke amósenopono, hoénaxovope itúkeovohiko xanena Itukó'oviti. Ehane ápe Izáki, xé'a Ábraum. Oitú koené'e káxe ike ipúhikine, sirkunsidá kíxoane Ábraum. Paya'íne Izáki, ápe xe'éxa koéhati Njáko. Kene xe'éxaxapa Njáko, énomone neko ndusé koeti hóyeno, turi viyénoxapa.

⁹ —Enepohikonekôyo, kavánehiko Yúse, enepone âti, xoko íhae Ejítu. Kixínoakeneye, ahuxúkinovoti okóvo neko âti vo'oku íyokeova kíxoaku há'a kátarakea. Itea ako kurí íxa Itukó'oviti ne Yúse. ¹⁰ Koítova ya uhá koeti kotívetei kixókonoku. Poréxoamaka hána'iti itipánevoti koane exóneti nonékuke Farão, natina Ejítu, eneponeko poréxoti Yúse itúkeovo pahúkoti ya poké'exa Ejítu. Poréxoamaka éxea koêku ne uhá koeti apêti óvokuke. ¹¹ Ehane ápe êno hímakati ya uhá koeti poké'exa Ejítu. Enómaka kotívetei koekúti ya poké'exa Kanâm. Ákone nîka neko voxúnoekeneya. ¹² Eye-kóxoane Njáko ápeyea êno nikokónoti ya Ejítu, pahúkoane neko xe'éxaxapa, enepohikoneko voxúnoekene, píheaya. Yoko inúxotikone pahúkoaya. ¹³ Ya pí'apeke pihóhiko, ina etó'okoa Yúse itúkeovo koati po'ínu. Yane éxoane Farão neko iyénoxapa Yúse.

¹⁴ Pahúkoa Yúse neko po'ínuhiko veyóponea ne há'a, eneponeko Njáko, koane uhá koeti iyénoxapa. Yoko seténtai sinku koe uhá koêti neko iyénoxapa. ¹⁵ Yane ípokopovone Njáko ya Ejítu. Énomone ivókopovo, koánemaka neko voxúnoekene. ¹⁶ Itea omópokonohiko múyo ya Síkem ekóxoponeokono xoko uhôro kehoéti mopoíke, enepone váneu Ábraum xoko xe'éxaxapa Ému mekúke —kíxovokoxoane Etévaum.

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Ye'éxovone kaxena kousokea Itukó'oviti neko koati emo'úti ákoti aukápapu, yuhó'ino Ábraum nóvo, yupi-

hovó koéne ukóponea neko viyénoxapa ya poké'exe Ejítu. ¹⁸ Enoné'e xoénae ike ivóki-nevo Yúse, ehane úrukovo po'i pahúkoti. Yoko ako exa Yúse nekóyo. ¹⁹ Eneponeko nâti, koati ahúkoti ya aupú'ikeati. Komo-hí kixo voxúnoekene, koane íkoitoponoahiko kotíveti. Pahúkomaka voxúnoekene kúrihikea neko inámatiko xe'éxa, kaha'aînoati ívohikeovo. ²⁰ Énomone yaneko káxehiko, ipúhikone Muíse. Yoko yupíhova itúkeovo koati exóketi kalivôno. Kúveu mopo'âti kohê, itoa êno yoko há'a hé'onea óvokuke. ²¹ Ikénepoke enepo iyonôa huveóke, ipokôa hé'onoaku, ínixopa ihine Farão. Yane omópane óvokuke koexókexopati. Kutí kixópane koati xe'éxa. ²² Yoko áinovo exóneti ya Ejítu íhikaxokono neko Muíse. Koati hána'iti teyonéti nê'e, ênoti xunáko ya koyúhoyeake koáne ya uhá koeti ituke.

²³ —Koarénta koené'e xoénae neko Muíse, kenó'okone isóneuke kahá'ayea noíxoponea iyénoxapa, enepohikone izaraelíta. ²⁴ Yaneko noíxoponeaku, ápe hóyeno íhae Ejítu isúkoti izaraelíta ákoti évotikoake. Noixoâne Muíse, ina kotixôa neko izaraelíta vaheréxinokonoti ituke. Itúkopinoa ésa'i, koépekoa neko íhae Ejítu. ²⁵ Yoko ikútixati Muíse exoátimo iyénoxapa itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovahiko. Manírapo ako éxahiko kó'iyeaneye. ²⁶ Yaneko po'ípone káxe, noíxoanemaka Muíse ne iyénoxapa isukókoti. Ina kaha'â haxákea. Hara kixoahiko: "Itínoe hóyeno, koati kepo'ínukokoti. Na koeti isíkinokoko?" kixoanehiko.

²⁷ —Itea enepone hóyeno isúkoti po'ínu, okopo Muíse. Hara kixoa: "Inípono íti kehá'ati kepáyasokinovovi, kehá'atimaka itíkivo yúhoikovoku úti.

²⁸ Hainá'ikopomea kehá'ati képekinu kuteâti kixeaku ne íhae Ejítu kiyakáxeke?" kixoane. ²⁹ Kameáne Muíse neko yúho, oméxovone. Kohó'ine ya poké'e koéhati Midíyam. Koeku óveaya, ápene pi'âti xe'éxa, hóyeno kalivôno.

³⁰ —Ikénepoke óvea koarénta koeti xoénae yaneko poké'e, koutata'ixinova ánju íhae vanúke xapákuke irúmene yúku, xoko kali xuve tikóti irumékoti. Yoko hane óvo poké'e ákoti ovâti, xêrerekuke neko hána'iti mopôti koéhati Sinâi. ³¹ Koati hána'iti iyúpaxeova Muíse noixoâne neko koekúti, ina ahi'ókovaxo ivóko'okoponea. Yane apé koéne emo'u Vúnae kixoâti: ³² "Undi Itukó'oviti, kutípone yoxúnoekene Ábraum, Izáki yoko Njáko" kixoane. Yoko hána'iti píkea Muíse, koane honónokea mûyo. Ako íta komómoyea. ³³ Ina kixoá'ikomaka Vúnae Itukó'oviti: "Víya ne piríkatana, vo'oku koati sasá'iti ra poké'e yókonukoku. ³⁴ Koati noinjoâti koítoponeovo kotíveti ne njanéna ya poké'exe Ejítu, koane ngameâtihiko varú'inevo koeku koítoponeovohiko kotíveti. Énomone evénzekino ngoítoponeovahiko. Kó'oyene, keúsakapu, vo'oku mbahukópiti ya Ejítu" kixoane Itukó'oviti.

³⁵ —Yoko énomone ne Muíse, púvone iyénoxapa itúkeovo yúhoikovoku. Harapepo kixókono: "Inípono íti kehá'ati kepáyasokinovovi, kehá'atimaka itíkivo yúhoikovoku úti" kixókono. Énomonemaka ne Muíse,

páhoe Itukó'oviti itúkeovo tûti yoko koitóvati yaneko koutáta'ixinova ánju xoko xuve tikóti.

³⁶ Koati Muíse inuxópino viyénoxapa ipuhíkopea Ejítu. Kúveu koarénta koeti xoénae, êno iyupánevoti itúke yoko po'ínuhiko koekúti, hoénaxovo xunako Itukó'oviti xokóyoke. Áinovone ítone itúkea ya koeku óvea poké'exe Ejítu, koáne yane mar iháxoneti Hararáno'evoti, koánemaka yaneko mêum ákoti apêtiya. ³⁷ Koati Muíse itukoa yúho râ'a, yuhó'ino xane-na úti, uti íhae Izaráe. Hara kôe: "Xapákuke viyénoxapa, apêtimo po'í hóyeno kuteâti úndi, noívokoemo Itukó'oviti itúkeovo porófeta koyuhó'iyeti emó'u xapa xâne" kôe. ³⁸ Koatímaka Muíse opónoa neko mêum ákoti apêti xapákuke neko êno xâne ho'uxóvoti, koane xokóyoke ne ánju yuhó'ixoati oúkeke neko hána'iti mopôti, enepone Sinâi, koane xapa voxúnoekene. Koatímaka Muíse namukôa neko yuhôti apêti xunáko ikó'inamakopeovi, enepone yuho Itukó'oviti, koane énomonemaka koyuhópinovea.

³⁹ —Itea ako akáha'a itúkea yuho Muíse neko voxúnoekene. Koati puvâtihiko, koáne ya isóneuke aúkopovohiko ya poké'exe Ejítu. ⁴⁰ Hara kixóhiko Áraum yanekôyo: "Itíkinavi okovo hokonéti, kuvónonemo úti, motovâti inúxinovi. Vo'oku enepone inuxópinoviti vipuhíkopea poké'exe Ejítu, ákone véxea koêku" kixoanehiko. ⁴¹ Énomone yaneko káxehiko, itúkone okovo xe'exa váka ne xanéhiko, ina isukínoahiko hó'openo itukínoati ikó'iparaxoake. Ína-maka koyuíhiko, elóketihiko okóvo vo'ókuke neko kixovókuti ituke vô'u. ⁴² Vo'ókuke ne kixónovokuhiko, ahíkuxopeova Itukó'oviti. Sikó kixoane píhoheya ikéneke po'í ho'éti, enepone heú koeti hékerehiko ya vanúke, kuteâti koêku ne yútoe porófeta emó'uke Itukó'oviti. Énomone ne koêti:

"Itínoe íhae Izaráe, koeku yóvoheixi neko mêum ákoti apêti kúveu koarenta koeti xoénae, undí'ikopomea képekino hó'openo itíkoti iké'iparaxonuke? Ako kalíhuina. ⁴³ Kéxepukonoemaka kali péti, ipó ipo kixonéti, óvoku ihéyu'iki hékone koéhati Molóki, yoko okovo hékere koéhati Réfam, ainóvoti ítikenoe ya veô'u. Vo'oku kurí kixépinu, hekópoti koekúti kuteâti, mbahukópopitinoemo ya poké'e ákoti malíka yâtikeneye ya Mbabíloona" kôe ne yútoe porófeta —kixo-vokoxoane Etévaum.

Amós 5.25-27

⁴⁴ Ina koe'íkomaka:

—Koati apêti óvoku Itukó'oviti xapákuke voxúnoekene. Énomone neko tabenáku, ipó ipo kixonéti koeku yónoheya xanéhiko yaneko mêum ákoti apêti. Eneponetabenáku, itúkoa Muíse kuteâti páhoenoa Itukó'oviti itúkea, kuteâti neko éxokoake Itukó'oviti inúxotike, kaha'aînoti Muíse íkutipasikea neko íkomumuxoake. ⁴⁵ Eneponévo óvoku Itukó'oviti, ápenemaka ya kaxénake Njozûe. Ípohikoane voxúnoekene, koinoâti enepo itukópane poké'exe neko émeuxa xanéhiko kópuhiu Itukó'oviti. Yoko ápeikomaka neko péti xapákuke viyénoxapaikene tukú koeti kaxena Ndávi.

⁴⁶ Eneponé Ndávi, koati hóyeno kóseanane Itukó'oviti.

Épemo Itukó'oviti, enepone kuvónonemaka voxú'ikene Njáko, yusíkea itúkinoa óvoku. ⁴⁷ Itea Salúmaum, xé'a Ndávi, itukóvo koexépukoati neko hána'iti imokóvokuti, óvoku Itukó'oviti.

⁴⁸ —Itea ako ava ovokúti, koéxepoe xâne, ne Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti, kuteâtima koêku ne yútoe porófeta mekúke, enepora koêti:

⁴⁹ “Vanúke indúko óvongu nandíxea. Kene ra poké'e, kutí ngíxoá ómomikoku njêve' koe Vúnae Itukó'oviti. 'Kutí'ikopomo itukóvo ovokúti mani itikeinonue? Manímea apêti ómomingoku itikeinonu?”

⁵⁰ Hainá'ikopo úndi itukôa uhá koêti ra koekúti apêti? ” kôe yútoe porófeta —kíxovokoxoane Etévaum.

Izâiya 66.1-2

⁵¹ Ina kixovókokopaikomaka Etévaum neko tutíhiko jûdeu:

—Itínoe xâne koati tiú'iti omíxone koane ákoti akutípo. Iti xâne exexeâti isóneu yoko kêno ne emo'u Itukó'oviti! Kéyekune kétéu'ikinoe yomíxone yokopâti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kuteâti kixoku itúkeovo neko yoxúnoekene. ⁵² Ako ápahuina porófeta ákoti itukapu íkoitoponone kotíveti yoxúnoekene. Enepohikonê'e, koépekexomaka ovoxe Itukó'oviti koyuhoâti nóvo kenó'okeamo neko koati Ponóvoti Páhoe Itukó'oviti, enepone váherexinokemaka itike koane képekeunoemaka, ⁵³ itínoe namukoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, omínopike ánjuhiko, enepone ovóxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, itea ako itíka —kíxovokoxoane.

Kixoku ivókeovo ne Etévaum

⁵⁴ Kamoné'e yuho Etévaum neko tutíhiko jûdeu, yupihovó koéneoxo ímaikinovahiko koane ngarútutukexea ôe. ⁵⁵ Itea koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Etévaum. Yane pono-ponó kixone úke vanúkeke neko Etévaum koane noíxea êno uhé'ekoti uhapú'iti ukeâti xoko Itukó'oviti, koánemaka Jesus éxopeke Itukó'oviti, ⁵⁶ ina kôe:

—Koati imihé'okinonuti ra vanúke. Noínjopane ne Íhae Vanúke ikútipasikoponovoti xâne, xe'ó koyêti éxopeke Itukó'oviti xoko óvoku kapáyasokone Itukó'oviti —koéne.

⁵⁷ Yane vaúkexo neko okópoti Etévaum. Exexó kixónehiko kêno ya vô'u koane uhá kó'iyea éhahikeovo namúkoponea Etévaum. ⁵⁸ Yane káhakoane meúkeke yane pitivóko, ina hepokoâhiko ya mopô. Enepohikone koyúhoti ákoyea aúnti ituke Etévaum, veyópohiko kápana muyókuke, ina kurikoâhiko xoko homôhou koéhati Saûlu ⁵⁹ koeku hepókea Etévaum. Kene Etévaum, Jesus vaúko ya orásaum-ke. Ha koe yúho vaúkea:

—Unaém, nemúkapa ra omínjone —koéne.

⁶⁰ Yane ipuyuké koéne, koane kóhonokea emó'u kó'iyea:

—Unaém, hako ipihéponoahiko vo'ókuke ra váhere ítukeinonu —koéne.

Yane ivókovone.

8 Yoko ínixoamaka Saûlu unáko koépekeokono ne Etévaum.

Koeku inâ puvokóno ne kutípotihiko Jesus

Yaneko káxe, turíxovone ápeyeya ikoítoponoati kotíveti ne kutípotihiko Jesus ya Njeruzálem. Yane itóhineone uhá koêti neko kutípoti Jesus ya po'íke ipuxóvokutihiko ya Njúdeya koánemaka ya Samâriya. Poéhane ápostuluhiko ako itahínehea. ² Yoko ápe hóyehohiko teyoti Itukó'oviti ekoxóponoati neko Etévaum, ikotívexoatihiko isóneuke ne koekúti. Yupihovó kôe íyokexeahiko vo'ókuke.

³ Kene neko Saûlu, koati vaheréxinoati ítuke ne kutípotihiko Jesus, kaha'âti uké'exe. Koêkuti ovokúti úrukovoku nê'e, koeku inú'ikea hokoti Jesus-ya, káhakoa meúkeke, hóyeno koánemaka sêno, omopâti-hiko ika'ákovokutike.

Koyúho emo'u Itukó'oviti ne Filípi xapa íhae Samâriya

⁴ Kene neko kutípoti Jesus itohíneheoti, koyúhohiko emo'u Itukó'oviti koêkuti vékokuhiko. ⁵ Yoko Filípi, Samâriya yóno koane koyúhoyea koeku Kristu.

⁶ Koyuhóne Filípi xapa xâne, yupíhova ivávakeokono neko yúho. Koáhati noixeâti xanéhiko neko ítuke, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. ⁷ Êno xâne úroevo ndémoniu koítovone Filípi. Koati kohonókoti emó'u vaúkea ne ndémoniuhiko koeku ipúhikopea. Enómaka xâne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo, koane mohéveu, koítovone Filípi. ⁸ Koati hána'iti elókeyea okóvo ne xanéhiko yane pitivóko vo'ókuke.

Koixómoneti koéhati Símaum

⁹ Yoko yaneko pitivóko, ápe hóyeno koixómoneti koéhati Símaum. Ítoa íkutipea xanéhiko ya Samâriya ítúkeovo hána'iti ko'éxoneti, aupú'ikoati yane ítuke.

¹⁰ Heú koe xâne ivavákea yúho, kúteane xâne payásoti yoko ákoti apayáso. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, koati ovâti hána'iti xunako Itukó'oviti, íhaxinokonoke “Hána'iti Xunakóti” —koéne-hiko.

¹¹ Ivávakinokonoke neko Símaum vo'oku mekú'iyeané ítúkovo koixómoneti ítúkoti iyupánevoti, aupú'ikoati ne xanéhiko yane ítuke. ¹² Itea kutipoâne xanéhiko ne yuho Filípi koyuhó'inoane koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne koánemaka koeku Jesus Kristu, áhikovonehiko ya iháke Jesus, hóyeno koánemaka sêno. ¹³ Muhíkova neko Símaum, kutípoanemaka. Yane áhikokonone. Koêkuti yónoku Filípi, pihómaka ne Símaum ikéneke. Ako iríka. Koati hána'iti iyúpaxeovo ítuke Filípi, enepone êno hána'iti iyupánevoti ítuke, hoénaxovope ne xunako Itukó'oviti xokóyoke.

¹⁴ Eyékoxooanemaka ápostuluhiko ya Njeruzálem namúkeane emo'u Itukó'oviti ne íhae Samâriya. Yane pahúkinoahiko Péturu yoko Xuâum. ¹⁵ Simoné'e evo Péturu xapákuke, ítúkinoá orásaum maka namúkanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ¹⁶ vo'oku ávovea evéseka xokóyokehiko. Pohúneti ahíkovotínehiko ya

iháke Vúnae Jesus. ¹⁷ Yane ípíhone vô'u evo Pêтуру tutíkuke neko xâne, yane namúkoanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

¹⁸ Noixoâne Símaum namúkeanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku ípihea vô'u evo ápostulu tutíkuke neko xâne, yane kahá'ane poréxea tiúketi evo Pêтуру. ¹⁹ Hara kíxoá:

—Peréxanu xunakóti kuteâti xináko, motovâti namúkea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne koêkuti ímbihone vô'um tutíkuke —kíxoane.

²⁰ Ina kixôa Pêтуру:

—Koati metokeâti yenópi ipihóponovokutike xané kixepoâti ne tîketina. Inípono îti, ikítixati vanêti ne íparaxeovike Itukó'oviti, enepone Sasá'iti Omíxone! ²¹ Ákomo kalíhuina itíkivo ha'ine úti yara itukéti, vo'oku ako panápu iséneu nonékuke Itukó'oviti. ²² Konókotiko ikétivexi iséneuke ne pehúnevo koane kiríkopi. Yépe-ma Vúnae kóseanayeopi. Ávaina avá'avo oxéne itúyopea ne váhere iséneu. ²³ Koati ininjoâti yupíheovo kotíveyea iséneuke ne ákoyea ítea itíki kuteâti ra índuke. Ika'ó kixópi ne váhere iséneu koeku yupíheovo íyekivoa itíki kuteâti ne índuke —kíxoane.

²⁴ Ina kíxo Pêтуру ne Símaum:

—Yépeminanuikopo Vúnae Itukó'oviti maka hákone yóno oúngeke kuteâti ne yihó'inonumeku —kíxoane.

²⁵ Uke'éxoane evo Pêтуру koyúhoyea emo'u Vúnae xapákuke neko xâne, aúkopovohiko Njeruzálem xoko vekópoku. Êno kálíhunoe ípuxovoku samarítanu koyúhoakumaka ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus koeku pihópeahiko.

Tokôpo hóyeno íhae Etiópea ne Filípi

²⁶ Kene Filípi ápe ánjuna Vúnae kixoâti:

—Keúsakapu, píhe ya íyeu úkeaku kásati. Hane víka xêne taru'úxoti mêmum ákoti apêti, enepone ukeâti Njeruzálem yonoti Ngâza —kíxoane.

Úkeane pího ne Filípi. ²⁷ Yoko ápe hóyeno íhae po'í poké'e koéhati Etiópea vekoâti neko xâne. Eunúku itukóvoye neko hóyeno, koane koati payásoti ko'itúkeinoti sêno koéhati Kandáse, natina Etiópea. Énomonemaka exôa koêku ne tiúketi ya natíxokuke Kandáse. Yoko ukopeâti Njeruzálem neko hóyeno, yónoku iháyu'ikoponea Itukó'oviti. ²⁸ Vataa koépo karósanake ixómoti yuhoíkopo emo'u Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya. ²⁹ Ina kíxo Filípi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Yahí'akapa rakene karósa, yaxénapoa —kíxoane.

³⁰ Ina ehakínova Filípi. Koeku ahí'okeova, koane kámea ne hóyeno yúhoikea emo'u Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya, ina kixôa Filípi:

—Yéxoá kixó'ekone ne yího'iu?

³¹ Ina yumopâ neko hóyeno:

—Namo ngíxoaye énjea hákotimo kourápu'ikinonoati? —kíxoane.

Yane ítaikone Filípi evésenekuyea ne ivú'e ivátakea xêrerekuke. ³² Yoko eneponeko yúho'iu emó'uke Itukó'oviti, énomone ne koêti:

“Kutí kixókono su'úso omonéti xoko koépekokonoku. Kuteâti koeku ákoyea yaíka ne kali xe'exa su'úso enepo vate'íkokono, énomonemaka koéneye ákoyea yúho rá'a. ³³ Yaneko yupíheovoku kixókono, ako ápahuina xâne ponoâti ne ítukeino. Ápeikopo itoâti kayúmakea váherevoko ne xanéhiko kúrivokoevo? Vo'oku koépekeokono, áko'one yara poké'e” koêti.

Izâiya 53.7-8

³⁴ Ina kíxo Filípi neko hóyeno:

—Émbemopi keûrapu'ikinonoa kíxone ra porófeta. Kixopóvotimea? áko'o po'ínu xâne kixómea —koéne.

³⁵ Ina kouhápu'ikinoa Filípi kíxone. Koati koukeâti yútoeke porófeta koyúhoinoa koeku Jesus.

³⁶ Ehánehiko itópono óvoku úne koeku yónea. Ina kôe neko hóyeno:

—Anéye úne. Motóvanemea ánjikeovo ya iháke Jesus? áko'o ápemea itopónuti.

(³⁷ Ina kixôa Filípi:

—Enepo heru'ó ixêa yomíxone kitípi ne Vúnae, motóva yáhikivo ya iháke kó'oyene.

Ina kixôa neko hóyeno:

—Ngutípoa itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus Kristu —koéne.)

³⁸ Ina pahukôa íxíkeovo ne ivú'e. Pihóne úneke neko pi'âti. Yane áhikoane Filípi.

³⁹ Ipuhíkopeanehiko úne, má kixópane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Filípi. Ákone naíke'exapa áhiu. Yane ukópononemaka neko hóyeno. Yoko koati hána'iti elókeyea okóvo koeku vekópea neko xâne. ⁴⁰ Kene Filípi, apé koépone ya pitivóko koéhati Azôtu. Koêkuti vekópoku yátikeneye, koyúhopinoa emo'u Itukó'oviti ne xanéhikoya. Koatine kóye; tukú kixópa seôpo ya Sezâreya.

Hokôpo Jesus ne Saûlu

Át 22.6-16; 26.12-18

9 Yoko koati ixómotiko oposí'ixoa Saûlu kíxoaku koépekexea ne kutípotihiko Vúnae Jesus. Koati kahá'ati uké'exea. Énomone pihíno xoko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke ² epemóponoati koyuhópeti yonoti xoko inuxínotihiko itukéti íhikaxovokuke hó'e jûdeu ya pitivóko iháxoneti Ndamásku. Enepone koyuhópeti veyóponone, poréxoa iká'akea koêkuti kó'iyevoku ínixoaponone, hóyeno koánemaka sêno, hokoâti ne ihíkavoti íhanti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, koane omópea ika'ákovokutike ya Njeruzálem. ³ Úkeane pího ne Saûlu. Koeku yé'exeane Ndamásku, apé koéne koati xúnati uhapú'iti ukeâti vanúke kouhápu'ikoati. ⁴ Yane íkorokovone Saûlu poké'eke. Ápemaka emo'úti kámone kixoâti:

—Saulú, imáko ké'iyivoku. Na koeti váherexino ítikeinonu?

⁵ Ina yumopâ Saûlu:

—Kuti îti Unaém?

—Undi Jesus, enepone váherexinoke ítike.

⁶ Yexépukapa, yûrukapa ne pitivóko, ínamo yexákakana ne nékone itíki —kíxoane.

⁷ Kene xánena Saûlu, xe'okó koéne, yunukú koéne. Kámoahiko neko emo'úti itea akó'oti inixâ neko koyúhóti. ⁸ Ina exepúkopea poké'e neko Saûlu. Kahâ'a míhe'okopea úke, ákone ínixa. Yane ápene namukeâti vô'u hirikoâti tukú koeti Ndamásku. ⁹ Mopó'a káxe ako ínixa. Ákomaka nîka, koane ákomaka énapu úne.

Noixópono Saûlu ne Anániya

¹⁰ Yoko ápe hóyeno ya Ndamásku kutípoti Jesus, koéhati Anániya. Yúho'ixoa Vúnae ya kutí koeti hopúne.

—Ananiyá —kíxoane.

Ina yumopâ Anániya:

—Usó ngóye koêkuti kevóxenuku Unaém.

Ina kixopâmaka Vúnae:

¹¹ —Keúsakapuikopo, pîhe ya xoko rúva iháxoneti Ponóvoti, óvokuke hóyeno koéhati Njûda. Yapásikamo hóyeno koéhati Saûlu íhae Társu. Yara koeku kó'oyene, ixómoti itúko orásau. ¹² Mboréxoane ya kutí koeti hopúne ínixeopi yurúkovoti óvokuke, ipíhethi veô'u tutíkuke motovâti ínixoapea —kíxoane Vúnae.

¹³ Ina yumopâ Anániya:

—Unaém, enóne xâne koyuhó'inonoati koêku ne hóyeno. Koati vaheréxinoati ítuke ne xanéhiko kesása'iupone ya Njeruzálem. ¹⁴ Epó'oxo koeku símea yâyeke, ápe koyuhópeti ómone, ukeâti xoko tutíhiko sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke, porexoâti iká'akea uhá koeti kutipópiti.

¹⁵ Ina kixôa Vúnae:

—Pîhe, vo'oku koati noívangoe itúkeovo ko'itúkeinonuti ne hóyeno. Koyúhotimo emó'um ya xapa xâne ákoti itukapu jûdeu, koáne ya nonékukehiko nâti, koánemaka xapa íhae Izaráe. ¹⁶ Epó'oxo enjókootimo kónokea yupíheovo koitoponeovo kotívethi ín-
dukeke —kíxoane.

¹⁷ Yane pihóne Anániya óvokuke Njûda. Urúkovone ovokúti, ípíhone vô'u tutíkuke Saûlu xaneâti kíxea:

—Saulú, iti mbo'ínu xoko Vúnae. Koati Vúnae pahúkonu yâyeke, enepone Jesus kautáta'ixinovopiti xenékuke xoko víkoku kino'óko yâkeneye. Pahúki-nonuke yâye maka ínixepane, koane áxunaneoxomaka ne Sasá'iti Omíxone xikóyoke —kíxoane.

¹⁸ Énomone yaneko ókoku ôra, apé koéne koekúti irihíkopovoti ukopeâti ukékuke ne Saûlu kutí koeti xo'orópiti. Yane ínixopone, ina exepúkopo, yane áhikovone ya iháke Jesus. ¹⁹ Ike níképea, xunápone koxé'u.

Koyúho koeku Jesus ne Saûlu ya Ndamásku

Ápe kali ye'á koeti'iye káxe óveako ne Saûlu ya Ndamásku kaha'íneatihiko ne kutípoti Jesus.

²⁰ Énomone yanê'e, turíxovone ne Saûlu koyúhoyea koeku Jesus ya Ndamásku ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko, koyuhoâti itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus. ²¹ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti kamoâti. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Hainá'ikopo énomone ne koepékexoti kutípoti Jesus ya Njeruzálem? Hainá'ikopomaka mani simínoke yâye iká'akoponea yoko omópea iká'ae xoko tutíhiko sasedóti inuxínoti xâne hó'eke úti ya Njeruzálem? —koénehiko.

²² Itea inamá'axo ukopóno itúkeovo éxoti koyúhoyea koeku Jesus ne Saûlu. Enepohikoneko jûdeu ko'óvokuti ya Ndamásku, ákone éxina isóneku kixoku yumópea Saûlu. Koáhati kouhápu'ikoati Saûlu itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, ne Jesus.

²³ Xu'ikénene, ina ho'uxóvo ne jûdeuhiko oposíki-noati isóneku ne Saûlu kixokumo koépeke. ²⁴ Itea eyékoxxoa Saûlu neko isóneunokono. Yoko káxe, yóti veyónehiko neko okopâti kóyonoyea páhapetea ne pitivóko kaha'átihiko koépeke. ²⁵ Itea ya yóti, íko-ho'ixo Saûlu neko íhikauhiko, kopúhikopatihiko meúkeke yane pitivóko, evékopati oukeke ne ípi ya há-na'iti sésta.

Saûlu ya Njeruzálem

²⁶ Yane hane yonópo ne Saûlu Njeruzálem. Seopóneya, kahá'a ánavokoxopeova ne kutípotihiko Jesus, itea uhá kôe píkeahiko. Akó'oti akutípoahiko itúkeovo hokópotine Jesus. ²⁷ Itea óma Mbaranâbe ne Saûlu xapákuke neko íhikau Jesus. Ina koyuhó'inoahiko koêku ne Saûlu xenékuke noíxea Vúnae, koane ápeyeamaka yuhó'inoa Vúnae. Koyúhoinoahikomaka ákoyea pícone ne Saûlu enepo koyúho koeku Jesus ya Ndamásku. ²⁸ Yane kahá'in-epoane Saûlu ne kutípotihiko Jesus koêkuti yónokuhiko ya Njeruzálem, koane ako píka Saûlu koyúhoyea koêku ne Vúnae. ²⁹ Koyúhomaka koeku Jesus xapákuke ne jûdeuhiko koyúhóti emo'u ngerêku. Koati yumopâtihiko Saûlu. Yane opósikonehiko kixókumo koépeke Saûlu. ³⁰ Eyekóxoane po'ínuhiko kutípoti Jesus ápeyea kaha'âti koépeke ne Saûlu, ómanehiko ya Sezâreya. Ikénepoke ina iyonópamaka ya Társu.

³¹ Yoko ú'uhepe kóyehiko neko kutípoti Jesus ya uhá koeti Njúdeya, yoko Ngalíleya koánemaka ya Samâriya. Ákone okopâti. Tumúne yóno kóxuna'ix-eovohiko ikéneke Vúnae koane ukóponea itúkeovo-hiko teyoti Itukó'oviti, vo'oku huvó'oxea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koane kurí'uxeovomaka yé'akeye ne kutípoti Jesus xapákuke.

Koitóvo hóyeno koéhati Éneya ne Pêturu

³² Kene Pêturu, ako tópi pitivóko vékoku. Po'íke káxe, vekóponoamaka xapákuke ne kasása'iupo Jesus ya pitivóko koéhati Lída. ³³ Énomone tokópea hóyeno koéhati Éneya. Enepone hóyeno, oitu koene xoénae óvoheixo ípeke, vo'oku itúkeovo isayú'ixovoti múyo ákoti ehevákapu. ³⁴ Ina kixôa Pêturu:

—Eneyá, yexépukapa; koítovopine Jesus Kristu. Keúnakapa ne peúke —kíxoane.

Énomone yaneko ókoku ôra, xépu koépone Éneya.

³⁵ Noíxoá uhá koeti ko'óvokuti ya Lída yoko Sârona

neko koítovone Pêturu, koane enó'iyea hokópoti Vúnae Jesus vo'ókuke.

Koeku Ndórka exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti

³⁶ Ya pítivokona Njópi, ápe sêno kutípoti Jesus. Tabíta koéha. Enepora ihâe, enepo sa'irí'okopovo ya emó'uke ngerêku, Ndórka koêti. Enepone sêno, é'exo kix-oixokono vo'oku únati kixoku itúkeovo, koane vo'oku ixómoyea huvó'oxo xâne ákoti apeínoati. ³⁷ Yaneko káxehiko, ká'arinene neko sêno. Ehane ivókovo. Ahíkópokonone ne mûyo, ina omopókono ya kúveu ovokúti sôparatuke. ³⁸ Yoko enepone pi'âti pitivóko, Lîda yoko Njópi, ako ahíkaka. Eyekóxoane kutípotihiko Jesus ápeyea ne Pêturu ya Lîda, pahúkohiko pi'âti hóyeno xokóyoke épemoponea xanépea ya Njópi hú koêti. ³⁹ Koáne, xanépoanehiko Pêturu. Simoné'e, ina omâhiko sôparatuke xoko imópokonoku muyo Ndórka. Heú koéhiko neko sêno ivokóvoti îma ayákukuyea Pêturu koane iyokexea, exókoatihiko ne hîxo yoko po'i ípovo úhe'benoahiko Ndórka koeku ápeyeako. ⁴⁰ Ina pahukôa Pêturu ipúhikopea meúkeke heú koêti neko xanéhiko. Yane ipuyuké koéne épemea Itukó'oviti xaneâti inonéxinova ne ivokóvoti koane kó'iyea:

—Tabítá, yexépukapa! —koéne.

Ina mihe'óko úke neko sêno. Yane noíxone Pêturu, ina ivatákopo ípeke. ⁴¹ Yane namúkea vô'u Pêturu huvó'oxoati exépukopea, ina ihaxíhikoa Pêturu ne senóhiko ivokóvoti îma koánemaka ne po'ínuhiko kasása'iupo Jesus. "Harâ'apo" kixovokoxoane.

⁴² Yoko eyékokokono neko koekúti ya uhá koeti Njópi. Êno kutípoti Vúnae vo'ókuke. ⁴³ Êno káxe óvoheixea Pêturu ya Njópi óvokuke eyoti vakamóto, hóyeno koéhati Símaum.

Koeku hóyeno koéhati Kôrneliu pahúkoti húndaruhiko

10 Ápe hóyeno ko'óvokuti ya Sezâreya koéhati Kôrneliu. Itáleanu itukóvoye neko hóyeno. Yoko pahúkoti póhuti séndu húndaru itúkovo, ainóvoti ítuke iháxakoku húndaru iháxoneti "Itáleanu". ² Koati teyoti Itukó'oviti neko hóyeno, koane yuixóvoti itúkea ponóvoti nonékuke. Kúteanemaka koêku ne uhá koêti ya óvokuke. Enómaka huvó'oxea ne ákoti apeínoati, koane kóyekunemaka itúkea orásaum.

³ Po'i káxe ya kuteâti mopo'âti ôra ya kiyakáxe, ápe éxokoake Itukó'oviti ne Kôrneliu ya kutí koeti hopúne, itea ako imáka, iyukovó koyêti. Noixo ánju, ovuxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, ahi'ókovati.

⁴ —Korneliú —kíxoane ánju.

Pono-ponó kixínoane úke Kôrneliu koane yupíheovo píkea.

—Kutíya unaém? —kíxoane.

Ina kixôa ánju:

—Ako inátapa okóvo Itukó'oviti ne kixeku itíki orásaum, koánemaka ne kixeku ixómoyea huvó'oxo xâne ákoti apeínoati. ⁵ Kó'oyene, pehuka yovóxe ya Njópi iháxikoponea hóyeno koéhati Símaum, yonópoti îha Pêturu. ⁶ Hane óko óvokuke po'ímaka koéhati Sí-

maum, hóyeno eyoti vakamóto. Xe'ókuke mar óvo neko óvoku —kíxoane ánju.

⁷ Ehá'axo pihópo ne ánju, iháxikone pi'âti ahínoe ne Kôrneliu. Ina apémaka po'i húndaru iháxiu. Eneponé'e, koati huvó'oxoati ya óvokuke koane teyotímaka Itukó'oviti. ⁸ Ina koyuhó'inoahiko Kôrneliu uhá koêti neko yuhó'inoa ánju. Yane pahúkoanehiko ya Njópi.

Noíxone Pêturu ya kutí koetíke hopúne

⁹ Yaneko po'ípone káxe ya koeku vékea xêne yonoti Njópi neko páhoehiko Kôrneliu, koane yé'exea neko pitivóko, énomone yaneko ôra, pihóne ne Pêturu omómikokutike oúke péti itukóponoti orásaum. Yoko itumúkotine káxe yanekôyo. ¹⁰ Koati epékoatine hímakati ne Pêturu, itea koêkuiko ixómoyea kóusokinokono ne nîka, apé koéne éxokoake Itukó'oviti ya kutí koeti hopúne itea ako imáka, iyukovó koyêti.

¹¹ Hara noíxo vanúke imihé'okinoati. Yane ápene kutí koeti hána'iti ramápu'i ípe ika'oké kixeokono koaturu koeti kênô koévesekeokono ukeâti vanúke. ¹² Kúveuke, ápe hó'openo, heú koeti kó'iyevovoku apêti koaturu koeti hêve, koánemaka ne há koeti poké'eke yoneâti hûra, yókomaka hó'openo ôti. ¹³ Ina apê emo'úti kámone Pêturu. Hara kôe:

—Yexépuka Peturú. Képeka koêkuti yarâ'a ínamo níka —koéne.

¹⁴ Itea hara kixópa Pêturu:

—Ako kalíhuina Unaém, vo'oku ako níngeaku kuteâtihiko râ'a ákoti asasá'i nenékuke, ákotimaka parexâ hó'e úti níkeokono —kíxoane.

¹⁵ Ina apépomaka emo'úti kixoti Pêturu:

—Enepora kasása'iupo Itukó'oviti, hako keyuhôa itúkeovo ákoti asasá'i —kíxoane.

¹⁶ Mopó'a koéneye, ina omopókono vanúkeke neko kutí koeti ramápu'i ípe.

Símo xoko Pêturu ne páhoe Kôrneliu

¹⁷ Kene ne hóyenhiko páhoe Kôrneliu, épemonehiko óvoku Símaum. Koeku ixómoyea itúkinoá isóneu Pêturu kixó'ekone neko koekúti éxokoake Itukó'oviti, xe'okó kóyene neko pahoéti pahapétike. ¹⁸ Ina ihaxíhiko ko'óvokuti, epemoâtihiko ápeyea hóyeno koéhati Símaum, yonópoti îha Pêturu okoâtiya. ¹⁹ Yoko ya koêkuiko ixómoyea itúkinoá isóneu Pêturu kixó'ekone neko noíxone éxokoake Itukó'oviti, hara kixoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Simóne pi'âti hóyeno oposíkopiti. ²⁰ Yexépuka, yevésekina ínamo yaxenápoa. Hako poe'aínoa iséneu vo'oku undíne pahukoâhiko yâkeneye —kíxoane.

²¹ Yane evésekinonehiko Pêturu koane kixeahiko:

—Undíne ne yopósiupono. Na koeti simínenoe?

²² Ina yumopâhiko:

—Uti páhoe hóyeno koéhati Kôrneliu, kali payásoti húndaru. Enepone hóyeno, koati ponóvoti ítuke koane teyotímaka Itukó'oviti. Ínixoa heú koeti júdeu itúkeovo itípakovoti. Ápe ánju íhae vanúke, sasá'iti ovuxe

Itukó'oviti pahukoâti iháxikeopi óvokuke motovâti kámokenoyea yemó'u —kíxoanehiko páhoe Kôrneliu.

Xanépoa Pêturu ne ihaxíkoponoati

²³ Yane itaikoane Pêturu neko hóyehohiko úrukeovo ovokútike koane imókeakone yaneko yóti. Yuponíne, koúnakovone ne Pêturu ina xanepoâhiko. Ápemaka po'ínuhiko kutípoti Jesus íhae Njópi xaneâti. ²⁴ Yaneko po'ípone káxe, simónehiko ya Sezâreya. Yoko ho'úxoanehiko Kôrneliu ne iyénoxapa yoko po'i húpiu, enepohikone koati íníkone, kuxotínehiko Pêturu.

²⁵ Ehá'axo mani úrukovo ne Pêturu, ítokopovane Kôrneliu koane ipuyuké kó'iyeanne nonékuke kutí kixoâti Itukó'oviti. ²⁶ Itea pahúkoa Pêturu exépukeopea. Hara kixoá:

—Undímaka xâne kuteátine îti. Yexépukeapa! —kíxoane.

²⁷ Koeku yúho'ixea Pêturu, koánemaka úrukeovo ovokútike. Tokononé koene êno xanéya ho'uxoké koyêti kuxoíxoati. ²⁸ Ina kixovókoaxo Pêturu:

—Yéxoanoe indúkeovo júdeu koane ákoyea sikákana júdeu ánavokoxeovo xâne ákoti itukapu júdeu. Muhíkova vahí'okeova, ako paréxakana úti. Itea éxokonoa Itukó'oviti ákoyea omótova ngíxeaneye koêkuti xâne. Ako yusíka kutí ngíxea ákoti asasá'i koane ákoyea aínavangaxapa. ²⁹ Énomone ákoino mitatahí ángoe enepo pehúko ihaxíkopononuti. Kó'oyene yé-ta'akanu ihéxikinonuke —kíxoane.

³⁰ Ina kixôa Kôrneliu:

—Mopó'apoane káxe ikéne, yunzó'ixoti Itukó'oviti óvonguke koené'ekene ya mopo'âti ôra ya kiyakáxe, orana vitúkope orásaum. Yane apé kó'inonune kutí koeti hóyeno koati ú'uha koyêti ípovo. ³¹ Ina kixônu: “Korneliú, kámoa Itukó'oviti ne yorásauna. Ako inátapa okóvo ne kixeaku hivó'oxi ne xâne ákoti apeínoati.

³² Kó'oyene pehuka yonoti Njópi iháxikoponea hóyeno koéhati Símaum yonópoti îha Pêturu. Xoko po'ímaka hóyeno koéhati Símaum óko, hóyeno eyoti vakamóto. Xe'o mar óvo neko óvoku” kixónune. ³³ Yane ákone ingá'akarixa mbahúkea ihaxíkoponopiti. Aínapo yákoé kino'óko. Kó'oyene ho'uxoké kóye úti ya nonékuke Itukó'oviti. Usokó kóye kámokenoyea úti uhá koêti ne páhoenopi Vúnae keyúhoinovea —kíxoane Kôrneliu.

Koeku yuhó'inoa Pêturu ne Kôrneliu

³⁴ Ina kixovókoaxo Pêturu:

—Kó'oyene éngoaneoxo ákoyea naívakaxa xâne ne Itukó'oviti. Kutíkokone uhá koeti xâne nonékuke.

³⁵ Epó'oxo ya koêkuti poké'e óvohikoku xâne yara kúveu mêum, úhepeti isóneunoa Itukó'oviti ne xâne teyoâti koane ponoâtímaka ne kixoku itúkeovo.

³⁶ Yéxoanoe koêku ne ihíkavvoti páhoe Itukó'oviti xapa íhae Izarâe, enepone inámati ihíkavvoti omínoti xâne unako koêku ikéneke Itukó'oviti ya xoko Jesus Kristu, Únae uhá koeti xâne. ³⁷ Yéxoanoe herumó kó'iyeanne Njúdeya ra ihíkavvoti turixéðvoti ya Ngalíleya, ikénepoke kaxena Xuaum Mbátita koyúhoyea xapa

xâne koane áhikexea iháke Itukó'oviti. ³⁸ Énomone ne ihíkavvoti koyúhoti koeku Jesus íhae Nazâre, enepone poréxoake Itukó'oviti hána'iti xunáko koáne yupíheovo xuná'iyea ne Sasá'iti Omíxone xokóyoke. Ako tópi vékoku ne Jesus itúkoti únati vo'oku ápeyeya Itukó'oviti xokóyoke. Koítovomaka kixéðvoti xâne ikóitoponone kotívoti Ndeâpu. ³⁹ Noínjoa ungékuke, koane noíxoamaka nza'ínehiko uhá koêti neko ítuke Jesus ya Njeruzálem, koánemaka ya uhá koeti poké'exa úti, uti júdeu. Énomonemaka koepékokono, ikokókonoti kuruhúke. ⁴⁰ Itea koéxepukopa Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe ike ivókinevo. Poréxoamaka Itukó'oviti noíxoapeokono ikéneke exépukeopine. ⁴¹ Haina uhá koeti xâne noixópati, vo'oku tumúneke ápepe ne koekúti, ápe xâne noívokeo Itukó'oviti noíxoapeamo. Énomone úndi yoko nza'ínehiko, uti kaha'íneati ne Jesus xe'o mēsa óvoku níkokónoti yoko ekâti ikénepoke exépukeopine ukópea xapa ivokóvoti. ⁴² Ina pahukó'ovimaka koyúhoyea uti emó'u xapa xâne, koane véxokea xanéhiko itúkeovo énomone noívokeo ne Itukó'oviti éxokopeamo yonópoku uhá koeti xâne, kúteane xâne iyukóvotiko koánemaka ne ivokóvotine. ⁴³ Énomonemaka koyúho ne heú koeti porófeta, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, exókoviti itúkeovo ya iháke Jesus kotúyoepovomo pahúnevo ne póhutihiko koxé'u xâne kutipoâti —kíxovokoxoane Pêturu.

Namukoâne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne ákoti itukapu júdeu

⁴⁴ Ixómoiko koyúho ne Pêturu, evésecone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke uhá koêti neko kamokénoti emo'u Pêturu. ⁴⁵ Enepohikoneko júdeu kutípoti Jesus xánena Pêturu, yupíhova iyúpaxeovo vo'oku ikó'iparaxeokonoanemaka xâne ákoti itukapu júdeu ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁴⁶ Kámea evo júdeu ne yúho enepo koyúho po'ínuhiko yuhôti ákoti itukapu éxone koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Ina kôe ne Pêturu:

⁴⁷ —Ápeikopo motovâti itópea áhikeovo rá'a ya iháke Jesus? Vo'oku aínovonehiko namúkotine Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kuteâti koêku yanekóyoke inâ namukôa úti, uti júdeu.

⁴⁸ Yane pahúkoane Pêturu áhikeovohiko ya iháke Jesus Kristu. Ina itaíko Pêturu neko xanéhiko ávovea pihápa, kaha'aínoatihiko óveako xapákuke kali ye'á koetí'ye káxe.

Koyuhópo koeku ítuke ne Pêturu

11 Ehane eyékoaxo ápostuluhiko yoko po'ínuhiko kutípoti Jesus ya uhá koeti Njúdeya kutípeanemaka emo'u Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu. ² Itea seopóne Pêturu ya Njeruzálem, poé'ainoa isóneu po'ínuhiko júdeu hokoti Jesus, inixoâti ákoyea yusíka aínavokoxeovo xâne ákoti sirkunsidá akôe. Hara kixóhiko Pêturu:

³ —Imáko kêku yûrukoponivo óvokuke xanéhiko ákoti sirkunsidá akôe, keha'íneatimaka níki! —kíxoane-hiko.

⁴ Yane heú kíxoa kayúmakopinoa Pêturu kixoku koêku. Hara kíxovokoxoa:

⁵ —Ixómoti indûko orásaum yanekôyoke ya píti-vokona Njôpi, apé kôe éxokonuke Itukó'oviti ya kutí koeti njopúne, itea iyukovó ngoyêti. Noinjo koekúti kutí koeti hána'iti ramápu'i ípe ika'oké kixeókonoti koaturu koeti kêno evesékinonuti ukeâti vanúke. Ako ahikapananu ókoku. ⁶ Ina ngomomâ'axo kúveuke. Yane noínjone hó'openoya. Ápe apêti koaturu koeti hêve, yoko ipúhokovoti, yoko há koeti poké'eke yoneâti hûra, koánemaka hó'openo ôti. ⁷ Yane ngamone emo'úti kixónuti: "Yexépuka Peturú. Képeka koêkúti yarâ'a, ínamo níkêa" kixónune. ⁸ Ina ngxîdâ: "Ako kalíhuina Unaém, vo'oku ako níngéaku kuteâti-hiko râ'a, koekúti ákoti asasá'i nenékuke, ákotimaka parexâ hó'e úti níkeokono" ngíxoane. ⁹ Ina apépomaka ne emo'úti inu'íxoti vanúkeke kixónuti: "Enepora kasása'iupo Itukó'oviti, hako keyuhôa itúkeovo ákoti asasá'i" kixónune.

Yoko pí'apene yanê'e. ¹⁰ Mopó'a koéneye ina omopókono uhá koêti vanúkeke.

¹¹ —Énomone yaneko ókoku ôra, simóné mopo'âti hóyeno pahoéti ukeâti Sezâreya oposíkopononuti yaneko ovokúti óngoku. ¹² Ina exókonoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ngónokea njanépeahiko ákoti opoé'ainoa inzóneu. Enepora sei koeti po'ínu úti xoko Jesus apêti njokóyoke kó'oyene, aínovone njânenamaka. Heú koe úti vûrukeova óvokuke ne Kôrneliu. ¹³ Yane koyúhoinovine noíxea ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, xe'ó koyêti nonékuke ya óvokuke. Hara kíxoa ánju: "Itika péhoe ya Njôpi ihaxíkoponoti hóyeno koéhati Símaum, yonópoti íha Pêturu. ¹⁴ Énomonemo koyuhó'inopi kixeku ítivoamo ne pehúnevo, koánemaka uhá koêti ne íhae yóvokuke" kíxoane.

¹⁵ Ndurixóvone ngoyúhoinoahiko, evésecone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti oukekehiko kuteâti koeku inúxotike xoko úti, uti jûdeu. ¹⁶ Yane puyákoponovane ongóvo neko yuho Vúnae yaneko kixó'óvi: "Kaná'uti itúkeovo úne áhikea xanéhiko ne Xuâum, itea yahíkokonotinoemo, haînati ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti" kixó'ovi. ¹⁷ Koeku kíxeaneye Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu, iko'íparaxoatimaka kuteâti poréxovike koeku kutípea úti ne Vúnae Jesus, yusíkoikopo poé'ainoa inzóneu? Eneponi angóneye, mani ongópoti Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁸ Kamoánehiko neko yuho Pêturu, úhepeponehiko isóneu koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti. Hara koéhiko:

—Poréxoamaka Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea, kutí'inoke apeínoatihiko ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti —koénehiko.

Inâ turixóvo íhaxeokono hokoti Kristu ne kutípotihiko Jesus

¹⁹ Ako tôpi itóhineheoku neko kutípotihiko Jesus vo'oku ápeyea ikoítoponoati kotíveti ikénepoke koépekeokono ne Etévaum. Ápe yonoti tukú koeti Fenísea, Xípere yoko Antiokíya. Koêkúti vékokuhiko, koane koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Itea poéhane jûdeuhiko koyúhoinoa. ²⁰ Kene po'ínuhiko íhae Xípere yoko Síreni, hane yóno Antiokíya, koyuhoâtimaka xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu ne inámati ihíkavoti omínovike Vúnae Jesus. ²¹ Yoko êno xunako Vúnae xokóyokehiko kutí'inoke ênoti xâne kutipoâti ne ihíkavoti koane hokópoti Vúnae.

²² Enephikone hokópoti Jesus ho'uxínovoti ítuke Vúnae ya Njeruzálem, eyékoxoane neko koekúti. Yane pahúkohiko Mbaranâbe ya Antiokíya. ²³ Simoné'e ne Mbaranâbeya, yupihovó koe elókeyea okóvo, noixoâti ne seánako Itukó'oviti oukekehiko neko xâne, koane enékeahikomaka uhá koêti neko xâne kónokea kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae koane ákoyea aúkapapu ikéne. ²⁴ Yoko koati únati xâne ne Mbaranâbe, koane xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, yoko hána'itimaka kúveovo Itukó'oviti. Koati ênoti xâne hokópoti Vúnae yanekôyoke.

²⁵ Yane pihóne Mbaranâbe ya pitivóko iháxoneti Tár-su oposíkoponoti Saûlu. ²⁶ Inixóponoane, ina omâ ya Antiokíya. Kúveu póhuti xoénae, kóyekune ho'úxeovohiko yane imokóvokuti, koane yupíhova êno xâne íhikau. Koati ya Antiokíya turíxeovo íhaxeokono hokoti Kristu neko kutípotihiko Jesus.

Koyúho Âgabú ápeyeamo êno hímakati

²⁷ Yaneko káxehiko, ápehiko porófeta íhae Njeruzálem yonoti Antiokíya. ²⁸ Ápe koéhati Âgabú xapákuke exepúkoti koyúhoyea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ápeyeamo êno hímakati ya uhá koeti kúveu mêm. Yoko kaxénake Kalaûtíu, enepone koati payásoti nâti, ápeyea nê'e. ²⁹ Enephikoneko kutípoti Jesus ya Antiokíya, kouókonehiko isóneu pahúkeamo kali huvó'oxeakehiko neko kutípoti Jesus ya Njúdeya. Yé'akeye apeínoati exôa pôreu póhutihiko. ³⁰ Yane pahúkoane ne huvó'oxopehiko xoko Mbaranâbe yoko Saûlu omínoahiko xapákuke neko inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti ya po'íke imokóvokutihiko.

Koépeko Teâku ne Êrodi ina ika'ákomaka Pêturu

12 Yaneko káxehiko pahúkoa Êrodi, enepone nâti, iká'akeokono ne po'ínuhiko kutípoti Jesus. Koati kaha'âti íkoitoponeahiko kotíveti. ² Pahúkonemaka koépekeokono Teâku, po'ínu Xuâum, ya hána'iti pirí-tau. ³ Noixoâne Êrodi ínixeá jûdeuhiko unátiyea ne ítuke, pahúkonemaka ika'ákoti Pêturu ya xapa kaxena áyui jûdeuhiko hó'eke, enepo níkohíko pâum ákoti kohiyákoati. ⁴ Namukónehiko Pêturu, ina kuríkôa ika'ákovokutike xoko dizései koeti húndaru koyonoâti. Koaturú koaturu kôe koyonoâti, koane ahe'ó ahe'ó

kixókoko. Yoko isóneu ne Êrodi ómeani Pêturu nonékuke xanéhiko ikénepoke ne ayuíti, enepone iháxoneti Páskoa, motovâti koépekea.

⁵ Koeku óvoheixea ika'ákovokutike ne Pêturu, ákonehiko âka itúkinoá orásaum po'ínuhiko kutípoti Jesus ixómoti ho'uxínovo ítuke Itukó'oviti. ⁶ Yaneko yóti, koâti tumúneke ne káxe mani iháxikeaku Êrodi ne Pêturu nonékuke xanéhiko koépekeokono, ú'uhepe kóye imókea ne Pêturu upánini ika'ó kóye ya pi'âti korénde kukúkeke pi'âti húndaru. Ina apé'ikomaka po'i koyonoâti páhapeteake ne ika'ákovokuti. ⁷ Yane apé koéne ánju íhae vanúke, ovoxe Vúnae, simoâti ne Pêturu. Uhapu'í kixoane neko ika'ákovokuti. Ina yurôko xêrere Pêturu koyúkoati. Hara kixoá:

—Yéhakapu yexépuki —kixoane.

Énomone yanê'e, ikúxeopone neko korénde ikávo'u.

⁸ Ina kixoá'ikomaka ánju:

—Keúnakapapu, ítíkapa ne piríkatana —kixoane.

Koáne, ítúkopane Pêturu. Ina kixopâmaka ánju:

—Ítíkamaka keápana ínamo hekapánu —kixoane.

⁹ Yane ipúhikopeane ika'ákovokuti ne Pêturu. Hokó kixópone ánju, itea ako koati éxea ítúkeovoxo kaná'uti neko koêku, áko'o áko'oyea. Kutí kó'inoá hopúne.

¹⁰ Anu'úkopanehiko neko inúxoti ókoku koyónoti, koáne ne pí'ape, ina itopónoa ne pahapéti haváva urúkopovoti kúveu pitivóko. Seopâne, imíhe'okone ne pahapéti ákoti mihe'ókoati. Ipuhíkopeanehiko, vekópone ya none ovokúti. Kali tumúneke, pohú koépone ne Pêturu, pihópone ne ánju. ¹¹ Ina kôe isóneu ne Pêturu noixoâne ítúkeovo kaná'uti neko koêku: “Énjoane ítúkeovo kaná'uti pahúkinonu Vúnae ánjuna koítevonu ya mani kixónuku Êrodi yoko ya mani uhá koeti kúxone júdeuhiko kixeonu” koéne isóneu.

¹² Ina ítúko isóneu ne Pêturu kixóvokumo, yane pihóne óvokuke Mâriya, eno Xuâum. Énomone neko Xuâum yonópoti íha Márku. Énomone ho'úxovo êno xâne itukínoati orásaum. ¹³ Simoné'e ne Pêturu pahapétike nonékuke ovokúti, ina ihapápako vô'u. Yane ipúhiko ovoxéti koéhati Rôdi noixóponoati itukóvotiye.

¹⁴ Exó kixóponoa árunoe ítúkeovo emo'u Pêturu, itea ya koêkuni míhe'okinoá pahapéti motovâti úrukeovo, kayú koépone ehákopeovo éto'okoponea po'ínuhiko ítúkeovo Pêturu. Koati yupihóvotine elókeyea okóvo neko árunoe. ¹⁵ Ina kixoáhiko éto'oe:

—Koati iti pepokéxovoti! —kixoanehiko.

Itea inamá'axo koyuhôa árunoe ítúkeovo kaná'uti.

Ina kixopâhikomaka:

—Ávaina koípihapatina Pêturu nê'e —kixoanehiko.

¹⁶ Kene Pêturu, óvaikone meúkeke ixómoyea ihápako vô'u. Ehane míhe'okinoahiko. Noixoânehiko ítúkeovo koati Pêturu, hána'iti iyúpaxeovahiko. ¹⁷ Ina koexépuko vô'u ne Pêturu pahukoâti kóyunuhikeovo. Yane kayúmakopinoanehiko kixoaku Vúnae veyópea ya ika'ákovokutike. Ina koemáka hunókokuke:

—Yokóyuhopinoamaka Teáku yoko po'ínuhiko úti yoko Jesus —koéne.

Yane pihópone po'íke ovokúti.

¹⁸ Yuponíne, koyó'ikene neko húndaruhiko. Akó'oti exêa koêku ne Pêturu. ¹⁹ Pahukoâne Êrodi oposíko-ponoati, ákone ínixapanahiko. Yane épemo'ikoane Êrodi ne húndaruhiko koyonoâti kixoku koêku, ina pahukôa Êrodi koépekeekonohiko. Ikénepoke neko koekúti, pího ne Êrodi Sezâreyake ukeâti Njúdeya. Kali ye'á koe káxe óveaya.

Ivokóvo Êrodi

²⁰ Yanekôyoke koati imaíkinovati Êrodi ne xanéhiko íhae Tîru yoko íhae Sídom. Enepohikone xâne íhae neko pitivókohiko, kutikokó koéne isóneu noíxoponea Êrodi, iyuní'ikoponoati, kaha'aînoati unátipea isóne-unoahiko, vo'oku ítúkeovo poké'exa Êrodi úkea níkahiko ne íhae Tîru yoko Sídom. Inúxotike, yúho'ixoponohiko koati payásoti ko'ítúkeinoti nâti koéhati Mbalástu, enepone éxoti uhá koeti koekúti óvokuke Êrodi. Énomone porexôa úrukeovohiko xoko nâti yúho'ixoponeahiko. ²¹ Yane ápe káxe ixíkoaku Êrodi símeahiko nonékuke. Yaneko káxe, ítúkone koati uhé'ekoti ípovo ne Êrodi, iyóyonevo koeku ítúkeovo nâti. Yane ivátakone xoko ivátakoku natíxea, ina koyúho. ²² Ina kohonóko emó'u neko xanéhiko ihayú'ikoati. Hara kôe yúho iyúni'ikeakehiko:

—Koati kuteâti yuho íhae vanúke râ'a. Hainá'ikopo yuho xâne! —koénehiko.

²³ Énomone yaneko ókoku ôra, ápe ánjuna Vúnae ipihóponoti Êrodi vo'oku ínixeá unáko neko iháyú'ikeokonoke. Yoko poéhane Itukó'oviti motokêa kixeokononeye iháyú'ikeokono. Ápe kanêti nikeâti mûyo, ivókovane Êrodi vo'ókuke.

²⁴ Kene ne emo'u Itukó'oviti, inamá'axone ukopóno.

²⁵ Enepone Mbaranâbe yoko Poûlu, uséxonehiko ítuke ya Njeruzálem, káyukopovohiko ya Antiokíya. Xuâum xanépo, enepone iháxonetimaka Márku.

Perekáxopono ne Mbaranâbe yoko Poûlu ya po'íke poké'e

13 Ápehiko porófeta yoko ihíkaxoti ya xapákuke kutípoti Jesus yane imokóvokuti ya Antiokíya. Ká'aye koéhahiko: Mbaranâbe, Simeum Níje, Lúsiu íhae Síreni, Saûlu, yoko Manâem, enepone koéxokeu ha'a Êrodi, ha'ínemaka Êrodi itukóvoikohiko kalivôno. ² Po'íke káxe koeku ho'úxinovohiko ítuke Vúnae, koane jejuá kó'iyeahiko oposíkotí xunako Itukó'oviti, hara kixoahiko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Hexákinana ne Mbaranâbe yoko Saûlu ítúkeahiko ne itukéti inzákikinoake —kixoane.

³ Koêkuiko jejuá kó'iyeahiko yoko ítúkea orásaum, ípíhonehiko vô'u tutíkuke Mbaranâbe yoko Saûlu, koane pahúkeahiko ítúkea ne páhoenoa Vúnae ítúkea.

Koixómoneti koéhati Élima

⁴ Yaneko pahukoâne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Mbaranâbe yoko Saûlu, pihónehiko ya pitivóko koéhati Seleúsiya. Énomone namúkea hána'iti vatéke yonoti kali poké'e koéhati Xípere kukúke úne. ⁵ Si-

moné'e ya pitivóko koéhati Salámina, koyúhonehiko emo'u Itukó'oviti ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Yoko Xuaum Márku huvo'óxoahiko. ⁶ Taru'úxoanehiko heú koéti neko kali poké'e, yane simóne pitivóko koéhati Páfu. Énomone tokópeahiko jûdeu koixómoneti, itoti itúkea iyupánevoti, itea haináya xunákoke Itukó'oviti. Mbarjézu koéha. ⁷ Hane óvo xoko hóyeno koéhati Sesiu Poûlu, ngovenâdo yaneko kali poké'e. Yoko koati hóyeno ko'isónéuti neko ngovenâdo. Iháxiko Mbaranâbe yoko Saûlu nê'e, vo'oku kahá'ayea kámokenoyea emo'u Itukó'oviti.

⁸ Itea okópa koixómoneti ne Mbaranâbe yoko Saûlu. Yoko Élima koéhamaka neko koixómoneti sa'irí'okopo-vo íha ya emó'uke ngerêku. Ako akáha'aino ngovenâ-do kutípea emo'u Itukó'oviti. ⁹ Yane pono-ponó kixínoane úke Saûlu, enepone iháxonetimaka Poûlu. Yoko koati xúnati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke koeku sayá'ikea. Hara kíxoa:

¹⁰ —Koati iti xe'exa Ndeâpu. Ainovó koe semekéno-vo'iti yoko váhere koekúti ovó xikóyoke. Iti ka'anáneti uhá koeti únati koekúti. Namo hunóko képoe'aki ne ponóvoti íhikauvoti íhikaxovike Vúnae? ¹¹ Kó'oyene ipihóponopitinemo Vúnae, kemítitinemo. Ákonemo ínixea ra uhápu'ine káxe yara ye'á koeti káxe —kíxoane Poûlu.

Énomone yaneko ókoku ôra, apé koéne kopúvahiyea úke neko hóyeno. Ehane ako ínixa. Yakukuhii kóyene oposíkoti hirikoâti. ¹² Noixoâne ngovenâdo neko koekúti, kutípoaneoxo. Yupihovó koe íháyu'ikea ne íhikauvoti ítuke Vúnae.

Aukópovo Xuaum Márku ya Njeruzálem

¹³ Ukeâti Páfu, namúkone hána'iti vatéke ne Poûlu yoko xánenahiko. Hane yonóhiko pitivóko koéhati Pêrji ya Páfílea. Kene Xuaum Márku, káyukopovone ya Njeruzálem, kurí kixone evo Poûlu. ¹⁴ Ukeánehiko Pêrji, pihónehiko ya Antiokíya, pitivóko ovoti Písíteake. Ya sâputu pihónehiko ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Urúkovanehiko, ina ivatáhiko. ¹⁵ Usoné'e yúhoikeokono ne emo'u Itukó'oviti yútoeke Muíse yoko yútoeke porófeta, ina epemôa tutíyehikoya ápeyee emó'u ne evo Poûlu. Hara kíxoa ítaíkea:

—Ítínoe viyénoxapa íhae Izarâe, enepo áva yemó'u yenékike ra xanéhiko, yokóyuhua kó'oyene —kíxoanehiko.

Yuhu Poûlu ya Antiokíya, pitivóko ya Písíteake

¹⁶ Yane exépukone Poûlu, ina koexépukinoava vó'u pahukoâti yunúkú kó'iyee. Hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe iyénonjapa íhae Izarâe, koane ítínoe ákoti itukapu jûdeu teyotímaka Itukó'oviti, yakámokenonu.

¹⁷ Koati Itukó'oviti, Únae xanena úti, uti íhae Izarâe, noivókoxo voxúnoekene. Énomonemaka porexôa yupíheovo ukóponeahiko yaneko óveaku poké'exake Ejítu, ina veyohíkopamaka ya hána'iti xunáko. ¹⁸ Ako ímaxapahiko Itukó'oviti upánini ako aúnati ne kixoku ítúkeovo kúveu koarenta koeti xoénae koeku óvea

yaneko poké'e ákoti apêti. ¹⁹ Yoko uké'exinoava Itukó'oviti seti koeti kó'iyeeovoku xâne ya poké'exa Kanâm, ina iko'íparaxea poké'exa ne voxúnoekene. ²⁰ Yoko uhá koéti neko vékokuhiko tukú koeti iko'íparaxoa neko poké'e, koaturu sentu sinkoenta koeti xoénae ómo. Ikénepoke, ina itukínoava Itukó'oviti neko voxúnoekene inuxínoatihiko, yúhoikovoku tukú koeti kaxénake porófeta Samûe, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ²¹ Yane épemonehiko Itukó'oviti ítúkinoava natína.

Koáne, ítúkinoava Itukó'oviti kuteâti áha. Poréxoava Sâu, xé'a Kî, ámoripono Mbejámi, ítúkeovo natína kúveu koarenta koeti xoénae. ²² Veyopâne Itukó'oviti ne Sâu ítúkeovo náti, ípihone Ndávi. Yoko hara koe Itukó'oviti vo'ókuke: “Enepone Ndávi, xé'a Njése, íninja itúkeovo hóyeno hokoâti ne ngixoku

ngo'ísoneuyea, itukoâtimo uhá koéti ne anjá'inoava” kôe. ²³ Koati xapa amósenopono Ndávi úkea ne Jesus, enepone koitóvoviti, páhoe Itukó'oviti Izarâe, kuteâti koeku yuhu Itukó'oviti mekúke kó'iyeanemoye. ²⁴ Itea inúxotike, tumúneke símea ne Jesus, símo Xuaum Mbátita koyuhó'inoava emo'u Itukó'oviti ne heú koeti xâne íhae Izarâe, koyúhoti kónokea ikótivexea isónéuke ne pahúnevo yoko kuríkoepa, koane áhikeovo. ²⁵ Yoko yaneko kóusokeaku ítuke neko Xuáum, ha kôe: “Haina úndi ne íkitixanuke. Keno'ókotimo in-génepoke ne koati teyonéti ya uhá koéti. Muhíkova anj'í'okeova ngúxeinoava imo perékatana, ako omóndokea” kôe.

²⁶ Ítínoe iyénonjapa, ámoripono voxú'ikene Ábraum, yoko ítínoe ákoti itukapu jûdeu teyotímaka Itukó'oviti, koati utíne koyúhoinokono ra íhikauvoti koyúhoti koeku víteova ne pahúnevo úti. ²⁷ Itea enepohikoneko ko'óvokuti ya Njeruzálem yóko'o neko tutíhiko, ako éxa itukóvotiye ne Jesus. Ákomaka éxa nekôyohiko kixó'ekone ne íhikaxovike porófetahiko yuhoikovoti heú koeti sâputu íhikaxovokuke hó'e. Yoko enepo koepékohiko Jesus, koati kousókoatihiko ne kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti. ²⁸ Upánini ákoyea ápahuina pahúnevo ne Jesus mani évotikokonoke koépekeokono, kóyeané épemeahiko Pilátu pahúkea koepékoati. ²⁹ Usoné'e ítúkeinoahiko, yoko énomone neko uhá koeti yutoxóvotine emó'uke Itukó'oviti mekúke kixókonokumo Jesus, ina veyopókono ne muyo Jesus kuruhúke, ina ekoxókono. ³⁰ Itea koéxepukopa Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti. ³¹ Ápe-maka xáneheixone Jesus yaneko ukêa Ngalíleya yóno Njeruzálem, ixómoti noixópa ike exépukopine kúveu ênoti káxe. Énomonemaka koyuhópo koeku noíxone xokóyoke xapa xanéhiko yara koeku kó'oyene —kíxovokoxoane Poûlu.

³² Ina koepómaka:
—Hara koyúhoinopinoo úti inámati íhikauvoti koeku Jesus, enepone kixínoake Itukó'oviti neko voxúnoekene mekúke ápeyeeamo. ³³ Kousokinoveane Itukó'oviti ne emó'uinoava, uti ámoripono. Koéxepukopo Jesus koukópeati xapa ivokóvoti, kuteâtimaka koêku ne yutoéti yane pí'ape Sâramu, enepone koéti:
“Íti koati nje'éxa. Kó'oyene indúkopovone yá'a” koéti.

³⁴ —Koéxepukopinoake Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti, koati porexoâti ákoyeanemo ivákapu, kuteâtimaka koeku po'i yuho Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koêti:

“Ngousókinopeatinoemo ra yunzó'ino Ndávi, enepone sasá'iti emó'um ákoti aukápapu ikéne” kôe.

Izâiya 55.3

³⁵ Énomone kó'inomaka po'i yuhôti ya Sâramu koêti:

“Ákomo síkea uké'eyeane mûyo ne Sasá'iti Yovóxe xoko ekóxokonoku” kôe.

Sâramu 16.10

³⁶ —Yoko enepo uséxoane Ndávi ne uhá koeti ahá'inoa Itukó'oviti itúkea ya kaxénake, ivókovopepo. Pihópone kuteâti koeku oxúnoekene, koane óvane mûyo yane ekóxopokonoku. Uké'epone yanekóyo.

³⁷ Itea enepone koéxepopepo Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, ako ávaheixa xoko ekóxokonoku, ako aúke'eyeane muyóya. ³⁸ Itínoe iyénonjapa, ivéka'akanoe ra yuhó'inopi úti itúkeovo xoko Jesus kotúyopeokono pahunévoti. ³⁹ Koati vo'ókuke Jesus sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kutipoâti, sasa'ipeati uhá koêti neko koekúti ákoti oxéne sasá'ipea koeku hókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁴⁰ Neíxapunoe mará'inamo itúkapu itínoe kízo ne yútoe porófeta, enepone koêti:

⁴¹ “Itínoe émoketi, hána'itimo kénoko'iyi. Má koetímo yomíxone. Vo'oku apêtímo índuke ya kexénake ákoti mo yakutípoa muhíkovo muhápup'ikinakana” kôe —kíxovokoxoane Poûlu.

Habacuque 1.5

⁴² Yane ipúhikopeane Poûlu yoko Mbaranâbe neko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Koeku ipúhikopea, ítaikoamaka xanéhiko káyukopinoamaka neko yúho yaneko keno'ókoti sâputu. ⁴³ Pihópone ne Poûlu yoko Mbaranâbe, êno jûdeu hokopâti, koánemaka po'ínuhiko teyoti Itukó'oviti ákoti itukapu jûdeu hokopâtimaka ne hó'e jûdeu. Koyúhoinoahiko evo Poûlu, kotíú'ikeati isóneu, kaha'aínoatihiko ákoyea itávakea ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti.

⁴⁴ Poéha sâputu ikéne, kalíhanini uhá kó'iyea ne ko'óvokuti yane pitivóko kámokenoponea emo'u Itukó'oviti. ⁴⁵ Itea noixoâne jûdeuhiko neko êno xâne, yupihovó koe ahúxukinovo okovo vo'oku íyokeovo ivávakeokono ne evo Poûlu. Ina turixóvo ne jûdeuhiko koémoke'yea, koane koyúhoyea ákoyea akána'u neko yuho Poûlu. ⁴⁶ Itea ako kalíhuina píkea ne Poûlu yoko Mbaranâbe. Hara kíxovokoxoa:

—Konókoti itúkeovo itínoe jûdeu inuxô íkameokonoa ra emo'u Itukó'oviti. Itea koeku ákoyea yakáha'a, inixépvotinoe ákoyea yomótokea ko'íparayea ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, koyuhópoinoatinemo úti ne xâne ákoti itukapu jûdeu. ⁴⁷ Vo'oku hara koe páhoenonu ne Vúnae, úndi yoko nza'íne:

“Íti indúko kouhápu'ikoati ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, motovâti iyúseyea ya uhá koeti kúveu mêmum ne kixoku íteova xâne ya pahúnevo” kôe —kíxovokoxoane evo Poûlu.

Izâiya 49.6

⁴⁸ Kamoné'e yuho Poûlu neko ákoti itukapu jûdeu, yupihovó koe elókeyea okóvo koane iháyu'ikeahiko ne emo'u Vúnae. Yoko kutipo emo'u Itukó'oviti ne heú koeti xâne hoenáxovotine yonópeamo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku.

⁴⁹ Pihóne itóhineyea ne emo'u Vúnae ya uhá koêti neko poké'e. ⁵⁰ Itea enepohikone jûdeu, itoa koésayu'ixea isóneu senóhiko koati teyonéti, teyotíma-ka Itukó'oviti, yoko isóneu pahúkotihiko yane pitivóko, kutí'inoke okópotihiko Poûlu yoko Mbaranâbe. Koati okopâti, ina kopúhikopahikomaka yaneko poké'eya.

⁵¹ Itea ikátatahevexopovo ne evo Poûlu, kurikópoti ipú'ine poké'e oveâti hevékuke, exókoatihiko itúkeovo xâne ákoti omotókea íkameokono emo'u Itukó'oviti. Yane ukópononehiko pitivóko koéhati Íkoniu. ⁵² Kene neko hokópoti Jesus ya Antiokíya, koati hána'iti elókeyeahiko okóvo ikéneke Itukó'oviti, koane êno xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyo.

Yóno ya Íkoniu ne Poûlu yoko Mbaranâbe

14 Ya Íkoniu, koyúhpono íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ne Poûlu yoko Mbaranâbe. Vo'ókuke neko kixoku koyúhoyea, yupihovó kôe êno xâne kutípoti Vúnae, jûdeuhiko koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. ² Enepohikone jûdeu ákoti akutipó yuho Poûlu, kopúhiko tuti xâne ákoti itukapu jûdeu, íhíkaxoati okópea Poûlu. ³ Itea kóyeane xu'íkeneyea ne evo Poûlu yaneko pitivóko, koane ako kalíhuina píkea koyúhoyea emo'u Vúnae. Poréxoa Itukó'oviti itúkea iyupánevoti koane koekúti ákoti po'i itoâti itúkea, kouhápu'ikoati yane ítuke itúkeovo koati kaná'uti ne yuhôti koêku ne hána'iti seánakoa. ⁴ Yanê'e, haxákevokoko ne xanéhiko yane pitivóko. Ápe kotíxoti jûdeuhiko puvoti Poûlu, ina apê kotíxoti evo Poûlu. ⁵ Yane ho'úxovone ne jûdeuhiko, yóko'o ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, koánemaka ne tutíyehiko okópea evo Poûlu. Koati kahá'ati váherexea ítukeino Poûlu yoko Mbaranâbe, koane koépekea, hepokoâti ya mopô. ⁶ Eyekóxoane Poûlu yoko Mbaranâbe, kohó'ine xoko pitivókohiko íháxoneti Lístara yoko Ndêrbe ya Líkauneake, koánemaka xoko po'ínuhiko pitivóko ákoti ahikâ. ⁷ Énomone koyúhoyeamaka ne inámati íhíkavoti koeku Jesus.

Ya Lístara koítovokono hóyeno ákoti yána isayú'ixovoti hêve

⁸ Ya Lístara, ápe hóyeno ákoti yána. Poéhane ivátaixea itúkovo, vo'oku omeátinekene ákoyea ehévekapu ne hêve. Ako lévekexeaku. ⁹ Enepone hóyeno, ixomo kamokéno Poûlu koyúhoyea. Yane pono-ponó kixínoane úke Poûlu koane noíxea itúkeovo kutípoti ápeyea xunako Itukó'oviti, motó'inovake koíteovokono. ¹⁰ Ina kohonóko emó'u ne Poûlu kíxea:

—Yexépuka! Xe'ó yáko! —kíxoane.

Énomone yanê'e, xépu koépone neko hóyeno koane yonópea. ¹¹ Noixoâne xanéhiko neko ítone Poûlu itúkea, hara koe emó'u vaúkexeahiko ya emó'uke:

—Simó'ovinehiko ra íhae vanúke ikútipasikovovihiko, uti xâne yara poké'e —koénehiko.

¹² Ina itukínohiko evo Poûlu iha hó'ehiko. Njúpite íhaxea Mbaranâbe. Kene Poûlu, vo'oku itúkeovo énomone ixomo koyuhô, Mérkuriu íhaxea. ¹³ Yoko nonékuke páhapetea ne pitivóko, ápe hána'iti péti imóko'ikokonoku ne Njúpite. Enepone sasedóti inuxínoti xâne hó'eke, kaha'a íháyu'ikea evo Poûlu. Hukinóvoti ómea vûi páhapeteake ne pitivóko koane iyoyónevoti itunoêvoti ikó'iparaxoke evo Poûlu. Mani isukoâti ne vûi itúkoti ikó'iparaxoke Poûlu yoko Mbaranâbe kuteâti kixoku Njúpite hó'e. Yoko kutipasí koémaka isóneu xanéhiko ho'uxóvotiya. ¹⁴ Exoâne ápostuluhiko, enepone Mbaranâbe yoko Poûlu, âha ne xanéhiko itúkino, kávarerekexo ípovo muyókuke, éxokovo yupíheovo ikótivexea isóneuke neko koekúti, ina ehakóvo xokóyoke neko xanéhiko. Hara kixo-vokoxoa:

¹⁵ —Ítínoe hóyeno, na koeti kixíneaneyey? Utímaka xâne kiteátinenoe. Enepone yeópone iséneuke, kúteanemaka veópone. Hara simíno úti koyúhoyea úti ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, maka kiríkapanenoe ra koekúti hékone ákoti itóponone, koane hekápanemaka ra koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone pahukoâti apé kó'iyeya ne vanúke, koáne ra poké'e, koánemaka ne úne ya mar yoko uhá koeti ovâtihiko. ¹⁶ Yaneko káxehiko pihôti, síkoa Itukó'oviti pihohí kó'iyeya ne uhá koeti xâne ikéneke koêkuti âha hókea. ¹⁷ Itea kóyeanee ápeyeya koekúti, ítuke vo'u Itukó'oviti, kouhápu'ikinoati ne xanéhiko yara poké'e itukóvotiye ne Itukó'oviti. Énomone ne uhá koeti únati ítuke kuteâti koeku pahúkinopinoo úko ukeâti vanúke, koane itúkinopinoo kaxena itóvope ha'i nonéti, koane poréxopinoo nikokónoti motovâti imétaxivo, koánemaka elókeko yokóvo —kíxovokoxoane Poûlu.

¹⁸ Upánini koéneye yuhu Poûlu yoko Mbaranâbe, kalíhanini ákoyea íta sayá'ikea neko ákoti yumaxápu xâne kaha'âtihiko oró'okino hóp'openo mani ikó'iparaxoake. ¹⁹ Yoko ápe júdeuhiko íhae Antiokíya yoko íhaemaka Íkoniu kopuhíkoponeati tûti neko xanéhiko, ihíkaxoati okópea Poûlu koane hepókea ya mopô. Yane hepókoanehiko, ina kahakôa meúkeke ya pitivóko po'okoâti ivókeovone. ²⁰ Itea yakukú kixo Poûlu ne kutípotihiko Jesus, yane exépukopone ne Poûlu, ina urúkopovamaka ne pitivóko. Poéha káxe ikénepoke, pihópone Poûlu ya pitivóko koéhati Ndêrbe. Mbaranâbe xanépo.

Kayukópovo evo Poûlu ya Antiokíya, pitivóko ya Sírea

²¹ Koyuhoâne evo Poûlu ne inámati ihíkavoti koeku Jesus ya Ndêrbe, êno xâne hokópoti Jesus. Ina kayukópovamaka evo Poûlu neko pitivókohiko okóponoku inúxotike, enepone Lístara, Íkoniu yoko Antiokíya. ²² Yákonoye, kótiu'ikeahiko isóneu ne hokoti Jesus, enekoâti kóxuna'ixeovohiko ikéneke Vúnae koane ákoyea aúkapapu ikéne. Éxokoahikomaka enó'iyeya kotíveti koekúti nókone vékea úti tumúneke seópea úti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke. ²³ Ina

itukínomaka póhutihiko imokóvokuti inuxínoati ne itukéti. Ikénepoke, ina itukínoahiko orásaum koane jejuá kó'iyeya, epémoti xunako Itukó'oviti oukeke, ina kuri'ókoahikomaka Itukó'oviti, enepone kutíponehiko, epemoâti huvó'oxea.

²⁴ Ina ukopóno ne evo Poûlu. Poké'e koéhati Písítea tarú'uxohiko yonoti Páfileake. ²⁵ Yane koyúhonehiko emo'u Itukó'oviti ya Pêrji. Ikénepoke, ina yonôpo Átalea. ²⁶ Ukopeâne Átalea, namúkopo hána'iti vatéke kayukópovoti Antiokíya ya Sírea, úkeakuhiko inâ pahukókono yâtikeneye enepo inâ epemínokonomaka seánakoa Itukó'oviti yane itukéti úseune kó'oyene.

²⁷ Seopónehiko, enepo ho'uxóvonemaka ne kutípotihiko Jesus imokóvokutike, koyúhopino evo Poûlu uhá koeti kixoaku Itukó'oviti ikó'itukexea ya ítukeke, koane kixoakumaka Itukó'oviti mihe'okino ne ákoti itukapu júdeu oxene kutípea. ²⁸ Kali êno ókea evo Poûlu xapákuke neko kutípotihiko Jesus.

Apê ho'uxóvoti ya Njeruzálem

15 Ápehiko xâne ukeâti Njúdeya ihíkaxoponoati neko ákoti itukapu júdeu kutípotihiko Jesus.

Hara kixo íhikaxea:

—Enepo hákotinoemo sirkunsidá kê itikoâti kexé'uke ne hoénaxovo itíkivo xanena Itukó'oviti, kuteâti íhikaxovike yútoe Muíse, ákomo oxéne sesá'ipi ya pehúnevo —koe íhikaxea.

² Êno poé'ainoa isóneu Poûlu yoko Mbaranâbe yúho neko ukeâti Njúdeya, koane kali xúnati yumópeokoko vo'ókuke. Ina kousókohiko isóneu ne kutípoti Jesus kónokea yónea ne evo Poûlu ya Njeruzálem koánemaka ne po'ínuhiko noivókoeti xapákuke, motovâti épe-mo'ikoponeahiko ápostulu, enepohikoneko xáneheixone Jesus, isóneunoa yóko'omaka isóneunoa po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'ovitiya. ³ Enepohikoneko xâne ho'uxóvoti ítuke Vúnae pahúkoti evo Poûlu yónea Njeruzálem, kali xanee kixoahiko oxéneke. Yane pihóne ne evo Poûlu. Hane vekóhiko poké'exa Fenísea yoko Samáriya. Koêkuti vékoku xapákuke ne kutípoti Jesus, éyekoxoa ápeyeya hokópoti Jesus xapákuke xâne ákoti itukapu júdeu. Uhá koêti neko kutípoti Jesus kamoâti, yupíhova elókeyea okóvo. ⁴ Enepo simohíko ya Njeruzálem, enepohikone kutípoti Jesus-ya koánemaka ne ápostuluhiko, yóko'omaka ne po'ínuhiko inuxínoti ítuke Vúnae, elókea okóvo símea ne evo Poûlu. Ina koyuhó'inoa Poûlu yoko ha'ínehiko heú koêti kixoaku Itukó'oviti ikó'itukexea ya ítukeke. ⁵ Itea ápe farízeu, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, kutípotimaka Jesus anavókovoxoti ne po'ínuhiko ho'uxóvotiya. Ina koyuhoâhiko kónokea sirkunsidá kó'iyeya ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu koane kónokea yuíxeovo hókea yútoe Muíse.

⁶ Yane ho'úxovone ne ápostuluhiko koánemaka ne po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti oposíkoti pónevoku isóneunoa ne koekúti. ⁷ Enoné'e yúho'ixeokoko vo'óku, ina exepúko ne Péturu. Hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe mbo'ínu xoko Jesus, yéxoanoe mekú'iyeanee noívokoxonu Itukó'oviti xapákuke úti ngoyúhoyea ne

inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, motovâti kámea yoko kutípea. ⁸ Itukó'oviti enepone éxoti isóneu uhá koeti xâne, énomone exókovi koêku yaneko pahukôa ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyea ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, kuteâtimaka kixó'oviku yanekôyo, uti jûdeu. ⁹ Ako ápahuina ínixonone Itukó'oviti poé'ayea úti, uti jûdeu, yane xâne ákoti itukapu jûdeu. Kasása'ikopamaka Itukó'oviti nekôyohiko yane pahúnevo vo'oku kutípea, kuteâtimaka kixó'oviku. ¹⁰ Ná'ikopo koeti kehá'ainonoe yopósi'okivo Itukó'oviti koeku kehá'ainoa ne xâne ákoti itukapu jûdeu hokópotine Jesus itúkea kixovókuti ákoti vitâ vitúkea, ákotimaka itâ voxúnoekene? Yara kêku, kutí kôe ikeínoxoatihiko koati ínati koekúti ákoti itoâti kóinoyea. ¹¹ Koati kutipoâti úti itúkeovo vo'oku seánakovi Vúnae Jesus vitínovoke ya pahúnevo úti. Yoko énomone kutí'inoke itóvotimaka ya pahúnevo ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu —kíxovokoxoane.

Koeku isóneunoa Teâku

¹² Énomone yanê'e, kóyunukovone neko heú koeti xâne ho'uxóvoti. Ina kamokénohiko Mbaranâbe yoko Poûlu koyuhó'iyeeati koêku ne êno iyupánevoti poréxoake Itukó'oviti itúkea xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, koane po'ínuhiko koekúti ákoti po'i itukoâti kuteâti. ¹³ Uke'éxonehiko koyúhoyea, hara kíxovokoxoa Teâku:

—Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ivévaka ra yúnzo. ¹⁴ Kámoanemeku úti ne Simaum Péturu koyuhó'iyea koêku inâ ihaxíkoa Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu hokópea, motovâti itúkea xanéna. ¹⁵ Yoko koati énomone-maka koéneye yútoe porófetahiko, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, xoko kó'iyeeaku:

¹⁶ “Ikénépoke ra koekúti, aungóvotimo ngoéxepuko-peamo ne kúxoti natíxoku Ndávi, enepone kutí koeti ovokúti itohíneotine. Enepone kixovókuti uké'etine yara koeku kó'oyene, ingo'ínamakopatimo. ¹⁷ Yane oposíkonutimo uhá koeti po'ínuhiko xâne, enepone uhá koetímó kó'iyeeovoku xâne ákoti itukapu jûdeu ikoseânaxovonuti. ¹⁸ Énomone kôe ne Itukó'oviti, enepone kouhápu'ikoati ra koekúti mekúke” koe yútoe porófeta.

Amós 9.11-12

¹⁹ Ina kixovókoxopamaka Teâku:

—Kuteâti koêku ra yuho porófeta, íninja unáko ákoyea aina víxa ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu hokópotine Itukó'oviti. ²⁰ Yusikóne pohnu yutóxi-noa uti koyuhópeti koyuhó'inoati úti ákoyea yusíka níkea níkokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, koane ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone, koane ákoyea yusíka níkea nau hó'openo kotitínoeti yoko íti. ²¹ Vo'oku koati énomone koéneye ne ihíkavoti yútoeke Muíse. Yoko ukeátinekene, kóyekune ápeyee koyuhoâti ya uhá koeti pitivóko enepo yuhoíkokono ne yutoéti ya sâputu, ho'úxovope viyéno jûdeu íhikaxovokuke hó'e.

Yutoéti yonoti xapa xanéhiko ákoti itukapu jûdeu kutípoti Jesus

²² Yanê'e, enepohikoneko ápostulu yóko'o ne po'ínuhiko inuxínoti itúke Itukó'oviti ya Njeruzálem, koánemaka uhá koêti ne po'ínuhiko kutípoti Jesus ho'uxínovoti itúke Itukó'oviti, ínixoá unáko noíwokoxea hóyehohiko xapákuke, páhoemo xanépea Poûlu yoko Mbaranâbe ya Antiokíya. Enepone noíwokoe, énomone ne Njûda, iháxonetimaka Mbarasâpa; yókomaka Síla. Aínovo koati teyonéti xapákuke neko kutípoti Jesus. ²³ Énomone ominôa ne yútoe. Yoko hara kôe ne koyuhópeti ómone:

“Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, itínoe ákoti itukapu jûdeu ya Antiokíya, Sírea yoko Sílísea, yúhoikopinoe úti, uti ápostulu yoko inuxínoti itúke Itukó'oviti yâye, uti pe'ínu xoko Vúnae.

²⁴ “Véxoa ápeyee xâne ukeâti xapákuke úti, ákoti itukapu páhoe úti, kopoé'akoponoti iséneu ya kixoku íhikaxea emo'u Itukó'oviti. ²⁵ Kutikokó kó'inoá visóneu kónokea noíwokoxea uti hóyeno, páhoe úti xepákukene xanépea ra pi'âti hóyeno ákoti omotóva vokóvo, enepone Mbaranâbe yoko Poûlu, ²⁶ hóyehohiko koitóponovoti kotívete, mani koépeutimaka vo'oku itúkea itúke Vúnae Jesus Kristu. ²⁷ Pahúkinopimaka uti Njûda yoko Síla. Énomonemo koyuhó'inopeanoé ra koekúti simapíne. ²⁸ Koati inixoâti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koánemaka úti ákoyea yusíka kurí'uxinopea uti po'i nékone itíki ákoti itukápa ne koati nokonéti, enepora páhoenopi úti itíki. ²⁹ Harâ'ahiko: ákoyea nike níkokónoti íparaxeekonoke sánduhiko, koane ákoyea nike íti koane nau hó'openo kotitínoeti, koane ákoyea-maka yakápinea xâne ákoti itukapu koati míxone. Koati únatimo yokohíyanavao ra koekúti kíxínopike úti yarâ'a. Koékuikone yuhó'inopi úti” kôe ne yútoehiko.

Yuhoíkoa íhae Antiokíya ne koyuhópeti

³⁰ Úkeane pího neko pahoéti ya Antiokíya. Símoné'eya, ina ho'uxôa heú koêti neko kutípoti Jesus, yane poréxoane neko koyuhópeti ómone.

³¹ Yuhoíkoanehiko, koati yupihovó koeti elókeyeahiko okóvo vo'oku koati kouhépekeopeati isóneu. ³² Enepone Njûda yoko Síla, koatímaka porófeta koyúhoti kouhápu'ikinoake Itukó'oviti. Kouhépekomaka isóneu kutípotihiko Jesus neko pi'âti vo'oku kixoku enékea, koane kóxonakoamaka ikéneke Vúnae. ³³ Kali ôvane xapákuke. Yane poréxoanehiko kutípoti Jesus aúkopeovo xapa pahukoâti kaha'aínoatimaka unako koêku yaneko pihópeaku. (³⁴ Itea ínixoá Síla unáko óveakoneya.)

³⁵ Ôvaikone Poûlu yoko Mbaranâbe ya Antiokíya. Enómaka po'ínuhiko ha'íne íhikaxoati koane koyuhoâti ne emo'u Vúnaeya.

Haxakeôvokokone Poûlu yoko Mbaranâbe

³⁶ Ikénépoke, hara kíxoa Poûlu ne Mbaranâbe:

—Vaúkapapu noíxoponea po'inu ûti xoko Jesus ya uhá koeti pitivóko vékokune koyúhoyea ûti emo'u Vúnae yanekôyo, maka véxane kóyekuhiko —kíxoane.

³⁷ Yoko kahá'ainoa Mbaranâbe ne Xuâum iháxoneti-maka Márku xané'iyea. ³⁸ Itea ínixo Poûlu ákoyea yusíka kó'iyeaneye vo'oku yanekôyoke ya Páfílea, kurí kíxoa ne itukéti aukópovoti ikéne. Ákone axéna ya itukéti. ³⁹ Koati yupihóvati ákoyea akútikoko isóne-unoa Poûlu yoko Mbaranâbe, kutí'inoke haxakeô-vokokoti vo'ókuke. Pihóne Mbaranâbe Xípereke ya hána'iti vatéke. Márku xáne. ⁴⁰ Kene Poûlu, Síla noí-vokoxo. Úkeane pihohíko neko pi'âti itukínoane orásaum po'ínuhiko kutípoti Jesus, epemínoati seá-nako Itukó'oviti. ⁴¹ Hane vekóhiko poké'exa Sírea yoko Silísea huvo'óxoati ne kutípotihiko Jesus xoko póhutihiko imokóvokuti kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae.

Xanêa Timóti ne Poûlu yoko Síla

16 Ehane símo ne evo Poûlu ya pitivókohiko koéhati Ndêrbe yoko Lístara. Ápe kutípoti Jesus-ya koéhati Timóti, xé'a seno jûdeu kutípotimaka Jesus. Kene há'a, ngerêku. ² Enepone Timóti, ínixo kutípotihiko Jesus ya Lístara yoko Íkoniu itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ikéneke Vúnae. ³ Yane kahá'ainoa Poûlu xané'iyea. Énomone sirkunsidá kixínoa inúxotike, pikoti poé'ainoa isóne jûdeuhiko, enepohikone ko'óvokuti yane pitivóko koane xe'ókuke, enepo hákoti sirkunsidá kixôa, vo'oku heú koe xâne éxea ákoyea itukapu jûdeu ne ha'a Timóti. ⁴ Úkeane pihohíko. Koêkuti pitivóko vékoku, éxokoa evo Poûlu ne kutípotihiko Jesus yútoe neko ápostuluhiko yoko po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti ya Njeruzálem, maka hákanehiko neko koekúti ínixonone evo ápostulu kónokea hókeokono. ⁵ Énomone kutí'inoke koukóponovoti ikéneke Itukó'oviti ne kutípotihiko Jesus xoko póhutihiko imokóvokuti. Koane káxe, káxe kurí'uxeovo yé'akeye xâne kutípoti Jesus.

Noíxone Poûlu ya kutí koeti hopúne koeku óvea Torôadi

⁶ Heú kíxoa yónea evo Poûlu ya poké'e koéhati Firíjea-Ngalásea vo'oku ávoyea síka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yóneahiko Ázea koyúhoponea emo'u Itukó'ovitiya. ⁷ Ye'éxonehiko poké'exa Mísea, mani yonotíhiko íyeu Mbítinea, itea ávomaka síka Sasá'iti Omíxone Jesus yóneaya. ⁸ Yane tarú'uxonehiko Mísea koane símea ya pitivóko koéhati Torôadi. ⁹ Yaneko yóti koeku óvea yane pitivóko, ápe éxokoake Itukó'oviti ne Poûlu ya kutí koeti hopúne. Hara noíxo, hóyeno íhae Masêdonea xe'ó koyêti ihaxíkoati. Hara kíxoa: “Kiná'aka yâkeneye ya Masêdonea, hivá'axapanavi” koéne. ¹⁰ Ehá'axo ápe neko éxokoake Itukó'oviti ne Poûlu, kousokovone ûti vóneaya, vexoâti itúkeovo Itukó'oviti ihaxíkovi koyúhoponea ûti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xapákuke ne íhae Masêdonea.

Hokôpo Jesus ne sêno koéhati Lítea ya Filípu

¹¹ Vipuhíkeane Torôadi ya hána'iti vatéke, ponó koene uti Samotarásiya. Po'ípone káxe ina vitopóno pitivóko koéhati Neápuli. ¹² Ukeâti Neápuli, Filípu vóno. Enepone pitivóko, koati hána'iti, epó'oxo koati exóneti yane po'ínuhiko pitivóko ya Masêdonea. Kutí koe kixoku koêku ya Róma yane pitivóko vo'oku itúkeovo ne ponóvoti kixovókuti ya Róma hokokónoya. Énomone vóko kali ye'á koeti káxe. ¹³ Simovóne sâputu, vipúhíkea ne pitivóko vonoti xe'o huvêo vo'oku hara koeti visóne: “Anêkomea ho'úxovoku xâne itúkea orásaum” koeti visóne. Simoné'e utíya, ina vivatáko koane yúhoikea ûti ne senóhiko ho'uxóvotine, koane koyúhoinoa ûti ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁴ Xapákuke neko senóhiko kamokénoviti, ápe koéhati Lítea, íhae pitivóko iháxoneti Tiyâtira. Ká'aye itúkovo neko sêno, kaváneti koati únati ipovóti kalísoti híyeu. Koatímaka teyoti Itukó'oviti neko sêno. Míhe'okea isóne Itukó'oviti kutípea neko yuhu Poûlu. ¹⁵ Ina ahíkovomaka íháke Jesus, koane uhá koeti xâne íhae óvokuke. Ike áhikinevo hara kixó'ovi:

—Itukapu kitipoâteoxo indúkeovo hokópotine Jesus, yaxénaponuikopo óvonguke. Koati yókokunemo njokóyoke —koéne yuhó'inovi.

Éno íta'ixeovi, ehane xanépoa ûti.

Koitóvokono árunoe vekoti kovóti

¹⁶ Po'íke káxe koeku vónea ho'úxovokuke xâne itúkea orásaum, ítokopovovi árunoe éxoti vékea kovóti vo'oku itúkeovo úroevone ndémoniu. Éno íríkuxea ne hóyenhiko kovoxeâti neko árunoe. ¹⁷ Koêkuti vékoku ne Poûlu koánemaka ûti, hokó'ovi neko árunoe koane vá'uixea. Hara koe yúho vá'uixea:

—Enepora hóyenhiko, aínovo ovóxehiko Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti. Epó'oxo simínoke koyúhoinopinoe kixeku ítivoa ne pehúnevo —kóye.

¹⁸ Koati ênoti káxe kóyeyeaneye. Ehane ímaxova Poûlu. Na'akené kó'inoane, ina kixôa neko ndémoniu:

—Ya íháke Jesus Kristu mbahúkopi ipíhikopi ra árunoe —kíxoane.

Koati énomone yaneko ókoku ôra ipúhikopeane ndémoniu neko árunoe.

Yehepóke'exokono ne Poûlu yoko Síla

¹⁹ Noixoâne hóyenhiko kovoxeâti neko árunoe ákoyeanemo namúkope tiúketi vo'ókuke, namúkonehiko Poûlu yoko Síla, ina kahakôa parásake nonékuke ne pahúkotihiko yane pitivóko. ²⁰ Isímoane nonékuke neko exeâti koêku ne koekútihiko yane pitivóko, hara koéhiko:

—Enepohikora hóyeno jûdeu, koati kopoé'akoti isóne xanéhiko yara pítivokona ûti, ²¹ ihíkaxoti kixovókuti ákoti omotóva kutípea ûti, ákotimaka omotóva hókea ûti vo'oku uti rómanu —koénehiko.

²² Yane kutikokó koe isóne ímaikinovo evo Poûlu neko êno ho'uxóvoti xâne. Ina véyo ípovo evo Poûlu

neko pahúkoti hiko koane pahúkea yehépoke'ex-eokono ya itátane tikóti. ²³ Enoné'e yehépoke'ex-eokono, ina kurikókono ika'ákovokutike. Koati ixikó'okokonoti ne éxoti koeku iká'aeti kókohiyana kix-oixea motovâti ákoyea itápuhiko. ²⁴ Kamoáne éxoti koeku iká'aeti neko emó'uinokono, ina ómo evo Poûlu xoko koati tiú'iyeku iká'akeokono xâne, ínamaka ikahévexoa. Títu kixea hêve ya koati êno ínati tâpoa. ²⁵ Xu'ikénene, kuteâti kuku yóti, ixómonehiko itúko orásaum ne Poûlu yoko Síla xoko iká'akokonoku, koane imóko'ixevohiko ihayú'ikoti Itukó'oviti. Yoko kámokenoane po'ínuhiko iká'aeti. ²⁶ Yane apé koéne xúnati iyuyóti poké'e koyuyoâti neko ika'ákovokuti ukeâti poéheveke. Uhá koe imíhe'okea páhapetea neko ika'ákovokuti vo'ókuke, epó'oxo heú koe ikúxeyea neko korénde, iká'o neko iká'aetihiko.

Hokôpo Jesus neko éxoti koeku iká'aetihiko

²⁷ Yane iyukovó koéne neko éxoti koeku iká'aetihiko. Noixoâne mihe'oké kó'iyeanee neko pahapétihiko, hé kixone hána'iti pirítauna, mani koepékopovoti. Ikutíxati kohó'itinehiko neko iká'aeti óyonone. ²⁸ Itea vaúkoa Poûlu. Hara kixoa:

—Hako kixevóneye! Vanéye, uhá koeti úti, uti iká'aeti —kixoane.

²⁹ Ina pahúko íhuxeokono yúku neko éxoti koeku iká'aetihiko. Yane éhakovo úrukeovo xoko óvoheixoku Poûlu yoko Síla, ina ipuyúkexea nonékuke xaneâti ínayea honónoko mûyo. ³⁰ Yane ina kopúhikopo evo Poûlu meúkeke. Hara kixoa:

—Unaém, kuti ngónoko motovâti índeova ne mbahúnevo?

³¹ Ina yumopâ evo Poûlu:

—Yakútipo Vúnae Jesus. Énomonemo koiótovopi ya pehúnevo, koánemaka uhá koeti xâne íhae yóvokuke —kixoane.

³² Yane koyúhoinoane evo Poûlu emo'u Itukó'oviti neko hóyeno, koáne ne uhá koeti xâne íhae óvokuke. ³³ Énomone yaneko ôra ya yóti, kátarakopone evo Poûlu neko éxoti koeku iká'aetihiko, kipo'íkopinoati óko'onevo ike yehépoke'exinekono. Ikénepoke, áhikovo neko hóyeno ya íháke Jesus koánemaka uhá koeti xâne íhae óvokuke. ³⁴ Ina ómo evo Poûlu óvokuke porexoâti níka. Êno elókeyea okóvo neko hóyeno koánemaka uhá koeti íhae óvokuke vo'oku kutípeanehiko Itukó'oviti.

Koeku yuhó'inoa tutíyehiko ne evo Poûlu

³⁵ Yuponíne, pahúkone pulísea ne tutíyehiko xokóyoke ne éxoti koeku iká'aetihiko, pahukoâti kuríkopea evo Poûlu.

³⁶ Ina kixo evo Poûlu neko exoti koeku iká'aeti koyonoâti:

—Pahúkonu tutíyehiko nguríkopeopinoo. Motóvane pihépi, ákonemo yuvópitinoe —kixoane.

³⁷ Ina yumopâ Poûlu:

—Ako yúhaikakana úti motovâti éxeokono ápeyee pahúnevo úti, itea kóyeane pahúkevohiko yehépoke'ex-eokono úti parásake nonékuke uhá koeti xâne, ina kurikó'ovi ika'ákovokutike. Ako omótova kix-eokononeye úti, uti ovóheixoti opékuke xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma. Inípono kahá'ayeahiko pahúkea kuríkoponeokono úti kó'oyene he'ono'ú koêti ákoti exoâti. Ako yusíka kó'iyeaneye. Kena'ákanehiko kuríkopeovi —kixoane Poûlu.

³⁸ Ina aukópovo neko pulísea xokóyoke ne tutíyehiko koane éto'okopeahiko yuho Poûlu. Kamoáne tutíyehiko neko yuhó'inoa pulísea, yupihovó koéne píkea exoâne ápeyee xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea evo Poûlu. ³⁹ Yane pihóne neko tutíyehiko xoko evo Poûlu. Hara kixoa:

—Hako kixe'évi. Pahúkovo úti —kixoanehiko.

Ina kurikópohiko evo Poûlu koane épemo'ixeahiko ipúhikopea neko pitivóko.

⁴⁰ Ipuhíkopeane ika'ákovokuti, pihóponehiko óvokuke Lítea. Noixópo po'ínuhiko kutípoti Jesus ne evo Poûlu, kóxunakopea isóneu, ínahiko pihôpo.

Poûlu yoko Síla ya Tesálonika

17 Vekoáne Poûlu yoko Síla ne pitivókohiko koéhati Ánfipli yoko Apólonea, yane simónehiko ya Tesálonika. Yaneko pitivóko ápe sinâgoga, íhixaxovoku hó'e júdeuhiko. ² Koati kixónokune ne Poûlu koêkuti yónoku opósikea ne júdeuhiko. Hukinóvoti píhea sinâgogake. Mopó'a sâputu yónoheixoa Poûlu, koyuhó'inoati koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti. ³ Kouârapu'ikinoa Poûlu koêku neko yutoéti, koyuhó'inoati kónokea koítóponeovo kotíveti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane kónokeamaka ivókeovo yoko exépukepea ukópea xapa ivokóvoti. Haramaka kixovokoxoa:

—Enepone Jesus ngixínopikeneo, énomone itukóvo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi —kixovokoxoane.

⁴ Xapákuke neko júdeuhiko, ápe itukínoati isóneu neko yuho Poûlu koáne kutipoâti. Yane kahá'ineponehiko Poûlu yoko Síla. Xapákuke ne xâne teyoti Itukó'oviti ákoti itukapu júdeu, enómaka kutipeâti yúho, koánemaka senóhiko teyonéti yane pitivóko.

⁵ Itea ahúkukinovo okovo evo Poûlu neko júdeuhiko ákoti akutipo Jesus. Koáhati iyókovatihiko kixoaku xanéhiko ivávakea evo Poûlu. Hukinóvoti itaikoponea koyuvórixovoti hóyenhiko xané'iyee. Ina koturíhikopono xanéhiko yaneko pitivóko, kopuhíkeati tûti, íhixaxoati okópea evo Poûlu. Yane pihónehiko óvokuke Njázau, kahá'atihiko veyóponea evo Poûlu koane káhakea meúkeke nonékuke neko xanéhiko.

⁶ Itea ako inú'ika. Yane namúkohiko Njázau koane po'ínuhiko kutípoti Jesus, ina kahakoâhiko nonékuke ne pahúkoti yane pitivóko. Yane hara kixoa:

—Simó'ovinemaka ne hóyenhiko yómoti koésayu'ixea isóneu xanéhiko ya uhá koeti kúveu mêm.

⁷ Poréxo Njázau ókea óvokuke. Enepohikone hóyeno, aínovo okópoti yuho Sêza, natina úti vo'oku

koyúhoyea ápeyea po'i nâti koéhati Jesus —kíxoane-hiko.

⁸ Kameáne xanéhiko koánemaka ne pahúkoti-hiko yane pitivóko neko yúho, ako aúhepe isóneu. ⁹ Itea kóyeane kuríkopeahiko Njázaum yoko ha'ínehiko. Itea tumúneke yusíkea pihópea, kónoko poréxea tiúketi. Yoko enepo hákoti po'i évotikokonoke ikénepoke, mani kayukópinokonoati neko tiúketi.

Pího Poûlu yoko Síla ya Mbêreya

¹⁰ Énomone yaneko yóti pahúkoa po'ínuhiko kutípoti Jesus ne Poûlu yoko Síla ya Mbêreya. Simoné'eya, pihóne íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. ¹¹ Yoko unatíne isóneu ne íhae Mbêreya yane íhae Tesálonika. Koati ivavákoateoxo neko yuho evo Poûlu. Koane heú koeti káxe íhikaxova ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, noixoâti kó'iyeanexoye, kuteâti neko kámone xoko Poûlu. ¹² Énomone enó'ino xâne xapákuke kutipoâti neko yuho evo Poûlu. Ápe senóhiko ngerêku teyonéti kutipeâti yúho, koánemaka kali xu'ínati hóyeno ngerêkumaka. ¹³ Itea enepohikone jûdeu íhae Tesálonika ákoti akutipo Jesus, ehá'axo éxoá símeane Poûlu ya Mbêreya koyuhoâti ne emo'u Itukó'ovitiya, pihónehiko kopuhíkoponeati tûti ne xanéhiko yane pitivóko, íhikaxoatihiko okópea evo Poûlu. ¹⁴ Yane hú kíxoane kutípotihiko Jesus pahúkea ne Poûlu po'íke pitivóko xe'ókuke mar. Itea óvaikone Síla yoko Timóti ya Mbêreya. ¹⁵ Yoko ápe xánenahiko Poûlu koyonoâti, kurikóponoatihiko tukú koeti pitivóko koéhati Átena. Ina aukópovohiko xoko úkeaku, omópotihiko emo'u Poûlu páhoepino Síla yoko Timóti ákoyea iká'akarixapu píhea xokóyoke.

Koyúho ne Poûlu ya Átena

¹⁶ Ya Átena, koeku kúxoixea Poûlu símea ne Síla yoko Timóti, yupíhova ikótivexea isóneuke vo'oku enó'iyea sándu, kuvónone neko xanéhiko yane pitivóko.

¹⁷ Énomone pihíno xoko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko koyuhóponoati ne emo'u Itukó'oviti xapákuke ne jûdeuya koánemaka ne ngerêkuhiko teyoti Itukó'oviti ho'uxóvotimakaya. Kúteanemaka kixoku koyúhoino po'ínuhiko xâne ya parásake itukovo káxe, koêkuti tokópone.

¹⁸ Yoko ápe xâne áhati esá'ikeokoko isoneûti kuteâti ápeinoke xâne yara kúveu mêum koane pónevoku hó'e xâne. Xapákukehiko nekôyo, ápe xâne hokotihiko isóneu hóyeno koéhati Épikuru. Ina apémaka po'ínuhiko xâne hokoti po'i isoneûti íháxoneti éstoiku, po'i hó'e xâne. Xapákuke nekôyohiko, ápe kahá'ati yumópea Poûlu. Hara kixókokohiko vo'ókuke:

—Kútea koyuhóheoti râ'a. Kutimea itukóvove ne kixone? —kixókoko.

Ina koehíko po'ínu:

—Po'ímea kó'iyevoku hó'e xâne koyúho.

Yoko kó'inokeneye yúho vo'oku itúkeovo Jesus koane exépukopea ukópea xapa ivokóvoti koyúho ne Poûlu.

¹⁹ Ina omohíko Poûlu Areópague, ho'úxovoku

pahúkoti-hiko yane pitivóko, kaha'áti-hiko éxea koêku ne inámati íhikauvoti íhikau Poûlu. Yane hara kíxoá xanéhiko:

²⁰ —Koati pó'iti ne íhikauvoti yomínovike. Ako kámeaku úti kuteâti. Kahá'a úti véxea koêku —kíxoanehiko.

²¹ Yoko koati kixóvokune ne xanéhiko íhae Átena koánemaka ne po'ínuhiko xâne ko'óvokutimakaya íhae po'íhiko pitivóko, ako po'i yuíxovonehiko ákoti itukapu koyúhoyea koane kámokenoyea inámati isoneûti.

²² Ina exepúko ne Poûlu nonékuke neko xanéhiko yane ho'úxovoku pahúkoti-hiko. Hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe ko'óvokuti ya Átena, noínjoa ya uhá koeti koekúti itíkivonoe xâne koati yuíxóvoti hó'e. ²³ Vo'oku koêkuti véngoku yara kúveu pitivóko, noínjoa ápeyea sasá'iti kixovókuti kéxepoenohiko hé'e. Yoko xapákuke kéxepoehiko, ápe póhutiya apêti yutoéti koêti:

“Eneporâ'a, ítuke ra ho'éti ákoti vexâ” koêti. Enepora ákoti yexâ, énomone ngoyúhoinopinoe kó'oyene.

²⁴ Itukó'oviti, enepone itukoâti ra mêum yoko uhá koeti ovâti, únae ra vanúke yoko poké'e, ako ava péti koéxepoe xâne. ²⁵ Ákomaka nókone mani ítukeinoake xâne.

Koáhati énomone porexó'ovi vápeyea koane vómixekuyeovo, koane kóusokinovimaka uhá koeti po'ínu nókone úti. ²⁶ Enepone inúxoti hóyeno ítuke, énomone úkea uhá koeti po'ínuhiko xâne póneake Itukó'oviti óvea ra uhá koeti kúveu mêum. Yoko mekúke itúki-noahiko Itukó'oviti kaxena ápepemo koane émeuxa óvohikoku, ²⁷ motovâti opósikeahiko Itukó'oviti koane itóponea éxea yane opósikea ahí'okeova, upánini ako ahíka Itukó'oviti ne póhuti koxe'u xâne. ²⁸ Koati xokóyoke úkea vómixekuyeovo koane vehévokeovo.

Énomonemaka úkea vápeyea, kuteâtimaka koeku kó'iyea yútoeke po'ínuhiko hóyeno xepákukene, enepone éxoti yutóxea poêziya, vo'oku hara kôe: “Utí-maka xe'éxaxapa Íhae Vanúke” koe yútoe. ²⁹ Koeku vitúkeovo xe'éxaxapa Itukó'oviti, ako yusíka ápeyea visóneunoa ne Itukó'oviti itúkeovo kuteâti itukéti ya ôro, péhu koánemaka mopô, ítuke vo'u xâne, kuteâti isóneunoa itukoâti. ³⁰ Ako kíxoaku Itukó'oviti ne xâne koetíneye isóneunoa mekúke avô'b exâ koêku, itea kó'oyene éxokoane Itukó'oviti ne heú koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum, kónokea ikó-tivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea.

³¹ Vo'oku itúkinoane Itukó'oviti kaxena yúhoikopeakumo ne uhá koeti xâne vo'oku kixoku itúkeovo. Yoko koati ponóvotimo ítuke yaneko káxe yuhaikapavine neko noívokoe Itukó'oviti yúhoikopeovimo, enepone éxokoke uhá koeti xâne itúkeovo noívokoe yaneko koexépukopa ukópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Poûlu.

Ako akútikoko isóneuno yuho Poûlu ne íhae Átena

³² Kamoáne xanéhiko neko yuho Poûlu koêku ne exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti, ápe koemóke'ati. Itea hara koe po'ínuhiko:

—Kahá'a úti keyúhopinoveamakamo ra koekúti po'íke káxe —kíxoanehiko.

³³ Yane pihópeane Poûlu. ³⁴ Itea ápehiko xâne kaha'ínepoati, kutipeâti yûho. Xapákuke ne kutipoâti, ápe koéhati Ndiunísia, hóyeno teyonéti xapákuke po'ínuhiko payásoti ya Areópagu. Ina apémaka sêno koéhati Ndámari, koánemaka po'ínuhiko xâne.

Poûlu ya Koríntu

18 Ikénepoke neko koekúti, ipúhikopeane Átena ne Poûlu. Hara yonópo pitivóko koéhati Koríntu. ² Énomone tokópea hóyeno jûdeu koéhati Ákila, íhae Póntu. Enepone hóyeno, avo áxu'ikenepo seópine ukópea Róma ya Ítalea, vo'oku ápeyea nâti koéhati Kalaútiu ya Róma pahuhíkopotu ipúhikopea uhá koeti jûdeu yaneko pitivóko. Xané kixópomaka yêno koéhati Pirísila. Ina yuhó'ixoponoahiko Poûlu. ³ Yane ókeane Poûlu óvokuke vo'oku itúkeovo kutikókotine itúkovoke. Koáhati itúkoti hiko itukéti, kali péti ipó ipokixonéti. ⁴ Yoko uhá koeti sâputu koyúhotine koeku Jesus ne Poûlu sinâgogake, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, kaha'aînoati ne evo jûdeu koáne ne ngerêkuhiko kutípea ne íhíkavoti íhikaxone.

Koyûho koeku Jesus ne Poûlu

⁵ Simoné'e Síla yoko Timóti ukeâti Masêdonea, ixíkoako Poûlu ne po'i ítuke motovâti itúkeovo póhutine koyúhoyea emo'u Itukó'oviti yuíxovo, exókoati neko jûdeuhiko itúkeovo Jesus ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ⁶ Itea okópohiko Poûlu neko jûdeuhiko koane koémoke'eyea. Ina ikatátheopo ípovo ne Poûlu muyókuke exókoati ákoyeane omótokea íkameokonohiko emo'u Itukó'oviti. Hara kixovokoxoa:

—Keyumákapunemo enepo itukapu ipihóponovokutike yenóponoe. Hainamo oúngeke yóno ne ipihéponikonomo. Ukeátine kó'oyene, ngoyuhó'inoatinemo emo'u Itukó'oviti ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu —kixovokoxoane.

⁷ Ipuhikopeane neko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, hane yonópo ne Poûlu óvokuke hóyeno koéhati Tísi Njústu, hóyeno koati teyoti Itukó'oviti. Yoko xêrerekuke íhikaxovoku hó'e jûdeu óvo. ⁸ Enepone hóyeno koéhati Kiríspu inuxínoati ne itukéti yane íhikaxovoku hó'e jûdeu, kutipo Vúnae koane uhá koeti íhae óvokuke. Enómaka po'ínuhiko xâne íhae Koríntu kutipoâti ne emo'u Itukó'oviti kamoáne, koane áhikovohiko ya íháke Vúnae.

⁹ Yaneko yóti, ápe éxokoake Vúnae ne Poûlu ya kutí koetíke hopúne. Hara kixoa:

—Hako píke, itea yákoyeneye keyúhoyinu. Hako keyunúkovo ¹⁰ vo'oku anéyem xikóyoke. Ákomo itoti itúkinopi váhere, vo'oku koati ênoti xâne kutipónutine yara pitivóko —kixoane.

¹¹ Yoko poéha xoénae sei koe kohê óva Poûlu xapákuke íhíkaxoati emo'u Itukó'oviti yane pitivóko.

Omokóno Poûlu xoko Ngâliu

¹² Itukóvone pahúkoti ne Ngâliu ya Ákaya, ho'úxovoneko jûdeuhiko okópoti Poûlu. Ina omâ yuhoíkovokutike nonékuke Ngâliu. ¹³ Hara kôe yuhóhiko:

—Enepora hóyeno, koati ahúkoti itokúxoti okovo xanéhiko, yoko kopoé'akeatimaka kixoku hókeahiko Itukó'oviti ya ákoti íhíkaxavea Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse —koénehiko.

¹⁴ Ehá'axo mani koyúho ne Poûlu, hara kixovokoxoa Ngâliu ne jûdeuhiko:

—Ítínoe jûdeu, enepone itukapu ákoti aunáti ítuke ra hóyeno, áko'o itukápuni koati váhere koekúti kuteâti koepékoti ítúko, hainápo mani usó ngoyêti ngámea yíuhónoe. ¹⁵ Itea koeku ítúkeovo yuhóti, yoko íhâe hokonéti, yoko koekúti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse hé'e, ítínenoe exêa koêku. Ako angáha'a énjea koêku ra koekúti kuteâti —kixovokoxoane.

¹⁶ Ina kopúhikopahiko Ngâliu yane yuhoíkovokuti. ¹⁷ Yane enepone xanéhiko ho'uxóvotiya, namúkone hóyeno koéhati Sósteni, tutíye ya ho'úxinovokuke hó'e jûdeu, ina yehepóke'exoa nonékuke yuhoíkovokuti. Itea ako ítúkoake Ngâliu neko koekúti.

Kayukópovone Poûlu ya Antiokíya

¹⁸ Kene Poûlu enó'iko káxe óvea ya Koríntu. Ehane íkopova ne kutípotihiko Jesus. Yane namúkopone hana'iti vatéke yonópoti Síreake. Hane xanépo Pirísila yoko Ákila. Yoko tumúneke ipúhikopea Sénkereya, kaúlalapu'ikovo ne Poûlu, éxokovope kóusokeamo emó'u xoko Itukó'oviti. ¹⁹ Simohíko ya pitivóko koéhati Éfezu, óvane Pirísila yoko Ákila. Ina ukopóno ne Poûlu, yonoti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko koyúhopoinoa emo'u Itukó'oviti. ²⁰ Yane kahá'ainohiko Poûlu óvea kali ye'á koeti káxe, itea ako akáha'a Poûlu. ²¹ Ina kixovókoxoa Poûlu ikopóva:

—Itukapu ahá'inonu Itukó'oviti, aungópinovopitiko mo yâye —kixovokoxoane.

Yane namú kixópone ivú'e, ipúhikopeane Éfezu. ²² Simoné'e ya Sezâreya, evésekeane neko ivú'e. Yane ukóponone ya Njeruzálem noixóponoati ne kutípotihiko Jesus-ya. Yane pihópone ya Antiokíya. ²³ Kali ôkoane Poûluya, ina ukopónopomaka. Hane véko ya poké'exa Ngalásea inúxotike, ina ukopóno poké'exa Firíjea koxunákoati ikéneke Vúnae ne uhá koeti kutípoti Jesus-ya.

Ápolu ya Éfezu

²⁴ Énomone yaneko káxehiko, símo ya Éfezu hóyeno jûdeu íhae Alíxandiriya. Ápolu koéha. Enepone hóyeno é'exo kixoa ne emo'u Itukó'oviti koane koati ahúkoti koyuhoâti. ²⁵ Éxoamaka koêku ne íhíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, enepone íhíkavoti koeku Vúnae. Yoko enepo koyúho neko Ápolu, koati heru'ó kixoâti omíxone íhíkaxea koane koati tokopóvoteoxo ne yûho koeku Jesus. Itea poéhane íhíkavoti koeku Jesus, íhikaxone Xuaum

Mbátita yaneko ahíkexo xâne, ene éxo. ²⁶ Yane turíxovone koyúhoyea ákoti píkone ya íhikaxovoku hó'e júdeu. Yoko kámoa Ákila koane Pirísila. Uke'éxone koyúhoyea ne Ápolu, ina itaíkoa evo Ákila xanépea óvokuke koane íhikaxeahiko po'ínuhiko koekúti nókone éxea koêku ne kaná'uti xâne íhikaxovike Itukó'oviti. ²⁷ Yane kahá'ane yónea poké'exa Ákaya ne Ápolu, ina huvo'óxo po'ínuhiko kutípoti Jesus yutoxínoati koyuhópeti ómonemo yonoti xoko kutípotihiko Jesus ya Ákaya, epemoâtihiko kátarakea koeku símea Ápolu xapákuke. Simoné'eya, enepohikone xâne kutípoti Jesus vo'ókuke ne hána'iti seánako Vúnae oukeke, êno huvó'oxeokono ikéneke Vúnae vo'oku ítuke Ápolu xapákuke. ²⁸ Yoko koati ú'uhapu'i-ú'uhapu'i kixóixinoati Ápolu ne júdeuhiko, enepo koyúho íhikaxovokuke hó'e ítúkeovo Mésiya ne Jesus, enepone páhoe Itukó'oviti koíteova, exókoati ya emó'uke Itukó'oviti kó'iyeaneyea.

Poûlu ya Éfezu

19 Koeku óvea ne Ápolu ya Koríntu, hane ayákukoponovo ne Poûlu vanúke'exea neko poké'e, hañnati xe'o mar, ina símo ya Éfezu. Yoko ápe xanéhiko tokóponeya kutipoâti ne inámati íhíkavoti koyúhoti koeku Jesus. ² Ina epemó'ikoa Poûlu namúkeanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku kutípea. Yane hara kixópahiko:

—Muhíkinova ápeyeya ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ako kámeaku úti koyuhoâti —koénehiko.

³ Ina kixovókokopamaka Poûlu:

—Ná'ikopo kixé'eyenoe yáhhikikono?

Ina yumopâhiko:

—Kuteâti páhoenovi Xuaum Mbátita.

⁴ Ina kixovókokopamaka Poûlu:

—Enepe ahikeovo ne xâne xoko Xuâum, énomone vo'oku ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríko-pea koane kutípea neko keno'ókoti ikénepoke, enepone Jesus —kíxovokoxoane.

⁵ Kamoánehiko neko yuho Poûlu, áhikovonehiko ya íháke Vúnae Jesus. ⁶ Ina ipíhoa Poûlu vò'u tutíkuke neko xâne, yane namúkoanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ina turíxovo koyúhoyeahiko inámati yuhóti ákoti itukapu éxone, ikó'iparaxoake Itukó'oviti koyúhoyea, koane koyúhohikomaka koekúti éxokoake Itukó'oviti. ⁷ Yoko enepohikoneko hóyeno koetíneye, anêko kuteâti ndusé koêti.

Poûlu ya íhikaxoku Tîranu

⁸ Kúveu mopo'âti kohê, kóyekune ne Poûlu yane íhikaxovokuke hó'e júdeu koyúhoyea koeku Jesus. Koati ákoti píkone koyúhoyea xapákuke neko xâne, exókoati ponóvoku ne íhíkavoti koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne, kaha'aínoati kutípeahiko. ⁹ Itea ápe xâne tiú'iti omíxone xapákuke, ákoti akutípoa ne yuho Poûlu, koyuhoâti xapa xanéhiko ákoyea aúnnati neko íhíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti. Yane ipúhikopeane Poûlu xapákuke.

Xanépoamaka neko kutípotihiko Jesus. Yane turíxoponemaka íhikaxea ne Poûlu uhá koeti káxe íhikaxokuke hóyeno koéhati Tîranu. ¹⁰ Pí'a xoénae íhikaxoya, kutí'inoke kamotíhiko emo'u Vúnae ne uhá koeti ko'óvokuti ya poké'exa Ázea, júdeuhiko koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa.

Xé'ahiko hóyeno koéhati Séva

¹¹ Yoko poréxo Itukó'oviti ne Poûlu ítúkea koati êno hána'iti iyupánevoti. ¹² Muhíkova kuteâti léhuna Poûlu, áko'o itukovo ramá'o, omokóno xoko xâne ka'arínneti, yane koati itóvoti ne ka'arínneti koeku sípoheyyea, koane ipúhikopeamaka ne ndémoniuhiko xoko xâne úroevo. ¹³ Ápemaka júdeuhiko ákoti tópi yónoku, kopúhikopoti ndémoniu xapa xâne. Ina kahá'a ikó'itukexea iha Vúnae Jesus kópuhikopea ndémoniu kuteâti kíxoaku Poûlu. Hara kixóhiko ndémoniu neko hóyenhiko:

—Ya íháke Jesus, enepone koyúhone Poûlu, mbahúkopi ipíhikopi ne xâne yúroevo —kíxoanehiko.

¹⁴ Yoko seti kôe ne hóyeno kixotíneye ítuke. Aínovo xe'éxaxapa júdeu koéhati Séva, tuti uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke. ¹⁵ Itea hara kíxovokoxoa ndémoniu mani áha kópuhikopeahiko:

—Énjoa ne Jesus koánemaka itukóvotiye ne Poûlu, itea kuti itínoe? —kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane enepone hóyeno úroevo ndémoniu, kovése'uxovanehiko. Koati yupihóvati xunáko, ákoinoke ítahiko sa'íkeova. Êno kíxoakuhiko. Mahupí koépo ne hóyenhiko kohó'ipea neko ovokúti óvoheixoku, koane êno óko'onevohiko. ¹⁷ Enepe uhá koeti ko'óvokuti ya Éfezu, júdeu koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, yupíhovo píkea eye-kóxo neko koekúti. Êno íhayú'ikoati ne iha Vúnae Jesus vo'ókuke. ¹⁸ Enómaka xâne kutípotine Jesus exepúkoti nonékuke po'ínuhiko xâne, koyuhópoti váhere ítuke yanekóyoke. ¹⁹ Enómaka koixómoneti kuríkoti ítúkovoke, itixoâtimaka ne koyúhopehiko íhikaxovepe ítúkea ítuke. Ina oro'ókoahiko nonékuke uhá koêti. Itukínoahiko yé'akeye tiúketi ovâti neko koyuhópetihiko, pó'okoahiko itóponea kuteâti sinkoenta koeti mili pe'u tiúketi. Koati yupihovó koe êno tiúketi ovâti.

²⁰ Énomone koéneye yupíheovo itóhineyyea koane ukóponea ne emo'u Vúnae yanekóyoke.

Koturíhikovo xâne ya Éfezu

²¹ Ikénepokehiko ra koekúti, kóusokone isóneu ne Poûlu yónea Njeruzálem, koane vekópea poké'exa Masêdonea yoko Ákaya. Haramaka koeti isóneu: "Ikénepoke yóneam Njeruzálem, ngónokomaka yóneam Róma" koêti isóneu.

²² Yane pahúkone Timóti yoko Erástu yóneahiko Masêdonea. Enepe pi'âti, koati huvo'óxoti Poûlu ya ítukeke Vúnae. Kene Poûlu, óvaikone ya poké'exa Ázea kali ye'á koeti káxe.

²³ Énomone yaneko káxehiko, êno koturíhikovoti ya Éfezu vo'ókuke ne íhíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti. ²⁴ Ápe hóyeno koéhati

Ndeméturu, ko'ítuketi péhu. Enepone itúkovoke, énomone itúkea kali iyoyónevoti, okovo péti, óvoku sándu iháxoneti Ndeána, kuvóvone xanéhiko. Koati ênoti tiúketi námoe enepo kavanêa ne ítuke. Kúteane-maka koêku ne po'ínuhiko ko'itúkeati. ²⁵ Ina ho'uxôa Ndeméturu neko po'ínuhiko ko'itúkeati ne kuteâti ítuke. Hara kixovokoxoa:

—Itínoe hóyeno, yéxoanoe itúkeovo ukínoviku apeínoviti ra ko'ítukeyea úti râ'a. ²⁶ Neíxoaneno koane kémoane koeku ítuke ne hóyeno koéhati Poûlu, enó'iyeané xâne ítone kutípea yúho koane kátavokea ya hó'e úti. Yoko haina póhutine yáye Éfzuke, itea kalíhanini ya heú koeti poké'êxa Ázea kixeaneye. Koyúhoa ákoyea akána'u ne hó'e úti koeku itúkeovo ítuke vo'u xâne. ²⁷ Haina póhutine itukéti vitúkovoke koimaí ákoyeané itúkokonoke, itea koímaitimaka ákoyeané itúkokonoke ne hána'iti imokóvokuti ítuke sándu kuvóvone úti, enepone hána'iti teyonéti Ndeána. Koímaiteoxo uké'eyea itúkeovo hána'iti teyonéti nê'e, hó'e ne heú koeti íhae Ázea koáne ne heú koeti xâne yara kúveu mêm —koéne.

²⁸ Kamoáne xanéhiko neko yuhu Ndeméturu, yupihovó koéne ímaikexeevo, ina turixóvo vaúkexea:

—Hána'iti teyonéti ne Ndeána, hó'e úti, uti íhae Éfzuzo —koénehiko yúho vaúkexea.

²⁹ Ehane koyó'i uhá koéti neko ko'óvokuti yane pitivóko ákoti koâti éxea koêku. Éhahikovo xoko ho'uxóvokuti iháxoneti teáturu, koane namúkeahiko pi'âti hóyeno íhae Masêdonea koéhati Ngáyu yoko Aristáku, ha'ine Poûlu. Káhakoa tukú koeti teáturuke. ³⁰ Kahá'amaka úrukeova Poûlu xapákuke neko êno xâne, itea ako síka po'ínuhiko kutípoti Jesus. ³¹ Ápemaka pahúkotihiko yane poké'e, ínikone Poûlu, pahúkinoatimaka yúho ákoyea píha xapákuke neko xanéhiko. ³² Yoko pó'iti koeku yúho po'ínuhiko neko xâne, koánemaka po'ínuhiko. Koati ákoti tópi koêku yuhóhiko vaúkexea. Kalíhani uhá kó'iyea ákoyea éxina isóneu kó'inokeneye ne koekúti. ³³ Enepone júdeuhikoya, veyo hóyeno koéhati Alíxandere xapákuke neko êno xâne, ina pahukôa píhea nonekútike koyúhoinoahiko. Yane koéxepukinoane vô'u Alíxandere, kaha'aínoati kóyunuhikeovo neko xâne motovâti koyúhoyea. ³⁴ Itea exoâne po'ínuhiko xâne itúkeovo júdeu ne Alíxandere, heú koéne turíxeovo vaúkexea. Yoko kutikokó koe yúho vaúkexea kúveu pi'âti ôra. Hara kóyehiko:

—Koati hána'iti teyonéti ne Ndeána, hókone úti, uti íhae Éfzuzo —kóyehiko.

³⁵ Yoko ápe pahúkoti yane pitivóko, yutoxínoti nâti, itoti kóyunukea neko xanéhiko. Hara kixovokoxoa kóyunuhikinovoke:

—Itínoe hóyeno íhae Éfzuzo, enepora pítivokona úti, hi'imé koe xâne exoâti itúkeovo utíne katarákoa ne hána'iti imokóvokuti óvoku Ndeána, enepone hána'iti teyonéti hó'e úti, koane utímaka katarákoa ne mopô, irikóvoti ukeâti vanúkeke, enepone okovóxinoviti Ndeána. ³⁶ Yoko ako motovâti koyúhoyea ákoyea akána'u. Yusikóneikopo kényunukivo. Hako hú kixêa ne

ítike. Itíkinanoe iséneu koêkumo inúxotike. ³⁷ Vo'oku enepohikora hóyeno yómone yáye, ako kaésayu'ixa hána'iti imokóvokuti óvoku hó'e úti. Ákomaka ókoemoke'e Ndeána, hó'e úti. ³⁸ Enepo áva xâne ínixone Ndeméturu yoko ha'ínehiko poé'ayea ítuke, ápe koati kaxena yúhoikeokonoku xâne epó'oxo anêko pahúkotihikoya. Yusikóneikopo itúkeovo énomone iyónoa. ³⁹ Ava'ávo po'ínu koekúti yahánoe keyúhoyi vo'ókuke, ápe koati kaxena ho'úxinovaku xanéhiko ne koekúti kuteâti. ⁴⁰ Koati koímaiti ápeyea koyúhoti vokópea pahúkotihiko vo'oku kóturihikeovo xanéhiko kó'oyene. Enepomo vihaxíakana yuhoíkovokutike, ákomo yuhu úti sa'íkeovake úti vo'ókuke ra êno koturíhikovoti —kixovokoxoane

⁴¹ Uke'éxone koyúhoyea, ina pahukôa pihópea ne xanéhiko.

Pího Poûlu ya Masêdonea koáne ya Ákaya

20 Koyunúhikovone neko koturíhikovoti, pahúkoane Poûlu iháxikoponeovo ne kutípotihiko Jesus. Simohíkone xokóyoke, kóuhepekopea Poûlu isóneuhiko, ina ikopóvamaka. Yane pihóne poké'exake Masêdonea. ² Heú kixoa vékea neko poké'e noíxoponea ne kutípotihiko Vúnae koane káxunakea ikéneke Vúnae yane êno enékeake. Yane pihóne Ákayake. ³ Mopó'a kohê ovo Ákaya. Usó koyépone yónea Sírea ya hána'iti vatéke, eyékokone koeku júdeuhiko kahá'ayea koépekea. Yane káyukopovo ya Masêdonea. ⁴ Yoko hara íha ne xanépotihiko Poûlu (tukú koeti Ázea): Sópaturu íhae Mbêreya, xé'a Píru, koane Aristáku yoko Sékundu íhae Tesálonika; yoko Ngáyu íhae Ndêrbe. Ina apémaka Timóti yoko pi'âti íhae Ázea, enepone Tíkiku yoko Torófinu. ⁵ Enepohikorâ'a, inuxó koe tumúneke úti kuxo'óviti ya Torôadi. ⁶ Ikénepoke áyui júdeuhiko ya hó'êke níkeaku pâum ákoti kohiyákoati, vivú'ixopone hána'iti vatéke vukopeâti Filípu. Singu koe káxe ikénepo, tokópanehiko úti neko kuxo'óviti ya Torôadi. Poéha kúveu lúmingu vókoaya.

Poûlu ya Torôadi

⁷ Yane inúxoti káxe ya sêmana, ho'úxinovo níkea uti pâum, puyákoponovo vokóvo ivókinovovi Jesus. Koeku itúkeovo pihópopenemo Poûlu yaneko po'í káxe, ixomo koyúho nê'e, enekoâti ne po'ínuhiko úti xoko Jesus. Tukú kixoa kuku yóti koyúhoyea. ⁸ Koati ênoti íhaku yúku ihuxoké koyêti yane kúveu péti vanúkeke ho'úxovoku úti. ⁹ Yoko ápe homoêhou koéhati Eútiku vatá koyêti njánelake. Ehane ítoa ixépa neko homoêhou koeku kó'umoakea koyúhoyea ne Poûlu. Koati imókoti neko homoêhou. Yane íkoro-kovone ukeâti njánelake. Mopó'apeke ovokúti ya vanúkeke úkea. Eherúkoponokono ne homoêhou, uké'ene omíxone, ivókovone. ¹⁰ Ina evesékino Poûlu, yane yupúnikinovane, ina xovokúxovo oukeke ne homoêhou xaneâti kó'iyea:

—Hákonoe kenóko'i. Aúkopovone omíxone. Iyúkopovone —koéne.

¹¹ Yane alú'okoponemaka ne evo Poûlu kúveuke ne péti, ina hono'ékexoane ne pâum, puyákoponovope okóvo ivókinovovi Jesus, ina níkôa. Enópoikomaka yuhó'inoahiko Poûlu. Tukú kíxoa uhapú'ine káxe, yane pihópone. ¹² Kene ne homoêhou, xanépoa kutípoti Jesus, yoko ákone yuvâti. Yupihovó kôe úhepepea isóneuhiko vo'ókuke.

Ipuhíkopeane Torôadi ne Poûlu

¹³ Ina namukópono uti hána'iti vatéke vonoti Áso, tokópeakunemo uti Poûlu kuteâti yuho úti yanekôyoke, vo'oku itúkeovo hêve yónea ne Poûlu tukú koeti Áso. ¹⁴ Tokopó'ovine Poûlu ya Áso, ina ivu'íxopomaka vivú'e vonoti pitivóko koéhati Mitíleni. ¹⁵ Yaneke po'ípone káxe, vukopeâne Mitíleni, ina hunonêo uti kali poké'e koéhati Kíyo kukúkeke úne. Poéha káxe ikéne, vitópono Sâmu. Poéhapoakomaka káxe ikénepo, ina símo utíya Milêtu. ¹⁶ Yoko tumúneke símea úti, kousokone isóneu ne Poûlu ákoyeamo áka ya Éfezu. Akó'oti akaha'a xu'íkeneyea ya poké'ixa Ázea. Koáhati iyóvotine okóvo símea ya Njeruzálem, enepo omotóva, tumúne ne áyui jûdeu ya hó'eke, enepone Pentekósti.

Poûlu ya Milêtu simôa inuxínoti ítuke Itukó'oviti ukeâti Éfezu

¹⁷ Koeku vókea ya Milêtu, pahúkoa Poûlu iháxikoponeovo ne inuxínotihiko itukéti imokóvokutike ya Éfezu. ¹⁸ Simoánehiko, hara kíxovokoxoa Poûlu: —É'exo kíxeanoe ne ngixoku indúkeovo xepákukeno ukeâti inâ urúngovo poké'ixa Ázea tukú koeti kó'oyene. ¹⁹ Yéxoano ne ngixoku ngo'ítukeino Vúnae ákoyea ngapáyasakapu, koane enó'iyea írhihekeovo nzo'oúke, koane enó'iyea kotíveti koekúti ndokópone vo'ókuke ne isóneunonu jûdeu kahá'atihiko koépekeonu. ²⁰ Yéxoamaka ákoyea kuríinja ngoyúhoinopinoe uhá koeti nékone kémi motovâti keúkophonivo ikéneke Vúnae, koane ínzikaxeopinoe imokóvokutike koánemaka ya yóvokukeno. ²¹ Ngoyúhoinoa emo'u Itukó'oviti ne jûdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, ngoyuhó'inoati kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo nonékuke Itukó'oviti, koane kuríkopeamaka, yoko kúveovomaka Vúnae Jesus (Kristu). ²² Kó'oyene koati eombâti ngónokea yóneam Njeruzálem. Ako énja ngixókonokumoya. ²³ Poéhane éngo ne kouhapu'ikinonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ingá'akeokonomo yoko ápeyeamo kotíveti koekúti kuxónuti ya uhá koeti pitivóko véngokuikomo. ²⁴ Itea ya uhá koeti koekúti, usó ngóye ngoítoponeovo kotíveti yoko ivóngeevo okonókovo. Poéhane ngahá'ayea únzexea ne itukéti ítukexeonuke Vúnae Jesus, enepone ngoyúhoyea ne inámati ihikauvoti koyúhoti koêku ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti.

²⁵ —Kó'oyene énja ákoyeanemo neíxanu, itínoe ngoyúhoinoke kixoku koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. ²⁶ Énomone ngixínopinoe ákoyea itúkapu oúngekemo yóno áva yonópoti ipihóponovokutike xepákukeno. ²⁷ Vo'oku heu-heú ngíxoa ngoyúhoinopeano ne isóneunovi Itukó'oviti. ²⁸ Yokóhiyanavo, itínoe inuxínoti ítuke Itukó'oviti. Yokóhiyanamaka ne uhá koeti yíxovone ítukeke Itukó'oviti, enepohikone kutí koeti su'úso konókoti katarákoati, pónepikemaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti iníxinoa ikéneke Vúnae. Koati kaha'aínopitinoe Vúnae hivó'oxi ne ho'uxínovoti ítuke pónea kixoku hókea, vo'oku aínovone poréxopinoke ésa'i itúyopea pahúnevo yaneko ovokóvo itína kuruhúke. ²⁹ Enepo mbihapáne, énja símeopimo kutí koeti ipúhokovotihiko yovíre, enepohikone xâne ákoti okoseâna ne ínzau su'úso, yóyonone. ³⁰ Muhíkova xepákukeno, xepúkotimo hóyehoniko poe'á kixoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti, kahá'atihiko itúkeovo énomone hokópo ne po'ínu úti kutípoti Jesus. ³¹ Énomone ngixínopinoe: Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ne po'ínu úti. Itikapunoe xâne iyukóvoti isóneu. Hako inotóva yokóvo ámbeyea xepákukeno kúveu mopo'âti xoénae. Káxe, yóti ixómoyea enéngopi, péhutinoe, koane ápe írhihekevoku nzo'oúke ve'ókukeno.

³² —Kó'oyene hane nguvínovopinoe Itukó'oviti yoko emó'u, enepone koyuhó'inoviti hána'iti seánakovi. Ápemaka xunáko neko emo'úti kótiu'ikeopinoe ikéneke Vúnae, koane ímotokenaxeopinoe nemúkopi kounaenoví Vúnae yakahá'inepoane ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iuvo. ³³ Ako ápahuina xâne íyongeevoke tiúketina koane uhé'ekotinoe ípovo. ³⁴ Yéxoapeponoe ngo'ítukeyeya indúkoti ésa'i nóngone koánemaka nókone nza'ínehiko. ³⁵ Ya uhá koeti koekúti, énjokopineno kónokea ko'ítukeyeya úti motovâti huvó'oxea uti xâne apêti nókone, puyakóponovoti vokóvo ne emo'u Vúnae Jesus enepo kôe: "Haina xâne iko'íparaxokonoti, itea xâne huvó'oxoti po'ínu ya nókone yupihóvomo unako koêku" kôe —kíxovokoxoane Poûlu.

³⁶ Uke'éxone koyúhoyea nê'e, ipuyuké koéne itúkea orásaum koánemaka uhá koéti neko inuxínoti ítuke Itukó'oviti simoâti. ³⁷ Koati êno hána'iti ikáxu'iyea okóvo uhá koéti, koane íyoyea, koane opóno'ekeahiko Poûlu, yoko siúnoneyea ikopóvati, exókoati hána'iko ne ákoyea omotóva okóvo. ³⁸ Hane ikótivexo isóneukehiko yuho Poûlu ákoyeanemo naíxahiko. Ina xanepoâhiko tukú koeti xoko hána'iti vatéke ivú'epo.

Yóno Njeruzálem ne Poûlu

21 Vuké'exone víkopeovahiko neko inuxínoti ítuke Itukó'oviti, yane namúkopone uti hána'iti vatéke, pihópone úti. Ponó koépone úti ya kali poké'e koéhati Kô ovoti kukúkeke úne. Poéhapoa káxe ikénepo, simóne úti ya Rôdi, ina vukopónomaka ya pitivóko koéhati Pátara, ² vitóponoku po'i hána'iti vatéke yonoti Fenísea. Énomone vivú'ixopo. Vúkeane pihôpo úti. ³ Iyuseône Xípere yâitike lopékuke úti, hunóneopane

ûti vonoti íyeuke Sîrea. Ina símo uti pitivóko koéhati Tîru, kuríkoku ínone ne vivú'e. ⁴Yane pitivóko, vopósiko po'ínuhiko kutípoti Jesus. Vinixóponoa, poéha sêmana vókoa xapákukehiko. Vo'ókuke ne kouhupu'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koêku ne kixókonokumo Poûlu, ixíko'okohiko Poûlu ákoyea píha ya Njeruzálem. ⁵Itea simovóne káxe pihópope ûti, kousokovone ûti ina vukopóno. Yoko heú kôe neko po'ínu ûti xoko Jesus píhea kuríkoponeovi, xané kixotíhiko yêno koane xe'éxaxapa. Tukú kíxo vipuhíkopeane ne pitivóko. Yákonoye xe'ókuke ne úne, vipúyukexo vitúkoti orásaum. ⁶Vikopóvanehiko, vivú'ixopa ne hána'iti vatéke. Yane káyhikopovone óvokuke ne po'ínuhiko ûti kurikóponoviti.

Poûlu ya Sezâreya

⁷Vukeáne Tîru, pího ûti ya Tolêmaida. Yaneko pitivóko, ápe po'ínu ûti xoko Jesus noíxoponone ûti. Poéha káxe vókoa xapákuke. ⁸Yaneko po'ípone káxe, vipúhíkopea xapákuke vonoti Sezâreya. Simon'é utíya, pihóne ûti xoko Filípi, enepone koyuhóponoati xapa xanéhiko ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus. Yoko enepone Filípi, énomone póhuti xapákuke neko seti koeti ndeákinu noivókoeti yanekôyoke. Vókoane ya xokóyoke. ⁹Yoko ápe koaturu koeti ihíne, ainóvoti âvoti okó'íma, koyúhotimaka koekúti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. ¹⁰Kali ye'á koeti káxe ike símine ûti xoko Filípi, ápe hóyeno koéhati Âgabu simo'óviti ukeâti Njúdeya. Koati porófeta ne hóyeno koyúhotimaka koekúti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. ¹¹Simon'é xapákuke ûti, ina véyo ho'e Poûlu. Yane ikáhevexopeova koane ikávo'uxopeova, koane kó'iyea:

—Hara koe kouhupu'ikinonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti: Kuteâti ngixópovoku, énomonemo kíxoaneye jûdeuhiko ya Njeruzálem únae ra ho'êti, ínamakamo kurikâ xoko xâne ákoti itukapu jûdeu, enepone payásoti ya utíke —koéne.

¹²Kamoáne ûti ne yuho Âgabu, uti ha'ine Poûlu koánemaka neko po'ínuhiko íhae Sezâreya, êno yuhó'inoa ûti ne Poûlu ákoyea píha Njeruzálem. ¹³Itea hara kixó'ovi Poûlu:

—Na koeti íyeinonoe kehá'ati kemúya'iki inzóneu? Haina póhutine ingá'akeovo, itea usó ngóyemaka ivóngeovo ya Njeruzálem okonókovo vo'oku iha Vúnae Jesus —kixó'ovine.

¹⁴Noixoâne ûti ákoyea víta vípokea isóne, síkó kíxoane ûti kuteâti isóneunoa, koane kíxea ûti:

—Kaúsakapuikopo ahá'inopi Itukó'oviti —kíxoane ûti.

¹⁵Ikénepoke, kousokopovone ûti ina vukopóno ya Njeruzálem. ¹⁶Ápemaka po'ínu ûti xoko Jesus íhae Sezâreya xane'éviti iyonó'oviti xoko Menáso, kúxoti kutípoti Jesus íhae Xípere, vo'oku itúkeovo vókunemo óvokuke.

Poûlu ya Njeruzálem

¹⁷Símo ûti ya Njeruzálem, elókea okóvo símea ûti ne po'ínu ûti xoko Jesus. ¹⁸Yaneko po'ípone káxe, xané'evi

Poûlu xoko Teâku. Ina ho'uxóvomaka uhá koêti neko inuxínoti ítuke Itukó'ovitiya. ¹⁹Yúhoikoanehiko Poûlu, yane uha-uhá kíxo koyúhoinoa kíxoaku Itukó'oviti ikó'ítukexea ya ítukeke xapákuke xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. ²⁰Kamoánehiko neko yuho Poûlu, iháyu'ikohiko Itukó'oviti ina kixohíko Poûlu:

—Iti po'ínu ûti xoko Vúnae, yéxoapepo enó'iyeanemili xâne kutípoti Jesus xapákuke viyénoxapa jûdeu, yoko ainóvoti koâti yuixóvati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoenovi Muíse. ²¹Hara koe eyékoxeopikehiko íhikexi uhá koeti jûdeu ovâti xapákuke ne xâne ákoti itukapu jûdeu kuríkea hókea yútoe Muíse. Mahi keyuhó'inoatihikomaka kónokea kuríkea sirkunsidá kíxea xe'ahiko, koane kuríkeamaka itúkea kuteâti hókone ne voxúnoekene, uti jûdeu, enepone yutoxóvoti yútoeke Muíse. ²²Kó'oyene, namo víxaye maka éxane ákoyea akána'u ne eyékouhiko? Vo'oku eyekóxoatihikomo sími. ²³Mani únati itikâ ra visóneunopi. Anéye koaturu koeti hóyeno xapákuke ûti itúkoti purumésa xoko Itukó'oviti. ²⁴Yaxénahiko. Yákoenemakaye kuteâti nókone itúkea kasása'ikeovo nonékuke Itukó'oviti. Epó'oxo enepone nókone itúkea kaúlalapu'ikeovo koeku itúkea purumésa, itíne parexêa ésa'i kíxeovoneyehiko koane kíxivonemakaye. Yane exoátimo uhá koeti xâne ákoyea akána'u ne eyékou ve'ókuke, itea itúkeovo itikoâteoxo ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁵Kene ne po'ínuhiko ûti kutípotimaka Jesus ákoti itukapu jûdeu, pahúkinoane uti visóneunoa ákoyea yusíka níkea nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, koane ákoyea yusíka níkea nau hó'openo kotitínoeti. Pahúkinoamaka ûti ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone —kixónehiko Poûlu.

²⁶Yane xánae Poûlu neko koaturu koeti hóyeno yaneko po'ípone káxe. Xané kixókokohiko kasása'ikeovo nonékuke Itukó'oviti, ina urúhikova ne hána'iti imokóvokuti, etó'okoponoati ne tuti imokóvokuti itukóvotiye káxe evésekeamo nókone kúxeako motovâti ómeahiko ikó'iparaxope Itukó'oviti, kuteâti koeku nókone itúkea koeku ápeyeya porómesana xoko Itukó'oviti.

Ika'ákokono ne Poûlu

²⁷Ye'ekóne uké'eyea neko seti koeti káxe, nókone kúxoixeahiko neko itúkotihiko porómesana, ápe po'ínuhiko jûdeu ukeâti Âzea noíxoti Poûlu ya témpuluke. Enepohikoneko jûdeu, itoa ítokuxea okovo uhá koêti ne po'ínuhiko xanéya okópeahiko Poûlu koane namúkeahiko. ²⁸Hara koe yuhóhiko vaúkexea:

—Itínoe izaraelíta, hivá'axavi. Enepora hóyeno, koati énomone ihíkaxo xanéhiko ya uhá koeti ipuxóvokuti okópea xanena ûti, koane okópea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane púvea ra hána'iti imokóvokuti, enepora témpulu. Haina póhutine, itea mahíkova úrukoa témpuluke ne xâne ákoti itukapu jûdeu, ikopítí'ikoati ra sasá'iti péti —kíxoanehiko.

²⁹Kó'inokeneye yúho vo'oku noíxeane Torófimu, íhae Éfezu xané'iyea Poûlu yane kúveu pitivóko. Yoko

ikútixati urúkoatine Poûlu témpuluke. ³⁰ Ehane ímaikexovo uhá koeti ovâti ne pitivóko, koane omoxohí koéne xanéhikoya. Ina namukóhiko Poûlu, kahakôa meúke yane témpulu, yane exéxopokononehiko páhapetea ne hána'iti imokóvokuti. ³¹ Mani koepékotihiko Poûlu, itea enepone tuti húndaru pahúkoti uhá koeti húndaru íhae Róma ovâti ne pitivóko, eyékoaxa enó'iyea koêku ne uhá koeti ko'óvokuti ya Njeruzálem. ³² Yane ho'úxoaxa neko po'ínuhiko tuti húndaru koánemaka ne húndaruhiko páhoe, ina ehahíkovo xapákuke xanéhiko. Noixoâne xanéhiko kenó'okea êno húndaru yóko'omaka ne koati payásoti tuti húndaru, kurí kixónehiko isúkea Poûlu. ³³ Ina pihinôa tuti húndaru koane namúkea Poûlu, ina pahukôa iká'akeokono ya pi'âti korénde. Ina kaha'â tuti húndaru éxea itukóvotiye ne iká'ae, koáne ne váhere ítuke.

³⁴ Ako tópi kixoku vaúkexea ne xanéhiko yumopâ. Pó'iti koeku yúho po'ínuhiko koánemaka po'ínuhiko. Koáhati yupihóvati koêku ne xanéhiko vaúkexea. Vo'oku ákoyea iyúsea yuvâti, ina pahukôa tuti húndaru omópeokono ne Poûlu xoko óvohikoku húndaru. ³⁵ Seopânehiko xokóyoke ne hu'okókuti yonoâti, kónokoa húndaruhiko éherukea ne Poûlu vo'oku yupíheovo ímaikexinova xanéhiko. ³⁶ Hara koéhiko yúho vaúkexea neko xanéhiko:

—Képeka! Képeka! —kóyehiko.

³⁷ Ehá'axo mani úrukoa húndaruhiko xoko óvohikoku, hara kixo tuti húndaru ne Poûlu:

—Motóva yúnzo'ixeopi?

Ina kixôa tuti húndaru:

—Yéxoikopomaka keyúhoyi emo'u ngerêku?

³⁸ Hainá'ikopo îti neko íhae Ejítu koturíkoti xanéhiko yanekóyoke, eneponeko omoti koaturu koeti mili hóyeno, ainóvoti ísukenatihiko, ya mêum ákoti apêti?

³⁹ Ina kixôa Poûlu:

—Undi jûdeu íhae Társu, hána'iti pitivóko ya Silísea. Embemópiti peréxinu ngoyúhoinoa ra xanéhiko —kíxoane.

⁴⁰ Porexókonone koyúhoyea ne Poûlu, xe'ó koéne yane hu'okókuti, ina koexépukinoa vô'u neko xanéhiko kaha'aînoati kóyunuhikeovo. Koáne, yunu-yunú koénehiko. Yane ina koyúho ne Poûlu ya emó'uke ebaraíku, yuho jûdeuhiko. Hara kixovokoxoa:

Koyuhôa Poûlu ákoyea váhere ítuke

22 —Ítínoe mbo'ínu, keánemaka itínoe teyonéti xapákuke úti, uti jûdeu, yakámokenoanoé ra yúnzo, maka yéxanenoé ákoyea váhere índuke —kíxovokoxoane Poûlu.

² Kamoáne xanéhiko itúkeovo emó'uke ebaraíku koyúho ne Poûlu, inamá'axoneoxo koyunúhikovo. Ina koepómaka ne Poûlu:

³ —Undi jûdeu. Hane imbúhikea inâ ambê yara kúveu mêum Társu, pitivóko ya Silísea, itea mbayá'iyekune yâye yara pitivóko. Undi íhikau Ngamáliye. Uha-uhá kixoa íhikaxeonoa ne íhikauvoti yútoeke Muíse, hó'e voxúnoekene. Koâti yuinjóvoti nzókea Itukó'oviti kuteâti kixekunoe héki kó'oyene.

⁴ Undi áhati íkoitoponea kotíveti xâne hokoâti ra íhikauvoti íhauki Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, ngaha'âti ungé'exeaxa. Koêkuti xâne hokoâti, hóyeno koánemaka sêno, ingá'akoa koane nguríkoamaka ika'ákovokutike. ⁵ Éxoaxa koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke itúkeovo kaná'uti ra yúnzo, koane éxoamaka uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti xapákuke viyénoxapa, vo'oku énomonehiko itukínonu koyuhópeti ómonem ya Ndamásku xapákuke po'ínu úti, uti jûdeu, motovâti veyómbonea ne hokotíhiko Jesus-ya, koane omómbea ya Njeruzálem ika'ó koêti ya korénde motovâti ipíhopenekonohiko.

Koyúho kixoku koêku inâ hokôpo Jesus ne Poûlu

Át 9.1-19; 26.12-18

⁶ —Yanekóyoke koeku véngea ne xêne yonoti Ndamásku, ako'óne anjîká ne pitivóko, ye'ékonemaka itúmukea káxe, apé koéne koati xúnati uhapú'iti ukeâti vanúke kouhápu'ikonuti. ⁷ Yane íngorokovone poké'eke koane ngámea emo'úti kixónuti: “Saulú, imáko ké'iyivoku. Na koeti ixómoino váherexo ítikeinonu?”

⁸ —Ina ngixôa: “Kuti îti Unaém?”

—“Undi Jesus íhae Nazâre, enepone váherexinoke ítike” kixónune.

⁹ —Yoko noíxoaxa njánena ne uhapú'iti, itea akó'oti kamâ neko yuhó'ixonuti. ¹⁰ Ina ngixopâmaka: “Unaém, kuti indúka?”

—“Yexépukapa, yúrukapa ne pitivóko yénoku, ínamo yexákakana uhá koêti ne nékone itíki” kixónune.

¹¹ —Vo'oku ikómitixeonu neko êno xúnati uhapú'iti noínjone, namú kixópohiko vô'um ne njánena hiríkeonu, isímonuti ya Ndamásku. ¹² Yoko ápe hóyenoa teyoti Itukó'oviti koéhati Anániya, itúkotimaka páhoenoví yútoe Muíse vitúkea. Enepone hóyeno, koati téyonemaka uhá koeti viyénoxapa jûdeu ovâti neko pitivóko. ¹³ Opósikopononu ne hóyeno. Simoné'e njokóyoke, koeku ahí'okeovonu, hara kixónu: “Saulú, iti mbo'ínu xoko Vúnae Jesus, ínixepane” kixónune.

—Énomone yaneko ókoku ôra, íninjopone. Ina ngomomâ ne Anániya, ¹⁴ yane hara kixóponumaka: “Itukó'oviti, enepone hókone voxúnoekene mekúne, énomone noivókokoxopi yéxi ahá'inopi, koane néxi neko Sasá'iti Páhoenoví, koane kémi yúho koeku yúho'ixeopi. ¹⁵ Vo'oku itínemo koyuhôa xapákuke uhá koeti xâne ne neíxone koane kémone xokóyoke.

¹⁶ Kutí'ikopo kixó'iko kó'oyene? Yexépuka, yáhikapu íháke Vúnae motovâti sasá'ipea pehúnevo” kixónune —kíxovokoxoane.

Ítukexeake Itukó'oviti ne Poûlu

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Yane aúngopovone ya Njeruzálem. Koeku indúkea orásaum ya hána'ítike imokóvokuti, ápe kouhápu'ikinonuke Itukó'oviti ya kutí koeti njopúne, itea iyuková ngoyêti. ¹⁸ Noínjoa ne Vúnae, enepone yuhó'ixonuti. Ká'aye kixónu: “Yéhakapu ipíhikopi ra pitivóko, vo'oku

ákomo akútípoa xanéhiko yâye ne yiúho vo'ónguke" kixónune.

¹⁹ —Ina ngixôa: “Unaém, koati exoâtihiko ra ngixóvoku ixómoyea mbího íhikaxovokuke hó'e úti, uti jûdeu, ingá'akea yoko yenjépoke'exea ne kutipópitihiko. ²⁰ Yaneko koépekeokonoku Etévaum, enepone koyúhóti yemó'u xapa xâne, ámbemakaya ininjoâti unáko koépekeokonono. Muhíkova ngóyoninoa kápanahiko neko koepékoati” ngíxoane.

²¹ —Itea hara kixónune Vúnae: “Ipíhikapi ra pitivóko, vo'oku mbahukópitimo ákotike malíka xapákuke ne xâne ákoti itukapu jûdeu” kixónune —kíxovokoxoane Poûlu.

Iteôva Poûlu ne mani yehépoke'exeokono

²² Koati kamokénóti Poûlu neko xanéhiko tukú koeti koyúho “mbahukópitimo xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu” koêti. Yane turíxovonehiko vaúkexea. Ká'aye koéhiko yúho vaúkexea:

—Konókoti koépekeokonono hóyeno kuteâti râ'a. Ákone omótova óvea ra kúveu mêum! —koénehiko.

²³ Koeku vaúkexeahiko neko jûdeu koane kóhupikea-maka kápana vanúkeke koane kuríkea marípa vanúkeke vo'oku yupíheovo ímaikinovo Poûlu.

²⁴ Enepone payásoti húndaru pahúkoti po'ínuhiko húndaru, pahúkoa úrukeahiko ne Poûlu xoko óvohikoku ne húndaru. Pahúkoamaka yehépoke'exoati maka enepo epemá'ikakana, okóyuhone váhere ítuke évotikokonoke, kóturíhikinovokemaka ne jûdeuhiko.

²⁵ Itea koêkuiko itúkinokonono iká'o, hara kíxoa Poûlu neko pahúkoti póhuti sendu húndaru xe'ó koyêtiya:

—Yusíkoikopo yehépoke'exeokono xâne koeku âvoyea iyúsea ápeyea váhere ítuke? Koáhati undi xâne ovóheixoti opékuke xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma, enepone kotíxoti xanéna —kíxoane.

²⁶ Kamoáne húndaru neko yuho Poûlu, úkeane kixopónoa ne pahúkoti uhá koeti húndaru. Hara kíxoa:

—Neíxipa ne ítike! Vo'oku koati apêti xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxoa ne hóyeno —kíxoane.

²⁷ Yane hara kixópono Poûlu ne pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Kaná'uti ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxeopi?

—Êm, koati kaná'uti —kíxoane Poûlu.

²⁸ Ina kixoa'ikomaka tuti uhá koeti húndaru:

—Koati êno tiúketi mbôreu, ésa'i koyuhópeti nón-gone véyeam, kutí'inoke apêti xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxeonu.

Ina kixôa Poûlu:

—Pó'iti ngoêku, vo'oku ukeátinekene inâ ambê, énomone ngoéneye vo'oku énomonemaka koéneye nzá'a —kíxoane Poûlu.

²⁹ Énomone yaneko ôra, ahíkuxopeovo Poûlu neko húndaruhiko mani yehépoke'exoati vo'oku kahá'ainoa koyúhoyea itukóvotiye ne váhere ítuke. Enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, exoâne ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxoa Poûlu, kali

koyó'ikenemaka vo'oku pahúkeameku Poûlu iká'akeokonono. Yoko ako yusíka kíxeokononeye koeku âvoyea iyúsea itúkeovo pahúkóvoti.

Poûlu nonékuke ne koati payásoti yúhoikovoku jûdeu

³⁰ Poéhapoane káxe ikéne, pahúkoa pahúkoti uhá koeti húndaru veyópeokonono ne korénde iká'akeokonoke Poûlu. Yane vo'oku kahá'ayea éxeaxo puínoake jûdeuhiko, pahuko ho'úxeovo ne tutíhiko sasedóti inuxínóti jûdeu hó'eke yoko uhá koêti neko pahúkotihiko yane koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko. Ina pahúkómaka veyopónoati ne Poûlu koane ísimeamaka nonékukehiko.

23 Yane pono-ponó kixínoane úke Poûlu ne pahúkotihiko yuhoíkovokutike koane kíxovokoxea:

—Itínoe iyénonjapa izaraelíta, koati kaná'uti mbónea ngixoku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti ákoti indúka-heapu tukú koeti kó'oyene —koéne.

² Kamoné'e yuho Poûlu ne Anániya, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínóti jûdeu hó'eke, pahúkone hóyenhiko ovoti xêrerekuke Poûlu ipúsopahoxea. ³ Ina kixôa Poûlu ne Anániya:

—Okopópitimo Itukó'oviti, iti kutí koeti xâne sásasa koyêti nonékuke po'ínuhiko xâne, itea ainovó koe itíkoheovoti. Inípono, iti ivatákoti yara yuhoíkovokuti yúhoikeonu, mani konókoti héki ne yutoéti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koeku yíhoikínu, pehúkoikomaka inzúkeokonono, koekúti ákoti sikâ ne Ponóvoti Kixovókuti itúkeokonono —kíxoane.

⁴ Ina kixóhiko Poûlu neko xâne oveâti xêrerekuke:

—Imáko ákoino tiya váherexinoa yiúho ne noívokoe Itukó'oviti, enepone payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínóti xâne ikéneke Itukó'oviti!

⁵ Ina yumopâ Poûlu:

—Hako kixênu, itínoe iyénonjapa. Akó'oti enjá itúkeova ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, ínapo hako ngixoa'neye, vo'oku ápe yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti: “Hako vaheréxinoa yiúho ne payásoti xapákuke xenéna” kôe —kíxoanehiko Poûlu.

⁶ Yoko koati exoâti Poûlu pí'ayea iháxakoku hó'e ne jûdeuhiko yane yuhoíkovokuti, farízeu yoko sadúseu. Énomone kóhonokino yúho yanekôyoke kíxovokoxea:

—Itínoe iyénonjapa izaraelíta, undi farízeu. Undíma-ka xé'a farízeu. Koati yunzoíkokonoti kó'oyene vo'oku ngutípea exépukopeamo ne ivokóvoti —kíxovokoxoane.

⁷ Ehá'axo koyuho itúkeovo farízeu ne Poûlu, turíxovone yumópeokokohiko ne farízeu yoko sadúseu, yane haxákeovokokonehiko. ⁸ Vo'oku ako akútípoa sadúseuhiko ápeyea exépukopeati ukopeâti xapa ivokóvoti. Muhíkova ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, ako akútípoahiko ápeyea. Ya isóneukehiko, koati uké'tine ne xâne ivokóvone, ako yonópoku. Kene ne farízeuhiko, uhá kôe kutípea ápeyea ánju, koane yonópoku xâne ivokóvone. ⁹ Ina turíxovo yupíheovo yumópeokokohiko neko xâne. Yane apé koéne éskiribahiko, enepohikone íhikaxoti yútoe Muíse, exepúhikoti

koyúhoyea. Yoko farízeumaka neko ihíkaxotihiko yútoe Muíse. Koati kotíxotihiko Poûlu. Hara kíxovokoxo xanéhiko:

—Ako ápahuina váhere ítuke ra hóyeno vínixone. Ávaina ánju yuhó'ixoa, áko'o anêkomea po'i kó'iyevokoku yuhó'ixoati ákoti inixákana, kouhapu'ikinoake Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁰ Yane vo'oku yupíheovo okópeokokohiko neko jûdeu, píkoa pahúkoti uhá koeti húndaru mítakex-eokonomo ne Poûlu híyeuke. Hukínóvoti pahúkea ihaxíkoponoati neko po'ínuhiko húndaru kenó'okea veyóponea Poûlu koane omópea xoko óvohikoku húndaru.

¹¹ Yaneko yóti, apé kôe ne Vúnae xêrerekuke Poûlu yuhó'ixoati. Ká'aye kíxoa:

—Hako píke. Kuteâti koeku keyúhoyi ngoêku yâye yara Njeruzálem, énomonemakamo kíxeaneye keyúhoinonu pítivokonake Róma —kíxoaane.

Mani koepékoko Poûlu

¹² Yuponíne ho'úxovone ne jûdeuhiko, ina itúko koati yuhôti ya iháke Itukó'oviti epemóvoti pahúkopeokonomo ipihóponovokutike enepo níka koane enâpu koêkuti kó'iyevokoku ekâti ya koeku âvovea kaepeka Poûlu.

¹³ Yoko anú'uko koarenta koeti hóyeno ne kixotíneye yúho. ¹⁴ Yane pihónehiko koyúhoponea isóneu xoko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke yoko po'ínuhiko pahúkoti xapákuke jûdeu. Hara kíxóponoa:

—Vitúkone koati yuhôti ya iháke Itukó'oviti vepemóvoti pahúkopeokonomo úti ipihóponovokutike enepo níka úti koeku âvovea kaepeka úti Poûlu.

¹⁵ Kó'oyene, itínoe, koánemaka uhá koêti ne pahúkotihiko yane koati payásoti yúhoikovoku úti, pehúkanoe yemó'u xokóyoke ne pahúkoti uhá koeti húndaru, yepemoâti pahúkinopinoe Poûlu vo'oku kehá'ayinoe yépemo'ikíki, itíkovoti kehá'ati yéxi po'ínuhiko koekúti vo'ókuke. Itea koêkumo kenó'okea ne Poûlu, usó koyêtimo koépekea úti xenékuke tumúneke símea yâye —kíxovokoxoane.

¹⁶ Itea eyékoxxa xé'a mokexa Poûlu neko isóne-unokono eúko. Úkeane pího xoko Poûlu ya xoko óvohikoku húndaru. Urúkovone, ina etó'oko Poûlu uhá koeti kámone. ¹⁷ Yane iháxikoane Poûlu ne pahúkoti póhuti sendu húndaru koane kíxea:

—Yáma ra homoêhou xoko pahúkoti uhá koeti húndaru. Anéye âha koyúhoinoa —kíxoaane.

¹⁸ Koáne, evékoane xokóyoke. Yane hara kixo pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Enepone iká'aeti Poûlu, iháxikonu epemónuti evéngea ra homoêhou xikóyoke vo'oku ápeyeya âha koyúhoinopea —kíxoaane.

¹⁹ Yane namúkone vo'u homoêhou ne pahúkoti uhá koeti húndaru. Kali ahíkuxoa motovâti ákoyea po'i kamoâti, ina epemó'ikoa âha koyúhoinoa. ²⁰ Yane hara kíxoane homoêhou:

—Kóusokone isóneu ne jûdeuhiko épemeopi pehúki Poûlu yuhoikovokutike ihârotike nonékuke ne jûdeu

pahúkotiya. Itúkovotihikomo kahá'ati éxea po'ínu koekúti xokóyoke. ²¹ Itea hako kitipôa, vo'oku xapákuke neko hóyenhiko, anêko itúkoti koati yuhôti ya iháke Itukó'oviti epemóvoti pahúkeokonomo ipihóponovokutike enepo níka koane enâpu koêkuti kó'iyevokoku ekâti koeku âvovea kaepeka Poûlu. Anú'uko koarenta koeti hóyeno kixotíneye yúho. Usokó kóyenehiko koépekea. Poéhane yemó'u pehúki Poûlu yónea yuhoikovokuti kuxónehiko.

²² Yane ina kixôa pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Hako keyuhó'inoa koêkuti xâne yéto'okinu —kíxoaane.

Yane pahúkoane pihópea.

Pahukókono ne Poûlu xoko ngovenâdo koéhati Fêli

²³ Yane enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, iháxiko po'i pi'âti húndaru ainóvoti pahúkoti póhutihiko séndu húndaru. Hara kíxoa:

—Usó ixé pi'âti séndu húndaru, yoko po'i setenta koetihiko ivu'íxoti kámo, koánemaka po'i pi'âti sendu húndaru omoti suíke yonotíhiko Sezâreya. Usó íxeixa uhá koeti motovâti ipíhiki ukeâti nove ôra óno ya yóti.

²⁴ Keúsakane kámohiko ivú'emo evo Poûlu. Kétiu'ika kéyonoyi yomâti xokóyoke ne ngovenâdo, enepone Fêli —kíxoaane pahúkoti uhá koeti húndaru.

²⁵ Ina yutoxómaka koyuhópeti yonoti xoko Fêli. Hara koe yútoe:

²⁶ “Mbahúkinopi yúndoe, iti Fêli, iti hána'iti teyonéti ngovenâdo. Yúnzoikopi, undi Kalautiu Lízea.

²⁷ “Enepora hóyeno mbáhoenopi, iká'akoa jûdeuhiko.

Mani koepékoatine indopónoa, úndi yoko uhá koeti húndaru mbáhoe. Itea enjoâne ápeyeya xunáko ne ponóvoti kíxovókuti ya Róma kotíxea ne hóyeno, ngoítovane. ²⁸ Yane vo'oku ngahá'ayea énjea évotikoake jûdeuhiko, mbahúkoane ómeokono ne hóyeno yuhoikovokutike nonékuke ne pahúkotihiko xapa jûdeu yane koati payásoti yúhoikovoku. ²⁹ Hukínóvoti énjea itúkeovo koekúti ya Ponóvotike Kíxovókuti hó'e puínokono, itea haina koekúti mani kutí'inoke koepékokonoti. Muhíkova iká'akeokono, ako omótova.

³⁰ Eyengóxoane ápeyeamo he'onó koyêti xenékuke usó koyêtihiko koépekea Poûlu, ombósikoane hú ngíxea mbahúkea xikóyoke. Mbahúkoamaka neko puvâti píheamaka koyúhoponea puínoake xikóyoke. Koékune yúndoe” koéne yútoenoa.

³¹ Yane itúkoa húndaruhiko ne páhoenokono. Ya yóti omóhiko Poûlu yaneko pitivóko koéhati Antipátiride.

³² Yaneko po'ípone káxe, aúkopovohiko po'ínuhiko húndaru xoko úkeaku. Poéhane ne húndaruhiko ivu'íxoti kámo ukopóno ómea Poûlu. ³³ Simoné'ehiko ya Sezâreya, poréxoanehiko neko koyuhópeti xokóyoke ne ngovenâdo koane kuríkeamaka Poûlu xokóyoke.

³⁴ Yuhoíkoane ngovenâdo neko koyuhópeti, ina epêmo Poûlu itukóvotiye poké'e úkeaku xapákuke neko poké'ehiko ítuke Róma. Exoâne itúkeovo íhae Silísea, hara kixo Poûlu:

³⁵ —Enepo simahíka ne puvópiti, ínamo angamókeno yiúho —kíxoaane.

Ina pahukôa ómeokono ne Poûlu ika'ákovokutike ya óvokuke nâti, enepone Êrodi, óvokumaka natíxea.

Koyûho ne tutíhiko jûdeu évotikoke Poûlu nonékuke Fêli

24 Singu koe káxe ikénepo, símo Sezâreya ne Anániya, enepone koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'êke. Ápemaka po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, yoko hóyeno koéhati Tétulu, ahúkoti ya koyuhó'iyeatike. Aínovone koyúhóti évotikoke Poûlu nonékuke Fêli, enepone ngovenâdo. ² Ihaxíkokono nonekútike ne Poûlu, koyúhone ne Tétulu évotikoake jûdeuhiko. Hara kixo Fêli:

—Iti koati hána'iti teyonéti xapákuke úti. Aínapo yákoé yexôa kíkexu netíxi xapákuke úti ákoinoke isukókoti koane ákoinoke aúke'e úhepeko kóyexu úti yara poké'exa úti. Enómaka ítene itíki poké'exake úti. Koane vo'ókuke ne inámati isoneúti ípihene, énomone kutí'inoke yusikópótine koeku úti, uti jûdeu. ³ Koati iyúseoti kó'iyeaneye ya uhá koeti kixé'eviku koáne ya uhá koeti ípuxovoku iyénonjapa jûdeu, epó'oxo ákomo hunókoku ne víkoro'ixinovopi vo'ókuke. ⁴ Itea ákomo ngá'umaka ra yûnzô mará'inamo ngámamikapi. Embemópiti kémokenoyinu koeku kalihú ngíxea emó'um vo'oku iti hóyeno seánati. ⁵ Véxoá itúkeovo áhati kópoe'akea isóneu xanéhiko ra hóyeno yuhoíkovoti nenékuke. Koêkuti óvoku itóhineyea ne jûdeuhiko ya uhá koêti ra kúveu mêum, koati koturíhikoati. Énomonemaka inuxínoa ne xanéhiko poe'âti hókone, enepone iháxoneti nazârenu. ⁶ Ákomaka téya ne tém-pulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Mani apêti úroeya ákoti parexâ Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti úrukeova. Yane namúkoane úti. Mani yuhoíkovoti ne hóyeno nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti. ⁷ Itea énomone yaneko mani vika'ákoa, kenó'okinovi Lízea, tuti uhá koeti húndaru, mikukóponoati xoko úti. Koati xúnati hú'uxopeovea. ⁸ Pahúkoamaka Lízea símeahiko yâye xikóyoke ne koyúhóti ápeyea váhere ítuke ra hóyeno. Enepo yepemá'ika râ'a, kemoâtimo xokóyoke uhá koêti ne koekúti yuhó'inopi úti kó'oyene, vévotikoake —kíxoane Tétulu.

⁹ Kúteanemaka koeku yûho po'ínuhiko jûdeu. Aínovomaka koyuhoâti itúkeovo koati kaná'uti kó'iyeaneye.

Sa'ikóva Poûlu yûho ne puvâti

¹⁰ Ina koexépuko vô'u neko ngovenâdo porexoâti ne Poûlu koyúhoyea. Yane hara kixo Fêli ne Poûlu:

—Énjoa enó'iyeaneye xoénae itíkivo yúhoikovoku úti, uti jûdeu. Énomone kutí'inoke úhepeti inzóneu nzímea nenékuke nza'íkeova ne yunzó'inokono. ¹¹ Motóva éx-eokono itúkeovo kaná'uti ra yûnzô ákoyea anú'uka nduse koeti káxe ike nzeópine ya Njeruzálem, yónongu inzáyú'ikoponea Itukó'oviti. Motóvamaka éx-eokono kaná'uko ra yûnzô ¹² ákoyeamaka angapa yuho xanéhiko ya hána'iti imokóvokuti, inu'íkonu ne jûdeuhiko. Ákomaka íngatuxa isoneu xanéhiko okópea

koêkuti xâne, yusíkoti itúkeovo íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko, áko'o ya kúveu pitivóko. ¹³ Akó'otimaka ox-ene kouhupu'ikeokono kaná'uko ne yuhómeku ápeyea váhere índuke. ¹⁴ Itea koati ngoyuhó'inopiti nzókea ra íhíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, enepone koyúhonemekuhiko itúkeovo poe'âti hokonéti. Énomone koéneye nzókea Itukó'oviti, enepone hó'emaka voxúnoekene, uti jûdeu. Ngutípoa uhá koêti ne yutoéti yara Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yoko uhá koeti yútoe porófetahiko, enepone koyúhóti emo'u Itukó'oviti mekúke. ¹⁵ Ápemaka ngúx-oixone xoko Itukó'oviti, énjone kousokeovomo, kuteâtimaka kúxonehiko râ'a. Énomone exépukepeamo ne ivokóvoti, enepohikone únati kixoku itúkeovo koáne-maka ne pahukóvotihiko. ¹⁶ Énomone ngóxuna'ixino-vo, ngaha'âti mbónea ngxoku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti koane nonékuke uhá koeti xâne ákoti indúkaheapu.

¹⁷ —Kali enóne ike imbúhikine Njeruzálem ina aungópovoya, omombínoti iyénonjapa jûdeu kali huvó'oxeokonoke ya nókoneke, koane indúkotimaka ingó'iparaxoke Itukó'oviti. ¹⁸ Énomone indúko ya hána'ítike imokóvokuti noixónu ne jûdeuhiko íhae Ázea. Yoko ngoúsokoane ne nóngone indúkea ngasása'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti inúxotike. Epó'oxo ako ho'uxóvoti xâne ya njokóyoke, koane ákomaka okopókoti. ¹⁹ Enepohikone jûdeu íhae Ázea, mani konokoâti símea nenékuke koyúhoponea évotikonuke enepone áva índuke ínixonehiko ákoyea aúnati, ²⁰ áko'o itukovo ra jûdeu yâyeke, énomonehiko okoyúhoa áva váhere índuke, ínixone pahúkotihiko xapa jûdeu yaneko yunzoíkokono nonékukehiko yane koati payásoti yúhoikovoku. ²¹ Poéhanemea itukapu vo'ókuke neko hónoti yûnzô yuhoíkovokutike nonékukehiko évondikokono. Vo'oku hara koeti yûnzô yanekôyo: “Anéyem kó'oyene yúnzoikeokono nenékukenoé vo'oku ngutípea exépukepeamo ne ivokóvoti” ngôe —kíxoane Poûlu ne Fêli.

²² Yane vo'oku éxea Fêli koêku ne íhíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, íxíkopa po'í káxe épemo'ikeokono ne Poûlu. Ina kixôa Fêli ne Poûlu:

—Enepo síma Lízea, enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, ínamo ongoyúho kixékonokumo —kíxoane.

²³ Yane pahúkoa Fêli ne exoti koeku póhuti séndu húndaru itúkinoá koyonoâti ne Poûlu. Pahúkoamaka iyuhii kixeokono ne Poûlu koane ákoyea itápa simínoa ínikonehiko kousókinoponoati nókone.

Poûlu nonékuke Fêli yoko Ndurúsila

²⁴ Avo áxu'ikene ikénepoke, aúkopovo ne Fêli xaneti yêno, seno jûdeu koéhati Ndurúsila. Yane pahúkoa Fêli íhaxíkoponoati ne Poûlu. Yane kámokenoyea yûho koyuhó'inoá Poûlu koêku ne kutípea Kristu Jesus.

²⁵ Koati koyuhó'inoati Poûlu kónokea pónea kixoku itúkeovo ne xâne, koane éxea sayá'ikopeovo, koane kónokeamaka seópea nonékuke Itukó'oviti

yúhoikopeekonomo vo'oku kixoku itúkeovo. Yane yupíhova píkea Fêli. Hara kixo Poûlu:

—Motóva pihépi kó'oyene. Koêkutimo káxe motó'iyevaku, ínamakamo inzaxíkapapi —kíxoane.

²⁶ Yoko koati kuxoâtímaka Fêli ápeyeamo tiúketi póneake Poûlu, ésa'i kuríkopea. Énomonemaka kali enó'ino iháxi'ixea Poûlu yúho'ixea.

²⁷ Pí'a xoénae ikéne, ápe ahe'ókopati ne Fêli, hóyeno koéhati Posiu Féstu. Vo'oku kahá'ayea Fêli iyúni'ikea jûdeuhiko, ene ákoino kuríkapa Poûlu. Síkoane óvo-heixea ika'ákovokutike.

Epemóvo ne Poûlu yúhoikeekonomo xoko koati payásoti nâti

25 Mopó'a káxe ike itúkopi-nevo pahúkoti ne Féstu yane poké'e, pihóne Njeruzálem ukeâti Sezâreya. ² Simoné'eya, ina pihinôa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yoko po'ínuhiko payásoti jûdeu koyúhopoinoa évotikoke Poûlu, ³ koane épemo'ix-eahiko itúkino aha pahúkopea Poûlu Njeruzálem-ke. Yoko ápe isóneu nekôyohiko kóusokeamo koepékoti Poûlu xenékuke épeminoakehiko. ⁴ Ina kixovókoaxa Féstu:

—Sezâreya iká'akokono ne hóyeno. Ákomo án-ju'ikene yâye, yonómbokunemakamoya. ⁵ Koêkúti kahá'ati píhea ya xepákukeno, axénaponu, maka enepo áva váhere ítuke ne hóyeno, yokóyuhoponoane —kíxovokoxoane.

⁶ Itopónone kuteâti oitu, áko'o yehí koeti káxe óvea ne Féstu xapákuke, ina aukópovo ya Sezâreya. Yaneko po'ípone káxe, ivátakone ne Féstu xoko óvoku pahúkoti yuhoíkovokutike, yane ina pahúko veyópo-neokono Poûlu. ⁷ Simoné'e Poûlu, yakukú kíxoane jûdeuhiko, enepohikone ukeâti Njeruzálem, koyuhoâti enó'iyea koati váhere ítuke, itea ako veínoake kouhapu'ikea itúkeovo koati kaná'uti ne yúho. ⁸ Ina kôe ne Poûlu sa'ikóva:

—Haina ongopâti ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e jûdeuhiko. Ákomaka váherexina índuke ne hána'iti imokóvokuti, koane ako angapa Sêza, enepone koati payásoti natina úti —koéne.

⁹ Ina kíxo Poûlu ne Féstu kaha'âti iyúni'ikea ne jûdeuhiko:

—Kehá'aikopo píhi ya Njeruzálem yíhoikikono njokóyoke vo'ókuke ra koekúti hiko?

¹⁰ Ina kixôa Poûlu:

—Xoko Sêza, natina úti ya Róma, émbemovo yún-zoikeokono. Énomone motókeyea yúnzoikeokono. Ako váhere índukeinoke jûdeuhiko. Yéxoapepo kó'iyean-eye. ¹¹ Eneponi áva ákoti aunáti índuke, itukapu apêti koati hána'iti mbahúnevo évondikokonoke ngoépekeokono, mani usó ngoyêti ngoépekeokono. Itea koeku ákoyea akána'u ne yuhóhiko vo'óngu, ako yusíka iyúni'ikeokonohiko ne jûdeu ngurí'okeokonoahiko. Émbemovo yúnzoikeokono xoko Sêza —kíxoane.

¹² Yuhó'ixoane Féstu neko hóyenhiko huvo'óxoati yoko enekoâti ya natíxoku, ina kíxo Poûlu

—Keha'âpo itúkeovo xoko Sêza yíhoikokono, énomonemo yéno —kíxoane.

Símo Agirípa yoko Mbereníse xoko Féstu

¹³ Kali ye'á koeti káxe ikéne, ina símo ya Sezâreya ne nâti iháxoneti Agirípa. Yoko Mbereníse xáne. Koati yuhoíkoponotihiko Féstu koeku itúkeovo inámati ngovenâdo. ¹⁴ Koeku ókeaya kali ye'á koeti káxe, koyúhoinoa Féstu koêku ne Poûlu. Hara kíxo:

—Anéye hóyeno iká'ae Fêli. Ôvaikone ika'ákovokutike ipuhíkopeane Fêli itúkeovo ngovenâdo. ¹⁵ Yaneko mbíheaku ya Njeruzálem, enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'omaka ne po'ínuhiko tey-onéti xapákuke tuti jûdeuya, koyúhoinonoa ne évotikoke Poûlu. Épemonuhikomaka mbahúkea koépekeokono. ¹⁶ Ina ngixoáhiko ákoyea víxaneyeye, uti íhae Róma. Ako pahuka uti koépekeokono ne koêkúti kó'iyevokú xáne koeku ávovea síma xanéhiko yuhoíkovokutike koyúhoyea évotikoake, koane kónokeamaka ápeyeye ne yuhoíkovoti xapákuke maka omótovane sa'íkeova ne yuhó'inokono. ¹⁷ Koati énomone yaneko símeakuhiko yâye njokóyoke, ako ingá'akarixa. Itea yaneko po'ípone káxe, ivándakone xoko óvoku pahúkoti yane yuhoíkovokutike, koane mbahúkoane ómeokono ne hóyeno. ¹⁸ Ina koyuhóhiko évotikoake, itea ako ápahuina váhere ítuke ne hóyeno kuteâti mbó'okone koyúhoyeahikomo. ¹⁹ Koati koekúti vo'oku hó'e okópinoahiko, ínapoxo vo'oku hóyeno ivokóvotine koéhati Jesus, koyúhone Poûlu itúkeovo ukopeâti xapa ivokóvoti. ²⁰ Akó'oti enjína inzóneu mani ngixoku ngóyuseopea ra koekúti. Yane émbemoa ne hóyeno kahá'ayea yónea ya Njeruzálem yúhoikoponeokono vo'ókuke ra koekúti hiko évotikokonoke. ²¹ Itea kahá'a óvoheixaneyeye motovâti itúkeovo xoko Sêza yúhoikoponeokono. Yane mbahúkoa iká'akeovoiko tukú koeti mbahúkâ xoko Sêza —kíxoane.

²² Ina kíxo Féstu ne Agirípa:

—Mani ngaha'âtimaka ngámea yúho ne hóyeno —kíxoane.

—Kemoâtimo ihârotike —kíxoane Féstu.

Yuhó'inoa Féstu ne Agirípa yoko xánena

²³ Yaneko po'ípone káxe, úrukovone yuhoíkovokutike ne Agirípa yoko Mbereníse. Koati iyoyókovotihiko, koane éno teyonéti xánena, enepohikone payásoti húndaru pahúkoti po'ínuhiko húndaru yoko payásotihiko hóyeno yane pitivóko. Yane pahúkoane Féstu veyóponeokono ne Poûlu. ²⁴ Ina kixôa Féstu neko xanéhiko ho'uxóvotiya:

—Iti nâti Agirípa, yoko uhá ketínoe apêti yâyeke, enepora hóyeno neixone, koati énomone simínonu uhá koeti jûdeuhiko íhae yâye, koánemaka ukeâti Njeruzálem, koyúhoti kónokea koépekeokono. ²⁵ Itea akó'oti íninjone évotikokonoke mani koépekinokonoke. Yoko vo'oku épemeovo yúhoikeokono xoko Sêza, natina úti, ngóusokone in-

zóneu mbahúkeaya. ²⁶ Itea akó'oti ênja mani koeku yúndoe, mbáhoe xoko nâti, “Éha kôe pahúnevo râ'a” koêti. Énomone omínoam yáye nenékukene, ínapoxo nenékuke, iti nâti Agirípa, maka enepo epemá'ikakanane, aváne koekúti motovâti yundóxea vo'ókuke. ²⁷ Vo'oku íninjoa ákoyea aúnati mbahúkea iká'aeti enepo hákotimaka yúndoe koyuhoâti évotikokonoke ne hóyeno —kíxovokoxoane Féstu.

Yuho Poûlu nonékuke Agirípa

26 Ina kixo Poûlu ne Agirípa:
—Motóvane se'íkivoa yúho ne puvópitihiko —kíxoane.

Yane koéxepukone vò'u ne Poûlu koane turíxeovone sa'íkeova yúho ne puvâti. Hara kôe:

² —Koati úhepeti inzóneu kó'oyene koeku mboréx-eokono nzímea nenékuke, iti nâti Agirípa, motovâti nza'íkeova uhá koêti ne yuho jûdeuhiko puvónuti.

³ Ínapoxo koeku yéxi uhá koeti kixoku itúkeovo ne jûdeuhiko, koánemaka ne koekúti hiko ákoti akutíkoko isóneunoa yumópínokokoke. Énomone émbeminopi kévesekimo kémokenoyi ra yúnzo.

⁴ —Enepora ngóyeku ya xapákuke iyénonjapa xoko úngeaku koánemaka ya Njeruzálem ukeátine indúkovoiko kalivôno tukú koeti kó'oyene, heú koe jûdeu éxeahiko ngoêku. ⁵ Koati kaná'uti éxeonuhiko ukeátinekene ngalivónoxoiko. Yoko eneponi akahá'ahiko, mani motovâti koyúhoyea ngoêku vo'oku indúkeovo farízeu, enepone koati hokoâti ra hó'e úti, uti jûdeu. ⁶ Kó'oyene koati vo'oku ngúxone xoko Itukó'oviti, énjone kousokeovomo, yúnzoikinokono. Énomone neko koati emo'úti yuhó'inoa Itukó'oviti ne voxúnoekene ápeyemo. ⁷ Énomonemaka kúxoixo ne nduse koeti iháxakoku viyénoxapa, uti jûdeu. Káxe, yóti kóxuna'ixovoxo ikéneke Itukó'oviti, kaha'âti itóponeamaka. Koati vo'ókuke ra ngúxone xoko Itukó'oviti, énjone kousokeovo, ene koyúhoino ne jûdeuhiko indúkeovo váhere. ⁸ Námea koeti ínixinoa xâne xepákukeneo itúkeovo koati tiú'iti koéxepukopea Itukó'oviti ne ivokóvoti?

⁹ —Yanekôyoke, íninjoamaka ngónokea xuná'iyexoxo ongópea ne hokotíhiko Jesus íhae Nazâre. ¹⁰ Énomone indúko ya Njeruzálem. Namungóne koyuhópeti, yútoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koyúhoti indúkeovo páhoe, êno kasása'iupo Jesus ingá'ae. Enepo koyuhókono kixókonokumo, ámbemaka xapákuke neko xâne koyuhoâti kónokea koépekeokonohiko. ¹¹ Enómaka váhere indukeinoa ya uhá koeti íhikaxovoku hó'e jûdeu. Muhíkova mbahúkoa váherexinoa yúho ne Kristu. Koane vo'oku yupíheovo mbúveahiko, ako malíka yónongu ya pitivókohiko ya po'i poké'e nzopenókexoati.

¹² —Énomonemaka ngahá'a indúkeaya yanekôyo, mbi-hínoké ya Ndamásku omondi koyuhópeti ítukeinonu tutíhiko sasedóti inuxínoviti hó'eke úti, uti jûdeu. Enepone koyuhópeti, koati koyúhoti indúkeovo páhoe-hiko indúkeaya ne itukéti. ¹³ Koeku véngea neko xêne, yoko itumúkotine káxe yanekôyo, apé koéne noínjone,

êno xúnati uhapú'iti ukeâti vanúkeke anu'úkoti uhápu'ine káxe. Úhapu'i koéne njêrerekuke koane xêr-erekuke njánena. ¹⁴ Heú koe úti víkorohikeovo poké'eke. Ina ngámo emo'úti kixónuti ya yuhóke úti, uti jûdeu: “Saulú, imáko ké'iyivoku. Na koeti váherexino ítikeinonu? Koati itíne okó'okopovo kuteâti kixópo-voku vûi óko'okopeovo enepo íxômo akasûrako heú'iti kiri haváva veínokonoke hokúxeokonono” kixónune.

¹⁵ Ina ngixôa: “Kuti íti Unaém?” Ina yumopónu Vúnae: “Undi Jesus, enepone váherexinoké ítike. ¹⁶ Yexépukapa, xe'ó yákoepo! Ngoútata'ixinovopine kó'oyene vo'oku indukópitinemo ovónje. Keyuhó'inonoatimo xâne ne neíxone njokóyoke kó'oyene, koáne ne íngomumuxeopikeikomo. ¹⁷ Ngoítovopitimo ya áha kíxeopi ne jûdeuhiko, koánemaka yane áha kíxeopi ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu ya xoko mbahúkopikumo keyúhoyi emó'um. ¹⁸ Yanê'e, imihé'okotimo isóneuhiko koane ipuhíkopeatihikomo hahákutike yonópoti uhapú'ítike. Itéovotimo ne xunako Satánae hokópotimo Itukó'oviti. Ituyôpotinemo pahúnevo, koane itukópovotimo xanena Itukó'oviti, xaneâtimaka ne po'ínuhiko xâne sasa'ípotine vo'oku kutípeonuhiko” kixónune Jesus.

¹⁹ —Yoko enepone páhoenonu Jesus indúkeaya yaneko koutata'ixinovonuku xenékuke, énomone indúko, iti nâti Agirípa. ²⁰ Inúxotike, ngoyúhoinoa ne íhae Ndamásku, koánemaka ne íhae Njeruzálem, yóko'omaka ne íhae uhá koeti poké'ixa Njúdeya. Yane ngoyúhoinoamaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, enjókoatihiko kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo yoko kuríkopea, koane hokópea Itukó'oviti, yoko itúkeaya únatinoe koekúti kuteâti motókeyea itúkeaya ne xâne inámapoti kixoku itúkeovo ikéneke Itukó'oviti. ²¹ Vo'oku kó'iyeaneye ne yúnzo xapákuke xâne, énomone namúkinonu ne jûdeuhiko koeku óveam ya hána'iti imokóvokuti ina kaha'áhiko koépekeonu. ²² Itea vo'oku huvó'oxeonu Itukó'oviti, anéyeingo tukú koeti kó'oyene, ngoyuhó'iyeani emó'u xapa uhá koeti xâne, kúteanemaka xapákuke ne ákoti apayáso koánemaka xapa payásotihiko. Ako po'i yúnzo ákoti itukápa neko koyúhone porófetahiko koáne-maka Muíse ápeyemo. ²³ Énomone ne kónokea koítóponeovo kotíveti ne Kristu, koane itúkeovo énomone inuxô exépukopo ukópea xapa ivokóvoti, motovâti kouhupu'ikea viyénoxapa jûdeu, koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu.

Tetú kixôa Féstu koyúhoyea ne Poûlu

²⁴ Koékuike koyúhoyea ne Poûlu íxómoti sa'ikóva ne yuho puvâti, kóhonokone emó'u ne Féstu tetú kixéati yúho. Hara kíxo:

—Pipókexovone vo'oku enó'iyeya íhikexivo Poulú.

²⁵ Ina yumopâ Poûlu:

—Íti koati hána'iti teyonéti Festú, itea ako ángoeneye kuteâti iséneunonu. Haina undi pepokéxovoti. Ako kalíhuina! Itea enepora yúnzo, ainovo koati kaná'uti emo'úti. Haina yuho xâne pepokéxovoti ra yúnzo.

²⁶ Éxoapepo nâti Agirípa uhá koêti ra koekúti. Ako

ongónokoa ámbiku'ixea ongóvo yúnzo'ixea, enjoâti ákoyea ápahuina koekúti yara yúnzo ákoti exâ. Vo'oku ako he'onó ákoe itúkeokono ra koekúti. ²⁷ Iti nâti Agirípa, ako ongónokoa émbemeopi kitípi itúkeovo kaná'uti ne yuho porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énjoa kitípi —kíxoane Poûlu.

²⁸ Ina kixôa Agirípa:

—Íkítixati iténutimo nzokópea Kristu yara kalihú koeti emo'úti kuteâti yemó'uionu?

²⁹ Ina yumopâ Poûlu:

—Yusíkoti itúkeovo yara kalihú koeti ngoyúhoyea, áko'o ya umó'iyea, itea ehá'ani kutipasí ké'iyinu ya uhá koeti koekúti, ákoti itukápu ya ingá'akeovo. Haina póhutine ãti, itea ehá'animaka kó'iyeaneyey ra uhá koeti po'ínuhiko kamokénonuti kó'oyene —kíxoane Poûlu.

Mani kurikópovotine ne Poûlu

³⁰ Yane exépukone nâti, koánemaka ne Fêli, enepone ngovenâdo, yoko Mbereníse, koánemaka uhá koeti neko ha'íne ivatáhikotiya. ³¹ Ahikúxopeovonehiko Poûlu, ina exókoko isóneu. Hara koéhiko:

—Ako ítuke ra hóyeno mani koépekinokonoke. Muhíkova iká'akeokono, ákomaka évotikinokonoke —koénehiko.

³² Ina kixôa Agirípa ne Féstu:

—Mani kurikópovotine ne hóyeno enepone hákoti epemóvo yúhoikeokono xoko Sêza —kíxoane.

Pahukókono ne Poûlu ya Róma

27 Uson'é visóneunokono vóneamo Ítalea ya hána'iti vatéke, kuríkokonone ne Poûlu koánemaka ne po'ínuhiko iká'aeti xoko hóyeno koéhati Njúliu, kali payásoti húndaru pahúkoti póhuti séndu húndaru. Enepone hóyeno, hane úkea xoko iháxakoku teyonéti húndaru iháxoneti “Húndaruna Sêza”. ² Yane namúkone uti hána'iti vatéke íhae pitivóko koéhati Andaramítíu. Yoko koati usó koyétine yónea ne ivú'eti íyeuke pitivókohiko ya poké'exa Ázea ya xe'o mar. Yane pihóne úti. Hane xáne úti Aristáku, íhae Tesálonika, pitivóko ya Masêdonea. ³ Po'ípone káxe, simóne úti ya pitivóko koéhati Sídom. Kóseana Poûlu ne Njúliu. Síkoa noíxoponea ínikonehiko motovâti kousokinohiko Poûlu nókone. ⁴ Vukeáne Sídom, hane véko úti íyeu norte ya kali poké'e iháxoneti Xípere kukúkeke úne. Akó'oti sikâ ihunóvoti vékea vivú'e xoko mani vékoku úti. ⁵ Hunoneâne úti ne Silísea yoko Páfílea, ina símo úti ya Míra, pitivóko ya Lísea. ⁶ Yaneko pitivóko, ínixo-pono po'í vivú'e ne pahukoâti ne húndaruhiko omo'óviti. Enepone vivú'epo, hane úkea Alíxandiriya. Kene Ítalea yóno. Yane pahúkovine ne pahúkoti húndaruhiko vivú'ixea.

⁷ Kali êno káxe he'oo kóyeyea vivú'e koane tiú'iti píhea tumúne, ina hunonêo uti pitivóko koéhati Kinídu. Koati okotumoné kixoti uti ihunóvoti ákoinoke omótova ponó kó'iyea úti xoko mani vékoku úti. Yanê'e vayákukoponovo poixô'oke kali poké'e koéhati Keréta xoko ákoyeaku áxuna ihunóvoti. Hane véko úti

hunókokuke émeuxa Keréta, enepone iháxoneti Sáumona. ⁸ He'oo kóye húse'okea uti Keréta tukú koeti pitivóko koéhati Únati Ókokuhiko Ivú'eti. Yoko ako ahika po'í pitivóko koéhati Láseya nêe.

Koímaiti koane tiú'iti yoneáti

⁹ Vo'oku ko'ókoriyeya ne vónea koane enó'iyeaney káxe vévoe, simóvone kaxena tiú'ipe yoneáti ya hána'iti vatéke. Koáhati pihotíne ne áyui jûdeuhiko hó'eke, enepone irikóvoti xapa kásati. Yane enékoa Poûlu ne po'ínuhiko úti. ¹⁰ Hara kíxovokoxoa:

—Itínoe hóyeno, ínínjoa tiú'iyeamo vónea koane koímaitimo. Enómakamo evónevoti, haina póhutine ya xoko vivú'e koane ínone, itea enómo koeku úti, póhutihiko úti —kíxovokoxoane.

¹¹ Itea enepone pahúkoti húndaruhiko, hane kuvóvoxo isóneunoa únae ivú'eti, koánemaka ne iyonoâti ne hána'iti vatéke. Ako koati itúkeke yuho Poûlu.

¹² Yoko enepone ókoku vivú'e, haina koati únati okokúti ya xapa kaxena kásati yoko ihunóvoti. Énomone xu'ínaino ha'íne úti ínixoâti kónokea vukóponea, kahá'atihiko itóponea pitivóko koéhati Feníse motovâti vókeaya xapa kásati. Enepone Feníse, po'í ókoku ivú'eti yane kali poké'e koéhati Keréta. Yoko pi'á kôe ínonexinovoku úkeaku ihâroti. Ápe xoko úkeaku kótuti koánemaka xoko úkeaku kásati.

¹³ Yane turíxovone ápeyeya ihunóvoti he'oo koyéti ihúneovo íhae úkeaku kásati. Yoko ikutíxatihiko itopónoatimo neko áha yónea, énomone veyópoinoahiko neko ínati haváva ixikoâti ne vivú'e. Úkeane pího úti. Huse'oo kíxoa vivú'e ne poké'exa Keréta ákoti koati ahíkea. ¹⁴ Avo áxu'íkene vónea, kenó'okone êno xúnati ihunóvoti iháxoneti “Nordeste” ukeâti íyeu Keréta. ¹⁵ Yane koati xúnati amátitikea vivú'e. Ákone víta vévekea xoko mani vâha vékea úti vo'oku xunáko ne ihunóvoti. Énomone sikó kixínoa úti ya koékuti iyónoaku ihunóvoti. ¹⁶ Yane hane véko úti xoko ákoyeaku áxuna ihunóvoti poixô'oke ya kali poké'e koéhati Kalaúda kukúke úne. Énomone veyópea úti ne kali vatéke híre ne vivú'e. Éno vikó'okorixea ina vitopâ vúrukea vivú'eke. ¹⁷ Vurúkoane, ina ika'ákexoa ahinoétihiko ya mâreso kotíú'ikoati, puvâti itóhineyeya. Vo'oku píkeahikomaka ómeovimo ihunóvoti ya koéhati Siríte, óvoku êno haríri, ene poké'exinoanehiko ne kayápaehiko ihunóvoti iyonoâti ne vivú'e. Yane sikó kíxoanehiko ne vivú'e ya koékuti iyónoaku ihunóvoti. ¹⁸ Yupíhovo kixó'oviku ne êno xúnati ihunóvoti. Yaneko po'ípone káxe, kúrihikoanehiko ínone ne vivú'e oévoke úne motovâti yapáhiyeya. ¹⁹ Yane mopó'apeke káxe, vânahixovane ne ahinoétihiko huvo'óxoati úti kúrihikea oévoke úne ne po'ínu ípovo vivú'e.

²⁰ Kali ápe káxe ákoyeane naixa uti káxe koane hékerehiko. Ina apémaka neko êno xúnati ihunóvoti xáne-na úko ito'óviti. Yane ákone kúxa úti víteovomo.

²¹ Yoko enotíne káxe ákoyeane níka ne uhá koeti ivu'íxoati ne ivú'eti. Yane exépukone Poûlu xapákuke uhá koéti, ina kixovókoaxoa:

—Itínoe hóyeno, mani konokoâti kitípinunoe yaneko ngoyuhó'inopinooe ákoyea yusíka vipúhikea Keréta. Yane áko'oni ra koímaiti koeku úti kó'oyene koáne ra êno vévonevo. ²² Itea kó'oyene injíko'okopinooe ákoyea-noe píke, vo'oku ákomo ápahuina ivokóvoti xapákuke úti. Poéhanemo ra vivú'e evókovo. ²³ Kó'inokeneye ra yunzó'inopinooe, vo'oku yara yóti simónu ánju, ovuxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Yoko énomone nzóko ne Itukó'oviti. Koati undi ovóxe. ²⁴ Hara kixónu ánju páhoenonu: “Poulú, hako píke. Koati konokoâti sími xoko Sêza, enepone koati payásoti nâti. Epó'oxo ya hána'iti seánakopi Itukó'oviti, ákomo ápahuina ivokóvoti xapákuke ne xénena yara iví'e” kixónune. ²⁵ Háko-noekopo píke itínoe hóyeno, vo'oku koati ngutípoti Itukó'oviti kousokeamo kuteâti ne yuhó'inonu. ²⁶ Itea vamatíkokonotikomo xoko kali poké'e kukúke úne —kíxovokoxoane Poûlu.

²⁷ Itopónone pi'âti kúveu lûmingu ákoyea íyuhixavi ne xúnati ihunóvoti koane ákoyea tôpi iyónoviku yane mar koéhati Andiriyátiku, pó'okoa ahinoêtihiko yane vivú'e ákoyeane vahika poké'e. Yoko kukúnemea yóti yanekóyo. ²⁸ Ina kurinó'ekohiko mâreso apêti ko'in-ákoati kirípuhike, ihíxotupénoko neko úne. Yane éxoanehiko itúkeovo tirintai sei koeti méturu upénoko. Ya kali tumúneke, íhixopahikomaka. Yane itóponoiko vinti seti koeti méturu. ²⁹ Vo'oku píkeahiko ínumeamo mopôti ne vivú'e, kurínó'ekinhiko koaturu koeti ínati haváva ya terékuke ne vivú'e motovâti ókea koáne ákoyeane píha tumúne. Yane épemone hó'e póhutihiko neko xâne ákoyeanemo iká'akarixapu yúponiyea. ³⁰ Enepohikone ahinoêtihiko yane vivú'e, kahá'ane ínixea oxéne kohó'iyea. Hukínóvoti koévesekeahiko úneke ne kali vatéke, enepone ípíhone kúveuke vivú'e yanekóyo. Koati itúkovotihiko kahá'ati itúkinoa po'ínuhiko haváva ixikoâtimaka ne vivú'e ya nonekútike. ³¹ Yane hara kíxovokoxoa Poûlu ne pahúkoti húndaruhiko koáne ne húndaruhiko páhoe: —Enepomo hákoti óvo kúveuke vivú'e ne ahinoêtihiko, ákomo itépunoe —kíxovokoxoane.

³² Yane tetúkoane húndaruhiko ne mâreso itopâti neko kali vatéke. Sikó kíxoane íríkeovo úneke.

³³ Kaha'áne yúponiyea, pahúkoa Poûlu uhá koêti neko xâne níkea. Hara kíxovokoxoa:

—Katoze koene káxe íxómoyea kíxoixinoe ákoti nikenôe tukú koeti kó'oyene. ³⁴ Koati mbahukópiti níki vo'oku koxunákopitinoemo. Yoko péhutinoe, muhíko-va póhuti kali híyeu tiúti ákomo évakapu —kíxovokoxoane Poûlu.

³⁵ Uke'éxoa Poûlu koyúhoyea nê'e, veyone pâum, ina ikoró'ixinovo Itukó'oviti nonékuke uhá koêti, ina hono'ékexoa koane níkea. ³⁶ Yane úhepepone isóneu uhá koêti neko xâne, ínamaka nikohíko. ³⁷ Yoko duzentu setentai sei koe úti kúveuke neko hána'iti vatéke. ³⁸ Uke'éxonehiko níkea, kúrihikoane úneke ne tiríku, ínone vivú'e motovâtimaka yapáhiyea ne hána'iti vatéke.

³⁹ Yuponíne, ako éxapana poké'e símoku úti neko ahinoêtihiko. Itea noixoânehiko ápeyea tâki neko úne

koane enó'iyea haríri xe'ókuke, ina yuhó'ixokoko oposíkoti kíxoaku iyónea vivú'eya. ⁴⁰ Ina tetukoâhiko ne mâresona ínati haváva ixikoâti ne vivú'e. Yane kuríkoane oévoke úne. Kúxeopamaka ne avekópeti, enepone iyonoâti ne vivú'e koêkuti áha iyónea. Ínamaka koexépukopa ne kayápaeti oveâti nonékuke ne vivú'e motovâti iyóneovi ihunóvoti íyeuke xê'o ne úne. ⁴¹ Itea vitopónoane ne ho'úxopovoku êno haríri oévoke úne, yúhurukovone none vivú'e xapa haríri, itópokonone. Yoko turíxovone itátakexea ne ivú'eti terékuke vo'oku yupíheovo xunáko ovóxokeovo ne úne.

⁴² Yane ínixoa húndaruhiko kónokea koépekexea ne iká'aeti, puvâtihiko áraukea koane kohó'iyea. ⁴³ Itea vo'oku kahá'ayea koíteovo Poûlu ne koati payásoti húndaru, ako síka koépekeokonohiko. Yane pahúkoa ne xanéhiko éxoti áraukea inuxó kó'iyeahiko kurínó'ekovo úneke motovâti itóponea movó'iyeku poké'e. ⁴⁴ Kene ne po'ínuhiko xâne, pahúkono namúkea tâpoa, áko'o itátakexine vivú'e motovâti íteovohiko. Énomone koéneye uhá kó'iyea itóponea movó'iyeku.

Kali poké'e koéhati Maúta kukúke úne

28 Vitopóvane neko poké'e, ina vexôa itúkeovo Maúta koéha. ² Koati únati kátarakeovi ne ko'óvokutiya. Óxokuxinovi yúku vo'ókuke ne úko yoko kásati. ³ Ápemaka kali noku xelêke, ítxone Poûlu, kúremaka yúkuke. Yane apé koene koéxoe kohó'iyeti otuko yúku. Ikokó koéne vo'ókuke Poûlu. ⁴ Noixoâne ko'óvokutihiko íkokeovo vo'ókuke Poûlu, hara kíxókokohiko:

—Koaímea koepékoti ra hóyeno. Íteova ne mani yúpuririkeovo, itea kó'oyene ipihóponokonotine kuteâti motókeyea kíxeokono —kíxókokonehiko.

⁵ Itea ikátatavo'uxovo ne Poûlu, kurikoâti ne koéxoe yúkuke. Yane ako yuvâti. ⁶ Yoko kúxoane ko'óvokutihiko momó'oxeamo ne vô'u, áko'o hú kó'iyeamo ivókeovo. Xu'ikénene, noixoânehiko ákoyea yuvâti, ípokone isóneunoa. Yane koyuhoâtihiko itúkeovo íhae vanúke ne Poûlu.

⁷ Yoko xêrerekuke neko vóvoheixoku, ápe émeuxa hóyeno koéhati Pûbiliu, enepone pahúkoti yane kali poké'e. Poréxovi ne hóyeno vókea óvokuke kúveu mopo'âti káxe. Koati únati kátarakeovi. ⁸ Yoko ka'aríneti há'a ne Pûbiliu. Ípeke óvo, yuvâti xúnati ihorékoti yoko êno otuko múyo. Ina noixóponoa Poûlu, yane itúkinoane orásaum koane ípíhone vô'u tutíkuke koitóvati. ⁹ Ikénepoke, heú koe símohikea ne po'i ka'aríneti yane kali poké'e koane koíteovahiko Poûlu. ¹⁰ Koati ênoti íparaxeovike nekôyohiko. Simovóne kaxena pihópea úti, ípihoahiko xoko vivú'e ne uhá koeti nókone úti koêkumo vónea.

Ukopóno ne evo Poûlu yonoti Róma

¹¹ Ya hunókokuke ne mopo'âti kohê vókea yane kali poké'e, namúkopone uti po'i ivú'eti íhae pitivóko

koéhati Alíxandiriya. Yoko ókokunemaka yaneko poké'e xapa kaxena kásati. "Hapáparu" íhaxeokono neko hána'iti vatéke, hokópoti iha pi'áti ipunéti, mahi hapáparu, hókone po'íhiko xâne. ¹² Simoné'e úti pitivóko koéhati Sirákusa, mopó'a káxe vókoaya, ¹³ ina vukopónomaka. Yane simóne uti pitivóko koéhati Rêxiu. Poéhapoako káxe ikéne, turíxovone ihúneovo ihunóvoti ukeáti úkeaku kásati. Pí'a káxe vómone ina símo úti pitivóko koéhati Potêyoli. ¹⁴ Yane pitivóko, tokópone uti po'ínuhiko kutípoti Jesus. Épemovihiko vókea xokóyoke kúveu póhuti sêmana. Koáne, vókoaneya. Koatine kóye imókone vitopóno pítivokona Róma. ¹⁵ Yoko eyékoxoane po'ínuhiko úti kutípoti Jesus ya Róma kenó'okeamo úti. Énomone pihíno okótu-monexeovi ya ipuxóvokutihiko koéhati Parásana Ápiu yoko Mopo'áti Kavanékuti. Noixoânehiko Poûlu, íko-ro'ixinovo Itukó'oviti koane úhepeponeoxo isóneú vo'ókukehiko.

Poûlu ya Róma

¹⁶ Simoné'e úti ya Róma, poréxokono ne Poûlu ápeyee koati óvoku koane éxopea koêku. Itea kóyeane ápeyemaka húndaruya koyonoáti.

¹⁷ Mopó'a káxe ike símine úti, ítaikoa Poûlu ne payásoti jûdeu íhae Róma simínoa. Hara kíxovokoxoa simonéhikoya:

—Ítínoe iyénonjapa jûdeu, ako váhere índukeino ne viyénoxapa jûdeu. Ákomaka angápa ne kixoku itúkeovo ne voxúnoekene kúreinovike. Itea kóyeane ingá'akeokono ya Njeruzálem, koane ngurí'okeokono íhae Róma. ¹⁸ Uke'éxone épemo'ikeonuhiko íhae Róma koêku ra índuke, kahá'ahiko kuríkopeonu, inixoâtihiko ákoyea váhere índuke mani ngoépekinokonoke. ¹⁹ Itea ako kaha'á íxa viyéno jûdeuhiko nguríkopeokono. Énomone kutí'ino ngonokoáti émbemeovo yúnzoikeovo xoko koati payásoti natina úti, enepone Sêza. Kene haina nzimínoti yáye vo'oku ápeyee váhere ítukehiko ne iyénonjapa jûdeu ânja ngoyúhoyea nonékuke nâti. ²⁰ Inzáxikinopikenoe yáye, ngaha'áti noínjeopi yoko yúnzo'ixeopinoe. Koati vo'ókuke ne kúxoixone úti, uti íhae Izarâe, véxone kousokeovomo, ingá'akinovo yara korénde —kíxovokoxoane.

²¹ Ina kixoáhiko jûdeu iháxiu:

—Ako ápahuina koyuhópeti simo'óviti ukeáti Njúdeya koyuhó'inoviti kêku. Ákomaka viyéno simo'óviti koyuhópoinoviti ápeyee váhere ítike. ²² Itea

kóyeane kahá'ayea kámokenoyea uti iséneú, vo'oku véxoane itúkeovo koati puvonéti ya uhá koeti poké'e ra ho'éti hékone —kíxoanehiko.

Koyúho emo'u Itukó'oviti ne Poûlu ya Róma

²³ Yoko hoénaxohiko káxe ho'úxovopemo. Simovóne neko káxe, êno simóti xoko Poûlu óvokuke. Ukeáti yuponí koéti, tukú kíxoa yóti koyúhoinoahiko Poûlu koeku natíxea Itukó'oviti xapa xâne, kaha'aínoati kutípea Jesus. Hane veínoa ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ²⁴ Ápe ítonehiko Poûlu kutípea vo'oku yuhó'ino. Kene po'ínuhiko, ako akútipoa.

²⁵ Koeku yumópeokoko ne jûdeuhiko yaneko pihópeaku, hara kíxovokoxoa Poûlu tumúneke pihópeahiko:

—Koati tokopóvoti yúho ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti mekúke vo'oku yoxúnoekene. Énomone ne yúho xoko porofeta Izâiya, ²⁶ enepone koéti:

"Yokóyuhopoinoa ra xanéhiko. Hara íxeahiko: 'Ke-moâtinoemo, itea ákomo kalíhuina yéxino iséneú ne kémone. Neixoâtimo, itea ákomo kalíhuina iyúseinopi koêku ne neíxone.' ²⁷ Vo'oku títiu kóyeyea omíxone ra xanéhiko, exexó kixóhiko kêno koane úke. Yane ako ínixone koane kámone. Ákomaka éxina isóneú koêku. Yane ákomaka aúkapapu njokóyoke, koane ákomaka ngaítapahiko" kôe.

Izâiya 6.9-10

²⁸ Ina kixovókoxopamaka Poûlu:

—Ívévaka itúkeovo xapa xâne ákoti itukapu jûdeu omókonomo ra ihíkavoti koyúhoti kixoku koíteovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti, uti xâne. Yoko ivavákoatihikomo nê'e —kíxovokoxoane.

(²⁹ Uke'éxone koyúhoyea ne Poûlu, pihóponehiko ne jûdeu. Yoko kali xúnati yumópeokokohiko koeku pihópea vo'oku kámone.)

Pí'a xoénae iká'akovo ne Poûlu

³⁰ Pí'a xoénae óva Poûlu neko ovokúti alúkaxone, koane ú'uso kóye ivávakea uhá koeti xâne noixóponoati. ³¹ Ako pícone ne Poûlu, koane ákomaka itopâti koyúhoyea koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Ákomaka itopâti íhikaxea ne ihíkavoti koyúhoti koeku Vúnae Jesus Kristu.

Hunókokune.

Rómanu

Yaneko yutoxôa Poûlu ra koyuhópeti, pítivokona Koríntu óvo. Ápe isóneu noíxoponea ne hokotíhiko Jesus ya pítivokona Róma, maka káxunakanehiko ikéneke Itukó'oviti. Itea tumúneke píheaya, kuríkoponoiko tiúketi ya Njeruzálem, huvó'oxeokonoke ne kutípotihiko Jesus yane pitivóko, páhoenoa íhae Masêdonea. Yutóxinoake Poûlu ra koyuhópeti, kouhápu'ikinoati ne hána'iti isóneunovi Itukó'oviti, uti xâne yara poké'e, yaneko pahukínovi Xe'éxa ivókinovovi. Éxokoamaka Poûlu ne íhae Róma ápeyea isóneu xo'ópeinoahiko. Xapákuke ne jûdeu hokoti Jesus nóvo, ápe koyúhoti kónokea sirkunsidá kó'iyea ne xâne inúxotike, ina yusíka hokópea Jesus. Éxokoa Poûlu ya yútoeke ákoyea ákoeneye. Éxokoamaka itúkeovo vo'oku kúveovo uti Kristu ponópinoVOKE ũti nonékuke Itukó'oviti, kutí'inokemakamo vonopâti natíxokuke vanúkeke, kene haina vo'oku vitúkea páhoenovovi yútoe Muíse. Yokómomapihi ne yutoéti inuxínoati ne Ngâlata, yútoemaka Poûlu, vo'oku kouhápu'ikinovimaka koêku ne sirkunsidá koêti.

Anéye iháxakexoku kápituluhiko ya koyúhope Rómanu:

1.1 yonoti 1.15: turi yútoe Poûlu yuhoíkoti íhae Róma

1.16 yonoti 3.20: pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne, jûdeu koánemaka ákoti itukápa

3.21 yonoti 4.25: koítovovi Itukó'oviti yane pahúnevo ũti vo'oku kúveovo uti Kristu yoko ítukeinovi ya kuruhúke, kene haína vo'oku sirkunsidá kó'iyea ũti, itukovo vo'oku hókea uti yútoe Muíse.

5.1 yonoti 8.39: vinamápone xoko Kristu

9.1 yonoti 11.36: kotíxoponoa Poûlu ákoyea axú'ina hokoti Kristu xapákuke jûdeu, itea éxoa símeovoikomo káxe hokópeahikomo.

12.1 yonoti 15.13: ahá'inoa Itukó'oviti itúkea ne hokoti Jesus

15.14 yonoti 16.27: ikopovoPo Poûlu

Turi yútoe

1 Yundóxinopinoe, undi Poûlu, undi ovoxe Jesus Kristu. Koati undi iháxiu Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne. Haxákonumaka Itukó'oviti indúkeovo koyuhoâti ra inámati ihíkavoti ítuke. ²Yoko enepora inámati ihíkavoti ukeâti xokóyoke, koyúhoane Itukó'oviti mekúke ápeyeamo. Anêko sasá'itike emó'u xoko yútoe porófeta, enepohikone koyúhoti emó'u Itukó'oviti mekúke ³koyuhoâti koêku ne Xe'exa Itukó'oviti. Yoko enepo ikítipasikoponovovi ne Xe'exa Itukó'oviti yaneko símeaku yara kúveu mêum, xapa ámoripono Ndávi, teyonéti nâti mekúke, úkea. ⁴Koati hána'iti kouhápu'ikeokono itúkeovoxo Xe'exa Itukó'oviti ne Vúnae Jesus Kristu, yaneko exépukopeaku ukópea xapa ivokóvoti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁵Koati vo'oku ítuke Jesus kóseanayeonu Itukó'oviti, porexónuti indúkeovo ápostulu ya iháke. Koane poréxonumaka ngoyúhoyea emó'u xapa xâne, enepone uhá koeti ákoti itukapu jûdeu, motovâti kúveovo Xe'exa Itukó'oviti koane hokópeamaka. ⁶Yoko yanêkomaka xapákuke neko po'ínuhiko kuvovâti, itínoe iháxiupo Itukó'oviti hokópea Jesus Kristu. ⁷Enepora koyuhópeti, mbahúkinoane ne uhá koeti xâne ya pítivokona Róma ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, itínoe iháxiupomaka Itukó'oviti itúkeovo kasása'iupo. Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a ũti, yoko Vú-

nae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka úhepetike isoneũti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixovo xoko Vúnae ne Poûlu vo'ókuke ne kutípoti Jesus ya Róma

⁸Inúxotike, ya iháke Jesus Kristu, íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, nguvóvone, ve'ókuke, uhá ketínoe. Vo'oku ya uhá koeti kúveu mêum, anêko koyuhoâti kixeku kitípineno Kristu. ⁹Yoko Itukó'oviti, enepone ngurí'okovoke, enepone heru'ó ngíxonemaka omínjone indúkea itukexeonuke, ngoyuhoâti ra inámati ihíkavoti omínovike Xe'éxa, éxoa itúkeovo koati kaná'uti ákoyea ânga indúkinopinnoe orásaum. ¹⁰Kóyekune émbemea Itukó'oviti míhe'okinonumo onjéne noínjoponeopi yara koeku kó'oyene, itukapu ahá'inonu. ¹¹Koati yupihóvotine ngahá'ayea noínjoponeopinnoe, motovâti omínombi unako kêku ikéneke Itukó'oviti, kutí'inokemo kexunákovoti ikéneke Vúnae koeku nzímea xepákuke. ¹²Hara ngíxo, mani ngahá'ayea kutikokó kó'iyea kóxunakeovo ũti ikéneke, koeku ámbeyea xepákukeno, ngoxunákovoti ikéneke Kristu vo'oku kixeku kívivo Vúnae, koêkumaka kéxunakivo vo'oku ngixoku ngúveova. ¹³Ngahá'amaka yéxi, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, enó'iyea ngahá'ayea mbíheha xepákuke, itea tukú koeti kó'oyene, ako tópi itopónuti. Mani ngaha'âti ápeyamaka eho ngo'ítukeino Vúnae xepákukeno, kuteâti koeku ápeyea xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu

po'íke ongóponoku. ¹⁴ Vo'oku koati apêti ítukexeonuke Itukó'oviti, nóngone indúkea. Énomone ne ngoyúhoyea emó'u xapákuke uhá koeti xâne. Haina pohúneti xapa xâne hána'iti ihíkaxovoti kuteâti ne ngerêkuhiko, itea koánemaka xapa xâne ákoti akutêa. Hainámaka pohúneti xapa xâne ko'éxoneti, itea koáne-maka xapa xâne ákoti éxone. ¹⁵ Énomone ú'uso ngóyeino ngoyúhoyeamaka ne inámati ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti xepákuke, itínoe íhae Róma. ¹⁶ Ako ndeína ngoyúhoyea ra inámati ihíkavoti omínovike Jesus, vo'oku koati xunako Itukó'oviti nê'e koiteovo xâne ya pahúnevo, koêkuti kutipoâti. Énomone koéneye xapákuke jûdeu inúxotike, koáne-maka xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. ¹⁷ Vo'oku yane inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, kouhupu'ikovo ponópeovi Itukó'oviti nonékuke koeku kúveova úti. Yoko ukeâti túri tukú koeti hunókokuke, konókoti kúveova úti, kuteâtimaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Enepone xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, enepone kuvovâti, itopónoatimo ne inámati apéyeati ákoti hunókokoku xoko Itukó'oviti” kôe.

Koati váhere kixoku ítúkeovo ne uhá koeti xâne

¹⁸ Itea xoko Itukó'oviti vanúkeke úkea ipíhopenekonokemo ne uhá koeti xâne yara kúveu mêum ákoti teyâ ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koánehiikomaka ne xâne vaheréxoti kixoku ítúkeovo, enepohikone itopâtimaka ne po'ínuhiko xâne éxea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti vo'oku váhere kixoku ítúkeovo. ¹⁹ Kó'inokeneye, vo'oku enepone kixóvoku Itukó'oviti motovâti éxeokono xapa xâne, ú'uhapu'i kóye vo'oku kouhupu'ikinoanehiko Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêum. ²⁰ Enepone kixóvoku Itukó'oviti ákoti inixoâti, kuteâti ákoyea uké'eyeaku xunáko, koane ítúkeova ne hána'iti teyonéti Itukó'oviti, koati iyúseoti ukeâtine inâ apê ra mêum, vo'ókuke ne uhá koeti koekúti ítúke vo'u Itukó'oviti. Énomone ákoino pó'onexeovoke xanéhiko nonékuke Itukó'oviti. ²¹ Éxoahiko ápeyea Itukó'oviti, itea ako téyahiko, kuteâti mani nókone kixeokono koeku ítúkeova ne koati kaná'uti Itukó'oviti. Ákomaka íkara'ixinapahiko, itea hahakú koénehiko isóneu vo'oku áinovo koekúti ákoti itóponone ovêa isóneuke. ²² Vo'oku íkutixapeovohiko ko'éxoneti, énomone ítúkinovo xâne ákoti isóneu. ²³ Ya koêkuni kahána'ikea ne êno hána'iti ihayú'iuti Itukó'oviti ákoti hunókokoku, áinovó koene ipunéti, okovo xâne vekotimo pevótike iháyu'iko, yoko ipunéti okovo hó'openo ôti, koane okovo po'ínuhiko hó'openo koaturu koeti hêve, yoko hó'openo há koêti poké'eke yoneâti hûra. ²⁴ Vo'oku kixóvokuhiko, síkoane Itukó'oviti koésayu'ixopeovohiko yane ítúkea váhere áha ítúkea, koane ikópiti'ikopeokoko, koane kótéyokeokoko múyo yane váhere kixókokokuhiko. ²⁵ Koati kurikoâti hókoea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, hokópoti kixovókuti ákoti akaná'u. Áinovó koe koéxokeye Itukó'oviti hokópohiko, koane énomone iháyu'iko ya koêkuni ítúkeovo Itukó'oviti

iháyu'iko, poéhane ítúkóvo pahúkoti apé kó'iyea uhá koeti koekúti, poéhanemaka motokêa iháyu'ikeokono ákotinemo hunókokoku. Énomoneoxo ákoyeneye.

²⁶ Vo'oku kó'iyeaneye kixoku ítúkeovo ne xanéhiko yara kúveu mêum, síkó kixoane Itukó'oviti ítúkea váhere úhepune múyo, koeku koésayu'ixeahiko kixoku ítúkeovo ikoyénoxopovokokoti. Vo'oku muhíkinova ne senóhiko xapákuke, ya koêkuni ítúkeovo hóyeno kó'íma, kuteâti kixoku ítúkeovo uhá koeti kó'ímati, kópoe'akoa ne kixoku ítúkeovohiko, iko'ímaxopovotine po'i sêno. ²⁷ Kúteanemaka kixoku ítúkeovo ne hóyenhiko. Enepone kóyenoyea sêno kuteâti kixoku ítúkeovo uhá koeti koyénoti, kurí kixoanehiko. Áinovó koéne po'i hóyeno oyókopone, koane kóyenopekokokohiko. Koati yupihóvotine ikópiti'ikopeokoko koeku ikóyeno-opeovokoko. Yoko koati motokeâti nekôyohiko namúkokeya koxé'ukene ne ehopo ítúke, ésa'i ne váhere kixoku ítúkeovo.

²⁸ Enepone xanéhiko yara kúveu mêum, vo'oku ínixeá ákoyea ítúkovoke ne éxea Itukó'oviti, síkó kixoane Itukó'oviti hókea ne váhere isóneu, koane ítúkea koekúti mani ákoti omotóva ítúkeokono. ²⁹ Áinovó xâne ítúkoti hiko uhá koeti kó'iyevoku váhere kixovókuti, vaheréxinoatimaka ítúke ne po'ínuhiko xâne. Koatíhiikomaka ipupákinoti isóneu kahá'ayea tiúketi, koane áhatimaka vaherexea ítúke yoko po'é'aino isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku iyókeova ítúkevo. Koatíhiikomaka koépekenati, koane áhatimaka okópea po'ínuhiko xâne, koane semékekexea. Koati úhepetinoahikomaka ítúkea váhere, koane ítúkea xêti po'ínuhiko xâne ítúkóheyeati koêku, ³⁰ koane ikópití'ikeamaka íha. Koatíhiikomaka puvoti Itukó'oviti, koane kapayásokinovokokoti. Koati ikútixapovotihikomaka únati ya po'ínuhiko xâne, koane áhati iháyu'ikopeovo. Ákomaka tópi kixoku isóneu kahá'ayea ítúkea váhere. Ákohikomaka akútipo há'a yoko êno. ³¹ Áinovohikomaka xâne ákoti isóneu. Ákomaka kaúsa-ka emó'u enepo apê yúho. Ako ápahuina xâne ítupa'ikonehiko, muhíkinova koati êno yoko há'a. Koati ákoti xâne kóseanane. ³² Upánini exo yuho Itukó'oviti motókeyea yonópea ipihóponovokutike ne xâne koetíneye ítúke, itea kóyeane vaherexeahiko ítúke. Haina póhutine, itea ínixeahikomaka unáko ne po'ínuhiko xâne koetíneye kixoku ítúkeovo.

Áinovó pahukóvoti, jûdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne

2 Énomone ngó'ino: Iti húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, inixeâti ákoyea aúnti, neíxapu. Yusíkoti ítíkivo ákoti apayáso, áko'o koati teyonéti, kóyeane ákoyeamo pé'onexivoke nonékuke Itukó'oviti. Vo'oku koeku kó'iyeaneye iséneuno po'ínuhiko xâne, koati kixepóvoti, koati keyuhópovotimaka ákoyea yaúnti vo'oku ápemaka ítike kuteâti ne ínixeá ákoyea aúnti xoko po'ínuhiko xâne. ² Véxoá ítúkeovo koati ponóvoti ne Itukó'oviti enepomo ipihápana xâne vaheréxoti kixoku ítúkeovo. ³ Koeku ínixe ákoyea aúnti ne xâne koetíneye pahúnevo, ápeikopo oxéne ítivoamo ne

ipíhohonope Itukó'oviti koeku itíkimate koekútihiho kuteâti? ⁴ Ako'o, kó'inokenemeaye iséneuno po'ínuhiko xâne vo'oku ákoyea itíkoake ne êno hána'iti seánakovi Itukó'oviti ákoti imaíkinapu xâne koane ákoti imáxapuví. Ákoikopo yéxa itúkeovo koseánapiti Itukó'oviti vo'oku kahá'ainopi ikétivexi iséneuke koane kiríkopi váhere kixeku itíkivo? ⁵ Itea koeku itíkivo xâne koati tiú'iti omíxone koane ákoyeamaka ikétivexa iséneuke ne váhere ítike, inamá'axone kuri'úxovo ne metókeinoke ipíheponikonomo yaneko káxe simapúne ipíhohonope Itukó'oviti, enepo kauhápu'ikakanane ne koati ponóvoti kíxoaku ipíhopenea ne xâne pahukóvoti. ⁶ Vo'oku hane exða kíxoakumo Itukó'oviti yuhaíkapane ne póhutihiko xâne, enepone kixoku itúkeovo yáye yara poké'e. ⁷ Porexóatimo Itukó'oviti ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko xâne ixómotihiko koxuná'ixovo itúkea únati, enepohikone kaha'átimaka itóponea ne êno yupihóvoti unako koépokumo ya xoko Itukó'oviti yoko kahána'ikeokonomo ya xokóyoke ákotinemo uké'eyeaku. ⁸ Itea enepohikone xâne póhutine unako koêku yuixovo, ákoti akutípoa ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane áhatimaka váherexea kixoku itúkeovo, kotívetimo kíxoaku Itukó'oviti ipihápananehiko. ⁹ Koati kotívetimo koêku epó'oxo koati hána'itimo tiveko kixókonoku ne uhá koeti xâne itúkoti váhere. Énomonemo koéneye inúxotike xapa júdeu, koánemaka xapa uhá koeti po'i kó'iyevoku xâne. ¹⁰ Itea enepohikone xâne itúkoti únati, yupihóvotimo unako koépoku xoko Itukó'oviti, koane kahaná'ikokonotimo ya xokóyoke, yoko hána'itimakamo úhepeko isóneu ukeâti xoko Vúnae. Koati énomonemo koéneye inúxotike xapa júdeu, koánemaka xapa uhá koeti po'i kó'iyevoku xâne, ¹¹ vo'oku nonékuke Itukó'oviti kutíkokone uhá koeti xâne.

¹² Yanê'e, uhá koeti xâne itúkoti váhere ákoti exá koêku ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ákomakamo veínakana neko yutoéti yúhoikopeokono, pahukápakane ipihóponovotike. Kene uhá koeti xâne itúkoti váhere exoâti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti, koati énomonemo veínokono yuhaíkapakanane. ¹³ Vo'oku haina xâne pohúneti kamokenó kixoâti ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ponopóvo nonékuke Itukó'oviti, itea koati xâne itukoâti ne ponopóvo nonékuke. ¹⁴ Enepone po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, ákoti exá ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepo eopâhiko ya xokóyoke kónokea pónea kixoku itúkeovo, kuteâtimaka koêku ne páhoenokono xâne itúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, yusíkoti ákoyea éxa neko yútoe Muíse, itea kóyeane kutí kó'iyea apêti xokóyoke, vo'oku eópea ya xokóyoke kónokea pónea kixoku itúkeovo. ¹⁵ Yane enepone isóneu ápeyeva ponóvoti koekúti nókone itúkea, kutí kó'inoa ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Iyúseo kó'iyeaneye vo'ókuke neko isóneu kónokea pónea kixoku itúkeovo. Epó'oxo éxoa ya xokóyokene enepo pahukóvo koánemaka tokopóvo ítuke. ¹⁶ Yoko énomonemakamo koén-

eye yaneko káxe enepo parexâne Itukó'oviti ne Kristu Jesus éxokoopa yonópoku ne xanéhiko vo'oku kixoku itúkeovohiko, koánemaka vo'oku kixoku ko'ísoneuyea ákoti po'i exoâti, kuteâtimaka koêku yane inámati ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti ngoyúhone xapa xâne.

Ako pó'onexeovo ne júdeuhiko nonékuke Itukó'oviti

¹⁷ Itínoe júdeu, koati kixoâtinoe itúkeovo vo'oku hé'e, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ápeinoke sesá'iko nonékuke Itukó'oviti. Koatímaka yéyexovope ne héki Itukó'oviti, ¹⁸ koane yéxi ahá'inopi Itukó'oviti, koánemaka ne koati únatinoe kixovókuti íhikaxopike ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ¹⁹ Koatímaka inixépovoti itíkivonoe hirikoâti ponóvotike xêne ne xâne kutí koeti komítiti, koane keuhápu'ikoti xâne ovoti hahákutike. ²⁰ Itínoemaka ihíkaxoati emo'u Itukó'oviti ne xâne ákoti éxoneya, koáne ne inámatiko xâne, vo'oku ápeyeva xepákuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, poéheve ne exóneti koáne ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ²¹ Iti ihíkaxoti po'ínuhiko xâne, mani kenokoâti íhikexopivoa inúxotike ne ihíkavoti íhikexone. Iti ihíkaxoti po'ínuhiko xâne ákoyea améxa, hainá'ikopomea itíkoti kuteâti nê'e? ²² Keyúhoinomaka po'ínuhiko xâne ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone. Kene íti, hainá'ikopomea itíkoti kuteâti nê'e? Koati ketirínateoxo ne hokonéti, ítuke vo'u xâne ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti. Itea peréxomea Itukó'oviti nékone peréxi? áko'o kutí koe yoméxoti mani kírepino Itukó'oviti. ²³ Iti itukoâti éyexovope yéxi ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, hainá'ikopomea itíne kutí'inoke koyuhókonoti ákoyea aúmati ne ítuke Itukó'oviti vo'oku ápeyeva váhere ítike ákoti hakâ ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea? ²⁴ Énomone-maka kuteâti koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, koêti:

“Vo'oku váhere ítikenoe, koémoke'ekono ne iha Itukó'oviti xapákuke ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu” koêti.

²⁵ Enepone hénaxovope itíkivo xanena Itukó'oviti yane sirkunsidá ké'iyi, itínoe júdeu, koati apêti itópoinopike enepo itikâ ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea yane yútoe Muíse. Itea enepo hákoti itikôa, ákone itópoinopike sirkunsidá ké'iyi, epó'oxo kutí ketímo xâne ákoti sirkunsidá akôe, enepohikone ákoti ne hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti koxé'uke. ²⁶ Kene ne xâne ákoti itukapu júdeu, enepohikone ákoti sirkunsidá akôe, enepo ituká kuteâti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, hainá'ikopo kutipasí koâti ne xâne apêti hoénaxovope koxé'uke itúkeovo xanena Itukó'oviti, enepone sirkunsidá koêti? Hainâra koéneye. ²⁷ Epó'oxo enepohikone xâne ákoti itukapu júdeu, ákotihiko sirkunsidá akôe, itukovo énomonehiko itukôa kuteâti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yane koati kauhápu'ikotihiko itíkivo pahukóvoti, itínoe júdeu. Vo'oku upánini ápeyeva hé'e, enepone yútoe

Muïse, koane upánini itíkivo xâne sirkunsidá koêti, itea kóyeane itíkivo pahukóvoti vo'oku ákoyea itíka neko páhoenopi itíki yútoeke Muïse. ²⁸ Vo'oku enepone koati kaná'uti itúkeovo júdeu ne xâne, haína koxé'uke óva. Koáne ne koati kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne xâne, hainámaka mótokike óva. ²⁹ Itea enepone itúkeovo koati kaná'uti júdeu ne xâne, hane exôa oveâti isóneuke. Kúteanemaka koêku ne koati kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne xâne, koati isóneukemaka óva, koekúti itúkinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kene haina koxé'uke óvo ne hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti kuteâti koêku yane yútoe Muïse. Yoko enepone xâne koetíneye ne sirkunsidá kó'iyea, Itukó'oviti koyuhó'iyeamo unako koêku kene haina xoko xâne yara kúveu mêum úkea ne iháyu'ikeokono.

3 Koeku kó'iyeaneye, unatíneikopomea koeku júdeu ya po'ínuhiko xâne? áko'o ápeikopomea itópoinoake sirkunsidá kó'iyeahiko? koetímeamo isóneu po'i xâne. ² Êm, koati hána'iti itópoinoake, koane ákomaka tópi koeku kó'inokeneye. Vo'oku énomonehiko itukóvo inúxoti íkamoake Itukó'oviti emó'u. ³ Kene ne júdeuhiko ákoti akutípoa? Hainámea vo'oku ákoyea akútípoahiko, ákoinoke oxéne kousokeovo neko yuhó'inoahiko Itukó'oviti? koetímeamo isóneunoa po'i xâne. ⁴ Ako kalíhuina. Yusíkoti itúkeovo semékenovo'iti ne uhá koeti xâne, itea ako ákoeneye ne Itukó'oviti. Koati kaná'uti ne yúho, kuteâtimaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Maka iyúseane itíkivo koati ponóvoti ya uhá koeti yiúho, koane aúrapu'inemaka itúkeovo koati sasá'iti ne ítike enepo áva inixoâti poé'ayea ne itíkivo” koêti.

Sâramu 51.4

⁵ Itea itukovo vo'oku pahúnevo úti inamá'axoinoke urapú'i itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti, namo koéneikopoye? Ákonimea itúkapu koati pahukóvoti ne Itukó'oviti enepo ipihápanavi? (Yoko enepora yúnzo, koati kuteâti ko'ísoneueya úti, uti xâne ákoti ponóvoku isóneu.) ⁶ Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Eneponi akoéneye, ákoni oxéne yúhoikopeovimo ne Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo.

⁷ Itukovo inamá'axoti iyusêo itípanevo Itukó'oviti koane itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti vo'oku nzemékekexea, yusíkoikopo ipíhoponeonu vo'ókuke? koetímeamo isóneunoa po'i xâne. ⁸ Eneponi akoéneye, mani motovâti kó'iyea úti: “Vitúkaikopo váhere maka iyúseaneoxo sasá'iko ne Itukó'oviti” mani koêti úti. Yoko koati énomone koéneye yúho ne itukóheotihiko ngoêku, koyúhoti kó'iyeaneye ne yúnzo xapa xâne. Enepohikone xâne koetíneye yúho, koati motokeâtimo ne kixókonoku ipihápananehiko Itukó'oviti.

Pahukóvoti ne uhá koeti xâne nonékuke Itukó'oviti

⁹ Ná'ikopomo kó'eye visóneunoa râ'a? Utí'ikopo unatí koêku, uti júdeu, ya po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu? Ako kalíhuina, vo'oku énjokopeanenoe yara yúndoe itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti xâne, júdeuhiko koánemaka xâne ákoti itukápa, ¹⁰ kuteâti-

maka kó'iyea ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Ako xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. Ako ápahuina xâne koetíneye nonékuke. ¹¹ Ákomaka xâne iyukínovati isóneu ne kaná'uti kixovókuti. Ákomaka oposíkoati ahí'okeova ne Itukó'oviti. ¹² Itávohikone uhá koêti. Uhá koénehikomaka koésayu'ixopeovo. Ako xâne únati ítuke nonékuke Itukó'oviti. Ako ápahuina xâne koetíneye ítuke nonékuke.”

Sâramu 14.1-3

¹³ “Enepone emó'u ipuhíkeati pahákukehiko, aínovo ákoti aunáti, kuteâti koeku hehé'iyea ihópune imuyúkoti ukeâti ekóxovokuke enepo imihé'oko. Koatíhiko semékenovo'iti yoko aúpu'ikenati. Enepone yuhóhiko, kutí koe vénenuna koati ipúhokovoti koéxoe.”

Sâramu 5.9; 140.3

¹⁴ “Koatíhikomaka íhakenati, epó'oxo aínovo koati kotíveti emo'úti koyúho.”

Sâramu 10.7

¹⁵ “Kene hêve, ú'uso kóyemaka píhea xoko motovâti óko'okea koane koépekea. ¹⁶ Koêkuti vékoku, poéhane koésayu'ixea koeku po'ínuhiko xâne koane omínoa kotíveti koekúti. ¹⁷ Ákohiko exa óvoheixea kásatike isoneûti. Poéhane ipúhonevo yoko púvea po'i xâne éxo.”

Izâiya 59.7-8

¹⁸ “Ákohikomaka teya Itukó'oviti” kôe.

Sâramu 36.1

¹⁹ Yoko uhá koêti ne yutoéti ovâti ne Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, véxoa itúkeovo xâne hokoâti neko yutoéti kixo. Ákoikopo ápahuina xâne apêti pó'onexeovoke nonékuke neko yutoéti. Aínovo koati motokeâti ipíhoponeokono. ²⁰ Iyúseoneikopo ákoyea ápahuina xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítone itúkea, koeku hókea neko yutoéti Ponóvotike Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, vo'oku énomone exóko xâne itúkeovo pahukóvotihiko.

Vo'oku kúveovo uti Kristu, koítovovi Itukó'oviti yane pahúnevo úti

²¹ Itea kouhupu'ikoane Itukó'oviti kixoaku ponópea ne xanéhiko, ákoti itukapu vo'oku hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muïse. Yoko koyúhoamaka Muïse koane po'ínuhiko porófeta mekúke koêku ra koekúti ya yútoekéhiko. ²² Énomone ne kixoaku Itukó'oviti ponópea ne xâne nonékuke vo'oku kúveovohiko Jesus Kristu. Yoko énomone koéneye xoko uhá koeti koêkuti xâne kuvovâti, vo'oku ako poé'aku xâne nonékuke Itukó'oviti, kutíkokone uhá koêti. ²³ Koati pahukóvoti ne uhá koeti xâne koane kónokea ne êno hána'iti ihayú'iuti itípanevo Itukó'oviti xokóyoke. ²⁴ Itea poréxoa Itukó'oviti ponópeovo ne xâne nonékuke ya hána'iti seánakoa, ákotimaka ésa'ixoake, vo'oku kixó'oviku Kristu Jesus koíteovovi ya pahúnevo úti. ²⁵ Koati Kristu itukóvo noívoke Itukó'oviti óvokeovo ítina kuruhúke, koane poréxopea ésa'i itúyopea pahúnevo úti. Yoko poéhane kutípea úti konokóvo. Kixínoakeneye Itukó'oviti, koati

kouhápu'ikoati póneovo ne kixoku itúkeovo yaneko koseána xanéhiko pahukóvoti yanekôyoke enepo akô'o ipihápana. ²⁶ Kene kó'oyene vo'ókumaka itúkeinovi Kristu, kouhápu'ikoamaka póneovo ne kixoku itúkeovo. Énomone kutí'inoke iyúseoti itúkeovo koati ponóvoti, koane itúkeovo énomonemaka ponopâ ne xanéhiko kuvóvoti Jesu.

²⁷ Ápeikopo oxene xâne iháyu'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti? Ako kalíhuina. Koatímea vo'ókuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse kó'inokeneye? Áko'o, haína vo'ókuke nê'e, itea koati vo'ókuke po'i Ponóvoti Kixovókuti, enepone kixó'oviku Itukó'oviti ponopó'oviti vo'oku kúveovo uti Kristu. ²⁸ Noíxoaneikopo úti itúkeovo vo'oku kúveovo Kristu ne xâne ponópinovo nonékuke Itukó'oviti, kene haina vo'oku itúkea páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁹ Enepepe Itukó'oviti, poéhanemea júdeuhiko itúkoa kuvóvone? Hainá'ikopomaka kuvóvone po'ínnumaka xâne ákoti itukapu júdeu? Hainâra, koatímaka kuvóvone xanéhiko ákoti itukapu júdeu. ³⁰ Vo'oku ako ap'á ne Itukó'oviti. Poéhaxo, yoko énomone ponopâ ne júdeuhiko, enepohikone sirkunsidá koêti vo'oku kúveova. Énomonemaka ponopâ ne po'ínnumaka xâne ákoti itukapu júdeu, enepohikone ákoti sirkunsidá akôe, koêkumaka itúkeovo kuvovâti. ³¹ Ávaina hako inixôa po'ínuhiko xâne kutí kó'iyeya ákotine itúkovoke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku koyúhoyea úti kónokea itúkeovo Kristu kuvóvo úti. Ako kalíhuina! Itea vo'oku kúveovo uti Kristu, koati énomone kutí'inoke vikaná'uxoati vitúkea páhoenovi vitúkea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ponínovo ne Ábraum

4 Enepepe voxú'ikene Ábraum, uti júdeu, ná'ikopo kó'eye yuho úti vo'oku itóponone ikéneke Itukó'oviti? ² Eneponi itukapu vo'oku kixoku itúkeovo ponínovo ne Ábraum, mani apêti oxéne iháyu'ikopeovo, itea ako ákoeneye nonékuke Itukó'oviti. ³ Vo'oku hara kôe ya emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke: "Koati kuvóvoti Itukó'oviti ne Ábraum inixinoake Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke" kôe. ⁴ Enepepe xâne ko'ítuketi, koati apêti námoepo. Haina ípara ne námoepo, itea koati konokoâti namúkea ne ésa'i ko'ítukeyeya. ⁵ Kene enepone xâne ákoti oko'ítuke itea kuvóvoti Itukó'oviti, poéhane motovâ ponópea xâne pahukóvoti, énomone inixo Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke vo'oku kúveova. ⁶ Yoko énomonemaka koéneye yuho Ndávi mekúke enepo koyuhôa itúkeovo koati únati koêku ne xâne inixone Itukó'oviti ponópeovo nonékuke ákoti itukapu vo'oku ítone itúkea. ⁷ Yoko énomone ne emo'úti koêti:

"Koati únati koêku ne xâne ituyôpotine váhere ítuke, enepohikomakane sasa'ípotine pahúnevo. ⁸ Koati únati koêku ne xâne inixone Itukó'oviti ákoyeane okónoko ipíhoponeokono vo'oku pahúnevo" koêti.

Sâramu 32.1-2

⁹ Enepepe xâne únati koeku nonékuke Itukó'oviti, kutíyaneikopo? Poéhanemea júdeu, enepohikone

sirkunsidá koêti apêti hoénaxovepe koxé'uke itúkeovo xanena Itukó'oviti? áko'o, po'ímaka xâne ákoti itukapu júdeu, ákotimaka sirkunsidá akôe. Vo'oku ínati ngoyuhoâmeku koêku ra yutoéti emó'uke Itukó'oviti koêti: "Vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Ábraum, inixinoake Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke" koêti. ¹⁰ Ná'ikopo kixóvove ne Ábraum inixôa Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke? Sirkunsidá koéne yanekôyoke? áko'o ávo. Koati énomone yaneko káxehiko avô'o ne sirkunsidá kó'iyeya xâne. Koati ávoti sirkunsidá akôe ne Ábraum yanekôyoke. ¹¹ Enepepe sirkunsidá kó'inoke ne Ábraum ikénepoke, koati hoénaxovepe itúkeovone ponóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova. Enepepe kúveovo Itukó'oviti inuxô iná sirkunsidá kôe. Énomone koéneye motovâti itúkeovo Ábraum itukóvo turi uhá koeti po'ínuhiko kuvóvoti Itukó'oviti, upánini ákoyeahiko sirkunsidá ákoe, motovâtimaka inixeokonohiko itúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. ¹² Koáne énomonemaka itukóvo úkeaku ne xâne sirkunsidá koêti. Itea enepohikone sirkunsidá koêti ngíxone, haína ne xâne pohúneti apêti koxé'uke hoénaxovepe itúkeovo xanena Itukó'oviti, itea enepone koati kaná'uti sirkunsidá koêti, énomone ne xâne kuvóvoti Itukó'oviti kuteâti kixoaku Ábraum kúveova yaneko avô'o sirkunsidá akôe. Yoko koati kaná'uti itúkeovo ha'a úti ne Ábraum koeku kúveovomaka uti Itukó'oviti.

Vo'oku kúveova Ábraum, énomone kóusokinoa Itukó'oviti yuhó'inoa

¹³ Haina vo'oku hókeahiko Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ne Ábraum yoko amósenopono, itúkinoa Itukó'oviti ne yúho, enepone koati yuhôti ákoti auká-papu ikéne ko'íparayeamo uhá koeti koekúti yara kúveu mêum. Itea koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti koane inixeokono ponóvoko nonékuke kó'inokeneye. ¹⁴ Enepepe xâne kixone Itukó'oviti enepo koyuhôa ápeyeamo ípara, enepone itukapu xâne ihuínovoti ponópeovo nonékuke vo'oku hókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yane ákoni itúkapu vo'oku kúveovo Itukó'oviti kóusokinokono yuhó'inoa, koane ákoni itúkapu xunako yuho Itukó'oviti kóusokinoa. Énomone neko yúho ákoti auká-papu ikéne. ¹⁵ Enepepe Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, exoko xâne pahúnevo koane kouhápu'ikinoa kónokea ipíhoponeokono vo'ókuke. Vo'oku koeku ákoyea páhoenokono xâne itúkea kuteâti ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ákomaka oxéne pahúkeovo ne xâne.

¹⁶ Énomone kónokino itúkeovo ukeâti kúveovo uti Itukó'oviti kóusokeovo xoko úti neko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Ábraum mekúke, motovâti itúkeovomaka ya seánakovike Itukó'oviti kóusokeovo, koane motovâtimaka ákoyea oxéne ákoyeamo kausakapu neko yúho xapákuke uhá koeti amósenoponomo Ábraum. Haina póhutine neko amósenoponomo júdeuhiko, enepone hokoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, itea koánemaka neko kuvóvoti Itukó'oviti kuteâti Ábraum mekúke, vo'oku koati énomone ne ha'a uhá koeti úti,

uti kuvóvoti Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko énomonemaka kuteâti koêku emó'uke Itukó'oviti vo'oku Âbraum, enepone koêti: "Mborexópitimo itíkivo úkeaku ákoti yumaxápu kó'iyevovoku xâne" koêti. Yoko hane koyuhó'inoa, Itukó'oviti, kuvóvone Âbraum, enepone koexépukopotí ivokóvotihiko, enepone pahúkotimaka apé kó'iyea koekúti hiko akó'oti yanekôyo. ¹⁸ Upánini kutí koe ákoti oxéne kousokeovo neko yuhó'inokono, itea koâti kutoipoâti Âbraum kousokeovomo ne kúxoixone. Énomone itúkinovo úkeaku ákoti yumaxápu kó'iyevovoku xâne ne Âbraum, kuteâti yuhó'inoa Itukó'oviti, enepone koêti: "Énomonemo koéneye ákoyea yumáxapu ne yamósenoponomo?" koêti. ¹⁹ Yoko komomópovo ne Âbraum, noíxoane ákoyeane xunako koxé'u, koane yé'ekane póhuti séndu xoénaena, koane hóvenoxeane ne Sâra, enepone yêno, itea kóyeane ákoyea kamúya'ika isóneú kúveovo Itukó'oviti. ²⁰ "Kaná'utiperameamo?" ako ákoe isóneúna neko yuhó'inoa Itukó'oviti. Haina ákoti akutípoa, itea vo'oku kúveovo Itukó'oviti, inamá'axo koxuná'ixovo ikéneke koane iháyu'ikeamaka Itukó'oviti. ²¹ Koati exoâti Âbraum ápeyea xunako Itukó'oviti kousokea neko yuhó'inoa. ²² Yoko vo'oku kúveova Âbraum, ínixo Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke. ²³ Enepone "ínixo Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti" koêti, haina póhutine Âbraum kíxo, ²⁴ itea koati utímaka kíxo, uti kuvóvoti Itukó'oviti, enepone koexépukopotí Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ²⁵ Koati ivokínovoviti ne Jesus kuruhúke vo'oku váherevoko úti, koane exépukopo ukópea xapa ivokóvoti motovâti ponópeovo úti nonékuke Itukó'oviti.

Ponópeovone úti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova úti

5 Koeku ponópeovone úti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova úti, úhepepene isóneunovi Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Vúnae Jesus Kristu ya kuruhúke. ² Koati Kristu isíminovea ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti koeku kúveova uti. Yoko títiu kóye úti ikéneke, koane hána'itimaka elókeyea vokóvo vo'oku kúxoixone úti véxone kousokeovomo, enepone kahá'inepeamo uti Itukó'oviti ya itúkeovo hána'iti ihayú'iuti. ³ Haina póhutine nê'e, itea muhíkova ne kotíveti koekúti vékoku úti, elókeamaka vokóvo, vexoâti itúkeovo énomone porexó'ovi ákoyea kamúya'ika uti visóneú, koane ákoyea vaúkapapu vikéne ya hókea uti Vúnae. ⁴ Kene enepone ákoyea kamúya'ika uti visóneú, koane ákoyea vaúkapapu vikéne, énomone makamo kutí'inoke vitukóvoti xâne exoâteoxo vékea ne uhá koeti vékoku. Kene enepone vitúkeovo exoâti vékea ne uhá koeti vékoku, énomonemo kutí'inoke apêti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti véxone kousokeovomo. ⁵ Kene enepone ápeyea kúxoixone úti xoko Itukó'oviti kuteâti nê'e, ákomo kuxohí víxa vo'oku ovo'ó kó'iyevovi ne páhoenoviti Itukó'oviti, enepone Sasá'iti Omíxone uha-uhá kixoâti visóneúke ne éno hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti.

⁶ Vo'oku yaneko vitukóvoiko xâne muyá'iti isóneú ákoti xunáko itúkea únati, enepone simovóne koati kaxé-naxeake Itukó'oviti, ivókinovovi Kristu, uti váhere xâne. ⁷ Muhíkova ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, ôriti ápeyea xâne ivokínovati. Énimeá ápeyea xâne kox-unákovoti ivókinovo xâne koati itípakovoti. ⁸ Itea éx-okovea Itukó'oviti kaná'uyea ne ákoyea omótovovi okóvo vo'oku ivókinovovi Kristu yaneko vitukóvoiko xâne pahúkóvoti. ⁹ Kó'oyene, koeku ponópeovone úti nonékuke vo'oku óvokínovovi itína ne Kristu ya kuruhúke, koatímaka vo'oku Kristu víteovamakamo ne ipíhponopemo Itukó'oviti ipihápana xanéhiko. ¹⁰ Vo'oku uti xâne haxá koyeâti Itukó'oviti yanekôyoke vo'oku váhere vítuke. Itea koeku kó'iyeaneyeiko úti, unátipinovi isóneú Itukó'oviti vo'oku ivókinovovi Xe'éxa kuruhúke. Kó'oyene koeku unátipinovine isóneú Itukó'oviti, inamá'axonemo iyusêo nonópeamo xokóyoke vo'oku exépukopeane ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. ¹¹ Yoko haina póhutine nê'e, itea hanemaka vitúko hána'iti elókeko vokóvo, Itukó'oviti yoko kixó'oviku ya xoko Vúnae Jesus Kristu, enepone kutí'inoke unátipotine isóneunovi Itukó'oviti.

Ako akútea omínovike Âdaum ne omínovike Kristu

¹² Kuteâti itúkeovo vo'oku pahúnevo neko inúxoti hóyeno turíxinovo pahunévoti yara kúveú mêum, epó'oxo kuteâti turíxeovomaka pevóti yara kúveú mêum vo'oku pahunévoti, énomonemaka itópoinoa pevóti ne uhá koeti xâne, vo'oku uhá kó'iyea itúkeovo pahúkóvoti. ¹³ Yoko tumúneke ápeyea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ápene ne pahunévoti yara kúveú mêum. Itea yanekôyoke, ako ipihóponoati ne xâne pahúkóvoti vo'oku ávovea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse saya'íkoti xâne itúkea váhere. ¹⁴ Itea kóyeane ápeyea pôreu ne pahunévoti. Énomone ne pevóti. Vo'oku ukeátine kaxena Âdaum tukú koeti kaxena Muíse, uhá koene xâne ivókeovo, muhíkova ne xâne ákoti akutêa pahúnevo Âdaum.

Yoko enepone Âdaum, koati exókoviti koeku po'i xâne, enepone koyúhone emo'u Itukó'oviti símeamo yara kúveú mêum, enepone Jesus Kristu. ¹⁵ Itea koati pó'iti koeku pôreu ne pahúnevo Âdaum koáne ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ákotimaka ésa'ixinoveake. Kaná'uti itóponea uhá koeti xâne ne pevóti vo'oku pahúnevo neko inúxoti hóyeno, itea koati yupihóvoti xunáko ne hána'iti seánako Itukó'oviti itóponea koati ênoti xâne yane hána'iti íparaxeovike ukeâti kóseanayeovi po'i hóyeno, enepone Jesus Kristu. ¹⁶ Koane enepone hána'iti íparaxeovike Itukó'oviti, yupihovó koénemaka xunáko yane pahúnevo neko inúxoti hóyeno. Vo'oku kaná'uti motókeyea ipíhpononeokonó ne xâne vo'ókuke neko póhuti pahunévoti, itea kó'oyene koeku yupíheovo xu'ínayea pahúnevo xâne, simó'ovi ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ponopó'oviti nonékuke. ¹⁷ Koeku itúkeovo vo'ókuke neko póhuti hóyeno koane pahúnevo itópoinoake pevóti ne uhá koeti xâne, inamá'axonemo itukóvo vo'oku kixó'oviku po'i hóyeno, enepone Jesus Kristu,

kahá'inepinoakemo úti natíxea natíxokuke ákotinemo hunókoku, uti xâne iyónoaku Itukó'oviti ne êno hána'iti seánako, uti ikó'iparaxoakemaka ponópea nonékuke.

¹⁸ Vo'oku kuteâti koeku itóponea uhá koeti xâne ne póhuti pahunévoti, enepone pahúnevo neko inúxoti hóyeno, motókeinoke ipíhoponeokonohiko, kúteanemaka koeku itóponea uhá koeti xâne ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti vo'oku póhuti ponóvoti itukéti, enepone kixó'oviku Jesus ivokínovovi, porexó'oviti ponópeovo úti nonékuke yoko vonópea xokóyoke ákotinemo hunókoku. ¹⁹ Yoko kuteâtimaka koeku itúkeovo vo'ókuke neko póhuti hóyeno koane pahúnevo itúkinovo pahukóvoti ne ákoti yumaxápu xâne, kúteanemaka koeku itúkeovo vo'oku koévesekea ahá'inoa Itukó'oviti ne po'i hóyeno, enepone Jesus, ákoinokemakamo yumáxapu xâne ponopóvoti nonékuke Itukó'oviti.

²⁰ Ápeinoke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati kouhápu'ikoati ne êno pahunévoti ixómoti kuri'úxovo. Itea upánini kó'iyeaneye ne pahunévoti, koati inamá'axoti ukopónomaka ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ²¹ Yane kuteâti koeku itúkeovo itopónoti uhá koeti xâne ne pahunévoti ominó'oviti pevóti, kúteanemaka koeku itóponeovi ne seánakovi Itukó'oviti koane ponópeovi nonékuke, motovâti ákoyea hunókoku vópea xoko Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Vúnae Jesus Kristu.

Koítovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti vo'oku ákoyea omótovovi okóvo

6 Yane namo koéneye? Yusíkoikopo vóvoheixea pahunévotike motovâti inamá'axoyea kuri'úxinovi hána'iti seánakovi ne Itukó'oviti? ² Ako kalíhuina! Nonékuke ne pahunévoti, kutí koene uti ivokóvoti koeku ákoyeane xunáko xoko úti. Ákoikopo yusíka vóvoheixea pahunévotike. ³ Koati yexoâti koêku ne váhikeovo, uhá koeti úti ahíkovoti ya iháke Kristu Jesus, itúkeovo kixo'êkoti xaneâtime úti ne Kristu ya ivókeovo. ⁴ Koeku kó'iyeaneye, koatímaka xané kixoâti úti ekóxeovo yaneko ivokóvo koeku váhikeovo ya iháke, motovâtimaka vinámapea ikéneke ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, kuteâti koeku inámapea ne Kristu yaneko exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti vo'ókuke ne êno hána'iti ihayú'iuti xunako Há'a xokóyoke.

⁵ Vo'oku koeku kutí kó'iyea xané kixoâti úti ne Kristu ya ivókeovo, poéhapoanemaka úti xoko Kristu koeku exépukopea ukópea xapa ivokóvoti. ⁶ Véxoanemaka uké'exeokono ne kúxoti kixoku vitúkeovo ákoti aunáti. Kutí koéne kuruhúxovotinemaka nê'e yaneko ivokóvo ne Kristu kuruhúke, motovâti uké'epea itúkeovo ikó'itukeu váhere kixovókuti ne muyo úti, koane motovâtimaka uké'exeokono itúkeovo xunako pahunévoti exô koeku úti. ⁷ Vo'oku enepone xâne ivokóvotine, koati iteóvatine ne xunako pahunévoti. ⁸ Koeku kutí kó'iyea vivokóvotine yaneko ivokóvo ne Kristu, kutípoamaka úti vinámapeane xokóyoke. ⁹ Yoko véxoa ákoyeanemo ivákapu ne Kristu koeku ukópea xapa ivokóvoti, vo'oku ákoyeane xunako pevóti xokóyoke.

¹⁰ Enepone ivókeovo ne Kristu, koati uke'éxopotu xunako pahunévoti. Yoko koati úsotine neko ítuke yanekóyoke, ákonemo okónokoa káyukea. Kene ne ápeyeya kó'oyene ike exépukopine ukópea xapa ivokóvoti, koati kuri'ókopovotine Itukó'oviti.

¹¹ Énomonemaka yákoeneye. Kutí íxea ivokóvotine neko kúxoti kixévoku ákoti aunáti. Kene ne yápeyi kó'oyene, kuri'ó yákoé Itukó'oviti koeku héki Kristu Jesus.

¹² Ákoneikopo yusíka itúkeovo váhere kixovókuti pahukó xikóyoke, kutí'inoké mani itíkotinoe váhere úhepune miúyo. ¹³ Hákononemaka ike'ítukexoa ne iháxakexoku miúyo itíki váhere koekúti, itea kirí'akapapu Itukó'oviti koeku itíkivo inámapoti xokóyoke, vo'oku iti kutí koeti xâne exepúkopeatine ukópea xapa ivokóvoti. Kene ne miúyo, póhutihiko iháxakexoku, heú íxepinamaka Itukó'oviti motovâti itúkeovo ikó'itukeu ya únatike. ¹⁴ Hainá'ikomo pahunévoti exô kêku. Vo'oku koati seánakovi Itukó'oviti exô kêku, kene hainá'ikomo Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

Konokoâti kurí'okopeova úti ne Itukó'oviti

¹⁵ Ná'ikopomo koéneye? Koeku hainá'iyeané Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse exô koeku úti itea itúkeovo seánakovi Itukó'oviti, "Ákoikopo yuvâti pahúkeovo úti!" koetímeamo isóneunoa po'i xâne. Itea ako kalíhuina! ¹⁶ Ákoikopo yéxa itúkeovo kirí'okovo exô kêku? Itukovo kirí'ókovoti itíki váhere kixovókuti, koatíne váhere kixovókuti exô kêku yoko iyenópokonotimo ipihóponovokutike vo'ókuke. Kene itukovo kirí'ókovoti Itukó'oviti itíki ahá'inopi, hanemo itukóvo pôreu xikóyoke, ponóvoti kixeku itíkivo. ¹⁷ Itea aínapo ákoé Itukó'oviti vo'oku upánini itúkeovo váhere kixovókuti exô kêku yanekóyoke, kó'oyene herú kixene iséneu kitípi ne ihíkavoti ihixekokonoke. ¹⁸ Kó'oyene koeku ítivoa ne váhere kixovókuti, itíponenoe ovoxe Itukó'oviti koati ponóvoti kixoku itúkeovo. ¹⁹ Anéye in-zokoake ra koekúti, vo'oku mani ôriti yéxi koêku ya hákoti ngxoáneye. Kuteâti itíkivo kutí koeti akaúti yanekóyoke koeku yíxivo itíki váhere úhepune miúyo, koane ípihi tumúne ne váhere ítike vo'oku itúkeovo váhere kixovókuti exô kêku, kó'oyene kirí'akapu Itukó'oviti motovâti péni kixeku itíkivo koane itíkivo xâne koati sasá'iti nonékuke.

²⁰ Vo'oku yanekóyoke, enepo itukóvoiko váhere kixovókuti exô kêku, koati ákoti panápu kixeku itíkivo. ²¹ Kene ne pôreu koeku ké'iyineye, poéhane koekúti ominópitinoe tíyapana kó'oyene. Vo'oku ya hunókokuke, koati iyonópotimo xâne ipihóponovokutike. ²² Itea kó'oyene koeku ítivoa ne pehúnevo, itíponenoe ovoxe Itukó'oviti yoko pó'itipone pôreu xikóyoke. Énomone ne sesá'ipi nonékuke Itukó'oviti, yoko hunókokuke itepónoatinoemo ne inámati ápeyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

²³ Vo'oku hara pôreupo ne pahunévoti, iyónopea xâne ipihóponovokutike. Itea enepone koati hána'iti íparaxevotike Itukó'oviti vo'oku ítukeinovoti Vúnae Jesus Kristu

ákoti ésa'ixinoveake, énomone ne vópeamo xokóyoke ákotinemo hunókoku.

Íhokoa Poûlu koeku sêno ko'ímati ne ihíkavoti íhikax-one

7 Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati é'exo kixeâti ne ponóvoti kixovókuti nokonéti hókeokono yara kúveu mêum. Koati iyúseoti ápeyea xunáko nê'e xoko xâne koeku ápeyeako ne xâne yara kúveu mêum. ²Noixó íxea ne sêno ko'ímati. Nonékuke ne yutoéti ponóvotike kixovókuti, enepone sêno ko'ímati, koati koetínemoye itúkeova tukú koeti ivakápune ne îma. Itea ivakápune îma, koati hunókokunemo xunáko neko yutoéti xokóyoke, enepone koyuhoâti itúkeovo ko'ímati. ³Yane enepo oko'ímapo po'i hóyeno koeku âvoyea ivákapu ne îma, inixókonotimo itúkeovo aupú'íkoti îma. Itea enepo ivakápune ne îma, koati iteóvatimo ne yutoéti koyuhoâti itúkeovo ko'ímati, epó'oxo enepo oko'ímapo, ákonemo yuvâti. ⁴Keáne-noemaka, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kutí koe ivekóvotine yaneko ivokínovovi ne Kristu ya kuruhúke, motovâti ápeyea inámapoti yúnae. Énomone neko Xe'exa Itukó'oviti, enepone exepúkopotu ukópea xapa ivokóvoti, motovâtimaka enó'iyea únati kixoku vitúkeovo nonékuke Itukó'oviti. ⁵Vo'oku enepo hokoá'iko úti ne vâha kixeova úti, kutí koéneoxo inamá'axoti koyúkukono ne váhere vâha vitúkea, vo'ókuke ne vípikokonoke vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, ina vitúko váhere. Kene pôreupo, énomone kúxea úti vonópea ipihóponovokutike. ⁶Itea kó'oyene, víteovane xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti iyónopeovi ipihóponovokutike, vo'oku yaneko ivokínovovi Kristu, kutí koe vivokóvotinemaka, ákoinokene xunáko xoko úti neko éxoti koeku úti nóvo. Kó'oyene, motópopvane hókea úti ne Itukó'oviti ya inámatike koépoku úti ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kene haína ya kúxoti kixovókuti kuteâti koêku yaneko yutoéti Ponóvotike Kixovókuti.

Koêku ne pahunévoti nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse

⁷Ná'ikopomo koéneye? Hainá'ikopomea koati váhere ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Ako kalíhuina! Itea koati kaná'uti ákoyeani énja ápeyea mbahúnevo eneponi hákoti exókonoa neko Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Vo'oku ákoni énja itúkeovo pahunévoti ne víyokeovo ítukeyo po'i xâne kaha'âti úti vitúkopea, eneponi hákoti ne yutoéti ya Ponóvotike Kixovókuti, enepone koêti: "Hako iyékovo ítukeyo po'i xâne" koêti. ⁸Koeku ápeyea ne Ponóvoti Kixovókuti ipíkonuti indúkea váhere, kutí koéneoxo inamá'axoti koyúkukono ne váhere ânja indúkea, kutí'inoke kuri'úxovoti ákoti tópi kó'iyevoku po'ínuhiko váhere ânja indúkea. Vo'oku eneponi hákoti ne Ponóvoti Kixovókuti ipíkoviti vitúkea váhere, ákonimaka pahúnevo úti. ⁹Yanekóyoke, avô'o enjâ ne Ponóvoti Kixovókuti,

ú'uhepe ngóye. Itea enjoâne ne ípikovike Itukó'oviti, yane ú'uso kóyene ne váhere ânja indúkea. Yane uké'ene ne úhepeko ngóyeku koane iyúseone mondókeyea yonómbea ipihóponovokutike.

¹⁰Enepone páhoenokono úti vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, mani kutí'inoke kouhé'ekokonoti vápeyea yara kúveu mêum, itea ya hunókokuke, ainová koe énomone iyonópo xâne ipihóponovokutike. ¹¹Koati hána'iti pahúkeovo inzóneu. Ngó'inokeneye vo'oku enepone Ponóvoti Kixovókuti ipíkoviti vitúkea váhere, kutí koéneoxo koati énomone kuri'úxoá ne ânja indúkea ne koekútihiko ímbikovo. Yane kutí koe énomonemaka koepékonu koeku kouhapu'ikeamaka mondókeyea yonómbea ipihóponovokutike vo'oku mbahúnevo.

¹²Iyúseo itúkeovo koati sasá'iti ne Ponóvoti Kixovókuti. Koati sasá'iti koane ponóvoti yoko únati ne páhoenovi Itukó'oviti ovâti. ¹³Yusíkoikopo ípokeovo neko únati kixovókuti ya koekúti iyonóponuti ipihóponovokutike? Ako kalíhuina. Koatine mbahúnevo iyonóponu ipihóponovokutike. Itea koati únati koekúti, enepone Ponóvoti Kixovókuti, ene veínokono kouhapu'ikeovo ne mbahúnevo. Yanê'e koati kouhapu'ikokonoti koêku ne pahunévoti itúkeovo koekúti yupihóvoti váherexea vo'ókuke neko yutoéti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea.

Pí'a isoneúti okopókokoti ya isóneuke xâne

¹⁴Véxoaxo itúkeovo sasá'iti kixovókuti ukeâti xoko Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Kene úndi, ako nzasá'iko. Koeku ákoyeamaka njunáko indúkea únati, kutí koe ngavanévoti indúkeovo ovoxe váhere kixovókuti. ¹⁵Ákomaka énja ngó'inokeneye, vo'oku enepone koâti ânja indúkea, ákone indúka. Ainová koe koekúti íninjone yupíheovo ákoyea aúnti, ákotimaka angahá'a indúkea ne indúko. ¹⁶Koeku indúkea ne koekútihiko ákoti angahá'a indúkea, koati ininjoâti itúkeovo únati ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti. ¹⁷Koeku kó'iyeaneye, hainá'ikopo úndi kaha'â váherexea ítukeye, itea koati vo'oku ákoyea kuríkanu ne váhere kixovókuti ú'uso koyêti njokóyoke, ene kó'inokeneye ne ngixoku indúkeovo. ¹⁸Énja ákoyea ápahuina únati koekúti ya njokóyoke, hane ngíxo, enepone kúxoti ngixóvoku avô'o ainámambo. Vo'oku anéye njokóyoke ngahá'ayea indúkea únati, itea akó'oti njunáko indúkea. ¹⁹Enepone únati koekúti ânja indúkea, ako indúka nê'e. Ainová koe koekúti ákoti aúnti, mbúvone indúkea, ne indúko. ²⁰Koeku indúkea ne ákoti angahá'a indúkea, hainá'iko úndi itukôa, itea enepone váhere kixovókuti ovóheixoti njokóyoke, ene kixonúneye indúkinoake ne váhere koekúti.

²¹Yanê'e, koeku ngahá'ayea indúkea únati, ako njunáko, vo'oku ako kuríkanu xunáko ne váhere kixovókuti ú'uso koyêti njokóyoke. ²²Ya inzóneuke, uhé'ekionnuti indúkea páhoenovi Itukó'oviti. ²³Itea enepone úsotine ngixoku indúkeovo, anêko po'i exeâti koêku okopâti neko mani ânja indúkea. Énomone ne váhere kixovókuti éxoti ngoêku, enepone kutí kixónuti-

maka akaúti indópinokonoke indúkea únati. ²⁴ Undi koati yupihóvoti tiú'iko kóyeku nóvo. Kutí'ikopo motovâ koíteovonu yane indúkeovo xâne pahukóvoti, koati motokeâti yonópea ipihóponovokutike? ²⁵ Aínapo ákoe Itukó'oviti vo'oku Vúnae Jesus Kristu kóitónvoti. Iyúseoneikopo ngoêku. Ya inzónেকে, undi kuri'ókovoti Itukó'oviti ngaha'âti indúkea ne sasá'iti kixovókuti páhoenovi vitúkea, itea enepone kúxoti ngixóvoku koane ânja indúkea, koati xunako váhere kixovókuti pahukóya.

Kixoku itúkeovo ne xâne kuri'ókovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

8 Kó'oyene, ákonemo ipíhapaná Itukó'oviti ne xâne kuvóvoti Kristu Jesus. ² Vo'oku ápe po'i xunakóti, énomone ne xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti poréxoti xâne inámapéa koeku kúveovo Kristu Jesus. Koati énomone porexónu índeoava xunáko ne váhere kixovókuti mani kutí'inoke yonómboti ipihóponovokutike. ³ Vo'oku enepone ákoti omotóva itúkinovea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vo'oku vitúkeovo xâne muyá'iti koane ákotimaka xunáko sayá'ikeova ne váhere kixovókuti, itúkinovea Itukó'oviti yaneko pahukínovi Xe'éxa íkutipasikoponeovovi, uti xâne pahukóvoti, motovâti kotúyopinovi pahúnevo úti. Énomone yanekôyoke, poréxopa Itukó'oviti ésa'i ne kotúyopea pahúnevo úti iyonópa muyókuke Xe'éxa. ⁴ Kixínoakeneye Itukó'oviti motovâti kóusokeovo xoko úti ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koeku ákoyeane itúkapu váhere vâha kíxeova úti hóko úti, itea itúkeovo ahá'inovike ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti hóko úti. ⁵ Vo'oku enepone xâne hokotí'iko váhere âha kíxeova, koati yónoheixokumaka isónéu ne koekúti kuteâti. Itea enepone xâne vekoti ahá'inoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koati sasá'iti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti yónoheixo isónéu. ⁶ Yoko enepone hókea uti koêkuti váhere vâha kíxeova úti, hane itukóvo póreupo, iyónopeovi ipihóponovokutike. Itea enepone vékea uti ahá'inovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, poréxovi inámati koépoku úti ákoti hunókoku, koane hána'iti úhepeko visónéu ikéneke Itukó'oviti. ⁷ Énomone ngó'ino: Enepone hókea úti ne váhere vâha kíxeova úti, vokópea Itukó'oviti itukóvo póreupo. Vo'oku koené'eye úti, haina páhoenovi Itukó'oviti emó'uke exô koeku úti, koane ákomaka oxéne itúkeovo énomone kutípo úti. ⁸ Ákoikopo oxéne ikó'elokexea okovo Itukó'oviti ne xâne hokoti váhere âha kíxeova.

⁹ Hainá'ikonoe iti xâne hokoti váhere âha kíxeova, itea koati ahá'inopike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti vikóné, itukapu koati kaná'uti ovo'ó kó'iyepi nê'e. Yoko koêkuti xâne ákoti Sasá'iti Omíxone Kristu xokóyoke, haina xanena Kristu nê'e. ¹⁰ Itea koeku kaná'uyea ovo'ó kó'iyepinoe ne Kristu, upánini vékeakomo pevótike ne kexé'u vo'oku itúkeovo ésa'i pahunévoti, uti xâne pahukóvoti, itea kóyeanekomo ápeyeya yápeyinoe ákotinemo hunókoku ya xoko Itukó'oviti, vo'oku itínoe ponopóvotine nonékuke. ¹¹ Vo'oku enepone

Koexépukopoti Jesus ukópea xapa ivokóvoti, itukapu ovo'ó koépitinoe Sasá'iti Omíxone nê'e, enepone Koexépukopoti Vúnae, koexépukopotimakamo kexé'u vekotí'ikomo pevótike. Yoko xunáko ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó koépitinoe veínoamo kíxeopineye.

¹² Koeku kó'iyeaneye, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hainá'iko vâha kíxeova úti kónoko hókea úti. Hainá'iko énomone exô koeku úti. ¹³ Vo'oku itukapu hekoâti ne váhere yâha kíxivoanoe, koati vikoâtiko ne xêne yonópoti ipihóponovokutike. Itea itukapu yuke'éxopoti váhere kixeku itíkivo ya xunáko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákomo hunókoku ne yápeyi xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku uhá koeti xâne ihuínovoti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti éxokea vékoku, koati xe'éxapone Itukó'oviti nê'e. ¹⁵ Yoko enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitinoe, ako kutí íxapi akaúti vo'oku ako évekapi-noe xoko píki ipíheponikonomo, kuteâti kêku yanekôyoke, itea koati itukópopitinoe xe'éxapone Itukó'oviti kutí'inoke "Pai, iti Nzá'a" kixoâti úti ne Itukó'oviti. ¹⁶ Koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo visónéu exókoviti kaná'uyexa vitúkeovo xe'éxapone Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko koeku vitúkeovo xe'éxaxapa Itukó'oviti, apêtimo êno únatinoe koekúti íkuinovike Itukó'oviti seapâne úti xokóyoke. Xané kixopâtimo úti ne Kristu vitúkeovo únae uhá koeti ítuvevo Itukó'oviti. Enepo vekâ úti ne tiú'iti koekúti yâye kuteâtimaka vékea Kristu, kaha'iné kixopâtimakamo úti ne Kristu ya itúkeovo hána'iti ihayú'iuti.

Koati hána'itimo ne unako koeku úti xoko Kristu káxe-hiko keno'ókoti

¹⁸ Yoko ya undíke, koati enjoâti koêku ne kóitoponeovo uti kotíveti yara koeku kó'oyene kutí kó'iyeamo koati kalíhuti koekúti ákoti tivéko ya nonékuke neko êno unákomo koépoku úti xoko Itukó'oviti enepo vitukápapune êno hána'iti ihayú'iuti xokóyoke. ¹⁹ Yoko uhá koeti koekúti ítuve vo'u Itukó'oviti vanúkeke koane poké'eke, kutí koe kohixóvatinehikomaka símeovo neko káxe exákakanane neko inámati koépokumo ne xe'éxaxapa Itukó'oviti ya xokóyoke. ²⁰ Vo'oku enepone uhá koeti koekúti ítuve vo'u Itukó'oviti, isáyu'ixovone, koane po'éapoane yane inúxoti koêku inâ itukôa Itukó'oviti. Itea haina énomonehiko koesáyu'ixopovo, itea koati Itukó'oviti kixoáneye urúkovone ne pahunévoti yara kúveu mêm. ²¹ Itea ixané kíxoamaka Itukó'oviti kúxeokono ápeyeya hunókoku kó'iyeaneye, motovâti koíteovokono nekôyohiko ya óvoheixea isáyunevoke, kuteâtimakamo koépoku ne xe'éxaxapa Itukó'oviti itapánane neko êno yupihóvoti unákomo koépoku xoko Itukó'oviti. ²² Vo'oku tukú koeti kó'oyene, enepone uhá koeti koekúti ítuve vo'u Itukó'oviti, véxoa kutí kó'iyeya varu'íkovotihiko, kahá'ati íteova ne isáyunevo koane inámapéa, eopâti kuteâti éopone ne sêno simovóné kaxena ipúhikope xe'éxa. ²³ Yoko haina póhutine nekôyohiko koené'eye éopone, itea koáne-maka úti, uti ovo'ó koêku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone inúxoti námoe úti xoko Itukó'oviti kixo'êkinoviti kóusexínoveamo Itukó'oviti ne po'ínuhiko

yuhó'inovi. Kutí kôe koati ínatimaka vómexekuyeovo koeku yupíheovo íyeovone vokóvo ípokeovo koeku úti, iseápvine Itukó'oviti xokóyoke, uti xe'éxapone, íka'ína-makapanemaka koxe'u úti. ²⁴ Yoko koítovovine Itukó'oviti ya pahúnevo úti motovâti ápeyea kúxoixone úti xokóyoke, véxonemaka kousokeovomo. Kene enepone koekúti noixóneti koeku kó'oyene, hainá'iko kuxonétiko. Vo'oku enepone vinixâ kó'oyene, ákoni kúxaixa úti. ²⁵ Itea enepo kuxâ úti ne koekúti ákoti vinixâ, koati vimoâti ákotike vimáxapa ne kúxoixea úti.

Huvó'oxovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti enepo vitúko orásaum

²⁶ Huvó'oxovimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku ákoyea xunako úti. Vo'oku ako véxa ne mani ponóvoti kíxoaku yúho'ixea úti ne Itukó'oviti enepo vitúko orásaum, itea koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti epemínovi. Epó'oxo enepone kíxoaku heru'ó kíxea omíxone épeminovi nê'e, ako emo'úti yuhóke úti, uti xâne, motovâti kayúmakopinovi koêku. ²⁷ Yoko enepone Itukó'oviti, enepone heú kixoti éxea isóneu xâne, éxoamaka koeku isóneu ne Sasá'iti Omíxone, vo'oku koatíke ahá'inovi Itukó'oviti véko épemino kasása'iupo Itukó'oviti. ²⁸ Véxoa ikó'itukexea Itukó'oviti ya únatike ne uhá koeti koekúti tokópone úti, uti ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, utímaka iháxiu hókea kuteâti koêku ne isóneunovi. ²⁹ Vo'oku enepohikone xâne, éxone Itukó'oviti mekúke itúkeovomo xe'éxaxapa, énomonemaka hoénaxo ukeátinekene kutipasí kó'iyea kixónoku Kristu, enepone Xe'éxa, maka itúkapune Kristu xuve'ê xapákuke ákoti yumaxápu po'ínuhiko xe'éxapone Itukó'oviti. ³⁰ Yoko enepohikone noívokoe Itukó'oviti ukeátinekene kó'iyeaneye ikéneke, koati énomonemaka iháxiko hókea. Yoko enepone iháxiupo hókea, énomonemaka ponópo nonékuke. Yoko enepone ponópone nonékuke, énomonemaka poréxo itúkeovo hána'iti ihayú'iuti kaha'ínepoatimo vanúkeke.

Éxokovi Itukó'oviti itúkeovo kaná'uti ne ákoyea omótovovi okóvo

³¹ Koeku kó'iyeaneye ra koekútihiko, ná'ikopomo koéneye? Koeku itúkeovo Itukó'oviti kotixó'ovi, ápeikopo oxene koésayu'ixevovi ne xâne okopó'oviti? ³² Koeku ákoyea akáma'ayeovea Itukó'oviti ne Xe'éxa, koane pahúkea ivókinovovi, uhá koeti úti, ákoikopomo kaúsakinavi uhá koeti po'ínuhiko koekúti ya hána'iti seánakovike? ³³ Ápeikopomaka motovâti koyúhoyea itúkeovo pahukóvoti ne noívokoe Itukó'oviti? Koáhati Itukó'oviti ponopâhiko. ³⁴ Koane ápeikopo motovâti iyónopeahiko ipihóponovokutike? Koáhati Kristu Jesus ivokínova, exepúkopinovatimaka ukópea xapa ivokóvoti. Énomonemaka ivatákopo éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokone Itukó'oviti epemínoviti. ³⁵ Iyúseaneikopo ákoyea motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Kristu, muhíkinova koati tiú'iti koekúti, koane hána'iti tiveko visóneu, yoko

víkoitoponeokono kotíveti, koane hímakati yoko ákoyeane vípovo, koane símeovi koati koímaiti koekúti, muhíkovamaka kaepékakana úti. ³⁶ Yoko énomone kuteâtimaka koeku emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Vo'oku hókeopi úti, Unaém, koati vinonéxinovoti pevóti heú koeti káxe. Kutí koe uti su'úso iyonókonoti xoko isúkokonoku” kôe.

Sáramu 44.22

³⁷ Itea yara uhá koeti koekúti kuteâti, vítoa uhá koeti vo'oku Kristu, enepone ákoti omotóvovi okóvo. ³⁸ Yoko koati enjoâti ákoyea ápahuina koekúti motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti. Muhíkinova pevóti, koánemaka koekúti tokópone úti koeku vápeyea yara kúveu mêum, koáne-maka ánjuhiko yoko po'ínuhiko payásoti ákoti inixákana vanúkeke, áko'o híyeu vanúke koêkuti pahúkoku. Kúteanemaka koêku ne kixovókuti apêti yara koeku kó'oyene, koánemakamo ya káxehiko keno'ókoti, ako omótova haxákopeovi Kristu. Kúteanemaka ne po'ínuhiko xunakóti apêti híyeu ra vanúke kuteâti ne xunakóti itoâti koyúyoyea ra poké'e.

³⁹ Koánemaka xoko hána'iko yonoti vanúke ukeâti poké'e, yoko xoko ákoyea malíka hunókoku opéku ra poké'e, ákomaka kixovókutiya itoâti haxákopeovi Kristu. Koane ákomaka ápahuina po'i koekúti apêti, motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti ya xoko Vúnae Kristu Jesus.

Koeku isóneunova Poûlu ne jûdeuhiko ákoti akutipu Jesus

9 Enepora yûnzo, undi hokoti Kristu, koati kaná'uti, ako nzemékekexa. Énjoa ákoyea índukaheapu. Koáhati anéyetimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti njokóyoke yuhó'ixoti inzóneu, kouhápu'ikoatimaka itúkeovo koati kaná'uti ra yûnzo ² enepo ngoyúho enó'iyea ikáxu'iyea ongóvo, koane yupíheovo tiveko inzóneu ákoti áka. ³ Vo'oku mani usó ngoyêti itúkeovo úndi pahukópokono ipihóponovokutike, haxá ngoyeâti ne Kristu, enepone omotóva ngoíteova ne mbo'ínuhiko vo'ókuke, enepone iyénonjapa íhae Izarâe. ⁴ Koatíhiko izraelíta, xanena Itukó'oviti nekóyohiko. Énomonemaka itúkopo Itukó'oviti xe'éxaxapa. Ipúhiko mekúke ne éno úhe'ene itípanevo Itukó'oviti xapákukehiko. Énomonehikomaka itúkinoa Itukó'oviti ne yúho ápeyeamo únati kíxoakumo enepo itukâhiko ne páhoenova itúkea. Poréxoamaka Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti hó'ehiko, enepone yutóxovoku ne yehí koeti páhoenovovi Itukó'oviti vitúkea. Íhikaxoamaka Itukó'oviti koeku nókone ne imokóvokuti imóko'ikoaku, koane nókone kó'iyeahiko koeku itúkeovo xanéna hokoâti. Yoko itúkinoamaka Itukó'oviti ne koati yuhóti ákoti aukápapu ikéne, exókoati unako kíxoakumo. ⁵ Ainóvotimaka koati iyénoxapa neko inúxotihiko noívokoe Itukó'oviti, turi jûdeu, inâ turixóvo ápeyea xanena Itukó'oviti. Koane koatíhikomaka oxúnoekene Kristu, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne yaneko ikútipasikoponovo xâne yara kúveu mêum. Énomonemaka

exôa koêku ne uhá koeti xâne, koane koatímaka kaná'uti Itukó'oviti nê'e, poéhane motokêa iháyu'ikeokono ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

⁶ Hákoikopo vikutíxa ákotine kausákapu ne emo'u Itukó'oviti. Vo'oku haina uhá koeti xâne íhae Izaráe itukóvoxo koati kaná'uti izaraelíta, enepone koati kaná'uti xanena Itukó'oviti. ⁷ Hainámaka póhutine vo'oku ápeyea itina Ábraum xokóyoke itúkinovo koati kaná'uti amósenopono Ábraum. Vo'oku hara kíxoá Itukó'oviti ne Ábraum mekúke: "Poéhane xoko Izáki vekómo ne kaná'uti yamósenoponomo" kíxoá.

⁸ Enepone yutoéti, koati kixo'êkoti hainá'iyekopo uhá koêti neko amósenopono Ábraum itukóvaxo ne koati kaná'uti xe'éxapone Itukó'oviti. Poéhane itukóvaxo ne xâne ukeâti xoko xe'exa Ábraum, enepone kixínoake Itukó'oviti ápeyeamo ênoti xoénae tumúneke ápepe. ⁹ Vo'oku yaneko itukínoa Itukó'oviti ne Ábraum koati yuhôti ápeyeamo xe'éxa xoko yêno, hara kíxoá: "Xoénae keno'ókoti akoéponekeneye, enjókopitimo njunáko. Koxe'éxatinemo ne yíno Sâra" kíxoane.

¹⁰ Hainámaka póhutine xoko Sâra kó'iyeaneye, itea koánemaka xoko Rebéka enepo ihaíko yanekóyoke. Yoko xoko póhuti hóyeno, eneponeko voxú'ikene Izáki, úkea neko pi'âti kalivôno. ¹¹ Vo'oku avô'o ipuhíka neko xe'éxa, hapáparu, koane avô'omaka itukáhiko únati koane váhere, ápe yuhó'inoa Itukó'oviti ne Rebéka vo'ókuke neko pi'âti xe'éxa. Yoko kó'inokeneye, motovâti ápeyea neko noívokoe Itukó'oviti kuteâti mekú'iyeaneye isóneunoa Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Kene haina noívokoxinokonoti vo'oku ítone itúkea, itea koati vo'oku âha kó'iyea ne ihaxíkoati noívokoxinokonoke. ¹² Vo'oku kó'iyeaneye, hara kixókonono ne Rebéka tumúneke ápeyea neko xe'éxa, hapáparu: "Enepone xuvé'eti xi'íxa, koatimo ovóxe ne atípo" kixókonone. ¹³ Yoko koati tokopóvoti neko yuho Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koêti: "Ako omótofaxo ongóvo ne Njáko. Kene Ezâu, yupíhova ákoyea íninja unáko" kôe.

¹⁴ Ná'ikopomo koéneye? Haina kutí koeti ákoti oponóvo ítuke ne Itukó'oviti? Ako kalíhuina! ¹⁵ Vo'oku hara kíxoamaka Itukó'oviti ne Muíse yanekóyoke: "Ngoseánatimo ne ânja ngóseanayea, koane indúpa'ikoatimo ne ânja ngíxeaneye" kôe. ¹⁶ Iyúseoneikopo ákoyea itúkapu aha xâne exôa, koane hainámaka vo'oku kóxuna'ixeovo itóponea, itea koati aha Itukó'oviti kóseanayea kixínokononeye ne xâne.

¹⁷ Koati énomone koéneye, vo'oku hara kixo Farão ne Itukó'oviti ya emó'uke: "Mboréxinopike itíkivo nâti motovâti énjokea njunáko ya ngixoku índukeinopi, epó'oxo motovâtimaka ákoyeamo malíka yónoku iháyu'ikeokono ínza xapákuke uhá koeti xâne yara kúveu mêum vo'oku ngixópiku" kôe. ¹⁸ Iyúseoneikopo kóseanayea Itukó'oviti ne koati âha kóseanayea. Kene síkoane tiú'iyea omíxone ne ínixone kónokea kó'iyeaneye.

Pí'a kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti: ipihóponoti yoko koseánati

¹⁹ Ínani ixênu: "Yusíkoikopo koyúhoyea Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne xâne vo'oku kixoku itúkeovo? Koêkuti isóneunoa Itukó'oviti, énomone kónoko itúkea ne xanéhiko, haína?" kixénutimeamo. ²⁰ Inípono iséneu, iti koetíneye yúho, keha'âti ípe'oki Itukó'oviti! Énomone kuteâti koeku itukeôvoti, koêkuti ítuke vo'u xâne enepone epemâ ne itukoâti kixínoakeneye itúkea. ²¹ Koatíne ipôti exôa kíxoaku ne ípune, haína? Yane enepo akaha'a ípoyea yane póhuti itátane móte koati kalísoti koane uhé'ekoti ipunéti, koáne ya háxa ne móte koemó kíxea po'i ípune ákoti kauhé'eka, ákoikopomaka omótova kíxeaneye?

²² Ná'ikopomo koéneye visóneuno Itukó'oviti koeku kahá'ayea éxokeovi kaxena ípíhponope koane hána'iti xunáko? Yusíkoikopo poé'ayea visóneu vo'oku kíxoaku Itukó'oviti neko xanéhiko motokeâti yonópea ipihóponovokutike? upánini ko'ókoriyexa kíxeaneye Itukó'oviti koane yupíheovo ákoyea malíka yónoku ne ákoyea ímaxapahiko. Yoko enepohikonê'e, koati kutí koeti ipunéti ákoti aunáti kotóhineopone ipoâti.

²³ Enepone ko'ókoriyea ipíhpononeokono neko xâne, kó'inokeneye motovâti éxokea Itukó'oviti ne êno hána'iti iháyú'iuti itípanevo xapa xanéhiko kutí koeti únatinoe ípune, enepohikone iyónoakumaka Itukó'oviti ne hána'iti seánako. Énomone neko kousoinoakemaka Itukó'oviti ne êno unako koépoku ya xokóyoke kuteâti isóneunoa mekúke. ²⁴ Yoko énomone úti, uti iháxiupo Itukó'oviti hókea. Haina póhutine júdeuhiko itea koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, ²⁵ kuteâtimaka koêku ne emo'u Itukó'oviti xoko yútoe Ôzeyea, enepone koêti:

"Indukópatinehikomo njanéna neko xanéhiko ákoti itukapu njanéna nóvo, koane ákonemo omótopova ongóvo ne xanéhiko ákoti ongoseâna nóvo" kôe.

Ôzeyea 2.23

²⁶ "Yoko énomone yaneko óvoku xanéhiko kixínoake Itukó'oviti nóvo ákoyea itúkapu xanéna, iháxopokonotimemo xe'éxapone ne koati kaná'uti Itukó'oviti" kôe.

Ôzeyea 1.10

²⁷ Itea vo'ókuke ne íhaehiko Izaráe, hara kôe Izáiya emó'uke Itukó'oviti:

"Upánini ákoyea yumáxapu ne izaraelíta kuteâti koeku ákoyea yumáxapu íyeu haríri ya xe'o mar, kóyeane itúkeovomo ákoti axu'ína haxa xanéya koítovonemo ne Itukó'oviti. ²⁸ Vo'oku kousókoatinemo Vúnae Itukó'oviti ne yúho, enepone koyúhone yanekóyoke itúkeamo yara uhá koeti kúveu mêum. Ákonemo iká'akarixapu kousokea, koane heu-heú kixoâtimo kousokea neko yúho" kôe.

Izáiya 10.22-23

²⁹ Énomonemaka kuteâti koêku ya yútoeke Izáiya, enepone koêti:

"Enepone Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea uhá koêti, enepone parexâ heú kíxeokono úti uké'exeokono ákoti

itóvoti enepo vipihóponokono yanekôyoke, mani kutipasí koeti uti kixókónoku íhae Sódoma, koane íhae Ngómora" kôe.

Izâiya 1.9

Púva íhae Izarâe ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus

³⁰ Ná'ikopomo koéneye? Énjakapivonoe koêku: Enepohikone ákoti itukapu jûdeu, upánini ákoyeahiko yána isóneu yanekôyoke kónokea ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, itea ainovó koe énomonehiko ponopóvone vo'oku kúveovohiko Kristu. ³¹ Kene ne jûdeuhiko, enepone ixómoti koxuná'ixovo itúkea ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea, oposí'ixoti kixoku ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, enomónehiko ako itapána ne áha. ³² Namea koeti'iyeye? Vo'oku ákoyea itúkapu kúveovo Itukó'oviti íhuinovo, itea koati itúkea únatinoe itukéti íhuinovo. Yane itopó kixókono vo'ókuke ne mopôî kixonéti itopó kixoti xâne, ³³ kuteâtimaka koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Xapákuke njanéna ya Síyaum, injíkoa ne ínzokone mopôî. Enepora mopôî, ápe itopó kíxone, koane ápe-maka íkoroe. Itea enepone kuvovâti, ákomo kuvovohí íxa" kôe.

Izâiya 28.16

Púva jûdeuhiko ne mani kixoku ponópeovo nonékuke Itukó'oviti

10 Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, enepone koâti an-já'inoe ne iyénonjapa jûdeu, kutí'inokemaka embemínoati Itukó'oviti ya orásaum, énomone koíteo-vahikomo Itukó'oviti yoko iyónopeamo xokóyoke. ² Koati endó'okopitinoe heru'ó kíxeahiko omíxone hókea Itukó'oviti, itea ako éxahiko ne mani ponóvoti kíxoaku hókea. ³ Vo'oku ákoyeahiko éxa kónokea itúkeovo Itukó'oviti ponopô xâne, koati koxunákovotihiko itúkeovo énomone ponopóvohiko nonékuke Itukó'oviti. Yane ákohiko itúkoake ne mani kíxoaku Itukó'oviti ponópeahiko. ⁴ Vo'oku enepone yú-mo'ixovone xanéhiko hokoâti ra Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone mani itóponone koeku hókea, koati Kristu kousókinoe, ponopâti ne uhá koeti xâne kutipôati.

Kahá'a Itukó'oviti koíteovo uhá koeti xâne ya pahúnevo

⁵ Hara koe Muíse yútoeke vo'ókuke ne xanéhiko kahá'ati ínixeokono itúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku hókeahiko ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea: "Mani konókoti heu-heú kíxea itúkea páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea, ínani itapána ne inámati apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti" kôe. ⁶ Itea enepone ponópeovo xâne nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveovo Xe'éxa, hara koe Muíse yútoeke vo'ókuke: "Hako 'Kutí'ikoponi akapána vanúke?' hako koe iséneu" kôe Muíse (kutí'iyeye mani konókoti ápeyea xâne veyopónoti Kristu vanúkeke). ⁷ Ínamaka kôe: "Hako 'Kutí'ikoponi akapána ya xapa ivokóvoti?' háko-maka kê" koémaka, (kutí'iyeye mani konókoti ápeyea

xâne veyopónoti Kristu koukópeati xapa ivokóvoti).

⁸ Itea hara kôe emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke: "Enepone ihíkavoti, koati ákoti ahikápi. Pehákuke óvo, koane iséneuke óvo" kôe. Yoko énomone ra ihíkavoti koyúhoti kónokea kutípea uti Kristu, enepone koyúhone úti xapa xâne. ⁹ Enepo yokoyúhoa nonékuke xâne itúkeovo Yúnae ne Jesus, koane heru'ó ixêa iséneu kitípi koéxepukopea Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, itívoatimo ne pahúnevo. ¹⁰ Koati vo'oku heru'ó kíxea isóneu xâne kutípea, ene ponópinovo nonékuke Itukó'oviti. Koáne enepone koyúhoyea xâne itúkeovo Únae ne Jesus, énomonemaka kutí'inoke iteôvati ne pahúnevo. ¹¹ Yoko haramaka kôe ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke: "Uhá koeti kutipôati, ákomo kuvovohí íxa" kôe. ¹² Vo'oku nonékuke Itukó'oviti, ako poé'aku ne jûdeu ya ákoti itukápa, kutíkokone ne uhá koeti xâne nonékuke. Koáhati énomone itukóvo Únae ne uhá koeti xâne, koane yupíhova hána'iko ne seá-nako oukeke uhá koeti ikoseânaxovoti. ¹³ Énomonemaka kuteâti koeku kó'iyeye ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Uhá koeti ikoseânaxovoti Vúnae Itukó'oviti, iteôvatimo ne pahúnevo" kôe.

¹⁴ Itea namo kíxoaye ápeyea ikoseânaxovoti enepo hákoti xâne kuvovâti? Koane namo kíxoaye ápeyea kuvovâti enepo hákoti kameâti koêku? Námakamo kíxoaye ápeyea kamoâti, enepo hákoti xâne koyuhópinoati? ¹⁵ Koane namo kíxoaye ápeyea koyuhópinoati, enepomo hákoti pahoéti koyúhopinoahiko? Koati kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Imáko úhe'ekino koêku ne pihôti xapákuke xanéhiko koyuhópinoati ne únatinoe koekúti íhae xoko Itukó'oviti!" kôe.

¹⁶ Itea haina uhá koeti xâne kutípeamo ne inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, kuteâtimaka koeku yútoe Izâiya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Unaém, ako kutipôati ne yúnzo ngoyúho yemó'u xapákuke xâne" koêti. ¹⁷ Iyúseoneikopo kónokea víkameokonoa koêku ne Kristu motovâti kúveova úti. Kene motovâti víkameokono koeku Kristu, konokoâti ápeyea koyuhó'inoveati ne emó'u.

¹⁸ Itea anéye émbemopikenoe: Ávoikopomea káma jûdeuhiko? Ako kalíhuina kó'iyeaneye! Kámoanepopo, kuteâtimaka koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke, enepone koêti: "Herumó kíxone kúveu mêum ne koyuhó'iyeyati koêku. Itóhineheone neko yúho ya uhá koeti poké'e yara kúveu mêum" koêti.

Sáramu 19.4

¹⁹ Aúngopovomaka ngíxeopinoe: Ákoikopomea itá-pana íhae Izarâe ra ihíkavoti? Ako kalíhuina kó'iyeaneye, vo'oku hara koe yútoeke Muíse, yuhó'inoe Itukó'oviti ne íhae Izarâe:

"Iyékovatinoemo koêku ne po'ínuhiko xâne vo'oku ngíxoakumo, enepohikone ákoti itukapu noívongoe kuteâti itínoe, xâne ínixenemaka ákoyeahiko isóneu. Imaíngopitinoemo vo'oku únati ngíxoakumo" koe yútoe Muíse.

Deuteronomio 32.21

²⁰ Ápemaka po'i yútoe Izâiya koati kouhápu'ikoati, enepone yuho Itukó'oviti koêti:

"Enephikone xâne ákoti apasíka éxeonu nóvo, ainovó koe énomonehiko itukóvo exónuti kó'oyene. Epó'oxo ne ákoti ikaseânaxapunu nóvo, énomone ngoútata'ixinovo kó'oyene" kôe.

Izâiya 65.1

²¹ Kene ne íhae Izarâe, hara koe yuho Itukó'oviti yútoeke Izâiya vo'ókuke:

"Heú koeti káxe índa'ixeahiko ahí'okeovonu, itea ako sikápuhiko. Aínovo xâne ákoti akahá'a itúkea mbáhoenoa, ákotimaka kênô" kôe.

Izâiya 65.2

Seánakoamo Itukó'oviti ne íhae Izarâe

11 Koeku kó'iyeane, hara koe émbemopikeneo: Kutí kó'inopinoe puvâtine Itukó'oviti ne xanéna, enepohikone izaraelíta? Ako kalíhuina! Vo'oku undímaka izaraelíta. Undímaka ámoripono Ábraum xoko Mbejámi, po'i iháxakoku izaraelíta. ² Ako púva Itukó'oviti ne xanéna, enepohikone mékutine noívokoxoa. Vo'oku koati yexoâtinoo koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti koeku Íliya mekúke, yaneko kapahákinovo Itukó'oviti vo'oku váhere kixoku itúkeovo neko íhae Izarâe. Énomone ra koêti: ³ "Unaém, koépekexonehiko porófeta, péhoe koyúhoyea yemó'u. Kotóhinekexoanemaka ne átahiko, enepohikone imókonoku íperaxokonoke. Poéhaikone úndi kutipópi. Yoko oposíkotinemaka koépekeonuhiko" kôe. ⁴ Yanê'e, na kíxoaye yumópea Itukó'oviti? Hara kíxoa: "Ako péhuxapu. Ápeiko seti koeti mili xâne hokónuti ákoti ipúyukexeaku nonékuke sándu, enepone Mbâa, hó'e ne xanéhiko" kixópa Itukó'oviti. ⁵ Kúteanemaka koeku kó'oyene. Ápeiko xapákuke ne jûdeu kali háxa ne kuptoâtihihi kuteâtimaka nekôyohiko, noívokoe Itukó'oviti vo'oku seánakoa. ⁶ Koeku itúkeovo vo'oku seánakoa Itukó'oviti, hainá'ikopo vo'oku únatinoo itukéti ítone itúkeahiko noívokoxinoake Itukó'oviti. Eneponi akoéne, ákoni itúkapu vo'oku seánakoa Itukó'oviti.

⁷ Ná'ikopo koéne? Énjakapivonoo koêku: Enepono opósi'ixonehiko íhae Izarâe, áha itóponea ikéneke Itukó'oviti, ako itápana. Hane itopónoa haxa xanéhiko, enepohikone noívokoeti. Kene uhá koeti po'ínuhiko xâne, síkoane Itukó'oviti tiú'iyea omíxone, ⁸ kuteâtimaka ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Sikó kíxoane Itukó'oviti ya ákoyeahiko iyúkapu isóneu. Koane sikó kíxoanemaka kutí kó'iyea komítiti yoko mókere tukú koeti kó'oyene" kôe. ⁹ Hara koémaka neko Ndávi yútoeke vo'ókukehiko:

"Enepono kóyuiyehiko hó'eke, ya koêkuni itúkeovo únati koekúti kuteâti isóneunoa, itúkapu énomone kouhápu'ikea pahúnevo, kutí'inokemo pahukónonoti ipihóponovokutike. ¹⁰ Epó'oxo itúkapunehikomaka kutí koeti komítiti, koane kutí koeti xâne keyo-keyó koetíne opékuke êno ínati ínone, ákotinemo íteovaku ne inakóti" kôe.

Sáramu 69.22-23

¹¹ Koeku kó'iyeane, hara koe émbemopikeneo: Koêku itávokea ne jûdeuhiko, ákonemea omótova káyukopeovo kaná'utike kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti? Ako kalíhuina kó'iyeane! Vo'oku koeku itávokeahiko, imíhe'okinoane oxéne ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, itúkeovomaka koítovone Itukó'oviti ya pahúnevo. Kó'inokeneye, motovâti íyokeovahiko jûdeu koêku ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, vo'oku kíxoaku Itukó'oviti. ¹² Yoko koeku itúkeovo pahúnevo jûdeuhiko, kutí'inoke apêti oxéne ponópeovo nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koane koeku itúkeovo vo'oku itávokeahiko ne jûdeu, kutí'inoke itopónonoti hána'iti seánako Itukó'oviti ne uhá koeti xâne ákoti itukapu jûdeu, yupihóvotineoxomo unako koêku neko xanéhiko ákoti itukapu jûdeu, kayukápapunehiko ne jûdeu xoko Itukó'oviti.

Kotúyopa Itukó'oviti pahúnevo ne ákoti itukapu jûdeu

¹³ Kó'oyene ití'ikonoe yúnzo'ixo, itínoe ákoti itukapu jûdeu. Vo'oku undi ápostulu, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xepákukeneo, yoko koati éyenjovope ra hána'iti itukéti itukexeonuke. ¹⁴ Koeku kó'iyeane índuke, ávaina áva ênjo xapákuke iyénonjapa jûdeu, enepomea iyákapahiko unako koêku ne po'ínuhiko xâne íngamoake ra ihíkavoti ínzikaxone, iteápahikomaka ne pahúnevo vo'ókuke. ¹⁵ Yoko koeku ahí'okeovone Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum ákoti itukapu jûdeu, vo'oku sikó kíxoane Itukó'oviti ne jûdeuhiko ahíkuxeova, ná'ikopomo kó'eye yaneko káxe kayukápapunehiko ne jûdeu xoko Itukó'oviti? Koati yupihóvotineoxomo unako koêku ne uhá koeti xâne, kuteâti koeku apê exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti. ¹⁶ Vo'oku koeku itúkeovo sasá'iti neko jûdeuhiko, noívokoe Itukó'oviti mekúke, koati sasá'itimakamo ne amósenopono ya hunókokuke. Koêkumaka itúkeovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti tûri ne jûdeuhiko nóvoke, enepone koati poéheve, kúteanemakamo ne uhá koeti káva'ohiko. ¹⁷ Hane koénehikoye xuve azeitona koati katâraeti. Itea tétukexeokonone po'ínuhiko káva'o. Kene itínoe ákoti itukapu jûdeu, kutí kénoe xuve azeitona ihonohí koeti hoíkuke ákoti katarákoati, ina ipíhopokono ne káva'ohiko xuvékuke ne koati katâraeti xuve azeitona. Yanê'e, koatíke poéheve koane xuvéku ne koati katâraeti xúve úkea xináko. ¹⁸ Hákonokopo kepayásokopinova neko káva'ohiko tetukéxononoti. Kena'áka iséneuke kepayásokinova, hara puyákanapu yokóvo: Haina xikóyokenoe úkea xunáko ne poéheve, itea koati xoko poéheve úkea xinákonoe.

¹⁹ Ínanimeamo yakoénoe: "Itea tétukexinokonoke ne po'ínuhiko káva'o, motovâti itúkeovo utíne ipíhopokono xuvékuke xokóyoke ne tetúkinevo káva'o" ketínoemeamo. ²⁰ Kaná'uti, itea koati vo'oku ákoyeahiko akútipo tetúkinokonoke. Kene itínoe, koati vo'oku kitípi Vúnae títiu kéyeinoke ikéneke. Hákonokopo kepayásokovo, itea yokóhiyanavonoe.

²¹ Ako'ópo okoseána Itukó'oviti ne koati katâraeti xúve,

enepone tetúkopeakene kávo'ohiko, ínapomo hako kixópikunoe Itukó'oviti enepomo hákoti kitipôa. ²² Itíki-naikopo iséneu koêku itúkeovo koati seánati ne Itukó'oviti koánemaka ákoti omotóva ikómohix-eokono. Vo'oku kixoaku Itukó'oviti ne ikorókovoti pahunévatike, iyúseo ákoyea omótova ikómohix-eokono. Kene itínoe, koati hána'iti ne seánakopi Itukó'oviti. Yoko kóyekuikonemakamo ne seánakopi koeku ákoyea yahíkuxapipa. Itea enepomo yahikúxipa, tetú kixópitinoemakamo, kuteâtímaka kixoaku ne káva'ohiko tétoene yanekôyoke. ²³ Kene ne jûdeuhiko, enepohikone tetoéti káva'o, enepo kurikápahiko ákoyea akútipo, imopâtimo Itukó'oviti xoko xúve tetúkeaku, vo'oku ápe xunáko kíxeaneye. ²⁴ Koeku kutí ké'iyinoe tetoéti káva'o xuve azeitona íhae hôi ipíhonetu xuvékuke azeitona koati katâraeti, koekúti tiú'iti itúkeokono, ínapoxomo hako oríko ípi-hopeokono xoko koati xúve úkeaku ne tetoéti káva'ohiko.

Kóseana Itukó'oviti ne uhá koeti xâne

²⁵ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'a yéxinoe koêku ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti kouhápu'ikovotine kó'oyene, enepone ákoti exákana mekúke, mará'inamo íkitixa póhutine iséneunoa ne koekúti ponovô. Enepone títiu kóyeyea omíxone ne xanéhiko íhae Izarâe, haina uhá koeti íhae Izarâe koetíneye, epó'oxo apêtimo hunókoku neko kixóvoku enepo kausákapumo yé'akemoye xâne ákoti itukapu jûdeu itukópovotimo xanena Itukó'oviti. ²⁶ Yane iteóvotimo pahúnevo ne uhá koeti xâne íhae Izarâe kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Síyaum úkeamo ne Koitóvoti xâne. Énomonemo koutyôpinoa váhere kixoku itúkeovo ne uhá koeti amósenopono Njáko. ²⁷ Yanê'e, kousókovotinemo yunzó'inoa ne njanéna enepomo unge'éxapinanehiko pahúnevo" kôe.

Izâiya 59.20,21; 27.9

²⁸ Enepone púvea jûdeuhiko ne inámati ihíkavotí koyúhoti koeku Kristu, koati ve'ókuke kó'inokeneye, itínoe ákoti itukapu jûdeu, motovâti yahí'okivoxo Itukó'oviti. Itea vo'oku oxúnoekene nekôyohiko, enepohikone koati íteovoku ne jûdeu, koane noívokoe Itukó'oviti itúkeovo xanéna mekúke, ene ákoino omótovahiko okóvo Itukó'oviti. ²⁹ Vo'oku ako ípakapu isóneue ne Itukó'oviti enepo apê íparaxoke xâne, koane apê noívokoe. ³⁰ Yoko kuteâti koeku itíkivonoe xâne ákoti akutipo Itukó'oviti nóvo, itea kó'oyene itóponopinene ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti vo'oku itávokopea ahá'inoa Itukó'oviti ne jûdeuhiko, ³¹ énomonemaka koéneye ne ákoyea akútipohiko ne jûdeu kó'oyene. Yoko kó'inokeneye motovâtímakamo itóponea ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti káxehiko keno'ókoti, kuteâti kixópikunoe Itukó'oviti koeku kó'oyene. ³² Vo'oku sikó kixoá Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti xâne motovâti itóponea uhá koeti xâne ne hána'iti seánakoa.

Koati motokeâti iháyu'ikeokono ne Itukó'oviti

³³ Imáko ákoino hunókoku unako ko'ísoneueya yoko kó'exoneyea ne Itukó'oviti! Ako xâne itopónoati isóneue éxea kixoku itúkea isóneue ne Itukó'oviti. Ákomaka itopónoati isóneue éxea kixoku ko'ítukeyea. ³⁴ Yoko énomone kuteâtímaka ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Ako xâne itopónoati éxea koeku oveâti isóneuke ne Vúnae. Koane ákomaka motovâti enékea. ³⁵ Ákomaka xâne inuxó kixoti ikó'iparaxea Itukó'oviti kutí'inoke mani konokoâti Itukó'oviti poréxopea íparaxoake" kôe. *Izâiya 40.13; Jó 41.11*

³⁶ Vo'oku uhá koeti koekúti apêti, koati Itukó'oviti pahukôa ápeyea. Aínovo koati ítuke pe'u vô'u. Aínovomaka itukínokonoti itúkeovo ikó'ítukeu Itukó'oviti. Viháyu'ikaikopo Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Inámapoti koépoku úti ikéneke Kristu

12 Koêkuikopo kó'iyeaneye, itínoe mbo'ínu xoko Kristu, injíko'okopinoe kuri'ó ké'iyi Itukó'oviti vo'ókuke ne hána'iti seánakovi. Hane yákoeneye kuteâti koêku ne ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti mekúke ya átake, motovâti heú kó'iyeya miúyo itúkeovo koati sasá'iti ikó'ítukeu. Yane koatímo únatinóa ne iké'iparaxoake. Yoko énomonemaka motókea ké'iyinye koeku héki. ² Hako kitipásea kixoku itúkeovo ne xâne ákoti éxa Itukó'oviti, enepohikone kírivokoevo yara káxehiko símokune úti, itea konókoti inámapea kixeku itíkivo koeku itúkeovo Itukó'oviti iko'ínamakopo iséneue. Yane yexoâtimo víki ne koati únati ahá'inopi Itukó'oviti, enepone ínixone unátiyeya, ákotímaka apáhuina óvaku ákoti aunáti. ³ Vo'ókuke ne hána'iti seánakonu Itukó'oviti, hara koe yunzó'inopinoe: Hako kepayásokovo iséneuke, itea péna ne iséneupinovo, neixoâti ikéna'uxi iké'ítukexi ne ikó'iparaxopike Itukó'oviti, kuteâti isóneunopi Itukó'oviti koeku kívivoa. ⁴ Vo'oku kuteâti koeku enó'iyeya iháxakexoku ne muyo úti koane ákoyea akútikoko itúkovoke ne póhutihiko iháxakexoku, ⁵ énomonemaka koéneye poéhapeane úti ikéneke Kristu. Kutí koe uti póhuti koxe'úti upánini ako yumáxapu úti, koane póhutihiko úti, kutí koémaka uti iháxakoku muyo Kristu. ⁶ Itea ako akútikoko ne vípara póhutihiko úti, enepone pónevike Itukó'oviti véxea vitúkea ítukeke ya hána'iti seánakovi. Itukapu koyúhoyea kouhápu'iunovi Itukó'oviti ne ko'ípara úti, vokóyuhoakopo, kuteâti ínixone Itukó'oviti unáko ikó'iparaxeovi koeku kúveova úti. ⁷ Itukapu huvó'oxea po'ínu xâne ya nókoneke ko'ípara uti, yuixapaikopo úti vitúkea nê'e. Itukapu apêti ko'ipârati íhikaxea emo'u Itukó'oviti, hákoikopo koemó kixôa. ⁸ Kene koêkuti ko'ipârati kóxonakea po'i xâne ikéneke Vúnae, káxunakapuikopo itúkea ákoti kurí íxâ. Kene áva ko'ipârati poréxea tiúketina ítukeke Itukó'oviti, konókoti ákoyea okótixoponoa ne apeínoati, koane ákoyea íhixa itóvoku ne pôreu. Kene áva ko'ipârati inúxino ítuke Itukó'oviti, konókoti ivávakea itúkea ne itukéti. Kene

áva ko'ipârati kóseanayea po'ínuhiko xâne, itúka ya elókekeke okóvo.

⁹ Ikéna'uxanoé ne ákoyea omótovokoko yokóvo. Yupihovó íxea pívinoé ne váhere kixovókuti. Hane itíka únatinóe koekúti. ¹⁰ Hako kalihú kixêa ne ákoyea omótovokoko yokóvo, itea kutí íxekaka koati kopo'ínukokoti ákoti omótovokoko okóvo. Ya koêkuni inuxó kó'iyea itúkeovo unako kêku yíxovonoe, itúkapu unako koeku po'i xâne yóno iséneu. ¹¹ Konókoti ú'uso kéyeyi itukétike ákoti yahuléke. Konókotimaka heru'ó kixinoé yomíxone ke'ítukeino Vúnae. ¹² Aélokenoe yokóvo vo'oku kixoixone xoko Itukó'oviti, yéxone kousokeovomo. Hako kemuyá'iko iséneu vo'ókuke ne tiú'iti koekúti tekóponoe. Hákonoeamaka kurí kixe itíki orásaum. ¹³ Koane hivá'axanoé ne kasása'iupo Itukó'oviti ya nókoneke. Usó yákoymaka kétarakinoé koêkuti xâne simôti yóvokuke.

¹⁴ Yépeminamaka Itukó'oviti unako koêku ne ákoti aunáti ítukeinopi. Yépemina únati, kene hako yupakínoa váherexea koêku. ¹⁵ Aélokenoe yokóvo xapákuke xâne elóketi okóvo. Kene áva iyôti, íyeamaka xokóyoke. ¹⁶ Ópoehane iséneunoe ikéneke Vúnae ákoti yakapákaka. Hákonoeamaka kepayásokovo. Usó yákoymaka ke'ínikoneyinoé xâne ákoti apayáso. Hákonoe itukovó koe íti inixópovo itúkeovo ko'éxoneti.

¹⁷ Hákonoeamaka keyukópinoá váhere ne xâne va-heréxoti ítukeinopi. Kéxuna'ixapunoe itíki únati koekúti, enepone inixone uhá koeti xâne itúkeovo únati. ¹⁸ Hákonoe sikovó kê, itea koêkuti nékone itíki, énomone itíkanoe motováti itúkeovo kásatike isoneúti yóvoheixo xapákuke uhá koeti xâne, ákotimaka yakapákaka. ¹⁹ Hako itikópinoá ésa'i ne váhere kixékonoku, itínoé ákoti omotóva ongóvo. Síkeane itúkeovo Itukó'oviti itukópinoá ésa'i, vo'oku hara kôe emó'uke:

“Undínemo porexópinoepa. Undínemo itukópinoapi yésa'i” koe Vúnae Itukó'oviti. ²⁰ Ya koêkuni itikópinoá yésa'i, enepo epéka hímakati ne puvópiti, peréxa nîka. Koane epéka úne, peréxamaka. Vo'oku enepo íxeán-eyé, yupihovó koetimo téyapana, kuteâti koêku mani yupíheovo eópone eneponi kiripú'ika uha'há'ixoti xorómonike. ²¹ Hako sikêa itúkeovo váhere itopî, itea itíne itâ ne váhere itikópinoáti únati ne va-heréxinopiti ítuke.

Konokoâti téyea úti ne pahúkotihiko

13 Konokoâti uhá koeti xâne téyea ne pahúkotihiko ya poké'exake, koane itúkea ne páhoenokono itúkea. Vo'oku ako ápahuina pahúkoti ákoti itukapu Itukó'oviti porexôa pahúkea. Koêkuti pahúkoti apêti, aínovo ípíhone Itukó'oviti. ² Yanê'e, koêkuti xâne okopâti ne pahúkotihiko, enepohikone ípíhone Itukó'oviti, koati okópoti mani isóneunovi Itukó'oviti, epó'oxo koati epemópinovoti ípíhopenekonomo vo'ókuke. ³ Vo'oku hainámaka itúkeovo píkone xâne ponóvoti kixoku itúkeovo ápeinoke ne pahúkotihiko, itea poéhane xâne itúkoti váhere, énomonehiko motovâ píkea nê'e. Yakahá'a ákoyea píkea ne pahúkotihiko, konókoti ákoyea itika váhere.

Yane ihayú'ikopitihikomo. ⁴ Vo'oku enepohikonê'e, koati itúkoti ítukexeake Itukó'oviti, motováti unátiyeya kêku. Motóvaikopo píki enepo itíka váhere, vo'oku êno xunáko nekôyohiko ípíhoponea xâne pahúkóvoti. Yoko koati itúkotihiko ahá'inoá Itukó'oviti koeku ípíhoponea xâne itúkoti váhere, itukópinoatihiko ésa'i ne váhere ítuke. ⁵ Konókotikopo tíyinoé ne pahúkotihiko, koane itíki ne páhoenopi. Hainámaka póhutine vo'oku ápeyeya xunáko ípíhoponeopi, kónokinoké tíyinoé, itea koánemaka vo'oku yéxi iséneuke itúkeovo nékone itíki koane vo'oku motókeyeamaka kutípeokonohiko.

⁶ Énomoneamaka kónokino peréxinoé ímpostu, kóperau pahúkotihiko. Vo'oku koeku yuíxeovohiko itúkea ítuke, koati itúkotihiko ítukexeake Itukó'oviti. ⁷ Peréxaikopone ne uhá koeti nékone peréxi. Enepo áva kóperau nâti nékone peréxi, peréxa. Enepo áva po'ínuhikomaka nékone peréxi, peréxamaka. Koane enepo áva nékone tíyinoé, tíya. Koánemaka áva motokeâti ihéyu'iki, ihéyu'ika.

⁸ Koêkuti kó'iyeeovoku yoréveu, nékone peréxopinoe, yuké'exa peréxopi. Poéhane ne ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne itukóvo koekúti nékonenoe peréxopi ákotinemo hunókoku kónokea peréxopi. Vo'oku enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko xâne, koati uhá kixoâti itúkea ne páhoenoví Itukó'oviti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁹ Vo'oku hara kôe ne yutoétiya: “Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'iyiti múxone. Hako kepéko. Hako yomêxo. Hako poe'aínoa iséneu po'ínuhiko xâne iyékivoati ítukevo” kôe. Uhá koeti râ'a, koánemaka po'ínuhiko páhoenokono xâne itúkea kuteâti, koati kousókovoti yara emo'úti koêti: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti ákoyea kemáxatikapapu, énomoneamaka íxeaneyé ne po'ínuhiko xâne” kôe. ¹⁰ Enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko, ako váherexa ítukeinoá. Yane koati iyúseoti itúkeovo ne ákoyea omótovokoko vokóvo kousókoaxo uhá koêti ne páhoenoví Itukó'oviti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

¹¹ Énomone yákoenenoe, vo'oku yéxoá itukóvotiye ra káxehiko símokune úti itúkeovo oránane iyúkeovo iséneu. Vo'oku enepone kaxena pihópea úti xoko natíxoku Itukó'oviti vanúkeke, ako'óneoxo ahiká'avi yara koeku kó'oyene yaneko inâ kutipoá úti ne Vúnae. ¹² Kuteâti koeku yóti píheane uké'eyea, koane kenó'okeane uhápu'iyeya káxe, énomoneamaka koéneye ye'ékeovine. Kuríkapaikopo úti vitúkea kuteâti kixoku itúkeovo ne xâne ovóheixoti hahákutike. Usó víxaix-aneikopomaka uhá koêti ne sa'íkeovake úti ne xunako va-herévokoti kuteâti kixoku itúkeovo ne xâne ovóheixoti uhapú'itike. ¹³ Konókoti pónea uti kixoku vitúkeovo, kuteâti ítuke xâne ovóheixoti uhapú'itike. Hako vitukovo xâne áhati yetorehí kó'iyeya xapa ayuíti, koane kohíhikenati, koane kapínekenati xâne ákoti itukapu koati múxone. Hákomaka vitukóvo xâne sikovó koeti itúkea ne váhere úhepune múyo. Hákomaka vorixókoko, koane hákomaka vimalí'ixinovo po'ínuhiko xâne vo'oku víyokeovo ítukevo. ¹⁴ Itea konókoti itúkeovo Vúnae Jesus Kristu iyusêo xikóyoke-

noe ya uhá koeti kixeku itíkivo. Hákone yoposíko ox-ene itíki kúxoti yáha itíki, enepone váhere úhepune miúyo yáha itíki yanekôyo avô'o yêxa Itukó'oviti.

Nókone kó'iyea visóneuno xâne aínati ínixo itúkeovo pahunévoti

14 Hako pivôa símea imékovokuke ne po'ínu úti xoko Jesus aínati ínixo itúkeovo pahunévoti, koane hako ixomo yimopókoko vo'ókuke koekútihiko ínixonone itúkeovo pahukóvoti. ² Vo'oku ápe xâne inixoâti yúsíkea níkeokono koêkuti kó'iyevoku níkokónoti. Ina apê xâne aínati kóhiyanavo, inixoâti unáko níkea póhutine kuteâti níkokónoti íhae kavâne ákoti itukapu nau hó'openo. ³ Enepone níkoti heú koeti kó'iyevoku níkokónoti, ako yúsíka púvea ne xâne ákoti akoéneye isóneunoa. Kúteanemaka ne aínati kóhiyanavo, ákoma yúsíka koyúhoyea ákoyea aúnati ítuke ne po'i xâne níkoti heú koeti koekúti. Vo'oku enepone xâne níkoâti ne ákoti níka po'ínuhiko xâne, ako ópoe'ainoa isóneuno Itukó'oviti. ⁴ Iti koyúhota ákoyea aúnati ne po'i xâne, kutí'ikopo íkitixapovo? Haina yovóxe nê'e; pó'iti itukoâti ovóxe. Poéhane koati únae exôa tokópeovoxo ítuke áko'o ákoyea takápapu. Itea ponóvotimo ítuke, vo'oku xunako Itukó'oviti Únae oukeke huvó'oxoti, kutí'inokemo tokopóvoti.

⁵ Ápe xâne inixoâti ápeyea káxe koati sasá'iti ya po'ínuhiko káxe. Kene po'ínuhiko xâne, ínixo kutí'ikoyeane ne uhá koeti káxe. Koati konokoâti póhutihiko xâne hókea isóneunoake, ákoti hokohí íxa isóneunoa po'ínu xâne. ⁶ Enepone xâne inixoâti ápeyea káxe koati sasá'iti ya po'ínuhiko káxe teyínoake, koati kahá'ati pónea kixoku itúkeovo nonékuke Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku ne inixoâti yúsíkea níkea koêkuti kó'iyevoku níkokónoti, kó'ino-kenemakaye isóneuno, koati kahá'ati pónea kixoku itúkeovo nonékuke Itukó'oviti, vo'oku íkoro'ixinovó Itukó'oviti enepo níkoâ. Koánemaka ne xâne inixoâti ápeyea ákoti yúsíka níkea, kó'ino-keneyeye isóneuno vo'oku kahá'atimaka pónea kixoku itúkeovo nonékuke Itukó'oviti, koane kóyeaneemaka itúkeovo xâne íkoro'ixinovó xoko Itukó'oviti. ⁷ Vo'oku ako ápahuina xâne xapákuke úti motovâti éxopea koêku yara kúveu mêm pohúxinovoti, kutí'iyea ákoti Vúnae exeâti koêku. Kúteanemaka koêku vivakápu. ⁸ Itukovo vapêtiko yara kúveu mêm, hane vápeino vitúkeovo ovuxe Vúnae Itukó'oviti. Kúteanemaka ne vivókeovo, kóyeane vitúkeovo ovuxe Vúnae seapáne úti xokóyoke. Yúsíkotí vápeyeako yara poké'e, áko'o vivókeovone, kóyeane vitúkeovo ovóxe. ⁹ Yoko koati énomone kutí'inoke ivokóvoti ne Kristu, koane énomonemaka kutí'inoke exepúkopotí, motovâti itúkeovo Únae uhá koeti xâne, enepohíkone ivokóvotine, koánemaka ne ávoti ivakápu. ¹⁰ Ná'íkopo koeti ínixinea itúkeovo pahukóvoti ne po'ínu úti xoko Jesus? Námaka koeti íkitixapinovó yupihóvoti yéxone yane pe'ínu? Vo'oku konókotimo yumópea Itukó'oviti ne uhá koeti xâne yaneko káxe yuhaikapavine Itukó'oviti vo'oku kixoku

vitúkeovo. ¹¹ Yoko énomone kuteâti koêku ne yuhu Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

"Hara koe Vúnae: 'Kuteâti kaná'uko ne ámbeyea, koati kaná'utimaka ipúyukexeamo nonénguke ne uhá koeti kó'iyevoku xâne. Koane ihayú'ikonutimo ne uhá koeti xâne, undi Itukó'oviti' " kôe.

Izâiya 45.23

¹² Yane iyúseo kónokeamo yumópea Itukó'oviti ne póhutihiko úti yaneko káxe yuhaikapavine.

Vokóhiyanavo mará'inamo víkaraka po'ínu úti hokoti Jesus

¹³ Háconeikopo vinixôa itúkeovo pahukóvoti ne po'ínu úti aínati kóhiyanavo. Ya koêkuni kó'iyeaneye, keúsaka iséneuno ákoyeamo ápahuina ítike íkorókoti po'ínu úti ikéneke Vúnae, itukovo iyonoâti ya pahunévotike. ¹⁴ Ya undíke, énoa ákoyea ápahuina níkokónoti motovâti ikópiti'ikeovi ikéneke Itukó'oviti. Koati eombâti inzóneuke, koeku nzókea Vúnae Jesus, tokópeovoxo inzóneunoa. Itea enepone xâne inixoâti ikópiti'ikeokonomo enepo níka, yane koati kopítí'itino. ¹⁵ Enepo inixâ pe'ínu xoko Kristu ákoyea aúnati níki níkokónoti, ínixonone ákoyea yúsíka níkeokono, na kix-eaye ákoyea omótova yokóvo, enepo ipíhea tumúne níki? Hako íkeróko po'ínu úti vo'oku níkokónoti.

Koáhata ívókinovokemaka Kristu nê'e. ¹⁶ Enepone ínixe-ene itúkeovo únati, hákoikopo itukovo énomone poé'aino isóneunopi po'ínuhiko xâne, inixoâti ákoyea aúnati ne ítike. ¹⁷ Vo'oku enepone vitúkeovo xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke, haina yuíxeovo úti sasá'iyea, áko'o ákoyea asása'i ne níkokónoti koane ekâti, itea hara konokóvo pónea uti kixoku vitúkeovo, koane úhepeyea visóneuno ikéneke Vúnae ákoti vakapákaka, koane elókeyeamaka vokóvo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁸ Yoko enepone xâne koetíneye hókea Kristu, úhepetinoa isóneuno Itukó'oviti, koane inixeâtimakamo po'ínuhiko xâne unáko koêku.

¹⁹ Vapásikaikopo vitúkeo koekútihiko porexó'oviti ákoyea vakapákaka yoko ákoyea puvákaka úti, enepone koekútihiko porexó'ovitimaka kóukoponeokoko úti ikéneke Itukó'oviti. ²⁰ Hako kesáyu'ixo ítuke Itukó'oviti vo'oku níkokónoti. Kaná'uti ákoyea níkokónoti motovâti ikópiti'ikeovi ikéneke Vúnae enepo níkoâ úti; itea kóyeane ákoyea aúnati níkeokono, itukapu énomone kutí'inoke íkorókovoti po'ínu xâne pahunévotike. ²¹ Unatíne ákoyea níke koêkuti kó'iyevoku nau hó'openo, koane ákoyea yénapu víyum, koane ákoyea itika po'i koekúti, enepo itukapu íkerókoti po'ínu úti pahunévotike vo'ókuke, (áko'o itukapu kemuyá'ikiti isóneuno, áko'o itukapu kurikópoti hókea Itukó'oviti vo'ókuke). ²² Koêkuti ínixe-ene ikéneke Vúnae, kuteâti koekúti ínixene motó'iyeva níki, áko'o ákoyea omótova níki, konókoti xuná'iyea iséneunoa nonékuke Itukó'oviti. Yoko koati únati koêku ne xâne itukoâti ne ínixonone unatíyeya ikéneke Vúnae, ákoti api'áxa isóneunoa, xaneâtimaka xuná'iyea isóneuno ákoyea itúkapu pahukóvoti. ²³ Kene enepone xâne ákoti koati éxinoa isóneuno, pikoâti

itúkeovomea koati ákoti omotóva níkeokono, yane enepo níkôa, koati pahukóvoti, vo'oku haina kutipoâti itúkeovo ahá'inoa Itukó'oviti níkínoake. Yoko uhá koeti kixoku vitúkeovo ákoti itukapu ukeâti kutípea úti itúkeovo ahá'inovi Itukó'oviti vitúkea, koati pahukóvoti nê'e.

Nókone kó'iyea úti xoko po'ínu úti áfnati kóhiyanavo

15 Uti xúnati isóneu ikéneke Vúnae, ako yusíka in-uxó kíxea uti vitúkea vínixone unátiyeya, itea konókoti huvó'oxea úti ne xâne ávoti koati xunáko isóneu, áfnati kóhiyanavo, koane ako yusíka vímaxeova ne kixóvoku. ² Konokoâti póhutihiko úti vitúkea koekúti ominoâti unako koêku ne po'ínu úti, enepone ínixone unátiyeya ne po'ínuhiko úti, motovâti kóxu-nakeahiko úti ikéneke Kristu. ³ Vo'oku énomone koénye ne Kristu ákoyea ituka âha kíxeova, itea hara itúko, kuteâti koêku emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Enepone ihákeopike puvópithiko, oungeke yonópo" kôe. ⁴ Vo'oku uhá koeti yutoxóvoti emó'uke Itukó'oviti mekúke, koati yutoxínovoti íhikaxeovi, motovâtimaka ápeyeya hána'iti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo. Yoko koati emo'u Itukó'oviti úkea nê'e, koeku poréxeovi ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koêkumaka kouhepekopea visóneu ikéneke Itukó'oviti. ⁵ Yoko Itukó'oviti, enepone poréxoti xâne itea uhá koeti koekúti xaneâti ákoyea kamúya'ika isóneu, enepone kouhépekopotimaka visóneu ikéneke, itúkapu énomone parexápi poéhapeane iséneu ikéneke, ákoti yakapákaka, kuteâtimaka ahá'inopi Kristu Jesus, ⁶ motovâti uhá ké'iyi ihéyu'iki Itukó'oviti, enepone Ha'a Vúnae Jesus Kristu, kutí'iyea itínoe póhutipone koxe'úti koane kutí'iyeamaka póhutine ne yemó'u.

⁷ Hákoikopo pivokóko, itea kuteâti kixó'oviku Kristu, énomonemaka ákoeneye kixékokokoku, motovâti iháyu'ikeokono Itukó'oviti ve'ókuke. ⁸ Vo'oku koati ngixópitinoe itúkeovo ovoxe Itukó'oviti ne Kristu xapákuke ne jûdeu, enepohikone sirkunsidá koêti, motovâti éxokoponea Kristu kaná'uko neko yuho Itukó'oviti nóvoke, koane kousokoponea neko kúxoti yuho Itukó'oviti xoko oxúnoekene nekôyohiko. ⁹ Haina póhutine nê'e, itea motovâtimaka iháyu'ikea Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu, vo'ókuke ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti. Énomone kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti:

"Énomone kutí'inoke inzayú'ikopitimo xapákuke ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. Ngahaná'ikopitimakamo imangá'ika hána'iko ne íhe" kôe.

Sâramu 18.49

¹⁰ Ina koe'ikomaka po'íke:

"Aélokenenoe yokóvo, itínoe xâne ákoti itukapu jûdeu, xané kixeâti elókeyeamaka okóvo ne xanena Itukó'oviti" koémaka.

Deuteronomio 32.43

¹¹ Ina koepó'ikomaka po'íke:

"Íhéyu'ika Vúnae, itínoe ákoti itukapu jûdeu, uhá ketínoe. Konókoti kapáya'ikeamaka iha Itukó'oviti ne uhá koeti kó'iyevoku xâne" kôe.

¹² Ina koemáka Izâiya yútoeke:

"Apêtimo ámoripono Njése keno'ókoti natíxoponea xapa xâne ákoti itukapu jûdeu. Énomonemo itukóvo hána'iti kúxonehiko neko xâne koíteovamo" kôe.

Sâramu 117.1

Izâiya 11.10

¹³ Yoko Itukó'oviti, enepone porexó'oviti ápeyeya hána'iti kúxoixone úti xokóyoke, véxone kousokeovomo, énomonemo kuri'úxinapinoexo hána'iti elókeko yokóvo ikéneke, koane hána'iti úhepeko iséneu koeku kí-vivoa, maka heru'ó íxeane yomíxone kíxoixi kousokeovo ne kíxone xokóyoke, ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ovo'ó koépitinoe.

¹⁴ Ya undíke, énjoa itíkivonoe xâne koati itípakovoti, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Énjoamaka heú kíxi yéxi kaná'uko ra ihíkavoti hó'e úti, koane itíkivomaka ahúkoti enekókoti ikéneke Itukó'oviti. ¹⁵ Itea kóyeane ákoyea ámbiku'ixa ongóvo ngíxeane ra yúndoenopi upánini yéxoanoe ra koekútihiko, vo'oku koati ngaha'aínopitinoe ákoyea inátapa yokóvo ne ihíkavoti yéxone. Énomone ngixínoane ya yúndoenopinoo, vo'ókuke ra hána'iti seánakonu Itukó'oviti, ¹⁶ kutí'inokemaka indukópovoti ovoxe Kristu Jesus xapa xâne ákoti itukapu jûdeu, indukóati ne sasá'iti itukéti pónenu Itukó'oviti indúkea, enepone ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti íhae xokóyoke. Yoko énomone indúko, maka ínixane Itukó'oviti unáko ne ingó'iparaxoake.

Énomone ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu íngamoake ne emo'u Itukó'oviti koeku itúkevohiko kasása'upone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁷ Enepora itukéti pónenu Itukó'oviti indúkea, énomone indúko hána'iti elókeko ongóvo ikéneke Kristu Jesus. ¹⁸ Yoko ákomo itukéti ákoti ambikú'ixina ongóvo ngoyúhoyea koêku, ákoti itukápu ne kouseune Kristu ya njokóyoke, enepone ísimeá xokóyoke ne ákoti itukapu jûdeu vo'oku yúnzo yoko índuke xapákuke, ¹⁹ koánemaka vo'ókuke ne hoé-naxovope xunako Itukó'oviti njokóyoke yóko'o ne iyupánevoti índuke, koánemaka vo'ókuke ne hána'iti xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Koati énomone koénye tukú ngíxea Ílireake ngotóhineyeya ne inámati ihíkavoti omínovike Kristu, ungeâti Njeruzálem koáne ne pitivókohiko xêrerekuke. ²⁰ Koati ngixóvokune ngóxuna'ixeovo ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti omínovike Kristu xoko ávoveaku koyuhoâti, mbuvâti kutí ngó'iyea xâne koexépkoti péti oukeke tûriune po'ínu xâne. ²¹ Vo'oku hara koénye índuke kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Enepohikone ákoti eyékoxeaku koêku nê'e, iyusé'inoatimo. Koáne enepohikone ákoti kámeaku koêku nóvo, exeâtimo koêku" kôe.

Izâiya 52.15

Kahá'a Poúlu yónea Róma

²² Koati vo'ókukeiko ra índuke, ene ávoino omótova noínjoponeopinoo, itea êno yúmo'injeova. ²³ Kó'oyene, koeku únzexeane índuke yara poké'ehiko ngixínopikeno yâye, epó'oxo koeku mekú'iyeeane ngaha'a noínjoponeopinoo, ²⁴ anéye inzóneu véngea xepákuke enepo

mbíha Espanha. Ngúxoá indóponeopinoemo koeku yóneam. Yanê'e, ngúxoamaka motó'iyeva hivó'oxin-unoe motovâti ungóponea ya Espanha ike kali óvinem xepákukenoe koeku úhepepeamo inzóneu. ²⁵ Itea kó'oyene, yonondí'ikomo Njeruzálem motovâti nzu-vó'oxoponea ne kasása'iupohiko Itukó'ovitiya. ²⁶ Vo'oku enepohikone po'ínu úti xoko Jesus ákoti itukapu jûdeu, enepohikone ovoti Masêdonea yoko Ákaya, ínixoahiko unátíyeya ítxea huvó'oxeake ne ákoti apeínoati xapákuke neko kasása'iupo Itukó'oviti ya Njeruzálem. ²⁷ Koati úkeakune isóneuke kahá'ayea huvó'oxea. Yoko motókeahiko kíxeaneye vo'oku itúkeovo xapa jûdeu úkea ne kaná'uti ihíkavoti kámonehiko, kutí'inoke apêti unako koêku ikéneke Itukó'oviti. Yanê'e, koati motokeâtihamaka huvó'oxea ne jûdeuhiko ya nókoneke. ²⁸ Enepo unzêxane ra itukéti nguríkopoinoa ovotíhiko Njúdeya ne páhoena po'ínuhiko úti, enepone huvó'oxeake ngixínopikeneo, vekó ngoetímoo xepákuke koêkumo mbihea ya Espanha. ²⁹ Enepo nzi-mané'e xepákuke, énjoo enó'iyeamo únatinoo koekúti ukeâti xoko Kristu íparaxeovikemo ya hána'iti seá-nakovíke. ³⁰ Vo'ókuke ra Vúnae Jesus Kristu, koánemaka ne ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, émbemopinoe, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, kéxuna'ixivoxo yépemo'ixinonu Itukó'oviti ya orásaum, ³¹ maka índeapane ne xâne puvoti Vúnae ya Njúdeya, koane ínixanemaka kasása'iupohiko Itukó'oviti ya Njeruzálem unáko ne nzimínokoe xapákuke. ³² Koáne enepo parexánu Itukó'oviti nzímeopinoe, itúkapu ya elokéotike okovóti nzímeamo xepákuke, motovâti kali ómomingea, koane úhepeyeya inzóneu xepákukenoe. ³³ Itúkapu Itukó'oviti, enepone úkeaku úhepeti isoneúti ovó xepákukenoe. Énomoneoxo ákoeneye.

ÍkopovoPe Poûlu

16 Anéye anjá'inopinoe enepo simâpi Fêbi, mokexa úti ya xoko Jesus ko'ítuketi ítukeke Vúnae imokóvokutike ya Sénkereya. ² Enepo simané'e xepákukenoe, kutí íxea pe'ínu ikéneke Vúnae, kuteâti motókeyea kíxeokononeye ne kasása'iupo Itukó'oviti. Epó'oxo hivá'axanoemo ya koêkuti nókone ítúkea vo'oku koati ênoti xâne huvó'oe nê'e. Koane enómaka huvó'oxeonu.

³ Mbahúkinoá yúnzo inángurukeova ne Pirísila yoko Ákila, enepone ko'ítúkeinotimaka Vúnae Jesus Kristu kuteâti úndi. ⁴ Enepone pi'âti, ínónexinovo koâti koímaiti koekúti yanekóyoke oposíko koíteovonu ya koati koímaiti mani ngixókonoku. Hána'iti íngoroixinovahiko. Yoko haina póhutine úndi, itea íkoro'ixinovahikomaka uhá koêti ne kutípoti Kristu ya imokóvokutihiko xapákuke ne ákoti itukapu jûdeu. ⁵ Yíhaikinaana ne po'ínu úti ho'uxínovoti ítúke Vúnae óvokuke Pirísila yoko Ákila, koánemaka íningone Epênetu, enepone ínóxoti kutípoti Kristu ya Ázea, ⁶ koánemaka Mâriya, enepone yuixóvotoexo unako kékunoe, kox-uná'ixovoti ko'ítúkeyea ítúke Vúnae xepákuke. ⁷ Mbahúkomaka yúnzo inángurukeovo Ándoroniku

yoko Njúnea, iyénom jûdeu, nza'ínemaka ika'ákovokutike yanekóyo. Koati teyonéti xapákuke ápostuluhiko ne pi'âti, epó'oxo inuxónemaka hokopo Jesus ya undíke.

⁸ Yíhaikinanu Ampilíyatu, enepone koati íningone ákoti omótova ongóvo ya xoko Vúnae. ⁹ Yíhaikinanu-maka Úrubanu, enepone ko'ítúkeinoti Kristu kuteâti-maka úti, koánemaka Estáki, po'i íningone ákoti omotóva ongóvo. ¹⁰ Yíhaikinanutimaka Ápeli, enepone exókovoti ítúkeovo koati kaná'uti hókoti Kristu, koáne-maka uhá koeti óvokuke Aristóbulu, ¹¹ koánemaka Eródiaum, iyénom jûdeu, yoko uhá koeti kutípoti Vúnae óvokuke Násizu.

¹² Yíhaikinanamaka ne pi'âti sêno Tirífena yoko Tirífosa, ko'ítuketimaka ítúke Vúnae, koánemaka Perésiti, mokexa úti ákoti omotóva ongóvo, yupihóvotimaka ko'ítúkeino Vúnae, ¹³ koánemaka Rúfu, teyonéti ovoxe Vúnae, yoko êno, enepone kutí ngíxonemaka ênom. ¹⁴ Yíhaikinanutimaka Azíkiritu, Felegónte, Êremi, Pátoropa, Êrema yoko uhá koeti po'ínu úti ha'ínehiko nekóyo ho'uxínovo ítúke Itukó'oviti. ¹⁵ Yíhaikinanutimaka Filologu yoko Njúlea, koánemaka Nêreu yoko mokéxa, koánemaka Olímpa yoko uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti ha'ínehiko ho'uxínovo ítúke Vúnae.

¹⁶ Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku úti yúhoikeokoku úti, imeâtinoo sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu. Yúhoikopinoemaka ne uhá koeti po'ínu úti xoko Kristu ho'uxínovotihiko ítúke Vúnae yáye xoko póhutihiko ho'úxovoku.

¹⁷ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, injíko'okopimaka kéhiyanayivoa ne xâne yómoti háxakexea po'ínu úti yoko kátavokeamaka ya hókea Itukó'oviti, vo'oku kixoku ítúkeovo ákoti aunáti, enepohikone ihíkaxotimaka koekúti ákoti itukápa ne ihíkavoti íhikexokonoke. Yahíkuxipa ne xâne kuteâti, ¹⁸ vo'oku haina Vúnae Kristu hóko, itea koati áha kíxeova ne hóko. Koatímaka ahúkoti nê'e ya kóuhe'ekoa yúho koane ítúkoheya iháyu'ikea xanéhiko kutí'inoke itoâti aúpu'ikea ne kixeóvovoti xâne ákoti koati éxea koêku. ¹⁹ Énomone yákoeyenoeye kéhiyanayivoa, vo'oku hi'imé koe xâne éxea ítíkivonoe hokoâti ne kaná'uti kixovókuti ítúke Vúnae. Énomone kutí'ino ike'élokexotinoe ongóvo. Ngahá'ainopinoe ítíkivo xâne éxoti ítúkea únatinoo koekúti. Itea ya ítíki váhere, kutí yákoé xâne ákoti éxone. ²⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone úkeaku hána'iti úhepeko isoneúti, uke'éxotimo xunako Satánae ya ákotinemo axu'íkene káxe. Yane kutí koetímoo kepasípu'ikopotí Satánae. Itúkapu seánakopike Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe.

²¹ Yúhoikopinoe ne Timóti, nza'íne ítúkeke Vúnae, koane Lúsiu, Njázaum yoko Sosípaturu, iyénonjapa jûdeu.

²² Yúnzoikopinoemaka ya iháke Vúnae, undi Tésíu, undi yutoxoâti ra yuho Poûlu, páhoenopinoe.

²³ Yúhoikopinoemaka Ngáyu, óngeake óvokuke, koane uhá koeti po'ínuhiko úti xoko Jesus ho'uxínovoti

ítuke Vúnae yâye. Yúhoikopinoemaka Erástu, enepone éxoti koeku tiûketi kopêrauti yara pitivóko, koánemaka Koátu, po'inu ûti xoko Jesus. (²⁴ Itúkapu seánakopike Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, uhá ketínoe. Énomoneoxo ákoeneye.)

Hunókoku yuho Poûlu yonoti xapa íhae Róma

²⁵ Viháyu'ika Itukó'oviti, enepone apêti xunáko kóxu-nakeopinoe ya ikéneke, kuteâtimaka kó'iyea yane inámati ihíkavoti poréxonuke ngoyúhoyea. Énomone ne ihíkavoti koeku Jesus Kristu ngoyúhone xapa xâne, enepone kouhupu'iune Itukó'oviti kó'oyene, ákoti

exákana mekúke vo'oku itúkeovo uná koyêti xokóyoke ukeátinekene tumúneke ápeyera ra mêum.

²⁶ Itea kouhupu'ikokonone yane yútoeke porófe-tahiko yutoxóvoti nóvoka. Yoko koati Itukó'oviti, enepone ákoti tûri koane ákoti hunókoku, pahukôa kouhupu'ikeovo, motovâti uhá kó'iyea xâne kutípea koane hókea, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum.

²⁷ Enepone Vúnae, poéhane itukóva ne koati kaná'uti Itukó'oviti yupihóvoti hána'iko kó'exoneyera, itúkapu énomone ihayú'ikokono ákotinemo hunókoku, vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókokune.

1 Koríntiu

Poûlu turixôa ne imokóvokuti ya Koríntu yaneko koyuhópoinoa emo'u Itukó'oviti neko xanéhiko ovâti neko pitivóko. Yoko poéha xoénae meýá kôe óponea xapákuke yanekôyoke, kuteâti koeku noíxea ûti ya Átu 18.1-18. Yutóxinoake Poûlu ra koyuhópeti vo'oku pahúnevo po'ínuhiko xâne kutípoti Jesus yaneko imokóvokuti ya Koríntu, koane vo'oku háxakexeovokokomaka. Éxokoa Poûlu nókone kó'iyea, motovâti ho'úxoapeovohiko, kuteâti koeku nókone kó'iyea ne koati kaná'uti xanena Itukó'oviti.

Yoko tumúneke pahúkinao Poûlu ne yútoe, ápe koyuhópeti yútoe íhae Koríntu, páhoe xoko Poûlu. Yane koyuhópeti, épemohiko Poûlu kó'inoaku isóneu ne koekútihiho, âha éxeahiko. Enepone épemoake, yumópa Poûlu ya kapitulu 7. Kene ya kapitulu 12 yonoti 14, koyúhoinoamaka Poûlu ápeyea íparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne póhutihiko kutípoti Jesus, éxone itúkea ítuokeke Itukó'oviti. Ya kapitulu 13, anêko yúho koêku ne koati kaná'uti seanákoti. Kene ya kapitulu 15, éxokoa Poûlu itúkeovo kaná'uteoxo exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, koane vexépukopeamakamo, uti kutipoâti, vo'oku inuxó kó'inoví Jesus exépukopea.

1 Yundóxinopinoe, undi Poûlu. Undi iháxiupo Jesus, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti. Anéyemaka njokóyoke ne Sósteni, po'ínu ûti xoko Jesus. ² Pahúkinopeano e ûti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya píti-vokonake Koríntu, itínoe kasása'iupo Kristu Jesus, koane iháxiupomaka Itukó'oviti itúkeovo sasá'iti nonékuke, xané kixeâti ne uhá koeti po'ínuhiko ûti, koêkuti óvohikoku ikóseanaxeovo Vúnae Jesus Kristu, Únaehiko koane Vúnae.

³ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, koánemaka úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Seánakoa Itukó'oviti ne íhae Koríntu

⁴ Kóyekune íngoro'ixinovopinoe xoko Itukó'oviti, vo'oku hána'iti seánakopi xoko Kristu Jesus. ⁵ Vo'oku koeku héki Jesus, yupihovó koe iké'iparaxikono ikéneke ya uhá koeti koekúti, kuteâti itíkivo koati exoâti koyúhoyea emó'u, koane heú kixi yéxi kaná'uko ra ihíkavoti hékone. ⁶ Koati kitipoâtinôe ne ihíkavoti koeku Jesus, koane títiu kéye ikéne. ⁷ Énomone ákoino ápahuina íparáti konokóvotiko xepákuke yane póneake Itukó'oviti ne xanéna éxea itúkea ítuoke. Énomone kénenoeye ya koêkuiko kíxoixopinoe aúkopovope Vúnae Jesus Kristu. ⁸ Yoko énomonemo koxunákopinoe tukú koeti hunókokuke, motovâti itíki-vo xâne ákoti koyuhoâti ápeyea óvaku pahúnevo yaneko káxe aukápapu Vúnae Jesus Kristu. ⁹ Koati motovâti kúveovokono kíxeopineye ne Itukó'oviti, enepone ihaxíkopitinoe poéhayeane iséneu xoko Xe'éxa, enepone Vúnae Jesus Kristu.

Ixíko'okokono ne hokotíhiko Jesus vo'oku ixómoyea haxákeovokoko

¹⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, injíko'okopinoe ya iháke Vúnae Jesus Kristu ákoyea ópoe'ainokoko yiúho, koane

ákoyeamaka héxakexipukoko. Konókoti kutikokó ké'iyinoe ikéneke Vúnae, koane poéhayeanemaka yónoku iséneu yoko yâha itíki ítuoke. ¹¹ Kó'inokeneye yunzó'inopi, vo'oku éto'okonu xâne ukeâti óvokuke Kolôe ápeyea puvokókoti xepákukeno. ¹² Hara ngíxo, vo'oku ápeyea xepákuke ixómoti koyê: "Undi hokoti Poûlu" koyêti. Kene po'ínuhiko: "Undi hokoti Ápolu" koyêti. Kene po'ínuhiko: "Pêturu nzóko" kóye. Ina apémaka koyúhote itúkeovo hokoti Kristu.

¹³ Yusíkoikopomea háxakexeovo ne Kristu? Undí'ikopo kuruhúxinovopinoe? Inzákeikopomea yáhihikono? Ako kalíhuina!

¹⁴ Íngoro'ixinovo Itukó'oviti vo'oku ákoyea ánjiu xepákukeno. Poéhane Kiríspu yoko Ngáyu ánjiko. ¹⁵ Koeku kó'iyeaneye, ako xâne motovâti koyúhoyea áhikeovo ya inzáke. ¹⁶ Ápepini Étefana koane uhá koeti ovâti óvokuke, ánjiuamaka nê'e. Ava po'ínu, ákone énjapana. Kutí'inonu koékune nekôyohiko. ¹⁷ Vo'oku haina ánjikea xâne pahúkinonu Kristu, itea ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti omínovike, ene pahúkinonu. Hainámaka ingo'ítukexoti exóneti ikó'ítukeu xâne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêm, mará'ínamo akútea énomone kutí'inoke itóvoti ne xanéhiko. Eneponi akoéneye yúnzo, mani kutí ngixoâti ákoti itúkovo ne ivókinovovi Kristu ya kuruhúke kóiteovo xâne.

Kristu itukóvo xunako Itukó'oviti kóiteovo xâne

¹⁸ Enepone yuho ûti vo'oku ivókinovovi Kristu ya kuruhúke, ya xapa xâne yonópotihikomo ipihóponovokutike, kutí kó'inoahiko hókone xâne ákoti aunáti isóneu. Itea xoko ûti, uti koítovone Itukó'oviti, koati hána'iti xunako Itukó'oviti nê'e. ¹⁹ Yoko énomonemaka koéneye ne yuho Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koêti: "Unge'éxeatimo éxone ne hána'itihiko ko'éxoneti. Kúteanemakamo ngíxoaku ko'ísoneuyea ne hána'itinoe ko'ísoneuti" kôe.

²⁰ Koeku kó'iyeaneye, ná'ikopohiko ne hána'iti ko'éx-oneti yara kúveu mêm? Ná'ikopohikomaka ne hána'iti ihíkaxoti koánemaka ne ahúkoti ya koyúhoyea? Áko'onehiko nê'e, vo'oku enepone kó'exoneyea ne xâne yara kúveu mêm, sá'iri'okopane Itukó'oviti ya koekúti ákoti itóponone.

²¹ Ya hána'iti ko'ísoneuyea Itukó'oviti, haina vo'ókuke ne éxone xanéhiko yara kúveu mêm, kutí'inoke itopónotihiko éxea Itukó'oviti. Itea ínixo Itukó'oviti unáko itúkeovo ya koyúhoyeovo emó'u, itínovoke ya pahúnevo ne xanéhiko kutipoâti, upánini ínixe po'ínuhiko xâne itúkeovo kixovókuti hókone xanéhiko ákoti isóneu.

²² Vo'oku poéhane noíxea iyupánevoti kahá'a ne júdeuhiko. Kene ne ngerêkuhiko, poéhane itóponea hána'iti exóneti, ene kahá'a. ²³ Itea hane koyúho úti xapa xâne Kristu yoko ivókinovovi kuruhúke. Enepora ihíkavoti íkoroko júdeuhiko, koane ínixo ngerêkuhiko itúkeovo hókone xâne ákoti aunáti isóneu. ²⁴ Itea xapákuke ne xâne iháxiupo Itukó'oviti hókea, enepone júdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, koati Kristu koyúho úti, enepone hána'iti xunako Itukó'oviti koíteovovi, évekoakumaka Itukó'oviti kouhupu'ikea ne hána'iti kó'exoneyea. ²⁵ Vo'oku enepone íukeinovovi Itukó'oviti xoko Kristu, ínixone po'ínuhiko xâne itúkeovo hókone xâne ákoti isóneu, koati hána'iti anú'ukea kó'exoneyea ne xâne yara kúveu mêm. Koáne enepone koekúti ínixonehikomaka itúkeovo muyá'iko Itukó'oviti, énomone yupihóvo anú'ukea xunako xâne.

²⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, yokómomapihi kêkunoe inâ ihaxíkopi Itukó'oviti héki. Vo'oku ako axú'ina xâne hána'iti ihíkaxovoti, koane payásotihiko xepákukenoe, koane xe'exa iríku kalísoti kixoku koéxokexeokono.

²⁷ Itea hane noívokoxo ne Itukó'oviti xâne ínixone po'ínuhiko xâne yara kúveu mêm itúkeovo ákoti isóneu, motovâti kóteyokeokono ne xâne hána'iti ko'isóneuti. Koáne, motovâti kóteyokeamaka payásotihiko yara kúveu mêm, noívokoxoa Itukó'oviti ne xâne ínixone po'ínuhiko yara kúveu mêm ákoyea xunáko.

²⁸ Kene ne inixóneti ákoyea itúkokonoke, koane puvonéti, yóko'o ne koâti yupihóvoti kalíhuyea, enepohikone kutí koeti akó'oti, énomonemaka noívokoxo Itukó'oviti íkorohikea ne yupihóvoti xunáko, uke'éxopeati xunáko yoko itúkeovo teyonéti. ²⁹ Kixínoakeneye Itukó'oviti maka hákone oxéne iháyu'ikopeovo ne xâne nonékuke. ³⁰ Kene itínoe, yaínovone kasása'iuo Itukó'oviti vo'oku íukeinovovi Kristu Jesus. Énomonemaka poréxo ne Itukó'oviti itúkeovo úkeaku kó'exoneyea úti koane kutí'inoke ponopóvoti úti yoko sasa'ípoti úti nonékuke. Énomonemaka kutí'inoke viteóvoti ne pahúnevo úti, ³¹ maka akúteane koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Enepone kahá'ati ápeyeya iháyu'iu ya xokóyoke, itúkapu íukeino Vúnae iháyu'iko" kôe.

Koeku yuho Poúlu koyúho ítuke Itukó'oviti xapa xâne

2 Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, yaneko ngoyuhópoinopeano ra ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti, haina kalísotinoe emo'úti ôriti éxeokono veínoam, koane hainámaka kuteâti koyúhoyea hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêm veínombinoe ngoyúhoyea. ² Vo'oku ngoúsokone inzóneu yanekóyoke ákoyeamo po'i énjokopike, ákoti itukapu koeku Jesus Kristu yoko ivókinovovi ya kuruhúke. ³ Yaneko ámbeyeaku xepákukenoe, yupíhovo eómba kutí ngó'iyea xâne ákoti xunáko. Vo'oku ina njonóno'oko, koane hána'iti mbíkea, ininjoâti ákoyea índa indúkea ne itukéti. ⁴ Enepone ngixoku ngoyúhoyea, koánemaka ne ihíkavoti ngoyúhoinopikenoe, ako akútea yuho hána'iti ko'éx-oneti ahúkoti koyúhoyea, itea koati iyúseoti ápeyeya njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koánemaka xunáko. ⁵ Kó'inokeneye ngoyúhoyea, motovâti ákoyea itúkapu vo'oku hána'iti exóneti ítuke xâne yara kúveu mêm kitípino Jesus, itea itúkapune vo'oku xunako Itukó'oviti.

Koêku ne kaná'uti exóneti ukeâti xoko Itukó'oviti

⁶ Itea kóyeane koyúhoyea úti koati hána'iti exóneti xapákuke xâne koukóponovoti ikéneke Itukó'oviti, enepohikone xâne úsotine ikéneke. Yoko ako akútea exóneti kuteâti itóponone xâne éxea yara kúveu mêm. Hainámaka kuteâti éxone ne koati payásotihiko xâne yara kúveu mêm, xâne ákotimo oríko uké'eyea xunáko. ⁷ Itea hara koyúho úti hána'iti exóneti ukeâti xoko Itukó'oviti ákoti exoâti mekúke, itea kouhápu'ikovotine kó'oyene. Énomone ne úsotine isóneuke Itukó'oviti ukeátinekene tumúneke ápeyeya ra mêm, kaha'aínovoti vitúkeovo hána'iti ihayú'iuti nonékuke. ⁸ Yoko enepone hána'iti exóneti ngixínopikenoe, ako ápahuina xâne xapákuke ne payásotihiko yara kúveu mêm iyukínovoti isóneu éxea koêku. Eneponi exâhiko, ákoni kurúhuxa ne koati éno hána'iti ihayú'iuti Vúnae. ⁹ Yoko koati kuteâti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Ako xâne noixoâti, ako kamoâti, ákomaka xâne itopónoati isóneu éxea koêku ne koekútihiko kousoki-noake Itukó'oviti ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti" kôe.

Izâiya 64.4

¹⁰ Itea kouhupu'ikinovea Itukó'oviti ya xunáko Sasá'iti Omíxone ovo'ó koe'éviti. Vo'oku ako ápahuina koekúti ákoti exâ ne Sasá'iti Omíxone. Simóya ne hána'iti isoneúti hiko ya xoko Itukó'oviti ákoti po'i exoâti, éxo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹¹ Kene xapákuke úti, uti xâne yara kúveu mêm, ako ápahuina éxoti isóneu po'i xâne. Poéhane únae ne isoneúti exôa. Kúteane-maka koêku ákoyea éxoti isóneu Itukó'oviti ákoti itukapu Sasá'iti Omíxone. ¹² Yoko haina exóneti íhae ra kúveu mêm ko'ípara úti, itea koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ko'ípara úti, motovâti véxea koeku uhá koêti ne ikó'iparaxovike Itukó'oviti ya hána'iti seánakovi.

¹³ Énomonemaka koyúho úti xapa xâne. Yoko enepone yuho úti, haina íhikaxovike xâne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêum, itea íhikaxovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Koati xapákuke xâne ovo'ó koéku-maka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kouhupu'ikea úti ne kaná'uti kixovókuti kouhupu'ikinovike nê'e.

¹⁴ Enepone xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti, ako namúka ne íhikauvoti ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Kutí kó'inoa hó'e xâne ákoti isóneu. Koati ákoti exína isóneu, vo'oku áko'oyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya xokóyoke kourápu'ikinoati. ¹⁵ Kene ne xâne kuri'ókovati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ínixoa ponóvoku ne uhá koeti koekúti. Itea xapákuke xâne ákoti akoéneye, ako ápahuina motovâti pónea isóneunoa ne xâne kuri'ókovati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁶ Yoko énomone kuteâtímaka koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Ako itopónoti éxea isóneu Itukó'oviti. Ákomaka motovâti enékea" kôe.

Izâiya 40.13

Itea anéye ne isóneu Kristu xoko úti, uti kutipoâti.

Óvóxehiko Itukó'oviti

3 Kene itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati metokeâti kutí ngíxeopinoe yunzó'ixoti xâne ákoti kuri'ákapa ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Ngónoko kutí ngíxeopikonoeh yuhó'ixoti xâne hokotí'iko koêkuti áha kíxeova, koane kuteâti kalivôno ávoti koati éxone ikéneke Kristu. ² Enepone ngixoku ínzikaxeopinoe yanekóyoke, hane ínzokoa kuteâti koeku leite níkaxeokonoke ne inámatiko kalivôno ávoti ita níkea xúnati nikokónoti. Vo'oku enepone akutêa koati nikokónoti, nika úsotine xâne, ákoni íteaneo. Yoko anéyeiko ávovea ítea, vo'oku itínoe xâne hokotí'iko koêkuti áha kíxeova. ³ Koeku ápeyeya xâne xepákukenoe ixómoti iyókovo ítukeye po'ínuhiko xâne koane poé'ainoa isóneu vo'ókuke, koane koeku ápeyeamaka xâne ixómoti orixókoko, hainá'ikopo itínoe xâne hokoti koêkuti áha kíxeova? Enepone kixeku itíkivonoe, ákoikopomaka kutí ákoe kixóvoku xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti?

⁴ Koeku ápeyeya xepákukenoe ixómoti koyê: "Undi hokoti Poûlu" koyêti. Kene po'ínuhiko: "Undi hokoti Ápolu" koyêti, ákoikopomea iyúsea itíkivonoe kutí koeti xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti?

⁵ Kutí'ikopo íkitixavi, undi yoko Ápolu? Pohúneteoxo uti ovoxe Itukó'oviti koyuhó'iyeyati emó'u, enepone kitíponenoe. Yoko póhutihiko ovóxe, anêko ítukex-eake Itukó'oviti. ⁶ Kutí koe undi noâti ne emo'u Itukó'oviti koeku ngoyúhoyea xepákukenoe. Ina keno'óko Ápolu ingénepoke ixómoti ovo'íkoa. Itea poéhane Itukó'oviti porexôa ukóponea ne itukéti.

⁷ Iyúseoneikopo ákoyea itúkapu vo'oku noâti, koane vo'oku ovo'íkoati kutí'inoke apêti êho, itea poéhane Itukó'oviti porexôa ukóponea ne itukéti. ⁸ Enepone noâti koáne ne ovo'íkoati, kutíkokone nonékuke Itukó'oviti. Yoko póhutihiko ko'ítuketi, apêtimo námoe-po. Hanemo exôa koêku ne námoe-po, kixoku ko'ítukeyea. ⁹ Vo'oku uti kaha'íneati ne Itukó'oviti ya

ítukeke. Kene kutí koe itínoe isane Itukó'oviti. Kutí kénoemaka péti koéxepoe Itukó'oviti.

¹⁰ Ya hána'iti seánakonu Itukó'oviti, poréxonu inúnjino yoko indúkino poéheve ne itukéti, kuteâti koeku koexépukoti péti mbiú kixoâti itúkea ítukeye. Ina keno'óko koukóponoati ne itukéti ndûriu. Yoko póhutihiko ko'ítuketi, konókoti kóhiyanayea kíxoku ko'ítukeyea. ¹¹ Vo'oku ako yusíka ípiheokono po'i poéheve ákoti itukapu koukópono ne turiútime. Yoko enepone poéheve ne itukéti ngíxone, énomone ne Jesus Kristu. ¹² Xapákuke koukóponoati ne itukéti, anêko mbiú kixoâti ko'ítukeyea kuteâti koeku xâne iko'ítukexoti únatinoe koekúti kuteâti ôro, péhu yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopôti yane koéxepoe. Ina apémaka kuteâti xâne veinoâti koekúti ákoti koati unátiyeya, kuteâti tikóti, hí'e yoko tuti exáte. ¹³ Yoko póhutihiko ko'ítúkeinoti Itukó'oviti, urapú'itinamo kíxoku ko'ítukeyea yaneko káxe aukápapu ne Vúnae Jesus Kristu. Yúkumo veinokono kouhupu'ikeokono kixoku ko'ítukeyea ne póhutihiko xâne. Énomonemo kouhupu'ikoa itúkeovo kuteâti xâne veinoâti hí'e ne ko'ítukeyea, áko'o itúkeovo kuteâti xâne veinoâti ôro. ¹⁴ Enepone kixoku ko'ítukeyea ne póhutihiko xâne koukóponoti ítukeye Itukó'oviti oúkeke ne poéheve, enepo akutêa kixovókuti ákoti itâ yúku oró'okea, apêtimo námoe-po xoko Vúnae. ¹⁵ Itea enepo akutêa kixovókuti oro'ókovoti, hána'itimo évonevo, itea kóyeaneo koíteova Itukó'oviti neko xâne, upánini kutí koetimo huvokó kixópoti yúku íteovomo. ¹⁶ Ákoikopo yéxanoe itíkivo sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane itúkeovo ovo'ó koépitinoe ne Sasá'iti Omíxone? ¹⁷ Enepo áva xâne kotohíneati ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti, itukópinoatimo Itukó'oviti ésa'i ne ítukeye, vo'oku koati sasá'iti ne óvoku Itukó'oviti. Yoko koati itínoe ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti ngíxone.

Haina exóneti íhae xapa xâne yara kúveu mêum koitóvovi

¹⁸ Hákoikopo yaupú'ikopovo. Koêkuti xâne xepákuke inixópovoti itúkeovo koati ko'éxoneti xapa xanéhiko yara kúveu mêum, haina énomone ne koati kaná'uti exóneti nonékuke Itukó'oviti. Motovâti itóponea xâne ne kaná'uti exóneti, konókoti usó kóyeyea ínixeokono itúkeovo ákoti isóneu ya nonékuke xanéhiko yara kúveu mêum. ¹⁹ Vo'oku enepone exóneti, opósiu xanéhiko yara kúveu mêum, ako itúkoake Itukó'oviti, kuteâtímaka kó'iyeya ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Enepone hána'iti ko'éxoneti xapa xâne yara kúveu mêum, koati éxone veyópioa Itukó'oviti íkorokopea" kôe. ²⁰ Epó'oxo hara koémaka po'íke: "Éxoa Itukó'oviti oveâti isóneuke ne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêum, itúkeovo ainóvoti isoneúti ákoti itúko-voke" kôe. ²¹ Hákoikopo iheyú'iko koêkuti xâne keyuhoâti itúkeovo énomone hekónoe. Vo'oku uhá koeti koekúti, áinovo pónepike Itukó'oviti ²² yusíkoti itúkeovo undi, undi Poûlu, áko'o Ápolu, áko'o Péturu. Kúteanemaka koeku uhá koeti ovâti ra kúveu mêum, koáne ne yápeyiko yara kúveu mêum, koáne ne pihépi

xoko Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku ne koekútihiho apêti kó'oyene, koánemaka koekúti keno'ókotikomo ikénepoke. Aínovone pónepike Vúnae. ²³Yoko Kristu itíko Yúnae. Kene Itukó'oviti, enepone payásoti ya uhá koêti, énomone itúko Únae ne Kristu.

Koêku ne páhoehiko Kristu koyuhó'iyeti emó'u

4 Konokoâti éxea xanéhiko vitúkeovo pohúneti ovoxe Kristu, ûndi yoko po'ínuhiko ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti. Kovóxevi Itukó'oviti koyúhoyea úti xapa xâne ne ihíkavoti íhae xokóyoke, ákoti exákana mekúke. ²Yoko póhutihiko ovoxéti, konókoti ítúkeovo kuvovóneti úsexeamo ne páhoenokono ítúkea. ³Yusíkoti ínixinoe kó'iyeaneye ne ngo'ítukeino Itukó'oviti, áko'o ákoyea ákoeneye, yusíkotimaka ítúkeovo po'ínuhiko xâne koené'eye isóneunonu, ako mbepákexina inzóneu nê'e. Muhíkova inzóneupinovo, ákomaka nguvápa nê'e. ⁴Kaná'uti ákoyea ápahuina váhere koekúti njé'onone inzóneuke, itea kóyeane ákoyea ongóyuhu tokópeovoxo uhá koeti índuke, vo'oku poéhane Itukó'oviti motovâ koyúhoyea tokópeovoxo, áko'o ákoyea. ⁵Hákoikopo itikóvo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, inixeâti ákoyea aú-nati ítuke koeku ákoyea koati yéxi koêku, vo'oku haina kaxénane yúhoikopeokono xâne. Itea aukápapune ne Vúnae, ínamo kauhápu'ika ne koekútihiho itukókonoti hahákutike, ákoti po'i exoâti yara koeku kó'oyene, koane énomonemakamo kouhápu'ikoa itukóvotiye ne isoneútihiho oveâti isóneuke ne póhutihiko xâne. Yane ihayú'ikoatimo Itukó'oviti ne póhutihiko xâne kuteâti motókeyea iháyu'ikeokono.

Saya'íkoo Poûlu ne íhae Koríntu

⁶Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, enepora koati ânja énjokeopinoe yara yúndoe, ínzokoa ngixoku indúkeovo koánemaka kixoku ítúkeovo Ápolu, motovâti ítúkeovo koeku úti kouhápu'ikinopea kixó'ekone ne yutoéti koêti: "Konókoti ítúkeovo yutoéti emó'uke Itukó'oviti hokokóno, enepone ixikó'okoviti ákoyea kapáyasaka úti ne po'i xâne koeku ákoyea vitúkoake ne po'ínuhiko" koêti. ⁷Hainá'ikopo kehá'ati íkitixapivo únati ya po'ínuhiko xâne? áko'o ápeikopomea yéxone itíki ákoti itukapu pónepike Itukó'oviti. Ako kalíhuina. Yoko itukovo ke'ipârati, ná'ikopo koeti kepáyasokinovo kutí'iyea itepónoati ya xinákoke?

⁸Inípono iséneupinovo kutí ké'iyi ákotine nókone ikéneke Itukó'oviti, inixépovoti itéponine uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, koane itéponinemaka itíkivo nâti ya xoko Kristu! Yoko ako'ópo vinixápapu, ûndi yoko po'ínuhiko ápostulu! Ehá'ani netíxixo kuteâti iséneupinovo, motovâtimaka kahá'ineyeopi úti xoko Kristu, ûndi yoko nza'íne ítukeke Itukó'oviti. ⁹Itea ya undíke, énja itúkeovo Itukó'oviti porexó'ovi vitúkeovo okoti koati ikenétike ya uhá koeti xâne, uti ápostulu, uti páhoe koyúhoyea emó'u. Kutí koe uti iká'aeti iy-onókonoti xoko koépekokonoku, koeku komómoponea uhá koeti xâne ovâti ra kúveu mêum, koánema-

ka ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti. ¹⁰Vo'oku hókea uti Kristu, uti ápostulu, koati uti xâne inixóneti ákoyea isóneu. Kene inípono itínoe, koati inixépovoti itíkivo ko'éxoneti ikéneke Kristu! Utímaka xâne inixóneti ákoyea itóponone koane ákoyea xunáko, uti ápostulu. Itea inípenonoe, koati inixépovoti itíkivo hána'iti itóponone ikéneke Kristu koane êno xináko, íkitixapovotimaka koati teyonéti! Kene úti, uti puvonéti. ¹¹Enepora úti, uti ápostulu, tukú koeti kó'oyene, uti épeu hímakati koane úne. Ye'ékonemaka ipúpa'ixea vípovo. Utímaka yehep-óke'exokuti. Ákomaka koati vóvoku. ¹²Vivókoponovomaka ko'ítukeyea úti, vitúkoti ésa'i nókone úti. Enepo vihakókono, ako vitúkapina ésa'i ne ihakó'oviti, itea vépeminoa unako koêku xoko Itukó'oviti. Enepo vikoí-toponokono kotíveti, vítoa tarú'uxea uhá koêti. ¹³Enepo apê itukóheoti koeku úti, itupa'ii kíxoa yumó-pea úti, voposíkoti unátipinokoko visóneu. Tukú koeti kó'oyene, ya isóneunovi xanéhiko ákoti éxa Itukó'oviti, uti kuteâti sipurákineti, uti ápostulu. Uti kutí koeti koekúti kuréti yupihóvoti kótirinayeokono.

Enékoa Poûlu ne íhae Koríntu

¹⁴Haina ngahá'ati ngóteyokeopinoe ngixínopikeneye yara yúndoe, itea enengópiti vo'oku kutí ngixópinoe koati nje'éaxaxapa ákoti omotóva ongóvo. ¹⁵Yusíkoti yupíheovo enó'iyea ihíkaxopiti ikéneke Kristu, itea poéhaxo ne itukópitinoe xe'éaxaxapa. Yoko énomone ra yuhó'ixopiti, vo'oku undíne koyuhó'inopi koeku Kristu Jesus enepo inâ kitipôa. ¹⁶Injíko'okopinokopo héki ngixoku nzókea Itukó'oviti. ¹⁷Énomonemaka kutí'ino mbahukínopitinoe Timóti, enepone po'ínu úti xoko Jesus, enepone kutí ngíxonemaka nje'éxa ákoti omotóva ongóvo. Koati kuvovóneti nê'e, yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae, koane huvo'óxopitinoemo puyákoponeova yokóvo ne ngixoku nzókea Kristu Jesus, kuteâtimaka ínzikaxea ya uhá koeti yónongu ya póhutihiko imokóvokuti nzímoku.

¹⁸Anêko xâne kapáyasokopovoti xepákukenoe po'okoâtihiho ákoyeamo naínjapanapinoe. ¹⁹Itea ákomo áxu'ikene, noinjóponopitinoemo enepo itukapu ahá'inonu Itukó'oviti. Yane enjoâtimo ápeyea xunáko neko kapáyasokopovoti ítúkeaxo kuteâti neko yúho, áko'o ítúkeovo pohúneti koyuhóheoti ákoti xunáko ítúkea. ²⁰Vo'oku enepone vitúkeovo xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke, haina pohúneti koyúhoyea úti, itea konókoti ipúhikea xunako Itukó'oviti ya kixoku vitúkeovo. ²¹Kutí'ikopo kehá'anoe? nzímea xepákuke orínjeopimo? áko'o itupa'ii ngíxeopimo kuteâti koeku xâne ákoti omotóvopinoe okóvo.

Koeku xâne kutípoti Jesus koesáyu'ixoti kixoku ítúkeovo

5 Koati apêti koyuhópitinoe ápeyea xâne xepákukenoe ákoti saya'íkapeapa ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. Yoko enepora ákoyea káyusea kixoku ítúkeovo, koati yupihóvoti koêku, ákotimaka

kámeaku ûti kuteâti, muhíkova xapa xâne ákoti êxa Itukó'oviti. Hane ngíxo vo'oku ápeyea ixómoti kapîne énoxaka. ² Yoko inípenonoe, uhepee kóye iséneui! Ako kalíhuina ikétivexinoe iséneuke ne váhere koekúti xepákuke. Mani kenokoâtinoe ikétivexi, motovâti kópuhikeokono xepákuke ne yupihóvoti váherexea ítuke. ³ Kaná'uti ángo'oyea yâko xepákuke, itea ya isoneûtike, kóyeane kutí kó'iyea ambêti xepákuke. Epó'oxo ngoyuhó'inopitine inzóneunoa kutí'iyea ambêti ya: Koati pahukóvoti ne kixotíneye ítuke. ⁴ Hara ngixópinoe ya iháke Vúnae Jesus: Enepo he'uxínapa ra koekúti, kutí koetímakamo ambêti xepákuke, koane apêtimakamo xunako Vúnae Jesus youúeke. ⁵ Yane képuhika xepákuke ne ákoti ikatívexa isóneuke ne váhere ítuke. Kirí'akamaka Satánae komóhiyeya mûyo, motovâtimo eópea ítukeovoxo koati pahukóvoti koane kóyusopeovomo, motovâtimaka ápepeamo xapákuke ne kasása'iupo Itukó'oviti yaneko káxe aukárapu Vúnae.

⁶ Ako aúnnati ne iséneupinonoe, ikítixapovoti xâne koati únati kóyeku ikéneke Vúnae ákoti konokínovopitinoe. Ákoikopo yéxa koêku ne pahunévoti ítukeovo kuteâti kalihú koeti kohiyákopeti pâum heú kíxeya kohiyakea ánahi? ⁷ Kiríkapaikopo ne uhá koeti kúxoti kixeku itíkivo, enepone kutí koeti kohiyákopeti xepákuke, motovâti itíkivo inámati masa ákoti kohiyákoati. Yoko énomone kénenoeye koeku ítúyoepa ne pehúnevo. Vo'oku enepone Páskoa, usóne kixó'ekone xoko úti koeku ivókinovovi Kristu, enepone kutí kixonéti kali xe'exa su'úso koépeuti ya Páskoa, ésa'i ítúyoepa pahunévoti. ⁸ Vokóyuineikopo kuteâti koêku ya kaxena Páskoa. Itea enepone kixoku kóyuiyeya úti, ako yusíka ítukeovo ya kúxoti kixoku vitúkeovo, enepone kutí koeti kohiyákopeti. Énomone ne váherexea vítukeino po'ínu úti yoko po'ímaka váhere vítuke. Itea hara vitúka kixoku kóyuiyeya úti, vitúkeovo xâne ákoti semekékexa, koane pónea uti kixoku vitúkeovo. Énomone akútea ne osó'iuti pâum ákoti kohiyákoati, koyuípeti ya áyui Páskoa.

⁹ Ya po'íke yúndoenopi yanekôyo, mbahúkopinoe ákoyea yánahixapa ne xâne ákoti kayúsea kixoku ítukeovo, kapíneti ákoti itukapu koati múxone. ¹⁰ Itea haína xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti ne ngíxo, enepohikone kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koáne ne xâne ixómoti ipupákino isóneui kahá'ayea enó'iyeya tiúketina, yóko'o ne ómevoti, koánemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko. Vo'oku eneponi itukápahiko ne xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti ne ngíxo, mani konokoâti ipíhikopi ra kúveu mêum motovâti ákoyeani yánavakaxapa. ¹¹ Itea hane itukóvo ne xâne ngixínopikenoe ákoyea yánavakaxapa, enepone koyúhoti ítukeovo po'ínu úti ya xoko Jesus, itea kóyeane váherexea kixoku ítukeovo. Énomone ne kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koáne ne ixómoti ipupákino isóneui kahá'ayea enó'iyeya tiúketina. Énomonemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko, koáne ne váherexokenati yuhó'ino po'ínu xâne, koáne-maka ne kohíhikenati, yóko'omaka ne ómevoti. Xâne

koetíneye kixoku ítukeovo koyúhoti hókea Jesus, muhíkova íniki hako kalihú'ina.

¹² Hainá'ikopo xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Jesus ngónoko énjokea ítukeovo pahukóvoti koane nza-yá'ikea. Itea enepone po'ínu úti xoko Jesus, hainápo koati konokoâti yéxoki ítukeovo pahukóvoti koane seyá'iki. ¹³ Kene enepone xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Vúnae, Itukó'ovitimo exôa kíxoaku nêe. Képuhikapaikoponoe ya xepákuke ne vaheréxoti ítuke.

Nókone kó'iyea apê évotikoko ne kutípotihiko Jesus

6 Enepo apê yévitikoko, ákonoemea tíyapana yómikoko yuhoíkovokutike nonékuke xâne ákoti asasá'i ítuke nonékuke Itukó'oviti? Na koeti ákoino yámanoe nonékuke po'ínu úti, kasása'iupo Itukó'oviti, motovâti enékeokono? ² Ákoikopo yéxanoe ítukeovomo úti, uti kasása'iupo Itukó'oviti yuhoíkopamo ne xanéhiko yara kúveu mêum vo'oku kixoku ítukeovo? Koeku ítukeovomo énomone yíhoikopo, na kíxeaye ákoyea yéxanoe kíxeaku ne kalíhuti koekúti xepákuke? ³ Ákoikopomaka yéxa ítukeovo utímaka yuhoíkopamo ne ánuhiko íhae vanúke, enepohikone ovóxe Itukó'oviti, vo'oku kixoku ítukeovohiko? Ínapomo hako yexoânoe kíxeaku kíxekuxi ne kálíhunoe koekúti hiko kuteâti tokópone úti itukovo káxe. ⁴ Itea enepo apê koekúti kuteâti, hane iyénoanoe xoko xâne ákoti itukapu xanena Itukó'oviti, enepohikone ákoti yána êgerejake. ⁵ Ákoikopo ápahuina xâne ko'isóneuti xepákukenoe motovâti enékeopinoe, itínoe kutípotei Jesus? Metókeanoe enepo kateyákapi ra yúnzo! ⁶ Ya koêkuni yómi ne koekúti xapa xanena Itukó'oviti ya êgerejake, ponó kixékokonoe yuhoíkovokutike enepo apê kixékokoku, yomokókoti nonékuke xâne ákoti akutipo Itukó'oviti.

⁷ Póhutine ápeyea kixékokokunoe, iyúseo ápeyeako hána'iti nékone ikéneke Jesus. Mani unatíne sikovó ké'iyi apê vaheréxinopiti ítuke. Manímaka unatíne yévokivo vo'ókuke. ⁸ Itea ya koêkuni ké'iyineye, ainovó koe itínoe vaheréxinoa ítuke ne po'i xâne. Ainovó koe itínoemaka koesáyu'ixo koeku po'ínu xâne. Yoko inípono ítukeovo koati pe'ínuhiko xoko Jesus ne kíxeneye. ⁹ Ákoikopomea yéxa ákoyeamo yanapa natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne vaheréxoti ítuke? Hákonoe yaupú'ikopovo yará'a, vo'oku ákomo pihápaya ne xâne koesáyu'ixoti kixoku ítukeovo, kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko. Áko'omakamoya ne xâne aupú'ikoti múxone, kapíneti múxone po'i xâne. Kúteanemaka koêku ne hóyeno senoxóvoti, koánemaka ne hóyeno ikoyénoxovoti po'ínu hóyeno. ¹⁰ Áko'omakamoya ne ómevotihiko yoko xâne ipupákinoti isóneui kahá'ayea enó'iyeya tiúketina, koane kohíhikenati. Kúteanemaka koeku xâne yómoti váherexino emó'u po'ínuhiko xâne, yoko xâne yómoti hú'uxea ítukevo po'i xâne. Ákomo yanápahiko natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke kuteâti nêe. ¹¹ Yoko ápe nóvo koetíneye kixoku ítukeovo xepákuke. Itea kó'oyene, itínoe kasasá'iuti, itínoemaka haxakínovoti Itukó'oviti ítukeovo xanéna, koane penópvone nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítukeinoví Vú-

nae Jesus Kristu koánemaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

Iháyu'ikeokonoke Itukó'oviti ra koxe'u ūti

¹² Koêkuti íninjone unátiyea indúkea, motóva indúkea. Kaná'uti nê'e, itea haina uhá koeti koekúti porexó'ovi unako koeku ūti. Kaná'uti motó'iyeeva indúkea koêkuti íninjone unáko indúkea, itea kóyeane ngóhiyanayeovo, mará'inamo áyanzikapa indúkea, hákonemo indâa nguríkea. ¹³ Enepone nikokónoti, ápeino vo'oku íhaku nika ūti. Kene enepone íhaku nika ūti, ápeinomaka vo'oku nikokónoti. Itea apêtimo hunókoku nê'e, vo'oku koêkutimo káxe, uke'éxoatimo Itukó'oviti ne koekúti hiko kuteâti. Itea pó'iti koêku ne muyo ūti. Haina apeínoti kapinehí kíxea ūti ákoti itukapu koati múxone ūti, itea hane ápeino itúkeovo iháyu'ikovo Vúnae, yoko ovo'ó kó'iyeevimaka Vúnae. ¹⁴ Itukó'oviti, enepone koexépukopati ne Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti, koexépukopatimakamo ra koxe'u ūti ya xunákoke.

¹⁵ Ákoikopo yéxa itúkeovo itúke Kristu ne miúyo? Maní'ikopomea motovâti iyóneam ne ítuke Kristu xoko senohí koêti, mborexoâti ikó'itukexea senohí koêti? Ako kalíhuina! ¹⁶ Ákoikopomaka yéxa itúkeovo póhutipone mûyo ne hóyeno xoko mohîti sêno enepo yuhó'ixoa? Koati kaná'uti kó'iyeevone, vo'oku hara kôe emo'u Itukó'oviti: "Póhutipone mûyo ne pi'âti" kôe.

¹⁷ Kene koêkuti kuri'ókóvoti Vúnae Jesus, koati póhutiponemaka xokóyoke.

¹⁸ Yahíkuxipa ne pahúnévoti kuteâti nê'e, enepone ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. Vo'oku uhá koeti koêkuti po'i kó'iyeevoku pahúnevo xâne, haina muyókuke itúkeokonono ne pahúnevo. Itea enepone xâne ákoti saya'ikapeapa itúkea kuteâti, koati muyóne itúkino váhere. ¹⁹ Ákoikopomaka yéxa koeku miúyo itúkeovo óvoku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ovo'ó koépitinoe, páhoenopimaka Itukó'oviti? Hainá'iko itínoe exópo koêku, itea énomone exo kêku. ²⁰ Vo'oku kohépiti ne yésa'i pôreupo Jesus. Yusikóneikopo itúkeovo iháyu'ikovo Itukó'oviti ne miúyo.

Yuhó'inoa Poûlu ne íhae Koríntu vo'oku kazaméntu

7 Kuteâti neko yépemonukenoe yítóeke, hara koe inzóneunoa: Enepone ákoyea okóyeno ne hóyeno, únati nê'e, haina váhere. ² Itea vo'oku ú'uso kóyeyea ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, unatíne ápeyee koati yêno ne póhutihiko hóyeno koánemaka íma ne póhutihiko sêno. ³ Enepone koyénoti, ako yusíka ákoyea itúkina úhepune mûyo ne yêno, vo'oku koati ko'ímainokene ne sêno. Koánemaka ne sêno, ákomaka yusíka ákoyea itúkina úhepune mûyo ne íma. ⁴ Vo'oku enepone ko'ímati, ako yusíka poéhayee akahá'a, ina itúkina âha ne íma, itea kahá'ayea íma exoâmaka. Kúteanemaka koêku xoko hóyeno apêti yêno, haina poéhayee akahá'a exôa, itea kahá'ayea yêno exoâ-

maka. ⁵ Hako kema'âyikokoa nê'e, poéhane itukapu kutikokó koinoâti iséneu ákoyea itíka ya kúveu ye'á koeti káxe, vo'oku kehá'ayi yíxivoxo itíki orásaum, itínoe pi'âti. Itea hákomaka yupihovó kixeánoe kéxu'ikenexi, mará'inamo hixápapi Satánae, enepo hako'óne itêa ne ákoyeanoe itíka.

⁶ Enepora yûnzo, pohúneti enjókopitinoe inzóneunoa, kene haina páhoenopi Itukó'oviti ké'iyineye. ⁷ Ya inzóneunoake, mani únateoxo akutêa ngoêku ákoyea yênom ne uhá koeti hóyeno. Itea anêko kíxoaku Itukó'oviti ne póhutihiko xâne. Yoko ako akútikoko koeku uhá koeti xâne. Pó'iti koeku po'ínuhiko koáne-maka po'ínuhiko.

⁸ Kene ya xoko âvoti múxone yoko xoko ivokóvoti múxone, íninjo unátiyea kóyeyee kuteâti ngoêku.

⁹ Itea enepo hakô'o itoâhiko, unatíne opósikea múxone yaneko ixómoyea kóxuna'ixovo ítukeovo itoâti.

¹⁰ Kene xoko apêtine múxone, anéye páhoenoa Vúnae itúkea, kene haina pohúneti inzóneunoa.

Énomone ne ákoyea yusíka kuríkea íma ne ko'ímatine.

¹¹ Itea itukovo kurikoâti, konókoti póhuxeovo ákoti oko'ímapo, áko'o aúkopeovo xoko íma. Kúteanemaka koêku ne hóyeno koyénoti, ako yusíka kuríkea yêno.

¹² Kene ya xoko po'ínuhiko, ako yuho Vúnae Jesus vo'ókuke, itea hara kôe inzóneunoa: Enepone po'ínu ūti xoko Jesus apêti yêno ákoti akutipo Jesus, ako yusíka kuríkea itukapu úhepeti isóneu yêno óvoheixea xokóyoke. ¹³ Kene ne sêno apêti íma ákoti akutipo Jesus, ákomaka yusíka kuríkea, koeku úhepeyee isóneu íma óvoheixea xokóyoke. ¹⁴ Vo'oku xoko sêno kutípote Jesus apêti íma âvoti háka Jesus, haina koekúti ákoti asasá'i xoko Itukó'oviti ne itúkeovo komuxónokoti, ínapo okonóko kotóhineopea itúkeovo komuxónokoti. Koati sasá'iti, vo'ókuke ne yêno kutípoti Jesus. Kúteanemaka koêku xoko hóyeno kutípotine Jesus apêti yêno âvoti háka Jesus, kóyee itúkeovo sasá'iti xoko Itukó'oviti ne itúkeovo komuxónokoti, vo'ókuke ne hóyeno kutípoti Jesus. Enepo hákoti koené'eye, ákoni asasá'i ne xi'íxaxapa, itínoe apêti múxone âvoti háka Vúnae. Itea koati kaná'uti itúkeovo ainóvoti sasá'iti ne xi'íxaxapa. ¹⁵ Kene xâne ákoti akutipo Jesus, enepo hákoti kahá'a óvoheixea xoko múxone kutípoti Jesus, unatíne pihópea. Koené'eye, ákone okónokoa po'ínu ūti xoko Jesus, áko'o mokexa ūti ísu'okeovoiko múxone, vo'oku iháxikinopikenenoe Itukó'oviti héki, kaha'aínopiti yóvoheixi kásatike isoneûti. ¹⁶ Vo'oku ako yéxa, itínoe sêno, ítimo ne íme hokópea Jesus enepo yakamá'a óvoheixea xikóyoke. Kúteanemaka koêku itínoe hóyeno, ako yéxa ítimo ne yîno hokópea enepo yakamá'a óvoheixea xikóyoke.

¹⁷ Enepone póneake Itukó'oviti kó'iyee ne póhutihiko xâne inâ ihaxíkoa hokópea, énomoikone ákoeneye péhutinoe. Koati énomone koéneye mbáhoeno xanéhiko ya uhá koeti koêkuti imokóvokuti yónongu.

¹⁸ Enepo áva xâne xepákuke sirkunsidá koétine tumúneke iháxikea Itukó'oviti, hako yonôa isóneu ípokeovo, unatíne kuteâti kóyeku. Kúteanemaka koêku

enepo áva xâne ákoti sirkunsidá akôe tumúneke iháxikea Itukó'oviti, únatine kuteâti kóyeku. Hako yonôa isóneu. ¹⁹ Vo'oku enepone sirkunsidá kó'iyea xâne, koáne ne ákoyea sirkunsidá ákoe, ako itópoinovike nê'e. Itea hane konokóvovo xoko úti vitúkea páhoenoviti Itukó'oviti. ²⁰ Póhutihiko xâne, ákoyeneye kuteâti koêku inâ ihaxíkoa Itukó'oviti hokópea. ²¹ Itukovo iti akaúti inâ ihaxíkopi Itukó'oviti, hako yonôa iséneu vo'ókuke. Itea imihé'aka yoxéne ítivoa ne itíkivo akaúti, únatinakaya. ²² Vo'oku enepone akaúti iháxiu Vúnae hokópea, koati itóvotine xoko Vúnae, koeku ákoyeane itúkapu ákau váhere kixovókuti. Kene enepone xâne ákoti itukapu akaúti inâ ihaxíkoa Vúnae hokópea, ovóxepone Kristu kó'oyene. ²³ Koati porexópovotine ésa'i ne keítivokononoe. Ákoikopo yusíka itúkeovo xâne yara kúveu mêm xêa kêku, kutí'iyea ítínoe ákau. ²⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kuteâti kêku inâ ihaxíkopi Itukó'oviti hekópi péhutinoe, énoimoikone yákoene ikéneke Itukó'oviti.

Enékeokonoke ne ávoti múxone vo'oku kaxena kotíveti koekúti

²⁵ Kene ne árunoehiko ávoti îma, ako yuhu Vúnae Jesus koêku râ'a ya páhoenovike vitúkea. Itea ngoyuhó'inopeatinoe inzóneunoa, undi xâne motokeâti kúveovokono isóneunoa vo'oku seánakonu Itukó'oviti. ²⁶ Íninjoa unátiyeya kóyeyekone kóyeku ne xâne, ákoti apasíka múxone, vo'oku tiú'ítine ra káxehiko símokune úti. ²⁷ Itea itukapu apêtine yíno, hako kirikôa. Kene itukapu ávoti yíno, hako yoposíko kéyenyoyi. ²⁸ Itea enepo yokoyéno, ákomo pehúkapu. Koánemaka ne árunoe, enepo oko'íma, ákomo pahúkapu. Itea kóyeanemo enó'iyea tiú'iti koekúti vékokuhiko ne komuxónokoti. Yoko mani anjá'inopinoe ákoyea vika tiú'ítike koekúti.

²⁹ Koati ngixópitinoe, ítínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ákoyeanemo axú'ina kaxena úti motó'iyevaku ko'ítukeino uti Vúnae. Konókotikopo kutí kó'iyea ákoti múxone ne apêti yêno, motovâti yuíxeovo ítukexeake Vúnae. ³⁰ Hainámaka póhutinhiko nê'e ngíxo, itea kúteanemaka ne ikaxú'itihiko okóvo. Hako itukovo énomone yónoheixo isóneu, itea kutí ákoe ákoti aikáxu'i okóvo. Koánemaka ne xâne elóketi okóvo, hako itukovo énomone yónoheixo isóneu, itea kutí ákoemaka ákotihiko aelóke okóvo. Kúteanemaka ne vanéxotihiko, hako itukovo váneu yónoheixo okóvo, itea kutí ákoe ákotihiko váneu. ³¹ Epó'oxo koêkuti kixovókuti yara kúveu mêm vikó'itukeu, hako itukóvo énomone yuíxovovo úti, itea kutí ákoe ákotimaka itukapu vikó'itukeu. Vo'oku enepora uhá koeti noíxone úti yara kúveu mêm, ákomo oríko uké'eyea.

³² Yoko enepora koâti anjá'inopinoe, énomone ákoyea ixomo ipúpakina iséneu ne kixovókuti yara kúveu mêm. Vo'oku enepone ákoti múxone, koati apêti oxéne yuíxeovovo ítukexeake Vúnae, oposí'ixoti kixoku ikó'elokexea okovo Vúnae. ³³ Itea enepone apêtine yêno, koati kixovókuti yara kúveu mêm yónoheixo isóneu, koeku opósi'ixea kixoku ikó'elokexea

okovo yêno. ³⁴ Énomone pi'á kó'ino yónoheixoku isóneu.

Kene ne sêno ivokóvoti îma, koánemaka ne ávoti îma, koati motovâti yuíxeovo ítukexeake Vúnae, koane kurí'okeovo Vúnae, herú kixoti isóneu koane mûyo itúkeovo sasá'iti ikó'itukeu Vúnae. Itea enepone ko'ímati, koati kixovókuti yara kúveu mêm yónoheixo isóneu, vo'oku opósi'ixea ikó'elokexea okovo îma.

³⁵ Ngixínopikenyeye, ngahá'ati nzuvó'oxeopinoe, kene haina ngahá'ati indópeopi. Koati ngaha'aínopiti péni kixeku itíkivo. Ngahá'amaka nzuvó'oxeopinoe itíkivo haxakínovoti ítuke Vúnae, ákoti po'i yónoku iséneu.

³⁶ Kene ne homoêhou kahá'ati itúkea kuteâti ne yunzómeku, itea puvâti itúkeovo tiú'ítino noívana enepo hákoti okoyénoa, vo'oku pihínone anú'ukea kuteâti yé'akeye xoénaena mani ko'ímayea, epó'oxo inixâ homoêhou kónokea koévesekea neko inúxoti yuhó'inoa, koane akahá'aiko kóyenyeya, ako koêku. Motóva kóyenyeya, ákomo pahúkapu. ³⁷ Itea enepo áva isóneuke homoêhou ákoyeanemo okóyenoa, epó'oxo inixâ ákoyea okónokoa ómea tumúne ne kóyenyeya, koane inixámaka íteamo ne kixóvoku póhuxeovo, ako yuvâti koeku usó'iyeané isóneu ákoyeanemo okóyenoa ne noívana. Únatimo akoéneye. ³⁸ Yane, enepone koyenoâti ne noívana, únati koêku. Kene ne ákotine okoyénoa, unatíneoxo koêku. †

³⁹ Enepone sêno ko'ímati, koeku ávoyea ivákapu îma, ako yusíka kuríkea îma. Itea enepo ivakápu îma, motóva ko'ímapea po'i hóyeno, koêkuti âha. Itea konókoti itúkeovo hóyeno kutípoti Vúnae. ⁴⁰ Yoko kóyeané inzóneunoa unátiyeamo koêku enepo hákoti ko'imápo. Koati ininjoâtimaka itúkeovo xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti úkea inzóneunoa ra koekúti.

Koeku nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko

8 Kó'oyene, ngoyuhoâtiko koêku ne nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko. Uhá koeti úti, vínixoa póneovo visóneunoa ne koekúti. Itea enepone vínixea póneovo visóneunoa, kapáyasokeovo xâne poréxo. Itea enepone kixoku vitúkeovo poréxoti po'ínuhiko xâne kókoponeovo ikéneke Itukó'oviti, énomone ne ákoyea omótovokoko vokóvo. ² Enepone xâne inixoâti póneovo isóneunoa ne kixovókuti, kóyeané ákoyea itápana heú kíxea éxea ne mani nókone éxea. ³ Kene ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, koati éxone Itukó'oviti nê'e.

⁴ Kó'oyene, kuteâti ne nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, véxoa ákoyea itúkapu kaná'uti kixovókuti

† *Ako iyúsea koêku ya emó'uke ngerêku itúkeovo so'ixoti noívu na ne árunoe, áko'o há'a ne árunoe. Aínovo motovâti. Énomone ákoino akútikoko koêku ya uhá koeti Bîbîlea. Ya po'íke Bîbîlea hara kôe: "36 * Itea itukovo apêti inixoâti ákoyeamo aúnti xoko ihíne anú'ukea yé'akeye xoénaena mani ko'ímape, yoko inixâ há'a ra árunoe kahá'ayea ko'ímayea, motóva ikó'imaxeaka akahá'a. Haina pahukóvoti oko'íma. 37 * Itea itukovo itoâti ihíne ákoyea okó'íma, epó'oxo enepo hákoti úsotine yuhóti ikó'imaxeakonomo, koane atíú'ixo isóneu há'a unátiyeya kíxeyene ákoyea iká'imaxa ihíne, koati únatimo koêku akoéneye ítuke. 38 * Yanê'e, enepone iko'ímoxoti ihíne, únati ítuke. Kene enepone ákoti ika'imaxa, unatíneoxo ítuke."*

ne sándu. Vo'oku poéhaxo ne koati kaná'uti Itukó'oviti, ako po'ínu. ⁵ Kaná'uti ápeyea kixovókuti ya vanúkeke koánemaka ya poké'eke, hókone xanéhiko, ákoti itukápa ne kaná'uti Itukó'oviti, vo'oku êno hokonéti kuteâti. Yoko enepohikone xâne hokoâti, "Itukó'oviti" kíxo ihaxea, koane "Únae" kíxoamaka. ⁶ Itea xoko úti, poéhaxo ne koati kaná'uti Itukó'oviti, Há'a úti, enepone pahukoâti apé kó'iyea ne uhá koeti koekúti. Kene vitúkeovo ovóxe, énomone vápeino. Poéhaxomaka ne Vúnae, enepone Jesus Kristu. Énomone évekoa Itukó'oviti itúkea uhá koeti koekúti. Énomonemaka úkea vápeyea.

⁷ Itea ako uhá ákoe xâne exoâti ra kixovókuti véxone. Vo'oku ápe xâne ênoti xoénae kúveovo sánduhiko. Yoko enepone nikokónoti ikó'iparaxokonoke sándu, tukú koeti kó'oyene enepo níkôa, kutí kó'inoa pahukóvoti, vo'oku itúkeovo ikó'iparaxokonoke sándu inúxotike. Yane vo'oku ákoyea itápana pónea isóne-unoa, koati eópoti itúkeovo pahukóvoti enepo níkôa, koane ikópiti'ikopovo vo'ókuke. ⁸ Itea haina nikokónoti exoâmo sasá'iyea úti nonékuke Itukó'oviti. Koêkuti koêku, enepo níká úti, áko'o ákoyea níka úti, ako vévakapu, koane ákomaka itópoinovike nonékuke Itukó'oviti.

⁹ Itea enepone ínixinoe motó'iyeva níkeokono uhá koeti koekúti, koane enepone níki koekúti kuteâti, neixapu mará'ina mo késayu'ixa po'ínu xâne ákoti akoéneye isóneunoa, enepone aínati kóhiyanavo.

¹⁰ Vo'oku itukovo apêti xâne noixópiti imókovokuke xâne kuvóvoti sánduhiko, keha'íneatihiko níki, iti ko'éxoneti ya itukeke Itukó'oviti, ákoikopomo ínixa po'ínuhiko xâne aínati kóhiyanavo yusíkeamaka níkea nikokónoti kuteâti, upánini ínixa ya isóneuke ákoyea aúnati? ¹¹ Yane enepone ítíkivo ko'éxoneti itukeke Itukó'oviti, koati énomonemo ikoróko pe'ínu ikéneke Jesus, enepone aínati kóhiyanavo. Yoko koatímaka xâne ivókinovoke Kristu nê'e. ¹² Koeku kó'iyeaneye pehúnevo yokó'okiti isóne ne po'ínu úti aínati kóhiyanavo, koatine Kristu váherexino ítike. ¹³ Énomone ngó'ino: Itukápuikopo vo'oku níngae nau hó'openo íngorokino mbo'ínu, ákonemo níngaeaku nê'e, maka hákone ingorókoa.

Púva itúkeovo avaha xâne íkamone emo'u Itukó'oviti ne Poúlu

9 Koati kaná'uti motó'iyeva indúkea koekúti ínínjone unátiyea, haîna? Hainâra koéneye. Kúteanemaka koêku kaná'uyexo indúkeovo ápostulu, páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u xapa xâne. Koane kaná'uti-maka noínjea Vúnae Jesus ya ungékuke. Yoko kaná'uti-maka ítíkivonoe eho ngo'ítukeino Vúnae. ² Yusíkoti ínixa po'ínuhiko xâne ákoyea indúkapu ápostulu, itea koati kaná'uti indúkeova xepákukenoe. Enepone kitípi yúnzo koeku Jesus, koati énomone koyuhónu kaná'uyea indúkeovo ápostulu. ³ Énomonemaka indúko yumómbeake ne xâne koemóke'enuti, koyúhote ákoyea indúkapu ápostulu.

⁴ Koati motokeâti ko'íparayea úti nikokónoti yoko véka, úndi yoko nza'ínehiko, koeku vomínopinoo emo'u Itukó'oviti, haîna? Hainâra koéneye. ⁵ Koatímaka motokeâti ápeyea sêno kutípoti Jesus, yeno úti, motovâti-maka xané'iyeevi koêkuti vónoku, kuteâti koeku Péturu koáne ne po'íhiko ápostulu yoko ámeno Jesus.

⁶ Áko'o, xapákuke ne koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti, kutí'ínopinoo poéhanemea úndi yoko Mbaranâbe konokô ko'ítukeyea vitúkea ésa'i níka úti? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. ⁷ Noixó íxea húndaruhiko. Ako ápahuina húndaru pahoéti xapa isukókoti konókoti poréxopea ésa'i nókone. Kúteanemaka koêku ne xâne nôti. Ako ápahuina xâne noti xuve úva, ákoti níká ne ha'i nóne. Ákomaka ápahuina xâne apêti óyonone, kuteâti vakána, ákoti arekêa leítana ne óyonone.

⁸ Enepora ínizokoake, pohúnetime isoneú níginone kuteâti kixoku itúkea isóne ne xanéhiko yara kúveu mêm? áko'o anékomea yútoe Muíse kuteâti yane Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti. ⁹ Hainâramaka kôe yútoeke Muíse. Énomone ne koêti: "Hako ike'áki páho ne vúi enepo huva'áxapi ókonuheinopea ne ítóvotino ha'i tiríku" kôe. Poéhaneikopomea vúi yóno isóne Itukó'oviti kó'inokeneye yúho? ¹⁰ áko'o utímaka kíxo kó'inokeneye ne yutoéti. Koati iyúseoti itúkeovo utímaka kíxo ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti. Noixó íxeamaka xâne varereôti poké'ixa. Itúkinoake ne itukéti, koati kuxoíxoati ápeyemo êho. Kúteanemaka koêku ne veyoti íhae isáne. Konókoti itúkeovo kuxoâti ápeyemo êho kutí'inoke itukoâti ne itukéti. ¹¹ Koeku itúkeovo emo'u Itukó'oviti nê úti xepákukenoe, ákonikopomea omótova kúxea úti keúsokinovi nókone úti? ¹² Koeku keúsokinoa nókone ne po'ínuhiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti simópitinoe, ínapoxo hako motokêa kíxeokononeye úti.

Itea ako vakáha'a vitúkeovo yávahanoe. Vítoa uhá koêti ne tiú'iti koekúti vékoku úti, kaha'âti úti ákoyea vitápapinoe kitípi ne inámati ihíkavoti vomínopike koyúhoti koeku Kristu. ¹³ Yoko yéxoanenoe koêku ne ko'ítuketi sasá'iti ituke Itukó'oviti ya témpuluke, itúkeovo énomonemaka ukínoa námoe. Koáne ne inuxínotihiko itukéti omâti átake ne ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, koati xoko iparáti átake ukínoamaka níka. ¹⁴ Kúteanemaka koêku yuho Vúnae vo'ókuke ne koyuhoâti ne inámati ihíkavoti ukeâti xokóyoke. Pahúkoamaka Vúnae itúkeovo vo'oku koyúhoyea emó'u ápeino námoe, kóusokovope nókone.

¹⁵ Itea tukú koeti kó'oyene, upánini motókea ápeyea námoe, undíne ako akahá'a. Yoko haina vo'oku ngahá'ayeane, yundóxinopinoo kó'oyene. Ehá'ani ivóngeovo yaneko kó'iyeaneye, vo'oku koati éyenjovope ne ákoyea indúkapu yávahanoe itukeke Itukó'oviti.

¹⁶ Enepone ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, ako omóndokea inzáyú'ikeokono vo'ókuke. Koáhati undi pahoéti itúkea ne itukéti. Yane koati ngonokoâti indúkea. Mani mondokeâtimaka imbíhoponeokono enepone hákoti ngoyuhôa. ¹⁷ Kene enepone itukapu ukeâti inzóneuke usó ngóyeyea indúkea ne itukéti kutí'inoke indukoâti, ákoti indúkapu

pahoéti, hainápo mani motovâti ngúxea ápeyea námoem vo'ókuke. Itea koeku indúkeovo pahoéti, koati apêti nzó'exeokonoke, mbáhoenokono indúkea.

¹⁸ Koeku kó'iyeaneye, kutimea indúka námoembomo? Harâ'a, hána'iti úhepeko inzóneu vo'oku ákoyea énzá'ixeake ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, koane ákoyeamaka indúkapu yávanahoe, koeku ákoyea itúkapu itínoe kousókinonoa ne nón-gone, upánini mondókeyea ngoúsokinokonoa koeku ngoyúhoinopinoe emo'u Itukó'oviti.

¹⁹ Koeku ákoyea porexónuti námoem, yane índeovo itúkeovo po'ínuhiko xâne exô ngoêku. Itea kóyeane indúkeovo ovoxe uhá koeti xâne, motovâti xu'ínayeaxo xâne índone hokópea Jesus. ²⁰ Xapa júdeuhiko, íngutipasikeova ne kixoku itúkeovo, ngaha'âti índea hokópea Jesus. Kúteanemaka ngoêku xapa xâne yuixóvati-hiko hókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, íngutipasikovamaka, motovâti hokópea Jesus vo'ókuke, upánini ákoyea itúkapu xunako Ponóvoti Kixovókuti exô ngoêku. ²¹ Kene xapákuke xâne ákoti hakâ ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, íngutipasikovamaka. Itea haina ngoêti ákoyea ponóvoti kixovókuti nóngone indúkea nonékuke Itukó'oviti. Kóyeane ápeyea vo'ókuke ne páhoenovi Kristu vitúkea, enepone nzókone. Íngutipasikinovake ne xanéhiko, koati ngaha'aínoati hokópea Jesus. ²² Xapákuke kutípoti Jesus aínati kóhiyanavo, po'okoâti itúkeovo pahunévoti ne koekúti kóhiyanavo, ákomaka indúka ne íkutixane pahunévoti, motovâti índea hokópea Kristu. Íngutipasikinovake ne uhá koeti xâne, motovâti ápeyea koítovone Kristu xapákuke, ênjo ya uha-uhá ngíxea íngutipasikeovo kixóvokuhiko xâne.

²³ Ngixínovokeneye vo'ókuke ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, maka ngaúkapanane xapa xanéhiko ne únatinoe koekúti omínovike. ²⁴ Hane ínzokinopeano ra koekúti, kuríkotihiko kaxunákovoti ya xoko ehákovoku enepo ehahíkovone. Yoko yéxoane itúkeovo ehahíkovoti ne uhá koêti, itea poéhaxo ne itôti xapákuke. Poéhaxomaka omopâti ne iparáti. Kuteâti kóxunakeovo nekôyohiko, kóxunakapuíkopomaka ikéneke Kristu, motovâti itéponi ípera xoko Itukó'oviti. ²⁵ Heú koeti kuteâti nekôyohiko ahúkoti éhahikeovo, kóxunakovo itúkea uhá koeti nókone itúkea motovâti itóponea ne iparáti. Yoko koati koekúti ákoti oríko uké'eye kaha'a itóponeahiko. Itea enepone kóxuna'ixinovoêti, koati vo'oku iparáti ákotinemo uké'eyeaku. ²⁶ Koeku kó'iyeaneye, ngóxuna'ixovomaka, kuteâti koêku ne ehahíkovoti. Yoko pono-ponó ngoéne xoko nóngone indóponea. Kutí koémaka xapa isukókoti ôvom koeku ixómoyea ngóxuna'ixovo. Yoko haina koxunakovohí ngoêti. Ako angútea xâne ka'apéneti yúkurea isúkeokoko. ²⁷ Koati ákoti iyunzixapapu nzayá'ikopeovo. Kutí ngixópovo imbihóponovoti yane yupiheovo ngóxuna'ixeovo indúkea ne itukéti, maka enepo ongoyúhoinoane emo'u Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne, hákone ainovó koe ûndi inixókono ákoyea omótokea itúkeovo ovoxe Itukó'oviti.

Vípíkeokonoke kixoku itúkeovo ne izaraelíta yaneko inuxópinoahiko Muíse

10 Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, itíkinanoe iséneu kixoku itúkeovohiko ne oxúnoekene iyénonjapa júdeu yaneko inuxópinoahiko Muíse. Uhá koe inuxópinoahiko kapási, koane uhá koéhikomaka tarú'uxea neko mar iháxoneti Hararáno'evoti. ² Kuteâti koeku ahiúti kó'oyene ya iháke Vúnae, énomonemaka koéneye heú koêti neko voxúnoekene ikéneke Muíse, vo'ókuke ne kapási inuxínoatihiko, koane vo'oku tarú'uxeamaka neko mar. ³ Uhá koéhikomaka níkea neko nikokónoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti. ⁴ Uhá koéhikomaka énoyeova neko úne poréxoakehiko Itukó'oviti ukeâti mopoíke. Yoko enepone koati kaná'uti úkeaku êka, enepone mopôti kixonéti apêti xapákuke koeku yónea, énomone ne Kristu. ⁵ Itea upánini kó'iyeaneye, kóyeane ákoyea axú'ina inixone Itukó'oviti unátiyea koêku ya xapákuke neko xâne. Énomone ívohikinovo yaneko mêum ákoti apêti.

⁶ Enepone koekúti-hiko, aínovo koati ipíkoviti, kaha'aínoviti ákoyea víyakapa ne váhere kixovókuti kuteâti íyokeovahiko. ⁷ Hákomaka ikítipasikova ne kixoku itúkeovo yaneko kuvôvo sánduhiko, kuteâti koeku koyúhoinovea ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Ívátahiko, ina turixóvo níkeahiko koane énoyeovo, ina xepúkohikomaka, koane híyokexea" kôe. ⁸ Hákomaka vitukóvo xâne itúkoti váhere úhepune mûyo, kapíneti ákoti itukapu múxone, kuteâti kixóvoku nekôyohiko ivohíkovo vinti trei koeti mili xâne ya póhuti káxe. ⁹ Hákomaka ixomo vitúko váhere, voposí'okovoti Itukó'oviti kuteâti kixoku itúkeovo neko xanéhiko mekúke, kutí'inoke koepékokonoti po'ínuhiko yaneko ohonókexoa koéxoe. ¹⁰ Hákomaka ixomo kepahákovu kuteâti kixóvokuhiko, kutí'inoke-maka koepékexoponoati ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke.

¹¹ Kó'inokeneye ne uhá koeti kixóvokuhiko, motovâti vípíkeokonono vo'ókuke. Yutóxinovokemaka emó'uke Itukó'oviti motovâti ákoyea vituka váhere, uti xâne apêti yara káxehiko yé'exeovokune hunókoku ra mêum.

¹² Énomone ngó'ino: Enepone xâne inixópovoti itúkeovo koati xúnati isóneu ikéneke Vúnae, naíxapu mará'ínamo íkarakapu. ¹³ Enepone tiú'iti koekúti víkokunoe, koati vékokunemaka ne uhá koeti po'ínuhiko xâne. Itea koati kuvovóneti ne Itukó'oviti, vo'oku ákomo paréxa anú'ukea xináko ne tiú'iti koekúti simópitinoe, itea exókopitinoemo kixeku ítivoa, motovâti terú'uxi.

¹⁴ Énomone ngixínopinoe, itínoe ákoti omotóva ongóvo, hako itukóvo sánduhiko kivóvo. ¹⁵ Itínoe yónoku ra yúndoe, koati itínoe xâne éxoti ikó'itukexea isóneu. Itíkínaikopo iséneu ra yunzó'inopinoe, motovâti yéxi nékone itíki vo'ókuke. ¹⁶ Hane ngíxo: Enepora enovópeti, óvoku ekâti, víkoro'ixinovoêti Vúnae, puyakóponovoti vokóvo ne ivókinovovi, koati venóyeovoti vo'oku poéhapeane visóneu xoko Kristu ákoti ví-

haxákea, vo'oku óvokinovovi itína kuruhúke, haína? Hainâra. Kúteanemaka koêku ne pâum, honó'ekeu úti, nikínoake úti vo'oku poéhapeane ne visóneu xoko Kristu vo'oku ivókinovovi kuruhúke, haína? Hainâra.

¹⁷ Vo'oku poéhayeane ne pâum, uti póhutipone ikéneke Vúnae, kuteâti koeku póhuti koxe'úti, upánini ákoyea yumáxapu úti. Koáhati póhutike koxe'u pâum úkea nika uhá koeti úti.

¹⁸ Itíkinaikopo iséneu koêku ne xanena Izarâe: Enepone itúkoti ítuke Itukó'oviti, nikoâtimaka ne nau hó'openo ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya átake, koati exókovoti ítúkeovo póhutine isóneu xoko Itukó'oviti, únae ne áta. Énomone koéneye koeku níkea, haína? Hainâra koéneye. ¹⁹ Koeku ngíxeopineye, pé'okoamea ngahá'ayea ngíxeopineye ítúkeovo sasá'iti kixovókuti ne sánduhiko, áko'o ítúkeovo sasá'iti ne ikó'iparaxokonoke sándu. Itea ako kalíhuina kó'iyeaneye ânja!

²⁰ Koati ngixópitineye ítúkeovo ndémoniuhiko yúho'ixo ne xanéhiko enepo omíno sánduhiko ikó'iparaxoake. Kene haina Itukó'oviti omínoahiko. Yoko ako angáha'ainopineye yího'ixi ndémoniuhiko. ²¹ Na kíxoaye motó'iyeeva yénoyivoa ne ekáti, puyákoponeovoke yokóvo ne ivókinovovi Vúnae, koêkumaka yího'ixineye kixovókuti ítuke ndémoniuhiko? Námaka kíxeaye motó'iyeeva níki ne pâum, puyákoponeovake yokóvo ne ítukeinoví Vúnae, koêkumaka yího'ixi kixovókuti ítuke ndémoniuhiko? ²² áko'o, kixínoakeneye úti kahá'átímea úti vopósi'okeye Vúnae, po'okoâtimea úti vítúkeovo xúnati ya Vúnae, po'okoâtimea úti víteovamo ne mani ipíhoponeovi.

Konókoti kóhiyanayeokoko úti

²³ Koêkuti íninjone unátiyeeva indúkea, motóva indúkea. Kaná'uti nê'e, itea haina uhá koeti koekúti porexó'oviti unako koeku úti. Koêkuti íninjone unátiyeeva, kaná'uti motó'iyeeva indúkea, itea haina uhá koeti koekúti poréxeovimaka kó'iponeovo úti ikéneke Kristu. ²⁴ Hako poehâne unako kêku yíxovo, itea konókoti kehá'ainoamaka unako koêku ne po'ínuhiko xâne.

²⁵ Koêkuti nikokónoti yâha víyi ya xapa kavánetihiko, motóva níkinoe. Ako apásika yépemo'iki úkeaku, pivoâti ítúkeovo koekúti kéhianavoke ákoyea omótova níkeokono. ²⁶ Vo'oku enepora kúveu mêum yoko uhá koeti ovâti, koati ítuke Vúnae.

²⁷ Enepo áva xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Jesus itaíkopitineye óvokuke níképoni, píhe yakaha'a píhi, koane níkea koêkuti yâha níki yane nikokónoti apêti mesákuke. Ako apásika yépemi úkeaku, pivoâti ítúkeovo kéhianavoke ákoyea omótova níkeokono. ²⁸ Itea enepo áva kixópiti: "Íparaxokonoke sándu râ'a" kixópiti, hako níkéa, kehíyanati ne xâne etó'okopiti, koánemaka vo'ókuke ne isoneúti ákoyea yusíka níkeokono.

²⁹ Yoko enepone isoneúti ngíxone ákoyea omótova níkeokono, haina iséneunoano, itea koati vo'oku kó'iyeaneye isóneunoa po'í xâne.

Ínameamo akôe iséneu: "Itea namea koeti kónokino ítúkeovo isóneunoa po'ínu xâne exôa yusíkea níngéa,

áko'o ákoyea níngéa?" ³⁰ Vo'oku itukovo ingoró'ixinovatine Itukó'oviti ne nikokónoti, yusíkoikopo váherexinonu isóneu po'ínu xâne koeku íngoro'ixinovane Itukó'oviti?" ketímeamo.

³¹ Itea hara ngixópineye: Uhá koeti ítikevo, itukovo níkéti, áko'o yorékoti, áko'o itukovo ítíkoti koekúti po'ínu koekúti, itika uhá koeti motovâti iháyu'ikeokono Itukó'oviti. ³² Hako itukovo íti íkorokinovo ne po'ínu xâne pahunévotike, yusíkoti ítúkeovo júdeuhiko, áko'o xâne ákoti itukapu júdeu, áko'o po'ínu úti xoko Kristu ho'uxínovoti ítuke Vúnae. ³³ Yoko ya uhá koeti koekúti, énomone ngixóvoneye ngóxuna'ixeovo xapa uhá koeti xâne, ombosíkoti ákoyea ítúkapu unako ngoêku yuínjovo, itea ítúkeovo unako koeku po'ínuhiko xâne ombósiko, motovâti enó'iyeeva xâne yonópotimo xoko Itukó'oviti vo'ókuke.

11 Hara hekánoe ngixoku indúkeovo kuteâtimaka nzókea kixoku ítúkeovo ne Kristu.

Kixó'ekone ítúkea ramánone ne senóhiko imokóvokutike ya Koríntu

² Inzáyu'ikopineye vo'oku kóyekuneyeeva puyákeovonu yokóvo, koane koati hekoâtimea ne ihíkavoti ínzikaxepike, enepone hókonemaka ne kutípotihiko Kristu inúxoti ya utíke. ³ Itea anéyeiko po'í anjá'inopi yéxi, harâ'a: Kristu itukovo tuti uhá koeti hóyeno. Kene ne hóyeno, sêno itukoa tûti. Kene Kristu, Itukó'oviti kotúti.

⁴ Yanê'e, enepo apê hóyeno ramanoné koeti ítúkea orásaum, áko'o koyúhoyeeva emo'u Itukó'oviti ya imokóvokutike, koati koteyókopovone vo'ókuke ne ramánone. ⁵ Kene enepo apê sêno ákoti ramánone koeku ítúkea orásaum, itukovo koeku koyúhoyeeva emo'u Itukó'oviti imokóvokutike, koati koteyókopovone vo'oku ákoyea ramánone. Vo'oku sêno ákoti ramánone, mani kúteane koêku eneponi kaulálapu'ikapu. ⁶ Yanê'e, yusíkoneikopo ulalapu'í kó'iyeeva, enepo hákoti kahâ'a ítúkea ramánone. Itea enepo teinâ ne vaté'ikeovo áko'o kóulalapu'ikopeovo, yusíkone ítúkea ramánone. ⁷ Kene ne hóyenhiko, ako omótova ápeyeeva ramánone, vo'oku kuteâti koeku Itukó'oviti ítúkeovo hána'iti ihayú'iuti apêti xunáko oukeke uhá koeti, énomonemaka koéneye pónekonoke ne hóyenhiko kó'iyeeva yara kúveu mêum.

Kene ne sêno, pó'iti pónekonoke kó'iyeeva ya hóyeno, yoko koati iháyu'ikinokonoke koeku kó'iyeaneye. ⁸ Hainámaka xoko sêno úkea neko inúxoti hóyeno, itea enepone inúxoti sêno, koati úkeakune xoko hóyeno. ⁹ Epó'oxo hainámaka sêno ítúkinokono ne hóyeno, itea koati vo'oku hóyeno ítúkinokono ne sêno. ¹⁰ Epó'oxo vo'oku ánjuhiko ivokó'oixoviti, ene kónokinomaka ikó'ítukexeeva ramánone ne sêno, éxokovope ítúkeovo hóyeno ítúko tûti. ¹¹ Itea ya ikéneke Vúnae, kutíkokone kónokeokoko ne hóyeno yoko sêno. ¹² Iyúseo kó'iyeaneye, vo'oku kuteâti koeku ítúkeovo xoko hóyeno úkea neko inúxoti sêno, aínopovone ipuhíkeati xoko sêno ne hóyeno. Kene turi uhá koeti, énomone Itukó'oviti.

¹³ Yapásika yéxi póneovoku ra koekúti. Ya iséneunoake, ako yuvâti enepo ítúka orásaum ne senóhiko

imokóvokutike ákoti ramánone? ¹⁴ Noixó íxea râ'a: Koati inixoâti uhá koeti xâne poé'ayea koêku ne hóyeno úhiti tûti. ¹⁵ Itea koati iháyu'ikeekonoke sêno ne hána'iyea tûti. Poréxinokonoake sêno kó'iyeaney ne híyeu tûti, koati kutí koeti ramápu'i uso'íyeatinekene. ¹⁶ Enepo áva okopâti ra yûnzó, koati ngixópitinoe ákoyea itúkapu kixóvoku ne senóhiko xapákuke úti ákoyea ituka ramánone. Kúteanemaka koêku xapákuke po'ínu úti ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya uhá koeti po'ínuhiko êgereja.

Koêku ne puyákoponeovake vokóvo ne ivókinovovi Jesus

¹⁷ Kuteâti koêku ra ânja yundóxinopinoe kó'oyene, ako inzáyú'ikapinoe vo'oku enepo he'uxínovo ítuke Itukó'oviti, mani únati pôreu, itea ainovó koe énomone kutí'inoke kuri'úxovoti pahunévoti xepákukene. ¹⁸ Inúxotike, eyéngoxopinoe ápeyeya haxakeôvokokoti xepákuke enepo he'uxínovo ítuke Itukó'oviti. Koane ngahá'atine ngutípea. ¹⁹ Yoko kutí koe ákoti po'i oxéne yéxinoe itukóvotiye xâne xepákuke motovâti inúxinopi ákoti itukapu ya héxakexivokoko. ²⁰ Enepo he'uxínovano ne pâum yoko ekâti, haina ivókinovovi Vúnae he'uxínovo puyákoponeovo yokóvo. ²¹ Vo'oku inuxó koe níki péhutinoe, ákoti kixakáka. Yanê'e, ápe xâne xepákuke ákoti koati níkea, kene po'ínuhiko kohíhine. ²² Inípono, kutí kénoe ákoti yóvoku motovâti énomoyeane yóvo níki koane yénoyivo! Áko'o, inuxó ké'inoke níki ákoti kixakákanoe, pivoâtimea ne pe'ínuhiko hokotímaka ítuke Itukó'oviti, áko'o keha'âtimea kéteyoki ne ákoti apeínoati. Yara kuteâti kixeku itíkivo, metókeanoe inzáyú'ikeopi? Ako kalíhuina! ²³ Enepone ihíkavoti námoem xoko Vúnae, énomonemaka ínzikaxopinoe yanekôyo. Harâ'a: Yaneko yóti tumúneke kurí'okeekonone xanéhiko puvâti veyo pâum ne Vúnae Jesus, ²⁴ ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti, yane ina hono'ékexoa koane kó'iyea: —Enepora pâum, mûyom kixó'eko, ésa'imo ngoíteovopinoe. Yákoyenenoeye níki puyakóponovoti yokóvo ne índukeinopinoe —koéne.

²⁵ Uke'éxone njántaxeahiko, ina namukôa Jesus ne enovópeti kuteâtimaka kíxoaku ne pâum, koánemaka kó'iyea:

—Enepora ekâti yara enovópetike, hane kixó'eko inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti vo'oku óvokinovopinoe indína. Yákoyenenoeye yénoyivoa puyákoponeovake yokóvo ne índukeinopinoe uhá koetímó yénoyivoaku —koéne.

²⁶ Vo'oku uhá koetímó níki kunoe ra pâum koane yénoyivoakumo ra ekâti, yexókoati kaná'uko ivókinovovi Vúnae tukú koetímó aukápapu.

²⁷ Énomone motókeino ipíhóponeokono ne xâne níki kixoâti ne pâum, koane enovó kixoâti ne ekâti ákoti teyâ kixó'ekone ne muyo Jesus, koánemaka ne itína yaneko ivókinovovi. ²⁸ Konókotikopo komómopeovo ne póhutihiko xâne tumúneke níkea ne pâum koane énoyeva ne ekâti. ²⁹ Vo'oku koêkuti xâne níki kixoâti ne pâum, koane enovó kixoâti ne ekâti

ákoti teyâ ne kixó'ekone, koati epemópinovoti ipíhóponeokonomo. ³⁰ Énomone enó'ino xâne ákoti okomóike koane ka'aríneti xepákukene. Kene po'ínuhiko, ívohikovone vo'ókuke. ³¹ Vo'oku eneponi vokomómopovo inúxotike, noíxoti uti ápeyeya pahúnevo úti motovâti kóyuseopeovo úti, ákoni apásika sayá'ikeovi ne Itukó'oviti. ³² Itea éxokovi pahúnevo úti ne Itukó'oviti koane évekovi kotívetike koekúti maka hákone pahukópokono úti ipíhóponovokutike, kuteâti kixókonokumo ne po'ínuhiko xâne yara kúveu mêm.

³³ Koeku kó'iyeaney, itínoe mbo'ínu xoko Kristu, kixákakanoekopo, hako inuxó kê níki enepo he'uxápu puyákoponeova yokóvo ne ivókinovovi Vúnae. ³⁴ Enepo áva xâne épeu hímakati xepákukene, yusikóne kómataxeovo óvokuke inúxotike tumúneke píhea êgereja, maka hákone motókeinoke sayá'ikeekononomo enepo he'uxínapanoe ne pâum yoko ekâti. Kene ne po'ínuhiko koekúti ânja ngoûrapu'ikinopinoe, ngoyuhó'inopeatimo nzimané'e xepákukene.

Véxone vitúkea ítukeke Vúnae, pónevike Itukó'oviti

12 Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kó'oyene ngoyuhoâtiko koêku ne vípara xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone véxone vitúkea ítukeke Vúnae, ngaha'âti yéxi koêku. ² Yéxoponoanoe kêku nóvo avô'o yêxa Itukó'oviti pihohí ké'iyi ikéneke sánduhiko ákoti yumapápi, kuvovohí kixeâtinoe. ³ Énomone ngahá'aino yéxinoe ákoyeamo ápahuina xâne ihákoti Jesus, koeku ítúkeovo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyúhoyea. Koane ákomaka xâne motovâti íhaxea Jesus únae enepo hákoti itukóvo vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya xokóyoke.

⁴ Ako tópi kó'iyevovoku exóneti íparaxeovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, véxone vitúkea ítukeke Itukó'oviti, itea poéhaxo ne porexó'oveati. Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁵ Kúteanemaka koeku ákoyea tópi ítukexeovike ne Itukó'oviti, itea poéhaxo ne Vúnae. ⁶ Ákomaka tópi kíxoaku úti vikó'itukexea ne vípara, itea poéhaxo ne Itukó'oviti, enepone ko'ítuketi xoko uhá koeti úti, enepone kousókoatimaka uhá koeti ne itukéti. ⁷ Enepone véxone vitúkea póhutihiko úti ítukeke Vúnae, pónevike Sasá'iti Omíxone, ikó'íparaxinoveake motovâti kóukoponeokoko úti ikéneke Itukó'oviti. ⁸ Vo'oku ápe xâne éxoti koyúhoyea xapa xâne ne exóneti íhae xoko Itukó'oviti, ikó'íparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, ikó'íparaxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti éxea kóuhapu'ikino po'ínuhiko xâne isoneúti íhae xoko Itukó'oviti. ⁹ Kene po'ínuhiko xâne, ikó'íparaxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ítúkeovo hána'iti kuvóvoti Itukó'oviti. Koatímaka énomopone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti iko'íparaxo po'ínuhiko xâne xunakóti kóiteovo ka'arínetihiko. ¹⁰ Kene po'ínuhiko, ítúkea iyupánevoti ko'íparahiko. Ina apémaka ne ko'ípáratí koyúhoyea xapa xâne koekútihiko éxokoake Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, ko'ípara éxea úkeaku ne yuhóti, ítúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti, áko'o ítúkeovo pó'iti úkeaku.

Ina apémaka ne xâne ko'ipârati éxea koyúhoyea inámati yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Kene po'ínuhiko, ko'ípara éxea koúraru'ikopea kixó'ekone ne yuhôti kuteâti. ¹¹ Itea poéhaxo ne ko'itúkeati uhá koêti ra koekúti, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Pohú pohu kíxoá pôrekexea póhutihiko kuteâti ínixone unátiyea ikó'iparaxea.

Kutí koe póhutipone koxe'úti ne kutípohihiko Kristu

¹² Yoko kuteâti koxe'u úti poéhayea, itea kóyeane enó'iyea iháxakexoku, yoko kuteâtimaka itúkeovo póhuti koxe'úti itukôa uhá koêti ne iháxakexoku, énomonemaka koéneye úti ikéneke Kristu. ¹³ Vo'oku poéhaxo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kasasá'ikopoti uhá koeti úti, porexó'ovitimaka vitúkeovo kuteâti póhutipone muyôti ikéneke Vúnae, yusíkoti vitúkeovo júdeu, áko'o ákoyea vitúkapa, yusíkotimaka vitúkeovo akaúti, áko'o ákoyea vitúkapa. Poéhaxomaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koe'éviti, enepone kutí koeti koati únati úne vítoponove, enepone yupihóvoti kouhepekeovi.

¹⁴ Yoko hainámaka póhutine kó'iyevovoku yoko póhutine itúkovo ke ne muyo úti, itea êno iháxakexoku, koane ako akútikoko itúkovo ke ne póhutihiko. ¹⁵ Nánimeá ákoeye enepo akahá'a haxákeovo muyo úti ne heve úti vo'oku ákoyea itúkapu vo'úti? Yusíkotini kahá'ayea, itea kóyeane itúkeovo poixo'o muyo úti. ¹⁶ Nánimeá ákoeye akahá'amaka haxákeovo muyo úti ne keno úti vo'oku ákoyea itúkapu ukêti? Yusíkotini kahá'ayea, itea kóyeane itúkeovo poixo'o muyo úti. ¹⁷ Itukápuni ainovó koeti ukêti ne muyo úti, ákoni omótova kámea úti. Koáneni ainovó akôe kenôti, ákoni omótova voméhoyea. ¹⁸ Itea pahúkoa Itukó'oviti ápeyeya koxé'uke úti ne póhutihiko iháxakexoku kuteâti ínixone unátiyea. ¹⁹ Eneponi akútikoko ne uhá koeti iháxakexoku muyo úti, ákoni itúkapu muyôti yanê'e. ²⁰ Kaná'uti ákoyea tôpi iháxakexoku muyo úti, itea kóyeane poéhayeane ne muyo úti.

²¹ Nánimaka ákoeye eneponi "Ako ongónokopi" ixâ vúke ne vo'u úti? Koáneni "Ako ongónokopi" ixâ tuti úti ne heve úti? ²² Itea ya koékuni kó'iyeaneye, enepohikone iháxakexoku muyo úti vínixone ákoyea itápana unako koêku po'ínuhiko, kóyeane kónokea úti.

²³ Koáne ne iháxakexoku muyo úti ákoti úhene, koati katarákoati úti. Koáne ne teínoké úti noíxeokono, vitúkinoá rama'úxoati. Yane, inamá'axone kouxé'ekoa úti. ²⁴ Itea enepone iháxakexoku muyo úti ákoti teinâ úti noíxeokono, ako apásika kíxeaneye úti. Yoko enepone kíxoaku Itukó'oviti itúkea ne muyo úti, kixínoakeneye porexoâti yupíheovo katarakeovo ne iháxakexoku muyo úti ákoti itapána unako koêku ne po'ínuhiko iháxakexoku. ²⁵ Kixínoakeneye Itukó'oviti, maka hákone pihí'íkoko ya kónokeovohiko, kaha'aínoatihiko kóukoponeokoko yane kixoku itúkeovo ne póhutihiko, ya koeku kutíkokó kó'iyeahiko katarakeokoko. ²⁶ Yane, atiú'i koêku ne póhuti xapákuke, eópamaka uhá koeti po'ínuhiko kuteâti eópone nê'e.

Koane kauhé'ekakana póhutiya, kutí koémaka kíxeokononeye uhá koeti po'ínuhiko.

²⁷ Itínoe póhutipone kutí'iyea itínoe muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotúti úti. Yoko péhutinoe, hane kéneye kuteâti iháxakexoku múyo. ²⁸ Kúteane-maka koêku ya xapákuke uhá koeti kutípoti Jesus, enepone ho'uxínovati ne ítuke: Inúxotike, kóusokoa Itukó'oviti neko inúxotihiko noívokoe Kristu, páhoe koyúhoyea emó'u, enepone ápostuluhiko. Ikénepoke nekôyo, kóusokoamaka Itukó'oviti ne porófetahiko, enepohikone koyúhoti éxokoake Itukó'oviti koyúhoyea xapa xâne. Kene ikénepoke nekôyohiko, kóusokoamaka Itukó'oviti ne ihákaxeati emó'u. Ina keno'ókomaka ne itúkotihiko iyupánevoti, koáne ne koitóvotihiko ka'aríneti, yóko'omaka ne éxoti huvó'oxea po'ínuhiko, koánemaka ne éxoti inúxino itukéti, yóko'o ne ko'ipârati koyúhoyea po'i kó'iyevovoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. ²⁹ Ako ainovó ákoe ápostulu. Ákomaka ainovó ákoe porófeta, itukovo ihákaxoti emó'u Itukó'oviti, itukovo itúkoti iyupánevoti. ³⁰ Ákomaka uhá ákoe itúkeovo ko'ipârati éxea koíteovo ka'aríneti, itukovo ko'ipârati koyúhoyea po'i kó'iyevovoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, itukovo ko'ipârati koúraru'ikino po'ínuhiko xâne kixó'ekone ne yuhôti kuteâti. ³¹ Kéxuna'ixapuikopo yopósiki xoko Itukó'oviti ne koati únatinoe iparáti íparaxeovike.

Yoko enepone koati únateoxo ya uhá koêti, énomone ne ngoyúhoinopikenoemo kó'oyene.

Seanákoti

13 Mani motovâti énjea ngoyúhoyea uhá koêti ne yuhôti koyúhone xâne yara uhá koeti kúveu mêum, koánemaka ne yuho ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke, enepone ánuhiko, itea eneponi hákoti indukovo seánati, mani kutí ngoeti koati hónoti emó'u tóhe ixukovohí koêti, itukovo koati hónoti emó'u pé'utinoe haváva ixukohí kixonéti. ² Yusíkotinimaka ngo'íparayea ngoyúhoyea xapa xâne koekútihiko éxononuke Itukó'oviti, itea eneponi hákoti indukovo seánati, ákoni itóponone nê'e. Koane eneponi enjá uhá koeti kixovókuti yupihóvoti hé'oneovo, ákoti po'i xâne exoâti, koane uhá koeti exóneti apêti, itea eneponi hákoti indukovo seánati, ákoni itópoinonuke. Kúteane-maka koeku eneponi indukovo hána'iti kuvóvoti Itukó'oviti kutí'inoke mani itúkoti emó'um ne koati hána'iti mopôti, eneponi mbahukâ ahíkuxeova ne ókoku, ákoni itóponone nê'e eneponi hákotimaka indukovo seánati. ³ Yusíkotinimaka heú ngíxea mbôrekexea índukevo ne ákoti apeínoati, koane usó ngóyeyea oró'onginovo po'i xâne yúkuke, anje'ókopati motovâti ítevo, itea eneponi hákoti itukovo vo'oku índukeovo seánati, ákoni itópoinonuke.

⁴ Enepone kaná'uti seanákoti, enepone koati kaná'uti ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, hará'a: Koati ákoti vímauvo, váhatimaka vitúkino únati po'ínuhiko xâne. Ákomaka ópoe'ainoa visóneu ne koékuti xâne vo'oku víyokeova ne unako koêku. Ákomaka viháyu'ikapapu. Ákomaka kapáyasakinapa úti ne

po'ínuhiko xâne. ⁵ Utímaka xâne koyúseoti kixoku itúkeovo. Ákomaka ópoehane unako koeku úti vopósi'ixo, itea vopósi'ixinoamaka unako koêku ne po'ínuhiko úti. Ákomaka í'imaikovo vákoe, koane ákomaka vunáka visóneuke ne koêkúti kotivé'eviti. ⁶ Ákomaka aélokea vokóvo pahúnevo ne po'ínuhiko xâne, itea elókea vokóvo ne ponóvoti kixovókúti. ⁷ Ako vímaxapa ne uhá koeti tiú'iti koekúti tokópone úti. Poéhanemaka únati koekúti vupákinoá ne po'ínuhiko xâne. Ákomaka vímaxapa kúxoixea úti kousokeovo ne kúxoixone úti, koane vítoa tarú'uxea úti uhá koeti koekúti.

⁸ Ákomo uké'eyeaku ne ákoyea omótofovokoko vokóvo. Itea enepone koyúhoyea úti xapa xâne ne ihikavoti éxokovike Itukó'oviti, apétimo hunókoku nê'e. Koánemaka ne koyúhoyea uti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, apétimakamo hunókoku nê'e. Kúteanemaka koêku ne kó'exoneyea úti koekúti yara kúveu mêum, simotímo káxe ákó'oyeakunemo nê'e. ⁹ Enepe véxone kó'oyene, ako apáya'ina, vo'oku êno po'ínuhiko koekúti ákoti vexâ. Kúteanemaka ne koyúhoyea uti xapa xâne ne éxokovike Itukó'oviti, enómaka po'ínuhiko koekúti kuteâti ákoti vexâ. ¹⁰ Itea simapúne ne káxe iyúseopeakumo uhá koêti, yanê'e hunókokunemo ápeyea poixô'o ákoti vexâ.

¹¹ Noixó íxea râ'a: Enepe indukóvoiko kalivôno, enepone ngoyúhoyea koane eómbone yoko ngxoku ngo'ísoneuyea, aínovo kuteâti itúkeovo kalivôno. Itea mbaya'íne, ákone angútea itúkeovo kalivôno. ¹² Vo'oku yara koeku kó'oyene, kutí koe komomâti úti noixeðvoketike ákoti koati unátiyea. Itea simapúne neko káxe, kutí koetímo enepo noinoné kixóixokoko úti ákoti itopâti. Yara koeku kó'oyene, ápe ákoti enjâ, itea yaneko káxe, heú ngixoâtimo énjea, kuteâti koeku heú kíxea éxea ngxoku indúkeovo ne Itukó'oviti.

¹³ Anéyeiko ra kúveovo úti, yóko'o ra kúxoixea úti ne véxone kousokeovomo, koánemaka ra ákoyea omótofovokoko vokóvo. Itea enepone koâti únati ya uhá koêti, énomone ne ákoyea omótofovokoko vokóvo.

Unatí'oxo véxea koyúhoyea uti emo'u Itukó'oviti xapa xâne

14 Itíkapuikopone ákoti omotóvokoko okóvo, koane yépemamaka Itukó'oviti ikó'iparaxeopinoe yéxone itíki ítukeke, ínapoxo ne keyúhoyi xapa xâne ihikavoti kouhupu'ikinopike Itukó'oviti. ² Vo'oku enepone koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, haina xâne yúho'ixo, itea koati Itukó'oviti yúho'ixo, vo'oku ako xâne exeâti yúho. Koáhati koyúhoti kaná'uti kixovókúti poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyúhoyea ákoti exoâti kixó'ekone. ³ Itea enepone xâne koyúhoti ihikavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, koati xâne yúho'ixo. Yoko enepone, koukoponea xâne ikéneke Itukó'oviti itúko, koane enékeahiko yoko kouhepekea isóneu ikéneke Itukó'oviti. ⁴ Kene xâne koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ihuípinovane ne koyuhoâti. Itea enepone koyúhoti xapa xâne ihikavoti

kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, porexo uhá koeti po'ínuhiko xâne ya imokóvokutike koukoponeovo ikéneke Itukó'oviti.

⁵ Ehá'ani uhá kél'iyi peréxikono keyúhoyi po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea enepone koâti anjá'inopinoe, énomone keyúhoyi xapa xâne ihikavoti kouhupu'ikinopike Itukó'oviti. Vo'oku enepone koyúhoti ihikavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, yupihóvone unátiyea ípara yane ko'iparayea koyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea enepo áva exoâti koyúhopinoá po'ínuhiko xâne ya imokóvokúti kixó'ekone ne yuhôti kuteâti, hainápo únatimo, maka uhá ákoene xâne imokóvokutike ukóponea ikéneke Itukó'oviti vo'ókuke. ⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, itukovo nzimôti xepákuke ngoyuhópoinopiti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ákoni itópoinopike. Má'aina itukapu ihikavoti kouhupu'ikinonuke Itukó'oviti ngoyúhopoinopinoe, hainápo mani apêti itópoinopike. Kúteanemaka koêku áva po'i exóneti ukeâti kokóyoke omínombikeno, áko'o itukovo po'i kouhupu'ikinonuke Itukó'oviti, áko'o itukovo kaná'uti kixovókúti nókone uti véxea hó'eke úti.

⁷ Noixó íxea ne huxôe kuteâti étakati, áko'o árpa ákoti okoyúho, itea oxôvo, ápe emó'u. Kene enepone opoéha koêku ne híyeu emó'u, ákoni iyúsea óxokena, háina? Hainára koéneye. ⁸ Kúteanemaka koêku ne huxo húndaru, enepone kornéta kixonéti. Enepe hákotimo koyúseokono óxeovo, enepo ihaxíka húndaru xapa isukókoti, ákomo éxa húndaru itúkeovo ihaxíkokonoti. ⁹ Énomonemakamo kénenoye. Enepe hákoti keyúho emo'úti éxone po'ínuhiko úti, yanê'e namo kixoaye éxeahiko yiúho? Kutí ketímo xâne koyuhóheoti. ¹⁰ Ako yumáxapu kó'iyevoku yuhôti yara kúveu mêum yoko aínovo koati iyúseoti kíxone. ¹¹ Itea enepo hákoti enjôa yúho ne yuhó'ixonuti, kutí ngoinoâti íhae po'i poké'e, pót'iti emo'úti yúho, epó'oxo kutí koetímakamo íhae po'i poké'e ne yuhó'ixonuti, pót'itimaka emo'úti koyúho. ¹² Kúteanemaka koêku yane kehá'ayi ápeyea ikó'iparaxeopike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, yéxone itíki ítukeke Itukó'oviti. Yusikóne yopósiki inúxotike ya uhá koêti ne iparáti koukóponoatimo ikéneke Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne êgerejake.

¹³ Yanê'e, enepone koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, yusikóne épemea Itukó'oviti poréxeamaka éxea kixó'ekone, motovâti kouhupu'ikinoá ne po'ínuhiko xâne. ¹⁴ Vo'oku itukovo indúkoti orásaum ya po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo Itukó'oviti ya njokóyoke, itea ako íta inzóneu éxea koêku. ¹⁵ Ná'ikopomo ángoye? Indúkotimo orásaum koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo Itukó'oviti ya njokóyoke ákoti indâ énjea kixó'ekone ya inzóneuke, koane yunzó'ixotimakamo Itukó'oviti ya exoâti inzóneu. Kúteanemaka koêku imongóvo. Imongóvotimo koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti imokóvo ya njokóyoke ákoti indâ énjea

kixó'ekone ya inzóneuke, koane imongóvotimakamo ya exoátike inzóneu. ¹⁶ Itukovo iheyú'ikoti Itukó'oviti koeku itúkeovo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyuhô ya xikóyoke, keyúhoti emo'úti ákoti exoâti kixó'ekone, namo kixoaye "Amém, énomone ákoeneye" kó'iyea ne xâne xepákuke ákoti ípara kuteâti, enepo yuke'éxa íkero'ixivo xoko Itukó'oviti? Koáhati ákotimo exâ ne yiúho. ¹⁷ Kaná'uti mbiú kíxi íkero'ixivo xoko Itukó'oviti, itea akó'oti huva'áxa po'ínuhiko xâne, vo'oku ákoyea éxa ne yemó'u. ¹⁸ Koati ingoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'oku ngo'íparayea ngoyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti kuteâti, epó'oxo xunané'e njokóyoke yane uhá ketínoe. ¹⁹ Itea ya imokóvokutike, yusikóne ngoyúhoyea kali singu koeti emo'úti ya exoátike inzóneu motovâti ínzikaxea po'ínuhiko xâne, yane ákoyea yumáxapu yúnzo ya po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone.

²⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hako kutí kenêde kalivôno ya kixeku itíki iséneu. Itea ya váhereke kixovókuti, hainápo kutipasí yáko koati inámatiko kalivôno ávoti éxoneya. Kene ya kixeku itíki iséneu, kutí yákoé úsotine xâne éxotine kixoku pónea isóneu. ²¹ Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ha kôe yuho Itukó'oviti:

"Hanemo veínoam yúnzo'ixea ra xanéhiko íhae yâye enepomo ingaítapanahiko kotíveti, xanéhiko íhae po'i poké'e koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti itukapu éxone xanéhiko íhae yâye, itea kóyeane ákoyeamo akútíponuhiko" kôe Vúnae.

Izâiya 28.11-12

²² Yane iyusé kóyeikopo itúkeovo hoénaxovo pe xunako Itukó'oviti ne koyuhó'iyéati po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea haina hoenáxovopeti xoko xâne kutípoti Itukó'oviti. Koati hoénaxovo xunako ipíhponope Itukó'oviti xoko xanéhiko ákoti akutípea emó'u. Kene ne yuho xâne koyúhoti ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, koati koukóponoti xanéhiko kutípoti emo'u Itukó'oviti, kene haina vo'oku xâne ákoti akutípo Itukó'oviti ápeino nê'e. ²³ Itukapu he'uxínovotinoe ítuke Itukó'oviti ina tirixápu-noe keyúhoyi po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ina urúkapu xâne ákoti itukapu íhae xepákukeno, itukovo xâne ákoti éxa emo'u Itukó'oviti, koyuhópitinoemo itíkivo pepokéxovoti. ²⁴ Itea enepo yokoyúhonoé ihíhauvoti kouhupu'ikinopike Itukó'oviti, ina urúkapu xâne ákoti itukapu íhae xepákukeno, itukovo ákoti éxa emo'u Itukó'oviti, yu'oxeâtimo isóneu emo'u Itukó'oviti, koane inixópovotimo itúkeovo pahukóvoti vo'oku yiúhonoé. ²⁵ Kouhápu'ikinokonoatimo ne isoneúti oveâti isóneuke ákoti po'i exoâti. Yane ipuyúkexotimo iháyu'íkea Itukó'oviti, koane koyuhôti itúkeovo koati kaná'uti ápeyea Itukó'oviti xepákukeno.

Konókoti kóyuseyeovo itúkeovo ne uhá koeti xâne ya imokóvokutike

²⁶ Ná'ikopomo koéneye, itínoe mbo'ínu xoko Jesus? Enepo he'uxínovonoé ítuke Itukó'oviti, ápe po'ínu úti

imokóvoti. Kene po'i xâne, anêko ihíkavoti hó'eke úti áha íhikaxea. Ina apémaka xâne koyúhoti ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Ina keno'óko po'ínu koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Ina apémaka kouhápu'ikoati kixó'ekone neko yuhôti. Uhá koeti nê'e, itúkapuikopo koukoponea po'ínuhiko úti ikéneke Itukó'oviti itúkinokono. ²⁷ Kene enepo áva xâne xepákuke koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ako yusíka anú'ukea pi'âti, áko'o mopo'âti koyuhôti kuteâti nê'e. Epó'oxo konókoti ahe'ó ahe'o kíxeokoko ne koyuhôti. Ako yusíka xane-xané kíxeokoko koyúhoyea ne uhá koeti ya póhuti pího. Koane konókotimaka ápeyea koyuhópati kixó'ekone neko yuhôti. ²⁸ Kene enepo hákoti xâne ko'ipâti éxea koyúhopea ne kixó'ekone, yusikóne yunú kóyeyea kúveuke imokóvoti ne xâne mani koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti kuteâti. Yusikóne itúkea orásaam ya isóneuke yuhó'ixoti Itukó'oviti ákoti kahanáka emó'u. ²⁹ Kene ne koyúhoti ihíkavoti kouhápu'ikinoake Itukó'oviti, ópohane pi'âti, áko'o mopo'âti koyúhoti, koékune. Kene ne po'ínuhiko xâne égerejake, apásikahiko éxea úkeaku ne yuhôti itúkeovoxo ukeâti xoko Itukó'oviti áko'o ákoyea. ³⁰ Enepo áva po'ínu úti vatá koyétiya simó koati kouhápu'ikinoake Itukó'oviti, nókone koyúhoyea xapa xâne, konókoti kóyunukeovo ne inúxoti koyúhoti motovâti koyúhoyea ne pô'i. ³¹ Vo'oku motóva heú k'éiyi keyúhoyinoe kouhápu'ikinopike Itukó'oviti, ahe'ó ahe'o kixekókoti, motovâti heú k'éiyi ápeyea inámati yéxone xoko Itukó'oviti, koane motovâtimaka kéxuna'ixikoko ikéneke Itukó'oviti. ³² Yoko koati motovâti sayá'ikopeovo ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Ápe xunáko koyúhoyea koane kóyunukeovo. ³³ Vo'oku haina ahá'in-ovi Itukó'oviti ákoyea úxepaka koeku úti ya imokóvokutike, itea kahá'a kóyuseyeovo vitúkeovoya.

Kúteanemaka koêku ya uhá koeti imokóvokuti xapa kasása'iupo Itukó'oviti, ³⁴ konókoti yunukú kóyeyea ne senóhiko imokóvokutike. Ako yusíka koyúhoyea. Konókoti itúkeovo kutípoti kuteâti koeku íhikaxeovi ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ³⁵ Itukovo kaha'âti éxea koêku ne ihíkavoti, épema'ika îma seâpa óvokuke, vo'oku mani hána'iti téyapana enepo okoyúhohiko imokóvokutike.

³⁶ Poé'ainoamea iséneu ra yúnzo pe'okoâti yéxi ponóvoku ra koekúti ya undíke? áko'o ikitíxatime koati úkeaku ne kaná'uti kixovókuti emó'uke Itukó'oviti xepákukeno, koane poéhayeane itínoe ápeino ne emo'u Itukó'oviti. ³⁷ Enepone xâne inixópovoti itúkeovo koyúhoti ihíkavoti kouhápu'ikinoake Itukó'oviti koyúhoyea xapa xâne, koáne ne xâne inixópovoti itúkeovo kuri'ókovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, exoâtimo itúkeovo koati páhoenopi Vúnae ra yúndoenopin-oe. ³⁸ Itea enepone xâne ákoti itúkoake ra yúndoe, enomónemo ako itúkokonoke nê'e.

³⁹ Énomone ngixínopi, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, yusíkea itúkeovo keyúhoyi ihíkavoti kouhápu'ikinopike Itukó'oviti keyúhoyi xapa xanéhiko, kehá'axo ke'íparayi. Kene ne xâne koyúhoti po'i kó'iyeo-

voku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, hako seya'íkoa.

⁴⁰ Itea uhá koeti itukéti ya imokóvokuti, konókoti kóyuseyeovo koane póneovo koêku.

Kixó'ekone exépukepea Jesus ukópea xapa ivokóvoti

15 Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, ngahá'ainopinoe puyákoponeova yokóvo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus ngoyúhoinopike, enepone kitíponoe yoko hékone tukú koeti kó'oyene. ² Énomone-maka porexópi yenópimo xoko Itukó'oviti, enepo hákotimo kirikôa héki ne ínzikaxopike kuteâti koeku héki inâ nemukoânoe. Kene hákoti koené'eye, koati itukohí kixeâti héki inúxotike.

³ Enepone ihíkavoti éxokonuke Itukó'oviti, enepone koati nokonéti kutípeokono ya hó'eke úti, enepone ínzikaxopikenoemaka yanekôyo, énomone ne koêti: Ivókinovovi Kristu porexópoti ésa'i pahúnevo úti, kuteâtimaka kó'iyea yane yutoéti emó'uke Itukó'oviti, ⁴ koane ekóxokonomaka, itea exépukepea ukópea xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe, kuteâtimaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti. ⁵ Éxokopovomaka Pêturu, koáne ikénepoke éxokopovomaka po'ínuhiko íhikau, eneponeko nduse koêti. ⁶ Ikénepoke, ápemaka po'ínuhiko úti xoko Vúnae noixópatimaka ya póhutike pîho. Yoko anú'uko singu koeti séndu nekôyohiko. Xapákuke neko noixópati, enoné'e apêtiko, itea ívo-hikovone po'ínuhiko. ⁷ Yane noixopamaka Teâku. Ina noixopamaka uhá koeti ápostulu, enepohikone páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u xapa xâne.

⁸ Yane koati ikenétike, ínamaka exókopovonu, undi ákoti kuxoâti kó'iyeaneye kuteâti koeku kalivôno veó koêti ipúhikea. ⁹ Vo'oku undi koati yupihóvoti ákoyea itóponone xapákuke ne po'ínuhiko ápostulu. Ako omóndokea ínzaxeokono ápostulu vo'oku êno íngoitoponeahiko kotíveti ne ho'uxínovoti ítuke Jesus nóvo, ngaha'âti ungé'exe. ¹⁰ Itea enepora ngoépoku kó'oyene, koati vo'ókuke ne hána'iti seánakonu Itukó'oviti njokóyoke. Yoko ako porehí íxana ra hána'iti seánakonu. Ápe pôreupo, vo'oku undíne yupihóvo ko'ítukeyea ya uhá koeti po'ínuhiko ápostulu, páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u. Itea haina úndi kixopóvon-eye. Koatíne hána'iti seánako Itukó'oviti ko'ítukeyea ya njokóyoke. ¹¹ Ákomaka yuvâti itúkeovo úndi perekáxo, áko'o itúkeovo po'ínuhiko ápostulu, koati énomone koyúho uhá koeti úti, yoko énomonemaka kitíponoe.

Kaná'uti exépukepeamo ne xanéhiko ukópea xapa ivokóvoti

¹² Koeku koyúhoyea úti xapa xâne kaná'uyea exépukepea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, ná'ikopo koeti ápeino xâne xepákukenoé koyuhoâti ákoyeamo exépukepea ne ivokóvoti? ¹³ Eneponi akoéneikopoye ákoyeamo exépukepea ne ivokóvoti, ákonikopomaka akána'u exépukepea ne Kristu. ¹⁴ Kene enepone hákoti kaná'u exépukepea ne Kristu, ákonikopo itóponone ne koyúhoyea úti koeku Jesus, epó'oxo ákonimaka itóponopike kitípi. ¹⁵ Koane enepone koyúhoino uti

Itukó'oviti, mani ainóvotikopomaka yuhôti semekéxoti, koeku koyúhoyea úti itúkeovo koéxepoepo Itukó'oviti ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Yoko ákoni íxaneye Itukó'oviti enepone hákoti exepúkopo ne ivokóvoti. ¹⁶ Koáne, enepone hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, ákoni akána'u exépukepea ne Kristu.

¹⁷ Eneponi akaná'umaka ákoyea exépukepea ne Kristu, ákonikopo itóponopike kitípinoe, koane mani pahunévatike yóvoheixoiko ákotine yasasá'ipi ne pe-húnevo. ¹⁸ Haina póhutine nê'e, itea enepone ívo-híkovotine kutípoti Kristu, mani evókovotine yonópotihiko ipihóponovokutike. ¹⁹ Eneponi itukápuikopo póhutine yara kúveu mêmum ápeyeya kúxone úti xoko Kristu, mani uti koâti kixeóvovoti ya uhá koeti xâne yara kúveu mêmum.

²⁰ Itea koati kaná'uteoxo exépukepea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Koati énomone itukóvo inúxoti exepúkopotu ya uhá koeti ivokóvoti exepúhikopotimo.

²¹ Vo'oku kuteâti koeku turíxeovo ápeyeya ivokóvoti yara kúveu mêmum vo'oku póhuti hóyeno, énomonemaka koéneye ápeyeya exepúkopotimo ukopeâti xapa ivokóvoti vo'oku po'í hóyeno. ²² Kuteâti itúkeovo vo'oku Âdaum ivókinovo ne uhá koeti xâne, énomonemaka koéneye itúkeovo xoko Kristu exépukepeamakamo ne uhá koeti xâne. ²³ Ápe ne koati inúxoti, ina keno'óko ne po'ínuhiko ikénepoke. Kristu inuxó exépukepea ukópea xapa ivokóvoti. Ikénepoke, ina keno'ókomaka ne kutipoâti. Exepúhikopotimamakamo nê'e aukárapu Kristu.

²⁴ Yane kousókovotimemo uhá koêti, koane uke'éx-eatinemo Kristu xunáko ne tutíyehiko koêkuti pahúkoku, enepone uhá koeti pahúkoti ákoti in-ixákana híyeu vanúke, koánemaka ne inixóneti yara poké'e, yóko'omaka ne koêkuti po'íhiko xunákoti apêti. Ínamo kuri'ákapa Itukó'oviti, Há'a, ne natíxoku.

²⁵ Vo'oku konókoti itúkeovo Kristu natixô imókonemo apayáso ya uhá koêti, uke'éxapeanemaka xunáko ne uhá koeti anáne. ²⁶ Yoko enepone vanáne uke'éx-okonotimo koati ikenétike, énomone ne pevóti.

²⁷ Vo'oku hara kôe emó'uke Itukó'oviti: "Poréxo Itukó'oviti ne Kristu payásoyeya ya uhá koêti". Enepo koyúho itúkeovo Kristu payasô ya uhá koêti, iyúseo ákoyea itúkapu kixoti payásoyeyamo ya Itukó'oviti, enepone porexoâti kó'iyeaneye. ²⁸ Yoko enepo apayásone Kristu ya uhá koêti, kuri'ókopovatinemo ne Há'a, enepone porexoâti kó'iyeaneye oukeke uhá koêti, maka itúkapune Itukó'oviti payasô oukeke uhá koeti koekúti.

Koati kaná'uti koéxepukepekonomo muyo úti

²⁹ Kó'oyene hara ngixópinoe: Eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, nánikopo kó'eye ne xâne ahíkovoti hó'eke úti ya iháke xâne ivokóvotine? Eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, nánikopo koeti ahíkinovohiko ya iháke? ³⁰ Kene úti, nánikopomaka koeti íxómoino kóxuna'ixovo úti vínonexinovo tiú'iti koekúti ákoti kayunúkavi? ³¹ Káxe, káxe ínonenjinovo pevóti. Koati kaná'uti nê'e, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kuteâtimaka kaná'uyea itíkivonoe éyenjovope ikéneke

Kristu Jesus, enepone Vúnae. ³² Enepone yupíheovo ngóxuna'ixeovo índea ne êno kotíveti koekúti ya píti-vokonake Éfezu, kutí koe ongópoti êno ipúhokovoti hó'openo. Itea enepone hákoti ngúxone xoko Itukó'oviti énjone kousokeovomo, kutínikopo itópoinonu ixó-moyea ngóxuna'ixovo? Eneponi hákoti kanâ'u exépukopea ne ivokóvoti, yusikónenikopo yuíxeovo níkea úti yoko vénoyeovo vo'oku poéhaneni pevóti kúxoixo úti.

³³ Hákonoe yaupú'ikopovo yarâ'a: Koêkuti yómoti kahá'ineyaa xâne ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, koesáyu'ixokonotimakamo kixoku itúkeovo yane kahá'ineyaa. ³⁴ Konókoti iyúkopeovo iséneu kuteâti motókeyea ké'iyi. Hákonoe ixomo pehukóvo, vo'oku ápeyaa xâne xepákuke ávoti éxa Itukó'oviti. Yoko metókeano e nepo kateyákapi ra yúnzo.

Inámatimo koépoku muyo úti vexepúkapa vukapêa xapa ivokóvoti

³⁵ Ínani áva koêti: "Namo kixó'oye exépukopea ne ivokóvotino? Namo koépye ne mûyo exepúkapanne?" koetímeamo. ³⁶ Koati ákoti iséneu itínoe xâne koetín-eye yúho! Hane ínzokoa koeku ake nonéti neóne. Konókoti ekóxeokono inúxotike ina ihonópo.

³⁷ Epó'oxo enepo neonê, koati áke né'iyi kuteâti ake tiríku, áko'o itukovo koêkuti po'i ake nonéti. Kene ako ná'iyekana xúve úsotino. ³⁸ Koati Itukó'oviti itukínoa kó'iyevokoku ne xuve nonéti, koêkuti ahá'inoa kó'iyea. Póhutihiko ake nonéti, itúkinoa Itukó'oviti kó'iyevokoku ne xúve. Koêkuti kíxoaku Itukó'oviti, énomone koén-eye kuteâti ínixone unátiyaa.

³⁹ Ako akútikoko kó'iyevokoku ne uhá koeti apêti omíxone yara kúveu mêm. Pó'iti koêku ne koxé'u xâne yane hó'openohiko. Pó'itimaka koeku koxé'u ne hó'openo ôti yane hê.

⁴⁰ Pó'itimaka koeku koxé'u ne íhaehiko vanúke yane ovâti ra kúveu mêm. Enepone úhe'ene ne íhaehiko vanúke, koati pó'iti ya úhe'enehiko ovâti ra kúveu mêm. ⁴¹ Koati pó'iti úhe'ene ne uhápu'ine káxe yane uhápu'ine kohê. Koane pó'itimaka úhe'ene ne uhápu'ine hékerehiko. Muhíkova xapákuke ne hékerehiko, ako akútikoko úhe'ene uhápu'ine koane xunáko.

⁴² Kúteanemakamo koêku exepúhikapane ne ivokóvoti. Kuteâti koeku ake nonéti inâ nokóno ákoyea akútea koêku ihonópone, énomonemaka koéneye koxe'u xâne. Pó'iti koêku ekaxápakane, yane exepúkapanne. Ekoxókonone mûyo ne ivokóvoti, pihínoti imúyukea, itea exepúkapanne, itopónoatinemo ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ekoxókonone, ákone aúhe'eka itea exepúkapanne, yupihovó koetímó úhe'ene. ⁴³ Ekoxókonone, ákone xunáko itea exepúkapanne, yupihovó koetímó xunáko. ⁴⁴ Ekoxókonone, koati muyo xâne yara kúveu mêm itea exepúkapanne, kutipasí koepoâtinemo ne íhaehiko vanúke. Koeku ápeyaa muyo xâne yara kúveu mêm, koati kaná'utimaka ápeyaa mûyo ne íhaehiko vanúke. ⁴⁵ Vo'oku hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: "Eneponeko Ádaum, inúxoti hóyeno, poréxokono ómixekuyeevo" kôe. Kene

ne simôti hunókokuke, po'i Ádaum kixonéti, enepone Xe'exa Itukó'oviti, énomone porexókono itúkeovo úkeaku ne inámati apéyeati ákoti hunókoku. ⁴⁶ Yoko haina kuteâti koeku apêti ya vanúkeke ne inuxô, itea hane inuxô kuteâti koêku yâye yara poké'e. Ikénepoke, ina keno'óko kuteâti koêku ya vanúkeke. ⁴⁷ Eneponeko inúxoti Ádaum itukéti ya móte, koati íhaene yâye yara poké'e. Kene ne pí'ape Ádaum kixonéti, koati úkeakune ya vanúke. ⁴⁸ Kuteâti koeku itúkeovo íhae yâye yara kúveu mêm neko inúxoti hóyeno, énomonemaka koéneye ne uhá koeti po'ínuhiko xâne apêti yara kúveu mêm. Koane kuteâti koêku ne hóyeno íhae vanúke, énomonemakamo koéponeye ne po'ínuhiko xâne yonopâtimakamo ne vanúke. ⁴⁹ Kuteâtimaka víkutipasikeova ne inúxoti xâne apêti yara poké'e, konokoâtimakamo víkutipasikopeova ne hóyeno íhae vanúke, enepone Kristu.

Poe'ápoatimo mûyo ne ávoti ivakápu enepo aukápapu Jesus

⁵⁰ Koati ngixópitinoe, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ákoyeamo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti ne muyo xâne yara poké'e, enepone ainóvoti naúti yoko íti. Enepora muyo úti kó'oyene vekotí'ikomo pevótike, ákomo kalíhuina yonópea xoko Itukó'oviti xoko ákoyeakunemo aúke'e.

⁵¹ Énjakapivonoe koûrapu'ikinonuke Itukó'oviti, koekúti ávoti exákana yanekôyoke. Ákomo uhá vákoe vivókeovo, itea uhá koépotimo úti ápepeamo inámapoti muyo úti. ⁵² Koati hú koetímó poé'apea ne muyo úti kuteâti hú kó'iyea ne iromíkeati. Énomonemo koéneye enepo axapápune torombétana Itukó'oviti, enepone oxóvotimo auké'ene ra kúveu mêm. Axapúne, exepúhikopotinemo ne ivokóvoti, yoko apêtihikomo inámapotino mûyo ákotinemo uké'eyeaku. Yane uhá koetínemo úti poé'apeamaka muyo úti. ⁵³ Vo'oku enepora kixevóvoti muyo úti vekotí'ikomo pevótike, konókotikomo ápeyaa inámati koépoku ákotinemo itâ pevóti. Koane enepora muyo úti kó'oyene apêtimo hunókoku, konókoti poé'apea koêku maka hákone uké'eyeaku. ⁵⁴ Yaneko káxe ipakápapune koêku ra muyo úti ákoyeakunemo veka pevótike, koane ákoyeakunemo aúke'e, yane tokopóvotinemo ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeeaku: "Vítóane ra pevóti. Koati hunókokune ne ivokeôvoti!" koêti.

Izâiya 25.8

⁵⁵ "Koati ákotinoe xunáko ne pevóti. Ákone xunáko íkoitoponeokono kotíveti ne xâne vo'ókuke. Koati uké'etine nê'e" kôe.

Ôzeyá 13.14

⁵⁶ Enepone ápeinoke xunako pevóti iyónopea xâne ipihóponovokutike, koati vo'oku itúkeovo pahukóvotihiko. Epó'oxo koati vo'ókuke ne Ponóvoti Kixovókuti, yutóxovoku ne páhoenokono xâne itúkea, iyúseinoke itúkeovo pahukóvoti. ⁵⁷ Itea aínapo ákoe Itukó'oviti, enepone porexó'oviti vítea xunáko ne pahunévoti

koane xunáko ne pevóti vo'oku ítukeinovi Vúnae Jesus Kristu.

⁵⁸ Énomone ngixínopinoe, itínoe mbo'ínu xoko Kristu ákoti omotóva ongóvo: Kéxuna'ixapu ikéneke Vúnae. Itíkapunoe ákoti motovâti kátavokea yara hó'e úti. Hákomaka momí yakôe ya ítukeke Vúnae, yexoâti ákoyea évakapu ne ke'ítukeino Vúnae.

Huvó'oxeake íhae Koríntu ne íhae Njúdeya

16 Kene ne tiúketi hivó'oxikemo ne po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, hane íxeanoe kuteâti yunzó'inoa ne po'ínu úti ya imokóvokutihiko ya Ngalásea. ² Péhutinnoe, hexáka ne yêho tiúketi heú koeti lûmingu. Némoe exoâmo yé'akeye ne héxae itukovo lûmingu. Uná una íxeanoe, maka hákone konôko ítixopeovoikomaka nzimané'e xepákuke. ³ Enepo nzimapíneno, mbahukoâtimo ne po'ínu úti, koêkuti neívokoemo, motovâti ómea ne tiúketi hivó'oxike ne po'ínuhiko úti ya Njeruzálem, epó'oxo usó ngixinoâtimo ne koyuhópeti ómonehiko, kouhápu'ikovoti ítúkoponovoke ya xapákuke. ⁴ Koáne enepo okonókovo, njaneâtihi komakamoya.

Âha ítúkea ne Poûlu

⁵ Ungapeâne Masêdonea, vengopópitinoemo vo'oku koati apêti inzóneu ndarú'uxea Masêdonea. ⁶ Ako tôpi koêku kali xu'íkeneyeamo óveam xepákuke. Koímaiti herú ngíxea kaxena kásati xepákuke motovâti hivó'oxinunoe indóponea ne po'ínu yónongumo, nóngonemaka indóponea. ⁷ Vo'oku yara koeku kó'oyene, ako angáha'a pohu vekó ngó'iyepinoe, itea ngúxo kali nju'íkeneyeamo xepákuke enepo itukapu ahá'inonu Vúnae.

⁸ Kene óvonguikonemo yâye ya Éfezu tukú koeti kaxena ayuíti, enepone Pentekósti. ⁹ Vo'oku anéye êno hána'iti ítukéti imihé'okinonuti ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti, xaneâtimaka enó'iyea okopónuti.

Koêku ne Timóti yoko Ápolu

¹⁰ Enepo simapíneno ne Timóti, yéxaka elókeyea yokóvo símea, maka aúhepene isóneu xepákuke, vo'oku koati ko'ítúkeinotimaka Vúnae nê'e nguteâtine. ¹¹ Konókotimaka tíyi nê'e, koane hivá'axa motovâti káyukopeovone yâye njokóyoke ákoti yuvâti. Vo'oku nguxopâtimo aúkopeovo, koánemaka ne po'ínuhiko úti xanêpone.

¹² Kene ne Ápolu, po'ínu úti xoko Kristu, enóne ngoyúhoinoa yusíkea xané'eyea ne po'ínuhiko úti

noixóponopitinoe, itea âvoxo akáha'a píhea yara koeku kó'oyene. Simapúne unátiyeaku yónea, kóyeaneo itóponeopinoe.

¹³ Yokóhiyanavo, itíkapunoe iyukóvoti isóneu. Áxunamaka iséneu ikéneke Vúnae ákoti itevákinnoe héki. Hákomaka píke, koane kéxuna'ixapunoe ikéneke Vúnae. ¹⁴ Heú koeti ítikevo, itíka ya ákoyea omótovokoko yokóvo.

Koêku ne Étefana, Futunátu yoko Ákaeku

¹⁵ Kó'oyene anéye anjá'inopinoe, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Yéxoaneo ítúkeovo inúxotihiko hokópoti Jesus ya Ákaya ne Étefana yoko uhá koeti xâne óvokuke, koane ítúkeovomaka kuri'ókotovihiko Vúnae huvó'oxea kasása'iupohiko Kristu. ¹⁶ Ngahá'ainopinoe tíyi nekôyohiko koane ákoyea kepáyasakinapa. Énomonemaka yákyoyeneye xapákuke uhá koeti po'ínuhiko ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti kuteâti nê'e, enepone ha'ínehiko úti ítukeke Itukó'oviti.

¹⁷ Koati elóketi ongóvo koeku símeonu evo Étefana, koane Futunátu yoko Ákaeku, vo'oku êno huvó'oxeonu koeku ítúkinonu kuteâti mani ítikeinonu enepone yáva yâyeke. ¹⁸ Koati kouhépekopotihiko inzóneu koánemaka iséneu. Motókea ítúkeovo koati teyonéti xapákuke úti ne xâne kuteâti.

Íkopovope Poûlu

¹⁹ Yúhoikopinoe ne po'ínu úti ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti íhae ra poké'exa Ázea. Koati ênoti inákurukeovopi ya ikéneke Vúnae ne Ákila yoko Pírísila, koánemaka ne ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti óvokuke. ²⁰ Yúhoikopinoemaka heú koeti po'ínuhiko úti xoko Jesus yâyeke.

Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku úti yúhoikeokoko úti, imeâti sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

²¹ Enepora yúndoenopinoe kó'oyene inángurukeovopike, koati yútoe vò'um, undi Poûlu.

²² Koati konokoâti ákoyea omótova vokóvo ne Vúnae Jesus. Koêkuti xâne ákoti akoéneye isóneunoa, motókea yonópeamo ipihóponovokutike.

"Ehá'ani ákoyeane ahíkapu aúkopovope ne Vúnae Jesus" ngôe.

²³ Itúkapu hána'itike seánakovi Vúnae Jesus yóvoheixonoe.

²⁴ Uhá ngixópinoe mbahúkinopi ákoyea omótovopi ongóvo, uti kopo'ínukokoti ikéneke Kristu Jesus. Hunókokune.

2 Koríntiu

Ikénepoke yutóxinea Poûlu ne 1 Koríntiu, ápemaka po'i yútoeno kutípoti Jesus yaneko pitivóko, itea ako iríkapu ya Bîbilea. Xapákuke ne íhae Koríntu yanekôyo, ápe xâne ikaxú'iti okóvo namukôa neko koyuhópeti, ikotívexoati ne pahunévoti. Itea ápemaka po'ínuhiko xanéya okópoti Poûlu koyuhoâti ákoyea itúkapu koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu nê'e, koane ákoyeamaka yusíka sayá'ikea xâne pahukóvoti ya imokóvokutike. Yaneko yutóxinoa Poûlu, éxokovo itúkeovo koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu, hainá'iyea kuteâti ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápu páhoe Kristu itúkovotihiko ápostulu. Koyúhoamaka Poûlu koêku ne koati kaná'uti hokoti Jesus, koane koeku vinámapea vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu.

1 Yundóxinopinoe, undi Poûlu, undi ápostulu páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Anéyene-maka njokóyoke ne Timóti, po'ínu ûti xoko Jesus. Pahúkinopeanoe ûti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya pítivokonake Koríntu, koane paúki-noamaka ûti ne uhá koeti po'ínu kasása'iupo Itukó'oviti ya uhá koeti Ákaya.

² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixovo xoko Itukó'oviti ne Poûlu

³ Iháyu'ikakana ne Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu, úkeaku uhá koeti seanákoti, úkeakumaka uhá koeti isoneûti kouhépekopoti isóneu xâne. ⁴ Koati énomone kouhépekopopo visóneu ya uhá koeti tiú'iti koekúti vékoku ûti, motovâti kó'iyevovoku kotíveti koekúti tokópone. Enepone veínovike Itukó'oviti kouhépekopea visóneu, énomonemaka veínoa ûti kouhépekopea isóneu ne po'ínuhiko xâne. ⁵ Vo'oku koati ákoti yumaxápu tiú'iti koekúti tokópone ûti, kuteâtimaka vékoku ne Kristu yanekôyoke. Yoko kuteâti itóvoku hána'iko ne tiveko koeku ûti, énomonemaka koéneye hána'iko ne kouhepekopeokono visóneu ukeâti xoko Kristu. ⁶ Itukovo koitóponovoti uti kotíveti ya itukétike, ûndi yoko nza'ínehiko, kó'inokeneye motovâtimaka hivó'oxikononoe ikéneke Vúnae koane ítíkivo koítovone. Itukovo kouhépekopati Itukó'oviti ne inzóneu, koane isóneu ne nza'ínehiko, kó'inokeneye motovâti kó'iyeanemakaye iséneu ikéneke Vúnae, kutí'inokemo iteâti víki ne tiú'iti koekúti ákoti amuyá'i iséneu, kuteâtimaka vítea vékea ûti. ⁷ Enepone kúxone ûti ké'iyinemoye, haina kuxonetihí koêti, véxoa kousokeovomo. Kene koeku víkinoe kotívetike koekúti kuteâti ûti, kouhépekopotimakamo iséneu ne Itukó'oviti kuteâtimaka kouhépekopea visóneu ikéneke.

⁸ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'a yéxinoe koêku ne kotíveti koekúti vékoku ûti, ûndi yoko njánena ya poké'exa Ázea. Koati yupihóvoti tivéko ne koekúti yonoti vouúeke. Ákone xunako ûti víteovamo. Vikútixa mani vivokóvotinemo. ⁹ Ya xokóyoke ûti, mani ákotine vitóvoku, mani vivohíkovotine. Kó'inokeneye, maka hákone kuvovópovo ûti, itea itúkapune Itukó'oviti, enepone koexépukopotí ivokóvoti kuvóvo ûti.

¹⁰ Énomone koitóvovi yane êno koímaiti koekúti kahá'ati uké'exeovi. Énomonemaka kúxoixo ûti koíteovovikomo ya káxehiko keno'ókoti, ¹¹ koêkumaka hivó'oxivínoe ya orásau, yepemínoviti xoko Itukó'oviti motovâti enó'iyeamo xâne xepákukenoe ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne hána'iti kixó'ovikumo Itukó'oviti ya seánakovike, enepo yumapâ orásauna ne ákoti yumaxápu po'ínu ûti epemínoviti.

Ípoko isóneu ne Poûlu vo'oku mani yónea

¹² Enepone éyenjovope ikéneke Itukó'oviti, énomone énjea sasá'iyea inzóneu ákoti indukáhea ra yúnzo koeku ngó'iyea itúkeovo sasá'iti ne ngxokoku indúkeovo ya xapa uhá koeti xâne, ínapoxo xepákukenoe, ákoti indukáheapu. Koati énomone koéneye ngxokoku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti, hainá'iyea ya exóneti ítuke ra kúveu mêm, itea koati vo'ókuke ne seánakononoe Itukó'oviti. ¹³ Ako po'i kixó'ekone ra yúndoepinoe ákoti itukapu motovâti yéxinoa iséneu yihaíkane. Yoko ngúxo heú kixinoemo yéxi koêku, ¹⁴ kuteâti tiríxivo yéxi koeku ûti kó'oyene vitúkeovo yéyexovopemo yaneko káxe aukápapu ne Vúnae Jesus Kristu, kuteâtimaka ítíkivonoemo véyexovope, ûndi yoko nza'ínehiko yaneko káxe.

¹⁵ Vo'oku énjeaxo kó'iyeaneye iséneunoa ra koekúti-hiko, ngoúsokone inzóneu tumurí ngó'iyeamo xepákukenoe yanekôyoke, motovâti vengópeopimaka. Yane mani kuri'úxovoti ne unako kêku ikéneke Vúnae omínombikenoe. ¹⁶ Kó'inokeneye ne ânja, mani hivó'oxonutinoe ungóponea ya Masêdonea, epó'oxo koeku itúkeovomaka ânja vengópeopi ungopeâti Masêdonea, mani ngaha'âti hivó'oxopinumaka

yóneam Njúdeya. ¹⁷ Koeku usó'iyeanne inzóneu indúkea nê'e itea ako mbîha, kutí kó'inopinoemea ngoyuhóheoti. Enepo apê inzóneu indúkea koekúti, kutí kó'inopinoemea pohu isoneú ngíxone, ákoti ambasíka isóneunonu Itukó'oviti, kuteâti koeku xâne "Êm" koêti, upánini ako kaúsaka emó'u. ¹⁸ Itea ako ákoeneye. Kuteâti kaná'uyea itúkeovo kuvovóneti ne Itukó'oviti, motóvamaka kitípi vemó'uinopinoe ákoyea itúkapu "Êm" ngixópitinoe, koeku ápeyeya inzóne ákoyea ngaévesaka emó'um. ¹⁹ Vo'oku enepone Xe'exa Itukó'oviti, Kristu Jesus, enepone koyúhone úti xepákukenoe, úndi koánemaka Síla yoko Timóti, haina kuteâti koeku xâne "Êm" koeti itea ako kaéveseka emó'u. Koâti kuvovóneti ne Jesus. Koati kuteâti "Êm" koêti, koeku kousokea uhá koeti páhoenoa Itukó'oviti itúkea. ²⁰ Vo'oku uhá koeti yuhu Itukó'oviti mekúke koêkumo ne ítuke xapa xâne, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, aínovo kousókovoti xoko Jesus. Aínovo "Êm" koêti xokóyoke. Koati vo'ókumaka ítukeinovi Jesus "Kaná'uteoxo" kó'ino úti, kutí'inokemaka ihayú'ikokonoti Itukó'oviti. ²¹ Yoko enepone koxunákoviti ikéneke Kristu, úndi yoko nza'ínehiko, énomone Itukó'oviti, enepone koxunákopitinoemaka ikéneke. Énomonemaka noivókovoti vitúkeovo ovóxe, ²² itukínovitimaka hoénaxovope vitúkeovo xanéna yaneko porexó'ovea ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyevoti, enepone inúxoti pónevike Itukó'oviti kixo'êkinoviti kousokinoveamo ne uhá koeti po'ínuhiko yuhó'inovi.

²³ Ya iháke Itukó'oviti, ngoyúhoinopinoe itúkeovo koati kaná'uti ra yúnzo ávoveya aúngapapu ya Koríntu noínjoponeopinoe, vo'oku ákoyea angáha'ha ngoíkaxu'ikeanoe yokóvo, eneponimeama ongonókoa nzayá'ikeopinoe. ²⁴ Yoko haina kaha'âti úti kapáyasokinovopinoe úti ya ikéneke Vúnae, úndi yoko nza'ínehiko, kó'inokeneye ne yúnzo, itea koati vo'oku vitúkeovo huvó'oxopitinoe, kaha'aínopiti uti kurí'uxeovo elókeko yokóvo ikéneke Vúnae. Kene yane kívivo Vúnae, koati títiu keyétinoe.

2 Koeku kó'iyeaneye, ngoúsokone inzóneu ávoveamo aúngapapu hú koeti xepákuke, koeku ngónokeamea nzayá'ikeopinoe, mbuvâti ngoíkaxu'ikea yokóvo. ² Indukápuikopo koikáxu'ikoti yokóvo, kutí'ikoponi ne iko'élókekopotí ongóvo? Ákoni po'ínu ákoti itukapu ítínoe, enepone ngoíkaxu'ikeake okóvo. ³ Énomone kutí'inoke yundoxínopitinoe yanekôyoke, maka enepo nzimapíne, hákone ikaxú'i ongóvo ve'ókuke, ítínoe mani kutí'inoke elóketi ongóvo. Koati ngutipóâti kutí'iyeamo iséne ne inzóne elókeyeamakamo yokóvo, uhá ketínoe, enepo nzimapínoe ya elókekoke ongóvo. ⁴ Vo'oku yaneko yundoxínopinoe, koati hana'iti ikáxu'iyea ongóvo koane kotíveyea inzóne. Koati ênoti iyoyeam. Yoko haina ombosíkoti ngoíkaxu'ikeanoe yokóvo, kó'inokeneye ne yúndoenopi yanekôyo, itea koati ngaha'aínopitinoe yéxi yupíheovo ákoyea omótovopinoe ongóvo.

Yuhu Poûlu vo'ókuke ne pahukóvoti yanekôyoke koyúseopovotine

⁵ Enepone xâne ominópitinoe ikáxu'ine yokóvo vo'oku pahúnevo, haina úndi váherexino ítuke. Koati ítínoe kixóneye. Itea motovâti ákoyea yupíhapu tiú'iko ra yúnzo vo'ókuke ne kixotíneye ítuke, haina ngoyuhóâti yupíheovo kixópikunoe, itea kóyeanne itóponea uhá ketínoe ne ikaxúneti okovóti vo'ókuke. ⁶ Yoko motóvaikone ne sayá'ikeekonoke nê'e, koeku enó'iyea xâne xepákuke saya'íkoati. ⁷ Kó'oyene, ya koêkuni ípíhiko tumúne ne seyá'iki, oránane ákoyeanne ávaheixa iséneuke ne váhere ítuke, kutí kixeâti ákoyea pahúkapu nê'e. Keúhepekapinamaka isóne, mará'inamo yupíhapu ikáxu'iyea okóvo vo'ókuke neko ítuke ákoti aunáti. ⁸ Énomone ngixínopinoe yusíkea yéxoki ákoyea omótova yokóvo. ⁹ Énomonemaka yundóxinopinoe yanekôyo, ngahá'ati noínjea ítíkivoxo koati itukoâti uhá koêti ne injíko'okopike. ¹⁰ Yoko enepo hákotine yunakôa iséneuke ne váhere ítuke po'i xâne, ngúteanemaka. Vo'oku enepone xâne kutí ngíxone ákotine pahúnevo enepo apê pahukóvoti ngíxoneye, koati ve'ókukeneo ngixínoakeneye ya nonékuke Kristu, ¹¹ maka hákone ito'óvi Satánae ya éxeako, vo'oku haina ákoti vexâ ápeyeya váhere ahá'inoviya.

Ako koati úhepeyeya isóne Poûlu koeku ákoyea takapa Títu

¹² Yaneko nzimoné'e ya Torôadi ngoyúhoponea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, míhe'okinonu onjéne ne Vúnae Itukó'oviti indúkea ne itukéti. ¹³ Itea ako áuhepe inzóne koeku ákoyea ndakapa Títu, enepone mbo'ínu xoko Jesus. Énomone ungópoino poké'exake Masêdonea, ike íngopinevohiko po'ínu úti xoko Jesus yane pitivóko.

Vito uhá koeti koekúti ya xunákoke Kristu

¹⁴ Itea íngoro'ixinovo Itukó'oviti, enepone porexó'oviti kóyekuneyea vítea uhá koeti koekúti ya koeku kúveovo uti Kristu. Koati úti veínoa Itukó'oviti kotóhineyeya éxeokono koêku ne Kristu ya uhá koeti vékoku úti, kuteâti koeku koati únati xêru ákoyea malíka yónoku ihópune. ¹⁵ Vo'oku ya xoko Itukó'oviti, utíne ne kutí koeti koati úheti ihopúnetai kotohíneoti koeku Kristu xapa xâne. Énomone koéneye úti xapákuke xâne kasása'iupone Jesus ya pahúnevo, koánemaka xapákuke xanéhiko evókovoti, yonópotihikomo ipihóponovokutike. ¹⁶ Itea xapákuke ne xâne yonópotimo ipihóponovokutike, uti kutí koeti ihopúnetai kixo'êkinotaí pevóti. Kene xapa xâne kutípoti Kristu, kutí koe uti úheti ihópune kixo'êkinoati inámati apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti. Ápeikopo motokeâti itúkea itukéti kuteâti? ¹⁷ Haina uti kuteâti po'ínuhiko xâne, enepohikone pohu itukó kixoti namúkope tiúketi ne koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Nonékuke Itukó'oviti, uti koati ovoxe Kristu ákoti itukáheapu koyúhoyea emó'u. Yoko koati Itukó'oviti pahukó'ovi vitúkea ne itukéti.

Koati únati ne inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti

3 Kutí kó'inopinoemea kapayásokopovoti úti koeku kó'iyeane ye yútoenopi úti? Konókotikopomea vómea koyuhópeti kuteâti ómone po'ínuhiko xâne? Hane ngíxo véxokopovope koeku símeopinoe úti, itukovo vómone vukopeâti xepákuke vukopóno xapa po'ínuhiko xâne. ² Ako kalíhuina! Enepone koyuhópeti vómone koyuhó'oviti, énomone itínoe. Kutí koe vomíx-oneke yutóxovo. Yoko koati éxone yoko yúho'iu uhá koeti xâne. ³ Koati iyúseoti ítúkeovo yutoéti kóúsexone Kristu koeku ko'ítukeyea uti ítúke Itukó'oviti xepákuke-noe. Hainámaka tinta yutóxeovo, itea koati Sasá'iti Omíxone ne kaná'uti Itukó'oviti yutoxôa. Hainámaka mopoíke yutóxovo kuteâti koêku ne Ponóvoti Kixovókuti mekúke, itea koati isóneuke póhutihiko xâne yutóxovo.

⁴ Ya nonékuke Itukó'oviti, véxoaxo kó'iyeane ye ne kixovókuti vo'oku ítúkeinovi Jesus Kristu. ⁵ Kene haina apêti xunako úti, kutí'inoke vitoâti vitúkea ne itukéti, itea Itukó'oviti koxunákovi vitúkea. ⁶ Énomonemaka kouséxinovi uhá koeti nókone úti ya ikéneke, motovâti koyúhoyea úti koêku ne inámati kixovókuti ítúkeinovi Itukó'oviti. Yoko enepora inámati ítúkeinovi, haína yutoéti kuteâti mekúke yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse, itea ainóvoti xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovâ. Vo'oku enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kóuhapu'iko pahúnevo xâne, exókoati motókeyea yonópeahiko ipihóponovokutike. Itea enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ikó'inamakopovi koane poréxovi inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

⁷ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yutoxóvoti pe'úkuke mopô, enepone kouhápu'ikoti pahúnevo xâne, exókoatihikomaka motókeyea yonópea ipihóponovokutike, koati êno hána'iti úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke inâ porexôa Itukó'oviti kutí'inoke ú'uhapu'i koyêti none Muíse. Koati vo'oku xunako uhápu'iyea, upánini pihínone uké'epea yanekôyoke, ákoinoke íta izaraelítahiko komómoyea ne none Muíse. ⁸ Koeku kó'iyeane ye ne úhe'ene Itukó'oviti yanekôyoke, inamá'axo ipuhíko kó'oyene xokóyoke ne inámati kixovókuti ítúkeinovi, koeku ovo'ó kó'iyevoti ne Sasá'iti Omíxone. ⁹ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati kixovókuti kouhápu'ikoti pahúnevo xâne, exókoatimaka yonópeamo ipihóponovokutike, itea koeku enó'iyea ipúhikea úhe'ene Itukó'oviti yanekôyoke inâ porexókonoa, inamá'axo itukóvo êno ihayú'iuti koekúti ne inámati kixovókuti ítúkeinovi Itukó'oviti kó'oyene, enepone poréxoti xâne ponópeovo nonékuke Vúnae. ¹⁰ Énomone ngó'ino: Enepone kixovókuti yaneko mekúke ênoti úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke, kutí koéneoxo koati ákoti úhe'ene nonékuke ne êno hána'iti úhe'ene Itukó'oviti ovâti ne inámati kixovókuti ítúkeinovi kó'oyene. ¹¹ Vo'oku itukovo apêti êno úhe'ene Itukó'oviti mekúke xokóyoke neko kúxoti kixovókuti uke'épotine kó'oyene, inamá'axo ovâ

úhe'ene Itukó'oviti ne inámati kixovókuti ítúkeinovi kó'oyene, enepone ákotinemo uké'eyeaku.

¹² Koeku kó'iyeane ye ne hána'iti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kóúsokeovomo, ákoneoxo píka koyúhoyea úti ne emo'u Itukó'oviti. ¹³ Ako vakútea Muíse mekúke ítúko ramánone, maka hákone noixôa xanéhiko koeku kahá'ayeane uké'epea ne úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁴ Itea kóyeane ákoyea iyúka-puhiko isóneu ne evo izaraelíta. Tukú koeti kó'oyene, enepo yuhoíkoahiko ne kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti, kutí koe apêtico ramanónetiya itopâti éx-eahiko koêku neko yutoéti. Poéhane kutipóhiko Kristu, ina veyopóvo ne kutí koeti ramánone itopâti éxea koêku. ¹⁵ Itea tukú koeti kó'oyene, enepo yuhoíkovo yútoe Muíse, kóyeane kutí kó'iyea apêtico ramanónetiya, hahakú kixeâtihiko isóneu. ¹⁶ Itea koeku ápeyea hokópoti Vúnae xapákuke, veyópovone ne kutí koeti ramanóneti itopâti éxea koêku. ¹⁷ Yoko enepone "Vúnae" koêti yáyeke, énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Epó'oxo koekúti xâne ovo'ó koekúti ne Sasá'iti Omíxone Vúnae, veyópovone uhá koêti ne itopâti éxea koêku. ¹⁸ Yoko uhá koeti úti, uti kutípoti Jesus, koati kutí koeti uti xâne ákoti ramánone. Yoko kuteâti koeku noixeôvoketi enepo itopónoa uhapú'iti koeku ákoyea malíka yónoku uhápu'iyea, énomone-maka koéne ye iyúseyea xoko úti ne úhe'ene Vúnae, kutí'inoke noixeâtimaka po'ínuhiko xâne ne úhe'ene. Epó'oxo koeku komómoyeexo uti ne úhe'ene Vúnae, tumúne vóno vípokeovo kutipasí kó'iyea uti kixóvoku Vúnae, koane inamá'axo uhapú'i xokóyoke úti ne êno úhe'ene itípanevo. Yoko enepone Vúnae kixó'óvitineye, énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

Ako kamúya'ika isóneu ne Poûlu ítúkeke Itukó'oviti

4 Koeku poréxeovea Itukó'oviti ra itukéti ya hána'iti seánakovike, ako kamúya'ika uti visóneu. ² Púva úti uhá koeti koekúti he'ono'ú koeti ítúkeokono, enepone koekúti pikokónoti éxeokono omínoti xâne hána'iti téyapana. Ako vitúkapu xâne aúpu'ikenati, koane ákomaka kaésayu'ixa úti ne emo'u Itukó'oviti, itea yane ponó kíxea koyúhoyea úti ne kaná'uti kixovókuti xapa xâne, véxokovo uhá koeti xâne vitúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. ³ Itea enepo hákoti iyusêo koêku ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, koyúhone úti xapa xâne, enepo kutí akôe rama'ú koetí'iko, koati xâne yonópotimo ipihóponovokutike kó'inokeneye. ⁴ Yoko Satánae, enepone pahúkoti koeku kó'oyene yara kúveu mêum xapa xâne ákoti akutípo Itukó'oviti, énomone ikomítixoa ne xanéhiko maka hákone uhapú'i isóneukehiko ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, enepone êno hána'iti ihayú'iuti koati kuteátine Itukó'oviti. ⁵ Vo'oku enepo koyúho úti xepákuke, haina koyuhópovoti úti, itea Kristu Jesus koyúho úti, vexókopitinoe ítúkeovo yúnae, koane vitúkeovomaka yovóxe vo'ókuke Jesus. ⁶ Vo'oku enepone Itukó'oviti pahúkoti ápeyea uhapú'iti xapa hahákuti mekúke, énomone kouhápu'ikomaka

visóneu kutí'inoke vinixoâti ne êno hána'iti ihayú'iuti itípanevo Itukó'oviti kouhápu'ikovoti ya xoko Kristu.

Xoko Itukó'oviti úkea xunako Poûlu

⁷ Enepora koekúti yupihóvoti unáko ítukeinovi Itukó'oviti, koati xoko úti óvo. Kutí koe unákeovo ne êno únatinoe koekúti ya póte ipunéti ya móte koeku ítúkeovo xoko úti óvo. Kó'inokeneye, motovâti í'yuse kóyeyea ítúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti ne êno hána'iti xunakóti ákoti itoâti kayúmaka unako koêku, kene haina ukeâti xoko úti. ⁸ Ya uhá koeti vekoku úti, ako káyunukavi kotíveti koekúti, itea ako pepáxexapu visóneu vo'ókuke. Ápemaka ákoyeaku véxina visóneu vekínoake úti neko koekúti, itea ako kamúya'ika uti visóneu vo'ókuke. ⁹ Ápemaka víkoitoponeokonoku kotíveti, itea ako kurí íxavi Itukó'oviti. Koati ênoti kixókonoku úti, itea kóyeanee ákoyea vuké'exakana. ¹⁰ Kuteâti yupíheovo tiveko kixókonoku Jesus, énomonemaka kixókononeye úti koêkuti vékoku úti, motovâtimaka iyúseyea ápeyee xoko úti ne inámati apéyeeati ukeâti xoko Jesus. ¹¹ Koeku vápeyeako yara kúveu mêmum, kóyekune vónonexinovo pevóti vo'oku vitúkeovo ovoxe Jesus. Kó'inokeneye, motovâti iyúseyeamaka ápeyee xoko úti, uti xâne vekotí'ikomo pevótike, ne inámati apéyeeati ukeâti xoko Jesus. ¹² Koeku kó'iyeaneye, káxe, káxe vónonexinovo pevóti. Itea kó'inokeneye motovâti ápeyee inámati kópokunoe ikéneke Vúnae koeku víkameopi emo'u Itukó'oviti.

¹³ Enepone yutoéti emó'uke Itukó'oviti: "Ngutípoa, ene kutí'inoke ngoyuhoâti" koêti, kúteanemaka koeku visóneu, kutípoamaka úti kuteâti nekôyohiko mekúke. Koane vo'oku kutípea úti, koati koyuhoâti úti, ¹⁴ vexoâti koéxepukopeovimo Itukó'oviti, enepone koexépukopotimaka Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti, koane íseopeovimo nonékuke xané kixopópitinoemo úti, ya koeku poéhapeane úti xoko Jesus. ¹⁵ Enepora uhá koeti koekúti vékoku úti, kó'inokeneye motovâti hivó'oxikono ikéneke Vúnae, epó'oxo motovâti inamá'axoyea itopóno ênoti xâne ra hána'iti seánakovi Itukó'oviti, koane motovâtimaka inamá'axoyea xu'ína xâne ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti kutí'inoke ihayú'ikokonotimo nê'e.

Pôreupo ne vékea úti tiú'itike koekúti, uti kuvóvoti Vúnae

¹⁶ Énomone ákoino kamúya'ika uti visóneu. Yusikoti yékotixea koxe'u úti, itea kóyeanee inámapea visóneu itukovo káxe. ¹⁷ Yoko enepora kalihú koêti koane hú koeti koítoponeovo uti kotíveti yara koeku kó'oyene, énomonemo kutí'inoke apêti êno hána'iti ihayú'iuti koépokumo úti xoko Itukó'oviti, yupihóvotimo unáko ákotinemo uké'eyeeaku. Yoko enepone unako koépokumo úti, yupihóvotimo anú'ukea tiú'iko ne kotíveti koekúti vékoku úti yara koeku kó'oyene. ¹⁸ Énomone ákoino yuíxapu uti koekúti motovâti vínixea yara koeku kó'oyene, itea hara yuíxovo úti koekúti ákoti inixákana. Vo'oku enepora koekúti vínixone yara koeku

kó'oyene, ákomo oríko uké'eyea. Itea enepone ákoti omotóva vínixea, ákomo hunókoku.

⁵ Enepora koxe'u úti, enepora kutí koeti peno úti koeku vóvea yara poké'e, enepo itahíneapane, véxoa ápeyeeamo áheopo nê'e, ítukeinovi Itukó'oviti ákoti itukapu ítuke vo'u xâne, ákotinemakamo uké'eyeeaku ya vanúkeke. ² Énomone varú'ikinovo úti koêkuiko vóvea ra kúveu mêmum, kaha'âtine úti vitóponea ne inámati koépokumo úti ya vanúkeke, enepone kutí koeti inámati vípovo. ³ Yoko vitukápane, ákomo vakútea xâne mahupí koêti. ⁴ Vo'oku koeku vápeyeako yáyeke, koati kaná'uti kutí kó'iyee uti xâne varu'íkovoti. Koati tiú'itimaka kóyeku úti. Haina kaha'âti uti ákoyeanee ne muyo úti, itea koati iyóvotine vokóvo vitóponea ne inámati koépokumo úti xoko Itukó'oviti. Yane uke'éxokonotimo ne kúxoti koeku muyo úti apêti hunókoku vo'ókuke ne inámati koépoku úti xoko Itukó'oviti, enepone inámati vápeyee ákotinemo hunókoku. ⁵ Koati Itukó'oviti kousókinovea nókone ra inámati koépokumo úti xokóyoke, porexó'oveatine ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyeeovi. Yoko énomone ne inúxoti pónevike Itukó'oviti kixó'êkinoviti kóusokinoveamakamo ne uhá koeti po'ínuhiko yuhó'inovi.

⁶ Énomone ákoino kamúya'ika uti visóneu, vo'oku ya koeku vápeyeako yara poké'e, véxoa ávovea simápu kaxena vópeamo xoko Vúnae. ⁷ Yoko enepora kóyeku úti itukovo káxe, énomone kúveovo úti Vúnae, kene haina vihuínovoti koekúti motovâti ínixeokono yara koeku kó'oyene. ⁸ Vo'oku véxea kó'iyeaneye, énomone kutí'inoke mani unatí'inovoti kuríkopea úti ra koxe'u úti, enepora kutí koeti peno úti yara kúveu mêmum, koane pihópea úti xoko Vúnae. ⁹ Énomonemaka kutí'inoke koxuná'ixovoti úti, motovâti vikó'elokexea okovo Vúnae, yusíkoti ítúkeovo yáye yara poké'e, áko'o seapáne úti vanúkeke xokóyoke. ¹⁰ Vo'oku konókotimo seópea uhá koeti úti nonékuke Kristu yuhaikapavine vo'oku kixoku vitúkeovo, motovâti namúkopea úti ésa'i ne kixoku vitúkeovo koeku vóvea yara kúveu mêmum, yusíkoti ítúkeovo únati, áko'o ákoyea aúnnati ne vítuke.

Koati heru'ó kixoti omíxone hókea Itukó'oviti ne Poûlu

¹¹ Vo'oku véxea ákoyea ikámahixakana ne Vúnae, vopósi'ixo vítokuxea okovo xanéhiko kutípea ne kaná'uti kixovókuti. É'exo kíxoixovi Itukó'oviti, úndi yoko nza'ínéhiko. Ngúxoamaka uhápu'iyee iséneuke vitúkeovoxo koati kaná'uti ovoxe Itukó'oviti. ¹² Kó'inokeneye ne yúndoenopi, haina voposíkopotimaka véxokeovopinoe vitúkeovo kaná'uti ovoxe Vúnae, itea koati kaha'âti úti ápeyee éyexinovovike yokóvo, maka yéxane kixeku yimópi xanéhiko yupihóvoti ivávakea koekúti iyuseñnoti po'ínuhiko xâne ya koêkuni ítúkeovo itípanevo isóneu ivávako. ¹³ Itukovo koyuhókonoti úti vitúkeovo pepokéxovoti vo'oku yupíheovo kóxuna'ixeevo úti ya ítukeke Itukó'oviti, ako yuvâti. Koati vo'oku Itukó'oviti kó'inokeneye úti. Kene itukovo koyuhókonoti uti vitúkeovo ponóvoti kixoku isóneu, koati ve'ókukenoee kó'inokeneye úti, motovâti unátiyee kékunoe ikéneke Itukó'oviti. ¹⁴ Yoko koati xúnati xoko

ûti ne hána'iti ákoyea omótoovovi okóvo Kristu kó'ino-keneye vítuke, vexoâteoxo ápeyea póhuti hóyeno ivokínovoti uhá koeti xâne. Epó'oxo vo'ókuke, kutí koéne ivokóvoti ne uhá koeti xâne. ¹⁵ Ivókinovo uhá koeti xâne ne Jesus, maka hákone yuixovo áha kíxeova ne xâne inámapoti ya xokóyoke, itea itúkapune Únae kurí'okopovo, enepone ivokínovoti koane expúkópinoati ukópea xapa ivokóvoti.

¹⁶ Yane ukeátine kó'oyene yara tumúneke, ákone ápahuina xâne vínixone unátiyea áko'o ákoyea aúnati pohu vo'oku visóneunoa, uti xâne yara kúveu mêmum ákoti oponóvo isóneu. Epó'oxo upánini kó'iyeaneye visóneuno Kristu yanekôyoke, ákone ákoeneye visóneunoa kó'oyene. ¹⁷ Énomone ngó'ino: Koêkuti xâne hokópotine Kristu, koati inamápotine. Uké'epone neko kúxoti kixoku itúkeovo, inámapone uhá koeti xokóyoke. ¹⁸ Yoko enepora uhá koeti koekúti inamápotine, aínovo ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone kounátikopoviti xokóyoke vo'oku ítukeinovi Kristu. Énomonemaka porexó'ovi koyúhoyea ûti emó'u xapa xâne, motovâti kounatikopeovomaka po'ínuhiko xâne xokóyoke. ¹⁹ Yoko enepora yuho ûti xapákuke xâne, harâ'a: Kouñatikopa Itukó'oviti ne xâne xokóyoke, koane kotúyopinoahiko pahúnevo vo'oku ivókinovovi Kristu. Énomone ne yuhôti pónevike Itukó'oviti koyúhoyea uti, koyúhoti kixoku kouñatikopea xâne xokóyoke.

²⁰ Iyúseoneikopo vitúkeovo páhoe Kristu koyúhoinoa emó'u xapa xâne. Koeku koyúhoyea ûti, kutí koe Itukó'oviti ponó kôe xapa xâne ítaikea hókea. "Ya iháke Kristu konókoti keúnatikopivo xoko Itukó'oviti" koe yuho ûti xapákuke. ²¹ Enepone Vúnae Jesus ákoti pahúkeovoku, itúkovone yonópoku pahúnevo ûti, motovâti ponópeovo ûti nonékuke Itukó'oviti vo'oku hána'iti ítukeinovi.

6 Koeku vitúkeovo huvó'oxoti Itukó'oviti ítukeke, víxiko'okopinoo ákoyea itúkapu namuhí kixeâti ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ² Vo'oku hara kôe Itukó'oviti emó'uke:

"Ngámoa ne yépemonuke ya káxehiko koati injíkopene ingóseanaxeovokono. Nzuvó'oxopi ya káxehiko koati injíkopene ngoíteovohiko xâne" kôe.

Izâiya 49.8

Yoko koati kaxénane ikóseanaxeovokono kó'oyene. Koati kaxénanemaka ixíkope Itukó'oviti koíteovohiko xâne.

Usó kóye ne Poûlu koítóponeovo kotíveti vo'oku ko'ítukeino Kristu

³ Ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, kóhiyanavo ûti motovâti ákoyea ápahuina koekúti vítuke, kutí'inoke mani koemóke'ekonoti ne ítuke Itukó'oviti. ⁴ Koati vexókovoti ya uhá koeti koekúti, vitúkeovo kaná'uti ovoxe Itukó'oviti. Véxokovo vitúkeova yane ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koáne yane êno kotíveti kixókonoku ûti. Kúteanemaka koêku yane vékea ûti tiú'ítike koekúti vo'oku ápeyea konokínovoviti, koáne-
maka ya hána'ítike tiveko visóneu. ⁵ Véxokovomaka

vitúkeova yane yehépoke'exeokono ûti yoko yane viká'akeokono, koánemaka yane vosósokeovi xâne imaíkinovoviti, okópoti vítuke. Véxokovomaka vitúkeovo kaná'uti ovoxe Itukó'oviti yane kixoku vivókoponeovo itukétike, koánemaka yane ákoyeaku vimáka, yuixóvoti uti ítuke Itukó'oviti, koane yane épekeovi hímakati. ⁶ Iyúseomaka vitúkeova yane sasá'iti kixoku vitúkeovo, koane yane véxeamaka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane yane ákoyea vímauvo, koánemaka yane vítupa'íkea po'ínuhiko xâne, yóko'omaka vo'oku ápeyea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko ûti. Iyúseomaka vitúkeovo koati kaná'uti páhoe Itukó'oviti yane vikána'uxea ne ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, ⁷ koane yane kaná'uti ihikauvoti ukeâti xoko Itukó'oviti koyúhone ûti xapa xâne, koáne-
maka vo'oku xunako Itukó'oviti xoko ûti. Iyúseomaka vitúkeovo páhoe Itukó'oviti yane pónea uti kixoku vitúkeovo. Énomone ne kutí kíxone uti vokópope vanáne koane sa'íkevake ûti, kuteátimaka koeku hún-
daru yóno xapa isukókoti ómo'íxea isúkope koane sa'íkovope. ⁸ Kúteanemaka koêku iyúseyea vitúkeovo ovoxe Itukó'oviti enepo vínixókono vitúkeovo teyonéti koáne enepo akô'o vitúkokonoke, koánemaka vitúkókono xêti áko'o itukovo vihayú'íkokono. Haina póhutine, itea koánemaka enepo koyuhókono ûti vitúkeovo semekékexoti upánini itúkovo koati kaná'uti yuho ûti. ⁹ Éno xâne exó'oviti, itea kóyeane kutí kíx-
eokono uti xâne ákoti itóponone, ákotimaka itúkokonoke. Kóyekune vínonexinovo pevóti itea vanéyeiko. Ápe koítóponeovoku uti kotíveti, itea kóyeane âvóyeya kaépekakana ûti. ¹⁰ Koífaxu'íkokono vokóvo, itea kóyeane elókeyea vokóvo. Ako tiúketina ûti, itea kóyeane enó'iyeya xâne iríkuxoti ikéneke Itukó'oviti vo'oku vítuke. Ako apeínoviti, itea koati ví-
tukene ne uhá koeti koekúti.

¹¹ Itínoe po'inu ûti ya pítivokonake Koríntu, enepone heú koeti veópone visóneuke, ako hé'ana'uxeapeanoe ûti. Koyúhoinopea ûti uhá koêti ne ovoti visóneuke yoko vomíxoneke. ¹² Haina ûti poe'aínopinoo isóneu, itea koati itínenoe koetíneye isóneunovi. ¹³ Kuteâti koeku míhe'okinopi uti visóneu, íxepavinemakaye. Yoko itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa kó'inokeneye yunzó'inopi.

Enékoa Poûlu ne kutípotei Jesus kóhiyanayeova ne ákoti akutípo Jesus

¹⁴ Neíxapuikoponoe, mará'inamo yakútea vúi pi-
hi'íkokoti kángake, enepo itikâ yapéne ne xâne ákoti akutípo Jesus. Na kíxoaye ka'ápeneyea ponóvoti kixoku itúkeovo ne ákoti panâpu ítuke? Námaka kíxoaye kutí'iyekoko isóneu ne xâne ovoti uhapú'ítike, koáne ne ovoti hahákutike? ¹⁵ Námaka kíxoaye poéhayeane yónoku isóneu ne Kristu yoko Ndeâpu? Ápeikopo oxéne kutí'iyekoko isóneu xâne hokoti Kristu koáne ne ákoti hakâ? ¹⁶ Ápeikopomaka oxéne poéhapea koêku ne óvoku iháyu'íkeokono Itukó'oviti koáne ne ivávakokonoku sánduhiko? Vo'oku utíne itúkovo óvoku ne koati kaná'uti Itukó'oviti, kuteâti yuho Itukó'oviti

emó'uke xoko kó'iyeku: "Ambêtimo xapákuke. Koati óvonzeixokunemo xapákukehiko. Undínemo kuvóvohiko, undi Itukó'oviti, koane indukoâtihihikomo njanéna" kôe. ¹⁷ Énomonemaka kó'ino emo'u Itukó'oviti: "Ipíhikapinoe xapákuke. Yahíkuxipa" koe Vúnae. "Hako yihó'ixoa ne váhere kixovókuti. Yanê'e, itíponemo nje'éxaxapa. ¹⁸ Undínemo itukóvo yá'a, koane indukópitinoemo nje'éxaxapa" kôe ne Vúnae, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti.

7 Itínoe ákoti omotóva ongóvo, vo'oku kó'iyeaneye neko yuhó'inovi Itukó'oviti ítukeinovimo, kuríkapaikopo úti uhá koeti koekúti ikopítí'ikoviti, enepone váhere kixoku vitúkeovo koáne ne váhere ko'ísoneuyea úti, koane yuíxapune kóxuna'ixeovo uti vitúkeovo xâne sasá'iti nonékuke Itukó'oviti, koane xâne teyoâti.

Elókeinoke okóvo Poûlu

² Míhi'akinavi iséneu, vo'oku ako ápahuina xâne váherexinoke uti vítuke. Ákomaka ápahuina xâne koésayu'iu úti, koane ákomaka ápahuina xâne vukóvoke vo'oku kahá'ayea úti unátiyeya koeku úti. ³ Haina orinjópitinoe kó'inokeneye ra yúndoenopi, vo'oku ngoyúhoinopinopepomeku yupíheovo ákoyea omótovopinove vokóvo, úndi yoko nza'ínehiko. Énomone ákoinoke iríkapinoe visóneu. Koati ákoti vihaxákeakaka yara koeku kó'oyene koeku vóvea yara kúveu mêmum, koánemakamo ikénepoke enepo vipuhíkapane ra poké'e. ⁴ Koati hána'iti ómomikea inzóneu enjoâti títiu kényeyi ikéneke Itukó'oviti. Itínoemaka hána'iti éyenjovope. Énomone yupíhinovo úhepepea inzóneu, koane énomonemaka kutí'inoke koati hána'iti elókeyea ongóvo ya uhá koeti tiú'iti koekúti vékoku úti.

Itopóno Poûlu ne Títu

⁵ Koeku símea úti ya poké'eya Masêdonea, ako hé'akapapu ne kotíveti koekúti tokópone úti, itea inamá'axo kuri'úxovo ne tiú'iti koekúti xokóyoke úti. Éno okopó'oviti, ina keno'ókomaka ne yupíheovo yónea visóneu vo'oku po'ínu úti xoko Jesus. ⁶ Itea Itukó'oviti, enepone kouhépekopoti isóneu xâne ikaxú'iti okóvo, kouhépekopinovimaka visóneu vo'oku káyukopeovo Títu xoko úti. ⁷ Hainámaka póhutine vo'ókuke nê'e, itea koatímaka ve'ókukenoé úhepepino visóneu, vo'oku koyúhopinovea Títu inékurukivovine, koane ketíxoponivo kéikaxu'iki ongóvo yanekôyo, yoko ú'uso-ú'uso kényeyinoe itíki anjá'inopi. Yane koati kuri'úxovoti elókeko ongóvo vo'ókuke.

⁸ Upánini ngoíkaxu'ikonoe yokóvo vo'oku yúndoenopi yanekôyo, itea kóyeanee ákoyea ongótixoponovo yundóxinopi. Kaná'uteoxo ingótivexea inúxotike, vo'oku íninja koíkaxu'ikeanoé yokóvo ne yúndoenopi yanekôyoke. Itea hú kôe ne ikáxu'iyeya yokóvo, ako á'umo. ⁹ Kó'oyene, elókepone ongóvo. Yoko haina vo'oku ikáxu'iyeanoe yokóvo yanekôyo, itea koati vo'oku omínopi ikétivexi pehúkivo neko ikáxu'iyeya yokóvo. Enepone ikétivexi pehúkivo, koati

kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti, ákoinoke kaésayu'ixapinoe ne yúndoe. ¹⁰ Vo'oku enepone ikáxu'iyeya okovo xâne, nókone kó'iyeya nonékuke Itukó'oviti, poréxovi vikótivexea ne váhere vítuke koane kuríkopea úti, motovâti koíteovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti. Yoko enepone ikaxúneti okovóti kuteâti, ako paréxavi tívo'ikeovo úti. Kene ne ikáxu'iyeya okovo xâne ákoti éxa Itukó'oviti, ipihóponovokutike iyónopa. ¹¹ Enepone ikáxu'iyeya yokóvo koeku ikétivexi pehúnevo, kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti kényeyi, yokómomapihi pôreu xepákuke: Poréxopinove kemómopivo koane ínixinoe ne nékoneiko ikéneke Itukó'oviti. Poréxopinoemaka kehá'ayi yéxokivo itíkivo ponopóvotine kixoku itúkeovo. Koane vo'ókuke, koati iketívexoatimaka iséneuke ápeyeva vahehéxoti ítuke xepákuke. Koati pikeâtimaka itíki váhere, koane koati hána'itimaka inékurukivonu, yexókovoti ya itíki ínzikaxeopike. Poréxopinomaka heru'ó kíxi yomíxone penópi ne koekúti ákoti takapápu xepákukenoé. Koane vo'ókuke, koati yoposíkoatimaka seyá'iki ne itúkoti váhere xepákuke. Yane uhá koeti kixeku itíkivo, iyúseo penópi iséneu yara koekúti.

¹² Kaná'uti yundóxinopea neko koyuhópeti, itea haina vo'ókuke ne itúkoti váhere, koane hainámaka vo'ókuke ne vahehéxinokonoti ítuke. Itea yundóxinopea neko koyuhópeti, maka iyúseane kixévokunoe nonékuke Itukó'oviti usó kényeyi itíkinoe anjá'inopi.

¹³ Énomone úhepepino inzóneu, úndi yoko nza'ínehiko. Haina póhutine nê'e, itea kurí'uxovo elókeko vokóvo vo'oku Títu. Koati kouhépekopovoti isóneu vo'oku únati kixeaku kétéarako koeku óvea xepákuke.

¹⁴ Yoko enepone yunzó'ino Títu inzayú'ikopitinoe yanekôyoke, ákonoe kétéyakanu vo'ókuke. Kuteâti ítúkeovo kaná'uti ne uhá koeti yunzó'inopinove yanekôyoke, énomonemaka koéneye tokópeovo ne uhá koeti kámone Títu njokóyoke enepo inzayú'ikopinove. ¹⁵ Yoko inamá'axo kuri'úxovo ákoyea omótovopinove okóvo ne Títu vo'oku puyákoponeova okóvo usó kényeyinoe itíki ne yúho, koane vo'oku kixeakunoe tíyi inâ simôpi, koane vo'oku ákoyeamaka kepáyasakina-pane. ¹⁶ Elóke ongóvo vo'oku koati motovâti ngúveovopinove ya uhá koeti koekúti.

Koeku huvó'oxeake íhae Koríntu ne ákoti apeínoati

8 Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kahá'ainopeanoé úti yéxi koêku ne hána'iti seánako Itukó'oviti oukeke ne kuvóvotihiko Jesus ya poké'eya Masêdonea xapa imokóvokutihiko. ² Vo'oku upánini enó'iyeya tiú'iti koekúti tokóponehiko, itea kóyeanee yupíheovo elókeyea okóvo, kutí'inoke itixotí ne púyaenovo okóvo po'ínuhiko xâne. Koati ákotihiko mitatahí akoéhiko poréxea. Éno ítixone upánini itúkovo koati ákoti apeínoati. ³ Koati ngoyuhó'inopeatinove ú'uso kóyeyeahiko poréxea ne itone poréxea. Yoko haina póhutine kuteâti itone poréxea ne ítixohiko, itea enepone pôreu, ánu'ukoakomaka nê'e. Ákomaka xâne pahukoâti, itea koati unákoke isóneukehiko úkea poréxea. ⁴ Ako áka épemo'ixeovihiko yanekôyo yusíkea pahúkinoe huvó'oxeake ne kasása'iupo Itukó'oviti ya

Njúdeya, inixoâtihiko itúkeovo koati seánakoa Itukó'oviti huvó'oxea. ⁵ Yoko enepone poréxeahiko, haina póhutine kuteâti kúxone úti poréxeamo, itea in-úxotike kurí'okopovohiko Vúnae Jesus, ínamaka heru'ó kixopóvo huvó'oxeovi ya itukétike, itúkoti ahá'inoa Itukó'oviti. ⁶ Énomone kutí'ino vepemoâti ne Títu kousokea ne itukéti sínakoano ne po'ínu úti, enepone tûriu Títu xepákukeno ne yanekôyo. ⁷ Koati itínoe xâne yupihóvoti kóxuna'ixeovo ya uhá koeti koekúti, kuteâti ya kívivo Itukó'oviti, koáne ya keyúhoyi emó'u, koáne-maka ya yéxi ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. Kúteanemaka koeku kóxuna'ixivo ú'uso kéyeyi ya uhá koeti itukéti, koánemaka ya ákoyea omótovovi yokóvo. Koeku k'éiyineye ya po'ínuhiko koekúti, énomonemaka yákoeneye kóxuna'ixivo ítixi hivó'oxike ne po'ínu úti.

⁸ Haina mbahukópitinoe kónokea peréxi. Itea ngoyuhó'ínopitinoe koeku po'ínu úti itúkeovo ú'uso koyêti poréxeahiko huvó'oxeake, vo'oku ngaha'âti kemómopivo, neixoti kaná'uyea ne ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko úti, áko'o ákoyea. ⁹ Yoko yéxoaneno koêku ne hána'iti seánakopi Vúnae Jesus Kristu. Koati êno hána'iti unako koêku ya vanúkeke, itea ve'ókukeno, kurí kixo uhá koeti nê'e, motovâti ítíkivo íríku nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítukeinopi. ¹⁰ Anéye inzóneunopinoe yara koekúti, vo'oku ukeâti pihôti xoénae tiríxoaneno ne itukéti. Koati itínoe inuxô ítixi hivó'oxike ne po'ínu úti. Haina pohúneti, itea ítínenoe-maka inuxô ápeyeya isóneunoa huvó'oxea.

¹¹ Yusikóneikopo keúsokinoe ne itukéti tîriunoe. Kuteâti koeku ú'uso kéyeyi kehá'ayi ítíki ne itukéti inâ tirixôa, énomonemaka yákoeneye keúsoki kó'oyene, koêkuti itéponone peréxinoe. ¹² Vo'oku itukovo apêti xâne kaha'âti huvó'oxea, ako kuxákana poréxeokono koekúti ákoti itapána poréxea mani anu'úkoti apeínoati, itea hara paréxa, itóponone poréxea.

¹³ Haina ombosíkoati ngayápahikinoa po'ínuhiko úti koeku itúkeovo ínati xikóyokenoe, yonoâti youúkeke ne kónokea keúsokinoa nókone ne po'ínuhiko úti, itea koati voposíkoti kutikokó kó'iyeya koeku úti, itínoe íhae Koríntu koánemaka po'ínuhiko úti hivó'oe. ¹⁴ Yara koeku kó'oyene, koeku ákoyea konokínovopitinoe, motóva keúsokinoa nókone ne po'ínuhiko úti. Kene po'íkemo káxe áva nékone, enepone hivó'oenoe kó'oyene, motovâti itúkeovo énomone huvó'oxopinoe koeku ákoyea nókone. Yanê'e, kutikokó koetímó koeku uhá koeti úti. ¹⁵ Yoko énomonemaka kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti: "Enepone xu'ínati ítixone, motovó koâ ne nókone. Kene ne ákoti axu'ína ítixone, ákomaka okónokovo, motovó koâ" kôe.

Ítuke Títu yoko ha'ínehiko

¹⁶ Aínapo ákoe Itukó'oviti ipíhoa isóneuke Títu kahá'ayea kóxonakeopinoe ikéneke Vúnae, eopâtíma-ka kuteâti eómbone ve'ókukeno. ¹⁷ Vo'oku ú'uso kóye enepo vitaíkoa huvó'oxeovi yara itukéti. Haina póhutine, itea vo'oku ú'uso-ú'uso kóyeyea, kaha'âne noíxoponeopinoe. Koati ukeâti unákoke isóne. ¹⁸ Ápe-maka po'ínu úti xoko Jesus, páhoe úti xané'yeya.

Enepora po'ínu úti, koati ákoti malíka yónoku iháyu'ikeokono íha xapa kutípotihiko Jesus ya uhá koeti imokóvokutihiko, vo'oku kíxoaku ípihea tumúne ne ítuke Itukó'oviti. ¹⁹ Haina póhutine, itea koatímaka noívokoe kutípotihiko Jesus ya imokóvokutihiko yâye xané'iyevimo kurikápana úti ne ítixinokonoke po'ínuhiko úti xoko Jesus. Yoko énomonemo kutí'inoke ihayú'ikokonoti ne Vúnae Jesus, kutí'inokemakamo iyúseoti kahá'ainoa úti unako koêku ne po'ínu úti.

²⁰ Yanê'e, koeku kali xu'ínayea ovâti ne ítixinokonoke po'ínu úti vomínoakemo, ákomo oxéne váherexea yuhó'inokono úti vo'ókuke. ²¹ Koati yonoâti vokóvo, kaha'âti úti iyúseyeamo nonékuke Itukó'oviti, koánemaka nonékuke po'ínuhiko xâne pónea úti kixoku vitúkeovo yara koekúti.

²² Anéyemaka po'i páhoe úti yonoti xepákukeno. Enepora po'ínu úti xoko Vúnae ngixínopike, enóne noíxea úti itúkeovoxo ú'uso koyêti ya ítukeke Itukó'oviti, koane ako topi koeku kouhupu'ikeokono. Ínapoxo kó'oyene, koati ú'uso koyêti huvó'oxoponeopinoe ikéneke Itukó'oviti, vo'oku inixoâti ítíkivonoe koati kuvovóneti. ²³ Kene Títu, koati nza'íne yara itukéti nê'e, huvó'oxonuti ya uhá koeti ítuke Vúnae xepákuke. Kene ne po'ínuhiko úti ikéneke Jesus xánena Títu, koati páhoe kutípotihiko Jesus ya imokóvokutihiko yâye, koane áinovo kutí'inoke kahaná'ikokonoti iha Kristu. ²⁴ Yéxakaikopo ne hóyehohiko páhoenopinoe úti, ákoyea omótova yokóvo simapíne, maka iyúseinane ne kutípotihiko Jesus ya imokóvokutihiko yâye ítíkivo motokeâti viháyu'ikeopi.

Pahukínokono ne kutípotihiko Jesus íhae Njúdeya huvó'oxeokonoke

9 Ako ongónokoa yundóxinopeano koêku ne hivó'oxope po'ínuhiko úti kutípotimaka Jesus ya Njúdeya. ² Vo'oku énjoa usó kéyeyi hivó'oxi yanekôyoke. Yoko inzáyu'ikopinoe nonékuke po'ínu úti íhae Masédonea vo'ókuke. "Ukeátine pihôti xoénae usó kóyeyeahiko ne íhae Ákaya" ngíxoahiko enepo ngoyuhó'inoa kêkunoe. Epó'oxo vo'oku ú'uso kéyeyinoe peréxi hivó'oxope, enómaka po'ínuhiko xâne kahá'atimaka huvó'oxea.

³ Itea kóyeane mbahúkea ra po'ínuhiko úti xoko Jesus inuxó kó'iyeya xepákukeno, maka keúsakane ne hivó'oxike yonoti xoko po'ínuhiko úti, kuteâti koêku yúnzo yanekôyo usokó kéyeyinenoe, maka hákone kutí kôe semekékexoti ne inzáyu'ikeopinoe yanekôyo. ⁴ Vo'oku enepo axenánu íhaehiko Masédonea, eneponi naixâ ávoveya aúso hivó'oxike ne po'ínu úti, mani teyó koeti úti, ínapoxoni itínoe vo'oku yunzó'inoahiko yanekôyo ngúveovopi ápeyeamo ítixene. ⁵ Énomone kutí'ino ininjoâti unátiyeya émbemea po'ínu úti xoko Jesus inuxó kó'inonu xepákukeno, motovâti huvó'oxeopinoe keúsoki ne hivó'oxope, enepone keyúhone peréximo yanekôyo. Yanê'e, usó koyétinemo nzi-mané'e, epó'oxo iyúseotimo ú'uso kéyeyi peréxi ákoti ihíxea itóvoku, ákotimaka pahukópiti. ⁶ Itíkina iséneu ínzokoake ra koekúti: Enepone xâne ákoti kaxu'ínaka

nóne, ákomakamo axú'ina ehópo. Itea enepone kaxu'ínakoati, xu'ínatimakamo ehópo. ⁷ Péhutinoe, hane peréxa kuteâti ínixene iséneuke unátiyea peréxi. Hako mitatahí kixêa. Hákomaka itukovo vo'oku ápeyea pahukópiti peréxi, itea aélokea yokóvo peréxi, vo'oku ako omótova okóvo Itukó'oviti ne xâne ú'uso koyêti poréxea. ⁸ Yoko koati apêti xunáko ne Itukó'oviti kurí'uxinopinoe uhá koeti únatinoe koekúti. Haina póhutine motovâti kousokeovo uhá koeti nékone, itea motovâtimaka yupíheovo anú'ukea nê'e, kutí'inokemo ênoti koekúti motovâti iké'itukexi ya uhá koeti únati itukéti. ⁹ Yoko énomonemaka kôe emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Huvó'oxo xâne ákoti apeínoati. Ako mitatahí ákoe pôrekexea. Ákomo uké'eyeaku ne itípanevo nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke" kôe.

Sâramu 112.9

¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone porexoâti ake nonéti ne xâne nôti, porexínoatimaka nikokónoti ne xâne, énomonemakamo kousókinopi uhá koeti koekúti, enepone nékone iké'itukexi únatike itukéti, koane porexoâtimakamo enó'iyea yêho ukeâti ne únati kixeku itíkivo, kuteâti enó'iyeamaka ehópo ne xâne noti únatinoe ake nonéti. ¹¹ Enómo kurí'uxinopea Itukó'oviti ne uhá koeti únatinoe koekúti, maka hákone ihíxea itóvoku peréxoake ne po'ínuhiko xâne. Yane enómo xâne ikoró'ixinovoti Itukó'oviti vo'oku huvó'oxeake úti. ¹² Yanê'e, haina pohúneti keusókinoati nókone ne kasása'iupo Itukó'oviti, itea énomonemaka kutí'ino hána'itimo íkoro'ixeovohiko xoko Itukó'oviti. ¹³ Koane ihayú'ikotihikomakamo Itukó'oviti vo'oku itíki páhoenopi Kristu, kuteâtimaka koêku yane inámati ihíkavoti omínovike. Ihayú'ikotihikomakamo Itukó'oviti vo'oku péhoenoahiko, ákoti ihíxea itóvoku, koane vo'oku péhoenoamaka ne uhá koeti po'ínuhiko xâne hivó'oenoe. ¹⁴ Yanê'e, itukínopitinoehikomo orásaum, koane ákomo omótovopihiko okóvo, yoko ikoró'ixinovopitihikomakamo xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne êno hána'iti itípanevo Itukó'oviti youéke, exókovoti ya ítikeinoahiko. ¹⁵ Viháyu'ika Itukó'oviti vo'oku hána'iti íparaxeovike pahukínovi Xe'éxa, enepone íparaxeovike ákoti itoâti kayúmakea unako koêku.

Éxokovope Poûlu itúkeovo koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu

10 Kuteâti koeku itúkeovo itúpa'ikoti koane seánati ne Kristu, énomonemaka koéneye ngxoku injíko'okeopinoe vo'oku ânja ké'eyi, undi Poûlu, undi koyuhókonoti itúkeovo itupa'ii kixópitinoe enepo ambê xepákukenoe itea enepo akô'o malingápi, mahi ánjati ngapáyasokinovopinoe. Itea ako kalíhuina kó'iyeaneye. ² Koati enjókopeatinoe ne anjá'inopi ké'eyi, maka hákone ingo'ítukexoa ne njunáko nza-yá'ikeopinoe nzimané'e xepákuke, kuteâti usó ngóyeyea indúkea xapa xâne po'okoâti ákoyea itúkapu xunako Vúnae ingó'itukexo, itea itúkeovo isoneú ngx-one nzóko. ³ Upánini vitúkovo íhae yara kúveu mêmum kuteâti po'ínuhiko xâne, itea haina koekúti yara kúveu

mêmum víhuinovo vitúkea ne itukéti. ⁴ Enepohikone veínoake úti kóxuna'ixeovo úti yoko sa'íkeovo úti, haina íhae yáye yara kúveu mêmum, itea koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone êno hána'iti xunáko, kutí'inoke vitoâti kotóhineyea úti ne koati tiú'iti vokópeokonoke ákoti po'i itoâti uké'exopea, koánemaka ne uhá koeti isoneúti okópoti Itukó'oviti. ⁵ Énomone kutí'ino vitoti kotóhineyeamaka uti uhá koeti exóneti, enepone kapáyasokopinovoke xâne, ákoinokemaka akáha'a éxea Itukó'oviti. Énomonemaka kutí'ino vitoâti sá'iri'okea úti uhá koeti koêkuti kó'iyevoku isoneúti, maka hákone kapáyasokinovoti Kristu, itea itúkapune Kristu payasô ouéke uhá koêti. ⁶ Yoko usó ngóye nza-yá'ikeamaka uhá koeti po'ínu pahukóvoti, enepo pepánanenoe uhá koeti kixeku itíkivo.

⁷ Enepora koekúti ngxínopikeneo, koati í'yuse koyêti koêku, ivévakaikopo. Enepone xâne inixórovoti itúkeovo hokoti Kristu, itúkapinamaka isóneu ra koekútihiko maka éxane indúkeovomaka ovoxe Kristu kuteátine.

⁸ Yoko ákomo ndêya okonókovo inzáyui'kopeovoiko kalihú koêti, koeku ngoyúhoinopeanoe koêku ne xunakóti pónenu Vúnae, motovâti nzuvó'oxeopinoe keúkophonivo ikéneke, kene haina mborexókonoati ngoésayu'ixinopi. ⁹ Ngó'inokeneye, mbuvâti kutí kó'iyeamo ngahá'ati ímbikeopi yara yúndoe. ¹⁰ Vo'oku hara koeti yuhu po'i xâne vo'ónguke: "Yane yútoe, kutí koe xâne konokoâti téyeokono. Kutí koémaka apêti xunáko sayá'ikea xâne, itea enepo síma nê'e xapa xâne, ako xunáko sayá'ikea, koane ako itúkokonoke yúho" koéhiko. ¹¹ Enepone xâne koetíneye isóne-unonu, hara ngxíoa: Kuteâti koêku ngxívovoku yara yúndoenopinoe akô'o malingápi, énomonemakamo koéneye ne ngxoku indúkeovo nzimané'e xepákuke.

¹² Enepohikone xâne ihayú'ikopovoti, imákoikopo ne êno hána'iti itóponone ya undíke! Ákoni kalíhuina mambikeova ngoyúhoyea indóponea kuteâti mahi itópononehiko, áko'o indóponea ngutí'iyeahiko. Imákoikopomaka itúkeovohiko teyonéti ya undíke! Enepohikonekôyo, koeku komómopeokoko, kahá'ati anú'ukeokoko koane ketókeokoko, koati exókovoti itúkeovo xâne ákotihiko isóneu. ¹³ Kene úti, úndi yoko nza'ínehiko, ákomo vanú'uka mani viháyu'ikinokonoke ítukeke Itukó'oviti, itea hane exôa viháyu'ikeokonono, pónevike Itukó'oviti vitúkea, enepone ahá'inovi vitóponea kutí'inokemaka vitopónopitinoe ya xoko yóvoku. ¹⁴ Haina vanu'úkoti isóneunovi Itukó'oviti koeku vónea xepákukenoe, kuteâti mani koêku eneponi hákoti itukóvo ahá'inovi Itukó'oviti vitóponeopi yaneko símeaku úti xepákuke, vomínópeatinoe ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu. ¹⁵ Hainá'ikopo vitukoâti viháyu'ikovepe ne itukéti kouéu po'ínuhiko xâne ya xoko ákoyeaku imá'avea Itukó'oviti. Hara kúxoixo úti, keúkophonivomo ya kívivo Itukó'oviti, motovâti inamá'axoyea kuri'úxovo vítone vitúkea ya xepákuke, kuteâti ahá'inovi Itukó'oviti, ákotimaka vanu'úka isóneunovi. ¹⁶ Yanê'e, motovâtimo vitóponea poké'e yâtikeneye ya yóvoku, koane koyúhopoinoa úti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu. Koêkumo kó'iyean-

eye, ákomo vokónokoa vitúkea véyexovo ne itukéti úseu po'ínuhiko xâne ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti. ¹⁷Yoko enepone kahá'ati ápeyea iháyu'iu ya xokóyoke, ítúkapu ítukeinoá Vúnae iháyu'iko. ¹⁸Vo'oku haina xâne iháyú'ikopovoti motokêa iháyu'ikeokono itea hane motokêa, kapáyasokone Itukó'oviti.

Éxokovo Poûlu ítúkeovo koati kaná'uti ovoxe Kristu

11 Mani ngaha'aínopitinoe ítiko ne kémokenoyinu, ákoti imaxovó ixêãnoe ne inzáyú'ikopeovo, upánini kutí ngôe xâne ákoti isóneu koeku kó'iyeaneyé ra yûnzó. Kali yakámokenonuvonoe. ²Kuteâti koeku yupíheovo kahá'ainopinoo Itukó'oviti ítúkeovo póhutine Kristu héko, énomonemaka koéneye inzóne-unopinoo. Kuteâti koeku inámatiko ârunoe âvoti hóyeno yuhó'ixoati, itea hoenáxokonotine ko'ímayeamo, énomonemaka ngíxoaneyé nzoénaxeopi ítúkeovo póhutine Kristu kirí'okopovo. ³Itea ngóhiyanapinoe, mbuvâti ápeyea aupú'ikopiti, kuteâti koeku aupú'iko Éva neko koéxoe mekúke ya éxeako. Ngóhiyanamaka kópoe'akexeokono iséneu itévokopimo ne koati ponóvoti yoko sasá'iti kixeku héki Kristu. ⁴Vo'oku koeku símeopinoo xâne kopoé'akotihiko íhikaxeopi, koyuhó'inopiti koeku Jesus, ákoti ítukápa kuteâti ne víhikaxopikenoe, inípono ákoyea kali ópoe'ainoa iséneu. Koati ú'uhepe ko'inoâti iséneu. Kúteanemaka íhikaxoahiko koêku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itea ákoti ítúkapu kuteâti ne némoe yanekôyo, koane íhikaxoahikomaka koêku ne inámati íhikauvoti mahi íhae xoko Itukó'oviti itea ákoti akutêa ne kitíponenoe yanekôyoke.

⁵Ya undíke, enepohikone xâne ítukóheoti íhikaxea, enepohikone mahi páhoe Itukó'oviti xepákuke, ako kalíhuina ketókeonuhiko. ⁶Vo'oku upánini ákoyea indúkapu koati ahúkoti ya koyuhó'iyeeati, itea koati undi ahúkoti ya énjea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Ya uhá koeti koekúti, ngóuhapu'ikinopinoo kaná'uyea indúkeova.

⁷Yanekôyo ngoyuhó'inopea ra inámati íhikauvoti ukeâti xoko Itukó'oviti, ako námoem, koane ako in-gálisakapu. Ngixínovokeneyé motovâti ítúkeovo ítínoe unatí koêku ikéneke Vúnae. Ínixepakomea indúkea váhere koekúti koeku ngíxeovoneye? ⁸Koeku ngo'ítukeyea ítuke Itukó'oviti xepákuke, hane porexónu námoem kutípotihiko Jesus íhae po'i imokó-vokutihiko. Kutí koe unge'éxopinoo apeínoatihiko koeku ápeyea námoem xokóyoke, motovâti nzuvó'oxeopinoo keúkoponivo ikéneke Itukó'oviti. ⁹Yaneko óveangu xepákuke, enepo apê nóngone, ako émbemapinoe keúsokinonoa, mbuvâti indúkeovo yávahanoe. Itea yaneko simohíko ne po'ínu úti xoko Jesus íhae Masédonea, énomonehiko kousókinonu nón-gone. Ya uhá koeti ngoêku tukú koeti kó'oyene, ngóxunakovoneoxo, motovâti ákoyea indúkapu yávahanoe. Yoko ngíxoixovokunemo káxehiko keno'ókoti maka hákone ingyó'ixopinoo. ¹⁰Epó'oxo kuteâti kaná'uko ápeyea njokóyoke ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xoko Kristu, énomonemaka koéneye kaná'uko ra yunzó'in-

opi kó'oyene, ákoyeamo ápahuina xâne ya uhá koeti Ákaya itoâti ípokea ne ngixóvoku. Koati hána'iti éyen-jovope nê'e ákoyea indúkapu yávahanoe. ¹¹Namea koeti ngó'inoneye? Vo'ókumea mbúveopinoo? Ako kalíhuina! Éxoá Itukó'oviti ákoyea omótovopinoo ongóvo.

¹²Ngixínovokeneyé kó'oyene, koánemakamo ya káxehiko keno'ókoti, maka enepo iháyú'ikapuhiko ne ítukóheoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti, hákone oxéne ápeyea iháyu'ikinokonoke kuteâti viháyu'ikinokonoke, undi yoko nza'ínehiko. ¹³Vo'oku aínovonehiko xâne ákoti ítúkapu koati kaná'uti ápostulu. Haináhiko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u. Aínovo aupú'ikotihiko, kahá'ati íkutipéa xâne ítúkeovohiko ko'ítúkeinoti Itukó'oviti. Koati itoâtimaka kutí kó'iyea ovoxe Kristu ukéku xanéhiko. ¹⁴Yoko ako okónokoa viyúpaxeova nê'e, vo'oku koati ahúkotimaka ne Satánae kutí kixópeovo ánju ovóheixoti uhapú'itike. ¹⁵Yanê'e, koati koêkunemaka ahúkeko ne ovóxehiko Satánae kutí kixópeovomaka xâne koati ponóvoti kixoku ítúkeovo. Itea ya hunókokuke, enepone ehópomo, koati kuteâti mo motókeyea kixópeokono.

Koítaponovo kotíveti ne Poûlu vo'oku koyúhoyea emo'u Itukó'oviti

¹⁶Ngáyukovo ngó'iyea: Hako íkitíxanu xâne ákoti isóneu, itea akoéneye iséneunonu, ngayumákapunemo. Kalihú ngixotí'ikopo inzáyú'ikopeovo. ¹⁷Yoko haina páhoenonu Vúnae Jesus ngíxeaneyé, epó'oxo koati kutí koeti ákoti inzóneu koeku kó'iyeanemoyé ra yûnzó. ¹⁸Itea koeku enó'iyea xâne iháyú'ikopovoti vo'oku ítone ítúkea xunákoke, ngoánemaka, inzayú'ikopovotimakamo. ¹⁹Koeku ínixepivonoe ítíkivo hána'iti ko'éxoneti éxoti kixoku ítúkea isóneu ya uhá koeti koekúti, iteâtikopomo ákoyea imaxovó íxea kémokenoyi xâne ákoti isóneu. ²⁰Vo'oku muhíkova ne xâne kahaná'ikopovoti, enepohikone kutí kixópitinoe ákau, sikovó keánoe. Kúteanemaka kêku apê xâne ukovópitinoe, koane kouhépekopovoti, koêkumaka uké'exea apeínopiti, koane apê aupú'ikopiti, kutí kixópitinoe hó'openo námoem noko'ótike. Inípono iséneu, sikovosikovó keánoe. Kúteanemaka koêku apê kapayásokinovopiti, koane vaheréxoti kixópiku, koane apê kutí koeti ipusónoneopiti. ²¹Imákoikopo vitúkeovo xâne îreti, úndi yoko nza'ínehiko ákoinoke víta kíxeopineye úti kuteâti kixópiku nekôyohiko!

Itea koeku ápeyea ákoti teína iháyu'ikopeovo, imbíhoatimakamo inzáyú'ikopeovo upánini kutí koe yuho xâne ákoti isóneu ra yûnzó koeku ngó'iyeaneyé. ²²Enepohikoneko simópitinoe kopoé'akoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti, koati iháyu'ikovopehiko ítúkeovo ébereu, enepone koati xanena Itukó'oviti, itea undímaka ébereu nguteâtihiko. Koati éyexovopehikomaka ítúkeovo íhae Izaráe, itea undímaka íhae Izaráe. Koati iháyú'ikopovotihiko vo'oku ítúkeovo ámoripono Ábraum. Yoko ngúteanemaka. ²³Inixópovotihikomaka ítúkeovo ko'ítúkeinoti Kristu, itea yupíhova ngetókeahiko ya indúkeova. Mbúva ngónokea ngíx-

eaneye ra yûnzó, vo'oku kutí kôe ákoti inzóne koeku ngó'iyeaneye, itea koati undíne yupihóvo ko'ítukeyea, koane undínemaka yupihóvo iká'akeovo itukeke Kristu yane po'ínuhiko. Koáne ako índa ngayúmáxexea yé'ak-eye yenjépoke'exeokono, evondíkokonoti ngo'ítukeino Kristu. Enónemaka véngea koati koímaiti koekúti. Mani mékutine ngoépekokono. ²⁴ Síngu koe isúkonu ne jûdeuhiko. Yoko póhutihiko yehépoke'exonu, trintai novi koe ípihoa njupúnuke. ²⁵ Mopó'amaka inzúkokono ya itátane tikóti. Poéhamaka mani ngoépekokono yaneko njepokókono ya mopô. Mopó'a yúpuririkovo ne hána'iti vateke ivú'em. Poéha yóti, poéha káxe óvonzeixo úneke vo'ókuke. ²⁶ Enómaka yóneam, epó'oxo enómaka koímáiyea ngoêku vo'oku koiníkoti huveóhiko xoko véngoku, koánemaka vo'oku ómevotihiko. Haina póhutine, itea koímaitimaka ngoêku xapa iyénonjapa jûdeu, koánemaka ya xapa po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu. Koímaitimaka ngoêku ya koeku véngea pitivókohiko, koánemaka ya mêum ákoti apêti. Kúteanemaka koêku ya úne mar-ke, koánemaka ya xapa xâne ákoti akaná'u itúkeovo po'ínu úti xoko Kristu. ²⁷ Enónemaka ngo'ítukeyea, koane ivóngoponeovo ya itukétike. Enómaka ákoyea imánga vo'ókuke ne itukéti. Enómaka épekeonu hí-makati koane úne. Koane enómaka ákoyea nînga. Ápemaka kónokeovoku vonjí'u koane ímbovo. ²⁸ Haina póhutine uhá koeti nê'e, itea anéyemaka kutí koeti ínati koekúti yonoti oúngeke. Énomone ne yónoheixea ongóvo itukovo káxe vo'ókuke ne po'ínuhiko úti xoko Jesus ya uhá koeti imokóvokutihiko. ²⁹ Enepo apê xâne xapákuke muyá'iti isóneú ikéneke Vúnae, koatímaka eombâti ya njokóyoke. Enepo apê xâne ikorókovoti váhereke, koatímaka yupihóvoti kotíveyea inzóneuke.

³⁰ Itea enepo okonókovo ápeyeya inzáyu'iu njokóyoke, koati koekúti exókovoti ákoyea njunáko, enemo indúko inzáyu'iu njokóyoke. ³¹ Yoko Itukó'oviti, poéhane motokêa iháyu'ikeokono ákotinemo hunókoku, enepone Há'amaka Vúnae Jesus Kristu, éxoa ákoyea nzemékekexa. ³² Enepo ovo'íngo pítivokona Ndamásku, eneponeko ngovenâdo yaneko pitivóko ípihone Aréta, enepone nâti, pahuko ápeyeya koyonoâti páhapetea ne pitivóko motovâti iká'akeonu. ³³ Itea hána'iti sésta veínongono ngoévesekopeokono xoko njánela meúkeke yane hána'iti yoko kopópoti ípi xê'o ne pitivóko, kutí'inoke indeôvati yanekôyo.

Koúhapu'ikinoake Vúnae ne Poûlu ya kutí koeti hopúne

12 Ngónokoako inzáyu'ikopeovo motovâti kitípinu indúkeovo koati ovoxe Kristu, upánini ákoyea omótokea ngíxeaneye. Ngoyuhó'inopeatinoe kó'oyene ne noínjone ukeâti xoko Vúnae, koekúti ákoti exoâti yara poké'e, koúhapu'ikinonuke Vúnae ya kutí koeti njopúne. ² Ápe hóyeno énjone kutípoti Kristu. Eneponê'e, hú kixókono ómeokono vanúkeke xoko Itukó'oviti. Yoko katoze koéne xoénae ikénepo. Ako énjaxo koêku, itúkeovo herú kixeókonoti múyo vanúkeke, áko'o itúkeovo omó kixeókonoti okóvo.

Poéhane Itukó'oviti exôa. ³ Itea énja píhea ne hóyeno. Yoko kuteâti yunzómeku, ako énja itúkeovo herú kix-eókonoti múyo vanúkeke, áko'o itúkeovo omó kix-eókonoti okóvo. Poéhane Itukó'oviti exôa koêku nekôyo. ⁴ Itea hú kixókono ómeokono vanúkeke xoko êno úhepeko koekúti. Koane ápe emo'úti kámoneya ákoti emo'úti ya yuhóke xâne yara poké'e mani veínoake koyúhopea koêku. Ákomaka parexákana koyúhopeokono. Yoko úndi ne hóyeno kixokónotineye. ⁵ Koekúti kuteâti, énomonemo indúko inzáyu'iu njokóyoke. Kene ákomo inzáyu'ikapapu vo'oku koekúti índone indúkea. Poéhane koekúti exókovoti ákoyea njunáko, énomonemo indúko éyenjovope. ⁶ Itea yusíkoti inzáyu'ikopeovo, kóyeaneni ákoyea indúkapu koyuhóheoti kuteâti xâne ákoti isóneú, vo'oku mani koati kaná'uti ra yûnzó. Itea ákomo inzáyu'ikapapu vo'oku índone indúkea, mbuvâti ápeyeya ikútixanuti hána'iti teyonéti vo'ókuke, ya koêkuni itúkeovo vo'oku noíxone njokóyoke ya xoko ngixoku indúkeovo, yoko kámone xoko yûnzó, kutí'inoke koetíneye isóneunonu.

⁷ Epó'oxo vo'ókuke ne êno hána'iti koane uhé'ekoti koekúti éxokonuke Itukó'oviti vanúkeke, mará'inamo yupihóvo ángoé ngapáyasokopeovo vo'ókuke, anéye tiú'iti koekúti eómbone, kutí koeti koati kotíveti ohone tópe muyónguke kurí'okonuke Satánae, íkoitoponeonuke kotíveti. Itea koati motovâti ákoyea inzáyu'ikapapu, kó'inokeneye. ⁸ Mopó'a émbemo Itukó'oviti veyópinonoa. ⁹ Itea hara kixónu: "Poéhane nzeánakopi youkeke konokóvo. Vo'oku yane yeópi miyá'iko, énomone iyúseyeaneoxomo njunáko xikóyoke" kixónu. Hukínóvoti ú'uso ngóyeyea indúkea éyenjovope ne ákoyea njunáko, motovâti itúkeovo xunako Kristu iyusêo ya njokóyoke. ¹⁰ Énomone elókeinoke ongóvo koeku eómbea ákoyea njunáko, koánemaka apê vaheréxinonuti ítuke. Kúteanemaka koêku apê nóngone, koane apê íkoitopononuti kotíveti, koánemaka kotíve inzóneú vo'oku indúkeovo ovoxe Kristu. Vo'oku koeku ákoyea njunáko, inamá'ax-oneoxo apê xunako Kristu njokóyoke.

Koati yonoâti okóvo Poûlu ne kutípoti Jesus ya Koríntu

¹¹ Kutí koe ákoti inzóneú ya koeku inzáyu'ikopeovo yara yúndoe, itea itínenoe kutí'inoke ngoetíneye. Vo'oku mani itínenoe ihayú'ikonu ya koêkuni inzáyu'ikopeovo. Vo'oku hainá'ikopo ahúkoti ya undíke ne mahi ápostuluhiko xepákuke. Koati kaná'uti kó'iyeaneye upánini ako indóponone. ¹² Eneponé indúke, nzoénaxinokonoke indúkeovo koati kaná'uti ápostulu páhoe Kristu, koati inganá'uxoati xepákukenoé, ngoxuná'ixovoti indúkea, ákotimaka ngamuyá'ika inzóneú. Koati indúkoti koekúti hoénaxovope ápeyeya xunako Itukó'oviti njokóyoke, koánemaka iyupánevoti, yoko po'i koekúti ya xunákoke Itukó'oviti ákoti po'i itoâti itúkea. ¹³ Ápeikopo koekúti índuke xapa kutípotihiko Kristu ya po'ínuhiko imokóvokuti nzuvó'oe ákoti indukâ xepákukenoé? Ako poé'aku ngixoku ngó'ítukeyea koeku ámbeyea xepákuke. Poéhanemea itukapu vo'oku ákoyea indúkapu yávaha ya nón-

goneke. Imákoikopo ngoêku indúkeovo koati váhere xâne koeku ákoyea mbaréxapinoe itukéti!

¹⁴ Kó'oyene usó ngóyenemaka ngáyukopeovo xepákukenoe. Yoko mopó'apenemo yarâ'a. Kóyeane-makamo ákoyea ingáya'ixapinoe ya nóngone, vo'oku haina mbihínoti úngeova ne apeínopiti, itea koati unako kékunoe ikéneke Itukó'oviti ngahá'a, itínoe kutí ngixone nje'éxaxapa. Noixó íxea kalivôno, vo'oku haina énomone kousókinóa nókone ne há'a yoko êno, itea énomonehiko kousókinóa nókone ne xe'éxaxapa.

¹⁵ Koati usó ngoyêti ivóngoponeovo ya itukéti, koane inamá'axonemo ngixovóneye motovâti keúkoponivo ikéneke Itukó'oviti. Itea koeku kurí'uxeovo ákoyea omótopopinoe ongóvo, kútea inamá'axoneoxo ako itíkonuke.

¹⁶ Únatikopo, inixeâtinoemeamo kaná'uyea ákoyea indúkapu yávaha ya koêkuti nóngone, itea kóyeane-meamo ápeyeya koyúhoti indúkeovo éxeati, koane índeamaka aúmbu'ikeopinoe. ¹⁷ Ínixekopomea indúkeopi namúnge'exoku vo'ókuke ne xâne mbáhoe xepákuke huvó'óxonopiti? ¹⁸ Émbemo Títu píhea xepakúke, koane ápemaka po'ínu úti xoko Jesus mbáhoe xané'iyeya. Ínixekopo itúkeovo namukeôpiti tiúketi ne Títu? Ako kalíhuina! Koáhati póhutine visóneu, úndi yoko Títu. Koáhati póhutinemaka kixoku vitúkeovo.

¹⁹ Kutí'inopinoemea xu'ikénetine ixómoyea ombósiko índokuxea yokóvo kitípi ákoyea váhere vitúke, úndi yoko nza'ínehiko, kutí'inoke yundoxínopiti. Itea ako kalíhuina kó'iyeaneyea! Enepora yûnzó, koati yuhu ovoxe Kristu, yoko koati nonékuke Itukó'oviti ngoyúhoyea. Uhá koêti ra índuke, koati ngaha'âti unátiyeya kêku ikéneke Itukó'oviti indúkinoake, itínoe ákoti omotóva ongóvo. ²⁰ Ngóhiyanapinoe ákoyeamo inú'ingapi kuteâti ne anjá'inopi ké'eyi ikéneke Vúnae, enepo nzimané'e xepákuke. Epó'oxo koímaiti kó'iyeanemakaye iséneunonu, ákoyeamo angútea kuteâti koêku kíxoneno ne njokóyoke, keha'aínonuti índupa'ikea xâne. Ngóhiyanamaka ápeyeya puvokókoti xepákukenoe, koane poe'aínoti isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo ítukevo. Ngóhiyanamaka ápeyeya imaíkinovokokoti, yoko oposíkoti ketókeokoko, koane ápeyeya vaheréxinokokoti yúho, yoko itúkoti xêti po'ínu, ikópiti'ikeati íha. Haina póhutine, itea koáne-maka kapayásokinovokotihiko, yoko ínati yumópokoko. ²¹ Yónoa ongóvo enepo aungápapu xepákuke, parexánu Itukó'oviti ndéyeya, enepomo iyâm vo'oku inú'ingopeakomaka êno xâne xepákuke ákoti ikatívexa isóneuke ne pahúnevo. Énomone kuteâti ne ákoyea sayá'ikapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koáne ne ikópiti'ikopeovohikomaka, itúkoti po'i koekúti kuteâti ákoyea asása'i, koáne ne ákoyeahiko sayá'ikapa isóneu koeku itúkeovo énomone ixomo yónoheixo isóneu.

Hunókoku yútoe Poúlu yoko enékeake ne íhae Koríntu

13 Yara koeku mbíheamo xepákuke kó'oyene, mopó'apenemo yarâ'a. Yoko haramo hóko úti

kuteâti koeku emó'uke Itukó'oviti: "Enepo áva koyúhoti ápeyeya xâne váhere ítuke, konókoti pí'ayea, áko'o mopó'ayea xâne koyuhoâti noíxea, ina omotóva kutípeokono" kôe. ² Kuteâti ne yunzó'inopinoe yaneko pí'apeke nzimópi, ngayukoâtime ngoyúhopeamaka kó'oyene. Koeku ákoyea malíngapi kó'oyene, endó'okoati ne xâne pahukóvotihiko yanekóyo, ákoyeamo íyunzixa nzayá'ikea enepo aungápapu xepákuke. Haina póhutine, itea koánemaka ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koetíneye ítuke. ³ Énomonemo yéxinoa itúkeovo Kristu koyuhô njokóyoke koeku kehá'ayi neíxinoe índuke kouhápu'ikinopiti indúkeovo koati kaná'uti ovoxe Kristu! Yoko haina ákoti xunáko ne Kristu ponópeopinoe, koati êno xunáko kíxeopin-eye. ⁴ Kaná'uteoxo kutí kó'iyeya ákoti xunáko ne Kristu yaneko kuruhúxokono, itea kó'oyene, koati ainóvoti xunako Itukó'oviti ovâ koeku itúkeovo xepúkopotine. Yoko kuteâti koeku ákoyea xunáko ne Kristu kuruhúx-okono, kúteanemaka koeku úti. Itea kuteâtimaka iyúseyea xunáko ne Kristu enepo xepúkopo, énomonemaka koéneye úti vo'oku xunako Itukó'oviti vouúkeke, koeku vitúkeovo póhutipone xoko Kristu. Yane motovâtimo huvó'oxeopinoe úti ikéneke Itukó'oviti.

⁵ Yokómomopovonoe, neixoti itíkivoxo koati kaná'uti kutípoti Kristu, áko'o áko'oyea. Yapásika kíxeaku keúra-pu'iki kaná'uyexoxo ne kívivoa. Vo'oku haina ákoti yexâ kónokea ovo'ó kó'iyepi ne Jesus Kristu enepo akaná'uxo kitípi. Kene hakô'o, hainá'ikopo iti xanéna. ⁶ Yoko ngúxo yéxinoe ákoyea vákoeneyea kuteâti nê'e, undi yoko nza'ínehiko. ⁷ Koati vepemínopitinoe Itukó'oviti ya orásaum-ke ákoyeamo ápahuina váhere ítike. Yoko haina motovâti kouhápu'ikeovo vitúkeovo koati únati ko'itúkeinoti Itukó'oviti, úndi yoko nza'ínehiko, itea koati kaha'aínopitinoe uti itíki únatinoe koekúti, upánini kutí kó'iyeya uti pahukóvoti, úndi yoko nza'ínehiko ya ukékuke po'ínuhiko xâne. ⁸ Haina motovâti vokópea ne kaná'uti kixovókuti ápeinoke xunako úti sayá'ikea uti xâne, vo'oku poéhane vípihea tumúne motóvo vitúkea. ⁹ Koati elóketi vokóvo, úndi yoko nza'ínehiko, enepo vakutêa xâne ákoti apayáso koeku ákoyea vokónokoa vikó'itukexea xunako úti sayá'ikeopi, koeku xuná'iyeya iséneu ikéneke Vúnae. Yoko énomone vépemo xoko Itukó'oviti ya orásaum-ke, itíkivonoemo koati úsotine koane ákoti konokínovati ikéneke Itukó'oviti. ¹⁰ Kó'inokeneyea ra yúndoe koêku ángo'oyea xepákuke, maka enepo nzimané'e híyeuke íti, hákone ngonôko ingó'itukexea ne xunakóti poréxonuke Vúnae Jesus nzayá'ikea ne xâne pahukóvoti. Yoko enepone xunakóti pónenuke, koati motovâti nzuvó'oxeopinoe keúkoponivo ikéneke Itukó'oviti, kene haina ngaha'âti ngoésayu'ixeopinoe vo'ókuke.

¹¹ Kó'oyene ingopóvopitine, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Yapási'ixa keúnatikopivo ya uhá koeti kixeku itíkivo. Hákone kutí kê ákoti kemâ ne injíko'okopike. Ópoe-hane yónoku iséneu ikéneke Vúnae. Itúkapu úhep-etike isoneúti yónoheixo ákoti yakapákaka. Yanê'e,

Itukó'oviti ovomô xoko péhutinoe. Énomone úkeaku ákoyea omótofovoko okovo xâne, koane úkeakunemaka uhá koeti úhepeti isoneûti. ¹² Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku ûti yúhoikeokoko ûti, imeâtinoe sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu. Yúhoikopinoemaka ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti.

¹³ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu, yoko hána'itike ákoyea omótofovi okóvo yóvoheixo, uhá ketínoe, xaneâtimaka ne ákoyea haxákeapukoko iséneu ikéneke Itukó'oviti, enepone ítukeinopike Sasá'iti Omíxone.

Hunókokune.

Ngâlata

Yanekôyoke ike pihópine ne Vúnae vanúkeke, enepohikoneko kutípoti Jesus, aínovo jûdeu. Aínovomaka xâne sirkunsidá koêti kuteâti páhoenoa Itukó'oviti ne Âbraum yanekôyoke, enepone koati tûri ne jûdeuhiko. (Yíhaikamaka ne yutoéti hunókokuke ra Novo Testamento kouhápu'ikoati koêku ne kixonéti.) Koeku xu'íkeneyea ike pihópine Jesus ya vanúkeke, pihóne itóhineyean ne inámati ihíkavoti xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu, ákotimaka sirkunsidá akôe.

Enepora yútoe Poûlu yâye, hane yóno xapa xâne hokoti Jesus ákoti itukapu jûdeu ya poké'e iháxoneti Ngalásea. Yoko Poûlu itukóvo ne inúxoti koyuhó'inoatihiko ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus.

Ipuhíkopeane Ngalásea ne Poûlu ukopónoti po'íke pitivókohiko, ápe jûdeuhiko ákoti akutípo yuho Poûlu pihôti Ngaláseake, koyuhópinoati neko kutípohiko Jesus ákoyea takápapu ne íhikaxea Poûlu. Koyúhoinoamaka kónokea hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane kónokeamaka sirkunsidá kó'iyehiko motovâti sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti.

Yupíhovo ínixe Poûlu ákoyea aúmati ne kixoku íhikaxea nekôyohiko, vo'oku koeku símea Jesus Kristu yara kúveu mêum ivókinovo xâne koane koíteova ya pahúnevo, ákone apásika sirkunsidá kó'iyea ne xâne. Poéhane itina Jesus ovokóvoti kuruhúke motovâ kasása'ikopea. Énomone yutóxinoa Poûlu ra koyuhópeti, motovâti éx-eahiko ne hokópotine Jesus ya Ngalásea ákoyea po'i nókone, ákoti itukapu kúveovo Jesus. Éxokoahikomaka ákoyea itúkapu vo'oku hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ovo'ó kó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, itea koati vo'oku kutípea Jesus.

Ina itukínoa Poûlu íhokoake ne koekúti. Hane íhokoa koêku ne pi'âti xe'exa Âbraum mekúke, enepone Izimâe yoko Izáki. Enepone pi'âti xe'éxa, kixo'êkoti pi'âti kixovókuti ákoti akutíkoko. Enepone Izimâe, xé'a Âbraum xoko ákau yêno, kixo'êkinoviti ítone xâne itúkea xunákoke. Énomone kuteâti ne jûdeuhiko íhikaxoti itúkeovo vo'oku sirkunsidá kó'iyea ne xâne ponópinovo nonékuke Itukó'oviti. Kene Izáki, po'i xé'a Âbraum, enepone koyúhoinoake Itukó'oviti ápeyemo xoko koati yeno Âbraum, upánini ákoyea omótova koxé'exayea nê'e, kixo'êkoti kúveovo uti Itukó'oviti. Énomone kuteâti ne xâne kuvóvoti Jesus koane ítukeinovi kuruhúke motovâti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti.

Kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne Âbraum kuteâti páhoenoa Itukó'oviti itúkea yanekôyoke, itea usóne kúveovo Itukó'oviti inúxotike. Koati kúveovo Itukó'oviti inuxô. Énomone itukóvo koati nokonéti, kene haína ne sirkunsidá kó'iyea xâne kuteâti íhikaxea po'ínuhiko jûdeu.

Tûri ne yútoe Poûlu yuhoíkoti íhae Ngalásea

1 Yundóxinopinoe, undi Poûlu. Undi ápostulu, pahóeti xapa xâne koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Haina xâne pahukónu. Hainámaka xoko xâne ukínonu xunakóti indúkeovo pahóeti, itea undi páhoe Jesus Kristu yoko Itukó'oviti, Há'a úti, enepone koexépukopotí Jesus ukópea xapa ivokóvoti. **2** Uhá koeti mbo'ínu xoko Jesus, nza'íneheixone yâye, yúhoikopimaka, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya Ngalásea. **3** Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixono, koánemaka úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

4 Koati kuri'ókopovoti Itukó'oviti ne Jesus yaneko ivokínovovi, enepo porexópo ésa'i pahúnevo úti, motovâti koíteovovi ya xunákoke váhere kixovókuti yara kúveu mêum, kuteâti ahá'inoa Itukó'oviti, Ha'a úti.

5 Iháyu'ikakanaikopo Itukó'oviti uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneyea.

Poéhaxo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, ako po'ínu

6 Yupíhova iyúmbaxeovo kêku itínoe íhae Ngalásea. Ako yoríkonoe itévoki héki Itukó'oviti, enepone noivókokopiti ya seánakovike Kristu, hekópoti ihíkavoti itúkohiu xâne, enepone mahi po'i inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. **7** Yoko haina inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti nê'e. Kó'inokeneye ne yúnzo, koáhati apêti xâne ákoti kayunúkapinoe íhikaxeopi, kahá'atimaka kópoe'akea ne inámati ihíkavoti omínovike Kristu. **8** Itea yusíkotini itúkeovo úndi yoko nza'ínehiko, áko'o itúkeovo koati ánju, enepone ovuxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, koyuhó'inopinoe mahi inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, itea hákoti itukóva kuteâti neko víhikaxopike yanekôyo, itúkapu ipíhophonone Itukó'oviti ipihóponovokutike nê'e ákoti hunókoku. **9** Kuteâti yunzómeku, ngáyukopinopeane noemaka: Koêkuti koyuhó'inopiti ihíkavoti mahi omínovike Kristu, ákoti itukápa neko víhikaxopikenoe yanekôyo, itúkapu ipíhophonone Itukó'oviti ipihópono-

vokutike nê'e ákoti hunókoku. ¹⁰ Kutí'inopinoo koati ínixone xanéhiko unátiyea ombósi'ixo indúkea? áko'o ínixone Itukó'oviti unátiyea ne indúko. Ikítixanutinoe indúkoti isóneunonu xâne motovâti úhepeyea isóneunonu? Ako kalíhuina! Eneponi angoéneye, ákoni indúkapu kaná'uti ovoxe Kristu.

Koeku Poûlu inâ noivókoxonoo koyúhoyea koeku Jesus

¹¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati enjókopeatinoo ákoyea úkea isóneuke xâne ra inámati ihíkavoti omínovike Jesus, enepone ngoyúhone xapa xâne.

¹² Vo'oku haina xâne kauhápu'ikinoo. Hainámaka xâne ihíxaxoo, itea Jesus Kristu kauhápu'ikinoo.

¹³ Yoko yeyékoxonoo ngixoku indúkeovo yanekôyo nzokoá'iko ne hó'e iyénonjapa jûdeu. Koati ingoítopenoati kotíveti ne kutípotihiko Jesus ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti, ngaha'âti ungé'exeahiko.

¹⁴ Xapákuke iyénonjapa jûdeu, koati ûndi yupihóvo kóokoponeovo ya hó'êke úti. Xapákuke kuteâti yé'akeneye njoénaena hokoâtimaka, ûndi yupihóvoxo yuíeovo hókea kixoku ítúkeovo ne voxúnoekene, uti jûdeu.

¹⁵ Yoko tumúneke ámbeyea yara kúveu mêm, noivokoxonoo Itukó'oviti nzókea ya seánakonuke, koane iháxikonu indúkea ítukexonuke. ¹⁶ Simovóne kaxénaxeake Itukó'oviti kóutata'ixinonu Xe'éxa, iháxikonuti ngoyúhoyea koêku ne Xe'éxa xapa xâne ákoti itukapu jûdeu, ako ápahuina xâne émbemone nóngone indúkea. ¹⁷ Muhíkova neko ápostuluhiko inúxoti ya undíke, páhoehiko Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne yanekôyoke, ákomaka naínapanahiko ya Njeruzálem. Itea hara yónom Árabea yoko poké'e xe'ókuke, ina aungópovomaka ya Ndamásku. ¹⁸ Mopó'a xoénae ikénepo, ina mbího ya Njeruzálem noinjóponoti Pêturu. Pí'a kúveu lúmingu óngo xokóyoke. ¹⁹ Ako po'í ndokópone xapákuke neko inúxotihiko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u ákoti itukapu Teâku, enepone koati ati Vúnae Jesus.

²⁰ Enepora yúndoenopinoo, iháke Itukó'oviti ngoyúhoyea ítúkeovo koati kaná'uti ákoyea nzemékekexinapinoe.

²¹ Ikénepoke, ina mbího ya Sírea yoko Silísea koane poké'ehiko xêrerekuke. ²² Yoko avo éxanuhiko neko kutípoti Kristu ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya Njúdeya. Koati âvoti naixánuhiko yanekôyo. ²³ Itea hara koe eyékouhiko vo'ónguke: "Enepone ikoítopenoviti kotíveti yanekôyo, kó'oyene ítúkopovone koyuhoâti ra kaná'uti kixovókuti kutípone úti, mani áha uké'exea yanekôyo" koe eyékouhiko vo'óngu.

²⁴ Epó'oxo iháyu'ikohiko Itukó'oviti vo'oku ngoépokune.

Éxokoa Poûlu ítuke ne po'ínuhiko inúxoti ko'ítuketi ítuke Jesus

2 Katoze koe xoénae ikéne, ina aungópovomaka ya Njeruzálem. Mbaranâbe njáne yoko Títu. ² Mbihínoke vo'oku kóuhapu'ikinoo Itukó'oviti yúsíka

mbíhea. Nzimoné'eya, énjokoa ne po'ínuhiko úti hokoti Jesus koêku ra yúnzo xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu. Énomone ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Yâkoxonoo vainóvone, ûndi yóko'o ne iníxoneti ítúkeovo payásotihiko ya ítukeke Itukó'oviti, énjokoa koêku ne índuke, mbuvâti kutí kó'iyea ítuketihí koêti ne índukeiko kó'oyene koánemaka ne únzeu yanekôyo, enepone opo'éainoahiko isóne ne índuke. ³ Kene ne Títu, njánena, po'ínu úti xoko Jesus, haina xâne sirkunsidá koêti. Koáhati ngerêku nê'e. Yoko enepohikone inuxínoti ítuketi imokóvokutike ya Njeruzálem xoko yónongu, ánovo sirkunsidá koêti, itea ako ápahuina xâne xapákuke inixoâti kónokea sirkunsidá kó'iyeamaka ne Títu. ⁴ Epó'oxo ákoni koyuhoâti kónokea sirkunsidá kó'iyea, enepone hákoti-hiko neko jûdeu urukuhí koêti xapákuke úti, ítúkoheovoti po'ínu úti xoko Jesus. Poéhane kahá'ayea ivóko'okoponea unako koeku úti koeku kutípea úti Jesus, koêkumaka víteova tíu'iko ne kixovókuti ya kúxoti hó'e úti. Yane mani kahá'atihiko káyukopeovi yane tíu'iti kóyeku úti xoko inúxoti hó'e úti. ⁵ Itea ako kalíhuina vitúkea ahá'inovi nekôyohiko, mará'ínamo hako'óne iyusé'inopinoo ne koati kaná'uti kixovókuti nókone kitípi yane inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus.

⁶ Kene xapákuke neko iníxoneti ítúkeovo payásotihiko ítukeke Itukó'oviti ya Njeruzálem, ako ápahuina inixoâti ápeyea óvaku ne ngixoku ngoyúhoyea emó'u Itukó'oviti xapa xâne. Yoko "iníxoneti ítúkeovo payásotihiko" ngó'inomeku, vo'oku yusíkoti ítúkeovoxo teyonéti nekôyohiko, itea ya njokóyoke ako xâne payásoti nonékuke Itukó'oviti, vo'oku ako naívakaxa xâne nê'e, kutíkokone uhá koeti nonékuke. ⁷ Enepohikonekôyo, ya koêkuni ínixea ápeyea óvaku ne ngixoku ngoyúhoyea emó'u Itukó'oviti, exó kíxoanehiko indúkeovo koati páhoe Itukó'oviti xapákuke ne xâne ákoti itukapu jûdeu ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, kuteâtimaka koeku ítúkeovo páhoe Itukó'oviti ne Pêturu xapákuke jûdeuhiko koyúhoyea emó'u. ⁸ Kuteâti ítúkeovo páhoe Itukó'oviti ne Pêturu koyúhoyea emó'u xapa jûdeu, ngoánemaka xapa xâne ákoti itukapu jûdeu. ⁹ Yane exó kíxoanehiko indúkeovo koati noívoke Itukó'oviti ko'ítukeyea ítuke. Enepone Teâku, Pêturu yoko Xuâum, enepone ipíhoneti ítúkeovo koati payásotihiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti xapákuke, namúkohiko vó'um, koane vo'u Mbaranâbe, exókovitihiko vitúkeovo halíne ya ítukeke Itukó'oviti, koane ínixeahikomaka póneovo ítúkeovomo ûndi yoko Mbaranâbe ko'ítúke xapákuke ne ákoti itukapu jûdeu, koeku ítúkeovo énomonehiko ko'ítúke xapákuke ne jûdeu. ¹⁰ Poéhane íxíko'okeovihiko ákoyea inátapa vokóvo huvó'oxea úti ne xâne ákoti apeinoati. Yoko kóyekune indúkea njunáko ngíxeaneye.

Sayá'ikoa Poûlu ne Pêturu ya Antiokíya

¹¹ Po'íke káxe pího ne Pêturu ya Antiokíya. Símoné'eya, nzayá'ikoa vo'oku koati motokeâti kix-

eokononeye. ¹² Tumúneke símea jûdeuhiko páhoe Teâku, ínikoahiko Pêturu ne po'ínuhiko úti xoko Jesus ákoti itukapu jûdeu. Itea simonéhiko neko páhoe Teâku, kurí kixoane Pêturu ínikeahiko, koane ahíkuxopeova, pikoti po'éainoa isóneue jûdeuhiko simôti, vo'oku ínikeahiko xâne ákoti itukapu jûdeu. ¹³ Kúteane-maka ne po'ínuhiko jûdeu hokoti Jesus, ha'ine Pêturu, kutipasí koe Pêturu kuríkea ínikeahiko. Muhíkova Mbaranâbe, muyá'i isóneue koane hókea kixoku itúkeovo ne po'ínuhiko. ¹⁴ Itea íninja ákoyea itúka kuteâti ne páhoenovi kaná'uti kixovókuti yane inámati íhikaxovike Jesus. Énomone ngxínoa ne Pêturu ya nonékuke uhá koêti: "Iti jûdeu, itea hainá'iko ne kúxoti kixovókuti hó'e voxúnoekene héko. Enepone itíkivo, koeku ákoyeane itíka ne kúxoti hókone voxúnoekene, koati kuteátinemaka kixoku itúkeovo ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. Ná'ikopo koeti itíkinoiko kúxoti kixóvoku úti, uti jûdeu? Énomone ne kurí kixi íniki ákoti itukapu jûdeu. Koeku kó'iyeaneye ne itíkivo, koati íhíkexoati ne ákoti itukapu jûdeu kónokeako itúkea kuteâti ne itíkovo ke ngíxoane."

Aínovo pahukóvoti, jûdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne

¹⁵ Kaná'uti vitúkeovo jûdeu hokoti Itukó'oviti ukeátinékene, kene haina uti kuteâti ne xâne ákoti itukapu jûdeu pahukóvotihiko, pó'itihiko hó'e. ¹⁶ Itea kóyeane véxea ákoyea itúkapu vo'oku hókea xâne ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ponópino nonékuke Itukó'oviti, itea koati vo'oku kutípea Kristu Jesus. Koánemaka úti, kutípoa úti ne Kristu Jesus motovâti ponópeovo uti nonékuke Itukó'oviti koeku kúveovo uti Kristu, kene haina vo'oku vitúkea páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Vo'oku ako ápahuina xâne ponópovoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea páhoenova yútoe Muíse. ¹⁷ Itea koeku kutípea uti Kristu, uti jûdeu, voposíkoti ponóvoko úti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke, yane iyúseo vitúkeovomaka xâne pahukóvoti. Koeku kó'iyeaneye, ínani áva koêti: "Hainá'ikopomea vo'oku Kristu vitúkinovo pahukóvoti kuteâti koêku ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu?" ínani akôe. Ako kalíhuina. ¹⁸ Itea eneponi aungápa ínzikaxopeamaka ne kúxoti kixovókuti ngûrene, hainápo, mani énomone kutí'inoke mbahukóvoti. ¹⁹ Hane ngoéneye nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kuteâti koeku ivokóvoti ákotine kúxone. Énomone ngoéneye nonékuke vo'oku ákoyeane ngúxa ponópeonu. Ngó'inokeneye nonékuke, motovâti itúkeovo inámati íhikaxeovike Itukó'oviti ámbepino. Yaneko kuruhúxokono ne Kristu, kutí koémaka xané ngixoaúti kurúhuxeokono. ²⁰ Kó'oyene ákoneikopo itúkapu úndi exópo koêku itea Kristu, enepone ovo'ó koepónuti, exópone ngoêku. Epó'oxo enepora ngóyeku itukovo káxe, koati nguvóvoti Xe'exa Itukó'oviti, enepone ákoti omotóvonu okóvo, enepone kuri'ókovotimaka Itukó'oviti yaneko ivokínovonu. ²¹ Yoko eneponi omotóva ponópeovo ne xâne nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea ne Ponóvoti

Kixovókuti yútoe Muíse, yane ákoni itóponone ivókeovo ne Kristu. Itea haina énomone koéneye inzóne-unoa, ínapo indukápu xâne ákoti itúkoake ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti xoko Xe'éxa.

Kotívea isóneuke Poûlu kixóvoku ne íhae Ngalásea

3 Itínoe íhae Ngalásea, kutí kénoue xâne ákoti isóneue. Kutí kôe hekexókonotinoe, kutí'inoke itevóhikitinoe ne koati kaná'uti hó'e úti. Vo'oku yanekóyoke, koati keurápu'ikinokonoati koêku ne Jesus Kristu yaneko ivokóvo ya kuruhúke. Kutí koe koati neixoaúti ya yukékuke. ² Enepo inâ nemukoânoue ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, poréxinopeake Itukó'oviti vo'oku kékuna'ixivo itíki páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vitúkea? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati iyúseoti itúkeovo vo'oku kívivo Jesus enepo koyuhóvone xepákuke. ³ Imáko itíkivonoe ákoti isóneue! Inâ kitípo Vúnae, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti íhinovonoe motovâti penópivo nonékuke Itukó'oviti, haína? Kene kó'oyene, ainovó koe xináko íhipinovone, pe'okoati itúkeovo vo'oku héki ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse penópinovomo nonékuke Itukó'oviti! ⁴ Yusíkoikopo itúkeovo vekohí keâti ne uhá koeti víkokunoe ikéneke Vúnae? Ako yusíka! ⁵ Enepone Itukó'oviti pahukínopeati ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyepi, enepone itúkotimaka iyupánevoti xepákukene, kixínoakeneye vo'oku kékuna'ixivo itíki páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Ako kalíhuina! Koati iyúseoti itúkeovo vo'oku kívivo Jesus enepo koyuhóvone xepákukene.

⁶ Noixó íxe koeku Ábraum mekúke. Koati kuvóvoti Itukó'oviti nê'e. Énomone ínixinoa Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke. ⁷ Konokoâtikopo yéxinoe itúkeovo xâne kuvóvoti Itukó'oviti itukóvoxo koati kaná'uti amósenopono Ábraum. ⁸ Yoko yutóxovo ya emó'uke Itukó'oviti ênoti xoénae tumúneke ápepe, itúkeovomo ya kúveovo Kristu ponópeovomo xâne ákoti itukapu jûdeu. Yane tumúneke ápepe ra koekúti, éxokokonoa Ábraum koêku ra inámati íhíkavovoti koyúhoti kónokea kúveova xâne ne Jesus. Yoko énomone yaneko kixôa Itukó'oviti ne Ábraum: "Ve'ókuke, únatimo koêku ne uhá koeti xâne yara kúveu mêm" kixoane. ⁹ Énomone kutí'ino apêti unako koeku xâne ikéneke Kristu koeku kúveova, kuteâtimaka koeku kúveovo Itukó'oviti neko Ábraum mekúke.

¹⁰ Itea uhá koeti xâne po'okoati ponópeovomo nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea páhoenovi yútoe Muíse vitúkea, poéhane ipíhoponeokonomo motóvo kúxea. Vo'oku enepo hákoti itukôa uhá koêti neko yutoéti, haramo kôe kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Uhá koeti xâne ákoti heú íxâ itúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yonópotimo ipihóponovokutike" kôe.

¹¹ Iyúseoneikopo ákoyea ápahuina xâne ponópovoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítea heú kíxea itúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku hara koémaka emo'u Itukó'oviti: "Enepone xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, enepone kuvovâti,

itopónoatimo ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti" koémaka. ¹² Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, haina kúveovo uti Itukó'oviti épemo, itea vitúkea páhoenovi konokóvoya, kuteâtímaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Enepone itukoâti uhá koêti ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea, apeínoatimo ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku" kôe.

¹³ Koati Kristu koitónovi yane mani vipíhóponeokono vo'oku ákoyea víta vitúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Koítovovi Kristu yaneko ahe'ókopovi, enepo itukópovo ipihóponeoneti ya kuruhúke, kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Ipihóponeoneti ne uhá koeti xâne ixupáxoneti kuruhúke" kôe. ¹⁴ Kó'inokeneye, motovâti itúkeovo vo'oku Jesus Kristu itóponea unako koêku ne xâne ákoti itukapu júdeu, kuteâti neko unako koeku Ábraum enepo ponopâ Itukó'oviti mekúke. Énomone-maka kutí'inoke motovâti namúkea úti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, uti kuvóvoti Kristu, kuteâtímaka koyúhoyea Itukó'oviti yanekóyoke pahúkeamo.

Yútoe Muíse yoko yuhó'ino Itukó'oviti ne Ábraum

¹⁵ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, anéye ínizixoake ra koekúti. Énomone ne kóyeku úti, uti xâne yara kúveu mêmum, enepo vitúko koati emo'úti. Enepo yutoxóvone koyuhópetike ne koati emo'úti, koane vipíhone viháya, yane ákone oxéne vaúkoepa ne yuho úti. Ákone yusíka vípokea, áko'o vípihea po'i yuho utíya. ¹⁶ Kúteane koeku yuho Itukó'oviti mekúke, enepone koati úsotine yúho ákoti kayukápapu. Énomone neko yuhó'ino Ábraum koane ámoriponomo. Yoko amósenopono Ábraum ako ákoe, ínapo itukapu kixoti opoíkovi xâne. Itea ámoriponomo Ábraum kó'inoke, vo'oku koati póhuti xâne ya xapákuke amósenopono kixo. Yoko énomone ne Kristu. ¹⁷ Hara ngahá'a ngáuhapu'ikinopinoe: Koeku ápeyeya yuhó'ino Itukó'oviti neko Ábraum, koati úsotine yuhôti mekúke, ako yusíka itúkeovo Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ipokôa, vo'oku inuxóne neko yuhó'ino Itukó'oviti ne Ábraum. Kene ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koaturu sentu tirinta koe xoénae ikénepo, ina apê.

Iyúseaneikopo ákoyea oxéne nekôyo uké'exoepa xunáko neko inúxoti yuho Itukó'oviti xoko Ábraum. ¹⁸ Enepone únati koépokumo úti, kixínovike Itukó'oviti ikó'iparaxeovimo, enepone itukapu vo'oku vitúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse namúkino úti, yane ákoni itúkapu vo'oku kaná'uko yuho Itukó'oviti kóusokeovomo. Itea enepo inâ koyuhó'ino Ábraum ne Itukó'oviti poréxeamo, ákotimaka ésa'ix-eake, koati iyúseoti kóusokeovomo vo'oku kaná'uko ne yuho Itukó'oviti.

¹⁹ Ínani áva koêti: "Ná'ikopo koeti poréxinovea Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse?" Poréxinoveake Itukó'oviti motovâti ákoyea vituka váhere, koeku kúxeokono símea neko ámoripono Ábraum. Énomone neko kixínoake Itukó'oviti enepo itukínoa neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne.

Yoko inâ porexôa Itukó'oviti neko Ponóvoti Kixovókuti, hane évekino xoko ovóxehiko íhae vanúke, enepone ánjuhiko. Ina apémaka xâne, enepone Muíse koyuhópinoati ne xanéhiko.

²⁰ Yane iyúseo ákoyea ponó ákoe xoko Muíse neko Ponóvoti Kixovókuti yuho Itukó'oviti, koeku ápeyeya évekoaku Itukó'oviti mekúke. Kene neko yuhó'ino Ábraum, ponó kôe xokóyoke, vo'oku koati pohúxinovati Itukó'oviti inâ koyuhó'ino Ábraum.

Ápeinoke ne yútoe Muíse

²¹ "Enepone yuho Itukó'oviti koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, koyúhuti kixoakumo Itukó'oviti ne xâne kuvovâti, hainá'ikopo okopâti Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse?" koémea iséneu. Ako kalíhuina. Vo'oku enepone áva ponóvoti kixovókoti apêti xunáko poréxeovi inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, yane mani ponopóvoti úti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke. ²² Itea koyúhoa emo'u Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti úti, uti xâne. Yane motóvaikopo itúkeovo ya kúveovo uti Jesus kóusokeovo neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, yuho Itukó'oviti mekúke kixoakumo ne xâne kuvovâti.

²³ Yaneko avô'o síma Jesus Kristu, koánemaka kaxena kúveova xanéhiko, koati Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse exô koeku úti, uti xâne yara poké'e. Kuteâti koeku xâne kókohiyana kixoixoneti motovâti ákoyea píhahea, énomonemaka koéneye úti opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kuxoâti úti ne símope Jesus koane kaxena kúveova úti, enepone konókoti kóutata'ixeovomo. ²⁴ Enepone koeku úti nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kutí koe koeku kalivôno namú kixoixeokonoti vó'u apê hirikoâti. Énomonemaka kixó'ovineye ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse tukú koeti símope Kristu. Kutí koe iyonó'oviti xoko Kristu nê'e, motovâti ponópeovo úti nonékuke Vúnae vo'oku kúveova úti. ²⁵ Itea kó'oyene koeku úrukeovo kaxena kúveovo uti Jesus, ákone itúkapu ne omo'óvitimeku víhuinovoiko, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

²⁶ Kene itíponenoe koati xe'éxapo Itukó'oviti, uhá ketínoe koeku kívivo Kristu Jesus. ²⁷ Vo'oku uhá koeti kasása'iupo Kristu xepákuke, enepohikone ahiúti ya iháke, í'yuse kóye ne kixóvoku Kristu xokóyoke yane inámapoti kixoku itúkeovo. ²⁸ Énomone ákoino poé'aku júdeu nonékuke Itukó'oviti ya po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. Kúteanemaka koeku akaúti yoko ákoti itukápa, koánemaka hóyeno yoko sêno nonékuke Itukó'oviti, vo'oku péhapoanenoe ya xoko Kristu Jesus. ²⁹ Koeku itíkivonoe xanena Kristu, itínoemaka amósenopono Ábraum, koane itínoemaka kixo ne Itukó'oviti yaneko koyuhó'ino Ábraum mekúke ápeyeamo unako koêku ne amósenoponomo.

4 Enepora yunzó'inopinoe, hane koéneye xâne apêti íkuinoakemo há'a. Koêkuiko itúkeovo kalivôno ne xâne, yusíkoti hoénaxeokonone namúko-peamo neko íkuinoakemo há'a, itea koêkuiko ávoveya namúkapa, ako poé'aku ya ahinoêti ² vo'oku ápeyeya

exeâti koêku koane ápemaka koyonínoati ne námoe-pomo tukú koeti simâpu kaxénaxeake há'a namúko-peakumo. ³ Énomonemaka koéneye úti yanekôyoke, uti xâne yara kúveu mêum, vovóheixoiko opékuke xunako kúxoti kixovókuti hó'e úti. ⁴ Itea simovóne kaxénaxeake Itukó'oviti, yane pahúkoa neko Xe'éxa yara kúveu mêum ipúhikea xoko sêno kuteâti uhá koeti xâne. Yaneko ipuhíkone yara kúveu mêum, hane ex-eâ'iko koêku ne xanéhiko Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁵ Simínoké ne Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêum motovâti koíteova ne xanéhiko hokoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane poréxea itúkeovohiko koati kaná'uti xe'éxapo Itukó'oviti.

⁶ Kene kó'oyene koeku itíkivonoe xe'éxapone Itukó'oviti, pahúkoa Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone Xe'exa ovo'ó kó'iyeopinoe. Énomone kutí'ino "Pai, iti Nzá'a" kixeâti ne Itukó'oviti. ⁷ Hainá'ikonoe iti kuteâti ahinoêti kó'oyene, itea itíponenoe koati xe'éxapone Itukó'oviti. Epó'oxo koeku itíkivo koati xe'éxapo, itiken-emaka ne uhá koeti únatinoe koekúti aha Itukó'oviti poréxea ne xe'éxapone.

Yónoa isónéu Poûlu ne íhae Ngalásea

⁸ Yaneko avô'o yexâ ne Itukó'oviti, koati itínoe kuvóvoti ho'éti ákoti itukapu koati kaná'uti Itukó'oviti, kutí kixeâti Itukó'oviti. ⁹ Itea kó'oyene, koeku yéxine-noe Itukó'oviti, áko'o koeku poréxeopinenoe Itukó'oviti yéxi mani koeti yûnzó, ná'ikopo koeti kehá'aino yaúkopivo xoko kúxotihiko kixovókuti ákoti xunáko, enepone hó'e xâne nóvo ákotimaka itópoinovike? Ná'ikopo koeti kehá'aino yaúkopivo yóvi opékuke xunako kixovókuti kuteâti? ¹⁰ Yupíhovo yíxivo koekútihiko kuteâti káxehiko mahi sasá'iti, koane kohê, xoénae yoko po'ínuhiko káxe haxaéti. ¹¹ Koati ngohiyánapitinoe. Koímaiti kutí kó'iyea ákotine itópoinopike ne uhá koeti índuke xepákuke. ¹² Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, íkitipasikapunu yane ákoyeane ínzuinapa ne kúxoti kixovókuti nzó'e, vo'oku indúkopovone kuteâti itínoe ákoti itukapu jûdeu. Ako váhere itikeinonu yanekôyoke tukú koeti kó'oyene. ¹³ Yéxoanoé itúkeovo vo'oku ngá'arineyee yanekôyo ongínoké xepákuke inâ ngoyuhó'inopea ne inámati ihíkauvoti koyúhoti koeku Kristu. ¹⁴ Upánini itúkovo tiú'itinopinoe neko arínem, itea ako yókoemoke'enu, epó'oxo ákomaka pivánu vo'ókuke. Itea ivévakonú kutí'iyea undi ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, áko'o kutí'iyea undi koati Vúnae Kristu Jesus. ¹⁵ Ná'ikopo ne hána'iti elókeko yokóvo, enepone yeópone yanekôyo? Koâti inzayú'ikoti unako iséneunonu yanekôyoke nga'aríne. Mani usokó kéyeyi meréki ne yúke peréxinoa eneponi omotóva. ¹⁶ Kene kó'oyene, koímaiti mbúveokono vo'oku ngoyúhoinopi kaná'uti koekúti, kuteâti ovópiku ikéneke Vúnae.

¹⁷ Enepohikoneko xâne ihíxaxoponopiti ingénépoke, kutí koe kaha'aínopiti unako kêku iyúni'ikinopikenoé, itea pohúneti kahá'ati tetúkea ke'ínikoneyinu, motovâti itúkeovo énomone hekóponoe. ¹⁸ Haina ngoêti itúkeovo váhere viyúni'ikeokono. Únati nê'e, itea konókoti

itúkeovo ponóvotike isoneûti, koane hainámaka pohúneti ambê xepákuke. ¹⁹ Itínoe íhae Ngalásea kutí ngíxone nje'éxaxapa, kuteâti koeku sêno koítóponeovo kotíveti enepo ipuhíko xe'éxa, énomopoikonemaka koéponeye eómbone ve'ókukenoé, ngaha'âti í'iyuse kóyeyee ne kixóvoku Kristu ya xikóyokenoe. ²⁰ Ehá'ani ámbeyee xepákuke kó'oyene motovâti enzá'ikea ngixoku enéngeopinoe, vo'oku yara koeku kó'oyene, ako énja ne mani yunzó'inopinoe.

Kixó'ekone éxetina pi'âti sêno, Ága yoko Sâra

²¹ Yakámokenonu, itínoe kahá'ati óvoheixee opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Ákoikopo yéxa koêku ne yutoxóvotiya? ²² Énomone ne yutoéti koyúhoti pí'ayee xe'éxa neko Ábraum, xe'éxa xoko Ága, enepone ákau yêno, koane xoko Sâra, koati yêno.

²³ Enepone ápeyee xe'éxa xoko ákau yêno, koati kuteâti koeku ápeyee uhá koeti po'ínuhiko kalivôno yara kúveu mêum. Itea enepone xe'exa Ábraum xoko koati yêno, ápeinoké vo'oku êno xoénae tumúneke ápeyee, koyúhoane Itukó'oviti ápeyeeamo. ²⁴ Ápe koati kixó'ekinovike ra kixovókuti. Enepone pi'âti sêno, hane kixó'eko pi'âti kixovókuti itúkeino xâne ne Itukó'oviti. Enepone póhuti sêno yane pi'âti, mópoina Sinâi kixó'eko, yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti, enepone kutí kixoti xâne akaúti koeku óvoheixee opékuke xunáko. Énomone kixó'eko ne Ága. ²⁵ Koati kixó'êkoti mópoina Sinâi ya Árabea neko sêno. Hanemaka kixó'eko pítivokona Njeruzálem kó'oyene, koánemaka ne xanéhiko ovâti. Koatíhiko kutí koeti kaúti koeku óvoheixee opékuke xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁶ Itea enepone iháxonetimaka Njeruzálem, pítivokona Itukó'oviti ovoti vanúkeke, ako akútea koeku kaúti. Énomone ne kutí kíxone uti vêno, uti iteóvati xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

²⁷ Yoko énomone kuteâtimaka koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke, enepone koêti: "Aéloke yokóvo, iti ákoti xe'éxa, iti ákotimaka koxé'ex-ayeeaku. Kéhanaka yemó'u elókeyee yokóvo, iti ákoti eópeaku ohone kalivôno. Vo'oku itínemo xu'inâ xe'éxaxapa, iti sêno sikohí kixonéti, yane sêno ko'ímaiti" kôe.

Izâiya 54.1

²⁸ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati itínoe xe'éxaxapa Itukó'oviti vo'ókuke neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, yuho Itukó'oviti itúkeamo, kuteâti koeku xoko Izákí mekúke. ²⁹ Yoko kuteâti koeku itúkeovo xé'a ákau yeno Ábraum ikoítoponoa kotíveti ne po'i xé'a Ábraum nóvo, enepone ápeinoké vo'ókuke xunáko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koá'ikonemaka kó'oyene ne xâne ikó'inamaepo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itúkeovo íkoitoponone kotíveti ne xâne kutí koeti akaúti opékuke xunáko ne kúxoti kixovókuti hó'e. ³⁰ Ná'ikopo kó'eye yuhó'inovi ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke? Hara kôe: "Konókoti kópuhikopeokono ne akaúti koánemaka xe'éxa, vo'oku ako námoepe ne xe'exa akaúti xoko há'a. Haina kuteâti kixóvoku ne po'i xe'exa ákoti itukapu akaúti, enepone apêti námoepe xoko há'a" kôe.

³¹ Néixoaneikopo itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, haina uti

kutí koeti xe'exa akaúti, itea uti xe'exa ákoti itukapu akaúti, koeku víteova xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

Poé'aku ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yane ítukeinovi Kristu

5 Koítinovovike Kristu motovâti víteova vóvoheixea opékuke xunáko ne kúxoti kixovókuti hó'e xâne mekúke. Kéxuna'ixapuikopo ikéneke Kristu. Hako yaukópovo yóvoheixi opékuke xunako kixovókuti kutí kixópitiñoe akaúti.

²Ívévaka ra yûnzó, undi Poúlu: Enepo itikâ ne ahá'inopi xâne koyúhoti kónokea sirkunsidá ké'iyi motovâti koíteovopi Itukó'oviti, yane ákonemo itópoinopike ne ítukeinovi Kristu kuruhúke. ³Aúngopamaka ngó'iyea: Uhá koeti xâne xepákuke itúkoti yuhó'inoa po'ínuhiko xâne koyúhoti kónokea sirkunsidá kó'iyea, konokoâtímaka ítúkea ne uhá koeti po'ínuhiko yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoeke Muíse. ⁴Itíñoe oposíkoti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti koeku itíki ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati yahikúxopivoati ne Kristu koánemaka ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ya xoko Kristu. ⁵Kene úti, hara itukóvo hána'iti kúxoixone úti véxone kousokeovomo, énomone ne ponópeovo úti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko úti, koeku kúveovo uti Jesus. ⁶Yusíkoti sirkunsidá kó'iyea xâne, áko'o ákoyea sirkunsidá ákoe, ako yuvâti. Ako itópoinovike nê'e ya ikéneke Kristu Jesus. Itea hara konokóvoxo, kúveovo uti Vúnae. Yoko enepone kaná'uti kúveova úti, iyúseo ya ákoyea omótovokoko vokóvo.

⁷Nóvo, koati únati héki Jesus, kutí'ikopo itopópi ákoinoke opónovo héki ne kaná'uti kixovókuti hó'e úti? ⁸Enepepo ípokeovo iséneuno, haina ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone ihaxíkopiti héki Kristu. ⁹Puyáka-panapa yokóvo ra kixonéti koéti: "Enepepo kalihú koeti kohiyákopeti, heú kíxo kohiyakea ne xánena" kôe. ¹⁰Itea ya ikéneke Vúnae, koati nguvovópitiño kutí'iyeamo inzóneu ne iséneu yara koekútiñiko. Itea enepone kopoé'akexoti iséneu, ákomo íteapa ne ipíhopponeokonomo, yusíkoti ítúkeovo payásoti áko'o ákoyea apáyaso.

¹¹Kene úndi, itíñoe mbo'ínu xoko Vúnae, enepone akaná'u ngoyúhoyea xapa xâne kónokea sirkunsidá kó'iyeahiko, maní'ikopo apéti xâne ikoítotononuti kotíveti vo'ókuke? Enepepo akoéneye yûnzó mberekáxo Jesus yoko ivókinovovi ya kuruhúke, ákoni poe'aínonuti isóneu. ¹²Enepohikone koesáyu'ixopitiño, koyúhoti kónokea sirkunsidá kó'iyea xâne motovâti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, ehá'ani ítúkeovo énomoponehiko koesáyu'ixopovo.

¹³Kene itíñoe mbo'ínu, iháxikinopike Itukó'oviti héki, kaha'aínopiti ítivoa ne yóvoheixi opékuke xunako kúxoti kixovókuti hé'e. Itea enepone ítivoa, hako pe'okôa ítúkeovo énomone kutí'inoke motovâti itíki koékuti váhere úhepune miúyo yâha itíki, vo'oku ápeyeya oxene sasá'ipea úti ya hána'iti seánakovi Itukó'oviti. Ya koékuni ké'iyineye, konókoti yíxivo hivó'oxikoko vo'oku

ákoyea omótovokoko yokóvo. ¹⁴Vo'oku enepone póhuti páhoenokono úti vitúkea kousókoati uhá koéti neko po'ínuhiko páhoenovi yútoe Muíse, harâ'a: "Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépo-voku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne" kôe. ¹⁵Itea enepo yakuteânoe kixóvoku hó'openohiko ixómoti aruxúkoko, koane ixómoti okopókoko, neíxapu mará'inamo yuké'expakaka.

Kúxoti kixoku ítúkeovo xâne koane inámapoti koépoku xoko Kristu

¹⁶Hara ngixópiño: Konókoti ítúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti exô kêku. Yane ákonemo ítúkapu kúxoti kixévoku, enepone váhere yâha kíxivoa, pahukô xikóyokenoe. ¹⁷Vo'oku koati pó'iti ne ahá'inovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yane kúxoti vâha kíxeova úti enepo avô'o vainámapo. Koati okopókoti ne pi'âti. Énomone tiú'ino itíki ne únatinoe koekúti mani yâha itíki. ¹⁸Itea itukovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti exô kêku, yane ákone ítúkapu opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yóvoheixone.

¹⁹Yoko koati iyúseoti koéku ne kúxoti kixóvoku xâne, enepone váhere âha kíxeova. Énomone ne ákoyea sayá'ikapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koánemaka ikópiti'ikeovo ítúkoti po'i váhere koekúti kuteâti ákoyea asása'i, yoko ákoyea sayá'ikapa isóneu koeku ixómoyea ítúkovo énomone yónoheixo isóneu. ²⁰Ina apémaka ne kúveovo sánduhiko, koane hokéxeokoko, púveokoko, koane okópeokoko. Ina keno'ókomaka ne ákoyea aúhepe isóneu xâne vo'oku ákoyea ítápaneana unako koéku ne po'ínuhiko xâne, koane ítúkeovo ipúhokovoti, yoko kahá'ayea kapáyasokeovo ítúkeovo poéhayeane unatí koéku, koánemaka yumópeokoko, yoko haxákeovokoko. ²¹Ina apémaka ne ixómoyea poé'ainoa isóneu ne po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo ítúkeovo, yóko'omaka ne kohíhyea, koane yetorehí kó'iyea xapa ayúti, yoko po'ínuhiko koekúti kuteâti. Vo'ókuke ra koekúti, hara ngixópiño kó'oyene, kuteâtimaka yunzó'inopi yanékôyo: Enepepo xâne koetíneye kixoku ítúkeovo, ákomo yanapa natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke.

²²Itea hara koe pôreu ne ovo'ó kó'iyevovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti: ákoyea omótovokoko vokóvo, yoko elókeyea vokóvo koane kasá'iyea vomíxone ákoti vakapákaka, yoko vitúkeovo xâne ákoti ímauvo. Ina apémaka ne vitúkeovo seánati yoko ítípakovoti koane koxuná'ixovoti ákoti aukápapu ikéne. ²³Ina keno'ókomaka vitúkeovo xâne ítúpa'ikoti yoko véxeamaka sayá'ikopeovo úti. Koeku kó'iyeaneye kixoku vitúkeovo, ako apásika ápeyeya yutoéti kuteâti yútoe Muíse, enepone Ponóvoti Kixovókuti, ipíkoviti vitúkea koekúti kuteâti. ²⁴Enepepo xâne kutípoti Kristu Jesus, kuríkopane ne kúxoti kixoku ítúkeovo, enepone ixómoyea kaha'a ítúkea váhere úhepune múyo vo'oku kahá'ayea sêno, yoko po'ínuhiko koekúti kuteâti. Kutí koe ixupáxoati kuruhúke motovâti uké'epea xokóyoke, kuteâti koeku enepo ivokóvo ne xâne kuruhúxonoti.

²⁵ Koeku vitúkeovo xâne óvoku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, konókoti itúkeovo énomonemaka exô koeku úti ya uhá koeti vitúkovo. ²⁶ Hako vitukovo xâne ihayú'ikopovoti. Hákomaka vimaíko po'ínuhiko xâne. Koane hákomaka poe'aíno visóneu koêkuti xâne vo'oku víyokeova ítukevo.

Konókoti huvó'oxeokoko úti kóúkoponeovo úti ikéneke Vúnae

6 Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, enepo áva po'ínu úti íkoroé váhere kixovókuti, yéxaka kónokea ponópeovo koane aúkopeovo únatike, itínoe kox-uná'ixovoti ikéneke Kristu. Itea itupa'ii íxea ákoti ke-payásakinapa, koane yokóhiyanavo vo'oku mani motovâti itúkeovo íti íkorókovomaka váhereke enepomo hixepákana. ² Hivá'axakaka yane tiú'iti koekúti simópitinoe. Yane keusókoatinemo ne Ponóvoti Kixovókuti páhoenovi Kristu vitúkea. ³ Vo'oku enepone xâne xepáukenoe ikútixapovoti koati teyonéti itea ako akána'u itúkeova, koati aupú'ikopovoti. ⁴ Póhutihiko úti, konókoti komómopea uti vítuke, noíxoti uti unátiyeya, áko'o ákoyea aúnti. Itukápuxo únati, motóva elókeyea vokóvo vo'ókuke, ákoti vokonókoa komómoyea uti anú'ukea unako koeku ítuke po'íhiko xâne. ⁵ Vo'oku póhutihiko úti, anéye hó'exeovike Itukó'oviti, enepone kutí koeti íkoinoxeovike, nókone úti vitúkea.

⁶ Enepone xâne ihíkaxokonoti emo'u Itukó'oviti, konókoti huvó'oxea ihíkaxoati ya nókoneke, haxakínoati ne únatinoe koekúti ítukevo. ⁷ Hako yaupú'ikopovo yarâ'a: Ako itoâti aúpu'ikea ne Itukó'oviti. Itukovo itúkoti váhere ne xâne, váheremakamo ne námoepo xoko Itukó'oviti. Itukovo únati ne ítuke, únatinamakamo ne námoepo, kuteâtímaka koeku xoko xâne nôti. Enepone ake nonéti nóne, énomone exôa kó'iyevovoku ehópo. ⁸ Enepone xâne yuixóvoti ítúkea ahápinovo, yoko váhere âha kíxeova, hanemo itukóvo námoepo hunókokuke, évokopeovomo. Itea koeku yuixeova xâne ítúkea ahá'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, porexoâtimo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. ⁹ Hako vimáxovo vitúkea únati, vo'oku

simapúne kaxéna, enepo hákoti imaxovó kixôa úti, apêtimo únati námoepo úti. ¹⁰ Ya koêkuiko ápeyeya kaxéna motó'iyevovaku vitúkea únati, yusikóneikopo vitúkinoá únati ne uhá koeti xâne, ínapoxo ne po'ínu úti kutípoti Jesus kuteâti úti.

Ikopóvati Poûlu ne íhae Ngalásea

¹¹ Yokómomanoe pu'íko ra létara yara yúndoe, vo'oku itúkeovo koati yutoe vô'um râ'a. ¹² Koati xâne kahá'atihiko úhepeyeya isóneunoa po'ínuhiko, énomone koyuhó'inopinoe kénoki sirkunsidá ké'iyi. Koáhati puvoti íkoitoponeokonomo kotíveti kuteâti mani kúxone eneponi okoyúhoahiko xapa xâne itúkeovo pohúneti ítukeinovi Jesus ya kuruhúke koitóvo xâne ya pahúnevo. ¹³ Vo'oku muhíkova neko xâne sirkunsidá koêti, ako ítúka ne po'ínuhiko páhoenova Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ítúkea. Poéhane kahá'ainopinoe sirkunsidá ké'iyi motovâti kahána'ikeokono koeku éxokea po'ínuhiko xâne itíkivo íhikau itikoâti ne ahá'inopi. ¹⁴ Kene ûndi, ákomo ápahuina koekúti ngahána'ikinokonoke ákoti itukapu vo'oku ivókinovovi Vúnae Jesus Kristu ya kuruhúke. Koati vo'oku ivókinovovi, ákoino íyoevom yara kúveu mêum. Kutí koe uké'tine ne úhe'ene mêum njokóyoke epó'oxo kutí koémaka angó'oti nonékuke. ¹⁵ Yoko haina sirkunsidá kó'iyeya ne xâne, áko'o ákoyea sirkunsidá ákoe itukóvo ne hána'iti koekúti, itea hara konokóvovo, vinámapea xoko Itukó'oviti. ¹⁶ Uhá koeti xâne hokoâti râ'a, ítúkapu úhepetike isoneûti íhae xoko Itukó'oviti, koane hána'itike seánakoa Vúnae óvoheixo. Itúkapu énomonemaka óvoheixo ne uhá koeti xanena Itukó'oviti, enepone koati kaná'uti amósenopono Âbraum.

¹⁷ Ukeâti kó'oyene, koati iyúseoti koêku ra kixovókuti. Ákoneikopo okónokovo po'i yúnzo, vo'oku anéye muyónguke hoénaxovepe indúkeovo ovoxe Jesus, enepone ike ókinenu íngoitoponeokonono kotíveti vo'oku ngoyúhoyea emó'u.

¹⁸ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ítúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo. Énomone ákoeneye.

Hunókokune.

Éfeziu

Enepora yútoe Poûlu, hara yóno xapa kutípoti Kristu ya pitivóko iháxoneti Éfezu. Anú'uko pi'âti xoénae óvoheix-ea Poûlu yaneko pitivóko íhikaxea emo'u Itukó'oviti. Hara óvo koyuhoâti xoko Átu 19.10. Yane avo áxu'ikene xoénae ikénepo, yutóxo Poûlu ra koyuhópeti. Yoko ika'ákovokutike óvo ne Poûlu ya po'íke pitivóko yaneko yu-toxôa. Enepohikone xâne íhae Éfezu, haina jûdeu. Ákomaka éxahiko ne koati kaná'uti Itukó'oviti yanekôyoke. Yane yútoenoa Poûlu, éxokoa ne hána'iti isóneu Itukó'oviti ho'úxopeako ne uhá koeti ovóxe ovoti vanúkeke, koánemaka ya poké'eke yaneko káxe hoénaxone ho'úxopeakumo.

Yane inúxoti mopo'âti kápítulu, koûrapu'ikoa Poûlu koêku ne hokópoti Jesus itúkeovo póhutipone xoko Vúnae, jûdeuhiko koánemaka po'ínuhiko ákoti itukapu jûdeu. Koáhati póhutipone nonékuke Itukó'oviti ákotine hax-akeâpukoko, vo'oku ítuke Jesus kuruhúke, koánemaka vo'oku ovo'ó kó'iyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Ya kapitulu 4 yonoti kapitulu 6, koyúhoa Poûlu koêku ne inámati koépoku xâne kutípoti Jesus koeku itúkeovo Jesus kotútihiho. Enepone kalivónohiko, koyúhoinoa Poûlu kónokea kutípea há'a yoko êno. Kene hóyeno yoko yêno, éxokoa kónokea ákoyea omótofovokoko okóvo. Kene ahinoêtihiho hokoti Jesus, pahúkoa kutípeahiko páta-rauxa, koane pónea kixoku ko'ítukeyeya. Yoko aínovonemaka nókone úti véxea yara íhíkavoti, koane nokone uti vitúkea koeku hókea uti Jesus.

1 Yundóxinopinoe, undi Poûlu. Undi ápostulu, páhoe Jesus Kristu koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Yúnzoikopi, itínoe kasása'iupo Itukó'oviti ya pítivokona Éfezu, itínoe koati kuvóvoti Kristu Jesus. ² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Há'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhpetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Unako koeku úti ikéneke Itukó'oviti vo'oku ítukeinovi Kristu

³ Viháyu'ikaikopo Itukó'oviti, Há'a koane Únaemaka Vúnae Jesus Kristu, enepone porexó'oviti uhá koeti kó'iyevokoku únatinoe koekúti ukeâti vanúkeke xoko Kristu, enepone uhá koeti nókone úti vukóponea ikéneke. ⁴ Tumúneke ápeyeya ra mêum, noívokoxovine Itukó'oviti vitúkeovomo sasá'iti nonékuke koeku kutípea uti Kristu, koane vitúkeovomakamo ákoti ovó'oviku kopití'iti. Koane vo'oku ákoyea omótofovovi okóvo, ⁵ noívokoxovine yanekôyoke yane koati únati ahá'inovi, kaha'aínoviti vitúkeovomo koati xe'éxapone vo'oku kixó'ovikumomo Jesus Kristu. ⁶ Énomone koéneye, maka iyúseane itúkeovo koati motokeâti iháyu'ikeokono ne hána'iti seánakovi, enepone kixó'oviku ya xoko Xe'éxa ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, enepone hána'itimaka íparaxeovike ákoti ésa'i. ⁷ Koatímaka ya xoko Xe'éxa víteova ne pahúnevo úti yaneko ovokínovovi itína kuruhúke, kotuyôpinoviti pahúnevo úti. Yoko eneponeko hána'iko ítukeinovi Kristu, hane koéneye hána'iti seánakovi Itukó'oviti, enepone êno yupihóvoti unáko ⁸ ákoti iyuhíxinaeva Itukó'oviti ya hána'iti kó'exoneyea yoko ponóvoko isóneu. ⁹ Kó'oyene, kouhupu'ikinoveane Itukó'oviti neko hána'iti isóneu ákoti exákana mekúke, kuteâti

âha itúkea ya unátikoke isóneunovi, enepone kixó'oviku ya xoko Kristu. ¹⁰ Enepone hána'iti isóneu ákoti exákana nóvo, énomone koeku Kristu itúkeovo tuti uhá koeti apêti ya vanúke koane yara poké'e. Yoko kousókovotimo simapúne ne kaxénaxeake Itukó'oviti.

¹¹ Koatímaka ya xoko Kristu vitúkopinovo xâne yónoku ne êno únatinoe koekúti ukeâti xoko Itukó'oviti. Yoko ukeâtineneke tumúneke ápeyeya ra mêum, kousokoane Itukó'oviti ne isóneu kó'iyeanemoye, kuteâti koeku ahá'inoa kó'iyea, vo'oku koati énomone kousóko uhá koeti koekúti kuteâti koeku isóneunoa koane âha kó'iyea. ¹² Kixínoakeneye Itukó'oviti motovâti itúkeovo vo'oku úti, uti inúxoti ápe kúxone xoko Kristu, iyúseyea itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati motokeâti kahána'ikeokono íha.

¹³ Yoko koati vo'ókumaka Kristu poréxinopinoe Itukó'oviti Sasá'iti Omíxone, hoénaxovope itíkivo koítovone, kuteâtimaka koeku yuho Itukó'oviti nóvo poréxeoveamo. Énomone koéneye pónepi Itukó'oviti yaneko kémiku ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke koyuhóvone xepákuke, enepone inámati íhíkavoti omínovike Jesus, kutí'inoke itívoati ne pehúnevo yaneko kitipoânenoe. ¹⁴ Enepone ápeyeya Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko úti, koati turíne ápeyeya xoko úti ne po'ínuhiko únatinoe koekúti kounaenoviti Itukó'oviti. Yoko énomonemaka véxinoa kousokeamo Itukó'oviti ne po'ínuhiko yúho itúkinoveamo yaneko káxe, iseá-pavine xokóyoke, uti xanéna, kutí'inokemakamo iyúseoti itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati motokeâti kahána'ikeokono íha.

Epemínoa Poûlu ne íhae Éfezu ya orásaum

¹⁵ Koeku kó'iyeaneye, enepo eyengóxo kixoku koeku kxivonoe Vúnae Jesus, koane ákoyea omótofova yokóvo

ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, ¹⁶ ako ânga íngoroixeovo xoko Itukó'oviti ve'ókukeno. Kóyekune émbeminopi xoko Itukó'oviti ya orásaum. ¹⁷ Enepone Itukó'oviti, Únae ne Vúnae Jesus Kristu, enepone Ha'a úti yupihóvoti itúkeovo hána'iti ihayú'iu-ti, émbemoa poréxeopinoe isoneúti ukeâti ya xokóyoke. Émbemoamaka poréxeopinoemo ínixi iná-mati koekúti, nékone yéxi koeku héki, kutí'inoke keukóponovoti yéxi Itukó'oviti. ¹⁸ Koane émbemoama-ka míhe'okea iséneu, motovâti yéxi koêku ne hána'iti kúxoixone úti xokóyoke, enepone véxone kousokeovo-mo, kutí'inokemaka ihaxikopiti héki. Émbemoamaka éxokeopinoe itúkeovo koati yupihóvoti unáko neko kouánaeno kasása'iupohiko, ¹⁹ koane émbemoamaka éxokeopinoe koêku ne xunáko, itúkeovo koati êno há-na'iti xunakóti veínovike huvó'oxeovi, uti kutipoâti. ²⁰ Enepone êno hána'iti xunáko, énomonemaka veínoa Itukó'oviti yanekóyo yaneko koexépukopo Kristu ukó-pea xapa ivokóvoti, enepo kavátakopamaka ya éx-opeke vanúkeke xoko ivátakoku koati hána'iti kapáya-sokone. ²¹ Hanekóxono payásoyea oukeke uhá koeti koati payásoti pahúkoti vanúkeke yoko po'ínuhiko tutíye ákoti inixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke áko'o híyeu vanúke, koánemaka oukeke uhá koeti xâne apêti xunáko pahúkea, koêkuti kó'iyevovoku, yoko oukekemaka uhá koeti nâtihiko, koane oukeke uhá koeti po'i ihâe, iha xâne koati hána'iti teyonéti yara koeku kó'oyene koeku ápeyeako ra kúveu mêum, koánemakamo ikénepoke. ²² Poréxopamaka Itukó'oviti itúkeovo énomone exêa koêku ne uhá koeti koekúti. Énomonemaka poréxo itúkeovo tuti uhá koeti ku-tipoâti, enepohikone ho'uxínovati ne ítuke, koeku poéhayeane itukóvo únae ne uhá koeti koekúti. ²³ Yoko enepohikone kutipoâti, ho'uxínovati ne ítuke, koati póhutipone ikéneke kutí koeti muyôti koeku itúkeovo Kristu kotúti. Yoko uhá kixoa kousokinao Kristu ne nókonehiko, vo'oku koati énomone kousókinoa nókone ne uhá koeti koêkuti apêti.

Inámapoti kixoku vitúkeovo, uti koítovone Kristu.

2 Poréxopinoe inámapoti apéyeati ne Itukó'oviti yaneko itikóvoiko kutí koeti xâne ivokóvoti nonékuke vo'oku váhere ítike yoko pehúnevo yanekóyoke. ² Koati pahunéivotike yóvoheixonoe nóvo, kuteâti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum ákoti háka Itukó'oviti, ítíkotinoemaka nóvo ahá'inopi ne natina ndémoniuhiko ya híyeu vanúke, enepone éxotimaka koeku xanéhiko kó'oyene ákoti háka Itukó'oviti. ³ Yoko koati vóvoheixokunemaka yanekóyoke, uhá koeti úti, vitúkoti koêkuti vâha vitúkea, uti xâne pahukóvoti, vitúkotimaka koêkuti pahukóvoti visóneu, vâha vitúkea. Vo'ókuke ne kixóvoku úti, mani motokeâti pahúkopeokono úti ipihóponovokutike, kuteâti koeku uhá koeti po'ínuhiko xâne. ⁴ Itea koati hána'iti ne seá-nakovi Itukó'oviti vo'oku yupiheovo ákoyea omótoovovi okóvo. ⁵ Ya koêkuiko vitúkeovo kutí koeti ivokóvoti nonékuke, vo'oku váhere kixoku vitúkeovo, poréxopovi inámapoti apéyeati, kuteâtimaka kixoa koexépuko-

pea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Koati vo'ókuke ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti kutí'inoke ítívoati ne pehúnevo. ⁶ Kuteâtimaka kixoa koexépukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti, énomone-maka kixó'ovineye, koane kávatakopovimaka natíx-okuke vanúkeke koeku poéhapeane úti xoko Kristu Je-sus. ⁷ Kixínovikeneye Itukó'oviti, maka iyúseane ya natíxokuke vanúkeke káxehiko keno'ókoti, itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iu-ti ne seánakovi, ákoti kuteâti, vo'ókuke neko únati kixó'oviku ya xoko Kristu Jesus. ⁸ Koati vo'ókuke ne hána'iti seánako Itukó'oviti kutí'inoke ítívoati ne pehúnevo koeku kívivo Kristu. Yoko haina xikóyokenoe úkea ne ítívoa, itea koati pónepike Itukó'oviti. ⁹ Hainámaka vo'oku ítone itúkea ne xâne, ínapo áva ihayú'ikopovoti vo'oku itóponea ya xunákoke. ¹⁰ Koáhati uti ikó'inamaepo Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Kristu Jesus, motovâti ápeyea únati kixoku vitúkeovo, kuteâti isóneunovi Itukó'oviti tumúneke vápeyea, enepone ahá'inovi vitúkea kó'oyene.

Poéhapoane ya xoko Kristu ne jûdeu koánemaka po'ínuhiko xâne

¹¹ Énomone ngxínopinoe: Puyákapanapa yokóvo ne kêkunoe nóvo, ítínoe xâne ákoti itukapu jûdeu, ítínoe iháxoneti ákoti asasá'i vo'oku ákoyea sirkunsidá yákoenoe. Koati íhaxeopike jûdeuhiko nê'e, enepohikone áhati íhaxopeovohiko sirkunsidá koêti. Itea enepone sirkunsidá kó'iyeahiko, pohu muyókuke óvo, kixovókuti ítúkevo xâne yara poké'e. ¹² Koati ítínoe xâne ákoti êxa Kristu nóvo. Pé'itínoe yane xanena Itukó'oviti, enepohikone íhae Izarâe. Haina ítínoe kixo Itukó'oviti mekúke yaneko koyuhó'ino íhae Izarâe itúkeamo xanéna koane kousokinoamo neko únati koekúti yuhó'ino itúkeamo. Hainámaka apêti kixoxonenoe xoko Itukó'oviti nóvo. Koáhati ávoti yexânoe Itukó'oviti yanekóyoke.

¹³ Itea kó'oyene vo'oku ítukeinovoti Kristu Jesus, yahí'okopovone Itukó'oviti vo'oku itina Kristu ovokóvoti ya kuruhúke, ítínoe ákoti mali'ákapu Itukó'oviti nóvo.

¹⁴ Koati vo'oku Kristu kutí'inoke unatípinokokoti visóneu, ítínoe ákoti itukapu jûdeu koánemaka uti jûdeu. Énomone kutí'ino póhutipone jûdeu yoko po'ínuhiko xâne ákoti itukápa vo'oku uké'exopeane Kristu ne púveokoko, enepone kutí koeti ípi haxakoâti ne jûdeuhiko koane po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu. ¹⁵ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koáne ne ênoti páhoenovoti vitúkea, ákone xunáko voukeke vo'oku uké'exopinovea Jesus yaneko namukópo koxé'uke ésa'i pahúnevo úti ya kuruhúke. Yane ituko inámati koekúti koeku poéhapeane xokóyoke ne xanéhiko haxá koyeókokoti nóvo, enepone jûdeuhiko yoko xâne ákoti itukápa, kutí'inoke uhépépotine isóneunokoko. ¹⁶ Ahí'okopanehikomaka Itukó'oviti ya póhutipoke koxe'úti ne pi'âti kó'iyevovoku xâne, enepone jûdeuhiko koane po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. Koati vo'ókuke ítuke Jesus ya kuruhúke kutí'inoke uke'éxopinovoti púveokoko. ¹⁷ Simoné'e ne

Kristu yara kúveu mêum, omino uhá koeti xâne iná-mati ihíkavoti porexoâti úhepeko isóneu ikéneke Itukó'oviti. Omínopea, itínoe ákoti itukapu jûdeu ákoti malíka Itukó'oviti nóvo, koane omínoamaka ne jûdeuhiko ákoti ahíka Itukó'oviti. ¹⁸ Koati vo'oku ítukeinovi Kristu motó'iyeva símea nonékuke Itukó'oviti, Ha'a úti, ne jûdeu, koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, koeku poéhaya ne ovo'ó koe'éviti, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Koeku kó'iyeaneye, hainá'ikonoe iti pó'iti ya xanena Itukó'oviti. Hainámaka kutí keti xâne yonóheoti ákoti poké'exa yonópoku. Itíponenoe yonópoti vanúkeke kuteâtímaka ne po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. Itíponenoe xanena Itukó'oviti kopo'ínukokoti. ²⁰ Itínoe-maka kutí koeti péti koéxepoe Itukó'oviti. Kene poéheve ne koexépoeti, énomone neko nduse koeti íhikau Kristu, koánemaka ne po'ínuhiko porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u. Kene koati turíxeovoku uhá koêti, kuteâti koeku koati inúxoti mopô turíxeokonoke péti, énomone ne Kristu Jesus. ²¹ Énomonemaka porexó'ovi koukoponeovo úti ikéneke, kuteâti koeku ukóponea péti koexépoeti. Yoko póhutihiko úti, uti kutí koeti tíxuluya, ainóvoti koati tokopóvoti ókoku, kutí'inoke vukopónoti vitúkeovo koati sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koati haxakínovoti-maka Itukó'oviti. ²² Yoko ya koeku héki Kristu, yanêko-makaya, xané kixeti uhá koeti po'ínuhiko kutipoâti yane itukéti koéxepoe, motovâti itíkivonoe óvoku Itukó'oviti koeku ovo'ó kó'iyevovi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

Ítuke Poûlu ya xapa xâne ákoti itukapu jûdeu

3 Koeku kó'iyeaneye, émbeminopinoe Itukó'oviti, undi Poûlu, undímaka iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea emo'u Kristu Jesus xepákuke, itínoe ákoti itukapu jûdeu. ² Yoko énja yéxinoe poréxeonoa Itukó'oviti ngoyúhoyea xepákuke ne hána'iti seánakovi. ³ Koati vo'oku kouhupu'ikinonoa Itukó'oviti énjinoake koêku ne ihíkavoti ávoti exákana mekúke, enepone ngoyúhoinopikemaka yane pihotíne yúndoe. ⁴ Yoko enepo yihaíkanenoe, yexoâtimo poréxeonoa Itukó'oviti énjea ne koekúti ávoti exákana nóvo, enepone kouhápu'ikovotíne kó'oyene xoko Kristu. ⁵ Mekúke tumúneke ra káxehiko símokune úti, ako paréxakana xanéhiko yara kúveu mêum éxea koêku, itea kó'oyene kouhápu'ikinoane Itukó'oviti neko sasá'iti ápostulu, enepohikoneko inúxoti iháxiu Kristu hókea, páhoemaka koyúhoyea emó'u xapa xâne. Kouhápu'ikinoamaka Itukó'oviti ne po'ínuhiko ovóxe koyuhó'iyevoti emó'u, evékinoatihiko xoko Sasá'iti Omíxone. ⁶ Enepone ákoti exákana nóvo, kouhápu'ikinoakenehiko Itukó'oviti neko ovóxe, énomone ítukeovo itínoe ákoti itukapu jûdeu namukópomakamo unako kíxoaku Itukó'oviti ne jûdeuhiko, kuteâti kixínoake Itukó'oviti ítukeamo mekúke. Koane kouhápu'ikinoamaka ítukeovo he'uxópovoti ya póhutike koxe'úti, itínoe ákoti itukapu jûdeu xané kixeâti ne jûdeuhiko, koeku ítukeovo Kristu ketútínoe, koane ítukeovo xepákukene yonómaka

neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne. Énomone neko yuhó'inoa Itukó'oviti ne xanéna mekúke koêku ne únati kíxoakumo, enepone kousexinovike vo'oku ítukeinovi Kristu Jesus, kémonenoe yane inámati ihíkavoti omínovike.

⁷ Yoko koati énomone ngoyúho xapa xâne ne iná-mati ihíkavoti, kuteâti isóneunonu Itukó'oviti indúkea. Koati ímbara xokóyoke ya hána'iti seánakonu, índone indúkea vo'ókuke ne hána'iti xunako Itukó'oviti ko'ítuketi njokóyoke. ⁸ Úndi kixóneye Itukó'oviti, undi yupihóvoti ákoyea omótokea kixeokononeye ya uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo. Ikó'iparaxonoa Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne ákoti itukapu jûdeu ne inámati ihíkavoti koyuhoâti koêku ne Kristu, koáne ne êno hána'iti itípanevo yoko seánavoki ákoti itoâti kayúmake koêku. ⁹ Poréxonumaka Itukó'oviti ngouhápu'ikea xapa xâne, koêku ne hána'iti ihíkavoti íhae xokóyoke ákoti exákana mekúke, enepone uná koyêti ya isóneuke Itukó'oviti ukeátinekene. Yoko koati énomone pahukôa ápeyea ne uhá koeti koekúti. ¹⁰ Poréxonu ngouhápu'ikea ra kixovókuti kó'oyene, maka iyúseane hána'iko ne kó'exoneyea Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku ko'ítukeyea xapákuke ne kutípohihiko Kristu, enepone uhá koeti ho'uxínovoti ítuke. Koati kaha'âti Itukó'oviti iyúseyea xapa uhá koeti payásotihiko pahúkoti vanúkeke, koánemaka xapa po'ínuhiko tutíye ákoti inixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke, áko'o híyeu vanúke. ¹¹ Yoko énomonemaka itukóvo isóne-unoa Itukó'oviti ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum. Enepone isóneu, kóusokoane Itukó'oviti xoko Vúnae Kristu Jesus, ¹² poéhane itukóvo motó'inovake yúho'ixea úti Itukó'oviti ákoti píkone úti, vexoâti yumópeovimo. Yoko kó'inokeneye vo'oku kúveova úti. ¹³ Énomone ngixínopinoe ákoyea kemúya'ika iséneu yane ngoítóponeovo kotíveti koeku omínombinoe emo'u Vúnae. Koati énomone kutí'inoke motovâti elókeyea yokóvo, vo'oku yéxinenoe ne emo'u Itukó'oviti, enepone omínombike.

Po'i orásauna Poûlu epemínoti íhae Éfezu

¹⁴ Énomone imbúyukexino nonékuke Ha'a úti íhae vanúke. ¹⁵ Yoko anêko íha xoko uhá koeti xe'éxapone, koêkuti óvohikoku, itukapu vanúkeke, áko'o poké'eke. ¹⁶ Émbemo Itukó'oviti vo'oku ítukeovo êno hána'iti ihayú'iuti ákoti hunókoku itípanevo, évekinopinoe xunakóti ya xoko Sasá'iti Omíxone, motovâti ítukeovo koati xúnati ne iséneu ikéneke. ¹⁷ Yane motovâtímaka ovo'ó kó'iyepopinoe Kristu koeku kívivoa, kutí'inoke kexuhévekokonotimo koane títiu keyétinoemo ya hána'ítike ákoyea omótovovi okóvo Kristu. ¹⁸ Yane yexoâtimo, kuteâti koeku uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, ítukeovo koati yupihóvoti hána'iko ne ákoyea omótovovi okóvo Kristu, koane ákoyea hunókoku nê'e, kuteâti koekúti ákoti itoâti íhixea vakúko, eyékea, hána'iko yoko upénoko. ¹⁹ Koane yeopâtimo hána'iko ne ákoyea omótovovi okóvo Kristu, ítukeovo yupihóvoti anú'ukea ítone isóneu xâne éx-

ea koêku, kutí'inokemo uha-uhá koetímó ipúhikea ya xikóyokenoe ne hána'iti itípanevo Itukó'oviti.

²⁰ Koati motovâti itúkea Itukó'oviti koekútihiho yupi-hóvoti anú'ukea uhá koeti mani vépemoake, koane uhá koeti koêkuti vâha, muhíkova ne isoneú kixoneiko úti. Yoko kó'inokeneye vo'ókuke ne hána'iti xunáko ko'ítuketi xoko úti. ²¹ Itúkapuikopo énomone ihayú'ikakana vo'ókuke uhá koêti ne kutípotihiko Jesus ho'uxínovati ne ítuke, koánemaka vo'oku Jesus Kristu. Ákoeneye ya uhá koeti káxehiko ápeyeakumo xanéhiko yara kúveu mêum, koane ikénepoke, ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Póhutipone ne uhá koeti kuvóvoti Kristu

4 Vo'oku kó'iyeaneye, hara injíko'okopinoo, undi iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea emo'u Vúnae: Konókoti yéxi yómivo nonékuke Itukó'oviti kuteâti motókeyea kó'iyea ne kasása'iupo Itukó'oviti, kuteâti-maka ahá'inopi Itukó'oviti ihaxíkopi héki. ² Itíkapunoe xâne ákoti kapayásakinapukoko, koane itúpa'ikoti, yoko ákoti ímauvo. Konókotimaka yéxi íti uhá koeti kixóvoku po'ínuhiko úti ákoti imeíkinapa, koêkumaka ákoyea omótofovokoko yokóvo. ³ Kéxuna'ixapumaka yíxivo ákoyea héxakexipukoko, koane itíkivo póhutipone ikéneke Kristu, kuteâti poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kó'iyea ne xâne ikéneke Vúnae. Énomone yákoeneye, koêkumaka itúkeovo úhepetike isoneúti yóvoheixonoe, ákoinoke ópoe'ainokoko iséneu. ⁴ Vo'oku uti póhutipone kuteâti koeku koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotúti úti. Poéhaxomaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koe'éviti. Poéhaxomaka ne kúxoixone úti ikéneke Vúnae, véxone kousokeovomo, kuteâtimaka ahá'inopi Itukó'oviti, kutí'inoke ihaxíkopi héki. ⁵ Poéhaxomaka ne Vúnae koáne ne koati kaná'uti kúveova úti. Poéhaxomaka ne koati kaná'uti sasá'ipeane úti, kutí'inoke vahíkovoti ya iháke. ⁶ Poéhaxomaka ne Itukó'oviti, Ha'a uhá koeti úti, enepone éxoti koeku uhá koeti úti, enepone ko'ítuketi-maka xoko uhá koeti úti, koane ovo'ó koâti ne uhá koeti hokoâti.

⁷ Yoko póhutihiko úti, anéye seánakovi Vúnae, véxone vitúkea ítukeke, kuteâti isóneunovi Kristu ikó'iparaxeovi, póhutihiko úti. ⁸ Yoko énomone kó'ino ya emó'uke Itukó'oviti:

“Yaneko pihopóne Kristu vanúkeke, koítovo xanéhiko iká'ae Satánae nóvo, koane ikó'iparakexoamaka” kôe.

Sâramu 68.18

⁹ Kutí'ikopomea kixó'eko ne “pihopóne vanúkeke” koêti? Ako po'i kixone ákoti itukapu evéseke inúxotike ukeâti vanúke tukú koeti poké'eke. ¹⁰ Enepone evesékoti, énomoponemaka pihopô yâkonoye vanúkeke itúkeovo payásoti oukeke uhá koêti, motovâtimaka itúkeovo énomone kousóko ahá'ino Itukó'oviti ne uhá koeti koekúti. ¹¹ Koati énomonemaka porexôa éxone itúkea ne póhutihiko xâne ítukeke. Hane porexo po'ínuhiko itúkeovo ápostulu, enepohikone inúxoti páhoe xapa xâne koyúhoyea kaná'uko ne noíxone xokóyoke. Ina apémaka xâne

ikó'iparaxoake koyúhoyea xapa xâne ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Ina apémaka po'ínuhiko xâne ko'ipârati koyúhoyea xapa xâne kixoku íteovo ya pahúnevo. Ina apémaka po'i xâne ko'ipârati itúkeovo inuxínoti ítuke Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, ihikaxea emo'u Itukó'oviti ko'ípara. ¹² Kixínoakeneye Itukó'oviti maka kaúsakinane nókone ne kasása'iupo, porexoâti ukóponea ikéneke koane itúkeamaka ítukexeake motovâti kóxuna'ixeovo ikéneke. Yoko aínovone póhutipone kuteâti koeku koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotútihiho. ¹³ Ehanemo vitapána vitúkeovoxo póhutipone vo'oku kúveovo uti Vúnae, koane vo'oku véxeaxo ne Xe'exa Itukó'oviti, koane vitopónotimakamo vitúkeovo úsotine ikéneke Kristu ákotine ovó'oviko, ákotinemaka konokínovoviti, kuteâtimaka koeku usokó kó'iyea itípanevo Kristu, koane ákoyea ápahuina koekúti konokínovati. ¹⁴ Yane ákonemo vakútea kalivôno ákoti axúna isóneú. Ákonemakamo vakútea koekúti ákoti ináko, ómone ihunóvoti, kuteâti koeku xâne hokohí kixoti koêkuti kó'iyevokoku ihíkavoti vekeâti xapákuke. Énomone ne ihíkavoti ukeâti éxeako xâne ahúkoti ya aúpu'ikea po'ínuhiko, yoko ahúkotimaka ya iyónea pahunévotike ne xanéhiko koésayu'iu, ákotihiko iyuseína koésayu'ixeokono. ¹⁵ Itea koeku hókea úti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane ákoyea omótofovokoko vokóvo, kaúkapanapumaka úti ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, motovâti kutí'iyea uti kixóvoku Kristu, enepone tuti úti. ¹⁶ Koati énomone porexó'ovi koukoponeovo úti ikéneke, uhá koeti uti kutipoâti, uti kutí koeti muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotúti úti. Yoko enepone koxe'u úti, ápe itúkovoake ne póhutihiko iháxakexoku koane ekéyokoku yoko kúso, vékoku xunáko, kutí'inoke ehévokovoti koane únati ko'ítukeyea, kutí'inokemaka payá'iti koane ukopónoti. Yoko énomonemaka koéneye úti ikéneke Kristu koukopo-neokoko úti yane véxone vitúkea ítukeke, koêkumaka ákoyea omótofovokoko vokóvo.

Inámati kixoku vitúkeovo koeku koíteovovi ne Kristu

¹⁷ Koeku kó'iyeaneye, injíko'okopitinoe ya iháke Vúnae ákoyeane yusíka kití'iyi xâne ákoti éxa Itukó'oviti, vo'oku aínóvoti isoneúti ákoti itóponone nonékuke Itukó'oviti ne ko'ísoneu. ¹⁸ Koati hahakú koeti isóneuhiko. Áko'o xokóyoke ne inámapoti apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti, vo'oku ákoyea éxa ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. Yoko kó'inokeneye vo'oku itúkeovo koati tiú'iti ne omíxone. ¹⁹ Ákonehiko téyapana. Koati sikovó koêti itúkea ne váhere úhepune múyo. Koati ú'uso-ú'uso koyêti itúkea uhá koeti kó'iyevokoku koekúti yupihóvoti ákoyea aúnati. ²⁰ Itea ako ákoeneye neko íhikexokonoke koeku Kristu, ²¹ itukovo koati kaná'uti kéminenoe yúho koane íhikexikonone koêku ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xokóyoke. ²² Énomone ne ihíkaxopiti kónokone kiríkopi kúxoti kixeku itíkivo, enepone heu-heú koeti isáyu'ix-eovo vo'ókuke ne váhere yâha itíkinoe ixómoti aupú'ikopi. ²³ Konokoâtimaka inámapa iséneu ya uhá

koeti kixeku ke'isoneuyi. ²⁴ Kuteâti kixóvoku xâne itúkopea sasá'iti ípovo, énomonemaka yákoeneye koeku ápeyeya inámati kixépovoku kuteâtimaka kixóvoku Itukó'oviti, enepone porexópeatinoe. Énomone ne koati ponóvoti koane sasá'iti kixeku itíkivo ukeâti hekópi ne kaná'uti kixóvokuti íhae xokóyoke.

²⁵ Konókotikopo kiríkopi simíkikixi. Póhutinoe îti, konokoâti itúkeovo kaná'uti emo'úti ne keyúhoino po'ínuhiko úti, vo'oku uti póhutipone kuteâti koeku koxe'úti ya ikéneke Jesus tuti úti. ²⁶ Enepo áva ímeiki-voku, hako pehukóvo vo'ókuke. Hako herú kixe káxe íme'ixivo, itea aká'ikaneye keúnakapa iséneu. ²⁷ Hákomaka perexôa ne Ndeâpu ápeyeya vekínopiku.

²⁸ Enepone xâne yómotinovo oméxea, hákone omêxo. Konokoâti ko'ítukeyeya, iko'ítukexoati ne vô'u ya únatike itukéti, motovâti ápeyeya huvó'oxope po'ínuhiko xâne apêti nókone. ²⁹ Hako keyúho váhere emo'úti. Ópoehane únatinone emo'úti yokóyuhu, maka ukápanane po'ínuhiko xâne ikéneke Vúnae vo'ókuke, itepónitimo nókone kámea. Yane yominoâtimo únati koêku ne kamópitihiko. ³⁰ Hako keikáxu'iki okóvo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone hoénaxeopike Itukó'oviti itíkivo xanéna yaneko káxe koiteovovikumo ya uhá koeti vahérévokoti yara kúveu mêm. ³¹ Hako yunakôa iséneuke ne koêkuti kotivépiti. Kiríkapa nê'e, xaneâti ne húketi ímeinevo yoko kotú'iyeya ítíne. Kúteanemaka koêku ne yoríxikoko yoko ihékikoko, koane uhá koeti váhere ítikeino po'ínuhiko xâne.

³² Itikapunoe itípakinovokokoti koane koseánakokoti. Hákomaka iméheixoa iséneuke ne ítukeinopi po'i xâne kotivépiti, itea kutí íxea ákoti ítuke kotivépiti, kuteâti-maka kixópiku Itukó'oviti enepo kotuyôpo pehúnevo vo'oku ivókinovovi Kristu.

Kixoku itúkeovo ne xâne hokoti Jesus

5 Hékaikopo kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti vo'oku itínoe xe'éxapone ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti. ² Enepone kixeku itíkivo, konokoâti ími ya ákoyeya omótovokoko yokóvo, kuteâtimaka ákoyeya omótovopinone okóvo Kristu yaneko ivokínovovi, enepo itukópovo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i itúyoepa pahunévoti. Yoko ínixeá Itukó'oviti unako koêku neko ítuke.

³ Kene ne ákoyeya sayá'ikapeapa xâne ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koáne ne ikópi-ti'ikeovo itúkoti po'i váhere koekúti kuteâti ákoyeya asása'i, koáne ne ixómoyea íyokovo ítukevo po'ínuhiko xâne, ako yusíka ápeyeya kixeku itíkivo kuteâti nê'e, vo'oku itínoe kasása'iupo Itukó'oviti yoko motókea sasá'iyeya kixeku itíkivo vo'ókuke. ⁴ Hako keyúho emo'úti ákoti aunáti. Hákomaka keyúho kuteâti yuhu xâne ákoti isóneu. Koáne ya ikémohixi po'ínuhiko xâne, hákomaka kitêa ne xâne ákoti téyapana enepo koyúho, vo'oku ako itópoinovike koekúti hiko kuteâti. Itea hara konokóvo víkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti.

⁵ Koati konokoâti yéxi râ'a: Ákomo ápahuina xâne urúkopovoti natíxokuke Kristu xoko Itukó'oviti vanúkeke koeku itúkeovo xâne ákoti sayá'ikapeapa ne

úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, itukovo xâne koesáyu'ixopovoti, itúkoti po'ínuhiko koekúti kuteâti ákoyeya asása'i. Kúteanemaka koêku ne xâne poe'añoti isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo ítukevo. Vo'oku enepone xâne koetíneye, hane hóko po'ínuhiko koekúti íyoevo, kene haina hokoti Itukó'oviti.

⁶ Hákonoe sikêa ápeyeya aupú'ikopiti enepo áva xâne koyuhoâti ákoyeya ákoeneye. Koati vo'oku koekúti kuteâti ipíhopoinoakemo Itukó'oviti ne xâne koetíneye kixoku itúkeovo, enepohikone ákoti itukâ ne páhoen-ovi Itukó'oviti. ⁷ Hákoikopo kitipásea ne xâne kuteâti nê'e. ⁸ Yoko mekúke, koati itínoe xâne ovóheixoti hahákutike. Itea kó'oyene koeku hekópi Vúnae, uhapú'itike yóponenoe. Yusikóneikopo iyúseyeya itíkivo xâne ovóheixoti uhapú'itike vo'oku kixeku itíkivo.

⁹ Vo'oku enepone óvoheixea uhapú'itike, hara pôreupo itúkeovo itípakovoti ne xâne koane ponóvoti kixoku itúkeovo, koane ákoti semekékexa. ¹⁰ Yapásika yéxi itíki koekúti ínixone Vúnae unátiyeya. ¹¹ Hákonoe kitipáseahiko ne xâne ovóheixoti hahákutike, vo'oku ako únati pôreupo ne kixoku itúkeovohiko. Itea itíne kauhápu'ikina itúkeovo pahukóvotihiko. ¹² Vo'oku enepone kixoku itúkeovo xanéhiko ovoti hahákutike, yupíhovo váherexea. Póhutine koyúhoyea úti koêku, teínoa úti. ¹³ Itea uhá koeti koekúti enepo kouhápu'ikokono, iyúseo itukóvotiye vo'oku uhá koeti kouhápu'iuti, í'yuse kóye. ¹⁴ Énomone kó'ino ne kixonéti koêti: "Íyíkapu itínoe kutí koeti imókoti.

Yexépukapi xapákuke ne xâne kutí koeti ivokóvoti, enepohikone evókovoti ya váherevoko, itínoe xâne kuitipasí koâti, yane kouhápu'ikopopitinoemo Kristu" kôe. ¹⁵ Yokóhiyanaikopo kixeku itíkivo. Hako ikítipasikovo xâne ákoti isóneu, itea itíkapu ko'isóneuti. ¹⁶ Konókotimaka yéxi kixeku iké'itukexi kexéna, vo'oku enepora káxehiko símokune úti, koati ápepe váherehiko koekúti. ¹⁷ Hákoikopo itikovo xâne ákoti isóneu, itea yapásika yéxi ahá'inopi Itukó'oviti.

¹⁸ Hako sikovó kêa itúkeovo xúnati ekâti exô kêku, vo'oku poéhane váhere koekúti omíno xâne nê'e. Itea kirí'akapu Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, motovâti itúkeovo énomone exô kêku. ¹⁹ Kéxunakaka ya keyúhoinokoko sâramuhiko. Iméka'ikamaka Vúnae ya akenéti kahaná'ikeati îha, koane imékapumaka po'ínuhiko akenéti koyúhoti kixóvoku Vúnae. ²⁰ Itíkapu xâne ixómoti ikoró'ixinovo Itukó'oviti, Ha'a úti, ya iháke Vúnae Jesus Kristu. Énomone yákoeneye ya uhá koeti koekúti. ²¹ Hako kepayásokinovokoko, itea usó yákoeyenoe itíki ínixone po'ínu úti unátiyeya, vo'oku itíkivo xâne teyoti Kristu.

Ahá'inoa Kristu kó'iyeya ne xâne komuxónekokoti

²² Ako yusíka kapáyasokinovo îma ne senóhiko. Konokoâti téyeya. Yane akoéneye, koati exókovotihiko téyeamaka Kristu. ²³ Vo'oku koati tuti sêno ne îma, kuteâtimaka koeku itúkeovo tuti uhá koeti úti ne Kristu, uti kutípoâti, uti póhutipone ikéneke kuteâti koêku koxe'úti. Énomone koéneye úti koeku kotútiyeya uti

Kristu, enepone koiótovoviti ya pahúnevo úti. ²⁴ Kuteâti koeku itúkeovo Kristu exô koeku úti, uti kutipoâti, uti ho'uxínovati ne ítuke, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne sêno xoko îma ya uhá koeti koekúti.

²⁵ Kene itínoe koyénoti, hákonoe motovâ yokóvo ne yíno. Hane ákoeneye, kuteâti kíxoaku Kristu ákoyea omótova okóvo ne kutipoâti, enepohikone uhá koeti ho'uxínovati ne ítuke, koeku ivókinova. ²⁶ Kixínovikeneye, uti kutipoâti, motovâti vitúkeovo haxakínovati ne ítuke, uti kasása'iupone koane ahiúti ya iháke vo'oku sasá'iti emó'u. ²⁷ Kixínovikenemakaye, motovâti vitúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti ákoti visáyunevo nonékuke, ákotimaka koêkuti ovó'oviku, itukovo po'ínu koekúti kuteâti, motovâti vitúkeovo koati sasá'iti, koane ákotimaka ovó'oviku kopití'iti nonékuke. ²⁸ Kene ne koyénoti, kúteanemaka koêku kónokea ákoyea omótovo okovo yêno. Kuteâti kixópovoku ákoyea kamáxatikapapu nê'e, énomonemaka kónoko kíxeaneye ne yêno. Vo'oku enepone hóyeno kixotíneye yêno, koati ákotimaka kamaxátikapapu. ²⁹ Ako ápahuina xâne puvopóvoti. Ako kalíhuina, itea kátarakopovo, kuteâtímaka kíxoaku Kristu ne kutipoâti, enepohikone uhá koeti ho'uxínovati ne ítuke. ³⁰ Vo'oku uti kutí koeti muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotúti úti. ³¹ Yoko hara kutí'inoke kuríkoti há'a yoko êno ne koyénoti, komúxoneyea yêno. Yanê'e, koati póhutipone ne pi'âti. ³² Enepora poéhapeane ne pi'âti, koati hána'iti isoneúti ovâti ákoti itopónoati éxea koêku. Yoko hara ngíxo itúkeovo póhutipone xoko Kristu ne kutipoâti, enepone heú koeti ho'uxínovati ne ítuke. ³³ Yoko itínoemaka kíxo. Hákoikopo motovâ yokóvo ne yíno, póhutinoe îti. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne yíno. Kene ne ko'ímati, konókotimaka téyeya îma.

Nókone kó'iyeya ne kalivôno koane há'a yoko êno

6 Yakútipone yá'a yoko mémaina, itínoe kalivôno, koeku itíkivo kutípoti Vúnae Jesus, vo'oku koati ponóvoti kényineye. ² "Tíya ne yá'a yoko mémaina." Vo'oku xapákuke neko yehí koeti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea emó'uke, koati énomone ne inúxoti páhoenovi, koyúhoti vikó'iparaxeokonomo vitukâ. ³ Énomone ra koêti: "Maka aúnatine kêku, epó'oxo maka á'umone yóvi yara kúveu mêum" koêti. ⁴ Kene itínoe koxe'éxati, hákomaka imeíkoa ne xi'íxaxapa enepo seya'íka. Itea yenéka, seya'íkoati, koane yexókoati nókone kó'iyeya kuteâti ihikaxovike Vúnae.

Nókone kó'iyeya ne ahinoêti koáne ne pahukoâti

⁵ Kene itínoe ahinoêti, itika uhá koeti páhoenopi itíki ne pétaraxa, koane tíya, pikeâti ákoyea opónovo ne ítike. Hako itukohí kixe ke'ítukeyi, itea kényusea. Enepo akoéneye, koati yexókovoti itúkeovo Kristu ke'ítukeyi. ⁶ Hákomaka poehâne kényuseyi ke'ítukeyi koeku komomó kíxoixepi pétaraxa, keha'âti iháyu'ikeopi, itea heru'ó íxea yomíxone itíki ne ítike kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti vo'oku itíkivo ovuxe Kristu. ⁷ Hako mitatahí

kê ke'ítukeyi, itea itíka ya unákoke iséneu, yexókovoti itúkeovo Vúnae peníno ke'ítukeyi, kene haina pohúneti ke'ítukeyi xâne. ⁸ Ákoeneye ítike, yexoâtímaka ápeyemo námoepo póhutihiko xâne itúkoti únati, káyukopinoakemo Itukó'oviti, yusíkoti ápeyeya pahukoâti ke'ítukeye, áko'o áko'oyea. ⁹ Keánenoe, itínoe apêti ahínoe, konókotí péné kíxeaku ne yahínoe. Hako vaheréxinoa yiúho keha'añoati píkeopi, vo'oku yéxi ápeyemaka Vúnae vanúkeke, Únaemaka ne yahínoe. Yoko kitíkokonenoe nonékuke.

Sa'íkevake úti ne Ndeâpu

¹⁰ Tumúneke únzexe ra yúndoe, anéyeiko po'i injíko'okopikene. Itúkapu Vúnae yoko hána'iti xunáko koxunákopinoe. ¹¹ Iké'itukexa ne uhá koeti xunakóti, enepone kutí koeti ikó'itukeu húndaru yóno xapa isukókoti, pónepi Itukó'oviti se'íkivoa ne Ndeâpu, motovâti títiu kéyeyi ákoti ikarákapi nê'e ya koêkuti mani veínopike ya éxeako. ¹² Vo'oku enepora kóxuna'ixeoovo úti sa'íkevake úti ne okopó'oviti, haina xâne apêti múyo kuteâti úti vokópo, itea koati vokópoti xunakóti ákoti vinixâ, enepone xunako koati payásotihiko ndémoniu, ovóxehiko Ndeâpu, yoko uhá koeti po'ínuhiko ovóxe koêkuti pahúkoku, enepohikone pahukoâti ne xanéhiko yara kúveu mêum ovóheixoti hahákutike. Énomonemaka ne xunako ákoti yumaxápu ndémoniuhiko ovóheixoti ya híyeu vanúke itúkoti uhá koeti kó'iyevovoku váhere koekúti. ¹³ Iké'itukexaikopo ne uhá koeti pónepike Itukó'oviti, enepone kutí koeti ípovo húndaru, sa'íkovope yóno xapa isukókoti, maka usó ákoe ne se'íkovope enepo simâpu káxehiko kurí'uxeovokuxomo váhere kixovókuti. Enepomo iteáne se'íkivoa uhá koêti ne xunako Ndeâpu okópeopike, títiu keyétimo, koane ákomo itoti íkorokeopi.

¹⁴ Kéxunakapuikopo yane kaná'uti kixovókuti kitípone, enepone kotíú'ikopiti kuteâti koeku hó'e húndaru kótiu'ikea uhá koeti po'i ípovo. Yíxapumaka péni kixeku itíkivo, vo'oku énomone kutí kôe sa'íkovope húndaru ípíhone xa'ákuke. ¹⁵ Kene kuteâti koeku hapátuna húndaru kóxuheveke, kexuhevekapumaka yane itíkivo usó koyêti koyúhopoinoa xâne ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, enepone ominoâti unako koêku ikéneke Itukó'oviti. ¹⁶ Enepone kívivo Itukó'oviti, itíkamaka se'íkovope, enepone kutí koeti pé'uti haváva, ómo'ixone húndaru, topíkope xuméxeake anáne, maka se'íkapanee ne uhá koeti koímaiti veínopike Ndeâpu, enepone kutí koeti koâti koímaiti xuméxeopike nê'e. ¹⁷ Kene ne koíteovopi Kristu ya pehúnevo, kutí íxea xovo'i húndaru, kéhiyanape tiúti, motovâti ákoyea vekínopiku Ndeâpu koésayu'ixea iséneu. Kene ne emo'u Itukó'oviti, enepone ikó'itukeu Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti isóneuke xâne, itíkamaka ke'ítukeye, enepone kutí koeti hána'iti píritauna húndaru. ¹⁸ Énomone yákoeneye, koêkumaka yómi xoko Itukó'oviti ya orásaum ne uhá koeti koekúti, yepemoâti huvó'oxeopi. Ya uhá koeti kéyeku, itika orásaum ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Hako kutí kê xâne imokoo koyêti, itea itíkapu iyukóvoti isóneu, áko-

timaka imaxovó ixêa itíkinoá orásaum ne uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti. ¹⁹ Yépeminanumaka Itukó'oviti, maka enepo ongoyúhoyea emó'u xapa xâne, ongóyuhoane ákoti mbíkone, koane omótovanemaka ngoúhupu'ikinoá xanéhiko ne ihíkavoti âvoti iyusêa mekúke, kouhápu'ikovotine kó'oyene yane inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. ²⁰ Yoko énomone pahúkinonu Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne ne Jesus, upánini itúkovo ika'ákovokutike óvom kó'oyene. Itíkinanunoe orásaum maka ongóyuhoane ne emo'u Itukó'oviti ákoti mbíkone kuteâti nóngone indúkea.

Ítuke Tíkiku yoko íkopovope Poûlu yútoeke

²¹ Haramo koyuhó'inopinoe uhá koeti ngóyeku koane índuke, Tíkiku, enepone po'inu úti xoko Jesus

ákoti omotóva ongóvo. Yoko koati kuvovóneti nê'e yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae. ²² Mbahúkoa xepákukeno itúkopinopi yeyékou maka yéxane kóyeku úti yâye, epó'oxo maka aúhepene iséneu koeku yéxi kóyeku úti.

²³ Itúkapu úhepetike isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti yóvoheixonoe, itínoe po'inu úti xoko Vúnae. Koane itúkapu ákoyeake omótovokoko yokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixomaka, koêkumaka kívivo Vúnae. ²⁴ Itúkapumaka hána'itike seánakovi Itukó'oviti óvoheixo ne uhá koeti xâne ikaná'uxoati ne ákoyea omótovo okóvo Vúnae Jesus Kristu.

Hunókokune.

Filípensi

Enepora koyuhópeti, hara yóno xapa xanena Itukó'oviti ya pitivóko iháxoneti Filípu. Turíxo Poûlu neko êgereja yaneko pí'apeke yónoa koyúhoponea emo'u Itukó'oviti. Yokómomapihi ne Átu 16.12-14. Koati ika'ákovokutike óvo ne Poûlu yutoxôa ra koyuhópeti. Éxokoa Poûlu neko íhae Filípu enó'iyea tiú'iti koekúti vékoku xâne hokoti Jesus. Yónoa okóvo Poûlu neko inámati kutípotehiko Jesus vo'oku ápeyeya xâne xapákuke ihíkaxoti ihíkavoti ákoti itukapu ukeâti xoko Itukó'oviti. Éxokoa Poûlu nókone kó'iyeahiko vo'ókuke ne tiú'iti koekúti vékokuhiko. Haina póhutine, itea koati ikoró'ixinovotimaka íhae Filípu vo'oku páhoenoahiko, huvó'oxeake ya nókone. Éxokoamaka Poûlu ne íhae Filípu ákoyea omótova okóvo. Koyúhoinoamaka iyúseyea kaná'uko ne hókeahiko Jesus vo'oku kixoku kúveovo Vúnae, koáne vo'oku elókeyea okóvo, koáne vo'oku ákoyea haxákeapukoko, koáne vo'oku itúkeovo tiú'iti ikéneke Jesus. Enékoahikomaka kónokea íkutipasikeovo kixóvoku Kristu ya ákoyea kapáyasakapu, koáne ya itúkea ahá'inoa Itukó'oviti, kuteâtimaka kixoku itúkeovo ne Kristu yaneko ivokóvo kuruhúke, kutí'inokemaka kapayásokopati Itukó'oviti, porexoâti itúkeovo hána'iti ihayú'iuti ya uhá koêti.

1 Yutóxinopinoe úti, undi Poûlu yoko Timóti, uti ovoxe Kristu Jesus. Pahúkinopeano e úti ra koyuhópeti, itínoe íhae Filípu kasása'iupone Kristu Jesus, keánemaka itínoe inuxínoti itukéti ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, yoko itínoe noivókoeti itúkeovo ndeákinu ya imokóvokutike. ² Itúkapu ya hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixono, koánemaka ya úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Orásauna Poûlu

³ Íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, nguvónone, vo'oku uhá koeti púyaevo ongóvo ve'ókukene. ⁴ Uhá koeti indûko orásau, kóyekune émbeminopinoe Itukó'oviti ya elókekoke ongóvo. ⁵ Íngoroixovo xokóyoke vo'oku kixékunoe hivó'oxinu ngoúkoponea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, ukeâti inâ kitipoânoe tukú koeti kó'oyene. ⁶ Enepone únati itukéti túriu Itukó'oviti xepákuke, koati enjoâti kóusokeamo tukú koetímo neko káxe aukápapune Kristu Jesus. ⁷ Koati motokeâti kó'inopineye inzóneu, vo'oku ákoyea nguríkapinoe inzóneuke, yusíkoti itúkeovo ika'ákovokutike óvonzeixo, áko'o koeku énjokea kaná'uko ra inámati ihíkavoti xoko ávoti akutípoa, áko'o koeku nzuvó'oxea po'ínu úti kóxuna'ixeovo hókea, koáhati kutikókotine úti vitúkeovo ko'itúkeinoti Itukó'oviti ya hána'itike seánakovi. ⁸ Éxo Itukó'oviti kaná'uyea yupíheovo inángerukeovopinoe, koane yupíheovo ákoyea omótovopinoe ongóvo. Yoko enepora kó'iyeaneye ra inzónunopinoe, koati ukeâti xoko Kristu Jesus. ⁹ Émbeminopinoemaka Itukó'oviti inamá'axoyeane ukopóno ne ákoyea omótovokoko yokóvo, xaneâtimaka itíkivo koati exoâti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Émbemoamaka yéxi péni iséneuno uhá koeti koekúti, ¹⁰ maka itúkapune kixovókuti yupihóvoti unáko ya uhá koêti ne neívokoxo, epó'oxo itíkapunemaka ponóvoti ákoti óvaku yaneko káxe aukápapu

Kristu Jesus, ¹¹ koáne itúkapunemaka ainóvoti únatinoe koekúti itíko vo'oku xunako Jesus Kristu ya xikóyoke, kutí'inokemo ihayú'ikokonoti koane kahaná'ikokonotimo ne Itukó'oviti.

Koati ovoxe Kristu ne Poûlu

¹² Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'amaka yéxi itúkeovo vo'ókuke ne uhá koeti tiú'iti ngxókonoku, kutí'inoke ukopónoti ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. ¹³ Yoko koati exoâti húndaru koyonónuti ika'ákovokutike itúkeovo vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu kutí'inoke inga'ákokonoti. Koane éxoamaka ha'ínehiko, enepone uhá koeti húndaru koyónoti ya óvokuke nâti, kó'iyeaneye. Éxoamaka uhá koeti po'ínuhiko xâne yâye. ¹⁴ Epó'oxo vo'ókuke ne ingá'akeovo, inamá'axoneoxo ako pika koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ne po'ínuhiko úti xoko Kristu, kalíhanini uhá kó'iyea. ¹⁵ Kaná'uti ápeyeya po'ínuhiko koyúhoti koeku Kristu vo'oku kahá'ayea itúkeovo ihayú'iuti ya undíke, oposíkoti enó'iyea hokoâti ya undíke. Itea ápemaka po'ínuhiko koati ponóvoti isóneu koyúhoti koeku Kristu. ¹⁶ Enephikone ponóvoti isóneu, koati itukoâti ne itukéti vo'oku ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne, exoâti noívokoxeonu Itukó'oviti énjokea kaná'uko ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xoko ávotihiko akutípoa. ¹⁷ Itea enepohikoneko po'i koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koyúhoinoke koeku Kristu, koati kahá'ati kapáyasokeyeovo, kene haina vo'oku pónevohiko isóneu, po'okoâtihiko kurí'uxeovomo tiveko ngoêku vo'ókuke, koeku óveam ika'ákovokutike.

¹⁸ Yusíkoti kó'iyeaneye, itea ako yuvâti, vo'oku koêkuti koeku koyúhoyeovo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, kóyeane elókeyea ongóvo. Yusíkoti itúkeovo vo'oku kahá'ayeahiko ikótivexea ngoêku, áko'o vo'oku itúkeovo ya ponóvoti isóneu koyúhoyeahiko, kóyeane elókeyea ongóvo. Epó'oxo ákomo hunókoku ra elókeko ongóvo. ¹⁹ Yoko énjoa

itúkeovomo ya koeku itíkinonu orásaum, koáne vo'oku huvó'oxeonumaka Sasá'iti Omíxone Jesus Kristu, kutí'inokemo mihe'ókinonoati Itukó'oviti ne onjéne im-búhikopea ra ika'ákovokuti. ²⁰ Enepone koáti hána'iti yúmo'injovone koane ánja indóponea harâ'a, ákoyeamo ápahuina índuke koteyókonutimo nonékuke Itukó'oviti, koane ixómoyeamo ombósiko ngahána'ikea Kristu ya uhá koeti ngixoku indúkeovo, ákoti apáhuina xâne mbíkone. Yoko kuteâti ixómoyea koéneye inzóneu tukú koeti kó'oyene, énomonemaka koéneye ombósi'ixone kó'oyene, koêkuiko ámbeyea yara kúveu mêum, koánemakamo ya pevótike.

²¹ Vo'oku hara indúko ámbeinoke, ngo'ítukeino Kristu. Kene ivangápu, yupihóvotinoxomo unako ngoêku ya xokóyoke. ²² Itea ava'ávo êngo vo'oku indúkea ítuke Itukó'oviti koeku ámbeyea yara poké'e, yane ákone enja noívangoe. ²³ Koati apêti ne pi'âti koekúti ánja indúkea, ákoinoke enja noívangoe yane pi'âti. Ngahá'anemaka mbihópea xoko Kristu. Koáhati énomone itukóvoxo koekúti yupihóvoti unáko ya uhá koêti. ²⁴ Itea ve'ókukeno, énomone kónokino ámbeyea yara kúveu mêum. ²⁵ Epó'oxo koeku énjea kénokinunoeko, koati enjoâti itúkeovomo yâye ovó'ingo. Énja kóyeyanemo ámbeyea xepákukenoe, motovâti yukóponi ikéneke Kristu, koane motovâti-makamo elókeyea yokóvo ya kívivo Kristu. ²⁶ Yanê'e inamá'axonemo áva kutí'inoke itikónuti yéyexove koeku ngáyukopeovoikomo xepákuke.

²⁷ Kene enepone koati nokonéti xepákukenoe, énomone kénoki péni kixeku itíkivo, kuteâti nókone kó'iyea úti yane inámati ihíkavoti ihikaxovike Kristu. Yane yusíkoti noínjoponeopinoe, áko'o yusíkoti ángo'oyea xepákukenoe, kóyeanemo énjea títiu kényeyi ikéneke Kristu, koane poéhayanemo yónoku iséneu ikéneke. Koane enjoâtimakamo kutikokó ké'iyinoe kex-una'ixivo ípihi tumúne ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Jesus kutípone úti. ²⁸ Hákonoe kalihú'ina píki koêkuti okopópiti, vo'oku énomonemo éxeahiko yonópeamo ipihóponovokutike. Énomonemakamo yéxi yenópimo xoko Itukó'oviti. Yoko koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne ákoyea píke. ²⁹ Enepone seánakopi Itukó'oviti, haina póhutine kitípi Kristu, itea koatímaka keítaponivo kotívete vo'ókuke. ³⁰ Yoko koati kex-uná'ixovotinoe ya tiú'itike koekúti ikéneke Kristu, kuteâtimaka neíxoneno njokóyoke yanekôyoke. Yoko énomonemaka yeyékoxonoe kóyeyekone ngoêku.

Ixíko'okoa Poúlu ne íhae Filípu kónokea kóseanayeokoko

2 Enepone koati kaná'uti kixóvoku úti ikéneke Kristu, koati yuixóvoti uti venékeokoko koane kotíú'ikokoti uti visóneu, vo'oku ákoyea omótovokoko vokóvo, haína? Hainá'ikopomaka poéhapeane visóneu xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ákoti ihaxákeakaka visóneu? Hainá'ikopomaka vítu-pa'ikeokoko yoko kóseanayeokoko úti? Hainâra, koati énomone koéneye ne kaná'uti kixóvoku úti ikéneke. ² Émbemopinoe iké'elokexi ongóvo koeku itíkivo xâne

póhutine yónoku isóneu ikéneke Vúnae, koane kutikokó ké'iyinoe ya kixeku ákoyea omótovokoko yokóvo, koánemaka ya itíkivo xâne póhutine eópone omíxoneke yoko isóneuke, póhutinemaka yúmo'ixovone itúkea ikéneke Vúnae. ³ Koêkuti itukéti ítike, hako itukovo vo'oku poéhayeane unako kêku yíxovo, áko'o vo'oku yopósiki ihéyu'ikikono, itea itíka ya ákotike kepáyákapu. Yoko póhutinoe, konókoti yónea yokóvo unako koêku ne po'ínuhiko xâne. Kene hako itukóvo unako kêku yóno ne iséneu inúxotike. ⁴ Hákomaka poehâne yâha itíki yíxovo, itea usó yákoyemaka ya aha po'ínuhiko xâne itúkea.

Kixoku koeku isóneu Jesus enepo inâ ikútipasikovovi

⁵ Enepone kixoku koêku isóneupinovo ne Kristu Jesus, énomonemaka ákoeneye iséneupinovo. ⁶ Vo'oku koati póhutinehiko ne Jesus yoko Itukó'oviti, itea usó kóye ne Jesus kuríkea itúkeovo koati kuteâti ne Há'a. ⁷ Epó'oxo uha-uhá kíxoa kuríkea neko kixóvoku itúkeovo koati kuteátine Há'a yaneko itukóponovo ovoxéti, enepo ikútipasikoponovo xâne yara kúveu mêum. Koati ikútipasikoponovoviti yaneko símeaku. ⁸ Yaneko íhokoponeovoku kixóvoku xâne, yupíhova ikálihuxopeovo, epó'oxo kuri'ó koe Itukó'oviti itúkea ahá'inoa, muhíkova ya ivókeovo kuruhúke. ⁹ Koeku kó'iyeaneye, koati kapáyákokopati Itukó'oviti ya uhá koeti po'ínuhiko teyonéti. Poréxopamaka Itukó'oviti itúkeovo teyonéti ne iha Jesus ya uhá koeti po'ínuhiko ihâe ¹⁰ maka uhá ákoene xâne ya vanúke koáne yara poké'e koánemaka ya xapa ivokóvotihiko, ipúyukexino Jesus, ¹¹ koane heú ákoenemaka xâne koyúhoyea nonékuke po'ínuhiko xâne itúkeovo unae uhá koêti ne Jesus Kristu, kutí'inokemo ihayú'ikokonoti Itukó'oviti, Ha'a úti.

Kauhápu'ikoti xâne kúrivokoevo ne kutípoti Kristu

¹² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, kuteâti koeku kóyekuneyea kitípinu, yoko haina póhutine yaneko ambê xepákukenoe, itea ínapoxo kó'oyene koeku ángo'oyea, ípihea tumúne ne itíki ahá'inopi Itukó'oviti, itínoe koítovone. Énomone itíko, yexókovotimaka itíkivo teyoti Itukó'oviti, pivoâtimaka keíkaxu'iki okóvo. ¹³ Vo'oku koati Itukó'oviti ko'itúke xikóyoke. Énomone porexópi iséneu kehá'ayi itíki ítuke, koane énomonemaka koxunákopi keúsoki kuteâti ne únati ahá'inovi. ¹⁴ Koêkuti ítike, itíka ya ákotike kepahákapu, koáne ya ákotike yarixákaka, ¹⁵ maka itíkapune xâne ákoti koyuhoâti ápeyee váhere ítuke. Yanê'e, itímakamo koati sasá'iti xe'éxapone Itukó'oviti ákoti óvaku, ákotimaka ikapítí'ikapu xapa xâne kúrivokoevo, enepohikone ainóvoti ákoti panápu, ákotimaka kayúsea kixoku itúkeovo. Yane keuhápu'ikoatihikomo kuteâti kíxoaku hékerehiko ya vanúke kaúhupu'ikea ovâti ra poké'e. ¹⁶ Koeku yéxoki po'ínuhiko xâne ne inámati ihíkavoti poréxoti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, itínoemo éyenjovope yaneko káxe auká-papu Kristu, vo'oku itínoe ákoinoke ko'itukehí ángo

ítukeke Itukó'oviti, koane itínoemaka kutí'inoke apêti itóponone ne ngóxuna'ixeovo ya ítukeke Itukó'oviti.

¹⁷ Yusíkoti óvokeovo indína enepo ngaepékakana, itea enepomo injakánaneye, kutí koetímo ingó'iparaxoke Itukó'oviti nê'e yoneâti oukeke ne inúxoti ímbaraxoake, enepone ngóxunanevo ítukeke kutí'inoke kivóvotinoe Itukó'oviti. Epó'oxo enepo injakánaneye, elóketimo ongóvo, koane motóvamaka elókeyea yokóvo. ¹⁸ Aélokenoekopo yokóvo. Ngoánemakamo, kuttikokó koetímo ne elókeko vokóvo.

Ha'ínehiko Poûlu

¹⁹ Ngúxoá ya xoko Vúnae Jesus ákoyeamo ingáxu'ikenexa mbahúkinopinone Timóti, motovâti kouhepekopeamaka inzóneu enjáne kéyekunoe. ²⁰ Vo'oku ako po'ínu kuteâti isóneu Timóti, ikaná'uxoa-teoxo yónea okóvo ne unako kékunoe. ²¹ Uhá koeti po'ínuhiko xâne, aínovo yonóheixoati okóvo ne ítukevo. Ako yána okóvo ne ítuke Kristu Jesus. ²² Koati yexoâtinene motó'iyeeva kúveovokono ne Timóti, vo'oku kaha'iné kixeonu ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti ítuke Kristu kuteâti koeku xe'exáti huvó'oxea há'a. ²³ Ehá'axomo enja ngixókonokumo, ngúxoá mbahúkeamo nê'e xepákuke. ²⁴ Ngúxoamaka ya xoko Vúnae ákoyeamo ánju'ikene mbíheá xepákuke. ²⁵ Itea kóyeane íninjea ngónokea mbahúkopinopinone Epaforodítu, mbo'ínu xoko Jesus, nza'ínemaka ya ítukétike. Eneponê'e, koati ivokóponovoti ko'ítukeyea ya ítuke Vúnae. Koatímaka péhoenonu omínonu hivó'oxinuke ya nóngoneke. ²⁶ Mbahúkopatimo vo'oku inákurukeovopinene, koane êno tiveko isóneu vo'oku yeyéxoxi ká'arineyea. ²⁷ Koati kaná'uti enó'iyee kixoaku aríne. Kalíhanini ivókeovo vo'ókuke, itea kóseana Itukó'oviti. Haina póhutine nê'e, itea kóseananumaka, puinónuti yupíheovo ikáxu'iyee ongóvo eneponi ivakápu. ²⁸ Vo'oku ká'arineyea yanekôyo, íyovoneoxo ongóvo mbahúkopinopea kó'oyene, maka aéloke-neoxo yokóvo neixápa, epó'oxo maka hákone po'i yónoku inzóneu. ²⁹ Aélokenoe yokóvo simâpi vo'oku ítukeovo po'ínu úti xoko Vúnae. Xâne kuteâti, koati konokoâti tíyinoe. ³⁰ Kalíhanini ivókeovo vo'oku yupíheovo kóxuna'ixeovo ya ítukeke Kristu. Yoko usó kóye ivókeovo, motovâti huvó'oxeonu ya nóngoneke, koeku ákoyea omótova hivó'oxinu, vo'oku ákoyeanoe melíkanu.

Yuhu Poûlu koêku ne poe'á kixoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti

3 Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, tumúneke únzexeá ra yúndoe, anéyeiko po'i ânja ngoyúhoinopea: Aélokenoe yokóvo ikéneke Vúnae. Ako ímanjapu ngáyukopinopi yúnzo kuteâti koeku yunzó'inopi yanekôyoke, vo'oku kotiú'ikopitinoemo. ² Neixípa ne xâne ínzau tamúku, enepohikone ákoti itukapu kaná'uti ko'ítukeinoti Itukó'oviti. Enepohikonê'e, koati ihíxaxoti xanéhiko kónokea ápeyea muyókuke hoénaxovope ítukeovo xanena Itukó'oviti, enepone sirkunsidá

kó'iyee, motovâti koíteova Itukó'oviti. ³ Koati utíneoxo apê muyókuke ne kaná'uti hoénaxovo vitúkeovo xanena Itukó'oviti, uti ihayú'ikoti Itukó'oviti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone. Utímaka koati elokeâti okóvo ne ítukeinovi Kristu Jesus, vitukoâti víhuinovo nê'e, ya koêkuni ítukeovo koekúti kuteâti sirkunsidá kó'iyee ne xâne víhuinovo. ⁴ Eneponi omótova ítukeovo koekúti kuteâti sirkunsidá kó'iyee víhuinovo, mani êno ínzuinovoke. Koêkuni inixoâti yúsíkea íhuinovo koekúti kuteâti, ínapoxo úndi eneponi akoéneye. ⁵ Vo'oku oitu koé'iko ngaxéna ike imbúhikine yara kúveu mêm, sirkunsidá ngoéne, kuteâti nókone ngó'iyee, undi izaraelíta, undi ámoripono xanéhiko noívokoe Itukó'oviti. Undímaka ámoripono Mbejámi, po'i iháxakoku njanéna íhae Izaráe. Undímaka koati kaná'uti êbereu ákoti ánahi. Yane yuínjeovoxo nzókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, undi farízeu. ⁶ Yane yupíheovo ngahá'ayea ngotíxea nzó'e, koâti vahehéxinoati índuke ne kutípotihiko Jesus nóvoke, ininjoâti ítukeovo pahukóvotihiko. Yane mbónea ngixoku indúkeovo, kuteâti páhoenovi ne Ponóvoti Kixovókuti vitúkea ya yútoeke Muíse, undi koati sasá'iti ákoti motovâti koyúhoyea ápeyea mbahúnevo. ⁷ Itea enepora uhá koeti íninjone ítukeovo hána'iti itópoinonuke nóvoke, kutí ngixoa ákoti ítúkovo kó'oyene koeku énjeane Kristu. ⁸ Koati yupíhóvoti íninjea ákoyea ítúkovo ne uhá koeti po'ínuhiko koekúti, nonékuke unáko ne énjea Únaem Kristu Jesus, enepone yupíhóvoti anú'ukea unáko ne po'ínuhiko koekúti. Énomone nguríkopinoá ne uhá koeti ínzuinovoke nóvo, koane kutí ngíxoá ihomúyoti yupíhóvoti kótirinayeokono, motovâti ápeyea Kristu ya njokóyoke, ⁹ motovâtimaka nzasá'ipea xokóyoke, ákoti itukapu nzasá'iko ínzuinovo ukeâti indúkea páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea, itea ítukeovo nzasá'iko ukeâti ngúveovo Kristu ne ínzuinovo. Énomone ne sasá'iko úti ítukeinovike Itukó'oviti koeku kúveovo uti Kristu. ¹⁰ Ngaha'a ungóponea énjea Kristu, koane ne hána'iti xunáko exókovoti yaneko exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti. Ngahá'amaka ngahá'ineyea Kristu koeku véngea kotívetike koekúti, kuteâtimaka vékea Kristu yanekôyoke, koane íngutipasikeovamaka yaneko ivokóvo kurúhuke. ¹¹ Yane ya uhá koeti ngixoku ngóxuna'ixeovo, ngúxoá indóponeamo ne yúmo'injovone ámbepea ya xapákuke kutípoti Jesus, exepúkapea ukópea xapa ivokóvoti.

Kóxuna'ixovo Poûlu ikéneke Kristu

¹² Haina ngoêti indóponeane indúkeovo úsotine ikéneke Vúnae ákotine ovónuku, áko'o indúkeovo ponóvoti ákotine mbahúkápu, itea anéyeingo ngóxuna'ixeovo motovâti indóponea ne ahá'inonu Kristu Jesus, enepone iháxikinonukemaka nzókea. ¹³ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, íninjoa ávoveá indápana nê'e, itea hara ngôe: Nguríkoane ingéneke ne koekútihiko pi-hotíne, koêkumaka ixómoyea ngóxuna'ixovo indóponea ne koekútihiko ovotí'iko ndumúneke. ¹⁴ Mbi-hotíne xoko ânja indóponea, enepone koâti únati íparaxeonukemo Itukó'oviti, enepone iháxikinonuke

maka nzókea Kristu Jesus. ¹⁵ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Uhá koeti xapákuke úti úsotine ikéneke Kristu, ákotinemaka óvaku, ákoenemakaye isóneu. Itukovo pó'iti koêku ne iséneu, kóyeane kouhupu'ikinopeanoe Itukó'oviti ne nékone ké'iyi. ¹⁶ Yoko kuteâti koeku ihikaxeovike ne ihíkavoti hókone úti, vítone vitúkea tukú koeti kó'oyene, énomoneikopo háka úti.

Itúkohevoti ya hókea Kristu

¹⁷ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, hara hekánoe ngixoku indúkeovo. Yapá'akamaka ne xâne hókeaxo, kuteâti ne neixone xoko kixoku vitúkeovo, úndi yoko Timóti. ¹⁸ Vo'oku êno xâne okopâti ne ihíkavoti koyúhoti ivókinovovi ne Kristu kuruhúke, enepone víhikaxone. Yoko kali êno ngáyu'ixea yanekôyoke ngoyúhoinopeanoe koêku, koane ngáyukopinopeakomaka kó'oyene. Koati kotívetinonu koeku nekôyohiko. Írihikovo nzo'ouke vo'ókuke. ¹⁹ Yoko ya hunókokuke, koati ipihóponovokutike yonópomo. Poéhane áha kixeova hokóhiko, ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti hóko. Enepone koekúti mani teínoké itúkea, koati énomone itúkohiko éyexovope. Poéhane kixovókuti yara kúveu mêmum yónoheixo isóneu. ²⁰ Kene úti, hara yónoheixo visóneu xoko koati kaná'uti poké'ixa úti vanúkeke, úkeakumaka Koitóvoviti, enepone Vúnae Jesus Kristu, kúxoixoponemaka úti káyukopeovomo. ²¹ Énomonemo sa'irí'okopa ne kixeóvovoti muyo úti, uti xâne yara kúveu mêmum, ya inámati koxe'u úti, yupihóvotinemo unáko kuteátine muyo Kristu. Yoko koati apêti xunáko kixeovinemoye, vo'oku ápe xunáko natíxea oukeke uhá koeti koekúti ákoti motovâti okópea.

Ako tópi enékeake Poúlu ne íhae Filípu

⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus ákoti omotóva ongóvo, yupihóvotinemaka inángurukeova, yákoeneneye kuteâti kéyeko kékuna'ixivo ikéneke Vúnae. Koati itínoemaka elókeinoké ongóvo, koane itínoemaka ápeinokemo ímbara xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa.

² Émbemoa ra Évodea yoko Síntike ákoyeane ópoe'ainokoko isóneu koane kutikokó kó'iyea isóneu ikéneke Vúnae. ³ Émbemopimaka, iti koati kaná'uti nza'íne ya itukeke Itukó'oviti, hivó'oxi ra pi'âti mokexa úti, vo'oku aínovo koxuná'ixovoti huvó'oxeonu ya itukétike yanekôyoke, koeku ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Kuteâti huvó'oxeonu ne Keleménti yoko po'ínuhiko nza'íne, énomonemaka kixeane ye huvó'oxeonu ne pi'âti sêno. Yoko aínopovone apêti íha koyúhopeke Itukó'oviti, enepone yutóxovoku iha xâne apeínoatine inámati apéyeati ákotinemo hunókokoku xoko Itukó'oviti.

⁴ Itíkapunoe xâne ixómoti elôke okóvo ikéneke Vúnae. Aúngopomaka ngó'iyea: "Aélokenoe yokóvo."

⁵ Konókoti iyúseyea kixévoku ya nonékuke uhá koeti xâne itíkivo kásati omíxone, ákotimaka itikápu húketi ímainevo, vo'oku yé'exopovone aúkopovope Vúnae.

⁶ Hako pipokéxinoa iséneu ne koêkuti koekúti, itea yá-

ma nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti yáha ya orásaum, yepemoâti kousexinopi nékone, koêkumaka íkero'ixivo xokóyoke. ⁷ Yane enepone hána'iti úhepeko isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti, ákoti itoâti éxea koêku, énomonemo porexópi ákoyea pepákexapu iséneu ikéneke Kristu Jesus.

⁸ Tumúneke únzexea ra yúndoe, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hara motokeâti ímeheixi iséneuke: uhá koeti koati kaná'uti koekúti motovâti koyúhoyeokono itúkeovo únati, koane uhá koeti ponóvoti yoko sasá'iti koekúti, yoko uhá koeti uhé'ekoti koekúti inixóneti itúkeovo koati ihayú'iuti. Enepo itukapu koati únateoxo koane motokeâti iháyu'ikeokono, itúkapu énomone ovóheixo iséneuke. ⁹ Enepone ihíkavoti ínzikaxeopikeno, enepone némoe, koane kémone, yoko neixone njokóyoke, énomone héka. Yanêe, Itukó'oviti ovomô xikóyokenoe, enepone úkeaku uhá koeti úhepeti isoneúti koane asako omíxóneti.

Íkoro'ixinova Poúlu ne íhae Filípu

¹⁰ Yupíhova elókeyea ongóvo ikéneke Vúnae kó'oyene, vo'oku tiríxopovonemaka pehúkinonu hivó'oxinuke ya nóngoneke, yéxokovope kétarakopinu ike xu'ikeneyea ákoyea péhoenonu. Yoko kóyekune ápeyea péhoenonu yanekôyoke, itea kali okínoke, akó'oti yoxéneoe hivó'oxinu. ¹¹ Yoko haina vo'ókuke ápeyea nóngone, kó'inokeneye yunzó'inopi, vo'oku énj'okovane ra ngóyeku. Koêkuti ngoêku, ako pepákexapu inzóneu. ¹² Énjo'okovane véngea ne uhá koeti koekúti, yusíkoti itúkeovo ákotike apeínonuti, yusíkoti itúkeovo unátiyeakuke ngoêku. Uhá koeti koêkuti vékoku ne xâne, véngoane, kuteâti imandáxovotike koane épekeonuke hímakati. Kúteanemaka ákotike nóngone koane énotike, aínovone véngoku. ¹³ Índoa véngea uhá koeti koekúti ya xunákoke Vúnae, enepone ixómoti koxunákonu. ¹⁴ Itea kóyeane ínínjea itúkeovo únati, koeku hivó'oxinu ya tiú'itike koekúti véngoku. ¹⁵ Itínoe íhae Filípu, yéxoanemaka koêku enepo iná turixóvo koyúhoyeovo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xepákukeno, yaneko imbúhiko-peaku Masédonea. Yéxoane ákoyea po'í egereja huvó'oxonuti ya nóngoneke, ákoti itukapu itínoe. ¹⁶ Muhíkova ovo'íngo ya Tesálonika, ápenoe péhoenonu. Yoko haina póhuti pího ne kali púyaenononuke yokóvo ya nóngoneke, itea kényukoano ne péhoenonu. ¹⁷ Yoko haina ngónokea ngo'íparayea yonó'oxo inzóneu, itea hara ngahá'a noínjea kurí'uxeovomo yehópo xoko Itukó'oviti vo'ókuke ra hivó'oxinuke. ¹⁸ Namúngoane ne uhá koeti péhoenonu. Kalíhani ákoyea iyónoangu ne po'ínu. Usó kixínenoa ne nóngone yane péhoenonu xoko Epaforodítu. Yoko enepora púyaenononoe yokóvo, kutí kôe úheti ihopúneti itopónoti Itukó'oviti, kuteátimaka koeku hó'openo oró'oeti íparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko ínixe Itukó'oviti unáko nê'e, koane úhepetinoamaka isóneu. ¹⁹ Uhá koeti koêkuti nékone, kousókinopeati-noemo Únaem Itukó'oviti. Vo'oku koati ákoti hunókokoku ne únatinoe koekúti, yupihóvoti itúkeovo ihayú'iuti,

évekinopeakunoe ya xoko Kristu Jesus. ²⁰ Itukapu Itukó'oviti, Ha'a ûti, ihayú'ikakana ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneye.

Hunókoku yútoe Poûlu

²¹ Yúnzoiko póhutihiko kasása'iupo Kristu Jesus yâko. Enepora po'ínu ûti xoko Jesus njokóyoke, yúhoikopi-

noemaka. ²² Kúteanemaka koêku ne uhá koeti kasása'iupo Jesus yâyeke, yúhoikopinoemaka, ínapoxo ne po'ínu ûti xoko Vúnae ko'ítuketi ya óvokuke koati payásoti nâti, enepone Sêza.

²³ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo.

Hunókokune.

Kolósensi

Enepone kutípotihiko Jesus yane imokónvokuti ya pítivokona Kolósu, yónoku ra yútoe Poûlu, ápe inixoâti itúkeovo Épafara itukóvo ne inúxoti ominoâti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Koeku óvea ika'ákovokutike ne Poûlu, eyékoxo koêku ne hokoti Jesus íhae Kolósu ápeyeya xâne xapákuke ihíkaxoti ihíkavoti ákoti itukapu ukeâti xoko Itukó'oviti. Énomone kutí'inoke yutoxínoati Poûlu neko íhae Kolósu. Koati topikeâti tumúne neko xâne ákoti akaná'u ihíkavoti ihíkaxone. Íxíko'okoahikomaka Poûlu ne íhae Kolósu títiu kóyeyea kúveovo Jesus, kuteâtimaka íhíkaxoake Épafara inúxotike, vo'oku poéhane Jesus motovâ koíteovo xâne, yoko poéhanemaka motovâ kotúyopea pahunévoti. Éxokoamaka inámapeaxo kixoku itúkeovo ne xâne hokópotine Kristu, koane iyúseyea itúkeovohiko xanena Itukó'oviti koeku ákoyea omótovokoko okóvo.

Turi yútoe

1 Yundóxinopinoe, undi Poûlu, undi ápostulu, páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Anéyemaka njokóyoke ne Timóti, po'ínu úti xoko Jesus. ² Pahúkino-peanoe úti ra koyuhópeti, itínoe ovoti pítivokonake Kolósu, itínoe po'ínu úti xoko Kristu yainóvoti kasása'iupo, koane koati kivovâti.

Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yóvoheixonoe, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Itúkinoa orásaum Poûlu ne íhae Kolósu

³ Uhá koeti vitukínopinoe orásaum, kóyekune víkoro'ixinovopi xoko Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu, ⁴ ukeátine inâ veyekóxpinoe kívivo Kristu Jesus, koánemaka vo'oku ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. ⁵ Ké'inoken-eye, vo'ókuke ne hána'iti kíxoixone yéxone kousokeovomo, enepone kounaenopi Itukó'oviti vanúkeke. Yoko kémoanenoe koêku nê'e yanekôyoke inâ koyuhóvo xepákukenoe ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone inámati ihíkavoti omínovike Jesus. ⁶ Enepone ihíkavoti itopónopitinenoe, ukópononemaka xapa uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koane êno êho xapákukehiko, kuteâtimaka ápeyeya xepákukenoe ukeâti inâ kemôa, enepo inâ yexôa kaná'uko ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ⁷ Yoko énomone ne íhíkaxepike Épafara, ha'ine úti ya ítukeke Itukó'oviti ákoti omotóva vokóvo, enepone koati kuvovóneti koane yuixóvoti ko'ítukeino Kristu xepákukenoe. ⁸ Énomonemaka koyuhó'inovi ákoyea omótovovi yokóvo vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitinoe.

⁹ Koeku kó'iyeaneye, énomone kutí'ino vitukínopitinoe orásaum. Ukeátine inâ veyekóxpinoe, ako vâka vepeminopi Itukó'oviti poréxeopinoe hána'iti isoneúti ukeâti ya xokóyoke. Vépemoamaka poréxeopinoemo yéxi kixeku péni iséneu ya uhá koeti koekúti, motovâti

uha-uhá kíxi yéxi ahá'inopi. ¹⁰ Yanê'e, enepone kixeku itíkivo, hokoâtimo nókone kó'iyeya ne xâne kutipoâti ne Vúnae, koane inixoâtimo Vúnae unáko ne kixeaku héki ya uhá koeti koekúti. Keukóponovotinoemakamo ya itíki uhá koeti kó'iyevoku únati koekúti, koane yukopónotinoemakamo yéxi Itukó'oviti. ¹¹ Vépeminopimaka kékuna'ixivomo ya uhá koeti xunakóti, enepone êno ihayú'iuti xunakóti íhae xoko Itukó'oviti, maka hákone kemuyá'iko iséneu ikéneke, koane íteanemaka ne uhá koeti koekúti, ákoti iméxapa, xaneâtimaka elókeyea yokóvo, ¹² koêkumaka íkero'ixivo xoko Ha'a úti íhae vanúke, enepone imótokenaxopitinoe nemúkopi kounaenopi vanúkeke. Énomone ne ikó'iparaxokemo kasása'iupohiko yonópotimo natíxokuke uhapú'itike. ¹³ Koítovovi Itukó'oviti ya xunako pahunévoti yane kúxoti vóvoheixoku hahákutike, koane íseopovi natíxokuke Xe'éxa, enepone ákoti omotóva okóvo. ¹⁴ Yoko koati énomone koitóvovi ne Xe'exa Itukó'oviti, kotuyôpinoveati ne pahúnevo úti.

Kixóvoku Kristu yoko ítuke

¹⁵ Enepone Itukó'oviti, ako inixoâti itea heru-herú kíxea Kristu ne kixóvoku, epó'oxo tumúneke ápepe ne uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, ápene ne Kristu. ¹⁶ Koati énomone évekoa Itukó'oviti kousokea uhá koeti koekúti apêti inâ itukôa Itukó'oviti, enepone koekútihiko ya vanúke koánemaka poké'eke, yusíkoti ínixeokono áko'o ákoyea inixoâti, yusíkotimaka itúkeovo koati payásotihiko ánju pahúkoti vanúkeke, áko'o po'ínuhiko teyonéti xapákuke ya koêkuti pahúkoku, áko'o uhá koeti koêkuti po'ínu payásoti yoko tutíye apêti ya xapákuke, aínovomaka ítuke vo'u Xe'exa Itukó'oviti, epó'oxo itúkinokonokehiko uhá koêti nekôyo motovâti itúkeovo ikó'itukeu Xe'exa Itukó'oviti. ¹⁷ Tumúneke ápeyeya uhá koeti po'ínuhiko koekúti, ápene ne Xe'exa Itukó'oviti. Epó'oxo koati énomonemaka ákoino itáhinea uhá koeti koekúti apêti. ¹⁸ Énomonemaka itukóvo tuti uhá koeti kutipoâti, enepohikone póhutipone ikéneke kuteâti koeku koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotútihiko. Koati Kristu

itukóvomaka úkeaku uhá koeti koekúti. Koati turíxeo-vokumaka exépukeopea ukópea xapa ivokóvoti nê'e, motovâti itúkeovo énomone payasô ya uhá koêti. ¹⁹Xoko Kristu ápeyemaka ne uhá koeti itípanevo koane úhe'ene Itukó'oviti. Yoko ínixo Itukó'oviti unáko kó'iyeaneye. ²⁰Yaneko ovokóvo itina Xe'éxa ya kuruhúke, uké'exopinovea Itukó'oviti ne ákoyea malí'akapa úti vo'oku pahúnevo úti. Koane vo'ókukemaka ítukeinovi Xe'éxa, míhe'okinoane Itukó'oviti oxéne aukopeovo xokóyoke ne uhá koeti koekúti, koêkuti óvohikoku ya poké'e koánemaka ya vanúkeke.

²¹Itínoemaka haxakeôvoti Itukó'oviti yanekôyoke, koane yokopâti ya iséneuke vo'oku váhere kixeku itíki-vo. ²²Itea kó'oyene uké'exopinopeanenoe Itukó'oviti ne hexákivova. Uké'exopinopeanenoe ya muyókuke Xe'éxa yaneko ikútipasikoponovovi, uti xâne, enepo ivokóvo kuruhúke motovâti ítíkopiyo xâne koati sasá'iti nonékuke, ákoti óvaku kopítí'iyea, ákotimaka évekinokonoku emó'uinocono ápeyea ítuke ákoti aunáti. ²³Yoko koati énomone kénenoeye itukapu koati kaná'uti ípihi tumúne ne kívivo Vúnae ákoti yaukápapu ikíni, ákotimaka kurí ixêa ne hána'iti kix-oi-xone, yéxone kousokeovomo, enepone koyuhóvoti yane inámati ihíkavoti omínovike Jesus, kémone yanekôyoke, koane koyuhóvotinemaka xapákuke uhá koeti xâne yara kúveu mêum. Yoko énomonemaka pahúkonu Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne, undi Poûlu.

Koêku ne ítuke Poûlu páhoenoa Itukó'oviti ítúkea

²⁴Kó'oyene hane indúko elókeko ongóvo ngoítopo-neovo kotívoti koeku ngoyúhoinopineneo emo'u Itukó'oviti. Enepone tiú'iti koekúti yonoti oukeke Kristu yanekôyo, kutí'inoke ukopónoti ikéneke Vúnae ne kuptoâtihiho, enepohikone kutí koeti muyo Kristu koeku ítúkeovo énomone kotútihiho, koati tumúne yóno ngousokea ya ngoxé'uke koekúti kuteâti. Énomone ne koekútihiho ndumúneiko, nókone kousokeovo ve'ókukeneo. ²⁵Koati vo'ókuke ne kutípotihiko Kristu pahúkinonu Itukó'oviti indúkeovo ovóxe xapákuke, motovâti nzuvó'oxeahiko ukóponea ikéneke, koane heú ngíxea ngouhupu'ikinoahiko emo'u Itukó'oviti. ²⁶Enepone ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti ákoti kauhápu'ikinakana ne xanéhiko mekúke, kouhupu'ikinoane Itukó'oviti ne kasása'iupo koeku kó'oyene. ²⁷Énomonehiko kahá'a kouhupu'ikinoa Itukó'oviti hána'iko ne ihíkavoti ákoti exákana mekúke, kahá'aínoati éxeahiko ítúkeovo koati êno hána'iti koekúti motokeâti iháyu'ikeokono ne kouhupu'iune kó'oyene xapákuke uhá koeti kó'iyevoku xâne. Yoko enepone kouhupu'iune, énomone ne ovo'ó kó'iyepopi Kristu, kutí'inoke apêti koati hána'iti kixoi-xonenoe xoko Itukó'oviti, yéxone kousokeovomo. Énomone ne ítíkivomo êno hána'iti ihayú'iuti ya xoko Kristu. ²⁸Koati énomone koyúho úti xapa xâne ne Kristu. Í'ixiko'o kix-oi-xo uti uhá koeti xâne, koane heú kixoa úti víhikaxea xanéhiko uhá koeti koêku ra exóneti íhae xoko Itukó'oviti, motovâti vísimea uhá koêti nonékuke

Itukó'oviti koane motovâtimaka usó'iyeahiko ikéneke Kristu, ákotinemaka óvakuhiko. ²⁹Énomonemaka ivón-gopoinovo ngo'ítukeino Kristu. Koati ngoxuná'ixovoteoxo, ingo'ítukexoati ne uhá koeti xunakóti pónenu Kristu, enepone hána'iti xunáko ko'ítuketi njokóyoke.

2 Ngahá'ainopinoe yéxi yupíheovo ngóxuna'ixeovo ítukeke Itukó'oviti ve'ókukeneo, koane vo'ókuke ne íhae Laudíseya, koánemaka vo'oku uhá koeti po'ínuhiko úti xoko Vúnae ávoti noíxeonuku. ²Ngixínoakeneye, ngoxuná'ixovoti itukétike maka áxunane iséneu ikéneke Vúnae, koáne maka yópoehapoa-neno ikéneke koeku ákoyea omótovokoko yokóvo, koane yupíhapunemaka unako kêku ikéneke Vúnae vo'oku heu-heú kixi yéxi koêku ne kaná'uti kixovókuti hékone. Yane yexoâtinoemo heú koeti koêku ne hána'iti ihíkavoti ákoti exákana mekúke kouhupu'iunovine Itukó'oviti. Yoko énomone ne koyúhotei Kristu. ³Enepone uhá koeti exóneti koáne ne isoneúti kouhápu'ikoati koêku ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti êno únatinoe koekúti he'onóneti opékuke poké'e, poéhane xoko Kristu motó'iyeeva éxeokono.

⁴Kó'inokeneye ne yunzó'inopinoe maka hákone íto kátavokepinoe ne xâne ahúkoti koyúhoyea ihíkavoti ákoti akaná'u. ⁵Vo'oku upánini áng'o xepákukeneo, itea hanekóxo inzóneu xepákuke. Kutí koe ambêti ya xepákuke, koane elóke ongóvo noínjea kutikokó ké'iyi ikéneke Vúnae, koane títiu kéyeyi ya kívivo Kristu.

Kahá'ainoa Poûlu ne íhae Kolósu unako koêku ikéneke Kristu

⁶Kuteâti kixeku kívivo Kristu Jesus Vúnae inâ hekopâ, énomonemaka ákoeneye kívivoa ya uhá koeti kixeku ítíkivo. ⁷Koati Kristu yokópoeheve. Itúkapumaka énomone kutí'inoke yukopónoti koeku kívivoa. Átiu'i héki kuteâti íhikexikono, koane ítíkapumaka xâne ixó-moti ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti.

⁸Yokóhiyanavo maka hákone itekóno ya isoneútihiho aúpu'ikenati, enepone hokoti kixoku ko'isoneuyea xanéhiko yara kúveu mêum, koáne ne po'i kixoku ítúkeovo xanéhiko ukeâti xoko oxúnoekene, enepone koati kúxotihiko kixovókuti hokonéti ukeátinekene ákoti itukapu ukeâti xoko Kristu. ⁹Yoko enepone uhá koeti itípanevo koane úhe'ene Itukó'oviti, ápemaka xoko Kristu yaneko ikútipasikoponovovi, uti xâne yara kúveu mêum. ¹⁰Epó'oxo ápenemaka xikóyokenoe uhá koêti nê'e, kuteâti koeku ápeyea xoko Kristu. Koati Kristu payasô ya uhá koeti koati payásotihiko pahúkoti vanúkeke, koáne ya koêkuti po'ínuhiko tutíye ákoti in-ixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke, áko'o híyeu vanúke.

¹¹Koeku kitípi Kristu, ítínoemaka koati kaná'uti sirkunsidá koêti. Kene ne sirkunsidá ké'iyinoe, haina kixovókuti ítuke vo'u xâne yara poké'e, itea koati vo'ókuke uké'exopinopea Kristu ne kúxoti kixeku ítíkivo, yaneko ivokínovovi, itukínopeati ne koati kaná'uti sirkunsidá ké'iyi, enepone kaná'uti hoénaxovope ítíkivo xanána. ¹²Koáhati ítínoe kutí koeti xané kixoti Kris-

tu ekóxeokono yaneko yahíkovo iháke, koane kutí koetímaka xané kixepoâti exépukopea ukópea xapa ivokóvoti ya koeku kívivoxo Itukó'oviti, ihínovatimaka ne hána'iti xunáko, enepone koexépukopotí Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ¹³ Koati itínoe kutí koeti ivokóvoti nonékuke Itukó'oviti yaneko avô'o katuyâpa ne pahúnevo, itea ikó'inamakopopinenoe Itukó'oviti kuteâtimaka kíxoaku koéxepukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Yane kotúyopinovi uhá koeti pahúnevo úti. ¹⁴ Veyópovimaka Itukó'oviti ya opékuke xunáko ne yutoéti kouhápu'ikoti vitúkeovo xâne pahukóvoti, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yutóxovoku ákoti yumaxápu páhoenokono úti vitúkea, koyúhotimaka motókeyea ipíhophoneokono ne xâne ákoti heú ixâ itúkea. Heu-heú kíxoá Itukó'oviti uké'exopinovea xunáko nê'e. Kutí kíxoá ixupáxoati kuruhúke. ¹⁵ Énomone yanekôyo ya kuruhúke, itoa Kristu ne koati payásotihiko pahúkoti ákoti inixákana híyeu vanúke, enepone ovóxehiko Satánae yoko po'ínuhiko tutíye xapákuke, koêkuti pahúkokuhiko. Énomone yanekôyoke, uké'exopea Kristu xunáko nekôyohiko, koane nonékuke uhá koeti, kouhápu'ikoa Kristu itúkeovohiko kóteyokone ákotine xunáko voukeke.

Kixovókuti ákoti itópoinoke xâne, po'i kó'iyevovoku ho'éti hiko

¹⁶ Hákoikopo sikêa ápeyeya xâne kopoé'akoti iséneu koyúhoti itíkivo pahukóvoti vo'oku koekúti kuteâti nikokónoti mahi ákoti parexákana níkeokono, áko'o itukovo vo'oku koêkuti kó'iyevovoku ekâti. Kúteanemaka koêku itukovo vo'oku káxehiko mahi teyonéti, koane vo'oku po'ínuhiko kaxena ayuíti, kuteâti áyui inámati kohê, koánemaka vo'oku sâputu, káxe inixonehikomaka kónokea téyeokono sasá'iko. ¹⁷ Vo'oku uhá koeti hó'e xâne mekúke kuteâti, áinovo kixo'êkinoveati ne koati kaná'uti kixovókuti simóvotine kaxéna yara koeku kó'oyene, enepone koekúti kousókovotine ya xoko Kristu. ¹⁸ Hákomaka sikêa ápeyeya xâne koyúhoti itíkivo pahukóvoti, ikútixapovoti sasá'iti ya itíke, ikútixapovotihikomaka koati ikalíhuxopovoti nonékuke Itukó'oviti kuteati mani nókone kó'iyeya ya koeku ákoyea mapíkapu ponó kó'iyeya xoko Itukó'oviti, itea itúkeovo xoko ánjuhiko vekínoa. Mahi apêti éxokoake Itukó'oviti kó'inokeneye kixoku hókea, itea koati kapayásokopovoti nekôyohiko yoko áinovo isoneú kíxone ne itúkohiko. Kene haina isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti. ¹⁹ Kó'inokeneye isóneuhiko, koati haxá koyeâti hiko Kristu mani tûti. Yoko koati xoko tuti úti úkea ne xunakóti yonoâti ne uhá koeti muyo úti vekotíya xoko kuso úti yoko ekéyokoku ne póhutihiko iháxakexoku, kutí'inoke koukóponovoti muyo úti. Yoko énomonemaka kuteâti koeku úti xoko Kristu, uti kutoipôâti, uti kutí koeti múyo koeku itúkeovo énomone kotúti úti, kutí'inoke koukóponovoti úti ikéne, kuteâti isóneunovi Itukó'oviti.

Uti xâne inámapoti ikéneke Kristu, inámapotimaka kixoku itúkeovo

²⁰ Itukovo koati kaná'uti kutí kó'iyeya ivekóvoti yaneko ivokínovovi Kristu, ákoneikopo xunáko xikóyoke ne kúxotihiko kixovókuti hó'e xâne mekúke. Ná'ikopo koeti kitípasino xanéhiko yara kúveu mêm hekoâtimaka ne kixovókuti hókonehiko? ²¹ Énomone ne ákoti tûpi ípikone xâne kuteâti koekúti pikonéti yúho'ixeokono koane níkeokono simóya sipókeokono. ²² Enepone pikonéti kuteâti, áinovo koekúti uke'é koêti enepo iko'ítukexokono. Koati áinóvoti ihíkavoti isoneú kíxone xâne koyuhókonoti xapa xâne kónokea itúkeokono. ²³ Enepora koekúti hiko, kaná'uti kutí kó'iyeya hókone xâne koati ko'éxoneti koane koati yuixóvotimaka hókea hó'e. Kutí koémaka hókone xâne éxoti ikálíhuxopeovo nonékuke Itukó'oviti, ákotihikomaka iyuhíxapapu yane koekúti ípikokonoke itúkea, itea ako itópoinoake ne koekúti hiko, vo'oku ako xunáko huvó'oxea sayá'ikopeovo itúkea váhere úhepune múyo.

3 Koeku kutí kó'iyeya xané kixépotine Kristu exépukopea ukópea xapa ivokóvoti, itúkapuikopo koekúti hiko ovoti vanúkeke ke'ísoneupone, kixovókuti hiko íhae xoko Kristu yane óvoku ivátakea éxopeke Itukó'oviti, ivátakoku koati kapáyasokone Itukó'oviti. ² Itúkapu énomone yónoheixo iséneu ne kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti vanúkeke, kene hako itukóvo kixovókutihiko íhae yâye yara poké'e yónoheixo iséneu. ³ Vo'oku nonékuke ne kúxoti kixeku itíkivo, kutí koe ivekóvoti, koeku ákoyeane xunáko xikóyoke. Enepone koati kaná'uti inémapi, hane óvo xoko Kristu xoko ákoyeaku ínixa xâne yara poké'e, koánemaka xoko Itukó'oviti. ⁴ Koeku itúkeovo xoko Kristu vónoheixo koeku vinámapeape ikéneke, enepo exákapapane Kristu ne xanéhiko yara poké'e, kaha'iné kixepoâtinomakamo ya itúkeovo hána'iti ihayú'iuti.

Nókone kó'iyeya úti koeku ápeyeya inámati vápeyeya ikéneke Itukó'oviti

⁵ Kiríkapaneikopo ne kúxoti kixeku itíkivo, enepone ákoyea seyá'ikapipa ne úhepune miúyo vo'oku ixómoyea keha'a sêno, koáne ne iképiti'ikivo itíkoti po'i váhere koekúti kuteâti ákoyea asása'i. Kúteanemaka ne síkovó ké'iyi ya isoneúti kuteâti, perexoâti itúkeovo énomone exô kèku, yóko'o ne ákoyea ítea seyá'ikopivo koeku itúkeovo énomone ixomo yónoheixo ne iséneu. Kúteanemaka koêku ne kehá'ayi itíki váhere yâha itíki, koáne ne ixómoyea íyekovo ítukevo po'ínuhiko xâne. Vo'oku enepone xâne ixómoti iyókovo ítukevo po'ínuhiko xâne, koati koekúti hiko yuixovo ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti hóko. ⁶ Yoko koati vo'oku koekúti hiko kuteâti ipíhophoneokono Itukó'oviti ne xâne koetíneye ítuke, enepohikone ákoti itukâ ne páhoenoviti vitúkea. ⁷ Yoko koati énomonemaka kénénoeye yanekôyoke.

⁸ Itea kó'oyene, kiríkapa ne uhá koeti koekúti kuteâti ne ipíhonevo, koane kotú'iyea itíne. Kúteanemaka koêku ne váherexea ítikeino po'ínu xâne, yoko ihéki, koánemaka keyúhoyi koekúti ákoti aunáti, kuteâti koyúhoyea xâne ákoti téyapana enepo koyúho.

⁹ Hákonemaka simikíkixinokoko. Koáhati kirikópotine kúxoti kixévoku, xaneâti ne váhere kixeku ítíkivo kuteâti koeku xâne kuríkoti kopití'iti ípovo. ¹⁰ Koane ítíkópatine ne inámati ípevo. Énomone ne inámati kixeku ítíkivo ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone ixómoti iko'ínamakopo iséneu ikéneke, motovâti yukóponi ítíkivo kuteátine kixoku ítúkeovo. Yane yukopónoteoxomo yéxi Itukó'oviti. ¹¹ Koeku kó'iyeaneye úti ikéneke, ákone po'éaku jûdeu yane ákoti itukapu jûdeu. Kúteanemaka koeku xâne sirkunsidá koêti yane ákoti sirkunsidá akôe, yoko xâne ákoti íhikauvo yane kuteâti xâne íhaehiko hôi, koane akaúti yane ákoti itukápa. Vo'oku poéhane Kristu itukóvo koati hána'iti nokonéti, yoko énomonemaka ovo'ó kôa ne uhá koeti kutipoâti.

¹² Itínoe noívokoe Itukó'oviti koane kasása'iupone-maka, ákotimaka omotóva okóvo Itukó'oviti, kutí íx-eakopo ítíkoti inámati ípevo ne késeanayi po'ínuhiko xâne, koane ítíkivonoe ítípakovoti yoko ákoti kapayásakinapukoko. Énomonemaka yákoeneye ítíkivo xâne ítúpa'ikoti koane ákotimaka ímauvo. ¹³ Konókoti íti uhá koeti kixóvoku po'ínuhiko úti ákoti imeíkina-pukoko. Hákomaka íméheixoa iséneuke áva yévitokoke po'ínu úti. Kuteâti kixópiku Itukó'oviti enepo kotuyôpo pehúnevo, énomonemaka íxekakanoe késeanayikoko. ¹⁴ Yoko enepone koati nékone ké'iyi ya uhá koêti, énomone ne ákoyea omótovokoko yokóvo, vo'oku énomone porexó'ovi poéhapeaneoxo úti ikéneke Kristu ákoti vihaxákexeakaka. ¹⁵ Itúkapu kásati isoneúti ákoti pepakéxapu ukeâti xoko Kristu exô kêku ya uhá koeti koekúti. Yoko koati énomone iháxikinopi Itukó'oviti motovâti ítíkivonoe póhutipone ikéneke, kuteâti koeku póhuti koxe'úti, koeku ítúkeovo Kristu kotúti úti. Koane ítíkapunoemaka xâne ixómoti ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. ¹⁶ Uha-uhá ákoe iséneuke ne íhikaxopike Kristu. Íhikexikaka koane yénékikakamaka vinoâtinoe ne uhá koeti exóneti íhae xoko Itukó'oviti. Ihéyu'ikamaka Itukó'oviti, imekó'ikoati ya sâramu, koáne ya akenéti kahaná'ikeati íha, koánemaka ya po'ínuhiko akenéti koyúhoti kixóvoku Vúnae. Koane ítíkapunoemaka xâne ixómoti ikoró'ixinova. ¹⁷ Yoko uhá koeti ítike, yusíkoti ítúkeovo ya keyúhoyi, áko'o ya kixeku ítíkivo, ítíka ya iháke Vúnae Jesus. Koáne ya ihákemaka íkera'ixinapu Itukó'oviti, Ha'a úti.

Nókone kó'iyea ne hóyeno yoko yêno hokoti Jesus

¹⁸ Itínoe ko'ímati, hako kepayásokinovo îme itea tíya, vo'oku koati énomone ne nékone ké'iyi ikéneke Vúnae.

¹⁹ Kene ítínoe koyénoti, hako motovâ yokóvo ne yíno. Hákomaka aina kíxea.

²⁰ Kene ítínoe kalivôno, yakútipo yá'a yoko yêno ya uhá koeti koekúti, vo'oku ínixoá Itukó'oviti unátiyeanê'e.

²¹ Kene ítínoe koxe'éxati, hako imeíkoa ne xi'íxaxapa mará'inamo képa'e'aki isóneú.

²² Itínoe ahinoêti, ítíka uhá koêti ne páhoenopi péta-rauxa ítíki. Hako poehâne koeku komomó kíxoixeopi keyuseyi ke'ítukeyi, keha'âti ápeyean xâne ihayú'ikopiti, itea ítíka ya ponóvotike iséneu, vo'oku ítíkivo teyoti Vúnae Jesus. ²³ Uhá koeti koêkuti ítike, heru'ó íxea yomíxone ítíki, yexókovoti ítúkeovo Vúnae peníno ke'ítukeyi, kene haina pohúneti xâne ke'ítukeino, ²⁴ yexoâtimaka ápeyeano némoepo xoko Vúnae, kaúnaepinopinoe, vo'oku koati Vúnae Kristu ke'ítukeino. ²⁵ Enepone xâne ítúkoti váhere, koati váheremakamo ne námoepo, ésa'ipo ne váhere ítuke. Yoko ákomo ápahuina xâne pó'iti kixókonoku, vo'oku ako payásoti nonékuke Itukó'oviti, kutíkokone ne uhá koeti xâne nonékuke.

4 Itínoe pataraúxati, konókoti póneovo kíxeaku ne yahínoe ákoti yaupú'ika, yexoâti ápeyeano Vúnae vanúkeke, éxoti uhá koeti koekúti.

Po'i enékeake Poúlu ne íhae Kolósu

² Hako kurí kixe ítíki orásaum. Hákomaka kutí kê imokoo koyêti, itea konókoti iyúkeovo ne iséneu, koane íkera'ixapu xoko Itukó'oviti. ³ Yépeminavimaka Itukó'oviti, maka míhe'akinavine voxéne koyúhoyea úti xapa xâne ne ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, enepone ákoti exákana mekúke kouhápu'ikovitine kó'oyene. Yoko vo'oku ngoyúhoyea nê'e, énomone ingá'akinovo. ⁴ Yépeminavimaka ya orásaum, maka énjjanemo ngíxoaku ngoúhapu'ikea ra ihíkavoti, kuteâti nóngone indúkea.

⁵ Itíkapu xâne éxoti pónea kixoku ítúkeovo nonékuke xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Kristu. Itíkapumaka xâne éxoti ikó'ítukexea kaxéna ákoti eváka. ⁶ Ya uhá koeti keyúhoyiku, hane ákoeneye ítípanevo yíúho, kuteâti níkokónoti koati mbiú koeti yukína. Koeku kó'iyeaneye, yéxotimo kixeku yimópi uhá koeti epemó'ikopiti.

Koeku Tíkiku yoko Ónezimu

⁷ Enepora ngóyeku yâyeke, uhá kixinópeatimo koyúhopea ne Tíkiku, po'ínu úti xoko Jesus. Enepora hóyeno, koati ákoti omotóva ongóvo, nza'ínemaka ya ítukeke Itukó'oviti, epó'oxo koati kuvovóneti, yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae. ⁸ Mbahukínopeatinemo, maka okóyuhoinopeanenoe ra uhá koeti kóyeku úti yâye, motovâtimo úhepepea iséneu. ⁹ Mbahukoâtimakamo ne Ónezimu xané'iyea. Eneponê'e, koati mbo'ínu xoko Jesus íhae xepákukeno. Ako omótova ongóvo, koane koati kuvovóneti ítukeke Vúnae. Énomonehikomo koyuhó'inopeanenoe ra uhá koeti kóyeku úti.

Hunókoku yuho Poúlu

¹⁰ Yúhoikopinoe ra Aristáku, nza'íne ingá'akeovo. Yúhoikopimaka ne Márku, enepone prímuna Mbaranâbe. Yoko nemúkoanenoe ne yuhó'inopi úti vo'ókuke, vepemópi kêtarako enepo simapínoe.

¹¹ Yúhoikopinoemaka ne Njozúe iháxonetimaka Njús-

tu. Enepohikora mopo'âti, poéhane itukóvo iyénonjapa jûdeu huvo'óxonuti ngoúkóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Yoko yupíhovahiko huvó'oxeonu.

¹² Pahúkinopinoemaka yûho inákurukeovopi ne Épafara, enepone íhae xepákuke, ovóxemaka Kristu Jesus. Enepone hóyeno, koati yupihóvoti kóxuna'ixeovo épe-mo'ixinopinoe Itukó'oviti. Ako âka itúkinopinoe orásaum, kaha'aînopiti itíkivomo xâne úsotine, ákotlinemaka óvaku ikéneke Vúnae, koane itíkivonoe-mo xâne kousókoti uhá koeti ahá'inoa Itukó'oviti.

¹³ Eneponê'e, koati ngoyuhó'inopeatinenoe yupíheovo kóxuna'ixeovo ya itukétike, kaha'aînopitinoe unako kêku ikéneke Vúnae. Kúteanemaka ahá'ino íhaehiko Laudíseya yoko íhaemaka Yerápoli. ¹⁴ Yúhoikopinoemaka ne Lúka, enepone ndútu ákoti omotóva vokóvo, koánemaka Ndéma.

¹⁵ Yúnzoikoamaka ne po'ínuhiko úti xoko Vúnae íhae Laudíseya, koánemaka ne Nífa, yóko'omaka ne

po'ínuhiko úti ikéneke Vúnae ho'uxínovoti ítuke Vúnae ya óvokuke. ¹⁶ Enepo yihaíkapane ra koyuhópeti mbáhoenopinoe, pehúkamakamo yúhoikeovo ya imókovokuke íhaehiko Laudíseya. Koánemaka ne yúndoe mbáhoeno íhaehiko Laudíseya, mbahúkoamaka yúhoikeovo xepákukeno. ¹⁷ "Yíxapa itíki ne itukéti né-moe xoko Vúnae, maka keúsakane" íxinenamo ne Ákipu.

Íkopovope yútoe Poûlu

¹⁸ Enepora yúndoe, íngopeovopikenoe, koati yútoe vô'um, undi Poûlu. Puyákapununoe yokóvo koeku itúkeovo ika'ákovokutike óvom. Itúkapu hána'itike seá-nakopi Vúnae yóvoheixonoe.

Hunókokune.

1 Tesalonísensi

Enepohikone kutípoti Jesus ya Tesálonika, aínovo eho evo Poûlu yaneko koyuhópoinoahiko emo'u Itukó'oviti. Êno xâne íhae Tesálonika kutipeâti emó'u, itea ápemaka jûdeuhiko ákoti akutípo Jesus okópoti Poûlu, kaha'âti-hikomaka koépekea. Yane kohó'ine ne Poûlu yoko Síla ya Mbêreya, itea kóyeane píhea jûdeuhiko íhae Tesálonika íkoitoponeahiko kotíveti xoko yonópoku evo Poûlu kohó'iyea. Yokómomapihi ne Átu 17.1-13. Ikénépoke, koeku óvea ne Poûlu ya Koríntu, omínoa Timóti eyekoûti, kóyekuhiko neko hokoti Jesus ya Tesálonika. Yane yutóxinoahiko Poûlu, etó'okoatihiko yupíheovo elókeyea okóvo vo'oku eyékoxea ixómoyea kóxuna'ixovohiko ikéneke Itukó'oviti. Enékoahikomaka ákoyea kamúya'ika isóneu ikéneke Itukó'oviti. Kouhepekeamaka Poûlu isóneuhiko neko ikaxú'iti okóvo, vo'oku iyéno ivokóvotine, kutípotihiko Jesus. Koyúhoinoa Poûlu itúkeovo hána'iti kúxone úti ne aúkopovope Jesus Kristu. Ixíko'okoamaka ákoyea kurí ixa kúveovo Itukó'oviti, vo'oku iháxikeovi Itukó'oviti ya hána'iti seánakovike vópeamo xokóyoke koeku kutípea úti Jesus Kristu. Kene haina ihaxíkinoviti vonópea ipihóponovokutike.

1 Yutóxinopinoe úti, undi Poûlu, koane Síla yoko Timóti. Pahúkinopeanoé úti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya Tesálonika, itínoe koati xanena Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu. Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti yóvoheixo, koánemaka úhpetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

² Kóyekune víkoro'ixinovopinoe xoko Itukó'oviti, uhá ketínoe. Ákomaka vâka vépeminopi Itukó'oviti ya orásaum. ³ Hara puyákoponovo vokóvo nonékuke Itukó'oviti, Ha'a úti, ítenenoe itíki vo'oku hána'iti kí-vivoa ne Vúnae, koánemaka ne ivékoponivonoe ítukeke Itukó'oviti vo'oku ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, yóko'omaka ne ákoyea ímexapa kíxeixi ne yéxone kóusokeovomo xoko Vúnae Jesus Kristu. ⁴ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, véxoa itíkinovone koati noívokoe Itukó'oviti, ⁵ vo'oku enepo inâ koyuhôa úti xepákuke ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus, haina pohu koyuhó kixoâti úti, itea xané kíxoamaka xunako Itukó'oviti ya xoko Sasá'iti Omíxone. Koati iyúseotimaka itúkeovo kaná'uti ne emo'úti vomínopikenoe. Yéxoanoemaka itúkeovo koati ponóvoti ne kixoku vitúkeovo xepákuke, koane kahá'ainopi úti unako kêku.

⁶ Koati hekoâtinoe ne kixoku vitúkeovo koánemaka ne kixoku itúkeovo Vúnae Jesus. Epó'oxo yaneko kítipoâneneo ne vemó'u, koyuhó'inopi uti koeku Jesus, êno víkinoe tiú'itike koekúti, itea kóyeane yupíheovo elókeyea yokóvo ukeâti xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁷ Énomone itíkinovone motokeâti hókeokono kixoku itúkeovo xapákuke ne uhá koeti po'ínuhiko kutípoti Jesus ya Masêdonea koánemaka ya Ákaya. ⁸ Vo'oku koati xepákuke úkea ukóponea ra emo'u Vúnae ya Masêdonea yoko Ákaya. Haina póhutineya, itea ya xapákuke uhá koeti po'ínuhiko xâne koêkúti óvohikoku, eyékoxopineneo itíkivo koati kuvóvoti Itukó'oviti. Hukínóvoti ákoyeane okónoko po'iyuho úti vo'ókuke. ⁹ Koati énomonehiko koyuhô koêku inâ simôpi úti, itúkeovo kirikópotineneo kívivo sán-

duhiko hekópine ra koati kaná'uti Itukó'oviti, úkeaku uhá koeti apéyeati. ¹⁰ Koyúhoahikomaka ixómoyea kíxoixopo aúkopovope Xe'exa Itukó'oviti ukópeamo ya vanúke, enepone Jesus, koéxepoepo Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, enepone koitónovitimakamo ya ipíhponope Itukó'oviti keno'ókoti káxe.

Koeku ítuke evo Poûlu ya Tesálonika

2 Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, koati neixoâtinoe ápeyeya êho ne vóvoheixea xepákuke. ² Yéxoanoemaka koêku ne váhere kixókonoku úti, koane váherexea vemó'uinokono koeku vóvea ya Filípu, itea vo'oku kúveovo uti Itukó'oviti, ako kali píka koyúhoyea úti xepákuke ne inámati ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti, upánini ápe êno okopó'oviti. ³ Enepone emo'úti vomínopikenoe, haina kopoéheveti koekúti ákoti akaná'u. Hainámaka koyuhoâti úti vo'oku ápeyeya váhere visóneu kahá'ayea uti vúkeovopinone. Hainámaka vo'oku kahá'ayea uti vaúpu'ikeopinone, ⁴ itea koati vo'oku ínixea Itukó'oviti yúsíkea kovóxyeovi koyúhoyea úti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, énomone kutí'inoke koyuhoâti úti. Yoko haina ínixone xanéhiko unátiyeya, vopósiko vitúkea, itea koati voposíkoti vitúkea ínixone Itukó'oviti unátiyeya, vo'oku énomone exôa koeku visóneu, itúkeovo ponóvoti áko'o áko'oyea. ⁵ Yéxoanoe koêku enepo koyúho úti xepákuke, ákoyea ítúkapu ihayu'ikohí kixópitinone úti, pohu kaha'âti úti vítokuxea yokóvo, epó'oxo hainámaka vitúkoti namúkope uti tiúketi koyúhoinoake úti ne emo'u Itukó'oviti xepákukeneo. Éxoamaka Itukó'oviti kaná'uyea ra yúnzo. ⁶ Hainámaka voposíkoti viháyuikeokono. Ako kalíhuina kó'iyeaneye koeku vóvea xepákuke, muhíkova koeku vóveamaka xapákuke po'ínuhiko xâne. ⁷ Koeku vitúkeovo páhoe Kristu koyúhoyea emó'u xepákuke, mani motovâti kúxea úti keúsokinovi nókone úti, itea ya koêkuni kó'iyeaneye, itupa'ii kixópinone úti kuteâti kíxoaku sêno ítupa'ikea ne

kálihunoe xe'éxa. ⁸ Koane vo'oku yupíheovo ákoyea omótopopinoe vokóvo, ako ópoeane koyúhoinopeanoe úti ne inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, itea usó kóyemaka úti vivókoponeovo ya ítukeke Itukó'oviti ve'ókukeno. Koáhati ákoti omotótopinoe vokóvo.

⁹ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, yéxoponoa yupíheovo ko'ítukeyea úti koane vivókoponeovo, vitúkoti ítuke Itukó'oviti. Káxe, yóti ko'ítukeyea úti, vitúkoti véyope nókone úti, motovâti ákoyea ítúkapu ínati koekúti xikóyokenoe koeku nóvea xepákuke, koyuhó'inopeati úti ra inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁰ Éxoá Itukó'oviti, koane yéxoanoemaka koeku úti xepákuke, vitúkeovo teyoti Itukó'oviti, koane ítúkeovomaka ponóvoti vítuke, ákoti motovâti koyúhoyea ápeyea váhere vítuke koeku nóvea xepákuke, ítínoe kutípoti Vúnae. ¹¹ Yéxoanoemaka koeku venékeopi, póhutinoe kexé'u, ítúkeovo kuteâti kíxoaku ha'a kalivôno enékea ne xe'éxaxapa. ¹² Koati énomone kixópineye úti kóxu-nakeopinoe úti ikéneke Vúnae, koánemaka víxíko'okeopi, maka yéxane kixeku yómivo nonékuke Itukó'oviti, kuteâti metókeyi ké'yinye nonékuke ne ihaxíkopiti kehá'inepi ya natíxokuke, koane itíkivomaka hána'iti ihayú'iuti ya xokóyoke.

Kixoku koêku ne íhae Tesálonika enepo simôa tiú'iti koekúti

¹³ Harâ'amaka po'i koekúti ákoinoke vâka víkoro'ixeevo xoko Itukó'oviti: Enepo inâ kemoânoe ra emo'u Itukó'oviti vomínopike, ako kutí íxea pohnu emo'u xanéhiko yara poké'e, itea koati kitipoâtinoo ítúkeovo emo'u Itukó'oviti. Yoko koati kaná'uti ítúkeova. Epó'oxo êno xunáko xikóyoke, ítínoe kutipoâti. ¹⁴ Itínoe po'ínu úti xoko Kristu ákoti ítukapu júdeu, enepone víkukuno, kúteanemaka vékoku ne júdeuhiko kutípoti Kristu ya Njúdeya, enepohikone ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti. Vo'oku enepone iyínoxapa ákoti akutípo Jesus, íkoitoponopinoe kotíveti kuteâtimaka kíxoaku iyénoxapa nekóyohiko. ¹⁵ Enepohikone ákoti akutípo Jesus ya Njúdeya, haina póhutine Vúnae Jesus koépeko yanekóyo, koánemaka ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti, itea váherexinovimaka ítuke, úndi yoko po'ínuhiko kutípoti Jesus. Ákomaka iká'elakexa okovo Itukó'oviti, epó'oxo koati okópoti uhá koeti xâne. ¹⁶ Muhíkova vomínoa xâne ákoti ítukapu júdeu ne emo'u Itukó'oviti motovâti íteovahiko ne pahúnevo, opósikomaka topíkeovi. Koatine kóye kohíyakeahiko váhere ítuke, kutí'inoke kousókovotine uhá koeti kó'iyeevoku vahérévokoti motovâti ítúkeahiko. Yoko kó'oyene, ákone ipíxa, vo'oku yónoane ímaineovo Itukó'oviti oukeke.

Yónoa isóneú Poûlu ne íhae Tesálonika

¹⁷ Itínoe po'ínu úti xoko Kristu, avo áxu'ikene ike vipúhikine xepákuke, itea yupíhovane vinákurukeovopi. Kaná'uti váko'oyea ya xepákuke, itea harakóxono visóneú xikóyokenoe. Koati êno yúmo'ixeevo káyukopeovo úti noíxoepinoe úti. ¹⁸ Koati ka-

ha'âti úti vitúkea nê'e, áko'oneoxo úndi, undi Poûlu. Ápe ngahá'ayeaku mbíhea xepákuke, itea itóponu Satánae. ¹⁹ Koáhati ítínoe kutí'inoke apêtimo vípara, kúxoixone úti vitóponeamo xoko Itukó'oviti. Itínoemaka elókeinoke vokóvo. Ve'ókukeno, apêtimo námoevo úti, kutí koeti koati uhé'ekoti kôroana úti ominó'oviti elókeko vokóvo koane úhepeko visóneú nonékuke Vúnae Jesus yaneko káxe aukápapu. ²⁰ Koati kaná'uteoxo ítúkeovo ítínoe kutí'inoke vihayú'ikokonoti, koane ítínoemaka ápeinoke elókeko vokóvo.

Pahûko Timóti ne Poûlu ya xapa íhae Tesálonika

3 Ako'óne indâ ákoyea énja kéyekunoe, íninja unátíyeya mbóhuxeovoiko ya Átena ² koeku mbahúkinopea ra Timóti, po'ínu úti xoko Vúnae. Koatímaka ko'ítúkeinoti Itukó'oviti nê'e, koane kókóponoati ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu. Mbahúkinoake huvó'oxoponeopinoe keúkoponivo ya kívivo Itukó'oviti, koane enékoponeopimaka ikéneke Vúnae, ³ motovâti ákoyea ápahuina xâne xepákuke komuyá'ikoti isóneú vo'ókuke ne tiú'iti koekúti simópiti. Vo'oku yéxoanenoe ítúkeovo koati vékokune úti nê'e, uti hokoti Kristu. ⁴ Yaneko óveangu xepákuke, ngoyúhoinopeanoepo koítóponeovomo uti kotíveti. Yoko énomoneoxo koéneye, epó'oxo yéxo kó'iyeaneye. ⁵ Vo'oku tiú'iko ne víkoku, ako'óne inda ákoyeane enja koêku, mbahuko noixóponopiti, ngaha'âti énjea kéyekunoe ikéneke Itukó'oviti, ngohiyánati íteopinoe Satánae, enepone áhati kátavokea isóneú xâne, mbuvâtimaka ítúkeovo ko'ítukehí koeti úti xepákuke.

⁶ Itea kó'oyene koeku aúkopeovo Timóti ukópea xepákuke, omópinonu únati eyekoúti ixómoyea kivovo Itukó'oviti, yoko ákoyea omótopokokonoe yokóvo. Koyúhopinonumaka kóyekuneyea puyákeovonu yokóvo koane úhepeyeya iséneunonu. Kúteanemaka iséneunoa ne nza'ínehiko. Koyúhopinovimaka kehá'ayinoe neíxopivi, kuteâtimaka yupíheovone kahá'ayea noíxoepinoe úti. ⁷ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, upánini enó'iyeya koekúti tiú'itinovi koane enó'iyeamaka koítóponeovo uti kotíveti yáyeke, úhepepone visóneú vo'oku kívivoxo Itukó'oviti. ⁸ Koati énomone koéneye visóneú kó'oyene koeku véxea ixómoyea kóxuna'ixovone ikéneke Vúnae. ⁹ Vo'ókuke ra êno hána'iti elókeko vokóvo nonékuke Itukó'oviti ve'ókukeno, ako véxa kíxoaku úti víkoro'ixinovopi xoko Itukó'oviti. ¹⁰ Káxe, yóti véyo úti vépemo'ixea Itukó'oviti. Koati kaha'âti úti noíxoepinoe úti, motovâti huvó'oxepinoe úti enepo ava'ávo kali konokóvotiko ya kixeku héki Vúnae.

Épeminoo Poûlu ne íhae Tesálonika xoko Itukó'oviti

¹¹ Itúkapu Itukó'oviti, Ha'a úti, koane Vúnae Jesus mihe'ókinovimo voxéne káyukopeovoikomo úti xepákuke. ¹² Itúkapumaka Vúnae kuri'úxinopinoe ákoyea omótopokoko yokóvo, ítínoe hokoti Kristu, koane énomonemaka porexópi ákoyea omótova yokó-

vo ne uhá koeti po'ínuhiko xâne, kuteâti ákoyeamaka omótoovopinoe vokóvo. ¹³ Yane kexuná'ixovotimo ikéneke Vúnae ya itíkivo koati sasá'iti koane ákotimaka pahúnevo nonékuke Ha'a úti, enepo aukápapu ne Vúnae Jesus, axenápanemaka ne uhá koeti kasása'iuo.

Kixoku vitúkeovo koati iko'élokexoti okovo Itukó'oviti

4 Ya tumúneke únzexea ra yúndoe, anéyeiko koâti anjá'inopi, itínoe mbo'ínu xoko Jesus: Injiko'okopinoo ya iháke Vúnae Jesus héki kuteâti koêku ne ínzikaxopike yanekôyoke, motovâti iké'elokexi okovo Itukó'oviti. Koati énomoneoxo kéneye ikéneke Vúnae kó'oyene, itea ngaha'aínopitinoe inamá'axoyea kené'eye ikéneke. ² Yoko yéxoane ne páhoenonu Vúnae Jesus ngoyúhoinopinoo, nékone itíki. ³ Hara ahá'ainopinoo Itukó'oviti, itíkivo xâne koati sasá'iti, éxotimaka sayá'ikopeova ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. ⁴ Enepone úhepune miûyo, konókoti yéxi ími sasá'itike. Konókotimaka tíyi ne ahá'inovi Itukó'oviti yara koekúti. ⁵ Ako yusika ákoyea seyá'ikapipa, mará'inamo yakútea xâne ákoti êxa Itukó'oviti. ⁶ Yara koekúti, mbahuko ákoyea vaheréxoti ítukeye po'ínu. Ako yusika ápeyee aupú'ikoati ne po'ínu úti, kapiné'iyeeati yêno, vo'oku koati púvone Vúnae ne koekúti kuteâti. Yoko kuteâti yunzó'inopinoo yanekôyoke enepo ngouhápu'ikinoo ne koekúti, koati ngixópitinoe ipíhóponeamo Itukó'oviti ne xâne kixoâtineye. ⁷ Vo'oku haina ihaxíkinoviti Itukó'oviti vitúkeovo xâne ákoti saya'íkapeapa ne váhere úhepune mûyo, itea ihaxíkinoviti vitúkeovo xâne kuri'ókopovati, koane koati sasá'itimaka nonékuke. ⁸ Énomone ngó'ino, enepone xâne ákoti akaha'a itúkea ne ihíkavoti ínzikaxeopikeno, haina inzóneu, undi xâne yara poké'e púvo, itea koati puvoti isóneu Itukó'oviti, enepone porexópitinoe Sasá'iti Omíxone.

⁹ Ako apásika ngoyúhoinopeano kónokea ákoyea omótoovokoko vokóvo, vo'oku koati Itukó'oviti ihíkaxopi kónokea kíkikokoneye. ¹⁰ Yoko koati kaná'uti ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínu úti xoko Kristu ya uhá koeti poké'êxa Masêdonea. Itea kóyeane enéngopinoo kénoki keúkophonivo ké'iyineye, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae. ¹¹ Yapási'ixa yóvoheixi úhepetike iséneunokoko ákoti ixomo yarixákaka. Hane yíxapu nékone itíki, koane yokó'ituke, itíkoti ésa'i nékone kuteâti koeku mbáhoenopi yanekôyo. ¹² Yanê'e, itínoemo teyonéti xapákuke xâne ákoti hakâ ra hó'e úti, koane ákomo yokónokoa íhinovo po'i xâne kóúsokinopinoo nékone.

Kixókumo koêku ne ivokóvoti kutípoti Kristu aukápapune Vúnae

¹³ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ngahá'ainopeano yéxi koêku ne po'ínu úti omómikopotine xoko Itukó'oviti, maka hákone ikaxú'i yokóvo koane hákonemaka kitea xâne ákoti kúxoixopone xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku koeku kutípea úti ivókeovo ne Jesus yoko exépukeopea ukópea xapa ivokóvoti, kúteanemakamo ne kúxone úti

xoko ivokóvotihiko, vo'oku koéxepukeopeamo Itukó'oviti ne omómikopotine xokóyoke. Enepo aukápapu ne Jesus, ixanéxopatihikomo Itukó'oviti nê'e.

¹⁵ Yoko hara pahúkonumaka Vúnae ngouhápu'ikinopinoo: Uti ávotimo ivakápu yaneko káxe aukápapu Vúnae, ákomo inuxó vákoepea neko inuxópotinehiko ya utíke. ¹⁶ Vo'oku apétimo emo'u Vúnae pahúkoti ovóxe koane emó'umaka ne koati payásoti ánjuna inuxínoati ne po'ínuhiko ánju, yóko'omaka ne emo'u huxôe páhoe Itukó'oviti óxeovo. Yane keno'ókopotinemo Vúnae ukópea vanúke, yoko inuxó koépotimo exépuhikopea ne ivokóvotihiko kutípoti Kristu. ¹⁷ Yane hú koépotimakamo vomópeokono xapa kapási ikénekehiko, uti ávoti ivakápu motovâti tokópeamo uti Vúnae kukúke vanúke. Yane ákonemo hunókoku vópea xokóyoke. ¹⁸ Énomone ngixínopinoo, kéxunakikakanoé iséneu yara yunzó'inopinoo.

Konókoti usó kóyepinoe xâne ne aukópovope Vúnae Jesus

5 Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako okónoko yundóxinopeano itukóvotimoye káxe, koane ápeyeakumo ra koekútihiko. ² Vo'oku enepone kaxena aukópovope Vúnae, é'exo kíxeaneno kutí kó'iyeamo koêku enepo símo oméxoti ya yóti ákoti kuxoâti. ³ Enepomo akoéne ra xanéhiko: "Ako yuvo'oviti. Koati únati koeku úti" akoéne, yane apé koetínemo hána'iti tiveko koekúti kuteâti koeku apé kó'iyee ohone xe'éxa ne sêno koxe'éxati, enepo simovóne kaxena ipúhikope xe'éxa. Yoko ákomo iteóvati neko káxe.

⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ákone yávaheixanoé hahákutike, ínapomo iyupaxó íxápi neko káxe kuteâti koeku enepo símo ómevoti. ⁵ Koáhati yovóheixotinoé uhapú'itike kuteâti koeku xâne yoneâti káxe. Kene haina vovóheixoti hahákutike kuteâti koeku xâne yoneâti yóti. ⁶ Hákoikopo kutí kôe uti xâne imókoti, kuteâti koeku po'ínuhiko xâne ákoti êxa Itukó'oviti. Itea hara vákoeneye xâne noimee koyêti ixómotimaka iyukóvo isóneu vo'oku ápeyee kúxoixone. ⁷ Enepone xâne imókoti, yóti imókea, koáne hahákutikemaka óvoheixo ne kohíhiti. ⁸ Kene úti, koeku itúkeovo uhapú'itike vóvoheixo, vitúkapuikopo xâne iyukóvoti isóneu. Enepone kúveovo uti Itukó'oviti koane ákoyea omótoovokoko vokóvo, énomone vitúka sa'íkovope úti kuteâti koeku ípíhone húndaru xa'ákuke enepo yóno xapa isukókoti. Kene ne hána'iti kúxoixone úti vópeamo xoko Itukó'oviti, véxone kóúsokeovomo, énomone vitúkamaka kóhiyanavope visóneu, kuteâti koeku itúkeovo kóhiyanavope tuti húndaru ne xovó'i, ikó'itukeu enepo yóno xapa isukókoti. ⁹ Vo'oku haina ihaxíkinoviti vonópea ipíhóponovokutike ne Itukó'oviti, itea ihaxíkinovike vópea xokóyoke vo'oku ítukeye Vúnae Jesus Kristu, ¹⁰ enepone ivokínovoviti, motovâti vóvoheixea xokóyoke, yusíkoti itúkeovo koeku vápéyeako yara poké'e, áko'o ike vivókinevo. ¹¹ Kéxunakikakanoekopo iséneu, epó'oxo hivá'axakaka keúkophonivo ikéneke Vúnae, kuteâti koêku itíkivo kó'oyene.

Ako tôpi enékeake Poûlu ne íhae Tesálonika

¹² Kó'oyene itínoe mbo'ínu xoko Jesus, konokoâti tíyinoe ne ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti xepákuke, enepone inuxínopitinoe ikéneke Vúnae koane enekópiti.

¹³ Konókoti ákoyea omótovahiko yokóvo, koane tíyinoe vo'ókuke ne ítuke xepákuke, koeku ko'ítukeyea ítuke Itukó'oviti. Hákomaka yokopókokonoe, itea ítúkapu úhepekoke iséneunokoko yóvoheixo. ¹⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, enepone xâne yómoti kapáya-sokinovo po'ínuhiko ûti, injíko'okopinomaka yenéki ákoyeane ákoeneye. Kéxunakapi isóneu ne xâne kahá'atine komúya'ikea isóneu. Hivá'axamaka ne xâne ákotine xunáko ikéneke Itukó'oviti, koane yokóseana uhá koeti xâne ákoti imaxovó ixêa kixóvoku.

¹⁵ Yokóhiyanavo, maka hákone xâne xepákukeno itukópinoati ésa'i ne váhere kixókonoku. Konókotimaka kóyekuneyea itíkinokoko únati, itínoe kopo'ínukokoti xoko Vúnae. Koane itíkinamaka únati ne uhá koeti xâne.

¹⁶ Konókoti ixómoyea elóke yokóvo. ¹⁷ Hákomaka kurí kixe itíki orásaum. ¹⁸ Íkera'ixinapa ne Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, vo'oku énomone itukóvo ahá'inopinoe Itukó'oviti ya koeku héki Kristu Jesus.

¹⁹ Hako tepikôa ko'ítukeyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²⁰ Hákomaka kutí kixêa ákoti ítúkovo ne ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti ne po'ínu ûti.

²¹ Yapásika yéxi ítúkeovo koati únati ne uhá koeti ihíkavoti kuteâti, koane ítúkeovo ukeâti xoko

Itukó'oviti, áko'o áko'oyea. Itúkapu únati, hako kirikôa. ²² Yahíkuxipa ne uhá koeti kó'iyevoku váhere kixovókuti.

Orásauna Poûlu vo'ókuke ne íhae Tesálonika

²³ Enepone Itukó'oviti, úkeaku hána'iti úhepeko isoneûti koane asako omíxoneti, ítúkapu énomone porexópi kirí'okopivoa ya uhá koeti koekúti, motovâti uha-uhá kó'iyea iséneu, yomíxone, koane kixeku itíkivo ponovô nonékuke, ákoti motovâti koyúhoyea ápeyeva óvaku véherevoko yaneko káxe aukápapune Vúnae Jesus Kristu. ²⁴ Yoko koati motovâti kúveovokono kixepineye ne Itukó'oviti, enepone ihaxíkopiti héki.

Hunókoku yútoe Poûlu

²⁵ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, émbemopi itíkinovi orásaum.

²⁶ Yíhaikanoe uhá koeti po'ínu ûti xoko Vúnae, siunoné kixeâti kuteâti kixókokoku yúhoikeokoko ûti, imeâtinoe sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

²⁷ Ya iháke Vúnae injíko'okopinoe yíhoikinoa uhá koeti po'ínu ûti xoko Jesus ra koyuhópeti mbáhoenopinoe.

²⁸ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe.

Hunókokune.

2 Tesalonísensi

Ikénepoke pahúkea Poûlu neko inúxoti koyuhópeti xoko hokotíhiko Jesus ya Tesálonika, pahúkopinoamaka ra pí'ape koyúhope. Koati yonoâtihiko okovo Poûlu neko kutípotihiko Jesus, vo'oku ákoyea tîpi ihíkavoti itohí-neoti xapákuke koyuhoâti koêku ne aúkopovope Jesus. Xapákuke neko íhae Tesálonika, ápe koyuhoâti aúkopeovone Jesus. Kene po'ínuhiko xâne, koyúhoa itúkeovo ákotine ahikápu aúkopovope. Yane ápe xâne ákotine akahá'a ko'ítukeyea vo'ókuke. Pohu ovohí koetíne kuxópotine Jesus. Koyúhoinoa Poûlu ákoyea yúsíka kó'iyeaneye.

Ina exókoahikomaka ukóponeaxomo ne váhere kixovókuti tumúneke aúkopeovomo Jesus. Koyúhoinoamaka kurí'uxeovoxomo xunako Satánae, koane enó'iyeamo isukókoti yara uhá koeti kúveu mêmum tumúneke káyukopovope Jesus. Kúteanemaka ne xâne okópotihiko Itukó'oviti, kuri'úxovoteoxomo. Itea ya hunókokuke, Itukó'ovitimo itôa ne Satánae, uke'éxeati xunáko. Ixíko'okoahikomaka Poûlu neko kutípoti Jesus títiu kóyeyea kúveovohiko Itukó'oviti, koane ákoyea háka ne ihíkavoti ákoti akaná'u.

1 Yutóxinopinoe úti, undi Poûlu koane Síla yoko Timóti. Pahúkinopea úti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti itúke Itukó'oviti ya Tesálonika, itínoe xanena Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu.

² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhepekeke isoneúti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixinovoke ne Poûlu xoko Itukó'oviti

³ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, koati motokeâti ákoyea áka víkoro'ixinovopinoe xoko Itukó'oviti, vo'oku yupíheovo ukóponea ne kívivo Itukó'oviti, koane tumúne yóno kurí'uxeovoxo ákoyea omótovokoko yokóvo. ⁴ Énomone kutí'inoke vihayú'ikopitinoe, vitukópiti véyexovope xapákuke po'ínuhiko kutípoti Jesus ya po'íkehiko imokóvokuti, vo'oku kékuna'ixivo ikéneke Vúnae ákoti kemuyá'ika iséneu, koane vo'oku kívivoxo Itukó'oviti upánini enó'iyea kotívveti yoko tiú'iti koekúti víkokunoe, iteâti uhá koêti ákoti imaxovó ixêa. ⁵ Enepone víki kotívvetike, iteâti uhá koêti, koati énomonemo kutí'inoke iyúseoti ponóvoku ne kíxoakumo Itukó'oviti ne xanéhiko yuhaíkapamo vo'oku kixoku itúkeovo. Vo'oku urapú'itimo yaneko káxe itíkivo xanena Itukó'oviti motokeâteoxo yonópea natíxokuke. Yoko énomone kutí'inoke keitóponovoti kotívveti kó'oyene vo'oku itíkivo xanéna keukóponoati ne natíxea xapa xâne. ⁶ Koati ponóvotimo kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti, vo'oku ikoítponoatimo kotívveti ne ikoítponopitihiko kotívveti, itukópinopiti yésa'i, ⁷ koane kouhépekopinopitimo kêku, itínoe ixómoti koitóponovo kotívveti kó'oyene. Kúteanemakamo kixó'oviku, úndi yoko nza'ínehiko, enepo kayukápune Vúnae Jesus ukópea vanúke, axenápoanemaka ne koati xúnati ánjunahiko, ⁸ koánemaka irumékoti yúku, ipíhoponeake ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti, yóko'omaka ne xanéhiko ákoti akutípoa ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Vúnae Jesus. ⁹ Ya xoko pahúkopokonokuhiko, ákomo

hunókoku íkoitoponeokono kotívveti. Ákonemo omóto-va noíxea Vúnae koáne ne êno hána'iti ihayú'iuti xunáko ¹⁰ yaneko káxe aukápapu Jesus, enepo ihayú'ikakanamaka koane kahaná'ikakanamaka vo'ókuke ne kasása'iupo, enepohikone uhá koeti kutipoâti. Yoko yarakóxonmakamo xapákukehiko vo'oku kitípi ne ihíkavoti vomínopikenoe.

¹¹ Énomonemaka ákoino vâka vitúkinopinoe orásaum, maka huvá'axapine Itukó'oviti yómivo nonékuke kuteâti motókeyea kó'iyeaneye ne xâne iháxiu Itukó'oviti hókea. Vépeminoamaka itúkeovo ya xunákoke keúsokinoe uhá koeti únati koekúti, yâha itíki, koane uhá koeti itukéti yúseumo vo'oku kívivo Itukó'oviti. ¹² Yane ihayú'ikokonotimo ne iha Vúnae Jesus ve'ókuke, epó'oxo iheyú'ikokonotimakamo vo'oku Vúnae ya xikóyoke, vo'ókuke ne hána'iti seánako Itukó'oviti yoko Vúnae Jesus Kristu youúkeke.

Koêkumo ne Váhere Hóyeno heru'ó koeti kurí'okeovo Satánae

2 Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, anéye vixíko'okopikeno vo'ókuke ne káyukopovope Vúnae Jesus Kristu ha'uxápavine xokóyoke: ² Hako sikovó kê, kutí'inoke mani itokúxonoti yokóvo ya po'i isoneúti, koane hákomaka pipokéxo iséneu pe'okoâti símeovone kaxena aúkopovope Vúnae, áva xâne koyúhoti ápeyeya kouhupu'ikinokonoke ukeâti vanúke kó'iyeaneye. Kúteanemaka koêku áva perekáxoati nê'e, áko'o yutoxínopeati kutí'iyea itúkeovo ukeâti xokóyoke úti ne ihíkavoti. ³ Hákonoe sikévo yaúpu'ikikono ya koêkuti veínopikehiko, vo'oku ákomo simápu kaxena aúkopovope ne Vúnae koeku ávoveya ukápanaxo kurí'kea hókea Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêmum. Konókotimaka kouátata'ixeovo neko póhuti hóyeno heru'ó koeti kurí'okeovo Satánae itúkeovo ovóxe, enepone í'iyuse koyêtimaka yonópeamo ipíhoponovokutike ipíhoponeokono ákotinemo

hunókoku. ⁴ Enepone hóyeno, okópotimo uhá koeti kó'iyevokutu sasá'itino xâne. Kapayásokovotimo oukeke uhá koêti, yoko urúkovatimakamo ne hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu ya Njeruzálem, ivatákoponotimoya, itúkuvatimo ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

⁵ Ákonoekopo puyákapanapa yokóvo yanekóyo ovo'íngo xepákukenoe ngoyuhó'inopea ra koekúti-hiko? ⁶ Epó'oxo yéxoano itopâtiko neko hóyeno ávoinoke kaútata'ixapu, vo'oku konókoti kúxeokono ne káxe ixíkoaku Itukó'oviti ápepemo. ⁷ Koati anéyetine koeku kó'oyene ukóponea ne váhere kixovókuti, itea mayane he'onó koyétiko. Poéhane kúxo veyópevo neko itopâtiko yara koeku kó'oyene, ⁸ ínamo kautáta'ixapu neko hóyeno heru'ó koeti kurí'okeovo Satánae itúkeovo ovoxe, enepone koépeumo Vúnae Jesus ya póhuti kali apihí koeti omíxone. Uke'éxopatimo Vúnae kautáta'ixapapu ukapêa vanúke. ⁹ Enepone váhere hóyeno, koatimo ya xunákoke Satánae símea. Koati ainóvoti xunako Satánae ovámo xokóyoke itúkinokemo hána'iti iyupánevoti koane koekúti ákoti po'i itukoâti, itea ainovomo aúpu'ikope xanéhiko. ¹⁰ Ákomo tópi kó'iyevokutu váhere koekúti veínoakemo aúpu'ikea ne xanéhiko yonópotimo ipihóponovokutike, vo'oku púveahiko ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone mani kutí'inoke iteóvoti ne pahúnevo eneponi akutípoa. ¹¹ Énomonemaka kutí'ino sikoâtihihokomo Itukó'oviti íteokono yane semekénovo'iti. Koati kutipoâteoxohikomo kutí'iyea koati kaná'uti. ¹² Yanê'e pahukópokonotihikomo ipihóponovokutike ne uhá koeti xâne ákoti akutípoa ne kaná'uti kixovókuti, enepohikone kouhépekoti itúkea váhere.

Kíxoaku Poûlu enékea ne íhae Tesálonika kutípoti Jesus

¹³ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, ákoti omotóva okóvo Vúnae, koati motokeâti kóyekuneyea víkoroixinovopinoe xoko Itukó'oviti, vo'oku ukeâtineneke tumúneke ápeyeya uhá koeti koekúti, noívokoxopine Itukó'oviti yenópinoe xokóyoke. Kó'inokeneye vo'oku kasása'ikeopi Sasá'iti Omíxone yaneko kitipôa ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. ¹⁴ Yoko ihákinopinokene Itukó'oviti yane inámati ihíkavoti vomínopike, úndi yoko nza'ínehiko, enepone koyúhote koeku Jesus, koati kaha'aínopeatinoe kehá'ineyi Vúnae Jesus Kristu yane itúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti. ¹⁵ Koeku kó'iyeaneye, itínoe po'ínu úti xoko Jesus, vixíko'okopinoe kékuna'ixivo ikéneke Vúnae, ákoti kemuyá'ika iséneu. Yíxapumaka ne víhikaxepikene yanekóyo, yusíkoti itúkeovo koekúti koyúhoinopinokene úti koeku vóveaku xepákuke, áko'o po'i koekúti yutódenopi úti. ¹⁶ Enepone Vúnae Jesus Kristu yoko Itukó'oviti, Ha'a úti, enepone ákoti omotóvovi okóvo, porexó'ovitimaka úhepepea visóneu ákotinemo uké'yeaku yoko uhé'ekoti kúxone úti yupihóvoti unáko, vo'oku hána'iti seánako voukeke, ¹⁷ itúkapu énomone porexópinoe kékuna'ixivo ikéneke. Itúkapu

énomonemaka koxunákopi, motovâti itúkeovo ainóvoti únatinoe koekúti itíko koane keyúho.

Epemôa Poûlu ne íhae Tesálonika itúkinoa orásaum

3 Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, tumúneke únzexeera yúndoe, émbemopinoe itíkinovi orásaum, maka ukápananeoxo ra emo'u Vúnae, epó'oxo iháyu'ikakananemaka xapa po'ínuhiko xâne kuteâti koêku ya xepákukenoe. ² Koane yépeminavi, maka víteapane ne váherehiko xâne yoko xâne koyuvórixovoti, vo'oku ako uhá ákoe xâne kutípoti emo'u Itukó'oviti.

³ Motóva kúveovokono ne Vúnae. Koati koxunákopitinoemo nê'e. Ákomo síka ne Ndeâpu íkorokepinoe. ⁴ Koati motovâti ómomikea visóneu ikéneke Vúnae ve'ókukene, vexoâti yíxivo itíki ne páhoenopi uti itíki. Yoko haina póhutine yara koeku kó'oyene, itea koáne-makamo ya káxehiko keno'ókoti.

⁵ Paréxapinoe Vúnae Itukó'oviti yóvoheixi yane hána'iti ákoyea omótovovi okóvo. Énomonemaka huva'áxapinoe kékuna'ixivo ya héki, ákoti yaukápapu ikínike, kuteâtimaka kixoku kókuna'ixeovo ne Kristu, ákotimaka aukápapu ikéneke.

Ixíko'okoa Poûlu kónokea ko'ítukeyea ne uhá koeti xâne

⁶ Itínoe po'ínu úti xoko Vúnae Jesus, vixíko'okopinoe ya iháke Vúnae yahíkuxivoa ne uhá koeti xâne omó'ixoti hulékeko, ákoti áha itúkea itukovo káxe, ákotimaka akahá'a hókea ne ihíkavoti víhikaxopinokene.

⁷ Yoko yéxoanoepepo kixoku vitúkeovo xepákuke. Yéxoamaka itúkeovo nékone héki, vo'oku yaneko vóveaku xepákuke, ako váhuleke. ⁸ Ákomaka kúxeaku úti poréxeokono nika úti ákoti ésa'i. Itea koati vivokóponovoti ko'ítukeyea úti. Káxe, yóti yupíhovo momí'iyea úti, puvâti úti vitúkeovo yávahano. ⁹ Maní'oxo motovâti kúxea uti keúsokinovinoe nókone úti, itea koati kahá'ati uti vitúkinopinokene hékone ya kixoku ko'ítukeyea úti. ¹⁰ Vo'oku yaneko vóveakuiko xepákukenoe, hara koe páhoenopi úti itíki: "Enepone xâne ákoti akahá'a ko'ítukeyea, hákomaka porexókono nîka" koe yuhó'inopi úti.

¹¹ Kó'inokeneye ra vemó'uinopinokene vo'oku ápe xâne etó'okoviti ápeyeya huléketi xâne xepákuke, ákoti oko'ítuke, yómoti í'inuxo kó'iyea xoko itúkovo po'ínu xâne, yuixóvoti koekúti ákoti itúkapu mani yuixovone. ¹² Ya iháke Vúnae Jesus Kristu, sayá'ikoa úti ne xâne koetíneye, koane vixíko'okoa yuixeo ko'ítukeyea, ákoti í'inuxo akôe xoko itúkovo po'ínuhiko xâne, maka aváne vanéxope nîka. ¹³ Itínoe po'ínu úti xoko Vúnae, hako imaxovó kixe itíki únati. ¹⁴ Enepo áva xâne ákoti akahá'a itúkea ne vixíko'okopinokene yara yútoenopi úti, hénaxa, epó'oxo yahíkuxipa, maka kátéyakakanane. ¹⁵ Itea hako kutí kixêa yanáne. Yenéka, kuteâti koeku venéka po'ínu úti xoko Vúnae.

Hunókoku yútoe Poûlu koane íkopovope

¹⁶ Enepone Vúnae, úkeaku uhá koeti úhepeti isoneûti, itúkapu énomone ixomo porexópinoe úhepeko iséneu ikéneke, ya uhá koeti kéyeku. Itúkapu énomonemaka ovóheixo ya póhutinoo kexé'u.

¹⁷ Enepora yúndoe íngopeovopikenoo, koati yútoe vô'um, undi Poûlu. Koati koêkune ya uhá koeti

hunókoku yúndoe mbáhoe, hoénaxovope itúkeovo undíne yutoxôa. Énomone ngíxoaneyee nzunókea ra yúndoe.

¹⁸ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, póhutinoo kexé'u.

Hunókokune.

1 Timóti

Enepora yútoe Poûlu, xoko homoêhou koéhati Timóti yóno. Kutípoa Timóti ne kaná'uti ihíkavoti koyúhote koeku Jesus yaneko kamôa xoko Poûlu. Énomone “nje'éxa” kixínoa Poûlu. Éno xáneheixea Timóti ne Poûlu koeku koyúhoponea emo'u Itukó'oviti xapa xâne. Po'íke káxe, ôvane Timóti ya Éfezu inúxino ítuke Itukó'oviti koeku ukóponea ne Poûlu po'íke pitivóko. Énomone óvoheixoiko ne Timóti pahukínoane Poûlu ra koyuhópeti, inúxote yútoenoa.

Éxokoa Poûlu ne Timóti nókone kó'iyea ne inuxínatihiko ítuke Itukó'oviti ya imokóvokuti, koane nókone itúkea ne xanena Itukó'oviti. Koyúhoinoamaka Poûlu koêku ne inuxínatihiko xanena Itukó'oviti kónokea okópea ne ihíkavoti ákoti akaná'u, enepone koyúhote koeku kixovókuti kuteâti ákoyea yusíka níkeokono po'ínuhiko kó'iyeevoku nikokónoti, koáne ákoyea yusíka kóyenoyea koane ko'ímeyea ne xâne. Ixíko'okoa Poûlu ne inuxínatihiko imokóvokuti yuíxeovo itúkea ne itukéti pónékono itúkea. Ina enekómaka Timóti itúkeovo xâne motovâti hókeokono kixoku itúkeovo ya uhá koeti ítuke. Enékovimaka pónea uti kixoku vitúkeovo, uti kutípoti Jesus, koane vitúkeovo xâne kuri'ókovoti Itukó'oviti. Enékovimaka vitúkeovo koati kaná'uti kuvóvoti Itukó'oviti, koane ákoyea omótovokoko vokóvo yoko kóxuna'ixeovo úti ikéneke Jesus, ákotimaka kapayásakapu úti.

Tûri

1 Yundóxinopi, ûndi Poûlu, undi ovoxe Kristu Jesus, ngoyuhó'iyeeati emó'u xapa xâne, kuteâti páhoenonu indúkea ne Itukó'oviti, enepone Koitónoviti, yoko Kristu Jesus, enepone porexó'oviti hána'iti kúxoixone úti ikéneke Itukó'oviti, véxone kousokeovomo. ² Mbahúkinopea ra koyuhópeti Timotí, iti koati kaná'uti nje'éxa vo'oku kívivo Jesus yaneko ngoyuhó'inoepa koêku.

Iká'iparaxapi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Kristu Jesus Vúnae, uhá koêti ne únatinoe koekúti ukeâti xokóyoke. Koane itúkapumaka hána'itike seánakopi yóvoheixo, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Ítukexeake Poûlu ne Timóti ya Éfezu

³ Kuteâti yunzó'inopi yanekôyo koeku yóneam íyeu Masêdonea, ngáyukopoikomaka émbemopeopi yóvoheixikone ya Éfezu. Ngahá'ainopi seyá'iki ne xâne kopoé'akoti íhikaxea, maka hákone ihíkaxo ihíkavoti ákoti akaná'u, ⁴ yoko hákonemaka yuixóvo kutí koeti xetihí koêti, yoko yutoéti ákoti hunókoku kayumákoti iháhiko voxúnoekene ukeátine inâ turixóvo viyénoxapa. Enepora koekútihiko yuíxovo, koati yumópeokoko xâne poréxo, ya koêkuni huvó'oxea itúkea ítuke Itukó'oviti. Yoko kúveovo Itukó'oviti konokóvo motovâti itúkeokono ítuke. ⁵ Itea hara kutí'inoke mbahúkinopiti yûnzó, ngaha'aínopiti ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne. Yoko enepone ákoyea omótova yokóvo, konókoti itúkeovo ukeâti xoko sasa'ípotine iséneu, yexoâtimaka ákoyea ítikaheapu ikéneke Vúnae, koane ikéna'uxixo kívivoa. ⁶ Itea ápe xâne ákotine akoéneye. Pihohí koéne isóneu xoko po'ínuhiko koekúti ákoti itópoinoake, koekútihiko poréxotimaka xâne ixómoyea yumópokoko. ⁷ Enepo-

hikone xâne, koati kaha'âti itúkeovo éxote íhikaxea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, itea ako éxa kixó'ekone ne ihíkavoti íhikaxone, koane ákomaka koati éxa koêku ne yúho vo'ókuke, upánini ya kixoku koyúhoyea kutí koéhiko koati exoâti.

Itúkovo ne Ponóvoti Kixovókuti

⁸ Véxo itúkeovo koati únati koekúti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepo akutípokono. ⁹ Yoko ápeinoke ra Ponóvoti Kixovókuti, haina vo'ókuke xâne únati kixoku itúkeovo, itea vo'ókuke xâne pahukóvoti, koáne ne puvâti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, yóko'o ne ákoti téyone, koánemaka ne vahéréxoti kixoku itúkeovo. Ápeinokemaka nê'e vo'oku xâne ákoti asasá'i nonékuke Itukó'oviti, yoko xâne ákoti teyâ ne sasá'iti kixovókuti, koáne ne koepékoti há'a yoko éno, yóko'omaka ne koepékoti po'i xâne, ¹⁰ koánemaka vo'oku xâne ákoti saya'íkapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, yoko hóyeno koyenópoti po'i hóyeno, koane xâne oméxoti po'i xâne itukoâti ákau. Ápeinokemaka ne Ponóvoti Kixovókuti vo'oku xâne semékenovo'iti, koáne ne itukóheoti koeku po'ínuhiko, koánemaka vo'oku uhá koeti po'ínuhiko okopâti ne koati ponóvoti ihíkavoti, ¹¹ enepone koyúhoinovike ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus. Yoko koati éno hána'iti ihayú'iuti ihíkavoti nê'e ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone motókeâti kahána'ikeokono îha. Énomonemaka ne ihíkavoti mbáhoenokono ngoyúhoyea xapa xâne.

Hána'iti elókeko okovo Poûlu vo'oku seánakoa Itukó'oviti

¹² Aínapo ákoe Vúnae Kristu Jesus koxunákonu, enepone inixónutimaka indúkeovo motovâti kúveovokono, kutí'inoke porexónuti ngo'ítukeino, ¹³ upánini

indúkovo yómoti koémoke'eyea Jesus mekúke, ingoíto-ponoatimaka kotíveti ne xanéna, koane yupihóvati váherexinoahiko índuke. Itea kóyeane kóseanayeonu Itukó'oviti, vo'oku akó'oti enjá indúkeovo pahukóvoti yanekóyoke avó'o nguvápu Jesus. ¹⁴ Koati yupihóvati kóseanayeonu Vúnae, porexónuti ngúveova, koane ákoyeamaka omótovo ongóvo po'ínuhiko xâne, kuteâti pónevi Kristu Jesus kó'iyea úti ikéneke. ¹⁵ Enepora emo'úti yutoxóvoti yâye, koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono: Énomone símeane ne Kristu Jesus yara kúveu mêum koíteovo xâne pahukóvoti. Yoko undíne yupihóvoxo pahúkeovo ya uhá koêti. ¹⁶ Kóseanainonuke Vúnae, undi yupihóvoti pahúnevo ya uhá koeti po'ínuhiko xâne, koati kaha'âti kouhápu'ikea koêku ne Jesus Kristu ya njokóyoke, itúkeovo ôriti ímaxeovo kúxoixea xâne kutípea. Koati kaha'âti-maka itúkeonu éxokoke po'ínuhiko xâne ne hána'iti seánakovi, koêkumi yé'akeye kutipoâtimo, kutí'inoke itopónotihikomo apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke. ¹⁷ Kahána'ikaikopo úti ne Itukó'oviti, natina úti, enepone kóyekutine ápeyeya, ákoti tûri koane ákoti uké'eyea, ákotimaka inixoâti, poéhanemaka itukóvo koati kaná'uti Itukó'oviti. Itúkapu énomone itukóvo hána'iti teyonéti koane hána'iti ihayú'iuti ya uhá koeti káxe ákotinemo hunókoku. Ákoyeneoxoye.

¹⁸ Hara kôe injíko'okopike Timotí, iti kutí ngíxone nje'éxa xoko Jesus: Kéxuna'ixapu itíki ne únati itukéti itukexeopike Vúnae, kuteâti koeku kóxuna'ixeovo hún-daru, puyakóponovati yokóvo ixíko'okopike neko yuhó'ínopi po'ínu úti, enepone éxokoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itúkeovomo íti itukôa ra itukéti.

¹⁹ Yákoyeneye kéxuna'ixivo koeku kívivo Itukó'oviti, yexoâtimaka ákoyea itíkaheapu itea itúkeovo ponóvoti ne ítike. Yoko ápe xâne ákotine akoéneye isóne. Kene kó'oyene, koati hána'itine koésayu'ixeokono koêku vo'ókuke. ²⁰ Xapákukehiko, anêko Imíne koane Alíxandere. Yoko mboré'okoane Satánae íkoitoponekonohiko kotíveti, maka hákone koemóke'ekono ítuke Itukó'oviti vo'oku váhere ítuke.

Konókoti itúkea orásaum ne kutípoti Jesus

2 Inúxoti ya uhá koêti, hara injíko'okopi: Konókoti itíkinoá orásaum ne uhá koeti xâne, yepemínoati seánakoa Itukó'oviti, yepemínoatimaka nókone xaneâti íkero'ixivo xoko Itukó'oviti. ² Itíkino orásaum ne nâtihi koane uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti, maka aúnatine koeku úti, koane maka hákone isukókoti yoko okopókoti, motovâti vitúkeovo teyoti Itukó'oviti koane vitúkeovomaka itípakovoti. ³ Vo'oku Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti, ínixoá unáko nê'e, koane koati ponóvotinoá kó'iyeane. ⁴ Yoko kahá'ainoa Itukó'oviti ne uhá koeti xâne íteova ne pahúnevo koane kutípea ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xokóyoke. ⁵ Vo'oku poéhaxo ne Itukó'oviti, ako po'ínu. Poéhamaka ne Epemínoviti nonékuke Itukó'oviti. Énomone ne Kristu Jesus, enepone ikítipasikoponovoviti, uti xâne. ⁶ Kurí'okopovo Itukó'oviti nê'e enepo ivokóvo kuruhúke, yaneko porexópo ésa'i pahúnevo uhá koeti

xâne. Yoko kouhápu'ikovone neko koekúti simovóne kaxénaxeake Itukó'oviti urápu'iyea. ⁷ Énomone noí-vokoxinonu Vúnae, motovâti ngoyúhoyea koeku nê'e. Énomonemaka pahúkinonu xapa xâne. Yoko koati kaná'uti ra yúnzo, haina nzemeké'exoti. Noívoxi-nonuke motovâti ínzikaxea ne ákoti itukapu júdeu koêku ne kaná'uti kixovókuti, kutípone úti.

⁸ Ngahá'ainoahiko ne hóyeno, koêkuti óvoheixoku, itúkea orásaum, koane ákoyea váhere ítuke vó'u koéxepoeno Itukó'oviti ya orásaum, ákotimaka xâne ímaikínovoke koane ákotimaka púvone.

⁹ Kúteanemaka ne senóhiko, ngahá'ainoamaka kóyuseyeya kixoku ko'ípovoyea, ákoti akutêa senóhiko ákoti téyapana. Konókotimaka itúkeovohiko éxoti kixoku itúkea isóne ya uhá koeti koekúti. Enepora kouhé'ekoati, ako apásika itúkeovo koekúti kuteâti uhé'ekoti ikáhi, koane ôro iyóyonevo, yoko po'ínuhiko kohé'epiti iyoyókovopeti, koane ko'ípovoyeamaka koati únati ipovóti. ¹⁰ Itea hane itúka kouhé'ekoati, ponóvoti kixoku itúkeovo, kuteâti motókeyea itúkea ne senóhiko koyúhote itúkeovo teyoti Itukó'oviti. ¹¹ Enepo ihíkaxakana senóhiko ne emo'u Itukó'oviti, konókoti yunú kóyeyea, koane téyeya ne ihíkaxoati ákotimaka kapayásakinapa. ¹² Ákomaka nzíka ne senóhiko íhikaxea koane pahúkea íma. Konókoti éxea yunú kóyeyeahiko. ¹³ Vo'oku Ádaum inuxó itúkeokono, ina itukókono Éva ikénepoke. ¹⁴ Koane hainámaka Ádaum ne aupú'ikokono, itea koatíne sêno aupú'ikokono, ikorókovoti pahunévotike. ¹⁵ Itea kóyeane mo íteovo ohone xe'éxa ne senóhiko enepo okoxé'eva, koane ákomakamo yuvâti enepo yuixápu kúveovo Vúnae, koane itukápumaka ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko xâne, koane itukápumaka sasá'iti nonékuke Itukó'oviti, koane éxotimaka kixoku itúkea isóne ya uhá koeti koekúti.

Nókone kó'iyea ne inuxínoti ítuke Itukó'oviti ihíkaxoti imokóvokutike

3 Enepora emo'úti yutoxóvoti yâye, koati kaná'uti koane koati motovâti kúveovokono. Harâ'a: Enepora xâne kahá'ati itúkeovo inuxínoti ítuke Itukó'oviti ihíkaxoti ya imokóvokuti, koati únati itukéti kahá'a. ² Itea enepone kaha'âti itúkeova, konókoti itúkeovo ákoti évekinokonoku emó'uínokono ápeyeya váhere ítuke. Konókotimaka ákoyea apí'a yêno, koane éxea sayá'ikopeovo, yoko éxea kixoku pónea isóne ya uhá koeti koekúti. Konókotimaka itúkeovo únati kixoku itúkeovo, koane konókoti ú'uso kóyeyea ká-tarakea koêkuti simoâti óvokuke. Konókotimaka itúkeovo éxoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti. ³ Ako yusíka itúkeovo yómoti kumá'am. Ákomaka yusíka itúkeovo ísukenati po'i xâne, itea konókoti itúkeovo koati únati koane itúpa'ikoti. Konókotimaka púvea ápeyeya orixókoti. Ákomaka yusíka íxómoyea ipúpakino isóne kahá'ayea enó'iyea tiúketina. ⁴ Konókotimaka éxea kixoaku ne íhae óvoku, koane éxea kixoaku koéxokexea ne xe'éxaxapa, saya'íkoati koane íhíkaxoati itúkeovo teyoti po'i xâne. ⁵ Vo'oku enepone hóyeno

ákoti exâ kíxoaku ne íhae óvoku, ákomo kalíhuina éxea inúxino xâne imokóvokutike. ⁶ Ákomaka yusíka itúkeovo inámati kutípoti Jesus, mará'inamo kapáyasakeapa, akúteamo kixókonoku Ndeápu kapayásokopovo yanekôyoke, kutí'inoke kopúhikopeati Itukó'oviti nonékuke, kuxokónoti káxe ipíhohonokonopemo. ⁷ Konókotimaka itúkeovo teyonéti xapákuke xâne ákoti itukapu kutípoti Jesus, maka hákone vekínoaku Ndeápu íkorokea váhereke, kutí'inoke mani hána'iti téyapana.

Ndeákinu

⁸ Kúteanemaka koêku ne noivókoetihiko itúkeovo ko'ítuketi imokóvokutike, enepone ndeákinu. Konókotimaka itúkeovo teyonéti ákoti itukáheapu. Ákomaka yusíka itúkeovo yómoti kumá'am. Ákomaka yusíka ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. ⁹ Konókotimaka yuíxeovahiko hókea ne kaná'uti kixovókuti kutípone úti, enepone ákoti exákana mekúke, kouhahu'ikinovike Itukó'oviti kó'oyene, koane ákoyea ítukaheapu hókea. ¹⁰ Konókotimaka hixópeokono ya ítukeke Itukó'oviti. Enepo itukápu xâne ákoti évekinokonoku emó'uínokono ápeyeva váhere ítuke, motóvane itúkeovo ndeákinu. ¹¹ Kúteanemaka koeku yêno ne ndeákinu. Konókotimaka itúkeovo teyonéti, ákoti itukapu ítukenati xêti po'ínuhiko xâne. Konókotimaka éxea kixoku ítukea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane itúkeovo xâne motovâti kúveovokono ya uhá koeti koekúti. ¹² Enepohikone ndeákinu, ako yusíka pí'ayea yêno. Konókotimaka éxea kíxoaku ne xe'éxaxapa koane íhae óvoku. ¹³ Yoko enepohikone ndeákinu koati únati kixoku ítukea ítuke Itukó'oviti, itopónotimo itúkeovo koati teyonéti, koane iyúseotimo itúkeovo é'exo kixoihoati ne kaná'uti kixovókuti hó'e úti, motókeinoke koyúhoyea koêku.

¹⁴ Ngúxoá ákoyeamo ánju'ikene noínjopeopi Timotí, itea yundóxinoake ra koekúti, ¹⁵ maka enepo anju'ikene, yéxane nókone kó'iyea úti imokóvokutike, enepone óvoku ne koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone kotíxovoku koane koukoponovokumaka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁶ Koati hána'iti ne ihíkavoti ákoti exákana mekúke, kouhahu'ikovotine kó'oyene, enepone kutípone úti. Énomone rã'a: Enepone simoâti ra kúveu mêum, íkutipasikovovi, uti xâne. Kouhahu'ikea sasá'iko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Noíxoamaka ánjuhiko, enepone ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke. Perékaxokono koêku xoko póhutihiko poké'e óvohikoku xanéhiko yara kúveu mêum. Kutípokono yâye yara poké'e, ina pihôpo vanúkeke xoko êno hána'iti ihayú'iuti ópoku.

Koêku ne kopoé'akoatimo íhikaxea ne emo'u Itukó'oviti

4 Ú'urapu'i kíxoá Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koêku mo yaneko káxehiko ye'éxapune hunókoku ra mêum, ápeyeamo xâne kurí kixoti kúveovo Itukó'oviti,

hokópoti aúpu'ikenati, páhoe Satánae, koane ihíkavoti ítuke ndémoniuhiko, ² íhikaxone xâne ákoti oponóvo ítuke, koyúhoti itúkeovo sasá'iti, ihíkaxotimaka koekúti ákoti akaná'u, itea ákone eápapu ítukeovo pahukóvoti, vo'oku itúkeovo váhere koekúti ixomo ítúkohiko. ³ Enepohikonê'e, ako síka kóyenoyeahiko koane ko'ímayea ne xâne. Anêkomaka nikokónoti ákoti síkâ níkeokono, koyúhoti ítukeovo pahukóvoti nikokóno. Itea uhá koeti nikokónoti, aínovo poréxovike Itukó'oviti, motovâti níkea úti koeku víkoro'ixinova, uti kutípoti Jesus, uti exoâtimaka ra kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. ⁴ Vo'oku uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, aínovo únati, epó'oxo itukovo vikoró'ixinovatine xoko Itukó'oviti, ako yusíka kutí kíxeokono ákoti aunáti. ⁵ Koati sasá'iti vo'oku yuhu Itukó'oviti emó'uke, koane vo'oku vitúkinoá orásaum.

Nókone kó'iyea ne únati ko'itúkeinoti Vúnae

⁶ Enepomo íhíkexa po'ínuhiko úti xoko Jesus ra koekútihiko, itimo koati únati ko'itúkeinoti Kristu Jesus. Epó'oxo enepora emo'u Itukó'oviti kitípone, enepora únati ihíkavoti hékone, koxunákopitimo ikéneke Vúnae koeku yíxivoa. ⁷ Itea hako kemokénoa ne xetihí koeti ákoti itóponone, íhikaxone xâne ákoti hakâ ne kaná'uti ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. Hara yíxapuxo, kékuna'ixivo ikéneke Itukó'oviti. ⁸ Vo'oku enepone ixómoyea yuíxovo kóxunakea mûyo ne xâne, ako ahíkapu yónoku ne itópoinoake. Itea enepone yuíxeovo kóxuna'ixeovo ikéneke Itukó'oviti, ákomo hunókoku ne itópoinoake, vo'oku apêtimo yara koeku kó'oyene koánemakamo seâpa vanúkeke. ⁹ Enepora emo'úti yutoxóvoti yâye, koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono. ¹⁰ Énomone yupíhinovo kóxuna'ixeovo úti, vivokóponovoti ko'ítukeyêa úti, vo'oku hane kuvóvo úti ne koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone usó koyêti koíteovo uhá koeti xâne, áko'oneoxo ne kutipoâti.

¹¹ Íxíke'aka, koane íhíkexa xanéhiko ra koekútihiko. ¹² Ako yusíka ápeyeva xâne ákoti ítúkópíke pohu vo'oku ítíkivo inámatiko, itea ya xapákuke ne kutípoti Jesus, ítíkavu koati motovâti hókeokono kixoku ítukeovo, ya kixeku keyúhoyi, ya kixeku ítíkivo, koáne ya ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, koánemaka ya kivi-vo Itukó'oviti yóko'omaka ya sasá'iyea iséneu. ¹³ Tukú koeti aungápapu xikóyoke, yíxapu yíhoiki emo'u Itukó'oviti xapákuke xâne. Yéxakamaka nókone kó'iyea, koane íhíkexamaka emo'u Itukó'oviti.

¹⁴ Iké'itukexa ne íparaxeopíke Itukó'oviti, yéxone ítíki ítukeke, enepone kouhahu'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne inuxínoti ítukéti égerejake yanekôyoke, enepo koyuhó'inopi ítukexeopíke Itukó'oviti, enepo ipíhoamaka vô'u titíkuke haxakínopiti ítukeke Itukó'oviti. ¹⁵ Yíxapa ra koekútihiko, koane kékuna'ixapu ítíki, maka naíxane uhá koeti xâne ne kixeku keúkoponivo ya ítukeke Itukó'oviti. ¹⁶ Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ra ihíkavoti. Ípihea tumúne ra ítukéti vo'oku ixéáneye, hainamo póhutine íti koítovo Itukó'oviti, itea ítóvotimakamo ya pahúnevo ne xanéhiko kamokénopiti.

Éxokoa Poûlu ne Timóti nókone kó'iyea enêko xânehiko

5 Hako kepayásokinovo hóyeno xuvé'eti ya itíke. Seyá'ika enepo áva pahúnevo, itea kutí íxea yá'a enepo yenekâ. Kene ne homoêhouhiko, kutí íxea pe'ínuhiko. ² Kutí íxeamaka mémaina ne úsotine senóhiko. Kene ne ârunoehiko, konókoti sasá'iyea iséneunoa tiyoâti, kutí kixeâtimaka mekéxa.

³ Hivá'axa ne ivokóvotinehiko îma koati pohúxovoti, ákoti po'i huvo'óxoati. ⁴ Itea enepo áva xe'éxaxapa itukovo amósenoxapa, konókoti itúkeovo énomone katarákopa, vo'oku konókoti itúkeovo íhae óvokuke yuíxovo ne xâne inúxotike. Konókotimaka éxea xâne poréxopea ne ítukeinoa há'a yoko êno, itukóvo ôxu yoko ôse. Vo'oku koati ponóvoti xoko Itukó'oviti nê'e. ⁵ Enepone ivokóvoti îma koati pohúxovoti, ákoti po'i huvo'óxoati, Itukó'oviti kuvóvo, koane kóyekutine itúkea orásaum. Káxe, yóti véyo épemo'ixea Itukó'oviti huvó'oxea. ⁶ Kene ne ivokóvoti îma yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo, kutí koe ivokóvotine upánini ápeyeako yara kúveu mêum. ⁷ Pehúkaikopo po'ínu úti itúkea ra koekúti yara yúndoenopi, maka hákone évekinokonoku emó'uinokono ápeyea váhere ítuke. ⁸ Enepone xâne kutípoti Jesus, itea ákoti kataráka iyéno, ínapoxo ne oveâti kúveu óvoku, koati xâne ákotine itúkoake ne hó'e úti, epó'oxo hana'íne pahúnevo yane xâne ákoti hóko Itukó'oviti.

⁹ Hako yutoxóvo îha ne ivokóvoti îma xapákukehiko ne huvó'oe êgereja enepo hákoxovoti itopóno sesenta koeti xoénaena, koane konókoti itúkeovomaka póhutine kó'íma neko imá'ikene. ¹⁰ Konókotimaka itúkeovo sêno únati kixoku itúkeovo, koane únatimaka kixoku koéxokexea xe'éxaxapa, ú'uso koyêtimaka katarakea koêkuti simoâti óvokuke, koane ú'uso koyêti kutí kixópeovo ovoxéti huvó'oxea ne po'ínuhiko kasása'iupo Jesus. Konókotimaka itúkeovo huvo'óxoti apêti nókone, koane yuixóvoti itúkea uhá koeti únati koekúti.

¹¹ Kene ne inámatiko sêno ivokóvoti îma, hako yitoxí îha xapa iha po'ínuhiko huvó'oeti, vo'oku enepo yupihápu xuná'iyea kahá'ayea kó'imapea, kó'imápotimo. Yane ákonemo itúka ne inúxoti yúho itúkeovo haxakínovoti ítuke Kristu. ¹² Koati iyúseotimo itúkeovo pahukóvoti nê'e, vo'oku ákoyea itúka neko inúxoti yúho ákoyeanemo okó'imapo, koane itúkeovomo póhutine ítuke Itukó'oviti yuíxovo. ¹³ Haina póhutine itea koeku kó'iyeaneye, turíxovomaka óyohikeovo ovohí kó'iyea koane ákoyeane okó'ítuke, koane yónoheyea ya xapa kó'óvokuti. Yoko haina pohúneti ovohí kó'iyea ákoyea ítuke, itea koati itúkotimaka xêti po'ínuhiko xâne, koane oposí'ixoti éxea koeku ítuke po'i xâne mani ákoti itukapu yuíxovone, kókóponotimaka xêti mani ákoti yusíka koyúhoyeokono. ¹⁴ Ngahá'ainoakopo ne inámatihiko sêno, ivokóvoti îma, kó'imapea koane koéxokexea xe'éxaxapa, yoko itúkeovo únati katarákoti óvoku, maka hákone évekinoaku yuho puvoti hó'e úti koyúhoyea ákoyea aúnti ne ítuke. ¹⁵ Vo'oku koati apêti

senóhiko, ivokóvoti îma, itavókeatine ra hó'e úti, hokópotine Satánae. ¹⁶ Enepone sêno ivokóvoti îma apêti iyéno, konókoti itúkeovo iyéno huvo'óxo, maka hákone yupihóvo kataráe ne êgereja. Yanê'e, koati motovâti itúkeovo senóhiko ivokóvoti îma ákoti po'i katarákoati huvó'oxo ne êgereja.

Nókone itúkea kutípotihiko Jesus ya xoko inuxínoti imokóvokuti

¹⁷ Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike koati mbiú kixoti kó'ítukeyea, motókea kurí'uxinokono námoe, koane ínixeokono itúkeovo teyonéti, áko'oneoxo ne ivokóponovoti koyúhoyea emó'u Itukó'oviti koane íhikaxea. ¹⁸ Yoko énomonemaka kuteâti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Hako ike'áki pâho ne vûi enepo huva'áxapi ókonuheinopea ne itóvotine ha'i tiríku" kôe, koyúhoti koêku ne kó'ítuketi kónokea ápeyea nîka. Ina koe'íkomaka: "Koati motokeâti ápeyea námoe ne kó'ítuketi" koémaka. ¹⁹ Itukovo apêti koyúhoti ápeyea váhere ítuke ne inuxínoti itukéti imokóvokutike, ako yusíka poéhayea xâne koyuhoâti. Konókoti pí'ayea, áko'o mopó'ayea xâne noixoâti, koane koyuhoâtimaka itúkeovo koati kaná'uti kó'iyeaneye, ina yusíka kutípeokonoxo. ²⁰ Kene ne po'ínu úti xoko Jesus ovóheixoti pahunévatike, seyá'ika nonékuke uhá koêti ya imokóvokutike, maka pikáne kixeaneye ítuke ne po'ínuhiko kutípoti Jesus.

²¹ Nonékuke Itukó'oviti yoko Kristu Jesus koánemaka ne sasá'itihiko ánju íhae vanúke, ovuxe Itukó'oviti, injíko'okopi itíki ra koekúti ngxínopike yarâ'a. Ako yusíka seyá'iki po'ínuhiko xâne koeku ketíxi ínikene, itea konókoti kutikokó kixi seyá'iki uhá koeti xâne pahukóvoti. ²² Hako iyovó kôa yokóvo ípihi veð'u tutíkuke ne xâne keha'âti hexákinoá ítuke Itukó'oviti. Hako kitipásea ne xâne ítúkoti váhere. Yokóhiyanavo maka itíkapune xâne koati sasá'iti. ²³ Hako poehâne úne yénovoheixo, itea kalihú íxea yénoyivomaka víyum vo'oku yeópone yokóvoike, vo'oku kayú kayu kóyeyea ne yaríne.

²⁴ Ápe pahúnevo xâne í'yuse koyêti iyonoâti yuhoíkovokutike. Kene pahúnevo po'ínuhiko xâne, poéhane xu'íkénene ina iyusêo. ²⁵ Kúteanemaka koêku ne únati kixoku itúkeovo ne xâne. Ápe okó'ikeakuneye iyúseo ne únati kixoku itúkeovo. Kene po'ínuhiko, ako aká'ikaneye iyúsea, itea kóyeane urápu'iyea.

Nókone kó'iyea ne ahinoêti yoko pataraûxati

6 Uhá koeti kutípoti Jesus apêti pátarauxa, konókoti téyee ne pátarauxa ya uhá koeti koekúti, maka hákone koemóke'ekono iha Itukó'oviti koánemaka ne íhikavoti hókone úti. ² Kene ne ahinoêti apêti pátarauxa kutípotimaka Jesus, enepone itúkeovo kopo'ínukokoti xoko Jesus ne pi'âti, haina kixo'êkoti ákoyea okónokoa téyee pátarauxa vo'ókuke. Konókoti inamá'axoyea koxuná'ixovo kó'ítukeinoa, vo'oku enepone pátarauxa namukópati ne únati ítukeinoa, koati po'ínu xoko Jesus, koane koati xâne ákoti omotó-

va okóvo. Íhíkexa ra koekútihiko koane ixíke'aka kónokea itúkeokono.

Koêku ne koati kaná'uti vîrikuxea

³ Enepo áva ihíkaxoti ihíkavoti ákoti itukápa ne ponóvoti íhíkaxevike Vúnae Jesus Kristu, itea itúkeovo pót'iti yane ihíkavoti koyuhó'inoviti kónokea vitúkeovo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, enepone hó'e úti, ⁴ koati kapayásokovoti nê'e, epó'oxo ako éxone. Poéhane kahá'a turíxea yumopókokoti koane okopókokoti vo'oku kixó'ekone ne emo'útihiko. Yoko énomone ápeino xâne kahá'ati anú'ukeokoko, koane opósi'okeovokoko yoko ihákeokoko. Énomone-maka ápeino vaheérinokokoti isóneu, ⁵ koane orixókokoti. Koati ákoti hunókoku kó'iyeaneye xapa xâne pahukóvoti isóneu, ákotine ne kaná'uti kixovókuti xokóyoke, inixoâtihiomaka itúkeovo únati namúkope tiúketi ne itúkea ítuke Itukó'oviti. ⁶ Kene kaná'uti îrikuxea ne xâne vo'oku itúkea ítuke Itukó'oviti, itea haína ya tiúketi. Koati vo'oku ákoyea aina íyakapu, koane vo'oku úhepeyeya isóneu ikéneke Itukó'oviti. ⁷ Koáhati ákoti apeínoviti inâ vipuhíko yara kúveu mêm, koane ákomakamo ápahuina vomópone vipuhíkapea ra kúveu mêm. ⁸ Koeku ápeyeya nika úti yoko vípovo, yusikóne úhepeyeya visóneu koane ákoyea aina víyakapu. ⁹ Itea enepohikone xâne kahá'ati îrikuxea, ako oríko aúpu'ikeokono koane íkorokeovo váhereke kixovókuti vo'ókuke. Ákomaka oríko íyokeovo koekúti ákoti itópoinoake, ominoâtimaka hána'iti tiveko koêku. Koati énomone íkorokinovo ne xâne váhereke koane énomone iyónopinokono ipihóponovokutike. ¹⁰ Vo'oku koati turi ákoti tôpi kó'iyevokutu pahunévoti ne yupiheovo íyokeovokono ne tiúketi. Yoko koati apêti xâne itavókopeatine ne kúveovo Jesus vo'oku íyokeovo tiúketi, koane koati ihaxíkopinovotimaka êno kotíveti koekúti vo'ókuke.

Enékeake Poûlu ne Timóti

¹¹ Kene îti Timotí, iti koati kaná'uti hokoti Itukó'oviti, yahíkuxipa ne koekúti kuteâti. Yíxapu péni ítike koane ítíkivo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku ítíkivo. Yíxapumaka kívivo Itukó'oviti koane ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Itíkapumaka ákoti kurí ixa ítuke, koane ítíkapumaka itúpa'ikoti. ¹² Kéxuna'ixapu kuteâti koeku kóxuna'ixeovo húndaru, koeku ítíki ne únati itukéti hó'exepike Vúnae. Yane itepónoatimo ne apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, enepone kutí'inokemaka ihaxíkopiti Itukó'oviti héki.

Énomonemaka kutí'ino keyuhoâti nonékuke êno xâne yanekóyoke ítíkivo kutípote Vúnae. ¹³ Nonékuke Itukó'oviti, enepone poréxoti ápeyeya ne uhá koeti koekúti, koane nonékuke Kristu Jesus, enepone ákoti píka koyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti nonékuke Pilá-tu, ¹⁴ mbahúkopi heu-heú kíxi ítíki páhoenopi Itukó'oviti, motovâti ákoyea xâne koyúhote koemó kíxea ítíki. Énomone íxea ukeâti kó'oyene tukú koetimo káyukopovope Vúnae Jesus Kristu. ¹⁵ Koati aukópovotimo nê'e simapúne kaxéna. Yane koutáta'ixoatimo Itukó'oviti, poéhane motokêa iháyu'ikeokono, poéhanemaka itukóvo éxoti koeku uhá koeti koekúti, enepone koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko nâti, únaemaka uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti, ¹⁶ poéhane-maka itukóvo úkeaku ne apéyeati ákoti hunókoku. Koáhati êno xúnati uhápu'ine xokóyoke ákoti itoâti ahí'okeova. Ako xâne noixoâti, ákomaka ita xâne komómoyea. Itúkapuneikopo énomone ihayú'ikokono, koane énomone itukóvo koati payásoti pahúkoti ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneyeoxo.

Koêku ne xâne iríku

¹⁷ Enepepe xâne ênoti apeínoati yara koeku kó'oyene, yenéka ákoyea kapáyasakapu vo'oku enó'iyeya apeínoati, koane ákoyea kuvápa ne apeínoati, vo'oku ákomo oríko uké'eyea. Itea konókoti itúkeovo Itukó'oviti kuvóvo, enepone ákoti kamaxátikavi, porexó'ovitimaka uhá koeti koekúti vo'oku kahá'ayea ikó'elokexea vokóvo. ¹⁸ Yénékahikomaka itúkea únati, koane itúkeovo iríku nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke ne únatinoe ítuke. Yénékamaka ákoyea kamaxátika po'ínuhiko xâne, koane usó kóyeyea huvó'oxea ya nókone, ¹⁹ motovâti ítixopea apeínoati ákoti uké'eyea-aku, kuvónonemo ya káxehiko keno'ókoti ya xoko Itukó'oviti. Akoéneye, itopónoatimo ne koati kaná'uti apéyeati íhae xoko Itukó'oviti.

Hunókoku yútoe Poûlu yonoti xoko Timóti

²⁰ Kene îti Timotí, yokóhiyana ne itukéti pónepike Itukó'oviti ítíki. Yokóhiyanapamaka ne yuhotihí koêti, ákoti itópoinovike, ákotimaka parexá'avi kóukoponeovo úti ikéneke Itukó'oviti. Hoko kemokénoa yúho ne okópoti hó'e úti, enepone iháxoneti koati kaná'uti exóneti, itea koati yupihóvoti ákoyea malíke'eka. ²¹ Vo'oku anêko xâne hokoâti nê'e kutí'inoke itavókopeati ne kutípone úti.

Itúkapu seánakopike Itukó'oviti yóvoheixonoe. Hunókokune.

2 Timóti

Enepora koyuhópeti, pí'apene páhoe Poûlu yonoti xoko Timóti. Enepo yutoxôa Poûlu ra koyuhópeti, ika'áko-vokutike óvoheixo ya Róma, yoko éxoane ákoyeane ahíkapu kaxena ivókovo. Énomone kutí'ino ixikó'okoati ne Timóti kóxuna'ixeovo kúveovo Itukó'oviti yoko itúkeovo koati únati húndaruna Jesus Kristu. Ixíko'okoamaka kónokea itúkeovo koati únati inuxínoti ítuke Itukó'oviti.

Tûri

1 Yundóxinopi, undi Poûlu, undi páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâti ahá'inonu-maka Itukó'oviti indúkea motovâti ngoyúhoyea koêku ne apéyeati ákoti hunóko xoko Itukó'oviti, enepone koyúhoinovike Itukó'oviti poréxeovea ya xoko Kristu Jesus. ² Mbahúkinopea ra koyuhópeti Timotí, iti kutí ngíxone nje'éxa ákoti omotóva ongóvo ikéneke Jesus. Iká'iparaxapi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Kristu Jesus, Vúnae, uhá koêti neko únatinoe koekúti ukeâti xokóyoke, koane itúkapumaka hána'iti seánakopike yóvoheixo, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixinovo Itukó'oviti ne Poûlu vo'oku Timóti

³ Íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, enepone hókone voxúnoekene, koane nzókonemaka, enjoâti ákoyea indúkáheapu koane sasá'iyea inzóneko koeku nzókea. Ako ânga indúkinopi orásau, Timotí. Káxe, yóti púyaxieovopi ongóvo nonékuke Itukó'oviti. ⁴ Puyáko-ponova ongóvo irihíkovo he'oúke yanekôyo, koane yupíhovane ngahá'ayea noínjopeopi, maka kurí'uxapu-neoxo elókeko ongóvo. ⁵ Puyáko-ponovamaka ongóvo ne kixeku kívivo Itukó'oviti, ákoti itikáheapa kuteâtimaka kixoaku yôse Loîdi kúveova inúxoti ya itíke, koáne-maka mémaina Euníse, koane énjoamaka kó'iyeaneye ne kívivoa.

Enékoa Poûlu ne Timóti ákoyea kurí'ixa itúkea ítuke Itukó'oviti

⁶ Enepora injíko'okopike, énomone vo'ókuke ne íparaxeopike Itukó'oviti, yéxone itíki ítukeke, enepone némoé yaneko ímbiheaku vó'um titíkuke nguri'ókopi ítuke Vúnae. Iké'itukexa nê'e, hako rera'íkoa. ⁷ Vo'oku ako paréxavi Itukó'oviti vitúkeovo xâne muyá'iti isóne, itea poréxovi xunakóti, koane ákoyea omótovokoko vokóvo, koane véxea ponea uti visóne yu uhá koêti koekúti. ⁸ Hákoikopo tinôa keyúhoyi koêku ne Vúnae. Hákomaka tinónu, undi iká'aeti vo'oku ítuke Vúnae. Ya xunákoke Itukó'oviti, usó yákoye keítoponivo kotíveti kuteâti úndi, vo'ókuke ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. ⁹ Koáhati Itukó'oviti koitóvovi ya pahúnevo úti. Énomonemaka ihaxíkovi ko'ítukeyea uti sasá'iti ítuke. Yoko haina vo'ókuke ápeyeva únati

vitúkeovo iháxinovike, itea koati vo'oku itúkeovo aháne iháxikeovi ya hána'iti seánakovi, enepone évekinovike xoko Kristu Jesus, koekúti kousexinovike ukeâtinékene tumúneke ápeyeva ra mêum, ¹⁰ itea ínati iyuseô'oxo, koeku símea ne Kristu Jesus, enepone Koitóvoviti, yara kúveu mêum. Eneponê'e, haina póhutine xunako pevóti uké'exopinovine, itea omínovimaka inámati vápeyeva ákoti hunóko xoko Itukó'oviti, enepone kouhupu'ikinovikene yane inámati ihíkavoti omínovike. ¹¹ Énomone noívoxononu Itukó'oviti, motovâti ngoyúhoyea emó'u koeku indúkeovo páhoe xapa xâne, koane motovâti ínzikaxea emó'u. ¹² Koati ngoitóponovoti kotíveti vo'oku ngoyúhoyea emó'u itea ako ndeína, vo'oku énjoa itúkeovo motokeâti kúveovokono ne ngutípone. Yoko énjoa ápeyeva xunáko kóyoninonoa ne nguri'okoake tukú koêti yaneko káxe aukápapu. ¹³ Timotí, itika íhixope póneovo héki Vúnae ne ponóvoti ihíkavoti kémone njokóyoke, koane yíxapumaka kívivo Itukó'oviti, koánemaka ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, kuteâtimaka poréxoake Kristu Jesus kó'iyeva ne xâne hokoâti. ¹⁴ Yokóhiyana ne koati únati kurí'okopike Itukó'oviti, enepone hó'exeopike, itikoâti ya xunákoke ne Sasá'iti Omíxone, enepone ovo'ó koe'éviti.

¹⁵ Timotí, énjoa yéxi kuríkeonu ne uhá koeti po'ínu úti ovâti ra poké'exa Ázea. Xapákuke ne xâne ngíxone, ápe Fixelu yoko Eromójeni. ¹⁶ Kene ne Onezífuru yoko uhá koeti óvokuke, poéhane seánakoa Itukó'oviti oukeke nguvínova, vo'oku êno kouhepekopea inzóne. Ákomaka téinanu koeku óveam ika'ákovokutike. ¹⁷ Yaneko símeaku yâye yara Róma, ako kurika opósi'ixeonu imókone inixópononu. ¹⁸ Poéhane hána'iti seánakoa Vúnae oukeke nguvínova yaneko káxe yuhaíkapane Itukó'oviti ne uhá koeti xâne vo'oku kixoku itúkeovo. Yoko é'exo kíxea ya undíke, Timotí, koêku ne êno únati ítukeinonu enepo óvom ya Éfezu.

Enékoa Poûlu ne Timóti kóxuna'ixeovo ya ítukeke Itukó'oviti

2 Kene îti Timotí, iti kutí ngíxone nje'éxa xoko Vúnae, kóxuna'ixapu ya hána'iti seánakovike Kristu Jesus. ² Enepone kémone njokóyoke ngoyúho yanekôyo nonékuke êno xâne, énomonemaka íhikexa

po'ínuhiko hóyeno kuvovóneti, motovâtimaka íhikaxopea po'ínuhiko xâne.

³ Usó yákoye keítaponivo kotíveti, kuteâti koeku únati húndaruna Kristu Jesus, kuteâtimaka ngoítoponeovo kotíveti. ⁴ Vo'oku koeku itúkea páhoenokono itúkea ne húndaru, ako yuíxapu po'ínuhiko kixovókuti yara kúveu mêum. Poéhane páhoenokono itúkea yuíxovo, motovâti ikó'elokexea okóvo ne pahukoâti.

⁵ Kúteanemaka koêku ne ehakóvoti kahá'ati ítea iparáti. Ákomo namúka ne iparáti enepomo hákoti hokôa ne nókone vékea. ⁶ Koánemaka ne ko'ítuketi kavâne, enepone ivokóponovoti ko'ítukeyea isáneke, koati motokeâti itúkeovo énomone inuxô níkoa ne ha'í nóne. ⁷ Itíkina iséneu kixó'ekone ra yunzó'inopi yoko mihe'ókinopeatimo Vúnae ne iséneu motovâti uhá kíxi yéxi koêku.

⁸ Puyákanapu yokovo Jesus Kristu, enepone exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti, enepone ámoripono Ndávi, natina viyénoxapa mekúke, kuteâtimaka koeku kó'iyea yane inámati íhíkavovoti koyúhoti koeku Jesus, ngoyúhone xapa xâne. ⁹ Yoko inga'ákinovoti vo'oku ngoyúhoyea nê'e, kutí ngxokónoti koati váhere xâne. Itea upánini ndopíkokono ngoyúhoyea, ako itoâti topíkea ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁰ Hara kutí'inoke indoâti uhá koêti, vo'oku noívokoe Itukó'oviti, ngaha'aínoatihiko itúkeovo koítovone Kristu Jesus, koane ákoyea hunókoku unako koépoku ya xokóyoke.

¹¹ Enepora emo'úti yutoxóvoti yâye, koati kaná'uti: "Itukovo kaná'uti kutí kó'iyea xané kixoti uti Kristu ivokóvo kuruhúke, yane koati kaná'utimaka kutí kó'iyea uti xané kixoâti exepúkopo. ¹² Enepomo vitâ uhá koêti ákoti kamuyá'ika uti visóneu, yane kaha'iné kixopâtimakamo úti ne Kristu natíxea natíxokuke. Itukapu koyúhoti úti ákoyea vexe Kristu, kutí kixóvoti uti ákoti hakâ, simóvotimo káxe koyúhoyeakumakamo Kristu ákoyea éxavi. ¹³ Enepo hákoti vitukóvo kuvovóneti, kóyeane itúkeova Kristu, vo'oku ako oxéne ítukoheyeovo."

Ixíko'okoa Poúlu ne Timóti ákoyea akámokeno íhíkavovoti ákoti akaná'u

¹⁴ Yokóyuhopino po'ínu úti koêku ra koekúti yunzó'inopi. Hako iyihíxoa íxíke'oki uhá koetíhiko ya íháke Itukó'oviti ákoyea aríxakakahiko vo'oku kixó'ekone ne emo'úti hiko. Vo'oku ako itópoinoake koekúti kuteâti. Poéhane koésayu'ixea kamoâti itúko. ¹⁵ Yapásika itíkivo xâne ínixone Itukó'oviti itúkeovo únati ko'itúkeinoati, ákotimaka tínoke, yexoâtimaka péni íhíkexi ne kaná'uti emo'u Itukó'oviti. ¹⁶ Hako kemokénoa ne xâne koyuhóheoti vo'oku ako itópoinovike. Ákomaka paréxavi kóukoponeovo úti ikéneke Itukó'oviti. Yoko xâne kixotíneye yúho, áhatimaka kámokenoyea koekúti kuteâti, tumúnemo yóno váherexea ítuke. ¹⁷ Enepone yuhóhiko, koésayu'ixeo xâne. Kutí koe váhere arinétí ákoti oríko ukóponea muyókuke xâne, kutí'inoke ivokóvoti. Yoko xapákuke ne xâne kuteâti, anêko Imíneu yoko Filétu. ¹⁸ Enepohíkone pi'âti, itávokeane ra kaná'uti kixovókuti koyuhoâti itúkeovo pihotíne ne

kaxena exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti ne xâne. Yoko ápe xâne ítone koésayu'ixea kúveovo Vúnae vo'ókuke. ¹⁹ Itea enepone ítuke Itukó'oviti, kóyeane títiu kóyeyea ne poéheve. Anêkomaka yútoe Itukó'ovitiya, hoénaxeake ne koati kaná'uti hokoâti. Hara kôe: "Éxoa Vúnae ne xanéna" kôe, koane "Konókoti ahíkuxopeovo váhere ne uhá koeti koyúhoti kúveovo Vúnae" koémaka.

²⁰ Ya koati hána'iti ovokúti, haina póhutine íhakúti itukéti ya ôro yoko péhu apê, itea ápemaka itukéti ya tikóti yoko móte. Anêkomaka xapákuke koati kalísoti koane únatinoe íhakúti. Kene po'ínuhiko, ako úhe'ene. ²¹ Énomonemaka koéneye úti ikéneke Vúnae. Enepone xâne kohiyánavoati ra váhere koekúti ngxínopike, koati kuteátime ne únatinoe íhakúti sasá'itino únae, koane hána'itimaka itópoinoake, usó koyêtimaka ya uhá koeti únati itukéti. ²² Yokóhiyanavo pahunévoti, enepone ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne váhere úhepune múyo, áhati íkoroake inámati xâne. Yíxapu péni kixeku itíkivo, koánemaka kívivo Itukó'oviti, yoko ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Yíxapumaka itúkeovo úhepetike isoneúti yóvoheixo ákoti yakapákaka, kuteâtimaka kixoku itúkeovo ne xâne sasá'iti isóneu ikoseânaxovoti Itukó'oviti. ²³ Hako kemokénoa ne koyuhóheoti, enepone yuhóti ákoti itóponone, vo'oku yéxoa pôreu. Poéhane okópeokoko xâne poréxo. ²⁴ Kene ne ovoxe Itukó'oviti, ako omótova itúkeovo okópokenati po'i xâne. Konókoti itupa'ii kíxea uhá koeti xâne, koane éxea kíxoaku íhíkaxea, ákoti imaxovó ixêa. ²⁵ Konókotimaka éxea kíxoaku enékea ne okopâti, koane ítupa'ikea yuhó'ino, kuxoâtimaka ne seánakoa Itukó'oviti oúkeke ne okopâti, motovâti ikótivexea isóneuke ne pahukóvoti ítuke, koane éxea ne kaná'uti kixovókuti. ²⁶ Haina póhutine, itea yanê'e, ponopóvotimo isóneu, koane iteôvatimo ne véinoake Ndeâpu iká'akea, vo'oku koatínovo ákau nê'e itukeâti ahá'ino.

Koêkumo ukóponea vahérévokoti ye'éxapune hunókoku ra mêum

3 Ngahá'amaka yéxi koêkumo ye'éxapune hunókoku ra mêum yupihovó kó'iyeamo tiú'iko. ² Vo'oku haramo koéneye kixóvoku ne xanéhiko: Poéhanemo unako koeku yuíxopovo. Íxómotíhikomo ipupákino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. Áhatíhikomakamo íháyu'ikopeovo koane kapáyasokinovo po'ínuhiko xâne. Ákonemo téyonehiko. Émocketinehikomo koane íhakenatihikonemo. Ákonemo akútipohá'a yoko êno. Ákonemo íkoro'ixinovo, koane ákonehikomakamo teya Itukó'oviti yoko sasá'itihiko kixovókuti. ³ Títíu koyêtinemo omíxone. Ákonehikomo seána, muhíkóva iyéno íhae óvoku. Ákonehikomo itoâti ponópea isóneu imaikapu. Itukóheotimo koeku po'ínuhiko xâne. Ákonemo sayá'ikapeapahiko ne vahérévokoti. Vo'oku ípúhonevo, ákonemo íyuhixa po'ínuhiko xâne. Puvotínehikomo uhá koeti únati koekúti. ⁴ Vahéréxinoatihikomo ítukeino po'i xâne akéneke ákoti évotikoake. Húketinemo ípiheahiko

tumúne koêkuti âha itúkea ákotimaka itukína isóneu koêkumo tumúneke. Yupihovó koetínemo kapáya-sokeovo. Ákonemo omótova okóvo ne kixovókuti yara kúveu mêmum ominoâti elókeko okóvo, ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti ako omótovohiko okóvo. ⁵ Áhatinehikomo éxokeovo yónea êgereja, itea ya kixoku itúkeovo, iyúseotimo ákoyea ainamapo xoko Itukó'oviti koane ákoyea xunako Itukó'oviti ya xokóyoke.

Yahíkuxipa ne xâne kuteâti. ⁶ Vo'oku xapákukehiko, ápe hóyeno kopoé'akoti íhikaxea, koyúhoti itúkeovo ovoxé Itukó'oviti, yonotímaka xapa ko'óvokutihiko. Itea ako eápa ko'óvokuti ákoyea itúkapu páhoe Itukó'oviti. Yane ápe senóhiko ákoti oríko íteokono ya íhíkavoti kuteâti. Yoko aínovo sêno ákotimaka yumaxápu pahúnevo, koane kutí koe ákau ne ákoti tópi kó'iyevoku váhere âha kíxeova. ⁷ Enepone senóhiko, kóyekune ápeyeya íhíkavoti kámokenone, itea ako itápana isóneu éxea koêku ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁸ Yoko kuteâti kíxoaku Njáni yoko Njámbre okôpo Muíse mekúke, énomonemaka kíxoaneyé nekôyohiko okópea ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Aínovo hóyeno koati pahukóvoti isóneu, ákotinemaka haká ne kaná'uti hó'e úti. ⁹ Itea ákomo ítonehiko itúkea, vo'oku iyuseínotimo uhá koeti xâne itúkeovohiko ákoti isóneu, kuteâtimaka koeku iyúseyea mekúke ákoyea aúmati ítuke neko Njáni yoko Njámbre.

Íháy'uiko Timóti ne Poúlu koane enékoamaka

¹⁰ Kene íti Timotí, koati hekoâti ne ínzikaxeopike, yoko ngixoku indúkeovo, koánemaka ne ânja indóponea ikéneke Itukó'oviti. Koati hekoâtimaka ne ngixoku ngúveovo Itukó'oviti, yoko ngixoku ngóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae ákoti amuyá'i inzóneu. Haina póhutine, itea koánemaka ngixoku ákoyea omótovo ongovo po'ínuhiko xâne, koáne ngixoku indúkea ra itukéti, indoâti uhá koêti ákoti aungápapu ingéne.

¹¹ Yéxoamaka koêku ne okopónuti, yoko ngixoku ngoítoponeovo kotíveti, kuteâti ngixókonoku yaneko óveangu ya Antiokíya, Íkoniu yoko Lístara. Koati ákoti tópi kó'iyevoku kotíveti koekúti véngoku, itea koítovonu Vúnae ya uhá koêti. ¹² Yoko uhá koeti xâne kahá'ati pónea kixoku itúkeovo ikéneke Kristu Jesus, koitóponovotimo kotíveti. ¹³ Itea enepone xâne va-heréxoti kixoku itúkeovo, koáne ne itúkoheovotihiko, tumúnemo yóno váherexea ítuke koane aúpu'ikea, koane itúkeovomaka aúpu'iu po'ínuhiko xâne. ¹⁴ Kene íti Timotí, ípihea tumúne héki ne íhíkavoti íhikexokonoke, enepone é'exo kíxene itúkeovo kaná'uti, yexoâtimaka itukóvotiye ne íhíkaxopeati. ¹⁵ Vo'oku ukeátine itikóvoiko kalivóno, yéxoane ne sasá'iti emo'u Itukó'oviti, enepone porexópiti yéxi kixeku ítivo ya pehúnevo koeku kívivo Kristu Jesus. ¹⁶ Yoko uhá koeti yutóxóvoti emó'uke Itukó'oviti, aínovo koati ukeâti isóneuke Itukó'oviti, epó'oxo koati ênoti itópoinovike, vo'oku íhikaxovi, koane ípíkovi vitúkea váhere. Éxokovimaka pahúnevo úti yoko íhikaxovi kixoku pónea uti vítuke, ¹⁷ motovâti ákoyea pó'onexeevoke ne ovoxé

Itukó'oviti, itea itúkeovo ímotokenaxeake Itukó'oviti ya uhá koeti únati ítuke.

Ixikó'okono Timóti ákoyea âka koyúhoyea emo'u Itukó'oviti

⁴ Ya íháke Itukó'oviti, koáne ya íháke Kristu Jesus, enepone exókopatimo yonópoku uhá koeti xâne, kúteane ne âvoti ivakápu, koánemaka ne ivokóvotine, yaneko aukápapune, natixánemaka, ² énomone ya íhákehiko injíko'okopi keyúhoyi emo'u Itukó'oviti. Yusíkoti unátiyeya kaxena koyúhoyeovo, áko'o ákoyea koati unátiyeya, konókoti usó kéyeyi keyúhoyi. Pehúka ponópea ítuke ne xâne pahukóvoti. Konókotimaka seyá'iki koane yenéki. Yokóyuhoinoamaka nókone kó'iyeya, ákoti imaxovó íxêa, xaneâtimaka keúhupu'iki-noa koêku ne íhíkavoti hókone úti. ³ Vo'oku simóvotimo káxe ákoyeakunemo akáha'a xanéhiko kámea ra koati ponóvoti íhíkavoti. Haramo hokóne, koêkuti úhepune itúkea, koane ihaxíkotimo xokóyoke íhikaxotihiko koekúti kuteati âha kámea. ⁴ Vo'oku ákonehikomo akáha'a kámea ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea koyuhóheovoti, énomonemo ivávako.

⁵ Kene íti Timotí, itíkapu éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Itíkapumaka itoti uhá koeti tiú'iti koekúti simópiti. Yokóyuhoponoamaka xapa xâne ne inámati íhíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Heú íxeamaka itíki ne itukéti pónepike Itukó'oviti itíki.

Koyuhôa Poúlu ákoyeane ahíkapu ivókovepe

⁶ Kene úndi, énjoa yé'exeovone kaxena mbihópope xoko Itukó'oviti. Enepo ngaepékakana, avakápu indína vo'oku indúkea ítuke Itukó'oviti, enepone ivóngeevo, kutí koetímimo ominókono ikó'iparaxokonoke ne Itukó'oviti. ⁷ Enepone únati itukéti ítukexeonuke Vúnae, ngóxuna'ixovone indúkea kuteâti koeku kóxuna'ixeovo húndaru. Ngoúsexoane ne ahá'inonu Itukó'oviti indúkea, ákoti kurí injâ ne ngúveovo Itukó'oviti. ⁸ Hukínóvoti ápeyeya íparaxeonuke Itukó'oviti kuxopónuti vo'oku póneovo ngixoku indúkeovo. Porexónoatimo Itukó'oviti yaneko káxe okomómopane ne kixoku vitúkeovo, uti xâne, noíxoti unátiyeya, áko'o ákoyea aúmati ne vítuke. Yoko koati ponóvotimo kíxoaku Itukó'oviti ne uhá koeti xâne. Hainamo póhutine úndi ko'ipâramo, itea koánemakamo ne uhá koeti po'ínuhiko xâne kohuxóvatine símeovo kaxena aúkopovo Vúnae.

Ako kuríka Itukó'oviti ne Poúlu yaneko kurikôa ha'ínehiko.

⁹ Yapásika ákoyea yokó'okori kinó'oki njokóyoke. ¹⁰ Vo'oku kurí kixónune ne Ndéma, pihópone ya Tesálonika. Koáhati yupihóvoti ákoyea omótova okóvo ne kixovókuti yara kúveu mêmum. Kene Kerésenti pihóne Ngalásea. Kene Títu, Ndaumásea yóno. ¹¹ Poéhane Lúka ra njokóyoke. Enepo kina'áka yâkeneye, yaxénamo ne Márku, vo'oku koati ininjoâti itúkeovo únati huvo'óxonuti yara itukétike. ¹² Kene Tíkiku,

mbahúkoane ya Éfezu. ¹³ Enepo kina'áka, yamínanamo ne ngápana, ngúre ya Torôadi óvokuke Kárpú, koáne-maka ne koyuhópetihiko, ínapoxo ne yutoéti yane koati kalísoti koyuhópeti.

¹⁴ Yupíhova váherexea ítukeinonu ne Alíxandere, enepone ko'ítuketi havâva, itea itukópinoatimo Itukó'oviti ésa'i ne váhere ítukeinonuke. ¹⁵ Neíxipa nê'e, vo'oku yupíhova kótiu'ikea omíxone okópea uhá koeti yûnzo yanekôyo.

¹⁶ Yaneko inúxoti yûnzo yuhoíkovokutike, enepo ngoyuhôa ákoyea akána'u emó'u ne puvónutihiko, ako ápahuina kotixónuti. Kurí kixónuhiko uhá koêti. Ngúxoá ákoyeamo itúkapina Itukó'oviti ésa'i ne kuríkeonuhiko. ¹⁷ Itea kóyeane huvó'oxeonu Vúnae, koxunákonuti motovâti heú ngíxea ngoyúhoyea emó'u xapa xâne, kutí'inoke kamoâti uhá koeti ákoti itukapu jûdeu. Énomonemaka koitónonu ya koati koímaiti kixovókuti, kutí koe indeóvoti paho líyaum. ¹⁸ Koane koitónonutikomakamo ya uhá koeti váhere koekúti,

epó'oxo omopónutimo xoko natíxoku vanúkeke ákoyeakunemo yuvónuti. Iháyu'ikakana Itukó'oviti ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneyexo.

Pahuko inákurukeovo po'ínuhiko kutípoti Jesus ne Poûlu

¹⁹ "Inákurukovopine Poûlu" íxinenumo Pirísila yoko Ákila, koánemaka uhá koeti óvokuke Onezífuru.

²⁰ Ôvane ya Koríntu ne Erástu. Kene Torófimu, ka'aríneti yaneko imbuhíkea Milêtu. ²¹ Yéhaka kinó'oki njokóyoke tumúneke kaxena kásati. Yúhoikopi Eûbulo koánemaka Purudénti, yoko Línu, koane Kalaûtea yoko uhá koeti po'ínuhiko ûti xoko Jesus yâye.

²² Timotí, itúkapu Vúnae ovóheixo xikóyoke.

Itúkapumaka hána'itike seánakopi Itukó'oviti yóvo-heixonoe.

Hunókokune.

Títu

Enepora koyuhópeti, xoko homoêhou koéhati Títu, pahúkoa Poûlu. Koati ínikone Poûlu ne Títu, koane ha'íne-maka ya ítukeye Itukó'oviti. Yokómomapihi ne Ngâlata 2.1-3. Tumúneke hokópea Jesus ne Títu, ako exa emo'u Itukó'oviti. Yoko haina jûdeu ne Títu. Hane itúko iyénoxapa xâne iháxoneti ngerêku. Ápe kali ílea koéhati Keréta, óvoku xanéhiko hokópoti Jesus. Énomone ímoa Poûlu ne Títu ko'ítukeyea ítukeye Itukó'oviti. Pahúkoa Poûlu kókoyuse kíxoixea ne itukétiya, yoko itúkinoá inuxínoati ne xanéhiko yane imokó-vokuti yane Keréta. Éxokoamaka Títu neko inuxínoati ne itukéti nókone kó'iyea. Ixíko'okoa kónokea enékea xanena Itukó'oviti, maka aúnatine kixoku itúkeovo ikéneke Itukó'oviti. Éxokovimaka Poûlu yane yútoeno Títu ákoyea itúkapu ya xunákoke úti víteova ne pahúnevo úti, itea itúkeovo vo'oku hána'iti seánakovi Itukó'oviti xoko Kristu.

¹ Yundóxinopea ra koyuhópeti, undi Poûlu, undi ovoxe Itukó'oviti. Undímaka ápostulu, páhoe Jesus Kristu koyúhoyea emó'u xapa xâne, maka ukápanane ne koati kaná'uti kuveóvoti Itukó'oviti, kuteâti kúveova kasása'iupo, enepohikone noívokoe, koáne, maka ukápanane exoâti ne kaná'uti kixovókuti, enepone hókone xâne teyoti Itukó'oviti, ² enepone porexó'oviti ápeyea kúxoixone úti xoko Itukó'oviti vópeamo xokóyoke ákotine hunókoku, véxone kousokeovomo, kuteâtimaka koyúhoyea Itukó'oviti kó'iyeanemoye tumúneke ápeyea ra mêmum. Yoko ako semékekexa ne Itukó'oviti, koati kaná'uti ne yúho. ³ Simovóne koati kaxéna, kouhupu'ikokono neko emó'u, enepone ngoyúhone xapa xâne, páhoenonu ngoyúhoyea ne Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti.

⁴ Yundóxinopea ra koyuhópeti Titú, iti kutí ngíxone nje'éxa ya xoko Jesus koeku poéhayeane ne kuvóvone úti.

Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Jesus Kristu, Koitóvoviti, yovóheixo, koane úhpetike isoneúti ukeâtimaka xokóyoke.

Ítukeye Títu ya Keréta

⁵ Nguríkinopike ya Keréta Titú, ngaha'aínopiti kéyuseyi ne uhá koeti konokóvotikoya, yoko itúkinoamaka inuxínoati ne itukéti imokóvokutike ya póhutihiko pitivóko, kuteâti yunzó'inopi yanekôyo. ⁶ Enepohikone inuxínoati ne itukéti, konókoti itúkeovo xâne ákoti évekinokonoku emó'uinokono ápeyea váhere ítukeye, koane ákoyea ap'ia yêno. Kene xe'éxaxapa, konókoti itúkeovo hokotímaka Jesus, ákotimaka itukoâti xêti itúkeovo váherehiko, itea itúkeovo kutípotihiko koane teyoti há'a yoko êno.

⁷ Vo'oku enepone inuxínotihiko itukéti ítukeye Itukó'oviti, konókoti itúkeovo ákoti évekinokonoku emó'uinokono ápeyea váhere ítukeye. Ákomaka yusíka itúkeovo kapayásokopovoti koane í'imaikovo koyêti. Koáhati ko'ítuketi ítukeye Itukó'oviti. Ákomaka yusíka énoyeovo kumá'am, áko'o itúkeovo ísukenati. Ákoma-

ka yusíka ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. ⁸ Itea konókoti ú'uso kóyeyea ká-tarakea koêkuti xâne simoâti óvokuke. Konókotimaka yuixeevo itúkea únati, koane éxea kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti. Konókotimaka itúkeovo ponóvoti ya uhá koeti ítukeye, koane itúkeovomaka teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, koane éxeamaka sayá'ikopeovo. ⁹ Konókotimaka hókea ne ihíkavoti íhikaxevike hó'e úti, enepone motóvoke kúveovokono, koane ákoyea itávakea nê'e, maka omótovane enékea po'ínuhiko xâne kónokea hókea ne koati ponóvoti ihíkavoti. Konókotimaka éxokea pahúnevo ne xâne koyuhoâti ákoyea opónovo ne ihíkavoti hókone úti.

Enekókono ne Títu vo'oku xâne ihíkaxoti koekúti ákoti akaná'u

¹⁰ Kó'inokeneye nékone itíki, vo'oku êno xâne kapayásokopovoti, itavókeati ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, áko'oneoxo xapákuke ne jûdeuhiko. Koati puvoti ápeyea pahukoâti, ina ihíkaxomaka koekúti ákoti itóponone. Koati ainóvoti aúpu'ikenatihiko. ¹¹ Konókoti pahúkeokono kóyunuhikeovo, vo'oku ápeyea ovokúti yónoheixokuhiko íhikaxea, yoko ítoa koésayu'ixea isóneu ne heú koeti ko'óvokutiya koeku íhikaxea koekúti mani ákoti yusíka íhikaxea, itukoâti namúkope tiúketi vo'ókuke. ¹² Xapákuke ne íhaehiko Keréta, ápe koati teyonéti hóyeno póhutine yutóxea kálíhunoe xêti itúkovo. Yoko hara kôe yútoe: "Enepone xanéhiko íhae Keréta, koati kixóvokune itúkeovo semékenovo'iti. Kutí koéhiko ipúhokovoti hó'openo. Aínovomaka huléketi koane nípatihiko" kôe. ¹³ Koati kaná'uteoxo yútoe nekôyo. Hákoikopo iyihíxoá seyá'iki neko xâne, maka opónovone hókea hó'e úti, ¹⁴ koane hákonemaka yuixóva ne ihíkavoti ákoti akaná'u, íhikaxone jûdeuhiko, koánemaka neko páhoenokono itúkea íhikaxoake xanéhiko itavókeati ne kaná'uti ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁵ Xoko xâne sasá'iti isóneu, uhá koe sasá'iyea xokóyoke. Kene xokóyoke ne

ákoti asasa'i isóneu koáne ne ákoti kutípone, uhá koémaka ákoyea asasa'i xokóyoke, vo'oku koati isayú'ixovoti ne isóneu, koane ákone oxéne eópea itúkeovo pahukóvoti. ¹⁶ Koyuho éxea Itukó'oviti, itea ya kixoku itúkeovo éxokovo ákoyea éxa. Koati yupihóvoti váherexea kixoku itúkeovo. Koatímaka xâne ákotihiko ituká ne páhoenovi Itukó'oviti. Ako ápahuina únati itukéti kuxokónoti yane kixoku itúkeovo.

Koêku ne ponóvoti ihíkavoti

2 Kene îti, Titú, hara íhikexa kixovókuti íhikaxovike hó'e îti, enepone koati kaná'uti yoko ponóvoti ihíkavoti. ² Íhikexa ne úsotine hóyehohiko kónokea éxea sayá'ikopeovo, koane kónokea itúkeovo teyonéti. Konókotimaka éxea kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti, yoko ákoyeamaka rará'ika ne kúveovo Itukó'oviti koane xuná'iyeamaka ne ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne, yóko'o ne yuíxeovo hókea Itukó'oviti, ákoti kurí íxâ. ³ Kúteanemaka ne úsotine sêno, íhikexamaka kónokea itúkeovo koyúseovoti ya uhá koeti kixoku itúkeovo, ákotimaka itukapu ítukenati xêti po'ínu. Ákomaka yusíka itúkeovo yómoti xúnati ekâti, itea konokoâti itúkeovo íhíkaxoti únati koekúti. ⁴ Yanê'e, motovâtimo éxokea inámatiko sêno ínati ko'íma kónokea ákoyea omótovo okovo íma yoko xe'éxaxapa. ⁵ Íhikexamaka kónokea itúkeovo éxoti kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane kónokea itúkeovo sasá'iti isóneu, yoko éxeamaka kixoku itúkea nókone itúkea kúveu óvoku. Konókotimaka itúkeovo itípakovoti koane teyoti íma, ákoti kapáyasakinapa, maka hákone oxéne koémoke'eye-okono emo'u Itukó'oviti vo'oku kixoku itúkeovo.

⁶ Kúteanemaka ne homoêhouhiko, yenéka, motovâtimaka itúkeovo éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. ⁷ Itíkapu motovâti hókeokono kixoku itúkeovo ya uhá koeti koekúti. Enepo íhíkexa, yéxakapu ákoyea itíkaheapu, yuixóvotimaka ítukexeokonoke ákoti okomóhi. ⁸ Enepo yokoyúho, itúkapu emo'úti motovâti huvó'oxea po'ínuhiko xâne keyúho, maka hákone évekinopiku váherexea yuhó'inopi ne koêkuti xâne, epó'oxo maka teyáne ne okopó'oviti vo'oku ákoyea évekinoviku yúho koémoke'eyeovi.

⁹ Kene ya xoko apêti pátarauxa, yéxaka ákoyea omótova kapáyasokinovo pátarauxa. Konókotimaka itúkeovo kutípote ya uhá koeti koekúti, motovâti úhepeyeya isóneunoa pátarauxa. Ákomaka yusíka itúkeovo yumópokenati. ¹⁰ Hákomaka omêxo, itea éxakapu itúkeovo kuvovóneti ya uhá koeti kixoku itúkeovo, maka ínixane po'ínuhiko xâne, ya uhá koeti koekúti, motókeyea iháyu'ikeokono ne íhíkavoti íhikaxeovike Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti.

Hána'iti seánakovi Kristu

¹¹ Vo'oku urápu'ine ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti, ene kutí'inoke motovâti íteova uhá koeti xâne ne pahúnevo. ¹² Enepora hána'iti seánakovi Itukó'oviti, ixíko'okovi kónokea kuríkopea îti ne váhere kixoku

vitúkeovo, koánemaka ne ixómoyea yónoheixoa visóneu ne koekútihiko yara kúveu mêum, maka vitúkapune éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane opónovonemaka kixoku vitúkeovo, koane teyánemaka uti Itukó'oviti koeku vápeyeya yara kúveu mêum. ¹³ Énomone kónoko kó'iyeaneye îti koeku kúxoixea îti kousokeovo ne kúxone îti, enepone kutí'inoke apêtimo koati únati koeku îti. Énomone ne kouótata'ixovope itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti ne êno teyonéti Itukó'oviti koane Kristu Jesus, enepone Koitóvoviti. ¹⁴ Énomone ivokínovovi yanekôyo motovâti koíteovovi ya uhá koeti vahérévokoti, koane kasása'ikopeovi, itukópoviti xanéna koati ú'uso koyêti itúkea únatinoe koekúti.

¹⁵ Yokóyuhua ra koekútihiko. Ixíke'aka koane seyá'ika, yexókovoti ápeyeya xunakóti pónepike Itukó'oviti kixineye. Hako sikêa ápeyeya ákoti itúkoake ne yiúho.

Nókone kó'iyeya ne kutípote Jesus

3 Ixíke'aka ne xanéhiko kónokea téyeya ne tutíyehiko yóko'omaka ne payásotihiko xâne éxoti koeku îti, koane kónokea itúkeovohiko kutipoâti. Usó ákoyemaka itúkea uhá koeti únati itukéti. ² Ako yusíka itúkea xêti po'ínuhiko xâne, koane ákomaka yusíka itúkeovo yumópokenati, itea konókotimaka itúkeovo itúpa'ikoti, exókovotimaka itúkeovo itípakovoti xoko uhá koeti xâne.

³ Vo'oku utímaka ákoti isóneu yanekôyoke, ákotimaka kutípone, koane pihohí koêti. Kutí koémaka uti ákau vahérévokoti yanekôyoke, ákoti víteovaku ne váhere visóneu koáne ne ákoti tópi kó'iyevovoti koati váhere vâha vitúkea. Enepone kóyeku îti itukovo káxe, poéhane vitúkea váhere yoko poé'aino visóneu po'ínuhiko xâne viyókeovoti itúkeovo, koane púveokono îti yoko púveamaka îti po'ínuhiko xâne. ⁴ Itea enepo simovóne kaxena éxokeovi hána'iti seánakovi ne Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti, koane éxokeovi hána'iti ákoyea omótovovi okóvo, uti xâne yara kúveu mêum, ⁵ koítovovine. Haina vo'oku ápeyeya ponóvoti vítuke, itea vo'oku itúkeovo koati hána'iti ne seánakovi. Énomone koítinovovi ya xunákoke Sasá'iti Omíxone, enepone kasasá'ikopoviti koane iko'ínamakopoviti. ⁶ Koati porexó'oveati Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone, ákoti akamá'ayeovea, vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu, enepone Koitóvoviti. ⁷ Kixínovikeneye, motovâti vitúkeovo ikó'iparaxone Itukó'oviti ya koeku ponópeovi nonékuke ya hána'iti seánakovike, ko'ipâratu îti ne apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke, enepone hána'iti kúxoixone îti kó'oyene, véxone kousokeovomo.

⁸ Koati motovâti kúveovokono ra íhíkavoti. Ngahá'a kókoyuho kíxeixi ra koekútihiko, maka yuíxapuneoxo itúkea únati ne kutípotihiko Itukó'oviti. Enepora koekúti yúndoenopi, koati yupihóvoti unáko, koane koati hána'iti itópoinoke uhá koeti xâne itukoâti. ⁹ Yahíkuxapipa ne xâne ixómoti yumopó'ixokoko vo'oku íhíkavoti ákoti itóponone, kuteâti ne yutoéti kayumákoti íháhiko oxúnoekene júdeuhiko ukeátine

inâ turixóvo iyénoxapa. Kúteanemaka koêku ne yu-mopeôkokoti koane okopeôkokoti vo'ókuke koekúti-hiko yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muîse, vo'oku ako huvá'axavi, koane koati ákoti itópoinovike. ¹⁰ Seyá'ika ne xâne kopoé'akoti isóneu po'ínuhiko xâne kutí'inoke haxakeôvokokotihiko. Yoko enepo hákoti kutipópi apí'âne seyá'ikoa, yahíkuxapipamaka. ¹¹ Vo'oku xâne kuteâti nê'e, yéxoane itúkeovo koati pahukóvoti isóneu, koane itúkeovo ovóheixoti pahunévatike, epó'oxo koati iyúseoti motókeyea ipíhoponeokono vo'oku kixoku itúkeovo.

Hunókoku yútoe Poûlu yoko ixíko'okoke Títu

¹² Enepo mbahukâne ne Átema xikóyoke áko'o itukapu Tíkiku, yéhakapumo kinó'oki ya Nikópoli yokótu-

monexinu, vo'oku ngoúsokoane ne inzóneu óvean-gonemoya xapa kaxena kásati. ¹³ Hivá'axa ne Nzéna, enepone adevôgadu, koánemaka ne Ápolu, maka hákone konokóvoti xokóyoke. ¹⁴ Kene ra po'inu úti xoko Jesus yâko, konókoti éxeahiko yuíxeovoxo itúkea únati, motovâti huvó'oxea po'ínuhiko xâne apêti nókone, koane enó'iyea únatinoe koekúti ítone itúkea.

¹⁵ Yúhoikopi ne uhá koeti nza'íne yâye. Yíhaikinanu uhá koeti kutípoti Kristu yâko xikóyoke ákoti omotóvovi okóvo, ûndi yoko nza'ínehiko.

Itúkapu hána'itike seánakovi Itukó'oviti yóvoheixo, uhá ketínoe.

Hunókokune.

Filémom

Enepora Filémom namukoâti ra koyuhópeti, hóyeno hókoti Jesus ya pitivóko koéhati Kolósu. Enepone hóyeno, koati koxunákoti po'ínuhiko kutípoti Jesus. Ápe ovóxe neko Filémom koéhati Ónezimu omexeôvati. Ako malíka yónoku kohó'iyea. Po'íke káxe, kámoa Ónezimu ne emo'u Itukó'oviti koeku perékaxea Poûlu, yane itúkopovone hokoti Jesus. Yoko ika'ákovokutike óvo ne Poûlu yaneko kamôa Ónezimu ne emo'u Itukó'oviti xokóyoke. Ínixoa Poûlu kónokea aúkopeovo ne Ónezimu xoko únae. Énomone pahúkinoa Filémom ra koyuhópeti, epe-moâti ákoyea ímaikinapu Ónezimu, koane namúkopea koeku káyukopeovo xokóyoke. Xapákuke xâne ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, ápe po'okoâti itúkeovo póhutine yutóxovope ne koyuhópeti yonoti xoko íhae Kolósu koánemaka ra koyuhópeti yonoti xoko Filémom, vo'oku aínovo kuríkoponone Ónezimu.

1 Yundóxinopi, undi Poûlu, undi iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu Jesus. Anéyemaka njokóyoke ne Timóti, po'ínu ûti xoko Vúnae. Pahúkino-pea ûti ra koyuhópeti Filemóm, iti ákoti omotóva vokóvo, iti po'i huvo'óxovitimaka yara itukéti itukexevike Vúnae. ² Pahúkinoamaka uti vemó'u ne Áfea, mokexa ûti ya xoko Vúnae yóko'omaka ne Ákipu, po'ínu ûti, koxuná'ixovoti ítukeke Itukó'oviti kuteâtimaka ûti, koánemaka ne uhá koeti ho'uxínovotihiko ítuke Itukó'oviti yóvokuke.

³ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka ya úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Elóke okovo Poûlu vo'oku kixoku kúveovo Itukó'oviti ne Filémom

⁴ Íngoroixovo xoko Itukó'oviti ve'ókuke Filemóm. Kóyekune puyákeovopi ongóvo indúko orásaum. ⁵ Vo'oku kóyekune eyéngoxeopi ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti, koane itíkivomaka koati kuvónvoti Vúnae Jesus. ⁶ Enepone ákoyea iháxakea iséneu ya visóneu ikéneke Vúnae vo'oku kitípi Jesus kuteâtimaka ûti, émbemo Itukó'oviti itúkeovo énomone kutí'inoke inamá'axoti kuri'úxovo yéxi koêku ne uhá koeti únatinoe koekúti ukeâti xoko Itukó'oviti koeku hókea uti Kristu. ⁷ Mbo'inú, koati ike'élokexoti ongóvo, koane keuhépekopoti inzóneu vo'oku kixeku ákoyea omótovo yokovo po'ínu ûti xoko Vúnae. Koáhati keuhépekopoti isóneu po'ínuhiko ûti, kasása'iupo Itukó'oviti, vo'oku kíxeaku hivó'oxi.

Épemoa Poûlu ne Filémom kóseanayea Ónezimu

⁸ Koeku kó'iyeaneye ûti ikéneke Kristu, ákoni ndéya ponó ngíxea mbahúkeopi itíki koati nokonéti itúkeokono. ⁹ Itea vo'oku ákoyea omótovopi ongóvo, émbemopi itúkeovo ya unákoke iséneu itíki ra anjá'inopi, undi Poûlu, undi yékoteno, undi iká'aetimaka kó'oyene vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu Jesus. ¹⁰ Yoko enepone anjá'inopi itíki, koati vo'oku Ónezimu, enepone kutí ngíxone nje'éxa ikéneke Kristu, enepone

índone hokópea Vúnae koeku óvonzeixea ika'ákovokutike. ¹¹ Eneponê'e, énja ákoyea itópoinopike yanekóyoke, itea kó'oyene koati apêti itópoinonuke koánemaka itópoinopike.

¹² Kó'oyene mbahukópatimo xikóyoke Filemóm. Yoko kutí koe imaréoti omínjone koeku mbahúkopinopea, vo'oku yupíheovo ákoyea omótova ongóvo. ¹³ Mani ngaha'âti óveakoneye njokóyoke, mani huvo'óxonuti koeku óveango ra ika'ákovokutike, undi evótikokonoti koyúhoyea ra inámati ihíkavvoti íhae xoko Itukó'oviti. Kene mani énomonemaka ahe'ókopi koeku ákoyea melíkanu. ¹⁴ Itea mbúva indúkea koêkuti koekúti koeku ávovea énja iséneunoa. Unatí'inonune itúkeovo ya unátikoke iséneu ápeyeya sínakonv, ya koêkuni itúkeovo mitatahí koetíke itíki, yeopâti kónokeamea kó'iyeaneye kuteâti koeku anjá'inoá, itea ákoti koati kehá'ayi kó'iyeaneye.

¹⁵ Yoko mani motovâti itúkeovo ipuhíkopeati ra Ónezimu xikóyoke yara kali ye'á koeti káxe, motovâti aúkopeovo xikóyoke ákoyeakunemo ipúhíkapea ko'ítukeinopi. ¹⁶ Yoko hainá'ikomo pohúneti motovâti ko'ítukeinopi, itea kó'oyene yupihovó koetímó itópoinopike koeku itúkopeovo koati pe'ínu ya xoko Kristu ákoti omotóva yokóvo. Koati énomone koéneye inzóneunoa. Ínapoxomo motokêa kó'iyeaneye iséneunoa vo'oku ko'ítukeinopi, koánemaka vo'oku itúkeovo pe'ínupone xoko Kristu.

¹⁷ Itukovo inixeâti indúkeovoxo he'íne, ngo'ítuketi ítuke Itukó'oviti kuteâtimaka îti, nemúkapaikopo ra Ónezimu. Kutí íxepa ûndi ne simô, aukápapune xikóyoke. ¹⁸ Enepo áva ítukeinopi yanekóyo ákoti aunáti, itukovo apêti orévexopike, sikénane, undínemo porexópopea. ¹⁹ Koati yútoe vó'um râ'a, undi Poûlu. Undínemo porexópopea, koêkuti orévexopike. Yoko ako ongónokoa éndo'okeopi ápeyeya hána'iti yoréveunu. Koati vo'ónguke, vo'oku emo'u Itukó'oviti kémone njokóyoke, ápeinopi inámati apéyeeati ukeâti xoko Itukó'oviti. ²⁰ Iti mbo'ínu xoko Vúnae, ngúxoá itíkimo kuteâti anjá'inopi koeku hókea uti Vúnae Jesus. Yane keuhépekopotimo inzóneu ikéneke Kristu.

²¹ Yundóxinopea ra koyuhópeti, enjoâti itíkimo kuteâti yunzó'inopi. Haina póhutinemo nê'e, itea énjaa anú'ukeamo émbemopike ne ítikemo. ²² Yokóseanau, keúnakinonumaka imóngoku yóvokuke, vo'oku ngúxoá aúngopeovomo xepákuke koeku yépemo'ixi-nonu xoko Itukó'oviti.

Hunókoku yútoe Poûlu yonoti xoko Filémom

²³ Yúhoikopi ne Épafara, po'ínu ûti xoko Kristu, nza'ínemaka yâye ika'ákovokutike, evótikokonotimaka ko'ítukeino Kristu Jesus. ²⁴ Yúhoikopimaka Márku, Aristáku, Ndéma yoko Lúka, po'íhiko nza'íne ítuकेके Itukó'oviti. ²⁵ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yovóheixo.

Hunókokune.

Êbereu

Enepora koyuhópeti, hara pahúkokono xapákuke ne jûdeu hokópotine Jesus nóvo. Yoko êbereu itukóvomaka po'i íhaxeokonoke ne jûdeuhiko. Ako oxéne véxea yutoxoâti ra koyúhope Êbereu, itea ápe inixoâti itúkeovo yútoe Poûlu.

Êno koítoponeovo kotíveti ne jûdeuhiko hokópotine Jesus nóvo vo'oku ínixeá po'ínuhiko jûdeu kuríkeane hókea páhoenoa Itukó'oviti itúkea ya Velho Testamento. Enepone yutoxoâti ne Êbereu, kóhiyana ne hokópotine Jesus, puvâti aúkopeovomo xokóyoke ne kúxoti hó'e, koane itúkeovo énomone íhuipinovo ponópeovohiko nonékuke Itukó'oviti koeku opósikea itúkea.

Enepone yutoxoâti ra koyuhópeti, kóuhapu'ikoa itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, koane itúkeovo payásoti ya uhá koêti. Payasóneoxo ya ánjuhiko, koánemaka yane uhá koeti ovoxe Itukó'oviti mekúke, kuteâti Muíse yoko Njózûe, koane payasónemaka yane koati payásotihiko sasedóti xapa jûdeu. Kouhapu'ikoamaka koêku ne inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti yaneko ivokínovovi Kristu, itúkeovo koati únati yane kúxoti kixovókuti ítukeinoa Itukó'oviti ne xanéhiko mekúke xoko Muíse, enepo inâ porexôa Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti. Kúteanemaka koêku ne íparaxoake Kristu ne Itukó'oviti, unatíne yane hó'openohiko koépeuti mekúke, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Ya Êbereu kapitulu 11, koyúhovo koêku ne xâne mekúke koati kuvónvoti Itukó'oviti upánini koítoponovo kotíveti. Yanê'e, enékonomaka neko êbereuhiko hokópotine Jesus kóxuna'ixeovohiko ikéneke, koane ákoyea kamúya'ika isóneu.

Payasóne ne Xe'exa Itukó'oviti ya ánjuhiko íhae vanúke ovoxe Itukó'oviti

1 Yaneko mekúke, êno yuhó'inoa Itukó'oviti ne voxúnoekene, uti jûdeu. Ákomaka tópi kixoaku Itukó'oviti yúho'ixeahiko, evékinoati yúho xoko porófe-tahiko. ² Itea yara káxehiko símokune úti tumúneke uké'eyea ra mêum, xoko Xe'éxa vekínovi Itukó'oviti yúho'ixeoivi. Koati énomone poréxo Itukó'oviti itúkeovo unae uhá koeti koekúti, enepone évekokumaka xunáko inâ itukôa ra vanúke yoko poké'e koane uhá koeti apêti. ³ Enepone êno hána'iti úhe'ene yoko ití-panevo Itukó'oviti, iyúseomaka xoko Kristu. Koati heru-herú kixoti Itukó'oviti nê'e. Enepone yúho ne Kristu, koati êno hána'iti xunakóti ovâti, kotí'íkoti uhá koeti koekúti ovâti ra vanúke koáne ra poké'e ákoinoke itáhinehea. Yoko kousókone ésa'i kotúyopea pahunévoti nê'e, ivátakopo vanúkeke éxopeke Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti.

Ovoxe Itukó'oviti ne ánjuhiko kene Jesus, koati Xe'exa Itukó'oviti

⁴ Yaneko kousókone hána'iti ítukeinovi ne Xe'exa Itukó'oviti, yupihovó koene itúkeovo koati hána'iti teyonéti yane ánjuhiko. Kúteanemaka koêku ne íha, yupíhovamaka itúkeovo koati teyonéti ya íha ánjuhiko. ⁵ Vo'oku enepone Itukó'oviti, ako ápahuina ánjunahiko kíxone: "Íti koati nje'éxa. Kó'oyene indúkovone yá'a" ako kíxone.

Sâramu 2.7

Koáne ya po'íke:

"Undímo itúko há'a, kene énomonemo itukóvo nje'éxa" ako ákoe yúho vo'oku ánju.

2 Samuel 7.14

⁶ Koáne yaneko pahukôa Itukó'oviti neko Xe'éxa yara kúveu mêum, enepone apêti tumúneke ápeyea uhá koeti po'ínuhiko koekúti, hara kôe Itukó'oviti vo'ókuke: "Téyahiko ánju râ'a, kuteâti koeku téyeonuhiko" kôe.

Sâramu 97.7

⁷ Kene vo'ókuke ne ánjuhiko, haramaka koe emó'uke Itukó'oviti:

"Enepone ánjuhiko, ovoxe, kutipasí kixoahiko Itukó'oviti ihunóvoti yoko irumékoti yúku" kôe.

Sâramu 104.4

⁸ Itea vo'ókuke ne Xe'éxa, hara koêti ne yúho: "Íti Itukó'oviti, ákomo hunókoku netíxi. Koati ponóvoti ne kixeku netíxi. ⁹ Ako omótova yokóvo ne ponóvoti kixovókuti, kene ne váhere kixovókuti, pívoa. Énomone kutí'ino noivókokopiti Yúnae Itukó'oviti, porexópiti koati êno hána'iti elókeko yokóvo ákoti po'ínu eopâti kuteâti" kôe.

Sâramu 45.6-7

¹⁰ Ina koe'íkomaka:

"Unaém, itíne pahukôa apé kó'iyea ra poké'e. Pe'u veô'u itukoâmaka ne vanúke. ¹¹ Apêtimo uké'eye-akuhiko nê'e. Kene íti, ákomo yuké'eyiku. Ipupá'ixotimo ra poké'e yoko vanúke, kuteâti koeku ákoyea oríko ipúpa'ixea ipovóti. ¹² Kuteâti kixókonoku ipovóti itipú'ixokono, énomonemakamo kíxeaneye ne vanúke yoko poké'e. Koane kuteâti koeku xâne esa'íko ípovo, kúteanemakamo koeku ípokeovomo nekóyo. Itea ákomo ípekapu, epó'oxo ákomo hunókoku ne yápeyi" kôe.

Sâramu 102.25-27

¹³ Ákomaka ópoeha ánjuna kíxone ne Itukó'oviti:

“Ivétakapa énjopeke tukú koeti simapúne kaxena mboréxeopikumo itíkivo koati payásoti nâti ya uhá koêti, ínamo ipuyúkexa hivíkuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti” ako kixone xapákuke ánju.

Sâramu 110.1

¹⁴ Kutí'ikopoya ne ánjuhiko? Aínovohiko ovoxe Itukó'oviti. Aínovomaka páhoe Itukó'oviti koyonínoati xanénahiko, enepohikone koítovone yonópotimo vanúkeke káxehiko keno'ókoti.

Koati hána'iti kixoku koíteovovi ne Itukó'oviti

2 Énomoneikopo kónokino kutípeaxo úti, koane títiu kóyeyea úti yane kaná'uti koekúti, kámone úti, maka hákone vitavókea. ² Koeku kaná'uyea ákoyea ipokoâti neko ihíkavoti, kúrepo ne ánjuhiko mekúke, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane koeku ipíhoponeokono neko ákoti hakâ, koáne ne ákoti akutípoa, kuteâti motókeyea kixeokononeye, ³ ákoxomo oxéne ákoyea vipíhapanakana, enepomo hákoti vitúkoake ne koati hána'iti kixó'oviku Itukó'oviti, porexó'oviti víteova ne pahúnevo úti. Énomone neko koyúhoinovike Vúnae Jesus, enepone inúxoti koyuhoâti. Yanê'e, enepohikoneko kamoâti xokóyoke, éxokoveamaka kaná'uko neko emo'úti. ⁴ Koánemaka Itukó'oviti, éxokoveamaka itúkeovo koati kaná'uti yúho nekôyohiko, vo'oku poréxea xunáko itúkea koekúti, hoénaxovope itúkevohiko ovóxe, koane koekútihiko ákoti po'i itukoâti, enepone ákoti tôpi kó'iyevovoku iyupánevoti, koane exóneti ikó'iparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kutí'inoke apêti éxone itúkea itúkeke Itukó'oviti, kuteâtímaka isóneunoa koane ahá'inoa Itukó'oviti itúkea.

Jesus Kristu Koitóvoviti

⁵ Enepone natíxoku Itukó'oviti vonópokumo káxehiko keno'ókoti, enepone kixínopike úti kó'oyene, haina ánjuhiko poréxo ne Itukó'oviti itúkevovomo pahúkotiya, ⁶ itea koatimo xâne pahukóya kuteâti koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Kutí'ikopo ínixe xokóyoke ne xâne, iti Itukó'oviti, puyákinovake yokóvo? Kutí'ikopo ínixe xapákuke, kêtarakinoake? ⁷ Iná itikôa ne xanéhiko yara kúveu mêum, kalíha ikélihuxi ya ánjuhiko, perexoâtímaka itúkeovo ihayú'iuti yoko teyonéti. (Koane peréxoamaka éxea koêku ne uhá koeti po'ínuhiko kérokeu yara poké'e.) ⁸ Uhá koeti koekúti ítike yara kúveu mêum, peréxo itúkeovo xâne exêa koêku” kôe.

Sâramu 8.4-6

Koeku itúkeovo xâne poréxo Itukó'oviti éxea koêku ne uhá koeti koekúti yara kúveu mêum, ako ápahuina koekúti ákoti exêa koêku. Itea yara koeku kó'oyene, avo naíxa úti kó'iyeaneye ne xâne éxeahiko koêku ne uhá koeti koekúti. ⁹ Itea noíxoane úti ne Jesus ikálihuxopeovo ya ánjuhiko, ya ákoti axu'ína káxe, motovâti ivókinovo uhá koeti xâne ya seánakoake Itukó'oviti, motovâtímaka itúkeovo êno hána'iti teyonéti vo'oku tiveko kixókonoku ivokínovovi. ¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone pahúkoti ápeyêa uhá koeti koekúti, motovâti

itúkeovo ikó'itukeune, koati énomone motokêa ímoto-kenaxea Jesus, evékoati kotívetike, motovâti itúkeovo itoti tarú'uxeá uhá koeti koekúti, koeku itúkeovo énomone kousókinovi oxene víteova ne pahúnevo úti. Yoko kixínoakeneye Itukó'oviti, koati iseópoti ákoti yu-maxápu po'ínuhiko xe'éxapo xokóyoke, xoko êno unako kóyeku vanúkeke.

¹¹ Vo'oku enepone Jesus, enepone kasasá'ikopotí xâne ya pahúnevo, koánemaka ne uhá koeti xâne kasása'iupo, póhutinehiko Há'a. Énomone ákoino teína Jesus íhaxea koati po'ínu neko kasása'iupohiko. ¹² Yoko hara koe emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke:

“Ngoyuhó'inoatimo ítike ne mbo'ínuhiko. Imongó'ikopitimo xapa ho'uxínovoti ítike” kôe, koyúhote koeku yuho Jesus xoko Há'a.

Sâramu 22.22

¹³ Ina koemáka po'íke, kixotímaka koeku Itukó'oviti: “Énomonemo nguvóvo” kôe.

Izâiya 8.17

Ina koe'íkomaka:

“Anéyem kó'oyene, yóko'ohiko ne kalivôno poréxonuke Itukó'oviti” kôe.

Izâiya 8.18

¹⁴ Enepone kalivôno, kixone, koeku itúkeovo xâne apêti mûyo yoko itína, kúteanemaka koeku Jesus enepo ikútipasikoponovo xâne. Ápe mûyo kuteâti mûyo nekôyohiko, motovâti uké'exopea xunako Ndeâpu, enepone omâti ne pevóti yara kúveu mêum yanekôyoke. Yoko uké'exopane yaneko ivokóvo kuruhúke. ¹⁵ Yanê'e, koítova Jesus ne xanéhiko, enepone uhá koeti kutipasí koeti ákau Satánae koeku ixómoyea pikóhiko ivókeovo. ¹⁶ Koati iyúseoti ákoyea itúkapu ánjuhiko huvó'oxopono ne Xe'exa Itukó'oviti, itea itúkeovo amósenopono Ábraum ne huvó'oxoponone.

¹⁷ Énomoneikopo kónokino eópea Jesus kuteâti veópone, uti po'ínuhiko, ya uhá koeti koekúti, koeku vékea kuteâti vékoku úti. Kó'inokeneye motovâti itúkeovo koati Payásoti Sasedótina úti, koati seánati, motovâtímaka kúveovokono yaneko itúkeaku ítukexeake Itukó'oviti, koane motovâti poréxopea ésa'i pahúnevo xanéhiko. ¹⁸ Yoko vo'oku vékeane êno kotívete koekúti yanekôyoke, koane vo'oku tarú'uxeane neko kotívete híxopeokonoke, koati motovâti huvó'oxeamaka ne xâne híxopókonotiko kó'oyene, enepohikone vekotí'iko kotívetike koekúti.

Jesus payasô yane Muíse

3 Itínoe mbo'ínu kasása'iupone Itukó'oviti, koane iháxiu yonópeamakamo vanúkeke, itíkinapihi iséneu koêku ne Jesus, enepone Ápostulu, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u, koáne ne koati Payásoti Sasedóti ya hó'êke úti. ² Enepone Jesus, koati kuvóneti, kousókoati ne páhoenoa Itukó'oviti itúkea, enepone noivókoxoati itúkea ne itukéti, kuteâtímaka koeku itúkeovo kuvóneti ne Muíse ya kousokea ne ítukexeake Itukó'oviti ya xapákuke xanena Itukó'oviti. ³ Itea enepone Jesus, koati motokeâti yupíheovo iháyu'ikeokono ya Muíse, kuteâti koeku itúkeovo

koexépukoti péti motokêa yupíheovo iháyu'ikeokono yane péti koéxepoe. ⁴ Yoko uhá koeti péti, anêko itukoâti. Itea poéhane Itukó'oviti itukôa ne uhá koeti koekúti. ⁵ Eneponeko Muíse, koati kuvovóneti ya kousokea ne ítukexeake Itukó'oviti xapákuke xanena Itukó'oviti. Koati únati ovoxe Itukó'oviti nê'e, epó'oxo koeku kó'iyeaneye, koati okovóxinoveati koêku ne koekúti hiko koyuhóvotikomo ya káxehiko keno'ókoti. ⁶ Kene Kristu, haina pohúneti ovoxéti kuteâti koeku Muíse kousókoti hó'exeekonoke itúkea óvokuke Itukó'oviti, itea koati heu-heú kixoâti Kristu éxea koêku neko óvoku, vo'oku itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti. Yoko utíne neko óvoku Itukó'oviti, éxeake koêku ne Kristu, enepo vatiú'i ikéneke, hákotimaka kamuyá'iko uti visóneu kúxoixea úti, tukú koeti hunókokuke, ne véxone kousokeovomo ya xokóyoke.

Kíxoaku úti vitóponea ne koati kaná'uti omómikeati pónevike Itukó'oviti

⁷ Énomone kuteâti koeku yúho ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone koêti:

“Enepo kemânoe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, ⁸ hákonoe ketiú'iki yomíxone, mará'inamo yakútea neko yoxúnoekene oposí'okovoti Itukó'oviti ya mêum ákoti apêti yaneko kaxénake hixópeokonoku” kôe.

⁹ Ina koemáka ne Itukó'oviti:

“Énomone óvoheixo yanekôyo oposí'okovonuhiko ne yoxúnoekene, enepo hixopónuhikomaka, noixoti ngíxoaku ngátarakea kúveu koarenta koeti xoénae. ¹⁰ Vo'oku ákoyea akútiponu neko xanéhiko, ene kutí'ino imaínginovati. Hara ngôe vo'ókuke: ‘Kóyekunehiko pahúkeovo ne isóneu. Ako akáha'a vékea ne mani évengoaku.’ ¹¹ Énomone indúkinu yúnzo, koati yuhôti ákotinemo aukápapu ikéne, yaneko imaínginovaku. Hara ngôe vo'ókuke: ‘Ákomo kalíhuina seópea yane mani mboréxoake ómomikopea’ ngoéne” kôe ne Itukó'oviti.

Sâramu 95.7-11

¹² Yokóhiyanavo itínoe mbo'ínu xoko Kristu, maka hákone koené'eye iséneu, kuteâti váhere isóneu neko yoxúnoekene ákoti akahá'a kutípea Itukó'oviti. Neíxapunoe mará'inamo itévaki ne koati kaná'uti Itukó'oviti akutêa iséneu ne isóneuhiko. ¹³ Itea ya koêkuni ké'iyin-eye, kékunakakanoe ikéneke Kristu, uhá koeti káxe, koeku itúkeovoiko iháxoneti “kó'oyene”, kaxénaiko Itukó'oviti iháxikea xâne hókea. Yákoenenoe, mará'inamo ava xâne tiú'iti omíxone xepákukene, aúpu'iu ne váhere kixovókuti. ¹⁴ Vo'oku enepo víkaná'uxaxo ne kúveova úti tukú koeti hunókokuke, kuteâti kíxoaku kúveova úti inâ kutipôa úti, kahá'ínepoatimo úti ne Kristu natíxokuke. ¹⁵ Yoko énomonemaka kôe emo'u Itukó'oviti, enepone koêti:

“Enepo kemânoe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, hákonoe ketiú'iki yomíxone, mará'inamo yakútea neko yoxúnoekene oposí'okovo Itukó'oviti mekúke” koêti.

¹⁶ Kutí'ikopo neko oposí'okovo Itukó'oviti kameáne emó'u? Hainá'ikopo uhá koêti neko xâne veyópone Muíse ukopêa Ejítu? ¹⁷ Kutí'ikopomaka ímaikinovo ne

Itukó'oviti kúveu koarenta koeti xoénae? Hainá'ikopo neko xâne pahúkenavoti, enepohikoneko ivohíkovotimaka yaneko mêum ákoti apêti? ¹⁸ Yoko kutí'ikopomaka neko koyúhoino Itukó'oviti ákoyeanemo seápa yane mani poréxoake ómomikopea, yaneko apê yúho, koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne? Ako po'ínu kíxone ákoti itukápa neko xanéhiko ákoti akahá'a itúkea ne emo'u Itukó'oviti yanekôyoke. ¹⁹ Noíxoaneikopo úti yuvâti ákoinoke seápahiko yane mani poréxokonoke ómomikopea. Koati vo'oku itúkeovohiko xâne ákoti akutípo.

⁴ Yoko véxoa ápeyea koati yuhôti, yuho Itukó'oviti ákoti aukápapu ikéne, poréxeamo ne xanéna seópea koane ómomikopea xokóyoke, itea neíxapunoe, mará'inamo áva xepákukene ákoti seapáya. ² Vo'oku ápe koyuhó'inoveati ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, kuteâtimaka koeku koyúhoinokono emo'u Itukó'oviti neko izaraelíta mekúke. Itea koeku íkameokonohiko, ako itópoinoake vo'oku ákoyea akútipoa. ³ Kene úti, uti kutipôati, vitóponoane ne vómomikopea. Yoko énomonemaka kuteâti yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Yaneko imaínginovahiko, induko koati emo'úti ákoti aukápapu ikéne. Hara ngôe: ‘Ákomo kalíhuina seópea yane mani mboréxoake ómomikopea’ ngôe” koéne ne Itukó'oviti.

Sâramu 95.11

Énomone kôe upánini kousokeovo ukeátine inâ itukôa ra mêum neko mani ómomikopokuhiko kixínoake Itukó'oviti poréxeamo. ⁴ Koati usotíne vo'oku ápe yutoéti emó'uke Itukó'oviti koêku ne sétixope káxe. Hara kôe: “Ya sétixopeke káxe, ómomiko ne Itukó'oviti yane itúkea uhá koeti itukéti úseu” kôe. ⁵ Ina koepómakaya: “Ákomo kalíhuina seópeahiko yane mani mboréxoake ómomikopea” kíxoá Itukó'oviti neko izaraelíta. ⁶ Ako seápa neko inúxotihiko kamoâti ne únati ihíkavoti emó'uinoá Itukó'oviti yaneko mekúke vo'oku ákoyea akútipoa, itea kóyeane ápeyea po'ínuhiko xâne seopâtimo. ⁷ Koati kaná'uti kó'iyean-eye, vo'oku ixíkopa Itukó'oviti ya yútoeke Ndávi po'i káxe iháxoneti “kó'oyene”. Yoko enepone yútoe Ndávi, koati ênoti xoénae ikénepoke neko inúxoti yuho Itukó'oviti yaneko mekúke, enepo “kó'oyene” kôe. Énomone ne yutoéti koêti:

“Enepo kemânoe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, hákonoe ketiú'iki yomíxone ákoyea yakútipoa” koêti.

⁸ Yoko eneponi itukapu Njozûe porexôa ne koati kaná'uti ómomikopea xanéhiko, ákoni okóyuhopa Itukó'oviti, ikénepoke kaxéna, ápeyeamo ne po'ínu káxe koati vómomikopeakumo. ⁹ Iyúseoneikopo poréxekomu Itukó'oviti ne xanéna ómomikopea.

¹⁰ Yoko enepone xâne itopónoati ne poréxoake Itukó'oviti ómomikopea, koati omómikopeatine ne uhá koeti ítuke, kuteâtimaka koeku ómomikopea Itukó'oviti uséxoane neko uhá koeti ítuke mekúke. ¹¹ Káxunakapuikopo úti, motovâti vitóponea ne pónevike Itukó'oviti vómomikopea, maka hákone itavókoti kuteâti koeku

neko xanéhiko mekúke, vo'oku ákoyea itúka neko páhoenoa Itukó'oviti.

¹² Vo'oku enepora emo'u Itukó'oviti, koati xúnati koáne itoa ikó'inamakopea xâne. Heu'íneo xâne ya hana'iti pirítaiu pi'áti tetúkope. Muhíkova isoneúti visóneuke ákoti po'i exoáti yoko veópone vomíxoneke, yu'óxo. Kuteáti koeku koati heú'iti pirítaiu itea tetúkea irókokoku koane itóponea kúveuke opêti, énomone-maka koéneye xunáko ne emo'u Itukó'oviti kouhápu'ikea heú koeti koêku ne visóneu yoko vâha. ¹³ Ako he'oneôvati ne Itukó'oviti. Uhá koeti koekúti, iyusé kóye xokóyoke. Uhapu'í kóyemaka ne uhá koeti koekúti nonékuke. Yoko uhá koeti úti, konokoátimo yumópea uti Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo yaneko káxe yuhaikapavine.

Kóseanavi Jesus, enepone koati payásoti sasedótina úti

¹⁴ Koeku ápeyea koati payásoti sasedóti oúkeke uhá koeti po'ínuhiko sasedóti, enepone Jesus, Xe'exa Itukó'oviti pihópoti vanúkeke, káxunakapuikopo úti kúveova úti. ¹⁵ Vo'oku enepone Jesus, hana'iti sasedótina úti payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti mekúke, koati éxoti kóseanayeovi ya muyá'iko úti, koáne ya uhá koeti vínixone tiú'iyea, vo'oku veko uhá koeti vékoku úti nê'e. Hixópokonoma ya uhá koeti koekúti, itea ako pahúnevo. ¹⁶ Hákoikopo teinóvo símea úti nonékuke, xoko ivátakoku natíxea, koeku itúkeovo hana'iti koseánaviti motovâti kóseanayeovi koane huvó'oxeovi ya koêkuti kónokeaku úti.

Jesus itukóvo sasedótina úti koati payásoti yane sasedóti mekúke

5 Uhá koeti koati payásoti sasedóti, koati úkeakune xapákuke po'ínuhiko xâne motovâti inúxinoahiko ikéneke Itukó'oviti. Omínoahiko ikó'iparaxoke Itukó'oviti, koane hó'openo koépeu, ésa'i kotúyopinoa Itukó'oviti ne pahúnevohiko. ² Enepone muyá'iko xâne ákoti éxa mani nókone kó'iyea ikéneke Itukó'oviti, koáne ne pihohí koêti itavókeati Itukó'oviti, eópamaka sasedóti kuteáti muyá'iko nekôyohiko, vo'oku koatíma-ka xâne apêti muyá'iko nonékuke Itukó'oviti ne sasedóti. ³ Énomone kónokino koépekea hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, ne sasedótihiko, motovâti itúyopea pahúnevo, koánemaka pahúnevo po'ínuhiko xâne. ⁴ Ako xâne noivókokoxopovoti itúkeovo sasedóti, itea Itukó'oviti noivókokoxoa, kuteáti koeku noivókokoxo Áraum mekúke.

⁵ Kúteanemaka koeku Kristu, haina énomone kapayásokopovo itúkeovo sasedóti, koati payásoti ya uhá koêti, itea Itukó'oviti kixoáneye, enepone kixoâti: "Iti koati nje'éxa. Kó'oyene indúkopovone yá'a" kixoâti.

Sâramu 2.7

⁶ Yoko po'íke yutoéti emó'uke Itukó'oviti hara koéma-ka:

"Itínemo itukóvo sasedóti ákotinemo hunókoku, kuteáti koêku ne Meukizedéki" kôe.

Sâramu 110.4

⁷ Koeku óponea yara kúveu mêum ne Jesus, koati kohonókoti emó'u vo'oku tiveko isóneu enepo itúko orásaum, koane îrihikovomaka ho'ouke épemea Itukó'oviti, poéhane motovâ koíteova ya pevóti. Epó'oxo kámoa Itukó'oviti vo'oku itúkeovo koati kuri'ókovati Jesus. ⁸ Yoko upánini itúkovo koati sasá'iti Xe'exa Itukó'oviti nê'e, kóyeane itúkeovo vo'ókuke ne kotíveti koekúti vékoku itúkinovo kutípoti, koane éxotimaka itúkea ahá'inoa Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti. ⁹ Epó'oxo vekoáne Jesus ne uhá koeti kó'iyevoku koekúti, nókone vékea, yane kousokinovi oxene víteova ne pahúnevo úti, motovâti ákoyea hunókoku ovópea xoko Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kutipoâti, enepohikone itúkoti páhoenoviti vitúkea. ¹⁰ Vo'oku noivokoxoa Itukó'oviti yanekôyo itúkeovo koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, kuteátimaka kixoku koeku Meukizedéki mekúke.

Enepone kutípoti Jesus xapákuke júdeuhiko, ôriti ukóponea ikéneke

¹¹ Enó'iko mani yunzó'inopinove vo'ókuke ra kixovókuti, itea tiú'iti ngoúhupu'ikinopea vo'oku ôritinove kitípi.

¹² Mani motovâti itúkeovo itíneneve ihíkaxo po'ínuhiko xâne, vo'oku kali enó'iyeeane ike hekópine Kristu, itea kénokoikonoe koyuhópinopeati neko inúxotihiko íhikauvi emo'u Itukó'oviti. Kutí kékíkonoe kalivôno ohíkotiko, ya koêkuni itíkivo xâne níkoti koati níkokónoti, nika úsotine xâne. ¹³ Itea uhá koeti xâne ákoti ukapána ikéneke Jesus, enepone kutí koeti kalivôno ohíkotiko, iyúseo ákoyea koati ukóponea yane kaná'uti kixovókuti íhikaxeovike emo'u Itukó'oviti, koane iyúseo kutí kó'iyeeako kalivôno. ¹⁴ Enepone koati níkokónoti, poéhane úsotine xâne motovâ níkea, koáhati exó'okovatine níkea. Kúteanemaka koêku ne xâne ukopónoti ikéneke Itukó'oviti, koati exoátinehiko koêku ne únatinove koekútihiko, koáne ne koekútihiko ákoti aunáti.

6 Háconeikopo itukovo pohúneti neko inúxotihiko véxone yane íhikauvoti, íhikaxeovike Kristu, vóvohexo. Itea vukápanane ikéneke Kristu, motovâti vitóponea kuteáti itóponone xâne úsotine ikéneke. Ákone okónoko keyúhopinokonoa neko koati inúxotihiko íhikauvoti, véxone xoko Kristu, kuteáti koeku kónokea vikótivexea visóneuke ne váherevoko úti koane kuríkopea úti, koane kónokea kuríkopeamaka úti kúxoti vitúkeovo mani iyonópoviti ipihóponovokutike, yoko kónokeamaka kúveovo uti Itukó'oviti. ² Ákomaka apásika keyúhopinokonoamaka ne íhikauvoti koyúhoti kixoku koeku áhikeovo xâne ikéneke Itukó'oviti, yóko'o ne ípiheokono vo'úti tutíkuke ovuxe Itukó'oviti haxakínokono itúke Itukó'oviti, koánemaka ne íhikauvoti koyúhoti koeku exépuhikopea ne ivokóvoti, yóko'omaka ne ipíhohonopemo Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ³ Itea kaúkapanapu úti ikéneke Vúnae. Yoko énomonemo vitúko ya seánakovike Itukó'oviti.

⁴ Kene ne xâne kouhápu'ikokonoti isóneu yanekôyo vo'oku itúke Itukó'oviti, namo kó'eye koêku? Énomone

ne xâne namukoâtimaka ne íparaxeovike Itukó'oviti ukeâti vanúkeke, ovo'ó koékumaka ne Sasá'iti Omíx-one Itukó'oviti. ⁵ Énomone ne xâne eopâtimaka ya xokóyoke unako koêku ne emo'u Itukó'oviti, koáne ne xunako Itukó'oviti veínoakemo nê'e natíxea natíxokuke káxehiko keno'ókoti. ⁶ Enepo puvapâhiko ne hó'e úti koane aukápapu ikéne koeku hokópea kúxoti hó'e, ákone oxéne ikó'inamakopeokono, vo'oku koati kutí koeti kuruhúxopotinemaka Xe'exa Itukó'oviti ya xokóyoke, yoko koati porexoâti ne Xe'exa Itukó'oviti itúkeovo koémoke'eu uhá koeti xâne noixoâti.

⁷ Noixó íxea ne itátane poké'e. Enepone poké'e siukoâti ne úko ixómoti irikóva, koane porexópati únati nonéti, ehópo ne ko'itúkeati, koati únati koêku opékuke pe'u vo'u Itukó'oviti. ⁸ Itea enepone poké'e póhutine tópe poréxo yoko po'i úhiti ka'áveti ákoti aunáti, koati ákoti kuxokónoti ukeâti, epó'oxo ákone ahikapu váhere kixókonoku. Koáne ya hunókokuke, oro'ókotonotimo.

Konókoti kóxuna'ixeovo ikéneke Kristu ne kutipoâti-hiko.

⁹ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, upánini kó'iyeaneye yunzó'inopimeku, koati ngutipoâti ákoyeamo yákoenenoe ye koane ngutípoamaka unátiyeamo kixeku héki Kristu kuteâti kixoku itúkeovo ne xâne koati koítovone Kristu. ¹⁰ Koati ponóvoti ne Itukó'oviti. Ákomo kalíhuina inótotypeova okóvo ne kixeku ke'ítukeino, koánemaka ne ákoyea omótova yokóvo, iyúseoti ya kixeku hivó'oxi po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. Yoko anéyeiko hivó'oxinoe. ¹¹ Koati ngaha'aînopitinoe kéyeyikoneye kóxuna'ixivo ikéneke Itukó'oviti, péhutinoe, tukú koeti hunókokuke, motovâti itéponixo kixoixone xoko Itukó'oviti, enepone yéxone kousokeovomo. ¹² Ngaha'aînopitinoemaka ákoyea yáhuleke. Hékamaka kixoku itúkeovo ne xâne koati kuvóvoti Itukó'oviti, enepohikone ákoti kamuyá'ika isóneu ikéneke Vúnae, kutí'inoke itopónoati ne yuhó'inovi, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne.

Koati kaná'uti itúkeamo Itukó'oviti ne yúho

¹³ Yaneko mekúke enepo itukínoa Itukó'oviti koati yuhôti ne Ábraum, koati iháne veínoa Itukó'oviti ikána'uxeaxo neko yúho, vo'oku ákoyea po'i ihâe payásoti yane íha. ¹⁴ Hara kixo: "Indukínopitimo únati epó'oxo mborexoâtimo yupíheovo ukóponea ne yamósenoponomo" kixoane. ¹⁵ Yane xu'ikénene, enoné'e kúxoixea Ábraum neko kixínoake Itukó'oviti ákoti imaxovó ixâ, kousokinoa Itukó'oviti neko yuhó'ino. ¹⁶ Xapákuke xâne yara kúveu mêm, íha koâti payásoti veínoa enepo kahâ'a éxokea kaná'uyeaxo ne yúho. Yane koati konokoâti itúkea neko yúho, epó'oxo ákone ixomo yumapákaka koeku kó'iyeaneye. ¹⁷ Koánemaka ne Itukó'oviti, koati ihákene veínoa éxokea kaná'uyeaxo ne yúho, kaha'âti kóxunakea xapa namukópatihikomo kixone neko yúho, itúkeovo koati kaná'uti kixovókuti

ákoti omotóva ípokeovo. ¹⁸ Yoko anêko pi'âti koekúti ákoti ipakápu, enepone yuhu Itukó'oviti, koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, koánemaka ne íha, veínoake Itukó'oviti ikána'uxeaxo. Aínovo éxokovike Itukó'oviti ákoyea semékeke. Koati énomone porexó'ovi kutípeaxo úti kousokeovomo ne kixínovike Itukó'oviti, kutí'inoke vitopónoatimo ne kúxone úti xokóyoke, uti kohó'iti xokóyoke. ¹⁹ Yoko enepone kúxoixone úti, véxone kousokeovomo, koati kótiu'ikovo úti ikéneke Itukó'oviti. Ákomo ípakapu. Títu-títu kóye, vo'oku hanekóxopo sasá'itike óvoku Itukó'oviti vanúkeke, enepone kixó'ekinovike ne Kúveu Koati Yupihóvoti Sasá'iko akéneke ne kopópoti váhere ya hána'iti imokóvokuti. ²⁰ Yoko koati énomone yonópo ne Jesus, inuxópinovitine xoko Itukó'oviti, kousókopinovitinemaka vóvokuya, vo'oku itúkeovo sasedótina úti, koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti. Yoko ákomo hunókoku itúkeova, kuteâtimaka koêku neko Meukizedéki mekúke.

Koati kixo'ekinoviti Kristu neko Meukizedéki

7 Eneponeko hóyeno mekúke koéhati Meukizedéki, natina pitivóko koéhati Sálem. Koatímaka sasedóti nê'e, epemínoti xanéhiko xoko Itukó'oviti, enepone Vúnae koati payásoti ya uhá koêti. Enepo ukopêa xapa isukókoti ne Ábraum yaneko koepékexopono nâtihiko, okótumonexopa Meukizedéki. Ina epemíno Ábraum unako koêku xoko Itukó'oviti. ² Énomonemaka poréxo Ábraum ndízimuna, póhuti yane uhá koeti yehí koeti êho xapa isukókoti. Yoko ápe kixó'ekone íha ne Meukizedéki. Inúxotike "nâti koati ponóvoti kixoku itúkeovo" kixó'eko. Kene ne po'i íha, natina Sálem koêti, "nâti omínoti xanéna unako koêku" kixó'ekomaka. ³ Ako exeâti há'a koane êno yoko oxúnoekene neko Meukizedéki. Ákomaka exeâti koeku tûri koane hunókoku. Yane koati kuteátine Xe'exa Itukó'oviti, vo'oku ako hunókoku itúkeovo sasedóti.

⁴ Imáko itúkinovo koati hána'iti teyonéti neko Meukizedéki! Vo'oku enepone Ábraum, upánini itúkovo turi uhá koeti voxúnoekene, kóyeane poréxea ndízimuna xoko Meukizedéki ukeâti uhá koeti neko koati únatinoe koekúti êho xapa isukókoti. ⁵ Yoko enepohikone hóyeno, noivókoeti itúkeovo sasedóti ya xapa amósenoxapa Lévi, pahúkoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse namúkea ndízimuna po'ínuhiko xâne, upánini itúkovo ainóvoti iyéno, póhutine úkeaku xoko Ábraum. ⁶ Kene eneponeko Meukizedéki, haina ukeâti xoko Lévi kuteâti po'ínuhiko sasedóti, itea kóyeane namúkea ndízimuna Ábraum yanekóyoke. Ínamaka epemíno Ábraum unako koeku xoko Itukó'oviti, upánini itúkovo hána'iti teyonéti ne Ábraum, koane énomonemaka itúkinoa Itukó'oviti koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne. ⁷ Yoko koati iyúseoti koêku ne xâne epemínoti po'ínu unako koeku xoko Itukó'oviti, itúkeovo payasóne yane xâne épeminoke. ⁸ Enepohikone sasedóti yara koeku kó'oyene namukoâti ne ndízimu, aínovo xâne konókoti vékea pevótike. Kene Meukizedéki, enepo koyuhó'iyea emo'u Itukó'oviti koêku,

haina ivókeovo koyúho, itea koati koyúhoti kixoku ápeyea ne Meukizedéki. ⁹ Mani motovâti koyúhoyeovo itúkeovo Lévi, enepone namúkoti ndîzimuna iyénoxa-pa, itukóvomaka poréxoti ndîzimuna yaneko porexôa Âbraum ne ndîzimuna xoko Meukizedéki, vo'oku kutí kôe Lévi porexoâmaka ya xoko Âbraum, ôxu. ¹⁰ Yoko âvo neko Lévi yaneko okotúmonexo Âbraum ne Meukizedéki, itea kóyeane kutí kó'iyea apêtine yanekôyo vo'oku xoko Âbraum úkeaku neko Lévi.

Pó'iti koêku itúkeovo sasedóti ne Kristu yane po'ínuhiko sasedóti

¹¹ Yaneko mekúke porexôa Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, pahuko turíxeovo ápeyea sasedóti kousókoati neko koekúti yutoxóvoti yane Ponóvoti Kixovókuti. Koyúhoamaka Itukó'oviti kónokea itúkeovo xapa amósenopono Lévi úkea ne sasedóti-hiko, turixeôvoti xoko Âraum, úkeaku ne uhá koeti sasedóti. Itea enepone sasedóti-hiko, amósenopono Lévi, enepone omotóva ponópea xâne nonékuke Itukó'oviti, ákoni apásika ápeyea inámati sasedóti kuteâti Meukizedéki, ákoti itukapu amósenopono Âraum. ¹² Yoko koeku esá'ikeovone kixoku ápeyea sasedóti, kónokomaka esá'ikeovo ne ponóvoti kixovókuti koyuhó'iyeti koêku. ¹³ Vo'oku enepone Vúnae Jesus, kixínokonoke ra koekúti-hiko, haina ukeâti xoko iháxakoku Lévi. Pó'iti itukoâti ámoripono. Yoko yane iháxakoku úkeaku, ako ápahuina sasedóti yuhó'ixoati ne áta, oró'okovoku hó'openo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku koati iyúseoti itúkeovo xoko iháxakoku Njúda úkea ne Vúnae Jesus. Kene ako okóyuhua Muíse yútoeke ápeyeamo sasedóti ukeâti xoko iháxakoku Njúda.

¹⁵ Kó'oyene, inamá'axone iyusêo koêku, vo'oku ápeyeane inámati sasedóti kuteâti koêku Meukizedéki. ¹⁶ Yoko enepone itúkeovo sasedóti, haina yutoéti kuteâti koeku yútoe Muíse imótokenaxoa itúkeovo sasedóti, itea enepone itúkeovo ákoti hunókoku ápeyea, énomone imótokenaxoa itúkeova. ¹⁷ Énomonemaka kuteâti kó'iyea ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku:

“Itínemo itukóvo sasedóti ákotinemo hunókoku, kuteâti koêku ne Meukizedéki” kôe.

Sâramu 110.4

¹⁸ Uké'exopa Itukó'oviti neko kúxoti kixovókuti ákotine xunáko, ákotinemaka koati itópoinoke xâne. ¹⁹ (Vo'oku enepone kúxoti kixovókuti yútoe Muíse, ako ápahuina koekúti ítone ponópea.) Itea anéye kixovókuti unatíne kó'oyene, enepora hána'iti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kóusokeovomo, porexó'oviti vahí'okeova.

Poéhane Kristu itukóvo sasedóti, poéhanemaka itukóvo únati

²⁰ Yoko enepone itúkeovo sasedóti ne Jesus, ihákene ímoa Itukó'oviti éxokea kaná'uyeaxo ne yúho kó'iyeanemoye. Kene ne po'ínuhiko sasedóti, ako íxinaneye Itukó'oviti ne yúho inâ itukóvonehiko sasedóti.

²¹ Itea pó'iti koêku ne Jesus, vo'oku koati ihákene ímoa Itukó'oviti koyúhoyea itúkeovo sasedóti ne Jesus. Hara koe yútoe ne koyuhó'iyeti koêku:

“Ihákene ímoa Vúnae éxokea kaná'uyeaxo ne yúho. Ákomo ípaka isóneu. Hara kôe: ‘Itine sasedóti ákotinemo hunókoku’ ” kôe.

Sâramu 110.4

²² Vo'oku kixínokononeye ne Jesus, iyúseo itúkeovo vo'oku Jesus kóusokinokono úti inámati kixovókuti ítukeinovike Itukó'oviti ya xokóyoke. Yoko unatíneoxo nê'e yane kúxoti kixovókuti ítukeinokono xâne mekúke.

²³ Enepo kutí'inoke koati opoíkovoti ne sasedóti-hiko mekúke, koati vo'oku ápeyea hunókoku itúkeovo sasedóti enepo ivokóvo. ²⁴ Kene Jesus, vo'oku ákoyea uké'yeaku, ákomo hunókoku itúkeovo sasedóti.

²⁵ Énomonemaka kutí'ino motovâti koíteovo póhuti-hiko xâne ahi'ókovoti Itukó'oviti, koane íseopea vanúkeke ákotihiko pahúnevo, ainóvotimaka koati sasá'iti. Yoko vo'oku ákoyeanemo hunókoku ápeyea ne Jesus, ákomo hunókoku ne épeminohiko koítovone xoko Itukó'oviti.

²⁶ Koati motokeâti itúkeovo sasedótina úti payásoti ya uhá koêti ne Jesus, vo'oku itúkeovo koati sasá'iti, ákotimaka óvaku váhere isóneu, koane ákotimaka pahúkeovoku. Ya sasá'ikoke, ákomaka malíke'eka kixoku itúkeovo xâne pahukóvoti. Koane énomonemaka kapáyasoko Itukó'oviti oukeke uhá koeti vanúkeke.

²⁷ Ákomaka okónokoa Jesus ómea hó'openo ikó'iparaxoke Itukó'oviti uhá koeti káxe, kuteâti kixoaoku po'ínuhiko koati payásoti sasedóti. Enepo po'ínuhiko sasedóti, koati porexópotihiko ésa'i pahúnevo inúxotike, ina porexópomaka ésa'i pahúnevo xanéhiko. Kene Jesus, yaneko ivokóvo kuruhúke, itukópovone ikó'iparaxoke Itukó'oviti vo'oku pahunévoti, poéha itúkoa ne itukéti, ákone káyuixa. ²⁸ Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone xâne noivókoeti itúkeovo koati payásoti sasedóti, ainovone kuteâti po'ínuhiko xâne apêtimaka muyá'iko nonékuke Itukó'oviti. Itea ikéneke yutóxea Muíse ne Ponóvoti Kixovókuti, koyúhoa Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti sasedóti ne Xe'éxa. Yoko ihákene koyúhoa Itukó'oviti, exókoati kaná'uko ne yúho koyuhôa kó'iyeaneye neko Xe'éxa, enepone ákotinemo hunókoku ápeyea sasá'iko ákoti pahúkeovoku.

Jesus itukóvo epemó'ixinoviti Itukó'oviti

8 Enepo koati ânja ngoúhupu'ikea yara uhá koeti yúndoenopinoe, énomone ne ápeyea sasedótina úti koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti. Yoko enepone, koati ivatákopotine éxopeke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, xoko ivátakoku koati payásoti ihayú'iuti. ² Harakóxopone vanúkeke epemó'ixinoviti Itukó'oviti kúveuke koati kaná'uti tabenáku, ítuke Itukó'oviti, haínati ítuke vo'u xâne.

³ Yoko uhá koeti koati payásotihiko sasedóti, ixíko'okokono omino Itukó'oviti ikó'iparaxoake xanéhiko yoko hó'openo képeu, ikó'iparaxoke

Itukó'oviti, ésa'i itúyoepa pahúnévoti. Énomonemaka kónokino ápeyea íparaxoke Itukó'oviti ne koati payásoti sasedótina úti, enepone Xe'exa Itukó'oviti.

⁴ Itukápuni yâye yara poké'e óvo nê'e, ákoni itúkapu sasedóti, vo'oku anêkohiko sasedóti exeâti koêku ne ómone xâne, ikó'íparaxoke Itukó'oviti, kuteâti páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁵ Enepe itukéti, ítuke ne sasedótihiko nonékuke Itukó'oviti, kutí koe yúkurea neko koati kaná'uti kixovókuti ovoti vanúkeke, okovóxinoveatimaka neko koati kaná'uti kixovókutiya. Énomone kixínoa Itukó'oviti ne Muíse pahukôa itúkea neko péti: "Neíxa ne ítike. Itíka uhá koêti kuteátine neko énjokopike oukeke ne hána'iti mopôí" kíxoá. ⁶ Itea enepone itukéti, póneake Itukó'oviti ne Jesus ítúkea, yupihóvoneoxo unátiyea yane ítukexeokonoke ne po'ínuhiko sasedóti. Kúteane-maka koêku ra inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti ya xoko Jesus, yupihóvoneoxomaka unátiyea yane kúxoti kixovókuti ítukeinokono xâne mekúke, vo'oku enepone koati yuhôti, yuhó'inovi Itukó'oviti vo'oku ítuke Jesus, yupihóvoneoxomaka unátiyea yane koati yuhôti, yuhó'inoá Itukó'oviti neko xâne mekúke.

⁷ Yoko enepone hákoti konokínovoti yane inúxoti kixovókuti ítukeinokono xâne mekúke, ákoni apásika inámati koekúti kó'oyene ahe'ókopati. ⁸ Itea ínixoá Itukó'oviti ápeyea óvakuya vo'oku hara koe yúho emó'uke saya'íkoahiko neko xâne:

"Simóvotimo káxehiko ápeyeakumo inámati kixovókuti índukeinoá ne íhaehiko Izarâe yoko íhaehiko Njúda. ⁹ Ákomo akútea ngíxoaku ne oxúnoekene yaneko kutí ngíxoáhiko kalivôno namukeôkonoti vò'u, enepo veyombâ ya poké'exa Ejítu, vo'oku ikénepoke, ákone yuíxapu hókea neko yunzó'inoá. Énomonemaka ákoino ivávanga neko xâne" kôe ne Itukó'oviti. ¹⁰ Ina koe'íkomaka Itukó'oviti: "Harâ'a ra inámati kixovókuti índukeinoamo ne íhae Izarâe yaneko káxehiko: Imbíheatimo isóneukehiko ne ponóvoti kixovókuti mbáhoenoa ítúkea, koane kutí ngíxoátimo yundoxeâti omíxoneke. Undínemo itukóvo Itukó'oviti Únae. Indukoâtihihi komakamo koati njanéna. ¹¹ Ákonemo ápahuina xapákuke kixoti múxone xêrerekuke óvoku koane koati po'ínu: 'Konókoti yéxi Vúnae' kixoâti. Ákonemo okónokoa íhikaxea koeku emó'um, vo'oku heú koetíhikomo éxeonu ukeátine ákoti apayáso, tukú koêti ne koati payásoti. ¹² Ngoseánapoatinehikomo, ákonemakamo imbíhapaná vo'oku váherehiko ítuke, koane ákonemo puyákapanapa ongóvo neko pahúnevohiko" kôe ne Itukó'oviti.

Njerémíya 31.31-34

¹³ Koeku koyúhoyea Itukó'oviti ápeyea inámati kixovókuti ítukeino xanéhiko, iyúseo yékotixeane neko inúxoti kixovókuti ítuke. Yoko koeku yékotixeane koane ipúpa'ixeane, koati kahá'atine uké'epa.

Ako xunáko ne yútoe Muíse kasása'ikopea xâne hokoâti

9 Enepe neko inúxoti kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti mekúke, ápe sasá'iti yutoéti, nókone-

hiko hókea, koane ápemaka koati sasá'iti ovokúti yâye yara poké'e ho'úxinovaku xâne ne ítuke Itukó'oviti.

² Enepe péti iháxoneti tabenáku, pí'a iháxakoku kúveu. Enepe inúxoti iháxakoku, "Sasá'iti Kúveu" íhaxeokonono. Ápe íhaku yúkuya, koane mēsa, koane ápemaka paúm-ya, íparaxokonoke Itukó'oviti. ³ Ina apê koati kopópoti váhere ipixoâti ne po'í kúveu, ákoti itukápa ipixoâti ne inúxoti kúveu xoko páhapetea. Akéneke neko koati kopópoti váhere, ápe ne iháxoneti "Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko". ⁴ Enepeyane kúveu, ápe iháxoneti áta, ainóvoti ôro parápu'i, oró'okovoku ísensu, enepone êno úheti ihópune íparaxokonoke Itukó'oviti. Ina apémaka káxau, ainóvotimaka ôro parápu'i, kixo'êkoti ápeyea yuho Itukó'oviti ítúkinoamo únati ne xanéna itukêa neko páhoenoa. Ya kúveuke ne káxau, ápe póte ôro, unákovoku mána. Ina apémaka neko puló'ina Áraum, eneponeko kohiúpoti yanekóyo, yóko'o neko pí'âti pe'u mopôí, yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁵ Oúkeke êxe ne káxau, ápe okovo kerúbim, enepohikone kutí koeti ánju kixo'êkinoveati ne êno úhe'ene Itukó'oviti apêtiya. Kene kēvi ne kerúbim, rama'ú kíxea êxe ne káxau, óvoku épemokonoku Itukó'oviti kotúyoepa pahúnevo xâne. Itea haina oránane kó'oyene uha-uhá ngíxea ngoyúhoyea koêku ra koekútihiho.

⁶ Yoko ike kóusokinevo uhá koêti ra koekúti mekúke, ápe sasedótihiko urúkovati ne inúxoti kúveu uhá koeti káxe, kousókoponoti nókone ítúkea ya hó'eke. ⁷ Kene ne pí'ape kúveu, enepone iháxoneti "Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko", poéhane ne koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti urúkova. Yoko poéha úrukova ya xoénae. Kónokomaka ómea itina hó'openo koépeu, ikó'íparaxoke Itukó'oviti, ésa'i itúyoepa pahúnevo yoko pahúnevo ne po'ínuhiko xâne. ⁸ Kahá'ainovea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti véxea yara koekúti ávoyea imíhe'akina xâne ne kutí koeti Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko vanúkeke ya koeku ápeyeako yara poké'e ne inúxoti péti, óvoku Itukó'oviti, enepone tabenáku. ⁹ Enepehikone koekúti mekúke, ikó'íparaxokonoke Itukó'oviti, koáne ne hó'openo oró'okinokonoke, ésa'i itúyoepa pahúnevo xâne, ápe éxokovike yara káxehiko símokune úti kó'oyene. Énomone ákoyea xunáko nekôyohiko kasása'ikopea isóneú xâne iko'íparaxoti Itukó'oviti koekúti kuteâti. ¹⁰ Vo'oku ainovo kixovókuti íhae yâye yara kúveu mēum, koyúhoti koeku nikokónoti, yoko ekâti yoko kixoku koeku kípó'ikeovo koekúti ya hó'eke xâne enepo kasasá'ikovo. Koekúti-hiko kuteâti nê'e, ainovo nokonéti hókeokonono tukú koeti kaxena ikó'inamakopeokonono ra kixovókuti.

Poéhane ítuke Kristu ya kuruhúke motovâ kotúyoepa pahúnevo xâne

¹¹ Itea simóne ne Kristu, enepone koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti, enepone exoâti koêku ne únatinoe vípara xoko Itukó'oviti yara koeku kó'oyene. Kene ne tabenáku kixonéti, enepone ópoku Kristu éxea koeku ítuke Itukó'oviti kó'oyene, koati yupihóvotine unáko koane sasá'iko yane po'í péti, vo'oku haina ítuke

vo'u xâne. Koane hainámaka kixovókuti íhae ra kúveu mêm. ¹² Yaneke seopóne ne Jesus nonékuke Itukó'oviti, koati uséxotine ítuke. Yoko seopâneya, hane koéneye kuteati koêku urúkova sasedóti nóvo neko Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko. Ako ixomo kayuíxapu ítúkea kuteâti koêku ne po'ínuhiko sasedóti. Hainámaka itina vâxikita yoko itina xe'exa váka ikó'iparaxo Itukó'oviti, itea koati itínane ikó'iparaxoa yaneko koitóvovi ya pahúnevo úti, porexó'oviti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

¹³ Itukovo motovâti sasá'ipea nóvo ne xâne nonékuke hó'e vo'oku ítúkeovo óvo'íkone itina vâxikita yoko itina tûru ikó'iparaxo Itukó'oviti, koane vo'ókukemaka épouxa ne oró'oeti inámatiko váka kásapu'ikeake, ¹⁴ ínapoxo ne itina Kristu. Koati xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ákoti uké'eyeaku, kurí'okopeovo Itukó'oviti ne Jesus, enepo porexópo ésa'i pahúnevo úti. Yoko ako ápahuina óvaku isáyunevo nê'e. Koati yupihóvoti xunáko ne itina Jesus kasása'ikopea visóne koane koíteovovi ya kúxoti kixoku vitúkeovo, enepone mani iyonópoviti ipihóponovokutike, koane anêkomaka xunáko poréxeovi hokópea úti ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

¹⁵ Koati énomone ítúkinovo xoko Kristu usó'iyee ne inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti, motovâti itóponea iháxiupohiko Itukó'oviti neko kixínoake Vúnae, enepone koati yuhôti ápeyemo unako koépoku xâne ákotinemo uké'eyeaku. Koati motovâti kó'iyeaneye vo'oku ivókeovo Jesus kotuyôpinoati pahúnevohiko. Yoko enepone pahunévotihiko, énomone kutí'inoko mani ipihópokonoti ne xâne koeku óvea opékuke xunáko neko inúxoti kixovókuti ítukeino Itukó'oviti ne xâne nóvo.

¹⁶ Noixó íxea yarâ'a. Enepo apê yutoéti koyúhoti iha xâne namukópatimo ítukevo ne xâne ivokóvoti, konókoti ivókeovo únae inúxotike motovâti ápeyema namukópeati ítukevo. ¹⁷ Poéhane ivokóvone ne únae, ina motovâ kousokeovo neko yutoéti koyúhoti iha xâne namukópeatimo ne ítukevo. Itea ya koeku ávovea ivákapu únae, koati ákoti oxéne kousokeovo neko yutoéti. ¹⁸ Énomonemaka kónokino ápeyema ivokóvoti koane ovokóvoti itína yane inúxoti kixovókuti ítukeino Itukó'oviti ne xanéna, motovâti ikána'uxeokono.

¹⁹ Yoko ikénepoke, koyúhoino Muíse ne uhá koeti xanéhiko mekúke, páhoenoa Itukó'oviti hókea, enepone heú koeti yutoxóvoti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe. Yane ina véyo itina xe'exa váka yoko itina vâxikita, koépeu, anahíxovoti úne, ina kasahêa oukeke ne koyuhópeti yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti. Hane veínoa kásaheyea evo'i su'úso homoxóvoti ya harará'iti. Yoko ika'ákovotimaka nê'e ya kirípuhike kali káva'o nonéti iháxoneti isôpo. Haina póhutine ne koyuhópeti kásaheo, itea kásaheamaka xapákuke uhá koéti neko xanéhiko. ²⁰ Ina kôe ne Muíse: "Enepora íti, koati ikaná'uxoati ra kixovókuti ítukeinopi Itukó'oviti, enepone páhoenopinoe héki" koéne. ²¹ Kúteanemaka kixoaku Muíse kásaheyea íti kúveuke ne péti, enepone tabenáku, óvoku Itukó'oviti, koane oukeke uhá koeti

sasá'iti ko'itúkepeti kúveuke ne péti. ²² Kalíhanini heú kó'iyee koekúti sasá'ipea ya íti kuteâti koeku kó'iyee ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Poéhane ya óvokeovo íti motó'iyeeva ítúyoepa pahunévoti.

Kristu kotuyôpo pahúnevo úti yaneko ivokínovovi

²³ Enepohikone koekúti kixo'êkinoveati ne koati kaná'uti kixovókuti ovotíya vanúke, konókoti ítúkeovo ya itina hó'openo, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, kasása'ikopeovo, itea enepone koati kaná'uti kixovókuti ovoti vanúkeke, opósiko koekúti koati únati yane itina hó'openo. ²⁴ Vo'oku haina péti kuteâti ítuke vo'u xâne úrukopovo ne Kristu, péti kuteâti ne tabenáku kixo'êkinoveati ne kaná'uti óvoku Itukó'oviti vanúkeke, itea koatíke vanúke úrukopovo ne Kristu epemínoviti Itukó'oviti. ²⁵ Ákomaka káyuixapu ne Kristu poréxoepa ésa'i pahunévoti. Haina kuteâti ítúkovoke ne koati payásoti sasedóti témpuluke, enepone urúkovati neko óvoku Itukó'oviti heú koeti xoénae xoko Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko, omoti itina hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti. ²⁶ Enepone akoéneye ne Kristu káyuixea ítuke, mani konokoâti enó'iyee koítóponeovo kotíveti ukeátine inâ apê ra kúveu mêm. Itea kó'oyene, simóne ne Kristu yara káxehiko tumúneke símeovo hunókoku ra mêm, yoko poéha pího ne ítuke. Ákomo káyuixa, vo'oku koati uke'éxopinoveati xunáko ne pahunévoti yane ivókinovovi, enepo porexópinovi ésa'i pahúnevo úti. ²⁷ Kene úti, uti xâne, poéha vivókovo, ínamo yuhaikapakana úti vo'oku kixoku vitúkeovo. ²⁸ Énomonemaka koéneye ne Kristu. Poéha ivókovo motovâti kotúyopinoa pahúnevo ne ákoti yumaxápu xâne yara kúveu mêm. Ákomo káyuka ítuke. Yane kayukópovotimo ne Kristu, itea hainá'ikomo kayukópinovoti kotúyoponea pahunévoti, itea koati veyopónoatinemo ne xanéhiko noiméxopati koane omopâtinehikomo xoko Itukó'oviti.

Yupihóvoneoxo unáko ne kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti xoko Kristu

10 Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, haina ominó'oveati neko koati únatinemo koekúti kousexinovikene Itukó'oviti, vitópononemo káxehiko keno'ókoti, itea pohu okovóxinoveati neko koati kaná'uti koekúti. Yane ákoxo xunáko nekóyo kasása'ikopea xanéhiko omínovi Itukó'oviti ikó'iparaxoake, kuteâti páhoenoa yútoe Muíse ítúkea. Koáhati xoénae, xoénae kónokea káyuixeahiko ómea neko koekúti ikó'iparaxoke Itukó'oviti vo'oku pahúnevo. ² Enepone hákoti konokôa káyuixeahiko, mani okotíne ómea, vo'oku mani sasa'ípotine ya pahúnevo ya póhuti pího, ákoti okonókoa káyuixea, koane ákoni ixomo inixápapu ítúkeovo pahukóvoti. ³ Itea vo'ókuke neko ikó'iparaxoke Itukó'oviti ómonehiko, ene kutí'ino puyakóponovatihiko okóvo ne pahúnevo uhá koeti xoénae. ⁴ Vo'oku koati ákoti xunáko ne itina tûru yoko itina vâxikita kotúyoepa pahunévoti.

⁵ Énomone ápeino yuho Kristu yaneko simôa ra kúveu mêum, enepone koêti:

“Iti Itukó'oviti, haina isoéti hó'openo, ésa'i itúyopea pahúnévoti kehá'a, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke, itea peréxonu ápeyea mûyom.

⁶ Ákomaka iká'elakexa yokóvo ne oró'oeti hó'openo oúke áta, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke, ésa'i itúyopea pahúnévoti. ⁷ Yane ina ngôe: Iti Itukó'oviti, usó ngóye yokovóxenu. Koati nzimínoti indúkoponea yahá'inonu kuteâti koêku ne yutoéti koyúhoti ngoêku yemó'uke yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse” koe yúho.

Sâramu 40.6-8

⁸ Anêko ne inúxotinovo yúho, enepone koêti: “Haina isoéti hó'openo, ésa'i itúyopea pahúnévoti kehá'a, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke kuteâti. Ákomaka yakáha'a yoró'okinokono hó'openo oúke áta koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke. Haina énomone iko'élokexo yokóvo” koêti. (Yoko énomone kôe, upánini itúkovo ainóvoti koekúti yutoxóvoti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse nê'e, enepone nókone xanéhiko ikó'iparaxea Itukó'oviti mekúke.)

⁹ Ina apé'ikomaka po'i yúho ikénepoke, enepone koêti: “Iti Itukó'oviti, usó ngóye yokovóxenu. Koati nzimínoti indúkoponea yahá'inonu” koémaka. Yara yúho, iyusé kóye uké'exoepane Itukó'oviti ne inúxoti kixovókuti ítukeinoke xâne, kixoku kotúyopea pahúnevohiko, motovâti ápeyea inámati kixoku koêku. ¹⁰ Yane itúkoa Kristu ne ahá'inoa Itukó'oviti enepo namukópo ésa'i pahúnevo úti ya koxé'uke kasása'ikopeovine ya pahúnevo úti. Yoko koati úsotine ne ítuke, ako apásika káyuixea.

¹¹ Uhá koeti sasedóti xapa xâne, káxe, káxe ítúkea ne sasá'iti itukéti nókone ítúkea. Éno káyuixea ómea hó'openo koépeu, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, upánini ákoyea xunáko nê'e kasása'ikopea pahúnévoti. ¹² Kene Jesus, poéha ikó'iparaxo Itukó'oviti yaneko poréxeaku ésa'i kasása'ikopea pahúnevo úti. Yoko koati úsotine ne ítuke yanekóyo, ákone káyuixapu. Ina ivatákopo éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokone Itukó'oviti, ¹³ kuxoâti símeovomo kaxena ítúkeovokumo koati payásoti nâti oúkeke ya uhá koeti, ipúyukex-eakumakamo ne uhá koeti okopâti nonékuke.

¹⁴ Vo'oku yane póhuti ikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepo porexópa Jesus ne ésa'i itúyopea pahúnevo úti, ponópa nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kasása'iupo, ákoti okonókoa káyuixea neko ítuke.

¹⁵ Yoko éxokoveamaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kó'iyeaneye ne koekúti hiko vo'oku hara kôe:

¹⁶ “Harâ'a ra inámati kixovókuti indukeinoamo ne xanéhiko yaneko káxehiko, kôe ne Vúnae Itukó'oviti. Imbíheatimo omíxoneke ne Ponóvoti Kixovókuti mbáhoenohiko ítúkea, koane kutí ngixoâtimo yundoxeâti isóneuke” kôe.

¹⁷ Ina koe'ikomaka ikénepoke:

“Koáne ne pahúnevohiko yoko váhere ítuke, ákonemo puyákoponeovaku ongóvo. Yoko ákomo hunókoku kó'iyeaneye inzóneunoa” kôe ne Itukó'oviti.

Njerémiya 31.33-34

¹⁸ Yoko koeku kotúyopeokono ne pahúnevo xâne, ákone apásika po'i íparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i kotúyopea pahúnévoti.

Ko'ípara seópea xoko Itukó'oviti ne kutípoti Kristu

¹⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, enepone koati sasá'iti óvoku Itukó'oviti vanúkeke, enepone kixó'ekinoveake ne Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko mekúke, ákone píka úti ponó kó'iyea utíya vo'oku óvokinovovi itina Jesus ya kuruhúke, ²⁰ koane vo'ókumaka míhe'okinoveane Kristu ne inámati xâne porexó'oviti vitóponea ne apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Kixínovikeneye Jesus yaneko kavareeokono mûyo kuruhúke, kuteâti koeku ívarereyea ne kopópoti ipovóti ipixoâti neko Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko yane témpulu.

²¹ Koati apétine hána'iti sasedótina úti exeâti koêku ne óvoku Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti. ²² Vahí'akapuikopo Itukó'oviti ya sasá'ikoke visóne, vexoâti kó'iyeaneye vo'oku kúveova úti, vexoâti ítúkeovomaka sasa'ípotine visóne ya uhá koeti váherevoko úti, ákoinoke vímaheixa visóneuke vitúkeovo pahukóvoti, vexoâtimaka sasá'ipeane uhá koeti kixoku vitúkeovo vo'oku kasása'ikopeovi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²³ Hako kurí kixôa úti ne kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kóusokeovomo, enepone apêti xoko úti vo'oku kutípea uti Kristu, enepone koyúhonemaka úti xapa xâne. Hákomaka keno'óko visóneuke kahá'ayea úti ákoyea vakútípo vo'oku enepo apê yuhó'inovi Itukó'oviti, koati motovâti kúveovokono kóusokeamo neko yuhó'inovi. ²⁴ Vokóhiyanakoko, epó'oxo kaúkapanakaka úti motovâti ákoyea omotóvokoko vokóvo koane vitúkea únatinoe koekúti. ²⁵ Hákonoe kurí kixêa he'úxinovo ítuke Itukó'oviti. Ngixínopikeneye vo'oku koati kixóvoku po'ínuhiko xâne ákoyeane ha'úxinapa. Koane kékuna'ixakaka ikéneke Itukó'oviti, ínapoxo kó'oyene koêku neixi ákoyeane ahíkapu kaxena aúkopovo Vúnae.

²⁶ Vo'oku itukovo vexoâteoxo ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea kóyeane vípihea tumúne ne váhere vítuke, yane ákone po'i ipixa sasá'ipeane pahúnevo úti. ²⁷ Poéhane kúxea uti símeovo neko koati koímaiti káxe ipíhponope Itukó'oviti, koáne ne éno kótuti yúku uke'éxotimo xanéhiko okópoti Itukó'oviti. ²⁸ Yoko koêkuti xâne ákoti itukâ ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ítúkea yanekóyoke, ako okóseanakono. Koépekoko apê váhere ítuke koeku ápeyea pí'âti, áko'o mopo'âti xâne koyuhoâti noíxea ítúkea váhere. ²⁹ Ákoikopo ínixe kónokea yupíheovomo xunáko íkoitoponeokono kotívoti ipihápanakana ne xâne kurikópati hókea ne Xe'exa Itukó'oviti? Énomone ne xâne kutí kixoâti ne Xe'exa Itukó'oviti koekúti ákoti aunáti. Énomonemaka ne xâne kutí kixoâti koekúti ákoti itóponone ne itina Jesus ovokóvoti kuruhúke, enepone sasá'iti veínoake Itukó'oviti ikána'uxea ne inámati kixovókuti ítukeinovi. Xâne kuteâti, koati koemóke'eati ne ítukeinovi Sasá'iti

Omíxone Itukó'oviti, enepone ominó'oviti hána'iti seá-nakovi Itukó'oviti. ³⁰ Yoko koati vexoâti itukoâti ne yuhôti koêti: "Undíne ipihóponoa ne xâne vaheréxoti ítuke. Undínemo itukópinoá ésa'i ne váhere ítuke" kôe. Ina koemáka: "Yuhóikopatimo Vúnae Itukó'oviti ne xanána vo'oku kixoku itúkeovo koeku óvea yara kúveu mêm" kôe. ³¹ Koati koímaiti, koímaiti koekúti ipího-poneakemo xâne ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

³² Puyákapapanapoe yokóvo ne káxehiko pihôti inâ kouhápu'íko iséneu ne Kristu. Koati tiú'iti ne víkoku koane hána'iti keítaponivo kotíveti, itea ako kemúya'ika iséneu. ³³ Ápe xu'ínayeaku váherexea kixékono nonékuke xanéhiko koane íkeitoponikono kotíveti. Ina apémaka yeópiku iséneuke kuteâti eóponehiko ne po'ínuhiko xâne kixokónotinemakaye váherexinokono kixókonoku. ³⁴ Késeananoemaka ne iká'aetihiko ya kixoku koítaponivo kotíveti. Haina póhutine nê'e, itea ítinoemaka xâne hu'uxókono ítuke-vo, epó'oxo koeku kixikononeye, kirí'okopa Itukó'oviti koane elókea yokóvo ikéneke Vúnae, yexoâti ápeyea keúnaepinokono vanúkeke yupihóvoti unátiyea ákotinemakamo uké'eyeaku. ³⁵ Hákoikopono kurí kixêa kívivoa ne Vúnae, yanê'e, hána'itimo némoepo káxehiko keno'ókoti vo'ókuke. ³⁶ Koati konókoti ákoyea kemúya'ika iséneu. Yanê'e, enepo keusákanenoe ne uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, nemukópatinoemo ne kixínovike itúkinoveamo, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne. ³⁷ Vo'oku koati kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Ákonemo áxu'ikene, seópotinemo ne kuxopóneti. ³⁸ Enepone xâne ponóvoti nonénguke, enepone kuvónuti, itopónoatimo ne inámati apéyeati ákotine hunókoku njokóyoke. Itea enepo aukápapu ikéne, ákomo íninja unáko." kôe.

Habacuque 2.3-4

³⁹ Haina uti kuteâti ne xâne aukópovoti ikéne, enepo-hikone yonópoti ipihóponovokutike, itea uti koati kuvóvoti Itukó'oviti koane vonópoti vanúkeke.

Koêku ne kaná'uti kúveovokono Itukó'oviti

11 Enepone koati kaná'uti kúveovo uti Itukó'oviti harâ'a: Véxeaxo kóusokinokonoamo úti ne kúx-oixone úti xokóyoke, koane kutí kó'iyea vinixoâtine ne ávoti naixâ úti. ² Enepohikone xâne kuvóvoti Itukó'oviti mekúke, koati énomone ínixeá Itukó'oviti unako koêku vo'oku kixoku kúveova.

³ Koati vo'oku kúveovo uti Itukó'oviti, ene véxinoa itúkeovo pohúneti ya koyuhó kixoâti Itukó'oviti, apé kó'inoke ra poké'e yoko vanúke. Enepora uhá koeti noíxone úti, áinovo ukeâti ya koekúti ákoti vinixâ.

Xanéhiko mekúke koati kuvóvoti Itukó'oviti

⁴ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âmbeu, kutí'inoke unatíneoxo ikó'iparaxoke Itukó'oviti yane ikó'iparaxoke Itukó'oviti ne Kâim. Epó'oxo énomone iyúseino itúkeovo koati ponóvoti ne Âmbeu, vo'oku ínixoá Itukó'oviti unáko neko ikó'iparaxoake. Yoko

anáyeiko kutí'iyea yuhóikoviti ne Âmbeu vo'ókuke nê'e, upánini mekú'iyeeane ivókovo.

⁵ Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Enóki mekúke, herú kixópinoake Itukó'oviti ne múyo omó-pea ya vanúkeke ya ákotike ivakápu. Ukeátine yanekôyo, ákone noixópati vo'oku itúkeovo Itukó'oviti omopâ. Yoko tumúneke omópea Itukó'oviti vanúkeke, heú koe exoâti itúkeovo iko'élokexoti okovo Itukó'oviti ne kixoku itúkeovo Enóki.

⁶ Yoko enepo hákoti kuvovâ'axo úti ne Itukó'oviti, ako oxéne vikó'elokexea okóvo. Vo'oku koêkúti xâne ahi'ókovoti Itukó'oviti, konokoâti kutípea ápeyeaxo nê'e, koane yumópeamo Itukó'oviti ne uhá koeti xâne oposíkoati.

⁷ Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti itúkinoake Nôe neko hána'iti vatéke mekúke, kutí'inoke itóvoti ne uhá koeti óvokuke. Koati itukoâti neko yuhó'inoa Itukó'oviti yaneko etó'okoane Vúnae koêkumo ne koekúti keno'ókoti, ávoti noixoâti. Epó'oxo vo'ókumaka kúveovo Itukó'oviti, énomone kouhápu'íkinoá Nôe ne po'ínuhiko xâne ovâti ra kúveu mêm yanekôyo, motókeyea ipíhoponeokono, koane énomonemaka kutí'inoke inixoâti Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti ne Nôe nonékuke, kuteâti koeku ínixeokono ne xâne koati kuvóvoti Itukó'oviti.

Teyonéti xâne mekúke, turi júdeuhiko kuvóvoti Itukó'oviti

⁸ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âbraum, ene kóusokinoá Itukó'oviti neko yuhó'inoa yaneko ihaxíkoa, pahukoâti yónea xoko poké'e kixínoake poréxeamo. Yane pihóne ne Âbraum upánini ako éxa iyónoakumo Itukó'oviti. ⁹ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âbraum, ene ítinoá ne kixónoku ixó-moyea yónokexo yaneko poké'e kixínoake Itukó'oviti poréxeamo. Kali péti itukéti ya kopópoti ipovóti itúko pên, enepone tenda kixonéti, koeku ixómoyea ípoixo-vo yaneko poké'e. Yoko kutí kôe poké'exa po'ínuhiko xâne óvo ákoti itukapu koati poké'exa. Kúteanemaka koêku neko Izáki yoko Njáko mekúke, po'ínumaka ko'ipârati neko poké'e, kixínoake Itukó'oviti poréx-eahikomo. ¹⁰ Kó'inokeneye, vo'oku koati kutipoâti hiko itóponeamo ne pitivóko, tiú'iti poéheve ákotinemo uké'eyeaku, koéxepoe Itukó'oviti, enepone itukoâtima-ka isóneu kixókumo koêku neko pitivóko.

¹¹ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Sâra mekúke, ene poréxinoa Itukó'oviti koxé'exayea, upánini yupíheovone hóvenoxea. Koáhati kutipoâti Sâra motó'iyeeova kúveovokono ne Itukó'oviti, enepone koyuhó'inoati koxé'exayeamo. ¹² Énomonemaka itúkino-vo xoko póhuti hóyeno, xâne kutí koeti ivokóvotine vo'oku yékovivoko, úkea ne ákoti yumaxápu xâne, amósenopono. Yoko enepohikone ákoti yumaxápu amósenopono, hane koéneye kuteâti koeku ákoti yumáxapu êno hékere vanúkeke, kuteâtímaka ne êno kálihunoe iyeu harîri ákoti itoâti kayúmáxaxea ya xe'o mar.

¹³ Uhá koetihiko neko xâne, ainovo kuvóvoti Itukó'oviti tukú koeti ivokóvonehiko, ávoti naixâ kousokeovo uhá koeti neko yuhó'inoa Itukó'oviti itúki-noamo. Itea kutí koe koati noixoâtinehiko ákotike malíka, koane elókeyea okóvo vo'oku éxea kousokeovomo, koane koyúhoyea itúkevohiko kutí koeti xâne yonóheoti ákoti óvoku yara kúveu mêum. ¹⁴ Yoko uhá koeti xâne koetíneye yúho, koati exókovoti opósikea yonópoku ya vanúke. ¹⁵ Eneponi puyakápanapu okóvo úkeakuhiko, eneponi akahá'a káyukopeova, mani motovâti káyukopeova. ¹⁶ Itea ya koêkuni kó'iyeaneye, inamá'axo koxunákovohiko itóponea ne koati unátiyeaku poké'exa, enepone ovoti vanúkeke. Énomone úhepeinoa isóneu Itukó'oviti íhaxeokono Únae. Koáhati énomonemaka kousókopinoahiko pitivóko, yonópokumo vanúkeke.

¹⁷ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Ábraum yaneko hixópeaku Itukó'oviti, usó kóyeinoko Ábraum koépekea Izáki, enepone xe'éxa ákoti po'ínu, itúkoti ikó'iparaxoke Itukó'oviti mekúke. Yoko enepone xe'exa Ábraum, énomone ne kixínoake Itukó'oviti itúkevovomo úkeaku ákoti yumaxápu amósenopono Ábraum.

¹⁸ Koati énomone kixo ne Itukó'oviti yanekóyoke, enepo kôe: "Izáki itukóvomo úkeaku yamósenopono" kôe. ¹⁹ Koati kutipoâti Ábraum ápeyea xunako Itukó'oviti káyukopinova omíxone ne xe'éxa ukópea xapa ivokóvoti. Yoko kutí koéneoxo koati kayukópinovati Itukó'oviti omíxone neko xe'éxa yanekóyo hixopókono ne Ábraum.

²⁰ Koánemaka Izáki, koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti, énomone épemino unako koêkumo Njáko yoko Ezâu xoko Itukó'oviti, epémoti koekútihiko kousokeovoikomo káxehiko keno'ókoti.

²¹ Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti ápeinoko épemone Njáko xoko Itukó'oviti yaneko ye'éxovone ivókovope. Épemino unako koêku neko pi'âti ámori xoko Yúse, enepone xé'a, koane iháyu'ikea Itukó'oviti koeku namú'okeova ne puló'ina.

²² Eneponeko Yúse, yaneko ye'éxovone ivókovope, koati vo'ókumaka kúveovo Itukó'oviti koyúhoyea ipúhikopeahikomo Ejítu neko iyénoxapa, enepohikone izaraelíta. Koane ápe ixíko'okoake neko iyénoxapa vo'oku ôpe ivakápune, pahukoâtihiko omópinoahiko ipuhíkapeanehiko Ejítu.

Koeku Muíse

²³ Eneponeko Muíse, inâ ipuhíko, koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne há'a yoko êno hé'oninoakehiko neko xe'éxa ya kúveu mopo'âti kohê, vo'oku noíxea itúkevovo exóketi ne xe'éxa, koane ako pika yuho nâti koyúhoti kónokea koépekexeokono uhá koeti hóyeno kalivôno yanekóyoke.

²⁴ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Muíse ákoinoko akáha'a íhaxeokono xé'a ihine Farão, nâti mekúke, yaneko paya'íne Muíse. ²⁵ Unatí'inoane íkoitoponeokono kotíveti xapákuke xanena Itukó'oviti, yane ikó'elokexopea okóvo ya kixovókuti ákoti oríko uké'yea yara kúveu mêum, kixovókuti ákotimaka

aunáti nonékuke Itukó'oviti. ²⁶ Koati inixoâti Muíse itúkevovo unatíneoxo púveokono vo'oku Kristu, yaneko ápeinoahiko uhá koeti únatinoe koekúti apêti ya Ejítu. Koáhati pono-ponó kixinoâti úke ne námoepomo xoko Itukó'oviti. Énomone ixomo yónoheixo isóneu.

²⁷ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Muíse ipúhikopinoko Ejítu. Énomonemaka ákoino pîka yaneko imaíkinova nâti. Ákomaka kamúya'ika isóneu. Kutí kôe koati iníxoti Itukó'oviti upánini ako inixoâti.

²⁸ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Muíse ikóyuixinoake neko inúxoti Pásko. Énomonemaka pahúkinova homóxeovo ya íti ne páhapetea óvoku ne xanéhiko, maka hákone kixókonoku ne xuvé'eti xe'exa izaraelíta vekôa ánju, páhoe Itukó'oviti koépekexea xuvé'eti xe'exáti.

²⁹ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko evo izaraelíta tarú'uxinoahiko ne mar, enepone iháxoneti Hararáno'evoti. Kutí kixoahiko vekoti movó'tike poké'e. Itea yaneko mani taru'úxoanehikomaka íhae Ejítu hopenó'ixoahiko ne izaraelíta, heú koéhiko yúpuririkeovo.

Koeku izaraelítahiko ya poké'exa Kanâm

³⁰ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne izaraelítahiko itínoake íkorohikea neko êno tiú'iti ipixoâti xê'o neko pítivokona Njeríko, ikénepoke ayákukuyeahiko ya kúveu seti koeti káxe. ³¹ Eneponeko Râbe, mohíti sêno inúxotike, itea vo'oku kúveovo Itukó'oviti yanekóyoke, ene ákoino aká'anepoa ne po'ínuhiko xâne ipupá'ixoti íhae neko pítivóko, enepohikone ákoti itukâ ne ahá'inoa Itukó'oviti. Kó'inokeneye, vo'oku hé'oneahiko Râbe óvokuke neko pi'âti hóyeno komomóponoti pítivokona.

³² Ná'ikopo ngíxoaye ngoyúhoyeako koeku po'ínuhiko xâne kuteâti? Mani ákoti omotóva ngaxéna ongoyúhoavo koêku neko evo Jidíaum, Mbaráki, Sânsaum, Njéfite, Ndávi, Samúe yoko porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne mekúke.

³³ Vo'oku kúveovohiko Itukó'oviti, ápe itoti anáne, nâti na xâne íhae po'i poké'e, koane uhá koeti húndaruna. Kene po'ínuhiko, vo'oku kúveovo Itukó'oviti, koati hána'iti pónea kixoku itúkevovo. Kene po'ínuhiko, noíxo koúsokeovo neko kixínoake Itukó'oviti, enepone koati yuhôti, yuhó'inoa itúkeamo. Kene po'ínuhiko, vo'oku kúveovo Itukó'oviti, ako kixoaku líyaum. Koati exexó kixeâti páho ne Itukó'oviti. ³⁴ Kene po'ínuhiko, kutí kixoa ákoti xunáko otúko ne koati kótuti, kótuti yúku. Kene po'ínuhiko, íteova ne mani koépekeokono ya hána'iti pírita. Kene po'ínuhiko, upánini ako xunáko itea itúkópovone koati xúnati. Kene po'ínuhiko, koati koxuná'ixovoti xapa isukókoti itínoakemaka íkoho'ixea ne húndaruhiko íhae po'i poké'e. ³⁵ Ápemaka senóhiko koexépukopinokonoti iyéno ivokóvotine.

Kene po'ínuhiko kuvóvoti Itukó'oviti, koati yupihóvoti kixókonoku íkoitoponeokono kotíveti. Mani motovâti íteova ne tiveko kixókonoku enepone aukápapu ikéne, kurikópoti hókea Itukó'oviti, itea ako kaha'á íxa vo'oku unatí'inoane itóponea ne apéyeati ákoti hunókoku

xoko Itukó'oviti, yane íteova ne íkoitoponeokono kotíveti yara kúveu mêm koeku kónokea évokopea ovópoku xoko Itukó'oviti vo'ókuke. ³⁶ Kene po'ínuhiko, enómaka kixókonoku komóhiyeokono koane yehépoke'exeokono. Ápemaka po'ínuhiko kurikókonoti ika'ákovokutike ika'ákokonoti ya korénde. ³⁷ Kene po'ínuhiko, koépekono hepokókonoti ya mopô. Koane po'ínuhiko, honó'ekono ya ehehékopeti koépekeokono. Ápemaka koépeuti ya hána'iti pirítai. Ina apémaka kohó'itihiko, ko'ipóvoti mótoki su'úso yoko mótoki váxikita. Koati xâne ákotine apeínoati, íkoitoponokonomaka kotíveti, koane váherexinokono ítuke. ³⁸ Ápe pihohí koetíne ya mêm ákoti apêti, itúkoti óvoku xapa mopô, áko'o xapa úhoroxeaku mopô, áko'o itukovo ya uhoróku poké'eke. Ainóvotihiko xâne yupihóvoti itípanevo, ákoti omotókeva óvoheixea xapákuke po'ínuhiko xâne kûrivokoevo yara kúveu mêm, enepone vaheréxoti kixoku itúkeovo. ³⁹ Uhá koetíhiko nekôyo, ainovo koati ihayú'iyuti vo'oku kúveovo Itukó'oviti, itea kóyeane ákoyea naíxahiko ukékuke kóusokeovo neko koati yuhôti yuho Itukó'oviti mekúke. ⁴⁰ Vo'oku ápe isóneunovi Itukó'oviti koati únatiya. Énomone ne kaha'iné kixópeokoko úti vitóponeamo unako koépoku úti xokóyoke.

Exókovi Jesus kixoku tará'uxea úti tiú'iti koekúti

12 Koeku enó'iyea inúxotihiko kuvóvoti Itukó'oviti ya utíke, enepone kutí koeti yakuku-yakukú kixó'oviti, exókoviti kónokea kutípea uti Itukó'oviti, yusikóneikopo kuríkopea úti ne uhá koeti itopó'oviti, koáne ne pahunévoti ú'uso koyêti xoko úti, koeku kóxuna'ixeovo úti ikéneke Itukó'oviti, ákotimaka kamuyá'ika uti visóneu kuteâti kixoku itúkeovo ne ehakóvoti póhutine tumúne yuíxovo, kahá'ati símea xoko koati áha itóponea. ² Vákoeneye, koeku ákoyea kuríkea vúke ne Jesus, enepone mihe'ókinoviti oxéne kúveova úti, enepone kousókopinoveatimakamo ne kuvínovake úti. Koati énomone koxuná'ixovo vékea ne êno kotíveti kixókonoku kuruhúke yanekóyoke, vo'oku éxea enó'iyeamo elókeko okóvo ikénepoke, ákoinokemaka itúkoake neko êno hána'iti kóteyokeokono ya kuruhúke. Yoko kó'oyene, vatá kóyepone éxopeke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, óvoku koati hána'iti ihayú'iyuti.

Vo'oku sayá'ikeovi Vúnae iyúseyea vitúkeovo koati xe'éxapone

³ Itíkinapihi iséneu koêku ne Jesus, koáne ne kixoku ítea ne êno hána'iti kotíveti kixoaku váherehiko xâne puvâti, maka hákone kemuyá'iko iséneu, epó'oxo hákonemaka keyukópovo ikíni. ⁴ Vo'oku ya koeku kéxuna'ixivoxo yokópi ne váhere kixovókuti, kóyeane ávovea yupíhapu kixékonoku kuteâti kixókonoku Jesus ovokóvo itína kuruhúke. ⁵ Inótovanemea yokóvo ne yuhó'inopinoe Itukó'oviti, ixíko'okopikenoe enepo iháxopinoe xe'éxa. Énomone ne koêti:

“Nje'exá, ivévaka enepo saya'íkapi Yúnae Itukó'oviti. Hako kemuyá'iko iséneu enepo exákapi pehúnevo, kaha'aínopiti ponópeovo kixeku itíkivo. ⁶ Vo'oku sayá'ikoa Itukó'oviti ne xâne ákoti omotóva okóvo, epó'oxo ísimo tiú'iti koekúti xoko póhutihiko koati kaná'uti xe'éxapone apê váhere ítuke, kaha'aínoati ponópea ítuke” kôe.

Provérbios 3.11-12

⁷ Ixapíneye Itukó'oviti, hako imaikovó kê. Sikovó yákoé enepo exákapi nékone ké'iyi, kuteâti koeku kixoaku há'a ne kalívonona pahukóvo. Vo'oku koeku kixeopineye ne Itukó'oviti, koati exókopiti itíkivo koati kaná'uti xe'éxaxapa. Ápeikopomea kalivóno ákoti kixoaku há'a enepo pahukóvo? ⁸ Enepo hákoti kixopíneye ne Itukó'oviti áva pehúktivoku, kuteâti kixoaku ne uhá koeti po'ínuhiko xe'éxaxapa, hainá'ikopo iti koati xe'éxa. Iti kutí koeti apehí koêti ákoti exeâti há'a. ⁹ Po'í koêku, enepo saya'íkovi ne ha'a úti yâye yara poké'e enepo pahukóvo úti, téyoa úti. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, yupihóvoneoxo motókeyea téyea úti enepo saya'íkavi. Yanê'e, ínamo vitapána ne apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke. ¹⁰ Enepohikora ha'a úti yâye yara poké'e, ako á'eno xoénae ixómoyea ápe veínovike sayá'ikeovi enepo apê pahúnevo úti, exókoviti nókone kó'iyea úti. Yoko enepone kixoku sayá'ikeovi, koati kuteâti ínixone unátiyea. Itea enepo apê tiú'iti koekúti évekovicu ne Itukó'oviti, koati exókoviti nókone kó'iyea úti. Kixínovikeneye, koati kaha'aínoviti unátiyea koeku úti motovâti vitúkeovo sasá'iti kuteâtimaka koeku itúkeovo sasá'iti ne Itukó'oviti. ¹¹ Enepone uhá koeti tiú'iti koekúti évekovicu, ako aúhepeinovi enepo vekôa úti. Omínovi ikáxu'iyea vokóvo. Itea ikénepoke, koati únati pôreu xoko xâne taru'úxoati ne évekokonoku. Hane pôreu, úhepeko isóneu koane ponópeovo kixoku itúkeovo. ¹² Kéxuna'ixapuikopo, hákonoe kutí kê xâne ákoti xunáko, kuteâti xâne muyaké koeti vô'u yoko púyu. ¹³ Yapásikapa péni kixeku itíkivo, motovâti keúnakino po'ínuhiko xâne koati sasá'iti xêne vékoku, ákoti maturúpu'itya, maka hákone itavókea kaná'uti xêne ne xâne kutí koeti otoyókoti xepákukenoe, itea áxunaponehiko ikéneke Vúnae.

Konókoti kóhiyanayea kixoku vitúkeovo

¹⁴ Yapási'ixa úhepeinokoko iséneu xapa uhá koeti xâne, motovâti ákoyea yakápakaka. Itíkapumaka sasá'iti. Vo'oku xâne ákoti akoéneye, ákomo yanapa xoko Itukó'oviti. ¹⁵ Yokóhiyanavonoe, maka hákone ahikúxeovati ne seánakoa Itukó'oviti. Hako yunakôa iséneuke ne íme'ixivo mará'ínamo kaésayu'ixapi, kaésayu'ixamakamo ákoti yumaxápu po'ínuhiko xâne, kuteâti koeku poéheve koati váhere úhiti opékuke poké'e ihonópoti koane yupihóvoti ukóponea. ¹⁶ Hákomaka itikóvo xâne ákoti saya'íkapeapa ne úhepune mûyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. Koane hákomaka itikóvo xâne ákoti teyâ ne sasá'iti kixovókuti ítuke Itukó'oviti, kuteâti koeku Ezâu. Vo'oku enepone mani sasá'iti íparaxeokonoke ukeâti itúkeovo xuvé'eti xe'éxa

há'a, esa'í kixoá nikokónoti. ¹⁷ Yoko yéxoá koeku ikénepoke. Opósikopaikoni ikó'iparaxea, itea ákone itúkinakana ne épemone. Koati ákotine oxéne ípokea neko ítuke. Yoko upánini enó'iyea írihikeovo ho'ouke, kóyeane ákoyea ita neko áha.

Pó'iti koêku ne kixovókuti ítukeinoake Itukó'oviti ne xâne mekúke koane kó'oyene

¹⁸ Enepora símekunenoe kó'oyene, ako akútea símoku xanena Itukó'oviti mekúke simohíko ya Sinâi, xokóyoke neko hána'iti mopô. Yoko enepone Sinâi, koati íhaene yâye yara kúveu mêum, koekúti motovâti sipókeokono, óvokumaka koati kótuti yúku, koane êno hahákuti, koane kuteâti koati ínati hahá'i kuríhoe yoko xúnati ihunóvoti. ¹⁹ Koati inú'ixokumaka torombéta yoko emo'útihiko omínoti xanéhiko kamoâti hána'iti píkea, kutí'inoke epémotihiko ókea neko koyúhoti.

²⁰ Koáhati ákotihiko itâ neko kámonehiko, enepone ixikó'okoati, koêti: "Muhíkovamo itukapu hó'openo pi-hô xokóyoke ne hána'iti mopô, konókotimo hep-ókeokono ya mopô imókonemo ivakápu" koêti.

²¹ Eneponeko noíxone xanéhiko, koati koímaiti. Muhíkova neko Muíse, píkoa koane kó'iyea: "Njonóno'okone, koati yupihóvati mbíkea" kôe.

²² Itea koati pó'iti símekunoe kó'oyene. Énomone ne hána'iti mopô iháxoneti Síyaum, enepone pítivokona ne koati kaná'uti Itukó'oviti. Énomonemaka neko pítivóko iháxoneti Njeruzálem ovoti vanúkeke, óvoku ákoti yumaxápu ánuhiko ákoti itoâti kayúmakexea.

²³ Eneponne símekune kó'oyene, koati xoko ho'úxopovoku ne elóketihiko okóvo xe'éxaxapa Itukó'oviti, ko'ipâratihiko kounaepinoa Há'a, enepohikone apêtimaka íha yutoxóvotine vanúkeke. Eneponne símekune kó'oyene, koatímaka xoko Itukó'oviti, enepone yúhoikopovokumo uhá koeti xâne, yoko xoko xanéhiko ponóvoti kixoku ítúkeovo pihópotine vanúkeke, enepohikone ákotine pahúnevo nonékuke Itukó'oviti. ²⁴ Eneponne símekunenoe kó'oyene, koatímaka xoko Jesus, enepone kousókinoveati ne inámati kixovókuti ítukeinovike Itukó'oviti, kousókinoveati yaneko óvokeovoku itína, enepo kutí kixokóno itina koépeuti hó'openo kásahiu sasedóti mekúke. Yoko enepone óvokeovo itina Jesus, koati koyúhoti koekúti yupihóvoti unátiyeya yane itina Ámbeu ovokóvo mekúke.

²⁵ Neíxapunoe, hako mokerexó keinôa ra koyúhoti kó'oyene. Vo'oku enepohikoneko xâne mekúke, ako íteapa ne ipíhophoneokonoke yaneko imókerexovahiko ne ovoxe Itukó'oviti íhae yâye yara kúveu mêum koyuhó'inoati emo'u Itukó'oviti. Ná'ikopomo kixoaye ákoyea vipíhapanakana enepomo vimákerexeapa ne emó'u kó'oyene, koeku ítúkeovo íhae vanúke koyuhó'inovea? ²⁶ Eneponne koyúhoti yanekóyoke, koyúyo poké'e enepo koyuhóne. Itea kó'oyene, hara koêti ne koati yuhôti, yuhó'inovi ákotimo aukápapu ikéne: "Poéhaikomo ngoyúyoa ne poké'e. Koane hainamo póhutine ne poké'e ngoyúyo, itea ngoyuyoâtimakamo ne vanúke" kôe. ²⁷ Eneponne yúho "poéhaiko-

mo ngoyúyoa" koêti, kixo'êkoti uké'exeekonomo ne koekúti motovâti koyúyoyeokono, enepone uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti yara kúveu mêum, maka ítúkapune koekúti ákoti omotóva koyúyoyeokono apé'iko ákotinemo hunókoku.

²⁸ Koeku ákoyeamo aúke'e ne natíxoku Itukó'oviti vonópoku, víkara'ixapuikopo, koane viháyu'ika Itukó'oviti kuteâti motókeyea iháyu'ikeokono, koane téya úti, vexoâti ítúkeovo ákoti omotóvo komóhiyeokono. ²⁹ Vo'oku enepone Itukó'oviti, kuvóvone úti, kutí koe koati kótuti, kótuti yúku uke'éxoti oró'oe.

Nókone kó'iyea úti xapákuke po'inu úti

13 Eneponne ákoyea omótovokoko yokóvo vo'oku ítíktivonoe kopo'ínukokoti ikéneke Kristu, konókoti ákoyea hunókoku. ² Konókotimaka usó kéyeyi kataraki koêkuti xâne simópiti, vo'oku ápehiko katarákoti simoâti yanekóyo ákoti exâ ítúkeovo ánu íhae vanúke, enepone ovoxe Itukó'oviti, ne simôa. ³ Puyákapamaka yokóvo ne ovoti ika'ákovokutike, yeopâti kuteâti eóponehiko, kutí'iyea ítínoemaka kahá'ínea ika'ákovokutike. Kúteanemaka ne vahéréxoti ítukeinokono, ikétivexamaka iséneuke ne kixókonoku, yeopâti kuteâti eópone, kutí'iyea koati ítínoemaka kixokónoneye.

⁴ Konokoâti heú kó'iyea xâne éxea ítúkeovo koati sasá'iti koekúti, motokeâtimaka téyeokono ne kóyenyoyekoko xâne. Ako yúsíka aúpu'ikeokoko ne komuxónokokoti, enepone hóyeno yoko yéno, vo'oku ipihóponoatimo Itukó'oviti ne aupú'ikoti múxone kapíneti po'i xâne. Kúteanemaka kixókonoku ne ákoti múxone ákoti saya'íkapeapa ne úhepune múyo.

⁵ Hákonoe ixomo ipupákinoá iséneu kehá'ayi enó'iyea ne títetina. Koêkuti kali apeínopiti, aúhepene iséneunoa, vo'oku hara kôe ne Itukó'oviti:

"Ákomo kalíhuina ánjikuxeovopi. Ákomo kurí ngíx-eopiku" kôe.

Deuteronomio 31.6

⁶ Yoko vo'oku véxea kaná'uyeyoxo ne yúho, énomone kutí'ino motovâti kó'iyea úti:

"Koati Itukó'oviti huvo'óxonu. Ákoikopomo mbíkone. Ákoikopo oxéne koésayu'ixeonu xâne" koeti úti.

Sáramu 118.6

Nókone kó'iyea úti nonékuke Itukó'oviti

⁷ Puyákanapananoé yokóvo ne inuxínopitinoe, enepohikone koyuhó'inopeati ne emo'u Itukó'oviti. Itíkina iséneu ítonehiko ítúkea koeku óvea yara kúveu mêum, epó'oxo héka ne kixoku kúveovohiko Itukó'oviti. ⁸ Eneponne Jesus Kristu, ako ípakapu. Kuteâti kixóvoku yanekóyoke, kúteakone kó'oyene koánemakamo káxehiko keno'ókoti. ⁹ Hákonoe itevóko héki Kristu vo'ókuke ne ákoti tópi kó'iyevoku ihíkavoti ákoti itukápa ne koati kaná'uti hó'e úti. Itea hara unatí, kóxuna'íxea uti visóneu ya seánakovike Itukó'oviti, kene haináya ihíkavoti koyúhoti koeku nikokónoti, enepone motovâti níkeokono, koáne ne ákoti omotóva

níkeokono. Vo'oku enepone'e, koati ákoti itópoinoke xâne yuixóvati.

¹⁰ Kuteâti ápeyea áta mekúke, imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, motovâti itúyoepa pahunévoti, ápemaka kuteâti ne áta hó'eke úti kó'oyene. Énomone neko óvokeovo itina Jesus. Yoko enepohikone yuhó'ixoaiko ne áta ya témpulu, koeku itúkeovo énomone yuixovoiko, ako yusíka itúkeovo ovâti ne áta hó'eke úti úkea unako koêku ikéneke Itukó'oviti.

¹¹ Epó'oxo enepohikone itina koépeuti hó'openo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti motovâti itúyoepa pahunévoti nóvo, óma koati payásoti ya uhá koeti sasedóti kúveuke ne Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko. Itea koxé'u neko hó'openo, oró'okokono meúkeke yane ípuxovoku xanéhiko. ¹² Énomonemaka itúkinovo meúkeke yane pitivóko koítoponovo kotíveti ne Jesus ya kuruhúke, motovâti kasása'ikopea xanéhiko ya pahúnevo ya koeku óvokeovo itína. ¹³ Yusikóneikopo vahí'okoponeovo Jesus kutí'iyea vipuhíkeati ne pitivóko ípuxovoku viyéno, koane usó vákoyemaka koémoke'eyeokono úti kuteâti Vúnae Jesus. ¹⁴ Vo'oku enepoyara kúveu mêm, ako pitivóko ákotimo hunókoku vóveaya. Itea koati pitivóko vitópononeikomo káxehiko keno'ókoti kúxo úti. ¹⁵ Yusikóneikopo itúkeovo vo'oku ítukeinovi Jesus ákoyea vâka viháyu'ikea Itukó'oviti. Itúkapu énomone itukóvo vikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepone viháyu'ikea. Énomone ne eho paho úti, uti koyúhoti nonékuke po'ínuhiko xâne itúkea Kristu Únae. ¹⁶ Hako inotóva yokóvo ne itíki únati yoko hivó'oxikoko, vo'oku énomone itukóvo vikó'iparaxoke Itukó'oviti koati iko'élokexeati okóvo.

¹⁷ Itika yuhó'inopi ne inuxínopitinoe ikéneke Vúnae. Hákonoe kepayásokinova, vo'oku koati kaha'aínopitinoe unako kêku ikéneke Vúnae. Yoko éxoahikomaka kónokea yumópeamo Itukó'oviti vo'oku kixoku itúkea ítuke Itukó'oviti. Enepo yakutípoa ákoti kepayásakina-pa, motovâtimo itúkeahiko ítuke Itukó'oviti xepákuke

ya elókekoke okóvo hainá'iyeamo ya ikáxu'iyeeake okóvo. Vo'oku itukâhiko ya ikáxuneke okóvo, ákomo itópoinopikenoe.

¹⁸ Itíkinavi orásaum. Koati vexoâti sásasa kóyeyea visóneú ákoti vitukáheapu, úndi yoko nza'ínehiko, kaha'âti úti pónea kixoku vitúkeovo ya uhá koeti koekúti. ¹⁹ Koati ngaha'aínopitinoe hivó'oxinu ya orásaum, motovâti okó'ikoneyea aúngopovo xepákuke.

Epémoti Itukó'oviti ya orásaum

²⁰ Kó'oyene, émbeminopinoe Itukó'oviti, enepone úkeaku hána'iti úhepeko isoneúti, enepone koexépukopotimaka Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Yoko koati Payásoti Koyonó'oviti ikéneke Itukó'oviti ne Jesus, katarákoviti kuteâti kíxoaku koyónoti su'úso ne óyonone. Énomone itúko, koeku óvokeovo itína kuruhúke, ésa'i ne inámati kixovókuti ákotinemo hunókoku, ítukeinovi Itukó'oviti. ²¹ Koati embémoti Itukó'oviti kousokinopinoe koêkuti konokóvoti motovâti itíki uhá koeti kó'iyevovoku únati itukéti ahá'inopi. Émbemoamaka kousokeamo ya xikóyokenoe ne ínixonone unátiyeya ya xoko Jesus Kristu, enepone motokeâti ákoyea hunókoku iháyu'ikeokono. Ákoeneyexo.

²² Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati embemópitinoe ákoyea ímexapa yíhoiki ra yúndoenopi yara koyuhópeti, vo'oku haina koati úmoteoxo. ²³ Éndo'okopinoe ipúhikopeane ika'ákovokutike ne Timóti, po'ínu úti xoko Vúnae. Enepo aka'íkaneye seápa, njaneâtimo enepo mbíha noínjoponeopinnoe. ²⁴ Yíhaikina ne inuxínopiti ikéneke Vúnae, koánemaka ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. Yúhoikopinnoe-maka ne íhae Ítalea, enepohikone po'ínu úti xoko Jesus. ²⁵ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti yóvoheixo, uhá ketínoe.

Hunókokune.

Teâku

Enepone Teâku yutoxoâti ra koyuhópeti, koati po'ínu Vúnae Jesus xoko êno kuteâti koeku noíxone úti xoko Márku 6.3. Kene ya Átu 21.18 noíxoá úti itúkeovo Teâku inuxínoa ne itukéti imokónovokutike ya Njeruzálem. Hane pahúkino yútoe xapákuke xanena Itukó'oviti ákotine tópi óvohikoku ya po'íhiko poké'e itóhineheoku vo'oku íkoitoponeokonohiko kotíveti.

Éxokoa Teâku neko xanena Itukó'oviti ákoyea itópoinoke xâne koyúhoyea kúveovohiko Itukó'oviti enepomo hákoti iyusêo itúkeovo koati kuvovâti yane kixoku itúkeovo, vo'oku mani kuteâti koeku muyôti uké'etine omíxone ákotine ehévákapu. Enepone xâne ikaná'uxoati ne kúveovo Jesus, iyúseo xoko kixoku itúkeovo, vo'oku ako iríkaka ne pi'âti, enepone kúveovo Itukó'oviti ne xâne, koáne ne ápeyeya únati ítuke vo'oku kúveova.

1 Yundóxinopinoe, undi Teâku, undi ovoxe Itukó'oviti yoko Vúnae Jesus Kristu. Mbahúkino-peanoe ra koyuhópeti, itínoe iyénonjapa júdeu itohíneheotine ya po'íkehiko poké'e.

Únati omínovike ne kotíveti koekúti vitoâne tarú'uxea úti

² Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, aélokenoe yokóvo enepo vikanôe ákoti tópi kó'iyevokoku kotíveti koekúti, ³ yexoâti ne pôreupo hixepókono kívivoxo Vúnae, vo'oku iteáne terú'uxi uhá koêti, itínemo itukóvo xâne ákoti kamuyá'ika isóneu, koane ákotimaka aukápapu ikéne ya hókea Vúnae. ⁴ Enepone ákoyea kemúya'ika iséneu, koane ákoyea yaúkapapu ikíni, síkeanemaka ápeyeya pôreupo xikóyokenoe. Yane koati yúsotinemo ikéneke Vúnae. Itínoemakamo koati ponóvoti, ákoti konokínovopiti ikéneke Vúnae.

Kíxoaku úti vépemea ne Itukó'oviti isoneúti ukeâti ya xokóyoke

⁵ Enepo áva xâne xepákukenoé konókoti isoneúti, yusikóne épemea xoko Itukó'oviti, yoko porexoâtimo vo'oku usó kóye Itukó'oviti poréxea koêkuti epemoâti ákoti akamá'ayea, ákotimaka kateyákavi. ⁶ Itea enepone epemoâti, konokoâti kutípeaxo yumópeamo Itukó'oviti. Ako yusíka “Yumopónutiperameamo?” kó'iyea isóneu. Vo'oku enepone xâne koetíneye isóneu, kutí kôe úne ya mar ixómoti ovoxókovo ya koêkuti iyónoaku ihunóvoti. ⁷ Enepone xâne koetíneye isóneu, hako ikutíxa yumopâtimo Vúnae enepo apê épemone xokóyoke. ⁸ Koáhati ákoti tiú'iko isóneu. Pi'á kôe yónoku ne isóneu, epó'oxo ako exa nókone kó'iyea ya uhá koeti vékoku.

Hú kôe ne vóvea yara kúveu mêum

⁹ Enepone po'ínu úti ikéneke Kristu ákoti apeínoati, hane itúka elókeinoke okóvo itúkeovo kapáyasokone Itukó'oviti. ¹⁰ Kene ne xâne ênoti apeínoati, aélokene okóvo koeku kouhupu'ikinoá Itukó'oviti ákoyea payásoko nonékuke vo'oku apeínoati. Vo'oku kuteâti koeku

hiu hí'e hú kó'iyea uké'eyea, kúteanemaka koêku ne xâne ênoti apeínoati. ¹¹ Vo'oku paya'íne káxe, kótuné'eoxo, isónuheo ne hí'e. Yanê'e irikóvotine híu, uké'etine úhe'ene. Kúteanemo koêku ne xâne ênoti apeínoati, koêkutimo káxe koeku yuíxeovo áha itúkea, uké'etinemo.

Úkeaku vahevévokoti

¹² Koati únatimo koêku ne xâne ákoti kamuyá'ika isóneu, itoâti tarú'uxea ne tiú'iti koekúti veínokonoke hixópeokono. Vo'oku itáne tarú'uxea uhá koêti, ko'ipâratimo kutí koeti koati uhé'ekoti kôroana, enepone inámapoti apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Yoko enepone xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, énomonemo ikó'iparaxoa Itukó'oviti, kuteati yúho kíxeaneye. ¹³ Koêkuti xâne apêti váhere isóneu kahá'ati itúkea ákoti aunáti, hako koyuhôa itúkeovo Itukó'oviti ipíhea isóneuke kahá'ati noíxea itúkeamo váhere áko'o ákoyea. Vo'oku ako ikorókoti Itukó'oviti váhereke, epó'oxo ako kalíhuina opósikea Itukó'oviti íkorokea xâne. ¹⁴ Haina Itukó'oviti kixoán-eye, itea koati aháne ne póhutihiko xâne. Enepone xúnati kahá'ayexa, énomone mikukô xâne koane énomonemaka ikorókoa. ¹⁵ Íhono isóneuke xâne inúxotike kahá'ayea itúkea váhere, ehane kurí'uxovoxo kahá'ayea itúkea, ehane itúkoa. Yoko pôreupo hunókokuke, énomone iyónopea ipihóponovokutike.

Úkeaku únati

¹⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hako yaupú'ikopovo. ¹⁷ Uhá koeti koati únati koekúti yupihóvoti unáko, aínovo ukeâti xoko Ha'a úti íhae vanúke, enepone pahukoâti ápeyeya uhá koeti uhapú'iti, enepone ákotimaka ipakápu, muhíkinova kalihú koeti kuteâti ko'ókoriyeya noíxeokono ípokeovo yukureâti. ¹⁸ Koati Itukó'oviti kaha'â itúkopeovi xe'éxapone, iko'ínamakopoviti ya emó'uke, enepone ainóvoti kaná'uti kixovókuti ovâti. Kixínovikeneye Itukó'oviti, kaha'aínoviti vitúkeovo kuteâti koêku ne koati inúxoti ha'i nonéti ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti

mekúke. Énomone koéneye úti koeku vitúkeovo koati háxaepinoa Itukó'oviti ya xapa uhá koeti po'ínuhiko koéxokeu.

Konokoãti vitúkea ne kámone úti ya emó'uke Itukó'oviti

¹⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hako inotóva yokóvo râ'a: Péhutinoe, itíkapu xâne ú'uso koyêti kámokenoyea. Hako itikóvo húketi koyúhoyea, áko'o húketi ímaineovo. ²⁰ Vo'oku enepone imaínevoti, ako ponóvoti koekúti pôreu. Ako malíke'eka mani ahá'inovi Itukó'oviti. ²¹ Hákoikopo itíko váhere úhepune miúyo. Kiríkapaikopomaka uhá koeti po'ínuhiko kó'iyevovoti vahevévokoti. Síkeane itúkeovo emo'u Itukó'oviti exô kêku, enepone ihónotine iséneuke, vo'oku ápe xunáko nê'e kasása'ikopeopi koane iyónopeopi xoko Itukó'oviti.

²² Itíkapuikopo xâne yuixóvoti itúkea ahá'inopi Itukó'oviti emó'uke. Hákonoe pohu kamokenó kixêa mará'inamo yaúpu'ikapapu pe'okoãti itíkivo hokoti Vúnae. ²³ Vo'oku enepohikone xâne pohu kamokenó kixoãti ne emo'u Itukó'oviti ákoti itukâ, hane koéneye xâne komomópovoti ya noixeôvoketike. ²⁴ Pohu komomó kixópovo, ahikú koépeane, yanê'e inótopovane okóvo koêku neko noíxoneya. ²⁵ Itea ako ákoeneye ne xâne yuixóvoti ne páhoenovi Itukó'oviti, enepone ponóvoti kixovókuti yupihóvoti unáko porexó'oviti víteova ne váhere kixovókuti. Enepone xâne ixómoti koxuná'ixovo itúkea, haina pohúneti kamokenó kixoãti, itea koati ikaná'uxoati itúkea. Yoko xâne kuteãti, koati únatimo koeku nonékuke Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku itúkeovo. ²⁶ Koêkuti xâne po'okoãti itúkeovo hokoti Itukó'oviti, enepo hákoti exôa sayá'ikopea yúho, koati aupú'ikopovoti koane itukohí kíxoá hókea ne hó'e. ²⁷ Enepone ínixone Itukó'oviti, Ha'a úti, itúkeovo koati kaná'uti koane sasá'iti kíxoaku hókea úti harâ'a: Koyóviyea uti kalivôno moyénoti yoko kixevóvoti sêno ivokóvoti íma vekoti tiú'itike koekúti, koane huvó'oxea úti ya nókoneke, koánemaka kóhiyanayeova úti ne váhere kixovókuti maka hákone ikorókovi.

Ako yusika noívokoxea uti xâne

2 Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako yusika neívokoxi xâne koeku itíkivo hokoti Jesus Kristu, enepone hána'iti ihayú'iuti Vúnae. ² Itukovo apêti hóyeno simôti ya imékovokuke apêti horóxona ôro yoko uhé'ekoti ípovo, ina keno'óko po'i hóyeno ákoti apeínoati, ínati ívarerekexo ípovo, ³ enepo ivevákaxo ne únati ko'ípoovoyea koane ixêa: "Unaém, ivétakapana yâye nonekúitike koatíke únati ivatákokuti" ixêa, kene ixêa ne ákoti apeínoati: "Xe'ó yákoe yâko" itukapu "Vatahí yákoe yâko" ixêa, ⁴ hainá'ikopo neivókokoxoti xâne? Hainá'ikopomaka pahukóvoti kixeku ínixi po'ínuhiko xâne vahevéxinoatimaka iséneu? ⁵ Yakámokenonu, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hainá'ikopo koati xâne ákoti apeínoati yara kúveu

mêum noívokoxo Itukó'oviti itúkeovo yupihóvoti apeínoati xokóyoke vo'oku kúveova? Hainá'ikopomaka énomone yonopóhikomo natíxokuke? Koati énomonemo koéneye kuteãtimaka koêku yuhóke Itukó'oviti, enepone koati yuhóti ákoti aukápapu ikéne koyúhoti yonópokumo ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti. ⁶ Inípono iséneu, itínoe ákoti itúkoake ne xâne ákoti apeínoati. Hainá'ikopomaka ne íríku ikotívexo kêku? Koati énomonehiko iyonópinoe nonékuke yuhoíkovokuti vahevéxinopiti itúke! ⁷ Koane énomonemaka vahevéxinoa emó'u ne sasá'iti iha Kristu kitípone!

⁸ Itea koati únatimo ne ítike enepo itikâ ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, uti xâne natíxoku, kuteãti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Hako motová yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteãti ákoyea kemáxatikapapu, íxanemakaye ne po'ínuhiko xâne" koêti. ⁹ Itea enepo neivákaxa xâne, koati pehukóvotimo. Hanemo kouhápu'iko pehúnevo neko páhoenovi Itukó'oviti emó'uke. ¹⁰ Enepo áva xâne koyuhoãti itúkea uhá koêti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea emó'uke, itea áva kali póhuti koekúti ákoti itukâ, kóyeane ákoyea itúka uhá koêti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea. ¹¹ Vo'oku enepone yutoéti koêti: "Hako yaupú'iko míxone kepíneti múxone po'i xâne" koêti, énomonemaka ne kixó'oviti: "Hako kepéko" kixó'ovi. Enepo hákoti kepíne múxone po'ínu xâne, itea itukapu kepékoti, kóyeane ákoyea itíka ne sasá'iti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea. ¹² Yane yúho koane kixeku itíkivo, itíkapunoe seánati, vo'oku koati ihíkavoti kasasá'ikopotí pahúnevo úti, koitóvovoti ya mani vipíhoponeokono, veínoamo Itukó'oviti yúhoikopeovi vo'oku kixoku vitúkeovo. ¹³ Vo'oku enepone xâne ákoti okoseãna po'ínu, ákomakamo okóseanakono yuhaíkapakana. Itea yuhaíkapakana ne seánati, ákomo píka. Koáhati únati ítuke.

Konókoti unátiyeamaka ne vítuke koeku kúveovo uti Vúnae

¹⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, kuti itópoino xâne koyúhoyea kúveovo Itukó'oviti enepo hákotimaka únati ítuke? Xâne koetíneye kúveova, yonópotiperameamo xoko Itukó'oviti? ¹⁵ Enepo áva po'ínu úti xoko Vúnae konokínovoti ípovo áko'o nîka itukovo káxe, ¹⁶ ina áva ya xepákuke kixoãti: "Aúhepepo iséneu. Huvá'axapi Itukó'oviti ya nîke yoko ípevo" kixoãti, itea ákoti apáhuina póneake ya nókone, kutí'ikopo itópono kíxeaneye? ¹⁷ Kúteanemaka koêku ne koyúhoti kúveovo Itukó'oviti ákotimaka únati kixoku itúkeovo. Kúveóvoti kuteãti, hane koéneye muyôti uké'tine omíxone ákotine ehevákapu.

¹⁸ Ínani áva koêti: "Hane apê xikóyoke kívivo Itukó'oviti, kene únati ngixoku indúkeovo apê njokóyoke" koêti. Itea hara ngôe: Namo kíxoaye éxokeonu kaná'uyeaxo kúveovo Itukó'oviti ne xâne ákoti únatinoe ítuke? Kene úndi, énjokovo nguveovoxo Itukó'oviti vo'oku únati índuke. ¹⁹ Kitípoakopo ápeyeya póhuti koati kaná'uti Itukó'oviti? Mbiú kôe kitípi, itea

neixipa, vo'oku muhíkova ne ovóxehiko Satánae, kutípoamaka nê'e koane yupíheovo honóno'okea vo'oku koati pikoti Itukó'oviti. ²⁰ Iti ákoti isóneu, enjókopeatine ákoyea itóponone kúveovo uti Itukó'oviti ákotimaka únati kixoku vitúkeovo. ²¹ Noixó íxea ne Ábraum. Hainá'ikopo vo'oku ítuke ínixinoake Itukó'oviti ítúkeovo ponóvoti nonékuke? Énomone yaneko ítúkeaku yuhó'inoa Itukó'oviti enepo usó koyê koépekea Izáki, enepone xe'éxa, itukoâti ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya átake. ²² Yokómomapihi koêku neko Ábraum ákoyea iríkaka neko kúveovo Itukó'oviti koánemaka ne ítúkea páhoenoa Itukó'oviti ítúkea. Koati vo'ókuke neko kixoku ítúkeovo éxokopeova Ábraum kúveovoxo Itukó'oviti. ²³ Yanê'e, kousokovone ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: "Koati kuvóvoti Itukó'oviti ne Ábraum. Yane ínixoa Itukó'oviti ítúkeovo ponóvoti nonékuke" koêti. Ina koemáka: "Íhaxeokono ínikone Itukó'oviti ne Ábraum" koémaka. ²⁴ Neixoaneikopo, koati vo'oku kixoku ítúkeovo ponópino vo'oku xâne nonékuke Itukó'oviti, kene haina pohúneta vo'oku pohu koyuhó kíxea kúveovo Itukó'oviti.

²⁵ Kúteanemaka koeku Râbe mekúke, enepone mohíti sêno inúxotike. Hainá'ikopomaka vo'oku kátarakea neko hóyehohiko kutí'inoke ponopóvoti nonékuke Itukó'oviti? Énomone neko hóyehohiko pahoéti komómoponea koêku ne poké'e mekúke, pahukoâmaka Râbe vekópea ya po'íke xêne koitóvati ya anáne. ²⁶ Vo'oku enepone kúveovo Itukó'oviti ne xâne ákotimaka únati kixoku ítúkeovo xánena, hane koéneye muyôti uké'etine omíxone, ákotine ehevákapu.

Konókoti véxea sayá'ikopea yuho úti

3 Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, unatíne ákoyea axú'ina xâne xepákukeno e oposíkoti payásoti itukéti imokóvokutike íhikaxea po'ínuhiko, vo'oku enepomo yuhaíkapavine Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo, uti íhíkaxeati emó'u, véxoa ákoyeamo íyuhixavi Itukó'oviti enepomo hákoti vitukôa kuteâti ne víhikaxone. ² Vo'oku kaná'uti enó'iyea pahúnevo úti, heú koeti úti, itea enepo áva xâne ákoti pahukápu ya yuhóke, koati itopónoati ne nókone kó'iyea epó'oxo koati éxoti herú kíxea sayá'ikopeovo. ³ Vípíhinoake imoíne ne kámo maka akútípoavine. Yanê'e, véxoane koêku ne uhá koeti mûyo, viyonoâti ya koêkutike vâha viyónea. ⁴ Yokómomapihimaka koêku ne koati hána'iti vatéke. Koati xúnati ihunóvoti iyonôa, itea kalíhuti ne avékovope veínoake iyonoâti sá'iri'okea ya koêkuti áha iyónea. ⁵ Kúteanemaka koêku ne nene úti ya muyókuke úti. Kalíhaxo, itea ako malíka yónoku kópuhiu. Yokómomapihi kixoaku kalíhuti irúmene yúku oró'okea êno hána'iti hôi. ⁶ Kúteane koeku yúku ne nene úti. Ako hunókoku ne váhere koekúti kópuhiu. Ya xapákuke po'ínuhiko íháxakoku muyo úti, koatíne vo'oku kópuhiu nene úti kopítí'inoke úti. Kuteâti koeku yúku oró'okea, énomonemaka kixoaneyeye nene úti koésayu'ixea heú koeti kóyeku úti ya koeku vóvea yara kúveu mêum. Yoko kutí koe yúku ukeâti ipihópono-

vokutike. ⁷ Enepone uhá koeti kó'iyevoku ipúhokovotihiko hó'openo, motóva koéxokeokono, kuteâti hó'openo ôti, hó'openo yoneâti hûra kuteâti koéxoe, yoko hó'openo íhae úne. Koati itone xâne yara poké'e heú kíxea koéxokea kuteâti. ⁸ Itea ako ápahuina xâne itoâti sayá'ikopea emó'u. Ako káyunukapu kahá'ayea koyúhoyea váhere, epó'oxo ra váhere vemó'u, kutí koe vénenu koépekoti. ⁹ Énomone veínoa úti viháyu'ikea ne Vúnae, enepone Ha'a úti vanúkeke. Énomonemaka veínoa úti vihákea ne xâne, enepone ítuke Itukó'oviti ákoti pahuíxa Únae. ¹⁰ Poéhaxo ne pahó úti, itea p'á vitúkoake, viháyu'ikea koane vihákea. Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako yusíka kó'iyeaneye. ¹¹ Yusíkoikopo ipúhikea ítíveti úne yoko suvá'iti úne xoko póhuti úkeaku? ¹² Yusíkoikopomaka poréxea ha'i azeitona ne xuve figu? itukovo ha'i figu ne xuve úva? Simóya taú'iti uke úne, ako kalíhuina poréxea ítíveti úne. Énomonemaka koéneye kónokea poéhayeane kaná'uti koekúti ipuhíkea ne pahó úti.

Koêku ne isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti

¹³ Itukovo apêti xâne ya xepákukeno ko'éxoneti yoko ko'isóneuti, konókoti iyúseyea ítúkeovaxo ya únati kixoku ítúkeovo ákoti kapayásakapu, kuteâti kixoku ítúkeovo ne koati ko'isóneuti. ¹⁴ Itea itikápunoe xâne ixómoti kahâ'a anú'ukea po'ínuhiko xâne, epó'oxo áva kotivépiti koane ixómotimaka hexakí-vokoko, hako uhêpe iséneupinovo. Hákomaka yaupú'ikopovo pe'okoâti ítíkivo ko'isóneuti. ¹⁵ Haina ukeâti xoko Itukó'oviti vanúkeke ne isoneúti kuteâti itea úkeakuneye yara kúveu mêum. Koati kixónokunemaka xâne ákoti éxa Itukó'oviti nê'e, koane ukeâtímaka xapa ndémoniuhiko. ¹⁶ Ya koeku ápeyeya xâne ixómoti kahâ'a anú'ukea po'ínuhiko xâne koane haxákevokoko, anêkomaka koésayu'ixekoko koêku, koane heú koeti po'íhiko kó'iyevoku koekúti ákoti aunáti. ¹⁷ Itea enepone isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti vanúkeke, inúxoti kixónoku, koati sasá'iti. Ina porexó'ovimaka vitúkeovo xâne kásati omíxone, koane ítúpa'ikoti, yoko ú'uso koyétimaka kámokenoyea isóneu po'ínuhiko. Énomonemaka kutí'inoke uti seánati, koane únati kixoku ítúkeovo, ákoti naivákaxa xâne, koane ákotimaka ítúkaheapu. ¹⁸ Kuteâti eho xâne noti ênoti únatinoe ake nonéti, énomonemaka koéneye êho ne xâne kásati omíxone ikasáxotimaka omíxone po'ínuhiko xâne. Enepone pôreupo, aínovo koati únatinoe koane ponóvotinoe itukéti.

Ápeinoke púveokoko ne xâne

4 Ná'ikopo úkea ne pívikoko yoko ímeikinovokoko? Ako po'í úkeaku ákoti itukapu xoko váhere iséneu ákoti kayunúkapinoe. ² Poé'ainonoe iséneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyekivoa ne ítukevo. Koane vo'oku ákoyea ítea, usó kéyeno kékéki motovâti itéponi. Pivókoko yoko isíkokomaka vo'ókuke, itea ako ítea ne yâha vo'oku akó'oti yepêma Itukó'oviti. ³ Epó'oxo enepo yepemôa, ako paréxapea vo'oku koati pahukóvoti

iséneu. Pohúneti keha'ãti keúhepekivoa yane váhere yãha itíki. ⁴ Itínoe xãne ú'uso koyêti itávokea hókea Itukó'oviti, ákoikopo yéxa itíkivo puvoti Itukó'oviti koeku aínayea íyekovo yara kúveu mêum? Enepone xãne iyókovati ne kixovókuti yara kúveu mêum, koati puvoti Itukó'oviti. ⁵ Hako ikitíxa yutoxovohí koêti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepono koêti: "Enepono Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, pónevi Itukó'oviti óvoheixea xoko úti, yupíhova kahá'ainovi vitúkeovo kuri'ókopovoti Itukó'oviti, puvátimaka aínayea víyokovo." ⁶ Itea inamá'axo xúna xoko úti ne seánakovi Itukó'oviti, kuteátimaka koeku po'i yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepono koêti: "Okópa Itukó'oviti ne kapayásokopovoti itea huvó'oxoa ne xãne ákoti kapayásakapu, enepono ikoseânaxovati" kôe. ⁷ Síkeaneikopo itúkeovo Itukó'oviti exô kêku. Kéxuna'ixapu yokópi ne Ndeãpu, yanê'e ahikúxeovopitimo. ⁸ Yahí'akapaxo ne Itukó'oviti, yanê'e ahí'ókovopitimakamo. Kiríkapa ne váhere kixeku itíkivo, itínoe itúkoti váhere. Kene itínoe pi'asó kixoti ko'ísoneyea, kehá'ati héki Itukó'oviti koánemaka ne kixovókuti yara kúveu mêum, ópoehane Itukó'oviti héko. ⁹ Ikétivexa iséneuke ne véherevoko. Aíxaxu'ea yokóvo, epó'oxo íyeya. Hákonoe yekôvo itea tíve'ikapu. Hákonoe elôke yokóvo itea aíxaxu'ine yokóvo. ¹⁰ Hako kepayásokovo, koane ikéseanaxapapu Vúnae, yane kahaná'ikopitimo.

Ako yusíka húkeyea visóneuno po'ínu úti koyúhoyea úti itúkeovo váhere

¹¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hákonoe itikóvo húketi isóneunokoko yixóvoti keyúhoyikoko ákoyea yaúnati. Vo'oku enepono xãne húketi isóneuno ínixeá ákoyea aú-nati ne po'ínuhiko xãne, koyuhoãti itúkeovo pahukóvoti hákoti exôa koêku, koati inixoãtimaka ákoyea itúkovo ne sasá'iti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea ya emó'uke, koane koyuhoãti ákoyea aú-nati nê'e. Akoéneye ítike, hainá'ikopo iti itukoãti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, itea koati inixeãti ákoyea itúkovo. ¹² Poéhane Itukó'oviti motovâ éxokea xãne ne ponóvoti kixovókuti nókone itúkea, koane poéhanemaka yumópomo xãne nê'e. Poéhanemaka nê'e motovâ koíteovo xãne, koane poéhanemaka motovâ pahúkopea ipihóponovokutike nê'e. Kutí'ikopo íkitixopovo inixépovoti yusíkea húkeyea iséneuno po'ínuhiko xãne keyúhoyi ákoyea aú-nati?

Koêku ne pahukóvoti isoneúti

¹³ Kó'oyene yakámokenonu, itínoe áhati kó'iyeya: "Éhamo itukovo kãxe vónope, koane éhamo itukovo pitivóko vónoku. Poéhamo xoénae vóvea ya, koane vipíhoati tumúne ra vítuke. Yane enómo apeínoviti" kó'iyeya. ¹⁴ Itea ako kalíhuina yéxi kékunoemo ihãroti. Énjakapivonoe ínixoake ne yápeyi yara kúveu mêum. Koati kuteãti apé kó'iyeya kali yôu, yane ako oríko uké'epea. ¹⁵ Ya koêkuni "Éhamo itukovo kãxe vónope" ké'iyi, hara mani kêti: "Itukapu ahá'inoví Vúnae,

haramo vitúko, koane haramo kíxoa úti ne vítuke" mani koeti yiúho. ¹⁶ Itea kuteãti ra kêku, yupihovó koene kepáyasokivo yane keyúhoyi ítenemo itíki. Yoko uhá koeti yuhôti kuteãti, ako aú-nati. ¹⁷ Neíxoaneikopo, enepono exoãti kónokea itúkea únati itea ákoti ituká, koati pahukóvoti.

Kixoku váherexea itúkeovo ne íríku

⁵ Kó'oyene yakámokenonu, itínoe íríku. Íyeanoe, epó'oxo ikétivexa iséneuke ne kékumo vo'ókuke ne váhere koekúti simópitinoemo. ² Enepono êno apeínopitinoe, pihínotine ákoyeane aú-nati. Enepono êno ípevo yúnaheixone, níkoheane kálíhunoe hó'openo. ³ Enepono tíketina, ôro yoko péhu yúnaheixonemaka, koati ko'ihómuyotinoe. Yoko énomonemo koyuhópinoe nonékuke Itukó'oviti ákoyea panápu ne itíkivo. Epó'oxo ya hunókokuke, kutí ketímo oró'oeti vekoti xapa yúku vo'ókuke. Énomonemo itukóvo yehópo yaneko kãxe vo'ókuke ne êno apeínopiti yúnaheixone kó'oyene. ⁴ Enepono mani námoepo ko'itúkeinopitinoe iséne, yúnaepinovo ákoti perexãnoe, énomonemakamo koyuhópi nonékuke Itukó'oviti. Epó'oxo enepono tívo'ikeovo ko'itúkeinopitinoe, itópono Itukó'oviti, enepono Vúnae éxoti koeku uhá koeti koekúti. ⁵ Koati ikelísokopovotinoe. Ako nékone yara poké'e. Poéhane yíxivo keúhepeki kéyeku yara kúveu mêum itíkovo. Yara kéyeku, kutí kénoe hó'openo kokínaeti tumúneke koépekeokono. ⁶ Pe-húkoamaka iká'akeovo yoko koépekeokono ne kixeóvovoti xãne yahínoe ponóvoti kixoku itúkeovo, ákotihiko oxéne opósikea kotixoãti.

Konókoti véxea vítea vékea úti kotíveti koekúti ákoti vaukápapu vikéne

⁷ Kene itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hákonoe kemuyá'iko iséneuno vo'oku tiú'iti kéyeku, tukú koeti aúkopovope Vúnae. Kutí yákoé ko'ítuketi kavãne yane ákoyea ímaxapa kúxoixea ne ha'i nóne isáneke, kuxoíxoati ne inúxopoti úko inã nã, koánemaka ne hunókoku úko motovãti íteovo ne nóne. ⁸ Énomonemaka yákoenenoeye ákoyea kemúya'ika iséneuno koane títiu kéyeyi ikéneke Itukó'oviti, vo'oku yé'exopovone aúkopovope Vúnae. ⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hákonoe kepahákinovokoko mará'inamo ínixa Itukó'oviti ápeyeya pehúnevo yuhaikapavine. Yoko ákone ahíkapu ne kaxena yúhoikopeovikumo vo'oku kixoku vitúkeovo. ¹⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hane motokêa hókeokono kixóvoku ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koeku ítea heú koêti neko tiú'iti koekúti vékoku ákoti imaxovó íxã. ¹¹ Vínixoa unátiyeya koêku nekôyohiko, vo'oku títiu kóyeyea ikéneke Vúnae ákoti aukápapu ikéne. Yoko kémoanenoe koêku neko Njô mekúke. Yéxoanoe unátiyeya kixópaku Itukó'oviti hunókokuke vekoãne Njô neko tiú'itihiko koekúti, vo'oku itúkeovo koati seánati yoko itípakovoti ne Vúnae.

Ako tôpi ixíko'okovike Teâku nókone kó'iyea ûti

¹² Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, harâ'a koati nékone ké'iyi: Enepo itíka koati yuhôti, hako keyuhôa ya iháke ne Íhae Vanúke, áko'o itukovo ya iháke ne poké'e, áko'o itukovo ya iháke koêkuti po'ínuhiko koekúti. Itea itukovo "Êm" kêti, énomone yáko, koane itíka ákoti ike'ítukexa po'i ihâe yéxoki kaná'uyeaxo ne yiûho. Itukovo "Áko'o" kêti, énomone yáko, koane itíka ákoti po'i ihâe vínoake ikéna'uxi. Énomone yákoeneye maka hákone ipihéponokono.

¹³ Enepo áva xâne koitóponovoti kotíveti xepákukeno, yusikóne itúkea orásaum. Enepo áva elóketi okóvo, imáka'ika Itukó'oviti. ¹⁴ Enepo áva xâne ka'aríneti ya xepákukeno, ihéxihika ne inuxínatihiko ítuke Itukó'oviti motovâti itúkinoahiko orásaum koane áhipu'ikea óliu ya iháke Vúnae. ¹⁵ Yoko itóvotimo ne ka'aríneti vo'ókuke ne orásauna xâne kuvóvoti Itukó'oviti. Koexépukopatimo Itukó'oviti koane enepo áva pahúnevo ne ka'aríneti, kasasá'ikopinotimo Itukó'oviti. ¹⁶ Hako hi'onó'uxikoko pehúnevo. Yokóyuhopinokokoa, koane itíkinakaka orásaum mo-

tovâti ítivoa ne váhere kixovókuti. Vo'oku koati êno ítone itúkea ya orásaum ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo. ¹⁷ Eneponeko Íliya koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koati xâne kuteátine ûti. Enepone eópone koane kixoku ko'ísoneueya, kuteátinemaka ûti. Yanekôyoke koati koxuná'ixovoti itúkea orásaum, epémoti Itukó'oviti ákoyeamo kêva úko yara poké'e. Yoko yumópa Itukó'oviti. Mopó'a xoénae sei koe kohê ako keva úko yara poké'e. ¹⁸ Ikénepoke, ina epemópomaka Itukó'oviti kevópeamo. Koá'axomaka, kevópone. Yane heú koépomaka íhonoepa nonéti yara poké'e koane poréxopeamaka há'i.

¹⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Itukó'oviti, enepo áva xepákukeno itavókeati ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, epó'oxo áva xâne huvo'óxopati aúkopeovo xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti, ²⁰ puyáka-panapa yokóvo râ'a: Enepone huvo'óxopati aúkopeovo únatike, koati koitóvati ne pahukóvoti ya mani yonópea ipihóponovokutike, epó'oxo sasa'ípotinemo ne êno pahúnevo vo'oku ítukeinokono ne pahukóvoti. Hunókokune.

1 Pêturu

Enepora koyuhópeti, hane pahúkokono mekúke xapa xâne ya po'íhiko poké'e koitóponovoti kotíveti vo'oku kutípea Jesus.

Éno ihíxavoti ra emo'u Itukó'oviti po'okoâti itúkeovo pítivokona Róma óvo ne Pêturu yutoxôa ra koyuhópeti, itea ako ponó íxa xoko koati îha ne pitivóko. Íhaxoa Mbabílonea, kuteâti koeku yútoe xoko 5.13, vo'oku itúkeovo ihâe kixo'êkoti pitivóko óvoku xâne ikoítoponoati kotíveti ne xanena Itukó'oviti mekúke. Anêkomaka xoko Apokalípisi 18 kuteâti.

Vo'oku itúkeovo kotíveti hiko vékoku neko xâne, opósikoa Pêturu kóu hepekeopea isóneu, koane huvó'oxea píheane tumúne kóxuna'ixeovo hókea Jesus. Koyúhoinoamaka itúkeovo hixopókonoti motovâti iyúseyea kaná'uyeaxo ne kúveovo Jesus. Ina exókoamaka itúkeovo Kristu inuxô koítoponeovo kotíveti ya utíke, koane itúkeovo koati vékokunemaka uhá koeti ûti, uti hokoti Vúnae. Ixíko'okoamaka kónokea itúkeahiko únati, motovâti iháyu'ikeokono ne iha Itukó'oviti vo'ókuke. Enepora yutoéti, huvó'oxoa neko xanéhiko puyákoponeova okóvo ne nókone kó'iyea ya koeku itúkeovohiko koítovone Itukó'oviti.

Turi yútoe

1 Yundóxinopinoe, undi Pêturu, páhoe Jesus Kristu koyúhoyea emó'u. Mbahúkinopeanoe ra koyuhópeti, itínoe noívokoe Itukó'oviti tahinehí koêti ya po'íkehiko poké'e. Énomone ya Póntu, Ngalásea, Kapadósea, Ázea yoko Mbítinea. ² Itínoe koati noívokoe Itukó'oviti, Ha'a ûti, kuteâtimaka koeku ahá'inopinoe ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum. Koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itukópinoe háxaepeone xoko Itukó'oviti, kutí'inoke kitípoti Jesus Kristu koane sesa'ípotine yane itína ovokóvoti ya kuruhúke.

Kaúkapainapeanoe Itukó'oviti ne hána'iti seánakovi koane úhepeti isoneûti ukeâti xokóyoke.

Motókea iháyu'ikeokono Itukó'oviti vo'oku seánakovi xoko Xe'éxa

³ Koati motokeâti iháyu'ikeokono ne Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu. Yane hána'iti seánakovi, ikó'ina-makopovi koane poréxovimaka kúxoixone ûti xokóyoke ákoti itukapu kuxohí kixonéti, vo'oku exépukeopeane ne Jesus Kristu ukópea xapa ivokóvoti. ⁴ Énomone ápeino kóunaepinovi Itukó'oviti, poréxopovikemo seapáne ûti xokóyoke. Yoko haina kixovókuti motovâti ipúpa'ixea nê'e. Ákomaka motovâti ikópiti'ikea. Ákomakamo itáhinea. Ú'una kixoixinopeanoe Itukó'oviti xokóyoke, ⁵ itínoe kókoyono kixonéti xunákoke Itukó'oviti koeku kívivoa, motovâti yenópi xokóyoke. Enepone vonópea xokóyoke, kóu-sexoane Itukó'oviti nókone kó'iyea, itea poéhane ya hunókokuke uhá koeti koekúti ínamo simâpu kaxéna. ⁶ Énomone aélokeino yokóvo upánini ikáxu'iyeeamea yokóvo kó'oyene, vo'ókuke ra ákoti tópi kó'iyeeovoku tiú'iti koekúti simópiti. Itea enepone víki tiú'itike koekúti, ákomo áxu'ikene, hú koetímo.

⁷ Koati hixepókonoti kívivoxo Itukó'oviti kutí'inoke simópiti ra tiú'itinoe koekúti. Muhíkova ôro, koekúti apêti hunókoku unáko, kónoko vékea yúkuke motovâti uké'epea ánahi. Ínapoxo hako motokêa kixikononeye koeku kívivo Itukó'oviti. Konókotimaka hixépikono, maka iyúseane itíkivonoe koati kuvóvoti Itukó'oviti. Yoko teru'úxa uhá koêti, ákoti yaukápapu ikíni, koati únatimo kêku. Yupihóvotimo anú'ukea unako koati únati ôro ákoti ánahi ne unáko kêkumo. Vo'oku aukápapu Kristu, iheyú'ikokonotimo. Itímakamo teyonéti koane kahaná'iuti, vo'oku itíkivo koati kuvovâti.

⁸ Ako neíxiku Jesus, itea kóyeane ákoyea omótova yokóvo. Ako ínixeá koêku kó'oyene, itea kóyeane kitípi. Énomone kutí'ino apêti hána'iti elókeko yokóvo, ákoti itoâti kayúmakea koêku, vo'oku yupíheovo hána'iko úhepeyea neko elókeko yokóvo. ⁹ Yoko enepone yehópo, itépononemo koeku kívivo Itukó'oviti, énomone ne apéyeati ákotinemo hunókoku ya xokóyoke.

¹⁰ Enepora kasása'ikopeovi Itukó'oviti kutí'inoke vopâtimo xokóyoke, éno yúmo'ixeova éxea koêku ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Éno itúkinoahiko isóneu, kaha'âti éxea koêku. Vo'oku éno káxe tumúneke ápepe neko koekúti, poréxoane Itukó'oviti ne porófetahiko koyúhoyea koêkumo. Énomone neko hána'iti seánakovi Itukó'oviti simo'ovítine kó'oyene. ¹¹ Éno opósi'ixeahiko porófeta éxea ápeyeakumo, koane koêkumo neko koekúti éxokoake Sasá'iti Omíxone Kristu ovâti xokóyoke, enepo koyuhó'inoahiko koeku koítoponeovomo kotíveti ne Kristu tumúneke kaxena ápepe, koánemaka ne kixókonoku iháyu'ikeokonomo ikénepoke. ¹² Enepora ihíkavoti námoe porófetahiko, éxokoa Itukó'oviti ákoyea itúkapu vo'ókukehiko, itea itúkeovo ve'ókukeno, itínoe apêti kó'oyene, koyúhoinoahiko ne koekúti. Yoko énomone ra némoenoe kó'oyene xokóyoke ne koyuhó'inopeati ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus,

enepohikone koyuhó'inopeati ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, páhoe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Muhíkova ánuhiko ya vanúke, yúmo'ixova éxea koêku.

Kahá'ainovea Itukó'oviti vitúkeovo sasá'iti

¹³ Hukínóvoti ngó'iyea, itúkapu iyukóvoti ne iséneu. Itíkapumaka éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Hara itíka kíxoixone ákoti kurikâ iséneu kíxoixi, enepone hána'iti seánakopi Itukó'oviti kousex-inopikemo yaneko káxe aukápuu Jesus Kristu.

¹⁴ Koeku itíkopi vonoe kutípoti Itukó'oviti, hákonenoe itíko váhere koekúti kuteâti koêku yâha itíki yanekôyoke avô'o yexânoe ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Itea itíkapunoe sasá'iti ya uhá koeti kixeku itíkivo, kuteâti-maka koeku Itukó'oviti, enepone ihaxíkopitinoe héki. ¹⁶ Vo'oku hara koe yúho emó'uke: "Itíkapunoe sasá'iti, vo'oku undi sasá'iti" kôe.

¹⁷ Enepo itikónoe orásau, koati "Pai" kixeâti ne Itukó'oviti, enepone exókopatimo yonópoku ne póhutihiko xâne vo'oku kixoku itúkeovo. Yoko ákomo iteôvati ne Itukó'oviti, vo'oku ako xâne payásoti nonékuke. Yusikóneikopo tíyinoe Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo yâye yara poké'e, itínoe pohu vekó keâti ra kúveu mêm, ákoti itukapu koati yóvokunenoe-eye, ¹⁸ yexoâtimaka ákoyea itúkapu koekúti kuteâti ôro, áko'o péhu ákoti ahikápu yónoku itóponone, veínoa Itukó'oviti itúkea ésa'i koíteovopi, veyopópinoe yane kúxoti kixeku itíkivo ákoti apáhuina únati koekúti omínopike, enepone itukeôvoti yéxone xoko yoxú-noekene. ¹⁹ Itea hane veínoa Itukó'oviti koíteovopinoe, itina Kristu yupihóvoti unáko, enepone kuteâti koêku itina koati únati xe'exa su'uso, ákoti óvaku kopíti'iyea, enepo itukókono ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i itúyopea pahúnevo xâne yara poké'e. ²⁰ Yoko tumúneke ápeyea ra kúveu mêm, kúsokone isóneu ne Itukó'oviti kó'iyeanemoye ne Kristu, itea ínati pahukínovea yara koeku kó'oyene koeku yé'exeovone hunókoku uhá koeti koekúti. ²¹ Koati vo'oku Jesus kivilínovone Itukó'oviti, enepone koexépukopati ukópea xapa ivokóvoti, enepone porexoâtimaka itúkeovo hána'iti ihayú'iuti. Yane koati Itukó'oviti kivilónone, enepone úkeakumaka ne hána'iti kíxoixone, yéxone kúsokoeovomo.

²² Koeku sesá'ipinenoe yane kitípi ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane koeku itúkeovo kaná'uti ne ákoyeamaka omóto-vokoko yokóvo, ákoti itíkaheapunoe, heru'ó íxeakopo xináko ákoyea omóto-vokoko yokóvo. ²³ Vo'oku enepone inémapi ikéneke Itukó'oviti, haina ítukeinopi xâne yara kúveu mêm, ínapo áva hunókoku. Itea koati itínoe eho emo'u Itukó'oviti, enepone apêti xunáko ikó'inamakopea xâne. Yoko koati kóyekutinemo ne emó'u ákotinemo uké'eyeaku, ²⁴ kuteâtimaka kó'iyea ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Uhá koeti xâne, hane koéneye hí'e ya mêm. Kúteanemaka koeku uhá koeti itóponone xâne itúkea, enepone iháyu'ikinokonoke, kutí koe hiu hí'e. Enepone

hí'e, ako oríko movóhiyea yane ikorókovotinoe híu, ²⁵ itea ákomo uké'eyeaku ne emo'u Itukó'oviti" kôe.

Izâiya 40.6-8

Yoko énomone ne emó'úti simópitinoe, enepone iná-mati ihíkavoti koyúhoti koeku Vúnae.

Íhokokono mopô, poéheve péti ne Jesus

² Kiríkapaikopo uhá koeti váhere ítikeino po'ínuhiko xâne, yoko simíkikixi, koane ítikoheyi-vo, yoko poé'aino iséneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyekívoo ítukevo, koánemaka ne ihéki po'ínuhiko xâne. ² Kuteâti koeku inámatiko kalivôno opósi'ixea óhika, íx-eanemakaye ne emo'u Itukó'oviti, enepone kutí koeti koati kínati leite ákoti ánahi, koxunákopitinoe ikéneke Vúnae, kutí'inoke itepónotimo uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, enepone kutí'inoke koitóvopitinoe. ³ Énomone yákoeneye, itukovo koati kaná'uti ikéna'uxi xikóyoke ne hána'iti seánakovi Vúnae.

⁴ Yahí'akapanoe ne Jesus, enepone kutí koeti inúxoti mopô imonéti poéheveke péti, ya koeku itúkeovo poéheve kutípone úti. Eneponé'e, ínixo xanéhiko yara kúveu mêm ákoyea itúkovo. Itea koati noívokoe Itukó'oviti nê'e, koane ínixoamaka Itukó'oviti yupíheo-vo unáko. ⁵ Kene itínoemaka kutí koeti mopô ipóvoti ya xoko kutí koeti sasá'iti péti, koéxepoe Itukó'oviti, yóvoku itíki sasá'iti ítuke Itukó'oviti, motovâti ápeyea sasá'iti iké'iparaxoke Itukó'oviti ákoti akutêa ne hó'openohiko oró'oeti mekúke. Yoko koati vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu ínixeamo Itukó'oviti unako koêku ne íperaxike. ⁶ Énomonemaka kuteâti koeku yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

"Xapákuke njanéna ya Síyaum injíkoa ne ínrixone mopô, koati turíxeovoku uhá koeti, kuteâti koeku koati inúxoti mopô turíxeokonoke péti. Eneponé'e, koati noívongoe, yupihóvotimaka unáko. Epó'oxo koêkuti kutipoâti, ákomo kuvovohí íxa" kôe.

Izâiya 28.16

⁷ Koati yupihóvoti unáko xikóyoke nê'e, itínoe kutipoâti, itea ya xokóyoke ne ákoti akútípoa, hara kó'ino, kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti:

"Enepone mopô noívokoxine xanéhiko itúkoti péti, ainovó kôe énomone itukóvoxo turíxeovoku uhá koêti, kuteâti koeku koati inúxoti mopô turíxeokonoke péti" kôe.

Sâramu 118.22

⁸ Ina koemáka po'íke:

"Enepora mopô, ápe itopó kíxone, koane ápemaka íkoroe" koémaka.

Izâiya 8.14-15

Itopó kivilínokonoke xâne vo'oku ákoyea akútípo emo'u Itukó'oviti. Yoko íkorokeokono itukóvo íkuinoake Itukó'oviti ne koetíneye isóneu.

⁹ Itea ako yákoeneneye. Koáhati itínenoe háxaepo Itukó'oviti itúkeovo xanéna. Itínoemaka ko'ítuketi sasá'iti ítuke Itukó'oviti kuteâti koêku ne sasedótihiho inuxínoti ítuke Itukó'oviti mekúke. Itínoemaka sasá'iti xâne natíxoku Itukó'oviti. Koati itínenoe poréxopino Itukó'oviti ésa'i itúkeovo xanéna, maka yokóyuhoe

xapákuke xâne koêku ne koati êno hána'iti ihayú'iuti kixónvoku Vúnae, enepone veyopópiti ya hahákutike, iy-onópópiti xoko êno uhé'ekoti uhapú'iti ovâti xokóyoke. ¹⁰Yoko haina itínoe xanena Itukó'oviti yanekôyoke, itea itíponenoe kó'oyene. Yanekôyoke haina itínoe kóseanane, itea kó'oyene itóponopinoe hána'iti seá-nakopi ne Itukó'oviti.

Konókoti pónoovo kixoku itúkeovo ne xâne hokoti Jesus

¹¹Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku itíkivonoe xâne pohu vekó koati ra kúveu mêum, ákoti itukapu peké'exa, injíko'okopinoe ákoyea itika váhere úhepune miúyo. Vo'oku eneponeê'e, koati okópoti inámapoti kékoku ikéneke Itukó'oviti. ¹²Konókoti péninoe kixeku itíkivo xapákuke xâne kîrivokoevo ákoti éxa Itukó'oviti. Yanê'e, koêkuti okopópiti koyúhoti itíkivo váhere xâne, noixoâtimo ponóvoko ne kixeku itíkivo, koane konokoâtimo iháyu'ikea Itukó'oviti yaneko káxe exáka-peane pahúnevohiko.

¹³Koati ahá'inopinoe Vúnae Jesus Kristu ákoyea kepáyasakinapu koêkuti payásoti apêti xunáko pahúkea xapa xâne yara kúveu mêum, yusíkoti itúkeovo koati payásoti nâti, áko'o ¹⁴yusíkoti itúkeovo páhoe-hiko nâti éxea koeku úti, yoko ipíhóponea vaheréxoti ítuke, koane iháyu'ikea ponóvoti kixoku itúkeovo.

¹⁵Vo'oku koati ahá'inopinoe Itukó'oviti itíki únati, motovâti ákoyea évekinopiku emó'u ne xâne ákoti isóneú, enepone áhatimaka koyúhoyea isóneunoa ne koekúti-hiko ákoti koati éxea koêku. ¹⁶Kaná'uti keítivokono ya pehúnevo, itea enepone koíteovopi Itukó'oviti, haina ípe'onexivoke itíki váhere. Ako kalíhuina, itea konókoti péni kixeku itíkivo vo'oku itínoe ovoxe Itukó'oviti.

¹⁷Tiya uhá koeti xâne. Hako motovâ yokóvo ne po'ínu úti xoko Kristu. Tiyámaka Itukó'oviti koánemaka natina úti.

Konókoti hókea uti kixónvoku Kristu ya vékea tiú'iti koekúti

¹⁸Itínoe ahinoêti, tiya pétarauxa. Hako kepáyasokinova, haina póhutine itukapu itípakovoti yoko itúpa'ikoti, itea koánemaka itukapu váhere xâne nê'e.

¹⁹Enepo itêa ne váhere kixékonoku ákoti yévitikokonoke, yexoâti itúkeovo ahá'inopi Itukó'oviti, inixoâtimo Itukó'oviti unako kêku. ²⁰Itea enepo itukapu ésa'i váhere ítike ne keítoponivo kotíveti, yusíkoti síkovó ké'iyi iteâti uhá koêti, itea kóyeane ákoyeamo ihayú'ikopiti vo'ókuke. Kene itukovo keítóponovoti kotíveti vo'oku itíki únati, iteâtimaka uhá koêti ákoti imaxovó ixêa, hainápo koati inixoâtimo Itukó'oviti unako kêku. ²¹Yoko koati énomone ne ahá'inopinoe Itukó'oviti iháxikinopike héki. Vo'oku koítóponovomaka kotíveti ne Kristu yaneko ahe'ókopinoe ya mani ipíheponikono, itukínopitinoe hékone, kaha'ainopitinoemaka kó'iyeaneye kixeku itíkivo. ²²Eneponê'e, ako váhere ítuke, koane ako ápahuina semekénovo'iti ipuhíkeati pahákuke. ²³Enepo apê vaheréxinoati yúho, ako

aúkapina váhere emo'úti. Koane enepo apê ikoítóponoati kotíveti, ako ixomo íkama emó'u itúkopinoo ésa'i, itea kurí'okopovo Itukó'oviti, enepone kotíxoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koane ipihóponoati ne vaheréxoti ítuke. ²⁴Koati namukópati Jesus ne pahúnevo úti, porexópeati ésa'i koxé'uke koeku kurúhuxeokono, motovâti uké'exopea xunako pahunévoti xoko úti, motovâtimaka itúkeovo ainóvoti ponóvoti koekúti vitúko nonékuke Itukó'oviti. Koati vo'oku óko'okeovo Jesus ya kuruhúke kutí'inoke itévoti. ²⁵Vo'oku itínoe kutí koeti su'úso yómoti pího-heyea yanekôyoke. Itea kó'oyene kiríkopone píheheyi, koane hekópotine Jesus, enepone éxoti kátarakeopi, inuxínopitinoe kuteâti koeku únati koyónoti su'úso, enepone kókoyono kixoíxopitinoemaka ikéneke.

Enékeake Pêтуру ne ko'ímati yoko koyénoti

3 Itínoe sêno ko'ímati, kuteâti yunzó'inoameku ne po'ínuhiko xâne, énomonemaka koéneye ra yunzó'inopinoo. Hako kepáyasokinova ne îme, itea tíya, maka enepo áva xepáukenoe apêti îma ákoti akutípo emo'u Itukó'oviti, itúkapu vo'oku kixeku itíkivo kutí'inoke kutípotimo Itukó'oviti, ákoti yokonókoa ápeyea yihó'inoa, ²vo'oku noixoâtimo ne ponóvoti kixeku itíkivo, yoko itíkivo koati teyoti îma. ³Koane enepone iyéyonevo, itínoe sêno, ako apásika itúkeovo koekúti kuteâti koati uhé'ekoti ikéhi yoko iké'itukexi iyoyónevoti ôro, koánemaka uhé'ekoti ípevo. ⁴Itea hane itíka kouhé'ekopiti itípenevo. Vo'oku enepone úhe'ene sêno kuteâti asako omíxone koane itípanevo, ákomo uké'eyeaku nê'e. Yoko énomonemaka ínixo Itukó'oviti yupíheovo unáko. ⁵Énomonemaka itúko exókeko ne senóhiko teyoti Itukó'oviti mekúke, enepohikone apêti-maka kúxoixone xoko Itukó'oviti. Aínovo ákoti kapáyasakinapu îma koane teyoâti. ⁶Énomone koéneye Sâra, yeno Ábraum mekúke. Koati kutípoti îma nê'e. "Unaém" kíxo. Epó'oxo kuteâti kixoku itúkeovo ne Sâra, énomonemaka kénenoeye koeku péni kixeku itíkivo, koane ákoyea píkene ya uhá koeti tiú'iti koekúti simópiti.

⁷Kene itínoe hóyeno koyénoti, konókoti yéxi ítípa'iki yíno ya koeku kemúxoneyikoko, puyakóvatimaka yokóvo ákoyea akútea xunako hóyeno ne sêno, koánemaka vo'oku kutikokó ké'iyinoe itíkivo ko'ipârati ne apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti ya hána'iti seá-nakopike. Énomone yákoeneye, maka hákone itopâti ne yorásauna.

Konókoti ákoyea kapáyasakinapukoko ne hokoti Jesus

⁸Tumúneke únzexea ra yúndoe, hara injíko'okopinoo: Ópohane yónoku iséneú ikéneke Kristu ákoti ihaxákeakaka iséneú, koane yokóseanakoko. Hákomaka motovókoko yokóvo. Itupa'ii íxekaka, koane hákomaka kepáyasokinovokoko. ⁹Hako itikópinoa ésa'i áva vaheréxinopiti ítuke itukovo yúho, itea itíkapina únati, vo'oku énomone kahá'ainopinoo Itukó'oviti, iháxikinopikenoemaka héki. Énomonemakamo

kutí'inoke nemukópoti únatinoe koekúti ukeâti ya xokóyoke, ¹⁰ kuteâtimaka koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku:

“Enepone xâne kahá'ati unátiyea kóyeku yara kúveu mêm koane elókeyea okóvo itukovo káxe, konókoti éxea sayá'ikopea yúho, maka hákone vaheréxo emó'u xapa xâne, koane hákonemaka ipuhíkea semekéno-vo'iti pahákuke. ¹¹ Konókotimaka ahíkuxeova ne váhere kixovókuti koane itúkea únati. Konókotimaka opósikea óvoheixea kásatike isoneûti, koane kóxuna'ixeovo itóponea. ¹² Vo'oku anêko uke Itukó'oviti koyonoâti ne ponóvoti kixoku itúkeovo, koane usó kóyemaka kámokenoyea koêkuti épemonehiko xokóyoke. Itea ako aúnnati isóneunoa Itukó'oviti ne itúkoti váhere” kôe.

Sâramu 34.12-16

¹³ Itukovo yixóvoteoxo itíki únati, ápeikopo motovâti koésayu'ixeopinoe? ¹⁴ Muhíkova áva ikoítotonopiti kotíveti vo'oku itíki únati, kóyeane unátiyea kêku ikéneke Itukó'oviti. Hákonokopo pikêa. Hákomaka pipokéxo iséneu vo'ókuke, ¹⁵ itea kirí'akapunoe Kristu, perexoâti itúkeovo énomone exô kêku. Usó yákyemaka yéxoki uhá koeti xâne epemó'ikopeati ápeinoke ne kuxonéti kíxoixone xoko Vúnae, yéxone kousokeovomo. ¹⁶ Itea konókoti ítipa'iki yane yimópíke, koane yéxokivo itíkivo teyoti po'ínuhiko. Konókotimaka sasá'iyea iséneu, yexoâti ákoyea ítikaheapu nonékuke Itukó'oviti. Yanê'e, enepo áva itukóheoti kêku koyúhoti itíkivonoe váhere xâne, hána'itimo téyapana vo'ókuke ne únati kixeku itíkivo koeku héki Kristu. ¹⁷ Vo'oku unatíne íkeitoponikono kotíveti vo'oku únati ítike, itukápuxo énomone ne ahá'inopi Itukó'oviti, yane itúkeovo keitóponovoti kotíveti vo'oku ápeyea váhere ítike. ¹⁸ Yoko énomonemaka koéneye Kristu yaneko ivókevovoku. Yoko poéha ivókovo. Koati úsotine itúkéti ne ítuke. Ákone káyuixa poréxopea ésa'i pahúnevo úti. Koati ponóvoti kixoku itúkeovo nê'e, ivokínovati ne ákoti oponóvo ítuke, mihe'ókinovitimaka voxéne vahí'okeovo Itukó'oviti. Kaná'uti ivókevovo yanekóyo koeku itúkeovo xâne yara kúveu mêm apêti múyo kuteâtimaka úti, itea exépuvoti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Koatímaka xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti véko yaneko píheakumaka xapa ivokínevotihiko. Énomone yaneko ikámoponoamaka Jesus ne áha koyúhopoinoahiko yane óvoheixokuhiko xoko ákoyeaku omótova ipúhikopea. ²⁰ Yoko enepohikonekóyo, aínovone ákoti akutípo yuho Itukó'oviti nóvo, akó'o imáxapa Itukó'oviti kúxoixea kuríko-peahiko váhere ítuke ya kaxénake Nôe, enepo itukôa ne hána'iti vatéke, kayápaé úne mekúke. Ako axú'ina xâne itóvoti yanekóyo yane vatéke. Puhu oitu koe iteóvoti ne vahevóvoti koeku iyápakea yane êno úne. ²¹ Yoko enepone kixoku koítevokonohiko, koati kixó'ekinoviti áhikeovo xâne ikéneke Kristu, kuteâti koeku enepone kesása'ikikono kó'oyene. Itea enepone kasása'ikeokono uti kó'oyene, haína ne ihómuyo koxé'u úti, itea koati kixó'ekoti vépemeane Itukó'oviti kasása'ikopea visóneu vo'oku ítuke Jesus Kristu ex-

epúkopo ukópea xapa ivokóvoti. ²² Yoko pihopóne Jesus vanúkeke, éxopeke Itukó'oviti ovópo, koeku itúkeovo hána'iti kapáyasokone Itukó'oviti, koane éxea koeku ánuhiko koane uhá koeti po'ínuhiko payásoti yoko tutíyehiko apêti xunáko pahúkea, koêkuti pahúkoku.

Inámati kixoku itúkeovo ne hokoti Jesus

4 Vo'oku koítoponeovo kotíveti ne Kristu koxé'uke, énomonemaka ákoeneye iséneu usó kénye keítotonivo kotíveti, kuteâti koeku Vúnae. Vo'oku koêkuti koitóponovoti kotíveti koxé'uke, ákone sikovó ákoe pahunévotike. ² Énomone yákoeneye, koêkuikomo yóvi yara kúveu mêm, maka hákone itikôa ne váhere úhepune miúyo, itea itúkapune ahá'inopi Itukó'oviti itíki. ³ Vo'oku enóne itíki váhere yanekóyoke, kuteâti itúkovo ne xâne ákoti éxa Itukó'oviti. Énomone ne sikovó kénye itíki váhere úhepune miúyo, yoko kepíneyi xâne ákoti itukapu koati míxone, koáne ne kehíhiyi yoko pepokehí kíxi itíkivo. Kúteanemaka ne yetorehí kénye xapa ayúti vo'oku yemoko kumá'am, koáne ne po'i itíkovo yupihóvoti ákoyea aúnnati koeku héki hokonéti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti. ⁴ Koati vo'oku ákoyeane yakáha'ine po'ínuhiko xâne koetíneye ítuke, enepone yuixóvoti itúkea uhá koeti kó'iyevovoku koekúti ákoti aúnnati, ene poé'ainopinoe isóneuhiko, koane ihákeopinoe vo'ókuke. ⁵ Itea konokoâtihihikomo yumópea Itukó'oviti, enepone exókopoti yonópoku uhá koeti xâne, kúteane ne ávoti ivakápu koánemaka ne ivokóvotihiko. ⁶ Énomonemaka kutí'inoke koyuhóvoti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xapákuke xâne ivohíkovotine, enepone inuxópinoviti, motovâti itúkeovo xoko Itukó'oviti ópo ákotinemo hunókoku, upánini kónokea vékea pevóti inúxotike, kuteâti koeku uhá koeti xâne yara kúveu mêm.

⁷ Ye'ékone hunókoku uhá koeti koekúti. Itíkapiukopo éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Hákomaka kutí kô imokoo koyêti, itea itúkapu iyukóvoti iséneu, motovâti itíki orásaum. ⁸ Yoko enepone koati nékone kénye ya uhá koeti, énomone ákoyea omótovokoko yokóvo ákoti ítikaheapu. Vo'oku enepone ákoyea omótovokoko vokóvo, ramápu'iko ákoti yu-maxápu kálíhunoe koekúti mani kutí'inoke poe'aínokokoti visóneu. ⁹ Usó yákyenoe kétaraki koêkuti simópiti yóvokuke, ákoti kepahákapa.

¹⁰ Enepone íparaxeovike Itukó'oviti yéxone itíki ítukeke, iké'itukexa motovâti hivó'oxikoko ikéneke Kristu. Yane itimo koati únati ovuxe Itukó'oviti, éxoti ikó'itukexa íparaxeopike, enepone ákoti tópi kó'iyevovoku exóneti íparaxovike Itukó'oviti ya hána'iti seánakovike.

¹¹ Enepone ko'ipârati éxea koyúhoyea emo'u Itukó'oviti, konókoti itúkeovo kuteâti kouhapu'ikinovike Itukó'oviti ne koyúho. Enepone ko'ipârati huvó'oxea po'ínuhiko xâne, konókoti itúkeovo ya xunákoke Itukó'oviti itúkea. Yane ihayú'ikokonotimo Itukó'oviti ya xoko Jesus Kristu ya uhá koeti koekúti. Yoko énomoneoxo motokêa itúkeovo hána'iti ihayú'ituti, payásoti ya

uhá koêti, ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hána'iti itópoinovike ikéneke Kristu ne vékea ûti tiú'itike koekúti

¹² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, hákonoe poe'aínoa iséneu enepo víka tiú'itike koekúti, kuteâti koeku ohone koati kótuti yúku oro'ókopitinoe. Koati simínoti hixópeovi. Hako iyipáxova kutí'iyea ákoti itukapu vékoku ne uhá koeti ûti. ¹³ Ya koêkuni poé'ainoa iséneu, yusikóne elókeyea yokóvo vo'oku kehá'ineyi Kristu, kuteâti nóvo véko kotívetike koekúti. Yane yupihóvotimakamo elókeyea yokóvo yaneko káxe koûrapu'ikeokonokumo itúkeovo hána'iti ihayú'iuti ne Kristu. ¹⁴ Itukapu apêti koemóke'epitinoe vo'oku héki Kristu, ako yuvâti. Koati únati kêku vo'ókuke ne êno ihayú'iuti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitinoe. ¹⁵ Itea ako omótova itúkeovo vo'oku képeki po'ínu xâne vikínoke tiú'itike, áko'o itukovo vo'oku yoméxi, áko'o vo'oku ápeyea váhere ítike, áko'o vo'oku yopósiki yéxi koekúti xoko po'ínuhiko xâne mani ákoti omotóva yíxivoa. ¹⁶ Itea itukovo vikoti tiú'itike koekúti vo'oku héki Kristu, hako tíyo, itea ihéyu'ika Itukó'oviti koeku itúkeovo Kristu héko.

¹⁷ Vo'oku simóvone kaxena hixópeokono ûti ya tiú'iti koekúti, uti xanena Itukó'oviti. Yoko itukovo turixóvoti xoko ûti, uti kutípoti Itukó'oviti, námeamo ákoeneye hunókoku ne xâne ákoti akutípoa ne inámati ihíkavoti ítuke Itukó'oviti? ¹⁸ Epó'oxo itukovo konokoâti vékea uti tiú'itike koekúti, uti koítovone Itukó'oviti, uti ponóvoti kixoku itúkeovo ikéneke, námeamo ákoeneye hunókoku ne xâne ákoti akutípo Itukó'oviti koáne-maka ne xâne vahéréxoti ítuke?

¹⁹ Énomone ngó'ino, enepohikone xâne vekoti tiú'itike koekúti ya ahá'inoake Itukó'oviti, yusikóne kurí'okopeovo Itukó'oviti, enepone pahúkoti ápeyea uhá koeti koekúti, enepone motokeâtimaka kúveovokono, koêkumaka yuíxeovo itúkea únatinoe koekúti.

Nókone itúkea ne inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti

5 Kó'oyene anéye injíko'okoake ne inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti xepákukenoe, vo'oku undímaka inuxínoti ítuke Itukó'oviti, koane koati noinjoâti yaneko koitóponovo kotíveti ne Kristu, epó'oxo ngaha'ínepoatimakamo yaneko káxe koûrapu'ikeokonokumo itúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti. ² Itínoe inuxínoti ítuke Vúnae, enepone xanena Itukó'oviti yâko iníxinoke, enepone kutí koeti su'úso oposíkoti koyonoâti, hivá'axa koukóponeovo ikéneke Vúnae. Haina vo'oku pohu itúkeovo itíkovoke, hainámaka mitatahí keyêtike, itea itíka ya usó kéyeyi, kuteâtimaka ahá'inopi Itukó'oviti itíki. Hákomaka itukóvo vo'oku itúkeovo nemúkope tiûketi, itea itíka vo'oku usó kéyeyi itíki ítuke Itukó'oviti. ³ Hákomaka kepayásokovo, kehá'ati itíkivo pahukoâti ne pónepike Vúnae iníxinoa ítukeke, itea itíkapu xâne motovâti hókeokono kixoku itúkeovo

ya xapákuke po'ínuhiko kutípoti Jesus, enepohikone hivó'oe ikéneke Vúnae koeku iníxinoa. ⁴ Yoko enepo aukápapu ne Inuxínoviti koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko inuxínoti xâne ítukeke Itukó'oviti, apêtimo kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa, némoepo, ákotinemo ipúpa'ixeaku, yupihóvotimaka unáko.

Po'ínuhiko ixíko'okoake Pêturu ne hokoti Jesus

⁵ Kó'oyene anéyemaka injíko'okopike, itínoe inámatiko xâne. Hako kepayásokinova ne xuvé'eti ya itíke, itea tíyahiko. Énomonemaka ákoeneye ákoyea kepayásakinapukoko, vo'oku okópa Itukó'oviti ne kapayásokovoti, itea kóseana ne ákoti kapayásakapu. ⁶ Hákoikopo kepayásokovo itea ikélihuxapu opékuke xunako pe'u vo'u Itukó'oviti, inamo kapayásakapi simapúne koati kaxéna. ⁷ Kirí'aka Itukó'oviti ne uhá koeti yónoheixoku iséneu, vo'oku itínoe kátarae. ⁸ Itíkapumaka éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Hako kutí kê imokoo koyêti, itea itúkapu iyukóvoti ne iséneu vo'oku enepone Ndeâpu, yanáne, anéko xîririkuke ayákukuixeopinoe, kuteâti koeku líyaum ixomo ené'ixovo oposíkoti níka, kahá'ati íkorokepí. ⁹ Konókoti yokópi ya títiu kéyeyi kívivo Itukó'oviti, yexoâti ákoyea péhuxapu víki tiú'itike koekúti, itea itúkeovo vékokunemaka po'ínuhiko ûti xoko Kristu kurivókovotone xâne po'íkehiko poké'e. ¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone úkeaku uhá koeti seanákoti, enepone ihaxíkopitimaka ya xoko Kristu kehá'ineyi ya natíxokuke itúkeovo hána'iti ihayú'iuti ákotinemo hunókoku, ikénepoke víki tiú'itike koekúti ákoti koati umó'iyea, porexópitinoemo itíkivo úsotine yoko títiu koyêti ikeneke, koane koxunákopitimo yoko koxuhévekopitinoemakamo ikéneke. ¹¹ Itúkapu énomone payasô oukeke uhá koeti koekúti ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókoku yútoe Pêturu

¹² Enepora kalihú koeti yúndoenopinoe, évengoa xoko Síla, enepone po'ínu ûti xoko Kristu, íninjone itúkeovo koati motovâti kúveovokono ikéneke Vúnae. Yundóxinoake rà'a, ngaha'âti ngouhepekopea ne iséneu ikéneke Kristu, koane ngoyúhoinopinoe itúkeovo kaná'uti seánakovi Itukó'oviti ra yúndoenopi. Énomone yávaheixa ákoti yaukápapu ikíni.

¹³ Enepohikone xâne noívokoemaka Itukó'oviti kuteâti itínoe, enepohikone íhae pitivóko ínzaunopinoe Mbabílonea, yúhoikopinoe. Koane yúhoikopinoemaka Márku, enepone kutí ngíxone nje'éxa ikéneke Itukó'oviti. ¹⁴ Yíhaikaka, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku yúhoikeokoko ûti tokopókoko ûti, imeâtinoe sasá'ikoike iséneu, itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

Itúkapu úhepetike isoneûti yóvoheixo, uhá ketínoe kutípoti Kristu.

Hunókokune.

2 Pêturu

Enepora koyuhópeti, yutóximoake Pêturu, koati okópoti ihíkavoti ákoti akaná'u itohíneoti xapákuke hokotíhiko Jesus.

Ápe xâne kaxénake Pêturu ihíkaxoti imokóvokutike ákoyeamo aúkapapu ne Jesus. Itea éxokoa Pêturu ne kutípotihiko Jesus itúkeovo vo'oku yupíheovo ákoyea ímaxapa Itukó'oviti kúxoixea ne xâne kutípea Xe'éxa koane kuríkopea ne pahúnevo ko'ókorinoke aúkopeovo Jesus.

Enepohikoneko xâne kopoé'akoti íhikaxea, aínovomaka koesáyu'ixoti kixoku itúkeovo, yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo, koane koesáyu'ixea isóneu po'ínuhiko xâne vo'ókuke. Koyúhoa Pêturu ipíhoponeamo Itukó'oviti ne xâne kuteâti. Íxíko'okoamaka Pêturu neko kutípotihiko Jesus kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae, koane itúkeovo kuri'ókovatihiko tukú koeti aukápapu ne Jesus, motovâti itúkeovo sasá'itihiko nonékuke Itukó'oviti yaneko káxe aukápapune Jesus.

1 Yundóxinopinoe, undi Simaum Pêturu, undi ovoxe Jesus Kristu koane páhoemaka koyúhoyea emó'u xapa xâne. Mbahúkinopeano ra koyuhópeti, itínoe kuvóvoti Vúnae kuteâtimaka úti, inixeâtinoo itúkeovo koati hána'iti itópoinopike ne kívivoa, kuteâtimaka koeku vínixone yane kúveova úti. Koati vo'oku ponóvoku ne ítukeinoviti Itukó'oviti, enepone kuvóvone úti, yoko Jesus Kristu, Koitóvoviti, kó'inokeneye.

² Kaúkapainapinoe Itukó'oviti hána'iti seánakopi yoko úhepeti isoneúti ukeâti xokóyoke, ya koeku yukóponi yéxi Itukó'oviti koánemaka Vúnae Jesus.

Ahá'inoa Itukó'oviti ne xâne koeku itúkopeovo xe'éxapone

³ Kousokinovea Itukó'oviti ya hána'iti xunáko ne uhá koeti nókone úti ikéneke, motovâti ápeyeya inámapoti koépoku úti ikéneke, koane motovâtimaka vitúkeovo xâne teyoâti ya uhá koeti vekoku úti. Kó'inokeneye, koati vo'oku véxea Itukó'oviti, enepone ihaxíkoviti hókea úti, kaha'aínovitimaka vitúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti kuteâti itúkeova. Koati kousókinovitimaka uhá koeti nókone úti ikéneke, motovâti ápeyeya vitípanevo kuteâtimaka itípanevo. ⁴ Koeku kó'iyeaneye, anéye yuhó'novi Itukó'oviti, koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne yupihóvoti unáko, yupihóvotimaka vínixea hána'iyea ne itópoinovike. Koati vo'ókuke neko yúho ákoti aukápapu ikéne, kutí'ino apêti xoko úti itípanevo kixóvoku ne Itukó'oviti, kutí'inokemaka viteóvati ne va-herévokoti yara kúveu mêum koesáyu'ixoti xâne, enepone uhá koeti kó'iyeevoku váhere aha xâne itúkea.

⁵ Kéxuna'ixapuikopo ikéneke Itukó'oviti, maka xané íxane itípanevo ne kívivo Itukó'oviti. Kene ne itípanevo, xané íxanemaka ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti. ⁶ Kene ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti, xané íxanemaka ne yéxi seyá'ikopivo. Kene ne yéxi seyá'ikopivo, xané íxanemaka ne ákoyea kemúya'ika iséneu héki Vúnae. Kene ne héki Vúnae

ákoti kemuyá'ika iséneu, xané íxanemaka ne tíyi Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo. ⁷ Kene ne tíyi Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo, xané íxanemaka ne kutí kixi koati pe'ínu ne po'ínuhiko úti xoko Jesus. Kene ne kutí kixi koati pe'ínu ne po'ínuhiko kutípoti Jesus, xané íxanemaka ne ákoyea omótovo yokovo uhá koeti xâne. ⁸ Vo'oku enepo akoéneye kixeku itíkivo, epó'oxo enepo keukápana ké'iyineye ikéneke Vúnae, ákomo itíkapu xâne ákoti ítone ítukea koane ákotimaka êho ikéneke. ⁹ Itea enepone xâne ákoti akoéneye, kutí koe komítiti. Poéhane ákoti ahikápu ínixo, epó'oxo inótovane okóvo sasá'ipeane ne pahúnevo yanekóyoke.

¹⁰ Yapásikaikopo inamá'axoyea yixóva ra koekútihiko, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, motovâti í'yuse kóyeyea itíkivo koati iháxiu Itukó'oviti hókea, koane noívokeemaka yonópea xokóyoke. Enepo yakoéneye, ákomo itévokiku hó'eke úti. ¹¹ Epó'oxo énomonemakamo kutí'ino yupihóvoti unátiyeamo kêku sîpa natíxokuke Vúnae Jesus Kristu Koitóvoviti, enepone ákotinemo hunóvoku natíxea.

Yutóximoake Pêturu ra koyuhópeti

¹² Énomone kutí'ino usó ngoyêti ixómoyea ngoyúhoinopeano ra koekútihiko, motovâti ákoyea inátapa yokóvo, upánini yéxoá kaná'uko ne ihíkavoti némoenenoe, koane títiu kéye ákoyea kiríka héki.

¹³ Koêkuiko ámbeyea yâye yara kúveu mêum, koati in-inoúti itúkeovo ponóvoti ngóyukea iséneu, nzuvo'óxopitinoe puyákoponeova yokóvo ra koekútihiko.

¹⁴ Vo'oku éjnoa yé'exeovone imbúhikopeaku yara kúveu mêum, vo'oku kouhupu'ikinonoane Vúnae Jesus Kristu. ¹⁵ Koati ngoxuná'ixovoti nzuvo'óxeopinoe, maka ákoyenemoye puyákoponeova yokóvo uhá koêti ra koekúti ike mbihópine xoko Itukó'oviti.

Koati kaná'uti ra emo'u Itukó'oviti

¹⁶ Yoko enepo koyuhó'inopeano e ûti, ûndi yoko nza'ínehiko, koêku ra hána'iti xunako Vúnae Jesus Kristu yoko aúkopovopemo, haina koyúhoti uti ihíkavoti itúkohiu xâne ya éxeako itea, koati noíxone vûke nê'e itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti. ¹⁷ Vo'oku koati Itukó'oviti, Há'a, kapayásokoa exókoviti itúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti yaneko inú'ixeaku emó'u xoko óvoku vanúkeke ákoti kuteâti úhe'ene. Énomone ne yúho koêti: "Eneporâ'a, énomone Nje'éxa ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo" kôe. ¹⁸ Kámoa ûti neko emo'úti inu'ixoti vanúkeke yaneko kaha'ínea ûti ne Vúnae yane sasá'iti vóvoheixoku oúkeke ne hána'iti mopô.

¹⁹ Énomone kutí'ino iyúseoti motó'iyeva kutípea ûti ne yuho porófetahiko mekúke koyuhôati koêku ne koekútihiko simóvotone kó'oyene. Yoko koati únatimo kêkunoe iveváki yúho, enepone kutí koeti yúku kouhápu'ikoti xapa hahákuti tukú koeti simapúne neko káxe aukápu ne Kauhápu'ikopitinoemo, enepone kutí koeti koêku ne pú'iti hékere xánena ihâroti. ²⁰ Itea inúxoti ya uhá koêti, konókoti yéxinoe ákoyea ápahuina emo'u porófeta yutoxóvoti emó'uke Itukó'oviti itukóvo isoneú kíxone porófeta. ²¹ Vo'oku enepone yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti koêku ne ávoti simâpu kaxéna, ako ápahuina ukeâti ya isóneuke xâne. Itea ápe (sasá'iti) hóyenhiko éxokoake Itukó'oviti ahá'inoa koyúhoyea, enepohikone kouhápu'ikinoakemaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti áha koyúhoyea.

Koêkumo ne ákoti itukapu kaná'uti páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u

Njû 3-16

2 Kuteâti koeku ápeyea xâne mekúke koyúhoti ápeyea kouhápu'ikinoake Itukó'oviti koyúhoyea xapákuke xanéhiko itea ákoti akaná'u, énomone-makamo koéneye xepákukenoe ápeyemo xâne kuteâti. Itea ôriti iyúseyea koêku ne ihíkavoti ihikaxone itúkeovo iyonópati ipihóponovokutike ne xâne hokoâti. Muhikóvatimo íhikaxeahiko ákoyea akána'u ne Vúnae, enepone porexópinoati ésa'i itúyoepa pahúnevo. Yoko énomonemo kutí'inoke simó koatímo ne ipihoponeokonohiko. ² Enómo xâne hokoâti yane váhere kixoku itúkeovo, enepone sikovó kó'iyea itúkea váhere úhepune mûyo. Yoko vo'ókukehiko, enómo xâne koemóke'eati ne kaná'uti kixovókuti hó'e ûti. ³ Koane vo'oku ixómoyea ipúpakinohiko isóneu kahá'ayea enó'iyea apeínoati, apêtimo íhikaxeopikeno, itukohí kíxone, kahá'atihiko íteopinoe yoko itúkeopi íhikau. Kutí ketínoemo váneu nê'e, ítonehiko yane ákoti akaná'u yúho. Itea mekúne kousokinokonohiko ipihoponeokono ipihóponovokutike. Yoko ákomo íteovaku neko kixópokonokumo.

⁴ Hanemo koéneye kuteâti kíxoaku Itukó'oviti ne ánjuhiko pahukóvoti nóvo ákoyea okóseana. Kuríkoahiko xoko koítóponeovoku kotívoti ika'ó koyêti xoko êno up-

énoti uhôro ínati haháku, kuxoâti ne káxe éxoko-peakumo Itukó'oviti yonópokumo ne uhá koeti xâne.

⁵ Ákomaka okóseana Itukó'oviti ne váherehiko xâne mekúke. Poéhane Nôe koítovo, enepone koyúhoti xapa xanéhiko kónokea pónea kixoku itúkeovo. Yoko koítovamaka Itukó'oviti ne po'i seti koeti xâne yaneko pahukôa koínikea ne kúveu mêm, koupá'ixoti xanéhiko váhere kixoku itúkeovo. ⁶ Koane heu-heú kíxoa Itukó'oviti uké'exopea neko váherehiko xâne ovâti neko pitivókohiko mekúke iháxoneti Sódoma yoko Ngómora. Poéhane épouxa irikóvo, exókoati Itukó'oviti kíxeanemoye ipihoponea ne uhá koeti xâne itúkoti váhere. ⁷ Itea koítovo Lô, hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo, ikotívexoatimaka isóneuke kixoku itúkeovo neko váhere xanéhiko ákoti teya Itukó'oviti, enepohikone sikovó koyêtihiko itúkea váhere úhepune mûyo. ⁸ Vo'oku koati hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo ne Lô, kotiveâti isóneuke ne kámone yoko noíxone itukovo káxe vo'oku váhere kixoku itúkeovo neko xanéhiko kûrivokoevo xoko ípuxovoku.

⁹ Iyúseoneikopo éxea Vúnae koíteovo xâne teyoâti yane kotívoti koekúti vékoku, koane haxá kíxeamaka ne váherehiko xâne, kuxoâti símeovo kaxena éxoko-peakumo Vúnae yonópoku ne uhá koeti xâne.

¹⁰ Áko'oneoxomo ne xâne yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo, koane koekútihiko yupihóvoti ákoyea aúnti, enepohikone ákotimaka teyâ ne payásotihiko ya utíke mani nókone téyeya ûti. Ainóvotimaka xâne ákoti kamâ, xúnatimaka isóneu ípihea tumúne koêkuti áha itúkea, koane áhatimaka kapáyasokinovo po'ínuhiko xâne. Ákomaka píka ihákea ne koati hána'iti teyonétihiko, nókone téyeya ûti. ¹¹ Muhíkinova ne ánjuhiko, enepone yupihóvoti itúkeovo xúnati koane payásoti ya utíke, ako íxaneye yúho nonékuke Itukó'oviti koyuhoâti motókeyea ipíhóponeokonohiko ne xâne ihákone nekôyohiko. ¹² Itea enepohikone xâne ngixínopike vaheréxoti kixoku itúkeovo, koati kuteâti hó'openohiko íhae hôi ákoti isóneu, hokotíhiko koêkuti iyónoaku áha. Yoko kuteati ápeinoke hó'openo íhokeokono yoko koépekeokono, koánemaka nekôyohiko. Koati ainóvotihiko koemóke'eti koekúti ákoti exína isóneu koêku, epó'oxo kuteâti hunókoku ne hó'openohiko namukókono, énomonemakamo koéneye hunókoku nekôyohiko kurikákana ipihóponovokutike. ¹³ Enepone námoepo vo'oku váhere ítuke, harâ'amo, váherexinokonomaka ítuke hunókokuke. Koati úhepetinoahiko itúkea váhere úhepune mûyo, muhíkova ya káxe. Enepo ainóvokoxovopinoe he'uxínovonoe níki, puyakóponovomaka yokóvo ivókinovovi Vúnae, kutí koéhiko ihomúyoti koane isayúnevoti híyeuke koati sasá'iti koekúti enepo kahá'ínepinoe, koeku itúkeovo xâne ákoti saya'íkeapu itúkea váhere áha kíxeova. ¹⁴ Enepohikonê'e, ako ita noíxea sêno ákoti akahá'a itúkea váhere áha xokóyoke. Ako mom'iyeku itúkea váhere. Koati ahúkotihiko ya ítea po'ínuhiko xâne ákoti koati tiú'iko ikéneke Vúnae. Ainóvomaka xâne ipupákinoti isóneu kahá'ayea enó'iyea apeínoati. Koati motokeâti yonópea ipi-

hóponovokutike. ¹⁵ Aínovomaka itavókeati ne kaná'uti xêne, hokópoti kixoku itúkeovo Mbalâum, xé'a Mbêo mekúke, enepone usó koyêti itúkea váhere motovâti namúkea tiúketi. ¹⁶ Itea sayá'ikokono nê'e yanekôyoke vo'oku váhere ítuke. Poréxoa Itukó'oviti ne péyo njuméntu koyúhoyea kuteâti koeku úti, uti xâne. Énomone sayá'ikoa, puinoâti itúkea âha, enepone kutí koeti kixoku itúkeovo xâne ákoti isóneu.

¹⁷ Enephikone xâne ngixone xepákuke, kutí koe uke úne itikóvotine. Kutí koémaka kapási kayápa xúnati ihunóvoti. Koati kousókinoatine Itukó'oviti yonópokuhikomo xapa êno hahákuti ipihóponovokutike. ¹⁸ Kutí koéhiko koati ahúkoti ya koyúhoyeake, itea ako itópoinoke xâne neko yúho. Itóhiko po'ínuhiko xâne hokópea kixoku itúkeovo vo'oku poréxeahiko síkovó kó'iyea itúkea váhere úhepune mûyo yoko koêkuti váhere ahápinovo. Yoko énephikone xâne ítone, ainóvoti mani ínati ipuhíhikopea xapákuke xâne ovóheixoti pahnévotike. ¹⁹ Itínokonoke nekôyohiko, vo'oku koyúhoinokono ákoyea itopó'oviti, uti xâne, vítúkea koêkuti vâha vítúkea. Yoko inípono neko kixotíneye yúho, aínovo xâne kutí koeti akaúti opékuke xunáko ne váhere kixovókuti. Vo'oku koêkuti koekúti ito'óviti, uti xâne, uti kutí koeti akaúti opékuke xunáko nê'e. ²⁰ Énomone ngó'ino: Enepepe xâne éxoti Jesus Kristu, enepone Vúnae yoko Koitóvoviti, koane iteóvati ne xunako váhere kixovókuti yara kúveu mêm vo'ókuke, enepo kayukápapu yane váhere kixovókuti, koati yupihóvotimemo koêku hunókokuke ya inúxotike. ²¹ Vo'oku unatíne ákoyeani éxa koêku ne kaná'uti xâne ihíxaxoviti ponea uti vítuke, yaneko turíxea hókea ina kayukópovo ikéneke, itavókopeati ne sasá'iti ihíkauvoti páhoenoviti Itukó'oviti, íhíxaxokonoke. ²² Enepepe xâne koetíneye kixoku itúkeovo, koati kousókoati xokóyoke ne kaná'uti kixonéti koêti: "Káyukopinovomaka tamúku níképea ne oévo" koáne "káyukopovomaka ne ahiúti kûre komótekexopeovo xapa yomômo" koêti.

Koêkumo yuho xanéhiko tumúneke káyukopovo Vúnae Jesus

3 Itínoe ákoti omotóva ongóvo, pí'apene yúndoenopinoe râ'a. Ya uhá koêti ra pí'âti yúndoenopi, ombósiko ngixoku ixómoyea ngóyukoa ne sasá'iti iséneu koeku nzuvó'oxeopinoe puyákoponeova yokóvo ra koekútihiko, ² motovâti ákoyea inátapa yokóvo yúho neko koati sasá'itihiko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koánemaka ne páhoenoviti vítúkea ne Vúnae yoko Koitóvoviti. Énomone ne ihíkauvoti íhíxaxone ápostuluhiko, enepohikone páhoe Jesus xepákuke. ³ Inúxotike, tumúneke símeovomo hunókoku ra mêm, konókoti yéxi ápepeamo xâne émocketihiko, yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo. ⁴ Haramo koe yúho koémoke'eyea aúkopovo Jesus: "Koyúhopepo káyukopeovomo. Ná'ikopo? Vo'oku ukeátine inâ ivohíkovo neko voxúnoekene, kóyeakone kóyeku ne uhá koeti koekúti kuteâti koêku inâ apê" koetíhikomo. ⁵ Kó'inokeneye ne yuhómo, akó'oti akahá'a puyákoponeova okóvo râ'a: Koati mékutine

ápe ne vanúke koánemaka ra poké'e. Itea inúxotike, ipúhikea úneke ra poké'e koane yane ítixopeovoku ne úne, ápene ne movó'iti poké'e inâ pahukôa Itukó'oviti ápeyea. ⁶ Ákomaka puyákanapa okóvo nekôyohiko uké'exeokono ra kúveu mêm yaneko mekúke koiníko êno úne. ⁷ Kene enepora vanúke koáne ra poké'e apêti kó'oyene, koati hoenáxonoti oró'okeokonomo ya yúku kuteâtimaka páhoe Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Koati kuxokónoti símeovo kaxena éxokeakumo Itukó'oviti yonópokumo ne xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, pahukákanahiko yonópea ipihóponovokutike. ⁸ Itínoe mbo'ínu ákoti omotóva ongóvo, ako yusíka inótóyeva yokóvo râ'a: Ya xoko Vúnae Itukó'oviti, kutí koe póhuti mili xoénae ne póhuti káxe. Kene póhuti mili xoénae kutí kôe póhuti káxe xoko Vúnae.

⁹ Haina koukóponoati Vúnae ne kaxena káyukopovo, enepone koati yuhôti yuhó'inoví yanekôyoke. Haina ko'okôriti itúkea neko yúho, kuteâti isóneunoa po'ínuhiko xâne, itea koati yupihóvoti ákoyea ímaxapa kúxoixeopinoe, puvâti ápeyea xâne pihópotimo ipihóponovokutike, kaha'aínotimaka uhá koeti xâne ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane sasá'ipea nonékuke. ¹⁰ Enepepe kaxena aúkopovo Vúnae, kutí koetímimo símo ne ómevoti. Yaneko káxe, uke'épotinemo ne vanúke xaneâti koati êno hónoti emo'u ipuhókoti. Yoko oro'ókóvotimo uhá koeti ovâti ne vanúke. Kúteanemakamo kixoku uké'exeokono ra poké'e yoko uhá koeti ovâti. ¹¹ Koeku kó'iyeanemoye uké'exeokono uhá koêti ra koekútihiko, yusíkoneikopo sasá'iyea kixeku itíkivo koane itíkivo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, ¹² koêkuikomaka kúxoixopi símeovo ne kaxena Itukó'oviti, yehákoatimaka símeovo koeku yíxivo itíki ahá'inopi. Yoko simapúne neko káxe, uke'éxopatimo yúku heú koeti ovâti ne híyeu vanúke yoko poké'e, koane iturékexotimo uhá koeti vo'oku otúkomo ne yúku. ¹³ Kene úti, uti kutípoti Vúnae, hara kúxo úti ápepeamo inámati vanúke yoko poké'e ovópokuhiko ne ponóvoti kixoku itúkeovo, kuteâtimaka koeku yuho Vúnae, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne.

Nókone kó'iyea úti koeku kúxoixopea úti ne káyukopovo Vúnae

¹⁴ Énomone ngixínopi, itínoe ákoti omotóva ongóvo, kékuna'ixapu koeku kúxoixi ápeyeakumo ne koekútihiko, maka enepo aukápapu Vúnae, inú'ikapapinenoe ya ákoyea pepákexapu iséneu ikéneke, ákotimaka ovópiku pehúnevo, koane ákotimaka xâne motovâti koyúhoyea ápeyea váhere ítike. ¹⁵ Yoko konókoti yéxi ákoinoke ímaxapa Vúnae kúxoixea xâne kutípea, itúkeovo poréxoti xanéhiko oxéne íteova ne pahúnevo, kuteâtimaka koêku ne yútoenopi Poúlu, po'ínu úti xoko Vúnae ákoti omotóva vokóvo. Yoko ainóvoti exóneti póneake Itukó'oviti veínoa kíxaneyeye yútoe. ¹⁶ Énomone koyúho ya uhá koeti koyuhópeti, yútoe, kuteâti ra yunzó'inopinoe kó'oyene. Ápe koekúti kali tiú'iti éxeokono kixó'ekone ya xapákuke neko yútoe. Enephikone koekútihiko, kópoe'akoa xâne ákoti exêa

koêku, ákotimaka tiú'iko ikéneke Vúnae, kuteâtimaka kixoaku kópoe'akea ne po'ínuhiko ihíkauvoti emó'uke Itukó'oviti. Yoko yonópotihikomo ipihóponovokutike vo'ókuke.

¹⁷ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku yéxinoe ra koekútihiko, konókoti kéhiyanayivo, maka hákone ketávokokono vo'ókuke ne pahukóvoti isoneûti hókone ne xanéhiko ákoti panâpu kixoku itúkeovo.

Hákonemaka ukê'e ne títiu kéyeyi ikéneke Vúnae ákoti kirikâ héki. ¹⁸ Itea yapási'ixanoe keúkoponivo yane hána'iti seánakovi Vúnae yoko Koitónoviti, enepone Jesus Kristu, koane yapási'ixamaka keúkoponivo yéxi nê'e. Itúkapu énomone itukóvo hána'iti ihayú'iuti yara koeku kó'oyene, koánemakamo ya uhá koeti káxehiko keno'ókoti ákotinemo hunókoku.

Koékuikone.

1 Xuâum

Enepora koyuhópeti, koánemaka ne pi'âti oko'ikenexoati, víhaxoa "karta yútoe Xuâum". Ako ipúhika iha Xuâum koatíke yútoe, itea ukeâtinekene "karta yútoe Xuâum" éxeokono. Ápe póhuti Evangelho, enepone inámati ihíkavoti koyúhóti koeku Jesus, yútoemaka Xuâum, koánemaka ne Apokalípsi.

Hara koati âha ne Xuâum koyúhoinovi yara kártana, kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo vo'oku ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, koane kónokea vóvoheixea ya uhapú'itike ákotine váhere kixoku vitúkeovo.

Yaneko káxehiko yutoxôa Xuâum ra koyuhópeti, ápe xâne ihíkaxoti itúkeovo ainóvoti kixovókuti ákoti asasá'i nonékuke Itukó'oviti, ne uhá koeti koêkuti apêti yara kúveu mêum, koêkuti noíxone xâne koane sípoe. Ya isóneunoakehiko, koeku itúkeovo sasá'iti ne Jesus, ako oxéne ápeyea mûyo kuteâti muyo úti, uti xâne yara poké'e, ínapo hako sasá'iko ne Jesus. Énomone íhikaxinohiko neko xâne ápeyea xunáko ne Jesus pohu kutí kó'iyea muyo úti ne mûyo, ákoti itukapu koati muyôti kuteâti muyo úti, uti xâne pahukóvoti. Kóhiyana Xuâum neko hokoti Jesus, puinoâtihiko kutípea neko ihíkavoti, vo'oku ákoyea itúkapu ukeâti xoko Itukó'oviti, itea itúkeovo ukeâti xoko Okópoti Kristu.

Ápemaka xâne ihíkaxoti ákoyea oxéne sasá'iyea kixoku itúkeovo ne xâne nonékuke Itukó'oviti koeku ápeyeako yara kúveu mêum, vo'oku yusíkoti sasá'ipeane omíxone, itea kóyeane itúkeovo koêkune xâne hókea váhere úhepune mûyo koeku ápeyeako yara kúveu mêum. Yane kuteâti isóneunoahiko, ako apásika kóyuseyea kixoku itúkeovo ne xâne. Enepohikone xâne koetíneye isóneu, sikovó koéne ya pahunévotike, po'okoâti itúkeovo pohúneti omíxone xâne itovómo. Kene koxé'u, pó'okoa ákoyea oxéne sasá'iyea kixoku itúkeovo. "Koati kixovókuti íhaene yâye yara kúveu mêum ákoti asasá'i. Ako oxéne ípokeovo" koeti isóneunoa. Itea éxokovi Xuâum itúkeovo koati pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti ne xâne ákoti asasá'i kixoku itúkeovo. Ako oxéne sasá'iyea isóneu yoko omíxone ne xâne koeku váherexea kixoku itúkeovo. Ú'uhapu'i kixínovea yútoe Xuâum kónokea sasá'iyea kixoku vitúkeovo koeku hókea uti Jesus.

Koeku Jesus, enepone Kouhápu'ikinoviti koeku Itukó'oviti, Há'a

1 Hara yundóxinopinoe koêku ne kóyekutine ápeyea ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra mêum, enepone ominó'oviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone Évekoaku Itukó'oviti kouhápu'ikinovovi. Eneponeê'e, koati kámone úti koyúhoyea, úndi yoko nza'ínehiko, koane noíxone úti ya vukékuke. Koatímaka komómone úti yoko sipó'oe vo'u úti nê'e.

2 Kouátata'ixovone nê'e, eneponeko ominó'ovitimaka inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Noínjoane, koane noíxoanemaka nza'ínehiko, epó'oxo koyúhoane úti koêku ne noíxone úti xokóyoke, koane vetó'okopitinoe koêku neko ominó'oviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone ovóheixoti novo xoko Itukó'oviti, Há'a, enepone koutáta'ixinovovitimaka.

3 Enepone noíxonene úti yoko kámonene úti, énomone koyúhoinopinoe úti, motovâti poéhayeane visóneu ikéneke Itukó'oviti ákoti vihaxákeakaka. Yoko enepone kó'iyeaneye visóneu, hane úkea xoko poéhayeane visóneu xoko Itukó'oviti, Há'a úti, yoko xoko Jesus Kristu, Xe'éxa. **4** Yutóxinoake úti ra koekúti kaha'âti úti yupihovó kó'iyea elókeko vokóvo.

Enepone sasá'iko Itukó'oviti, koati kuteâti koeku uhapú'iti

5 Enepone ihíkavoti kámone úti xoko Kristu, enepone koyúhoinopinikemaka úti, énomone ne itúkeovo ainóvoti sasá'iti ne Itukó'oviti kuteâti koeku uhapú'iti. Ako hahákuti xokóyoke. **6** Enepo vokoyúho poéhapeane visóneu xoko Itukó'oviti ákoti vihaxákea, itea vovóheixoti hahákutike, koati semekékexoti úti, epó'oxo ako vitúka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. **7** Itea itukapu vovóheixoti uhapú'itike kuteâti koeku Itukó'oviti, koati póhutipone visóneu ikéneke Itukó'oviti ákotine vihaxákeakaka, epó'oxo kasása'ikopane itina Jesus, Xe'exa Itukó'oviti, ne uhá koeti pahúnevo úti.

8 Enepo vokoyúho ákoyea pahúnevo úti, koati vaupú'ikopovoti. Áko'omaka xoko úti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. **9** Itea enepo vokoyúhopinoa Itukó'oviti ne pahúnevo úti, koati motovâti kúveovokono nê'e pónea ítuqe, koane kousokeamo yúho kotúyopinoveamo, koane kasása'ikopinoveamo ya uhá koeti koekúti ákoti aunáti xoko úti. **10** Enepo vokoyúhoa ákoyea pahúnevo úti, koati koyuhoâti úti itúkeovo semékenovo'iti ne Itukó'oviti, epó'oxo áko'o xoko úti ne vitúkea emó'u.

2 Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa ikéneke Kristu, yundóxinopeakenoe ra koekútihiko maka hákone

pehukóvo. Itea enepo áva xâne pahukóvoti, anéko epemínoviti xoko Ha'a úti íhae vanúke. Énomone ne Jesus Kristu, enepone ponóvoti kixoku itúkeovo.

² Énomone kasásá'ikopovi ya pahúnevo úti. Yoko haina póhutine pahúnevo úti, itea anêkomaka xunáko kasása'ikopea pahúnevo uhá koeti xâne yara kúveu mêum.

³ Hane véxea vitúkeovoxo xâne éxoti Itukó'oviti, enepo vitukâ ne páhoenovi. ⁴ Enepone xâne koyúhoti éxea Itukó'oviti itea ákoti itukâ ne páhoenovi, koati semékenovo'iti nê'e, epó'oxo áko'o ya xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xoko Itukó'oviti. ⁵ Itea enepone xâne itukoâti ne páhoenovi Itukó'oviti, koati heu-heú koeti kousokeovo ya xokóyoke ne ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti. Hara véxea vitúkeovoxo xe'éxapone Itukó'oviti: ⁶ Enepone xâne koyúhoti óvo-heixea inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu, konókoti pónea kixoku itúkeovo kuteâti koeku Kristu.

Pahúkovi Itukó'oviti ákoyea omótovo vokovo po'ínuhiko xâne

⁷ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, haina inámati koekúti ra páhoenovi Itukó'oviti vitúkea yara yúndoenopinoe. Énomone ne kúxoti páhoenovi Itukó'oviti, kémone ukeâti inâ kitipónoe Kristu. Enepone kúxoti páhoenoa Itukó'oviti ne xâne itúkea, énomonemaka ne kémone yanekôyoke. ⁸ Itea kóyeane itúkeovo inámati yara yúndoenopi, kuteâti koeku iyúseyea xoko itúkeinovi Kristu, koánemaka ya itíkovo, vo'oku tumúne yóno uké'eyea ne hahákuti koeku uhápu'iyea ne koati kaná'uti uhapú'iti.

⁹ Enepone xâne koyúhoti vékea uhapú'itike, itea pivoti po'i xâne, koati hahákutike ovó'iko tukú koeti kó'oyene. ¹⁰ Itea enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko, koati uhapú'itike óvoheixo, epó'oxo ako ápahuina koekúti ya xokóyoke ikorókoti po'i xâne.

¹¹ Kene ne pivoti po'ínu, hahákutike óvoheixo. Koati énomone ixomo véko. Ákomaka exa yónoku vo'oku kutí kôe komítiti koeku vékea hahákutike.

¹² Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, yundóxinopinoe vo'oku sasá'ipeane pehúnevo vo'oku itúke Kristu. ¹³ Itínoe úsotine hóyeno, yundóxinopi vo'oku yéxi neko kóyekutine ápeyea ukeátine tumúneke ápeyea ra mêum. Itínoe inámatiko xâne, yundóxinopi vo'oku koati iteâti seyá'ikopivoa ne Ndeâpu.

¹⁴ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, yundóxinopinoe vo'oku yéxi Ha'a úti íhae vanúke. Keánoe, itínoe úsotine hóyeno, yundóxinopinoemaka vo'oku yéxi ne kóyekutine ápeyea ukeâti tumúneke ápeyea ra mêum. Kene itínoe inámatiko xâne, yundóxinopinoe vo'oku xúnati ne iséneu ikéneke Kristu, koane koati óvoheixokune iséneuke ne emo'u Itukó'oviti, epó'oxo íteanoe seyá'ikopivoa ne Ndeâpu.

¹⁵ Hako itíkovo xâne ákoti omotóva okóvo ra kúveu mêum, koánemaka ne kixovókutiya. Vo'oku enepone xâne ákoti omotóva okóvo ra kúveu mêum, áko'o xokóyoke ne ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, Ha'a úti. ¹⁶ Vo'oku uhá koeti koekúti yara kúveu mêum,

kuteâti koeku váhere úhepune muyo xâne, koane íyoevo úke, koane kahá'ayea koekúti kutí'inoke kapayásokovoti, haina ukeâti xoko Ha'a úti íhae vanúke, itea koati íhaene yáye yara kúveu mêum. ¹⁷ Yoko enepora kúveu mêum, koánemaka ne uhá koeti kuteâti váhere íyoevo xanéhikoya, uké'etimo. Itea enepone xâne itúkoti ahá'inoa Itukó'oviti, ákomo hunókoku ovópea xoko Itukó'oviti.

Okópoti Kristu

¹⁸ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, ye'ékone hunókoku ne uhá koeti koekúti. Kémoanenoe símeamo ne iháxoneti Okópoti Kristu. Yoko anéyene kurí'uxeovo ne xâne okópoti Kristu. Énomone véxinoa yé'exeovone hunókoku ne uhá koeti koekúti. ¹⁹ Yoko enepohikone xâne okópoti Kristu, aínovo ipuhíkopeati xapákuke úti, uti hokoti Kristu, itea haináhiko koati kaná'uti po'ínu úti xoko Kristu nê'e. Eneponi itukápaxo, mani anéyetiko xapákuke úti. Itea ipúhikopinokéhiko, motovâti iyúseyea ákoyea ápahuina po'ínu úti xoko Kristu xapákukehiko.

²⁰ Kene itínoe, koati ike'íparaxokonoatine ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Énomone uhá ké'ino yéxi ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ²¹ Haina yundóxinopitinoe vo'oku ákoyea yéxa ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea vo'oku yéxi, koane vo'oku yéxi ákoyea ápahuina semekénovo'iti ukeâti ne kaná'utike kixovókuti.

²² Énjakapea itukóvotiye ne semékenovo'iti? Énomone ne koyuhoâti ákoyea itúkapu Jesus ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Énomonemaka ne okópoti Kristu, enepone koyuhoâti ákoyea itúkapu kaná'uti ne Itukó'oviti koánemaka Xe'éxa. ²³ Uhá koeti koyuhoâti ákoyea itúkapu Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, áko'omaka ne Itukó'oviti ya xokóyoke. Itea enepone koyuhoâti itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, anêkomaka Itukó'oviti, Ha'a úti, xokóyoke.

²⁴ Konókoti óvoheixea iséneuke ne ihíkavoti kémone, ukeâti inâ kitipôa. Enepo aváheixa iséneuke nê'e, yovóheixotimo inámapotike apéyeati ukeâti xoko Xe'exa Itukó'oviti yoko xoko Ha'a úti íhae vanúke.

²⁵ Yoko enepone koati yuhôti koyúhoinovike Kristu ákoti aukápapu ikéne, harâ'a, vópeamo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku.

²⁶ Enepora yúndoenopinoe, koati koyuhoâti koêku ne xâne kahá'ati kátavokepinoe. ²⁷ Itea anéye keúhapu'ikikono ukeâti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, páhoenopinoe Kristu, ákoinoke okónokovo po'i ihíkaxopiti. Enepone keúhapu'ikikono vo'oku ihíkexikonoke koeku uhá koêti ra koekúti hiko, koati kaná'uti koane haina semekénovo'iti. Énomone ikopo yakútipo, kuteâtimaka koêku ihíkexikonoke.

²⁸ Kó'oyene itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, konókoti itúkeovo inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu yóvoheixonoe, maka hákonemo pikone úti yaneko káxe aukápapu, koane hákonemakamo teyínoko úti, enepone mani kutí'inoke he'oneóvati úti. ²⁹ Koeku yéxi itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ne Kristu,

konokoâtimo yéxi itúkeovo ikó'inamaepomaka Kristu ne uhá koeti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo

Koêku ne Itukó'oviti koane ikó'inamaepo

3 Itíkina iséneu koeku hána'iko ne ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, Ha'a úti, víhaxinokonoke xe'éxapone. Yoko koati kaná'uti vitúkeova. Hane ákoino éxa xanéhiko yara kúveu mêm vitúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti, vo'oku ákoyea éxahiko Itukó'oviti. ² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koati kaná'uti vitúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti. Yoko avo iyúsea ne koépokumo úti seâpa úti ya xokóyoke, itea enepo aukápapune Kristu, véxoa kutipasí koépeamo úti, vo'oku koati noixópatimo úti kuteâtimo koeku kixóvoku nê'e. ³ Uhá koeti xâne apêti kúxone xokóyoke noixopeamo Kristu, koati yuixóvoti pónéa kixoku itúkeovo, maka itúkapune sasá'iti kuteâti koeku itúkeovo sasá'iti ne Kristu.

⁴ Itea uhá koeti xâne pahukóvoti, koati vo'oku ákoyea ituka páhoenovi Itukó'oviti pahúkinovo. Yoko enepone pahúkeovo úti, uti xâne yara poké'e, énomone ne ákoyea vitúka ne páhoenovi Itukó'oviti. ⁵ Yéxoamaka itúkeovo kotuyôpoti pahúnevo úti simínokone ne Kristu yara kúveu mêm. Yoko ako pahúnevo nê'e. ⁶ Uhá koeti xâne ovóheixoti inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu, ako ávaheixa pahunévatike. Kene uhá koeti ovóheixoti pahunévatike, ako aûrapu'inoa koeku Kristu, koane ákomaka éxa.

⁷ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, hako sikêvo yaúpu'ikikono. Vo'oku enepone xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koati ponóvoti kuteâtimaka koeku Kristu.

⁸ Itea enepone ovóheixoti pahunévatike, koati ovoxe Ndeâpu nê'e. Vo'oku ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêm, koati pahúkenavoti nê'e. Yoko énomone simíno Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêm uké'exponea ítuke ne Ndeâpu.

⁹ Uhá koeti xâne ikó'inamaepone Itukó'oviti, ákone ávaheixa pahunévatike, vo'oku anêko xokóyoke ne inámati itúkeovo poréxoake Itukó'oviti. Ákone omótova óvoheixea pahunévatike, vo'oku koati xe'éxapone Itukó'oviti nê'e. ¹⁰ Hane éxeokono ne xe'éxapone Itukó'oviti koánemaka ne ovóxehiko Ndeâpu: Uhá koeti xâne ákoti oponóvo ítuke, haina xe'éxapone Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku xâne puvoti po'ínu, hainámaka xe'éxapone Itukó'oviti.

Konókoti ákoyea omótovokoko vokóvo

¹¹ Enepone ihíkavoti kémone ukeátine inâ kitipónoe Kristu, énomone kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo. ¹² Ako yusíka kutí kó'iyeya uti Kâim, enepone itúkoti ahá'inoa Ndeâpu yaneko koepékopo âti mekúke. Ná'ikopo koeti koépekino? Vo'oku koati ákoti aunáti kixoku itúkeovo ne Kâim. Kene kixoku itúkeovo neko âti, koati ponóvoti.

¹³ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, hako iyipáxova enepo puvâpi xanéhiko yara kúveu mêm ákoti éxa Itukó'oviti. ¹⁴ Véxoa ákoyeanemo vanapa ipihóponovokutike,

koane itúkeovo xoko Itukó'oviti vonópomo, vo'oku ákoyea omótovo vokovo po'ínu úti. Itea enepone puvoti po'ínuhiko xâne, koati vekotí'iko xâne yonópoti ipihóponovokutike. ¹⁵ Uhá koeti xâne puvoti po'ínuhiko xâne, koati kuteátine xâne koepékoti. Yoko yéxoanoe áko'oyea ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko xâne koepékoti. ¹⁶ Hane véxea ne kaná'uti seanákoti, vo'oku ivókinovovi Kristu yaneko kuri'ó kó'iyeyaku Itukó'oviti kuruhúke vo'oku úti.

Yusikóneikopomaka kuri'ó kó'iyeya uti Itukó'oviti, vo'oku po'ínu úti xoko Vúnae, motovâtimaka huvó'oxea úti.

¹⁷ Enepone apêti apeínoati, itea ákoti okoseâna po'ínuhiko xâne enepo noixôa ápeyea nókone, ná'ikopo kíxoaye ápeyea xokóyoke ne kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti? ¹⁸ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, enepone ákoyea omótovokoko vokóvo, konókoti vikána'uxea ya xoko kixoku vitúkeovo, kene haina pohú koyuhó kixoâti úti ya vemó'uke.

¹⁹ Énomonemo iyúseyea vitúkeovoxo hokoâti ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Énomonemaka iyúseyea úhepeyeamakamo visóne nonékuke Itukó'oviti, vexoâti ákoyea vitukaheapu. ²⁰ Itukovo vexópovoti vítukoheyeovo, inapoxo hako exôa Itukó'oviti vo'oku éxea uhá koeti koekúti nê'e. ²¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, enepo vexápapu ákoyea vítukaheapu, ako píkone úti nonékuke Itukó'oviti.

²² Koáne enepo apê vepemoake, yumópovi, vo'oku vitúkea páhoenovi yoko koekútihiko ínixone unátiyea.

²³ Yoko hara itukóvo páhoenovi, kutípea uti Jesus Kristu, Xe'éxa, yoko ákoyea omótovokoko vokóvo, kuteâti-maka koeku páhoenovi vitúkea. ²⁴ Enepone xâne itukoâti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo, koane anêkomaka Itukó'oviti ya xokóyoke. Hane véxea ápeyea ne Itukó'oviti xoko úti, vo'oku Sasá'iti Omíxone pónéviké.

Véxeake ne kaná'uti koyúhoti emo'u Itukó'oviti koáne ne ákoti akaná'u

4 Itínoe ákoti omotóva ongóvo, hako kitípo uhá koeti xâne koyuhoâti ápeyea kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, itea yapásika yéxi itúkeovo koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne yúho, áko'o áko'oyea. Vo'oku êno xâne koyuhóvoti itúkeovo páhoe Itukó'oviti yâtikeneye koyúhoponea xapa xâne kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, itea ako akána'u. ² Hanemo yéxi itúkeovoxo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne yúho: Uhá koeti ihíkavoti koyúhoti íkutipasikoponeovo xâne yara kúveu mêm ne Jesus Kristu, koati ukeâti xoko Itukó'oviti. ³ Kene uhá koeti ihíkavoti ákoti akoéneye, haina ukeâti xoko Itukó'oviti, itea koati ihíkavoti okópoti Kristu nê'e. Yoko kémoanenoe ápeyeamo kuteâti nê'e, epó'oxo anéyene kó'oyene yara kúveu mêm.

⁴ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, koati itíponenoe kasása'iupo Itukó'oviti, koane iteanenoe seyá'ikopivoa ne ihíkavoti ómone xâne koyúhoti ápeyea kouha-

pu'ikinoake Itukó'oviti, itea ako akána'u. Vo'oku enepone ovo'ó koépitinoe, xunané'e ya Satánae, enepone pahúkoti xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti. ⁵ Enephikone xâne ákoti akaná'u, koyúhote itúkeovo páhoe Itukó'oviti, hane úkea íhae xapákuke ne xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti. Énomonemaka koyúhote kixovókuti yara kúveu mêum. Yoko ivávakea yúho ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti. ⁶ Kene koati uti ikó'inamaepone Itukó'oviti. Yoko enepone éxoti Itukó'oviti, ivávako yuho úti. Itea enepone ákoti itukapu ikó'inamaepo Itukó'oviti, ako ivávaka yuho úti. Énomone véxea itukóvotiye ne hokoâti ne kaná'uti ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti, koánemaka ne xâne hokoâti ne ihíkavoti ákoti akaná'u.

Ako omótovo okovo uhá koeti xâne ne Itukó'oviti

⁷ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, konókoti ákoyea omótovokoko vokóvo vo'oku koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne ákoyea omótovokoko vokóvo. Uhá koeti xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti, epó'oxo koati kaná'uti éxea Itukó'oviti. ⁸ Enepone puvoti po'ínu, ako exa Itukó'oviti, vo'oku enepone Itukó'oviti, ako omótovo okovo uhá koeti xâne. ⁹ Éxokovi Itukó'oviti ákoyea omótovovi okóvo yaneko pahúkeaku Xe'éxa, ákoti po'ínu, yara kúveu mêum, motovâti ápeinovi inámapoti apéyeati ukeâti ya xokóyoke vo'oku ítukeinovi Xe'éxa. ¹⁰ Enepone koâti kaná'uti seanákoti, haína ne itúkeovo utíne ako omotóvo okovo Itukó'oviti, itea koati Itukó'oviti ako omótovovi okóvo, koane pahúkinovi Xe'éxa poréxopea ésa'i kotúyopea pahúnevo úti.

¹¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku kó'iyeaneye yupíheovo ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, yusikóneikopo ákoyeamaka omótovokoko vokóvo. ¹² Ako noixoâti ne Itukó'oviti, itea enepo hákoti motovókoko vokóvo, koati kaná'uti ápeyea Itukó'oviti xoko úti, epó'oxo koati heu-heú koêti kousokeovo xoko úti ne kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti. ¹³ Vo'oku poréxovea Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyevovi, énomone véxinoa vóvoheixeané inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti, koane véxinoakemaka ápeyea Itukó'oviti xoko úti. ¹⁴ Noínjoane ne Xe'exa Itukó'oviti, koánemaka ne nza'ínehiko, noíxoanemaka, epó'oxo koyúhoa úti xapa xâne itúkeovo páhoe Há'a úti yara kúveu mêum koíteovo xanéhiko ya pahúnevo. ¹⁵ Enepone koyúhote kutípea itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, koati apêti Itukó'oviti xokóyoke, epó'oxo koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo. ¹⁶ Véxo, epó'oxo kutípoa úti ákoyea omótovovi okóvo ne Itukó'oviti.

Koati kixóvokune ne Itukó'oviti itúkeovo seánati ákoti omotóvo okovo xâne. Enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko xâne, koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo, koane anêkomaka Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁷ Yané'e, uha-uhá koetimo kousokeovo xoko úti ne kaná'uti ákoyea omótovokoko

vokóvo, ákoinokemo píkone úti nonékuke Itukó'oviti yaneko káxe yuhaíkapavine vo'oku kixoku vitúkeovo. Vo'oku kuteâti kixoku itúkeovo ne Kristu, énomonemaka koéneye kixoku vitúkeovo yara kúveu mêum. ¹⁸ Ako píkone úti koeku ákoyea omótovokoko vokóvo, vo'oku uké'expo píkea úti ne koâti kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo. Enepone píkea úti, hane poréxovi pepókexeovo visóneu. Yoko enepone xâne pikôti, áko'o xokóyoke ne koati kaná'uti ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne.

¹⁹ Hara ákoino omótovokoko vokóvo, vo'oku itúkeovo Itukó'oviti inuxô ákoyea omótovovi okóvo. ²⁰ Enepone xâne koyúhote ákoyea omótovo okovo Itukó'oviti itea puvoti po'ínu, koati semékenovo'iti nê'e. Koeku púvea po'ínu motovâti noíxea, na kíxoaye ákoyea omótovo okovo Itukó'oviti mapini ákoti inixâ? ²¹ Yoko koati Itukó'oviti exókovi kónokea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínu úti, koeku ákoyea omótovo vokovo Itukó'oviti.

Kúveovo uti Itukó'oviti porexó'ovea víteova ne váhere kixovókuti

5 Uhá koeti kutipoâti itúkeovoxo Mésiya ne Jesus, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti nê'e. Yoko uhá koeti xâne ákoti omotóva okóvo ne Ha'a úti íhae vanúke, enepone iko'ínamakopoviti, ákonemaka omótovo okovo po'ínuhiko xe'éxapone Itukó'oviti. ² Yoko hara véxea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xe'éxapone Itukó'oviti, ákoyea omótova vokóvo ne Itukó'oviti koane vitúkea ne páhoenovi. ³ Enepone kaná'uti ákoyea omótova vokóvo ne Itukó'oviti harâ'a, vitúkea ne páhoenovi. Yoko haina koati tiú'iti koekúti xoko úti vitúkea nê'e. ⁴ Vo'oku uhá koeti ikó'inamaepone Itukó'oviti, ítoa sayá'ikopeova ne váhere kixovókuti yara kúveu mêum. Yoko hane porexó'ovi víteova, enepone kúveova úti. ⁵ Kutí'ikopo itôa sayá'ikopeova ne váhere kixovókuti yara kúveu mêum? Énomone ne xâne kutipoâti itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus.

Mopó'axo exókoviti itukóvotiye ne Jesus

⁶ Enepone Jesus Kristu, énomone exókopovo itúkeovo kaná'uti páhoe Itukó'oviti yaneko ahíkokono úneke ya iháke Itukó'oviti, koánemaka yaneko ovokóvo itína kuruhúke. Haina pohúneti ya áhikeovo úneke éxekono, itea koánemaka ya óvokeovo itína kuruhúke. Enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, énomone exókovi kaná'uko nê'e, vo'oku koati kaná'uti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁷ Enepone koyuhó'inoveati koeku kaná'uko ne kixovókuti vo'oku Jesus, mopó'axo (ya vanúke: Itukó'oviti, Ha'a úti, koánemaka ne Kouhápu'ikinoviti koeku Itukó'oviti, Há'a, koánemaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yoko póhutinehiko ra mopo'âti. ⁸ Koane mopó'amaka yâye yara poké'e exókoveati kaná'uko ne kixovókuti): Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, yoko áhikeokono Jesus úneke yanekóyoke, koánemaka óvokeovo itína

ivokínovovi. Yoko enepone mopo'âti, koati póhutine-maka kixó'ekone yane éxokovike. ⁹ Koeku kutípea uti yuho xâne koyuhó'inoviti koeku noíxone, ínapoxo koati motokeâti kutípeokono yuho Itukó'oviti. Yoko enepora yuhó'inoviti Itukó'oviti, énomone ra éxokovike koêku ne Xe'éxa. ¹⁰ Enepone kutipoâti ne Xe'exa Itukó'oviti, éxo ya xokóyoke kaná'uko ne kixovókuti. Enepone ákoti akutípo yuho Itukó'oviti vo'oku Xe'éxa, kutí kíxo semékenovo'iti ne Itukó'oviti, ínapo akutípea yúho koêku ne Xe'éxa. ¹¹ Yoko enepone éxokovike Itukó'oviti, hará'a, poréxeovine inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, yoko itúkeovo xoko Xe'éxa úkea. ¹² Enepone kutípoti Xe'exa Itukó'oviti, anékone xokóyoke ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Itea enepone ákoti akutípoa ne Xe'exa Itukó'oviti, áko'o xokóyoke ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

Koêku ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku

¹³ Yundóximoake ra koekúti, maka yéxane ápeinopinoe ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, itínoe kutípoti Xe'exa Itukó'oviti. ¹⁴ Hara kutí'inoke úhepeti visóneu yumópeovimo Itukó'oviti: Itukovo vimoâti ahá'inovike ne vépemoake, ákomo ímakerexeapuvi. ¹⁵ Yoko koeku véxea ákoyea ímakerexeapuvi, koati vexoâti itúkinoveamo ne vépemoake.

¹⁶ Enepo áva xâne xepákukenoé noíxoti po'i xâne pahúkeovo, ákoti itukapu pahunévoti ákoti omotóva kotúyopekono, enepone iyonópoti xâne ipihópono-

vokutike, yusikóne itúkinoá orásaum, ínamo kasasá'ikapa Itukó'oviti enepo hákoti itukovo pahunévoti ákoti omotóva kotúyopekono. Vo'oku ápe pahunévoti koetíneye ákoti omotóva kotúyopekono. Yoko enepo akoéneye pahúnevo ne xâne, ákomo mbahúkapinoé itíkinoá orásaum. ¹⁷ Uhá koeti kixoku vitúkeovo ákoti panâpu, koati pahunévoti nê'e. Itea haina uhá koeti pahunévoti ákoti omotóva kotúyopekono, enepone iyonópotimaka xâne ipihóponokutike.

¹⁸ Uhá koeti xâne ikó'inamaepone Itukó'oviti, véxoá ákoyeane ávaheixa pahunévotike. Koáhati koyonoâti-hiko Xe'exa Itukó'oviti. Ako íta Ndeâpu koésayu'ixea.

¹⁹ Véxoá vitúkeovo xe'éxapone Itukó'oviti, kene uhá koeti po'ínuhiko xâne, koati xunákoke Ndeâpu óvoheixoiko.

²⁰ Véxoanemaka símeane ne Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêum. Énomone mihe'ókinovi visóneu véxea ne kaná'uti Itukó'oviti. Koati apêti inámati kixoku vitúkeovo ukeâti ya xokóyoke ne kaná'uti Itukó'oviti, koane ukeâtimaka xoko Jesus Kristu, Xe'éxa. Enepora ngixínopike, énomone ne kaná'uti Itukó'oviti, koane énomonemaka ra inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

²¹ Itínoe kuti ngíxone nje'éxaxapa, hako sikêvo kétévokikono hekópi po'ínuhiko koekúti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

Hunókokune.

2 Xuâum

Koyúhoa Xuâum yara yútoeke itúkeovo xoko “sêno noívokoepe Itukó'oviti yoko xe'éxaxapa” yóno ra koyuhópeti. Êno xâne ihíkaxovati ra emo'u Itukó'oviti inixoâti itúkeovo imokóvokuti yoko ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti imokóvokutike kixó'eko ne “sêno noívokoepe Itukó'oviti yoko xe'éxaxapa” koêti. Pohúmea kíxoakune Xuâum íhaxea ya yútoeke ne imokóvokuti yoko ho'uxónovotiya. Itea ápemaka po'ínuhiko ihíkaxovati ne Bîbilea inixoâti itúkeovo koati sêno éxone, yoko xe'éxaxapa ne sêno kíxo. Enékoa Xuâum ne xanéhiko, yónoku ra koyúhope, kónokea ákoyea omótofovokoko okóvo yoko ákoyea akámo-kenoa ne ihíkavoti ákoti akaná'u, itahíneheotine yara uhá koeti kúveu mêum.

1 Yundóxinopi, undi Xuâum, undi inuxínovi ítuke Itukó'oviti ya imokóvokutike. Mbahúkinopea ra koyuhópeti, iti sêno noívokoepe Itukó'oviti, keáne-maka itínoe xe'éxaxapa ákoti omotóva ongóvo vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti véxone íhae xoko Itukó'oviti. Yoko haina póhutine ûndi ako omotóvopi-noe okóvo, itea koánemaka uhá koeti po'ínu úti exoâ-tine ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ² Kó'inokeneye, vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti ákotinemo hunókoku xoko úti.

³ Koati vóvoheixokunemo yane uhá koeti únati ítukeinovi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Jesus Kristu, Xe'éxa, koánemaka yane hána'iti seánakovi yoko úhepetike isoneúti ukeâti ya xokóyoke, kutí'inoke vovóheixoati-mo yane kaná'uti kixovókuti hókone úti koêkumaka ákoyea omótofovokoko vokóvo.

Koati ahá'inovi Itukó'oviti ne ákoyea omótofovokoko vokóvo

⁴ Êno hána'iti elókeyea ongóvo vo'oku ápeyea xi'íx-axapa ndokópone koati yuixónovati hókea ra kaná'uti kixovókuti hó'e úti, kuteâti páhoenovi vitúkea ne Itukó'oviti, Ha'a úti. ⁵ Kó'oyene, ngoyuhó'inopiti kónokea ákoyea omótofovokoko vokóvo. Yoko haina iná-mati páhoenovi Itukó'oviti vitúkea ra mbáhoenopi, vo'oku énomone neko inúxoti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea ukeátinekene inâ kutipôa úti. ⁶ Yoko enepone kaná'uti ákoyea omótofovokoko vokóvo, énomone ne vitúkea páhoenovi Itukó'oviti. Yoko enepone páhoen-ovi vitúkea, enepone kémone ukeátinekene inâ hekôpo Kristu, énomone ne pahukó'oviti ákoyea omó-tofovokoko vokóvo.

Koêku ne kopoé'akoti ihikaxea emo'u Itukó'oviti

⁷ Kó'inokeneye yúndoenopi, vo'oku yupíheovone itóhineheyea xapa xâne kopoé'akexeati isóneu, koyuhó'inoatihiko ákoyea múyo ne Jesus Kristu kuteâti muyo úti. Énomone koéneye kixoku koyúhoyea ne kopoé'akexoti isóneu po'ínuhiko xâne, enepone okópotimaka Kristu. ⁸ Neíxapunoe, mará'inamo évaka-pu neko vítone vitúkea xepákukeno, yane êno kóxu-na'ixeovo úti ítukeke Itukó'oviti. Yokóhiyanavonoe, mo-tovâtimaka usó koépea uhá koeti némoeponoemo xoko Itukó'oviti.

⁹ Uhá koeti xâne ákoti aváheixa yane ihíkavoti íhikaxevike Kristu, enepohikone anu'úkoati vo'oku kutípea po'ínuhiko koekúti ákoti itukapu íhikaxovike Kristu, ako Itukó'oviti xokóyoke. Itea enepone xâne ovóheixoti ya íhikaxovike Kristu, koati apêti Itukó'oviti yoko Xe'éxa Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁰ Enepo áva xâne simópitinoe ominópiti ihíkavoti ákoti itukápa ne íhikaxovike Kristu, hako iteíkoa ókea yóvokuke. Muhíkova “Aínapo yákoé simênu” hako kixêa. ¹¹ Vo'oku koêkuti xâne itaíkoati ókea óvokuke, koati huvo'óxoati yane ítuke ákoti aunáti.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹² Mani enó'iko yúndoenopinone, itea ákone angáha'a pohu yutoxó ngixínopeano, vo'oku ngúxea indópo-neopimo. Yane naixákaka úti, ínamo yuhá'ixakaka úti maka yupíhapuneoxo elókeko vokóvo.

¹³ Yúhoikopinone ra íhae yâye, enepohikone noívokoe-maka Itukó'oviti, pe'ínuhiko xokóyoke. Hunókokune.

3 Xuâum

Enepone xâne yónoku ra koyuhópeti, Ngáyu koéha, hóyeno teyonéti ya imokóvokuti. Iháyu'ikoa Xuâum nê'e, koánemaka po'i hóyeno iháxoneti Ndeméturu. Itea po'i hóyeno koéhati Ndióterefe, sayá'ikoa Xuâum vo'oku ákoyea aúnnati kixoku itúkeovo.

1 Yundóxinopi, undi Xuâum, undi inuxínoti ítuke Itukó'oviti imokóvokutike. Mbahúkinopea ra koyuhópeti Ngayú, iti ákoti omotóva ongóvo vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti véxone íhae xoko Itukó'oviti. ² Enepone koâti émbeminopike xoko Itukó'oviti, iti ákoti omotóva ongóvo, énomone unátiyeamo píhea ne uhá koeti ítike, koane enó'iyeamo xunako miúyo, kuteâti koêku unátiyeaxo kêku ikéneke Itukó'oviti. ³ Koati hána'iti elókeyea ongóvo simohíko ne po'ínu úti xoko Jesus, koyúhóti ítíkivo koâti ikaná'uxoati héki ne hó'e úti, koane koati hekoâti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁴ Ako po'i elókeko ongóvo hána'iti ya eyéngoxea koêku ne kutí ngíxone nje'éxaxapa ikéneke Itukó'oviti, itúkeovo koati hokoâti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti.

Iháyu'ikokono ne Ngáyu

⁵ Iti ákoti omotóva ongóvo, koati únati koekúti ítike. Hane ngíxo vo'oku hivó'oxi po'ínuhiko úti ko'itúkeinoti Jesus. Muhíkova akô'o itukápu yéxone ne po'ínu úti simópiti ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti, kóyeane hivó'oxi. ⁶ Enepohikonê'e, koyúhopa yâyeke imokóvokutike nonékuke uhá koeti xâne, koêku ne ákoyea omótova yokóvo. Koati únatimo ne kixeku ítike hiva'áxamakamo kuteâti motókeyea kíxeokononeye ne itúkoti ítuke Itukó'oviti. Énomone ákoeneye ítikeinoa, koeku ukóponea koyúhoponea emo'u Itukó'oviti xapa po'ínuhiko xâne po'íkehiko ipuxóvokuti. ⁷ Koati vo'oku ítuke Jesus pihínohiko yâtikeneye. Yoko ako épemahiko xâne ákoti êxa Itukó'oviti huvó'oxea ya nókone, ⁸ kónokinoke huvó'oxea úti, motovâti vitúkeovo ha'ínehiko yane koukoponeahiko ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti.

Koêku ne pi'âti hóyeno koéhati Ndióterefe yoko Ndeméturu

⁹ Ápe kali yúndoe, mbáhoeno po'ínu úti imokóvokutike yâko, itea enepone Ndióterefe áhati kapáyasokeovo, ako itúkoake neko yúnzo. ¹⁰ Enepo nzimané'e yâko, yunzó'ixoatimo vo'oku ítuke, vo'oku koyúhoyea koekúti ákoti aunáti vo'ónguke, ákotimaka akaná'u. Haina póhutine nê'e, itea enepo simohíko ne po'ínu úti xoko Jesus, ako paréxa ókokuya, koane sayá'ikomaka po'ínuhiko xâne imokóvokutike enepo apê kaha'âti poréxa ókoku, ina kopúhikopamaka Ndióterefe ya imokóvokuti. ¹¹ Iti ákoti omotóva ongóvo, hako kítipásea ne xâne ákoti aunáti ítuke, itea enepone xâne itúkoti únati, ene héka. Enepone xâne itúkoti únati, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti, kene ne ákoti aunáti ítuke, ako exa Itukó'oviti nê'e.

¹² Enepone Ndeméturu, ínixoá uhá koeti xâne itúkeovo koati únati ítuke. Hanemaka kouhápu'ikoa kaná'uyea kó'iyeaneye, enepone kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti ipuhíkoti ya kixoku itúkeovo. Kúteanemaka noíxone úti xokóyoke koane yuho úti vo'ókuke, úndi yoko nza'ínehiko yâyeke. Yoko yéxoá itúkeovo koati kaná'uti ne yuho úti.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹³ Mani enó'iko yúndoenopi, itea ákone angáha'a po-hu yutoxó ngixínopea. ¹⁴ Ngúxoá ákoyeanemo áxu'ikene, noinjópopitinemo. Naixákaka úti, ínamo yuhá'ixakaka úti. ¹⁵ Itúkapu úhepetike isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti yovóheixo. Yúhoikopi ne uhá koeti vínikone yâye. Koáne uhá koeti vínikone yâko, pohú pohu íxea yíhoikinonoa.

Hunókokune.

Njûda

Xapákuke ihíkaxovati ra Bîbilea, ape inixoâti itúkeovo ati Jesus xoko êno ne Njûda, enepone yutoxoâti ra koyuhópeti, kuteâti koêku xoko yútoe Márku 6.3, koyuhoâti ápeyeya âti ne Jesus koéhati Njûda. Enepora koyuhópeti, hane pahúkoa Njûda xapa uhá koêti neko inúxotihiko kutípoti Jesus nóvo, motovâti usokó kixoix-eahiko yumópeake ne xâne ihíkaxoti ihíkavoti ákoti akaná'u. Enepora kouhupu'iu Njûda yane yútoeke, kalíhanini kutí'yeya yútoe Pêturu yane pí'ape koyúhope.

Koati oposíkoati Njûda kóxunakopea ne hokotíhiko Jesus, kaha'aînoati ikó'itukexea uhá koêti ne póneake Itukó'oviti kóxuna'ixeoovo ikéneke. Ixíko'okoamaka Njûda neko hokotíhiko Jesus ákoyea akámokenoa ne xâne kopoé'akoti kixoku ihikaxea emo'u Itukó'oviti, vo'oku koati motokeâti ipíhophoneokono ne xâne koetíneye íhikaxea.

1 Yundóxinopinoe, undi Njûda, ovoxe Jesus Kristu, undi po'ínumaka Teâku. Mbahúkinopeano ne ra koyuhópeti, itínoe iháxiupo Itukó'oviti itúkeovo xe'éxapone, itínoe ovóheixotimaka ya ákoyea omó-tovovi okóvo Itukó'oviti, Ha'a úti, itínoemaka kótiu'ikone Jesus Kristu ikéneke. ² Kaúkapainapinoe Itukó'oviti hána'iti seánakovi, yoko úhepeti isoneúti ukeâti xokóyoke, koane ákoyea omótofovokono ne yokóvo.

Yutóxinoake Njûda ra koyuhópeti

³ Itínoe íningone ákoti omotóva ongóvo, ápe inzóneu yundóxinopeano ne kixoku víteovo ya pahúnevo úti koeku vitúkeovo ainóvoti kuvóvoti Kristu. Itea koati in-injoâti ngónokea injíko'okeopinoe kékuna'ixivo ketíxi ra kaná'uti hó'e úti, enepone úsotine ihíkavoti ákotinemo ipakápu, kûreinovi Itukó'oviti, uti kasása'iupo. ⁴ Kó'inokeneye inzóneu, vo'oku ápeyeya xâne anavókoxovotine po'ínu úti hokoti Kristu, ákoti iyusêa ákoyea itúkapu koati po'ínu úti xoko Kristu. Enepohikone xâne ngíxone, mekúne hoénaxokono itúkeovo ipihóponovokutike yonópomo. Koati xâne ákoti aunáti kixoku itúkeovo nê'e, kopoé'akoatimaka ne ihíkavoti koyuhoâti koêku ne hána'iti seánakovi Vúnae Itukó'oviti ya xoko Kristu. Enepone sasá'ipea pahúnevo xâne ya seánakovi Itukó'oviti, kópoe'akoa nekôyohiko, koyuhó'inoti xâne ákoyea yuvâti pahúkeovo vo'oku kasása'ikopeamo Itukó'oviti ne pahúnevo. Yane énomone kutí'inoke sikovó koeti itúkea koékuti váhere úhepune múyo. Ákohikomaka kaha'á íxa koyúhoyea itúkeovo Únae ne Jesus Kristu, poéhane itukóvo kaná'uti Vúnae, éxotimaka koeku uhá koeti koekúti.

Kaha'aînoviti ákoyea vakútea xâne ákoti kayúseapu mekúke

⁵ Hainánoe ákoti yexâ uhá koêti ra koekúti yunzó'inopinoemo yarâ'a, itea kóyeanee ngahá'ainopi puyáko-poneova yokóvo koêku ne xanéhiko mekúke. Koíto-

vahiko Vúnae yaneko veyopâ ya poké'exa Ejítu, itea ikénepoke, kóyeanee koépekexea neko ákoti akutípoa xapákukehiko. ⁶ Kúteanemaka koêku neko ovoxe Itukó'oviti vanúkeke, enepohikone ánju, ákoti auhépe isóneunoa ne inúxoti kixóvoku itúkinoake Itukó'oviti, enepohikone kurí kixoâti ne inúxoti ímoaku Itukó'oviti óvea. Pahúkoa Itukó'oviti nekôyohiko iká'akeokono ákotinemo ipúhikopeaku xapa êno koímaiti hahákuti, kuxoâti símeovomo neko êno hána'iti teyonéti káxe, exákapanemo Itukó'oviti yonópeamo ipihóponovokutike. ⁷ Kúteanemaka koêku neko íhae Sódoma yoko íhae Ngómora, enepone kúxoti pitivóko mekúke, koánemaka neko íhae kálíhunoe pitivóko oveâti xê-erekuke. Váherexomaka kixoku itúkeovo kuteâti neko ánjuhiko. Enepohikone xâne, ainovo ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, itúkoti úhepune múyo xoko xâne ákoti itukapu koati múxone, koane ikóyeno-xopeovo hóyeno ne po'i hóyeno. Enepone kixoaku Itukó'oviti ipíhophonea ya yúku, kixínoakeneye itukínoviti íhokoake ne yúku ipihóponovokutike ákotinemo uké'eyeaku, motovâtimaka píkea uti vitúkea váhere koekúti kó'oyene.

⁸ Kúteanemaka koêku ne xâne ngixínopike kó'oyene kopoé'akoati ne ihíkavoti kutípone úti. Koati aupú'ikopovoti yane ihíkavoti íhikaxone, enepone pó'okone itúkeovo kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Vo'oku haina pohúneti sikovó koêti yane itúkea váhere úhepune múyo, itea ákomaka téya ne pahúkoti-hiko xapákuke, koane váherexinoa yúho ne payásotihikoya, enepohikone mani nókone téyeya. ⁹ Itea muhíkova neko koati payásoti ánju inuxínoviti po'ínuhiko ovoxe Itukó'oviti vanúkeke, enepone koéhati Míke, ako kapáyasakapu yaneko okópo Ndeâpu enepo yu-mopókokohiko vo'oku muyo Muíse iná ivokóvo. Ákomaka váherexina yúho itea: "Itukó'oviti saya'ikapimo" pohu kixoa. ¹⁰ Kene enepohikone xâne kopoé'akoati ne ihíkavoti kutípone úti, koémoke'e uhá koeti koekúti ákoti itapána isóneu éxea koêku. Kene ne po'ínuhiko koekúti éxone, enepone kixoku itúkeovo uhá koeti xâne ákoti ihíkaxoati, yane koekúti-hiko koati kutí

kixóvoti itúkeovo hó'openohiko ákoti isóneu, koane koésayu'ixopeovo vo'ókuke.

¹¹ Kotívetimeo koêku nekôyohiko, vo'oku koati pahukóvoti isóneu kuteâti Kâim mekúke. Epó'oxo vo'oku íyokeovohiko tiûketi, koati ikorókovotimaka pahunévotike, enepone kuteâti pahúnevo Mbalâum mekúke. Koane kuteâti evo Kôre kapáyasokinovo ovoxé Itukó'oviti, koane okópeahiko mekúke, yoko ipíhoponeokono vo'ókuke, kúteanemaka koêku ra hóyehohiko kó'oyene okópea ne kaná'uti ihíkavoti, koane ipíhoponeokonomo vo'ókuke. ¹² Enepohikone hóyeno, áinovokoxovopinoe he'uxínovo níki, puyakóponovo yokóvo ivókinovovi Vúnae. Ya xepákuke, hane koéneyehiko kuteâti koeku mopôti ákoti iyusêa huveóke, kohinókoti ivú'eti enepo hupu'íkoa. Ako kalíhuina píkeahiko sayá'ikeokono ka-ha'ínepinoe níki. Poéhane unako koêku yuúxovo. Hane-maka koéneyehiko kapási kayápaie ihunóvoti, kux-okónotinini ómea úko. Kutí koéhikomaka xuve tikóti ákoti há'i ya kaxénake mani itóvope há'i, ipo'êrekotinemaka, enepone koati ákotinemo kuxakána há'i pôreu. ¹³ Kutí koéhikomaka êno xúnati ovóxokeovo úne ya mar ákoti kayunúkapu. Kene ne váhere kixoku itúkeovo, kutí koe êno puváhine pípiti koyêti xánena ovóx-onevo úne. Koeku kópoe'akeahiko íhikaxea hanemaka koéneye, hékere pihohii koêti, ákotine áka xoko koati mani ókoku. Énomone kóusokinoa Itukó'oviti ne iyónopokonoku xapa êno koímaiti hahákuti ipihóponovokutike. Yoko ákonemo ipúhikopeakuya.

¹⁴ Eneponeko Enóki, enepone sínguxope ámoripono Ádaum, koati ênoti xoénae tumúneke ápepe ra koekútihiko, koyúhoane kixókonokumo neko xanéhiko ngíxone. Hara koe yúho vo'ókukehiko: "Keno'ókotimo Vúnae Itukó'oviti xané kixoti êno opoíkovoti ánjuna, enepohikone sasá'iti ovóxe íhae vanúke. ¹⁵ Simínoti yúhoikoponea uhá koeti xâne koane éxokopea yonópokumo. Exókopatimo motókeyea ipíhoponeokono ne xâne vaheréxoti kixoku itúkeovo vo'oku uhá koeti váhere ítuke, yoko uhá koeti váhere yúho veínoake kapáyasokinovo Itukó'oviti" kôe neko Enóki mekúke. ¹⁶ Koati ainóvoti kapáhakenavotihiko, koane ákomaka aúhepe isóneu. Ánovo sikovó koêti ya itúkea váhere úhepune mûyo. Ako áka koyúhoyea koeku ítone itúkea, kapayásokopovoti. Koati éxotimaka

kixoku yúho iyúni'ikea po'ínuhiko xâne vo'oku kahá'ayea ítea ne áha xokóyoke.

Enékeake Njûda ne kutípotihiko Jesus

¹⁷ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, puyákanapa yokóvo yúho neko inúxotihiko noívokoe Vúnae Jesus Kristu, enepone íhikauhiko, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne yanekóyoke. ¹⁸ Hara koe yúho: "Yaneko káxehiko ye'éxapune hunókoku ra mêum, apêtimo koemóke'eati ne sasá'iti kixovókuti, itúkotimaka uhá koeti váhere áha itúkea" kôe. ¹⁹ Énomone ne xâne haxakéxoti po'ínuhiko úti ya ikéneke Vúnae. Poéhane isoneú kíxone hóko, vo'oku áko'o ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ²⁰ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, keúkapanapu yara hó'e úti, enepone yupihóvoti sasá'iko. Itíkamaka orásaum ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²¹ Koane yíxapumaka itúkeovo ákoyeake omótovovi okóvo Itukó'oviti ne yóvoheixonoe, koêkumaka kíxoixi kóusokeovomo ne hána'iti seánakovi Vúnae Jesus Kristu, enepone porexó'ovitimo vitóponea apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke.

²² Yokóseana ne xâne ákoti koati xunako isóneu ikéneke Vúnae. ²³ Hivá'axa íteova ne váhere koekúti. Kutí íxea viyopâti xoko oró'okovoku yúkuke. Kene ne po'ínuhiko xâne, yokóseanamaka, itea yokóhiyanavao ne váhere kixoku itúkeovo, kutí kixeâti kopití'iti ipovóti kêtirinayi sipéki nê'e, pivoâti pehúktivomaka.

²⁴ Koati apêti xunako Itukó'oviti poréxeopinoe ákoyea íkerakapu pahunévotike, koane íseopeopinoemo ya hána'iti elókeko yokóvo, sásasa-sásasa keyêti nonékuke ne hána'iti ihayú'iuti úhe'ene yoko itípanevo Vúnae, ²⁵ poéhanemaka itukóvo koati kaná'uti Itukó'oviti ákoti po'ínu, poéhanemaka itukóvo Koitóvoviti vo'oku ítukeinoví Jesus Kristu Vúnae. Itúkapu énomone ihayú'ikakana vo'oku itúkeovo hána'iti ihayú'iuti, koane hána'iti natina úti, ákoti po'ínu kuteâti xunáko yoko úhe'ene. Itúkapu énomonemaka pahukô oukeke uhá koêti, koane énomone xunâ ya uhá koêti, ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra kúveu mêum, koane kó'oyene, koánemaka ya uhá koeti káxe ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókokune.

Apokalípisi

Enepora koyuhópeti, ápostulu Xuâum yutoxôa. Yaneke yutóxeaku, ika'ákovoti ya Pátimu, kalíke poké'e kukúkeke úne, evótikovoti koyúhoyea inámati ihíkavoti omínovike Jesus. Yoko koati yékotenone ne Xuâum yaneko ika'ákokono.

Enepora koyuhópeti yútoe, hara pahúkoa xoko seti koeti imokóvokuti ya Âzea. Enekoâti Xuâum neko kutípoti Jesus yane imokóvokutihiko kónokea koukoponeovohiko ikéneke Jesus, koane ákoyea kamúya'ika isóneu koeku enó'iyea ikoítoponoati kotíveti. Koati apêti nâti ya Róma kutí kixopóvoti Itukó'oviti, pahúkoti xanéhiko ipúyukexinoa. Kohiyánati Xuâum neko kutípotihiko Kristu, puvâti komúya'ikeamo isóneu vo'oku íkoitoponea kotíveti nâti. Énomone yutóxinoa ra koyuhópeti koxunákeatihiko isóneu.

Koyúhoa Xuâum yara yútoe ne kouhupu'ikinoake Itukó'oviti ya kutí koetíke hopúne. Éxokoa Itukó'oviti uké'ex-eekonomo ne xunako Satánae, koane itúkeovo Jesus itô hunókokuke. Koyúhoamaka ko'íparayeamo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku vanúkeke ne uhá koeti koukóponovotihiko kúveovo Jesus Kristu.

Enepora yútoe Xuâum, vo'oku kixó'ekoa koekútihiko ya káxehiko keno'ókoti, koekúti mayane he'onóvotiko koeku kó'oyene, ôriti éxea yuhoíkoati ra koyuhópeti kixó'ekone. Itea kóyeane iyúseyea yara koyuhópeti kahá'ainovi Xuâum ákoyea píka úti ne tiú'iti koekúti keno'ókotimo vo'oku itúkeovo koâti hána'iti teyonéti ne Jesus Kristu, pahúkoti uhá koeti po'ínuhiko payásoti.

1 Enepyara koyuhópeti, yutóxovoku ne koekúti-hiko kouhupu'ikone Jesus Kristu, poréxoake Itukó'oviti éxokea ovóxehiko. Énomone ne koekútihiko ákotinemo axu'íkene símeovo kaxena kóusokovope. Yoko ápe ánjuna Jesus, páhoe éxokea ra koekútihiko xoko ovóxe, enepone Xuâum. ² Enepone heú koeti koekúti éxokokonoke, énomone koyúhopo yarâ'a, koêku ra emo'u Itukó'oviti koáne ra kaná'uti kixovókuti kouhupu'ikinoake Jesus Kristu. ³ Koati únatimo koêku ne xâne yuhoíkoati ra koyuhópeti, koane kamokénoati, yoko itukoâti páhoenoa ra yutoéti yara koyuhópeti koyuhoâti koêkumo ne káxehiko keno'ókoti. Vo'oku ákone ahíkapu, simóvotinememo kaxé-na kóusokeovoku ra koekútihiko.

Yónoku ra yútoe Xuâum

⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ovâti ra seti koeti imokóvokuti ya poké'exa Âzea, yúnzoikopinove, undi Xuâum.

Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyea ukeátinekeneye, enepone apêtikomaka yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku, itúkapu énomone porexópinove hána'iti seánakopi yoko hána'iti úhepeko isoneúti ukeâti xokóyoke, ukeâtimaka xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone, enepone seti koeti kixoku kouátata'ix-eovo ovóheixoti nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíx-⁵ ea, yoko ukeâtimaka xoko Jesus Kristu, enepone heú kixoâti koyúhoinovea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone inúxotimaka exépukopo ukópea xapa ivokóvoti, payásotimaka ya uhá koeti po'ínuhiko nâti yara kúveu mêum.

Koati énomonemaka ako omotóvovi okóvo, koane énomonemaka koitóvovi ya pahúnevo úti yaneko

ovokóvo itína kuruhúke. ⁶ Poréxovimaka vitúkopeovo óvoku natíxea Itukó'oviti, xâne haxakínovoti sasá'iti ítuke Itukó'oviti, Há'a. Itúkapu Jesus Kristu ihayú'ikokono koane énomone payasô ákotinemo hunókoku. Énomone ákoeneye.

⁷ Keno'ókopotimo xapa kapási nê'e. Noixópatimo uhá koeti xâne, muhíkova neko yuvorókoati. Yane ínamo iyaína uhá koeti kó'iyevovoku xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Koati kaná'uti kó'iyeanemoye. Koati énomoneoxomo kôe.

⁸ "Undíne itukóvo tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti" kôe ne Vúnae Itukó'oviti. "Úndi ne kóyekutine ápeyea ukeátinekeneye. Undi apêtikomaka yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku ámbeyea. Undí-maka ne apêti xunáko pahúkea oúke uhá koeti apêti" kôe.

Koeku Jesus noixôa Xuâum

⁹ Undi Xuâum, pe'ínunoe xoko Jesus. Kutipasí ngoépinove ya kéitoponivo kotíveti, koáne ya itíkivo xanena Itukó'oviti, koánemaka ya íti víki koêkuti kixékonoku ikéneke Jesus ákoti kemuyá'ika iséneu. Undi iká'aeti ya Pátimu, enepone kali poké'e kukúkeke úne, evóndikokonoti ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti yoko ngouhupu'ikea ne kaná'uti kixovókuti koyúhoti koeku Jesus. ¹⁰ Ya lûmingu, ápe éxokonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, vo'oku koati xúnati njokóyoke nê'e. Apé koéne êno hónoti emo'úti kutí koeti emo'u torombéta oxóvoti, inu'íxoti angéneke. ¹¹ Hara kixónu:

—Yítáxamo koyuhópetike ne neíxonemo, ínamo pe-hukína ne seti koeti imokóvokuti ya pítivokona Éfezu, koáne ya Êzmirna, Pêrgamu, Tiyâtira, Sârade, Filadéufe yoko Laudíseya —kixónune.

¹² Ina na'angénexovo ngomomâ ne yuhoíkonuti. Tokononé koane ûnge ne seti koeti íhaku yúku ainóvoti ôro. ¹³ Yoko koati kukúkeke ne íhaku yúku, ápe ne ikútipasikoponovoviti, uti xâne. Enepone hóyeno noínjone, hamá koe ípovo hevékuke. Ápemaka hõ'e ainóvoti ôro xa'ákuke. ¹⁴ Hóhopu-hóhopu kóye ne híyeu tûti. Kutí koe hopú'iko ne koâti sasá'iti evo'i su'ûso. Kutí koémaka hopú'iyea imatákoti. Kene ûke, kutí koe irúmene yúku. ¹⁵ Kene hêve, kutí koe hiyá'iti haváva uhá'iti, enepone koati únati haváva ú'uha koyêti veyêatine yúku ánahi. Enepone emó'u, kutí koe emo'u êno hónoti mboo koeti úne. ¹⁶ Yoko ya pe'úke vô'u éxopeke, ápe seti koeti hékere. Ápemaka ipuhíkeati pahákuke kutí koeti êno heú'iti hána'iti pirí-tau pi'âti tetúkope. Kene ne nõne, ú'uhapu'i-ú'uhapu'i kóye kuteâti koeku uhápu'ine káxe ya itumúkoti. ¹⁷ Noinjoâne, íngorokovone nonékuke. Kutí koene ivongóvotine. Ina ipíhoa ne vô'u éxope njokóyoke, koane kíxeonu:

—Hako píke. Undíne itukóvo tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. ¹⁸ Undi úkeaku ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ivóngovo yanekôyoke, itea en-jépukopo ungópea xapa ivokóvoti. Ákonemo hunókoku ámbeyea. Enepone ivókeovo xâne koane pahúkeokono ipihóponovokutike, undíne exêa koêku. ¹⁹ Yitáxa uhá koêti ra neíxonemeku, koáne ra koekúti neíxone yara koeku kó'oyene, koánemaka ra neíx-oneikomo. ²⁰ Enepora he'ono'ú koetí'iko kixó'ekone, enepone seti koeti hékere neíxone pe'úkuke vô'um én-jopeke, koáne ra íhaku yúku ôro, harâ'a: Enepora seti koeti hékere, hane kixó'eko seti koeti inuxínoti itukéti xapákuke ne seti koeti imokóvokuti. Kene ne seti koeti íhakahiko yúku ôro, seti koeti imokóvokutihiko kixó'eko —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Éfezu

2 Ina kixopónumaka:
—Hara ákoe yitóximoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Éfezu:
“Hara koe emó'uinombinoe, undi namukoâti ya pe'úkuke vô'u éxopeke ne seti koeti hékere, undímaka ixómoti yóno xapákuke ne seti koeti íhaku yúku ainóvoti ôro: ² Énjoa ne kixeku itíkivonoe, enepone kix-eku ke'ítukeyi ya índukeke ákoyea kemúya'ika iséneu. Énjoa ákoyea síkó íxea ne váherehiko xâne xepákuke itúkea áha itúkea. Énjoamaka hixépinoe ne xâne koyúhoti itúkeovo mbáhoe itea ákoti akaná'u. Koati yexoâti itúkeovo semékenovo'itihiko. ³ Koatímaka ipíheti tumúne hékinu ákoti kirikâ, koane êno keítóponivo kotívetei vo'ónguke, ákoti ivakápu iséneu. ⁴ Itea anéye íninjone ovópikunoe: Énomone ne ákoyeane akútea kêkunoe inúxotike, yaneko itikóvoikonoe xâne yupihóvoti ákoyea omótovonu okóvo. ⁵ Puyákapanapanoe yokóvo neko inúxoti kêku, motovâti ínixi ákoyeane melíke'eka kó'oyene. Konókoti ikétivexi iséneuke koane ípeki ne kixeku itíkivo. Yaúkapapunoe itíkopi kuteâti kixeku itíkivo inúxotike inâ hekõnu. Kene

enepo hákoti keyúseopovo, neíxapu vo'oku unge'éxoa-timo ne itíkivo kouhápu'ikoti xâne enepo hákoti ipekõa ne kixeku itíkivo. ⁶ Itea anéye koekúti íninjone unátiyeya, énomone ra pívi kixoku itúkeovohiko ne nikolaíta, kuteâtimaka mbúvea.

⁷ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíx-one Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enepone itoâti tarú'uxea uhá koêti ra tiú'itihiko koekúti, mborexoâtimo níkea há'i ne tikóti yane óvoku nonéti natíxokuke Itukó'oviti, enepone kixó'êkinoviti únatinoe koekúti vitapána ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti” ákoe ne yí-toenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Êzmirna

⁸ Ina kixopónumaka nê'e:

—Hara ákoe yitóximoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Êzmirna:

“Hara koe emó'uinombinoe, undi tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti, undi ne koépeuti yanekôyo, itea enjépukopone ungópea xapa ivokóvoti: ⁹ Énjoa yupíhevonoe keítaponivo kotívetei, koane ákoyea apeínopiti. Itea po'i koêku, itínoe koati ênoti apeínoati ya nonékuke Itukó'oviti. Énjoamaka itúko-heyeya kêkunoe ne koyúhotihiko itúkeovo júdeu, ikútixapovotihiko koati kaná'uti xanena Itukó'oviti, itea háina. Koatíhiko xanena Satánae. ¹⁰ Hákonoe pikêa ne tiú'iti koekúti víkokuikomo. Xepákukenoe, apêtimo kure Ndeâpu ika'ákovokutike, kahá'ati hixópeopinoe. Keítóponovotimo kotívetei kúveu yehí koeti káxe. Itea hákomo kemuyá'iko iséneu, muhíkova okonókovo víki pevótike vo'óngu. Yane ingo'íparaxopopitinoemo kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa, enepone inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku njokóyoke.

¹¹ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíx-one Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enepone itoâti tarú'uxea uhá koêti ra tiú'itihiko koekúti, ákomo véka ne iháxoneti pí'ape ivokeôvoti, enepone ipíhoponeokono ne xâne ákotinemo hunókoku” ákoe ne yítoenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Pêgamu

¹² Ina kixopónumaka:

—Hara ákoe yitóximoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Pêgamu:

“Hara koe emó'uinombinoe, undi apêti hána'iti pirí-tauna pi'âti tetúkope, koati heú'iteoxo: ¹³ Énjoa ne yóvoku itúkeovo koati óvoku ivátakoku Satánae natíxea, itea kóyeano títiu kéyeyi ingéneke. Ako kurí ixé kí-vivonu. Ako yaúkapapu ikíni muhíkova koepékokono Ántipa, enepone ovónje koati yuixóvoti koyúhoyea emó'um yanekôyoke ákoti kurí ixâ enepo koepékokono yane pitivóko yóvokunoe, enepone koati

óvoku Satánae. ¹⁴ Itea anéye íninjone ovópikunoe. Énomone ne ápeyea xâne hokoti ihíkavoti kuteâti ítuke Mbalâum mekúke enepo exóko Mbaláki kixoku íkorokea íhae Izarâe ya níkeahiko nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, koane ítúkea úhepune múyo xoko xâne ákoti itukapu koati múxone. ¹⁵ Anêkomaka xepákukeno kuteâti, hokoâtihiko ne ihíkavoti ítuke evo nikolaíta. ¹⁶ Ikétivexaikopo iséneuke ne pehúnevo, koane kiríka, vo'oku enepo hákotimo kirikópa, ákomo ingá'akarixapu nzímea xepákuke nzayá'ikoponea ne vaheřxoti ítuke, koane ongópeamaka ya emó'um, enepone kutí koeti hána'iti pirítai.

¹⁷ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enephikone itoâti tarú'uxea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, mborexoâtimo ne koati kaná'uti nikokónoti íhae vanúke, unaétiko koeku kó'oyene, koane mborexoâtimakamo kali hopú'iti mopôti apêti inámati íha yutoxóvotiya, ákoti exâ po'i xâne. Poéhanemo ne namukópati exoâmo” ákoe ne yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Tiyâtira

¹⁸ Ina kixopónumaka:

—Hara ákoe yitóxinoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Tiyâtira:

“Undi Xe'exa Itukó'oviti, undi apêti úke kutí koeti irúmene yúku. Kene njêve, kutí kôe hiyá'iti havâva koati uhá'iti. Hara koe emó'uinombinoe: ¹⁹ Énjoa ne kixeku ítíkivo. Énjoa ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne, koane kívivonuxo. Énjoamaka ípihi tumúne hékinu ákoti kirikâ, koane énjoamaka koêku ne ítikeinonu enó'iyeeane yara koeku kó'oyene yaneko inâ kitipónu. ²⁰ Itea anéye íninjone ovópikunoe. Énomone ne ákoyea seyá'ika ne hokoti kixoku ítúkeovo Njezâbe, enepone sêno koyúhóti ítúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea kouhupu'ikinoake Itukó'oviti xapa xâne, itea ákoti akaná'u. Yoko yane kixoku íhikaxea, kátavokoa ne ovónjehiko xoko ákoti itukapu anjá'inoa, koyuhoâti ákoyea yuvâti ítúkea úhepune múyo ne xâne xoko ákoti itukapu koati múxone. Enepone sêno, koyúhomaka yusíkea níkea nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko. ²¹ Enóné ngúxea ne sêno ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea, itea ako akáha'a kuríkopea ixómoyea kapine hóyehohiko ákoti itukapu íma. ²² Kó'oyene inga'ârinexoatimo, ngurikoâtinemakamo ípeke. Mborexoâtimo yupíheovo tiveko koêku, xané ngxoâtihiko ne ímaxeovoke, enepohikone koesáyu'ixoti kixoku ítúkeovo xokóyoke. Énomonemo ngxoaneyee neko xâne enepo hákoti ikotívexoa isóneuke koane hákotimaka kurikópa ne pahúnevo, íhikaxoake sêno. ²³ Ngoepékexeatimakamo xe'éxaxapa. Yane exoâtimo xanéhiko ya uhá koeti imokóvokuti indúkeovo exoti isóneu xâne koane áha ítúkea. Yoko póhutihiko kexé'uno, mborexópeati-noemo ésa'i ne kixeku ítíkivo, yusíkoti únati ítúkeovo áko'o ákoyea aúnnati ne ítike.

²⁴ “Itea ákonemo po'ínu mbáhoenopinooe ítíki, ítínoe íhae Tiyâtira ákoti hakâ ne váhere ihíkavoti. Hane ngxíxo, uhá ketínoe ákoti exâ koêku neko koekúti yupihóvoti váherexea, enepone iháxoneti ihíkavoti éxone xanéhiko yupihóvoti hókea Satánae. ²⁵ Poéhanee émbemopinoe kétiu'ikivo ingéneke tukú koetímooe aúngopovo.

²⁶ “Koêkuti itoâti vékea uhá koêti ne tiú'itihiko koekúti koane itoâtímaka ítúkea ne mbáhoenoa ítúkea tukú koeti hunókokuke, mborexoâtimo éxea koêku ne xanéhiko yara kúveu mêmooe ákoti akutíponu. ²⁷ Yoko ákomo íyuhixa natixánehiko. Hanemo koéneye xunako natíxea, kuteâti koeku xâne katatákexoti póte ya pulô'i havâva, kalike-kaliké kixoâti. ²⁸ Kuteâti kíxoaku Nzá'a poréxeonu xunakóti mbahúkea xapa xâne, énomone-makamo ngxoaneyee ne kutipónuti, enepohikone itoti uhá koeti koekúti. Inamakamo mbarexâhiko kutí kó'iyee uhápu'ine ne pú'iti hékere xánena íhâroti.

²⁹ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe ne yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Sârade

3 Ina kixopónuikomaka ne Xe'exa Itukó'oviti:

—Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Sârade, hara ákoe yitóxinoake:

“Undi apêti xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone seti koeti kixoku kouátata'ixeevo. Anéyemaka ne seti koeti hékere vo'ónguke. Hara koe emó'uinombinoe: Enjo ítike. ‘Enephikonê'e, ovoxe Itukó'oviti koati koxuná'ixovotihiko ítukeke Vúnae' kixópinooe po'ínuhiko xâne, itea nonénguke, kutí kénenooe ivokóvotíne ákotíne oko'ítuke. ² Iyíkapunooe, kéxunakapa ne koekúti motovâtiko kóxunakopeovo xepákukeno, upánini kutí kó'iyee muyá'itíne kahá'atine uké'eyee. Vo'oku íninjoa enó'iyee óvaku ne ítike nonékuke Únaem Itukó'oviti. ³ Puyákanapanooe yokóvo neko inúxoti ihíkavoti némooe inâ kamôa. Yáukapapunooe ítíki ne inúxoti kémone. Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. Enepo hákotinoemo iyikóvo, kutí ngoetímooe ómevoti nzímeopinooe, vo'oku ákonoemo kalíhuina yéxi itukóvotiye ôra nzímeamo íngoitoponeopinooe kotíveti vo'oku kixeku ítíkivo. ⁴ Itea kóyeeane ápeyea xâne xepákukeno yara Sârade ákoti íkapítí'ikapu upánini ákoyea axú'inahiko. Ngaha'ínepoatihikomo nê'e. Koati hóhopu koyétímooe ne ípovo vo'oku koati motokeâtihiko ko'ípovoyee kuteâti.

⁵ “Enephikone itoâtímooe vékea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, hóhopu-hóhopu koyétímooe ípovo. Ákomo kalíhuina ngotúyopea íha yane koyuhópeti yutóxovoku íha xâne yonópotímooe xoko Itukó'oviti. Koane ngoyuhoâtímooe nonékuke Nzá'a, koane nonékuke ánjuhiko, enepone ovoxe Nzá'a íhae vanúke, ítúkeovo koati kaná'uti hokónuti neko xanéhiko.

⁶“Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíx-one Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokó-vokuti” ákoe yítoenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Filadéufea

⁷Ina kixopónumaka:

—Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Filadéufea, hara ákoe yitóxinoake:

“Undi sasá'iti yoko kaná'uti. Undi exoâtimaka itukóvotiye ne motokeâti yonópea natíxokuke Itukó'oviti iháxoneti inámati pitivokona Ndávi. Enepone mínje'oe, ako itoâti exéxopea. Kúteane koêku ne enjéxone, ákomaka itoâti míhe'okopea. Hara koe emó'uinombinoe: ⁸ Heú ngíxoá énjea koêku ne ítikenoe. Hanêko kutí koeti pahapéti mihe'ó koyêti, ímbihone timúnekenoe, ákoti itoâti exéxopea. Énjoamaka kalíhuyea ne xináko, itea kóyeane itíki ne emó'um, mbáhoenopi itíki. Ákonoemaka ítikaheapu ákoyea yéx-anu. ⁹ Anêko koyúhotihiko itúkeovo júdeu, ikútixapovoti koati kaná'uti xanena Itukó'oviti, itea hane ínzaxeahiko xanena Satánae. Ainóvoti koati semékenovo'itihiko. Enepohikonê'e, indukínoatimo ipúyukexoponeahiko nenékukene, maka éxane ákoyea omótovopinone ongóvo. ¹⁰ Vo'oku yíxivoa itíki ne emó'uinombi mbahukópinone keúkoponivo ingéneke ákoti kemuyá'ika iséneu, nzuvo'óxopitimo víki ne kotíveti koekúti keno'ókotikomo yara heú koeti kúveu mêmum hixópotimo xanéhikoya. ¹¹ Ákonemo ánju'ikene, aungópovotinemo. Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ne itéponone ingéneke mará'inamo yévaka ne kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa íparaxeopikemo Itukó'oviti sípa ya xokóyoke.

¹²“Enepone itoâti vékea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, mborexoâtimo kutí kó'iyea koati xúnati tikóti kotiú'ikoati ne hána'iti imókovoku Únaem Itukó'oviti. Ákomo áhikuxeekonokumo xoko ókoku, koane ákonemo hunókoku óveaya. Yundoxoâtimakamo xokóyoke ne iha Únaem Itukó'oviti, koane iha píti-vokona Itukó'oviti, enepone inámati Njeruzálem evesékeati vanúke ukeâti xoko Itukó'oviti. Koane yundóxotimakamo inámati ínza xokóyoke.

¹³“Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíx-one Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokó-vokuti” ákoe yítoenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Laudíseya

¹⁴Ina kixopónuikomaka ne Xe'exa Itukó'oviti:

—Kene enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Laudíseya, hara ákoe yitóxinoake:

“Undíne ne 'Énomone koéneye' kixonéti, vo'oku ûndi kousóko uhá koeti yuho Itukó'oviti. Undímaka ne motovâti kúveovokono vo'oku heú ngíxoá ngoyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Undi úkeakumaka ne uhá koeti ítuke Itukó'oviti inâ apê. Hara koe emó'uinombinoe: ¹⁵ Énjoa koêku ne ítikenoe ákoyea

itíkapu koâti koxuná'ixovoti ingéneke koane hainá'iyeamaka haxá keyînuti. Ehá'ani heru'ó ké'iyinoe kirí'okopivonu, áko'o heru'ó ké'iyinoe hexákvonu.

¹⁶Itea vo'oku itukohí kíxi hékinu, kutí ngixópitinoemo koekúti mbahákuke mbúvone, ámburoepomo. ¹⁷Yoko hara kénoe: 'Enóne apeínonuti, koane enóne ngoúkoponeovo ítukeke Itukó'oviti. Ákone nóngone ikéneke' kénoe. Itea ákonoe yéxa itíkivo yupihóvoti ákoyea aú-nati koêku, koane yupihóvoti nókone. Nonékuke Itukó'oviti kutí kénoe xâne ákoti apeínoati, komítiti koane urapí koêti. ¹⁸Hukínóvoti injíko'okeopinone víyi njokóyoke ne koekúti hána'iti itópoinopike ingéneke, enepohikone kutí koeti koati únati ôro veyeâtine yúku ánahi, motovâti itíkópivo ênoti apeínoati nonékuke Itukó'oviti. Víyamaka njokóyoke ne kutí koeti hóhopu koyêti ípevo maka hákone keno'óko ne tíyapana vo'oku yurápiyi. Víyamaka njokóyoke ne kutí koeti ipixáti ípixexope yúke, motovâti ínixepi nékone ínixi ingéneke. ¹⁹Nzayá'ikoa ne uhá koeti xâne ákoti omotóva ongóvo, koane énjokoa nókone kó'iyea. Heru'ó íxea yomíxone hékinu. Ikétivexamaka iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. ²⁰Hane ngoéneye xâne xe'ó koyêti pahapétike ixómoti íhapápako vó'u kahá'ati úrukeovo. Koêkuti kamónuti, enepomo mihe'ákinana, urúngovatinimo. Yane kutí koetímo koeku xâne koati ko'in-íkonokoti inikó kixokókoti níkea.

²¹“Enepone itoâti vékea ne uhá koeti tiú'iti koekúti, mborexoâtimo ivátakopea njêrerekuke xoko ivándakoku nandíxea, kuteâtimaka ngoêku índea uhá koeti yanekóyoke koane ivándakopea xêrerekuke Nzá'a xoko ivátakoku natíxea.

²²“Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíx-one Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokó-vokuti” ákoe yítoenoa —kixónune.

Koeku noíxone Xuâum xoko ivátakoku natíxea Itukó'oviti ya vanúkeke

4 Ikénepoke nê'e, ápe po'i noínjone, pahapéti mihe'ó koyêti vanúkeke. Ápepomaka emó'u ne yuhoíkonuti, enepone ngámone inúxotike. Yoko kutí kôe emo'u torombéta oxóvoti. Hara kixónu:

—Kiná'aka yâkeneye motovâti énjokeopea koékumo ra koekútihiko káxehiko keno'ókoti.

²Yane koati xúnati njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Poréxonu noínjea ivatákokuti vanúkeke, ivátakoku nâti. Ápemaka nâti vatá koyêtiya. ³Enepone nâti, koati xúnati uhápu'ine ukeâti. Hane koéneye kuteâti koeku uhápu'ine uhé'ekoti uhá'iti mopô, enepone njáspi koáne ne sarâdoniu kixonéti. Ina keno'óko ne hepípi koêti kuteâti úpikove, ínati uháhi, vekeâti xêrerekuke ne ivátakoku nâti. Koati kuteâti uhápu'ine ne uhé'ekoti uhá'iti mopô iháxoneti esmêrauda nê'e. ⁴Eneponeko ivátakoku nâti, ápemaka po'i vinti koaturu koeti ivátakoku payásoti yakukú kixoâti. Ápemaka vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti ivatákoati. Yoko ainóvoti hóhopuke koyêti ípovo. Póhutihiko, ápe kôroana ainóvoti ôro tutíkuke. ⁵Ápemaka ipixéneneoti

inu'íxoati neko ivátakokuke nâti, yoko hónoti emo'úti, yoko xururúkoti. Nonékuke ne ivátakoku, ápemaka seti koeti yúku irumékoti. Eneponê'e, hane kixó'eko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone seti koeti kixoku kouútata'ixeovo. ⁶ Yoko nonékuke neko ivátakoku nâti, ápe kutí koeti úne ya mar, itea ainóvoti víduru, kutí koeti sásasa koyêti uhé'ekoti uhá'iti mopôî iháxoneti kirístau.

Xoko póhutihiko poixô'o ne ivátakoku nâti, kukúkeke póhutihiko poixô'o, ápemaka koaturu koeti ehevókovoti, ko'isónéutimaka kuteâti xâne, yakukú kixoâti neko ivátakoku nâti. Enepohikonê'e, êno úke nonékuke koane akéneke. ⁷ Eneponê'e, hane kixó'eko kutí koe líyaum. Kene ne p'ápe, kutí koe kali tûru. Kene ne mopó'ape, hane koéneye konóneye, hóyeno. Kene ne koáturuxope, kutí koe pú'iti hó'openo ôti koeku ó'iyea, enepone iháxoneti ágea. ⁸ Yoko póhutihiko neko koaturu koeti noínjone, áinovo apêti seí koeti kèvi. Êno úke kevíkuke, opékuke koane oukeke ne kèvi. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea koyúho ákoti áka. Hara kóyehiko:

—Koati sásasa-sásasa-sásasa koyêti ne Vúnae Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti, enepone kóyekutine ápeyeya ukeátinekeneye, enepone apêtiko yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku.

⁹ Koeku kó'iyeaneye yúho nekôyohiko ihayú'ikoati yoko kahaná'ikeati íha, koane ikoró'ixinovati neko Kóyekutine Ápeyeya ákotinemo hunókoku, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, ¹⁰ yane enepone vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'o'okea nône poké'eke nonékuke neko Kóyekutine Ápeyeya. Énomone neko vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Koeku iháyu'ikea, koánemaka véyehiko ne kôroana, koane ípiheahiko nonékuke Itukó'oviti xaneâti kíxehiko:

¹¹ —Iti Vúnae Itukó'oviti, koati metokeâti ihéyu'ikikono koane kapáyaso'ekono ne íhe, yoko iháyu'ikeokono ne êno xináko, vo'oku itúkeovo íti pahukôa ápeyeya uhá koêti ra apêti. Koati keha'âti ápeyeya uhá koêti ra koekúti, énomone kutí'ino apêti. Áinovo ítuke pè'u veô'u —koénehiko.

Koyuhópeti apêti hoénaxovopehiko exéxovope, motovâti ákoyea mihe'ókoati

5 Noínjomaka koyuhópeti éxopeke vó'u ne nâti vatá koyêti ivátakokuke natíxea. Eneponê'e, hane kixó'eko kutí koe líyaum. Kene ne p'ápe, kutí koe kali tûru. Kene ne mopó'ape, hane koéneye konóneye, hóyeno. Kene ne koáturuxope, kutí koe pú'iti hó'openo ôti koeku ó'iyea, enepone iháxoneti ágea. ⁸ Yoko póhutihiko neko koaturu koeti noínjone, áinovo apêti seí koeti kèvi. Êno úke kevíkuke, opékuke koane oukeke ne kèvi. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea koyúho ákoti áka. Hara kóyehiko:

—Ápeikopo motokeâti veyópea exéxovope ne koyuhópeti koane mihe'o'okea? —kôe.

³ Yoko ako ápahuina xâne ya vanúke, koáne yara kúveu mêm, koánemaka xapákuke ne ivokóvotihiko motovâti mihe'o'okea yoko komómoyea ovâti ne koyuhópeti. ⁴ Yane koati iyôndi vo'oku ákoyea ápahuina xâne motokeâti mihe'o'okea yoko komómoyea

ovâti neko koyuhópeti. ⁵ Yane ápe póhuti yane vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti kixónuti:

—Hako iyêo. Eneponê'e, hane kixó'eko kutí koe líyaum. Kene ne p'ápe, kutí koe kali tûru. Kene ne mopó'ape, hane koéneye konóneye, hóyeno. Kene ne koáturuxope, kutí koe pú'iti hó'openo ôti koeku ó'iyea, enepone iháxoneti ágea. ⁸ Yoko póhutihiko neko koaturu koeti noínjone, áinovo apêti seí koeti kèvi. Êno úke kevíkuke, opékuke koane oukeke ne kèvi. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea koyúho ákoti áka. Hara kóyehiko:

—Koati sásasa-sásasa-sásasa koyêti ne Vúnae Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti, enepone kóyekutine ápeyeya ukeátinekeneye, enepone apêtiko yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku. ⁹ Koeku kó'iyeaneye yúho nekôyohiko ihayú'ikoati yoko kahaná'ikeati íha, koane ikoró'ixinovati neko Kóyekutine Ápeyeya ákotinemo hunókoku, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, ¹⁰ yane enepone vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'o'okea nône poké'eke nonékuke neko Kóyekutine Ápeyeya. Énomone neko vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Koeku iháyu'ikea, koánemaka véyehiko ne kôroana, koane ípiheahiko nonékuke Itukó'oviti xaneâti kíxehiko:

—Koati metokeâti nemúki ne koyuhópeti yoko veyópea exéxovope, vo'oku itíne neko ivokínovoti xâne. Koati ovokóvoti ne itíne yanekôyoke, ésa'i itúyopea pahúnevo xâne, motovâti itúkopeovo xanena Itukó'oviti ne uhá koeti kó'iyevovoku xâne, koêkuti iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevovoku yuhôti yúho, koêkutimaka kó'iyevovoku neko xâne, koane koêkutimaka poké'e óvohikoku yara kúveu mêm. ¹⁰ Énomone itíkihiko xanena Itukó'oviti, haxakínovoti itúkea sasá'iti ítuke. Yoko énomonehikomo natixô yara poké'e —koe akéne.

¹¹ Ina ngomomâ, ngamone emo'u ákoti yumaxápu ánju yakukú kixoâti ne ivátakoku nâti, yakukú kixoâti-maka neko koaturu koeti ehevókovoti, ko'isónéutimaka kuteâti xâne, koánemaka ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti. Koati ákoti yumaxápu neko ánju, ákoti itoâti kayúmakexea yé'akeye. ¹² Koatí-maka hónoti ne emó'u kó'iyehiko:

—Eneponê'e, hane kixó'eko kutí koe líyaum. Kene ne p'ápe, kutí koe kali tûru. Kene ne mopó'ape, hane koéneye konóneye, hóyeno. Kene ne koáturuxope, kutí koe pú'iti hó'openo ôti koeku ó'iyea, enepone iháxoneti ágea. ⁸ Yoko póhutihiko neko koaturu koeti noínjone, áinovo apêti seí koeti kèvi. Êno úke kevíkuke, opékuke koane oukeke ne kèvi. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea koyúho ákoti áka. Hara kóyehiko:

—Koati sásasa-sásasa-sásasa koyêti ne Vúnae Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti, enepone kóyekutine ápeyeya ukeátinekeneye, enepone apêtiko yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku.

¹³ Yane ngámoanemaka uhá koêti ne koéxokeye Itukó'oviti ya vanúke, koánemaka yara poké'e, koane xapákuke ivokóvotihiko, yoko úneke ya mar, koane uhá koeti koêkuti óvohikoku. Hara koéhiko:

—Enepone nâti payásoti ya uhá koêti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, énomone ka-payásakakana îha, koánemaka îha ne Xe'exa Su'ûso kixonéti. Itúkapu énomonemaka teyokóno koane énomone ihayú'ikakana, koane énomone pahukô uhá koêti, ákotinemo hunókoku —koe yûho ne uhá koeti koéxokeye Itukó'oviti.

¹⁴ Yane enepohikone koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne, hara koéhiko yumó-peake:

—Énomoneoxomo ákoeneye —kóyehiko.

Koáne ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke ihayú'ikoati.

Veyovóné neko hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti

6 Yane noínjoane ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Véyoane ne in-úxoti yane seti koeti hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti. Yane ínamaka ngamôa póhuti yane koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne. Kutí koe êno hónoti emo'u xururúkoti enepo koyûho.

—Yókone —koéne.

² Ina ngomomâ, yane apé koene hopú'oti kámo apêti ivu'íxoati. Enepone ivu'íxoati, ápe xuména, koane itúkinokono kôroana tutíkuke. Koati pihínoti ítea xapa isukókoti yoko koati itôti.

³ Enepone Xe'exa Su'ûso kixonéti, veyoáne ne pí'ape hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti, yane ngámeane emó'u ne pí'ape ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne.

—Yókone —koéne.

⁴ Yane apé koene po'i kámo harará'oti. Enepone ivu'íxoati, poréxokono uké'exea úhepeko kóyeku ne xanéhiko yara kúveu mêum, kutí'inoke isukókotihiko koane koepékexokokoti. Poréxokonomaka koati êno hána'iti pirítai neko ivu'íxoti kámo.

⁵ Enepo veyoáne Xe'exa Su'ûso kixonéti ne mopó'ape hoénaxovopeti, yane ngámeanemaka emó'u ne mopó'ape ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne.

—Yókone —koénemaka.

Ina ngomomâ, yane apé koene hahá'oti kámo. Enepone ivu'íxoati, hane ómo'ixo ihíxopeti vo'ókuke.

⁶ Yane ngamone emo'úti kutí'iyea inu'íxoati xapákuke ne koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne. Hara koe yûho:

—Enepone ésa'i kali póhuti líturuna tiríku, kohépiti-mo. Enepone hepíko, kúteanemo yé'akeye námoe xâne ko'itúke ya póhuti káxe. Kúteanemaka ésa'i kali mopó'ati líturuna sévada. Kene azeite yoko víyum, hákomo ikehépixa —koéne.

⁷ Veyoáne Xe'exa Su'ûso kixonéti ne koáturuxope hoénaxovopeti, yane ngámeane emó'u ne koáturuxope ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne.

—Yókone —koénemaka.

⁸ Ina ngomomâ, yane apé koéne hiyá'oti kámo. Enepone ivu'íxoati, "Pevóti" koéha. Ápemaka oko'íkenexoati. "Óvoku Ivokóvoti" koéha nê'e. Enepone pí'âti, poréxokono koépekexea kali ênoti xâne yara uhá koeti kúveu mêum ya isukókoti, hímakati, arinéti yoko ipúhokovotihiko hó'openo. Enepone xâne koépeu, kúteane yé'akeye eneponi ihaxáka uhá koeti xâne yara kúveu mêum ya mopó'ati iháxakoku, yane mani póhuti iháxakoku koépekexekono.

⁹ Yane véyoanemaka ne sínguxope hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti. Hane noínjo ivokínevotihiko opékuke ne áta, imókonoku ne ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Enepokhikone xâne noínjone, áinovo koépeuti vo'oku kutípea emo'u Itukó'oviti, koane vo'oku ákoyea kurí íxa hókea Jesus. ¹⁰ Enepokhikonê'e, kóhonoko emó'u vaúkea. Hara koéhiko:

—Iti Vúnae éxoti koeku uhá koeti koekúti, iti koati sasá'iti koane kaná'uti, námoye itíkinopinovi vésa'i, ipi-héponoati ne xanéhiko yara kúveu mêum ovókoti vití-na? —koénehiko.

¹¹ Póhutihiko koxé'u nekôyo, pôrekexokonone hopú'iti ípovo, ina pahukókonomaka kali ómomikeako tukú koeti kausákapune yé'akeye po'ínuhiko ovuxe Itukó'oviti koépeutikomo kuteâti kixókonokuhiko.

¹² Yane noínjoa ne Xe'exa Su'ûso kixonéti véyean ne seíxope hoénaxovopeti. Yane apé koéne êno xúnati iyuyôti poké'e. Ípukovomaka ne káxe. Háhaha kóyene kuteâti koeku ipovóti kaháha'ikovo xâne ikotívexoti isóneu ike ivokóvoti. Kene ne kohê, kutí koéne íti harâra'iyea. ¹³ Írihikovonemaka ne hékere poké'eke, kuteâti koeku tonóketi ha'i figu írihiu xúnati ihunóvoti.

¹⁴ Kene ne vanúke, heú koe veyópeovo, kuteâti koeku koyuhópeti atupíri'okokonoti inúxotike káyukopeovo exéxopeovo enepo kú'uri kixokóno. Enepokhikone hána'itinoe mopô, koáne ne kálihuno poké'e kukúkeke úne, heú koe ahíkuxeovohiko óvoku. ¹⁵ Ina he'onóvo uhá koeti xâne, enepohikone payásoti koáne ne nâti-hiko yara poké'e, koáne ne pahúkotihiko inuxínoti húndaru, koane iríkuhiko yoko po'ínuhiko apêti xunáko pahúkea, koánemaka uhá koeti akaúti, yoko uhá koeti po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti. Hé'bnovohiko ya xoko hána'itinoe uhôro yoko xoko uhoróxotihiko xapa hána'iti mopô. ¹⁶ Ina vaukóhiko kaha'añoati íkoro'uxeovahiko ne hána'itinoe koane pú'itinoe mopô, maka hé'anane, puvâti ínixeahiko nâti, enepone vatá koyêti ivátakokuke natíxea vanúkeke, puvâtihihikomaka itóponea ímainevo ne Xe'exa Su'ûso kixonéti. ¹⁷ Vo'oku símeovone ne hána'iti teyonéti káxe, kaxena ímainevo Itukó'oviti, ímainevo-maka Xe'exa Su'ûso kixonéti. Yoko ákonemo xâne iteóvati.

**Xanéhiko íhae Izarâe apêti hoénaxovope Itukó'oviti in-
úkuke**

7 Ikénépoke neko koekúti hiko, noínjonemaka koaturu koeti ánju xe'okó koyêti xokóyoke ne koaturu koeti úkeaku ihunóvoti yara kúveu mêmum. Ako síkahiko ihúneovo ne ihunóvoti ukeâti xoko póhutihiko úkeaku. Énomone ákoino ihúnapu ihunóvoti yara poké'e, koáne ya xoko úne ya mar, koánemaka xapa koêkuti xuve tikóti. ²Ina noínjómaka po'i ánju ukeâti xoko úkeaku ihâroti, apêti hoénaxope ne koati kaná'uti Itukó'oviti ya xokóyoke. Eneponê'e, vaúkinoa neko po'ínuhiko koaturu koeti ánju porexókonoti koésayu'ixea ra poké'e yoko úne. ³Hara kíxoá:

—Hákoxonoe vaheréxinoa ítike ra poké'e, koáne ra úne, yóko'o ne xuve tikóti hiko. Kixá'avo vitúkinoa hoenáxovopeti inúkuke ne ovóxehiko Vúnae Itukó'oviti exókovoti itúkeovohiko koati xanéna —koéne.

⁴Yane ina ngámo koyúhóti yé'akeye ne kixokónotin-eye inúkuke. Sentu koarentai koaturu koe míli neko xanéhiko, ukeâti uhá koeti iháxakexoku xanéhiko íhae Izarâe. ⁵Enepone iháxakoku Izarâe, amósenopono Njúda, ndusé koe míli ne hoenáxokonotiya. Kúteanemaka yé'akeye ya po'i iháxakoku, enepone amósenopono Rûbi, koánemaka xapa amósenopono Ngâdi. ⁶Kúteanemaka yé'akeye xapa amósenopono Ázer koáne ya po'i iháxakoku, enepone amósenopono Nafitáli, koánemaka xapa amósenopono Manáse. ⁷Yoko xapa amósenopono Simêum, Lévi, yoko Isâka, kúteanemaka yé'akeye. ⁸Koánemaka xapa amósenopono Nzebûlom, yoko amósenopono Yúse, koane amósenopono Mbejámi, kúteanemaka yé'akeye. Nduse koe míli hoenáxokonoti ukeâti póhutihiko iháxakoku neko íhae Izarâe.

Noíxo êno xâne ne Xuâum

⁹Ikénépoke neko koekúti, noínjonemaka koati êno opoikóvoti xâne ákoti itoâti kayúmakexea, ukeâti xapa uhá koeti kó'iyevovoku xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêmum, koêkuti iháxakoku úkeaku, koêkuti-maka kó'iyevovoku neko xâne, koane koêkuti kó'iyevovoku ne yuhôti yûho. Xe'okó kóyehiko nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, koane nonékuke ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyoepa pahunévoti. Enepohikonekôyo, hóhopukee kóye ípovo. Ainóvotimaka omó'ixoti tuti exáte. ¹⁰Hara koe kóhonokeaxo emó'u:

—Enepora víteovo ya pahunévoti, koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, koánemaka xokóyoke ne Xe'exa Su'úso kixonéti —koénehiko.

¹¹Yoko xe'okó kóyehiko ne uhá koeti ánju yakukú kixoâti hiko ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea, yakukú kixoâti hikomaka neko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, yóko'omaka neko koaturu koeti ehévókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne. Ina ipuyúkexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke

nonékuke ivátakoku natíxea ne Itukó'oviti ihayú'ikoti Itukó'oviti. ¹²Hara koéhiko:

—Kaná'uteoxo motókeyea itúkeovo Itukó'oviti ihayú'ikokono. Énomonemaka motokêa itúkeovo êno hána'iti ihayú'iuoti, únae uhá koeti exóneti. Énomonemaka motokêa íkoro'ixinovokono, koane itúkeovo hána'iti teyonéti, payásoti ya uhá koéti. Énomonemaka motokêa ápeyea uhá koeti xunakóti xokóyoke, ákotinemo hunókoku kó'iyeaneye. Ákoeneyeoxo —koéhiko.

¹³Yoko xapákuke neko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti, ápe póhuti kixónuti:

—Yéxoá itukóvotiyehiko ra hóhopuke koyêti ípovo? Yéxoamaka úkeakuhiko?

¹⁴Ina yumombâ:

—Ako énja unaém. Poéhane íti exôa.

Ina kixônu:

—Enepohikorâ'a, áinovo vekotíya kaxénake koati hána'iti tiveko koekúti. Hóhopu kóyepinoke ípovo, vo'oku itúkeovohiko kasása'iupo itina Xe'exa Su'úso kixonéti.

¹⁵Énomone xe'okó kóyehohiko nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea ikó'elokexea okóvo yane sasá'iti óvoku Itukó'oviti. Yoko Itukó'oviti, enepone vatá koyêti ivátakokuke natíxea, anêko xapákuke ixómoti koyonoâhiko. ¹⁶Ákonemo épekahiko hímakati koane úne. Ákonemo ará'akahiko káxe, koane koêkuti po'i kó'iyevovoku kótuti, ¹⁷vo'oku koyonoâti hikomomo Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ovâti xokóyoke ivátakoku Itukó'oviti natíxea.

Énomonemo kouséxinoahiko nókone, porexoâtimaka úhepeko kóyeku ákoti hunókoku, enepone kutí koeti vo'eroo koyêti uke úne ákoti ítikeovoku. Koane kihu'íkopinoatinemo Itukó'oviti ne uhá koeti ho'oúke.

**Veyovóne ne sétixope hoénaxovope exéxovope ne
koyuhópeti**

8 Veyoâne Xe'exa Su'úso kixonéti ne sétixope hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti, huvemoo koéne ya vanúkeke ovâti meyá koeti ôra. ²Yane noínjone seti koeti ánju xe'okó koyêti nonékuke Itukó'oviti. Póhutihiko nekôyo, poréxokono húxo, enepone torombéta kixonéti.

³Yane ina keno'óko po'i ánju omoti íhaku xêru, itukéti ya ôro. Xe'ó koéne nonékuke ne áta, imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti. Ina porexókonono êno xêru neko ánju motovâti oró'okea nonékuke Itukó'oviti ya xoko áta, enepone ainóvoti ôro. Hane óvo nonékuke ne ivátakoku natíxea Itukó'oviti. Xané kixo orásauna uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti neko xêru koeku oró'okeovo. ⁴Xoko íhaku xêru pe'úkuke vô'u ánju úkea íkurihea ne oró'oeti xêru simôti xoko Itukó'oviti, xané kixoâti ne orásaunahiko kasása'iupo Itukó'oviti. ⁵Yane ina namukôa ánju ne íhaku xêru, kopúhikoane ihúveti yúku ukeâti xoko áta, ina kurikoâmaka xapa xâne yara poké'eke. Énomone yanê'e, apé koéne êno xururúkoti yoko emo'útihiko, koane êno ipixéneneoti yoko iyuyôti poké'e.

Oxôvo torombétahiko

⁶ Yane enepohikone seti koeti ánju apêti torombétana, koúsokovonehiko óxea ne hûxo.

⁷ Ina óxo torombétana neko inúxoti ánju. Yane apé koéne êno yúku xánena evêke, anahí koeti êno íti, irikóvoti xapa xâne yara poké'e. Êno oro'ókovoti yara kúveu mêum vo'ókuke. Hane koéneye yé'akeye oro'ókovoti, kuteâti eneponi ihaxáka ra kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku oró'okeovo. Kúteanemaka kixókonoku ne tikótihiko koáne ne ngaráma.

⁸ Ina oxomáka torombétana ne pí'ape ánju. Yane apé koéne koekúti kuteâti koati hána'iti mopôti ixómoti oro'ókovo. Ina kurinó'ekokono úne ya mar. Isáyu'ixovo poixô'o ne úne yane mar vo'ókuke. Kutí koépone íti. Hane koéneye itóvoku ne koésayu'iu, kuteâti eneponi ihaxáka ne uhá koeti úne ya mar ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku isáyu'ixovo vo'ókuke. ⁹ Kúteanemaka koêku yé'akeye ivokóvoti xapa uhá koeti hó'openo ovâti ne úne ya mar. Koánemaka ne hána'iti vatéke uke'éxokonoti vo'ókuke, kúteanemaka yé'akeye.

¹⁰ Yane oxone torombétana neko mopó'ape ánju. Ehá'axo óxo, apé koene pú'iti hékere ínati irúmeko, ukeâti vanúke irikóvoti xoko óvokuhiko úne, koesáyu'ixoati. Hane koéneye itóvoku koésayu'iu, kuteâti koeku itóvoku ne úne ya mar koesáyu'ixokonoti inúxotike. Ênomonemaka koéneye itóvoku koésayu'ixeokono ne huveóhiko, koáne ne ukéhiko úne xoko irínó'ekovoku neko hékere. ¹¹ Súsuva koyêti koéha ne hékere, yoko súsuva kíxoixo úne xoko irínó'ekovoku. Êno xâne ivohíkovoti vo'oku suvá'iko neko úne kosúva'iu.

¹² Yane oxónemaka torombétana neko koáturuxope ánju. Oxoáne, isáyu'ixovo ne káxe, kohê yoko hékerehiko. Kuteâti koeku xoko po'ínuhiko koekúti, itúkeovo póhuti yane mopo'âti isáyu'ixeovo, énomonemaka koéneye isáyu'ixeovo uhápu'iyea ne káxe, koánemaka ne hékerehiko yóko'o ne kohê ya yóti.

¹³ Ina ngomomâ, yane apé koene hána'iti hó'openo ôti, enepone iháxoneti âgea, ákoti malíka vékoku ó'iyea ya kuku vanúke. Ngámoa koeku vaúkea. Hara koe yúho vaúko'i:

—Ímáko hána'iti tivékomo koêku ne uhá koeti ko'óvokuti yara kúveu mêum kamáne emó'u ne torombéta, óxoneikomo ne mopo'âti hiko ánju ávoti axâ ne hûxo.

Oxôvo ne sínguxope torombéta

⁹ Yane oxónemaka torombétana neko sínguxope ánju. Yane noínjone hékere irikóvoti ukeâti vanúke, yonoti xapa xâne yara poké'e. Ina porexókonoa ánju míhe'okea ne êno upénoti uhôro ínati haháku. ² Mihe'ókoane ánju, ipúhikone kuríhoe kutí koeti íkurihea koati hána'iti oso'íxokuti. Yane ákone aúhapu'i ne káxe. Hahakú koéne kúveu ra

mêum vo'ókuke ne kuríhoe ipuhíkeati neko êno upénoti uhôro. ³ Ápemaka hána'itinoe vohóho yonoâti ra poké'e, ipuhíkeati xapakuke ne kuríhoe. Poréxokonohiko yutókea xâne. Hane koéneye xunáko yutókea, kuteâti yutókea pitánae yara poké'e. ⁴ Ixíko'okokonohikomaka ákoyea kíxoaku ne ngaráma yara poké'e, koánemaka koêkuti kó'iyevoku nonéti yoko xuvéhiko tikóti. Poéhane xâne ákoti hoénaxovope Itukó'oviti inúkuke pahúkinokonohiko óko'okea. ⁵ Ako síkakanahiko koépekexea neko xanéhiko, itea poréxokono íkoitoponea kotíveti kúveu singu koeti kohê. Enepone ohóne ne ike yutókinge, hane koéneye ohone yutókinge pitánae. ⁶ Yaneko káxehiko, yupihóvotimo kahá'ayea ivókeovo ne xanéhiko, itea ákonemo paréxakana. "Ehá'ani ivóngeovo" koetíhikomo, itea ákonemo ivákapuhiko.

⁷ Enepohikone vohóho, hane koéneye kámo usó koyêtine píhea xapa isukókoti. Ya tutíkukehiko, ápe kutí koeti kôroa ainóvoti ôro. Kene nône, kutí koéhiko none hóyeno. ⁸ Enepone tûti, kútea híyeu tuti sêno. Kene ne ôe, kutí koe oe koati ipúhokovoti hó'openo, enepone líyaum kixonéti. ⁹ Ápemaka oveâti xa'ákuke, lapá'iti haváva, kuteâti ikó'itukeu húndaru yóno xapa isukókoti. Kene emó'u ne kêvi, kutí koe emó'u karóshahiko míkoe ákoti yumaxápu kámo ehahíkovoti xapa isukókoti. ¹⁰ Enepone îhi yoko yutókope, kúteane yutókope pitánae. Koati apêti xunáko ne îhi óko'okea, koane íkoitoponea kotíveti ne xanéhiko yútoe ovâti singu koeti kohê. ¹¹ Ápemaka ánju, natínahiko neko hána'itinoe vohóho exeâti koêku ne êno upénoti uhôro ínati haháku. Ambâtu koéha ya emó'u ebaraíku. Kene Apolíyaum koéha ya emó'u ngerêku. Yoko póhutine kixó'ekone neko pi'âti ihâe. Aínovo kixó'ekoti "koépekoti".

¹² Yane pihóne ne inúxoti tiveko koekúti. Itea ikénepoke, apêtikomo po'i pi'âti kotíveti koekúti kuteâti.

Oxôvo ne seíxope torombéta

¹³ Yane oxónemaka torombétana ne seíxope ánju. Ina ngámo emó'úti inu'íxoati xokóyoke ne koaturu koeti isúlune áta ovoti nonékuke Itukó'oviti. Yoko énomone ne áta ainóvoti ôro, oró'okokonoku ísensu.

¹⁴ Eneponeko emó'úti ngámone, hane yúho'ixo seíxope ánju omó'ixoti torombétana. Hara kíxoá:

—Kiríkapa ne koaturu koeti ánju ika'oké koyêti xe'ókuke ne hána'iti huvêo koéhati Eúfarate —kíxoane.

¹⁵ Yane kuríkokonone ne koaturu koeti ánju. Yoko mekúne koúsokovohiko, kuxoâti neko ôra, káxe, kohê yoko xoénae motovâti koépekexea xâne yara poké'e. Enepone yé'akeye koépeu, hane koéneye: Eneponi ihaxáka uhá koeti xâne apêti yara kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku koépekexeokono. ¹⁶ Yane ngamone emó'úti koyuhoâti yé'akeye ne êno ehahíkovoti kámo apêti ivu'íxoati yonoti xapa isukókoti. Koati ákoti yumaxápu êno míli neko kámo. Pí'a séndu míleaum nekôyo. ¹⁷ Yaneko noínjoneke kutí koeti njopúne, ápe kámo

koane ivu'íxoatihiko. Yoko ápe oveâti xa'ákukehiko lapá'iti haváva, kuteâti ikó'itukeu húndaru yóno xapa isukókoti. Enepone ikó'itukeu xa'ákuke, ápe háharara koyêtiya, kuteâti koeku yúku, koane hóhonono koyêti, kuteâti koeku honóno'íko uhé'ekoti uhá'iti mopô, enepone iháxoneti sáfira. Ápemaka híhiya koyêti, kuteâti koeku hiyá'íko énxofere. Hanemaka koéneye tûti neko kámohiko, kuteâti koeku tuti líyaum. Yoko ápe yúku ipuhíkeati pahákuke, koane kuríhoe yoko énxofere, enepone ikotúxoateoxo ne yúku. ¹⁸ Vo'ókuke neko mopo'âti kotíveti koekúti, yúku, kuríhoe yoko énxofere ipuhíkeati pahákuke neko kámo, énomone koépekexino êno xâne. Enepone yé'akeye koépeu, hane koéneye: Eneponi ihaxáka uhá koeti xâne apêti yara kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku koépekexeokono. ¹⁹ Eneponihikone kámo, pahákuke óvo xunáko yoko ihíkuke. Kene îhi, kutí koe koéxoe. Ápe tuti koéxoeya, yoko énomone veínoa óko'okexea xanéhiko. ²⁰ Kene haxa xanéhiko, enepone ákoti ivahíkapu vo'ókuke ne kotíveti koekúti, ako ikátivexa isóneuke ne váhere ítuke, koane ako kuríka. Enepone ítúkovoke, énomone ne hókea ndémoniuhiko, koane kúveovo sánduhiko ítuke vo'u xâne, itukéti ya ôro, péhu, kôpere, mopô yoko tikóti, kixovókuti ákoti iníxa, ákotimaka káma, koane ákotimaka yána. ²¹ Eneponihikoneko váhere xâne hokoâti, koati ákoti ikátivexa isóneuke ne ítúkeovo koépekenati, koane hokéxokenati, koane ákoti uhéva'uxa kapínetai xâne ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ómevoti.

Ánju omó'ixoti kali koyuhópeti

10 Yanê'e, noínjonemaka po'i ánju koati xúnati evesékoti ukeâti vanúke. Yoko kutí koe ko'ipóvoti kapási. Ápemaka kuteâti úpikovoe, ínati uháhi, oukeke tûti. Kutí koeti káxe ne nône. Kene hêve, kutí koémaka ponóvoti irúmene yúku. ² Ápemaka kali koyuhópeti pe'úkuke vò'u vahe'ú koyêti. Xoko úne ya mar ókonuko ne éxope hêve, kene lôpe, xoko movó'iyeku poké'e óvo. ³ Ina kohonóko emó'u vaúkea. Koati hónoti ne yúho vaúkea. Kutí koe emo'u líyaum. Ike vaúkine, ápe seti koeti emo'úti koati xúnati kuteâti koeku xururúkoti. ⁴ Énomone yanê'e, mani yundoxoâti ne kixó'ekone, itea apé koéne emo'úti ngámone inu'íxoti vanúkeke kixónuti:

—He'ono'ú íxea kíxone ne seti koeti emo'úti koati xúnati kuteâti koeku xururúkoti, kémonemeku. Hako yitoxôa —kixónune.

⁵ Yane enepone ánju noínjone, xe'ó koyêti xoko úne ya mar koane poké'eke, koéxepuko vò'u éxope, ponó kixoâti vanúkeke. ⁶ Ina koyúho koati emo'úti ákoti aukápapu ikéne. Koyúhoa ya iháke Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyeya ákoti hunókoku, enepone pahukoâtimaka ápeyeya ne vanúke, koáne ra poké'e, koáne ne úne ya mar, yoko uhá koeti koékuti apêtiya. Hara koe yúho:

—Ákonemo áxu'ikene. ⁷ Vo'oku yaneko káxe okoyúhone ne sétixope ánju, enepo kausákapune óx-

ea torombétana, yane kousókovotinemo ne koekúti ákoti exâ xanéhiko mekúke, enepone kouhápu'ikovotine kó'oyene, kuteâtimaka yuhó'inoa Itukó'oviti neko porófetahiko, enepone ovóxe mekúke koyuhó'iyeti emó'u —koéne.

⁸ Ina apépomaka neko emo'úti ngámone, inu'íxoti vanúkeke, yuhoíkoponutimaka. Hara kixónu:

—Nemúkapana ne kali koyuhópeti imihé'okoti, ómo'ixone ne ánju xe'ó koyêti xoko úne ya mar koánemaka yara poké'e —kixónune.

⁹ Embemóponoa ne kali koyuhópeti, hara kixónu:

—Nemúka, ínamo níkêa. Koati súsuva koyétimo yokóvoike, itea ítívetimo pehákuke kuteâti koeku ho'o mópo —kixónune.

¹⁰ Ina namungôa ne kali koyuhópeti, ómo'ixone ne ánju. Yane níngoane. Kutí koe ítíveyea ho'o mópo mbahákuke, itea nzuirikoane, koati súsuva koyêti ongóvoike. ¹¹ Ina ngixokónomaka:

—Konokoâtico keyúhoyi kouhápu'ikinopike Itukó'oviti, koêku ne ákoti yumaxápu kó'iyevovoku xâne, ákoti tópi poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, ákotimaka tópi yúho, koánemaka ne nâtihiko —ngixókonone.

Pi'âti ovoxe Itukó'oviti koyuhó'inoati emó'u

11 Ikénepoke ra koekútihiho, ina mborexókono ponóvoti itátane tikóti, ihíxopeti. Ina ngixokóno:

—Pihéne, ihixepanane itóvoku ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, koánemaka itóvoku ne áta ovâti, enepone imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti. Keyúmakexamakamo yé'akeye ne xanéhiko ihayú'ikoti Itukó'oviti apêti yane hána'iti imokóvokuti. ² Kene kíndana nê'e, ávane. Hako ihíxi itóvoku vo'oku poréxokonoane ne xanéhiko ákoti háka Itukó'oviti payásoyeya yane Sasá'iti Pitivóko ovâti koarentai doi koeti kohê. ³ Mbahúkotimo pi'âti ovónje, yoko koyuhoâtimo ne ngóuhapu'ikinoake kúveu mili duzentu sesenta koeti káxe. Hanemo ítúko ípovo ko'ixéhiti xáku neko pi'âti ovónje koeku koyúhoyeahiko ngóuhapu'ikinoake —koe Itukó'oviti.

⁴ Enepone pi'âti koyúhoti, énomone ne iháxoneti pi'âti xuve olívera, yoko pi'âti íhaku yúku ovoti nonékuke Itukó'oviti, Únae ra kúveu mêum. ⁵ Ápe irumékoti yúku ipuhíkeati pahákukehiko, koépekexope koékuti kaha'âti váherexea ítukeinoa. Énomone kixókononeye koépekeokono ne vaheréxoti ítukeinoa. ⁶ Ápehikomaka xunáko neko pi'âti pahúkea ákoyea kêva úko ya uhá koeti neko káxehiko koeku koyúhoyea páhoenoa Itukó'oviti koyúhoyea. Ápemaka xunáko pahúkea sá'iri'okopeovo íti ne úne, koane koésayu'ixea ra poké'e ya ákoti tópi kó'iyevovoku kotíveti koekúti, koékuti kahá'ayeaku.

⁷ Yane enepo kausákane koyúhoyea ahá'inoa Itukó'oviti koyúhoyea, apêtimo hóyeno kutí koeti koati koyuvôrixovoti hó'openo ukeâti ne êno upénoti uhôro. Énomonemo isukóponoati neko pi'âti ovoxe Itukó'oviti, koane itoâtimo, koepékoatihikomo. ⁸ Hanemo óvoheixo muyóhiko rúvanake ne hána'iti pitivóko, kurúhuxokonokumaka Únae. Yoko koati apêti

kixó'ekinovike neko pitivóko ihaxinokonoke Sódoma koane Ejítu. ⁹ Enómo xâne yara uhá koeti kúveu mêmum, póhutihiko iháxakoku úkeaku, póhutihikomaka kó'iyevovoku ne yúho, koane póhutihikomaka poké'e óvohikoku, komomó'iyeti mûyo neko pi'âti ovuxe Itukó'oviti ya kúveu mopo'âti káxe, meyá koêti. Ákomo síka xanéhiko ekóxeokono. ¹⁰ Yupihovó koetimo elókeko okóvo ne xanéhiko yara kúveu mêmum vo'oku koépekeokono neko pi'âti ovuxe Itukó'oviti. Kóyuitihikomo, koane iko'íparaxokokotihikomo, vo'oku ya koeku ápeyeako neko pi'âti, koati ikoítponoati kotíveti ne ko'óvokutihiko yara kúveu mêmum. ¹¹ Itea ikénepoke neko mopo'âti káxe meyá koêti, porexópatimakamo Itukó'oviti ómixekopeovo. Yane exepúkopotinehikomo. Yoko yupihovó koetimo píkea ne noixoâtimo. ¹² Yane apé koetimo êno hónoti emo'úti inu'íxotimo vanúkeke, ihaxíkoati neko pi'âti páhoe Itukó'oviti koyuhó'iyeti emó'u. Haramo kixókono: —Kiná'aka yákeneye —kixokónotimo.

Yane pihópotinemo vanúkeke neko pi'âti ovuxe Itukó'oviti, xané kixópotinemo kapási. Yoko koati komomo-komomó kixoíxoatimo puvâtihiko. ¹³ Énomonemo yaneko ôra, apé koetimo êno xúnati iyuyôti poké'e, yoko enómo koésayu'iu yane pitivóko. Hanemo koéneye itóvoku ne koésayu'iu, kuteâti koêku eneponi ihaxáka ne pitivóko ya yehí koeti iháxakoku, yane mani póhuti iháxakoku uké'exeokono. Seti koe mili xâne ivohíkovotimo vo'ókuke neko iyuyôti poké'e. Kene hâxa ne xanéhiko, yupihovó koetimo píkea koane iháyu'ikeahikomo xunako Itukó'oviti íhae vanúke.

¹⁴ Pihóne ne pí'ape koati kotíveti koekúti. Ákomo áxu'ikene, keno'ókotinemo ne mopó'ape kotíveti koekúti.

Oxóvo ne sétixope torombéta

¹⁵ Yane enepone sétixope ánju, óxoanemaka ne torombétana. Yane apé koéne êno hónotihiko emo'úti vanúkeke koêti:

—Kó'oyene, Vúnae Itukó'oviti yoko Kristu, enepone páhoe koíteovo xâne, itukôa xunáko pahúkea yara kúveu mêmum. Yoko énomonemo natixô ákotinemo hunókoku —kôe.

¹⁶ Yane enepohikone vinti koaturu koeti xâne teyonéti vataká koyêti xoko ivátakoku natíxea nonékuke Itukó'oviti, ipúyukexohiko nonékuke Itukó'oviti xaneâti ísu'okea nône poké'eke ihayú'ikoati. ¹⁷ Hara koéhiko:

—Íti Vúnae Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea uhá koêti, itímaka itukóvo ne kóyekutine ápeyea ukeátinekene, koánemaka yara koeku kó'oyene, víkoro'ixinovopi vo'oku iké'itukexi ne hána'iti xináko, koane itíkovone nâti kó'oyene. ¹⁸ Koati yupihovó koetínehiko ímaikinovopi ne xanéhiko ya póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêmum. Itea simóvone kaxena ipíheponope, kaxena namúkopeamaka ésa'i kixoku itúkeovo ne ivokóvotinehiko, koane kaxena ápeyeamaka námoepo ne yovóxe, enepohikone porófeta koyúhoti yemó'u xapa xâne, yoko uhá koêti ne

kesása'iupo, koánemaka ne uhá koeti teyópiti, enepone payásotihiko, koane ákoti apayáso. Koati kaxéanemaka itíkopinoa ésa'i ne xanéhiko koésayu'ixoti ovâti ra poké'e —koénehiko.

¹⁹ Yane imíhe'okone ne sasá'iti kúveu ya vanúke koane iyúseyea neko sasá'iti káxau, enepone árkana alíansa. Yane apé koéne êno ipixéneneoti yoko xururúkoti, koane iyuyôti poké'e, yoko êno evêke.

Koeku sêno yoko ndarâgaum

12 Yane apé koene hána'iti iyupánevoti vanúkeke, sêno kutí koeti ko'ipóvoti káxe, koane ápemaka kohê opékuke hêve. Ápemaka kôroana tutíkuke apêti nduse koeti hékereya. ² Ihaíkoti neko sêno. Koati ya'íxoti vo'oku ohóne ne xe'éxa ye'éxovotine ipúhikea.

³ Ina apépomaka po'i iyupánevoti vanúkeke, êno hána'iti harará'oti ndarâgaum. Enepone koímaiti hó'openo, seti koe tûti yoko yehí koe sévereina. Aínovohiko apêti kôroana neko tûti. ⁴ Ito káhakea ênoti hékere vanúkeke ya íhi, ina kurihíkoa poké'eke. Enepone ye'akeye hékere káhae, hane koéneye: Eneponi ihaxáka ne uhá koeti hékere apêti ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti iháxakoku yane mopo'âti íto káhakea. Yane xe'ó kóyene ne ndarâgaum nonékuke ne sêno ye'ékotine ipúhikea xe'éxa, kuxeâti ipúhikea ne xe'éxa motovâti níkea.

⁵ Yane ipúhikone xe'éxa neko sêno, hóyeno kalivôno. Yoko énomonemo pahukô uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêmum. Ákomo itoâti okópea. Ina hú kixokóno omópeokono ne kalivôno xoko Itukó'oviti ya xoko ivátakoku natíxea vanúkeke.

⁶ Kene ne sêno, kohó'ipo ya mêmum ákoti apêti xoko kóusokinoake Itukó'oviti óvea, ímoakumaka kátarakea kúveu mili duzentu sesenta koeti káxe.

⁷ Yoko ápe isukókoti vanúkeke, Míke yoko po'ínuhiko ánju ha'íne okopâti ne ndarâgaum yoko ánjuhiko ovóxe. ⁸ Évokovo ne ndarâgaum yoko ánjunahiko. Ákone omótovahiko óvea vanúkeke. ⁹ Yane kópuhikokono ne hána'iti ndarâgaum. Énomone neko kúxoti koéxoe iháxoneti Ndeâpu, enepone Satánae, enepone yómoti aúpu'ikea uhá koeti xâne yara kúveu mêmum. Kuríkokono poké'eke ixané kixókono ánjunahiko.

¹⁰ Yane ngamone êno hónoti emo'úti inu'íxoti vanúkeke koêti:

—Kó'oyene, simóvone kaxéna koíteovaku Itukó'oviti ra xanéna, yoko éxokea hána'iti xunáko itúkeovo énomonemo natixô. Kaxéanemaka éxokeovo ápeyea xunáko pahúkea ne Kristu, enepone noívokoe, vo'oku kópuhikeokonone vanúkeke ne Satánae, enepone áhati koyúhoyea itúkeovo pahukóvoti ne po'ínu uti xoko Jesus, koyúhoti motókeyea ipíhoponeokonohiko vo'ókuke. Káxe, yóti kixoixeaneye yúho nonékuke Itukó'oviti. ¹¹ Itea ítoanehiko po'ínu úti vo'oku itína ne Xe'éxa Su'úso kixonéti, enepone ikó'íparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Ítoanehikomaka vo'oku ikána'uxeahiko emo'u Itukó'oviti ya xokóyoke. Muhíkova inonéxinovo-

hiko pevóti vo'oku ítuke Itukó'oviti, usokó kóyehiko koépekeokono. ¹² Kó'oyene, oránane ápeyea hána'iti elokékoti okovóti vanúkeke. Aélokeneoxo yokóvo uhá ketínoe ováti ne vanúke. Itea hána'itimo tiveko koekúti yara kúveu mêum, koáne ya xoko mar vo'oku evésecone ne Ndeápu xepákukeno, yoko yupihovó koéne ímaikeovo. Koáhati exoátine ákoyeane axú'ina kaxena ko'ítukepe.

Koêku ne sêno hokó'ixoane ndarâgaum

¹³ Noixoâne ndarâgaum kuríkeokono poké'eke, yane turíxovone hóko'ixea ne sêno koxe'éxati hóyeno kalivôno. ¹⁴ Itea hane poréxokono sêno pi'áti kevi hána'iti hó'openo ôti, enepone iháxoneti ágea, motováti ó'iyea yonópoti ya mêum ákoti apêti. Énomonemo óvoheixo kátarakeokono ya kúveu mopo'áti xoénae meyá koêti xoko ákoyeaku itápana ndarâgaum. ¹⁵ Yane ápe koati ênoti úne ikéneke ne sêno, kópuhiu ndarâgaum pahákuke. Kutí koe huvêo ne úne kûre. Mani ka-ha'aînoati ne sêno má kíxeokono yane úne. ¹⁶ Itea huvó'oxokono neko sêno, vo'oku taú kó'iyea ne poké'e, motováti yonópeaya heú koêti neko úne kutí koeti huvêo, ipuhíkeati pahákuke ne ndarâgaum. ¹⁷ Yupihovó koéne ímaikinova ndarâgaum neko sêno. Énomone pi-híno isúkoponea haxa amósenopono neko sêno, enepohikone itúkoti páhoenoví Itukó'oviti vitúkea, uti xâne, enepohikone ikaná'uxoatimaka xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti omínovike Jesus. ¹⁸ Yane xe'ó koéne neko ndarâgaum xapa harîri xe'ókuke ne mar.

Koêku ne pi'áti hóyeno kutí koeti koati koyuvôrixovoti hó'openo

13 Ikénepokemaka ra koekútihiko, noínjonemaka xâne kutí koeti koati êno koyuvôrixovoti hó'openo ukeâti úneke ya mar. Yehí koe sévereina, yoko seti koe tûti. Póhutihiko ne sévereina, aínovo apêti kôroana. Koane póhutihiko tûti, ápe iháya íhaxopeovoke kapáyasokopeovo, kutí kixopóvoti Itukó'oviti. ² Enepone xâne noínjone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, hane koéneye koxé'u muyo síni. Kene hêve, kúteane heve úrsu. Kene pâho, kutí koe pahó líyaum. Hane porexôa xunakóti ndarâgaum. Poréxoamaka ndarâgaum itúkeovo koati payásoti nâti ênoti xunáko pahúkea. ³ Yoko ápe póhuti tûti okó'okovoti xapa po'ínuhiko tûti. Yupihovó koe koêku neko óko'onevo. Mani énomone kutí'inoke ivokóvoti, itea íteova neko óko'onevo, unátipeane. Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne yara kúveu mêum, koane itúkea hókone vo'ókuke. ⁴ Enepone ndarâgaum kutí kixo Itukó'oviti ne xanéhiko, vo'oku itúkeovo xokóyoke ne ndarâgaum úkea xunáko payásoyeva neko kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo noínjone. Haina póhutine neko ndarâgaum kutí kixokóno Itukó'oviti, itea koánemaka neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Hara kôe ne xanéhiko yara kúveu mêum vo'ókuke:

—Ápeikopo po'ínu koati xúnati kuteâti xunáko râ'a? Kutí'ikopomo itôa okópea? —koéhiko.

⁵ Enepone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, poréxokono yupíheovo kahána'ikopeovo yane koyúhoyea, koane yupíheovomaka kapáyasokeovo kutí kixopóvoti Itukó'oviti. Poréxokonoanemaka xunakóti pahúkea ya kúveu koarentai doi koeti kohê. ⁶ Enepo koyuhóne, yupíhova kapáyasokopeovo, koane koémoke'ekea Itukó'oviti yoko íha, koánemaka óvoku Itukó'oviti yoko uhá koeti ováti ne vanúke xoko Itukó'oviti. ⁷ Poréxokonoamaka isúkoponea ne kasása'iupohiko Itukó'oviti yoko ítea. Poréxokonomaka pahúkea oukeke uhá koeti kó'iyevovoku xâne, koêkuti iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevovoku, koane koêkuti koêku ne yuhôti yúho, koane koêkutimaka poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. ⁸ Énomonemo hóko uhá koeti xâne ováti ra kúveu mêum. Kutí kixoátihikomo Itukó'oviti. Énomone neko xâne ákoti yutaxápu íha xoko yutóxovoku íha xâne ákotinemo hunókoku ópea xoko Itukó'oviti. Énomone neko koyuhópeti uso'íyeatinekene ne íha xanéya ukeátine tumúneke ápeyea ra kúveu mêum, koyúhope ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone itukópovoti ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyoepa pahunévoti.

⁹ Koêkuti xâne kamoâti, ivávaka râ'a: ¹⁰ Apêtimo xâne itokónoti iká'akeokono, yoko koati konokoâtihihikomo vékea neko koekúti. Apêtimakamo xâne koépeuti ya hána'iti pirítau. Yoko koati konokoâtihihikomakamo vékea neko koekúti. Énomone kónokino ákoyea kurí íxa kúveovo Itukó'oviti ne kasása'iupo, koane ákoyea kamúya'ika isóneúne ikéneke Itukó'oviti.

¹¹ Ina apémaka noínjone, po'ímaka kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo ukeâti ra poké'e. Pí'a sévereina nê'e. Yoko hane koéneye koxé'u, muyo su'úso. Itea enepone emó'u, kutipasí koe emo'u ndarâgaum. ¹² Kúteane xunáko neko inúxoti xâne noínjone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, epó'oxo koati ovóxe nekôyo, itukoâti ne páhoenoa itúkea. Yoko enepone pí'ape xâne noínjone, enepone kuteâti koeku komúyoyeva su'úso, koati itokúxeati okóvo ne uhá koeti xâne yara kúveu mêum kutí kíxea Itukó'oviti neko inúxoti noínjone, enepone hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone unátipeatimaka óko'onevo mani koépekeokono. ¹³ Enepone pí'ape koati koyuvôrixovoti xâne noínjone, enepone kuteâti koeku komúyoyeva su'úso, ito itúkea koekútihiko ákoti noíxeokonoku, iyupaxó kixoti xanéhiko. Muhíkova íháxikea írúmene yúku ukeâti vanúke evesékoati ra poké'e nonékuke xanéhiko, itúkoa nê'e. ¹⁴ Énomone aúpu'ikino xanéhiko ováti ra kúveu mêum, vo'ókuke neko iyupánevoti ítuke nonékuke neko inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne noínjone, úkeakumaka xunáko itúkea iyupánevoti. Enepone pí'ape xâne noínjone, enepone kuteâti komúyoyeva su'úso, pahúkoamaka ne xanéhiko yara kúveu mêum ípoyeva okóvo neko inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne, eneponeko iteôvati ne mani koépekeokono vo'oku óko'onevo ya hána'iti pirítau.

¹⁵ Yane poréxokonomaka xunáko itúkea ómixekuyeovo neko ipunéti, okóvo neko inúxoti koyuvôrixovoti xâne noínjone, kutí'inoke koyúhoti neko ipunéti. Yane koépekexo uhá koeti xâne ákoti hakâ, enepohikone ákotimaka kutí ixâ Itukó'oviti. ¹⁶ Eneponê'e, pahúkoma-ka uhá koeti xâne, payásoti koane ákoti apayáso, iríku koane ákoti apeínoati, akaúti yoko po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti, itúkinokono hoenáxovopeti éxopeke vô'u, áko'o itukovo inúkuke, ¹⁷ motovâti ákoyeane vanéxa koane ákoyeanemaka akávane enepo hákoti itukínokono hoénaxovope îha ne inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne, áko'o itukovo númeruna îha.

¹⁸ Enepone koekúti, konókoti êno exóneti motovâti éxeokono kixó'ekone. Koêkuti xâne koati ko'isóneti, ivávaka númeruna ne koyuvôrixovoti xâne kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, vo'oku enepone númeruna, koati iha hóyeno kixó'eko. Énomone ne númeru, seisentu sesentai sei.

Akene koítovonehiko Itukó'oviti

14 Ikénepokemaka nê'e, ina noeménjo, noínjoa-
maka ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Yoko xe'ó koyêti oukeke ne há-na'iti mopô koéhati Síyaum. Hane kahá'inehiko, sentu koarentai koaturu koeti mili xâne. Póhutihiko, anêko îha ne Xe'exa Su'úso kixonéti, yoko iha Há'a, enepone Itukó'oviti, yutoxóvoti inúkuke. ² Yane ngamone emo'úti inu'ixoti vanúkeke. Kutí koe emo'u êno hunôti úne, koane emo'u koati hónoti xururúkoti. Hanemaka koéneye, emo'u óxokena ne oxotíhiko árpa. ³ Enepohikoneko sentu koarentai koaturu koeti mili xâne, aínovohiko imokóvoti inámati akenéti koeku xe'okó kóyeyea nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, koane nonékuke ne koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneti-maka kuteâti xâne, yóko'omaka nonékuke ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti. Yoko ako po'i itoâti éxea akéne neko sentu koarentai koaturu koeti mili koítovone Itukó'oviti xapákuke xâne yara kúveu mêum, ákoti itukápahiko. ⁴ Enepohikonê'e, aínovo koati sasá'iti, ákoti ikapít'i'ikapu ya kapíneyea sêno ákoti itukapu koati yêno. Koêkuti yónoku ne Xe'exa Su'úso kixonéti, anéko ikéne hokó'ixoatihiko. Aínovohiko koítovone Itukó'oviti ya xapákuke xanéhiko yara kúveu mêum, motovâti itúkeovo haxakínovoti-hiko Itukó'oviti, koane haxakínovoti ne Xe'exa Su'úso kixonéti, kuteâti koeku haxákinovo Itukó'oviti ne ha'i nonéti, inúxoti itóvo, itukókono ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ⁵ Enepohikonekôyo, aínovomaka ákoti semékekexeaku, ákotimaka óvaku kopít'i'ikea.

Emo'u ánju inu'ixoti vanúkeke

⁶ Yane ínamaka noínjo po'i ánju. Ako malíka ya kuku vanúke véko koyúhoyea ne inámati ihíkavoti ákoti uké'eyeaku íhae xoko Itukó'oviti. Xapa xanéhiko yara kúveu mêum koyúhoa, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, koêkutimaka iháxakoku úkeaku, koêku-

timaka kó'iyevoku yuhôti yúho, koane koêkutimaka kó'iyevoku neko xâne.

⁷ Koati kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Tiya Itukó'oviti, kepáyasakinoemaka îha, vo'oku simóvone kaxena yúhoikopeaku Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêum vo'oku kixoku itúkeovo. Ihéyu'ikamaka Itukó'oviti, enepone pahukoâti ápeyae ne vanúke, koáne ne poké'e, koánemaka ne úne xoko mar, yoko uhá koeti úkeaku úne —koéne.

⁸ Yane apé koénemaka po'i ánju. Hara kôe:

—Uké'exokonone ne Mbabíloea. Koati uke'éxokono-tine neko hána'iti pitivóko. Enepone yupíheovo váherexea kixoku itúkeovo koane ákoyea asása'i, hane koéneye koati êno xúnati víyum póneake énoyeva ne uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum —koéne.

⁹ Yane ápemaka po'i ánju, mopó'apene. Koati kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Koêkuti xâne kutí kixoâti Itukó'oviti ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, koáne ne ipunéti okóvo, énomone neko xâne apêtimaka hoénaxovope nekôyo inúkuke itukovo vo'ókuke, ¹⁰ koati xúnatimo ne ímainevo Itukó'oviti ipihápanahiko. Kutí koetímoko koati êno xúnati ekâti iyukoakehikomo Itukó'oviti. Yupihóvotimo koítovoneovo kotívoti nonékuke ne sasá'iti ánjuhiko koane nonékuke ne Xe'exa Su'úso kixonéti. Ipihóponokonotimo ya yúku xané kixoti énoxofere, enepone ikotúxoateoxo ne yúku. ¹¹ Ákomakamo uké'eyeaku íkurihea ne yúku ikoítovonoatihiko kotívoti. Káxe, yóti kó'iyeanemoye koítovoneovohiko kotívoti ákotinemo amámika. Énomonemo kixókono ne uhá koeti xâne hokoâti ne hóyeno kutí koeti koyuvôrixovoti hó'openo yóko'o ne ipunéti okóvo, kutí kixoâtimaka Itukó'oviti. Énomone ne xâne apêtimaka hoénaxovope îha neko hóyeno xokóyoke.

¹² Énomone kónokino kóxuna'ixeovo ne kasása'iupo Itukó'oviti ákoti kamuyá'ika isóne. Énomone ne itúkoti-hiko páhoenoa Itukó'oviti itúkea koane kuvóvotihiko Jesus —kôe.

¹³ Yane ínamaka ngámo emo'úti inu'ixoti vanúkeke, kixónuti:

—Hara yitáxa: Ukeâti kó'oyene, koati yupihóvotimo unako koêku ne ivohíkovoti kuvóvoti Vúnae —kixónu.

—Koati kaná'uteoxo —kôe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —vo'oku motovâti ómomikopeahiko ítuke komomíkoati nóvo, koane xané kixopâtimaka ne únatinoe ítuke —kôe.

Koêkumo ne xanéhiko yara poké'e simapúne hunókoku ra mêum

¹⁴ Yane ina noeménjo. Hane noínjo kapási hóhopu koyêti yoko vatá koyêtiya ikútipasikoponovoti, uti xâne. Ape kôroana tutíkuke ainóvoti ôro. Kene vo'ókuke, ápe ómo'ixone, xopilókoti héheu koyêti.

¹⁵ Ápemaka po'i ánju ipuhíkeati xokóyoke ne sasá'iti kúveu vanúkeke. Ina vaikôa neko vatá koyêti xoko kapási. Koati hónoti vaúkea. Hara kíxoá:

—Yámáne ne xepílokotina motovâti véyeovo ne ha'i nonéti, vo'oku simóvone kaxena veyóvope. Koati itóvotine, konókotine véyeovo —kíxoane.

¹⁶ Yane ípíhone xopílokotina yara poké'e ne vatá koyêti xoko kapási, veyoâtine ne ha'i nonéti ovâti ra poké'e.

¹⁷ Ínamaka ipuhíkea po'i ánju xokóyoke ne sasá'iti kúveu vanúkeke. Ápemaka xopílokotina koati héheu koyêti.

¹⁸ Ina apé'ikomaka po'i ánju ipuhíkeati xokóyoke ne áta, enepone imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko énomone exêa koêku ne yúku. Koati hónoti emó'u vaúkea neko po'i ánju omó'ixoati ne heú'iti xopilókoti. Hara kíxo:

—Yáma ne heú'iti xepílokotina. Pihéne ítixea ne kutí koeti putí'uhiko ha'i úva xúveke, vo'oku usó kóyene ítixeevo —kíxoane ánju, koyúhóti koêku ne xanéhiko ovâti ra kúveu mêum.

¹⁹ Yane ípihoane ánju ne xopílokotina yara poké'e. Ina veyôa ne kutí koeti ha'i úva xúveke, enepohikone xâne ovâti ra kúveu mêum. Yane kutí kíxo kurikoâti hána'ítike tángi kótikovoku ho'o úva, kixo'êkoti koati xúnati ímainevo Itukó'oviti. ²⁰ Enepone kótikovoku úva kixonéti, enepone ípíhohonokonoku xanéhiko, meúkeke ya pitivóko óvo. Koati ênoti íti ipuhíkeati. Hane itóvoku upénoko ne íti, poéha méturu meyá kôe, yoko mopó'a séndu kílomituru yónoku húnea neko íti.

Koêku ne ípíhohonopemo Itukó'oviti hunókokuke ra mêum

15 Apé koéne noínjone vanúkeke, koati hána'iti iyupánevoti. Ápe seti koeti ánju exeâti koêku neko seti koeti koati hunókokoku ípíhohonope Itukó'oviti, enepone kousovope ímainevo.

² Yane ina noínjo koekúti kutí koeti mar, itea haina úne, ainóvoti víduru anahíxovoti yúku. Ápe xâne xe'okó koyêtiya iteóvati neko xâne kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo yóko'o ne ipunéti okóvo, koáne ne númiru kixo'êkoti íha. Enepohikoneko xâne, ápehikomaka húxo árpa, poréxoake Itukó'oviti. ³ Yoko hane imókovohiko akene Muíse, ovoxe Itukó'oviti nóvo, yoko akéne ne Xe'exa Su'úso kixonéti. Hara koéhiko:

—Ímáko itúkinovo koati hána'iti, koane koati motovâti iháyu'ikeokono ne ítike, iti Vúnae Itukó'oviti, iti apêti xunáko pahúkea uhá koêti. Koati kaná'uti, koane koati ponóvoti ne kixeku itíkivo, iti natina uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum.

⁴ Kutí'ikopomo ako teyapí? Kutí'ikopomakamo ako kapaýásaka íhe, iti Vúnae? Vo'oku poéhane íti itukóvo koati sasá'iti. Énomone simínopimo ipúyukexoponea nenékuke ne uhá koeti xâne, ukeâti uhá koeti koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Vo'oku koati iyúseoti ne ponóvotinoe ítike —koe akéne.

⁵ Ikénepoke ne koekútihiko, ina ngomomâ, noínjoane imíhe'okeane ne sasá'iti kúveu, óvoku ne tabenáku ya vanúkeke. ⁶ Enepohikone seti koeti ánju exeâti koêku ne seti koeti ípíhohonope Itukó'oviti, hane ipúhíhikea xokóyoke neko sasá'iti kúveu. Aínovo

ko'ipóvoti líyum, koati hóhopu koyêti ipovóti. Ina uhápu'i neko ípovo. Ápemaka ho'êti, ainóvoti ôro, vekeâti xa'ákukehiko. ⁷ Ina apê póhuti yane koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneuti kuteâti xâne, poréxoti enovópeti xoko póhutihiko neko seti koeti ánju. Enepone enovópeti, aínovo ôro, yoko puhí koati ímainevo Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyea ákoti hunókokoku. ⁸ Yane kopúhikoa êno úhe'ene Itukó'oviti yoko xunáko neko sasá'iti kúveu. Kutí koe êno kuríhoe ipuhíkone. Yane ákone itoâti úrukeova imókonemo kausákapu ne seti koeti ípíhohonope Itukó'oviti, ómonehiko ne seti koeti ánju.

Seti koeti kixoku koeku ímainevo Itukó'oviti

16 Ina ngámo koati hónoti emo'úti inu'íxoati ne sasá'iti kúveu, yuhó'ixoati ne seti koeti ánju.

Hara koe yuhó'inoa:

—Pihénoe yara kúveu mêum. Yávaka ovâti ne seti koeti enovópeti, enepone ímainevo Itukó'oviti —koéne yuhó'inokono.

² Yane pihóne ne inúxoti ánju óvokea ómone ovâti ne enovópeti. Óvokoane yara poké'e. Yane ipúhíhikoane êno koímaitinoe kotíveti uka'áti muyókuke neko xanéhiko apêti hoénaxovepe itúkeovo xanéna ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepohikoneko ipuyúkexinoatimaka ne ipunéti okóvo.

³ Yane óvokoane pí'ape ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko úne ya mar óvokoa. Yane sá'iri'okopovone íti ne úneya. Kutí koe itina ivokóvoti neko úne. Heú koe ívohikeovo ovâti neko úne.

⁴ Ina ovokoâmaka mopó'ape ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Hane óvokoa ya xoko uhá koeti huvêo yoko xoko óvokuhiko uke úne. Yane sá'iri'okopovonemaka íti ne uhá koêti neko úne. ⁵ Ina ngamôa emó'u ne ánju exeâti koêku ne úne. Hara kôe:

—Íti koati ponóvoti yane kixeku ípíheponi xanéhiko, iti kóyekutine ápeyea ukeátinekene koánemaka kóoyene, iti koati sasá'itimaka. ⁶ Koáhati énomonehiko ovokêa itína ne kesása'iupo, koane itína ne porófe-tahiko koyúhóti yemó'u xapa xâne. Vo'oku kixoku itúkeovo, énomone itíkinoahiko énoyeovo íti, vo'oku koati motokeâti kíxeokononeye —koéne yúho neko ánju.

⁷ Ina apê po'i emo'úti ngámone inu'íxoati xokóyoke ne áta, enepone imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Hara kôe:

—Íti Vúnae Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea uhá koêti, koati kaná'uti yoko ponóvoti ne kixeku ípíheponi xanéhiko —kôe.

⁸ Yane óvokoanemaka koáturuxope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko káxe óvokoa. Yane ápe xunako káxe oró'okea xanéhiko ya otúko. Yoko kutí koéne otuko yúku. ⁹ Yupíhovó koe oró'okea xanéhiko neko êno otúko. Yane koati ihákotihiko Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea ne kotíveti ípíhohonope. Ákohiko ikátivexa isóneuke ne váhere ítuke, koane ákohikomaka iháyu'ika Itukó'oviti.

¹⁰ Ina ovokôa sínguxope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Hane óvokoa xoko ivátakoku natíxea ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Yane hahakú koéne uhá koeti natíxoku, koane arúxukoponea nêne neko xanéhiko vo'oku êno hána'iti tiveko koêku. ¹¹ Yane koati ihákotihiko Itukó'oviti íhae vanúke vo'ókuke ne êno tiveko koêkuhiko, koane vo'oku êno úka'a. Ákohikomaka ikátivexa isóneuke, koane ákohiko kuríkapa ne váhere ítuke.

¹² Ínamaka ovokôa seíxope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko hána'iti huvêo koéhati Eúfarate óvokoa. Yane ítikovo neko huvêo, kousókinoatine vékoku ne nâtihiko ukeâti úkeaku ihâroti. ¹³ Yane noínjonemaka mopo'âti váhere xunakóti ukeâti xoko Satánae. Hane koéneye hána'itihiko verékeke. Pahákuke neko ndarâgaum ipúhikea po'ínu. Kene po'ínu, pahákuke neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Kene po'ínu, hane ipúhikea pahákuke neko hóyeno koyúhoti koekúti ávoti simâpu kaxéna, itea haináya xunáoke Itukó'oviti itea ya váhereke xunakóti. ¹⁴ Aínovohiko ndémoniu, ovóxe Satánae nekôyo. Aínovo ítukenati iyupánevoti. Hane yonóhiko xokóyoke ne nâtihiko ya uhá koêti ra kúveu mêum, maka ha'úxanehiko, kaha'añoatihiko usokó kóyeyea ya kaxena okópeaku Itukó'oviti, yaneke êno hána'iti teyonéti káxe hoénaxone Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti.

¹⁵ "Yakámokeno: Nzimotímo kuteâti kixóvoku oméxoti xoko ákoyeaku kuxoâti símea" koe Vúnae. "Koati únatimo koêku ne xâne ixómoti noiméxoponu, enepohikone kutí koeti apêti ípovo muyókuke kuxópoti únae, maka hákone kutí kôe urápití koane hákonemaka téyapana vo'ókuke" koéne.

¹⁶ Yane ho'úxone uhá koeti nâtihiko neko mopo'âti ndémoniu. Ho'úxoane xoko óvoku isukókoti iháxoneti Aramajêdom ya emó'uke ebaraíku.

¹⁷ Ina ovokôa sétixope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Kuku vanúke óvokoa. Yane apé koéne êno hónoti emo'úti inu'íxoati yane ivátakoku Itukó'oviti natíxea xoko sasá'iti kúveu vanúkeke.

—Kóusokovone —koéne.

¹⁸ Yane apé koénemaka êno ipixéneneoti koane emo'útihiko yoko xururúkoti. Ápemaka êno xúnati iyuyôti poké'e, ákoti kuteâti ukeâti inâ apê xâne yara poké'e. Koati yupihóvati xunáko, koane ako malíka yónoku ne iyúyoyea poké'e. ¹⁹ Mopó'a iháxakoku neko koati hána'iti pitivóko itáhineyeya. Koánemaka píti-vokona po'ínuhiko xâne xoko póhutihiko poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, heú koénemaka itáhineyeya. Énomone kíxoa Itukó'oviti ipíhoponea ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabílonea. Enepone ipíhoponeake, kutí kôe êno váhere ekâti súsuva koyêti, nókone heú kíxea énoyevahiko. Énomone koéneye neko koati xúnati ipíhoponope Itukó'oviti. ²⁰ Má koépone neko uhá koeti kálíhunoe poké'e kukúkeke úne koánemaka ne koati hána'itinoe mopô. ²¹ Ápemaka êno pú'itinoe evêke ukeâti vanúke irihíkovoti oukeke neko xanéhiko. Itópono koarenta koeti kílu

póhutihiko íyeu neko evêke. Koati ihákotihiko Itukó'oviti ne xanéhiko vo'ókuke neko êno pú'itinoe evêke ipíhoponeake Itukó'oviti. Koati yupihóvati kómaiko neko ipíhoponope.

Íhokokono sêno ákoti téyapana ne xanéhiko ovâti ne hána'iti pitivóko

17 Ina keno'ókinonu yúhoikoponeonu póhuti yane seti koeti ánju apêti enovópeti ómo'ixone. Hara kixónu:

—Yókone, enjókopeatine kixókonokumo ipíhoponekono ne ihókoneti senohí koeti ákoti téyapana, enepone ivatákoti xoko ênoti úne. ² Hána'iti ikópití'ikopeovo ne pahúkotihiko ya uhá koêti ra kúveu mêum koeku hokópeahiko ne váhere kixoku itúkeovo nekôyo. Enepone ákoyea malíka yónoku váherevoko ne ihókoneti sêno ákoti téyapana, hane koéneye koati xúnati ekâti póneke uhá koeti xâne yara kúveu mêum. Epó'oxo kutí koénehiko ikohíhiuti uhá koêti ne xâne yara kúveu mêum koeku hokópea váhere kixoku itúkeovo.

³ Yane omó kixo ongóvo ne ánju ya mêum ákoyeaku apêti. Énomone noínjea neko sêno. Hane ivú'ixo êno koyuvôrixovoti harará'oti hó'openo apêti ya uhá koeti múyo yutoéti kapáyasokopovo, itúkovoti Itukó'oviti. Ápemaka seti koeti tûti yoko yehí koeti sévereina.

⁴ Eneponeko sêno noínjone, koati kalísoti híyeu ne ípovo harará'hiti yoko homomóhiti, koane yupíhova êno iyóyonevo, itukéti ya ôro, koane uhé'ekotinoe uhá'iti mopô, yóko'omaka ne iháxoneti pêrula. Yoko ápe enovópeti ainóvoti ôro vo'ókuke, puhi-puhí koeti koekúti yupihóvoti ákoyea aúnati, yoko koekútihiko koati váhere nonékuke Itukó'oviti, enepohikone uhá koeti kixovókuti katávokoti xâne ya hókea Itukó'oviti, enepone kutí koeti koeku sêno katávokoti ima po'i xâne itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. ⁵ Yoko ápe íha yutoxóvati inúkuke neko sêno apêti he'ono'ú koeti kixó'ekone. Hara koêti neko íha: "Koati hána'iti ne Mbabílonea, úkeaku uhá koeti itukeôvoti kuteâti kixoku itúkeovo ne sêno ákoti téyapana, koane úkeakumaka uhá koeti po'ínuhiko kixovókuti yara kúveu mêum yupihóvoti váherexea nonékuke Itukó'oviti" kôe ne íha. ⁶ Ina noinjôa neko sêno kutí kó'iyea kohíhiti, itea haina vo'oku xúnati ekâti. Koati vo'oku enó'iyea óvokea itína neko kasása'iupohiko Itukó'oviti, koáne ne koyúhoti koeku Jesus. Noinjoâne neko koekúti, koati êno hána'iti iyúmbaxeova. ⁷ Ina kixónu neko ánju:

—Na koeti yupíhinova iyípaxivoa ne koekúti? Ngoyuhó'inopeatine ne he'ono'ú koetí'iko kixó'ekone ne sêno yoko kixó'ekone ne ivú'e, enepone êno koyuvôrixovoti hó'openo apêti seti koeti tûti yoko yehí koeti sévereina. ⁸ Eneponê'e, ápene yanekôyoke, itea yara koeku kó'oyene ákone iyúsea. Yoko ye'éxopovotinemaka ipúhikopea xoko êno kóimaiti yoko upénati uhôro ínati haháku iká'akokonoku. Yane uke'éxokonotinemo. Iyupáxovatimo xanéhiko ovâti ra kúveu mêum, enepohikone ákoti yutaxápu íha ya koyúhopeke Itukó'oviti,

yutóxovoku iha xâne yonopâti xokóyoke. Yoko enepone ihâe yutoxóvotiya, ukeátine inâ apê ra mêum usó'iyeaneya. Yupihóvatimo iyúpaxeova xanéhiko naixâ neko êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone apêti yaneko káxehiko pihotíne itea akó'otine iyusêa yara koeku kó'oyene, itea apépotikomakamo.

⁹—Enepora ngoyúhoinopikemo kó'oyene, konókoti ênoti exóneti. Harâ'a: Enepone seti koeti tûti ne êno koyuvôrixovoti hó'openo, hane kixó'eko seti koeti hâna'ítinoe mopôî iváta'uxoku ne sêno. Kene ne seti koeti mopôî iváta'uxoku, seti koeti nâti kixó'eko. ¹⁰Ya xapákuke ra seti koeti nâti, pihóne singu koêti. Anéye póhuti pahúkoti kó'oyene. Kene po'ínu, avo simápu kaxena pahúkope. Itea enepo simapúne, ákomo axú'ina káxe yónoku pahúkea. ¹¹Kene ne êno koyuvôrixovoti hó'openo neixone, enepone apêti yaneko káxehiko pihotíne, itea akó'otine iyusêa yara koeku kó'oyene, koati énomone ne ofuxope nâti ahe'ókopati neko sétixope, itea uke'éxokonotinemone nê'e.

¹²—Enepone yehí koeti sévereina neixone, hane kixó'eko yehí koeti nâti âvoti xunáko pahúkea. Itea porexókonotimo xunáko pahúkea xané kixoâtimo ne kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo neixone, itea ákomo ahikapu yónoku pahúkeahiko, kutí koetímone kali póhuti ôra ápeyeamo xunáko pahúkea. ¹³Uhá koetíhiko ra yehí koêti, kutikokó koetímone isóneu. Porexópatimo ne payásokohiko yoko xunákohiko pahúkea xokóyoke ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. ¹⁴Enepohikonê'e, okopâtimo xapa isukókoti ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Itea enepohikonekôyo, itoâtimo Xe'exa Su'úso kixonéti, vo'oku énomone itukóvo Únae uhá koeti payásotihiko pahúkoti. Koane koati énomonemaka itukóvo ne koati payásoti nâti ya uhá koeti po'ínuhiko nâti. Koáne yaneko íteaku, kaha'ínepoatimo iháxiupohiko Itukó'oviti, enepohikone hokoâti ákoti kamuyá'ikapu ikéneke.

¹⁵Ina kixonúmaka ne ánju:

—Enepone êno úne neixone, ivátakoku ne ihókoneti senohí koêti ákoti téyapana, hane kixó'eko êno kó'iyevovoku xâne, enepohikone ákoti yumaxápu xâne ya uhá koeti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, koêkuti kó'iyevovoku yuhôti, yuhóhiko. ¹⁶Enepone ihókoneti yehí koeti sévereina koáne ne ihókoneti êno koyuvôrixovoti hó'openo, yupihovó koetímone ahúxukinova okóvo nekôyo, enepone senohí koêti ákoti téyapana. Heu-heú kixeâtihihikomo véyee apeínoati nê'e. Kutí kixoâtimo kamahúpikoati. Koane kuteâti kíxoaku ipúhokovoti hó'openo ne ísoe enepo níkêa nâum, énomonemakamo kíxoaneye. Ínamo uke'éxa ya yúku. ¹⁷Koáhati Itukó'oviti itukínoamo isóneu kutí'inoke kixoâtinemoye. Yoko enepohikoneko pahúkoti, kutikokó koetímone isóneu poréxopea xunáko pahúkea xokóyoke ne ihókoneti êno koyuvôrixovoti hó'openo imókonemone kausákapu uhá koeti yuho Itukó'oviti.

¹⁸—Yoko koati hána'iti pitivóko éxoti koeku uhá koeti pahúkotihiko yara kúveu mêum, ene kixó'eko neko sêno neixone —kíxoane ánju ne Xuâum.

Kixókonokumo uke'éxakana ne hána'iti pitivóko

18 Ikénepoke ra koekútihiko, noínjone po'i ánju apêti xunáko pahúkea, evesékoti ukeâti vanúke. Uhapu'i-uhapu'í kixo poké'e ne êno úhe'ene uhápu'ine ne ánju. ²Ina kohonóko emó'u vaúkea. Hara kôe:

—Koati uke'éxokonotime ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabílonea. Itúkopovone óvoku uhá koeti kó'iyevovoku ndémoniuhiko, enepohikone ovoxe Satánae itúkoti uhá koeti kó'iyevovoku váhere koekúti. Ópokunemaka uhá koeti koêkuti kó'iyevovoku hó'openo ôti koati váherehiko koane kotirínaneti. ³Kixínokonokeneye ne pitivóko vo'oku ákoyea malíka yónoku ne váherevoko xanéhiko ovâti. Koati hána'iti kátavokeya po'ínuhiko xâne ya hókea Itukó'oviti kuteâti koeku sêno kátavokeya ima po'i xâne itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. Enepone váherevoko, kutí kôe koati xúnati ekâti íyukoke uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koêkuti poké'e óvohikoku. Kene ne pahúkotihiko yara poké'e, kutipasí kó'iyeamaka ne kixoku itúkeovo koeku hókea kixóvoku. Koánemaka ne kavánetihiko, koati íríkuxotihiko vo'ókuke ne xâne íhae neko pitivóko, vo'oku yupíheovo ikálisokeovo ya kohépitinoe koekúti —koéne.

⁴Yane ina ngámo po'i emo'úti inu'ixoti vanúkeke. Hara kôe:

—Ítínoe njanéna, ipíhiki ra pitivóko maka hákone kítipásea ya váherevokohiko, epó'oxo maka hákone ke'anépoahiko ya ipíhoponeokonoke, ⁵vo'oku yupíhovone koêku ne váhere kixoku itúkeovo. Kutí koe yupihóvotime pu'íxeovo ne váherevoko itopónotime vanúke, itúkopinoakemo Itukó'oviti ésa'i ne êno váhere ítuke. ⁶Yoko koati konókoti itúkopoinokono ésa'i ne váhere ítuke. Kuteâti kíxoaku váherexea ítuke, pi'á ákoe anú'ukea tivéko ne kixókonokumo. Enepone kutí koeti êno xúnati ekâti íyukoke po'ínuhiko xâne, koésayu'ixinokonokehiko, pi'á ákoe kuri'uxeovo xunáko ne íyukokonoke motovâti koésayu'ixeokononamakamo. ⁷Kuteâti koeku yupíheovo kapáyasokeovo koane ikálisokeovo ya kohépitinoe koekúti, énomone ákoeneye yupíhevomakamo ipíhoponeokonokó'oyene koane ikáxu'iyee okóvo. Vo'oku hara koé'epepo isóneupinovo: “Undi kutí koeti seno nâti vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Ako kalíhuina indúkeovo kuteâti kixeóvovoti sêno ivokóvoti íma. Ákomo kalíhuina véngea tiú'itike koekúti” koé'epepo isóneupinovo. ⁸Itea koati énomonemone kutí'ino simoâti êno hána'iti tiveko koêku ya kúveu póhuti káxe, pevóti, koane hána'iti ikáxu'iyee okóvo, yoko hímakati. Ínamo arapúkuxa yúku, vo'oku koati xúnati ne Vúnae Itukó'oviti, enepone ipihóponoatimo —koéne neko emo'úti ngámone.

⁹Yoko enepone pahúkotihiko yara kúveu mêum kútipáseatihiko ya uhá koeti váhere ítuke koáne ya yupíheovo ikálisokeovohiko, hána'itimo ikótivexea

koêku, koane iyókexinoatimo naixâne ne êno íkurihea ne yúku oropúkuxoati. ¹⁰ Ákonemo malíka okínoakuhiko komómoyea, pikoâti ne ipíhopenekonoke, koane kó'iyeahiko:

—Kotíveti, kotíveti koêku ne Mbabílonea, enepone koati hána'iti pitivóko koane yupihóvoti ukóponea. Ako oríko símea ipíhopenekonoke —koénehiko.

¹¹ Iyókexinoatimo uhá koeti kavánetihiko yara poké'e koánemo ikótivexea koêku vo'oku ákoyeanemo vanexeatihiko ne vâne. ¹² Énomone ne koekúti kuteâti ôro, péhu, yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopô, koáne ne po'i kó'iyevovoku, enepone iháxoneti pêrula. Ina apémaka ne kalísotinoe ipovóti líyum, koánemaka ne koati únati ipovóti homomóhiti, koáne ne po'i kó'iyevovoku, enepone sêta uháhiti, yóko'omaka ne koati únati harará'iti ipovóti. Anêkomaka uhá koeti kó'iyevovoku uhá únatinoe tâpoa, koane uhá koeti kó'iyevovoku itukéti ya mârfim, enepone kutí koeti opêti, koane itukéti ya koati únati tikóti yupihóvoti hepíko, yoko ya havâva, koáne ya po'i kó'iyevovoku, enepone hiyá'iti havâva, koáne ya uhé'ekoti mopô iháxoneti mármure.

¹³ Ina apémaka ne kánela yoko po'ínuhiko kuteâti, enepohikone kouhékoti nikokónoti, koáne ne úhethiko ihopúneti yoko kohépitinoe xêru, enepone iháxoneti ísensu, koane ungoéntu yóko'o ne iháxoneti báusamu. Ina keno'ókomaka kuteâti víyum, yoko azeite, koane koati kalísoti tiríku, yoko po'i kó'iyevovoku únatinoe tiríku. Ápe po'ímaka vanêti kuteâti váka, su'úso, yoko kámo, koánemaka kôretahiko. Muhíkova ápeyeya akaútihiko yoko po'i xâne vaneútimaka. Enepepe uhá koeti vanêti kuteâti, uké'ene. ¹⁴ Hara koe yúho ne kavánetihiko vo'ókuke:

—Itínoemeku ovâti neko pitivóko, áko'one neko êno únatinoe koekúti yopósi'ixone, koekúti ákoti omotóva yokóvo. Yévokoane uhá koêti neko kalísotinoe koekúti, kixovókuti yupihóvoti úhe'ekea. Áko'one, uké'ene, koati ákotinemo xepákuke —koénehiko.

¹⁵ Enepepe kavaneâtihiko neko koekúti, iríkuxeati neko vâne, ákomo malíka okínoaku komómoyea, pikoâti tiveko kixókonoku ne íhae pitivóko, koeku ixómoyea íyoinoa yoko ikótivexea koêku, koánemaka kó'iyea:

¹⁶ —Kotíveti, kotíveti koêku ra koati hána'iti pitivóko, enepone kuteâti koeku úhe'ene sêno ko'ipóvoti koati kalísoti híyeu ipovóti líyum, koane po'ínuhiko koati únatinoe ipovóti homomóhiti yoko hararáhiti, kuteâtimaka úhe'ene sêno ênoti iyóyonevo, itukéti ya ôro, yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopô, koáne ne po'i kó'iyevovoku, enepone iháxoneti pêrula. ¹⁷ Ako oríko uké'ex-eokono heú koêti neko êno apeínoati —koénehiko.

Yoko ako malíkahiko okínoaku únaehiko hána'iti vatéke komómoyea. Kúteanemaka koêku ákoyea malíka okínoaku komómoyea neko avekoâtihiko, koane ivu'íxoatihiko yoko po'ínuhiko ko'ítuketi ya mar.

¹⁸ Koeku noíxeahiko êno íkurihea ne yúku orókoati ne pitivóko, koane kó'iyea yúho vaúkexea:

—Ápeikopo po'i pitivóko kuteâti hána'iko râ'a? —koéhiko.

¹⁹ Ina purapú'ikopovohiko marípa, koane íyoinoa, yoko ikótivexea koêku, xaneâtihiko kóhonokea emó'u kó'iyea:

—Kotíveti, kotíveti koêku ra hána'iti pitivóko. Koati vo'ókuke ne ko'óvokutiya íríkuxinoe uhá koeti únaehiko ne hána'iti vatéke, vo'oku kixoku ikálisokopeovo neko xâne ya êno kohépitinoe koekúti vanéxone xokóyokehiko —koénehiko.

²⁰ Itea itínoe ovâti ne vanúke, aélokene yokóvo vo'oku kixókonoku. Koánemaka itínoe kasása'iuo Itukó'oviti, aélokenemaka yokóvo, keánemaka itínoe ápostulu, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne, keánemaka itínoe porófeta koyúhoti emó'u Itukó'oviti, vo'oku itúkopinopeane Itukó'oviti ésa'i neko váhere kixópikunoe.

²¹ Ina apê koati xúnati ánju eherúkoti mopô kuteâti itóvoku êno pú'iti mopô ya au'ókopeti, ina kurikôa úneke xoko mar koane kó'iyea:

—Énomonemo kixókononeye ákoyea íyuhixakana uké'ex-eokono ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabílonea. Ákonemo noíxeokonoku. ²² Ákone-makamo emó'u árpa oxóvotiya, koane emó'u po'ínuhiko huxôe kuteâti falaúta yoko torombéta. Ákonemakamo ko'ítuketiya koekúti kó'iyevovoku itukéti. Ákonemakamo emó'u au'ókopeti. ²³ Kúteanemaka uhápu'ine yúku kouhápu'ikopeti, áko'one-makamoya, koane emó'u noívu yoko noíva. Enepepe kaváneti ovâti neko pitivóko yanekôyoke, koati hána'iti iríku ya uhá koeti po'ínuhiko kaváneti yara kúveu mêum. Enepepe xâne ovâti neko pitivóko, koésayu'ixo heú koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum. Koati vo'oku ikálisokeovo yoko íríkuxea kutí'inoe itokónoti uhá koeti xâne yara kúveu mêum, koekúti poké'e óvohikoku. Ehane íyokeovahiko ne kixóvoku yoko ikútipasikeovahiko kixoku itúkeovo.

²⁴ Yoko énomone ne pitivóko koati óvokovoku itina porófetahiko koyúhoti emó'u Itukó'oviti, koane itina po'ínuhiko kasása'iuo Itukó'oviti, yóko'omaka ne itina uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum koépeuti kuteâtihiko.

Elokéoti okovóti ya vanúke

19 Ikénepoke ra koekútihiko, ngamone koati êno hónoti emó'úti inu'íxoti vanúkeke kuteâti emó'u ênoti opoíkovoti xâne. Hara kôe:

—Iháyu'ikakana Vúnae Itukó'oviti. Koati énomone koitóvo xâne. Énomonemaka itukóvo hána'iti ihayú'iu-ti, koane énomone apê uhá koeti xunakóti xokóyoke. ² Koati kaná'uti, koane koati ponóvoti ne ipíhopenope. Vo'oku ipíhopenoane Itukó'oviti ne xâne ovâti neko hána'iti pitivóko, enepone katávokoti xâne ya hókea Itukó'oviti kuteâti koêku sêno katávokoti íma po'i sêno, itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. Koáhati énomone ikopíti'iko uhá koeti xâne yara kúveu mêum ya váhere kixoku itúkeovo. Ipíhopenoane Itukó'oviti, itukópoinoati ésa'i ne ovóxehiko koépekeu —koe emó'u.

³ Ina koepómaka neko emó'úti ngámone:

—Iháyu'ikakana Itukó'oviti. Koáhati ákotinemo hunókoku ipú'ikea íkurihea ne yúku oropúkuxoati ne hána'iti pitivóko —koéne.

⁴ Eneponeko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti, yóko'o ne koaturu koeti ehevókovoti, ko'isónoutimaka kuteâti xâne, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke Itukó'oviti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, koane iháyu'ikeamaka yoko kó'iyehiko:

—Énomoneoxo kôe. Iháyu'ikakana Itukó'oviti —koéhiko.

⁵ Ina apê hónoti emo'úti inu'íxoati xokóyoke ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Hara kôe:

—Iháyu'ika Vúnae Itukó'oviti ne uhá koeti ovóxe teyoâti, kúteane payásotihiko koáne ne ákoti apayáso —koéne.

⁶ Yane ina ngámo kutí koeti emo'u ênoti xâne. Kutí koémaka emo'u êno hunôti úne yoko êno hónoti emo'u xururúkoti. Hara kôe:

—Iháyu'ikakana ra Vúnae Itukó'oviti, vo'oku énomone natixô, koane énomone apê xunáko pahúkea uhá koêti. ⁷ Aélokeneikopo vokóvo, vimáka'ika, koane kahána'ikamaka úti ne iha Itukó'oviti, vo'oku simóvone kaxena áyui Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyoepa pahunévoti. Yoko kutí kôe áyui kasátuxoti. Koane koušokovonehiko ne kasása'iuipo, enepone ihókoneti noívana. ⁸ Enepohikonê'e, poréxokonone ítúkea koati kalísoti híyeu ipovóti, líyum, ínati uháhi, koati sásasa koyêti —koéne ne emo'úti ngámone.

Yoko enepone koati kalísoti híyeu ipovóti líyum, ípovo neko kasása'iuipo Itukó'oviti, énomone ne ponóvoti kixoku ítúkeovo.

⁹ Ina kixónu ne ánju:

—Yitáximo râ'a: Koati únati koêku ne iháxiu Itukó'oviti yónea xokóyoke ne áyui Xe'exa Su'úso kixonéti, ihókoneti koeku áyui kasátuxoti.

Ina koe'íkomaka:

—Enepohikora emo'úti, áinovo koati kaná'uti emo'u Itukó'oviti —koéne.

¹⁰ Ina imbuyúkeko, xaneâti ínzu'okea nônem poké'eke nonékuke ne ánju, inzayú'ikoati. Itea hara kixónu:

—Hako kixevóneye, vo'oku undímaka ovoxe Itukó'oviti kiteâti, kuteâtimaka ne pe'ínuhiko ákoti kurí ixâ hókea ne kaná'uti kixovókuti íhikaxovike Jesus. Ópoeane Itukó'oviti kixéneye.

Vo'oku enepone kaná'uti kixovókuti íhikaxovike Jesus, énomonemaka kuteâti ne uhá koeti éxokoake Itukó'oviti ne porófetahiko koyúhopea xapa xâne nóvo —kíxoane ánju.

Uke'éxoá Kristu ne Satánae koane uhá koeti ovóxe

¹¹ Yane noínjoane kutí kó'iyea mihe'ó koêti ne vanúke. Apê koéne hopú'oti kámo koane ivu'íxoati. Eneponeko ivu'íxoati, pí'a íha. “Koati Kuvovóneti” yoko “Koati Kaná'uti” koéha. Eneponê'e, koati ponóvoti

yúhoikopea xâne vo'oku kixoku ítúkeovo, koane ponóvotimaka okópea ne nókone okópea. ¹² Eneponeko úke, kutí koe uhápu'ine irúmene yúku, koane êno kôroana tutíkuke. Ápemaka ihâe yutoxóvatiya, po'i íha, ákoti exoâti, poéhane exôa. ¹³ Eneponeko ípovo, hamá kôe poké'eke, koane kutí kôe yurumúkovoti xapa íti. Yoko “Évekoaku Itukó'oviti Kouhupu'ikinovovi râ'a” koéhamaka. ¹⁴ Enómaka koati opoíkovoti ovóxe íhae vanúke ikéneke, ivu'íxotihiko hopú'oti kámo. Kene ípovohiko, áinovo koati kalísoti híyeu hopú'iti ipovóti líyum, sásasa koyêti. ¹⁵ Eneponeko inúxoti ivu'íxoti kámo noínjone, ápe kutí koeti êno heú'iti hána'iti pirítai ipuhíkeati pahákuke. Énomone veínoa isúkoponea ne xanéhiko yara uhá koeti poké'e yara kúveu mêum, koêkoti óvohikoku ne váherehiko xâne ákoti akutípoa. Yoko ákomo oxéne íteovahiko. Eneponeko xunáko natíxea ouke xâne, kutí koetimo katatáxexoti póte ya pulô'i haváva. Kutí kixotimákamo okonúkoti úva xoko kótikokonoku, enepo ipihápanane ne xanéhiko yaneko káxe, kaxénake xúnati ímainevo Itukó'oviti, poéhane apê xunáko pahúkea uhá koêti. ¹⁶ Eneponeko noínjone, ivu'íxoati neko hopú'oti kámo, ápemaka íha yutoxóvoti yane hamá koeti ípovo, koánemaka xurókunoke. Hara kôe: “Teyonéti ya uhá koeti nâtihiho râ'a, yoko payásoti ya uhá koeti payásotihiko” kôe ne yutoéti.

¹⁷ Yane noínjone ánju xe'ó koyêti xoko káxe, kohonókoti emó'u vaúkea, ihaxíkoti uhá koeti hó'openo ôti ya kuku vanúke. Hara kôe yuhó'inoá:

—Kiná'aka, he'úxinapanoe ra kutí koeti hána'iti nikaxóvoti ítuke Itukó'oviti! ¹⁸ Niképaninoe nâum ne hána'iti pahúkotihiho, yoko nâum ne inuxínoti húndaruhiko, koane nâum ne koati payásoti xâne pahúkotihiho, yoko naum kámohiko, koane naum ivu'íxoatihiho, koánemaka naum uhá koeti kó'iyevovoku xâne, akaúti koane po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti, payásotihiko koane ákotihiko apayáso —koéne.

¹⁹ Yane noínjoane neko hóyeno kutí koeti koati êno koyuvôrixovoti hó'openo, yóko'o ne uhá koeti nâtihiho yara kúveu mêum, koane uhá koeti húndarunahiko ho'uxoké koyêtine, kousókovotinehiko okópea neko ivu'íxoati ne kámo yoko húndaruna. ²⁰ Yane iká'akovone ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Xané kíxoá ne ovóxe, enepone koyúhote koekúti ávoti simâpu kaxéna, koane ítúkotihiho êno hána'itinoe iyupánevoti nonékuke neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone porexoâti xunakóti kíxéneye. Yoko énomone kutí'ino itoâti aúpu'ikea ne xanéhiko apêti hoénaxovope ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo xokóyoke. Énomonemaka neko xanéhiko ipuyúkexinoati ne ipunéti okóvo. Yane kuríkokonone neko pí'âti anane Itukó'oviti ukeku yúku ixómoti oro'óko, xánamamaka kuri'úxeateoxo otúko, enepone énxofere kixonéti.

²¹ Yoko enepohikone xánena, heú kixókono koépekex-eokono yane kutí koeti hána'iti pirítai ipuhíkeati pahákuke ne ivu'íxoati ne hopú'oti kámo. Yane imátax-eova uhá koeti hó'openo ôti ne nâum ivohíkovoti.

Koeku Satánae ika'ákokono ya kúveu póhuti mili xoé-nae

20 Yane noínjonemaka ánju evesékoti ukeâti vanúke. Hane ómo xávena neko êno upénoti uhôro yupihóvati koímaiko, ínati haháku. Yoko ápemaka hána'iti korénde ómone. ²Ina namukôa ánju neko ndarâgaum, eneponeko kúxoti koéxoe iháxonetimaka Ndeâpu yoko Satánae. Yane iká'akoane ya kúveu póhuti mili xoénae. ³Kuríkoane kúveuke ne êno upénoti uhôro ínati haháku ina exexôa, koane ípihinoa kotiú'ikoati ne exéxovope, motovâti ákoyeane aúpu'iu xapákuke xanéhiko yara kúveu mêum, koêkuti poké'e óvohikoku, tukú koeti evesékane neko póhuti mili xoénae. Ikénepoke nê'e, konókotikomo kali kuríkopeokono itea ákonemo áxu'ikene kuríkopinevo.

⁴Yane noínjonemaka êno ivátakoku nâti. Enepohikone ivatákoati, poréxokono yúhoikopea xanéhiko vo'oku kixoku itúkeovo. Noínjomaka ivokínevoti, eneponeko ovóxehiko Itukó'oviti tetúnoeti vo'oku hókea ne kaná'uti kixovókuti ítuke Jesus koáne ne emo'u Itukó'oviti. Énomone yé'akeye ákoti ipuyúkexina ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo koáne ne ipunéti okóvo. Énomonemaka ne ákoti sikâ yutóxeovo hoénaxovope yúto nekôyo inúkuke áko'o itukovo vo'ókuke. Enepohikonê'e, exépuhikopo ukópea xapa ivokóvoti koane kahá'inepohiko Kristu natíxea yaneko kúveu póhuti mili xoénae. ⁵Enepohikone hâxa ne ivokóvoti, ako exépuhikapa tukú koeti evesékone neko póhuti mili xoénae. Yoko énomone iháxoneti inúxoti exepúkpopeti ukópea xapa ivokóvoti nê'e.

⁶Koati únatimo koêku ne exepúkpopoti xapákuke ne inúxoti exepúkpopeti kixonéti, koane koati sasá'itimo nekôyohiko nonékuke Itukó'oviti, vo'oku iteóvatihikomo ne pí'ape ivokeôvoti kixonéti, enepone ipíhopenokono ne xâne ákotinemo hunókoku. Yoko énomonehikomo itukóvo ko'itúkeinoti Itukó'oviti yoko Kristu ya sasá'iti ítuke, koane kaha'íneatihikomo Kristu koeku natíxea yara poké'e kúveu póhuti mili xoénae.

Iyónokonoku Satánae ipíhopenokono

⁷Evesékane neko póhuti mili xoénae, kali kuríkópokonotikomo ne Satánae, ipuhíkopeatikomo ne iká'aheixovoku. ⁸Yane pihotínemo aúpu'ikexopeamaka xanéhiko ya póhutihiko poké'e óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêum. Yoko enepohikone xâne okópoti Itukó'oviti, enepohikone iháxoneti Ngôge yoko Mâgoge, ho'uxoâtihihikomo Satánae, kousókoati iyónea xapa isukókoti. Koati ákotimo yumaxápuhiko, kuteâti koeku yupíheovo ne íyeu haríri ya xe'o úne xoko mar.

⁹Yane noínjoane itáhineheyeane ya uhá koéti yara kúveu mêum. Yakukú kíxoanehiko ne óvohikoku kasása'iupo Itukó'oviti, enepone pitivóko ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti. Itea yanê'e, noínjoa iríkeovone yúku ukeâti vanúke. Heú kíxoa uké'exea neko anane Itukó'oviti. ¹⁰Yoko enepone Ndeâpu, enepone aupú'ikoti xanéhiko, kuríkokonone oévoke koekúti kutí

koeti hána'iti lâvona, itea ainóvoti irúmene êno kótuti yúku xánena énoxofere ikotúxoateoxo neko yúku. Kahá'inea ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo yóko'o ne ovóxe, enepone koyúhoti koekúti ávoti simâpu kaxéna itea haináya xunákoke Itukó'oviti itea ya váhereke xunakóti. Énomonemo óvoheixo íkoitoponeokono kotívoti, káxe, yóti ákotinemo hunókoku.

Ipíhopenope Itukó'oviti

¹¹Noínjonemaka koati hána'iti hopú'iti ivátakoku nâti koáne ne nâti ivatákoati. Yane má koépo ne poké'e koáne ne vanúke. Ákonehiko kúxotihiko koekúti.

¹²Yane noínjoanemaka ne uhá koeti ivokóvotine, payásotihiko koánemaka ne ákoti apayáso, xe'okó koyêti nonékuke neko ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Yane ápene koyuhópetihiko mihé'oeti. Ina mihe'ókokonoma po'i koyuhópeti, yutóxovoku iha xâne yonópoti xoko Itukó'oviti. Enepone ivokóvotihiko ákoti íha yane koyuhópeti, hane exôa kixópokonokumo yutoéti ya po'i koyuhópetihiko koyuhoâti kixoku itúkeovo ne xâne koeku óvea yara poké'e. ¹³Enepohikone xâne koépeu úne ya xoko mar, exépuhikopo, koánemaka uhá koeti po'ínuhiko ivohíkovoti, exépuhikopomaka. Pohú pohu kixókonohiko yúhoikopeokono. Yoko kixoku itúkeovo exôa kixókonoku yuhoíkopokonone.

¹⁴Yane enepone pevóti koáne ne ivokóvotihiko ákoti háka Itukó'oviti, kuríkokonone kúveuke kutí koeti hána'iti lâvona, ainóvoti irúmene kótuti yúku. Yoko énomone iháxonono pí'ape ivokeôvoti, enepone ipíhopenokono ne xâne ákotinemo hunókoku yane kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti irúmene koati kótuti yúku. ¹⁵Koêkuti ákoti yutaxápu íha yane koyuhópeti, óvoku íha ne xâne yonópoti xoko Itukó'oviti, kuríno'ekokono yane kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti irúmene koati kótuti yúku.

Inámapoti vanúke yoko poké'e

21 Yane noínjonemaka inámapoti vanúke koane poké'e, vo'oku uké'epone neko inúxoti vanúke koane poké'e. Yoko áko'onemaka ne mar. ²Noínjoamaka ne Sasá'iti Pitivóko, enepone inámapoti Njeruzálem, evesékoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti, úsotine iyóyokeovo kuteâti koeku iyóyokeovo árunoe kasâtuxoti okotúmonexotine noívuna. ³Yane ngamone êno hónoti emo'úti inu'íxoati xokóyoke ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Hara kôe:

—Kó'oyene itúkopane Itukó'oviti óvoku xapákuke ra xâne. Koati ko'ovókoatinehikomo Itukó'oviti. Aínopovonemo xanena Itukó'oviti epó'oxo koatínemo Itukó'oviti ovâ xokóyokehiko. ⁴Kihu'íkopinoinememo Itukó'oviti uhá koeti ho'oúke ne xanéhiko. Yane ákonemo iyôtiya. Ákonemakamo ivokóvotiya, koane ikaxúneti okovóti, koane kohóneti, vo'oku uké'ene neko kúxotihiko koekúti kuteâti.

⁵Ina apê yúho ne Itukó'oviti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Hara kôe:

—Ingó'inamakopane ne uhá koeti koekúti —koéne. Ina kixonú'ikomaka:
—Yítáxa ra koekútihiko vo'oku koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono ra emo'útihiko.

⁶Ina koe'íkomaka:

—Kóusokovone uhá koêti. Undíne itukóvo tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. Ûndi turixôa, koane undímaka kousókoa. Kuteâti koêku enôvo úne ne xâne épeu úne, énomonemakamo koéneye kouhépe-
ekeokono kóyeku ne xâne oposíkonuti vo'oku ingo'íparaxoatimo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone kutí koeti uke úne vo'eroo koyêti ákoti uké'eyeaku. ⁷Enepone xâne itoâti vékea uhá koêti ne koekúti, ingo'íparaxoatimo kuteâti yunzó'inoa. Epó'oxo undínemo itúko únae, koane énomonemo indúko nje'éxa. ⁸Itea pó'iti yonópokumo ne xâne pikotíhiko koítoponeovo kotíveti vo'ónguke, koáne ne ákotihiko akutíponu, yóko'o ne yupihóvoti váherexea kixoku itúkeovo. Kúteanemakamo koêku ne xâne koepékoti, koáne ne ákoti téyapana, kapínetai xâne ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ne hokéxokenati, yoko xâne hokotimaka po'i hokonéti ákoti itukápa ne kaná'uti Itukó'oviti, koane uhá koeti semékenovo'iti. Hanemo yonópo nekôyohiko xokóyoke ne kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti êno kótuti yúku koane énxofere ikotúxoateoxo, enepone iháxonetimaka ne pí'ape ivokeôvoti, óvoku ipíhophoneokono xâne ákotinemo hunókoku.

Inámatai Njeruzálem

⁹Yane ina keno'ókinonu póhuti yane seti koeti ánju omó'ixoati ne enovópeti puhi-puhí koâti ne kotívetai hunókoku ipíhophoneo Itukó'oviti. Hara kixónu:

—Yókone, enjókopeati ne ihókonetai noívana ne Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyoepa pahunévoti —kixónune.

¹⁰Yane omó kixo ongóvo ne ánju oúke koati hána'iti vanúke'exeaku mopô, koane éxokeonoa ne koati Sasá'iti Pitivóko, enepone iháxonetai Njeruzálem, evesékoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti. ¹¹Uhapu'í kôa ne uhápu'ine Itukó'oviti xokóyoke. Enepone pípixenene kóyeyea uhápu'ine, kúteane uhápu'ine koâti uhé'ekoti uhá'iti mopô, kuteâtimaka sasá'iko ne uhá'iti mopô iháxonetai njáspi. ¹²Yoko ápe ípi ne pitivóko, koati hána'iti eyékea koánemaka itóvoku yonoti vanúkeke. Nduse koe páhapetea. Póhutihiko ne páhapéti, ápe ánjuya koyonoâti, koane ápemaka ihâe yutoxóvotiya. Énomone íha ne póhutihiko iháxakoku xanena Izarâe yutoxóva. ¹³Ya íyeu úkeaku ihâroti, ápe mopo'âti páhapetea. Koane mopó'amaka ya íyeu úkeaku kótuti, koáne ya íyeu úkeaku kásati, yóko'omaka ya íyeu kíyo'i káxe. ¹⁴Enepone ípi ne pitivóko, nduse kôe mopô poéheve. Yoko xoko póhutihiko neko mopô, yutóxovone iháhiko ne nduse koeti ápostulu. Énomone neko páhoe Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepohikone páhoe yanekóyoke koyúhoyea emó'u.

¹⁵Eneponeko ánju yuhó'ixonuti, ápe ómo'ixone, kali eyevó koeti ihíxopetai, ainóvoti ôro íhixeake ne pitivóko, koánemaka páhapeteahiko, yoko ípi. ¹⁶Kutíkokone itóvoku xêrere ne pitivóko. Ihíxoane ánju ne pitivóko ya íhixope, pí'a mili nduzentu koe kílomituru itóvoku. Enepone eyékea, pe'úko yoko itóvoku vanúkeke, kutíkokone. ¹⁷Íhixoamaka ne ípi. Yoko sesentai koaturu koe méturu pôreu íhixope ne ánju. Yoko enepone íhixope, kúteanemaka koêku pôreu íhixopetai ikó'ítukeumaka xâne yara poké'e. ¹⁸Enepone ípi ne pitivóko, ainovo koati uhé'ekoti ú'uha koyêti mopô iháxonetai njáspi. Kene ne pitivóko, koati ainóvoti ôro ákoti ánahi, pípixenene koyêti kuteâti koeku sásasa koyêti víduru. ¹⁹Enepone poéheve ípi ne pitivóko, ainovo ákoti tópi kó'iyevokoku uhé'ekotinoe uhá'iti mopô itúko iyóyonevo. Enepone inúxoti poéheve, ainovo hononó'iti uhá'iti mopô, enepone iháxonetai njáspi. Kene ne pí'ape, po'i kó'iyevokoku hononó'iko uhá'iti mopô, enepone iháxonetai sáfira itukóvoya. Kene ne mopó'ape, énomone ne iháxonetai kausêdonea, enepone koati ákoti tópi kó'iyevokoku hômo. Kene ne koáturuxope, esmêrauda itukóvoya, enepone ínatai hononó'i uhá'iko. ²⁰Kene ne sínguxope poéheve, hane itukóvoya hararáhiti uhá'iti uhé'ekoti mopô iháxonetai sarâdoniu. Kene ne seíxope, ainovone háhararáháharara koyêti uhá'iti mopô iháxonetai sâradu. Yoko sétixope, kirízolitu itukóvoya, enepone hiyá'iti uhá'iti mopô. Kene ne oítuxope, hane itukóvoya mbêrilu, enepone hononóhiti mopô. Kene ne nóvexope poéheve, hiyá'iti uhá'iti mopô itukóvoya, enepone íhauti tópasu. Kene ne yéhixope uhá'iti mopô iháxonetai kirizóparasu itukóvoya, enepone ákoti koati hupáko hononó'iyea apêtimaka kálíhunoe hêruru'i hiyá'iti. Kene ónzexope, uhá'iti mopô iháxonetai yásintu, hiyáhiti harâra'iyea itukóvoya. Kene ndúsexope, énomone ne homomó'iti uhá'iti mopô iháxonetai amêtista. ²¹Enepone nduse koeti páhapetea ne pitivóko, ainovomaka uhé'ekoti iyoyónevoti, po'i kó'iyevokoku kuteâti uhá'iti mopô iháxonetai pêrula. Yoko póhutihiko páhapéti, poéha pêrula herú koeti itúkeokonoke. Enepone parásana ne pitivóko, koati ainóvoti ôro ákoti ánahi, pípixenene koyêti, kuteâti koêku sásasa koyêti víduru.

²²Yane pitivóko, ako nainja hána'iti imokóvokuti. Ako okónokovo vo'oku herú koe xunako Vúnae Itukó'ovitiya exeâti koeku uhá koeti apêtiya, yóko'omaka xunáko ne Xe'exa Su'ûso kixonéti. ²³Ákomaka okónokovo kouhápu'ikoati ne pitivóko kuteâti káxe yoko kohê, vo'oku itúkeovo êno úhe'ene Itukó'oviti ínatai uhápu'i kouhápu'ikoa, koánemaka úhe'ene ne Xe'exa Su'ûso kixonéti. ²⁴Énomonemo kouhápu'ikoa uhá koêti ne xâne ukeâti póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum. Yoko enepone nâtihiko ukeâti ra kúveu mêum, omâtimo ne payásoko koane úhe'ene yane pitivóko. ²⁵Ákonemo exéxevokoku páhapeteahiko ne pitivóko, vo'oku ákonemo yótiya. ²⁶Uhá koeti nâtihiko ukeâti póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum, isímoatimo ne payásoko

yane pitivóko koane kouhé'ekoatimakamo ya itúkeovohiko teyonéti. ²⁷ Ákomo úrukeovaku kixovóku-ti ákoti asasá'i, koane koêkuti xâne ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, koane xâne semékenovo'iti. Poéhanemo urúhikopovo ne apêti íha yane koyúhopeke Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone namukópoti íha xâne ópotinemo xoko Itukó'oviti.

22 Ina exókonoamaka ánju ne huvêo. Yoko kixo'êkinoviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku ne úne ovâti. Pípixenene kóye neko úne, kuteâti koeku koati uhé'ekoti uhá'iti mopô, enepone íháxoneti kirístau. Hane ipúhikea ne úne xokóyoke ne ivátakoku natíxea Itukó'oviti yoko Xe'exa Su'úso kixonéti. ² Kukúke parásana pitivóko véko neko huvêo. Koane xe'ókuke ne huvêo yane pí'âti poixô'o, ene óvo ne xuve tikóti kixo'êkinoveatimaka ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Enepone há'i ne tikóti, ndusé koe itóvo ya kúveu póhuti xoénae. Poéha itóvo ya kohê. Enepone tutíhiko ne xuve tikóti, énomone kouhépekea kóyeku ne xanéhiko ukeâti póhutihiko poké'e óvohikoku, ákoinokenemo arinétiya. ³ Yane pitivóko, ákonemo vahevókoti omínoti xâne ipíhopenekono. Koáhati énomonemo óvo ivátakoku natíxea ne Itukó'oviti yóko'o ne Xe'exa Su'úso kixonéti, yoko ixómotimo íhayú'ikoa ovóxehiko opâti xokóyoke. ⁴ Ákonemo hunókoku noíxeahiko Itukó'oviti, koane apêtímo íha Itukó'oviti yutoxóvoti inúkukehiko. ⁵ Ákonemo yóti. Ákonemakamo okónokovo yúku kouhupu'ikopehiko. Muhíkova uhápu'ine káxe, ákonemo okónokovo, vo'oku Vúnae Itukó'oviti kouhupu'ikoahikomo. Koane kutí koetíhikomo nâti ya xoko Itukó'oviti. Yoko ákomo hunókoku kó'iyeanemoye xokóyoke.

Aúkopovope Jesus

⁶ Ina kixonú'ikomaka ne ánju:

—Koati kaná'uti ra emo'úti epó'oxo koati motovâti kúveovokono. Enepone Vúnae Itukó'oviti, enepone pahukoâti ne Sasá'iti Omíxone xapa porófetahiko koyuhó'iyeti emó'u xapa xâne, pahúkone ánjuna éxokoponea ovóxehiko ne koekútihiko ákotinemo axu'íkene ápeyeakumo.

⁷ —Ákonemo ánju'íkene, ngayukópovotinemo —koe Vúnae. —Koati únati koêku ne xâne ivavákoati ne yutoéti yara koyuhópeti, koyuhoâti koêku ne koekútihiko apêtikomo ya káxehiko keno'ókoti —kôe.

⁸ Undi kamôa ra koekútihiko, undi Xuâum, koane noínjoamaka. Ngamoáne koane noínjoâne ra koekútihiko, imbúyukexone, xaneâti ínzu'okea nônem poké'eke nonékuke ne ánju, koeku itúkeovo koati hána'iti teyonéti. ⁹ Itea hara kixónu:

—Hako kixevóneye, vo'oku undímaka ovoxe Itukó'oviti kiteâti, kuteâtimaka ne pe'ínuhiko ikéneke Itukó'oviti, koáne ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koánehikomaka ne xanéhiko ivavákoati ra yutoéti yara koyuhópeti. Ópoehane Itukó'oviti kixén-eye —kixónune.

¹⁰ Ina kixonú'ikomaka ne ánju:

—Hako hi'onó'uxoa yutoxóvoti ra koyuhópeti koyuhoâti koêku ra koekútihiko keno'ókotikomo, vo'oku ákone ahíkapu, simóvotinemo kaxéna ápeyeaku ra koekútihiko. ¹¹ Enepone ákoti oponóvo itúke, tumúnemo yóno kó'iyeaneye. Kúteanemakamo ne ákoti akahá'a kasása'ikopeovo, tumúnemakamo yóno kó'iyeaneye. Kene ne xâne ponóvoti itúke, inamá'axotimakamo koené'eye. Kúteanemakamo koêku ne xâne sasá'iti kixoku itúkeovo, inamá'axotinemo sasá'i nê'e.

¹² —Ákonemo ánju'íkene, aungópovotinemo —kôe ne Vúnae. —Omombínoatinemo námoepomo ne póhutihiko koxe'u xâne. Yoko kixoku itúkeovo exoâmo námoepo ne póhutihiko. ¹³ Undíne itukóvo túri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. Undínemaka inuxó ya uhá koéti. Undínemaka exêa hunókoku ne uhá koeti koekúti. Koáhati undíne turixôa, koane undíne-makamo kousókoa —kôe.

¹⁴ Koati únati koêku ne xâne hóhopu koyêti ípovo vo'oku itúkeovo kasása'iupone Itukó'oviti, maka omóto-vane níkea há'i ne tikóti kixo'êkinoviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, koáne maka omóto-vane vékea páhapeteake ne pitivóko. ¹⁵ Yoko meúkeke yane pitivóko óvoheixomo ne xâne motokeâti íhaxeokono tamúku, enepohikone yupihóvoti ákoyea áunati kixoku itúkeovo, koáne ne hokéxokenati, koáne ne ákoti téyapana kapíneti xâne ákoti itukapu koati múxone, yóko'o ne koepékoti, koánemaka ne hokoti koekúti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti, koáne ne uhá koeti yómoti semékekexea ya koyúhoyeake koáne ya kixoku itúkeovo.

¹⁶ —Undi Jesus pahukoâti ne ánju, enepone ovónje íhae njokóyoke, koyúhoinopeano koekútihiko ya xapa póhutihiko imokóvokuti. Undi ámoripono nâti Ndávi. Undi kutí koeti pú'iti hékere ú'uhapu'i koyêti, enepone xánena íhâroti —kixónune.

¹⁷ Hara kôe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yóko'o ne íhókoneti noívana Jesus, enepohikoneko kutipoâti:

—Kiná'akapane —koénehiko.

Enepone kamoâti ra koekúti, haramaka ákoe:

—Kiná'akapane —ákoemaka.

Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepone xâne koati hána'iti nókone ikéneke Itukó'oviti, eopâti kuteâti eópone xâne épeu úne, kená'akapanemaka njokóyoke. Koêkuti xâne kaha'âti, ingo'íparaxoatimo ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone kutí koeti úne vo'eroo koyêti ákoti uké'eyeaku —koéne.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹⁸ Anéyeiko yûnzó, undi Xuâum, yunzó'ino uhá koeti kamokénoati ra yutoxóvoti yara koyuhópeti koyúhoti koeku káxehiko keno'ókoti. Harâ'a: Enepo áva kuri'úxoati ra yúndoe ya koêkuti koekúti ákoti yutaxápu yara koyuhópeti, kuri'úxinoatimo Itukó'oviti ipíhopeneake nê'e, kutí'inokemo anu'úkoatimo ne ipíhóponopeti yutoxóvotíne yara koyuhópeti, ipíhóponopemo xâne. ¹⁹ Koáne enepo áva veyeâti kali

poixô'o yutoxóvoti yara yúndoe yara koyuhópeti,
 koyúhoti koekútihiko apétimo ya káxehiko keno'ókoti,
 tetukoâtimakamo Itukó'oviti ne mani ípara yane há'i
 ne xuve tikóti kixo'êkinoveati ne inámapoti apéyeati
 ákotinemo hunókoku, koáne ne mani ópoku yane
 sasá'iti pitivóko, koánemaka ne únatinoe koekúti mani
 námoepo yutoxóvotine yara koyuhópeti.

²⁰ Enepone itukoâti yuho râ'a, koyuhoâti uhá koêti ra
 koekútihiko yarâ'a, hara kôe:

—Koati kaná'uti ákoyeanemo áxu'ikene ne
 ngáyukopovo —koéne.

—Énomone ákoeneye. Kiná'akapane, iti Vúnae Jesus
 —ngoémaka.

²¹ Itúkapu hána'itike seánako Vúnae Jesus yóvoheixo,
 uhá ketínoe.

Hunókokune.